

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

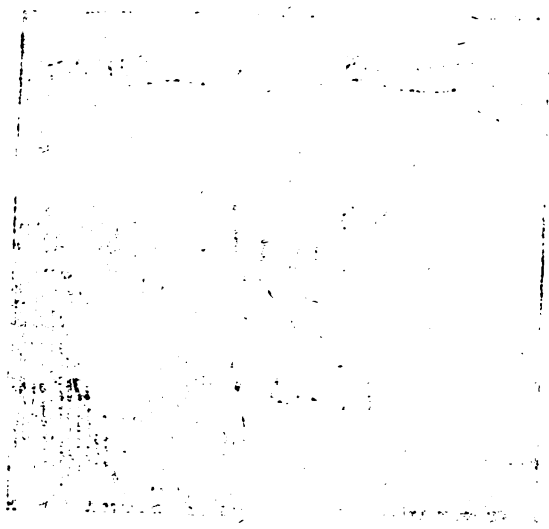

JOHANNIS à FELDE Phil. & J.U.D.
ELEMENTA JU.
RIS UNIVERSI
& In specie
Publici Justinianæi.

FRANCOFURTI & LIPSIE
Sumptibus
CHRISTIANI GERLACHII & SIMONIS BECKENSTEINI.

M. DC. LXIV.

2025

Ad
Lectorem Benevolum.

DE Jure civili in artem redigendo non par o-
mnium. J. Caorum est sententia: nonnullis enim labor omnis,
quis huic rei perficienda insuntur, inanis videtur. Quorū-
do enim, inquirunt, quodā fortunā casuq. Ex instituto ma-
gis hominū profectum, quam in naturā Gratiano fundatum
est, & in quo aliquid definire periculosum (l. Omnis. 202. ff.
de R. J.) artis & scientia formam recipere potest? Contrā fuerit & antiqui-
tus & nostris temporibus, qui spem non omnem depulerunt. Ciceronem sane
de modo consuecendi legum artem nonnihil scripsisse, testatur A. Gellius (lib. 1.
no. cap. 22.) & ipse sub personā Crassi hoc fatetur (libr. 1. de Orator.)
Nec desunt recentiores, Placentinus, Azo, Wesembecius, Cujacius, Julius
Pacius, Vultejus, Zoësius, qui omnes id egerunt, ut artem aliquam juris poste-
ris relinquerent. Et quidni, si alia permulta, que olim diuisa, dispersa & dis-
sipata fuerunt, artibus conclusa sunt, & in hac tam nobilissimā tamque huma-
no generi maximē salutarī materiā idem tentandum erit? Sed qui hactenus
eā in re desudarunt aut tantum hoc egerunt, ut memoria discipulorum consolo-
rent in dichotomia materias juris tironibus exhibentes, vel easdem secundum
quatuor causas, materiam, formam, efficientem & finem digerentes; aut verō
questiones varias examinandas susceperunt constative & λογιστικῶς circa ver-
ritatem versando. Ex suis causis autem & ita quidem, ut & certo sciretur,
has, que redduntur, esse causas, qui unumquodque legibus Romanis compre-
hensum speculatus sit, nominem me videre memini: Id quod tamen facere o-
portet veritatem adeptos. An forte tanta est actionum humanarum va-
rietas, ut legum circa hac occupatarum nulla certa scientia dari possit? Ad
si hoc ponas, frustra erunt quoque dialectica disceptationes, que circa inter-
pretationem legum instituantur. Nam cujus dialectica est tentativa, ejus
philosophia speculativa est. Stolidē enim tentatur veritas, ubi nulla deter-
minata & certa est. Mirum autem profectō, multos in obscuris ac rerum,
que nulli usus sunt humana felicitati, versatos solidamque scientiam confecto-
tos esse: hanc autem, qua quasi in medio & communi in usu versatur, & pre-
ceteris sui cultoris spe premiisque allicit, commouet, quasi incultam, opinio-
numque innumerarum pugnā dilaceratam, imperfectamque hactenus jacuisse.
Sed nimirum nil aliud causse est, quam quod legum immensa copia videatur

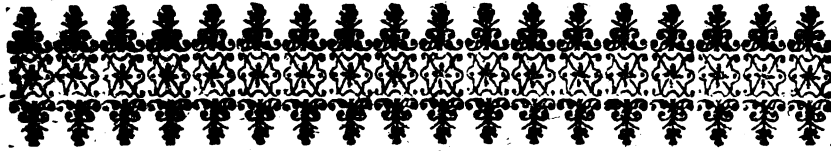
omnia alia studia cunctasque reliquas scientias prohibere & sibi hominem vendicare totum his immersum, ab omnibus reliquis scientiis tractandis alienum, & ne sic quidem idoneum vel memoriâ singula comprehendere, nedum ut, quod præter thesaurum illam rerum cognitarum & custodem requiritur, Judicii munia addat, & memoria infusa in scientiam redigat. Nam ex præstantissimorum philosophorum Aristotelis & Platonis sententiâ nemo id perficere potest, nisi mathematicarum scientiarum, quæ analytica scientia principia suggerunt, peritiam consecutus sit. Etenim ex cognitis scientiis mathematicis efflorescit scientia analytica, cujus beneficio ex suis causis per spicimus modum scientias tractandi. Quis verò munere advocati functus tantum imponet oneris, ut nihil scientiarum mathematicarum ipse nescire concedat? Quomodo enim qui vitam occupationibus forensibus consecravit, absolvet, quod hominis non solum ingenio sed etiam otio abundantis vitam totam superare videtur. Et quæ disciplina magis diversa & discrepantia ingenia desiderare possunt, quàm mathesis & jurisprudentia? Quin stolidum deridendumque cunctis se prebebit qui initium Jurisprudentiæ à mathematicis disciplinis facturus est. Meo id didici exemplo, qui, postquam excelsis scientiis mathematicis, summisque ac maximis lubricationibus & sedulâ Græcorum commentatorum lectione acquisitâ analyticorum Aristotelicorum cognitione, studium Juridicum aggressus sum, mihi contemptum potius hominum odiumque quàm laudem & amorem peperit. Quid enim, ajebant, novi molitur hic homo, an emendabit quod hætenus tot tantorumque virorum celeberrimorum maximis laboribus perfectum est? Quam novam hic nobis cudet artem? Sed ego sciendi cupidine ductus cuncta floccipendens, non forum, subsellia, curiam, aulam, gratiam, sed causas legum & methodum docendi artem Juris meditatus id egi unice, ut accuratam perfectamque legum cognitionem mihi pararem; perfectam autem eam voco, quam intellectus habens nihil querit ulterius. Est verò questionum, quas facit intellectus, hic ordo; 1. An res sit. 2. Ob quam causam ita sit. 3. An etiam hæc, quæ reddita est, sit causa hujus rei? Ut adeò quamdiu horum aliquid desit, tamdiu ignorantia intellectus adhuc labores, his autem investigatis nihil discendum sit reliquum. Hæc cogitanti & talem cognitionem meditati occurrit diversa & quidem triplex tractandi legum studium methodus; prima tendens ad custodiam eorum, quæ legibus comprehensa sunt, memoriâ faciendam; secunda occupata in disceptatione variarum rerum dabitur, ut decertationes & consilium instituantur circa ea, quæ in legibus obscura sunt, & satisfiat questioni an sit. Tertia complementum existens omnis cognitionis, rationes & causas singularum legum, quarum reddi possunt, (sæpe namque & mihi harenti solatio fuit lex Non omnium) reddens, ut eas non modo intelligamus; sed etiam noverimus hæc & non alias causas esse. Prima methodus inservit Juris tyronibus, ad quorum officium

officium pertinet, hoc dare operam, ut sensum legum hauriant & propositiones his comprehensas memoria infigant: id quod obtinere possunt, si fidelis utantur præceptore, qui textum Institutionum perspicuâ quâdam oratione declarat, ad bibitis casibus variis, additâ etiam quâdam titularum connexionem; quod ita ordinis materiarum perspecto memoria consulatur: Ordo enim memoria lumen adfert, inquit Cic. lib. 2. de Orator. Voluit namq; Imperator institutiones velut compendium Juris propterea præmitti, quò primò levi ac simplici viâ, deinde diligentissimâ acque exactissimâ interpretatione singula tradantur; ne ab initio rudis adhuc & infirmus animus studiosi multitudine ac varietate rerum oneretur; quo ipse duorum alter aut desertor studiorum efficitur, aut cum magno labore, sæpè etiam cum dissentiâ (quæ plerumq; Juvenes auerit) serius ad id perducitur, ad quod, leuiori viâ ductus, sine magno labore & sine ullâ dissentiâ maturius perducere potuisset. Nam methodum hæc acquirenda memoria gratiâ existit: memoria verò habitus phantasmatis est, velut imaginis ejusce rei quæ imaginationi subditur, paraturq; recolendo, i. e. imagines prout imagines sunt crebrò respiciendo. Unde fit, ut hic habitus objectâ statim nimiam rerum, quæ recolere haud commodè possunt, multitudine parari nequeat; sed conducas, primò integram disciplinam quoad præcipua capita ruditer connexam, deinde singula capita seorsim in suis particulis tironum animis exhibere: ita enim tandem totus in his gignitur habitus, complectens cunctâ quæ studiosum Juris semper in promptu habere decet. Quâ de causâ primò in methodo Elementa nil aliud sunt, quàm rudis præcipuorum capitum, sub quibus multa particulatim continentur, delinensio primò memoria mandanda, quàm ad magis particularia procedatur. Et hoc in sensu Institutiones elementorum nomen habent. Præmissis ob hæc causam Institutis & fideliter memoria impressis connexio titularum in Digestis & Codice comprehensarum, unâ cum materiarum singularum adumbratione proponenda (Quod idem & circa Doctores faciendam auditoribus ad cognitionem Juris Canonici aspirantibus.) Et hisce singulorum titularum contenta, in ordine redactis legibus, prout materia id admittunt, subjicienda. Sic namque pro cuiusque capiti multitudine legum quàm commodissimè memoria imprimetur. Id quod fieri non poterit, si eâ confusione, quâ titulis insertæ sunt, leges perlegantur. Minuunt namq; laborem summa ex his jam oruta & in ordinem redacta. Quare verò connexionem quandam titularum & legum in hisce comprehensarum urgeam, hæc causâ est, quia ordo & ratio connectendi quandam parit unâ reminiscensiam. Nam reminiscensia fit, cum motus animæ ita se habent, ut alter subinde post alterum fieri natus sit, dum alter alterum consequo quodam trahit. Hoc namque modo multarum rerum, quod aliàs non fieret, recordamur. Ordo autem dispositio partium est secundum primò & posterum: & ita hujus beneficio fit, ut aggregis motibus nostra animæ moueatur ad ea, quæ sequuntur: dum enim ex

certo aliquo primo sequelam venamur; tandem omnium recordamur. Hæc ergo est illa methodus, quæ obtinetur, ut vel in disputationibus scholasticis vel in foro versaturus quovis tempore leges velut principia, ex quibus hæc disceptationes fiunt, è memoriâ promovere possit. Hæc ergo primâ methodo absolutâ apti erunt studiosi, qui disputationibus crebris veritatem tentare possint, adhibendo canones dialecticos modumq; disputandi, quem Aristoteles in topicis præscripsit; perlegendam etiam, quæ a Doctoribus circa leges subtiliter disputata sunt: ita namq; cognita sibi reddent dubia, quorum obscuritates mediante scientiâ dispelli debent. Nam intellectualis cognitio, & quidem perfecta, aliter non obtingit, quam si auditis prius variis orationibus circa entia propositis, memoria que mandatis, quaras, & disceptes, an etiam ita se habeant singula nec ne. Quæ questionem an sit excipit questio quid sit seu quæ sit causa. & hæc redditâ, an etiam hæc sit causa hujus rei. Quapropter enim, qui solidam Juris scientiâ obtenturq; est, contentis legum ex ore præceptoris hausitis exercitia disputatoria instituire, & si quæ occurrant, antinomias probe examinare oportet, quò ad scientiam penitus hauriendam se præparet. Hæc duas vias hactenus Dares Juris ingrossi sunt, alii connexiones materiarum proponendo; quâ in re præ ceteris Speckhanium in suâ Exegesi, dignâ, quæ ab interitu vindicetur, excellere deprehendis; alii in paratitulis breviter materias Juris enarrando; pleriq; controversias Juris tractando. Et quia hi in dialecticis subsisterunt argumentis, aut confusè dialecticis, sophisticisq; suas theses defendere conati sunt; loco artis & scientiæ sarrago quadam opinionum studiosis discenda nata est. Hunc studiosorum defectum cum mathematicis & analyticis præceptis eruditus deprehenderem: magno meo cum damno (studium hominum, quod pro veritate patimur, damnum vocandum est) hoc semper egi, ut studiosos ad causas & rationes legum secundum præcepta analytica querendas & cognoscendas manumcerem. Ipse quoq; cunctis in Corpore Juris civilis comprehensis legibus ter perlectis & inde erutis propositionibus, harumq; subjectis & predicatis, ut scientifica methodus requirit, perpensis, quaesitoq; eo, quod καθολα πῶτον est, scientificam tentavi methodum, non quò existimarem, me, quò hactenus perfectâ non est perficere, & posteritati simile quid struendi occasionem præcipere posse, quamvis videatur opus haud malè cessisse; dum singulis vicibus, quando τὸ καθολα quaesivi, ad eadem perductus sum universalia. Et ne te, Lector Benevole, meus processus lateat, exemplo quodam eum tibi exhibebo, v. g. quia prodigi, impuberes, minores curatorem habentes prohibentur contractus præcipue cum periculo damni conjunctos subire; quaesivi universalis subjectum, sub quo hi omnes continentur, quodq; quæ tale facit, ut quis sit ineptus ad contrahendû, nimirum imprudentem esse, & ita vidi, Jcti esse considerare, quid sit prudentia, quid imprudentia &c. pariâ, ratione & in aliis progressu ad universalia in Elementis scientificis demonstranda perveni. Sunt autè Elementa scientifica

illa prima demonstrationes, quae sunt de universalissimis in quaque scientia, ex quibus caetera demonstrationes dependent, ut docet Aristoteles 5. Metaphysic. & longe multumque differant ab Elementis habitui memoria inservientibus. Haec autem elementa non modo exhibere; sed & eorundem usum in caeteris demonstrationibus inde eruenendis ostendere volui. Nam postquam (part. 1.) docui, duo esse, quae omnem civitatem conservant, Justitiam nimirum & amicitiam, illamque vel universalem vel particularem, & hujus iterum distinctas species: Justitiam universalem, qualiter ea vulgo in civitatibus & Imperiis colitur & conservatur, nimirum penis afficiendo improbos. part. 2. contempler, & elementa huius seu primae demonstrationes, ex quibus porro Judicium de puniendis delictis singulis fieri possit, trado: applicandoque universaliter tradita ad ea, quae Dares hodie communiter docent, & magno studio à Nobilissimo Scto Benedicto Carpovio in Praxi (Criminali collecta sunt, eorundem usum in cognoscendis causis distandarum poenarum ostendo. Contemplationi Justitia universalis subijcio (part. 3.) tractatum de amicitia, ejus species singulas perlustrando, quò ita nihil omittatur primorum, ex quibus causa legum petenda veniant. Hinc ad species Justitiae particularis progressus illius Juris, cujus elementa exhibet Justitia distributiva, publici nimirum considerationem suscipio; & universali-um premissorum usum doceo in Jure publico Justiniano. quò fundamentum aliquando prebebit Juri privato Romano. Et in hoc subsistere modo cogor quia video conditionem bibliopolarum nullam ulterius ferre moram in omnibus reliquis unà vice eadendis. Ceterum excipiet presentem tractatū brevi tractatus de Jure publico Romano-Germanico, cui subjicientur Elementa Juris privati, quod dirigit Justitia Correctiva, id est Juris pacis & belli seu gentium & tandem toti operi finem imponet scientia interpretandi. Quare verò & Juri publico Justiniano cognoscendo premiserim historiam mutati status Romani, causa est, quia haec praebet principium cognoscendi singularia, quorum in Jure publico Justiniano usus est. Hinc Corasius (p. 1. c. 5. de Jure in art. redig.) tradit, necessario antiquitatis Romanae originem & processum ad elaborandam Juris artem requiri; utpote cujus ignorantia in Jure nostro plerumque graviter peccetur. Veluti in cognitione Jurisdictionis & Imperii, quam cum omnis historiae & antiquitatis latebris, Accursiani tradiderint, nihil aliud ab eis actū dicit, quàm ut facerent, se intelligendo nihil intelligere. Neminem autem de Juris prudentia penitus hanc gloriari posse, nisi eo, quo diximus modo circa leges philosophatus fuerit, partim antiquorum testimonia, partim etiam ea, quae communiter de officio Scti traduntur, quemlibet docebant. Nam Cic. (lib. 2. de Orator.) expressè dicit; artem Juris ex intima philosophia velut laudatarum artium omnium procreatrice quaedam & quasi parente petendam, eosque qui aliter Jus civile tradunt, non tam Justitiae quàm litigandi praebere viam. Rationem hujus suae doctrine reddit (lib. 1. de LL.) quòd in LLbus XII. tabb.

omnes philosophiae partes reposita reconditaq; sint. Doctores autem communiter definitionem Celsi, quod *Jus seu Jurisprudentia sit omnis boni & aequi, interpretantur ita: quod sit quaedam legum scientia* (l. 2. §. Juris civilis ff. de Or. Jur. l. si servum 91. §. sequitur 3. ff. de Verb. Obl. l. 10. §. ult. ff. de Justit. & Jur.) Scire verò leges non hoc esse, verba earum tenere, sed vim & potestatem: (Ascire. 17. ff. de LL.) Vim autem & potestatem consistere in causa & ratione cujusque legis: unde & *Juris rationem animam legis vocare solent. Fautentur & Dares communiter officium Juris esse, extendere, restringere; & quandoq; corrigere & emendare leges.* (l. 10. & seqq. ff. de LL.) At hac perficere nequeunt, nisi cognita cujusq; legis ratione, Nam extensio fit legum, quando proceditur ad similia; quo pacto autem cognoscas quae similia sint, nisi insperior rationes? similia enim sunt, quorum eadem est ratio. Id observavit Gaius (l. illud quaesitum. 32. ff. ad L. Aquil.) & *Calistratus* (l. 64. §. 1. ff. de Rer. nupt.) Hinc *Chrysippus* apud *Plutarchum* interpretationem Juris in hoc consistere dicit, ut quae obtinent in unâ re, ad ceteras omnes, quae parem rationem habent, traducantur, Quid verò aliud corrigit & restringit leges, quam ratio? ubi namque cessat ratio legis; ibi legem ipsam cessare necesse est. Quod si ergo omnino *Juris* officium fundatum est in cognitione rationis legum; & nullus horum securus existit de interpretatione rite factâ nisi sciat rationem legis eamque, quae assignat etiam hujus vel illius legis rationem reverà esse; sequitur studiis *Juris* positum esse in aliqua scientia & in modum scientiae tractandum esse. Causas enim seu rationes nosse rerum & has harum reverà esse, nil aliud est, quam scire. Ob quod etiam *Jurisprudentia civilis* sapientia vocatur. (l. 1. §. est enim. ff. de Extraord. cognit.) est namque sapientia profunda aliqua causarum perscrutatio. Quis ergo gloriari poterit de habitu *Jurisprudentiae* perfectè acquisito, nisi ita tractaverit leges, ut harum sciat causas & has etiam, quas novit, reverà esse? Non itaque dubitandum est, meum, quem *Elementis* hisce impendi, laborem non provenire ex quadam arrogantia aut libidine innovandi, cujus calumniatores mei me reum arguunt; sed ex amore erga veritatem; cujus gratiâ non vereor quavis subire perpetiq; mala. Interim Lector benevole te id etiâ atq; etiâ oro atq; obtestor, ut tuum Judicium de labore meo & ratione connotendi materias suspendas, donec omnis opus propositum perfectum fuerit. Est enim in scientiis ita comparatum, ut aliâ viâ, quam in habitibus solam memoriam perficientibus procedamus. Ita namque in scientiis omnia concatenata esse debent, prout alterum ex altero velut suâ causâ fluit. Unde fit, ut paulo aliâ viâ ingredi hic coacti simus, quam communiter fieri solet. Priora enim in scientiis sumimus, non quae nobis, sed quae naturâ talia sunt i. e. consequentium causae existunt. Id quod etiam me movit, ut *Jus publicum* privatim praeferrem. Vale Lector

PARS PRIMA ELEMENTORUM,

DE JURIS ET JUSTITIÆ NATURA, SPECIEBUS ET HARUM AFFECTIO- NIBUS.

CAP. I.

DE SOCIETATIBUS HUMANIS.

^{I.}
UM, qui quid Jus quid Justitia cognoscere
vult, oportet prius probè in naturam &
species societatum humanarum inquirere.
*Nam omnes fatentur Justitiam esse quiddam
quod Societates humanas conservat.*

2. Societas humana est unum quid-
dam compositum ex multis hominibus ad
commune quoddam bonum tendentibus.

3. Societas omnis humana vel natu-
ralis est vel ex mero instituto & placito
hominum introducta.

4. Naturales societates voco eas, ad quas ineundas à naturâ
trahuntur homines. Trahit autem natura quemque ad societatem
aliquam ineundam, dum inditeidem appetitum ad eandem, sugge-
ritque instrumenta in ea operandi. *Nam natura nihil facit frustra.*

5. Ex instituto sunt ex societates, quas homines pro suo arbi-
trio nullo appetitu naturali tracti ineunt.

6. Societatum naturalium varia sunt genera. *Nam queque
Societas suâ naturâ tendit ad bonum num. 2. huj. cap. bona autem humana*

varia sunt, ad quæ obtinenda diversa & peculiare requiruntur operationes. Unde necesse est diversa societatum genera nasci.

7. Societatum naturalium alia minus perfecta sunt alia perfecta. *Nam omnes societates vel tendunt ad certum aliquod bonum humanum, ad quod naturaliter appetendum ducuntur homines, vel ad perfectissimum quoddam, cui omnia reliqua bona insunt.*

8. Minus perfecta societates sunt primò ex quæ civitate minores partes quædam sunt eandem constituentes. *Nam ex conjugali, herili & patriâ societate componitur societas quæ familia vel domus vocatur, ex multis domibus vicus, ex multis vicis civitas.*

M E M B R. I.

D E

MINIMIS SOCIETATIBUS DOMESTICAM CONSTITUENTIBUS.

1. Tres sunt societates naturales minimæ omnium, conjugalis, paterna, herilis. *Has enim naturales esse, demonstrabatur, quando singulas distinctis articulis proposituri sumus; minimas eas esse inde demonstramus; quia civitas, domus in minores alias societates; hæc vero tres in nullas alias resolvi possunt. Minimum verò hoc est, quod in minora resolvi aptum non est.*

A R T I C. I.

D E

CONJUGALI SOCIETATE.

1. Conjugalis societas ea est quæ inicitur inter marem & foeminam procreandæ sobolis gratiâ.

2. Hæc societas naturalis est. *Cum enim mortalium vita tempore sit determinata, non possunt species aliter conservari quàm procreatione; hæc verò non obtinetur sine hac societate. Quæ de causa indidit natura hominibus appetitum quo ducuntur ad procreationem sui similis & ineundam hanc societatem: Unde sequitur eam naturalem esse. pr. n. 4. huj. cap.*

A R T I C. II.

D E

HERILI SOCIETATE.

1. Herilis societas est ea quæ intercedit inter dominum & servum.

2. Hæc societas non æquè naturalis est ac conjugalis. *Videtur namq; oriri à quodam errore nature; cum enim natura tendat ad hoc, ut*

omnes homines suo intellectus Judicio regantur, deprehenduntur nonnulli, in quibus Judicium intellectus se nunquam exerit, quique, instar bestiarum vivunt ducti sua phantasia; quos subijci dominorum imperio vel ipsorum interest. Nam quemadmodum caeci corpus ubique offendit & propterea indiget alieno oculo: ita quoque homo solo appetitus ductu vivens. Cum ergo herilis societas ex quodam natura errore oriri videatur, nec pro mere naturali habenda erit: ut ad eum non erroris accusanda sint Jura Romana, quando servit utem dicunt constitutionem, quam quis contra naturam dominio, alieno subijcitur.

3. Est tamen & suo modo naturalis. *Nam natura in hominibus hoc intendit, ut appetitus regatur Judicio intellectus: unde fit, ut proprio Judicio destitutus natura convenienter subijciatur alieno, domini nimirum regendus.*

4. Servus itaque naturalis est, qui proprio intellectus Judicio destitutus alieno subiectus est.

5. Estque hoc pacto servus quasi alterum quoddam domini corpus organicum & quicquid est, sui domini gratia est. *Nam quemadmodum nostra corpora reguntur a nostro intellectu & hujus gratia sunt quicquid sunt: ita & servi nostri, quorum quasi intellectus nos existimus nostri gratia existunt.*

ARTIC. III.

DE

SOCIETATE PATERNA.

1. Patria societas intercedit inter procreans & procreatum.

2. Est autem & haec societas naturalis. *Nam cum nihil nascatur perfectum, etiam in hominibus contingit, ut statim a prima ortu Judicium intellectus perfectum non habeant, quin ab initio plane nullum, cum nullus usus rationis naturaliter in eis sese exerat. Indit ergo natura parentibus liberisque appetitum ad unam vivendum, & quidem ut parentes se habeant, velut quiddam perficiens, liberi velut quiddam perficiendum.*

3. Liberi itaque aliam ratione subijciuntur regendi parentibus quam servi dominis. *Nam servi velut corpora organica ad quendam diriguntur usum & instrumentorum loco sunt. At liberi reguntur a parentibus tanquam quiddam perficiendum.*

4. Ex quibus sequitur, recte rationi conveniens non esse, ut liberi servorum loco habeantur & in potestate patriam pro libitu detineantur; quemadmodum nec Juri natura conveniens est, ut servi sint, qui sufficienter intellectus Judicio praediti se satis bene regere possunt.

DOMESTICA SOCIETATE.

1. Ex minimis tribus & modò enarratis societatibus componitur domestica seu familia.
2. Estque hæc societas naturalis. *Nam est ex tribus naturalibus composita. Naturales quippe easdem esse præc. trib. artic. demonstratum est.*
3. Alia autem familia est prima & minus perfecta alia perfecta. Prima constat ex conjugali & herili societatibus; Perfecta ex conjugali herili & patriâ.
4. Tendit autem hæc societas ad usum quotidianum, ut scilicet præstò sint quibus quotidie indigemus.

MEMBR. II.

DE

CIVITATE.

1. Quò, quæ hæc traduntur, intelligantur, requirimus cognita jam satis quæ Aristoteles demonstravit in suis quos de moribus scripsit libris, nim. felicitatem humanam consistere in operatione secundum virtutes easque vel intellectuales vel morales. *Nam si vellemus ea hæc referre actum ageremus: utpote cum exactius quiddam dicere vires ingenii nostri non patientur.*
2. Civitas societas est omnis felicitatis humanæ obtinendæ gratiâ finita. *Hanc namq. ponimus civilem societatem esse, cetera minus perfecta sunt oppida nim. quibus non est datum perfectissimam felicitatem humanam obtinere.*
3. Estque proinde civitas omnium societatum humanarum perfectissima. *Nam cetera societates qualescunq. propositum habent certum aliquod bonum, hæc verò summum i. e. omnem felicitatem humanam. præced. Si ergò omnis societatis natura in hoc posita est, ut sit alicujus boni obtinendi gratiâ, præc. n. 2. h. c. cap. Sequitur eam esse perfectissimam, quæ ad perfectissimum tendit bonum felicitatem nim. omnem quam hæc in vitâ homo sibi parare valet.*
4. Civitas maximè omnium naturalis societas est. *Nam omnes domesticae societates velut civitatis partes, ex hac suam capiunt perfectionem. Quilibet namque Paterfam. unâ cum suâ familiâ hæc societate felix redditur. Quod autem quæ naturalia sunt perficit maximè naturale est: semper namque natura ad id quod perfectum est tendit & in hoc cum primis subsistit v.g. natura hominis quam maximè conspicitur in ea qui*

manus.

natura etatis est. Et quis neget, maxime naturale esse quod naturalia velint suam perfectionem intendunt?

3. Homo naturâ est animal civile. Nam homo ut pars civilis societatis suam perfectissimam felicitatem obtinet. At natura semper tendit ad perfectissimum. Ducit itaq; & hominem, ut hanc societatem appetat. Si hoc non admittas, cogeris fateri hominem nullius gratiâ à naturâ esse; cum tamen nulla substantia naturalis frustra sit. Testatur præterea experientia diversis hominibus diversa data esse ingenia, dum alij ad artem militarem, alij ad sapientiam, alij ad prudentiam eamq; consultatricem vel Judicatricem alij ad artes alias medicam, musicam, pictoriam &c. magis habiles & ita quasi partes certa civitatis producti sunt.

MEMBR. III.

DE

IMPERIIS.

1. Videntur quidem imperia perfectiores civitate societates sed non sunt. Nam partes videntur toto imperfectiores: at civitates coeuntes in imperia horû partes sunt. Sed nihilominus civitas perfectior societas est; quia hæc tendit ad felicitatem omnem humanam; imperia ad potentiam quâ externis nationibus certa quedam natio vel viribus par vel superior sit. Quando autem contingit uno in Imperio multas esse civitates, si qua caput est totius imperij, hæc propriè civitas est, qualis erant olim Roma, reliqua opida & municipia sunt.

MEMBR. IV.

DE

SOCIETATE OMNIUM GENTIUM.

1. Videtur & dari quædam universalissima gentium & nationum societas, quam diversa inter se colunt imperia, & hæc quidem itidem naturalis. Nam cum non omnis ferat omnia tellus, sed que hinc data sunt alteri regioni denegentur, videtur natura hac indigentia trahere voluisse omnes nationes & gentes ad aliquam universalissimam & per totum orbem terrarum sese extendentem societatem colendam.

2. Sed nec hæc societas perfectior est civitate; quia ad omnem felicitatem humanam, que consistit operatione secundum virtutes non tendit; Sed tantum ad hoc, ut ex peregrinis regionibus inferantur quibus indigemus.

DE

JUSTITIÆ NATURÆ ET DIVISIONE EJUSDEM IN UNIVERSALEM ET PARTICULAREM, HU- JUSQVE SUBDIVISIONE.

1. Duo sunt quæ faciunt omnem humanam societatem se bene habere & propterea nobis consideranda veniunt,

JUSTITIA ET AMICITIA.

Nam propositum nostrum est tradere elementa ex quibus legum rationes & causæ peti possint : sed leges omnes tendunt ad hoc, ut societates humanae se bene habeant : itaque primum omnium cura impendenda est, quò nota nobis faciamus ea quæ unamquamque societatem humanam bonam reddunt. Optimè autem se habet unaquæque societas, quæ quam maximè una est seu cujus partes quàm arctissime coherent : Definivimus quippe societatem quiddam unam ex multis hominibus compositum : id itaque quod societatem unumquamq; maximè unam reddit eandem conservat, & bene se habere facit. Hec autem duo Justitia & amicitia faciunt ut societas omnis una permaneat ; quemadmodum injustitia & inimicitia eam dissolvunt.

MEMBR. I.

DE

DIVISIONE JUSTITIÆ IN UNIVERSALEM ET PARTICULAREM.

1. Justitiæ & Juris speculationem petimus ab eo, quod societatem civilem conservat. *Nam civitas perfectissima & maximè naturalis societas est, cap. I. membr. 2. n. 3. & 4. & quia Justitia est quiddam conservans societates humanas : sequitur eam Justitiam perfectissimam & maximè naturalem esse, quæ civilem societatem conservat. Jam verò constat unumquodque in scientiâ quavis primum considerandum esse, prout maximè naturale & perfectum est.*

2. Quam variè autem vox Justitiæ sumatur, exinde poterimus discere, si attendamus quàm varii sint, qui injusti dicuntur. *Nam injusti quàm plurimi, justi pauci numero reperiuntur : unde ab injustis tanquam cognitiva facilioribus principium cognitionis petendum est.*

3. Injusti dicuntur. 1. omnes vitiosi homines qui propter vitiosas actiones suas pœnis afficiuntur v.g. fures, raptores qui ex avaritia ; scortatores, adulteri qui ex intemperantiâ peccant : 2. in specie ii, qui aliis minus tribuunt de bonis externis & sibi plura sumunt quàm debebant.

4. Justitia ergò alia universalis est consistens in quibuscunq;

operationibus virtuosis, quæ in civitatibus laudari & præmiis affici solent; aliæ particularis, quæ in hoc posita est, ut alter alteri tribuat quod æquale est & non minus in bonis externis. Nam contrariorum contraria natura & essentia est.

ARTIC. I.

DE

JUSTITIA UNIVERSALI IN GENERE.

1. Justitia universalis non immeritò hoc nomen habet; quia ex hac velut habitu fluunt omnes virtuose actiones quibus in civitate quis laudem gloriam & alia præmia sibi parat: adeoq; ad eum qui instructus virtute hac esse vult omnis virtutum chorus requiritur: Unde merito Universalis quedam virtus dicenda velut universum virtutum numerum comprehendens & in se includens.

2. Est ergò Justitia universalis virtus ex omnibus virtutibus reliquis moralibus composita, quatenus hisce eduntur operationes legibus præceptæ & ad commune bonum societatis civilis pertinentes.

3. Justitia universalis est perfectissima virtus. Nam est composita ex omnibus virtutibus moralibus & disponit hominem ut omnium optimi finis gratiâ, illius nimirum quem civitas propositum habet operetur. Quæ de causa huic virtuti nihil deest eorum quæ ad virtutem humanam pertinent. Id autem perfectum est cui nihil deest.

4. Justitia universalis videtur esse alienum bonum. Nam cum tendat ad salutem totius civitatis videtur hac instructus non sibi sed civitati operari.

5. In rei veritate tamen Justus sibi operatur. quia bonum totius civitatis est etiam bonum singulorum in eâ viventium.

6. Itaque non est servile legibus parère & communis publicique boni gratiâ operari. Nam qui sui gratiâ operatur nihil servile facit: at dum Justus boni publici causa instituit suas actiones suum proprium bonum operando producit, velut civitatis pars.

7. Uti verò Justitia universalis est perfecta quædam virtus; ita injustitia huic opposita est extremum quoddam vitium. Injustus quippe is est, qui ex vitis illis operatur, quæ bonum societatis optima, qualis est civitas, evertunt.

ARTIC. II.

DE

PARTICULARI JUSTITIA ET EJUS DIVISIONE IN DISTRIBUTIVAM ET COMMUTATIVAM.

1. Justitia ea quæ versatur in bonis fortunæ, ut in his fervetur æquali-

æqualitas meritò particularis vocatur. *Nam hac virtus ceteris contradistincta est, & sub universali Justitiâ, de quâ artic. præc. egimus, velut pars continetur.*

2. Dividitur hæc in distributivam & commutativam.

3. Justitia distributiva est Virtus, quâ quod commune est in partes societatis ita distribuitur; ne causam conquerendi ulla societatis pars habeat. *Nam distribuere nihil aliud est, quàm id quod commune est in partes dividere & singulis partibus societatis portionem aliquam assignare: Justitia autem requirit, ut hæc distributio ita fiat, ne querela suboriantur.*

4. Commutativa Justitia, Aristoteli correctiva dicta, versatur in commutationibus corrigendis quò cessent querelæ.

5. Omnes autem commutationes vel spontaneæ sunt vel invito. *Nam inequalitas corrigenda vel suboritur eo qui illam patitur consentiente vel eodem invito. v. g. qui vendit rem & tradit emptori volens patitur inequalitatem corrigendam per hoc, ut emptor precium solvat; cui quid furto auferretur patitur inequalitatem corrigendam invito seu ignorans.*

6. Rectè autem Aristoteles Justitiam quæ in commutationibus occupata est vocavit correctivam. *Nam in invitæ commutationibus v. g. furto, rapinâ, damno injuria dato &c. statim oritur inaequale corrigendum; in spontaneis verò tunc, si altera pars satis fecerit suo officio altera verò solvere cessaverit. v. g. si emptor solverit precium; venditor non debito tempore tradiderit rem: ut ad hoc justum commutativum obtineatur corrigendo inaequale in commutationibus subortum.*

APPENDIX.

DE

GEOMETRICA ET ARITHMETICA PROPOR- TIONE.

I. *Antequam ad pleniorum de Justitiâ distributivâ & correctivâ contemplationem progrediamur, de Geometricâ & Arithmeticâ proportionibus sine quibus parum Justitiæ specierum natura declarari nequit, quedam præmittenda sunt. Solet autem vulgus eruditorum in hac opinione esse, geometricam proportionem esse eam, quam geometra in scientiâ geometricâ contemplantur, arithmetica eam, quæ in numeris locum habet, & propterea arithmetice consideranda venit. unde seducti à Plutarcho quam plurimi addidèrunt tertiam proportionis speciem, nim. harmonicam; nonnullos autè eò traxit ignorantia ut novi quiddam contra Aristotelè molientes statuerent, Justitiæ naturam in quâdam harmonicâ proportionem consistere. Verum quia soni numeri quidam sunt & Musicæ scientiæ Arithmetica subalter-*

natur; Aristoteles verò quid Arithmetica proportio sit, lineis; quid Geometrica, numeris declaravit lib. 5. Et hic, sæpè miratus sum, qui fieri poterit, quòd non modo commentatores Aristotelis plerumq; scientiarum mathematicarum rudes, sed & mathematici nonnulli ejusmodi somnia de Arithmetica, Geometrica & Harmonica proportionibus commenti sint.

2. Arithmetica proportio dicitur *ἁρμονία* à numerando: est autem numerare nihil aliud, quàm addendo vel subtrahendo numerum aliquem colligere. Numeramus enim vel in sequentia, quod est addere; vel in antecedentia, quod est subtrahere. In utroque procedimus vel per unitates vel per numeros; illa numeratio sine arte absolvi potest, hæc artificio indiget: quam ob causam qui hodie artem còlunt arithmetice artificiosam numerationem in consequentia additionem; in antecedentia, subtractionem vocare in suis libellis arithmetice solent. Quandoquæ ergò numerus ad numerum refertur, & alter ex altero cognoscitur procedendo per subtractionem & additionem, proportio arithmetica seu numerativa observari dicitur.

3. Geometrica proportio nomen habet *ἁρμονία*, quod idem significat ac *μετρεῖν* metiri. Est autem metiri perspicere, quoties numerus in numero contineatur. Hæc ergò proportio, quæ latine mensurativa dici potest, consistit in multiplicando & dividendo; quia multiplicans numerus productum ex multiplicatione toties metitur, quot in multiplicando sunt unitates, & contra multiplicandus toties metitur productum ex multiplicatione, quot sunt unitates in multiplicante. Quemadmodum etiam in divisione factâ Quotiens metitur toties dividendum numerum, quot in divisore sunt unitates, & contra divisor toties dividendum, quot sunt in quotiente unitates. Quæ de causâ Geometrica proportio est, quando numerus ad numerum refertur & alter ex altero cognoscitur mediante multiplicatione & divisione.

CAP. III.

De

JUSTITIA DISTRIBUTIVA.

1. Justitiam distributivam adumbrando descripsimus artic. 2. n. 3. præced. cap. quòd sit ejusmodi Justitia, quâ quod commune est dividimus inter partes alicujus societatis ita; ne pars ulla conquirendi causam habeat. ut autem penitus hujus naturam inspicere possimus, videndum est, ex quibus causis divisione factâ solent oriri querelæ. Nam ita eò melius quomodo hæc Justitia species querelæ occurrat cognoscere poterimus.

2. Querelæ moventur, si divisione bonorum communium fa-

Et aut æqualibus in æqualia, aut inæqualibus æqualia vel etiam inæqualia, inferiori nim. plus, superiori minus tribuuntur.

3. Quò ergò cessent querelæ, necesse est in distributionibus æqualitatem proportionis servari. i.e. si inter Titium & Mævium quid dividendum sit, ut fiat, quemadmodum Titius se habet ad Mævium, ita & pars, quæ Titio assignatur, ad eam partem quæ datur Mævio. Habeat v.g. se Titius ad Mævium ut 3. ad quatuor & sunt dividenda quatuordecim, dabuntur Titio sex, Mævio octo. Uti enim se habent 3. ad 4. ita 6. ad 8. Hoc enim factò, omnes querelæ cessabunt, quia nec æquales inæqualia nec inæquales æqualia consequentur.

4. Sed queræ, unde petenda sit personarum, inter quas divisio fit, proportio. Dico, distributionem fieri inter personas, quatenus sunt partes alicujus societatis, quia eatenus ex communi iis aliquid debetur; quemlibet autem hominẽ eatenus dici partem alicujus societatis, quatenus aliquid confert ad bonum commune illius obtinendum (omnis namque societas boni alicujus gratiã est.) Ex eo ergò, quod quis in societatem pro bono illius impetrãdo confert, sumendã esse proportionẽ personarum. Sũnto mercatores duo Titius & Mævius ineuntes societatem lucri captandi gratiã; pro sine hoc sem lucro obtinendo Titius confert 300. Mævius 200. Dico, Titium habere se ad Mævium, ut 300. ad 200. vel ut 3. ad 2. Et per consequens, si lucrum dividendum sit 20. danda erunt Titio 12. Mævio 8. quia 12. ad 8. se habent quemadmodum 3. ad 2. Et ita fit

Uti Titius ad Mævium:	Sic portio lucri quæ	ad portionem lucri quæ
3	2	datur Titio 12.
		datur Mævio 8.

Quã proportiõne ita servatã nec Titius nec Mævius conquerendi causã habent.

5. Ex cognitã proportione partium lucri quę singulis partibus societatis assignandæ veniunt, colligitur porrò, quã proportio in oneribus communibus imponendis, & damnis communibus ferendis fit observandã. v.g. si tributa sint imponenda, semper considerandum venit, quid quot annis vel singulis mensibus quisq; civium ex bonis, quæ in civitate habet, lucrari possit. Esto coctor cerevisiæ qui singulis mensibus quinque & Sutor qui unum aureum lucratur: habebit in tributis imponendis coctor cerevisiæ se ad sutorem, quemadmodum quinque ad unum. Sũnto porrò conferenda 60. Dico Sutorem debere dare decem, coctorem cerevisiæ 50. Fit enim:

ut 5. ad 1. ita 50. ad 10.

6. Queritur verò porrò potest, quã ratione procedendum sit in divisione, quò ejusmodi proportionum æqualitas obtineatur. Dico id communiter

CAP. IV.

DE

IUSTITIA CORRECTIVA, QUAM COMMUTATI-
VAM COMMVNITER VOCANT.

1. Iustitia correctiva tollit querelas, quæ oriuntur in Commutationibus partim spontaneis partim inuitis. Querelarum in commutationibus spontaneis hanc deprehendimus esse causam: quando scilicet alter in alterum transfert aliquid bonum externum, & qui hoc adeptus est vel nihil retribuit vel non tantum quantum vel non eo loco eo tempore quo retribuere debebat. v.g. si bubulcus tribuat pastori ovium duas boves, ut is 20. oves retribuat, hoc nihil aut non 20. retribuente, querela excitat.

2. Inuitæ commutationes statim pariunt querelas. Id apparet si tantummodo eas singulas inspicimus: sunt enim v.g. furta, rapina, damnum injuriarum &c.

3. Correctio tollens querelas fit, si plus habenti detrahatur & detractum minus habenti additur. Plus dicitur habere in commutationibus spontaneis, qui quid ab altero accepit & vel nihil vel non tantum quantum debebat retribuit. Plus in inuitis commutationibus is habere dicitur, qui læsit alterum v.g. fur, adulter &c. alter cui furtum est factum, minus. Furi ergo, adultero, raptori &c. quid detrahendum, & ei, qui ex furto vel adulterio, quid damni vel mali perpeffus est, addendum venit. Quo facto querela cessat. Hoc autem ita fieri testatur omnes executiones sententiarum.

4. Correctiva itaque iustitia proportionem utitur Arithmetica. Nam proportio Arithmetica, prout dictum in Appendice cap. 2. consistit in additione & subtractione: ita v.g. Si Titius vendidit Mevio domum, precium designando 100, eamque tradit, oritur injustum; quia Mevius & domum habet & precium pro domo: agente ex vendito Titio Iudex detrahit Mevio precium & Titio addit; atque ita quod inaequale & injustum est corrigit. In commutationibus inuitis tale est exemplum: Titius Mevium contumeliarum affecit, Mevius actione injuriarum convenit Titium. Iudex injuriam illatam estimat, & quantum eam deprehendit, tantum pecunia Titio detrahit Mevio addit. Quæ subtractione & additione facta injustum seu inaequale ad aequalitatem reductum & correctum est.

5. Sed hic oritur dubium, quo pacto mala, illata æstimanda sint, & quantum plus habenti sit detrahendum. Circa hoc investigandum videtur peculiaris species iustitiæ occupata esse, quam Retributivam vocare soleo: Observat namque, hac non Arithmeticam sed geometricam proportionem. Aristoteles iustum, quod hac proportionem introducit, vocat τὸ ἀνάλογον. Parum autem refert, utrum peculiarem

dicat

dicat justæ speciem, utrum actum quendam in justo correctivo observandum. Ut verò quæ sit natura justæ retributivæ declaremus, repetendum, quod paulò antè diximus, Commutationes omnes vel spontaneas vel invitæ esse. Quantum in commutationibus spontaneis retribuendum sit, plerumq; ex pactis contractibus adjici solitis cognoscitur v. g. Titius vendit domum Mevio, conveniunt emptor & venditor, ut precium sit 100. aureorum. Si Mevius accepit domum nec solvit pro domo quicquam; queritur quantum retribuendum sit? Retur attendendum esse, de quanto precio convenierint contrahentes, cum contraherent; tantum enim Mevius retribuere tenebitur; & tantum etiam, si Mevius id non fecerit, Judex ad executionem perveniens eidem detrahet & Mevia addet; id quod justitia correctiva opus est.

6. Quòd si in commutatione spontaneâ seu contractu nihil fuerit dictum, nec de quanto ejus quod retribuendum est convenierint contrahentes: ratio retributionis ita ineunda est, ut uterque commutantium tantum post commutationem habeat, quantum ante eandem habuit. In spontaneis commutationibus id obtinetur, si attenditur rei cujusq; indigentia que petitur ab usu & raritate. (quo rarior enim res est, eò major ejusdem est indigentia.) & personis tribuitur proportio, quam res commutande ad invicem habent v. g. quando boves cum ovibus commutantur, bubulco & pastori ovium tribuuntur numeri, qui exprimunt indigentia proportionem. Velut si bos decuplo plus usus præbet quam ovis tribuuntur bubulco 10. pastori ovium 1. Hac namq; personarum proportione cognita facile colligi potest, quantum retribuendum sit, ut quod dictum est obtineatur. si fiat =

ut Bubulcus ad Pastorem ovium Ita numerº ovium ad bovem qui datur
 10. 1. retribuendarũ à bubulco.

Decem ergo oves pro uno bove, viginti pro duobus, et ita porro retribuenda sunt. Nam hoc pacto uterq; commutantium post factam commutationem tantum habebit, quantum ante eandem habuit, nec quicquam ipsius rebus familiaribus seu substantiæ videbitur detractum; quia decem oves unum bovem ratione indigentia exæquant. Ceterùm hac de re dicetur uberius infra, quando de correctione injusti, que in singulis actionibus observatur dicturi sumus.

CAP. V.

DE DIVISIONE JURIS IN NATURALE ET VOLUNTARIUM SEU LEGITIMUM.

1. Omnes Jus naturæ dari clamant, nemo autem propemodum fessit quid illud sit; sed quod cuiuslibet sua dicitur opinio hoc pro Jure naturæ habet.

nostrum ergo erit paulo accuratius in natura sua, quid sit & quomodo a voluntario seu legitimo differat, inquirere.

2. Initium contemplationis facturi sumus inde, ut inquiramus qualia iusta & injusta sint entia. Notum est omne ens vel necessarium esse vel contingens. Ens necessarium propriè sumptum est quod se aliter habere nequit. v.g. Homo rationalis est ens necessarium; quia impossibile est, illud se aliter habere i.e. dari hominem qui non habeat intellectum seu facultatem animæ ratiocinativam.

3. Contingentia alia sunt ut plurimum alia raro, alia in utramq; partem se æqualiter habentia. Contingentia ut plurimum sunt, v.g. vita hominis centum annis inclusa; virgo carens lacte, &c. Contingentia raro v.g. virgo lac habens: Contingentia æqualiter v.g. Geometra poeta, Musicus grammaticus.

4. Contingentia ut plurimum quodammodo necessaria sunt: habent enim semper se ita & non aliter, modò substantia seu subjecta suam naturam retineant; aliter autem se habent, quandoque non propter se sed propter alia, accidentia nimirum.

5. Iusta & injusta humana quæ naturalia sunt nec necessaria entia sunt nec contingentia æqualiter. Contingentia æqualiter non sunt: aliàs enim per suas causas cognosci non possent. Nam cause contingentium æqualiter certe & stabiles nullæ sunt. Ergo intellectus nihil determinare in his potest. Necessaria non sunt Iusta humana; sed si inter angelos bonos sua intercedis, uti videtur ex scriptum sacra probari posse, hoc fortasse necessarium quid erit. Homo substantia mobilis est & mutabilis eademq; varia acciderè possunt quæ naturam qualitatum ipsius immutant.

6. Iusta & injusta naturalia quæ contemplamur sunt entia contingentia: ut plurimum. Nam si non sunt entia necessaria aut contingentia æqualiter, multo minus raro, velut ex num. præc. apparet: necesse est contingentia ut plurimum esse. Et sanè si quæ iusta sunt intuemur & his proprietates contingentium num. 4. traditas applicamus, deprehendimus reverà ita esse. Entia Iusta sunt v.g. Depositarius obligatus ad reddendum quovis tempore depositum item Emptor obligatus ad solvendum precium, &c. Hæc entia semper ita se habent & non aliter, quæ scilicet talia & quatenus accidentia causarum, ob quæ ita sunt, substantiam & naturam non destruunt. v.g. Depositarius, quæ talis, semper est obligatus ad reddendum depositum, nec aliter se habet: at si accidat eum jam rem restituisse, aut si accidat, rem depositam evasisse talem, quæ restitui nemini nisi Imperatori possit, quod sit, si depositarius deportatus sit in Insulam, aut si accidat depositarium esse talem, cui ipsi nil restitui possit v.g. si factus sit furiosus, tunc ens hoc depositarius obligatus aliter se habet, sitq; depositarius non obli-

obligatus. Sic injustum ens est frater habens uxorem sororem & hoc perpetuo se ita habet, quia tale; sed si accideret humanum genus alia ratione propagari non posse, fit frater ducens sororem aliquid, non injustum & ita se aliter habet.

7. *Ex his quid Jus nature sit intelligere possumus. Nimirum, omnes propositiones quae entia iusta contingentia ut plurimum dicunt sunt Juris naturae. Consistitque adeo Jus natura in propositionibus quae dicunt contingentia ut plurimum in rebus justis & injustis: Nam qualia sunt entia tales & sunt propositiones, quae illa dicunt: Si entia sunt necessaria per propositiones necessariae dicuntur; si contingentia, per contingentes. Neque enim cum vulgo Logicorum existimandum est à vocalis necesse, contingit &c. petendum, quae propositiones necessariae vel contingentes sint. Quod aliquando clarius dicam in tractatu de paranda bona opinione & quinque habitibus mentis.*

8. *Hoc iustum Philosophis, qui ipsa entia speculantur & singula ex suis causis demonstrant, Jus nature dicitur, & id etiam revera est. Dialectici vero, quibus propositiones illae, quas vel omnes homines aut plerique, vel sapientes omnes aut plerique aut horum precipui stantur veras, principis sunt, ex quibus ratiocinando progrediuntur, id Juris nature esse definiunt, quod non heri aut nudius tertius natum, sed cum universo hominum genere proditum ab omnibus gentibus propterea hactenus observatum est.*

9. *Qui ergo in verisimilibus subsistentes ipsas res non ex suis causis speculantur Juri Romani in determinando Jure naturae inspicunt societatem universalem omnium hominum, qualis ea fuit antequam civitates conditae essent, & quod tunc obtinuit Juris naturae pronunciant. Sed hoc principium dialecticum multis cum erroribus conjunctum est. Quoniam enim ejusmodi principium nos ducat ad verisimile, non tamen quid revera Juris naturae sit inde haurire possumus; sed quemadmodum reliqua dialectica principia quandoque nos fallunt, ita & hoc. Quod his fieri exinde patet; quia quid Juris naturae sit non ex imperfecta aliqua societate, qualis erat olim gentium, sed ex perfectissima, civitate nimirum, petendum est. Natura namque ad perfectissimum tendit & in perfectissimo consistit. Redimus ergo ad hoc, ea Juris naturae esse, quae iustitia universalis & particularis, eaque cum distributiva tum correctiva dicitant i. e. quae ex principiis praecedentibus traditis firmis demonstrationibus deducuntur.*

10. *Videamus nunc porro quid sit Jus voluntarium, quod Aristoteles legitimum vocat. Ubi initio monendum censemus, accidere Juri naturae, ut legibus quidem comprehendatur, propterea tamen non legitimum esse.*

esse. Id enim hic vocamus legitimum, quod Justum non esset, nisi legibus comprehenderetur, quod propterea positivum communi: et appellatur.

11. His positis dico, Justa legitima proprie esse entia contingentia in utramque partem, id est talia quæ æquè Justa ac injusta esse possunt, sed voluntate legislatoris determinantur & Justa vel injusta fiunt. v. g. colere Deum naturaliter Justum est; hoc autem vel illo loco, his vel illis ceremoniis verbo divino non præceptis id facere, nec justum nec injustum est, nisi postquam ab Ecclesia est determinatum. Nantunquam & contingens raro transit in Jus legitimum v. g. Mutuantem non obligatum esse ad solvendum mutuum est contingens raro. Interim circa filium, fam. legibus Romanis introductum est. Quâ ratione verò hoc fiat paulò inferius explicabitur.

12. Pendet ergò Jus legitimum à Voluntate humanâ. Nam volenti dicimus injuriam non fieri; & quod quisq; vult, si hoc consequitur aut justum est aut non injustum. Quemadmodum enim naturaliter Justum est quod tollit querelas & facit, neminem conquiri posse ob non servatâ proportionem & equalitatem: ita quod secundum voluntatem alicujus fit ansam, conquerendi ipsi adimit. Sic si populus in principem potestatem confert, ut quicquid ipsi placuerit Justum sit, conquiri non potest, si leges ille conficiat qualescunque, modo cum Jure natura non pugnent.

13. Cujusque hominis voluntas ab eodem declarata circa res quæ justæ & injustæ particularis capaces sunt vel justum vel ad minimum non injustum quid esse facit. Quod namq; quis vult hoc bonum est eidem, & hoc si obtineat, conquiri nequit. Hinc quicquid quis circa bona fortuna sibi contingere & evenire vult id non injustum est. In his autem Justum particulare occupatum est.

14. Ex præmissis demonstrare possumus, quare Jus naturale sit immutabile, legitimû verò seu voluntariû mutabile. Nam entia contingentia ut plurimû quâ talia semper permanent, quemadmodum necessaria. Contingentia autem in utramq; partem nullâ sunt abilem causam habent, & proinde aliter atq; aliter se habere possunt, prout legislatores voluntatem mutant. (Qui ex principis dialecticis quid naturaliter justum sit petunt; propterea Jus naturale immutabile dicunt, quia non facile fieri possit; ut quod omnes homines aut pleriq; aut qui præ ceteris rectâ ratione utuntur desinant facile ita opinari; ea autem Jura quæ in quâq; civitate introducta sunt dependere ab unius civitatis arbitrio, civisque facile convenire de abrogandis iisdem posse.)

15. Jus legitimum ex voluntate subditorum non est injustum & hoc ipso quòd lex fiat voluntate subditorum, jussus herilis etiam ipsis in vitis & nullâ voluntatis eorundem ratione habitâ, lex & jussus herilis

herilis differunt. Nam quod in volentes statuitur injustum non est, nec de eo conqueri possunt: quod verò inuitis imponitur servile est. ut ergo aliquid lex sit & præceptum liberis hominibus præscriptum, necesse est & eorū voluntatem accedere. Fit autem hoc duobus modis, vel si in specie in legem aliquam ferendam consentiunt, prout olim fiebat liberā adhuc Republ. Romanā; vel si generaliter in certam personam conferunt potestatem leges ferendi.

16. Dividitur etiam Jus in scriptum & non-scriptum. Cujus divisionis hæc est ratio, quia omne Jus est propositio universalis, quæ oritur ab intellectu entia practicabilia componente & dividente. Aut ergo civium intellectus practicus ipse aliquam propositionem constanter approbat, cuius indicium præbet constans quedam operatio; & hinc oritur Jus non-scriptum, nullā indigens scripturā, quā in memoriam civibus revocetur: aut verò datur propositio, quam cives vel planè ignorant, vel circa quam, nihil affirmativè aut negativè determinant, vel contrarium factis suis declarant, & tunc necesse est, illam propositionem mediante scripturā memoriæ hominum mandari. Jus ergo scriptum est, quod scripturā indiget, quò servetur in civitate; Jus non-scriptum, quod nullā indiget scripturā.

17. Jus non-scriptum assuefactione introducitur, quod propriè consuetudo vocari potest. Nam assuefactio facit, ut quid quasi nobis naturā inhaerens constanter servetur. Potest autem & Jus non scriptum introduci duobus vel tribus actibus ad notitiam populi vel civium pervenientibus, quibus cives longò tempore non contradicunt. Quod minus propriè consuetudo vocatur, & potius facit, ut aliquid non injustum quam justum sit. Nam tacitus consensus civium, quem tacendo declarant, ad minimum facit, ut pro non injusto quid haberi queat.

18. Leges scriptæ sunt propositiones universales, sub quarū subjectis homines singularia subsumendo faciunt syllogismū practicum, cuius conclusio est ipsa operatio eorū. Nam cum leges de singulis casibus ferri nequeant, ita tamen ferenda sint, ut hisce omnes casus dirigi possint; alia ratio non superest, quam ut constituentur propositiones universales, sub quarum subjectis subsumptio fiat.

19. Nonnunquam tamen contingit & leges circa certas personas ferri, Unde fit quod Jus legitimum dividatur in reale & personale quod privilegium vocari solet. Jus reale est quod simpliciter justum est. i. e. consistit in propositione aliquā, sub cuius subjecto quisquid feratur ita tractari debet ut & predicatum insit. v. g. Civem electum in honorem suscipere tunc reale justum est: regulariter enim omnis, qui sub

cive tutore electo sumi potest, hoc efficere debet, ut & sibi pradicatum infir-
 p.e. ut tutela administrationem suscipiat.

20. Jus personale est quod cum simpliciter non sit justum in
 hac personâ justum est, aut cum simpliciter sit injustum in hac per-
 sonâ non injustum est. v.g. Licet simpliciter sit injustum tutelam de-
 larum repudiare: tamen in professore vel magistratum gerente non est in-
 justum. ita licet creditori mutuum non solvere sit injustum, huic tamen
 vel illi feneratori qui pecuniam filiosam feneratori dedit, non solvere non in-
 justum est.

21. Jura personalia oriuntur ex favore & odio. Id ipsum ex
 allatis exemplis manifestum est. Quatenus autem favor & odium legum-
 latorum ea quo simpliciter justa sunt limitare possint, patebit ex his, qua
 infra de Amicitia tractaturi sumus.

22. Omnes leges à mente quâdam debent esse profectæ. Nam
 leges continent id quod justum est; hoc verò est opus substantiæ cuiusdam
 intellectualis, quatenus intellectu prædita est: bruta quippe & reliqua in-
 tellectu carentia justum operari nequeunt.

23. Optimæ leges sunt quæ à prudentiâ quâdam proficiscun-
 tur. Nam leges sunt instrumenta quasi quaedam quibus diriguntur acti-
 ones humana. Prudentia verò virtus quaedam intellectualis est intelle-
 ctum practicum, perficiens, ut optimæ actiones dirigere possit. Quâ de
 causâ & leges à prudentiâ provenientes erunt ad dirigendas actiones ac-
 commodatissimæ.

24. Optimæ leges salutem & veram felicitatem humanam
 quærunt ad eamque tendunt. Quicquid enim à prudentiâ est ad veram
 felicitatem tendit. Prudentia quippe habitus ille est, quo vera paratur
 felicitas. Leges autem optimæ à Prudentiâ esse procedunt, demon-
 stravimus.

CAP. VI.

DE

DIVISIONE JUSTITIÆ IN EAM QUÆ IMPERANTI- UM ET EAM QUÆ PARENTIUM PRO- PRIA EST.

1. Mens humana principium est operationum, quæ hominum pro-
 pria sunt: qualis ergo mens est, tales quoq; sunt hominis operationes. Si
 mens est corrupta, operationes oriuntur vitiosæ: ita quoq; aliter operantur
 qui ex scientiâ & prudentiâ id faciunt, aliter qui ex opinione.

2. Imperan-

2. Imperantes operantur ex sua scientia & prudentia, parentes seu subditi ex opinione & prudentia non propria sed aliena. *Id manifestum reddere possumus ex virtute ducis & gregarii militis. Quid enim facit tantum differre ducem à gregario milite? sane utriusq. est sua vice nullam rationem habere, sed eam, si opus est, pro patria profunderè: utrumq. ergo decet fortem esse. Quod si ob fortitudinem militibus honor debetur, quare honor tam inaequalis est qui eisdem offertur? Nulla alia est ratio, quam quod dux ex sua scientia & prudentia exerceat fortitudinem, gregarius miles ex prudentia aliena non propria: i. e. ex opinione. Quod namque eligit dux faciendum, hoc miles gregarius bonum esse opinatur & secundum hoc instituit suas operationes.*

3. Iustitia e: gò Imperantium est virtus cum scientia & prudentia eius qui operatur conjuncta.

4. Iustitia parentium virtus est cum opinione conjuncta.

5. Hinc subditi parendo discunt imperare. *Nam opinio bona inducit ad scientiam & prudentiam. (Quod quandoq. demonstrabo in tractatu de quinque habitibus mentis & bona opinione.) At parere in subditis est bonam à sapientibus & prudentibus habere opinionem. Nam si idem satis notum sit, totum non diu latere potest. Est ergo bonè parere prudentibus via ad Imperandi artem.*

6. Inde etiam discimus Imperantes non secundum leges vivere, facere tamen ea quae legibus ipsi aliis praescribunt. *Nam secundum leges vivere est operari secundum opinionem, quod patemus id honestum & iustum esse quod legibus comprehenditur. Imperantes autem secundum opinionem non vivunt; Interim quia leges, quas ferunt à prudentibus eorum proficiunt ut ipsi autem secundum suam prudentiam agunt singula: faciunt quidem ea, quae legibus sunt comprehensa, non tamen secundum leges vivunt, sed secundum suam prudentiam.*

7. Vulgus hominum secundum Jus legitimum magis vivit quam secundum Jus naturale, nisi per accidens. *Nam vulgus hominum scientia destituitur, nec scientiam Iusti & iniusti habet, sed opinionibus regitur, & legibus quas sapientes qui sunt, aut ab eodem pro sapientibus habentur praescribunt. His si accidit continere id quod naturaliter Iustum est, etiam ex accidente quod Juris natura est operatur.*

8. Ex hisce omnibus colligimus, Subditorum seu parentium Iustitiam consistere in quadam opinione bona, quam de legibus latis habent, & constanti perpetuaque voluntate secundum easdem operandi. *Hactenus enim demonstratum est, subditos quia tales secundum leges vivere; & hoc nil aliud esse, quam habere bonam de legibus opinionem.*

9. Tandem etiam videmus, quomodo, cum num. 15. dixerimus, ad leges requiri & subditorum voluntatem, utriusq; & imperantis & parentis voluntas circa legem conficiendam concurrat. Nam imperans consentit quia per causas scit hoc vel illud salutare esse & ad felicitatem conferre; parens, quia fidem tribuit bonamque de lege opinionem habet, quod salutaris futura sit. Ubi verò id non fit, leges infusa herilia transeunt. Hinc prudentis legislatoris est, adhibitis argumentis dialecticis legibus bonam opinionem conciliare. Quo pacto autem hac ratione formarum, Resp. que ab optimâ recedunt aliter vel aliter se habeant infra dicendi locus erit.

CAP. VII.

DE

LEGIBUS SUPERIORIBUS ET INFERIORIBUS.

1. Quamvis Imperantium sit proprium leges præscribere, subditorum secundum easdem vivere: coguntur tamen Imperantes nonnunquam concedere subditis potestatem leges inter se condendi. Nam cum præter societatem civilem societates parvæ variæ inveniuntur, nec quid in hisce singulis salutare sit legislator scire possit: concedendum est singulis parvas easq; vulgo salutare societates inveniuntibus initio, quando hoc faciunt, leges mutuo præscribere, servandas idèò, quo his societates directa eo feliciter suum finem obtineant.

2. Cogimur, ergo leges dividere in superiores & inferiores. Superiores vocamus eas quæ pendent à voluntate Jura Majestatis habentis; Inferiores, quas producit voluntas eorum qui Jura Majestatis non habent, sed alterius Imperio vel regimini sunt subjecti.

3. Legum, quas inferiores vocamus, causa est quidem subditorum voluntas, sed non quævis. Nam si omnis voluntas subditorum seu omne id quod subditis placet, pro lege haberetur, nullus usus esset legum superiorum, & quilibet viveret pro suo arbitrio.

4. Nulla itaque voluntas privatorum pro lege haberi debet, nisi ab eo, qui legum ferendarum Jurisque condendi potestatem habet, sit approbata. Vis namq; legis nulli voluntati vel placito inesse potest, nisi Majestas quedam accedat.

5. Voluntas privatorum duobus modis approbari potest, quod vim legum consequatur, vel specialiter si placito privatorum consensus superioris accedat; vel generaliter, quando per leges pronunciat, quænam conventiones vel pacta privatorum vim legum habe-

be, e

bere debeant. Sic videmus Jure Romano pacta à Pretore approbari, quando ait: Pacta conventa, quæ neque dolo malo, neque adversus eges, plebiscita, Sacra, Edicta principum, neque quòd fraus cui eorum fiat, facta erunt, servabo l. 7. §. 7. ff. de Pact. Sic Imperator confirmat testamenta jubetq; eadem vim legum habere Nov. 22. c. 2. quando inquit: Disponat itaque quisque super suis rebus, ut dignum est, & esto lex ejus voluntas. Hinc etiam lege obvenire dicitur hereditas, quæ ex testamento defertur; quia lege XII. tabb. testamentaria hereditates confirmantur l. 130. de Verb. Signif.

6. Difficile, autem est in fundamenta inquirere, & per causas demonstrare, quænam pacta veniant legibus publicis generaliter confirmanda quæ non; nec hoc loco omnia persequi possumus; sed cogimur pleraq; differre ad tractatũ infra de commutationibus spontaneis. Nunc id tantũ persequemur, quarum personarum, & quibus de rebus pacta facta generaliter à legibus publicis approbari possint & robur vimq; legum accipere.

7. Non omnium personarum voluntatem generaliter pro lege haberi posse, vel exinde manifestum est; quod omnis lex debeat, esse à mente quædam cap. 5. n. 22. huj. libr. i. e. à rectâ ratione profecta. At multi sunt homines, qui usu rationis destituntur aut eam plane imperfectè habent, quod accidit visdem, vel propter ætatem, velut impuberibus: requiritur enim ad cognitionem rerum & prudentiam parandam experientiæ multumq; temporis; aliis id evenit ob sexus imbecillitatem, velut mulieribus; aliis ob morbum corporis, velut furiosis; aliis ob vitium animi, ut prodigis. Horum conventiones & pacta tanquam à mente integrâ non profecta nec pro legibus haberi possunt. Quin ejusmodi hominum voluntas ne quidem voluntas est, quia voluntas est appetitio ex Judicio intellectus orta: at, his & similibus hominibus aut nullum inest, aut debilitat admodum.

8. Voluntas præterea privati nulla vim legis consequi potest, nisi versetur circa eas res, quæ quicquid sunt privatorum sunt & arbitrio ipsorum commissa. Nam quod arbitrio privati commissum non est, circa id voluntas ejus sibi relicta nihil disponere potest. Sic nullus civis de usâ vel libertate amittendâ pacisci potest: vivit enim civitati dum sibi vivit.

9. Unde colligimus voluntatem privatorum eam pro lege haberi posse, quæ occupata est in iis bonis fortuna, quorum arbitri privati sunt, qualia sunt quæ homines liberi acquirunt & invicem permittant. Nam harum rerum moderatores & arbitri privati sunt.

9. Porro quomodo circa ejusmodi bona inveniendâ sint pacta vel declaranda voluntates, quo vim legum consequantur, infra dicendi locus erit.

neque enim quovis modo circa res patrimoniales pacta iusta approbanda sunt.

10. Conventiones ergò circa bona fortunæ initæ inter privatos omnes vel Jus faciunt vel ad minimum, ut aliquid non sit injustum. Jus faciunt quæ legibus approbatæ publicis vim & robur legum habent: *nihil enim à merâ voluntate humanâ perfectum Jus esse potest, nisi vim legis habeat.*

12. Quæ pacta vim legum non habent nec Jus faciunt tolerantur tamen à legibus, & in nudis placiti finibus dicuntur consistere; vocanturque nuda pacta: faciuntque ut aliquid pro non injusto habeatur. *Solemus enim dicere volenti non fieri injuriam. & supra demonstratum est, id quod homini, prout vult, evenit extra querelas esse, & propterea non injustum.*

13. Tandem nonnulla pacta legibus rejiciuntur quæ planè invalida sunt. *v. g. si sint contra bonos mores: hec enim annullanda sunt, ut ita suboriantur tres pactorum species* 1. quæ vim legum habent. 2. nuda, facientia tantùm, ut quid pro non injusto habeatur. 3. invalida, quæ planè nullam vim habent.

14. *Reliqua quæ de pactis & legibus privatorum dicenda sunt, suis locis, ubi commode per causas cognosci & demonstrari possunt, tradentur.*

CAP. VIII

DE

DIVISIONE JUSTI ET INJUSTI IN ID QUOD PER SE VEL PER ACCIDENS TALE EST.

1. *Nullus homo justus vel injustus dici potest, nisi causa per se justæ vel injustæ fuerit, adeoque videndum est, quid sit per se quid per accidens justum vel injustum, id quod commode absolvetur si in genere dictum fuerit de causâ per se & per accidens.*

2. *Quid sit causa per se & per accidens patebit, si quidens per se & per accidens sit, dicamus. Id autem cognoscitur inde, si videamus quid accidens sit. Hoc namque cognito latere non poterit, quid per accidens dicamus.*

3. *Suprà cap. 5, n. 2. & seqq. diximus, aliud ens esse necessarium aliud contingens, & hoc vel ut plurimum vel raro vel equaliter in utramq; partem. Ex quibus probè percipis nunc porro patebit, quid sit accidens, nimirum, id propriè accidens est, quod cum altero conjunctum producit*

ens contingens vel raro vel æqualiter in utramque partem. v.g. respectu fodientis inventio thesauri est accidens, quia fodiens inveniens thesaurum est ens contingens in utramque partem. At respectu Emptoris obligatio ad precium non est accidens proprie dictum; quia Emptor obligatus ad precium est ens contingens ut plurimum.

4. Ens itaq; per accidens dicitur vel illud, quod ex ente & accidenti est compositum & nihil aliud est, quam Ens contingens raro vel æqualiter in utramque partem; vel quod compositum est ex duobus eisdem accidentibus. v.g. Homo albus est ens per accidens, quia ens contingens æqualiter est, & homini album accidit inesse. Musicus albus propterea ens per accidens est; quia Musicus albus ens dicitur quod eidem homini accidat Musicum & album esse.

5. Causa ergo per accidens est, si vel causa vel causatum est ens per accidens. v.g. si accidat jugulanti esse poetam; dicimus poetam esse causa homicidii; sed per accidens jugulans enim causa per se est homicidii: at quia accidit jugulanti esse poeta, dicim^{us} poetam causa homicidii esse; sed ut modo dictum per accidens. A parte causati fit, ut quiddam sit alicuj^{us} res causa per accidens, si causato per se accidat quiddam. v.g. Miles offendens in acie hostem eundem occidit: causatum per se est mors hostis; sed huic hostis accidit patrem militis esse. Dicitur ergo miles causa parricidii sed non per se, verum per accidens, quia causato per se id tantum accidit. It Provocatus ad duellum vulnerat pungendo; pungens ergo est causa per se vulnerati: huic vulnerato accidit, ut negligatur à chirurgo, negligentia chirurgi causa est febris, hæc causa est mortis; dicitur ergo pungens causa mortis, sed per accidens, quia vulnerato, cujus causa per se est, accidit mori: hæc mortis causa per se non fit vulnus.

6. Hæc nunc ad Justum & injustum applicantes, dicimus, hominem non quatenus animal est aut corpus, aut bipes causam injusti esse; sed quatenus mentem seu intellectum habet: ob hoc enim homo dicitur Justus & injustus, cetera autem animalia nec Justa nec injusta sunt, ut adeo Justam hic contemplari possimus velut affectionem motus & quietis in aliquam substantiam mobilem & intellectualem quatenus intellectu prædita est cadentis.

7. Injustum duplex est aliud commissionis aliud omissionis. Nam injustum est quiddam quod quietem vel motum alicujus substantiæ intellectuales malum reddit. Omissio quaedam quietis; Commissio quaedam motus species est. Itaque videndum erit, quomodo homo fiat causa per se injusti cum ejus quod in committendo tum ejus quod in omittere consistit.

8. Injustum commissionis consistit in operatione quadam, hæc verò, uti modo dictum, est quidam motus porvens a substan-

tiâ intellectuâli quatenus intellectualis est. *Quamobrem necesse est hominem tunc causam injusti per se esse, quando in eodem est principium motus seu operationis versantis in iis, quæ homo ille scit aut scire poterat vel debebat. v.g. Titius vulnerat pedem equi quo in itinere Mevius utitur: emergit inde damnum Mevio i. quod pes equi sit vulneratus. 2. quod impediatur in itinere: illud scit Titius quando vulnerat, hoc scire debebat ratiocinando, si vulneratus fuerit equus, Mevium impeditum iri. Totius ergo injusti quod Mevius patitur causa per se Titius est.*

9. Injusti in omissione consistentis causa per se is est; qui vel facultate operandi instructus est & non operatur id, ad quod de jure obstringitur, vel causa ipse sibi impotentia est, quominus operari possit; vel cum sciat aut scire debeat, se facultatem operandi non habere aut non habiturum esse eo tempore, quo operandum est, nihilominus tale quippiam facere subit, ad quod ea requiritur. *Hæc enim omnibus in casibus id ob quod injustum est ipsi per se & non ex accidenti inest.*

10. Contrâ is per accidens tantum causa injusti in omissione consistentis est, qui nec facultatem operandi habet, nec quominus habeat ipse sibi causa est, nec scit aut scire potest, se eam non habere aut non habiturum esse quando opus erit in negotio quod suscipit. *Huius enim necesse est externum quiddam accidere, quod causa omissionis sit. Et per consequens ipse Injusti tantum causa per accidens erit.*

CAP. IX.

DE

EQUITATE.

1. *Æquitas solet Juri contradistingui imò opponi. Si autem quod bono & Justo opponitur malum est & injustum: videtur æquitas mala & injusta. Sed contraprehendimus, æquitatem communiter, Juri preferri. Sequitur ergo Jus non usquequaq; bonum esse. Nam quod bono opponitur non potest omnimodo bonum esse. An ergo Jus aliquando malum est? Videtur hoc statuere commune dictærum, summum Jus summa sæpè injuria. Quod si hujus rei causam ex natura Justæ supra traditâ investigaverimus, indicium erit, naturam æquitatis nos bene speculatos esse.*

2. *Justum cap. 5. divisimus in naturale & legitimum: unde sequitur æquitatem vel Juri natura vel Juri legitimo oppositam esse. Videndum ergo ratione utriusq; est, quid sit æquitas. Justa naturalia diximus esse ex-
tia contingentiâ ut plurimum, quæ, quæ talia, sunt necessaria, ob acciden-*

via autem, que contingunt subjectis, quandoque aliter se habent. Unde colligimus, quia æquitas est quiddam, quod Jus naturate immutat, eam in accidentibus consistere que faciunt Jus naturale se aliter habere. Id quomodo se habeat videndum porro dicit.

3. *Sed si æquitas in accidentibus consistit, quomodo dabitur ejus scientia? Nam accidentium utpote indefinitorum & indeterminatorum nulla scientia est. Æquitas autem dari aliquam scientiam vel inde colligitur, quod alias frustra darentur operam Jurisprudentia, quæ ars quedam boni & æqui est, teste Ulpiano l. i. pr. ff. de Justitiâ & Jur. Est ergo & hac difficultas & obscuritas superanda.*

4. *Ut dubia proposita resolvamus, & paulo accuratius, quam communiter fieri solet, in naturam æquitatis inquiramus, petimus rursus exordium a natura subjectorum, quibus justa & injusta insunt que contemplanur. Suprà diximus, Justum & bonum in solo DEO substantiam esse, in substantiis verò intellectualibus mobilibus, quales sunt homines, qualitatem tantum quandam & accidens. Subjecta ergo justorum, quia mobilia & materiata sunt, possuntque aliud atque aliud accidens recipere, quod naturam prioris accidentis & causarum ejusdem destruit atque evertit: in iisdem justa fiunt mutabilia. v.g. Depositarius obligatus est ad reddendum depositum; Res deposita est reddenda; Depositarius Jure depositum quandocumq; vult repetere potest. Sed accidere potest, ut is qui depositarius est desinat esse depositarius, vel res deposita desinat esse deposita v.g. si accidas deponentem deportari, efficit hoc accidens, ut res deposita desinat esse deposita & fiat fisci. Destructo ergo eo, ob quod res deposita restituenda venit, sequitur & cessare hoc esse quiddam restituendum. Nam quod fisco reddendum est injustè restituitur alij cuiusdam.*

5. *Principium ergo æquitatis est accidens quoddam immutans & destruens causam alicujus justii vel injustii in subjecto, cui illa causa inhæret; consistit tamen in affectione quâdam, cujus causa per se illud accidens est à quo principium petit. v.g. Rem depositam reddi, stricti Juris est, eam aliquando non reddi, æquitas, quare? quia accidet depositarium deportari (hoc, quod respectu depositarii est accidens, sit principium æquitatis) deportatio causa per se est amissionis bonorum depositarii & quod res deposita ejus esse desinat incipiat que fisci esse. Et ita in omnibus sese habet. Unde patet æquitatem que Jus naturale corrigit esse quoddam naturaliter Justum, cujus principium & causa per se est accidens destruens causam alterius Justii. Similiter se res habet in Injusto.*

6. *Æquitas ergo quodammodo sub scientiam cadit, quodammodo*

modo non. Nam nosse accidentia que destrunt causam Justi vel Injusti in qualibet persona & re, quibus justum vel injustum inest, ex numero eorum est qua fieri nequeunt. At nosse cujus Justi vel Injusti causa per se sit illud, quod respectu subjecti accidens est, id ejus est qui Jura naturalia scit.

7. Ex hisce quoq; dubium num 1. huj. cap. propositum decidere possumus. Querebatur quomodo equitas sit Justa, justum tamen corrigat, & quomodo Justum sit bonum, cum correctione indigeat. R. demus, Justum qua tale semper manere justum & bonum. v.g. semper justum est rem depositam reddendam esse. At eandem rem que deposita est quandoq; non esse reddendam, est ex accidenti, faciente ut res deposita pro deposita amplius haberi nequeat, quodq; causa per se est, ut res ad fiscum pertineat, & propterea eidem restitatur. Non ergo equitas ipsum justum tollit, sed circa eandem rem vel easdem personas aliud jus intraducit. Est ergo justum naturale perpetuo justum & bonum. Equitas quoque Justa & bona est, quod vero Jure stricto melior sit, & Jus strictum & summum summa dicatur sepe esse injuria, inde est, quia si dato accidenti quod causam Juris stricti tollit & causa per se est alterius Justi in eadem personis & rebus, nihilominus velis Juri illi stricto inherere; necesse est te injustum committere.

8. Restat declarandum, quomodo equitas corrigat Jus legitimum. Videtur etenim hic emergere difficultas; quia ducimus Jura naturalia per equitatem propterea corrigi quod sint entia contingentia ut plurimum: & superius cap. 5. differre Jus legitimum à naturali tradidimus, quod sit entium contingentium equaliter.

9. Notandum ergo, entia Justa, quorum est Jus legitimum, antequam legibus approbentur, contingere equaliter, at postquam legibus approbata sunt ex instituto & placito legislatoris itidem pro entibus contingentibus ut plurimum habenda esse. Quia de causis & leges sunt propositiones de contingenti ut plurimum. v.g. Exceptiones in Judicio verbis ore prolatis Judici proponi est contingens equaliter! quia non magis Justum est, ac eadem verbis non ore prolatis sed in scripturam reductis in Judicium deduci. At postquam legislatori placuit, alteram hujus contingentis partem determinare, jussu que omnes exceptiones in Judicio verbis ore prolatis proponi, sit ex instituto legislatoris hac propositio contingens ut plurimum. At quomodo? nim. inspicienda est ratio que movit legumlatorem ita rem determinare. Hanc enim causam durante semper & Justum hoc legitimum manebit: nisi liberrime legislator iterum voluntatem mutavit.

10. Inde discimus equitatem pariter se habere circa Jus legi-

tinum, ac circa naturale. Nam si accidens aliquod tollat, rationem aliquam legis, sitque vel Jure natura vel alio quodam causa alicujus diversa juris: erit hoc accidens principium equitatis quæ emendatur Jus legitimum. Et tale quippiam equitas naturalis est. Aquâ diversa videtur equitas in Jure singulari fundata. De quâ quid sit discetur infra, quando materiam de exceptionibus contemplanturi sumus.

CAP. X.

DE

VI JURIS LEGUMQUE VIRTUTIBUS.

1. Sequitur nunc commodè, ut dicamus de Jure cum naturalis tam legitimi vi, legumque virtutibus. Juris omnis hæc vis est ut obliget. Est autem obligare, libero homini necessitatem imponere aliquid alterius gratiâ agendi, pariendi vel omittendi. Et hinc obligatio activè sumpta desinitur potest, impositio necessitatis quæ contingit in libero homine, ut alterius gratiâ vel operetur vel ab aliquâ operatione quiescat & absteineat; Passivè autem sumpta obligatio desinitur potest necessitas libero homini imposita &c. ita enim accipimus vocabulum, quando dicimus, Contractus parere obligationes. Quare verò Jure affectio sit obligare, exinde colligere licet; Nulla namque necessitas libero homini imponi potest, ut aliquid alterius gratiâ faciat, quia quicquid est sui causa est, nisi quatenus alicujus societatis humana pars est: in societate enim vivens dum alteri operatur sibi operatur: tenentur enim qui cum ipso in societate sunt rursus hujus gratiâ operari. Si ergo necessitas alterius gratiâ operandi homini libero non aliter quam in societate viventi imponi potest, & Jus illud est quod conservat, dirigitque societates humanas, id quod cap. 1. num. 1. posuimus: sequitur Jure proprium esse, necessitatem alterius gratiâ operandi libero homini imponere. i. e. obligare.

2. At quomodo Jus imponit necessitatem liberis hominibus operandi eorum gratiâ cum quibus in societate vivunt? Dico hanc necessitatem simplicem non esse; hæc namque velut servorum propria ex libero homine servum redderet; sed talem quæ ducit hominem, ut tandem ab injustis absteineat & ultrò faciat quæ justa sunt. Nam Justitia virtus est, & an quis justè vel injustè operetur ex electione liberè cuiusque cognoscitur. Si ad id nunquam perducitur quis potest, pro libero habendus homine non est, sed eo qui perpetua servituti subjiciendus est. Hinc supra diximus liberam hominem propterea parere, ut parendo discat imperare & ultrò facere quæ virtuosum hominem decet.

3. *Necessitas libero homini aliter imponi nequit, quàm si dolores comitentur operationes eas quæ conformes non sunt Juri. Cum enim necessitas ita imponatur libero homini, ut tandem discat, ultra facere quæ justa & honesta sunt, & homines soleant duci ad vitiosa facienda voluptatibus, quæ vitiorum humanorum velut morborum causa quedam sunt; contraria autem contrariis curantur: Hinc adhibitis doloribus, qui subsequuntur actiones vitiosas, vitia hominum reprimuntur: dum enim hos fugiunt, voluptatibus, quibus ad injusta facienda concitantur, resistere discunt, incipiunt quæ facere quæ virtuosorum propria sunt.*

4. *Quemadmodum dolores qui vitiosas actiones comitantur vim habent terrendi homines à vitiosis actionibus: ita si præclaras res gestas comitentur voluptates quedam, alliciuntur homines ad res præclaras gerendas. Nam causa quare homines præclaras res gerendas non suscipiant, est fuga molestiarum cum quibus actiones virtuosa conjuncta sunt. Dum ergo subsecuturas voluptates magnificunt, discunt presentes molestias parvi pendere. v. g. fortitudinem exercere res molestiarum plenissima est iis qui actionibus fortitudinis non sunt aucti: sed dum meditantur homines honores, laudem gloriamque, quæ fortes homines comitantur, presentes voluptates parvi pendere discunt.*

5. *Hoc quod diximus & naturam observare videmus. Homines animi improbi, qui quid contra Jus naturæ faciunt, comitantur angere & tormenta conscientiæ, ut seipso oderint & sæpenumero à mediis soltant: at proborum actiones cum summâ voluptate sunt conjunctæ, dum seipso ob res bene gestas quam maximè amant & secum esse vivereque semper volunt.*

6. *Hæc ergo, quæ à naturâ fieri videmus, merito imitantur legumlatores, imponentes dolores & cruciatus iis, qui quid contra leges faciunt, voluptatibus autem honestis afficiunt eos, qui virtuosas & præclaras, edunt actiones. Dolores, qui comitantur malas actiones, pœnæ; voluptates, quibus gaudent boni, præmia vocari solent. Quâ de causâ etiam infra part. 2. uberius dicendum nobis erit de conscientia bonâ & malâ, præmiis item & pœnis.*

6. *Hiscæ ita præmissis, Jura invicem conferemus, considerando singulorum vires, ut quatenus singula obligent inde pateat. Maximam ergo vim obligandi habet Jus naturæ. Nam pœnæ seu dolores, quibus utuntur legumlatores in coercendis injustis actionibus, effugere improbi possunt, dum faciunt peccata latere, aut potestatem magistratum eludunt aufugiendo: at cruciatus conscientia improbos quovis in loco comitantur: quibus puniuntur Tyranni qui summâ potestatem habentes nulli legum pœnæ subiacere possunt.*

7. Jus voluntarium duplex supra diximus, scriptum & non scriptum seu consuetudinarium. Horum autem id majorem vim habet quod consuetudinarium est, arguitque civitatem magis felicem. Nam quod consuetudine fit magis ultro fit nec indiget panis seu doloribus homines astringentibus.

8. Voluntarium habet has vires, ut Juri naturæ quid addere, illud confirmare & limitare seu restringere possit: tria namque assignari solent legibus seu Juri Voluntario, quæ circa Jus naturæ possit 1. confirmare. 2. addere. 3. limitare. Quod quomodo perficiat, videndum est.

9. Quo pacto Jus legitimum quid addat Juri naturæ obscurum non est; v.g. Deum colere est Juri naturæ: summum namque ens cuius voluntate sumus quicquid sumus nos ita sibi devinxit; ut operationes nostras in illius placitum instituamus, nihil omittendo quod scimus eidem placere. At accensis candelis, adhibitis organo id facere Juri positivi est; quod dum circumstantias quaedam certas observare jubet, aliquid Juri naturæ addit, redditque operationes, quæ secundum Jus naturæ sunt, evidentiores magisque ordinatas.

10. Confirmandi Jus naturale vis competit Juri positivo; quia demonstravimus supra, vulgus hominum Jus naturale plerumque ignorare & suas opiniones sæpenuerò perversas pro Jure naturæ habere; adeò ut secundum Jus naturæ magis per accidens quàm per se operetur. Cum ergo vulgi opinio de Jure naturæ sit infirma & fluctuans; legislatoris boni est, quid determinare cui velut certo & firmo adherere illud possit.

11. Est & Juri positivi vis quædam hæc, ut tollat Jus naturæ & eidem quid detrahat. Sed quomodo? neque enim Jus voluntarium id quod Juri naturæ contrariū est, præcipere potest: nullus namq; vir honestus & justus patietur se ulli trahi dolorib; ad faciendū quod Juri naturæ contrariū est. Conscientia enim in eodē longè potentior est legū panis. Hoc dubiū expeditur si summus quæ superius de Jure naturæ, & mox de æquitate differimus. Cum enim iusta naturalia sint entia contingentia ut plurimum, & non nunquã propter accidentia aliter se habeant, quod quando fiat sæpè obscurū est; solent legislatores legibus determinare quibus in casib; quæq; ob accidentia & quitas servanda & quãdo à Jure naturæ stricto abundandum sit. Quemadmodum ergo æquitas limitans & corrigens Jus naturæ non ipsi est contrariū, sed maxime conforme, imò ipsam Jus naturæ: ita leges quæ corrigunt & limitant Jura naturalia iis contraria non sunt, sed conformes. Quæque non ex æquitate limitant Jus naturæ, sed sine causa id impugnant, eas invalidas esse necesse est.

Constat ex hæcenus dictis, quamvis sit vis Juri positivi seu legitimi, quatenus ad Jus naturæ refertur: sequitur ut ipsa Jura legitima inter se conferamus, quæ appareat, quam alterum præ altera vim habeat. Nam

*Jura haec sunt mutabilia & dependant à solâ voluntate humanâ ad-
oque cum eâdem mutata etiam mutantur: evenerit Ius, quod olim vim obli-
gandi habuit, eam non amplius habere.*

13. Ius ergo positivum posterius derogat priori. Cum enim legitimum seu positivum jus in voluntate positum sit, cessante voluntate cessabit & illud: voluntatem autem mutaram esse indicat declaratio ejus quod cum priori voluntate stare nequit. Sed hoc procedit quando posterior voluntas eandem vim habet quam prior.

14. Hinc nascuntur quaestiones de diversis juris positivi speciebus, quodnam velut posterius habeas vim tollendi prius. v.g. quia jus positivum duplex est, scriptum & non scriptum seu consuetudinarium, quaeritur an scriptum tollat non scriptum, & contra non scriptum seu consuetudo scriptum. Res autem ita se habet. Voluntas posterior ea evertit vim prioris quae eandem aut potiore vim cum priori habet. Quae de causâ si populus habeat potestatem ferendarum legum, quemadmodum is verbis declarare voluntatem potest, quid pro justo haberi debeat; ita huic voluntati contrariis factis derogare. Nam quid interest, suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis? At si penes populum non sit Majestas seu potestas ferendarum legum, sed penes principem vel optimates, consuetudo legem vincere nequit: cuius namq. suffragium invalidum est in constituendis legibus & iuribus, ejus facta & operationes longe minus poterant. Quemadmodum autem voluntas subditorum accedente voluntate ejus, qui Jura Majestatis habet, vim legis & Iuris consequi potest: ita & consuetudo populi, si principis, penes quem Majestas est, voluntas vel expressa eam confirmet vim legis consequi & priores leges abrogare valet.

15. Restat, ut conferamus leges ad invicem, quarum alias superiores alias inferiores esse diximus. Videtur autem leges inferiores ad superiores se habere, quemadmodum Jus voluntarium ad naturale. Leges ergo inferiores habent vim 1. addendi legibus superioribus id quod in iisdem non continetur. 2. Confirmandi easdem. 3. Iis detrahendi. Addere leges inferiores possunt quaedam superioribus, quae iisdem congrua sunt nec pugnant. Quin propterea concessum est inferioribus condere leges, quod non omnia legibus publicè latis comprehendi possint.

16. Confirmandi potestatem habent leges inferiores; quia nonnunquam de sensu legum publicarum & generalium disceptationes oriuntur. Quod quando fit, salutare est contrahentibus pacto determinare quid observatum velint: Ita enim cessabunt disceptationes de sensu legis generalis.

17. Nulla

17. Nulla lex inferior debet cum lege publicâ pugnare: hinc nec eam evertere potest; nisi accidens aliquod suadeat æquitatem. Evertunt ergo leges inferiores eas quæ publicæ sunt, quemadmodum æquitas Jus naturale. *Quamvis, verò interdum simpliciter videantur leges publicas tollere: non tamen hoc fit, nisi tunc, quando æquitas nititur in hoc fundamento: Volenti non fit injuria.*

18. *Ex diversis jurium speciebus, quas hactenus invicem contulimus, diverse oriuntur Obligationum species.* Omnis nim. Obligatio vel est naturalis vel civilis vel naturalis & civilis simul, quam mixtam vocare solent. Naturalis obligatio est necessitas, quam libero homini imponit jus naturæ mediante conscientiâ Civilis, quam solæ leges; Mixta est necessitas quam & jus naturæ & leges imponunt, id quod fit quando jus naturæ legibus confirmatur.

19. Obligatio à jure legitimo seu positivo descendens iterum vel simplex est vel conditionalis, vel ex die vel in diem. *Cum n. Jus positivum fundatum sit in voluntate; sequitur qualis est voluntas, talem quoq; legibus inesse vim obligandi. Voluntas autem omnis vel simplex est vel conditionata, vel in diem vel ex die. Omnis namq; legislator vel simpliciter vult quid fieri, vel initium operandi ex illo vel illo die esse faciendum vel sub conditione. Et quia conditionales obligationes frequentos sunt, præsertim in pactis & legibus privatarum: dicendum nobis erit quid sit Conditio.*

20. Conditiō nihil aliud est, quam contingens futurum, in cuius existentia vis alicujus legis ponitur. *Hinc omnis conditio suspendit obligationem donec existat: Plura de conditionibus dicenda nobis infra erunt quando de pactis tractaturi sumus.*

21. *Ex collatione jurium & naturæ obligationum probe perpensa iudicium facere licet, quænam leges & quatenus obligent. Nam non omnes leges obligant, sed quæ validae sunt. Ex autem validæ non sunt, quæ non salutares sed perniciosæ civitati esse manifestò deprehenduntur. Nam cum jus sit id quod conservat societates humanas: Sequitur nullo modo vim juris habere posse quod eandem destruit aut corrumpit.*

22. Nulla quoq; lex cum honestate pugnare debet, ut valida sit. *Nam lex nulla jure naturæ destrui potest: quæ autem honesta sunt à jure naturæ præcipiuntur.*

23. Nulla porro lex inferior cum superiori aliquâ pugnare debet, quò valida existat. *Quemadmodum enim leges inferiores vim suam habent à superioribus: ita ab iis deserta vel cum iisdem pugnantes vi omni destituuntur.*

24. Nulla lex præcipiens impossibilia valida est. *Hinc dicimur*

impossibi-

impossibile nullam esse obligationem. Nam demonstratum est cap. 8. num. 10. neminem causam injusti per se dici posse, qui omittit ea quorum perficiendorum facultate sine sua culpa destruitur. Ob qua autem omissa nemo potest dici injustus vel causa per se injusti: ad ea quoque, nec obligari potest; quia poenam affici nonquit: ubi autem poena infligi nequeunt, ibi cessat necessitas.

25. Restat, ut dicamus de legum virtutibus, quae quatuor numero sunt 1. Imperare. 2. vetare. 3. permittere. 4. punire. Nam lex omnis pronunciat aliquid vel justum vel injustum vel non injustum esse. Justo autem vim addit, ut fiat; injusto, ne fiat; non injusto, ne impediatur: Vis autem ista singulis mediis poenis additur. Hinc necesse est legis vim quadruplicem esse, 1. imperare i. e. vim addere justis ut fiant. 2. Vetare i. e. vim addere ne injusta fiant. 3. permittere i. e. vim addere, ne quis quod non injustum est, facere impediatur, & haec tria comitantur quartum, sine quo esse non possunt, vim punire.

PARS SECVNDA,
 DE
IUSTITIA VNIVERSALI QVATE-
NUS EADEM COMMUNITER IN OMNIBUS REBUS-
PUBL. INTENDITUR.

PROOEMIUM.

QVATENUS HIC DE IUSTITIA VNIVERSALI
AGENDUM.

I.

Leges scriptæ communiter in omnibus Rebuspubl. tuentur Iustitiam universalem, quatenus prohibent actiones quæ ex vitiis fluunt, constitutis pœnis in eos qui vitiosa operantur. *Nam nulla leges, quamvis tandem pœnam adhibeant efficere, possunt, ut quisquam virtuose operetur. Non enim qui operatur eadem qua virtuosus facit, continuo virtuosus est; quia virtus estimatur ex animo & promptitudine operantis. At ut quis volens promptè & cum voluntate operetur nullus pœnae metus sed sola assuefactio efficere potest. Videtur & Iustus is qui ita vivit, ut nemo civium conqueri possit. Hoc verò obtinetur, si quis à vitiis abstinat, licet virtuosè non operetur. Quapropter tradituri elementa, ex quibus petuntur rationes, & càmssa legum, subsistemus nunc in contemplatione actionum vitiosarum, & remediis quibus hisce velut morbis Rerumpubl. omnium occurratur.*

2. Exigit etiam natura scientiæ, ut ab Injustitiâ universali ad cognoscendam Iustitiam progrediamur. *Nam id quod notius est nos ducit ad cognitionem minus notæ. Est autem notius quod magis obvium est; talia sunt vitia & vitiosi homines: rari quippe boni plerique mali. Omnis porro Respublica dat operam expellendis vitiis & puniendis peccatis; at virtuti & introducenda Iustitia nulla nisi optima. Itaque à communiore velut notiori facientes initium, contemplaturi sumus Injustitiâ universali principia, quæ insunt anime humane se iusque operationes delictâ nimirum & peccata, quæ à principiorum diversitate suas capiunt differen-*

is as. Ne vero in re tam ardua quicquam minus cognitum omittamus; sed singula ex suis causis speculemur, paulo altius exordia capto dicturi sumus de Substantiis in genere, quarum rerum & quomodo principia sint.

CAP. I.

DE

SUBSTANTIIS IMMOBILIBUS ET MOBILIBUS QUATE- NUS PRINCIPIA RERUM SUNT.

1. Substantiæ aliis entibus principia & causæ sunt. Nam necesse est omnia vel per se esse vel per aliud quoddam tanquam suam causam. Quapropter quando entium per alia existentium speculamur causas, necesse est, si non in infinitum abeundum est, nos tandem in ejusmodi entibus subsistere, quæ per se subsistunt. Adeoque patet substantias esse principia entium.

2. Substantiæ singulæ secundum suam naturam principia sunt. Nam experientia nos docet, unumquodq; operari secundum suam naturam: aliter enim operantur plantæ, aliter homines, aliter bestię, aliter spiritus, aliter stella &c. Quin videntur nonnullæ substantiæ nihil operari & tamen principia esse; quales substantiæ sunt entia mathematica. Itaq; ut videamus, qualiter homo principium quarumq; in substantiarum numero sit, & quomoda cæteris contradistinguat; merito quàm varia substantiæ sint hic velut accuratioris cognitionis gratiâ præcognoscendum præmittimus.

3. Omnis Substantia vel est immobilis movens omnia, vel immobilis nihil movens, vel mobilis quæ & movetur & movet. Nam necesse est, omnem substantiam vel mobilem vel immobilem esse; & immobilem vel nihil vel alia rursus movere, mobiles enim substantias omnes ad movendum rursus aptas videmus. Sed in hisce non erimus subtiles hoc in loco; quia & sine accuratiore horum cognitione nobis progredæ dabitur.

4. Immobiles substantiæ nihil moventes philosophis sunt entia mathematica. Nam principia mathematica reliqua inde deducta non producunt, nec operanda faciunt, ut reliqua sint; sed tantum sunt substantiæ quibus labefactatis & cætera corrumpunt inde demonstrata, & quibus subsistentibus, necesse est reliqua esse. Hinc quia hæc principia nihil operantur, ad similitudinem tantum videntur ita dici, & propterea nonnulli mathematicas disciplinas scientias esse negant, putantes in entibus rationis, uti loquuntur, eadem subsistere. Sed & hæc missa hic facimus, utpote quæ parum ad futuram speculationem nobis proderunt.

5. Substantia una datur immobilis à quâ omnes substantiæ mobiles pendent, eaque est Numen æternum illud. *Nam in uno aliquo immobili cuncta reliqua movente etiam Ethnici Philosophi substitere, & non posse dari plura immobilia quæ reliqua moveant satis firmis demonstrationibus notum de dère, de quibus non hic dicendi locus est.*

6. Deus ergo principium quoddam est *αὐτόαν*, seu, quia melior vox hic non occurrit, quâ hoc exprimi queas, simpliciter majesticum. *Nam hoc nihil est primum, sed cunctis principium existit.*

7. Estque DEUS substantia intelligens. *Nam cuncta que naturaliter moventur secundum suas causas moveri videmus, nihilque sine causâ in rerum natura fieri. Quicquid autem principium est motuum, que per causas fiunt, intelligens est; quia cause sine intellectu non sunt.*

8. Hæc divina mens semper ex se operatur. *Nam cum sit substantia immobilis, nullum erit extrinsecum à quo possit moveri. Quod verò nihil extrinsecum habet à quo moveatur semper ex se movet & operatur.*

9. Substantiæ mobiles singulæ certam naturam habent, secundum quam edunt operationes huic naturæ proprias & convenientes. *Sic substantiæ mobiles viventes secundum suam naturam similes substantiæ generant, & generatis principia existunt. Et in summâ unaqueque substantia mobilis habet summo naturali impetum, quo ipsa movet & movetur.*

10. Habent & singulæ substantiæ sua sibi propria bona. *Nam cuiusque substantiæ hoc bonum est, ad cuius productionem impetu suo naturali fertur: singulæ autem substantiæ suos sibi proprios impetus habent.*

11. Substantiæ mobiles, quæ circa nos sunt, deprehenduntur necessitatibus & casibus subjectæ. *Nam ignis suo naturali impetu fertur sursum; quandoque autem videmus eum ex necessitate & ab extrinseco compulsus deorsum moveri. Sic & animalia sæpius contra naturalem suum impetum agere pati que quid ex necessitate deprehenduntur. Dico autem substantiæ mobiles propterea casibus subjectas esse. Nam casus dicitur, quando externum quoddam operatur, producitque aliud quid, quàm cuius gratiâ unumquodque secundum suam naturam operatur. Ita, cum lapis naturali suo impetu feratur deorsum, ut in suo proprio loco quiescat, casu fieri dicitur, quod decidendo occidat animal ibi subsistens.*

12. Ex hisce discimus, quid & quale principium sit necessitas *αὐτόαν*. quod sit principium extrinsecum præter impetum intrinsecum

& naturalem movens vel impediens in tuo motu substantias mobiles. Ita v. g. necessitas principium dicitur, quando manus alicujus hominis vel pes bestiae cujusdam, contrariante homine vel bestia impetu suo naturali, ab externo apprehendente movetur, aut lapidi imprimitur motus sursum.

13. Id cujus principium est necessitas violentum dicitur. Unde omnis motus omnisque quies praeter naturalem & intrinsecum impetum ab extrinseco proveniens & substantia mobili inexistentem violentum quiddam respectu illius esse dicitur.

14. A necessitate differt casus: Licet enim casus etiam sit extrinsecum quoddam, non tamen ipsum principium operationis in substantiis impedit, sed tantummodo motui extrinsecus supervenit.

15. An vero dentur substantiae mobiles nullis necessitatibus & casibus subjectae, hic non disputabimus: neque enim ad propositum nostrum, quicquam facit. Id ex scriptura sacra compertum habemus, ex singulari gratia divina casibus & necessitatibus hominem subjectam non fuisse, si intacta permansisset integritatis. Hoc autem nos docet lumen rationis: Deum esse substantiam omnibus necessitatibus & casibus exemptam. Nam num. 18. demonstratum est, Deum semper ex se operari.

16. Substantiae mobiles vel animatae vel inanimatae sunt. Inanimatae principium motus simplicius, animatae vero multiplicius inest. Quae de causa & substantiae animatae plures diversos motus habent. Sic homo multa in se principia motuum habet, quorum nonnulla sunt communia etiam cum inanimatis v. g. ita gravitate corpus ipsum praedictum est, quod est principium motus qui per lineam rectam fit deorsum, nonnulla sunt communia cum iis quae insunt substantiis animatis cum vegetativis tum sentientibus v. g. cum plantis habet communem animam vegetativam cum bestiis sentientem: principium quod solus habet inter animalia est intellectus.

17. Principia motuum in substantiis excitantur a suis bonis, quae nil aliud sunt quam fines ad quos operando tendunt. Unde definitur bonum id, ad quod quaelibet substantia naturali suo impetu fertur.

18. Deus ipsum bonum & suum sibi bonum est. Nam principium operationis in Deo a nullo alio quam seipso excitari potest: est namque Deus substantia immobilis nulli alii subjecta a quo excitetur.

19. In substantiis vero mobilibus bonum est accidens. Nam necessitas & casus impedire fines singularium substantiarum mobilium possunt, quo minus eos operando consequantur.

CAP. II.

DE

ANIMÆ FACULTATIBUS QUÆ HOMINI CVM PLANTIS
ET BRVTIS COMMVNES SVNT.

1. Substantiis viventibus principium operationum est anima, *Nam in hisce vivere est operari, & anima hoc est, quo vivunt, singula que vitam habent. Quia ergo homo quedam substantia vivens est, nostrum erit singulas facultates animæ ejusdem compendiosa quoddam speculatione præmittere, quo principia operationum, que eduntur ab homine, modumq; operandi inde habere possimus. Et quia facultates animæ humanæ nonnullæ sunt communes nonnullæ hominum propriæ: à communibus insitunt facientes eo melius eas, que propriæ sunt percipere poterimus.*

2. *Facultas ergo animæ humanæ alia communis est cum plantis, alia cum bestis; illa vegetativa, hæc sensitiva vocatur. Hinc caput præsens absolvetur duobus membris, quarum prius ager de facultate vegetativâ, posterius de sensitivâ.*

MEMBR. I.

DE FACULTATE ANIMÆ VEGETATIVA.

1. *Facultas vegetativa est principium conservandi illam substantiam mobilem, corruptibilem & viventem cujus facultas est.*

2. *Dupliciter verò conservatur substantia mobilis 1. ratione sui individui. 2. ratione speciei. Nam cum semper vivere & æternum esse nequeant substantiæ mobiles vitam habentes; tendunt ad conservationem speciei: unaquæq; enim substantia suâ naturâ tendit ad conservationem sui, ut cum id in individuo obtineri nequeat, subsistat in specie.*

3. *Est ergo hæc facultas 1. principium, unde fluit operatio, quæ conservatur & augetur individuum 2. principium generandi talem substantiam qualis ipsa est, cujus facultas existit.*

4. *Id autem quo præparatur hæc facultas ad operandum est alimentum. Nam videmus deficiente alimento cessare hujus facultatis operationes.*

MEMBR. II.

DE FACULTATE ANIMÆ SENTIËNTE.

1. *Sunt quedam substantiæ solâ vegetativâ facultate constantes, quales sunt plantæ: dantur autem que facultatem sentientem habent. Sed non uti vegetativa facultas est, sine sentiente etiam sentiens sine vegetativa est. Nam omnes substantiæ sensu aliquo præditæ etiam nutriuntur & generant. Sunt autem sensitivarum substantiarum nonnullæ*

nulla que solo tactu prædita sunt; reliqua verò que visu, auditu, olfactu, &c. prædita sunt etiam tactu constant. Hominis autem anima hac omnia involvit. Quà de causâ, ut exactius in hominis animam que principium operationum ipsius est inquiramus, de his facultatibus priori loco discere cogimur.

2. Substantia perfectè sentiens constat quinque sensibus, visu, auditu, olfactu, gustu, tactu.

3. Horum sensuum maximè communis tactus est. Nam omnia minus perfectè sentientia, licet ceteris sensibus destituantur, tactu tamen constant.

4. Est autem in substantiis sentientibus alia ratio nutritivæ facultatis ac in iis substantiis quæ solâ facultate vegetativâ præditæ sunt. Nam in animalibus alimentorum sensus est; quippe quæ tactu percipiuntur ab iisdem; ac in plantis non mediante sensu tactus alimentorum fit perceptio.

5. Sensitiva facultas conjuncta est cum voluptatibus & molestiis. Videmus enim substantias hac facultate præditas letari & tristari, quæ duo voluptatis & molestiæ signa sunt.

6. Est & eadem hæc facultas conjuncta cum appetitu. Nam substantiæ sentientes appetitu ad ea quæ jucunda sunt, seu voluptatem asserunt, feruntur, à molestiis abstinuntur. Quia & in animalibus nutritiva seu vegetativa facultas conjuncta est cum appetitu. Nam, fames & sitis circa alimenta occupantur, quorum in usu operatio nutritivæ facultatis consistit. Alimenta verò cunctorum sunt humidum, siccum, calidum, frigidum. Estque fames appetitio calidi & sicci, sitis appetitio frigidi & humidum.

7. Multa quoque animalia irrationalia phantasiam & imaginationem habent, quâ ipsa reguntur & moventur; quæ facit, ut edant operationes simillimas hominum operationibus. Nam plerique homines phantasiâ potius quam intellectu ducti operantur.

8. Affectus etiam & passiones substantiis sensu præditis inesse deprehenduntur. Nam bestias irasci, metuere, amare in promptu est.

9. Hæc omnia perpendere & à quibus principiis oriuntur motus bestiarum proprii & quomodo harum fiant operationes proficuum nobis est considerare. Nam hæc nobis proderant ad principia operationum humanarum eo subtilius inspicienda: sine quibus solidum de bonitate & malitiâ hominum Judicium facere non possumus.

10. Membrum ergo præsens sequentibus absolvetur articulo: disserendum enim est 1. de sensibus, horum organis, objectis, & operationibus.

2. de volucribus & molestis. 3. de phantasia. 4. de affectibus. 5. de appetitu. 6. de ipsa operatione seu motu bestiarum huiusmodi principio.

ARTIC. I.
DE SENSIBVS HORUMQVE OBJECTIS ET
ORGANIS.

1. *Sensus quinque esse diximus, visum, auditum, olfactum, gustum, tactum: hi autem insunt substantiis vel potentiâ vel actu & hoc vel primo vel secundo. Potentiâ sensus inest ei quod potest esse animal: & est quædam materia quæ in actum deducitur per generationem.*

2. *Actus primus itidem quædam potentia est; sed respectu illius potentie, de quâ modo diximus, actus. Nam qui actu primo sensum habent nunc quidem non sentiunt, possunt tamen sentire ubi opus est. Sic dormientes actu primo visum habent & potentiâ tali quæ in actum deducitur, quando evigilant.*

3. *Deducitur autem hic actus primus ad secundum ab objecto quodam extrapposito. Omnes namque sensus sunt rerum singularium extra animam positarum, à quibus patiuntur quiddam per sua organa. Sic v.g. posito colore qui ab oculo, veluti organo visus, recipi possit, statim fit visus actus. Neque enim animal in potestate habet videre vel non: sed aperto oculo datoque objecto visibili fit visio. Organon itaque seu instrumentum sensorium est illud primum in quo potentia sentiendi est collocata ad recipiendam formam objecti extrapositi: quam dato objecto non potest non recipere. Et proinde objectum à quo potentia sentiendi quid patitur est hoc ipsum à quo actus primus seu potentia sentiendi in actum deducitur.*

4. *Videtur autem hæc deductio in actum non tantum fieri patiendo sed & agendo. Sensus enim una operari in objecta vel specula restantur à mulieribus menstruosis infecta. Imò deprehenduntur in pueris motiones sensuum oriri nullo sæpe dato objecto; hi namq; in locis tenebrosos vigilantes spectra nonnunquam vident.*

5. *Nonnunquam & affectibus excitari sensus deprehendimus etiam ubi nullum est objectum v.g. meticulosi putant se videre hostem, amatores amasiam.*

6. *Omne sensibile objectum vel per se sentitur vel per accidens. Sensibile per se vel est commune vel proprium cuiusq; sensus. Proprium cuiusq; sensus objectum est, quod à nullo alio quam hoc sentiri potest. Sic color est proprium objectum visus, sonus proprium objectum auditus.*

7. Communia objecta sunt quæ à pluribus sensibus percipi possunt; qualia sunt, motus, quies, numerus, figura, magnitudo. Sic nõ modò visu sed & tactu motum percipimus.

8. Per accidens sensibilia sunt, quæ objectis per se accidunt. Ita quando hoc album videmus, dicimur videre parietem; accidit enim huic albo paries.

9. Ex hisce discimus, sensus conjunctos esse cum facultate judicandi, & quidem alterum magis alterum minus. *Sic tactu septi-plex percipimus quod visu unum & simplex apprehenditur. Et hanc ob causam solet ab animalibus adhiberi non unus sensus in objectis communibus apprehendendis, quo Judicium fiat, exactius.*

ARTIC. II.

DE VOLUPTATIBUS ET MOLESTIIS SUBSTANTIARUM SENTIENTIUM.

1. *Cum voluptates & molestias substantiis sentientibus inesse deprehendamus: commodum erit hic circa eandem initium speculandi facere.*

2. Gignitur in substantiis sensu præditis molestia, quando percipiunt operationem naturæ suæ congruam non esse. *Sic cum, sensus excitentur & in actum secundum deducantur à suis objectis propriis patiuntur quid ab iisdem, quod quando natura singulorum congruum non est, substantias sentientes molestiâ afficit. v.g. nimia luce oculos intrante visus, nimio frigore vel calore tactus molestiam sentit.*

3. Contrà voluptas suboritur, quando hæc substantiæ percipiunt operationem naturæ suæ congruam. *Ita v.g. quando calor circumstantis animalia temperans & proportionatus est ipsorum calori, voluptate afficiuntur.*

4. Quemadmodum verò molestia facit, ut substantiæ sentientes abstineant ab operationibus quibus conjuncta est, easq; fugiunt: ita contrà voluptas facit easdem suis operationibus inherere easq; persequi & appetere.

5. Quare videmur rectè definire voluptatem animalium propriam, quod sit consequens quiddam operationum cum naturâ cujusque substantiæ sensum habentis & operantis congruentium, perficiens easdem; & molestiam, quod sit quiddam consequens seu concomitans operationes, quæ cum naturâ substantiæ cujusque sentientis non congruunt, destruens easdem.

6. Inde constat ratio, quare omne violentum substantiis sensum habentibus sit molestum. *Nam violentum est quod oritur à necessitate;*

necessitas autem est quoddam principium extrinsecum imprimens operationes substantiæ quæ præter naturam earundem sunt. Hinc natum est illud: Nemo lætus violentum patitur.

7. Voluptas & molestia cuiusq; substantiæ sentientis naturam indicant. Nam signa petuntur vel ab antecedentibus vel concomitantibus vel consequentibus. Et quia voluptas & molestia quamlibet operationem substantiæ sentientis concomitantur & consequuntur, illa natura congruentem, hæc natura adversam & non congruentem: sequitur voluptas & molestiam, qualis cuiusq; substantiæ sentientis natura sit indicare.

8. Voluptas autem & molestia colliguntur rursus vel ex signis lætitiæ nim. & tristitiæ, vel ab ipsâ suâ essentiâ. Nam cum voluptas perficiat operationes, faciatisq;, ut substantiæ his inhereant; molestia contra destruat: iucundum cuiq; substantiæ id esse colligitur, cui inherent operando, & molestum circa quod operari desinunt, quodque fugiunt.

ARTIC. III.

DE PHANTASIA SEU IMAGINATIONE.

1. Traditum est artic. I. huius membr. In substantiis potentiam sentiendi habentibus objecta sensuum seu sensibilia excitare sensum secundum unumquodque sensus organon, & ita actum primum ad secundum deducere. Hæc passio non tantum durat in sensibus, quamdiu objectum præsens est & formam suam potentiæ sentiendi imprimat, sed & quando remotum est, nec sentiendi potentiam amplius afficit. Idq; quomodo contingat, simili quodam comprehendere possumus. Quomodo enim ab igne calefactum aliud sibi vicinum calefacit, & sic calorem impressum & alteri imprimat: ita quoque organon sensus ab objecto alteratum, afficit aliud sibi proximum & vicinum.

2. Ex his percipere possumus definitionem phantasiæ, quam tradidit nobis Aristoteles, quod sit motio quæ fit secundum sensus alicujus actum. Quomodo enim lapide in aquam projecto aqua mota vicinam partem, & hæc rursus vicinam movet, ut inde multa circularis figura fiant: ita sensus motus ab objecto movet aliud, ejusque imprimat imaginem ab objecto receptam. Quæ imago phantasma grecis appellari solet.

3. Phantasia ergo in animalibus nec sensus est, nec sine sensu. Nam sensus excitari solent ab objectis: percipimus autem phantasmata & sine objecto. Nec tamen Phantasia sine sensu est; quia motio quadam est a sensu in sensorio seu instrumento sentiendi facta. Ejusmodi autem motiones in sensorio etiam sine objecto excitante sensum fieri, testatum faciunt pueri, qui nocturna tempore spectra se videre concipiunt.

4. Per hanc non modo bestiarum sed & homines multa operantur. *Quemadmodum enim omnis sensus, quando excitatur ab objecta sibi proportionato, & ita bene & natura convenienter operatur, est conjunctus cum voluptate: (est enim voluptas consequens quiddam operationum cum natura congruentium cuiusque perficiens eadem) ita quoque morio, qua fit secundum actum alicujus sensus natura congruenter operantis, voluptatem comitem habet, qua movetur & excitatur in animalibus appetitus. Immanet enim phantasia animalibus & sensibus similis est. Exemplo luxuriosorum hoc declarari potest: quemadmodum enim homines hi nocturno tempore per somnium concipientes, se poculum frigidissimi & suavissimi vini haurire, illudque quando evigilarunt meditantibus feruntur vehementissimo appetitu ad bibendum: ita cum omnibus animalibus que phantasia moventur comparatum est; feruntur namque ad pabulum gratum querendum voluptate que percipitur, dum fit morio secundum actum tactus gustusque: quasi enim jam gustent ad gustandum moventur.*

5. Phantasia vel habitus vel affectiones sunt memoria & spes. Et quidem memoria præteritorum, spes futurorum est.

6. Gignitur autem memoria, dum per motionem que secundum actum alicujus sensus fit imprimitur quiddam picturæ simile in ea parte corporis que animam sentientem habet. *Verisimile enim est quemadmodum motu annuli cera sigillum; ita & a motione, qua secundum actum alicujus sensus fit, quandam sensationis figuram imprimi; hujusque impressæ figuræ habitum esse memoriam.*

7. Est autem & memoria directrix vitæ animalium, quatenus sensorum impressionem servat, ut inde phantasia promi possit exhibens id, quod olim sentiebatur.

8. Spes consistit in imagine alicujus futuri, & quod animal habiturum concipit. Hæc solet animalia in suis operationibus detinere, ne ab operatione desistant. *An autem & hæc aut potius huius simile quiddam bestiis insit, hæc non disceptabimus: sufficit enim ad hoc conjungi gratia hæc differimus, hanc primario mediante phantasia fieri.*

ARTIC. IV. DE AFFECTIBUS.

1. Affectus in animalibus sunt immutationes quedam humorum in corpore, que fiunt mediante calore vel frigore. *Nam calor & frigus due illa qualitates sunt vim habentes operandi in humidum & sic cum exarescendo, indurando, mollificando, liquefaciendo, &c.*

2. Hæc causa est quare plerique affectus percipiuntur conjuncti cum calore vel frigore, existentibus vel in toto corpore vel in cer-

tis

cis corporis partibus. Sic ira affectus est cum calore conjunctus: videtur enim esse quadam sanguinis circa cor effervescentia; metus contra cum frigore conjunctus est efficiente, ut sanguis congeletur & stet: Unde apertio venis metu calidorum hominum nullis sanguis sepe numero effluit; oritur etiam in his membrorum tremor, non aliter ac in iis quorum membra frigore occupavit.

3. Videntur autem affectus esse quedam instrumenta quibus appetitus utitur in corpore organico movendo. Quam ob causam, de appetitu nobis dicendum est, & postea de modo quò affectus incutendo movet animalia.

ARTIC. V. DE APPETITU.

1. Appetitus est facultas animæ quæ à sensibus & phantasiâ excitata movet animal vel ad persequendum vel ad fugiendum. Nam phantasia exhibens imagines fugiendorum & persequendorum excitat appetitum, qui animal porro impellit. Dum enim fit motio quadam secundum actum alicujus sensus nature congruens & cum voluptate conjuncta, movetur appetitus excitans animal ad persequendū; dū fit motio quadam secundum actum sensus nature non congruens & cum molestiâ conjuncta, movetur appetitus ad fugiendum impellens. v. g. quando in animali mediante phantasiâ quasi gustatur & tactu percipitur cibus, & unâ quadam sentitur voluptas, æque propemodum, ac si à cibo ipso tanquam objecto suo gustus tactusque ad actum secundum excitati essent; movetur hac ipsâ voluptate perceptione animal ad talem vel talem cibum appetendum.

2. Estque appetitus duplex, irascibilis & concupiscibilis. Ille movet animal, ut cum violentiâ quadam operetur; hic lentè irripit.

3. Est ergò appetitus medium quoddam in animalibus quod movet & movetur.

ARTIC. VI. DE MOTU ET OPERATIONE ANIMALIUM.

1. Postquam dictum est, quid sint sensus, phantasia, affectus, appetitus; declarari nunc poterit, ex quonam principio animalium ratione destitutorum, & quibus modis fiant operationes eorundem propria. Principium ergò operationum est persequendum & fugiendum, quod phantasiâ à sensibus preparata per imagines suas repræsentat.

2. Operatur autem phantasia aut simpliciter durante scilicet sensu, aut per suos habitus memoriam nim. & spem. Memoria e-

nim & spes utentes simulacris & imaginibus eisdem exhibent, persequenda & fugienda.

3. Hoc imaginum per phantasia factu objectu preparatur appetitus & concitatur. *Nam appetitus objecto bono, seu eo quod nature cuiusque substantia congruum est, operatur sua natura, & porro ad bonum consequendum animal concitat.*

4. Perficit autem appetitus suum munus preparando affectus inanimalibus. *Nam hiæce valut medicæ utitur ad movendum corpus organicum.*

5. Affectus preparant corporis organici partes ad motum. *Hoc enim inde colligitur, quod corpus ratione qualitatum immutetur ab affectibus, id quod pallor, rubedo, tremor membrorum &c. indicant. Et verisimile est, dum gignantur affectus, quippiam circa cor vel in corde immutari, calorem nim. & frigus, & hanc immutationem licet ab initio exiguum & vix sensilem multas magnasq. in corpore parere differentias ruboribus, palloribus, horribus, tremoribus &c.*

6. Corpus ergo animalium est aliquid aptum natum moveri, & per consequens naturâ preparatum ut patiatur vires ejus quod movet. *Anima verò potentiâ instructa est, movendiq. facultatem habet. Robur & vis animæ in spiritibus consistit. Nam horum ope commodè motio fieri potest, dum apti sunt ad impulsum & tractum organa extendendo & contrahendo. Moventur ergo animalia ita: phantasia exhibet operationem velut præsentem, quæ si conjuncta est cum voluptate calor & spiritus excitantur in animali ut sit agile ad operandum. Et hoc modo voluptas auget & amplificat operationes animalium.*

CAP. III.

DE FACULTATIBVS ANIMÆ HV- MANÆ.

1. Permultum conducit inquisituro in rationes legum nosse facultates animæ humanæ. *Quemadmodum enim medicæ in singulas partes corporis humani, & quarum operationum organa sint, subtiliter inquirunt, quò naturam cuiusque morbi exactè speculari, & singulis morbis occurrere possint: ita quoque decet politicum singulas animæ humanae facultates probe perpendere, quò de morbis animæ vitiis nimirum & horum causis eò rectius judicare possit. Idque eò majori diligentia faciendum, quò anima corpore præstat, quoq. Jurisprudentiâ medicinâ præstantior est.*

2. Quò verò facilior esset doctrina de facultatibus animæ humanæ, volumus de facultatibus animæ irrationalis, quâ bestię reguntur

guntur, nonnulla præmittere. *Quemadmodum enim (quod supra cap. 2. membr. 2. n. 4. tradidimus) nutritiva facultas substantiis animâ sentiente præditis inest, aliâ ratione tamen, quàm substantiis que merè vegetativa sunt: ita quoq; phantasia & appetitus aliâ ratione se habent in homine quàm in bestiis: utri enim triangula, in que quadrangula & multangula figurae resolvuntur, reverà quidem triangula sunt, aliter tamen se habent, quàm ea, que simpliciter triangula sunt, dum affectionibus, qua triangula simpliciter consideratis insunt, aliquid superaddunt: ita quoq; appetitus non inest hominibus tali ratione quali bestiis: est namq; intellectus seu facultati ad ratiocinandum valide subiectus. Non immeritò ergo præmissimus contemplationem appetitus prout simpliciter animantibus ratione destitutis inest: hoc pacto enim facilior erit contemplatio appetitus humani, qui rationi seu directioni intellectus subijcitur. Sic namq; & mathematici procedunt, ut prius contemplantur triangula simpliciter, deinde quatenus reliquarum figurarum partes sunt, in quas ea resolvuntur.*

3. Videtur autem præfens caput ita rectè absolvere, si primò locò consideremus intellectum, quem soli præ ceteris animalibus homines habent, eumque cum contemplativum tum practicum; deinde qualis sit appetitus humanus, quinam itidem affectus, quos appetitus in hominibus excitat. *Hinc caput hocce sequentibus membris absolvetur, nim. tradetur membr. 1. de intellectu. 2. de divisione intellectus in theoreticum & practicum. 3. de appetitu humano. 4. de affectibus hominum, speciebus itidem & causis earundem.*

MEMBR. I. DE INTELLECTU.

1. Soli homini præ reliquis animalibus tributa est facultas intelligendi; de quâ, quia hominis propria est, paulò subtilius hæc erit dicendam. *Nam justa & injusta hæc contemplantur humana seu operationes hominum proprias efficientia. Hæc autem necesse est à principio quodam fluere quod hominis proprium est.*

2. Videtur autem facultas intelligendi cum facultate sentiendi quandam convenientiam habere. *Nam sensitiva facultas recipit in se formas suorum objectorum: v. g. quando album intuemur, oculus noster illius formam seu album hoc sed sine materiâ recipit. Quemadmodum enim in Camera obscurâ paries dealbatus è regione foraminis positus eundem colorem recipit qui extra cameram illam est: ita & oculo, dum videmus, inest illi color qui conspiciendus objicitur, quando fit visio. Similiter se res habet in ceteris sensibus, ut ad sensitivam facultas fit potens*

riâ id, quod est sensibile actu, fiat que illud actu, quando sentit. Ad modum facultatis sensitivæ videtur & intellectiva facultas omnium rerum formas sine materiâ tamen recipere & fieri ea ipsa que intelligit.

3. Videtur & facultas intelligendi multum à sensitivâ differre, & primò quidem, tanquam incorporeum ab eo, quod corpori immersum est. Esse enim sensitivam facultatem quiddam cum corpore mixtum nos docent organa seu instrumenta sensoria: singuli enim sensus per certa instrumenta operantur; visus per oculum; auditus per aurem &c. At intellectus nullum habere instrumentum videtur. Nam si haberet aliquod, non posset intelligendo naturam illius instrumenti egredi; haberetque certa tantum objecta; circa que operando versaretur, quemadmodum visus colores, auditus sonos. At intellectus omnia cognoscit tam incorporea quam corporea. Et proinde est quiddam à corpore separatum, nullam certam naturam habens, nisi quod sit quiddam possibile ad recipiendas omnes rerum formas, nilque actu nisi quando intelligit. Differre autem intellectum & sensum tanquam incorporeum à corporeo ex hoc quoque signo colligere possumus. Nam sensus debilitantur ex objecto paulo vehementiori v.g. visus ex nimio albo; auditus ex sono grandiorum campanarum. At in intellectu contra se res habet; qui percepto eo quod valde intelligibile est v.g. universalissimum aliquod & à sensu remotissimum, eo aptior fit ad reliqua inferiora & singularibus viciniora apprehendenda.

4. Differt etiam intellectiva facultas à sensitivâ actuatone. Nam sensus actum primum consequitur ipsâ generatione, qui instrumento ritè disposito datoque objecto illud afficiente in actum secundum deducitur. Sed intellectus humanus ad actum primum consequendum indiget disciplinâ; quem quando longo tempore adeptus est, postea ad actum secundum quandocunque lubet deducere potest. v.g. quando quis geometricam scientiam paravit, intellectus potest triangula speculari quandocunque vult. Hec si conferimus, haud leviter ab invicem distare utrasque facultates deprehendemus. Nam actus primus sensitivæ facultatis adest à generatione, intellectivæ paratur experientiâ & disciplinâ: actus secundus in sensitivâ facultate excitatur ab objecto, in intellectivâ à seipsâ: potest enim intellectus speculari, quandocunque vult.

5. Differunt & hæ facultates tertio objectis. Nam objecta sensuum sunt formæ rerum ipsis rebus immerse, v.g. visus objectum est color qui inest corporibus. At objecta intellectus sunt phantasmata, seu imagines, que in hominis excitantur phantasiâ; sunt quæ nihil aliud, quam formæ rerum sensibilibus sine materiâ.

6. Positæ autem sunt formæ rerum, quarum receptione co-

gnoscit intellectus, in orationibus, quas circa entia facit. Nam formæ rerum sine intellectu non sunt, nec tamen intellectus humanus eas fingit, sed prout sunt entia comparata, ita & se habent orationes quas intellectus format. v.g. forma trianguli habentis tres angulos æquales duobus rectis est habere tres angulos quorum duplos metitur integer circulus, vel etiam habere tres angulos æquales tribus super unam lineam ad idem punctum descriptis. Hoc quidem triangulo intellectus tanquam non inexistens nõ affingit; non tamen esset, nisi daretur intellectus. Posita ergo sunt formæ rerum in orationibus quas intellectus facit circa entia; quibus cognoscendo entia fit singula qua contemplatur sed sine materia. Formas autem rerum in orationibus quas facit intellectus consistere, inde manifestum est. Nam si queras, quare hæc pictura vel hæc statua habeat formam humanam, respondetur, in statua deprehensa caput talis figure, talibus oculis, tali naso & ore &c. Hinc eleganter tradit Aristoteles, intellectum esse formam formarum, quemadmodum manus est instrumentum instrumentorum. Si enim nulla daretur manus dirigens gladium, nec gladius esset gladius: prout autem manus comparata est apprehendens gladium, ita & gladius se habet. In manu enim infantis gladius vix naturam gladii retinet: ita prout se habet intellectus, ita eruntur formæ. Gladius in manu virtute sua, robore nimirum debita instructa verè gladius est: (Instrumentorum enim natura in usu posita est) forma intellectu scientia instructo ipsa debita rerum forma est.

7. Hæc hætenus in hunc finem narravimus, ut notum faceremus, intellectum humanum à primo hominis ortu rase cuisdam tabule similem esse, nec sine prævio labore & disciplina operationes suas perficere: interim tamen cum etate se naturaliter exercere.

MEMBR: II.

DE

DIVISIONE INTELLECTUS IN THEORETICUM
ET PRACTICUM.

Præcedenti membro dictum, intellectum intelligendo fieri, rem ipsam qua intelligitur non quoad totum sed quoad formam ejus. Et quia entia alia sunt necessaria, qua se aliter habere nequeunt, alia qua se aliter atq; aliter habent: sequitur non unum sed specie diversum intellectum esse, quorum alter versatur circa entia quatenus non aliter, alter verò quatenus aliter atq; aliter contingunt. Qui versatur circa entia, quatenus se non aliter habent, theoreticus, is verò qui occupatus est in entibus quatenus aliter atq; aliter contingunt practicus vocatur.

INTELLECTU THEORETICO.

1. Intellectus ergò theoreticus componit dividitq; entia quæ se aliter habere nequeunt: & propterea huic inest vis sciendi. *Nam scientia eorum est, quæ se aliter habere nequeunt. Tunc namq;, scire quid dicimur, quando rem per causam cognoscimus & novimus, quod hæc sit hujus rei causa, & quod se res aliter habere nequeat.*

2. Hic intellectus vero & falso totum opus absolvit, & contentus est si hoc assecutus sit. *Hoc enim bonum ipse est quod querit, ut de entibus orationes faciat componendo & dividendo eadem prout sunt.*

3. Estque porrò hic intellectus reverà divinum quiddam. *Nam circa res æternas occupatus sit ea quæ æterna ac perpetua sunt.*

ARTIC. II.

DE INTELLECTU PRACTICO.

1. Ab hoc intellectu theoretico differt practicus, qui in rebus agendis faciendisq; occupatus est. *Qualia sunt quæ ab arte quadam, vel prudentia proficiuntur. Nam cum homo sit substantia quedam mobilis casibus & fortune subjecta; etiam operationes ejus aliter atq;, aliter se habebunt, erantq;, cum multis accidentibus conjunctæ quæ casuum & fortune principia sunt. Ob quam causam intellectus dirigens hæc operationes itidem occupatus erit circa ea quæ aliter & aliter contingunt.*

MEMBR. III.

DE APPETITU HUMANO.

1. Appetitiva facultas hominis videtur quodammodo eadem cum eâ quæ bestiis inest, quodammodo etiam diversa ab eadem. *Nam quemadmodum nutritiva facultas alia ratione inest plantis, quæ hæc solâ constant, alia ratione animalibus: hæc enim mediante sensu tactûs alimenta percipiunt, plantæ non itidem, id quod simili quodam a triangulis quorum alia simpliciter sunt, alia figuris insunt declaravimus in huj. cap. n. 2. ita quoque circa appetitum humanum comparatum est.*

2. Habet ergò homo appetitum 1. irascibilem & concupiscibilem 2. cum qui voluntas vocatur, illum irrationalem, hunc rationalem appellabimus.

ARTIC. I.

DE APPETITU IRRATIONALI.

1. Appetitus irascibilis & concupiscibilis communis est homini cum bestiis, non tamen eâ ratione inest bestiis quâ homini.

Nam

Nam bestis simpliciter inest, hominibus autem ita, ut audire rationem, eique etiam resistere possit. Inde facile quomodo & quid appetitus irascibilis & concupiscibilis in homine operetur quaque sit vis ejus videre licet.

2. Excitatur ergo concupiscentia & ira in homine itidem à phantasiâ repræsentante id quod jucundum & molestum est. *Videmus enim plerosq; homines suam vitam metiri voluptatibus corporis, seu vis que ex sensibus percipiuntur, & ita phantasiâ suâ regi & moveri, non aliter ac bestia solent.*

3. Est autem alia concupiscentia in hominibus magis bestialis, quæ versatur circa voluptates quæ ex cibo, potu, & re venerandâ percipiuntur, aliâ minus, similis tamen alicui bestiali concupiscentiæ, quæ scilicet divitiarum & honorum est. *Nam concupiscentia honorum & divitiarum tantum ratione objecti differt à bestiali concupiscentiâ, modus concupiscendi tamen à phantasiâ preparatus idem est. Dum enim phantasia hominibus repræsentat voluptatem, que ex imperio & abundantia honorum percipitur, concupiscunt honores, imperia, divitias.*

4. Appetitus irrationalis tendit ex se & suâ naturâ in infinitum. *Nam ex se, quia sibi relictus irrationalis est, determinare nequit, quousq; voluptates sint persequende, molestia fugiende: objecta enim imagine voluptatis à phantasiâ movetur, rursusq; existendo affectus movet corpus organicum ad operandum. Quo plures autem ex sensibus voluptates percipiuntur, eo plus virtutum consequitur phantasia ad illas repræsentandas: memoria namque perceptas repetit & exhibet. Unde illud in appetitu infinitum oritur.*

5. Meritò ergo natura hunc hominis appetitum regendum intellectui practico subjecit. *Cum enim omne nimium substantiæ mobiles corrumpat; quod autem in infinitum tendit necessario in nimium incidat: appetitus nimio laborans homines detruhet in perniciem, rapietq; eos in nocitura & nunquam satiatura tanquam cæcum, nisi sit quod ipsum ad mediocritatem retrahat. Tale munus intellectus practicus à naturâ sibi injunctum habet.*

6. Sed ea est humana imbecillitas, ut nonnunquam appetitus rationem non audiat. *Nam quotidie audias conquerentes, Video meliora proboque deteriora sequor. Nimia etenim voluptatum dulcedo repræsentata à phantasiâ ita commovet appetitum, ut velut concitatus equus non audiat habenas; sed excitatus affectibus moveas eò hominem quò tendere intellectus prohibet.*

ARTIC. II.

DE

VOLUNTATE HUMANA.

1. Voluntas appetitus quidam est sed appetitui irrationali contradistinctus. *Nam appetitus irrationalis cadit & in bestias: At voluntas soli inter animalia homini inest. Quod hoc indicio colligimus, quia quandoq; appetimus quaedam sine irâ & concupiscentiâ, non tendentes ad aliquam corporis voluptatem. Sic volumus Deum colere, parentes, magistratus venerari &c.*

2. *Quenam autem differentia est inter voluntatem & appetitum irrationalem? Certum est & voluntatem preparari à phantasiâ: hec enim imaginem futuri boni exhibens movet appetitum. Sed notandum est phantasiâ, quemadmodum sensibus, ita & intellectu præparari posse. v. g. quando equus videt avenam, preparatur à visu phantasiâ, ut exhibeat voluptatem equo quæ percipitur ex gustu & tactu avenæ, quâ voluptate per phantasiâ representatâ movetur appetitus, & ab hoc rursus corpus organicum. Uti vero sensus, ita & intellectus præparat phantasiâ v. g. dum meditatur quid sit vita eterna, scil. videre Deum à facie ad faciem i. e. ipsius essentiam speculari & ita participem fieri illius suavissima vite divinæ: gignitur in nobis quaedam imago representans, quantum imbecillitas nostra admittit, aliquod bonum omnia bona humana excedens: & ita preparatur intellectu phantasiâ ad exhibendum bonum appetitui.*

3. Voluntas itaque est appetitus motus à phantasiâ quam præparavit intellectus. *Differtq; ab appetitu irrationali, quod hic excitatur à phantasiâ quam solus sensus aliquis præparavit.*

4. Est ergo intellectus practicus conjunctus cum appetitione: nec affirmatio & negatio, quæ ab eodem fit, nuda affirmatio & negatio est, sed conjunctam habet appetitionem; affirmatio, quam hic facit, est unâ in appetitu persecutio boni; negatio, fuga mali. *Est enim intellectus practici enunciare id quod appetitus persequi vel fugere tenetur.*

5. Quapropter compositio & divisio ontium i. e. affirmatio & negatio intellectui practico difficilior redditur, quam theoretico. *Nam quæ ponderatâ rerum formâ judicat intellectus theoreticus componenda & dividenda, hæc componit dividitq;, nullo alio impeditus: at intellectus practici Judicium turbatur appetitus qui presentes intuetur voluptates corporis easq; persequitur. Hinc Juvenes docentibus sensibus spernendas voluptates esse non obtemperant, dum præ affectibus non possunt assentiri propositionibus quas intellectus practicus liber ab affectibus enunciat.*

6. In-

6. Inde cognoscimus, quare voluntas hominum alia recta & bona alia erronea & corrupta dicatur. Nam quæ appetitio oritur ex iudicio intellectus erroneo vel etiam corrupto, hæc quoque erronea & corrupta est. Quæ de re inferius pluribus dicitur.

MEMBR. IV.

DE

AFFECTIBUS HUMANIS.

1. Quia appetitus mediantibus affectibus, qui corpus efficiunt, illud ipsum velut instrumentum quoddam movet: nostrum erit de affectibus humanis hoc in loco disserere, quò de actionum humanarum bonitate & malità eò subtilius iudicium facere possimus. Multa namq; quæ ex affectibus fiunt minus inhonesta minusq; injusta habentur,

2. Affectus humani sunt 1. Ira & huic opposita delinitio. 2. Amor & huic oppositum odium. 3. Metus & huic opposita confidentia. 4. Pudor cui opponitur impudentia. 5. Gratia. 6. Misericordia & huic opposita crudelitas. 7. Stomachatio 8. Invidia 9. Emulatio.

ARTIC. I.

DE

IRA ET DELINITIONE.

1. Ira affectus est quem excitat appetitus tendens ad vindictam. Nam nemo irascitur, nisi querens vindictam eamq; se obtenturum putans. Hinc illud vana est sine viribus ira; quia ad vindictam requiritur facultas cum mediis eandem obtinendi,

2. Appetitus tendens ad vindictam excitatur à phantasia seu per sensum seu per intellectum præparatâ exhibente imaginem alicujus despicientiæ & præterea voluptatis quæ ex vindictâ percipitur. Nam vel ex signis mediante ratiocinatione homo colligit se despici, & ita informat phantasiam, ut hujus despicientiæ imaginem appetitus exhibeat, v. g. quando qui meus amicus est mei nominis obviscitur, colligit intellectus cum me nihil facere nec mei curam habere (qui enim alicujus curam habet memoriâ ejus deponere nequit) & hoc modo phantasia intellectum præparat a appetitum ad vindictam excitat. Vel etiam solus sensus præparat phantasiâ, v. g. quando sitiens bibiturus impediatur ab aliquo. Nam & exinde bestias concitari ad iram deprehendimus, quarum tamen appetitus non nisi phantasiâ sensu præparatâ ad operandum movetur. Sed hæc utraq; phantasia non sufficit; quia nemo irascitur nisi qui vindictam sperat. Spes ergo quæ species phantasia quedam est, representat vindictam quasi presentem & unâ voluptatem, quam quasi jam percipiens animal trahitur duciturq; appetitus ad eam obtinendam. Patet itaque quomodo duplex hæc phantasia causa appetitus sit ad vindictam trahentis.

3. *Appetitus iste ad vindictam ducens hominem & reliqua animalia, quibus ira inest, afficit quâdam molestiâ circa cor excitans calorem, qui sanguinem reddit effervescentem. Nam supra diximus, sanguinem initio & circa cor leniter immutatam reliquum per univrsam corpus inde manentem sanguinem afficere: quod & in trâ contingit, ut scil. sanguis circa cor effervescent & nimio calore affectus faciat sanguinem totum corpus urendo afficere: Unde oritur quâdam molestia in homine hoc sentiente.*

4. *Est itaque ira affectus partim cum voluptate, partim cum molestiâ conjunctus. Nam spes exhibens vindictam velut presentem efficit ut nonnunquam irascentes gaudeant, quasi jam voluptatem illam adepti. Hec spes in hominibus conjuncta est cum quâdam opinione vindictam obtinendi, & nititur argumentis probantibus possibile esse quod intenditur. Nam spes suâ naturâ est possibilium. Quod enim quis impossibile reputat illud nec sperat. Possibilis autem nonnunquam reputatur, licet cum periculo vite sit conjuncta. Hinc illud: Est vindicta bonum vitâ jucundius ipsâ. Patit ergo voluptatem irascentibus phantasia non aliter ac in somniis. Molestia autem oritur ex sanguinis effervescentiâ, ut num. præced. demonstravimus..*

5. *Augetur ira ex molestiâ & voluptate. Nam quo potentior est phantasia ad vindictam representandam, eo magis sentietur voluptas. Quo major est sensus voluptatis quam excitat phantasia eo potentior hæc est ad excitandum appetitum. Quo vehementior est molestia ex sanguinis effervescentiâ, eo magis ducitur homo ad eam remissioem reddendam, quæ talis fieri alio modo non facile potest nisi vindictâ obtentâ.*

6. *Et quia despicientia Ira principium est, de eâ uberius cogitandum, quam naturam quotque habeat species. Despicientia, quâ moventur homines ad iram, est actus quidam opinionis, quâ conoipitur alterum nullâ curâ dignum esse. Nam quemadmodum dicitur qui geometra, vel potentiâ proximâ seu actu primo, quando nullam magnitudinem speculari v. g. quando dormit; & actu, quando magnitudinem speculari aliquam, ita quoque opinionem quis habere dicitur vel potentiâ & actu primo, quando eam non exercit nec exercet, & actu secundo, quando eam exercit. Et quemadmodum judicare non possumus, aliquem esse geometram, nisi deprehendamus eum speculari: Sic etiam nihil despiciere deprehendimus, nisi quid dicat & faciat opinionem illam indicans. Unde sequitur despicientem concitare iram quando actu opinatur & dictis aut verbis eam opinionem declarat:*

7. *Hinc despicientia, quâ movetur i. a. triplex est: Contemptus, Incommodatio & Contumelia. Nam tot modis exercitur opi-*

use, quam de aliquo habemus, quod nihil eum pendamus: Contemptus enim simplex quaedam despicientia est. Incommodatio est quaedam despicientia, quæ declaratur impeditio. Impeditio actus est, quo quis alterius appetitioni obversatur, & tunc despicientiam quaedam indicat arguitque, quando fit ob hoc, non ut impediens quid commode accedat, sed tantum ne impetretur quod ab altero appetitur. Contumelia despicientia est, quam declarat quis in iis ex quibus dedecus affertur patienti nocendo & molestiam gignendo. Declaratur autem tunc, quando quis non ob aliquid aliud id facit, quam ut voluptatem percipiat. Solent enim omnino contemnentes alios id voluptate ducti facere. Nam excellentem se sentire & superiorem aliis iucundum est. Qui vero contemnit excellentem & superiorem se concipit.

8. In omni irascente prærequiritur Judicium despicientiam factam esse decernens. Nam sine prævio Judicio intellectus sensuum, phantasia non operatur. Itaque nec appetitui per imagines suas despicientiam factam exhibere potest, nisi judicium aliquod intellectus vel sensuum præcesserit.

9. Hoc Judicium, quod requiritur ad decernendum despicientiam factam esse, excitatur ab eo, quod non convenienter fit. Nam per hoc quod quis se genere, facultatibus, virtute, eloquentiâ, beneficis, dignitate imperii superiorem altero concipit, intellectus judicat despicientiam factam esse. Semper namque intellectus in dijudicando utitur quibusdam differentiis, quæ in discernendo eo, quod per despicientiam fit, ab eo, quod tale non est, deprehenduntur, personas, agentem nimis & patientem, conferendo.

10. Delinitio remissio quaedam Iræ est. Nam deliniri dicuntur in quibus ira sedatur.

11. Delinirio tendit ad contrarium ejus ad quod ita: nimirum ad omissionem vel neglectum vindictæ. Nam remissio est quaedam motus tendens in contrarium ejus ad quod moveretur quid, quando intenditur.

12. Delinitio ex principiis est contrariis illis, ex quibus est ira. Nam motus ad contraria tendentes ex contrariis principiis sunt.

13. Delinitio præequirit Judicium dicicans nullam despicientiam fieri. Nam quomodo modo ira ex Judicio despicientiam factam esse decernente oritur: ita contra remissio ab irâ fit, si Judicium delinirat, despicientiam cessare.

14. Quis que hominum à suis sibi inhaerentibus passionibus ad iram & delinirionem preparatur. Ita v. g. ex morbo, paupertate, amore, fame, siri, & concupiscentiâ quacunque molestias sentientes proini ad ita ascendam existunt. Contra qui in læsu, risu, festo & felici a e.

in saturitate, in rectâ actione, quæ iucunditatem affert, in spe bonâ &c. constituti sunt prout ad delinitionem existunt. Nam appetitus irascibilis naturâ comparatus est ad propellendas molestias, ejuſq; sedes sine dubio in corde est: utpote in quo principium omnium motuum esse videtur, in quo sensus oriuntur & desinunt. Hinc fit, ut perceptis molestiis colligatur copia caloris, quo velut principali medio anima utitur ad vires suas exerendas. Calore autem veluti instrumento jam presente & preparato necesse est appetitum facilius effervescentiam in sanguine excitare posse, qua causa ira est. Contrâ quando homo iucundas exercet actiones calor liberius diffluit & per omnes arterias dispergitur: unde paulo difficilius colligitur ad excitandam in sanguine effervescentiam.

15. Delinitio iram consequitur cum tempore. Nam quemadmodum aqua calefacta impressum calorem paulatim remittit: ita quoque sanguis cui aq; per accidens tantum calor inest. Est enim delinitio, ut ira contraria, quedam caloris remissio; effervescentia vero, in quâ posita ira natura est, quedam est caloris abundantia in subjecto cui per accidens & non per se inest.

16. Oritur & delinitio, si in aliquo alio ira consumpta sit. Nam appetitus tunc quasi exsatiatus, desinit calorem à cuius copiâ sanguinis effervescentia gignitur excitare.

17. Cessat quoque ira, quando is cui homo irascitur majus malum perpeſsus est, quam ipse irascens intulisset. Nam appetitus quodammodo deceptus, quasi à se sumpta sit pœna, desinit movere calorem.

18. Delinitur quoque homo, si concipiat, non sensurum esse alterum id mali, quod vindictæ nomine infligendum est. Nam velut frustraneum & quod impetrari nequit appetitus vindictam negligit.

19. Nonnulli homines celeriter irascuntur, qui & cito delinuntur, nonnulli tardius sed vehementius & diutius. Quemadmodum enim lapis & ferrum, velut dura corpora, lentius caleſcunt, sed calefacta longè vehementius urunt, aqua verò citius caleſcit sed non aq; calefacit: ita quoque circa homines comparatum est: quò namq; plus terræ materia inest sanguini eò lentius caleſcit calefactus autem magis urit.

20. Nonnulli homines per iram in furorem conjiciuntur. Nam sanguis multis fibris refertus & terrenâ constans materiâ, qua ferreo-rius plurimum habens vehementissimè urit, tandem furorem concitat.

ARTIC. II.

D-E

AMORE ET ODIO.

1. Odium concitat appetitus non calefaciendo sanguinem & effervescentiam excitando in eodem. Nam si per effervescentiam sanguinis

sanguinis coningeret adsum, non differret ab irâ. Satis autem per experientiam constat, aliud esse odium aliud iram.

2. Odium videtur concitare appetitus producendo in sanguine humorem quendam venenosum. *Colligimus hoc ipsum à signo. Nam natura nonnullis animalibus dedit vim ejusmodi humorem venenosum expellendi aliisque, quæ odio prosequuntur, nocendi. Verisimile ergo est, cætera animalia, quæ vim hanc non habent, concitari hoc ipso ad hoc, ut exerceant ejusmodi operationes, quibus aliorum substantia perimatur. Unde homo, qui alteram odit, venenose cuidam bestie similis redditur, quæ nocet aliis animalibus suo venenoso humore, licet ad iram nonnunquam non sit concitata.*

3. Odium excitatur per multas crebrasque iras. *Nam in quo sanguinis effervescentia contigit, tandem natura progreditur ad concitandum venenosum quiddam, quò planè removeatur è medio objectum quod nocet.*

4. Nonnunquam concitatur odium sine irâ. *Nam experientia nos docet, odium gigni in nobis erga eos qui nos non laeserunt, quosq; opinamur tales vel tales esse, licet nihil mali nobis intulerint. ita v.g. fures, scyphantas, parasitos odio prosequimur. Hinc etiam contingit odium erga genera, cum ira non gignatur, nisi erga singularia & individua certa. Quemadmodum enim bestia venenam suam emittunt, & conjiciunt, in certa genera, licet ab individuis læsa non sint: Ita quoq; contingit in aliis animalibus, ut appetitus concitet humorem venenosum, quo mota persequantur genera, eaque studeant tollere, licet ab individuo aliquo læsa non sint.*

5. Videtur odium etiam nasci ex disconvenientiâ proportionum, quæ inest temperamentis. *Nam hæc disconvenientia etiam in inanimatis paginam gignere videtur, ut alterum tendat ad sublationem alterius. Id quod ex Chymicorum præparatis spiritibus addisci potest.*

6. Inde porro dependet causa, quare qui diversis moribus sunt se mutuo odio prosequantur. *Nam diversi mores ex diversis oriuntur temperamentis: diversa autem temperamenta consistunt in disconvenientibus proportionibus humorum.*

7. Odium affectus est insanabilis, cum ira sanabilis sit tempore. *Nam ira consistit in effervescentia sanguinis tendiq; ad vindictam. Dum ergo vel vindictam se consecutum esse appetitus sentit, vel effervescentia sanguinis remittit, ira lenitur. At odium descendit ab appetitu tendente ad hoc, ut alterius cujusdam substantia tollatur, oriturque ex suffusione venenosi humoris qui firmissime sanguini inheret. Ergo & odium regulatè tempore sanabile non est.*

8. Tendit porrò odium magis ad malum, ita magis ad molestiam. *Nam vindictam tunc quilibet putat, se adeptum, si sentiat alterum affici molestiâ: nemo enim existimat vindictam esse contumeliam, nisi percipiat, cum qui læsit sentire ex factò ipsius molestiam. Hinc qui odit parvè pendit, an sentiat, quando malum infert; irascens autem, dum vindicat, vult sentiri.*

9. Est porrò ira cum molestiâ conjuncta, odium non item. *Nam venenosus humor incitans ad perimendum substantiam alterius lentè suaviterque repit: at nimietas caloris, qui inest sanguini effervescenti, molestiam parit hunc ipsum sentientibus.*

10. Qui odit nullius miserescit, at iratus nimio malo illato misericordiâ tandem afficitur. *Nam appetitus sentiens vindictam, frigus affundit corrigens effervescentiam, ut ita sanguis fluat frige factus mediocriter. Consistere autem misericordia videtur in sanguine calido lentè frige factò: quod infra de misericordiâ tradetur. At odium tendit ad interitum substantie alterius.*

11. Amor odio contrarius est, videturque gigni ab appetitu, dum ab eodem calidum humidumque circa cor excitatur, ut ita totus sanguis ejusmodi humore afficiatur. *Nam uti odium tendit ad tollendam aliquam substantiam; ita amor ad conservandam. Amare enim est alteri omnia bona velle evenire ipsius gratiâ. Verosimile ergo est appetitum, quando excitat amorem, affundere circa cor ejusmodi humorem in quo conservatio omnis vite consistit.*

12. Videtur amor naturaliter oriri ex proportionum, quæ insunt qualitatibus animalium, convenientiâ. *Nam uti in sonis gignunt harmoniam proportionales in numeris coherentes, ita quoque hæc in animalibus amorem conciliare videntur. Nam amor connectit animalia, quemadmodum numeri in proportionibus, sonos, ut excitetur harmonia.*

13. Hinc amor solet nasci inter eos qui congruentibus moribus præditi sunt. *Nam mores sequuntur temperamentum, hoc autem consistit in qualitatibus quatuor proportionibus ad invicem.*

14. Qui in odio vivunt horum omnia facta invicem sunt molesta, cum amantium omnia jucunda sint. *Hinc etiam proprium eorum qui oderunt est, omnia in pejorem interpretari partem, contra amantium, etiam quæ mala, turpia, injusta pro bonis, honestis, justis habere. Quod testatur facit amor parentum erga liberos. Causa est, quia sanguis humore calido humidoque, qui maxime natura conveniens est, præparatus succurrit singulis sensibus, ut objectum disproportionatum proportionatum evadat.*

15. Juvenes ad amorem, senes ad odium sunt proniores. *Nam in juvenibus plus calidi humidique est, quo amor concitatur; in senibus plus frigidi & siccus, quod facit eos aptiores ad venenosum illum humorem concipiendum, in cujus concitatione odium consistit.*

16. Amantes unâ lætari & tristari solent. *Nam ubi est quedam identitâ proportionis ubi si quid cum uno proportionatorum quandam disconvenientiam habet, etiam cum altero proportionatorum disconvenientia intercedit: & similiter se res habet in convenientiâ. Convenientiâ autem proportionum voluptatem, & qua hanc indicat, lætitiâ, disconvenientiâ molestiam, & que hujus comes est, tristitiâ operatur.*

ARTIC. III.

DE

METU ET CONFIDENTIA.

I. Metus est affectus cum molestiâ conjunctus, natus ex phantasiâ repræsentante malum futurum & jam imminens, habens vim ad interimendum vel ad molestiam aliquam gignendam.

2. Procreat hunc affectum appetitus frigus circa cor excitando & quidem in excessu, ut inde quædam quasi sanguinis congelatio oriatur. *Testatur hoc pallor & tremor membrorum, qualis inest eis, quorum artus frigus hybernus affligit.*

3. Et hanc ob causam qui frigidioris complexionis sunt, præsertim tenuem sanguinem habentes, præ cæteris ad metum proclives sunt. *Nam in hisce facilius contingit congelatio quædam.*

4. Phantasia porrò excitans appetitum ejusmodi frigus suffundentem nascitur ex argumentatione, quæ plerumque petitur à posse & velle. *Nam eum qui vult & potest nocere concipimus nociturum. Et inde phantasia malum imminens velut jam præsens exhibendo appetitum excitat ad fugam.*

5. Proniores hinc sunt ad metum melancholici. *In his namque phantasia plus virium habet, quam in reliquis hominibus.*

6. Confidentia est affectus qui nascitur ex phantasiâ vel rerum salutarium imminantium vel malorum longè remotorum. *Est namq; confidentia motus contraria.*

7. Confidentia aut quædam spes est, aut cum spe conjuncta. *Nam phantasia exhibens bonum futurum & eventurum spes est: at ex tali phantasiâ confidentia gignitur.*

8. Excitat confidentiam appetitus affundendo cordi calorem qui congelatum sanguinem liquat fluidumque reddit. *Nam confidentia contraria motus est contrario principis gignitur.*

-9. Ob hanc causam, si sublato metu redeat confidentia, pallorem rubedo, tremorem agilitas membrorum excipit. Nam sanguis congectus calore dissoluitur liberè iterum per venas & arterias movetur, horumque affectuum causa existit.

ARTIC. IV.

DE

PUDORE ET IMPUDENTIA.

1. Pudor affectus est cum molestiâ conjunctus, natus ex malis quæ existimationem alicujus lædunt, sive ea sint præsentia sive præterita sive futura.

2. Videtur autem naturaliter pudor consistere in calido, quod se habet ut flamma. Nam pudor minus turbat hominem quam ira. Quod nullâ aliâ ex causâ est, quam hac, quod ira consistat in calore reddente sanguinem effervescentem; pudor autem, in calido quod se ut flamma habet celeriter quo percurrit. Aqua quippe servens magis calefacit id quod tangit quam flamma.

3. Pudor cum rubedine faciei conjunctus est. Nam calidum flamma simile excitatum sursum ascendit & percurrit sanguinem, donec veniat ad exteriores partes calidi, quod se ut flamma habet, receptivus, qualis est hominum facies.

4. Impudentia potius earentia affectus pudoris nim. quam affectus pudori contrarius est. Nam eos impudentes vocamus, qui quid honestum vel in honestum sit parvi pendunt neq. considerant, adeoque neo rubore aliquo suffundantur.

ARTIC. V.

DE

GRATIA.

1. Gratia est affectus quo qui habet id, quo alter indiget, ei hoc tribuit, non ut aliquid recipiat aliud, sed ut ille consequatur quo indiget.

2. Indigentes autem sunt, qui cum quâdam molestiâ appetunt id quod non habent.

3. Gratia videtur excitari dum abundantia humiditatis calidique circa cor quasi affunditur. Id quod ex signo colligimus: videmus namque ebrios præ cæteris hoc gratia affectu duci. Unde qui indigentes sunt, sive ebrios, hilaresque, in quibus calidum humidumq. abundant, quasi occasionem arripiendo adoriri & ab iisdem id quo indigent exoptere solent. Quamvis parum ad nostrum propositum faciat in hac subtilius inquirere. Quod enim hæc, quæ alias physica sunt, una pervolvimus, id fit hanc ob causam, quia deprehendimus eadem aliquem usum in doctrinâ præsumptionum habere.

ARTIC. VI.

DE

MISERICORDIA.

1. Misericordia affectus est conjunctus cum molestiâ indestatâ, quia deprehendimus alterum & quidem indignum pati malum, quod videtur habere vim interimendi vel aliam magnam molestiam inferendi, quodque & nos putamus passuros aut aliquem nostrorum & hoc ipsum à nobis non longè remotum esse.

2. Videtur appetitus hunc excitare affectum frigefaciendo & humectando sanguinem qui circa cor est, seu affundendo humorem tenuem & sincerum eumque frigidum. Nam hic affectus quodammodo participat de metu, quatenus cum phantasiâ imminentis mali conjunctus est. Humidum autem movet ad succurrendum ei qui malum patitur. Hinc videmus maximè misericordes esse, qui præ cæteris humide frigideque complexionis sunt, velut mulieres, & inter masculos ij qui timidiiores cæteris sunt, scilicet senes, scilicet eruditi. Hi namque omnes frigidioris complexionis esse solent. Nam, quod eruditos concernit, constant hi plerumque sanguine frigido & diluitori; quia sanguis tenuior & sincerus reddit sensus mobiliiores, quorum auxilio in speculationibus indigemus; idem autem sanguis frigefactus congelascit magis, quemadmodum aqua pura. Unde oritur dispositio, ad metum.

3. Ex hisce colligimus causam, quare summo in metu constituti non misereantur. Nam fluidum oportet esse sanguinem, quod homo concitetur ad suppetias ferendas: qui autem summo metu detinentur, horum sanguis congelatus fit; adeoque in solo metu detinentur.

ARTIC. VII.

DE

STOMACHATIONE ET INVIDIA.

1. Stomachatio & invidia opponuntur misericordix. Nam uterque affectus hic consistit in dolore, qui contingit ob hoc, quod alteri quid boni eveniat. Et quemadmodum misericordes remittunt dolorem, si contrariam eveniat eis, quibus misereantur, id est, si malo quod patiantur liberentur, ita contra stomachantes & invidi remittunt dolorem vel etiam lætantur, si ij ob quorum bona dolent eadem amittant & contra male afficiantur.

2. Excitat appetitus hos affectus sanguinem præparando in corde, ut reddatur crassior & calidior. Nam primo hi affectus contrariè opponuntur misericordix. Ergo videntur etiam in contrariis qualitibus consistere. Uti ergo misericordia consistit in sanguine frigidiore

& tenuiori, ita stomachatio & invidia in crassiori & calidiori. Deinde quemadmodum sanguis frigidus & tenuis sincerusque obtinet vim intelligendi meliorem; ita crassior & calidior plus roboris habet & efficacior est ad destruendum & infringendum. Verisimile autem est appetitum tendentem ad destruendum bonum quod aliis inest, ita sanguinem præparare ut efficacior sit & plus roboris contineat.

3. Differunt autem stomachatio & Invidia, quod stomachantes doleant ob res secundas eorum qui hisce gaudent cum indigni iisdem sint; Invidi verò doleant ob res secundas etiam dignorum.

4. Ex hisce apparet utrumque hunc affectum eodem modo præparari ab appetitu, sed moribus, à quibus proveniunt, differre, dum stomachatio à bonis, invidia à malis gignitur moribus. Nam ex num. 2. constat, appetitum concitare utrosque hos affectus reddendo sanguinem & spiritus, quibus movetur homo, crassos calidosque. Differre autem hosce affectus moribus inde patet. Nam dolere ab bona, que contingunt indignis, eorum proprium est, qui Justitiæ cultores sunt, voluntque ut digni habeant bona, indigni his destituantur. Unde fit, quod stomachatio sit affectus honorum morum. Contra dolere ob bona que digni habent injustorum & iniquorum est. Et ita invidia affectus malorum morum est.

5. Stomachatio definiri potest affectus, quo quis dolet seu molestiâ afficitur ob res secundas quæ indignis contingunt, non quia inde sibi quid metuat qui dolet, sed propterea tantum quia indignus habet.

6. Invidia affectus est cum molestiâ conjunctus ob res prosperas aliorum & potissimum similium, non quia inde mali quid patitur dolens, sed propterea tantum quia alter habet.

7. Stomachationis & invidiæ comes est *Phrysiomania*. Nam qui dolent, si bonum quid alteri contingat, de dolore remittunt ad minimum aut letantur, si bonum ille suum amittat & malo afficiatur.

ARTIC. VIII.

DE

EMULATIONE.

1. Emulatio est molestia quædam inde nata, quod alios videamus habere bona honorata, quæ nos, cum nos similes & æque illa bona posse parare putemus, non habemus.

2. Videtur hic affectus gigni per subtilem & spirituosum sanguinem. Nam spirituum copia excitat homines ad operandum. Consistit enim emulatio in labore adipiscendi bona similia iis que habent quos emulamur.

ARTIC. IX.

DE

AFFECTUUM INTER SE COM-
PARATIONE.

1. Affectus alii suâ naturâ ex bonis alii ex malis moribus proveniunt, alii bonitatem & malitiam capiunt prout regimen rectæ rationis vel admittunt vel respuunt.

2. Ex bonis moribus proveniunt & propterea laudabiles sunt ex se & suâ naturâ Misericordia, Stomachatio, Emulatio. Nam excitari ad bona honorata querenda est bonum & laudabile: emulatio verò in hoc posita est. Misericordia & stomachatio proveniunt ex estimatione ejus quo quisq; dignus vel indignus est: misericordia enim indiget, quod quem indignum male; stomachatio, quod aliquem bono quodam indignum judicemus. Hoc verò eorum est, qui Justii amantes sunt, & propterea boni & laudabiles habentur.

3. Bonis affectibus annumerari quoque possunt gratia & pudor. Nam indigentibus succurrere propter ipsos, ut habeant id quo indigent, laudabile est & salutare hominibus: talis autem affectus est gratia. Pudor tendit ad emendationem malorum. Ergo affectus hic bonus & laudabilis est in juvenibus, quorum virtus est tendere ad emendationem vitæ corrigendo mala. In iis autem, quas perfectorum morum esse decebat, absolute laudabilis non est.

4. Suâ naturâ malus est affectus invidia. Nam nolle admitti vere, ut, qui bonis digni sunt, eadem habeant, est hominum injustorum.

5. Ira & metus, quemadmodum etiam delinitio & confidentia iunt, suâ naturâ nec boni nec mali, sed ex regimine rectæ rationis bonitatem aliquam capiunt. Nam irasisti quibus & qualibus & quousq; non oportebat malum est, temperare iram ratione circumstantiarum, bonum. Sic nihil metuere v. g. nec tonitrua nec fulgura aut ælia, quibus Deus homines malos punit, malum: ac omnia metuere v. g. mortem subeundam pro nomine Christi vel pro patria, malum est. Itaq; dantur certa virtutes in hisce affectibus occupatae.

6. Amor per habitum amicitiae redditur bonus. Nam ita amare malos, ut eos in malis confirmemus malum est; sed ut eos corrigamus bonum. Itaque desiderat & hic affectus habitum intellectus quò regatur ut bonus sit. Est tamen suâ naturâ amor melior odio. Nam hic affectus tendit ad malum, ille regulariter ad bonum.

7. Alii porrò affectus sunt vehementes & nimiam festinatione animum prævenientes, alii remissiores. Vehementiores vel ex atrâ vel acutâ bile oriri solent. Nam atra bilis faciliè admittit

est species seu visiones animo oblatas : adeoque reddit phantasiam adso-
 enacem earundem , ut intellectui nullus locus sit. Acuta autem bilis
 claritate sui motus facit, ne homo rationem expectet.

APPENDIX

DE

PRINCIPALI ANIMÆ SEDE.

1. Quò que habentis de affectibus tradita, quæq; impofterum reli-
 qua de principis actionum humanarum dicenda sunt eo magis pateant :
 ex phycis nonnulla his cogimur docere de sede anima, qua loco hypothesi-
 on hac in doctrinã scire convenit; idque propterea, quia phyci hac in par-
 te non conveniunt sed diversarum sunt opinionum.

2. Materia totius corporis est sanguis. Nam mediante san-
 guine corpus humanum tanquam organon anime preparari videtur ad
 operationes quas per hoc anima edit. Pallores etenim, rubores, trepida-
 tiones in affectibus à sanguinis dispositione esse deprehendimus.

3. Operatur ergò anima disponendo & preparando san-
 guinem. Nam sanguis ex se humidus vel calidus non est, sed he qualita-
 tes ipsi insunt ex accidenti. Id quod colligitur ex sanguine effuso à quo
 statim humidum calidumq; quod inest separatur. Est ergò sanguis quid-
 dam quod ex accidenti varias recipere qualitates potest, & præterea pro-
 xima corpori materia existit; ac proinde videtur variis modis ab anima
 preparari, ut diversimodè materiam proximã corpori organico exhibeat.

4. Cor est illud viscus in quod omnis sanguis influit & ex
 quo rursus effluit. Nam per venas omnis sanguis cordi infunditur &
 ex hoc rursus in arterias propellitur. Venas enim sanguinem ad cor de-
 ferre colligitur 1. ex valvulis, quæ in venis sunt, & viam aperiunt sangui-
 ni versus cor meanti, occludunt reslenti 2. ex ligaturâ venarum; si enim
 brachium hominis ligamento constringas, deprehendes non citrà seu non
 cor versus sed ultrà sub summâ cute hærentes venas tumere. 3. Ex ve-
 na sectione: si namque apertam venam ultra foramen comprimas, desinet
 sanguis effluere, non citrà i.e. non cor versus. Unde manifestum fit, venas
 sanguinem in cor transferre. Recipitur ergò sanguis ex venis in cordis
 sexu dextro, ex quo rursus per venam arteriosam cum impetu in pulmones
 detruditur, que vena arteriosa substantiam arteriosam idemque tum ar-
 teriis officium habet; Unde per anastomoses iterum recipitur ab arteriâ
 venosâ, que substantiam & officium vene habens leni motu eundem in cor-
 dis ventriculum sinistram inuehit. Ex hoc ventriculo sinistro propelli-
 tur in aortam & sic cum impetu quodam defertur in omnes arterias. Quam
 ob causam natura arterias sine valvulis, densâ tamen tunicâ construxit;

Ob

Obcorrent semper sanguinem in illas propellens nullis indigent valvulis, quia nullum periculum est recursus; sed densiori quadam tunica, quò sine noxâ contineant sanguinem cum impulsu quodam & imperiosè fluentem. Hec autem ita se habere, testantur rursus ligatura & arteriotomia: Si namq; brachium hominis fortiter liges, tumescunt arteria vis non ultra vinculum: Et hinc in arteriotomiis non ultra sed cis vinculum sectio fieri solet. Haud minoris ponderis & hoc indicium est, quòd secta arteria cum saltu projiciunt sanguinem & cum celeritate longè majori quam vena: cujus causa nulla alia est, quàm quòd motu cordis trahatur sanguis per arterias.

5. Videtur sanguis circumgyrari in corpore humano, & ex venis in cor, ex corde in arterias, ex arteriis iterum in venas fluere. Nam tantam sanguinis copiam, quanta ex venâ cavâ in cor effunditur generari singulis momentis, tantamq; que ex corde in aortam influit converti in substantiam hominis impossibile est. Celerem autem & in venis motionem sanguinis esse indicat subitus tumor ex constrictione brachii in venis natus, & colligatio vena cavâ in sectione vivorum animalium: celeriter quippe sanguis in cor diffluit qui cis vinculum est. Verosimile ergò est sanguinem arteriasum per anastomoses derivari rursus in venas, & hoc modo quandam sanguinis circumgyrationem contingere. (Sunt autem anastomoses exigua cum venis coalitiones seu varia vasorum istorum in carne connexiones, que licet infinitæ sint, ob fibras tamen, membranas & sanguinem concretum, quibus stipantur visu distingui non possunt.) Indicium præbet colligatio brachii in vena sectionibus. Nam si paullo arctius fiat, non fluet vena; cujus causa hac est, quia non atq; facile ligantur arteria ac vena, adeoque levi ligaturâ contingit sanguinem per arterias moveri liberè posse & penetrare in venas, unde continuus fluxus oritur. Hujus etiam indicium præbet, quòd omnes affectus corporis in consensum trahant cor & pulmones, & horum affectus rursus corpori communicentur.

6. Sanguis non ob hoc per venas in cor profluit, ut in eodem concoquatur. Nam quorsum pertineret illa toties quoties facta concoctio, sanguine per circumgyrationem sæpius in cor delabente? Cui accedit, quòd sanguis exiguam moram in corde faciat, nec tantam, quanta ad concoctionem requiritur: vix namq; unius vel alterius pulsus momento ibidem perdurat. Deprehendimus porro, naturam illis visceribus, in quibus concoctio fit, receptacula recrementorum adesse: at talia circa cor nulla reperiuntur. Quin si quid cor concoquendum habet, videtur illud per ductum chyloferum in illud ipsum transferri; sed hoc exiguum admodum est.

7. Sangvinis generatio fit in hepate, in corde verò residet appetitus præparans langvinem & per hoc concitans varios affectus. Nam oculis nostris cernimus, chylum per venas lacteas in epar transferri & huic visceri additum esse recrementorum receptaculum, ut nullum dubium superesse possit, ibidem concoctionem chylis fieri & sanguinem maturari. At quia sanguis hoc pacto generatus aptus est ad recipiendas varias qualitates, quarum beneficio gignuntur in homine & cæteris animalibus variis affectus; convenientissimum videtur, appetitum circa cor residere & ibidem tanquam circa principia motus sanguinis, qui per arterias cum impetu fit, diversimodè sanguinem præparare. Scilicet ita putamus comparatum esse: animam principalem sedem in corde habentem vi quâdam, quæ magnetica similis est, sanguinem ex venis in cordis sinu dextrum trahere (cujus signum est, quia venæ à corde remotiores suas valvulas habent, non aliâ ob causam, quam quod in partibus à corde remotioribus vis attractrix debilior sit, unde periculum refluxus suboritur; quod ne fieret, natura valvulas construere voluit) ex hoc mox, ut paulatim refrigeretur, in pulmonas devolvere & ex his iterum in sinistrum cordis ventriculum recipere, ubi appetitus residens eundem afficit diversimodè, prout hæcenus in doctrinâ de affectibus tradidimus.

8. Omnis animæ judicatricis sedes principalis in corde esse videtur. Nam appetitus sine facultate judicatrice non est, & qualis hæc est facultas, talis quoque est appetitus. Quare convenienter utriusque eadem sedes esse videtur. Et proinde species sensibus apprehensas ad cor dijudicandas transferri censemus. Quæ etiam causa est, quare letitia & tristitia suum principium ibidem habeant. Nam voluptas est perceptio bonæ & naturæ cujusq; convenientis operationis: at hæc perceptio fit mediante facultate Judicatrice, ubi ergò sentitur letitia & tristitia, ibi & Judicatricem facultatem residere natura congruum est. Conveniunt hæc cum scripturâ sacrâ, quæ cogitationes humanas bonas malasque cordi tribuit.

9. Hæc hypothesi sursum in præsentis nostræ de causis bonitatis & malitiae doctrinâ. Cui quia recentior est & Aristoteli incognita, quibusdam rationibus & causis fidem facere volumus, non ignorantes, tractatum istum hujus loci non esse.

CAP. IV.

DE JUDICIO FACULTATIS SENSITIVÆ, INTELLECTUS ITEM CUM THEORETICI TUM PRACTICI.

1. Judicium est facultas addita singulis facultatibus animæ quæ verum à falso discernunt. Nam cum singulis facultatibus accidat errare, natura addidit iisdem iudicium cujus beneficio errores effugiantur.

2. Dicturi ergo de iudicio presenti capite dividemus illud ipsum in duo membra: prius tractabitur de iudicio sensuum & phantasia, intellectus item cum theoretici, tum practici, posteriori de causis iudicium humanarumque imperentibus.

MEMBR. I.

DE

JUDICIO SENSITIVÆ FACULTATIS.

1. Judicium in iis locum habet in quibus errare contingit. Ubi namq; errori locus non est, ibi nec facultas desideratur verum à falso discernens.

2. Sensus autem benè dispositi non errant in propriis objectis sed in iis quæ his accidunt. Neque enim quisquam videt Tritium, sed id cui Tritium accidit, nim. hoc album, hoc nigrum, hanc magnitudinem lupæ vel illius partis; his autem visû perceptis iudicat phantasia, id quod his accidit Tritium esse. Sic vacca vitulum ex se natum discernit ab aliis iudicatq; suum esse visû, odoratû: Eum enim cuius post partum primum sibi oblatis colores & speciem odoratus notat phantasia, semper postea suum iudicat.

3. Eiusmodi iudicio utitur quoque vulgus, v.g. solem pedalem esse sen habere diametrum qua pedis magnitudinem referat iudicant idem. Nam oculis perceptam magnitudinem solis conferunt cum magnitudine pedis, quam phantasia exhibet, pronunciansque ita magnitudinem esse eandem.

4. Habent autem sensus singuli non eandem facultatem iudicandi. Nam iudicium tactûs sæpe corrigitur à iudicio visûs. Ita quod simplicem tactûs id duplum visûs deprehendit: & ita iudicium sensûs unius à iudicio sensûs alterius corrigitur.

5. Hac de causâ solent animalia quinque sensus habentia pluribus sensibus adhibitis iudicare, quò certitudinem consequantur.

tur. Sic canes suos dominos, si fortassis vestimenta mutarint, non solo visu, sed & odoratu adhibito ab aliis discernunt.

MEMBR: II.

DE

INTELLECTUS JUDICIO.

1. Judicium intellectus diversum est à Judicio sensitivæ facultatis quod beneficio phantasiæ illa facit: *Nam Judicia hæc duo sibi contradicere deprehendimus. v. g. sensitiva facultas judicat solera pedalem; at facultas intellectiva, eum esse multis partibus corpore verrens majorem.*

2. Intellectiva facultas modò benè modò malè judicat; Benè & rectè judicat 1. opinione bonâ 2. scientiâ 3. prudentiâ 4. arte; non rectè seu malè 1. opinione malâ 2. Inscitiâ 3. imprudentiâ 4. inertia.

3. Scientia habitus est proprius intellectus theoretici; ars & prudentia practici, opinio utrique intellectui inest. *Idque quomodo se habeat dicendum est. Nam hæc proderunt quam maximè nobis ad faciendum judicium de principiis actionum humanarum.*

4. Omne judicium suum intellectus absolvit mediantibus aliis prius cognitis. *Nam intellectus judicat ratiocinando: omnis autem ratiocinatio procedit à notioribus & quibus plus fidei tribuimus ad minus not a minusq; credibilia, eadem credibilia efficiendo.*

5. Nos pro ratione instituti nostri dicturi sumus 1. de scientiâ 2. de prudentiâ 3. de opinione bonâ 4. de corrupto judicio.

ARTIC. I.

DE

SCIENTIA.

1. Scientia perfectissima quædam rerum cognitio est. *Nam est habitus theoretici intellectus proprius eumq; perficit. Uti ergo intellectus theoreticus tanquam divinisimum in homine & quamproximè ad mentem divinam accedens est perfectissimum quod homini inest; ita & cognitio, quæ perficitur, erit omnium perfectissima.*

2. Cognitionem perfectam tunc habet intellectus quando ulterius non quarit. *Nam quamdiu intellectus querit, tamdiu ipsius cognitioni quid deest: querere enim est tendere ad cognitionem ejus quod ignoramus.*

3. *Ex hisce colligimus, scientiam esse habitum quo rem, unquamque cognoscimus per suam causam, & quod hæc ejus rei causa sit, quodque res se aliter habere nequeat. Nam primo querit intellectus noster, an res sit, si compertum habet, rem ita se habere, nondum subsistit, sed ulterius querit, quare ita se habeat, seu quæ sit causa hujus rei. Si que audiat causam aliquam, querit porro, an etiam hæc causa quæ à respondente allegata est sit reverà illi, causæ rei. Et tandem hoc querit, an res ita semper se habeat, adeò ut aliter contingere nequeat. Nam si deprehendit aliter se habere posse, aliquid sue cognitioni deesse judicat; quia quando se res aliter habet ac eam cognovit, rem non novit. Sed hisce questis omnibus cognitio ulterius intellectus non querere potest. Ergo tunc perfectam cognitionem habet.*

4. *Operatio porro intellectus consistit in compositione orationum circa entia. Nam intellectus unumquodque intelligit concipiendo ejusdem formam. Forma autem cujusq; entis est oratio quam intellectus circa unumquodque facit. Utinamque actus sunt formæ rerum singularium; ita orationes intellectus sunt formæ universalium, quas intellectus theoreticus contempletur. Hinc fit, quod nulla forma entis universalis sine intellectu sit, nec tamen intellectus formas rebus imprimat. Id quod superius demonstratum dedimus.*

5. *Perfectio intellectus in hoc consistit, ut ipse quasi entia componat & format. Nam dum orationes facit ex nominibus circa entia, eò ipsò quodammodo entia format & componit; quia singula nomina singula entia denotant, quorum compositio entium forma est.*

6. *Scientia tunc instructus est intellectus, quando ipse componit formatque entia secundum suas causas. Nam scientia in perfectà quiddam operatione intellectus posita est. Est verò tunc operatio intellectus perfecta, si ipse ex causis & principiis entium eadem format quasi & componit. Quemadmodum imperfecta ea operatio intellectus seu cognitio est, quando orationes ab alieno intellectu compositas a ripit, sicque fidem tribuit, & his velut normâ utitur in entibus formandis & componendis.*

7. *Scire ergò est, ex principiis, quæ habitus intelligentiæ componit, singula nosse. Sunt enim quadam orationes, ad quas componenda ruit intellectus tractus naturâ nec requirrens compositionis causam, quæ vocantur principia; circa quæ habitus intelligentiæ occupatus est. Ex hisce progrediendo per demonstrationes intellectus theoreticus singula cognoscens & judicans scire dicitur.*

PRUDENTIA, CONSULTATIONE ET
EX HAC NATA PROÆRESI.

1. Intellectus practici habitus est prudentia, tantum differens à scientiâ quantum intellectus practicus à theoretico. Nam se subjecta diversa sunt suâ naturâ, diversaq; edunt operationes; necesse etiam est, à diversis virtutibus perfici, i. e. à diversis habitibus disponi ad rite fungendum munere suo.

2. Prudentia non est scientia. Nam prudentia perficit intellectum practicum in actionibus humanis & ita singularibus, quæq; aliter vel aliter se se habere possunt occupatum: est enim homo substantia mobilis cujus operationes aliter vel aliter contingere possunt. Scientia verò eorum est quæ se aliter habere nequeunt, perficitq; intellectum theoreticum. Differunt ergo prudentia & scientia, quod prudentia habitus est practicus in singularibus occupatus. Hinc fit, ut nonnunquam prudentiores sint empirici dâ in singularibus versati, quàm scientiam habentes: Unde etiam senibus deservitur scientiâ plus fidei tribuitur, quàm juvenibus scientiâ instructis.

3. Prudentia versatur circa singularia, non quemadmodum sensus eadem percipiendo horumque accidentia, adhibendo judicium mediante phantasiâ; sed mediantibus universalibus sub quibus singularia sumit; quemadmodum mathematicus triangula singularia cognoscit. Nam prudentia habitus est intellectum non sensitivas facultates perficiens. Intellectus autem cognitio procedit ab universalibus velut notioribus.

4. Universales propositiones, quibus utitur prudentia, sunt contingentes ut plurimum, quæ, quatenus universales sunt, æternæ sunt & necessariæ, quatenus singularibus applicantur aliter atque aliter se habent. Nam v. g. depositum esse reddendum æternæ veritatis est, nec quatenus tale se aliter habet; sed, quatenus Titio deposite applicatur, aliter quandoque se habet ob accidentia quæ singularibus contingunt, nimirum: sc. Titio accidat furor vel deportatio. Qui enim tradunt prudentem applicando universalis singularibus demonstrare eque ac scientem qui universalis contemplatur, ne illi suam produunt ignorantiam, & omnem exceptionum materiam è foro civili exterminant; cujus tamen vel potissimus usus est. Universalis autem quatenus universalis sunt æterna esse & immutabilia, vel nos docent scripta ethica & politica, quæ non alio tempore vera alia falsa habentur, sed censentur esse æternæ veritatis.

5. Prudentia habet scientiam architectonicam, quæ practica Aristoteli & civilis vocatur. Causam hujus rei haurire possumus ex iis, quæ superius docuimus, nempe facultates animæ humanae inferiores esse superioribus, quemadmodum triangulum reliquis figuris mathematicis, à quibus certam formam cap. t. v. g. triangulum quod fit in parallelogrammo à duobus lateribus & diagonio, dividit illud in duas æquales partes. Quæ sanè affectio non inest triangulo quod à parallelogrammo suam essentiam non capit. Sic quoque verosimile est rem se habere circa intellectum practicum, ut aliquid forma & essentia capias à theoretico, & ratione scientiæ quæ utitur huic subjiçatur. Succurrit ergo theoreticus intellectus practico subministrando causas cognoscendis & demonstrandis propositionibus usum præbentibus prudentiæ. Unde merito habemus, quod si perficitur, scientia architectonica seu practica vocatur.

6. Nec ergo scientia civilis seu practica eadem est cum prudentiâ: nec tamen alter habitus sine altero est. Aristoteles hoc nostrum problema his proponit verbis: Civilis scientia & prudentiâ idem sunt: quidem habitus, esse verò ipsis non est idem. Nam in componendis dividendisque entibus practicabilibus, i. e. in affirmationibus & negationibus faciendis intellectus practicus concurrit. At ut singula ex suis causis cognoscantur intellectus theoretici operatio est.

7. Scientia civilis seu practica prudentiam perficit ratione propositionum universalium, quibus utitur circa singularia versando. Nam habitus prudentiæ in cognitione non modo singularium sed & universalium consistit. Universalium autem perfectæ cognitio scientiæ quedam est.

8. Nemo prudens fit solâ scientiâ civili acquisitâ. Nam prudentiæ magis occupata est in singularibus, hisce applicando universalibus, attendendo unâ, quibus applicari possunt vel non, seu quæ accidentia singularibus inexistentiâ faciant, ut universalialocum habere nequeant. Quare ridiculum est dicere, eum, qui universalialia per causas novit, factis cæcis esse ad sentiendâ accidentia singularium quæ impediunt universalialia quod minus in iisdem locum habeant, tam ineptum est dicere instructum omni scientiâ prudentem esse. Verum hæc magis perspicua sunt, si paulo subtilius in naturam prudentiæ inquisiverimus.

9. Prudentem omnes fatentur & dicunt eum, qui benè consilium potest. Hec quippe & congrua cum iis quæ habemus de prudentiâ differunt. Nam docemus eum occupatum esse in singularibus quæ ab homine quatenus homo est practicabilia sunt. Hæc vero sunt eadè quibus deliberamus seu consulimus. Nam de rebus, quas quis in sua potestate se se non habere, non nisi solidè deliberat. Cum ergo pru-

dentia sit ille habitus, quo intellectus practicus dirigit actiones humanas; rectè omnes tradant, eam in consultando positam esse. Dicendum itaque nobis erit quid consultare, quid itidem bene quid rectè.

10. Consultare est proposito aliquo fine quærere quibus positus ille detur & in his quærendis progredi, donec perveniatur ad id, quod in potestate nostrâ est & à nobis effici potest. Ita v.g. propositum habeo finem hunc, me velle jucundam & otiosam ducere vitam, quæro quo positus hoc dabitur? reperio hoc; si habiturus sim multum pecunia fœnori. Itaq; porro quæro, quo positus hoc obtenturus sim? reperio medium, si duxero bene dotatam uxorem. Quæro porro quomodo hanc obtenturus sim, deprehendo meâ in patriâ moribus introductum, ut ditione virgines desiderent Doctores quibus nubant. Quæro itaque, quo positus evasurus sim Doctor, reperio, hunc honorem me obtinere posse evolutis probè legibus Romanis. Hoc in meâ potestate existens prebet mihi principium meæ operationis. Nam quod in quærendo & resolvendo est ultimum, id in operatione est primum.

11. Ex hisce probabimus, prudentiam uti universalibus propositionibus applicando easdem ad singularia non eo modo quâ iis utitur qui demonstrat. Nam qui demonstrat versatur in necessariis, nec subsumit sub universalibus unâ attendendo an aliter vel aliter in hoc subsumpto res se habere possit. Qui verò consultat, dum utitur universalibus, semper unâ perpendere tenetur quomodo presenti in negotio aliter vel aliter se habeant; quæque accidentia eadem tollant vel non admittant. v. g. ut retineamus exemplum præced. num. propositum, si quis in universalibus progreditur non attendendo quomodo unumquodque aliter se habere possit, vehementer in consultatione errabit & loco otiosa & jucunda vita consequetur vitam molestissimam. Nam multa sunt accidentia quæ faciunt, ut pecunia fœnori data vitam nostram turbet eamque molestam & inquietam reddat. Quale accidens est, si pecuniam fœnoratitiam habeamus ab uxore superbâ, quo tamen qui in meris universalibus subsistit loco medii utetur, prout ex exemplo præced. num. tradito apparet. Hinc toties quoties Aristoteles inculcat, ejusmodi circumstantiam, sicut varietatem nec doceri nec scientiâ aliquâ proponi posse. Scilicet ut paucis & in summâ dicamus, & sciens & prudens veritatem per causas inquirat; (sine causarum enim inquisitione id quod verum est sciri nequit) sed sciens inquirat causas quatenus ex se & suâ naturâ cause sunt, prudens quatenus in hac materiâ, hoc loco, hoc tempore, huc vel illi cause existunt.

12. Consultatio recta est, quâ id quod obtinendum venit, quomodo & quo tempore obtineri debet reperitur. Nam ad sin-

gulos fines acquirendos non omnia media e^qz conducunt, sed alia pro aliis profunt. Sunt & occasiones, quibus qui non inserviunt, nec puncto temporis media reperiunt, non recte consultare dicuntur.

13. Non tamen omnis recta consultatio est bona. Nam lætrones reperientes tempore oportuno media inservientia latrociniis commode perpetranda dicuntur recte consultasse, sed non bonam consultationem suscepisse.

14. Bona ergo consultatio est recta consultatio, quæ ducit ad verum bonum adipiscendum. i. e. est consultatio quæ propositum habet verum aliquod bonum & ad hoc ducens media quarit, non rationatione aliqua falsâ, nec alio modo, quam quo oportet.

15. Ex hisce traditis nunc paulò clarius describere poterimus, quomodo scientia civilis & prudentia idem habitus sint, essentialitè tamen differant. Nam prudentia sine dubio in bonâ consultatione consistit. At hoc non est sine proposito fine, reverà bono: quinam fines reverà boni sint certo cognoscere sine scientiâ non possumus; quia opinio erroribus obnoxia est. Decet ergo prudentem scientiâ veri boni instructum esse, quâ informetur voluntas, ut tendat ad verum aliquod bonum. Eijusmodi scientiam nobis reliquit Aristoteles in libris de Moribus; in quibus tradit, quænam conveniant homini persequenda, virtutes nimirum quænam sint fugienda, vitia scilicet. Præterea, quia querentes media ad finem ducens utimur universalibus, attendendo unâ quæ accidentia faciunt aliter atq; aliter illa in singularibus se habere: hoc autem fieri nequit nisi cognitionem universalium rationibus & causis; quæ enim accidentia singularibus inexistens tollunt rationes & causas universalium, faciunt quomodoque universalis in singularibus cessare: hanc sequitur, prudentem nosse debere rationes & causas universalium quibus utitur. Nosse vero rationes & causas universalium est scire. Unde sequitur prudentes esse scientes quidem, aliam tamen esse essentialitè scientiâ & prudentiâ; quia scientia subsistit in universalium ex suis causis cognitione; prudentia vero in singularibus occupata est universalium applicando, & una perpendendo, quibus accidentibus evitantur & tollantur, quænam in singularibus procedere possint. Proprium itaque prudentiæ, quo differt a scientiâ, est sentire accidentia quibus rationes & causas universalium singularibus applicandorum evitantur.

16. Non immeritò itaque reprehendendi sunt qui gloriantur, se in academiis prudentiam docere posse. Nam quæ infinita sunt doceri nequeunt: at singularia & quæ his contingunt accidentia, in quorum sensu prudentia consistit, infinita sunt. Ergo prudentia doceri nequit. Sed pro eadem acquirendâ & paranda multum facit

scientia practica, plurimum experientia, qua longum tempus considerat.

17. Multò minus tolerandi qui prudentiam dicunt consistere in demonstrationibus: dari enim & singularium demonstrationes. *Na hi alieni sunt ab omni & scientiâ & prudentiâ. Nam consultare non est demonstrare. Quemadmodum enim mathematicus querens causas problematum non demonstrat quando principia investigat, sed tunc, quando ex principis inventis progreditur; ita consultans non demonstrat, sed querit principium, verum non demonstrationis sed operationis; à quo invento initium operationis facit, quemadmodum mathematicus demonstrationis. Perspicuum ergo est prudentem quâ talem non demonstrare, nisi operationem velis vocare demonstrationem. Quod ridiculum est.*

18. Prudentia non inest nisi homini reverâ bono & omnibus virtutibus instructo. *Nam si vel una virtus desit, corrumpi Judicium intellectus practici ab appetitu potest, ut que secundum reliquas virtutes peragenda sunt negligantur. v. g. Ponamus quem esse fortem unâ tamen avarum aut intemperantem; dico nec hunc verè prudentem nec verè fortem esse. Nam avaritia faciet, ut potius pecunie; intemperantia, ut potius luxurie obtinende, quam honestatis gratiâ pugnet. Qui autem honestatis causâ nec consultat nec operatur nec fortis nec prudens reverâ est.*

19. Prudentissimus omnium est qui aptus est invenire quibus consequimur quod optimum est. *Nam si prudentem esse est bene consultare; prudentissimus dicendus erit qui optime consultat: & si bonus consultator est qui est aptus reperire media ad finem reverâ bonum decentiâ; optimus consultator erit, qui aptus est reperire omnium practibilium optimum per debita media. Quare prudentissimum ita definiendum esse constat. Est autem omnium practicabilem homini optimum DEO vivere, quod alibi demonstrabitur.*

20. Restat ut nunc de proeresi etiam quid subjiciamus: quemadmodum enim Judicium, quod secundum scientiam practicam de bono fit, comitatur appetitus, quem voluntatem vocamus, qui que tendit ad finem, cuius gratiâ consultationem instituimus: ita quoque quando de factâ à nobis consultatione judicium facientes deprehendimus, nos pervenisse ad aliquod medium quod in potestate nostrâ situm est, ut produci à nobis queat, appetimus secundum illam consultationem operari, qui appetitus gratiâ proeresis vocatur.

21. Definimus itaq; proeresin, quod sit appetitio operandi secundum consultationem, quam judicium intellectus practici approbat.

22. Proæresis itaque non voluntas est, sine voluntate tamen præviâ non existit. *Nam voluntas etiam eorum est, quæ contingere homini non possunt, v. g. immortalitatis, dominii in universum mundum, &c. it. eorum, quæ quis ipse perficere nequit, v. g. quando volumus hunc vel illum regem in acie superiorem existere. At proæresis non est eorum, quæ fieri nequeunt, sed quorum perficiendorum potestatem quis se habere concipit. Apparet ergo proæresin non esse voluntatem: at eam nec sine voluntate esse inde constat; quia intellectus practicus ad consultandum excitari nequit, nisi prius iudicio de fine factò, quod voluntas comitatur. Unde proæresis sine voluntate non est.*

23. Exinde porrò deducitur, omne proæreticum esse spontaneum, licet fortassè omne spontaneum proæreticum non existat. *Nam sponte fit quod ex alicujus voluntate aut non contra eam fit: at proæresis sine voluntate non est. Contra vero deprehendimus homines quid facere sponte & ex voluntate sine tamen præviâ consultatione, v. g. quando moti irâ tendunt ad vindictam, nullâ præmissâ consultatione quousq; & quatenus ea sit intendenda: id quod plerumque accidit, quando quid sponte fit; quia consultatio tempus desiderat.*

ARTIC. III.

DE

OPINIONE.

1. Ea est intellectus humani cùm theoretici tum practici debilitas, ut rarò habitus horum proprios homines consequantur. *Nam intellectus theoreticus & practicus habitibus suis instructi ipsi formant entia componendo & dividendo, i. e. affirmando & negando; idq; sine errore & non temerè; sed intellectus theoreticus id facit demonstrando, practicus bene consultando. At hoc paucis datum est, quas equus amavit Jupiter. Nam pleriq; molestias & labores, cum quibus conjuncti sunt hi habitus, quando parantur, fugiunt, & potius eis quæ ab aliis dicta & inventa sunt hauriendis operam impendant, tribuentes eisdem silenti; quia sapientes aut prudentes existimant eos, quorum præcepta addiscunt.*

2. Hæc causa est quare opinionibus totus regatur mundus. *Nam scientiam & prudentiam acquirere non valentes opinionibus inhaerent, secundum quas omnia dijudicant. Dicendum ergo & de opinione est quâ homines judicare solent.*

3. Opinio est cognitio imperfecta rerum quam nobis non per causas earundem paramus, sed ex propositionibus, quas credimus veras esse quia omnes homines aut plerique aut sapientes prudentesque, iique vel omnes vel plerique vel qui creditur sapientissimi

mus aut prudentissimus eas statuunt. *Quemadmodum enim ad hydium lapidem examinant aurum & argentum qui de eodem an verum an falsum sit judicare volunt: ita ex propositionibus ab omnibus vel plerisque hominibus aut à sapientibus approbatis argumentando procedentes de vero & falso judicant qui secundum opinionem judicium faciunt.*

4. Secundum opinionem non propriam prudentiam vivunt subditi, id quod & supra demonstratum dedimus. Nam prudentium est eligere quæ ad bene vivendum conducunt, subditorum his uti velint principis quibus actiones suas dirigant, & his tribuere fidem. Unde fit, ut subditi secundum alienam prudentiam vivant. Et inde porro deducitur, Juvenes naturâ parere senioribus debere. Nam hi destituuntur experientiâ, quæ ad prudentiam requiritur, & propterea alienâ prudentiâ indigent.

MEMBR: II.

DE

CAUSSIS JUDICIUM HUMANUM CORRUMPENTIBUS.

1. Ex præcedentibus deduci potest, quid corruptum Judicium sit, & quibus ex causis homines corruptè judicent. Judicium aliud sensuum est aliud intellectus. Utrumque quomodo corrumpatur & ex quibus causis erret ex præmissis deduci potest. Quemadmodum autem rectum Judicium intellectus pariunt scientia, prudentia, opinio bona; ita corruptum vel non integrum, Ignorantia, imprudentia & opinio mala. *Quæ de causâ membrum præsens quatuor in partes distincturi sumus,*

PRIMA PARS.

MEMBR. II.

DE

IIIS, QUÆ JUDICIUM SENSUUM CORRUMPUNT.

1. Sensus in Judicando variis modis decipiuntur. Nam, *objecta sensuum varia sunt, alia per se alia per accidens, & per se vel propria vel communia prout supra docuimus. At de singulis diversimodè sensus judicant.*

2. Error circa objecta per se contingit exinde, quòd sensus in recipiendis objectis non tantum patiantur sed & agant. Nam *superius demonstratum est, sensus recipiendo objecta non tantum pati sed agere, & inde fieri, quòd interdum homines concipiant & judicent se videre spectra, audire sonos, & nullum extrinsecus sit visus vel auditus objectum.*

3. Ju-

3. Judicium itaque sensuum circa objecta per se veriantium corrumpitur potissimum morbis & affectibus. Nam cum sensus recipiant objecta non solum patiendo sed etiam agendo; hinc fit, ut humoribus in sensoris seu organo sensuum corruptis sensus corruptè agant. Et hanc ob causam febricitantes sæpenumero judicant, quid representare figuram animalis; quod tamen lineamentorum quorundam ductus est aliam figuram habens. Sic in metu positi concipiunt se quid audire cum nihil audiant; idque fit ob affectum metus excitantem sensus ad operandum quasi circa objectum, ubi tamen nullum est. Patet itaque, quod sensus non tantum patiantur sed etiam agant, causam esse quare affectus & morbi Judicium sensuum corrumpant.

4. Est & festinatio causa, quod sensus circa objecta per se versantes corruptè judicent. Nam judicium sensuum quandam desiderare moram experientia testatur. Hinc enim fit, quod soleant homines rectè judicaturi sensibus aliquam moram trahere sive visu sive auditu sive gustu judicent.

5. Nolumus nunc seorsim enarrare causas errorum circa singula objecta communia sensuum, motum nim. quietem, numerum, magnitudinem & figuram. De his enim, quod visum concernit, optici latè tractant, & parum ad nostrum propositum faciunt.

6. In dijudicandis objectis per accidens seu iis quæ unà cum sensibus apprehenduntur erratur similitudine & omisâ notatione differentiarum. Nam errorum genitrix similitudo est, eosque rursus dispellit differentia. Et hac causa est, quare communiter animalia plures usurpent sensus in dijudicandis accidentalibus objectis, v. g. canes non modo visu, sed etiam odoratu suos dominos ab aliis secernunt & distinguunt ne errent in judicio faciende.

PARS SECUNDA

Hujus Membri

DE

CAUSIS CORRUMPENTIBUS JUDICIUM INTELLECTUS THEORETICI.

ARTIC. I.

DE

IGNORANTIA ET HJUS CAUSSIS.

1. Ignorantes seu scientiâ carentes duobus modis dicuntur, 1. qui scientiam ne quidem actu primo habent, i. e. qui omnî scientiâ destituentur. 2. quibus quidem ea inest actu primo non tamen actu secundo. Ita v. g. qui geometriam nunquam didicit nec

magnitudinum affectiones unquam specularis est scientiam nec actu primo habet. At qui scientiam geometricam didicit & nunc dormit vel furore corruptus est habet quidem eam actu primo non secundo. Nam dormientem nominamus geometram licet actu nunc non speculetur. Quapropter utriusq; hujus ignorantia tradenda nobis cause erunt. Priorem illam ignorantiam, qua dicitur hominibus inesse, quando omni scientia destituntur nec eam quidem actu primo habent, inscitiam vocabimus.

2. Inscitia vel puræ negationis est vel pravæ dispositionis. Inscitia puræ negationis oritur ex defectu eorum quæ ad cognitionem universalium requiruntur. Nam ita comparatum est cum intellectu nostro ut universalis sine inductione & præviâ singularium per sensus cognitione comprehendere nequeat. Qui enim non per singularia universalis cognoscunt aut eadem recitant, quemadmodum pueri solent in scholis præcepta logica, ethica & physica recitare, ignorantes quid loquantur, vel uti olim pueri versus Empedoclis, vel si in sensum penetrare student inanità fingunt phantasmata seu imagines rerum singularium ineptas. Indicium etiam est, quod tanta se se nostro intellectui offerat difficultas, quando in rebus à sensu longè remotis v. g. ad metaphysicam pertinentibus versatur; quas tamen itidem satis apprehendere nequit, nisi à singularibus inductio fiat. Præ ceteris autem nos docere possunt theoremata geometrica, quæ universaliter proposita intellectus capere nequit, nisi sit in Joris mediante schemate singulis figure partibus per literas denominat. Unde quia molestia gignitur intellectui, si suo non ritè fungatur munere, nec universale propositum capere possit, solent nonnulli geometre statim narrationi theorematis in Joris immiscere. Cujus rei inventorem deprehendi virum optimum & de studiis mathematicis olim VVitteberge benè meritum B. Jostelium, quem discipulus ipsius D. Ambrosius Rhodius imitatus Euclidæa elementa tali formâ & accuratissimâ brevitate edidit.

3. Causa inscitix puræ negationis est 1. defectus sensuum. Nam sine sensibus singularia cognoscere non possumus: deficiente autem singularium cognitione universalis aut ineptè aut planè non concipiuntur.

4. Secunda causa est feritas i. e. defectus facultatis excitandi intellectum ad ratiocinandum. Nam feritas & bestialitas non propterea hominibus inesse videtur quod sint nonnulli omni intellectu destituti non aliter ac bestia: sed quia intellectus humani ea est imbecillitas, ut ad speculationem veritatis se habeat, quemadmodum vesperilionum oculi ad lumen dæci, adèò ut parum perficiant & exiguam partem inventis addant.

ant qui se totos speculationibus consecrant: non est mirum in nonnullis hominibus contingere, ut penè per totam vitam nulla sese exerat intellectus operatio, ut ita vivant vitam bestie similem & propterea non immerito bestiales & feri homines dici mereantur.

5. Inest autem hominibus feritas leu bestialitas vel natura vel consuetudine seu assuefactione. *Nam nonnulli homines ita sunt comparati, ut qualiscunq; tandem accedat disciplina nihil intellectu assequi possint; alii a tenoris assuefiunt vite ferine destituti omni disciplinâ & ignorantes credenda & facienda, quales sunt agrestes homines, subulci, bubulci &c.*

6. Tertia causa est corrupta phantasia, quæ inest iis qui perpetuo furore laborant. *Nam intellectus ratiocinatur mediantibus phantasmatis: & proinde phantasiâ ita corruptâ, ut nunquam restitatur, necesse est inscitiam hominem laborare.*

7. Quarta inscitiam causa est defectus ætatis. *Hinc infantum scientia est nulla; juvenum & ætate profectorum, imperfecta. Nam ad universalium cognitionem requiritur inductio seu collectio ex singularibus: at hæc nulli inest nisi experientiam instructo. Hæc verò requirit tempus. Licet erga juvenes & pueri quoq; nonnunquam universalia recitent; sit tamen hoc sine intellectu, solâ phantasiâ operante: verba quippe memoria mandantur, & inde promuntur, quando recitanda sunt.*

8. Quinta causa est cujuslibet hominis negligentia. *Nam discere cum molestia conjunctum est, quam fugientes homines in inscitiam permanent.*

9. Sexta causa est genus vitæ quod quisque hominum colit. *Nam dum huic vel illi rei intenti esse tenentur, alia coguntur negligere. Ita v. g. rustici & milites speculari non possunt legum subtilitates.*

10. Sequitur ut de ignorantia prava dispositionis dicamus. *Est verò hæc ignorantia quedam deceptio & error consistens vel in propositionibus que velut prima sine causis approbantur & vere creduntur, vel in iis que ex aliis deducuntur: & hic posterior error sine alio errore non contingit. Nam error conclusionis in syllogismo presupponit errorem in præmissis.*

ARTIC. II.

DE

HIS QUÆ ACTUM SECUNDUM SCIENTIÆ IMPEDIUNT.

1. *Scientiam, quam nobis acquisivimus, non semper actu secundo habemus, sed tunc tandem quando speculamur. Dicimur verò nihilomi-*

nos scientes licet scientiam non actu secundo sed primo tantum habeamus, modo eam, quando lubet, in actum secundum deducere possumus.

2. *Sunt autem nonnulla quæ faciunt, quo minus scientiam quam actu primo habemus in actum secundum deducere possumus. Videnturque tria numero esse, somnus, morbus, ebrietas. Nam ut facultas intelligens bene fungatur suo munere requiri videtur sanguis tenuis, (experientia enim testatur aptissimos ad parandas scientias esse vimque intelligendi meliorem habere eos, quorum sanguis tenuior est,) At somnus, ebrietas & nonnulli morbi ex evaporatione quadam alimenti prævenientes, sanguinem crassum reddunt, & propterea vim intelligendi impediunt: quæ redit non prius quam quando feculentus sanguis à sincero discretus est: quod fit quando concoctione absolutâ homo expurgiscitur vel ebrietas morbove cessante ad se redit.*

PARS TERTIA.

Hujus Membri.

DE

IMPRUDENTIA ET CAUSSIS CORRUMPENTIBVS JUDICIUM INTELLECTVS PRACTICI.

1. *Quò Judicium intellectus practici integrum sit, superius diximus, requiri 1. bonum propositum seu voluntatem quæ tendit ad id quod reverà bonum est. 2. consultationem rectam. 3. cognitionem singularium non qualem vulgus habet, sed quæ ad actiones secundum rectum consilium instituendas requiritur.*

2. *Voluntati rectæ inservit scientia civilis. Hæc namque, uti superius demonstravimus, est illa scientia, quæ quod reverà bonum est homini speculatur. Voluntas vero est appetitus qui ab intellectu præparatur, & per consequens recta ea quæ est appetitibus ex scientiâ boni nascens.*

3. *Voluntatem ea omnia reddunt non integram quæ faciunt, ut scientia boni in homine vel nulla adsit vel non actu secundo. Nam in scientiâ boni concurrit intellectus theoreticus cujus beneficio ex causis unumquodque speculamur.*

4. *Primò itaque voluntatem reddunt nullam in homine quæ faciunt, ut ne quidem actu primo scientia eidem insit. Qualia sunt ignorantiam puræ negationis gignentia, veluti defectus sensuum, feritas quæ hominibus inest vel naturâ vel affectatione, furor perpetuus, defectus ætatis & negligentia cujusque hominis.*

Nam ubi mera est ignorantia, ibi voluntatem nullam esse necesse est. Diximus enim superius appetitum preparari vel solâ phantasiâ vel intellectu, illumq; vel irascibilem vel concupiscibilem esse, hunc autem qui ab intellectu preparatur voluntatem esse. Et hinc feris hominibus, perperno furore laborantibus, infantibus nullam voluntatem inesse dicimus.

5. Secundò erroneam voluntatem causatur ignorantia prava dispositionis, quando scilicet erratur vel in solis principiis vel in iis, quæ ex principiis deducuntur. *Nam tot generum esse ignorantiam prava dispositionis paulo antè diximus. Voluntatem itaque erroneam habent, qui propositionem contradictoriam vel contrariam sumunt, et propositioni, quæ vel principium est scientiæ practica vel ex principio deducta, idque faciunt vel sine medio probante vel per medium probans, qui posterior error gravior est, quam quando sine medio quid sumitur: consistit etenim in pluribus propositionibus.*

6. Porro quemadmodum actum secundum scientiæ impediunt somnus, morbus, ebrietas, ita & voluntatem, quo minus actu secundo adsit. *Nam voluntas appetitio est preparata ab intellectu iudicio, quo cessante nec actu secundo existente necesse est appositionem hanc cessare.*

7. *He ergo causæ voluntatem nullam reddentes sunt communes cum iis, quos supra diximus iudicium intellectus theoreticæ etiam impedire, tollere vel facere, ut non adsit. Est autem & causa quæ specialiter iudicium intellectus practici corrumpit, nim. Voluptas & molestia. Nam ut quis statuat triangulum, quod novis habere tres angulos æquales duobus rectis, habere tres angulos æquales quatuor rectis nullâ voluptate vel molestiâ adduci potest: ut ut statuat magistratum non esse honorandum, licet suggerantur causæ, quare honorandus sit voluptas, vel molestia efficere possunt. Unde apparet, iudicium intellectus practici voluptate & molestiâ corrumpi posse. Dicendum ergo est hic specialiter de voluptatibus & molestiis, quæ variæ in homine sunt, & quæque singula harum species vim habeant.*

ARTIC. I.

DE

VOLUPTATUM ET MOLESTIARUM SPECIEBUS HARUM-
QUE VI QUAM IN VOLUNTATEM HUMANAM EXERCENT.

1. Variæ insunt hominibus voluptatum & molestiarum species. *Nam diximus supra de voluptatibus & molestiis in genere.*
insunt

(*insunt enim omnibus animalibus*) eas consistere in perceptione operationum, quatenus natura substantiarum sentientium vel congrua sunt vel non. Quia verò in homine diversa sunt facultates anime operantes, & per consequens dissimiles operationes: necesse quoque est distinctas & diversas in eodem gigni voluptates & molestias.

2. Voluptates quibus afficitur homo alias communes cum bestiis habet alias proprias & à bestiarum voluptatibus sejunctas; illas bestiales vel corporis has humanas vel animi voluptates vocare possumus. Nam superius dictum, homini inesse facultatem animæ primò vegetativam & sentientem secundumque sensus appetentem, secundo intelligentem eamque vel in rebus necessariis vel in iis quæ se aliter atq; aliter habent occupatam.

3. Voluptates in hominibus non modò diversæ sed & pugnantibus esse videntur. Nam qualibet operatio humana suam sibi propriam habet voluptatem à quâ perficitur: auget enim & amplificat voluptas unamquamque operationem, v. g. quisque in unaquaque disciplinâ celerius proficit, quò majori ad eam percipiendam ducitur voluptate: hac enim facit ut discens diligentius judicet & singula accuratius persequatur. Hinc etiam fit, quòd non omnes equales profectus sentiant in omnibus disciplinis & artibus: alii enim in arte musicâ alii in architectonicâ alii in pugillatoriâ celeres habent profectus, quòd fieri non posset, si una esset communis voluptas generaliter concurrens ad omnes operationes perficiendas. Patet itaque, singulis operationibus proprias voluptates à naturâ junctas esse vim perficiendi eadem habentes. Quin quòd in hac operatione est voluptas & vim perficiendi habet in alterâ vim molestia exercet. Deprehendimus enim, eam operationem quæ plus jucunditatis affert destruere alteram. v. g. si jucundius sit Titio conversari cum amasio quàm contemplari res mathematicas, occupatus in rebus mathematicis si videat puellam quam amat, abjiciet diagrammata. & inserviet eidem: scilicet idem hic operatur voluptas ex conversatione cum puellâ quòd molestia cum quâ discere res mathematicas conjunctum est. Adeoque apparet, alienas voluptates propemodum idem operari quòd molestia cuiusque operationis propria.

4. Quam maximè verò diversæ ab invicem esse & inter se pugnare videntur voluptates corporis & animi. Nam appetitus sapè rtpugnat iudicio intellectus ejusque operatio alia est ab eâ quæ secundum intellectus iudicium instituenda est. Unde cum contrarie sint operationes, etiam diverse & inter se pugnantibus sunt voluptates: unamquamque enim operationem suam propriam sibi habere voluptatem, & propterea operationes contrarias & pugnantibus etiam comitari pugnantibus voluptates, ex preced. nam. apparet.

5 Voluptatum corporis illecebris ducuntur homines ad res turpes & à iudicio intellectus alienas faciendas; molestiarum verò corporearum aculeis ab honestis & iudicio intellectus conformibus abstinenter. Nam demonstratum in precedentibus est, voluptatem operationis unius habere vim in aliam præsertim contrariam quod molestia in eadem. Unde sequitur eum, cui magis jucunda est operatio appetitus difformis iudicio intellectus, abstinere ab iis operationibus quas iudicium intellectus dicitur. Quomodo vero in voluptatibus, ita contra in molestiis sese habet. Cui ergo molesta est operatio quam dicitur iudicium intellectus, ille eò se statatur contrariam operationem. Habet enim ex natura contrariorum molestia huius operationis in aliam præsertim operatione contrariam similem vim, quam in illa altera propria voluptas obtinet.

6. Voluptates corporis faciunt, ut homo magis inclinatus sit ad malè quàm benè vivendum. Nam in precedentibus dictum, voluptates augere & amplificare operationes. Scilicet ita comparatum est, ut, phantasia aliquid jucundi objectante, concitentur ab anima sedem in corde habente calor spiritusq̄, quibus ad operandum homo habilis redditur. Jam vero omnis homo à teneris etiam tunc, quando intellectus nondum operatur appetitus sentit operationes & particeps sit voluptatum, quæ hæc comitantur. Unde fit, ut voluptates hæc augeant & amplificent appetitus operationes, supprimant verò eas, quæ à iudicio intellectus proveniunt. Causa itaq̄, quare homines magis ad malè quàm ab benè agendum sint inclinati, est, quod voluptates corporis cum iis quasi educate sint, & ita simile quid circa operationes intellectus proprias consiciant, quod molestia. Si ergo benè agere est iudicio intellectus conformiter operari nec admittere, ut appetitus tendat in infinitum, sed refrenetur & ad mediocritatem servandam reducat, malè agere verò, tendere eò quorsum sine ratione fert appetitus; sequitur, homines ad malè potius, quàm benè agendum à teneris proclives esse. Ex quibus colligimus, si mansissemus in statu integritatis, à natiuitate statim intellectum per divinam gratiam suas edidisse operationes, & voluptatem ex hisce perceptam suppressisse eas quæ cum iudicio rationis pugnant. Verum hæc theologice sunt speculæ, quæ unà docet, non Numini omnis natura principio hoc adscribendum esse, quod homo ita sit comparatus. Hoc sufficiat hic nosse, voluptatem corporis esse passionem quandam, quæ vita nostra à teneris imbuatur, quamque propterea difficile est abstergere & eluere.

7. Voluptates corporis sunt regula quædam, quæ vulgus hominum suas dirigit actiones. Nam vulgus intellectum non erigit, sed ductu phantasia ad eas concitatur operationes, quæ cum voluptate cir-

poris conjuncta sunt, eas fugit, quas cum molestia videt conjunctas. Phantasia etenim exhibens futuram operationem efficit, ut quasi jam percipiatur voluptas que futura est, & hinc spiritus excitantur reddentes hominem ad operandum agilem.

9. Voluptates & molestiæ causæ vitiorum hominibus existunt. Nam homines voluptatibus illecti crebrius facientes que cum judicio intellectus non congruunt, & molestiis ab actionibus, quas jubet ratio edere, sepius deterriti tandem habitum sibi parant, ut nil nisi ejusmodi voluptates sectentur, omnesque contra molestias fugiant. Ejusmodi autem habitus vitia sunt, v.g. delectatus semel vel aliquoties lucris acquisitis non a quo nec quibus mediis debebat, tandem habitum avaritiæ sibi parat, ut in judicio intellectus corrupto ita argumentetur.

Quocunque paratur mihi pecunia sine labore non a quo nec quibus mediis juste acquiri solet illud faciendum.

Atqui si furtum facio paratur mihi pecunia sine labore non a quo nec quibus mediis justis paratur.

Ergo furtum est faciendum.

9. Præbent etiam voluptates & molestiæ signa virtutum & vitiorum. Nam voluptas gignitur ex perceptione operationis nature congruentis: & quia quod per assuetudinem nobis inest quasi naturale est (consuetudo enim altera est natura,) sequitur eum, qui exinde, quod voluptatibus corporis abstinat vel rebus gravibus & molestiam communiter afferentibus gerendis implicatus sit, voluptatem percipit, pro virtuoso; contra hunc, qui molestiam afficitur, quod a corporis voluptatibus abstinere vel res graves & molestas gerere teneatur, pro vitioso habendum talemque dijudicandum esse.

10. Voluptates vel corrumpunt voluntatem vel faciunt, ut licet in homine sit recta ratio actu primo, non tamen in actum secundum deduci queat. Nam voluptates quatenus causæ vitiorum sunt corrumpunt voluntatem, quatenus autem homo nondum redditus est vitiosus, nec dum tamen habitum virtutis sibi paravit, sed cum hisce pugnat usque resistere studet, nonnunquam ab iisdem superatur, dum non admittunt, ut voluntas ipsius recta in actum secundum deducatur.

11. Voluptates & molestiæ voluntatem rectam impediunt, quod minus actu secundo subsistat, eum in modum quo ebrietas, furor, somnus faciunt ne scientia actu secundo adsit, quam quis actu primo habet. Nam phantasia objiciens appetitus imaginem futura operationis efficit, ut voluptates & molestiæ eam comitantes, quasi jam sentiantur, quibus appetitus excitatus facit ut homo persequatur vel fugiat a phantasia objecta: idque cum appetitus persequatur immittendo sanguinem

circa cor & gignendo varios affectus, concitandis idam vel sedando spiritus; turbatur inde sanguis, ut intellectus officium facere nequeat. (Ad hoc enim ut intellectus bene suo munere fungatur requiritur sanguis tenuis & sincerus: cuius indicium est, quod tenuem & sincerum sanguinem habentes vim intelligendi bonam præ ceteris obtineant, quodque ea in suo officio à sanguine per vapores ex ebriate turbato impediatur.) Et quia voluntas est appetitus cum intellectu seu ratione; recta, cum recta ratione: sequitur voluntatem rectam cessare ubi recta ratio actum secundo non adest, & per consequens à voluptatibus eque impediri quominus in actum secundum deduci queat ac scientia ebriate vel somno.

12. Voluptates & molestiæ actum secundum voluntatis rectæ vel ratione universalium vel ratione singularium propositionum præpedire possunt. *Definivimus namque voluntatem, quod sit appetitus quem preparavit intellectus practicus: non potest vero aliter intellectus in preparando appetitu suo munus perficere, quam syllogismo practico, qui quando fit in primâ figurâ majorem habet universalem minorem singularem: qua enim appetimus singularia sunt. Itaque quid possint voluptates & molestiæ circa utramque propositionem videndum erit.*

13. Voluptates & molestiæ efficiunt, ut homines scientes universales propositiones iisdem non utantur, aut si incidant, dum ductu voluptatum vivunt, easdem recitent non aliter ac pueri in scholis universalia ethica præcepta. *Nam experientia testatur, reperiri Christianos, qui, quamdiu sibi relictæ nec hujus mundi voluptatibus accensi, nec dolores & molestiæ percipiunt, hanc propositionem, Christianum omnem Christi vitam imitari decet, ita intellectu suo impressam habeant, ut nullam aliam veriore credant, mox subjecti cruciatibus & tormentis Servatoris sui hujusque propositionis immemores declinandorum dolorum gratiâ faciant ea quæ ab istâ regulâ sunt aliena, & si quando eadem illis in memoriam revocetur, cernas ipsos eandem iterum recitare, sed sine sensu quemadmodum pueri qui in universalia penetrare nequeunt, aut inebriati recitantes aliquam propositionem metaphysicam: tantam namque vim habent molestiæ & voluptates corporis, affectusque, quos appetitus voluptatibus vel molestiis concitatus movet, ut non modo corpus immutent, sed & hominem ita pervertant, quò dormienti vel inebriato similis fiat.*

14. Cum primis autem voluptates & molestiæ faciunt, ut ignoretur propositio singularis in syllogismo practico. *Id ex incontinentibus discimus, qui, licet eis in memoriam revocemus hanc propositionem, quod reddit hominem vilissimum & contemptissimum*

fugiendum est, adeo ut eam probè percipiant, tamen in stupro committendo progrediuntur, hanc ob causam, quòd concupiscentia & presentes voluptates ex re venereâ faciant eos actum secundo non habere cognitam propositionem hanc singularem, ego stuprum committens reddor homo vilis & contemptus. Nam fieri non posse videtur, ut idem unâ delecteretur stupro & meditetur hanc propositionem.

15. Impeditur voluntas recta ne se exferat potissimum, quòd cognitio propositionis singularis in syllogismo pratico in usum deduci nequeat. Nam contingit quem facere aliud quàm quòd vult, licet syllogismi practici majorem & utriusque propositionis in eodem prosyllogismo sciat: hac enim omnia salvo voluptatum presentium imperio sciri possunt. At singularis illa propositio precipua est in rebus agendis: quæ proinde impedita ne in actum deduci possit & considerari, facit ut homo aliter quàm vult operetur.

16. Cæterum exsatiato appetitu hujus singularis propositionis notitia redit, gignitque facti pœnitentiam. Nam in quibus voluntas corrupta est, nec majorem propositionem veram judicant: unde syllogismum practicum nunquam aliter formant, quàm prout vitia dictitant: at qui ita superantur à voluptatibus, majorem propositionem ejusmodi veram statuant, quâ, qui rectam voluntatem habent, reguntur: tantummodo, quòd voluptates & affectus præpediant considerationem minoris, quamdiu durant. Quâ de causâ cessantibus impedimentis integer syllogismus, in quo voluntas recta posita est, redit, quem homo intellectu versans & facienda secundum rectam voluntatem cum factis conferens, semetipsum odisse & quæ facta sunt detestari incipit. Id quòd pœnitentiam vocare solemus. Verum de his plura dicentur infra, quando de conscientia tractaturi sumus.

17. Quorum voluntas quidem recta est, sed aut voluptates superare nequeunt aut patiuntur se vinci & superari molestiis, incontinentes vocantur & molles, non vitiosi. Nam in improbis & vitiosis ne quidem salvum est principium, mens nimirum directrix; at in incontinentibus hoc principium adhuc integrum est, ad quòd redeunt pœnitentiâ ducti. Facile autem cum vitiosis confundi possunt, quia licet vitiosi non sint, faciunt tamen eadem quæ vitiosi solent; quemadmodum qui non stulti sunt eadem nonnunquam cum stultis faciunt. Quæ propter & philosophis incontinentia dicitur improbitas non perpetua.

ARTIC. II.

DE

PROÆRESI ET IIS QUÆ EANDEM VEL CORRUMPUNT VEL IMPEDIUNT NULLAMQUE REDDUNT.

1. Proæresin omnia ea vel corrumpunt vel nullam reddunt, quæ voluntatem. *Nam quemadmodum voluntas prerequisite scientiam boni & mali, quæ operatio intellectus practici est; ita proæresis consultationem, quæ itidem intellectum practicum absolvitur.*

2. Minus ex proæresi ergo operantur primò sensibus destituti & cumprimis auditu. *Nam consultatio fieri nequit, nisi vel propria experientia vel relatu aliorum perceperimus quæ ad quemcunque finem obtinendum conducant. Quam plurimum autem ad prudentiam & consultationem ritè instituendam facit auditus; quia præditi auditu quæ salutaria & conducentia sunt ab aliis audire & informatione uti possunt: muti autem & surdi nullam salutarium cognitionem habent nisi eam quam propria experientia sibi pararunt. Cum vero plus possit disciplina comprehendens id quod à perquam multis per plurima secula observatum fuit, quam unius hominis experientia: sequitur cæcos plerumque mutis & surdis prudentiores esse, & proinde multos surdosque minus ex proæresi operari, quam cæcos. Quamvis nonnunquam contingat multos surdosque cæcis prudentiam præstare propter naturalem, quæ eisdem inest, calliditatem.*

3. Secundò etiam minus ex proæresi operantur homines feri & bestiales. *Nam consultatio est quadam intellectualis operatio, quæ in hominibus feris nulla cernitur. Et quanquam interdum videantur ex consultatione agere: similiter tamen se res habet ac in brutis animalibus, quæ ductu phantasia operantur similia iis quæ homines ex prudentia faciunt.*

4. Omni proæresi tertio reputantur destituti qui corruptam ex morbo habent phantasia. *Omnis enim intellectualis operatio, & proinde etiam consultatio mediantibus fit phantasmatis; quibus corruptis necesse quoque est operationem intellectus practici in consultationibus se malè habere.*

5. Infantes quoque & qui ultra infantiam sunt, impuberes nihil proæreticum facere censentur: *Nam consultatio proficitur ab intellectu practico, qui suas operationes non nisi cum tempore edit, quia experientiam quandam prerequisite. Quamvis hæc facultas in nonnullis, quales sunt qui naturâ callidi dicuntur, tam celeriter se exerat, ut etiam*

ante *pubertatem calliditas in his deprehendatur. Quam ob causam iura nostra tradunt, malitiam nonnunquam et a tem prevenire.*

6. Multi quoque negligentiam quædam vel genere vitæ quod amplectuntur impediuntur ex proæresi operari. *Nam consultare est querere; hoc vero cum molestia quædam conjunctum est, quam homines fugientes consultare omittunt etiam tunc, quando necessarium est.*

7. Consultationem etiam affectus impediunt. *Nam affectus apud nonnullos sua celeritate apud alios acrimoniâ consultationes impediunt. Si enim qui acutâ bile laborant ob celeritatem affectuum consultare impediuntur; at atrâ bile infecti ob vehementiam eorundem consultare nequeunt; quia bilis atra facile recipit species quas phantasia offert.*

8. Tandem impeditur consultatio defectu quodam naturali investigandi media. *Quomodo enim nemo philosophus evadere potest, nisi sit instructus naturali facultate conjectandi causas rerum, quamvis præcepta analytica perfectè noverit: ita quoque qui naturaliter non est inclinatus ad media proposito sine inferuentia celeriter reperienda, nunquam prudens evadet.*

9. *Hactenus enarrata sunt que impediunt proæresin ratione consultationis: sunt autem nonnulla que faciunt proæresin cessare etiam deliberatione seu consultatione factâ. Nam multi deprehenduntur homines, qui benè consultarunt de mediis ad felicitatem humanam ducentibus, sed in deliberatis non subsistunt: v. g. multi consultatione rectâ invenerunt, abstinendum vino esse, quo felicem colant vitam: at in his appetendis non persistunt sed à constantia appetendi dimoventur voluptatibus & affectibus. Cum itaque proæresis sit appetitus ex consultatione subortus; sequitur, eam impediri affectibus & voluptatibus, que faciunt ut homo in deliberatis non permaneat.*

ARTIC. III.

DE

ERRORE CIRCA SINGULARIA IN QUIBVS PRUDENTIA OCCUPATA EST.

1. *Superius dictum est, prudentiam aliter versari circa singularia iudicando aliter sensus & phantasiâ: Unde sequitur, aliter contingere errores circa singularia quatenus in iis versatur prudentia, aliter circa ea in quibus occupata est sola phantasia, v. g. solâ phantasiâ cognoscimus latronem, si acciderit nos spoliatos ab habente nigros capillos & corviam faciem, & ejusmodi hominem nunc denuò nobis obviam venire: sed prudentiâ latronem quem esse dijudicamus ex definitione latronis & si-*

gnis

gnis quæ singulas definitionis partes indicant. Quemadmodum enim mathematicus cognoscit hanc figuram *ABC* esse triangulum quoddam non ex nigro, flavo &c. sed quia videt esse spacium tribus lateribus clausum: ita vir prudens non ex his quæ objectis sensuum accidunt solâque phantasiâ sed definitione singularia cognoscit & dijudicat, v. g. hunc *Stichum* furem, cognoscit prudens exinde, quod deprehendat eum esse contrectatorem rei alienæ invito domino.

2. Contingit itaque error circa singularia quatenus objecta prudentiæ sunt. 1. ob definitionem minus accuratè cognitam. Nam si in definitione sit aliquid omissum vel superflue insertum, reputabitur v. g. fur qui non est, & non fur qui est. Si definitionem furis conceperis, quod sit contrectator rei alienæ, omisâ hac parte definitionis invito domino, habebis pro fure *Titium* sui amici, qui ultro largiturus fuerat, panem apprehendentem & comedentem: sin vero eum demum credas furem, qui rem alienam invito domino contrectat & inde locupletior redditur, reputabis *Stichum*, qui rem furtivam statim iterum amisit, furem non esse, cum tamen sit: idque tibi continget propter definitionem superfluam. Unde consequitur, prudentis esse, definitiones accuratè nosse.

3. Secundus error contingit ob hoc quod singulas partes definitionis non semper sensu deprehendamus singularibus inesse, sed ex signis & conjecturis easdem colligere teneamur. Ita enim comparati sunt homines, ut flagitia sua occultent, quo impunè peccare queant, & propterea ex multis signis ad singulas cuiusque delinquentis definitionis partes ire cogamur. Verum quia signa fallacia sunt nec unius generis, quod infra in materia de præsumptionibus tradetur, mirum in modum decipimur.

4. Hæc singularium cognitio nonnunquam planè impossibilis est. Nam in singularibus quæ extra nos posita sæpe numero contingunt omnia signa cessare, v. g. emo à *Titio* equum; prudentia me ducit, ut circa hunc *Titium* inquiram, an sit dominus: si enim à non domino quid emam, minus prudenter contraho in periculum amissionis me consciens. Deficientibus autem signis, ex quibus colligi possit *Titium* dominum non esse, contraho cum ipso velut domino, cum dominus non sit.

5. Tertius error circa apprehensionem singularium contingit ob affectus. Nam affectus nos occæcant, quo minus singularia ita apprehendamus, prout in rei veritate se habent. Sic ejus, quem odio prosequimur, actiones omnes in malam partem interpretamur, comem & affabilem adulatorem pronunciamus; seria tractantem, austeram & morosum; contra ejus, quem amamus, actiones velut signa virtutum arripimus; unde fit, ut *Scyrram* concipiamus hominem affabilem; *Morosum*, virum gravem.

gravem. Cumprimis verò occæcat nos amor nostrî, ut semper de nobis optime judicemus; quia quilibet se ipsum quam maximè amat. Uti verò in amore & odio, ita in cæteris affectibus se res habet.

P A R S Q U A R T A.

Membri Secundi

D E

M A L A O P I N I O N E.

1. Mala opinio est perversum quoddam de rebus Judicium, ejusque causa vel consistit in electione principiorum dialecticorum vel in argumentatione. *Nam principia, ex quibus progreditur opinio, sunt propositiones, quas enunciant seu statuunt vel omnes homines vel plerique vel sapientes aut prudentes, itaque rursus vel omnes vel plerique vel sapientissimus aut prudentissimus quidam: unde necesse est malam opinionem consistere vel in principiis erroneis (Quomodo omnis humana opinio, qua fundata est in principiis seu propositionibus, quibus fidem tribuimus ob auctoritatem humanam, cum metu erroris conjuncta est. Quæ verò credimus ob auctoritatem divinam sunt planè infallibilia & omnifirmissima demonstratione firmiora. Unde sæpè dubitavi an deceat philosophum Christianum ita loqui: scio esse Deum non credo. Malo namque ego & scire & credere, quam solummodo scire. Nam fides, quam in me excitat Spiritus S. ut credam esse Deum, me longè firmiorem reddit, quam omnes philosophica demonstrationes. Quam proinde retinere tutius est, quam solis fidere demonstrationibus philosophicis.) vel in pravis argumentationibus que ex principiis fortasse veris fiunt,*

2. Prima ergo causa erroneæ opinionis est error in eligendis principiis dialecticis commissus. *Nam qui quod vulgus enunciat apprehendit & præfert ei quod prudentes & sapientes tradunt erroneum consequitur judicium ob principia erronea. Vulgus enim hominum plerumque à vero aberrat. Fit autem hoc vel contingenter & accidentarie, dum homo prudentes à vulgo distinguere nequit, vel propter voluptates & molestias; quia plerumque vulgus approbat que cum voluptate & rejicit que cum molestiâ sunt conjuncta, contra quam prudentes faciunt. Unde fit, ut vulgi propositiones avidius velut principia arripiantur, quam prudentum & sapientum. Quæ de re infra plura dicenda erunt.*

3. Altera causa est ignoratio argumentandi. *Hinc fallacis Sophistarum miserum vulgus in quaslibet opiniones deducitur & ita misere seducitur.*

CAP. V.

DE

CAUSSIS ET PRINCIPIIS EX QUIBUS ETHICE ET SECUNDUM PHILOSOPHIAM MORALEM PROCEDENDO JUDICIUM FACIENDUM EST DE GRADIBUS MALITIÆ HVMANÆ.

1. Omnis operatio quæ in homine aliquo cernitur vel proficiscitur ab ipso homine quæ tali vel à naturâ vel à necessitatē vel tandem à fortunâ. *Nam supra cap. 1. docuimus, hominem esse substantiam aliquam mobilem & propterea necessitati & casibus subjectam. Unde fit ut quedam in hominibus operetur necessitas, quedam fortuna. Dictum quoque est eod. cap. substantiis mobilibus animatis plura inesse motuum principia quam inanimatis, & sic hominem præ cæteris omnibus animalibus quæ plurimè motuum principia instructum esse, quorum nonnulla sunt communia cum reliquis rebus animatis, unicum vero ipsius proprium est, secundum quod ut homo operari dicitur nim. Judicium intellectus. Ex quibus sequitur omnium operationum, quæ in homine deprehenduntur, principium vel intrinsecum vel extrinsecum esse; intrinsecum principium vel esse naturam vel id secundum quod homo dicitur nim. Judicium rationis extrinsecum vel necessitatem esse vel fortunam. (Quomodo verò casus vel fortuna à necessitate differat, supra cap. 1. dictum est.) Inde patet omnem operationem quæ editur ab homine principium vel ipsam hominem vel naturam vel necessitatem vel fortunam habere.*

2. Principium operationis malæ inest homini, quando operatio talis est, ut requirat Judicium intellectus & homo causa existit ut vel perverse intellectus judicet, vel ut ejus Judicium rectum quiescat nec sese exerat. *Nam natura dedit homini intellectum, ut secundum hujus Judicium viveret quatenus homo est illudque consulat. Quod si peruersi judicii homo causa est, aut aliàs facit, ut sese exserere judicium rectum & sanum nequeat, operationis malæ exinde nata causa censetur.*

3. Duobus itaque modis contingit homini inesse principium suæ operationis, nim. vel si causa sibi existit ut corruptè judicet vel si rectum habeat Judicium sed admittat ut illud quiescat. *Neque enim existimandum est intellectum non hominem in causâ esse ut malè operetur; sed dedit illi natura intellectum cuius prescripto feliciter vivere possit, modo hoc agat, ut Judicium ejus integrum permaneat, & si integrum sit sese semper exerat nec voluptatibus quasi in somnum concidatur.*

M

4. Inde

4. *Inde ergo petentes fundamentum nostrae contemplationis dicturi sumus primo loca de homine quâ tali mala operante, propterea quod causa existat intellectus corrupte judicantis.*

MEMBR. I.

DE

HOMINE QUATENUS IPSE SIBI CAUSSA EXISTIT JUDICII CORRUMPTI VITIIS SE INQUINANDO.

1. Primum illud quo hominis Judicium corrumpitur sunt vitia. *Nam vitis laborantes tendunt ad mala tanquam, ad bonum, & judicant ita operandum esse quemadmodum operantur. Habitus enim facit ut aliter judicare nequeant.*

2. *Pessimi sunt & pro perfectè malis habendi vitiosi. Nam homo malè operatur vel quia principium operationum habet corruptum, vel quia adhuc integrum in ipso est. At gravius delinquit, qui hoc agit ut principium suarum operationum corrumpatur quàm qui ita peccat, ut studeat illud integrum conservare. Vitiosus autem omnis volens hoc agit ut principium ipsius agendi corrumpatur. Dum namque sepius mala agit causa vitii sibi existit. Nemo verò est qui ignoret ex crebris actionibus in quâq; re habitum gigni, praesertim hodie quando in scholis non modò sed & ecclesiâ publicè hæc docentur. Unde quis vitiosus assuescens vitio sciens assuescit, principiumq; suarum actionum volens corrumpit. Ex hisce liquet pessimos peccantium esse vitiosos.*

3. *Nec tamen vitiosi omnes eodem gradu habendi sunt. Nam vitia invicem collata ejusdem feditatis & malitiae non sunt, sed altero feditate magisq; malitiosum. Id quod vel commune hominum suffragium docet in prodigalitate & avaritiâ: nemo enim negabit avaritiam feditas esse vitium prodigalitate.*

4. *Qua propter primo generaliter dicturi sumus de causis graduum malitiae, deinde quatenus singulis vitiis ea causae insint subjiciemus: ita namque quantum malitiae unumquodq; vitium contineat manifestum erit.*

ARTIC. I.

DE

CAUSSIS GRADVVM MALITIAE IN VITIIS.

1. *Causae graduum malitiae ab ipsâ vitii naturâ pendendae sunt. Nam vitium suâ naturâ quid malitiosum est.*

2. Est

2. Est autem Vitium habitus proaereticus quo læduntur bona humana dum à mediocritate abitur. *Est enim vitium contrarium virtuti, hanc autem esse habitum conservantem bona humana mediocritate suâ latissime demonstravit Aristoteles in libris de moribus. Id quod nostram confirmat definitionem.*

3. Singulas ergò partes definitionis percurrentes considerabimus causas graduum malitiæ, 1. quatenus vitium est habitus. 2. quatenus proaereticum quiddam est. 3. quatenus est quiddam ledens bona humana. 4. quatenus à mediocritate abit.

4. Vitium quatenus habitus est reddit hominem turpem & reprehendendum, quia spontè sibi acquisivit & causa ejusdem fuit obsequendo voluptatibus, per quas vitia subreperunt: unde sequitur, illud vitium magis reprehendendum esse cujus quis magis causa sibi existit.

5. Inde porro deducitur, illud vitium deterius esse quod quis magis voluntariè contrahit. *Nam quod magis voluntarium est ejus quoque magis causa existimus. Uti enim ejus quod involuntarium est & quod magis tale existit eo minus causa dicimur; ita contra in voluntario se habet.*

6. Est & illud vitium fœdus & majori reprehensione dignum, quod versatur in eo circa quod virtutes paratu faciles sunt. *Nam cujus contrarium facile parari potest, id nobis magis ex voluntate inest: hujus autem magis causa existimus.*

7. Habitus porro est quiddam suâ naturâ firmiter inherens. Unde sequitur, Vitium eo deterius esse quò firmiter inheret. *Nam quia vitium suâ naturâ est quiddam fœdum & reprehendendum abolendumq;, etiam eo deterius erit quod magis naturam vitii habet, tale autem quid est habitus firmiter inherens. Quâ de causâ vitium eo detestabilius erit, quò firmiter inheret quoque minus sanabile est.*

8. Hinc deducimus, vitium quod cum ætate augetur magis detestandum esse. *Nam quod cum ætate augetur firmiter inheret minusq; sanabile est.*

9. Illud quoque pejus vitium est ad quod naturâ homines magis sunt propensi. *Nam quod magis naturale est minus expelli potest firmiterq; inheret.*

10. Unde consequitur, illud quoque deterius esse quod crebrius est. *Nam ad id censentur homines naturâ propensi & proclives quod crebrius ab iisdem fieri solet.*

11. Est & illud vitium deterius quod magis latet. *Nam quò morbus magis latet, eo minus corrigi potest: hæc namque remediis ut corrigatur & emendetur occurrimus, quod adesse scimus.*

12. Quod itaque vitium speciem virtutis habet majus est eo quod nihil virtutis præ se fert. *Nam quod speciem virtutis præ se fert magis latet. Quod verò magis latet minus emendabile est.*

13. Cujus vitii effectus seu facta & operationes ex eò descendentes magis latent est deterius. *Nam vitia ex effectibus & operationibus cognoscuntur. Unde consequitur illud magis latere cujus opera magis latent, & per consequens minus sanabile esse.*

14. Est quoque vitium habitus proæreticus; unde fit, ut illud deterius sit quod magis proæreticum existit. *Nam cum vitium suâ naturâ fœdum sit, eò fœdus magisq; abominandum erit; quò plus de essentiâ participat.*

15. Inde porrò deducimus, eum hominem magis vitiosum esse qui cum majori subtilitate in mediis investigandis vel majori cum artificio mali quid commisit. *Nam hæc arguunt quiddam magis proæreticum. Quomodo contra minus proæreticum censei debet quod quis facit oblatâ & non questâ occasione, v. g. si furi patentes offerantur fores.*

16. Quod vitium magis insidiosum est gravius existit. *Nam magis insidiosum etiam magis proæreticum est: multum quippe requiritur consilii in insidiis struendis.*

17. Eandem ob causam & is videtur magis vitiosus qui ex concupiscentiâ quàm qui ex irâ operatur. *Nam concupiscentiæ lente irreptit & proinde magis proæretica est quàm ira, quæ subito & cum vehementiâ movet hominem: adeoque in concupiscentiâ magis consilio locus est quàm in irâ. Pariter quod ex amaritudine fit magis vitiosum censeatur quàm quod ex ira cundiâ: illud namque magis proæreticum est.*

18. Pejor quoque & ille censendus qui quid mali comminiscitur & reperit, quàm qui id non facit. *Nam comminisci proæreticum est.*

19. Vitii naturam tertio in hoc positam esse diximus, quòd ledat bonâ humanâ. *Et quia omne bonum vel est honestum vel utile vel jucundum, it. vel publicum vel privatum, it. vel proprium ejus qui peccat vel alienum; necesse est varias vitiorum inde oriri differentias.*

20. Vitia quibus læditur bonum publicum longè deteriora sunt iis quæ lædunt bonum privatum. *Nam quò præstantius est bonum quod læditur eò gravius censendum quod lesionis principium & causa existit: at bonum publicum privato longè preferendum est.*

21. Est & hoc pejus quod damnosum est aliis quàm cuius læsio in ipso subsistit operante: *Nam quod damnosum aliis est reddit odiosus, removendus, tollendus & cum injusto particulari conjunctum est. Idque longè pejus est eo quòd tale non est.*

22. Quod

22. Quod damnosum est meritò pejus censendum est, stolat bonum quod majoris æstimationis est. *Damnòsum propriè est quod estimabile aliquod bonum tollit vel minuit; in his autem malum illud censetur gravius quod tollit bonum majoris precii vel æstimationis.*

23. Quod lædit bonum jucundum naturá & cum honestate conjunctum detrius est eo quod lædit jucundum minus naturale & nullam cum honestate communionem habens. *Nam jucundum naturale & cum honestate conjunctum præstantius est eo quod nullius honestatis particeps est. ita v. g. naturá & cum honestate jucundi sunt liberi parentibus.*

24. *Qui bonum ledit proprium illud, vel utile vel jucundum, nec improbus nec detestandus censetur, sed qui ledit bonum honestum.* Omne autem vitium, quo læditur peccantis honestas propria, vel est horrendum & abominandum, vel turpem vel vilem vel stolidum & vanum peccantem haberi efficit. *Et hoc ordine videntur se invicem consequi qui ejusmodi vitio laborant.*

25. Quartò majorem vitiositatem indicat major à mediocritate distantia. *Nam cum vitii natura in hoc posita sit, quod à mediocritate recedat, majus vitium necessario erit quod à medio magis remotum est.*

26. *Tandem notandum est, quemadmodum virtus vera nulla sola existit, sed reliquas virtutes sibi comites habet; ita vitium quodque solere alia vitia secum trahere.* Vti ergò præstantior est virtus quò plures alias sibi comites habet; ita quoque vitium quò magis cum aliis conjunctum est eò fœdius habendum. *Sic v. g. Intemperantia Nereus secum trahebat comitem crudelitatem, ut occideret matrem & præceptorem.*

27. *His præmissis tradere poterimus quid cuique vitio malitia insit, servato ordine quo Aristoteles virtutes in libris de moribus tractat & proponit.*

ARTIC. II.

DE

AVDACIA ET TIMIDITATE.

1. *Videamus primo loco quid malitia insit audacie, initio facte ab ea quod habitum concernit. Est ergò audax in hoc malitiosus magis quam timidus. 1. quod habitum magis voluntariè sibi paravit. Nam audaculi hoc omnibus modis agunt ut fortes videantur, quemadmodum sophista ut appareant sapientes, licet non sint: adeoque aliquà voluptate,*

qua scilicet inde percipitur, quod fortes reputentur, ducuntur ad habitum parandum; quod indicat, habitum in eisdem magis voluntarium esse. Est secundò & audax minus sanabilis. Forti enim similior est & sub specie huius latet.

2. Est porrò audax timido deterior quia magis lædit. Nam non modo seipsum lædit, obijciendo se periculis quibus non debebat; sed & alios; Et ita ad ledendum inclinatur, præsertim si in malis versatur.

3. In eò audax timido videtur præstare, quòd propior sit medio, fortitudini nimirum. Nam hoc agit audax ut forti similia videatur. Ergò & studet ea facere quæ fortis facere solet.

4. Trahit quoque audacia secum alia vitia, nim. 1. arrogantiam. Nam sibi fortis viri laudem sumit, non obstante, quòd sciat, se hac dignum reverà non esse. 2. ipsam timiditatem. Nam audax in rebus formidolosis se jactat, eas tamen non perfert: & hoc ipso pejor est eo, qui simpliciter est timidus.

5. Contrà timidus ratione habitus minus malitiosus videtur. Nam 1. peccat non confidendo sed metuendo, deterreturq; ab actionibus fortibus molestis; adeoque acquirit habitum suum magis coactè & violenter quàm spontè. Idem etiam inde confirmatur, quia versatur in eo quod rarum & non quotidianum & perconsequens tale existit, in quo virtus parata difficilis est. Difficile quippe est habitum sibi parare in iis quæ raro occurrunt. 2. Magis quoque sanabilis est hic habitus quoad hoc quod non facile lateat sed statim prodatur; licet propterea non possit facile eradicari, quia naturalis magis est: ducitur enim quævis substantia naturaliter ad conservationem sui fugitq; terribilia.

6. Habet & timiditas quoad hoc minus malitiæ; quia minus lædit quàm audacia. Nam tendit hoc vitium ad conservationem hominis, ne substantia ejus pereat. Sed si læso quedam per hoc vitium contingit infertur ea omittendo. v. g. quando timidus pro patria non pugnat.

7. Sed in hoc timiditas deterior est, quòd recedat magis à medio, fortitudine nim. Et quoad hoc etiam vitium minus sanabile est: difficilius enim à vitio longius distat ante ad medium devenitur.

ARTIC. III.

DE

INTEMPERANTIA.

I. Intemperans ratione habitus sui consideratus multà laborat malitiâ. Nam 1. versatur in concupiscentiâ jucundi sectando cupiditates, magisq; spontaneè quàm timidus sibi habitum acquirit: timi-

dius etenim ducitur fugâ molestarum, & habitum consequitur, dum per molestias de suo statu daturbatur: Intemperans verò nullas sentit molestias, nisi quando voluptatibus frui nequit dumq; in concupiscentiâ versatur. Improbior ergo intemperans timido est; quia singulas operationes sponte edit, quibus habitum parat; cum timidi operationes singula prope modum violente sint; utpote qui ad peccandum metu mortis adigitur. 2. Versatur timidus in concupiscentiâ qua non coercita inexplebilis est; unde vitium circa hanc contractum tanquam in re inexsatiabili occupatum insanabile redditur. 3. Est & hoc vitium naturale & creberrimum. Nam videmus plerosque homines duci jucunditate cibi potus & rei venereæ. Quam ob causam rursus minus sanabile existit. 4. Versatur & hoc vitium in rebus quotidianis & periculo omni vacantibus, in quibus virtus parata facilis est; quia quotidie datur occasio eam exercendi. Unde fit ut intemperans sit improbior & flagitiosior timido: utpote cum timidus versetur circa periculosa & non quotidiana, in quibus non facile est virtutem parare. 5. Auget etiam hujus habitus malitiam, facitq; ut inemendabilis sit, quod ex hoc habitu operantes sua flagitia occultare facile queant: supra enim scortationes adulteria pleriq; celare norunt. 6. Sed quoad hoc intemperans quidem audaci foedior, quod non aequè sub specie virtutis ac audax latitare possit, non tamen eiq; insanabilis. Nam vitium, quod sub specie virtutis latitare nequit, aptius est ad corrigendum & emendandum.

2. Ratione damni & læsionis videtur intemperans non æquè improbus ac audax. Nam quæ aliis nulli alii intemperans quam sibi nocere videtur, & 1. quidem quoad rem familiarem qua per intemperantiam exhauritur. 2. quoad honestatem & estimationem: est enim intemperantia vitium puerile; quia intemperans eiq; ac puer cupiditatem sequitur ducem vite; & propterea pro vili merito habetur castigandusq; instar pueri est, ne vitium impunitate amplifietur & augeatur. Nonnunquam tamen & intemperantia honestatem publicam ledit, civitatemque totam quasi abeminandam reddit, quando scilicet eo per intemperantiam homines delabuntur, ut non contenti amplius iis, quæ naturâ jucunda sunt; querant objecta voluptatis præter naturam, v. g. quando peccata sodomistica committunt.

3. Trahit hoc vitium secum alia, prodigalitem nim. avaritiam, iracundiam erga eos qui prohibent, ut ad eò ob hoc etiam plus malitiæ præ cæteris in se contineat. Nam intemperantia facit, ut pecunia impendatur in res voluptuosas seu eas in quas non debeat; absumptâ pecuniâ, quò porro luxuriam suam exercere queant, cogantur homines undiquaque rursus pecuniam illicitis mediis & unde non debe-

bant querere. Ex quibus constat, quare intemperantiam comitentur prodigalitas & avaritia. Quare autem & Iracundia comitetur hoc vitium hec causa est, quia cupiditas omnis tendens ad voluptates conjuncta est cum molestiâ: & proinde omnes cupidi luxuria & rerum venerearum ad iram sunt proni; quia, quod infra de præsumptionib. tradetur, ad iram dispositi sunt sentientes molestiam, præsertim si impediuntur in eo excujus indigentia molestiam percipiunt. Testatur hoc ipsum quoque experientia, ad quam colligendam exemplum præbet præ cæteris Nero, qui in ipsam matrem propterea crudelitatem exercuit.

ARTIC. IV.

DE

AVARITIA ET PRODIGALITATE.

1. Avaritiam considerabimus primò ratione habitus quatenus acquiritur. Et i. habitus hic magis spontaneus est quàm timiditas. Oritur namque ex voluptate habendi, non ab aliquâ molestiâ vim quodammodo afferente. Item versatur in quotidianis in quibus facile est virtutem acquirere crebris exercitiis qua sese offerunt. Ex quibus deducitur, avaritia vitium magis voluntarium & timiditate quoad hoc deterius esse. 2. Firmius inhæret quàm prodigalitas. Nam augetur hoc vitium cum etate; quia senes naturâ inclinati sunt ad tenacitatem. Est quoque magis naturale & crebrius, quia pleriq; magis studio pecunia ducuntur quàm ad largiendam proclives existunt. Quoad hoc verò vitium avaritia magis emendabile est quàm prodigalitas, quod non diu sub specie virtutis latere queat; quia liberalitati nullo modo simile est, nisi quod hodiè sub prætextu frugalitatis & parsimonie nonnunquam soleat laudari.

2. Est & ratione proæreticos avaritiæ vitium deterius enarratis vitiis, quia magis proæreticum est. Nam consistit hoc vitium in concupiscentiâ habendi & propterea insidiosum est. Varias etenim struunt insidias qui pecuniam querunt. Idq; restantur artificia latronum & furum quibus pecunie parande gratiâ utuntur.

3. Præ cæteris verò vitiis hoc avaritiæ inest quodd nocet & propterea omnibus exosum sit. Nam vulgus omnia ex utilitate estimat: avarus autem bona utilia ledit. Unde fit, quod vulgò omnis avarus exosus sit.

4. Auget quoque hoc malitiam avaritiæ, quod magis à virtute, liberalitate nim. recedat, quàm prodigalitas. Nam cum liberalitas magis in dando quàm accipiendo versetur, prodigalitas similior huic virtuti quàm avaritia est.

5. Tan-

5. Tandem & vitium hoc plerumque cum injustitiâ particulari conjunctum est aliisque rebus turpibus quæ fœditatem hujus augent. Nam avari peccant infra modum dando & supra modum accipiendo, cui utriq; plerumq; accidit injustum; quia injustum in inequalitate consistit, quæ oritur exinde, si plus quam debebamus accipiamus, minus demus. Trahit etiam hoc vitium secum arrogantiam & adulationem. Nam multi pecunie acquirende gratiâ jactant sibi majora inesse quam insunt, fiuntq; arrogantes: multi etiam nihil reprehendunt, sed omnia in aliis laudant, fiuntq; adultores.

6. In specie verò quia vitium, cujus malitiam speculamur, consistit vel in accipiendo supra vel in dando infra modum, illud deterius censetur quod in accipiendo quam quod in dando consistit. Nam accipere est plerumq; cum majori turpitudine conjunctum, & eo fœdus quo plus turpitudinis accipientes subeunt. Ita v. g. avarorum deterrimi sunt latrones & fures, qui turpis lucri gratiâ se in maxima pericula conjiciunt: hos excipiunt lenones, fœneratores, sordida opificia tractantes; quibus exiguum lucrum magnâ mercede amissione scil. existimationis constat. At minus vitiosi his sunt qui in dando deficiunt, quales sunt parci, tenaces, sordidi. Nam hi aliena non appetunt minusque ledunt: sepe numero etiam ex bonâ intentione operantur, rerum nim. turpium fugiendarum studio, ne paupertate adacti prohibitas artes sectari teneantur.

7. Prodigalitas contrarium avaritiæ vitium est quidem habitus voluntarius; quia in eo versatur quod quoridianum est, nec tendenti ad liberalitatem desunt unquam exercitia quibus pareatur. Quam ob causam etiam prodigus pejor timido videtur. At habitus non est diuturnus. (Quâ in parte prodigus minus malitia quam vel avarus vel timidus habet.) Nam corrigitur hoc malum 1. etate; quia senectus regulariter parcos tenacesque reddit. 2. defectu mediolorum; quia prodigus semper dat, & propterea statim destituitur facultatibus, cogiturq; ita ob carentiam mediolorum, quæ ad exercendum hoc vitium requiruntur, ab eadem abstinere. Potest etiam propterea facile emendari, quia minus innatum minusq; crebrum est: plerumque enim homines sua commoda querunt, idque hac de causâ, quod quilibet se quam maxime amet & vulgus amorem sui in hoc positum existimet si sibi commoda pecuniaria querat. Indiget itaque prodigus curatore tantum, cujus opè facile ad meliorem frugem redire potest; sed hoc destitutus facile in alia vitia prolabi potest, de quibus mox dicitur. Et quamvis emendationem impedire videatur, quod hoc vitium sub specie liberalis latitet; (est enim prodigus similior liberali quam avarus) Id tamen non diu contingit; quia mox apparet profusio.

8. Quod proæresin concernit, est hoc vitium minus proæreticum quàm avaritia. *Concupiscentia etenim dandi non est insidiosa, sed habendi concupiscentia, quâ laborat avarus.*

9. Quoad hoc præ cæteris minimè malus videtur prodigus, quòd nemini damnum inferat, nec ullius alterius bonum lædat. *Nam aliis hominibus potius utilis quàm damnosus existit. Ledit tamen seipsum; non quidem ut abominandus, turpis aut vilis, sed potius stolidus habeatur & misericordiâ dignus.*

10. Propius quoque liberali accedit quàm avarus. *Nam huic insunt quæ liberalem reddunt: in hoc tantùm differt, quòd donationes non faciat prout decet. Et hæc in parte minus etiam malus est quàm timidus vel intemperans: hi enim virtuoso nulla in re similes sunt.*

11. Prodigalitatæ vitium comitantur plerumque 1. intemperantia. *Nam plerumq; prodigi impendunt pecuniam in res obscænas & ab intemperantiâ natas; cum enim vitam honesti regulâ non dirigant, pecuniam in res voluptuosas impendunt.* 2. avaritia. *Deficientibus enim facultatibus homines profusioni dediti plerumq; sine religione honestiq; curâ corradunt & parant unde non debebant. Contingit etiam respectu certarum personarum prodigum avarum dici: uti enim in adulares & voluptatum ministros largus, ita in probos, honestos & temperantes parcus existit.*

ARTIC. V.

DE

VITIO PUGNANTE CUM MAGNIFICENTIA.

1. Utrumque vitium cum magnificentiâ pugnans nihil malitiæ habere videtur. *Nam peccans contra magnificentiâ vel in res parvas magnos vel in res magnas parvos facit sumptus. Sed hæc nullam dedecoris vel turpitudinis merentur notam: præsertim cum nemini damnum hisce inferatur. Ad summum ergo stolidis annumerantur qui adversus magnificentiâ peccant.*

ARTIC. VI.

DE

SUPERBIA ET DEMISSIONE ANIMI.

1. *Magnitudinæ adversatur primò superbia. Estque hoc vitium si habitum species magis voluntarium quàm timiditas. Nam*

ducti concupiscentiâ honorum & voluptatibus, quas ex iisdem percipiunt, in hoc incidunt vitium, non per fugam & quasi violentiam, quemadmodum rimidi. Videtur verò habitus hic minus firmus. Nam superbus seipsum qualis sit indicat & coarguit, dum quasi dignus res amplas conatur & suscipit, suasq; res secundas notas & manifestas reddere studet, easdem deprædicando vel vestitu, habitu, gestuq; corporis ostentando, quò inde honores adipiscatur. Cumq; hoc pacto minus latret superbia, aptior est ad emendandum; quam vel audacia vel intemperantia.

2. Videtur etiam superbia neminem æquè lædere ac audacia & avaritia, sed, si qua ex hoc vitio fit læsio, in ipsum superbum redundare. Nam avaritiâ leditur bonum utile, at superbiâ potius jucundum: dum namque se virtuosus & magnis honoribus dignis seque superioribus similem paribusq; superiorem reputat inferiores autem quos existimat præ se contemnit, in omnibus creat molestiam, non modò aliorum iram odiumq; in se concitat, sed etiam facit ut pro stolido à cunctis habeatur. Qui enim seipsum ignorat stolidus est.

3. Quoad hoc tamen minus mala superbia videtur, quòd fit magnanimitati vicinior quàm demissio animi. Nam magnanimitas in honoribus occupata est magnis fruendis: at demissio animi facit ut honores fugiantur.

4. Contrà demissio animi firmius inhæret quàm superbia minusque emendabilis est. Nam 1. latitat hoc vitium sub specie modestiæ: solent enim communiter modesti vocari qui honores non ambiunt: 2. videtur etiam magis naturale esse quàm superbiæ vitium: plerumque enim homines ad pigritiam propensiores sunt, & sub specie contemptus honorum declinant à se operationes virtuosas, & actiones honestas studiisq; refugiunt, tanquam his indigant. 3. hoc quoque haud parum juvare videtur, ut minus emendetur, quia humiles & demissi aliis hominibus tolerabiliores sunt quàm superbi: horumq; actionibus propterea non æq; adversantur homines.

5. Læsio, quæ ex hoc suboritur vitio, itidem non ad alios sed ad ipsos vitiosos pertingit, minorque est quàm quæ ex superbiâ contingit. Nam superbi in odio sunt & pro stolidis habentur: at qui demissi sunt animi non quidem sunt in odio sed contemptu hominum; quia semetipsos nullis honoribus bonisq; dignos reputantes faciunt, ut & alii idem de his statuunt i. e. eos contemnant; nec stolidi se à pigri potius reputantur. Nam vitium, quo laborant, iisdem non ex ignorantia sui, quemadmodum superbis, contingere existimatur: (quis enim hominum bona, si qua habet, ignorat?) unde potius pigri & segnes quàm stolidi vocantur. Hoc tamen negandum non est, hanc de indignitate sui opinionem multas & præclaras

in hominibus suppressere actiones, & eosdem à virtutum studio avertere, qua in re humiles superbis deteriores videntur.

6. *Est vero & hoc magis reprehendendum in humilibus, quòd longius à magnanimitate absint quàm superbi.*

ARTIC. VII.

DE

AMBITIONE ET HONORUM CONTEMPTU VITIIS MODESTIÆ OPPOSITIS.

1. *Ambitionis vitium magis voluntarium est quàm timiditatis. Nam cupiditate honorum, & voluptate, quam ex eisdem percipit, ducit ut qui crebris operationibus hunc habitum sibi parat: cum contra timidus ex fugà molestiæ impellatur. Est & magis insanabile quàm prodigalitatís, & quoad hoc simile intemperantiæ vitio. Nam quemadmodum voluptatis ex cibo, potu & re venereâ; ita quoque honorum cupiditas in infinitum tendit, nec, ratione semel corruptâ, exsariari potest.*

2. *Est præterea & hoc vitium magis quàm vel prodigalitatís vel intemperantiæ vel timiditatis prææreticum. Nam dum præceteris ambitiosus honores concupiscit, varias insidias struere aliis cogitur: quod facit eum insidiosum aequè ac avarus est.*

3. *Est & ambitiosus aliis dâmnosus. Nam studet aliorum honores suppressere, quò ipse solus præemineat.*

4. *Non idem apud omnes de ambizioso iudicium est, quod attinet ad deviationem à medio. Nam interdum laudatur comparatus scilicet ad vulgus: respectu hujus enim honestatis studiosus & laudabilis videtur: at si referatur ad eos, qui revera virtuosus sunt, reprehensionem meretur, velut nimia à honorum cupiditate flagrans.*

5. *Ambitionem comitatur injustitia particularis. Nam qui sibi ratione honorum plus sumit quàm debetur injustus est: id verò facit ambitiosus, dum studet sibi quidvis honorum parare aliis detrabere, non habitâ ratione dignitatis.*

6. *Contra honoris contemptor peccat potius omittendo minusque voluntariè habitum sibi parat. Nam nihil mali querit, sed bonum quarendum omittit.*

7. *Nec præterea de eo satis constat in quantum à virtute absit. Interdum enim vituperatur tanquam ne ex honestis quidem rebus honoris impetrandi consilium suscipiens; nonnunquam vero laudatur velut modestus. Et ita dum cum ambizioso de virtute certat honorum*

con-

contemptor, non satis constas, quis horum ad mediocritatem magis accedat.

ARTIC. VIII.

DE

IRACUNDIA ET NIMIA LENITATE.

1. Habitus iracundiæ quodammodo voluntarius videtur magis quam timiditas. *Versatur enim hic habitus in quotidianis & propterea talibus in quibus virtus paratu facilis est ob exercitia crebra que circa hanc acquirendam instituta possunt. Est quoque hic habitus non facile emendabilis. Nam iracundia vitium frequentius est lenitate, & proinde magis naturale; quia usitatum hominibus ad ultionem tendere, multum juvante temperamento cholericis.*

2. Proæreticum quoque vitium iracundiæ est præ prodigalitate, timiditate & similibus. *Nam iracundi tendentes ad vindictam insidiosi sunt, præsertim amari, qui iram suam comprimunt & occultant non tamen quiescunt, donec injuriam ultri fuerint: hi etenim varia struunt consilia suos adversarios ledendi.*

3. Iracundia præ lenitate, intemperantiâ, timiditate, prodigalitate malitiosa est lædendo alios. *Nam ira omnis tendit ad vindictam; que in læsione quâdam posita est. Præter læsionem autem quam inferunt iis, à quibus ad iram accensi sunt iracundi, aliis quoque hominibus etiam amicis sunt molesti, nec ad conversationem apti; quo ipso & sibi nocent.*

4. Est autem Iracundia etiam propterea lenitate nimia deterior, quia magis à mediocritate recedit. *Nam virtus in compeſcendâ & comprimendâ irâ consistit. Quamvis iracundi nonnunquam ut virtuosi laudentur, quia præ se ferunt animum virilem, fortem & ad imperandum natum: adeoque sæpè hoc vitium sub specie fortitudinis læſitat.*

5. Contrâ lenitatis nimie habitus videtur emendabilis. *Nam hic habitus minus naturalis hominibus communiter existit; quia propensiores pleriq; sunt ad vindictam querendam. Quamvis hoc multum impediât emendationem, quod utat sub specie virtutis, & ut paulò post dicetur, ad mediocritatem quamproxime accedat.*

6. Est præterea nimia lenitas vitium nulli alii nocens quam hoc vitio laboranti. *Nam qui est propensior ad ignoscendum quam vindicandum nemini nocet; facit tamen ut dum non succenset iis quibus debebat, non modo pro stolido sed servili homine habeatur; quia contume-*

lias in se suosq; pati servilis hominis est; nescire autem quas ob causas succensendum, stolidi.

7. Est porro & hic habitus minus malus, quia mediocritati seu virtuti vicinior est. *Nam hoc laborans vitio videtur ab omni animi tumultu liber ac solutus esse, nec admittere ut à perturbatione trahatur.*

ARTIC. IX.

DE

ADULATIONE ET MOROSITATE.

1. Adulatorium vitium propterea minus emendabile est, quia latitat sub specie virtutis. *Nam adulator putat se cum, cum quo conversatur, nullo modo offendere debere: Virtuosi autem hunc sibi scopum propositum habent, ut potius delectent quam offendant.*

2. Videntur etiam adultores nullius bonum lædere sed seipfos potiùs. *Nam pre se ferunt amicitiam; est enim adulator similis amico in amicitia inæquali: unde nemini nocere videntur. Et quamvis principes multa sæpenumero incommoda patiantur ex adulationibus; non tamen id faciunt adultores quæ tales; sed ipsi principes in causâ sunt ob credulitatem suam & quia his delectantur. Quæ tales autem ledunt se ipsos: quia cum damno & turpitudine delectare student.*

3. Est quoque vitium adulatorium sæpè conjunctum cum avaritiâ vel ambitione. *Nam permulti reperiantur adultores qui id faciunt lucri vel honoris gratiâ.*

4. Morositatis contra vitium emendabile magis quam adulatorium videtur. *Nam sub nullius virtutis specie latitat, & ubique offendit concitatq; hominum iras: ut adeo quotidie corrigatur ac emendetur.*

5. Nullum quoque bonum honestum hoc vitio læditur sed jucundum. *Nam morosi in omnibus contradicentes & adversantes videntur similes iis qui studio honestatis alios candidè reprehendunt: bonum tamen jucundum ledunt, quia contradicere in omnibus molestiam creat. Sibi ipsi verò potissimum damno est morosus. Nam concitat in se odia hominum, dum contradicit, dumq; nihil curæ impendit, ne quem offendas, & ita pre se fert speciem contemnens.*

ARTIC.

ARTIC. V.

DE

ARROGANTIA ET DISSIMULATIONE.

1. Arrogantiæ vitium videtur quidem emendabile, sed raro radicatum in hominibus iterum extirpatur. *Nam arrogans qui de se falsa loquitur vendicatq; sibi res gloriosas que non insunt, aut majores is que insunt, non diu latet, sed ab omnibus prudentioribus risu excipitur, ut adeo se corrigendum omnibus penè exhibeat. At ob nimium amorem sui, quo quisque hominum se ipsum prosequitur, correctione nullus arrogans se emendari patitur: hoc namq; quisvis trahitur ad statuentium longè majora sibi inesse quàm reverà insunt.*

2. Arrogantiæ vitium per se non est comparatum ad lædendum alios, sed quilibet arrogans se quam maximè lædit. *Nam arrogans in hoc subsistit, quòd de se predicet que novit sibi non inesse. Unde fit ut quidem improbo similis sit, magis tamen habeatur nugator & homo levis. Dum enim de se majora prædicat quàm insunt, se longè majoribus bonis dignum reputare & injusto improboq; similis videtur, sed quia falsa apparent statim, nugator habetur. Se autem quam maximè lædit, quia hominibus fit gravis & odiosus, fugiturq; ab iisdem.*

3. Videtur porro arrogans pejor dissimulatore: quia veraci magis opponitur quàm dissimulator: unde & magis vituperari solet.

4. Nonnunquam arrogantia concurrit cum avaritiâ, nonnunquam cum superbiâ. *Nam omnes homines de se jactant inania vel pecunie vel inanis gloriæ causâ vel quia mendacio ipso delectantur: qui vel gloria vel lucri gratiâ jactabundi sunt arrogantia vitium cum superbiâ vel avaritiâ conjunctum habent, & propterea improbiore reputantur: At qui inania jactant propterea, quòd mendacis ipsis delectentur, magis vani stolidiq; reputantur. Hinc medici circumforanei, genethliaci, sophistæ non modo stolidi sed improbi reputantur: qui a lucri gratiâ de se inania jactant.*

5. Contrà dissimulatores videntur veracibus propiores minusque reprehendendi quàm arrogantes. *Nam veracitatis studiosi videntur dum elationem jactantiamq; fugiunt, & gloriosa omnia de se negant: unde si latent, mores videntur habere politiores.*

6. Nonnunquam autem dissimulatio secum trahit jactantiam contrarium sibi vitium, & tunc fœdum est. *Sunt quippe nonnunquam veteratores qui res parvas & in promptu positas dissimulant: hæc namque dum talia dissimulant sibi honesta arrogant: censentur quippe & ea dissimulare & ita habere que reverà non habent.*

ARTIC. XI.

DE

SCURRILITATE ET INSULSITATE.

1. Scurrilitas plerumque inemendabile vitium est. *Nam homines ejusmodi scurras raro corrigunt, sed ut viles & abjectos tolerant: nisi quod quandoq; dum alios offendunt iram in se concitent.*

2. Scurræ & se & alios lædunt ratione honestatis. *Nam ducuntur tali ridiculorum cupiditate, & eo produnt risu movendo, ut nec sibi nec aliis parcant. Hinc etiam quia majorem ridiculorum, quam honestatis curam habent contempti homines sunt.*

3. Homines insulsi & agrestes non aliorum ope ad saniorum mentem redire possunt: adeoque non facile emendantur, nisi seiplos corrigant. *Nam insensi sunt eis qui innocuos tractant jocos & propterea ad conversationem inepti: quâ de causâ & nemo eorum curam habet. Unde nec ab aliis facile emendantur, sed deprehendentes se ab omni conversatione hominum excludi nonnunquam ad saniores mentem redeunt.*

ARTIC. XII.

DE

INJUSTITIA PARTICULARI.

1. Injustitiæ particularis vitium subtiliorem præ cæteris, quam malitiam in se habeat, meretur speculationem. *Nam maxima legum pars tractat de his que ad hoc vitium spectant.*

2. Est autem alia ratio hoc vitium considerandi aliaque methodus, quàm quâ in præcedentibus usi sumus. *Nam justitia particularis aliter in medio posita est, quàm cætera virtutes: consistit etenim in æqualitate personarum & rerum seu bonorum fortune. Unde fit, ut injustitiæ particularis varii sint gradus, quatenus nîm, ab æqualitate longius abit. Primò itaq; injustitiam particularem contemplabimur conferendo eam cum cæteris vitiis, deinde respectu suorum graduum malitiæ quos habet.*

3. Primò itaque injustitia particularis regulariter conjuncta est cum damno aliorum hominum querelisque & motibus inde nascentibus, eâque in re cætera vitia suâ malitiâ excedit. *Nam per hoc vitium videtur lesio à cæteris vitiis fieri. v. g. avaritia sæpè in immodicâ parsimoniâ subsistit, per quam nemo leditur: at quando avarus progreditur ad bona aliorum auferenda, peccat mediante injustitiâ particu-*

lari.

lari. Est enim iniustitia essentia in hoc posita, quod ledat alios ratione bonorum fortune & querelas concitet. Sic intemperans rem habens cum scorto seu meretrice, que suum corpus venale habet, ex solâ peccat intemperantia, nec quenquam hominum ledit, sed sibi ipsi nocet ratione honestatis: at rem habens cum uxore alterius magis per iniustitiam particularem peccat. Ex quibus patet singula vitia per accessionem hujus reddi deterrima, querelas, motus, turbasq; concitare, propterea, quod totum hoc vitium in ledendis aliis hominibus occupatum, ejusque essentia in hoc posita est, quod sit quiddam ad alterum relatum.

4. Secundò plerumque iniustitiam particularem alia vitia comitantur. Nam qui alterum ledunt quoad honores plerumq; ambitiosi, arrogantes, superbi vel etiam pusillanimi sunt; (pusillanimi enim clanculum aliorum fame nocere student,) qui pecuniam & possessiones aliorum ledunt plerumq; invidia avari sunt, qui matrimonium alterius, intemperantes: rarissime quispe committuntur adulteria hanc solam ob causam quo in alterius familiam transferantur liberi alendi, sed plerumq; libido & concupiscentia homines trahit.

5. Est tertio vitium hoc maximè proæreticum. Nam iniusti metuentes pœnam legibus præfinitam student homines clanculum ledere, quò impunes id facere queant: & ita maximè insidiosus sunt.

6. Quòd verò concernit ipsum habitum, non semper eodem modo hic paratur, ut adeò nec eadem sit omnium iniustorum malitia. Nam alii iniusta faciunt, quia inæqualitate delectantur, qui cum maxime spontè habitum parent, etiam deterrimi existunt: nonnulli necessitate magis quam paupertas imponit, qui proinde eadem cum illis malitiâ non laborant.

7. Cæterum, habet iniustitia particularis varios gradus quatenus à medio vel æqualitate magis vel minus recedit. Nam magis iniustus videtur qui amicum ledit ratione vite aut fame quam peregrinum: it. qui ledit vitam, famam, pudicitiam, quam qui pecuniam &c. De quibus vitii gradibus proinde nunc dicendum est.

8. Redditur inæqualitas major, 1. quando malum majus infertur. Quantum autem unum quodque sit malum affirmari potest vel ex ipsâ mali & boni naturâ vel ex naturâ majoris & minoris.

9. Mali natura in hoc consistit, quòd illud fugiant homines. Quemadmodum enim cuique bonum est quod appetit: ita quoque malum quod fugit.

10. Injustior itaque est qui infert quod communiter omnes fugiunt, quàm quod non omnes aut pauci tantum. Nam quod omnes omnino homines fugiunt simpliciter & absolute seu perfecte malum

videtur. Hoc autem magis malum est quam quod non simpliciter malum existit.

11. Is etiam injustior est qui infert quod hic magis fugit, vel hoc tempore vel hoc loco. Nam actiones humanae singulares sunt & in singularibus occupatae: itaque majus malum censetur illatum quod patiens magis fugit, vel quo tempore vel quo loco. v. g. qui in praesentia patronorum vel magnorum virorum, quos ille veretur, aliquem injuria afficit magis injustus est, quam qui hoc facit in nullius conspectu.

12. Contra minus injustus est qui laedit non merè invitum. Nam quod quis aut plane non fugit aut minus acriter, aut pro minori malo habet id respectu hujus minus malum est. Hinc qui adhibita vi foeminae honeste plane invite adimit pudicitiam gravius peccat, quam qui id committit in non mere invitam.

13. Ex haecenus dictis patet, gradus malitiae ejus qui injustum committit peti posse à gradibus inviti. Nam quo magis invitatus est injusti illat permissio eo magis fugitur à patiente. At quo magis ab unoquoque quid fugitur, eo etiam majus malum respectu illius est, quod eidem infertur.

14. Quia verò duobus modis quis invitatus pati quid dicitur: 1. si vi quaedam necessitas imponitur. 2. Si ignorans malo afficitur: secundum utramque invitatus speciem gradus injusti variant. Quales verò singulis invitatus speciebus insint gradus infra latius dicetur: hic sufficit obiter eadem enarrare.

15. Perfecta malitia ei inest, qui injustum committit vi simplicemque necessitatem inferendo patienti. Nam merè invitatus patitur, cui nulla relinquitur electio.

16. Minus perfecta malitia inest ei, qui malum gravius minuitur alteri si pati injustum nolit & hoc ipso eundem ad patendum adigit. Nam cui relinquitur electio, is malum, quod eligit, quodammodo patitur sub ratione boni: quod enim minus malum, ab aliquo reputatur, id appetit quo majus malum effugiat. Hujus autem injusti iterum quidam gradus sunt. Nam quo majus est malum quod quis minuitur, vel quo plus potestatis habet id alteri inferendi, vel imbecillior aut meticulosior est persona cui mine fitur, eo minus libera in altero est electio; eoque magis invitatus patitur.

17. Sunt nonnulli, qui non quidem volunt nec tamen & nolunt damnum sibi inferri. Tales sunt, qui alios ad duella vel aleam aut alia quibus ledi possunt provocant. Et licet non velint damna; non tamen perfectum injustum patiuntur, quia quod ipsis infertur non volunt, i. e. non plane fugiunt; sed sita fors ferat se subituros animum declarant. Hic

referri possunt quoque ii, qui alterum provocant ad iram vel alium veementem in eodem excitant affectum.

18. Non injustus est, qui in offerentem sese quid statuit, quod simpliciter malum est. *Nam cui perferendo quis ultro se offert, id respectu ejus malum non est: cessante autem malo in patiente cessat injustum particulare.*

19. Invitum per ignorantiam habet suos gradus à causâ ignorantiz. (*Quod infra latius demonstrabitur.*) *Nam aut ipse ledens est causa ignorantia in patiente, vel patiens sibi ipse vel ignorantia in patiente accidentaliter est, cujus causa nec in ledente nec in patiente existit. Vera malitia inest ei, qui alterum ut patiat in errores & ignorantiam conjicit. Nam hujus delictum est maxime proereticum: appetit enim injustum ex præviâ consultatione; quomodo enim in errorem conjiciat alterum, deliberat, antequam malum inferat.*

20. Est autem ignorantia vel puræ negationis vel pravæ dispositionis, (*quod supra traditum à nobis est:*) Injustum commissum in eum qui patitur hoc ex ignorantia puræ negationis videtur quidem majus esse illo quod quis patitur per ignorantiam pravæ dispositionis; malitia tamen in delinquente eadem est. *Nam qui seducitur per ignorantiam pravæ dispositionis est magis sibi ignorantia causa: facilius namque ignorantiam pravæ dispositionis qua consistit in vitiosis ratiocinationibus effugere possumus, quam alteram. Sed malitia in ledente eadem nihilominus est; quia uterque æquè ex proeregi agit.*

21. Qui ignorantes sunt vel ob morbum furorem nim. vel ætatem infantiam scil. aut pueritiam injustum planè inviti patiuntur, & propterea qui scientes hos lædunt perfectè injusti sunt. *Nam hi omnes planè inviti patiuntur.*

22. Suae ignorantiz sibi causa non existentes, licet nec ætate nec morbo impediuntur, modò id ignorent quod nec scire possent omni diligentia adhibitâ itidem merè inviti injustum patiuntur, *Nam singularia nonnulla extranos constituta ita comparata sunt, ut, etiamsi exactissima adhibeatur diligentia, sciri nequeant.*

23. Qui verò ignorantiz sibi causa existunt & per ignorantiam quid patiuntur non merè inviti pati videntur: unde & minus injustum est quod ferunt. *Nam scientes quodammodo patiuntur, qui scientes ignorantiam subsecutura esse damna nihilominus eam non student effugere. v.g. si puella sciens, se inebriatam periculo amissionis pudicitie subiectum iri, & nihilominus se inebriari patitur.*

24. Est quoque de naturâ mali, quòd bonum destruat. *Nam malum bono contrarium est; contraria autem sunt que se mutuo destruo-*

*destruant. Ex hac mali naturâ itidem gradus mali injustique per
possunt.*

25. *Quod infert malum bonum majus destruens injustum
majus est. Nam quò majus est malum eò majus est injustum. At ma-
lum majus est quod majus bonum destruit.*

26. *Est quoque injustius id quo destruitur perfectius bo-
num. Quò enim melius est quod evertitur eò pejus est quod evertit. Est
autem melius quò perfectius est. Nam unumquodque magis tale est
quando perfectum est. Hinc plus injusti committit occidens partum e-
ditum quàm factum in utero: inest enim illi vita perfectior quàm huic.*

27. *Est etiam bonum præstantius, quod afficit vel perficit
subjectum dignius vel honorabilius. Hinc injustum magis est, quo
destruitur bonum quò spectat ad dignius vel honorabilius subjectum. v.g.
adimens vitam magistratui magis peccat, quàm qui vilem hominem
occidit.*

28. *Quò magis desiderabile est bonum quò destruitur eò
gravius injustum committitur. Voco autem desiderabile id, quò non
habentes magis indigentia laborare dicimur. Desiderabilius illud est,
quò indigemus per totam vitam, quàm quò desideramus hoc vel illo tem-
pore tantum; it. si destruitur bonum eo tempore, quo quàm maximè indi-
gemus eodem.*

29. *Ex naturâ majoris & minoris seu inæqualioris iti-
dem quid magis vel minus injustum sit deduci potest. Nam quò
majus est malum illatum, eò major suboritur inæqualitas: injusti autem
essentia in inæqualitate posita est.*

30. *Injustius est quò infert malum ex pluribus compo-
situm. Nam quò quid ex pluribus velut partibus constat eò majus est.*

31. *Est & injustius illud quò ad plures pertingit. Nam,
quò malum plures afficit eò quoque majus censendum est. Hinc malum
quò non tantum in patiente subsistit, sed ad parentes, liberos, uxorem,
quoque se extendit patientis, majus est, redditque factum injustius.*

32. *Est quoque injustius quò infert malum cum periculo
multorum vel magnorum inde eventui orum malorum conjunctum.
Nam eò gravius malum est, quò majora mala secum trahit.*

33. *Hanc ob causam magis injustum habetur, si non modò
aliquod bonum hominis sed ipsa etiam lædatur amicitia. v.g. Inju-
stior censetur qui amicam quàm qui peregrinum fallit, occidit &c. quia
amã violatur jus amicitia.*

34. *Quò longius quid distat ab æqualitate eò magis inæ-
quale est. Hoc axioma utentes dicimus, illud magis injustum esse*

quo læditur is cui lædens defensionem debebat. *Nam tunc tandem æquale datur, si solvitur quod debetur: longius ergò abitur ab inequali, si præterquam quod debitum non solvitur malum infertur, quam si inferatur malum ei cui nihil debetur.* Hinc injustiores censentur, qui de Re- publ. benè meritos lædunt; quia pro beneficiis iisdem sunt obligati. it. qui scæminas, ægrotos, pueros, infantes, pauperes mendicantes lædunt. *Nam hisce ex naturali misericordiã sumus obligati ad defensionem. it.* Tutores qui impuberes lædunt: sunt namq; hi vi sui officii obligati ad eosdem defendendos & mala arcenda ab iisdem.

35. *Quia etiam paullo antè diximus, malum id esse quod bonum destruit; sequitur plus mali habendum id quod plus boni destruit. Hinc deducimus, eò injustiorem quemque esse, quò plura bona destruit malum quod infertur. Hinc inferens malum quo non modo honestum sed & utile destruitur bonum injustior est eo qui quod tantum honestum est lædit.*

36. *Quo injusto destruitur totum bonum gravius est eo quo pars tantum. Nam totum majus suã parte est. Hæc etiam causa est, quare magis injustum sit id quod bonum aliquod perire facit, quam quod illud tantum minuit.*

37. *Quantum sit unumquodque bonum ipsius æstimatio indicat. Nam nummus omnia bona æstimabilia æstimat secundum proportionem bonitatis suæ. Hinc sequentia deducuntur universalia.*

38. *Injustissimus est qui bonum aliquod destruit inæstimabile quod restitui nequit. Nam injustum, quod corrigi nequit omnium pessimum est; querelas enim immortales & perpetuas gignit: tum verò & illud bonum maximum est quod omnia bona æstimabilia superat, quale est vita, libertas, pudicitia &c.*

39. *Quò majoris æstimationis est bonum quod destruitur, eò majus inde oritur injustum. Nam majoris æstimationis bonum majus est, quò majus autem est bonum quod destruitur, eò majus quoq; malum est, quod infertur.*

40. *Notandum verò hîc probè est, non omne malum illatum esse injustum, sed id quod cum inæqualitate est conjunctum. Quicquid ergò mali infertur ut pœna corrigendi animo, vel ex necessitate sui iuris obtinendi vel sui defendendi causã, velut in bello, injustum non est.*

HOMINE QUATENUS CAUSSA CORRUPTI
JUDICII EXISTIT DUM REGI-
TUR OPINIONIBUS.

1. Repetendum hic rursus est, quod supra tradidimus, datum esse homini à naturâ intellectum, quò hujus ductu utatur & regatur, nec vel intellectum vel appetitum in causâ esse, quòd peccetur, sed hominem ipsum. *Nam dum homo intellectum ad justum ab injusto, honestum à turpi discernendum non excitat, sed vel sectando voluptates efficit, ut nato ex crebris actibus habitu judicium corrumpatur; vel à voluptatibus se superari patitur, ne in consiliis adhibeat intellectus judicium, ipse causâ peccatorum omniq; malitia existit. Et quia hætenus diximus, quomodo homo assuescens vitio & per hæc corrumpens judicium intellectus ipse sibi causâ peccatorum existat, gravissimeque peccet corrumpeudo illud quo velut normâ uti debebat; & quantum malitia singularis vitio insit; merito nunc subjicimus, quomodo homo sibi existat causâ male opinionis.*

2. Nonnulli homines ita sunt comparati, ut scientiam boni & mali habere nequeant, sed ex alienâ scientiâ & prudentiâ & ita secundum opinionem vivere cogantur. Idque ipsis contingit ratione ætatis, sexûs, generis vitæ. *Nam juvenes non valentes penetrare in universalia propter defectum experientiæ nec causas rerum cognoscere possunt: & propterea alias audire tenentur & secundum prudentium placita vivere. Similiter senes habet circa mulieres. Ob genus vitæ secundum opinionem vivere tenentur rustici, & opifices, qui omne tempus suum laboribus corporis consumere tenentur.*

3. Qui verò otio præditi & ingenio dare operam disciplinis possunt malè faciunt aliorum opinionibus in hærentes, nec sua peccata ob erroneas opiniones commissa excusare possunt. *Nam dum scientia capaces malum sectari opinionem, imbecillioris judicii, quo feruntur ad peccandum, sibi causâ existunt.*

4. Contrà qui secundum opinionem vivere tenentur judicii perverfi sibi causâ existentes vel creduli sunt vel increduli. *Nam credulitas & incredulitas opinionis comites sunt.*

5. Increduli sunt, qui nulli fidem tribuentes quamcunque etiam bonam opinionem rejiciunt. *Reperiuntur enim homines refractarii, qui sibi nihil persuaderi patiuntur, quibus tandem erga eosdem utaris argumentis. Hi omninò malitiosi sunt, & si quid contra bonam opinionem faciant, inexcusabiles. Nam contumaciâ suâ judi-*

ciunt intellectus respuunt, nec parare sibi volunt. Quis vero causa sunt sibi, ut iudicium vel corruptum vel nullum habeant, principium sibi mali existunt inque iis malitia residet.

6. Creduli qui sunt & aliorum sententiis fidem tribuunt, vel semel approbatam sententiam firmiter tenent vel inconstantes sunt & mutabiles in horas. Qui pertinaces sunt in suâ semel receptâ opinione videntur interdum laude digni, interdum tamen extremè malitiosi. *Nam tenacem esse sententia semel approbata proprium est eorum qui scientiâ gaudent. Reddit namque scientia immutabiles. Adeoque qui non patiuntur se dimoveri à semel receptâ sententiâ speciem quandam sapientum præ se ferunt. Sed si nullam suâ sententiâ rationem reddere valentes malunt semel recepta sententia inherere letantes se à nemine dimoveri posse, corrupto volentes vivunt iudicio. Eiusmodi sunt homines agrestes & indocti: hi namque semel inductam sententiam nunquam mutant.*

7. Mutabiles & inconstantes solent pro vanis haberi. *Nam vani homines sunt qui nihil probe perpendentes quamcunque sententiam vite ducem sequuntur.*

8. Peccant itidem homines in sententiis eligendis, dum alii malunt eam sententiam alteri præferre, quæ cum majoribus voluptatibus vel minoribus molestiis conjuncta est, it. vulgi sententiam sententiæ prudentum. *Hi namque corrupti iudicii sibi causa existunt: notum enim est omnibus communiter prudentum sententias vulgi opinionibus preferendas esse. Ad hanc classem referri possunt, qui leges rectas negligentes malunt vivere secundum communem consuetudinem & observantiam.*

9. Qui verò seducti à sophistis aliquid statuunt & secundum illud iudicant, præsertim, si naturâ sint imbecillioris iudicii malitiosi dici nequeunt. *Judicii namque incorrupti sibi causa non existunt. Quis enim imbecillioris iudicii homo non approbaret sententiam eorum, qui aspero vultu, intonso capite, negligentiori barbâ, indito numeris odio, vitia hominum corrigere & emendare student?*

MEMBR. III.

DE

HIS QUI PECCANT QUOD SCIENTIAM QUAM HABENT IN ACTUM SECUNDUM DUCERE NEQUEANT.

1. *Hactenus declaratum est quantum malitia insit iis qui vel vitiam vel erroneam opinionem parantes iudicium corruptum reddunt: fe-*

quitur, ut contemplantur, quid malitia insit eis qui scientiam prudentiamque habentes eam, quando opus est, in actum secundum deducere nequeunt. Dicitur vero superius fuit quod sint quatuor numero facientia, ut scientia actu secundo adesse nequeat nim. morbum, somnum, ebrietatem voluptates item & molestias corporis.

ARTIC. I.

DE

HIIS QUI IMPEDIUNTUR A VOLUPTATIBUS ET MOLESTIIS QUO MINUS COGNITIONEM QUAM ACTU PRIMO HABENT IN ACTUM SECUNDUM DEDUCERE QUEANT, QUATENUS PECCENT VEL NON.

1. Initium contemplationis facturi sumus à voluptatibus & molestiis impredientibus hominem quò minus cognitionem quam actu primo habet in actum secundum deducere queat. *Hi namque vehementius peccant, quam qui ebrietate vel per somnum quid committunt.*

2. Voluptates molestiæque corporis efficiunt, ut scientia, quam quis actu primo habet, cesset actu secundo pari ratione ac in ebriis somnoque sepultis. *Namphantasia representans sensum quendam unà exhibet voluptatem & molestiam qua illum sensum committuntur; hisce in tantum ad persecutionem vel fugam rapitur appetitus, ut prae vehementiâ ejusdem homo intellectum excitare nequeat ad pronunciandum id quod actu primo cognitum habet.*

3. Hac de causâ incontinentes sua peccata nec appetitui nec intellectui recte adscribunt. *Reperiuntur quidem disceptantes, eum, qui ex incontinentiâ peccat, excusandum esse, alii propterea, quòd appetitui ita per naturâ præditus sit, qui non admittat rationem; alii hanc ob causam; quòd intellectus eorum quasi socors non satis acriter imperet, appetitui nec ipsum coerceat. Sed nec intellectus nec appetitus accusandus est, verum homo ipse, qui intellectu ad gubernandum appetitum præditus ejusdem auxilio non utitur superatus voluptatibus. Est namque homo qui patitur se regi affectibus, similis artificii, qui, cum artem norit, eâ non utitur opusque, propterea vitiosum producit.*

4. Peccans superatus affectibus suis non est malitiosus vel improbus eo modo quo vitiosus. *Nam in eo, qui superatus affectibus peccat, judicium intellectus adhuc salvum & integrum est, in vitioso verò est corruptum. Peccantis enim non ex vitio sed ex affectibus voluntas*

bona

bona est, deficit tantum in perficiendis iis quæ vult: & ita facit eadem, quæ vitiosus vel injustus facere solet, sed vitiosus vel injustus non est; quemadmodum qui non stultus est facit tamen nonnunquam ea quæ stulti homines facere consueverunt. Dum etenim incontinentis & qui patitur se vinci voluptatibus peccat, similis est ebrio, dormienti aut morbo comitiali laboranti. Est porro peccatum incontinentis non proereticum: nihil enim ex proposito committit, quia non persuasum habet, sibi ita vivendum esse, quomodo vivit; vitiosi vero peccata proeretica sunt, & inde oriuntur, quod iudicio suo corrupto decreverit ita vivendum esse. Tandem incontinentis ad penitentiam est promptus, vitiosus non itidem: in incontinentis enim iudicium rationis integrum & saluum est, ad quod statim finito peccato redit; unde nascitur penitentia: at in vitioso principium operanda corruptum est, nec emendatio facile impetrari potest.

5. A iudicio intellectus sano deturbantur homines vel voluptatibus vel molestiis; hi intolerantes vocantur illi incontinentes. Idem superius docuimus. Videndum ergo est, quinam horum gravius peccent.

6. Incontinentes magis peccant quam intolerantes. Nam incontinentis peccat, quia patitur se vinci & superari voluptatibus; intolerans, quod molestias non vincat. Est autem difficilius superare & vincere quam se defendere & providere ne vincatur. Unde & magis condonandum est ei, qui non hoc agit ut vincat, quam qui victum se tradit & ad servendum se exponit. In summa minus peccat qui à præcariis rebus peragendis molestias deterretur, quam qui obsequentem se in rebus turpibus & velibus præbet.

7. Ut porro rite contemplantur gradus peccatorum, quæ ab incontinentibus & intolerantibus committuntur, repetendum est, quod supra declaravimus, phantasmata representare voluptates & molestias & hisce excitari appetitum vel ad persecutionem vel ad fugam, & movere hominem mediis affectibus. Quam ob causam primo loco jucunda & molesta; secundo appetitum ipsum & certamen cum hoc suscipiendum; tertio affectus intuebimur, inquirere quam variis modis incontinentes & intolerantes in his singulis peccent: ita namque facile erit gradus peccatorum ab his commissorum investigare.

8. Omnia jucunda vel naturalia sunt vel præter & contra naturam vel interjecta inter ea quæ naturalia & præter naturam sunt. Naturalia sunt quæ animalibus per naturam jucunda sunt; eaque vel simpliciter sunt talia, qualia vivere & integræ valetudinis esse; (hæc namque omnibus omnino animalibus jucunda sunt,) vel huic aut illi animantium generi, velut avena, equo, carduus, asino &c.

9. Præter & contra naturam quæ jucunda sunt hominibus ex vitio corporis, vel ex feritate vel ex consuetudine talia sunt. *Ex vitio corporis febricitantibus jucundus est potus aque, ex feritate nonnullis barbaris esus carniū humanarum: id quod de Americanis narratur. Consuetudo & vitiosa advescitiō multa quoque reddit jucunda quæ per naturam non sunt: Sic usus venereus cum masculis iis jucundus est qui à pueris id facere consueverunt.*

10. Præ cæteris omnibus vituperabiles sunt qui superantur iis quæ præter naturam ex consuetudine sunt jucunda. *Nam ut hæc jucunda ipsis sint, multis vitiosis actionibus effecerunt: & ita hujus mali sibi causa existerunt: ut adeo propemodum vitiosis equis parandi sint, licet hiscè jucundis ducti quid faciant præter voluntatem.*

11. Jucunda interjecta inter ea quæ naturalia sunt & contra naturam sunt lucrum, honor, victoria &c. quæ quando appetuntur neminem propterea reddunt vituperabilem, sed quando supra modum appetuntur. Hiscè, uti & iis quæ naturaliter jucunda sunt, qui aliquando ad peccandum alliciuntur minus delinquant quàm jucundis, quæ contra naturam sunt, illecti. *Nam voluptatum quæ ex naturâ jucundis percipiuntur non eque homines sibi causa sunt, quàm earum quæ ex jucundis præter vel contra naturam oriuntur.*

12. Molestiæ vel tales sunt quas plerique etiã non præparati tolerarent, vel quas non nisi mediocriter vel quas non nisi optimè præparati. Qui non tolerant eam molestiam quam quisque duceret sustinendam molles dicuntur.

13. Vitioso vicinissimus est homo mollis. *Nam homo mollis nihil planè virtutis habere potest: omnes namque serias actiones molestas esse judicat, ludis, jociis & remissioni animi deditus. Non tamen eque improbus est ac vitiosus: neque enim ita mala operatur, quàm quod à præclaris rebus: & cum molestiâ conjunctis abstineat.*

14. Deterior est mollis incontinenti quoad hoc quòd minus emendabilis existat. *Nam est similis agro qui morbo laborans putat se optimè valere: dum enim miserimus est, felicissimum se, alios verò quæ reverà felices sunt infelices existimat. Qui verò ita animatus est non facile corrigi potest.*

15. Sunt tamen mollitiæ iterum gradus. Nam alii molles sunt non modò naturâ sed quoque avvescitione & educatione, quæ tunc erant olim liberi Regum Persarum, alii non consuetudine sed solâ naturâ: illi itidem his deteriores sunt. *Nam quibus accedit educatio, in mollitiæ firmanentur minus quæ emendabiles evadunt.*

16. Reliqui qui vincuntur à molestis, quas non nisi præparati superare possunt, non propriè molles sunt nec incontinentibus deteriores, sed potius minus peccantes. *Nam his propriè competit quod supra n. 6. h. cap. tradidimus.*

17. Voluptates & molestie excitant appetitum ad persecutionem & fugam, dum phantasia easdem representat. Phantasia motu sensuum est, & nonnunquam ex se ipsa nonnunquam occasione objecti cuiusdam suas edit operationes. Videtur autem haud levem peccati importare differentiam, an quis ipse in se excitaverit phantasiam, an occasionem dederit aliquod objectum sensuum. *Nam cui phantasia ultrò imagines voluptatum representat magis jam his assuetus videtur, quam is cuius phantasia aliquo objecto sensuum excitatur. v. g. minus peccat qui nudam conspiciens puellam stuprum committit, quam cui phantasia ultrò voluptates coitus representat eumq, ad stuprum concitat. Hinc accedit, quod objectum incurrens in sensu facit ut phantasia magis exactè imaginem voluptuosam representet cupiditatemque majorem & gravio-rem reddat. Deterior autem est qui leviori, quam qui graviori cupiditate ad peccandum allicitur.*

18. Objectante phantasia voluptates vel molestias appetitus incipit operari movendo hominem vel ad fugam vel ad persecutionem. Prudentis autem est & viri boni maturè tunc consultare de arripendis medicis, quibus appetitus obvisum eatur, si appareat eum quid operaturum esse quod rectè rationi conforme non est. Omnes ergò integro & non per vitia corrupto intellectûs judicio præditi animadvertentes phantasiam tale quid representare, quod inordinatus appetitus consequi solet, vel consilio ad resistendum eidem se præparare possunt vel non possunt; qui possunt vel id faciunt vel non. *De his singulis & quam gravia eorum peccata sint discondum est.*

19. Præ reliquis peccant qui se non præparant nec Judicium rationis expergèfaciunt ad deliberandum, quo pacto appetitus sit sedandus, quando sentiunt eundem ab aliquâ voluptate irritari. *Horum enim voluntas nihil constantie habet in vero bono appetendo; & ita admodum vicini sunt eis, quorum voluntas corrupta est.*

20. Hos excipiunt qui quidem deliberando se præparant ad resistendum imminenti inordinato appetitui sed in deliberatis non subsistunt. *Nam in his voluntas deprehenditur constantior, quam in eis, de quibus præced. num. dictum est: operam quippe dant ne ab eadem divertantur. Subtilissimè Aristoteles hos confert cum civitate quæ omnia quidem rectè discernit quæ decernenda sunt & saluberrimas conficis leges, sed nullum habet civem qui secundum has vivat.*

21. Habent autem & qui in suscepto consilio non permanent rursus suos gradus. Nam vel nihil secundum susceptum consilium operantur, vel aliquandiu, prout ratio dicitur, resistunt appetitui, tandem tamen remittunt & vel non vincunt vel se vinci patiuntur: Illi his deteriores sunt: inest enim iisdem minor constantia, similesque sunt exercitui instructissimo qui viso hoste non pugnat sed arma abicit. Qui vero aliquandiu appetitui resistunt & tandem se vinci patiuntur ab Aristotele comparantur cum iis qui risum comprimere volentes universam profundunt.

22. Qui deliberare nequeunt de resistendo appetitui vel impediuntur aetate vel nimia festinatione & vehementia appetitus. Quemadmodum enim duces bellici subito & cum vehementia irruente hoste destituuntur consilio; ita quoque comparatum est circa eos quorum voluntatem rectam impugnat subitus & vehemens appetitus. Qui autem maturam aetatem nondum attigerunt & minores existunt similes habendi ducibus qui nullam rerum militarium experientiam habentes ignorant quibus modis occurrendum sit hosti, cui facile pares esse possent, sed ab aliis petere & audire consilia tenentur. Juvenes enim rerum experientia destituuntur. Quamvis nec eodem gradu peccare semper juvenes statuum sit: alii enim ducem vitam querunt & non inveniunt, alii habent sed non audiunt nec sequuntur eundem.

23. Omnes hi, qui apti non sunt consultare quomodo resistendum sit appetitui, minus peccant quam qui deliberant sed in decretis non persistunt. Nam peccata quae ex festinatione & vehementia appetitus contingunt nonnunquam & virtuosos incontinentes reddunt: quemadmodum accidit optimo duci, ut superetur propter imperatum adventum vehementiamque hostis. At vix fieri potest, ut virtuosus cedat appetitui spacio deliberandi concessio. Semper enim etiam in aetibus id locum habet, ut magis excusetur qui peccavit imprae paratus, quam is cui spaciolum consultandi concessum fuit. Nam tela praevisa minus nocent. Supra vero monitum est, vehementiam appetitus oriri ab acrimonia bilis; celeritatem nimiam ab acuta bile. Ex acrimonia bilis similes sunt iis qui modico vino inebriantur; at acuta bile laborantes iis qui subito titillantur. Conveniunt autem quoad gradum peccati; quia uterque se preparare nequit.

24. Appetitus quem sola excitat phantasia vel irascibilis est vel concupiscibilis. Qui patitur se vinci ab appetitu concupiscibili magis peccat, quam quem superat appetitus irascibilis.

25. Restat, ut de affectibus & peccatis, quae ex hisce committuntur, differamus. Nam appetitus in homine varios affectus committat.

sitat & hisce eundem movet, ut agat qua cum iudicio intellectus non congruant.

26. Suprà traditum est, affectus alios bonos alios malos esse. Affectibus bonis nonnunquam abuti possumus, ut & hisce ducti peccemus. Ita v. g. immatura misericordia facit, ut facinorosis remittamus poenam; amor nimius erga liberos, ut ad molliem advesant.

27. Peccantes ex affectu malo, invidia, v. g. magis reprehendendi sunt, quam quos ad peccandum trahit affectus aliàs bonus. Nam hi iniximè operandi faciunt à re magis licita quam illi. Ex arbitrare autem præter intentionem in re licita minus reprehensione dignum quam in re merè illicita versari.

ARTIC. II.

DE

PECCANTIBUS EX EBRIETATE.

1. Superius diximus ebrietatem quoque efficere ut scientia quæ adest actu primo in actum secundum deduci nequeat, propterea quod ebrii dormientibus quodammodo similes sunt, ob evaporationes alimenti. (Id quod vel ex hoc signo cognosci potest, quod qua somni etiam ebrietatis causse esse soleant.)

2. Sunt verò ebriorum gradus & differentiæ: in nonnullis enim deficit omnis scientia, quales sunt qui immodicè inebriati sunt, quorum nec pes nec caput officium facere potest; in nonnullis quiddam iudicii superest, idque iterum vel plus vel minus secundum gradus; sunt & tertio qui corruptè iudicant. In hisce enim cum phantasia sit potens quemadmodum in dormientibus, contingit, ut non aliter ac dormientes somnia loquantur: unde fit ut videantur ex corrupto iudicio operari. Habent & quarto in inebriatis plus virium affectus qui ex calido humidoque proveniunt velut amor, ira, misericordia: est enim misericordia ab humido fluente, ira à calido, amor ab humido & calido. Et hac de causâ ebrii præ ceteris affectibus ejusmodi laborant.

3. Præcipua autem distinctio faciens ad discernendos gradus peccatorum, hæc est, quod alii inebriati sint suæ ebrietatis causâ alii non sint, & illi vel magis vel minus. Neque enim ebrietas omnis etiam immodicè somno equiparanda est in gravitate peccati discernenda. Somni namq; ordinarij caussa est natura, at ebrietatio plerumq; ipse inebriatus.

4. Qui ebrietatis suæ caussa est, instar vitiosi propemodum improbus existit. Quemadmodum enim vitiosus propterea improbus &

malitiosi dicuntur, quia crebris voluptuosis actionibus sibi habitum paraverunt corruptumque, suum iudicium reddiderunt: ita quoque qui scientes vim vini immoderate bibendo inebriantur & ex ebrietate peccant causa & principium malefactorum existunt & peccando propemodum vitiosis similes. Eiusmodi ergo ebrietas videtur esse brevis & non perpetua improbitas: unde & à nonnullis legislatoribus iisdem ordinaria à nonnullis gravior pena quasi duplicis peccati ebrietatis scil. & quod ex ebrietate committitur causa & principium existentibus constituta est. Hodie apud nos, quando ex consuetudine Germanorum minus fœdum aut turpe habetur inebriari, non obstante, quod per se sit actus intemperantiae, mitius puniri solent & velut ex culpa tantum quâdam peccantes.

5. Qui ebrietatis sibi causa non existit, quod fit, quando vim potûs ignorans præter spem inebriatur, si extreme inebriatus quid fecerit, nihil malitiosè fecisse dicendus est. Nam in hoc nulla malitia causa est: nec enim sciens facit nec ignorantia sibi principium existens. Sed inter eos, qui volentes inebriantur & qui contra voluntatem, multi gradus interjecti sunt, prout facilius ex conjecturis vim potûs colligere poterunt vel non.

6. In quibus ebrietas affectuum causa est, si & ipsi causa ebrietatis sibi existant, similes sunt iis incontinentibus qui nullo objecto moti ultrò phantasiâ de voluptate sibi fecerunt, & propterea magis peccant, quam qui ebrietatis causa non existunt.

ARTIC. III.

DE

SOMNO ET FURORE.

1. Somnus regulariter à peccato excusat. v. g. si dormiens vicinum manu percutit, non censetur percussisse. Nam somnus naturaliter in nobis impedit actum secundum scientiam & ignorantibus nos similes reddit. Cum itaque natura sit somni causa & impossibile sit dormientibus in auxilium vocare iudicium intellectus & ratione uti; nec commissi causa quatenus homines sunt dici possunt. Unde malitia in iisdem cessat. Hinc solemus dicere, improbos per dimidiam vitam à probis differre. Cogimur autem hic monere, presentem discursum ultra forum solum non extendi: lectoremque, si scire exoptet quid de impiis statuendum sit, an etiam idum dormiunt, in Deum peccent, ad Theologorum scripta nos remissum velle.

2. Nonnunquam & dormientes peccant, quando dormiunt cum vigilandum esset. Sunt namque peccati causa dum silicet somni

caussa existunt. Ita v. g. miles stans in excubiis & admittens hostem, non potest factum excusare per somnum. Nam à somno debuisset abstinere. Et ita, quia illiciti somni causa est, ferme ead. peccat, ac si vigilans hostem invaderet castellum passus fuisset.

3. Furor ab omni peccato excusat & à penâ liberat. Nam homo furiosus nullâ ratione causa est, quare auxilium iudicii cesset.

ARTIC. IV.

DE

HIS QUI IGNORANTES PECCANT ET DE GRADIBUS PECCATORUM EX IGNORANTIA FLUENTIUM.

1. Hactenus consideravimus gradus peccatorum, quæ oriuntur, vel ex corrupto iudicio vel ex auxilio iudicii integri deficiente: sequitur, ut contemplerur ea quæ ab ignorantibus fiunt.

2. Censemus autem hic de novo repetendum quod aliquoties inculcavimus, homini datum intellectum esse, ut in dirigendo appetitu utatur iudicio ejusdem, cuius, quando hoc omittit ipsum sibi causam peccandi existere.

3. Qui in id quod scire possunt non inquirunt causa sibi peccati sunt, non tamen æquè improbi videntur ac qui per multas vitiosas actiones sibi vitia & unâ cum his iudicium corruptum pepererunt. Quemadmodum enim in saniores viam deducuntur facilius qui ignorantia pura negationis laborant, quam qui ex pravâ dispositione ignorantes existunt: ita quoque magis emendabiles sunt qui nondum quid bonum vel malum sit cognoverunt, quam qui de bono & malo iudicium corruptum habent, idque quod malum est pronunciant bonum. Qui verò emendabiliores sunt minus mali existunt.

4. Superius tradidimus, causas ignorantia esse feritatem & dementiam, defectum ætatis, sexum, furorem perpetuum, defectum sensuum & propriam cuiusque negligentiam. Quas causas ordine percurramus tradiduri quantum peccati quaque pariat, vel etiam in quantum à peccato excusat.

5. Feritas & dementia non reddit homines improbos quemadmodum vitium sed horrendos. Nam vitiosi corruptum habent intellectus iudicium cuius causa suis vitiosis actionibus sibi existunt, & propterea improbi & extreme malitiosi habentur. At feri homines omni intellectu iudicio, quæ precipua pars hominis & dux vite eisdem est, destituntur. Quemadmodum ergo horror nos invadit, si ho-

minem

minem capite vel alio aliquo precipuo corporis membro destitutum reperimus; ita quoque, si videmus eum omni rationis usu carere. Quicquid enim à communi natura intentione abest horrendum est, & eo magis, quàm magis abest. Quæ causa facit, ut omnia monstra horrenda sint. Patet ergo homines feros non egi, improbes ac horrendos esse.

6. Quæ quis per sexum vel ætatem ignorat in his nec improbus nec horrendus est, & immunis à peccato. Nam ignorantia proveniens ab ætate vel sexu natura conveniens est. Quicquid verò congruit cum naturâ horrendum non est. Nec etiam quod hi homines per ignorantiam sibi naturâ propriam faciunt malitiosum habetur. Nam iudicium, quod per naturam non habent vel habere nequeunt, in auxilium & consilium vocare non possunt. Quando autem homo non incensâ est quo minus iudicium rationis consulere queat; nec ut homo censeri potest agere & proinde nec peccare. Nam homo malitiosus habetur quatenus est substantia intellectualis. Infantes ergo & mulieres in his causis, quas per sexum ignorant, si quid per ignorantiam suam naturalem faciunt, pro injustis & malitiosis non habentur.

7. Furor perpetuus similiter ab omni malitiâ excusat. Nam iudicium rationis hominibus perpetuo furiosis denegat morbus. Quod autem per morbum non habent, id nec in consilium adhibere possunt. Unde pro substantiis intellectualibus quibus iustum & iniustum, honestum & turpe inest reputari nequeunt. Et proinde instar bestiarum immanes sunt ab iniustitiâ.

8. Defectus visûs & auditûs præ cæteris sensibus causa ignorantia sunt in iis quæ hominem, ut vitet peccata, scire decet. Censentur autem surdi & muti minus peccare quàm cæci. Nam cæci disciplinam & leges, quæ quod iustum vel iniustum est pronuntiant, auditu percipere possunt; at qui naturâ muti & surdi sunt omni disciplinâ carent. Eatenus tamen peccare & malitiam exercere intelliguntur; quatenus aliquâ naturali calliditate præditi sunt.

9. Omnis intellectualis cognitio cum labore conjuncta est, homines verò plerumq; proni sunt ad otium & quietem. Quæ causa est, quare multi hominum negligentes sint in cognoscendis iis sine quorum cognitione peccari potest. Unde & negligentiam supra retulimus inter causas ignorantie.

10. Negligentiæ gradus sunt, secundum quos variant quoque peccata. Nam negligit quis scire vel quod omnes homines sciunt, vel quod sciunt qui mediocriter prudentes sunt vel quod norunt qui prudentissimi existunt.

11. Negligentia cognoscendi id, quod scitu necessarium, ut justè operemur, parit peccata quæ] Cuius culposa vocantur. *Nam in culpâ est, si quis nescit quod scire debebat, & hac ignorantia peccat.*

12. Peccata culposa gradus recipiunt à gradibus culpæ. *Nam quò major est negligentia eo majus est peccatum ejus quò ex ignorantia operatur & quid committit. Consistunt enim peccata culposa in hoc, quòd homo negligat iudicium intellectus adhibere ubi adhibendum est. Hinc] Cuius Romanis nata est distinctio culpæ in latam levem & levissimam. Lata consistit in ignorantia ejus quòd homines communiter sciunt; levis in ignorantia ejus quòd mediocriter prudentes norunt; levissima in ignorantia illius quòd prudentissimus aliquis sciret.*

13. Ignorantia ratione eorum, quæ, qui in actionibus humanis versari vult, scire tenetur, triplex est. Nam ignorantur 1. universalia, 2. singularia, 3. Modus universalia ad singularia applicandi. Ignorantia universalium oritur ex defectu vel scientiæ vel bonæ opinionis.

14. Defectus scientiæ nemini velut causa cujusdam malitiæ objici potest. *Nam tanta est difficultas apprehendendi scientias etiam inventas, ut rarissime reperiantur harum cultores. Testantur hoc ipsum scripta Aristotelica quæ hodie ab eruditis etiam perquam multis rejiciuntur velut divortia & in quibus frustra tempus teras. Cum tamen ille scientia, quas nobis reliquit, aliâ ratione meliusve scribi non potuerint. Scilicet difficillimum est quæ naturâ notiora sunt universalia sibi notissima reddere, & immediate percurrendo singula ex suis causis cognoscere. Hinc plerisque veritatem, quemadmodum desides patres fam. rem suam domesticam, qui fidem tribuunt suis pratoribus & procuratoribus nec ipsi supputant accepta & expensa, tractant, dum temerè accipiunt quæ ab aliis traduntur. Hæc etiam est ratio, quare omnibus in civitatibus homines utantur legibus, & secundum præscripta Legumlatorum vivant.*

15. At qui nec opinionem bonam de justo & injusto sibi parare student merito reprehenduntur. *Hi enim omne illud negligunt, quo justum ab injusto, honestum à turpi discernendum est. Nam qui nec scientiam nec opinionem bonam justî habent, omnibus universalibus destituantur ex quibus iudicium de justo faciendum.*

16. Præ cæteris minus excusantur qui justum, quòd communiter apud omnes gentes in usu est, ignorant. *Negligentissimi enim omnium sunt qui non inquirunt in id quòd communiter notum est.*

17. Jus civile seu positivum quòd in civitatibus obtinet, vel recens latum & in vigore est, vel paulatim in desuetudinem ire cœ-

pit: illius ignorantia minus excusat quàm hujus. *Nam ignorare quod in vigore est majorem arguit in ignorante negligentiam.*

18. Sunt nonnulli homines qui ob genus vitæ in Jura positiva inquirere non possunt, quos propterea ignorantia juris excusat, quales sunt milites, rustici &c. *Nam licet regulariter ignorantia juris non excuset, quia jus continet propositiones finitas & non innumeras, quæ percurri intellectu possunt, ut adeo negligentia accusari possit qui iisdem addiscendis operam non dat: si tamen sint qui genus vitæ aliquod colunt quo destitui Respubl. nequeat, & per hoc à cognoscendo jure detineantur; hi non possunt suæ ignorantia causa dici, quia nulla ipsis potest negligentia imputari.*

19. Ignorantia singularium, quæ Jctis Romanis Ignorantia facti vocatur, (*tradunt enim, aliam ignorantiam juris esse, aliam facti*), non est eadem, sed varia. *Nam qui circa singularia versantur, dum agunt, dupliciter cognoscunt eadem 1. sensu 2. quemadmodum prudentes, sumendo hunc vel illum cum quo negotium intercedit esse arrogantem, superbum, iracundum, avarum, furem, latronem &c.*

20. Cognitio singularium quæ sensibus hauritur deficit vel ob carentiam organi sensorii aut debilitatem ejus; vel si organon sit integrum alias ob causas. Deficientibus organis sensoriis & non integris existentibus non immeritò in quovis ignorantia indennata excusatur. *Nam sensum nemo excitare potest nisi organis debitis sit instructus. Unde nec causa ignorantia sibi existere potest. Tunc verò hi peccant, quando norunt se destitutos sensu sine peccato perficere non posse quod gerendum suscipiunt. Nam hujus peccati causa sunt, dum non obstante judicio intellectus & delitante eos peccaturos, id, in quo peccaturos se norunt, gerendum suscipiunt.*

21. Sensoriis integris versantibus circa objecta peccatur, si ex affectibus malè judicetur non si ex morbo. *Nam affectuum causa homo sibi est quando eos non compercit. Quæ de causâ non prodest prætenso ignorantia ei, qui ex irâ nimiam obviam venientem hostem existimat leditq;. Sed si ex morbo facit, non aq; ipse ac natura causâ ignorantia existit.*

22. Sic etiam eos non excusat ignorantia, qui præ nimiam festinatione non ritè judicant de eo quod sensu percipiunt. *Nam in culpâ sunt quòd non debitâ ratione attendant. Hinc solent ministri à suis dominis castigari, quando non debitâ ratione aures erigunt, quo jussa domini ritè exaudiant.*

23. Circa dijudicanda objecta per accidens variis modis peccatur, dum similitudines & differentia non debitâ ratione notantur,

tantū, modò in his annotandis aliqua negligentia deprehendatur. *Nam prout se habet negligentia: ita & magis vel minus causa malefacti censetur homo.*

24. Singularium, quatenus à prudente apprehenduntur, cognitio non eadem laborat difficultate. *Nam circumstantia prudenti cognoscende sunt; Quis, quid, circa quid, quomodo, quo loco, quo tempore, quo instrumento, cujus gratiâ; quæ vel sunt in nobis vel extra nos. Quæ autem nobis magis insunt latere nos non facile possunt. v.g. circumstantia Quis agat. Nemo enim nisi demens aut stolidus se ipsum ignorat. At circumstantia Circa quid quammaximè extra nos est. Unde quoq; fit, ut nonnunquam eadem plane cognosci nequeat. Hinc nata est scholasticis distinctio inter ignorantiam vincibilem, quæ datâ operâ superari; & invincibilem, quam nec prudentissimus evitare potest.*

25. Ignorantia circumstantiæ Circa quid solet peccata excusare. *Nam illud, circa quod operando versamur, planè extra nos est & ita comparatum, ut ex nullis quandoq; signis & conjecturis natura ejusdem inquiri possit v.g. Emimus rem à Titio. Titio est id, circa quem operando versamur seu cum quo contrahimus. Quatenus autem, contrahimus cum ipso considerandus, est an dominus sit nec ne rei quam ab eodem emimus. Ea etenim emptio justâ est quæ inicitur cum domino rei vendite, & ea injustâ quam facimus cum non domino. Aut ergò dantur signa & conjecturæ ex quibus colligere possumus Titium esse non dominum, & ignorantia, quâ ducti injustum contractum inimus, vincibilis existit, existimusq; quodammodo causa injusti contractû; quia per negligentiam, dum ex signis argumentando non progredimur, ignorantia nobis causa existimus. At nonnunquam destituimur omnibus conjecturis & signis, ex quibus procedentes cognoscamus Titium non dominum: quo casu ignorantia nostra invincibilis est, excusatq; nos ab omni peccato, nec contractus injustus est, nisi per accidens tantum. Nam causa & principium injusti contractûs nullo modo in emente est. Ubi enim impossibile est judicium intellectûs in auxiliium vocare, ibi quoque actio pro humana i. e. justâ vel injustâ, honestâ vel turpi haberi nequit.*

26. Ignorantia circumstantiæ Cujus gratiâ etiam admittitur in excusandis peccatis. *Nam operationes hominum velut substantiarum mobilium comitatur fortuna, quæ sæpenumero facit, ut actiones humane alium longè consequantur finem quam cujus gratiâ sunt instituta. At accidentia, in quibus fortuna posita est, scire, excedit humanam conditionem. Quapropter fit, ut ignorantia circumstantiæ cujus gratiâ plerumq; excuset. Quâ de re dicetur infr. tract. de fortuna.*

27. Circa cæteras circumstantias consideranda sunt signa, an facîle an difficulter ex hisce colligi potuerint, & inde iudicium de culpâ faciendum est. *Nam in hisce universaliter nihil determinari potest.*

28. Corruptunt etiam cognitionem singularium ex signis dependentem affectus, & tunc ignorantia non excusat. *Nam quem odio prosequimur, illius actiones omnes in malam; contra ejus, quem amamus, actiones in bonam partem interpretamur. Sic hypocritam amantes, pium; & pium odio prosequentes hypocritam pronunciamus. At quando patimur, nostrum iudicium affectibus corrumpi, principium erroris nobis existimus.*

29. Ignorantia applicandi universalia ad singularia oritur ex ignorantia causarum. *Nam si lateant rationes & cause, extensio & restrictio universalium rite fieri nequit.*

30. Ejusmodi ignorantes tunc peccant, quando JCtos non consulunt. *Nam cum hac cognitio in vulgus hominum non cadat, receptum est in civitatibus præsto habere JCtos qui de jure consulentibus respondeant.*

31. Plerique ducti affectibus universalia extendunt vel limitant prout persecutio voluptatum & fuga molestiarum dicitur, quos mala universalium applicatio excusare à peccato non potest. *Sic Adamus in paradiso præceptum Dei limitare volebat & defendere suam innocentiam discendo, se à muliere sibi à Deo associatâ deceptum fuisse. Hæc referri possunt omnes frivola exceptiones, quibus homines effugere pœnas peccatorum conantur.*

MEMBR. V.

DE

NECESSITATE MALARUM ACTIONUM: CAUSSA EXISTENTE.

1. *Homo velut substantia mobilis nature, necessitati & fortuna subjectus est. Quare multarum operationum non ipse causa est, sed vel natura vel fortuna vel necessitas. Primo ergo loco dicturi sumus de necessitate, quatenus eadem à peccatis hominem excusat vel non.*

2. *Suprà cap. l. n. 14. tradidimus, necessitatem differre à casu & fortunâ per hoc, quod necessitas sit quiddam extrinsecum ipsum principium operationis in substantiis mobilibus impediens, fortuna verò non ipsum principium operandi impediat, sed operationi à principio jam fluenti superveniat. Nunc altius petentes naturam necessarij paulò subtilius in gradum ejusdem inquiremus.*

3. Necessarium proprie estens quod se aliter habere nequit.

Hinc dicimus, scientiam esse necessarium: quæ namq; scimus aliter se habere nequeunt. v. g. triangulum planum habere tres angulos æquales duobus rectis, non contingit aliter se habere.

4. Secundò necessarium etiam dicitur sine quo quid non fit seu esse suum non habet: it. si esse habeat, sine quo vivere & esse suum retinere nequit. *Sic potio medicata est necessaria egrosanti; quia sine hac sanitas recuperari nequit, & aer necessarius est homini; quia finire spiratione homo vivere nequit.*

5. Tertio necessarium sumitur pro violento. *Que significatio est hujus loci propria. Nam violentum est quod naturalem impetum & in homine operationem secundum voluntatem impedit. Violentum itaq; habet naturam quodammodo necessariis proprie dicti: unde etiam necessarium vocatur. Nam vis tunc fieri dicitur, quando non contingit substantiæ mobili secundum naturalem suum impetum & in specie homini secundum voluntatem moveri. Quid verò hoc aliud quam non contingere aliter?*

6. Violentum itaque, quòd hîc in specie necessarium vocamus, vel merè violentum est, quod nullam electionem nihilq; arbitrii homini relinquit, vel non merè violentum, quod aliquid relinquit arbitrio & voluntati hominis. *v. g. Si Titius, cui resistere non valet, tuam apprehendens manum eadèmfariat alterum: inest tibi hic motus, sed merè violenter; quemadmodum motus sursum lapidis. At si Titius minitetur mortem, ni abnegaveris Christum; & tu id feceris, merè violentum non est quod agis. Nam relicta est tibi libertas arbitrii, ut subeundo mortem evitare abnegationem possis.*

7. Actio merè violenta ab omni peccato excusat. *Nam in actione merè violenta omne principium motus extra operantem est: ut proinde, cum nihil conferat, nec pro parte ut causa concurrere dici possit.*

8. Actiones non merè violentæ, quæ mixtæ vocari philosophis solent, magis voluntariis quam necessariis & violentis accensendæ sunt. *Nam operatio ipsa immediatè pendet ab electione illius cui vis infertur. Quicquid vero causam immediatam & proximam habet electionem, magis pro voluntario quam violento reputandum est: cum enim in agentis potestate sit operari vel non; etiam principium movendi corpus organicum ipsi operanti inest. Quamvis ergo ejuemodi actiones simpliciter invite sint, dum tamen aguntur sunt spontaneæ.*

9. Qualitas actionum mixtarum & an iisdem quid malitiæ infit vel non infit ex modo eligendi petenda est. *Nam cum causa proxima & immediata harum actionum sit electio; sequitur in hujus qua-*

litate etiam positam esse qualitatem ipsius actionis seu operationis. Quòd si ergo electio sit bona & laudabilis, etiam ipsa operatio talis erit.

10. Omnis actio mixta quàmdam reprehensionè digna est & aliquid peccati involvit quæ fugam molesti ei quod pium, honestum vel iustum est præponit. Nam omnes molestiæ & cruciatus potius ferende quàm quicquam de pietate, honestate, justitiâ remittendum. Quo plures enim dolores & cruciatus pietatis, honestatis & justitiæ gratiâ subeuntur, eò præclariorès redduntur hæ actiones.

11. Nonnunquam cum difficultatè conjunctum est dijudicare quidnam alteri sit præferendum. v. g. an potius perferenda mors quàm servitus, si sub tyranno vivamus.

12. Difficilius longè est in deliberatis & decretis subsistere, quàm de præferendo minori malo consultare. Nam plus operantur presentes dolores quàm phantasia futurorum dolorum, cum quâ consultatio conjuncta est. Idg, testatur experientia, dum multi deprehenduntur de perferendis quibusvis doloribus decretum facere, pauci in deliberatis subsistere.

13. Quâ de causâ minus peccant qui in deliberatis non subsistunt, quàm ii qui quando deliberant solâ molestiarum phantasiâ à præclaris actionibus terrentur. Nam magis peccant qui quod facilius est omittunt, quàm qui in eo, quod difficilius est, perscicndo perseverare nequeunt.

14. Actiones mixtæ, quibus fuga molesti ei, quod pium, honestum, iustum est, præponitur, omnes quidem cum aliquo peccatò sunt conjunctæ, magis tamen vel minus veniam merentur, prout molestiæ majores vel minores sunt, & quod injungitur faciendum impium, injustum, turpe magis vel minus tale existit. Nam sunt nonnulla molestiæ ita comparata, ut perferre easdem excedat vires humanas. Contra sunt etiam nonnulla adeo impia, ut potius homini aliàs intolerabiles cruciatus perferendi sint, quàm ea peragenda suscipiantur. Sic decet Christianum omnes cruciatus etiam gravissimos & qui videntur planè intolerabiles subire potius, quàm Christum abnegare. Molestiæ intolerabiles gignunt famem, sitis, frigus. Hinc si quis extremo frigore impulsus & cum aliâ ratione salvus esse nequeat, furetur vel rapiat vestimentum, non penâ furti vel rapinæ ordinariâ videtur afficiendus. Nam tantâ molestiâ affectus rapuit, cui vix humana vires valent resistere: contra, cui res ablata est, minus lusus videtur: debuisset enim naturali misericordiâ ad succurrendum ejusmodi misero duci. Ex eodem fundamento judicium est faciendum, quando queritur, an excusandus sit, qui imperio vim cogendi habentis quid facit. Nonnulla enim leviter turpia sunt &

mercen-

merentur veniam; nonnulla tamen, in quibus nulli omnino gravissima etiam minitanti parendum est.

15. Quod quis ex paupertate facit minus excusare videtur tanquam ex necessitate factum. *Nam ad tolerandam equo animo paupertatem quilibet homo, dum rebus secundis utitur, preparare se tenetur. Hinc qui paupertatem tolerare nescientes quid committunt veniam non merentur. Extrema tamen paupertas, quæ causa intolerabilis famis & sitis est, excusat; quia, prout n. 14. demonstratum est, famis sitisq; molestia propemodum intolerabiles sunt.*

MEMBR. VI. DE FORTUNA.

1. Quod in rebus naturalibus est casus, id in iis, quæ ab homine ex proæresi fiunt, est fortuna. Nimirum fortuna est accidens quoddam operationi, quæ ab homine ex proæresi fit, superveniens, eamque ad alium finem, quam cujus gratiâ ab homine suscepta est, dirigens.

2. Quæ committuntur interveniente fortunâ casualia Jctis vocantur peccata; nec unius generis sunt, sed alia sunt casualia de casu improvise alia de casu fortuito. *Nam nonnunquam contingit accidentia illa immutata operationem prævidere, & si hoc non fiat, non remanet peccatum merè casuale, sed sit quodammodo culposum. Similiter contingit quem ad accidens illud, in quo fortuna posita est, conferre aliquid; & tunc iterum oritur peccatum quod non simpliciter casuale est, sed quodammodo culposum existit. v. g. Miles stans in excubiis tenensq; hastam longiorem terretur sonitu tormenti fortè explosi, ut hastam manu patiat excidere, & hac ipsâ lethale vulnus insigatur puero proxime adstanti. Dico hoc homicidium non merè casuale esse. Decebat enim militem id. animi habere, ne sonitu tormenti pateretur hastam de manu decidere: & proinde quodammodo in culpâ est. Hac & similia peccata vocantur casualia de casu non proviso, & ab omni penâ non liberant. At que accidentia prævideri planè nequeunt & ad que qui operatur nihil confert, merè casualia peccata sunt seu de casu fortuito, quæ omnino excusare videntur. Quia nihil cause homini operanti inest.*

3. Merè casualia peccata non semper reprehensione vacant. *Sunt enim nonnulla fortuita ita comparata, ut indicium prebeant Numinis irati erga hominem & propterea singularis in homine malitia. v. g. si quis casu fortuito occiderit parentem vel ex liberis suis carissimum.*

4. Magnam diversitatem etiam inde capiunt calualia peccata, quòd qui casu peccat versetur vel in re honestâ & bonâ vel mediâ & non illicitâ vel in re ex se & suâ naturâ turpi. *Nam profectò non aq̄ excusari potest qui fortuito peccat in re turpi occupatus, quàm qui in re honestâ versatur. Illius enim intentio mala est & jam in peccato versatur, hujus bonâ existit. v. g. si quis stuprum commissurus præter intentionem cum matre incestum committat; aut occisurus hostem, quem provocaverat, fortè fortuito patrem enecet; hic profectò magis peccare videtur quàm qui strenuè pro patriâ pugnans patrem hostè existimans occidit.*

MEMBR. VII.

DE

NATURA IN HOMINE OPERANTE.

1. Quæ nullum intellectûs iudicium in homine admittunt operationes & à naturâ fiunt, hominem nec bonum nec malum reddunt. *Sic nemo dicit hominem malam aut improbum propterea quòd sit macilentus aut nimis longa vel brevioris statura. Nam hujus causa non est intellectus, sed sola natura. Ea quippe improbitati & malitiæ annumerantur quæ ab homine quatenus est substantia intellectualis eduntur. Hactenus enim ostendimus omnia peccata hominem malum vel reprehendendum & corrigendum reddentia inde venire, quòd vel homo iudicium corruptum vel integrum quidem sed non actu secundo habeat, vel ignorantia etiam sibi causa existat. Ex quibus omnibus apparet, nos rectè uti hoc fundamento; hominem censeri eatenus peccare quatenus intellectualis quedam substantia est; & operationes intellectûs conformes edere tenetur. In quibus ergo nihil potest intellectus, interim fiunt à quodam quòd homini intrinsicum est, non humana sed merè naturalia habenda.*

2. Natura censetur operari in omnibus, qui per ætatem, morbum & vitium corporis vel alia naturalia impedimenta iudicio intellectûs uti nequeunt. *Id quomodo fiat, infra dicendi locus erit.*

CAP.

LIB. II.

DE

DELICTIS HORUMQUE POENIS.

1. *Attum à nobis est præced. libr. de principiis actionum humanarum quibus bonitas & malitia inest: sequitur, ut de ipsis delictis dicamus, quatenus in civitatibus puniantur: ita enim debita modo absoluta erunt: que de injustis à universali dicere constituimus.*

2. *Tractatum de delictis videmur rectè inchoare à confirmatione poenarum. Nam videtur delictum nil aliud esse quam factum aliquod quod poenam meretur. Et quia legislatores non modo poenis deterrent homines à delictis, sed etiam præmia eosdem ad bona agenda alliciunt; nec omnibus vitis constituant poenas; una quoq; natura poenarum perpendenda erit.*

CAP. I.

DE

PRÆMIIS ET POENIS.

1. *Videmur rectè poenas dividere in naturales & civiles, & eodem quoque modo præmia in naturalia & civilia. Nam non modo legislatores in civitatibus delicta puniunt; sed etiam natura ipsa vitiosas coercere videtur, dum his mala conscientia angores & cruciatus creat.*

ARTIC. I.

DE

PRÆMIIS POENISQUE IN GENERE
ET IN SPECIE DE
CIVILIBUS.

1. *Cùm multæ intricatæ quæstiones moveantur circa irrogationem poenarum, nostrum erit paulò diligentius in harum naturam inquirere. Notum namq; est quid de poenâ furum nonnulli theologorum, præsertim, qui à partibus Calvinistæ ant, disceptent; prætendentes nullam inter delictum & poenam proportionem esse.*

2. *Poenæ vox æquivoca est. Nam aliæ poenæ eo directæ sunt, ut aut vitiosos emendent aut à vitis civitatem purgent; aliæ ut tollant querelas, ne causam habeant ulterius conquerendi qui læsi sunt. v. g. Fures duplici poenâ affici possunt, vel enim hoc agitur, ut aut vitium avaritiæ*

R

quod

quod isdem inest emendetur, aut fur velut vitiosus à medio tollatur, vel hoc intenditur, ut ei qui à fure læsus est ratione securitatis sue satisfiat, ne amplius ansam conquerendi habeat: illud genus pœnæ hodiè habet locum quando fures suspenduntur; hoc obtinebat apud Romanos, quando fur condemnabatur in duplum aut quadruplum ablati solvendum. Hæc genera pœnarum diversissima sunt nec confundenda.

3. Pœna corrigens vel tollens vitia criminalis jure Romano vocatur & simile quiddam est medicinæ. Nam quod sunt morbi in corpore, hoc sunt vitia in animo. Quemadmodum ergo medicina est id quo morbi tolluntur, ita quoq; pœna criminalis Rempubl. à vitiis quibus laborat liberat.

4. Pœna criminalis nihil aliud est quàm dolor vel molestia quædam. Nam medicina est id quod causam morbi removel & tollit, (sublatâ enim morbi causâ remotus erit morbus ipse) & regulariter est quiddam causæ morbi contrarium. Nam suo contrario unumquodque naturaliter removelur & tollitur. Cùm ergo vitia sint quasi morbi animi totam civitatem corrumpentes; voluptates verò corporis morborum illorum causæ; (præced. namque cap. ostendimus quo pacto voluptates corporis judicium rationis vel corrumpant vel etiam impediunt, ne in actum secundum deduci queat, & inde nasci pleraq; peccata) sequitur voluptatibus corporis obviam eundum esse, si velis causas vitiorum tollere & quidem adhibitis molestiis, utpote quæ voluptatibus contrariae sunt. Quemadmodum enim Medicus sentiens morbum esse natum ex intemperie calidâ applicat medicamenta frigida, quò præternaturalis calor tollatur; ita ferme comparatum est circa Legislatorem: hic enim animadvertens voluptatibus corporis homines concitari ad vitiosas actiones edendas, constituit dolores quamlibet vitiosam actionem subsequuturos, quos perpendentes cives dum alliciuntur voluptatibus corporis ad mala agenda, easdem negligant potius, quàm ut has sequendo in longè graviores dolores se precipitent. v. g. voluptatibus, quæ percipiuntur ex tactu in re venereâ, alliciuntur homines ad committendum adulterium: at quando perpendunt, subsequuturam esse pœnam gladii, ducuntur ad obstitendum presentibus corporis voluptatibus; quod dum faciunt ab adulterio desistunt.

5. Pœnæ criminales secundum nullam infliguntur proportionem. Quemadmodum enim medici est augere gradus caloris eousq; donec calor sufficiens deprehendatur ad intemperiem frigidam tollendam, & evertendam: ita quoque legislatoris est in augendis doloribus progredi eousq; donec appareat, eos sufficientes esse ad resistendum voluptatibus corporis. v. g. si voluptas ex calidis acquisitionibus per furta & latrocinia percepta tantâ communiter deprehendatur, ut pecuniarie pœnæ non suffi-

ciant, procedendum est ad relegationem; si nec dolor ex hac pœnâ deterreat homines ab amore furandi, ad fustigationem & tandem ad pœnam mortis. Hinc manifestum fit, quantum errent, qui pœnam patibuli in furibus injustam pronunciant, quod non proportionem facto respondeat. Nam eam nondum sufficientem esse patibula cadaveribus punitorum ubi vis repleta testantur.

6. Pœnæ criminales duorum sunt generum, aliæ corrigunt eum cui infliguntur, aliæ eum non corrigunt, sed planè e medio tollunt. Sicut enim in corpore humano, si causa morbi alicui parti corporis inherens medicamentis tolli possit, non ipsa pars corporis, sed potius qualitas inherens & causa morbi existens removetur; contra si causa morbi parti cuiusdam ita inhereat, ut nulla spes sit eam removendi, ne reliquas partes inficiat; resecatur: ita quoque proceditur in civitatibus, quarum velut membra & partes quedam sunt homines. Homo ergo laborans vitio emendabilis pœnis quibus emendetur afficitur; sin autem nulla spes emendationis super sit, nec ulli dolores sufficiant ad vitium inherens corrigendum; ipse quasi putrida pars resecatur, ne sincere partes trahantur. Conducit tamen & hæc pœna ad aliorum correctionem, qui punitorum exemplo moniti impofterum cautius mercari discunt.

7. Ab hoc genere pœnarum diversum est id quo satisfacit læsis ut cessent querelæ, cui vindictivarum seu, more Romanorum, civilium nomen tribuere possumus. Differentiam hoc exemplo facile addiscere possumus, v. g. apud Romanos pœna furti erat vindictiva seu civilis, quia ei, qui ex furto erat læsus, dabatur actio in duplum vel etiam quadruplum rei ablata a fure solvendum; hodie vero pœna criminalis est, quia furos non in gratiam ejus, qui læsus est, quo satisfacit eidem & ne amplius habeat ansam conquerendi suspenduntur, sed potius, ut vitiosi homines e medio tollantur.

8. Est itaque pœna vindictiva seu civilis, quâ corrigitur injustum per civitas commutationes illatum & satisfacit ei qui læsus est.

9. In pœnis vindictivis seu civilibus naturaliter observanda est proportio geometrica, quam supra p. 1. lib. 1. cap. 4. in retributionibus observandam esse diximus. Nam quò majus est bonum læsum, eò plus læso retribuendum est.

10. Quò pœnæ civili locus sit, malum illatum tale esse debet, ut possit æstimari. Nam nisi tantum pecunia læsus consequatur quod bonum ablatum æquet, injustum non satis erit correctum, nec cessabunt querelæ. Hinc fit, quod nonnunquam pœna civilis cesset v. g. si plebejus principem percusserit: hoc enim casu potius itur ad pœnam criminalem. Quod idem tradidit Aristor. lib. 5. Eth. c. 8.

11. Præmii vox æque ac vox pœnæ æquivoca est. Aliud enim præmii genus correspondet pœnæ criminali, aliud civili.

12. Præmium correspondens pœnæ criminali est voluptas quædam consequens virtuosas actiones, quâ homines alliciuntur ad subeundas molestias cum quibus studium virtutis conjunctum est. Nam quemadmodum voluptatibus corporis alliciuntur homines ad mala agenda; ita molestiis à justis & præclaris actionibus deterrentur, v. g. molestum est mortem præsentem pro patriâ subire, it. penetrare in res obscuras: ut homines hæc molestias non fugiant sed subeant, consistunt & sunt præmia consistantia in voluptatibus ejusmodi quas homines perpendentes parvi faciunt molestias nec subire easdem verentur. Unde præmium in hac significatione simile est medicina tollenti causam peccatorum in omit-tendo consistentium. (Molestia enim causæ omissionis honestarum actio-num existunt.)

13. Hoc genus præmii itidem nullam observat proportio-nem cum merito. Nam quemadmodum pœnæ consq; agenda sunt, do-nec sufficientes sint ad resistendum corporis voluptatibus; ita præmia, donec homines perpendentes voluptates, in quibus præmia consistunt, præsentis molestias virtutum gratiâ subeundas parvifaciant. Hoc pacto enim, causa peccati in omit-tendo consistentis sufficienter removebitur.

14. Præmium correspondens pœnæ vindictivæ est quid re-tribuendum in commutationibus iis quæ non ex pacto sunt. Nam non solemus id, quod in commutationibus spontaneis & in pactis consisten-tibus v. g. emptione, venditione, locatione conductione retribuitur, præmi-um vocare. Quando verò quid retribuendum venit iis qui de patriâ be-nè meriti sunt vel de amicis, hoc præmii nomine indigitatur. Ex quibus constat, nos præmium ritè definivisse.

15. In hoc præmiorum genere quædam proportio commu-niter observatur. Nam nisi in amicitia nihil equalium equalia retri-buantur, quærtile oriuntur. Quod si intercedat inter nonnullas amicitias inæqualis & superior inferiorem ita excedat, ut propemodum nulla rema-neat proportio, præmii natura quodammodo expirat, diciturque quod re-tribuitur potius cultus, pietas, veneratio.

16. His ita præmissis nunc de gradibus pœnarum præmiorum-que differemus, quæq; vitia potius præmissio quæ potius pœnia sint corrigenda.

ARTIC. VI.

DE

PRÆMIIS ET POENIS QUÆ A NATURA TRIBUUNTUR ET IRROGANTUR BONIS MALISVE CONSCIENTIA NIM. BONA ET MALA.

1. Conscientia in genere est syllogismus quem facit intellectus practicus appetitum in homine dirigens ostendens alicujus facti pulchritudinem vel turpitudinem.

2. Conscientia est vel ante facta vel post facta. Ante facta conscientia consistit in syllogismo practico, qui exhibet appetitui turpitudinem quandam eorum ad quæ inordinato motu tendit. *Nam dum hanc turpitudinem intellectus representat homini, deterret eundem à peccato, non aliter ac legislator gravissima in delinquentes ministrans supplicia.*

3. Conscientia ante facta in vitiosis nullam habet vim. *Nam in vitiosis hominibus per vitium adeo corruptum est intellectus judicium, ut per hoc homo non aliter judicet, quam vitiose vivendum esse. Intemperantes enim judicant ex hac propositione: Quicquid auget voluptates corporis faciendum est, non obstante quod sit turpe.*

4. In iis qui nondum sibi pararunt virtutes, nec dum tamen vitiosi sunt, admodum debilis sæpè numero est conscientia ante facta. *Nam cum supra de incontinentibus ageremus, docebamus, sæpè numero à nimio appetitu intellectum quasi in somnum conjici, ut nullas vires precipiendo edere possit: scientiam quippe incontinentium, dum appetitus ducti operantur, ibidem similem esse diximus scientiæ quam geometra habet quando dormit.*

5. Conscientia post facta vel bona vel mala est. Conscientia mala est syllogismus practicus scditatem commissorum ob oculos ponens.

6. Conscientia mala peccatoribus loco pœnæ est. *Nam dum intellectus turpitudinem peccati representat scinditur homo quasi in partes & ratione sui appetitus inordinati se ipsum odisse sibi que irasci incipit. Unde oriuntur molestia. Nam molestia est perceptio mala & nature non convenientis operationis. Talis autem perceptio oritur, quando quis malam habet conscientiam. Est namq. disconvenientia intellectus & appetitus præter naturam.*

7. Conscientia mala in incontinentibus est quædam pœna corrigens & emendans peccantes. *Nam exsatiato in iis qui affectibus*

bus superantur, appetitu, quasi è somno excitati ad se redeunt & locum, da nt intellectus iudicio, quod apud eos adhuc integrum est. Unde statim turpitudine facti perpensa nascitur pœnitentia.

8. Conscientia mala in vitiosis tandem excitata plerumque eosdem ad sui interitum & perniciem raro ad pœnitentiam ducit, similisque est pœnæ, quâ vitiosi homines è medio tolluntur & exemplum aliis præbent. *Nam vitiosi iudicio utentes corrupto non statim post facta tormenta conscientia sentiunt, sed tunc demum, quando totâ ipsorum substantia vitio est corrupta, (quemadmodum enim virtutes, utpote in medio posita & rationi conformiter operantes, subjecta sua conservant; ita vitia destruant eadem) ipsiq; animadvertunt, se vivere in odio apud Deum & homines. Hæc conscientia in vitiosis excitat cruciatus & tormenta intolerabilia hominem ad sui interneccionem concitantia. Pertinet hæc quod habet Tacit. 6. annal. cap. 6. in fin. quando ait: non frustra præstantissimus sapientiâ (Plato) firmare solitus est: si recludantur tyrannorum mentes, posse adspici laniatus & ictus; quando ut corpora verberibus, ita sævitiâ, libidine, malis consultis animus dilaceretur. Et mox laudatus autor subjicit: quippe Tiberium non fortuna non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse pœnas fateretur. Ex quibus satis apparet, quomodo conscientia mala in peccatoribus naturaliter pœna quedam sit.*

9. Contrâ conscientia bona præmium quoddam bonis existit, estque syllogismus practicus ostendens congruentiam appetitus cum rectâ ratione. *Nam supra diximus premium esse quid jucundum excitans homines ad tolerandas molestias. Est verò conscientia bona jucundissima. Consistit etenim in perceptione operationis que quam maximè cum naturâ hominis congruit. Est ergo conscientia bonâ premium illud quod natura bonis hac in vitâ tribuit.*

10. Est porrò conscientia alia recta, alia erronea, alia dubia. *Prout enim se habet intellectus syllogismum practicum conficiens, ita quoq; conscientia. Intellectus autem vel certus est de statuendis vel dubius vel erroneus. Verùm subtiliores circa hæc speculationes cogimur Theologis relinquere.*

11. Ex hisce patet, quæ in civitatibus circa pœnas præmiâque constituta sunt naturam ipsam imitari. *Quamvis propterea modus pœnarum præsertim criminalium ex jure naturæ deduci nequeat. Nam pœnæ sunt dolores: hi verò excitantur à privatione bonorum fortune que varia sunt, nim. vita, valetudo, integritas partium corporis, libertas, honores, divitiæ consistentes vel in rebus corporalibus vel in incorporeis. Cujus autem boni privatio ob unumquodque vitium*

fieri

fieri debeat nulla ratione determinari potest. Legislatoris ergo arbitrio permittendum, pro modo dolorum infligendorum sumere bona quibus privandi homines sunt; quo in iisdem dolores concitent deterrentes homines à vitiosis actionibus.

CAP. II.

DE

DELICTIS IN GENERE ET FUNDAMENTIS, EX QUIBUS DE GRADIBUS POENARUM INFLI- GI SOLITARUM JUDICIUM QUAM SUBTILISSIME FIERI POTEST.

1. Delictum in genere est omne factum quod meretur pœnam.
2. Omne delictum est vel privatum vel publicum; privatum est cui constituta est pœna vindicativa; publicum, cui criminalis. *Nam ita comparatum est in civitatibus, ut circa nonnulla delicta hoc magis agatur, quò læsis satisfiat & corrigatur injustum ex commutatione invitâ subortum; circa alia, ut magis emendetur & tollatur vitiositas hominum.*
3. Quamvis verò omne delictum modò ut publicum modò ut privatum tractari queat: apud Romanos tamen quatuor hæc delicta erant privata, furtum, rapina, damnum injuriâ datum, & injuria. *Nam licet furtum & rapina sint crimina descendencia ex vitio inemendabili, avaritiâ nim.; quia tamen in Republ. Romanâ, ut pote bellicosâ, hæc vitia incassum extirpabantur, civibus per bella continuè gestâ rapinis furtisq; assuefactis & artem furandi latrocipandsq; liber alibus annuerantibus: maluerunt subsistere in pœnâ vindicativâ & injustum ex invitâ commutatione subortum corrigere condemnando fures & raptores in restitutionem dupli, tripli, quadrupli ei, cujus securitas domi publicèq; læsa erat. Injuria & damnum injuriâ datum, quod satis perspicuè in seqq. demonstrabitur, ex injustitiâ particulari potissimum proveniunt, & non ex quodam alio vitio fœdò: ac proinde merito, quod hæc concernit; subsistitur in aliquâ pœnâ quâ commutatio corrigitur.*
4. Tractatum de delictis privatis differentes ad eam partem nostrorum elementorum, quâ de jure privato ex justitia correctivâ descendente dicturi sumus, nunc fundamentis à naturâ causarum petitis demonstraturi sumus rationes minuendi & augendi pœnas crimi-

criminales. *Quamvis enim nemo negaturus sit, penas aggravandas minuendasve secundum gradus malitiæ: & de principiis, ex quibus iudicium faciendum sit de malitiæ humane gradibus, cap. 5. prec. libr. sufficienter dictum sit; ut adeoquæ ibi tradita sunt ad gradus pœnarum dignoscendos sufficere posse videantur. Quo tamen eo magis in nostrâ scientiâ firmemur deprehendentes, ex quibus tandem principiis procedamus, omnia quæ inde demonstrantur, congruere; etiam ex naturâ & differentiis affectionibusq; causarum speculando procedentes rationes minuendi augendiq; pœnas ostensuri sumus. Et hæc contemplatio magis iuridica erit superiori.*

5. Videtur autem studioso Juris cognitio generum causarum necessaria. *Nam supra part. 1. tradidimus quid injustum per se & per accidens sit nulla aliâ ratione sciri posse, nisi cognitum fuerit, quid causa per se & per accidens sit. Deinde dictum est cap. 1. huj. libr. pœnam criminalem esse quandam quasi medicinam: quemadmodum ergo nullus medicus ritè medicinam applicat, nisi causâ morbi prius probè cognitâ, ita quaq; causa cuiusq; peccati probè prius explorari debet, antequam pœna irrogentur.*

6. Omnis ergo causa vel per se vel per accidens est causa: hæc rursus duobus modis dicitur, vel quia causæ per se quid accidit cui causatio adscribitur, v.g. quando musico accidit geometram esse, dicimus geometram canere, quasi geometra causa cantus existat: cum tamen musicus existat: vel quia quid accidit causato per se, v.g. quando faber lignarius conficit edificium postea combustum, dicimus eum fecisse quid quod combustum est, quasi hujus causa extitisset, cum ejus causa per se sit, cui accidit combustum esse. *Verùm de hisce dictum est part. 1.*

7. Omnis porrò causa vel proxima est & immediata vel remota. Proxima est inter quam & causatum nulla alia interjecta est: Remota, quæ causæ causa est. i. e. quæ causa est, ut aliud quiddam causa fiat. v.g. Titius eo in loco, quo iter sit, positum quid habet, quod ventus dejecit in caput prætereuntis liberi hominis inde morientis. *Non possumus dicere, Titium esse causam mortis proximam, quia ventus dejiciens causa proxima est; sed remotam, quia ut ventus causa dejectionis fieret Titius causa fuit ponendo quideo in loco, unde dejici in caput liberi hominis poterat.*

8. Causarum genera quatuor sunt: materia, forma, efficiens & finis. *Nam omne id quo respondetur querenti quamobrem res sit, in unum ex hisce quatuor modis incidit. Et præterea quicquid est, vel ex aliquo est vel ab aliquo vel alicujus gratia. Ex quo autem unumquodq; est vel se habet ut subjectum, materia nim. quæ quæ sunt elementa, par-*

tes, ex quibus fit totum, propositiones ex quibus fit ratiocinatio, vel ut forma, totum nimirum, compositio, syllogismus. Id à quo unumquodque fit est id unde est motus & quietis principium vocatur, efficiens, v. g. medicus sanitatis, consultator actionum humanarum. Id cuius gratiâ unumquodque fit finis vocatur, v. g. actiones humanae felicitatis & boni sive veri sive apparentis gratiâ.

9. Causa quæ in pœnis irrogandis attendenda venit est ea quæ vocatur efficiens. Nam delinquere dicuntur homines quando operantur seu agunt: est autem omnis actio motus; idque dicitur agere, cui motus principium inest: efficientem autem vocamus eam cui inest motus principium.

10. Efficientium ea est proxima causa, quæ ab hoc fine, ad quem præcise operatio tendit, est excitata; ea verò remota, quæ non à fine, quem tandem consequitur operatio, excitata est ad operandum; sed alteri cuidam rei tendenti ad illum finem, ut eum obtineat, seu illius causa sit, causa est. v. g. cuius cupiditas excitatur à lucro quod speratur, ut incipiat movere manum ad apprehendendam rem alterius, is iniusti huius, quod suboritur dum dominus amittit rem suam, causa proxima est. Nam cupiditas ejus velut principium operationis excitabatur ab hoc iniusto lucro tanquam fine, in quo etiam præsens ista operatio subsistebat. At ponamus Titium vasse, Sempronium esse furem & ut furtam facere possit, hospitium desiderare, promittereque, suam sororem instrumentum libidinis Titio recipienti in diversiformes non erit Titio furtorum quæ à Sempronio committuntur, causa proxima sed remota; quia non excitata est ad operandum cupiditas Titii à lucro iniusto quod Sempronius intendit, sed à voluptate quæ ex causa cum sorore ejus percipitur, ut causa existeret illius cause, à quâ tanquam proximâ iniustam lucrum est causatum, i. e. Sempronii furtam facientis.

11. Causa efficiens non est sine potentiâ cum activâ tum passivâ. Nisi enim id, quod in efficiendo versatur, potens sit ad operandum; & objectum, circa quod actio versatur, potens ad recipiendam; ad causatum quod intenditur, non pervenietur. Potentiâ autem vocamus id secundum quod unumquodque potens dicitur.

12. Potentiâ activa est principium motus aut transmutationis in altero vel prout alterum est. Nam illud potens discernimus quod in se habet principium movens vel transmutans aliquid alterum aut quatenus à transmutato alterum est. (Sic anima humana movetur unâ cum corpore de loco ad locum, ipsa principium motus existens quatenus est à moto corpore alterum; sic medicus sanat seipsum, non ut medicum sed ut sanabilem, & quatenus à se sanabilis est quiddam alterum medicum nrm.)

Quia ergo potentia est id, secundum quod aliquid potens dicitur; & unumquodque eatenus potens agendo habetur, quatenus in se habet principium motus; sequitur potentiam activam tale quid esse.

13. Potentia passiva est dispositio principium existens ei, cui inest, ad patiendum, seu recipiendum id cuius potentia activa principium est. *Nam potens ad patiendum dicimus, hoc quod dispositum est ad patiendam seu in se aliquid principium passionis habet.*

14. Potentia activa alia rationalis alia irrationalis est; Rationalis quaedam potentia in homine cernitur, estque principium ita valens movere & mutare, quemadmodum dicitur ipsi à facultate ratiocinante.

15. Harum potentiarum diversæ sunt vires. *Nam potentia irrationalis necessario operatur, quando eò appropinquat, ut activum in passivum operari valeat: sed rationalis non necessario operatur, licet appropinquaverit passiva potentia, & ita productiva est contrariorum non quidem simul, sed prout appetitus vel proæressis sperat. Nam appetitus humanus est quidem aptus natus ad parendum rationi, valet autem & ad resistendum & inordinate operandum; prout libr. 1. hujus part. tradidimus.*

16. Potentia ergò activa, quâ mediante homo est causa efficiens justi & injusti productiva contrariorum est, nec necessario idem semper operatur quando appropinquat potentia passivæ, sed id quod principaliter appetit, seu quod prævalet in excitando appetitu, sive sit honestum sive præsentem pariens voluptatem. *Nam contraria simul producere nulla potentia potest; nec etiam distinctis temporibus modo hoc modo illud, si phasè eadem sit & eodem modo disposita. Hinc prout appetitus humanus dispositus est, quando passivo vel receptivo appropinquat, ita operatur: disponitur autem à mente vel à voluptatibus & molestis presentibus.*

17. Potentia porro alia est connata alia parata. Connata est quæ cuique à solâ naturâ tribuitur, & propterea à primo ortu inesse solet. *Ita v. g. potentia videndi, audiendi, olfaciendi cuilibet homini à primo ortu inest velut à naturâ data.*

18. Potentia quæ non connata est paratur vel assuefactione vel doctrinâ, & pro hac parandâ convenit ea operari quæ hac instructi operantur. *Ita v. g. ars pugillatoria, quâ quis potens est suum corpus defendere vel etiam adversarium superare, est potentia quadam quæ partim doctrinâ partim assuefactione paratur: & ut hanc artem adipiscaris, oportet te facere ea, quæ arte pugillatoriâ instructi operantur: talia namq; sapè resistendo potentia hæc activa i. e. ars pugillatoria acquiritur.*

19. Po-

19. Potentia, quâ mediante homo iustorum & iniustorum, bonorum & malorum causa efficiens existit, paratur quidem ad-versefactione & doctrinâ; ita tamen homo naturâ comparatus esse videtur, ut habilior sit ad potentiam malorum & iniustorum quàm iustorum & bonorum adversefactione acquirendam. *Virtutes enim quibus bona & iusta, vitiaq., quibus mala & iniusta homines agere potentes sunt, non à nativitate insunt, sed cum tempore & crebris actionibus parantur. Et quorsum pertingerent premia & pœna omnesq., leges in civitatibus, si à naturâ ineffent? Imò videtur totum hoc, ut quis improbus aut bonus evadat, in adversefactione & crebris operationibus quas quisq., à teneris instituit, positum esse. Sed quia quemq., hominem sibi relicto tendere ad vitia adversefaciendo seipsum, ad virtutes non nisi multo labore trahi deprehendimus, apparet quemq., naturâ ad vitia magis propensum esse. Unde verò hoc? natura enim nihil tale videtur ita producere, ut propendeat magis ad efficiendum id quod perniciosum est. Hic jubet Plato, quiescere: scriptura autem sacra huius rei causas exquisitè tradit, quas interpretando docere ad Theologos spectat.*

20. Hæc ratio est, quare maxima hominum vita pugna quædam sit, & juvenes satis potentia circa bona & iusta habere, si sibi acquisiverint potentiam resistendi tantum. *Nam nititur à teneris appetitibus voluptatibus presentibus ductus rectam rationem de sede dejicere & sibi imperium in eandem sumere: ut adeo satis bene militare adversus hunc videatur, qui potentia resistendi instructus non patitur rationem vinci.*

21. Potentiæ quædam privatio est impotentia: & per consequens tot modis dicitur, quot potentia.

CAP. III.

DE

GRADIBUS POENARUM.

1. Omnes pœnæ vel ordinariæ sunt vel extraordinariæ, & hæc vel ordinariis graviores vel leviores. *Id per experientiam & lectionem observationum à practicis, quorum in numero principem locum hodie Benedictus Carpovius obtinet, collectarum, addiscere possumus. Et in hoc solent consuli JCI, an pœna ordinaria augenda vel minuenda sit:*

2. Pœnæ ordinariæ sunt eæ quæ legibus constituuntur in homines qui causâ per se, efficiens, proxima seu immediata malo-

rum & iniustorum mediante potentiâ horum activâ existunt. Nam qualis medicina malis adhibenda sit primum omnium circa perfectam causam spectandum est. Quô verò causâ perfecta sit, requiritur 1. ut sit per se. Nam causâ per accidens ne quidem causâ est, cum ipsa nihil causet, sed accidens potius. 2. ut sit proxima & immediata. Nam causâ remota causatum non attingit, sed causâ causati causâ est. Et quia in causis malorum queritur efficiens; hæc verò non causat sine potentiâ quâdam activâ, merito ad perfectam iniustorum & malorum causam requiritur. 3. potentia quâdam malorum activâ.

3. Potentia malorum & iniustorum activa absoluta & perfecta est vitiositas. Nam qui iudicium intellectûs adhuc integrum habentes affectu quodam vincuntur nondum possunt dici potentiâ malorum activâ instructi: est enim iudicium intellectûs apud eosdem adhuc integrum: hoc verò est quâdam potentia bonorum activâ. Quando verò eo perventum est, ut nec iudicium intellectûs practici amplius integrum existat, quod contingit quando homo crebris malis actionibus sibi habitum malum seu vitium paravit, (vitiosenim que reverâ mala sunt bona iudicant) hominem potentiâ malorum activâ instructum dicere possumus. Unde patet, potentiam activam, quâ homo instructus malorum & iniustorum efficiens est, nihil aliud esse quàm animi vitiositatem.

MEMBR: I.

DE

VITIIS QUÆ PUNIRI SOLENT
IN CIVITATIBUS.

1. Sunt nonnulli vitiosi qui nullas publicas patiuntur pœnas, quales sunt qui suis vitiis nec honestatem nec utilitatem seu publicam seu privatam lædunt. Nam à quibus vitiis nihil mali sentit societas humana, adversus eadem nec medicinam adhibere studet: quemadmodum nec morborum partium corporis humani cura habetur, si nec totum corpus nec reliquas corporis partes male efficiunt, nec operationes ipsarum impediunt.

2. Prodigalitatis vitium non solet puniri. Nam prodigus potius seipsum lædit & dum peccat, se punit, aliis non nocet imò utilis existit. Hinc iura Romana eos potius misericordiâ dignos esse censent, & ne suo vitio pereant, curatores eisdem addunt, donec cum etate ad meliorem frugem redeant.

3. Nec deprehendes, leges punire eos qui contra magnificentiam vel magnanimitatem peccant. Nam & hi neminem lædunt.

sed.

sed hoc tantum agunt, ut pro stolidis habeantur, superbus vero & odium hominum sibi comparat, quod eisdem loco poena sufficere potest. Qui demisso animo est & contra magnanimitatem in defectu peccat satis per hoc punitur, quod in contemptu hominum est.

4. Contra modestiam peccantes & quidem in excessu, ambitiosi nim. puniri solent, quatenus aliqua læsio ad Remp. ab iisdem pertingit, non itidem honorum contemptores. Num ambitiosi quo emergant, aliorum plerumq; digniorum honores supprimunt & jus eligendi habentes corrumpunt.

5. Nimia lenitas, adulatio, morositas, arrogantia, dissimulatio, scurrilitas, insulstas publicas nullas patiuntur poenas. Nam nimia lenitas ex se nemini nocet nisi ipsi habenti: fit enim homo servilis & contemptui subjectus. Adulatio itidem serviles reddit adulatores, quo fit, ut sibi ipsis poena sint. Et quamvis in tyrannidibus sæpe gravissimis poenis extincto tyranno afficiantur, fit tamen hoc non eq; propter adulationem, sed propter falsi crimen quod ex injustitia particulari provenit, quando ut placerent tyranno committuntur sunt crimina in innocentes eosq; detulerant. Morositate nullum præterquam jucundum bonum leditur; quia morosi suis temerariis contraditionibus omnibus aliis molesti sunt, & hoc ipso in sese concitant hominum odia, quibus sibi ipsis poenas inferunt. Arrogantes hominibus graves sunt & intolerabiles, ledunt tantum jucundum bonum habenturq; pronogatoribus. Dissimulatores quam proximè ad veracitatem accedere videntur nullius bonum ledendo. Scurræ ut aliis jucundi sint, seipsos ratione honestatis ledunt. Insulsi faciunt, ut nemo conversatione eosdem dignos judicet. Cum ergo hi omnes nec quod publice nec quod aliis privatim honestum aut utile est ledant, sed ad summum molesti sint, nec publicè aliquâ poenâ afficiuntur. Ridiculum enim esset punire eum qui aliis jucundus non est; quia malum, quod in molestiâ ab hisce vitiosis nasci conficit, evitari potest fugiendo conversationem eorundem.

6. Vitia quibus læditur honestas vel utilitas eaq; vel publica vel privata aliorum, aut gignuntur ex molestiis aut ex voluptatibus. (Molestie pariunt vitia, dum homines eas fugientes à praeclaris actionibus abstinere, voluptates, dum homines alliciunt ad res turpes faciendas, prout hæc supra fusius declarata sunt.) Vitia, quæ gignuntur à molestiis, magis præmiis; quæ à voluptatibus, magis poenis emendantur. Nam & medicorum hæc regula est, contraria contrariis curari. Unde fit, ut qui molestiis conjiciuntur in vitia, excitentur præmiis ad molestias superandas, voluptatibus, illecti ad turpia facienda deterreantur doloribus seu poenis. Quod non sit absurdum, si præmia nihil operentur; præmia poenas jungere, quò ita sub metu majoris molestia minorem subire eli-

gant cives unâ premium ob minorem molestiam perlatam expectantes. Hac causa est, quare non eâ, in timidos ac avaros & intemperantes pœna, contra non eâ, liberalibus ac temperantibus quàm fortibus premia statuta sunt: quamvis nonnunquam timidis, gregariis v.g. militibus pœna distiterit, patibuli nim. nisi steterint in acie: ut ita quod spes premium persicere nequit metus, pœna operetur.

7. Iis vitiis, quæ honestatem vel utilitatem eamque vel publicam vel privatam aliorum hominum lædunt & gignuntur à voluptatibus, regulariter pœnæ publicæ infligi solent & debent, si legislatores benè suo munere fungi velint. Nam ejusmodi vitia morbi quasi sunt, quibus infelix redditur omnis societas humana, & quia cause horum morborum voluptates existunt, meritiò contrariis, doloribus nim. curantur.

8. Intemperantes veluti scortatores, stupratores, adulteri, polygami, incestus vel etiam sodomitica peccata committentes publicis pœnis & hi quidem gravissimis meritiò afficiuntur. Nam scortatores, sodomitæ, incestuosi, & quidem duo posteriores potissimum, gravissimè lædunt honestatem publicam; stupratores præter publicam etiam privatam, honestarum scil. feminarum; adulteri non modo publicam & privatam honestatem, sed & utilitatem lædunt, dum amorem inter conjuges minuendo matrimonium infelix reddunt aut etiam suos liberos in alienam familiam nutriendos transferunt. Polygamia adulterium includit, & ita pari ratione lædit. Meritiò itaq; in ejusmodi vitiosos homines omnis respubl. pœnæ constituit ratione graduum fœditaris & boni quod læditur.

9. Avaritia consistens in accipiendo unde non debebatur variis etiam affici pœnis solet. Nam præ ceteris vitiis hoc ad aliorum utilitatibus nocendum comparatum & cum injustitiâ particulari conjunctum est. Hoc vitio laborant fœneratores pravitatem usurariam exercentes, fures, raptores, sacrilegi, latrones, assassini, lenones, meretrices & nonnulli ex falsariis.

10. Iracundis quoque variæ pœnæ determinari legibus solent. Nam iracundia suâ naturâ vitium est ad lædendos alios comparatum, & hoc laborant homicide, venefici, damnum injuriâ inferentes, incendiarii, lædentes majestatem vel divinam vel humanam. Quamvis non negem nonnulla horum cfiminum nonnunquam ex aliis vitiis vel etiam malis affectibus provenire. De quibus in seqq. dicendi locus erit.

11. Injustitiam particularem semper comitari debet aliqua pœna magis autem vindicativa seu civilis quàm criminalis, si cum nullo alio vitio conjuncta, nec læsio talis sit quæ nullâ pecuniâ esti-

mari queat. *Quicquid enim fit ex iniustitia particulari, cum læsione alicujus boni externi conjunctum est, utpote cum in hac ejus natura sit posita; & per consequens aliquam correctionem admittit. Sed quia iniustum illud, quod in læsione alicujus boni externi consistit, non potest corrigi, nisi malum illatum estimari queat, coguntur legislatores tunc ad poenam criminalem progredi, v. g. si privatus privatum verberet injuria estimari & solutione pecunie læso à ledente factà corrigi potest: at si princeps à plebejo percussus fuerit, ignominiosum principi foret pecunià injuriam estimare velle, sed hoc casum necessario ad poenam criminalem procedendum est.*

12. Vicia, quibus societates humanæ graviter læduntur, quæque inemendabilia sunt, morte meritò punienda veniunt. *Nam homines hisce vitiis laborantes perpetuam quandam in se habent malorum causam, quæ non nisi horum morte tolli potest.*

13. Quò major vitiositas est eò severior & crudelior poena mortis esse debet. *Nam decet Rempubl. publicè ostendere odium suum in vitiosos & omnibus modis hoc agere, quò deterreantur homines ab extremâ vitiositate.*

MEMBR. II.

DE

FUNDAMENTIS MITIGANDI POENAS PETITIS:
A CONTEMPLATIONE CAUSSÆ
MALORUM.

i. Causæ facientes, ut recedatur ab ordinariis poenis & vel extraordinariæ infligantur vel in totum cesset omnis poena, peti possunt ex definitione poenæ ordinariæ *Pr. huj. cap. num. 2. traditâ. Nam si poena ordinaria propriè ea est, quæ constituitur in eum, qui causa efficiens per se proxima & immediata malorum & iniustorum mediante potentia horum activâ existit: sequitur ordinarias poenas cessare, si qui reus delicti arguitur deprehendatur non esse causa per se, sed tantum per accidens; aut non proxima sed remota, aut non mediante eâ potentia quæ malorum activâ existit.*

ARTIC. I.

DE

CAUSSA INJUSTI PER ACCIDENS.

i. Causa injusti per accidens dicitur homo, quando principium injusti vel mali non ipsi sed alii euidam inest, quod homini acci-

accidit; vel ei, cujus causa proxima homo est, quid contingit cujus nec causa remota existit. *Id enim manifestum fit ex his que cap. 2. n. 6. huj. libr. differimus.*

2. Homo causa injusti per accidens ab omni planè pœna liber est. *Nam causa per accidens non magis causa est, quam domus combusta est domus; cui enim nihil principii inest, is nullo modo causa efficiens dici potest: consistit quippe cause efficientis natura in hoc, quod in se contineat principium motus.*

3. Causam injusti per accidens reddunt hominem simplex necessitas & infortunium. *Nam quò homo causa per accidens dicatur, necesse est aut quid homini accidere vel hominem ei accidere quod causa per se est, aut quid accidere ei quod ab homine per se causatum est, cujus tamen accidentis causa remota non existat. Nihil autem accidere homini potest, quod solum principium motus existere possit, i. e. ita ut homo nihil conferat, quam simplex necessitas & mera vis. Nam ubi non mera vis & absoluta necessitas est, relinquitur aliquid homini cujus & is principium existat, quo casu homo tanquam causa per se concurrat. v. g. si tyrannus precipiat, moriendum esse aut turpiter vivendum, & cives preeligan turpem vitam: non est simplex necessitas, nec actionum turpium illi causa per accidens dici possunt; sed eligendo hoc faciunt, quando tyrannotalia precipienti velut principium concurrant. Unde constat meram & simplicem requiri necessitatem, quò homo causa per accidens alicujus injusti dici mereatur. Quando ei, quod per se ab homine causatum est, quid accidit, tunc id vel prevederi potuit ab homine vel non; si potuit prevederi homo causa remota existit: causa namq; causa est. v. g. paterfam. parat sibi focum prope horreum, in quo reconditum est stramen prevedens contingere posse, ut ventus aliquid ignis conjiciat in stramen & inde nascatur incendium; hic incendii subartus non causa per accidens sed potius remota est. Nam dum prevedens tale quippiam, ignem nihilominus eo in loco preparat, existit principium ejus quod in se habet potentiam passivam recipiendi motum à vento, existitq; causa ut ventus velut principium motus causetur incendium, & ita causa cause seu causa remota est. Unde patet quò homo mereatur dici causa injusti per accidens debere ipsius causato quid accidere quod prevederi non potuit, i. e. per merum infortunium. Quà de causa etiam superius diximus, non ab omni reprehensione immunes esse, qui non ex simplici necessitate vel mero infortunio quid producunt quod injustum est.*

ARTIC.

ARTIC. II.

DE

CAUSSA REMOTA INJUSTI.

1. *Caussam remotam injusti illum hominem dicimus, cui inest principium ejus, quod causa injusti est, non tamen excitatum ab eo quod causa causata causat. Nam si causa causæ excitata sit ad operandum à causata causæ effectum, non est causa efficiens remota sed proxima. Id quod manifestum est ex tradd. cap. præc. 2. n. 10.*

2. *Mandans delictum non causa remota sed proxima est & propterea æquæ ac ipse delinquens punitur. Nam mandans licet mandatorum consistat & in causa causæ delinquentis adeoq; remota potius videatur, proxima tamen est, quia principium in mandante excitatum est ab eo quod mandatorum tanquam causa causata produxit. Unde nota est regula: Quod quis per alium facit ipse fecisse putatur. Par est ratio in concurrente, & in ipso delicto auxilium ferente; quia & in eo est principium mali ab hoc excitatum & ad hoc tendens.*

3. *Homo causa remota injusti non potest ordinariâ penâ affici. Nam in insignibus ordinariis penis inspicitur semper principium motus qualem sit, & hoc cognoscitur ex fine à quo excitatur ad movendum & operandum: cum ergo principium motus in causâ remotâ non excitetur ab eo quod ultimo causatum est, aliâ enim, ut modo dictum, causa proxima existeret: necesse est in causâ remotâ semper aliud esse principium motus quam in delictis que merentur ordinariâ penam: & per consequens aliâ etiam, nec ordinariâ penam locum habere. v. g. dominus ministrum suum panis volens jubet eum esurire, sed minister fame concitatus furatur: dico dominum ordinariâ furti penâ affici non posse propterea, quod non causa furti proxima sed remota sit. Nam finis excitans in domino principium motus non est lucrum ex re alterius, sed emendatio servus: sed dum operatur dominus tendendo ad suum finem causa est causæ furti: fames namq; quæ affligit ministrum, excitat in eodem potentiam mali activam, ut furetur rem alterius.*

4. *Fit autem quid causa remota vel causa causæ efficientis duobus modis, vel excitando in agente potentiam activam vel in patiente potentiam passivam. v. g. ejiciens è fenestrâ sordes incidentes in caput alterius hominis facti vel proxima vel remota causa est: proxima, si principium motus in ipso excitatur læsione capitis, quam fortasse ut vindictam appetit; remota, quando principium motus excitatur ab hoc ut purgatum & vitandum sit pavimento: in nullo alioquin peccatum ejus consistit, quam quod in se habeat principium causæ injusti, dum in*

T

caussa

causâ sordibus nimirum existat potentiam activam quâ sordes deorsum mota in caput pretereuntis incidere possunt. Et ita patet quomodo homo fiat causa remota iniusti faciendo ut potentia activa operetur. Quo pacto preparando potentiam passivam quis causa remota existat, ex sequenti exemplo addisci potest: Titius in alto quid repositum habet ita, ut vento in viam publicam dejici queat, quod & fit inciditq; dejectum in caput pretereuntis: dico, hunc causam remotam iniusti esse: neque enim ut eo in loco rem reponeret motus fuit ab hoc fine, quò scilicet incideret in caput pretereuntis, sed fortasse, ut expositum soli arefieret: sed dum hoc fecit, indidit ipsi potentiam passivam, ut vento agitari & dejici posset: & hoc pacto causa causæ existit. Quare verò duobus hisce modis quis causa & quæ fiat, patet ex iis quæ diximus preced. cap. num. II. causam efficientem non esse sine potentia activâ & passivâ.

5. Peccata, quorum causa est negligentia & culposa delicta vocantur, ab homine velut causâ remota proveniunt. Nam instructum esse potentia agendi bona, negligere tamen & negligendo peccare, nihil aliud est quàm admittere ut quiddam mali causa existat & ita causam causæ esse. Quâ de causâ etiam peccata in omissione consistentia mitius quàm peccata commissionis puniri solent. Et hæc porro ratio est, quare homines peccata commissionis sub specie peccatorum omissionis perpetrare soleant, utpote existimantes, se hoc pacto pœnam ordinariam effugere posse.

6. Causæ peccatorum remotæ existunt qui ex ebrietate nimia & omnem usum rationis tollente delinquent. Nam hi scientes & prudentes inebriati sua ebrietatis causa sunt, ebrietas malorum quæ committuntur ab iisdem ignorantibus. Quâ ratione fit, ut pœna iis infligenda sit, quatenus causa existunt ejus quod causa malorum est. Ceterum, quia gradus ebrietatis sunt, daturq; ebrietas quædam non privans hominem omni judicio intellectus, sed existans tantummodo vehementiores affectus, quibus non eaq; ac iis, quos sobrii patiuntur homines, resisti potest: non quidam ejusmodi ebrietas facit, ut homo pro causâ remota habeatur: ipse enim sciens quid rerum agatur causa proxima existit eorum, quæ fiunt: sed aliud tunc est fundamentum aliquid de pœnâ remittendi, vehementia nim. affectus & potentia mali activa imperfecta; utpote inebriatus tantum non sobrius deprehensa.

7. Causis efficientibus delictorum remotis etiam annumerantur qui consiliis & persuasionibus occasionem delictis præbent. v. g. qui indicant furibus loca rei auferende, non ut de furto participent, sed alias ob causas. Nam & hi causa sunt ut alii causa iniusti per furtum existant.

8. Similiter & pro causis remotis habendi qui post delictum concurrunt non pari cum delinquentibus intentione. v. g. receptatores furum, quiq; resfurtivas scientes emunt aut vendunt, aut fugientibus delinquentibus subveniunt. Nam eiusmodi homines causæ existunt, ut fures & ceteri delinquentes suas vitiosas actiones porro tractare valeant, à quibus alias abstinere cogentur.

9. Quousque verò ab ordinariis pœnis in culposis delictis recedendum, difficile est determinare. Nam & culparum gradus tres faciunt? Cui dividentes culpam omnem in latam, levem, & levissimam, quarum terminos exactè nosse difficile est & vix possibile videtur. Omnes tamen pœnæ eò videntur tendere in culposis delictis, quò delinquentes in posterum discant cautius in omnibus suis operationibus versari, & ne causæ sint ut causæ malorum existant. Nam principium peccatorum eiusmodi in hoc consistit, quòd homines fugientes molestias, cum quibus id conjunctum est, non observent minimas etiam suarum operationum circumstantias, nec satis examinent aut curent, quorum malorum causa esse queant. Unde gignitur quiddam vitiositatis simile, si ad profectio accedat, nimirum incuria.

ARTIC. III.

DE

HIS QUÆ FIUNT EX POTENTIA
CONNATA.

1. Diximus supra, potentias quibus mediantibus homines cause efficientes existunt variorum, qua ab ipsis fiunt, alias connatas esse, alias paratas seu acquisitas. Qua propter harum differentias ponderaturus initium à connatis faciemus.

2. Potentiæ connatæ hominibus duorum generum esse videntur; aliæ iusti iniustive productivæ, aliæ eorum, quibus nec iustum nec iniustum inest. Nam facultas nutritiva & sensitiva quæ aëlis nullius iusti vel iniusti effectiva est; sed appetitiva, & quidem quatenus in homine apta nata est audire rationem vel eadem repugnare & à præscriptis exorbitare, iusti iniustive effectrix est.

3. Quicquid ex potentia innatâ nullius iniusti productivâ provenit pœnis obnoxium esse nequit. Nam eiusmodi potentie corrigendæ leges impendunt, sed si quid minus benè ab his fiat, quòd emendabile existat, medicis committunt. v. g. si stomachus non concoquat cibum vel epar generet vitiosam sanguinem, sed nullâ pœnâ emendari potest.

4. De potentia connata in iustis um effectiva dubitari potest an pœnis coercenda sit. *Dari namq, talis potentiam vel exinde constat, quod quemadmodum virtutum, ita & vitiorum igniculos & seminaria hominibus natura indere videatur: fortes quippe ex fortibus & bonis, ignavos ex ignavis creari deprehendimus. Quid ergo? an impuniti esse debent qui naturam ad furta proclives furta faciunt an pœnis coercendi? Sanè solent ejusmodi homines naturam accusare opinantes magnam sibi fieri injuriam, si pœnas dare cogantur ob hoc quod in iisdem natura operatur. Contra si in hosce non animadvertatur, tota peribit civitas. Haud ergo facile existimandum est hac in re quid determinare & statuere. Nos in hac paulo subtilius inquisituri sumus.*

5. Duæ sunt facultates seu potentia connata quibus accedens ad vicia & disciplina homines vitiosos vel virtuosos reddit, nim. 1. propensio vel inclinatio ad appetendum hoc vel illud, & 2. sagacitas quædam ingenii hominem aptam reddens ad inveniendam media ad scopum & propositum obtinendum conducentia. *Deprehendimus namque, homines à pueris statim ex hisce vel illis vitiosis operationibus delectationem seu voluptatem percipere: adeoq, in eis quid esse quod ad talia vel talia agenda eos concitat: ex quibus aut è unusquisq, naturaliter voluptatem capit, ad ea etiam agenda naturaliter propendet. Nam diximus superius voluptatem esse quiddam perficiens humanas operationes faciensq, ut homines hisce inhereant, ex quibus naturam suam voluptatem percipiunt. Apparet & hoc, homines alios celeriter reperire posse media conducentia ad suum propositum, alios non item; illosq, proinde ad agendum aptiores esse quam hi sunt: quemadmodum nonnulli homines naturali quâdam sagacitate instructi ad conjiciendas causas aptiores ad philosophiam sunt ceteris ejusmodi sagacitatem non habentibus.*

6. Propensio seu inclinatio naturalis statim se exerit, & quamdiu sola ita adest, nullam meretur pœnam publicam vel criminalem. *Nam hac potentia, quamdiu sola est, operatur in hominibus non aliter ac appetitus in bestiis: ut adeo que ab hac potentia eduntur operationes pro humanis reputanda non sint & per consequens nec justis nec iniusti capaces existant, nisi per accidens.*

7. Sed quando incipit sese exerere intellectus judiciumque de bono & malo, & homo cum ætate capax redditur disciplinae, alteraque potentia naturalis, nim. facultas eligendi media ad propositum finem conducentia; malitia & bonitas in homine incipit, consequiturque inclinatio & propensio plus virium ad operandum. *Nam exerentibus se operationibus intellectus, appetitus, quate-*

non humanus est, i. e. nullam rationem habet, operari incipit, suntq; operationes, quæ eduntur, humana, justiq; & injusti capaces. Facultas autem, quæ media eliguntur ad propositum unumquodq; ducentia, vires tribuant appetitui, ut unumquodq; quo tendit consequi possit. Quò ipsò fit, ut homines propensi ad mala sed sibi relicti nec disciplinâ emendati deteriores sint bestiis. Nam facultate ad inveniendâ media armati plus virium habent tendendi eò quò appetitus concupiscibilis vel irascibilis ducit.

8. Infantes ergò nullâ pœnâ criminali affici possunt, sed bestiarum in modum retrahendi sunt ab appetendo eò quò non debebant. Nam in infantibus nullum iudicium de bono & malo apprehenditur, nec facultas eligendi media quicquam virium appetitui eorundem addit.

9. Impuberes, qui pubertati proximi sunt, regulariter quidem pœnis criminalibus non sunt subjiciendi, sed alio modo & quidem leviter castigandi: quamvis nonnunquam & pœnis criminalibus iisque ordinariis affici soleant. Id quomodo & quâ de causâ fiat, declarandum est. nimirum in impuberibus, quando pubertati proximi sunt apprehenditur intellectus aliquid operari, ut quid bonum quid malum sit ab aliis doceri queant; sed quia hoc admodum debile est, & facultas inquirendi media ducentia ad propositum etiam parùm adhuc apparet, pro vitiosis hominibus haberi nequeunt. In nonnullis tamen sed raro contingit, ut licet intelligant malum esse quò appetunt, nolint tamen abstinere, sed bene monentibus refractariè resistant, & ad qualibet inveniendâ, quibus malum, quò intendunt, obtineant satis jam callidi apprehendantur. De hisce non dubitandum est, quin, cum nimis maturè vitium contraxerint, pœnis publicis subjici possint. Hac causâ est, quare, Ceteri dicant, in nonnullis impuberibus malitiam prevenire atatem.

10. Dementes nullis ordinariis publicisque pœnis affici debent. Nam cum in hisce nullum iudicium intellectus nulla itidem, calliditas quæ naturali inclinationi & propensione accedens virtuosos vel vitiosos efficit, apprehendatur, infantibus similes existunt, & more bestiarum operantur, taliq; proinde modo, quò bestia vel infantes, coercendi.

11. Adolescentes puberes itidem aliquid naturale habent, ob quò remissio ordinariæ pœnæ fieri potest. Nam intellectu jam operante & distante vel per disciplinam apprehendere valente, quid bonum, malum, justum, injustum sit, contingit hominem vel caritum acriter resistere eis quæ ratio precipit, & adhibita calliditate mala & injusta operari, vel audire rationem: illud quando fit, statim in adolescentiâ vitium contrahitur: & tunc ab ordinariis publicisque pœnis non abeundum est. Quod

si vero adolescens audiat rationem; tanta tamen naturaliter propter abundantiam coloris vehementia affectuum est, ut sepè numero impar existat iisdem cohibendis. Quicquid ergò ex aliquo vehementi affectu fit, cui adolescens resistere satis virium non habet, id ordinariam penam mereri nequit.

12. Potentia malorum activa naturalis varia est ratione temperamentorum. Multum namq; virium habet in iis qui calore & spiritibus abundant: hisce enim velut instrumentis appetitum impollere & corpus organicum movere superius tradidimus.

13. Quibus inest acris vel acuta bilis, iis meritò quid condonatur pro ratione acrimoniæ. Nam hisce vel festinatio nimia inest vel vehementia, ut adeò intellectu subvenire nequeant, & per consequens magis ex connatâ potentia, quam acquisitâ & cuius ipsi causa sunt, operentur. Manet enim potentia in homine connata, cui homo intellectu subvenire nequit. Hinc melancholicis parci solet pro gradibus melancholiæ.

ARTIC. IV.

DE

POTENTIA MALLACTIVA IMPERFECTA.

1. Potentia mali imperfecta est ea, cui aliquid vitiositatis deest. Nam potentia mali activa est vitiositas; imperfectam autem illud est, cui aliquid essentia deest. Quare imperfecta potentia mali erit cui aliquid quod de essentia vitiositatis est deest.

2. Imperfectam mali potentiam eam dicere possumus, quæ inest hominibus ex affectu quodam peccantibus. Nam perfecta potentia est vitiositas consistens in corrupto intellectus iudicio: at qui ex affectu quodam peccant solent habere iudicium intellectus adhuc integrum: superius namq; docuimus, hanc esse appetitus vim, ut suis affectibus hominem quasi in torporem conjicere valeat, ne ille intellectus iudicium, quod integrum adhuc habet, audire possit.

3. Non tamen omnes ex affectu quodam operantes similiter peccare videntur. Nam supra, cum de affectibus humanis ageremus, tradidimus tria esse genera affectuum; alios nim. esse suâ naturâ bonos, alios malos, alios neutros, sed suam bonitatem vel malitiam à non observatâ in his mediocritate consequi.

4. Eos, qui ex affectu suâ naturâ malo operantur, vix à perfectam mali potentiam habentibus distinxeris. Nam affectus malus est principium perfecti malum, quod redditur imperfectum accedente emenda-

emendatione quâdam quam facit suascium intellectûs: an autem in peccante ex malo affectu prius restiterit iudiciûm intellectûs & superatum sit vel preventum festinatione quâdam, difficile oppido est in peccantibus respicere.

5. Hinc deducimus, omne id quod ex malo affectu cum consilio fit, æquè ordinariam mereri pœnam, ac quod fit ex vitiositate. v. g. qui ductus invidia vicini ades incendit eâ, ordinariâ pœnâ afficiendus, ac qui ex iracundia id committit. Nam in eo, qui malo affectu inheret adhibens proeresin & consilium, potentia mali activa eâ, perfectæ est ac in vitioso; & is inherens affectui nec eidem iudicio rationis resistens sed approbans huius potentie sibi causa est eâ, ac vitiosus sui vitii. Gignitur enim potentia mali acquisita, si inclinationi & propensione accedit talis liditas seu facultas inveniendi mediâ, iudicio intellectûs non repugnante inclinationi prout in superioribus dictum.

6. Quod ex bono affectu peccatur non puniri potest quatenus ex affectu provenit, sed quatenus peccatur iudicio intellectûs vel corrupto vel imbecilli. Nam quatenus quid bonum principium habet nullam meretur pœnam. Et quia ratione affectûs pœna irrogari nequit, aliud mali principium necessario querendum est, cui pœnâ aliquâ occurrendum, quod hic necessario in intellectu subsistet. Unde si intellectus a vitio quodam corruptus male iudicavit; ratione illius vitii, quod hic principium mali, pœna irroganda venit. Quâ de causâ suboritur ejuemodi in peccatis magna pœnarum varietas, ratione scil. varietatis principiorum ex quibus procedit perversum aut non satis bonum intellectûs iudiciûm; ita tamen, ut pœnis, quibus alias ejuemodi principis malorum occurritur, aliquid detrahatur ob admixtum bonam affectum; ne hoc non observato homines trahantur ad bonos affectus deponendos. v. g. misericordia & stomachatio boni affectus sunt, & in miserentibus stomachantibusq; inclinatio & propensio bona est: sed si misericors & stomachator peccant, faciunt id errore intellectûs non satis bene iudicantis. Ad quod ex definitionibus horum affectuum supra traditis liquet. Est enim misericordia affectus cum molestia conjunctus ob malum quod putamus alterum indignè pati: ponamus ergo prefectum carceri misericordia dictum dimittere captivum; sane peccabit hic non ratione inclinationis & propensionis, sed ratione iudicii: dum scil. male iudicat delinquentes impune pati pœnas. Sic stomachatio affectus est gignens molestiam ob bonum quod alter indignus habet: & proinde ex hoc affectu quâ tali nullum gignitur peccatum; quia hominum justorum proprius est; sed tunc, quando intellectus male iudicat, eumq; qui dignus est, indignum pronunciat. Inspeciendum ergo in ejuemodi misericordie & stomachatore, unde hoc perversum

versum descendat iudicium, an à vitio quodam, an aliunde à quâdam impotentia vel naturali vel acquisita, & ita prudenter gradus poenarum sunt discernendi.

7. Si quid ex affectu neutro, qui omnem suam malitiam & bonitatem ab intellectu moderante & dirigente accipit, peccetur, intellectu integro, sed quasi in somnum ab affectu coniecto, inest peccanti potentia quâdam mali, appetitus nim. resistens dictamini rectæ rationis, sed imperfecta. *Nam iudicio intellectus practicus adhuc integro & nondum voluptatibus corrupto potentia mali activa nondum perfectè adest. Unde & in peccatis ejusmodi non poenæ peccantem è medio tollentes, sed eundem emendantes & efficientes quò majori diligentia resistere affectibus studeat, adhibendæ sunt. Nam potentia mali imperfecta emendabilis est: & proinde legislatores in poenis constituendis operam dare debent, ne homo ejusmodi emendabilem potentiam habens tollatur, sed hoc agatur, quò eam deponat. Ita enim, & prudentes medici procedunt, ut non statim partem corporis malè affectam tollant, sed omnibus modis studeant causam mali, si nondum satis firmiter irradicata sit, in illâ parte corrigere.*

8. Multum poenis detrahunt affectuum celeritas & vehementia. *Nam hominum hac in re magna est post statum lapsus imbecillitas, ut licet intellectum à naturâ sibi datum habeant; eum tamen ob nimiam celeritatem aut vehementiam affectuum in consilium vocare nequeant. Quâ de re etiam superius tractavimus.*

9. Poenitentia mali activam minus perfectam indicat poenitentia. *Nam quibus perfecta potentia inest corruptum habent iudicium, & mala firmiter approbant: at qui poenitentia ducuntur eis inest iudicium, adhuc integrum.*

10. Poenitentia tunc quàm maximè prodest ad poenam ordinariam mitigandam, quando unâ læsio facta corrigitur, *Nam ejusmodi poenitentia serâ est, ea, quâ læsio non corrigitur, magis simulata. Poena tali delicto accedens cujus læsio corrigi nequit nimis serâ est, arguitque in homine vitium & potentiam mali perfectam. Nam eum, qui procedit ad tale malum inferendum, quod scit corrigi non posse aut vitiosum aut vitio proximum esse oportet.*

11. Poenitentia in ipso actu peccandi superveniens magis mitigare poenam ordinariam debet, quàm quæ post factum tandem. *Nam ejusmodi poenitentia arguit, potentiam mali activam valde imperfectam esse. Unde talis tantummodo poena tunc infligenda videtur, quæ molestias, quas gignit conscientia turpitudinem facti ob oculos ponendo, arceat eorum, ut sufficientes fiant ad omnem peccandi libidinem in delin-*

quente

quente extirpandam. Sic enim solent & periti medici juvare naturam in aegrotis ad repellendum morbum sese erigentem.

12. Hæc causa facit, quare Jcti conatum non soleant ordinariâ pœnâ regulariter afficere. Nam dubitandum est, annon delinquens potuisset panitere antequam operationem malam ad finem perduceret. Ergo ejusmodi operatio, quæ in conatu subsistit, neminem vitiosum & perfectâ potentiâ malorum activâ instructum arguere potest. Unde nec ordinariæ pœnæ locus erit.

13. In illistamen delictis ab ordinariâ pœnâ conatus nemi- nem liberare potest, quæ inchoata satis vitiosum hominem argu- unt, quale est crimen læsæ Majestatis. Nam nonnulla delicta tam hor- rēda sunt, quæ nemo hominum, nisi sit perfectè vitiosus, suscipere audeat.

14. Quandoq; ex delicto semel tantum commisso vitiositas & perfectâ potentia colligi nequit, quod quando fit, solent LLatores reiteratis delictis ordinariam pœnam dictare. Exemplum nobis exhibet constitutio Carol. in furto parvo, quod non nisi reiteratum pœnâ laquei afficitur; de quo infra.

15. Qui faciunt scientes & ebrii, quod sobrii non fecissent, his itidem mitiganda quandoque pœna videtur. Nam cum sobrii id nunquam committant, quod ebrii faciunt, indicium est potentiam ma- li activam imperfectam esse. Sed dico hanc pœna mitigationem non semper & in omnibus delictis procedere debere: sunt enim nonnulla, quæ nec ebrius sciens committeret, nisi esset vitiosus, v. g. qualia sunt homicidia, latrocinia, rapine, furta &c. Hæc namq; & in ebrio sciente singula argu- unt vitiositatem & potentiam agendi mala perfectam.

ARTIC. V.

DE

IMPOTENTIA EX QUA EMER-
GUNT PECCATA.

1. Causa efficiens alio modo causa dicitur, quando per po- tentiam activam causa est, quàm quando dicitur causa ob impo- tentiam, & proinde videndum, quatenus homo per impotentiam peccans puniendus sit. Nam impotentia quedam privatio potentia est: unde sequitur eum qui per potentiam quandam operatur ex habitu a- gere; eum qui per impotentiam ex privatione, quæ æquivocè tantum ha- bitus vocatur. Nam privationem habere dicimur, ad imitationem habitus.

2. Hinc fit, quod operationes humanæ provenientes ab ali-
quâ

V

quâ potentiâ malorum activâ ab iis, quæ ab impotentiâ existente quâdam privatione potentiæ bonorum activæ producuntur, diversæ sint, & proinde non iisdem pœnis afficiendæ. *Quomodo enim destitutus potentiâ mala agendi non bonus dicitur & virtuosus, v. g. castratus non temperans vocatur: ita contra nec vitiosus statim dicitur, qui potentiâ bonorum activâ, virtute nim. destituitur.*

4. Quot modis ex impotentiâ operari ea, quæ cum justo & honesto pugnant, contingat, ex naturâ virtutis perspicendum est. *Nam impotentia est quâdam habitus privatio. Virtus autem ille habitus est quo bona agimus.*

5. Est autem virtus moralis habitus proæreticus in mediocritate quoad nos relatâ positus, quam definit prudentia. *Hanc definitionem latè declarat Aristoteles in Ethicis, rationesq; ejus reddit, ut non sit: quare huic explicanda hic immoremur: tantummodo itaq; eas sumentes singularem ejusdem partium privationes in homine contemplabimur: ita namq; singula partes impotentia, quâ mediante homo à justo & honesto deflectit, ultro sese offerent.*

6. Definitio virtutis indicat, triplicem, esse impotentiam, ex quâ quod injustum esse gigni possit, nim. 1. infirmitatem voluntatis subsistendi in bono & abstinendi à malo. 2. Imprudentiam. 3. Invaliditatem in moderandis affectibus & concupiscentiâ. *Nam cum virtus 1. sit habitus, consistit ea in constanti quâdam voluntate boni justiq; & firmo proposito à bono non recedendi. 2. cum mediocritatem, in quâ posita virtus est, prescribat prudentia, necesse est hac potentiâ boni activâ ex imprudentiâ operantem destitui, & propterea quâdam impotentia laborare. 3. quia virtus in mediocritate posita est, necesse est eum, qui concupiscentiam divitiarum, bonorum, affectuum moderare nequit, cum voluntatem moderandi habeat, impotentia quâdam laborare.*

ARTICULI HUIUS

Part. Prima.

DE:

VOLUNTATIS PERMANENDI IN BONO INFIRMITATE.

1. Omnes ii aliquâ impotentia laborant & aliquâ particulâ potentiæ bonorum & justorum activæ destituuntur, qui aliquâ vel molestia sive præsentis sive futurâ vel voluptate patiuntur se à proposito agendi bona & fugiendi mala dimoveri. *Nam virtuosorum tanquam habitus instructorum ea est firma voluntas, ut nulla molestia aut voluptate*

Voluptatum occasio sese exhibens eos dimovere à suo proposito queat. Quapropter hac firmitudine non præditi aliquâ particulâ potentie bonorum active destituntur.

2. Præsentibus molestiis à proposito agendi bona & iusta fugiendique mala & injusta divertuntur qui paupertate, fame, frigore & nuditate ducti peccant. *Nam cum hisce adacti ad delinquendum ea quæ committunt non perpetrarent sed fugerent, si isdem destituerentur; manifestum est principium peccandi in aliquâ impotentia consistere.*

3. Magis tamen à pœnis liberantur qui frigore gravi aut urgentissimâ famé ad peccandum trahuntur, quàm ii quos allicit paupertas. *Nam plerorumque hominum ea est impotentia ut ejusmodi urgentissimis & gravissimè impellentibus, qualia sunt frigus & fames, vix resistere queant, & raro etiam hæc occurrunt, ut adeò difficile sit potentiam resistendi sibi acquirere. At paupertas diuturnum quid est, cui tollerando advesieri quis magis potest. Ac proinde impotentia resistendi paupertati magis voluntaria est, & hominem ipsum eâ laborantem causam habet. Unde quoque ex hac impotentia magis voluntaria peccans magis puniendus est.*

4. Qui ex paupertate multoties peccat, ut tandem sibi vitium acqui: at non amplius censei potest ex impotentia peccare, ac proinde ordinariam cogitur subire pœnam. *Nam huic perfecta malorum agendorum potentia inest; nec excusatur quod vitio parando occasionem aliqua impotentia necessitati resistendi dederit. Quælibet enim hominem oportet adversus vitia sese erigere.*

5. Nec etiam in Judicio de peccatis à pauperibus commissis faciendò semper existimandum est, ea à quâdam impotentia profecta esse. *Nam nonnulla delicta ita sunt comparata, ut nec pauperissimæ ea committere posset, nisi esset vitiosus. Ita v. g. crimen læsæ Majest. à paupere commissum non debet censei profectum à quâdam impotentia.*

6. Futuris molestiis à proposito agendi bona & fugiendi mala deducuntur & ita ex quâdam impotentia peccant qui jussu tyrannorum aut tyrannicè potestatem, quam habent, exercentium quid committunt. Horum autem peccatorum magna varietas est, pro ratione rei turpis & injustæ quæ subitur, & molestiarum quæ fugiuntur, ut adeò universaliter determinari nequeat, in quantum abeundum sit à pœnâ ordinariâ. *Nam leves ob molestias effugiendæ turpissimum aut injustissimum quiddam committens magis pro vitioso quàm pro peccante ex quâdam impotentia habendus est. Contrà sæpè contingit virtuosos effugiendarum gravissimarum molestiarum gratia aliquid quod leviter injustum aut turpe est committendum subire.*

7. Impotentiam quoque quandam arguit, si qui datâ aliquâ & fortè fortuitò oblatâ non quæsitâ singulari occasione ad peccandum irritati sint. *Quales sunt qui ita se excusant: quis potest rot scopulos sine naufragio præterire? Nam tanta est hominum impotentia, ut irritati presentibus voluptatibus, præsertim si meditentur, talem occasionem fruendi iisdem non facillè iterum oblatum iri, patiantur se seduci. In ejusmodi autem casibus subtilissimum adhibendum est judicium. Nam solent improbis nonnunquam occasiones esse exoptatissima, quibus, quasi hisce illecti essent, sese excusare nituntur.*

8. Aliquando quæ videntur fortuita ab omni pœnâ libertantia principium habent impotentiam. *Nam quedam fortuita ita sunt comparata, ut & aduersus eadem virtuosè se muniant. v.g. fortes viros decet munitas esse aduersus improvisos bombardarum sonitus, ne territa arma quæ tenent è manibus procidere patiantur. Et omnis vir prudens se preparat aduersus fortuita quæ consistunt in accidentibus propinquis: sunt enim gradus accidentium & alia aliis propinquiora seu res frequentius comitantia; (de quibus agetur tractatu de quinque habitibus mentis.) Hinc Ipsi solent casualia delicta distinguere in ea quæ sunt de casu fortuito, & ea, quæ sunt de casu improvise.*

PARS SECUNDA.

Artic. 5.

DE

IS QUÆ PER IMPRUDENTIAM FIUNT.

1. Habitus prudentiæ deficit vel actu primo vel secundo: Impotentiam, quæ oritur ex absentia actûs primi, imprudentiam vocamus.

2. Omnis imprudentiæ homo vel sibi causa est vel non est. Quicquid fit ex imprudentiâ, cujus quis sibi causa non existit, absolutionem à pœnâ; & contra quicquid fit ex imprudentiâ, cujus quis sibi causa est, aliquam pœnam licet non ordinariam meretur. *Nam quod per impotentiam, cujus quis causa non est, alicui impossibile est, id ipsi simpliciter est impossibile. Quod simpliciter impossibile est id simpliciter necesse est non esse. Quod simpliciter necessarium est esse aut fieri vel non esse aut non fieri, neminem pœna subjicit; quia simplex necessitas ab omni pœnâ liberat, prout superius demonstravimus. At qui sua impotentia sibi causa est pœna cuiusdam merito subjiciendus est; quia quemadmodum vitiosus ob potentiam mali activam acquisitam: ita imprudens*

ob impotentiam, cuius ipse sibi causa est, licet non eadem quâ vitiosus pœnâ puniendus venit.

3. Imprudentia infantum, impuberum, minorennium, mulierum, dementium & perpetuo furore affectorum à pœnis publicis eximit; infantum quidem & extremè dementium aut perpetuo furore laborantium ab omnibus; impuberum, minorennium, mulierum, senum, quousque hi per naturam prudentiâ privantur. Nam hi omnes suam imprudentiam, quâ laborant, à naturâ habent, nec illius causa sibi existunt; quia prudentia omnis experientiam requirit alia maiorem alia minorem & præterea cognitionem universalium quorum gradus sunt, nam alia aliis apprehensu difficiliora existunt. Quia ergo infantes & dementes natura sunt inepti ad experientiam & cognitionem universalium habendam, omnis defectus prudentiæ in iisdem pro impotentia naturali habetur, & propterea nihil pœna merentur. In cæteris gradus prudentiæ perpendendi sunt. Nam quedam prudentia tam exiguam desiderat experientiam utiturq; universalibus ejuemodi, quorum & impubes qui infantiam excessit capax est; quedam cum tantâ sui parandi difficultate est conjuncta, ut ejus nec minorenes nec mulieres capaces existant, hæc quidem ob defectum naturalem Judicii, illi per defectum ætatis, quæ ad experientiam longam & penetrationem in universali obscuriora requiritur. Unde patet, singulare judicis in pœnis mitigandis vel remittendis ratione hujus impotentia desiderari judicium.

4. Ex præmissis videtur inferendum, majorenes, qui dementes non sunt, sed usu rationis pollent, regulariter censeri debere suæ imprudentiæ sibi causam existere, & propterea eorum imprudentiam non debere impunem esse. Nam qui usu rationis præditi tantum ætatis habent, quantum ad experientiam, quâ vir prudens instructus esse debet, parandam requiritur, ii, si prudentiam nondum adepti sunt, per suam negligentiam causa sibi illius esse videntur.

5. Ut tamen perfecta in omnes cadat prudentia impossibile est. Nam perfecta prudentia, prout superius traditum est, conjuncta est cum scientiâ practicâ. Sed quotusquisq; vel eruditorum est, qui de scientiâ hac gloriari possit? Omnes propemodum vulgariter doctos dixerim regi opinionibus. Unde enim orientur tot in omnibus facultatibus & disciplinis dissidia & contentiones, nisi singuli suis abundarent opinionibus? Vix ergo est, ut à vulgo desideres, quod ne quidem in eis, qui vitam studiis consecrarunt, reperire licet. Quapropter part. 1. docuimus, virtutem subditorum à virtute imperantium differre quemadmodum opinio à prudentiâ perfecta. Unde fit, quod omnibus hominibus præter eos, qui

scientiam practicam sibi pararunt, aliquid impotentia ratione prudentiensi.

6. Vulgus hominum quamvis scientiam architectonicam, quâ prudentia perficitur, habere nequeat; nihilominus universalium eorum, quæ in vitâ benè gerendâ, & ne injustum quid committatur, requiruntur, opinionem sibi parare potest. *Nam omnes idiotæ, qui in aliquâ civitate vivunt, leges rectas & præcepta prudentum vel ipsi legere vel eos, qui in hisce versati sunt, consulere possunt. Quæ etiam causa est, quare leges ferantur in civitatibus & Citi gaudentes suis privilegiis foveantur, sc. quò idiotæ habeant unde opinionem aliquam loci scientiæ sibi parent.*

7. Ignorantia itaque juris à pœnâ criminum non excusat. *Nam non inquirere in agenda, & ne quidem opinionem aliquam parare discendo ex legibus vel interpretibus legum quæ notanda sint, ut rectè vivatur, & ne quis membrum vitiosum in societate humanâ existat, signum est hominis vitiosi.*

8. Ex dictis licet colligere quantum à pœnâ liberet rusticitas. *Nam homines agrestes & extra civitatem viventes nec præsto habent quos consulere queant nec quæ paulò subtiliora sunt ab aliis præscripta capiunt. Et quia hujus impotentie causa est genus vite quod colunt ita comparatum, ut eodem Respubl. carere nequeat: hinc & rusticitatem quibusdam in peccatis remissionem pœnæ meretur.*

PARS TERTIA.

Artic. 5.

DE

IMPOTENTIA HABITUM PRUDENTIÆ DEDUCENDI IN ACTUM SECUNDUM.

1. Impotentia deducendi actum primum seu habitum prudentiæ vel opinionis bonæ in actum secundum vel à naturâ oritur vel ab hominis culpâ, illam liberare à pœnis, hanc non item extra dubium est.

2. Impotentia naturali annumeramus somnum, furorem supervenientem, senectutem. *Nam senes prudentiam, quam mediæ pararunt vitâ actu primo retinere extra dubium est, sed deliros & dementes eos fieri, causa hæc est, quia destituntur volubilitate sensuum ad servandam intellectus operationes requisitâ.*

3. Impotentia eruendi prudentiam in actum secundum sibi causa sunt qui affectibus cedunt. *De quibus quod ex quadam minus perfecta potentia mala operentur paullo ante tradidimus.*

MEMBR: III.

DE

IIS QUÆ IPSI MALO ILLATO INSUNT
POENAM MITIGANTIBUS VEL
VENIAM PARIENTIBUS.

1. Hactenus contemplati sumus, quomodo pœnæ velut medicina adversus mala diversimodè applicari debeant ratione causæ morborum, quatenus ea non una est eademque sed diversa & variæ sequitur ut morbum ipsum i. e. operationem ipsam malam consideremus, quatenus respectu hujus medicina variet. *Nam quemadmodum in corpore humano sæpe accidit quid videri morbum seu vitiosam corporis organici operationem, cum tamen non sit: ita nonnunquam videtur quid mala & vitiosa operatio animi, quæ tamen talis non est, & per consequens nec pœnas parit.*

2. Quæ ablatio boni aut illatio mali jure vel non injustè sit pro delicto haberi nequit merente pœnas. *Quod namq, justum vel non injustum est pro morbo civitatis vel Reipubl. haberi nequit. & proinde nec medicinali pœna affici potest. Illatio mali vel ablatio boni non injusta contingit, si bellum geritur licitum; justa si jure potest acis quid mali infertur. Quapropter occasio sese nobis exhibet. differendi de bello privato, quatenus illud licitum sit.*

ARTIC. I.

DE

BELLO PRIVATO, QUATENUS A POENA
LIBERET VEL ORDINARIAM
MITIGET.

1. Olim, antequam conderentur civitates, nullæ contentiones & lites aliter decidi poterant quàm per bella, quemadmodum id hodiè contingit inter reges principes vel Resp. nullum superiorem agnoscentes. Qui enormis quidam defectus erat. *Nam sæpe injustissimi homines existebant victores & injustum perpassi tendentes ad correctionem illius maximam nonnunquam patiebantur injuriam ab adversariis victoribus omnibus bonis spoliati & in servitutem redacti.*

2. Jura

2. Jura civitatum ergò meritò omnia bella privatis prohibent, & si quæ suboriantur lites magistratibus & iudicibus decidendas committunt, nec ullum bellum nisi in summâ necessitate admittunt. *Nam lites finire commodius nequeant, quàm si sint constituti iudices qui sine affectibus & incorruptè judicent, quorumq; sententias partes litigantes pro veris & justis habeant. Sed nec hoc impetrabitur, nisi sint magistratus auctoritate & armis, seu instrumentis ad impellendam aptis instructi, quò parere sententia iudicum nolentibus vim addant. Manet ergò salva omnis civitas per hoc, dum nulli privato conceditur bello privato sua persequi jura, sed per iudices & magistratus: ita namq; lites mediante rectâ ratione deciduntur, nec infirmus robustiori contra jus & fas cedere tenetur. Unde consequitur, omnia bella privata regulariter jure natura prohibita esse. Præterea nulla civitas manere una potest qua non omnibus modis impedit bella: bellum enim dissolutio quadam societatis humana est, civitas verò societas perfectissima, quam maxime unam permanere oportet, si velit consistere. Quapropter partibus ejusdem nullum debet concedi bellum, nisi summa necessitate id exigente.*

3. Quandoq; ergò & quidem tunc bella privata non sunt injusta, quando sc. iudicum operâ & magistratuum auctoritate patientibus in justum subveniri aut ab iisdem alio modo effugi malumnequit. *Nam cum nullus liberorum hominum ab altero temerè injustum pati teneatur; & tamen illud modis, quibus utitur civitas, iudicibus vim, & vi auctoritateq; magistratum, averis impediendo vel corrigendo vel alio modo effugi nequeat: nihil aliud restat, quàm ut patienti vel passivo injustum relinquatur potestas propriâ vi & bello privato illud repellere. Cicero orat. pro Milone id ita expressit: Licitum est alterum occidere, si injusta pœna ante luenda, quàm justa repeti possit. Et hac potestas vim vi repellendi nulli privato à quoquam magistratu de jure adimi potest: servile namq; est cogi temerè à quoquam pati injustum quod corrigi nequeat. Hinc solens Dares dicere, defensionem necessariam nec à Papâ nec ab Imperatore nec per consuetudinem tolli posse, eamq; justam esse etiam in foro conscientia; adeò ut qui eam negligunt peccent non modo in se, propterea, quod videantur sibi ipsis manus violentas inferre, sed etiam in Rempubl. si viri sint virtuosi & patriæ proficui, dum patiuntur se Reipubl. subtrahi. Ex hisce patet, quomodo intelligendum sit hoc vulgatum, vim vi repellere licet, nim. sensus hic est: Cuiuslibet privato concessum esse debet sui defendendi causâ bellum privatam suscipere, quando auxilium iudicis & magistratus nullum est, & malum aliâ ratione effugi nequit.*

4. Omne ergò bellum privatam, quò non injustum sit, prærequirit offensionem aliquam. *Offensionem voco lesionem vel factam*

vel

vel jam certo imminentem. Nam ubi nulla lesio metuenda est, defensionis quidam potius prætextus quam defensio est. est enim privatum bellum non injustum mali cuiusdam propulsio; & proinde ubi nullum imminet, ne quidem belli nomen merere potest.

5. Secundò, quò privatum bellum non injustum sit, requiritur ut malum imminens pertingat ad eum qui bellum privatum suscipit. v. g. ut vel ipsius vel parentum, liberorum, fratrum, sororum, conjugis, vel similiarum personarum, quarum malum ad nos pertingit, vita, valetudo &c. petatur. Nam quod nobis non imminet malum de eo non conquiri aut agere in iudicio nedum bellum privatum subire justum est: tunc enim bella privata non injusta esse diximus, quando malum inferret quod per magistratum & iudicem corrigi vel averti nequit: ergo nec bellare licebit, nisi malum tale sit, de quo illato nobis in iudicio conquiri concessum sit, seu ob quod actio aliqua nobis competat.

6. Tertio quoque requiri videtur, ne quis sibi ipsi mali imminenti causa existat. Nam conquiri quis nequit de malo cuius quis ipse sibi principium & causa existit. De quo autem justam querelam non habet, ob id propulsandum nec licitum bellum ab eodem suscipitur.

7. Quarto debet bellum privatum, quò licitum sit, nihil aliud esse quàm necessaria quedam defensio. Nam nulla civitas bellum privatum admittere potest nisi in summa necessitate. Quodcumque autem bellum non cadit in necessariam defensionem id omne tale est quòd alià ratione potest effingi. Quapropter si quis bello privato suscepto alterum læsit, accusatum non alio modo sese defendere valet quàm exceptione necessaria defensionis. Id quod nostrorum iudiciorum consuetudo dicitur. Hinc non videtur licitum bellum privatum gerere is, qui, cum fugâ sibi consulere possit, mavult bellum privatum subire. Nam ejusmodi bellum non potest dici necessaria quedam defensio. Nec tamen propterea simpliciter dicendum, debuisse eum qui se defendit potius fugere. Nam interdum fuga cum majori periculo conjuncta est quàm defensio: minus enim tutum est persequentem hostem à tergo habere quàm eidem armis obsistere. Interdum & fugam, que simpliciter possibilis est, per honestatem impossibile redditur: quod enim honestas non admittit, id nec fieri posse censendum est.

8. Debet porro malum imminens, quò bello privato avertitur, tale esse quòd consistit in ablatione boni inestimabilis & talis, quòd ablatum restitui nequit; aut si bonum ablatum vel ipsum restitui vel pecuniâ estimante solutâ restitui possit; personâ talis esse quæ in jus citari nequeat. Nam si bonum ablatum sit estimabile & persona auferens illud in jus citari queat occurri injusta potest officio judi-

is & magistratus, & tunc bellum injustum est. Hinc cum latronibus & raptoribus concessum est bellum privatum suscipere: sunt enim *persona incognita qua in jus citari nequeunt. it. impune occidere licet eum, qui pudicitiam vel vitam violenter auferre aut membra mutilare nititur, non obstantè quòd notus sit & in civitate degat, adeoque post factum in jus citari possit. Nam hec bona sunt talia, qua nec ipsa restitui possunt nec estimationem recipiunt, ut loco horum pecuniâ datâ satisfiat; & per consequens injustum horum ablatione subertum tale, quod nullus iudex imploratus corrigere valet.*

9. Postquam demonstratum est & satis constat, quænam sit belli privati suscipiendi justa causa; etiam dicendum erit de modo bellandi, quinam licitus sit: *fieri enim potest, ut, quamvis quis licitum bellum suscipiat sese defendendo, peccet tamen in modo defendendi. Hinc alleganti exceptionem necessariâ defensionis regeri solet, non observatum esse moderamen inculpatæ tutelæ.*

10. Omne bellum privatum, quod sine cæde geri potest, quamvis justam ob causam & licitè susceptum, illicitum tamen fit, si mediante cæde perficiatur. *v. g. si invasori quis extorserit gladium & inremem nihilominus occiderit, efficit bellum quod licitè susceperat injustum fieri. Qui enim sine cæde vitam suam defendere valet adversarium sine causâ & per consequens injustè occidit.*

11. In summâ quicquid quis, suscepto quamvis licitè bello, magis ulciscendi quàm defendendi animo facit injustum est. *Nam bellum privatum, quòd licitum sit, necessaria quedam defensio esse debet. At quicquid magis ulciscendi quàm defendendi animo fit necessaria defensio non est:*

12. *Ex hisce possumus iudicium petere faciendum de iis, qua Dares tradunt circa moderamen inculpatæ tutelæ: dicunt nim. illud estimandum esse ex tribus, causâ scil. modo, & tempore. Circa causam id notandum tradunt; allegantem necessariam defensionem non debere esse ipsum auctorem rixæ. Demonstravimus enim, nim. n. 6. bellum illud privatum non esse licitum quod suscipitur ob malum cuius quis causâ existit. Ratione etiam causæ dicunt moderamen non observari, si quis mortem tantum verbis minitantem occidat. Nam adversus ejusmodi minitantes implorari officium judicis potest, quò adigantur ad præstandam cautionem de non offendendo. At demonstravimus n. 3. bellum privatum tunc licitum esse, quando officium judicis cessat & nihil ad malum avertendum prodest. Excessui causæ quoque annumerant si quis provocatus ad duellum compareat. Ratio iterum ex dictis à nobis patet: provocatus enim potest injuriam quam à pro-*

vocante

volente patitur ad magistratum deferre & per hunc vindicare; aut si provocans, ut fieri solet, minas addiderit, provocatum nusquam tutum esse debere nisi comparuerit, petitione cautionis de non offendendo sibi consulere. Quicquid autem mali illius corrigi vel imminenti per iudicem & magistratum averti potest, ab id illicitum suscipitur bellum. n. 2. & 3. Excessus modi dicitur Ddribus, si quis ad verfarium occiderit, cum sine cæde illius vim repellere potuisset. si. si defensio non respondeat proportionem offensionis, ut si quis virgulâ aggredientem gladio excipiat & feriat. Demonstravimus enim num. 10. & 11. omne bellum, quamvis licite susceptum, illicitum tamen & iniustum fieri, si ulterius procedatur quam necessaria defensio requirit. Hinc nonnulli Ddres ed progressi sunt, ut in moderamine inculpate tutelæ requirerent paritatem armorum, quamvis sine sufficienti causâ, prout ex nostris fundamentis apparet: si enim homo robustus & in arte pugillatoria exercitatus me infirmorem & istius artis imperitum aggrediat gladio, & ego aliâ ratione imminentem mortem effugere nequeam, non pecco aduersus moderamen inculpate tutelæ, si globo plumbeo sum trajiciam. Nam si mors potius ferenda, quam in defectu parium armorum defensio instituenta, nihil cause est, quare non omnem defensionem illicitam dicamus. Tertione excessus moderaminis committatur, volunt Ddres temporis rationem habendam esse: & proinde ob excessum pœnam dicunt ei, qui ex intervallo & non incontinenti vim illatam repulit. Quantum autem temporis requiratur, ut quis dicatur non incontinenti suscepisse defensionem ambigunt. Nos verò ex demonstratis & rationem reddere & tempus definire possumus. Nam cum bellum omnia privatam non ulciscendi sed defendendi solus animo suscipi debeat quod licitum sit, & tunc quando motus malum opem magistratus implerare nequit; sequitur eum, qui ex intervallo temporis vim illatam repulit, non licite bellare: intervallum enim temporis arguit, enim magis ulciscendi quam defendendi gratiâ & potius propriâ quam magistratus vi repellere vim nitit. Quantum ergo temporis requiritur ad intervallum illud? tantum quantum sufficit, ut misso invasore vel ledere nitente magistratus adiri ejusq; auxilium implorari possit.

13. Ex hisce nostris demonstrationibus collatis cum Ddram opinionibus eruemus belli privati liciti definitionem talem, quod sit bellum susceptum iniusti illius, quod corrigi à magistratu nequit, propellendi gratiâ, & ita geritur, ut nec vindicta nec lucrum sed sola defensio bonorum quæ impetuntur intendatur.

ARTIC. II.

DE

MALO QUOD QUIS ALTERI VI SUÆ
POTESTATIS INFERT.

1. Qui vi suæ potestatis malum pro meritis hominibus infert non peccat. *Nam emendans & coercens vitia laude potius est dignus.*

2. Fit autem nonnunquam, ut potestatem quandam habentes eadem abutantur & ulterius in infligendis pœnis progrediantur quam debebant, ratione cujus abusus pœnam merentur. *Nam quatenus faciunt id quod potestatem excedis injustè ledunt.*

ARTIC. III.

DE

RELIQUIS MALI DEFECTIBUS MI-
NUENTIBUS POENAM.

1. Non omnia vitia extirpari in Rebuspubl. quales communiter sunt, possunt & proinde solet à puniendis vitiosis abstineri quamdiu nullum ratione sui vitii malum operati sunt. *Quemadmodum enim medici causas morbi non student expellere medicamentis, quamdiu non operantur seu morbos excitant: (v.g. licet cognitum sit Tisium in renibus habere calculum, si tamen hic non movetur sed quiescit; facius est nulla applicare medicamenta illam expellens quam eundem concitare & cum hoc Tisio dolores) ita, quamdiu morbus sese non perfectè exerit, causas morbi ipsam Jcti non adoriantur. Difficile namq; est judicare, causas morbi seu vitium animi radices in homine egisse, nisi perfectam aliquam & absolutam operationem à vitio provenientem, id deprehenderit.*

2. Non autem censendum est cum vulgo, nihil mali pœnâ dignum factum esse, si nemini nocitum sit quoad bona externa. *Nam non tantum ea pro delictis habenda sunt, quæ utile bonum tollunt vel imminuunt, sed & quæ honestum; nec tantum ea, quæ privatum alicujus, sed & quæ publicum evertunt bonum v.g. quietem publicam.*

3. Cum primis autem à pœnâ ordinariâ recedendum ob læsionem vel modicam vel nullam, si appareat, legislatores in irrogandis pœnis respexisse ad magnitudinem læsionis & inde vitium puniendum aestimasse. *Nam quemadmodum nonnunquam fit, ut homo morbum quendam non tanti aestimet, ut propterea causas morbi medicinâ adhibita*

adhibita tollendam existimet; ita & comparatum circa vitiosos hominum operationes, quæ morbi quidam Reipubl. sunt. Cui itaq; est præbe perpendere ob quam vitiosam operationem Lator vitium quodvis extirpatum voluerit. Hac enim cessante ab ordinariâ penâ recedendum est. Verùm hæc magis ad materiam de-interpretatione spectant.

4. Quando Legislator in irrogatione pœnarum respexit ad injustum particulare, ordinaria pœna mitigatur vel tollitur, si appareat, eum, qui læsus dicitur, non invitè perpeffum esse, it. delinquentem lælo satisfacisse, it. læsum vindicasse aut propulsaße malum. it. læsum remisisse. it. læsionem modicam admodum esse. Nam hæc omnia injustum particulare cessare faciunt.

MEMBR. IV.

DE

ACCIDENTIBUS QUÆ IMPEDIUNT POENAS ORDINARIAS NON OBSTANTE, QUOD DOLO MALO ET SATIS VETIOSE DELICTUM SIT COMMISSUM.

1. Nonnunquam fit, quamvis appareat hominem vitiosum eam edidisse operationem, ob quam pœna constituta est, non tamen eam, quæ ordinaria est, infligi. Nam quemadmodum medicus ordinaria medicamenta non applicat, si videat longè majora mala suboritura & hominem ipsum potius periturum esse quàm cassam morbi remotionem iri: ita quoq; Cui est perpendere varia accidentia comitatur a pœnam ordinariam; & si apparuerit v. g. plus mali Reipubl. vel alius illatum iri sublato per pœnam vitioso quàm eo tolerato, aut alia longè graviora incommoda oritura; potius remittenda quàm infligenda pœna erit.

2. Prima circumstantia perpendenda hæc est, an fortasse contingat hunc vel illum delinquentem gravius puniri cæteris communiter, si eidem infligatur ordinaria pœna. Nam hic tuac communem tolerabit pœnam si paulo minorem ordinariâ sentiet. Contingit verò pœnam reddi majorem, quàm communiter est, si delinquens labor et morbo vel senio; aut si ob delictum sine suâ culpâ diu in carcere detentus fuerit.

3. Secunda circumstantia perpendenda hæc est, an fortasse pœna ad alios innocentes & a delincente lælos magis quàm ipsum delinquentem vel æquè pertingat. Nam non temere agere faciendum est innocentibus hominibus: pœna namq; vitiosis irrogantur, ut his sublatis bene sit cæteris hominibus, qui occasione commissi delicti læsi sunt, non ut in æramonas & miseriaß graviores conjiciantur quàm perpeffi sunt.

X 3

4. Tertia

4. Tertia circumstantia est dignitas personarum. *Nam in vita nobili tantum fortasse potest insignium ademptio quantum in plebejo sustigatio: quemadmodum etiam medici leniora purgantia hominibus subtilioribus quam rusticis propinare solent. Quamvis plerumq; Latores hodiè sine distinctione soleant pœnas delinquentibus dictitare, quod quando fit interpretes legum sibi limitandi potestatem non sumunt.*

5. Quarta circumstantia hæc est, an fortasse præditus sit reus aliquo habitu, quo plus prodesse Reipubl. quàm suo vitio nocere queat. *Nam hoc in casu is qui jura Majestatis habet prudentius agere videtur, si ejusmodi Reip. partem conservat quàm si eam tollit.*

CAP. IV.

DE

CRIMINIBUS IN SPECIE.

1. Hactenus contemplati sumus principia constituendi, aggravandi & minuendi pœnas ordinarias delictorum: sequitur, ut illa ad singula delicta applicando ostendamus rationes & causas eorum quæ communiter à LLbus & Ddribus circa hanc materiam docentur. *Hoc namq; ipsotota de injustitiâ universalis doctrina absolute vetur, & etc. eorum seu universalium à nobis propositorum usus juris studiose ostendetur.*

MEMBR: I.

DE

HOMICIDIO VIOLENTO.

1. Homicidium seu delictum illud quo homo hominem vitâ privat vel fit clandestinis artibus vel vi quâdam apertâ, quod violentum vocatur. *Nam quicquid in invitum statuitur vel committitur vi vel in ignorantem adhibitis artibus occultandi.*

2. Ab homicidio, quod vi fit, initium dicendi sumemus. *Nam clandestinum tanquam ex vitio magis proeritico & insidioso profectum simplex homicidium jam excedere & pœnam plus quàm ordinariam mereri videtur.*

3. Homicidium merum & nudum illud est, cujus causa efficiens à nullo alio fine quàm morte ad operandum excitata est. *Nam quæ homicidia committuntur causâ efficiente excitatâ à lucro, qualia sunt latrocinium, assassinium, vespillonum crimen simplicia homicidia non sunt. Unde patet homicidium simplex in solâ morte subsistere nec ulterius*

ulterius tendere. *Nam omnis causa efficiens suum finem, a quo excitata est, adepta quiescit. Sed latro non subsistit operando, homine in via publicâ occiso, sed progreditur ad occupandam prædam, à quâ tanquam sine suo excitatur ad operandum; at simplex homicida v. g. ex iracundiâ trucidans hominem subsistit hostis sui mortem intuens.*

4. Potentia nudorum homicidiorum activa seu quâ instructa causa efficiens operatur consistit in vitiis & affectibus. Vitia sunt iracundia & injustitia particularis; Affectus invidia, odium &c. *Sed hi affectus omnes injustitiam particularem habent comitem.*

5. Omni homicidio nudo & simplici sapientissimum Numen constituit pœnam talionis, cujus præceptum nos Christiani observantes gladii pœnam velut ordinariam homicidis dictamus. *Nam licet injustitia particularis regulariter talionem in pœnis vindicativis non admittat, ut pote cum in hisce observanda sit proportio quedam: uti enim eadem pœna vindicativa locum non habet si plebejus principem & si princeps plebejum verberaverit: ita nec videtur eadem pœna & nuda talio procedere si plebejus principem & si princeps plebejum occiderit. Verùm quia summum Numen pro omnibus similiter vitam Filii sui profundi voluit singulos eque amando, omnium quoque vitam pariter voluit vindicatum. Et quia legem hanc de talione peculiariter in homicidio simplici observandâ universo generi humano, quod post diluvium constitit infamiliâ Noachi, promulgavit; omnes quoque posteros hac ipsâ voluit obligatos. Quapropter merito nos Christiani pœnam mortis simplicem, quæ mediante gladio fit, non eque tanquam criminalem & medicinalem, quâ homines ab iracundiâ vitio deterrantur, sed tanquam vindicativam; ut Deo satisfiat, observato singulariter jure talionis secundum voluntatem ejus insigimus.*

6. Hoc jure talionis non utuntur Leges Romanæ. *Nam quando observatur jus talionis & pœna quedam vindicativa, non irrogatur eadem nisi delicto perfecto, & ita hoc in delicto ademptâ demum vitâ: sed lex Cornelia pro homicidis punit eos ordinariè qui hominis occidendi causâ cum telo ambulant vel etiam occidendi animo vulnerant l. 1. pr. & §. 3. ff. ad l. Cornel. de scar. in talione nullus quoque habetur personarum respectus: at hunc habendum esse jubet l. 3. §. penult. ff. eod.*

7. Hinc cum Lege Corneliâ dolus pro facto habeatur & magis dolus quam eventus spectetur l. 17. & 14. ff. eod. nos hodiè cum animo eventum attendimus. *Nam quæ pœna ex jure talionis irrogatur species quedam vindicativa est, quæ tunc regulariter obtinet, si eventus sit secutus. Hæc ratio est, quare omnem eum, qui apprehendit instrumentum ad eadem perpetrandam satis aptum, sive per se fit*

se sitale sive ratione partium, quæ eodem feriuntur, (quemadmodum lethale sit instrumentum illud, quo tempora percussuntur, aut quo robustissimus homo, aut reiteratis vicibus quis utitur, licet alias communiter non sit, si eo robore, quod communiter homines habent, utens alias partes minus periculosas, aut semel tantum feriat) pœnæ gladii subijciamus, si non aliæ circumstantiæ accedant quæ eundem liberent. Nam eo ipso, dum hoc facit, sumit sibi plus i. e. potestatem alterum lethalius instrumentis ferendi, & eventus secuto causa efficiens est ad minimum iniusti cuiusdam secundum iustitiam particularem, quod Deus jure rationis corrigi voluit.

8. Gradus homicidiorum & pœnarum meritò petimus præcipuè à gradibus injustitiæ particularis, reliqua desumimus ex iis quæ generaliter præced. cap. de minuendis pœnas differuimus. Nam iniustum particulare potissimum nos intueri in puniendis homicidiis modo dictum & demonstratum est.

9. Ne verò quicquam omittamus eorum, quæ variare gradus viciositatis hujus possunt, primum omnium considerabimus diversitatem personarum, quibus vita adimi potest. Nam supra, cum de gradibus injustitiæ particularis ageremus, haud pauca injustitiæ vitium aggravantia petivimus à personis iniustum patientibus.

P A R S P R I M A.

Hujus Membri

DE

GRADIBUS VITIOSITATIS POENAM ORDINARIAM HOMICIDII AUGMENTIBUS.

1. Pœnam homicidii ordinariam aggravantia sunt ea quæ iracundiam & injuriam majorem arguunt. Nam ex hisce duobus vitiis homicidia procreari ostendimus.

ARTIC. I.

DE

GRADIBUS INJUSTITIÆ QUI ORIUNTUR A DIVERSITATE PERSONARUM OCCISARUM.

1. Occidit quis vel seipsum vel alios. Semetipsum occidens seu sibi ipsi manus violentas inferens primo intuitu non videtur injustus secundum injustitiam particularem. Nam nemo seipsum volens præter voluntatem occidit: ei autem, qui quid volens patitur, injuria non fit. Sed Christiani solent cadaveri ejusmodi hominis

honeste

honestam & Christianam denegare sepulturam & jubere illud à carnifice projici in locum atiquem flagitiosorum hominum sepulturæ destinatum. *Nam 1. necesse est ejusmodi hominem esse vitiosum & ita hoc delictum committere ex perfectâ quâdam potentiâ malorum activâ: nullus enim nisi extreme vitiosus ita se odit, ut ne quidem seipsum vitâ dignetur. 2. subtrahit quoq; se ejusmodi homo ecclesie seu civitati Dei & Respubl. seu civitati humanae. Deus ergo & Respubl. hoc quod contra ipsorum voluntatem fit merito vindicant.*

2. Homicidia in alios committuntur vel in personas publicas vel privatas. Publicæ personæ vel gerunt munus secularare vel ecclesiasticum. Mung⁹ secularare gerens vel est supremus magistratus & jura Majestatis habet vel inferior. Supremum magistratum & jura Majestatis habentem occidens committit crimen læsæ Majestatis, de quo inferius dicitur. *Nam quodlibet delictum pertingens ad detrimentum vitæ & dignitatis incidensq; vel in homicidium vel injuriam in privatis, crimen læsæ Majestatis est commissum in eum qui jura majestatis habet.*

3. Occidentes magistratum quendam inferiorem pro ratione dignitatis occisi gravius puniuntur quàm nudi & simplices homicidæ solent. *Plurumq; enim pœnæ gladii hoc addi solet, ut ad supplicium trahâ ducantur. Nam injustum quod ita committitur majus est quàm nudis & simplicibus homicidiis; quia perpetratur in personam cui debetur reverentia & honor & civitati detrahitur quedam dignior pars. Similis est ratio in ministris suum herum, vasallis dominum occidentibus. Nam & his reverentia debetur.*

4. Ecclesiastica persona occiditur vel quando in suo officio vel quando extra illud versatur. Occidens ecclesiasticam personam eo ipso tempore & loco, ubi & quando cultum divinum exercet, crimen læsæ Maj. divinæ committit, de quo infra dicendum erit. *Nam leditur quasi Deus per ministros suos.*

5. Extra cultum divinum versantis personæ ecclesiasticæ dignitas spectatur quæ delictum aggravat. Cum primis verò attenditur an occisus fortasse fuerit pœnitentiarius homicidæ. *Nam pœnitentiario suo quisq; Christianorum obligatus est ad exhibendam benevolentiam & amorem singularem: injustum verò eo majus est, quò plus amoris & benevolentia homicida occiso debuit.*

6. Privatus qui occiditur vel se defendere potest vel non. Qui se defendere nequeunt occisi aggravant pœnam homicidæ. *Nam qui se defendere nequeunt veluti infantes, egroti &c. miserabiles persone sunt, quibus ab aliis naturaliter debetur misericordia & auxili-*

um. Cum ergo hosce ledens ipsis debeat naturaliter misericordiam; eo magis injustum est homicidium in illos perpetratum. Quapropter ordinariam pœnam Jcti aggravare solent; pœna gladii addentes, ut homicida trabe impositus ad locum supplicii rapiatur, vel etiam ut cadaver rotæ imponatur. Si ex iracundiâ commissum sit homicidium tale, arguitur etiam maxima in homicidâ vitiositas, dum talis persona miserabilis ad tantam iracundiâ non nisi extreme vitiosum provocare posse videtur.

7. Persona porro occisa vel extranea est vel sanguine aut afinitate homicidæ juncta. Quod in conjunctam personam committitur, translata voce à specie ad genus significandum, appellatur parricidium. Sanguine juncti vel sunt ascendentes vel descendentes vel collaterales. Circa ascendentes quod fit est parricidium in specie sic dictum, velut quando quis patrem, matrem, avum, aviâ &c. occidit. Pœna more Romanorum est, ut parricida virgis sanguineis verberatus deinde culleo insuatur cum cane, gallo gallinacéo & viperâ & simiâ deinde in mare profundum jactetur; aut si mare proximum non sit, bestiis objiciatur. Quod nos hodiè imitantes deficiente aquâ ad pœnam rotæ delinquentes condemnare solemus. Nam summè injustum est eos quibus vitam debemus nostram vitâ privare. Quâ de causâ nec parciunt eis qui occidunt parentes ex quibus illicito coitu procreati sunt: debet enim & ex meretrice natus matri suæ vitam.

8. Homicidium circa descendentes committi potest vel in eos, qui jam nati vel eos qui nondum nati sunt, ut quando mulier abortum facit. Pœna ordinaria abortûs, si partus vitalis sit, hodiè est gladii. Nam licet in fœtu qui adhuc in utero est nulla propemodum se exerat facultas præterquam vegetativa quæ & plantis inest: animam tamen humanam adesse extra dubium est. Demonstratum quippe superioribus est, inferiores anime facultates velut vegetativam & sensitivam aliter homini inesse aliter animalibus & plantis; simili petito à triangulo quod vel absolute est vel in quadrangulo.

9. Liberi nati alii sunt teneræ alii adultæ ætatis. Utrorumque cædes æquali pœnâ, parricidii nimirum, coercetur, nisi quæd circa eos qui sunt adultæ ætatis quandoque contingere potest, eam minus injustam fieri. Nam adulti nonnunquam sese indignos reddere possunt pietati patriâ committendo in parentes qualiberos non decent: at sit tale quippiam non fiat aut fieri nequeat, aggravatur injustum per hoc quod parentes qui naturâ ducuntur ad exhibendam liberis, quos norunt secum idem esse, summam caritatem procedant ad eadem eorundem. Quæ causa est, quare nostri legislatores infanticiidia parricidiis in specie sic dictis æquiparârunt.

10. Fra-

10. Fratricidia & homicidia in consanguineos cæteros & affines solent pœnâ ordinariâ gladii nîm. affici, addito tamen quodam eam augente v. g. ut delinquens trahæ impositus ad supplicium rapiatur. *Quamvis enim tantus inter has personas amor non sit, quantum inter parentes & liberos: est tamen amor quidam naturaliter inherens quem alter alteri debet. Nam ita comparatum est, ut naturaliter quis norunt se idem quiddam esse sese ament. Unde eum hic amor naturalis unâ ledatur, injustum majus oritur: cum enim natura inter omnes homines quandam cognationem constituerit, ne alter alterum ledat, tunc verò magis peccatur majusq. injustum oritur, si alter alterum occidat, inter quos major quedam & arctior cognatio & conjunctio est.*

11. Maritidium & Uxoridium jure quidem civili simplicis homicidii pœnæ subjiuntur argt. l. 9. §. 1. ff. de L. Pompej. de Parricid. Jurè verò saxonico parricidio propriè dicto æquiparantur. *Nam cum Deus ipse societatem conjugalem arctissimam & indivisibilem mediante summâ caritate, qua propagandi generis humani gratiâ implantata est, coherentem voluerit; manifestum est hisce delictis lædali quam caritatem & arctissimam conjunctionem à caritate parentum erga liberos non multum differentem. Sed apud Romanos ob crebra divortia, qua fieri solebant, hæc ita non sunt observata.*

ARTIC. II.

DE-

INJUSTITIA HOMICIDII QUATENUS LOCO
ET TEMPORÈ AUGETUR.

1. *Suprà, cum de gradibus injustitiæ ageremus, docuimus injustum augeri, si inferatur malum privans bono quod magis desideratur vel hoc loco hoc tempore. Quam ob causam consultum erit videre, quomodo injustum quod inest homicidiis augeatur circumstantiis loci & temporis.*

2. *Locus, quo cædes perpetratur, vel est publicus vel privatus & hic iterum vel proprius occisi vel alterius. Videtur aggravari delictum, si quis occidatur in propriâ domo; soletque hodie reus non modò ad gladium, sed etiam ut cadaver ipsius rotæ imponatur, condemnari. Nam qui occidit eo in loco, ubi hominibus plus securitatis debetur, plus injusti committit quàm occidens alibi. At plus securitatis debetur cuilibet in suâ domo; quia domus cuius rutissimum receptaculum esse debet. Quapropter cum præter cædem illatam, ejusmodi delicto etiam læsa sit securitas domestica, perpetrantem hoc*

ipsum raptori Dares equiparant. Sed notandum, hanc pœnam non distari, nisi occidendi animo homicida domum alterius intrarit; si enim alio sine intrarit domum & aliquandiu ibidem commoratus iraq̄, accensus occiderit, pro simplici homicida reputatur. Nam tunc lese securitatis causa non per se, sed tantum per accidens vel remota est, ob incogitantiam.

3. Publicus locus est vel via publica vel alius quidam locus privilegiatus. Qui in viâ publicâ ex proposito & expectans ibidem adversarium adhibitis armis illum occidit incidit in crimen quod vocatur vis publica, de quo inferius; sed forte fortunâ & dum inter obambulandum rixa oritur occidens simplex homicidium committit. Nam ejus, quod ratione via publica committitur, tantum causa per accidens est: intentio quippe ejus est occidere, non in viâ publicâ; quippe quem locum ad hoc non singulariter elegit.

4. In loco privilegiato v. g. palatio principis occidens foret præviâ amputatione manûs gladio feriri. Nam locus privilegiatus nihil aliud est quam is, quo cuiq̄, præ cæteris locis debetur securitas, qua lesa unâ cum vitâ occisi reddit injustum majus. At si occidendi gratiâ palatium quis non intrarit, nonne etiam causa per accidens illius lese securitatis dicendus est propterea simplicis homicidii pœnâ afficiendus erit? Respondeo incogitantiam, quam qui præterdit vult reputari causa per accidens lese securitatis, arguere in ipso gravissimum iracundia vitium. Dum enim peccavit, ubi degit qui peccantibus terrori esse debebat, signum edidit extremi iracundia vitii, aggravantis pœnam eodem modo, ac si ex proposito lesisset securitatem.

5. Gravius quam simplex homicida peccat & is qui die aliquo festo cultui divino vel honori principis vel etiam ipsius occisi destinato occidere proposuit. Nam hisce diebus cuiq̄, quam maximè debetur securitas: unde gravius peccatur majusq̄, injustum committitur quam alibi. Sed qui subitâ rixâ commotus ad iram hac meditari non potuit, nullius nisi simplicis homicidii causa per se existit.

ARTIC. III.

DE

GRADIBUS IRACUNDIÆ POENAM HOMICIDII ARGENTIBVS.

I. Qui adhibitâ quâdam crudelitate occidunt meritò gravius puniuntur quam simplices homicidæ. Nam vitium in eo majus est, qui non contentus morte alicujus sevit etiam in corpus, illud multis vulneribus dilaniando, membra abscindendo ut eò horribilius compareat.

Et

*Et proinde solent Dares præter pœnam gladii etiam hoc addere, ut rem
trabæ impositus ducatur ad supplicium.*

PARS SECUNDA.

Hujus Membri.

DE

IIS QUÆ PŒNAM HOMICIDII ORDINA- RIAM MINUUNT VEL TOLLUNT.

1. Pœnam ordinariam homicidii mitigantiâ vel planè omnem pœnam tollentia sunt: 1. Incertitudo causæ efficientis. 2. Si delinquens sit tantum causa remota & non proxima, quod contingit in culposis homicidiis. 3. Si quis tantum causa per accidens mortis alterius existat, quod contingit in casualibus homicidiis. 4. Si causa efficiens non operetur mediante potentiâ malorum activâ perfectâ. 5. Si mors non sit injustè illata. 6. Si operationem mors non sit secuta. 7. Si homicidium dolosum & consummatum alia jubeant impune esse vel pœnam ejusdem mitigari. *Nam hæc omnia præced. cap. demonstrata dedimus quòd sint ea quibus pœna mitigatur vel planè tollitur.*

ARTIC. I.

DE

HOMICIDIIS CIRCA QUÆ DE CAUSSA EFFICIENTE DUBITATUR.

1. *Hactenus consideravimus quomodo auctâ vitiositate augetur pœna homicidiorum: sequitur, ut ordine perpendamus ea quæ pœnas minuunt ordinarias vel veniam pariunt. Primum autem & principale minuens vel tollens pœnam ordinariam est dubitatio de causâ efficiente. Nam nemo putari potest, nisi de quo compertum habetur quòd alicujus mali causa efficiens existat.*

2. Duobus verò modis gignitur dubitatio de causâ efficiente, dum vel constat de operatione & ignoratur persona vel scitur persona & latet operatio, ex quâ cognoscitur quòd causa efficiens fuerit. Latet persona, quando plures vulnerarunt, de quibus, quòd conspirarint in necem, aut quisnam horum vulnus inflixerit, non constat. *Nam si notum sit conspirasse eos & habuisse animum occidendi, omnes ordinariâ pœnâ plectuntur velut aliqua societas qua occidit. Quòd*

eadem sit, si constet singulos lethaliter vulnerasse adeoq; causas efficientes mortis existisse. Nulli namq; parcitur de quo compertum habetur quod causa efficiens existerit. At si nulla precesserit conspiratio nec constet quisnam vulnerantium infixerit vulnus lethale, omnes puniri gladio non possunt: plecterentur enim unà qui injuste eadē causae efficientes non sunt. Adeoq; ne pœna tangat innocentem, omnibus extraordinaria pœna, carceris n̄m. vel relegationis dicitur.

3. Operatio latet, si non constet, an etiam eo motu cujus principium quis fuit mors illata sit. Quo casu ad pœnam ordinariam procedi nequit. Nam si non constet eo motu, cujus principium quis existit, illatam mortem esse, nec poterit is causa efficiens mortis dici. v. g. Titius vulneravit Mævium, qui postea mortuus est. non potest Titio ordinaria pœna homicidii dicitari, nisi sciatur vulnus lethale esse. Nam si ignoretur an vulnus lethale sit, Titius quidem motus, quo vulnus inflatum est, principium existit; incognitum tamen est, an etiam habendus sit pro causa efficiente mortis: neq; enim manifestum est, an & eo motu mors illata sit. Quapropter cessabit hoc in casu pœna ordinaria substitui à paulo mitiori, prout cetera circumstantiæ hoc suadent. Sic v. g. mulier quæ ex prohibito coitu concepit occultare volens suam impudicitiam, paritura insidet latrina in eamq; infantem immittit. Hoc in casu quæ dubium est, an infans vivus & hoc ipso mulieris facto occisus, an verò in utero materno jam mortuus editus fuerit, non audent Ddres ordinariam, cullei nimirum, pœnam dicitare sed pro animo tam miserè fatum encandis, quem mulierem habuisse deprehendunt in solâ gladii pœnâ substitunt cautè satis, ne sevirissimam hanc pœnam inferant ei quæ causa efficiens mortis non existit; & ne, si mitior inferatur, flagitiosissima mulieres ansam arripiant pœnam mortis per hoc effugere.

ARTIC. II.

DE

CULPOSIS HOMICIDIIS.

1. Culposa homicidia delinquentem causam remotam habent, nec regulariter ordinariâ sed mitiori quâdam pœnâ afficiuntur. Nam demonstravimus præc. cap. membr. 2. artic. 2. n. 3. hominem causam remotam injusti ordinariæ pœnæ non posse subijci. Hinc loco pœnæ gladii solent Ddres pro ratione circumstantiarum & graduum culpa modo sustigationem, modo relegationem, modo pœnam carceris vel pecuniariam dicitare.

2. Culpofum homicidium non est quod mandans per alium committit. *Demonstravimus enim cit. artic. 2. n. 2. eum, qui mandat delictum, non causam remotam sed proximam esse, & proinde ordinariam mereri poenam.*

3. Sed qui consiliis & persuasionibus occasionem occidendi præbent causæ remotæ sunt homicidii & paulò mitiori quàm gladii fustigationis nim. vel relegationis poenâ afficiendi. *Nam, hi, dum consilium suggerunt non excitati voluptate, quæ ex morte occisi percipitur, sed benevolentia ejus, cui consilium suggerunt, vel alio sine quem intendunt, potentiam mali activam in operante excitant, nec tamen causæ proxima sunt.* Difficile autem vulgò reputatur mandatum à consilio dignoscere, & Ddres hac in parte duò observant, quibus eadem discernant, nim. 1. cujus gratiâ homicidium sit commissum: si enim occidentis magis quàm mandantis gratiâ sit, potius consilium quàm mandatum esse judicant. v. g. Titius suasu Sempronii Mævium, à quo laesus est, occidit: suæ vindictæ non Sempronii gratiâ facit; & proinde Sempronius consultando potius quàm mandando peccasse videtur. 2. an qui occidit id facturum fuisset, licet is, qui pro mandante habetur, nihil dixerit; fortè si inimicitia capitales inter committentem homicidium & occisum intercesserint. *Ratio ex nostris principiis patet; quia nemo potest concipi causa proxima alicujus delicti, nisi excitetur à malo quod per illud inferatur ad operandum vel per se vel per alios.* At si ejus, qui pro mandante habetur, gratiâ operatio non sit peracta nec aliàs is qui occidit id facturum fuisset; signum est, eum qui pro mandante habetur non excitatum fuisse ad delinquendum per alterum à malo quod per delictum, inferatur; & per consequens nec causam proximam mali existere.

4. In genere pro causâ remotâ homicidii habetur qui quid facit quo excitatur potentia, ut res habilis fiat ad interimendum hominem, nec præcavet hoc, meritò propterea extraordinariâ poenâ afficiendus v. g. si putator, cum ex arbore ramum dejiceret, non præclama-verit & prætereuntem occiderit. *Nam cit. artic. 2. n. 4. demonstravimus, fieri quem causam remotam, si in quodam operante fuerit causa excitandi potentiam activam.*

5. Deinde & is causa remota est qui in enecato excitavit potentiam passivam i. e. reddidit eum habilem & disposuit ad ferendam mortem. *Nam & hoc modo quem fieri causam remotam cit. loc. ostendimus.* Sic feriens alterum instrumento non lethali, aut infligens vulnus non lethale, si quid accedat mortem inferens, causa remota est homicidii & modò fustigatur, modò relegatur modò in carcerem conjicitur pro ratione circumstantiarum. *Nam disponit*
homi.

hominem & habilem reddit ad patiendum & recipiendum id quo mors infertur. Sic mulier exponens infantem, qui expositus moritur, causa remota mortis est. Nam intentio ejus est hoc agere, ut lasciat stuprum & alius quispiam inveniens infantem ex misericordia eum nutriet: sed quia expositio reddit infantem habilem ad recipiendum ea, qua mortem inferunt, causa remota mortis est: & proinde sustigatio eidem decerni solet. Pari ratione mulier suffocans infantem in lecto causa remota tantum est mortis. Nam dum infantem in lectum recepit somnum carptura, ipsa dormiens quidem mortis causa proxima non est, nisi per accidens; sed remota, quia in infante potentiam passivam in se activam preparavit: & ita causa causa existit. Hinc si mulier causa intempestivi somni fuit, forte quia ebrietas eum causata est, vel relegatione vel sustigatione afficitur. Eadem pœna dicitur mulieribus, quæ celandi stupri gratiâ hoc agunt, ut solæ pariant, unde impotentes redditæ abluere infantem nequeunt, ut ita sordibus pereat. Nam dum consulto sese abscondunt, causa existant, ut infans abluatur nequeat. Ita nec percutiens mulierem, ut abortum faciat, causa proxima abortus est sed causa causæ, si hac intentione non percussit ut abortum faceret.

6. Prudentis autem judicis est probe attendere intentionem agentis. Nam solent homines, quò ordinarias pœnas effugiant, simulare culpofa delicta; quæ tamen, qualia sunt, intentio declarat: si enim excitatus morte ejus, qui perit, tale quid fecit, quò causa remota videtur; nihilominus, tanquam causa proxima esset, pœnâ ordinariâ afficitur. v. g. Mulier enixa infantem non abluit nec abluere curat optans ut ita pereat. Non est hæc propriè causa remota, sed quodammodo proxima quia omisio ablutionis excitata est in eadem ab hoc fine, quò infans periret. Interim tamen huic minus visus inesse videtur quàm aliis quæ excitantur ad operandum infantum suorum mortem. Quapropter solent Dæres ejusmodi casu non cullei sed gladii pœnam dicitare. Ita mulier exponens infantem in loco solitario, ubi mediâ perire cogitur, non habenda est pro causâ remotâ mortis sed proximâ: dum enim in loco solitario infantem exposuit, videtur hoc ipso ad expositionem excitata, quò infans periret. Unde nonnulli Dæres ipsi ordinariam, nonnulli gladii tantum pœnam dicitant; sine dubio hac de causâ, quia in eadem aliquid misericordie & caritatis est faciens ne inspiciat mortem infantis queat, & proinde minor quàm in cæteris visitata.

ARTIC. III.

DE

CASUALIBUS HOMICIDIIS.

1. Ex superioribus constat, casualia homicidia alia esse de casu fortuito alia de casu improvise: unde de utriusq; seorsim tractandum erit.

2. Casualia de casu fortuito liberant ab omni pœnâ. Nam nihil casus homini inest, si quid sit vel à solâ fortuna vel à simplici quâdam necessitate v. g. si venti vi de tecto dejectus incidens in caput alterius: inest enim principium impellens soli vento. Similiter & hæc homicidia casualia sunt, si tonsor in suâ officinâ radens barbam feriatur lapide ut impulsus ipsius brachium gulam hominis abscindat. et si miles eo in loco, ubi exercitia militaria instituuntur, projiciat globum & inopinatò occurrantem feriat. Nam nullus horum causa per se mortis dici potest; sed tantum per accidens.

3. Casualia de casu improvise aliquid culpæ admixtum habent & propterea levi aliquâ pœnâ sunt digna. Est enim hominis prudentis adversus nonnulla fortuita se preparare; qualia sunt que à propinquis proveniunt accidentibus. (ita enim Aristoteles subtilissime accidentia, que fortuitorum principia sunt, distinguit, dicendo, alia propinquiora alia remotiora esse; illa providere quodammodo & adversus eadem se premunire prudentem & multâ rerum experientiâ instructum decere) v. g. si miles tenens in manu hastam ex fontis tormenti sita consistatur, ut eam manu dimittat & hac concidente puer prope adstans occidatur: est quidem hoc casuale; sed quia virum fortem hoc non docet, videtur miles ob defectum fortitudinis aliquid ad casum conferre. Hinc fortasse non incongruens est, hunc militem dimitti aut indictâ multâ puniri. Jure Saxonico qui ejusmodi casualium homicidiorum reus deprehenditur à VVehrigeldium condemnari solet.

ARTIC. IV.

DE

COMMITTENTIBUS HOMICIDIA EX MERË
NATURALI POTENTIA ET
IMPOTENTIA.

1. Infantes & furiosi nullum ob homicidium pœnâ publicâ affici possunt. Nam hos facti infelicitas, alios consilii innocentia tuerur. Infantes quippe destituti omni calliditate ex merâ potentiâ naturali operantur;

Z

vantur; in furiosis vero cernitur quadam impotentia iudicandi ex morbo quodam naturaliter proveniens.

ARTIC. V.

DE

HOMICIDIIS QUÆ PER POTENTIAM MALI
ACTIVAM IMPERFECTAM
COMMITTUNTUR.

1. A potentiâ mali imperfectâ superius diximus provenire peccata que ex affectu magis quàm ex vitio perpetrantur. Talia sunt homicidia que fiunt ex calore iracundiæ. De quibus nunc dicendum est.

2. Ira non faciliè excusat homicidia. Est enim affectus huius naturâ nequus, bonus nequus, & proinde bonitatem omnem & malitiam suam habet ab excessu & defectu, & facultate eundem moderandi: cum, autem, qui irâ concitatur ad hominem occidendum, in excessu peccare extra dubium videtur.

3. Nonnunquam tamen ira ab ordinariâ pœnâ liberat, si causa ejusdem talis fuerit, quæ movere solet ejusmodi vehementiam iræ, cui homo non faciliè resistere valet. Nimiam enim affectuum celeritatem & vehementiam ab ordinariis pœnis liberare superius traditum est. v. g. si deprehendens aliquem uxori, filia, sorori, matri, stuprum inferentem eundem occidat, subiecto ordinariæ pœnæ non posse videtur. Et hisce in casibus iterum decet prudentem iudicem gradus affectuum spectare.

4. Nonnunquam & metus causa est homicidii, quando metuens malum movetur ad illud declinandum mediante homicidio. Sed ejusmodi affectus parum excusat ab ordinariâ pœnâ, præsertim si huic vitiosa actio causam dederit. Nam talis homo sine dubio ex vitio injustitiæ particularis operatur, dum adimit vitam alteri evitandis mali inminentis gratiâ, cuius ipse sibi causa existit. v. g. Si raptor metuens proditorem pœnam rapinæ evitavo studeat occidendo eum quem olim spoliavit. it. si mulier metuens rigorem & severitatem parentum infantem editum occidat. Quo in casu mulier non quidem calcæ, gladii tamen pœnam Dæres dictare solent. Nam licet vitiosa actio causam metui dederit; quia tamen cessante metu illo fortasse ad tale facinus mulier progressa non fuisset; hinc non potest colligi in eadem fuisse extrema vitiositas, quâ ceteræ mulieres in ejusmodi metu non posita infantes suos occidentes laborant. Unde merito severità pœnæ sibi pœnam gladii inferri sufficiens videtur.

5. Mc-

5. Melancholia insignis & furori proxima itidem ab ordinariâ homicidii poenâ liberat. *Nam ejusmodi melancholici affectibus laborant suâ vehementiâ nimis excedentibus. Hinc parci solet cadaveribus eorum qui notabili quâdam melancholiâ ducti violentas manus sibi intulerunt.*

ARTIC. VI.

DE

HOMICIDIO EX IMPOTENTIA, CUJUS QVIS
SIBI CAUSSA EST, PERPETRATO.

1. *Varia sunt genera impotentie, de quibus preced. cap. egimus. Inter alia autem & impotentie annoveravimus hoc, si parens imperis potentioris injustum commiserit.*

2. *De poenâ eorum, qui jussu superiorum occidunt, nihil certi universaliter determinari potest. Nam variè sunt gradus imperantium ratione potentie & facultatis nocendi; sunt etiam jussu & mina accedentes non unius generis.*

3. *Ad minimum tamen qui jussu aliorum, sub quorum potestate sunt, quid commiserunt à sævitiâ & crudelitate poenæ immunes esse debere videntur. Nam qui quid commisit quod non commisisset, nisi jussu præcessisset, nec videtur extrinsecâ vitiositate laborare. Unde & simplici poenâ mortis, quâ crudelitate afficiendus videtur. Ita v. g. mulieri, quæ jussu parentum infanticidium perpetravit, solam gladius poenam Dares dicitare solent.*

ARTIC. VII.

DE

MORTE VI OFFICII VEL
POTESTATIS ILLATA.

1. *Non injusta est cedes quæ vel vi officii & potestatis vel bello privato non injusto inferitur.*

2. *Qui vi officii aut potestatis aliquâ legibus concessâ (v. g. si quis transfugum occidat. l. 3. §. ult. ff. ad l. Cornel. de sicar.) inferunt mortem hominibus, tantum abest ut reprehendendi vel puniendi, ut potius laudandi sint. Nam hi malis medicinam afferunt.*

3. *Sæpius autem fit, ut aliquam potestatem habentes eadê abutantur, & jus vitæ & necis non habentes illud sibi arrogent, qui meritò, si aliæ circumstantiæ id non dissuadeant, poenæ ordinariæ subjici possunt. Nam dum potestate suâ abutantur faciunt, id quod vi*

potestatis sua facere nequeunt, & ita peccant quemadmodum homines communiter nullam potestatem habentes. Sic parentes qui suos liberos occidunt, licet hi pœnam mortis commeriti sint, non immunes sunt à pœnâ. Nam patria potestas in pietate debet, non atrocitate consistere.

ARTIC. VIII.

DE

DEFENSIONE NECESSARIA LIBERANTE A PœNA HOMICIDII.

1. Utentes necessariâ defensione nec moderamen inculpatae tutelæ excedentes ab omni pœnâ immunes merito sunt. *Nam quod fit per bellum privatum licitè susceptum & gestum puniri nequit.*

2. Hinc virgo aut honesta fœmina impunè occidit violentum stuprum inferre nitentem, si aliâ ratione imminens malum avertere nequeat. *Est namq; pudicitia bonum, quod semel ablatum recuperari nequit, & proinde bello privato non injustè defendi potest.*

3. Viator resistens latronibus & occidens eosdem non punitur. *Nam cum persona latronum sint incognita, ad magistratum deferri nequeunt.*

4. Est & à pœnâ absolvendus qui furem nocturnum, quem nec cognoscere nec clamoribus vocato auxilio à furto abstinere nequit, occidit. *Nam hic gerit bellum privatum non injustum; quia aliâ ratione sua bona tueri & damnum avertere nequit. Contra qui non clamat, sed statim occidit, videtur potius vindictæ studio quàm animo sese defendendi id facere. Ut adeo non immeritò L.L. XII. tabb. clamare jusserint prius impunè occisurum. Hodie in eum, qui ita moderamen excedit, relegationis vel fustigationis pœna statui solet.*

5. Par ratio in eo est, qui in vasus ab altero periculum mortis aliâ ratione, quàm in vasorem occidendo, effugere non potuit. *Nam hic nihil omisit quod ad bellum privatum non injustum requiritur, & propterea merito ab omni pœnâ liber est.*

6. Quemadmodum nec is pœnæ subjiciendus est qui sui patris vitam non aliâ ratione, quàm occidendo aggressorem, defendere potuit. *Facit namq; filius id ad quod naturaliter obligatus est.*

7. Contrà qui sine bello privato vel in bello non injustè suscepto sine cæde malum avertere poterant moderamen inculpatae tutelæ excessisse deprehenduntur, & propterea pœnæ cuicquam extraordinariæ subjiciuntur. *Hinc provocari ad duellum sine contumeliosis verbis adversarium occidentes pœnâ fustigationis; contumeliosis vero*

uere irritati, ut comparerent, relegationis vel pecuniariae poenâ affici solent: modo auctores rixæ non existerint.

8. Poenam quoque extraordinariam declinare nequeunt, qui, cum sine periculo vitæ fugere possent, id non facere sed invadentem occidere maluerunt. Nam hi necessariam defensionem & bellum privatam non injustum pretendere nequeunt. Sunt tamen gradus poenarum constituendi: quia nonnulli fugam factam & turpem operantur, velut milites & equestris ordinis homines, qui proinde mitius puniendi videntur.

9. Poenæ quoque subjiciuntur merito qui postquam adversario arma eripuerunt eundem occidunt. Nam cum potuerint in sua defensione subsistere jam satis securi, vindictâ studio ducti occidisse videntur.

ARTIC. IX.

DE

ALIIIS QUÆ VIDENTUR HOMICIDIUM
REDDERE NON INJUSTVM.

1. Videtur quidem primo intuitu poena homicidii cessare, si quæ circumstantia accedat injustum particulare tollens, v. g. si occisus mori optans sibi mortem irrogaturus fuisset, *it.* si perierit mortem sibi inferri, *it.* si aliâs moriturus fuisset, *it.* si homicida & mortem præmeritus vel aliâs homo improbus & vitâ indignus fuerit, *it.* si vulneratus, antequam ex vulnere moreretur, delictum reo remisit. Sed non ita est, nec hæ circumstantiæ homicidam juvant. Licet enim poena homicidii jure talionis inferatur & ita ad justum particulare pertinere, adeoq; si cesset, injustum particulare cessare videatur: notandum tamen est, poenam hanc vindicativam non, ut laeso, sed ut Deo satis fiat talem poenam poscenti, dum ipsius creatura quam non nisi natura vel lege mori vult occisa est. Omnis ergo homo sumens sibi facultatem occidendi alterum, cum nec jure, nec à Deo eam concessam habeat, poenam talionis merito ferre tenetur.

ARTIC. X.

DE

POENA CONATVS IN HOMICIDIO.

1. Olim apud Romanos etiâ conatus ordinariâ poenâ afficiebatur, hodiè non item. Nam qui hominis occidendi causâ cum telo ambulat lege Cornel. de sicar. tenetur, l. 1. pr. ff. ad L. Cornel. de sicar.

car. & Paulus in l. 7. eod. tradit: in lege Cornelia dolum pro facto accipi. At hodie, quando nos Christiani homicidia poenam rationis ex voluntate divina dictamus, nemo homicidii poenâ nisi, eo crimine perfecto, afficitur.

ARTIC. XI.

DE

**IIS QUÆ SVADENT DOLOSIS HOMICIDIIS PARCI
VEL ORDINARIAM HORUM POENAM IN
EXTRAORDINARIAM MUTARI.**

1. Si contingat homicidam sine suâ culpâ diuturno afflictum fuisse carcere, non ordinaria sed extraordinaria ipsi dictari poena solet. *Nam si diuturno carceri poena ordinaria subjiceretur contingeret eum gravius puniri quàm debebat.*

2. Jure Romano dignitas quoque personæ occidentis attenditur, apud nos Christianos hodiè non item. *Nam l. 3. §. 1. ff. ad L. Cornel. de sicar. distinguitur inter eos qui honestiori loco positi sunt & inter humiliores. At quia summus Legislator Deus noster nullam rationem dignitatis fecit, sed rationem urfit, nec nostram est respectum dignitatis personarum habere.*

MEMBR. II.

DE

VENEFICIO.

1. *Cedes clandestine fiunt vel per venena preparata vel per magicas artes; & de his quidem differere infra locus erit; nunc tantum de cedibus, quæ sine artibus magicis adhibitis venenis perpetrantur, tractaturi sumus.*

2. Venefici hodiè gravius quàm reliqui homicidæ puniuntur. *Nam Ordinat. Carol. artic. 130. constitutum, ut qui citra magicas artes potionibus & venenis aliquem occidit, si mas sit, rotâ, si femina, suffocatione per aquam puniatur. Consuetudo autem hodierna dicitur etiam feminas poena rotæ subjiciendas esse. Ratio est, quia vitiositas pariens hoc delictum raro est iracundia sed plerumq; avaritia vel alia quedam vitiositas iracundiâ deterior. Quâ de causâ etiam venefici ratione poenarum latrocinis iidem ex vitio avaritia provenientibus equiparantur.*

PARS PRIMA.

Hujus Membri.

ARTIC. I.

DE

DE QUÆ ORDINARIAM VENEVICII
POENAM AUGMENT.

I. Venevicii ordinaria pœna solet augeri, si crimen hoc reiteratum sit. Nam cum vitiositas gignens hoc delictum plerumq; sit avaritia & latrocinio simile reputetur, prout modo diximus, reiteratio autem in latrocinio augeat pœnam, quod infra demonstrabitur: etiam quemadmodum latrocinio, ita & venevicii pœna ob reiterationem exasperari debet: ut scilicet si homines plures distinctis vicibus enocati sint, delinquentes trahæ ducantur ad supplicium forcipibusq; candentibus prius urantur.

PARS SECUNDA.

Hujus Membri

DE

MITIGANTIBUS ORDINARIAM
VENEVICII POENAM.

ARTIC. I.

DE

DUBITATIONE CIRCA CAUSAM EFFICIENTEM VENEVICII.

I. Quod artic. 4. præced. membr. de homicidio violento tradidimus, pœnam mitigandam esse, quando incertum sit, an reus mortis causa existat nec ne, id quàm maximè & in venevicio locum habet. Nam licet venenum propinatum sit, & mors fuerit secuta: incertum tamen est an venenum præbitum mortem operatum fuerit. Quapropter solent periti adhiberi medici, qui ex signis colligant, an extinctum veneno perierit nec ne. Quod si verò medici certò asserere nequeant venenum propinatum mortem operatum fuisse; nec is qui propinavit causa proxima mortis dici potest: unde fit, ut ordinaria pœna cesset & loco hæjus dicatur extraordinaria.

ARTIC. II.

DE

CULPOSO VENEVICIO.

I. Culposum venevicium esse videtur, si quis necaturo hominem

minem venenum vendit, interim tamen jure civili huic ordinaria veneficii pœna est constituta. *Nam qui vendit venena videtur principaliter suum lucrum intendere, cuius gratiâ operatur & à quo ad operandum excitatur; at propinans magis ab ipsâ morte obtinendâ: ut ita vendens venenum causa cause venenationis esse videatur. Verum quia pr. huj. membr. diximus, solere plerumq; avaritiâ veneficiis principium præbere & venena propinantes lucrum intendere; adeo, facilitatem veneficiorum consistere in hoc, quod turpis lucri gratiâ tam g. ante facinus suscipiatur; quæ causa etiam est, quare venefici eandem cum latronibus pœnam subire cogantur: hinc apparet non absurdum esse, eum, qui sciens emprorem necandi gratiâ sibi venenum parare, illud nihilominus vendit, eandem eum propinantis pœnâ affici, præsertim quando pœna in propinantes non admodum severa constituta est, velut jure civili; est enim tantum gladii. Quo jure & propinantis aequiparantur qui temerariè et libet ementi vendunt, & cum pharmacopola non sint, quibus hoc in civitatibus permissum est, ad vendendum præparant. Patet ergo, si principium & visiositas, unde hoc delictum fuit, ponatur avaritia, eum qui turpi lucro ductus propinatum venenum vendidit parum ab hoc differre visiositate. Hodie autem, quando pœna veneficiorum eadem est quæ latrociniorum, merito mitior in distrahentes venena statuenda est. Nam ratione mortis, quæ infertur, vendens tantum, causa remota est.*

2. Extraordinariâ & mitiori longè pœnâ is plectendus videtur, qui cum posset conjecturam capere, ementem propinandi gratiâ sibi emere, & nihil minus vendit. *Hic namq; tantum per negligentiam aliquam inquirendi & ex signis conjiciendi causa remota existit, nec turpe lucrum, præbendo instrumenta facinori, quaerit.*

3. Philtrum seu poculum amatorium præbens, undè homo moritur itidem non incidit in pœnam veneficii ordinariam sed extraordinariam. *Nam dum ad potionem præbendam excitatur à voluptate, quam præbiturus est amor quem putatur effectura esse, interim novit aut facile nosse potest mortis etiam vel furoris causam existere posse, causa remota subsequuta mortis existit: est enim causa illius quod causam mortis esse posse novit. Hinc philtrum præbentibus hodie relegatio vel alia arbitraria pœna dictari solet.*

ARTIC. III.

DE

CASUALI VENEFICIO.

1. Darur & casuale veneficium, ut si enecaturus mures glires-
ve in abscondito aliquo loco venena apposuerit & petulans puer
cum

cum in locum, ubi positum est, venerit gustans illud. Quo in casu omnem cessare pœnam extra dubium est.

ARTIC. IV.

DE

VENEFICIO AB INFANTIBUS ET
PUERIS COMMISSO.

1. Infantum veneficium, ignorantium quid agant quidve propinent, sine dubio nulli pœnæ publicæ subiectum est. *Nam à morâ ignorantia provenit & à potentia mali activâ merè naturali.*

2. Eorum autem, qui pubertati proximi sunt, eligentium venenum velut medium tollendi alterum è medio, tanta est malitia, ut prudens iudex pro ratione circumstantiarum ad pœnam mortis procedere queat. *Nam calliditas qua colligitur ex electione huius medii, arguit malitiam prævenisse atatem.*

ARTIC. V.

DE

CONATU.

1. Omittentes contemplari, an detur & veneficium non iniustum, accedimus ad considerationem pœnæ circa conatum in hoc delicto infligendæ. *Nam necessaria defensio vel potestas veneno extinguendi alterum hoc in delicto allegari nequit: neq; enim in bellis publicis ejusmodi medea sustollendi hostes admitti posse videntur, nedum in privatis: nec etiam magistratus in puniendis hominibus venena adhibere solent.*

2. Videtur autem ultimus conatus, v. g. si venenum propinatum non satis potens fuit ad hominem enecandum, vel etiam vi veneni medicamentis maturè obviatum sit, non absolvere reum à pœnâ ordinariâ, si jus civile spectes. *Nam lege Cornelia de sicar. & venefic. dolus pro facto accipitur. Et quidni habendus est pro causâ efficiente veneficii qui omnem operationem absolvit, qua in hoc crimine perpetrando adhiberi consueverunt.*

3. Solent tamen Ddres hodiè circa conatum etiam ultimum ad summum fustigationem cum perpetuâ relegatione dictare. *Nam ubi Legislator non expressè pœnam ordinariam ad conatum extendit, non audent interpretes id facere. Quæ in medio hic relinquo; quia ad elementa non pertinent.*

ARTIC. VI.

DE

IIIS QUÆ VIDENTUR, ETIAMSI DOLOSUM VENE-
FICIIUM SIT, A PŒNA ORDINA-
RIA LIBERARE.

I. In venefico non videtur attendendum singulare ejus artificium. *Nam vitium venefici tale est & tam periculosum aliis hominibus, ut nullo insigni artificio videatur pensari posse.*

MEMBR. III.

DE

FURTO.

1. Vitiositas gignens furta est avaritia & injustitia particularis. *Nam is fur est, qui excitatus à lucro è familiã alterius in suam clandestinis artibus quid transfert. Id quod satis arguit, vitiositatem, quã mediante tanquam potentiã mali activã fur operatur, esse avaritiam & injustitiam; quatenus enim fur accipit unde & quod non debebat, avarus est, quatenus sibi plus sumit, alteri minus relinquit injustus.*

2. Cùm apud Romanos furtum regulariter esset delictum privatum, hodie publicum est suspendii pœnam velut ordinariam promerens. *Nam apud Romanos furta pariebant regulariter actionem civilem tendentem ad pœnam pecuniariam solvendam ei qui ex furto lesus erat; manifestum quidem quadruplum; nec manifestum duplum rei ablata. Quamvis concessum esset etiam criminaliter agere, quod quando fieret, condemnabantur fures vel in pœnam pecuniariam fisco applicandam vel ad fustigationem vel ad relegationem: nunquam tamen ad ultimum perveniebatur supplicium. Hodiè partim ex Constitutione Friderici I. partim jure Saxonico confirmatis per Ordinas. Carol. furum ordinaria pœna est suspendium. que Carolina constitutio singulariter circa foeminas pœnam suffocationis per aquam dicitur. Hęc autem quamvis severa justa tamen est pœna. Nam avaritia vitium inemendabile est & furta gignens graviter ledit non modo privatos sed etiam Respubl. ipsas ratione suorum bonorum. Ridicula est objectio, pœnam hanc delicto non esse proportionatam & propterea injustam: Superius quippe, cùm de pœnis in generis ageremus, ostendimus pœnas criminales non infligi secundum proportionem, sed esse dolores eorum, augendos, donec hisce deterreantur homines à vitiosis actionibus. Pœna ergò furti tantum abest ut paulò severior, ut longè mitior sit quàm esse debebat. Id quod testantur patibula cadaveribus furum nondum tali pœnâ deterritorum referta.*

PARS

PARS PRIMA

Hujus Membri

DE

GRADIBUS VITIOSITATIS POENAM FURTI
ORDINARIAM AUGMENTIBUS
ET VARIANTIBUS.

1. Gradus vitiositatis augentes vel minuentes poenam ordinariam petuntur ab iis quæ avaritiam & injustitiam foediorum & vitiosiorum vel minus talem reddunt. *Nam hæc duæ vitiositates principia furtorum esse modo diximus.*

2. De singulis horum vitiorum gradibus seorsim differere non possumus, sed cogimur eorundem contemplationem conjungere. *Nam avaritia arctissimo nexu sibi junctam injustitiam habet.*

ARTIC. I.

DE

FURTO CUM EFFRACTIONE
VIOLENTA.

1. Effractio est ædium, unde quid aufertur, conclusarum aperitio: estque duplex, atrox, violenta seu seditiosa & simplex.

2. Atror violenta & seditiosa effractio est, per quam pax publica quodammodo turbatur. Læditur autem pax publica, quando armis adhibitæque tali vi, ex quâ facile tumultus publice oriri potest, effractio fit. *v. g. si domum bene munitam maximâ vi quis effregerit. it. Si armis vel instrumentis ad vim inferendam adhiberi solitis vel etiam cum telo ad furtum faciendum quis accesserit.*

3. Furtum cum effractione violentâ & seditiosâ commissum, quamvis sit rei parvæ & modicæ, suspendii poenâ afficitur. *Id namq; introduxit Constit. Carol. artic. 159. propterea, quia vitiosior & magis avarus est, qui lucrî causâ non modo securitatem alicujus prædatis, sed etiam pacem publicam lædit, vim armis inferendo. Quo namq; plus mali quis infert lucrî adipiscendi gratiâ eo vitiosior & avarior est. Unde merito ejusmodi furibus indistincte, licet injustum modicum & res exiguæ estimationis ablata sit, pena laquei inferar: quod enim injustum minus est ratione damni circa bona patriæ. dati, eo foedior est furis avaritii.*

4. Furto cum effractione violentâ commissô æquipaatur illud, quod committitur scalis admotis, *ein Diebstahl mit einsteigen.* *Hinc namq; ordinatio Carol. poenarum suspendii sine distinctione dicitur: fortasse ob hanc rationem, quia ejusmodi fur talia instrumenta adhibet,*

quibus in expugnandis castellis uti hostes solent, ut ita per hoc pacem publicam lassisse videatur. A quo tamen rigore practici in Electoratu Saxoniae abeunt.

ARTIC. II.

DE

FURTO MAGNO.

1. Furtum quod fit sine effractione violentâ solet dividi in magnum & parvum. Nam circa furtum modicum voluere legislatores nostri pœnam suspendii decernere, sed circa magnum. Definitur autem in Constit. Carol. furtum magnum, quod quinque solidos sive aureos Hungaricos seu ducatos excedit.

2. Furto magno dictitata est Constit. Carol. pœna suspendii, licet fit simplex & sine violentâ effractione commissum. Nam legislatores in determinandâ furvi pœnâ etiam injusti particularis rationem habere voluerunt. Unde tam severam pœnam modico furto dictare veriti sunt: nequâ enim perfectè injustus videtur esse, qui in re modicâ quâdam ledit: huius quippe vitii essentia in quâdam inequalitate posita est. Parvo ergo furto vel fustigationis vel relegationis tantum pœna pro ratione aliarum circumstantiarum infligitur.

3. Si à pluribus unum furtum magnum commissum sit quod divisum singulis affert lucrum æstimationem furvi magni non exæquans, pœnam suspendii Ddres dictare non solent. Cum enim nostri legislatores in irrogandâ pœnâ laquei in simplici furto respuerint ad injustum particulare, & hoc consistat in inequali, si alter plus alter minus habeat; singuli verò fures modicum adepti sint: nec hi perfectè injusti secundum injustitiam particularem dici posse videntur. Et quamvis socii delicti injustum particulare inferentis singuli tantum habere videantur, quantum per horum delictum ei cui nocitum est abest; adeoque singuli in solidum teneantur: Quia tamen mens nostrorum LLtorum fuisse hæc videtur, tunc pro furto magno, quod hominem perfectè injustum arguit, delictam habendum, si fur ultra quinque solidos per furtum lucratus sit: merito tunc procedunt Ddres in ejusmodi casu pœnam fustigationis dictantes. Censetur autem quisque furum in societate lucratus tantum, quantum ipsi ex communi debetur.

ARTIC. III.

DE

FURTO REITERATO.

1. Furtum etiam modicum reiteratum tertiâ vice, ex constit. Carol. art. 167. meretur pœnam suspendii. Nam reiteratio in fure arguit perfectam vitiositatem ob propositum in hac malitiâ perseverandi.

& perfectam etiam injustitiam, si furtiva simul sumpta quinque solidos excedant, quo in casu eò minus de pœnâ suspendii irrogandâ dubitandum est. Unde questio decidi potest *Datum*, an etiam is, qui pro duobus prioribus pœnam subist, laquei pœnæ subjiciendus sit. Sed hunc magis quam eum, qui pœnam passus nondum est, laqueo enecandum esse, inde colligitur, quod minus emendabilis videatur, quam is, qui hactenus nullam pœnam subist: fortasse enim sentiens pœnam vitam emendasset.

2. Quærent *Ddres*, si furtum quàm sæpiissimè fuerit reiteratum, annon ultra pœnam suspendii procedendum sit? *Utriq;* non dubitarem pronunciare, ejusmodi furem trahæ illigatum ducendum esse ad patibulum vel etiam forcipibus candentibus ustulandum. Nam supra demonstravimus, *Reipublicæ* interesse, ut, quàm major est vitiositas, eò crudelior reddatur pœna, quò singulis vitiosis manifestum fiat odium *Reipubl.* erga vitiositatem, & eam omnibus modis fugere discant, etiam tunc, quando jam habitum contraxerunt. Sed solent *Ddres* in dictandâ pœnâ laquei subsistere nec ulterius progredi. 1. quòd *LLatores* nostri ne quidem tacite hac de re voluntatem videantur expressisse. 2. quòd existiment, suspendii pœnam aliâ severam & satè gravem esse. add. infra membr. 15. p. 1. art. 1.

ARTIC. IV.

DE

FURTO PRÆVIA APERITIONE ÆDIUM ADHIBITIS CLAVIBUS ADULTERINIS ET ALIIS INSTRUMENTIS COMMISSO.

1. Quærent *Ddres*, annon apertura ædium mediantibus clavibus adulterinis & instrumentis circa artem furandi singulariter confectis pariat vel in modico furto pœnam suspendii. Si sola avaritia esset vitiositas, ad quam in pœnis irrogandis nostri *LLatores* respexerint, non dubitarem utiq; in ejusmodi hominem, utpote perfectè vitiosum, ordinariam suspendii pœnam statuere: sed quia ex superioribus constat, nostros *LLatores* in ordinariâ pœnâ determinandâ etiam rationem habuisse injustitiæ particularis, id quòd indicat distinctio inter furtum magnum & parvum: non videtur facilè ea decernenda, nisi furtum magnum sit. Confirmari tamen ex hisce circumstantiis judex potest, ne ansam habeat, si furtum magnum sit, dubitandi, an pœna ordinaria infligenda sit. Nam ejusmodi preparatio ad furta faciendâ arguit delictum maxime præteriticum.

SACRILEGIO.

1. Sacrilegium furtum est rerum sacrarum. Res sacræ sunt quæ Deo ritè consecratæ ipsius propriæ esse censentur.

2. Provenit hoc delictum ab extremâ quâdam & avaritiâ & injustitiâ. Nam auferre res quæ Dei propriæ censentur arguit summam avaritiam: extremè namq; avarum oportet esse eum qui nec bonis Dei propriis parciit lucri captandi gratiâ, vultq; Majestatem divinam ledere, modo quid lucretur.

3. Quapropter etiam gravissima supplicia in sacrilegos statui solent. Quamvis enim & Constitutione Carol. & jure civili sacrilegii pœna sit arbitraria: pro ratione tamen circumstantiarû ad severissimas pœnas proceditur: restatur enim Ulpianus l. 6. ff. ad L. Jul. pecul. se scire, multos judices ad bestias damnasse sacrilegos, & Constit. Carol. artic. 172. is, qui monstrantiam, cui inest panis consecratus, furatur, vivus comburi jubetur. In foro verò Saxon. ordinaria sacrilegii constituta est pœnâ, ut membra eorundem rotâ contundantur.

4. Ordinaria autem sacrilegii pœna, quam jus Saxonicum constituit, ei inferenda est, qui res sacras ex æde sacrâ furatur. Nam vel res sacra ex loco profano vel res profana ex loco sacro vel res sacra ex loco sacro auferri potest. Nullum horum aq; proæreticum sacrilegium est & perfectum quàm ultimum reliqua minus perfecta sunt: quâ de causâ & in his Dares ab ordinariâ pœnâ recedunt, & in simplici furti pœnâ dictandâ subsistunt, præsertim cum simplici furti pœna hodiè satis gravis sit. Nam alias fatendum, hac duo sacrilegia esse perfectò sacrilegio quidem minora, simplici tamen furto majora.

5. In pœnis sacrilegio irrogandis non videtur habenda ratio, an sint magna vel modica, an facta sint cum effractione violentâ vel sine eâ, an semel facta an reiterata. Nam crimen hoc suam foeditatem inde consequitur, quod homo avarus lucri captandi gratiâ etiam ipsam Majestatem divinam ledere audeat, nec eo in loco, ubi Deus colitur, facere furti vereatur: ubi parum ad rem facit, an in re majoris vel minoris estimationis id fecerit, an cum tumultu vel sine tumultu. Adeoq; rectè videntur procedere in foro Saxon. omnibus, qui perfectum sacrilegium commiserunt i. e. rem sacram è loco sacro abstulerunt, eandem pœnam dictando. Quamvis secundum constitutionem Carolinam, quâ arbitraria pœna dictata est, & in determinandis pœnis circa furti reliqua estimationis rei ablatae & effractionis ratio potissimum habita fuit, unâ horum ratio haberi debere videatur.

6. *Contra, quamvis in furtis reliquis concurrentes, v. g. in excubiis stantes vel alio modo auxilium præbentes, æquali cum furibus pœnâ afficiantur, quando de lucro participant, in sacrilegiis tamê hoc pacto concurrentes mitiori pœnâ videntur afficiendî. Nam in communib. furtis nulla deprehenditur vitiositas differentia; at in sacrilegiis quadam: quia stans in excubiis si venisset ipsa in locum eum, ubi sacramenta distribuuntur & homines remissionem peccatorum à Divinâ Majestate petunt, fortasse deterritus à tanto maleficio perpetrando fuisset: quod cum non fecerit qui sacrum locum intravit vitiosior videtur. Quapropter solent hodiè Juri Saxonsi stantibus in excubiis non rota sed gladii pœnam unâ cum impositione in rotam distare.*

ARTIC. VI.

DE

CRIMINE PECULATVS.

1. *Crimen peculatus est furtum pecuniæ publicæ quæ vel fisci est vel civitatis.*
2. *Estque hoc crimen simplici furto gravius. Nam magis injustum est, si quis auferat ei cui augendo debebat studere: sunt enim omnes cives obligati ad conservandam & augendam pecuniam publicam.*

ARTICUL. VII.

DE

FURTO IN LOCO ALIQUO PRIVILEGIATO FACTO.

1. *Furtum in loco privilegiato v. g. in palatio principis commissum gravius est eo, quod perpetratur in loco privato. Arguit enim in fure majorem avaritiam: qui enim non parcit locis privilegiatis, quò lucrum capet, deterior est eo, qui in privato aliquo loco furatur. Videtur etiam planè inemendabilis, qui non veretur in domicilio ejus, penes quem imperium iterum est & augere pœnas potest, peccare. Unde & nonnulli Dares existimant, ejusmodi furti pœnam suspendis etiam ob modicum furtum distandam esse. Nostri tamen practici pœnam in ejusmodi crimine non aggravant, & quidem, si spectes mentem nostrorum LLatorum rectè, quia nuppiam in tali vel simili casu aggravandam pœnam, esse innuerunt.*

ARTIC. VIII.

DE

FURTIS QUÆ COMMITTUNTUR
IN PAVPERES

1. Fur-

1. Furta in pauperes committia sine dubio sunt scœdiora quàm quæ in divites. *Nam ex majori & avaritiâ & injustitiâ proveniunt. Qui enim lucri causâ privat eum bonis, cui ut parceret, natura-liter misericordiâ duci deberet, avarior est eo, qui aufert invidiæ communiter subiecto: est autem pauper misericordiâ dignus, dives invidiæ expostus. Et quia quod pauperi aufertur desiderabilius est, quàm quod diviti, qui non eiq; indiget; injustius quoq; ejusmodi furtum est. Id quod & agnovit David 2. Reg. cap. 12. vers. 2. 3. 4. Quapropter nonnulli Ddres ejusmodi furi etiam ob modicum furtum pœnam suspendii, quæ alias in magno furto locum habet, dictare voluerunt.*

2. Ddres tamen plerique non distinguunt, an diviti vel pauperi quis abstulerit. *Nam vident LLatores nostros sine distinctione personarum, quibus factum est, furti magnitudinem tantum ab estimatione rei ablata petere. Quapropter nec ipsi quicquam præter mentem LLatorum introducere audent.*

ARTIC. IX.

DE

FVRTIS NOCTVRNIS.

1. Salutare esset Reipubl. si gravius supplicium inferretur furibus nocturnis quàm diurnis. *Nam fures nocturni magis latent quàm diurni; sunt & injustiores; quia ledunt securitatem patrumfam. eo tempore, quo magis egent, dum scil. dormiunt. Magis verò injustum est illud crimen, quo leditur bonum eo tempore, quo magis homines eo indigent. Et propterea etiam jus Saxonicum furem diurnum non suspendii, sed gladii tantum pœna subjicit. Land.Recht lib. 2. art. 39.*

2. Apud nos tamen hæc distinctio non attenditur. *Nam nec quod jure Saxon. præcipitur in observantiâ est.*

ARTIC. X.

DE

ARBORIBVS FVRTIM-CÆSIS.

1. *Ne quid omissamus quod ad gradus furtorum cognoscendos facit, persequemur singulas rerum species, quæ furto auferrî possunt. Quia verò furta sunt rerum mobilium, harum divisioni inherendum est.*

2. Omnes res mobiles vel animatæ sunt vel inanimatæ; & hæc iterum constant animâ vel vegetativâ vel sentiente vel rationali.

3. Videntur furta rerum animâ vegetativâ præditarum injustiora furtis rerum inanimatarum. *Nam res quæ animam vegetativam*

vivam habent plerumq₃, non aq₃, facile ac inanimata reparari possunt: multum quippe temporis requiritur ad hoc, ut arbor coalescat.

4. Quamvis ergò crimen arborum furtim, caesarum lucrandi animo ob modò dictam causam graviori poenâ videatur dignum; Idres tamen communi furto æquiparare solent, ubi loci consuetudo nihil aliud dicitat. *Nam consuet. Carol. præcipit, cuiusq₃ loci consuetudinem observandam esse.*

ARTIC. XI.

DE

ABIGEATU.

1. Res quæ constant animâ sentiente sunt bruta, eaque vel fera vel mansveta.

2. Abigeatus est furtum quoddam mansvetarum bestiarum; non tamen omne furtum mansvetarum bestiarum pro abigeatu videtur habendum. *Nam jure civili definitur abigeatus furtum pecorum ex pascuis vel armentis.*

3. Abigeatus, prout jure civili sumitur, gravius crimen est quam furtum simplex. *Nam furtum simplex committitur etiam sine singulari artificio; abigei autem illi jure civili habentur qui abigendi studium quasi artem exercent, equos de gregibus vel boves de armentis abducentes. (Qui namq₃, boves aberrantes & non in pascuis existentes abducunt non abiges sed fures hoc jure dicuntur.) Quod autè crimò ab arte aliqua provenit sedius est, tanquam a firmiori habitu & majori calliditate proveniens. Quà de causâ etiam cum jure Romano furtam esset delictum privatum, abigeatus tanquam crimen extraordinarium gladio puniuntur est.*

4. Hodiernâ consuetudine abigei cæteris furibus quoad poenam æquiparari & suspendi solent. *Nam si servaretur gladii poena jure civili introducta, mitius punirentur quam cæteri fures.*

ARTIC. XII.

DE

VENATIONE, PISCATIONE, AUCUPIO PROHIBITIS.

1. Ferarum in sylvis, avium in aëre, piscium in mari & fluminibus publicis nullum videtur dari furtum posse. *Nam fera omnes in suâ libertate posita nullius esse videntur, quæ res autem nullius sunt nec cuiquam videntur per furtum auferri posse. Furti quippe essentia in hoc posita esse videtur, quod de familiâ alterius in delinquentis*

B b

fami-

familiam quid transferatur: fera autem, quamdiu in sua libertate sunt, nullius familiae annumerari possunt.

2. Verum tantum adest, ut à furto immunes sint qui contra iussa principum venantur, ut longè scœdiori quàm simplicis furteriimine se polluant. Nam cum principes Germania suis in territoriis jura Majestatis habeant, liberum ipsis est de venationibus disponere, à quibus & quomodo instituende; ne labores necessariis in agriculturâ, pasturâ, opificiis negligentur; sub pretextu venationum rapina, & latrocinia exercentur, species ferarum planè extinguantur, & ita totius principatus infelix reddatur. Et quia principibus bannum ferinum **Die Wildbann** seu jus venandi ab immemoriali tempore usurpatum & ab Imperatoribus confirmatum est, adeo, ut inter regalia referatur: nemo dubitabit concedere, eos qui contra mandata principum venantur extremè vitiosos esse: utpote qui lucri turpis causâ non verentur regalia principum violare; que violatio quanto gravior est violatione securitatis privatorum, eo gravius etiam furto crimen est prohibita venatio.

3. Quapropter in prohibitas venationes non modò quamlibet scævissimam pœnâ à principibus constitui, sed & si nullam peculiariter constituerint, bonâ conscientiâ Ddres ad minimum fustigationem dictare posse non dubitandum est. Omnibus namq; idiotiæ hodiè satis notum est, bannum ferinum principum propriam esse & nullis, nisi quibus id concedunt, compatere; eos verò, qui contra voluntatem principum feras capiunt **Wildprats Diebe** vocari: cum ergo delinquentes non lateat, se pro furibus haberi; quis dubitabit, ipsis injuriam fieri, si cogantur eam subire pœnam qua in furtum modicum constituta est. Verum quia pœnâ istâ homines flagitiosos nondum deterrii experientia testatur, potest salvâ principum conscientiâ illa usq; ad mortis pœnam etiam severam & crudelem extendi. Hinc in Electoratu Saxonia qui spretâ Electoris auctoritate in banno ipsius ferino deprehendantur furtim venari & quidem feras majores, **das hohe rothe und schwarze oder grobe Wild** // suspendio puniuntur, si estimatio ferarum captarum, de quarum corpore satis constare debet, quinq; dvoatos excedat.

4. Cæterum qui contra prohibitum piscantur vel aucupantur longè mitius puniendi veniunt. Nam aucupia & piscationes non æquè ac venationes ipsi principes exercere sibiq; reservare solent. Quapropter in Electoratu Saxonia pœna arbitraria, relegationis, extensionis membrorum, fustigationis, perpetui carceris, vel operarum perpetuarum pro ratione circumstantiarum infligitur.

ARTIC. XIII.

D_B

PLAGIO.

1. Plagium furtum hominis est. Sunt enim homines alii liberi alii servi, & horum furtum committi posse non est dubium; quia servi in dominio sunt. An & liberorum hominum detur furtum dubitari potest; quia rebus annumerari nequeunt. Sed quia contingit, liberum hominem clam auferri & in servitutem redigi, hoc casu liber homo quasi sibi ipsi aut se in potestate est, suis parentibus subtrahitur, & ita circa eundem furtum committitur.

2. Est autem plagiū in liberum hominem commissum crimen furto simplici longè gravius & omnium furtorum gravissimum quando liberi parentibus subtrahuntur. Nam qui lucrum captandi gratiā bonum inestimabile ledunt longè majus injustum committunt, quàm qui bona estimabilia intervertunt: est autem homo & libertas ejus quiddam inestimabile. Et proinde gravissimum est furtum, quando liberi parentibus subtrahuntur & in servitutem rediguntur: quia parentes suis liberis & liberi suā libertate privantur: quo vero plures & quod in majoribus bonis ex eodem delicto leduntur, eo gravius peccatur. Quā de causis cum apud Romanos furtum regulariter pro delicto privato haberetur; crimen hoc publicum erat, & gladio puniebatur. l. ult. C. ad L. Fabiam de plagiis. Sic & jure divino, quamvis fur a simplici dupli, quadrupli vel quintupli restitutione punirentur, Exodi 22. v. 1. plagio tamen pena mortis erat constituta, Deut. 24. v. 1. Quae pena & hodie in foro Saxon. retinetur, forte, quia delictum non frequens est: alias enim suspendio gravior esse deberet.

ARTIC. XIV.

D_B

FURTO ARATRORUM.

1. Hactenus contemplati sumus furtum rerum animatarum, quatenus per has penas ordinarias augetur: sequitur ut consideremus, quatenus & numero rerum inanimatarum per furtum ablatae penam aggravent.

2. Furtum aratrorum non immeritò simplici furto gravius habetur. Nam aratrum instrumentum rusticum est, quo ablato non tantummodo damnum datur ratione estimationis ejusdem, sed etiam agricultra, quā strenuè exerceri Respubl. interest, impeditur. Magis ergo avarus magisq; injustus est, qui lucri causa alterum non tantum re aliqua privat, sed etiam in laboribus rusticis exercendis impedit, ex quo impeditio multis a damna oritur. Hinc nonnulli Dares textum

in Landrecht lib. 2. artic. 13. Alle Mörder und die den Pflug berauben &c. Die soll man radebrechen *ita interpretantur, omnes aratorum fures rorâ contundendos esse. Quem tamen textum accuratius perpendentes intelligunt tantum de iis qui equos ex aratro violenter abducunt; fortassis rectius: quoniam enim furtiva aratorum sint graviora ceteris simplicibus; non tamen in tantum esse videntur, ut tam severissimam mereantur poenam.*

PARS SECUNDA.

Hujus Membri.

DE

DE HIS QUÆ POENAS FURTORVM ORDINARIAS MITIGANT VEL OMNIMODAM VENIAM TRIBUUNT.

1. *Hactenus varias furtorum species enarravimus horumq; poenarum ordinarias: sequitur ut videamus, quanam minuant easdem vel illis plane liberent. Utentur autem simili methodo ac in homicidiis, & quam in omnibus delictis adhibendam esse cap. preced. 3. satis demonstratum dedimus.*

ARTIC. I.

DE

CAUSSA EFFICIENTE FURTORUM DUBIA.

1. Furti causæ efficientes proximæ sunt ii qui animo lucrandi res alienas contrectant seu de alienâ familiâ in suam transferre laborant; it. qui moti lucro concurrunt in delicto, nimirum stando in excubiis, ostium effringendo vel etiam res à fure contrectatas domum deferendo. it. qui furta mandant. *Nam his omnibus inest principium motus à turpi lucro exeatum.*

2. Incertitudo causæ efficientis efficere potest, ut locopœnæ furti ordinariæ & in irrogandâ morte consistentis arbitraria quædam infligatur, si reus delictum confessus sit, de corpore autem delicti non constet. *Nam si reus, quod contrectarit, aut contrectantibus concurrerit, aut mandarit, convictus aut confessus non sit, cessat omnis pœna. Sed quia fieri potest, ut quis confiteatur delictum, quod in rei veritate commissum non est; peccabit profectò, si forte asse per hoc mortem sibi paraturo magistratus judicis exercens gratificatur: hinc judices providi, si delicta sint facti permanentis, seu talis, quod oculis subjici potest quando commissum est, propterea, quod ejusdem vestigia relinquuntur, (qualia sunt homicidia, furta, rapina, lærocimia,) non faciunt*

ad

ad penam ordinariam transire solent, nisi appareat, delictum, quod confiteatur rem, reuera commissum esse.

3. Non ergo suspendii pœnæ subjicitur qui confessus est furtum, cum nec de re ablatâ nec de personâ, cui ablatum est constet, sed arbitraria eidem pœnâ infligitur. Nam cum confessum impunitam plane dimittere res temeraria sit, scandalumq; præbeat publicum, & pœnâ mortis: vero in hac incertitudine eum subjicere sit res periculi plena quâq; tormenta & cruciatus conscientia judicis inferre possit; arbitrariâ quâdam pœnâ, omisso interea ultimo supplicio, confessum affici consultiſſimum est. In Electoratu Saxon. introductum est, ut loco suspendii fustigationis pœnâ discretur.

ARTIC. II.

DE

FURTO CULPOSO.

1. Furtum culposum committunt qui concurrunt vel ante delictum vel post delictum; & concurrentes quidem ante delictum, qui furi consilia suggerunt, de lucro quod is postea facit non participant. Nam cum hi non excitentur ad operandum ab eo sine quem fur agendo consequitur, nec ex illâ potentia, mali activâ quâ fures operantur: unde nec pro furibus haberi possunt: sed quia causa sunt, ut fures cause furti existant: furtum culposum committere dici possunt. Hinc ejusmodi hominibus non ordinaria sed quadam arbitraria pœnâ infligitur. Secus se res habet in iis, qui consilium opem & auxilium ferunt, ut de lucro participant: hos enim fures esse non est dubitandum.

2. Furtum culposum & ii possunt dici committere qui 1. fures receptant. 2. res furtivas vendunt, ut latere crimen possit. 3. scientes res furtivas emunt. 4. media fugæ furibus ostendunt. Nam hi videntur causa existere furibus, quò in proposito furandi permanentes plura furtâ committant.

3. Qui lucri causâ fures occultant, opem & consilium evadendi ferunt, res furtivas occultant & vendunt, quò fures latere & impune peccare possint, admodum vicini furibus sunt. Nam itidem ex avaritiâ vitio peccant ac ipsi fures, qui lucri causâ occultant eodem & hoc agunt ne ad penam rapi possint. Unde & nonnulli Dares existimant ejusmodi receptatores eadem quâ fures pœnâ esse afficiendos: horumq; sententiâ confirmari videtur Landrecht lib. 2. artic. 13. Sed ab hac sententiâ tanquam nimis rigorosâ alii merito recedunt, & ad summum pro ratione circumstantiarum ad fustigationem procedunt, communiter religationis pœnâ discretantes. Nam dubitandum non est quin cause receptator tantum furtorum sint.

Bb 3.

4. Qui

4. Qui simpliciter non occultandi causâ receptant fures quò lucrum ab iisdem sibi acquirant, minus peccant quàm qui id faciunt occultandi causâ. *Nam hi lucri gratiâ in hoc peccant, quòd in hospitium ejusmodi homines recipiant, qui à nullo honesto viro in domo tolerarentur: & ita minus mali sunt, quàm qui fures occultant; quia factum ipso rum, quòd lucri causâ suscipiunt tantum turpe est; at occultantium non simpliciter turpe sed immediatè in perniciem Reipubl. susceptum. Quapropter etiam pœna ipsis dicitur vel relegationis vel carceris vel pecuniaria pro ratione ceterarum circumstantiarum.*

5. Qui sciens res furtivas emit causâ furtorum est remotissima. *Nam in eo peccat, quòd non perpendat, se occasionem ulterius furandi hominibus flagitiosis præbere. Hanc arbitrio judicum vel multâ vel carceris vel ad summum relegationis pœnâ plectitur, & præterea condemnatur, ut rem furtivam vel, si eam consumpserit, ejus estimationem domino cui ablata est restituat.*

6. Furtorum quoque causæ remotæ existunt, qui cum scire facîle possent fures in delicto versari, hoc tamen non perpendentes ipsis auxilium ferunt res ablatas domum transferendo vel etiam custodiendo, & propterea quâdam arbitrariâ pœnâ pro ratione graduum negligentiae sunt afficiendi. *Nam hi suâ negligentia sibi ipsis causâ sunt, ut ignorantes furtum perficiant, & ita causâ sunt illius causâ qua furtorum efficiens est.*

ARTIC. III.

D E

FURTIS CASUALIBUS.

1. Furta merè casualia impunè fiunt, hisque annumeranda sunt omnia facta quibus quis redditur non dominus, sed tantum bonæ fidei possessor rerum mobilium. *Nam omnes qui res mobiles, quas putant pro derelicto habitas, occupant, vel easdem, præsertim si furtivæ sint, à non dominis, quos dominos esse existimant emunt, donatas, legatas vel in dotem datas accipiunt, vel inventas in hereditate, existimantes defuncti esse, pro suis habent furtum casuale committant. Nam hi omnibus rebus possessis acciderit, esse de familiâ domini inviti in familiam possessoris translatas, qui propterea merito tantum causâ per accidens furri habendus est.*

2. In furtis merè casualibus nihil aliud statui potest, quàm ut possessores res suis dominis restituant, aut, si eas consumpserint, id, in quantum ex consumptione facti sunt locupletiores. *Nam nec quòd per accidens injustum est tolerandum in Reipubl. sed corrigendum venit, sine pœnâ tamen ejus, qui illius causâ per se non est, quia causâ per accidens reverà causâ non est.*

ARTIC.

ARTIC. IV.

DE

FURTIS INFANTVM.

1. Ex potentiâ vel impotentiâ merè naturali sunt furta quæ ab infantibus committuntur. *Nam hisce nulla dolosa & fraudulosa voluntas inesse potest ob defectum iudicii: voluntas enim nulla cuiquam inest, qui iudicio intellectus omni destitutus est; utpote qui ex appetitu quem phantasia sola excitat non aliter ac bestia quadam operatur.*

2. Nullus ergò infans, licet naturaliter inclinatus ad furta faciendâ, res aliis auferens pœnâ publicâ affici potest. *Demonstravimus enim cap. preced. neminem ex potentiâ merè naturali mala agentem pœnâ publicâ affici posse; sed tantum levis quadam dolore impresso monendum esse, quò impostitum abstineat, quemadmodum & iumenta castigare solemus.*

ARTIC. V.

DE

FURTIS IMPUBERVM.

1. Impuberes regulariter non sunt ordinariâ pœnâ afficiendi, licet vel magnum furtum committant. *Nam hisce vitium avaritiæ & iniustitiæ regulariter non inest propter defectum calliditatis & iudicium intellectus propemodum nullum.*

2. Iudices rarò ultrâ pœnam carceris vel relegationis in puniendis furibus impuberibus progrediuntur: convenientissima autem horum pœna est, ut in carcere à ministrò quodam publico & non à carnifice virgis cœdantur, additâ quâdam comminatione gravioris pœnæ. *Nam impuberes regulariter non tanquam vitium aliquod habentes puniri possunt; utpote quorum iudicium nondum voluptatibus corruptum est, adeoq; nec infamiae pœne subjici. Infamia quippe est quiddam quod vitiosus comitatur: videtur enim nihil aliud esse quam opinio publica de homine aliquo quod vitiosus & fugiendus sit. Quare pœna ejusmodi infligenda est, quâ fame parciatur.*

3. Interdum in impuberibus pubertati quàm proximis ad pœnam mortis proceditur, quando manifesta malitiâ & sufficiens doli capacitas ex circumstantiis apparet. *Nam cap. preced. tractavimus nonnunquam calliditatem ante consuetos annos sese exercere. Cujus indicium in fure impubere præbent hæ circumstantiæ, si furtum sit magnum, reiteratum, cum effracturâ &c.*

4. *Notandum hæc obiter est, Constitutionem Carolinam artic. 164.*

205

non modo in masculis sed & feminis impubertatem 14. annis determinare, cum aliàs jure civili in masculis 14. in feminis 12. annis includatur.

ARTIC. VI.

DE

FURTIS MINORENNIVM.

1. Minorenes, licet ex affectibus nimis & lasciviâ magis quàm vitio peccare videantur, ab ordinariâ tamen furti pœnâ regulariter non sunt immunes. Nam qui sciens & satis judicare valens committit crimen, cui tam horrendæ pœnæ constitutæ sunt, cum ferè oportet hominem vitiosum esse: nulla enim lascivia sola quem facile cõperducere potest. Quapropter etiam Constitutio Carol. solos impuberes à pœnâ mortis excipit.

2. Mitigatur ordinaria pœna in minorennibus quodcumque circumstantiæ facti insunt, quæ manifestè ostendunt, furtum magis ex affectu vel impotentiâ juvenilibus quàm vitio commissum esse. Nam si accidat quem sine vitio peccare ordinaria pœna cessant, v. g. si appareat eos aliorum majorennium persuasionibus illectos aut jussibus parentum adstrictos furtum commississe. Loco enim pœnæ mortis fustigatio vel relegatio, loco fustigationis virge in carcere infligantur.

ARTIC. VII.

DE

FURTIVM FACIENTIBVS EX INORDINATO
 QVODAM AFFECTV VEL PRÆPOSTE-
 RA CONCVPISCENTIA RE-
 CTAM RATIONEM SV-
 PERANTE.

1. Quamvis furtum vix videatur hodie, quando tam gravis pœna constituta est, ab alio quàm vitioso homine committi posse, modo ejus atatis sit, quæ vitiorum capax est: nonnunquam tamen accidit ex quâdam concupiscentiâ rationem rectam superante id fieri. v. g. si quis delectetur carnibus caponum & cum diu nullum ederet, fortè fortunâ inveniatur assatum eumq; arripiens absumat paratus precium solvere, si dominus paratus esset accipere: est quidem hoc contrectatio fraudulosa rei invito domino facta & translatio ejusdem de familiâ in familiam, perfectum tamen furtum non est; quia non ex avaritiâ quâdam, sed ex concupiscentiâ re-ctam rationem superante fuit, quam comitatur injustum quiddam, quod corrigere paratus nec avarus nec perfectè injustus dici potest. †

3. Re-

3. Referrî hûc possunt qui fructus modicos ex alienis hortis decerpunt, & statim in loco ubi decerpunt, comedunt. *Hinnamq;*, quia ducti voluptate, quæ ex tactu cibi percipitur, & superati id fecerunt, nullamq; ferre iniquum intulerant, non solent puniri. Et hæc in re solent JCs observare præceptum Dei Deut. 23. vers. 24.

ARTIC. VIII

DE

FURIBUS QVI POENITENTIA DUCTI REM
FURTIVAM RESTITUUNT.

1. Minus perfectam vitiositatem indicat pœnitentia. *Nam ubi pœnitentia est ibi non in totum corruptum est iudicium.*

2. Fur itaque pœnitentiâ ductus rem furtivam restituens vel alio modo satisfaciens ei, cui ablata est, arbitrariâ pœnâ, carceris nim. vel relegationis pro ratione circumstantiarum afficitur communi hodiernâ consuetudine; cùm jure Romano nemo tali peccato pœnitentiâ suâ nocens esse desinat, testante Vlpiano. l. 65. ff. de furt. *Nam hodiernâ consuetudine magis vitium punitur, quòd cùm minus perfectum sit in eo, qui mox pœnitentiâ ductus rem restituit (quo ipso hodie quoq; domino satisfactum censetur, ut nihil iniusti particularis superstit.) etiam tali casu pœna ordinaria merito mitigatur. At jure civili delictum est privatum & acquiritur pro lesâ securitate ei, cui furtum factum est, actio furti, adversus furem suo delicto obligatum ad duplum vel quadruplum solvendum. A quâ obligatione non nudâ pœnitentiâ fur liberari potest; cùm nullum obligatum pœnitentia sola liberet. Id quod infra tractat. de obligat. per causas demonstrabitur.*

3. Notandum autem est, pœnitentiam non nimis seram esse debere. *Nam si fur pœnitentiâ ducitur postquam in carcerem conjectus vel accusatus est, simulata & extorta non serâ pœnitentia est. Quamvis ex Constit. Carol. art. 160. practici ordinariam pœnam nihilominus mitigare soleant.*

4. Dubium moveri potest circa casum, quando fur pœnitens non nihil de re furtivâ absumpsit & adeò inops est, ut ablatum restituere nequeat, an & tunc remittenda ordinaria pœna sit. *Nam si non satisfactum est, manet iniustum, & pœnitentia parâ operari posse videtur, quemadmodum in aliis delictis, quibus commissis iniustum corrigi nequit, velut homicidio, stupratione, adulterio. Sed quia & fortuito contingere potest, ut partem rei furtivæ fur amittat: puto distinguendum & attendendum; an fur absumpserit partem rei ablata sponte an fortuito amiserit; hoc casu loco suspendii fastigatio dictari, illo ordinaria suspendii*

pena potest. Nam qui sciens hoc facit quod corrigi nullâ poenitentia potest, ejusmodi vitia laborare videtur; cuius emendationem poenitentia non excusare valet. Quæ etiam causa est; quare in homicidio, adulterio & similibus delictis poenitentia ad mitigationem pœnæ parum proficit.

ARTIC. IX.

DE

FURTIS QUÆ FAMES ET NUDITAS EXTORSIT.

1. Hactenus consideravimus furtâ, quorum causa homines sunt mediante aliquâ potentia naturali vel minus perfectâ: consequens est, ut de iis dicamus, quæ à quâdam impotentia proficiuntur, quorum in numero sunt quibus causam præbet fames, nuditas, frigus &c.

2. Furtâ quæ fames extorquet ordinariæ pœnæ non subjacent. Nam hujusmodi furtâ non perpetrantur mediante aliquo vitio; sed potius ex impotentia resistendi allicientibus ad peccata: cum enim verè virtuosus sit, nulla fame dimoveri à virtuosis actionibus; infirmitatis cuiusdam est cedere fami.

3. Pro ratione itaque famis solent Ddres mitigare pœnam ordinariam. Alia namq; fames est urgentior, alia remissior: fame existente remissior; & furto magno commisso, fustigationem dilutant; contra fame existente urgentissima; & furto modico, quandoq; omnem penam remittunt. Quid enim si præsens mors imminet & vita aliâ ratione conservari nequeat? An potius moriendum quam immisericordis proximo quid auferendum quò fames sedari & conservari vita possit? Sanè si dicas, moriendum potius esse quàm injustum faciendum: dico injustum hoc tale esse quod peperit impotentia, quam nec virtuosissimus hominum alienam a se dicere potest. Ut ad eò venia merito sit concedenda.

4. Fami urgenti similis est nuditas tempore hyberno, frigore gravissimo instante. Quapropter in prætendentibus nuditatem eadem quæ in famelicis observantur.

ARTIC. X.

DE

FURTIS PECUNIÆ CONCRETÆ.

1. Ex impotentia magis quàm vitio furantur, quibus sese offert subita quædam & rara occasio peccandi: neq; enim hæc malitiosus animus, sed imbecillitas perseverandi in bono inesse videtur. Hinc solemus dicere: *Selegenheit macht Diebe*.

2. Occa-

2. Occasionem furandi oblatam habent quibus pecunia concredita est. *Quemadmodum enim mediocriter temperanti sese offerens nuda puella cum ad peccandum irritare potest, ut in bono seu temperantia non perseveret; ita concreditam habentes pecuniam quotidiano in ostamento trahuntur ad desiciendum à bono proposito non peccandi.*

3. Concreditam autem pecuniam habere dicimus eos, quorum vel administrationi vel custodiæ aliena pecunia commissa est.

4. Qui ex officio administrandam pecuniam habentes eam dolose avertunt & in suos usus convertunt, furtum quidem videntur committere, non tamen ordinariâ penâ afficiendi. *Nam qui pecuniam ex familiâ domini in suam fraudulenter transferunt, ex pleno proposito furandi & ita mediante potentia furtorum activâ peccant: unde circa hosce nullum dubium est, quin ordinariam penam sentire cogendi sint. Sed in concreditâ pecuniâ ultro sese offert peccanti quod mediante potentia furandi accersendam erat. Quapropter quemadmodum minus peccat qui puellam nudam ultro in lecto accubentem & irritantem stupras, quam qui eam diu insectatus tandem ad consentiendum in hoc delictum allicit: ita quoque cum furtis comparatum est: itidem namque, hoc fiunt vel quesitâ vel oblatâ occasione. Quapropter & jure Saxon. propriè fures habentur qui rem ex possessione alterius in suam transferunt. Landrecht lib. 2. art. 29. verb. *Alldieweil er es nie dieblich noch räublich aus tener Schreben bracht.**

5. Itaque tutores, curatores, procuratores, institores, factores, gestores, quæstores, præsides provinciarum &c. non ordinario furti supplicio puniuntur, quando pecuniam suæ administrationi commissam furantur. *Nam hi omnes irritati præsentè pecuniâ videntur à bono proposito deducti ad peccandum.*

6. Hûc pertinet crimen residuorum, quod apud Romanos dicebantur committere qui pecuniam publicam, delegatam in usum aliquem, retinebant neque in eum consumebant.

7. Circa quæstorum furta in Electoratu Saxon. non obstantibus his, quæ modò tradita sunt, introductum est mortis supplicium, si nim. pecunia concredita fraudulenter perfidè & contra præstitum juramentum ab iisdem in usus proprios conversa summam centum florenorum æquet vel superet; si verò summa sit infra 100. excedat tamen 50. flor. sustingentur; si summa sit minor 50. florenis, exilio vel carcere puniuntur. *Nam licet hosce homines allicita occasio peccandi, præsertim si principes aut ipsi aut horum consiliarii & Camerarii non satis subtiliter & accuratè in illorum rationes inquirent: deberet tamen eos deserrere juramentum fidelitatis quod initio officii præstitierunt.*

*frictant. Dum ergo lucri gratia perjuri sunt, suam avaritiam fodam
facti produunt caeterorum furum avaritiae parum cedentem.*

8. Qui vi contractus custodiendas pecunias habent depositarii, commodatarii, mandatarii, locantes operam in transferendis pecuniis, quales sunt nuncii, fraudulenter & dolose convertentes easdem in suos usus, licet furtum committant, ordinariam tamen furti poenam non debent pati. Nam laesus eo ipso dum contractus irritamenta peccandi obtulit; ejusque fuisset prius probe in animum & mores ejus cum quo contraxit inquirere; unde fit, ut minus injustum patiatur. Quapropter cum ejusmodi fures minus avari minusque injusti quam caeteri communes, qui ex possessione alterius rem auferunt, esse videantur, etiam mitior in hisce distanda poena erit. Unde isdem extraordinariam poenam temporalis vel perpetua relegationis aut fustigationis, pro magnitudine furti distandam ratio suadere videtur. Interest enim multum, an pecunia obsequata data sit an numerata: hoc enim casu magis genus custodiendum datum videtur. Quamvis circa tabellarios specialis Constitutio in Electoratu Saxon. facta sit severim paulo eos puniens, sine dubio ob delicti frequentiam.

ARTIC. XI.

DE

INVENTORIBUS RERUM ALIENARUM EAS NON RESTITUENTIBUS.

1. Inventores rerum alienarum easdem dominis non restituentes ex impotentia magis peccant, quam ex vitio mitiusque quam caeteri fures puniendi. Nam oblata occasio tantum eos peccare facit.

2. Sunt vero gradus peccandi, secundum quos poenae inventoribus diversae sunt infligendae. Nam inventores aut id publice significari curant, quod res deperdit a redire ad dominum possit, & hi non peccant; aut tacent, & in furti suspicionem incidunt: horum tamen iterum gradus sunt: tacentes enim vel dominum sciunt vel ignorant, qui sciunt eundem vel sese non offerunt vel interrogati a domino negant se habere, & deprehensi quod habeant antequam restituant partem subtrahunt, dicentes se non totam invenisse.

3. Qui interrogati, an rem invenerint, id negant, & deprehensi habere partem auferunt, vix a communibus furibus differunt. Nam obstinatus animus in retinendis rebus alienis indicat illos non longe a vitio perfecto, quod fures habent, abesse. Quapropter etiam relegationis vel fustigationis interdum poena una cum restitutione damni eisdem dicitur solet.

4. Qui

4. Qui tantum occultasse deprehenditur mitius punitur, quam qui interrogatus an invenerit, hoc ipsum negat. *Videtur namq; ex mera quadam imbecillitate peccasse dum irritamento peccandi non resistit. Quapropter vel pecuniaria, vel carceris vel ad summum, relegationis ad exiguum tempus pena ipsi dicitur.*

5. Qui ignorans dominum non publice per proclama curavit significari iis in locis, ubi iustus est hoc facere, furtum non videtur committere. *Quia nihil videtur ipsi imputari posse quam negligentia ejus quod fieri debebat. Hinc & levis pena pecuniaria eidem dicitur.*

6. Referrî huc quoque possunt inventores thesaurorum dominis fundi ubi invenerunt non significantes. *Hi enim quamvis non furtum committant; quia rem nullius occupant: lucri tamen cupiditate ducti intervertentes omnem pecuniam inventam, ne partem debitam dominus fundi consequi possit, simile quiddam faciunt quod fures. Unde & arbitraria pena puniuntur.*

ARTIC. XII.

D_BHIS QUI APERTAS DOMOS NOCTURNO
TEMPORE REPERIENTES ALLICIUN-
TUR AD INTRANDUM.

1. Videntur & ex impotentia quadam seu defectu virtutis potius quam vitio peccare, qui apertam forte fortunam domum invenientes trahuntur ad intrandum; sed vix est, ut ab ordinariis poenis liberari possint. *Nam licet forte per oblatam occasionem inciderint in peccatum; quia tamen eo modo illud committunt, quo non facile quis, nisi jam vitio furti inquinatus, illud committeret: non facile impetrabunt pena mitigationem, nisi & alia circumstantia accesserint. Negandum tamen non est, eos nondum habere vitium furum proprium & perfectum. Nam vitium ex quo operantur fures est avaritia & injustitia cum calliditate & clandestinis actibus alteri adimenda plane possessionem conjuncta.*

ARTIC. XIII.

D_BFURTIS MINORIS INJUSTITIAE ET INSPE-
CIE DE PARVO SEV MODICO.

1. Hactenus contemplati sumus furta, quae mediante quadam potentia imperfecta vel impotentia committuntur, & propte-

rea mitius puniuntur: sequitur, ut consideremus quænam furta vel minus iniustitiæ habeant vel planè non iniusta sint & propterea vel mitigationem vel omnimodam pœnæ remissionem mereantur. *Nam L. Latrones in inferendis furto pœnis respicere solent ad iniustitiam particularem, quæ etiã causa est, quare ordinatio Caroli V. distinctio- nem faciat inter furta magna & parva.*

2. Est autem iniustum aut minus aut nullum, vel si res sit modica aut nullius æstimationis, vel si persona nulla sit ad quam iniustum pertingat; aut si sit, per furtum non patiatur iniustum. *Nam nullum iniustum potest committi, nisi sit res, ratione cuius contingit læsio, & persona ad quam pertingit.* Fit etiã, ut personæ alicui damnum inferatur non iniustum v. g. in bello non iniusto, aut si ab eo, qui potest a-
som in bona hominum transferenda habet, præcipiatur. Contingit quoque tandem iniustum, si quod illatum est, corrigi. *Ac proinde qualiter singulis hæc casibus pœna mitigande sint contemplatio facienda est.* *Initium autem facturi sumus à furto parvo & modico.*

3. Furtum parvum, quod valorem quinque solidorum seu 10. thalerorum non excefferit, non laquei supplicio, sed aliã mitiori arbitrariã pœnã puniri iubetur *ordinat. Carol. art. 157. & seqq.* Quod arbitrium iudicis in foro Saxonico restringitur, ut scilicet si furtum dimidium quinque solidorum excedat, fustigatio vel relegatio perpetua; si non excedat, relegatio, carcer vel pœna pecuniaria dicitur. *Voluerunt enim, uti sæpius diximus, Legislatores nostri in pœnis furto, irrogandis rationem habere graduum iniustitiæ, ac proinde furtum modicum vel minus iniustum haminem arguens mitius punire.*

ARTIC. XIX.

DE

FURTO RERUM, QUÆ SVB NVLLIVS DOMINIO VEL POSSESSIONE SVNT ET IN SPECIE DE CRIMINE EXPILATÆ HEREDITATIS.

1. Illarum rerum quæ nec sub ullius dominio sunt nec ad alicujus dominium spectant furtum non datur. *Nam si nulla persona sit, quæ lædi possit ex re ab aliquo apprehensã, nec furtum nec iniustum ullum concipi poterit.* Dico notanter, si rei dominium ad nullum spectet; quia & furtum fieri potest illius rei, quæ nondum sub dominio est, ita tamen est comparata, ut non nisi à certã quãdam personã occupari vel acquiri possit. v. g. fera in sylvis sub dominio principum non sunt, tanquam ab ipsis nondum occupata; interierunt tamen qui principibus in visis easdem in eorum banno ferino venatur & capis, furtum committit quã-
din

aliquid enim in horum banno sunt, res sunt, quae à nemine nisi ipsis principibus, vel iis, quibus hoc concesserunt, capi & acquiri possunt; & ita furtum harum sit quatenus ad dominium principum spectant.

2. Nimis ergo meticulosi sunt Ddres qui crimini expilatæ hereditaris, quod ita vocatur, quando ex defuncti hereditate nondum aditâ ab heredibus quid clandestinè auferretur, ordinariam pœnam distitare verentur. Ego ausim asserere furtum hoc gravius quàm cætera puniendum esse, si committatur ab eo, qui jus successionis non habet. *Nam quò magis familia aliqua hominibus flagitiosis ad nocendum exposita est, eò graviori supplicio deterrendi sunt, ne noceant. Quin jure civili hoc crimen pro atrociori furto habeatur. l. 1. §. 1. ff. de effractoribus ipsa namq; vox expilare aliquam atrocitatem denotat. Et præterea quando ordinatio Carol. art. 165. jubet hoc crimen mitius puniri, loquitur de eo quod committit, qui ipse jus succedendi habet. Sed his non obstantibus practici mitiorem pœnam distare solent, quasi furtum rei possidende & nondum possessa minus injustum esset. Quò de causâ & hoc loco de crimine isto tractari volui.*

3. Quæstio moveri potest, quomodo puniendum sit furtum, quod quis fecit circa rem quam putavit v. g. Titii esse, ab hoc tamen pro derelicto habita fuit. *Respondemus, supra quidem nos monuisse, Rempubl. imitari medicos, & non facile causam morbi tollere, nisi morbus sese exerat: cum ergo hujus factum injustum non existat, licet hominem injustum & avarum arguat, videri quidem impunitum dimittendum esse; at quia jam vitiositas operando se exeruit, & quantum in ipso fuit vitiose & injustè egit, eiq; quod ab ipso actum est accidit tantum non injustum esse, eum non impunitum permanere debere: interest enim Rempubl. vitiosos emendari. Videtur ergo & huic arbitraria pœna distanda.*

ARTIC. XV.

DE

SPOLIATIONE SEPULCHRORVM ET
CADAVERVVM.

I. Spoliationem cadaverum in sepulchris etiam non suspendii, sed mitiori pœnâ fustigationis, relegationis vel carceris pro ratione aliarum circumstantiarum puniri volunt. *Quamvis non dubitem LLatori svadere, ut severiorem quàm cæteris furtis simplicioribus pœnam huic crimini constituat. Rationem reddunt Ddres, quod spoliatio cadaverum propriè nec spoliatio nec furtum sit, nec potest, cum defuncti nihil possideant, adeoq; merito arbitrariè & ad sum-*

num fustigatione punienda sit. Quorum sententiam confirmat Constit. Elector. Saxon. 34. part. 4. Verum licet cadavera nihil possideant, humana tamen illa sunt, utpote qua hominum vivorum fuere corpora, quibusq; propterea jus aliquod adhuc competit: hinc debetur ipsis naturaliter ab omnibus hominibus adhuc viventibus misericordia & sepultura. Videntur ergo qui hac spoliant duci lucro ad hoc, ut quid faciant contra misericordiam ad quam quilibet homo vivus erga mortuum naturaliter erahitur. Hinc etiam ratione immiser cordia in ejusmodi flagitiosis hominibus deprehensa jus Saxonicum penam auget, iis, qui insepulta defunctorum cadavera relinquunt, penam gladii dicitando.

2. Qui cadavera punitorum suspensa vestibus spoliant videntur itidem graviorem penam quam simplices fures mereri. Nam licet hac cadavera nullâ injuriâ fortasse afficiantur: videntur tamen gravissimè & severe puniendi horum spoliatores, utpote qui exigui lucri gratiâ Jditionem haud leviter violant, scandalum haud minimum cadavera publicè denudando prebent; sed & se laborare inemendabili vitio satis produnt, dum peccant eo in loco, quo quàm maximè à peccando deterreri debeant; positi à ob oculos penam in ejusmodi flagitiosos. Constitutio Electoralis nudantibus cadavera fustigationem infligi jubet. Eos vero, qui non denudant corpora, sed aliquid pecunie, si in vestibus reperiant, adimunt, nullâ in re propemodum peccare manifestum est: neq; enim detrahunt cadaveribus quicquam quod retinere debebant. Quâ de causâ eorum petulantia tantum coercenda venit.

ARTIC. XVI.

DE

FURTIS DOMESTICIS.

1. Furtum domesticum committentes in sanguine nim. vel affinitate junctos mitius puniendi sunt quam qui extraneis quid auferunt. Quamvis enim aliàs regulariter magis injustum videatur id, quo leduntur conjuncti vel sanguine vel affinitate, propterea quod plus inæqualitatis suboriatur, si ei, casus bona agenda erant, auferatur: nihilominus tamen quia domesticorum bona communia sunt, contrarietas horum non valdè injusta est.

2. Quâ de causâ si sanguine vel aliàs arctissimâ societate v. g. conjugali juncti quid clam auferunt ordinariæ penæ non subji-ciuntur; sed liberi aut conjuges quid auferentes carceris, vel pecuniariâ aut ad summum relegationis penam afficiuntur, cæteri consanguinei usque ad quartum gradum à penâ suspendii jure Saxo-

nico

nico immunes sunt. & merito. Nam cum discere soleamus, amicorum omnia esse communia, & inter affines consanguineosq; intra quartum gradum, jure civili numerando, artificissima per naturam intercedat amicitia; contra jus amicitia faciunt qui furtum à talis conjunctà personà commissam nimis urgent. Quin si suspendi pena in ejusmodi fures statueretur, vergeret eadem in ignominiam eorum qui damnatum passi sunt. Id quod esse oportet prudentum LLatorum est.

3. Ministri tamen & famulæ, licet personæ domesticæ sint, non ab ordinariâ pœnâ excusantur. Nam nulla inter famulos & dominos, qualis inter sanguine junctos, amicitia intercedit faciens bona inter hosce communia: adeoq; nihil nisi occasio furandi oblata videatur ansam mitigandi præbere. Quamvis quò magis propria virtus famulantis est fidelitas, eò magis infidelitatem in hisce Respubl. punire & ab hoc vitio detertere debeat. Quapropter non immerito eadem aut paullo majori, quàm quæ ceteri, severitate puniendi famuli, officium fidelitatis seponentes & furtis suis heris facientes.

4. Contingit tamen furta famulorum minus injusta fieri, si domini cibum, potum aut salariùm, quò necessaria ad vitam parere possint, denegando illis quasi necessitatem furandi imponent. Sine dubio enim ejusmodi dominus sibi causa mali, existens minus injustum patitur,

ARTIC. XVII.

DE

INJUSTO, QUOD FURTO INEST, PER RECUPERATIONEM RERUM ABLATARVM VEL ALIAM SATISFACTIONEM CORRECTO.

1. Ddres tradunt re furto ablatâ recuperatâ à domino loco pœnæ suspendii, in magnis furtis adhiberi solitæ, fustigationis pœnam infligendam esse, quod quidem in medio relinquimus, interim tamen asserimus, non peccari, si ordinaria suspendii pœna non obstante recuperatione rei furtivæ dictetur. Ratio pro Ddres sententiâ militat hac, LLatores respexisse ad injustum in infligendâ ordinariâ pœnâ; ac cessare injustum, si dominus rem suam recuperarit. Si enim pœnas distinguunt furtum magnum & parvum, videtur nulla pœna infligenda, si nihil domino desit, aut ad minimum oneretur. Hac autem ratione Ddres moveri colligitur inde, quòd in furto cum violentâ effractione non mitigent pœnam, quamvis res furtiva recuperata sit; quia usm. Ordinat. Carol. in hoc furto quantitas non attendit. Verùm, hac ratione non

Dd

obstan-

oditante, non dubitamus, salvâ tamen Ddram auctoritate, asserere, e-
 pœnam suspendii furi, si ex accidenti tantum dominus rem recupe-
 rarit, dictari posse. Nam non ob damnum domino illatum, quasi pro
 hoc eidem satisfieri debeat, suspendii pœna irrogatur; sed quia magnum
 furtum majorem injustitiam; modicum seu parvum minorem arguat.
 Hec autem major injustitia in fure post commissum furtum manet, si non
 per ipsam pœnitentem sed per accidens tantum res furtiva ad dominum
 redierit. Quæ propter soliti sunt veteres Ddres hisce casibus semper or-
 dinariam pœnam pronunciare & una sententiis annectere clausulam hanc,
 es wolte dan die hohe Obrigkeit/ in Ansehung/ das man die gestohlene Sa-
 chen wieder bekommen/ dem gefangenen Gnade erzeigen. Nec constitutio
 Car. art. 160. his verb. und wie schädlich der Diebstahl dem beschädigten
 seyn mag/ hoc infert, ab ordinariâ pœnâ abeundum esse, si damnum per fur-
 tum quâ tale satis magnum sit illatum; ex accidenti tantum postea recupe-
 ratum; sed in pœnis irrogandis semper inspiciendum esse, quantum damni
 furando fur dederit, & inde injustitiam ejus esse estimandam. Si enim
 quavis accidentalis recuperatio rerum furtivarum mitigat pœnam, qui-
 vis fur locuples satisfaciens lasso vel transgens cum eodem liberare se nu-
 mis à pœnâ suspendii potest. Id quod in bene constitutis Rebus publ. non
 est admittendum.

ARTIC. XVIII.

DE

FURTIS QUÆ FIUNT JUSSU EJUS QUI PO- TESTATEM JUBENDI EA- DEM HABET.

1. Quemadmodum carnifex jussu legis & magistratûs adi-
 mens vitam non perpetrat crimen homicidii: ita jussu superioris
 vim jubendi habentis clam auferens alteri in crimen furti non in-
 cidit. Nam quod coercendorum malorum gratiâ infligitur injustum,
 non est, sed summè justum & salutare hominibus. Hinc crimen furti
 non commiserunt Israelitæ, qui jussu Dei subtraxerunt clanculum Aegypti-
 is bona. Exod. II. v. 2. & cap. 12. v. 35. Quia faciebant hoc ipsum man-
 dato Dei supremam potestatem in omnes homines exorcentis.

ARTICUL. XIX.

DE

FURTIS QUÆ FIUNT IN BELLO NON INJUSTO.

1. Quicquid mali in bello non injusto & quod non injustè geritur
 infertur non est injustum. Unde, quando id, cujus gratiâ bellum
 susce-

fulceptum est, aliâ ratione obtineri nequit, nisi mediante furto, non pro crimine aliquo hoc habendum est. v. g. *spoliatus in viâ publicâ videt aliquem ex raptoribus rem raptam abscondere in aliquâ sylvâ; ille ibi remanens usq; ad noctem clanculum res vi ablatas & absconditas iterum auferret: non incidit hic in crimen furti puniendus. Nam aliâ ratione in sylvâ quod suum est recuperare nequit ab eo cum quo bellum privatam licitè gerere potest.*

ARTIC. XX.

DE

FURTO QVOD NON FIT EX
VITIO AVARITIÆ.

1. *Haecenus eas furis species persecuti sumus, in quibus cessat vitium injustitia, quibusq; minor injustitia adest; sequitur, ut consideremus furta, quae non sunt ex vitio avaritia & propterea nec ut furta proprie dicta punienda sunt.*

2. *Qui rem propriam auferret alteri in quâ is jus nullum habet, cuius possessionem hic studet intervertere, non incidit in crimen furti proprie dicti. Nam hic nullum lucrum intendens ex avaritiâ nihil committit.*

3. *Pari ratione qui rem debitam à creditore consequi nequit & eam clam auferret non ordinariâ aliquâ furti sed aliâ quâdam arbitrariâ penâ puniendus est. Nam nec videtur ex avaritiâ nec ex injustitiâ erga debitorem peccare; sed tantum quoad hoc, quod propriâ auctoritate occupet id, quod iudicis officio consequi debebat: Unde sequitur, puniendum eum esse propter bellum privatam non satis licitè susceptum. Quapropter jus civile in hunc singularem penam constituit. si quis in tantam. C. unde vi. ut scil. dominium rei vel jus debiti amittat. In foro Saxonico cogitur rem ablatam restituere cum multa & emendâ, et musses mit Wette oder Busse wieder geben; & retinet actionem suam salvam. Emenda die Busse est 30. solidorum quae solvenda est ei qui bello injusto laesus est, multa die Wette datur iudici. Landrecht lsb. 3. artic. 43.*

ARTIC. XXI.

DE

FURTO ATTENTATO.

1. *Solem Ddres distingvere furtum in consummatum & attentatum. Vocatur autem attentatum quod in solo conatu subsistit. v. g. si quis furandi causâ domum ingressus nihil apprehenderit.*

Dd 2

2. Fur-

2. *Furtum attentatum pœnâ ordinariâ affici nequit. Nam cum cesset Incrum & lesa tantum sit securitas ejus, circa quem tentatum est; incidit in illud potius crimen quo leditur securitas. Quâ de causâ hoc in casu jus civile non actionem furti sed injurarum vel de vi tribuit. Deinde nec conatus furti perfectum avaritia aut injustitia vitium arguere potest, licet fur impeditus abstinnerit. Nam fortasse, etsi non impeditus fuisset, pœnitentia accedere potuisset.*

3. *Cepsetur autem in conatu esse qui rem nondum è possessione alterius amovit. Nam furti essentia in hoc consistit, quod quis rem è possessione alterius clanculum in suam possessionem transferat. Unde tunc tandem censetur furtum consummatum, quando fur rem cepit possidere, seu actum dominicum circa eam exercere, v. g. transferre in alium locum custodia gratiâ.*

4. *Solet autem pœnaratione graduum conatûs infligi; adeò ut in conatu proximo loco laquei pœna fustigationis dicatur. v. g. si res tot furjam congesserit, quarum estimatio 10. thaleros excedit, & impediatur, quò minus de loco portare queat. Nam quò ulterius quis in conatu progreditur, eò magis vitium suum prodit.*

ARTIC. XXII.

DE

CAUSSI QUÆ MOVERE MAGISTRATUM POSSUNT, UT IMPUNITA RELINQUAT VEL MITIORI PœNA AFFICIAT EVRTA PERFECTE VITIOSA.

1. *Pœnas criminum mitigari quandoq; posse ob dignitatem persone delinquentis superius diximus. Unde & quatenus dignitas pœnam furti, quæ satis ignominiosa est, minuatur, considerandum nobis est. Videtur in nobilibus, clericis, studiosis &c. meritò suspendii pœna mitiganda. Nam cum ea ignominiosa nimis sit vergatq; in ordinis dedecus, tum verò nobiles, clerici, studiosi leviori quâdam pœnâ deterreri à tali crimine possunt: quapropter videtur in hisce pœna mitior locum debere habere, ut scil. v. g. capite plectantur & sepeliantur. Hinc licet LLatores nostri nullam hujus mitigationis mentionem fecerint, ac proinde nec Dares audeant ab ordinariâ pœnâ hisce personis distandâ recedere: videtur tamen principes decere hac in parte clementes sese prebere.*

2. *Interdum fâvor matrimonii movere magistratus solet, quò remittant pœnam mortis. Quod nonnunquam & non sine ratione fieri potest, si intersit Reipubl. in defectu hominum alluci eos, qui in eâdem vivunt, ad procreationem.*

3. No-

3. Nolumus hęc quæstionem *preced. cap.* resolutam repetere an fur suspensus, rupto laqueo, denuò suspendendus sit, si adhuc vivat. Nam paulò ante demonstratum dedimus, per hoc non liberari quem à pœnâ mortis: interest enim Reipubl. flagitiosos homines è medio tolli. Nec excipere potest delinquens, se jam perpeßum esse pœnam: quia vivus adhuc, cum deberet morte puniri. Non tamen nego dari hoc in casu circumstantias, posse, ob quas fur dimittendus videatur v.g. si semel tantum furatus sit nec famosus fur extiterit: videtur namq; gravius puniri quam simplex furtum requirit, qui duobus vicibus angores ob mortem præsentem sustinere tenetur.

MEMBR. IV.

DE

TERMINO MOTO.

1. Rerum immobilium furtum fieri posse non videtur. Nam furtum est delictum, quod committunt qui clandestinis artibus de familiâ alterius in suam familiam & possessionem res transferunt. At res immobiles non aq; ex familiâ alterius in alterius familiam transferri possunt ac res mobiles; hæ namq; dominis suis adherent velut partes, & per furtum ab iisdem separantur: at res immobiles nobis non aq; tanquam partes adherent, sed faciunt: ut nos certo loco alligemur si iisdem uti velimus.

2. Nullum autem clandestinum artificium bonum immobile alteri adimendi & in se transferendi propius ad furtum accedit, quàm termini avulsio seu motio. Nam committitur hoc, dum lapis vel aliud quippiam, qua termini agrorum designantur de loco in locum clam transfertur. Estq; adeò circa signum terminans agrum, quod fur facit circa rem mobilem.

3. Est ergò delictum termini moti quod committunt qui occupandorum agri alterius finium gratiâ terminos de loco in locum clandestinis artibus transferunt.

5. Pœna jure Romano ex Constitutione Caji Cæsaris l. ult. ff. de term. moto. erat pecuniaria, sed ab Hadriano l. 2. ff. eod. constituta est relegatio in tempus vel longum vel breve ratione ætatis delinquentium, mitiganda ex iisdem fundamentis ex quibus pœna furti. Nam descendit hoc delictum iisdem ex avaritiâ & injustitiâ tenditq; ad lucrum, & per consequens eadem fundamenta habet pœnam mitigandi. Et cum jure Saxónico nulla certa pœna huic crimini dictata sit, ea, qua jure Romana constituta est, retinere potest.

DE

MEMBR.

DE
RAPINA.

1. Quemadmodum in furtis vitium, quod punitur, est avaritia & injustitia movens hominem, ut clandestinis artibus possessionem rerum quam alius quispiam habet interverrat & in sese transferat: ita vitium raptorum est avaritia & injustitia movens eosdem, ut hostiliter invadant alios & cum primis in viis publicis quò injustum lucrum faciant. *Nam vitium omne est quaedam potentia quà mediante homo sit causa efficiens peccatorum: itaq; à vi movendi hominem ad mala petende sunt ejusdem differentia, praesertim praesenti in materia, quando gradus poenarum speculamur.*

2. Absolvetur autem praesens membrum itidem duabus partibus. *Dicemus enim primò de ipsà vitiositate, quàm varia eadem sit; deinde de principii rapinae quæ à vitiositate recedunt poenamq; propterea mitigant.*

PARS PRIMA
Membri Quinti

DE

GRADIBUS VITIOSITATIS VARIANTIBUS
ORDINARIAM RAPINÆ POENAM.

1. Cùm rapina Romanis fuerit tantùm delictum privatum, apud nos satis severa in raptores statuitur poena, nim. ut gladiopuniantur & eorum cadavera rote imponantur. *Nam Romani bellis adfueri vitium raptorum non profecto habuerunt: quid enim bellum est aliud quam rapina quaedam non injusta? Quomòs nonnunquam in grassatores, & tunc quidem si ferro homines aggressi fuerint & sepius atq; in itineribus spoliare instituerint, capitali poena animadvertentur l. capitalium 28. §. grassatores. 10. ff. de poen. Apud nos autem cùm Ordinari. Carol. tum etiam jure Saxon. Landrecht lib. 2. art. 13. omnes raptores, qui homines vi aggrediuntur maniq; violentà in viâ publicâ spoliant, gladio feriuntur, quibus constitutionibus addit consuetudo & constans observantia, ut cadavera rote imponantur, quo terrori sint aliis flagitiosis hominibus.*

2. Consideremus nunc en qua videntur vitiositatem augere.

ARTIC. I.

DE

RAPINA REÏTERATA.

1. Apud Romanos in usu fuit attendere an semel quis rapuerit

pueritran sapius. *Nam testatur Callistratus cas. 1. 28. ff. 10. in iudicanda pœnâ capitali inficiendum esse, an sapius quis spoliaverit.*

2. Hodie autem apud nos parum refert an quis semel a iterum rapuerit. *Nam nostri LLatores jam perfecte vitiosum reputarunt eum qui avaritiâ ductus insidiâ hominibus facit eosq; in viâ publicâ aggreditur nec veretur ledere securitatē viarum publicarum quam tueri ad principum curam pertinet. Et quia de aggravandâ per reiterationem pœnâ nihil constitutum est, non audent Ddres pœnam, quæ ex se satis severa est, augere. Cui accedit hæc ratio, quod legislatores nostri in statuendâ pœnâ respexerint ad terrorem, quem homines ejusmodi viatoribus incutiant: contingere verò potest, ut quis semel sapiens plures terreat, quam quârapinam reiterat. Ut proinde non tutum videatur pœnam ordinariam ob reiterationem aggravare.*

ARTIC. II.

DE

RAPINA CUM VULNERATIONE.

1. Rapina fit mediantebus vel minis nudis vel verberibus vel vulneratione vel cæde. *Nam rapina est hostilis quedam in vasio spoliandi causâ suscepta: hæc autem vel in verbis subsistit vel ad verbera, vulnera, cædem progreditur.*

2. Rapina cum cæde conjuncta speciale delictum est & latrocinium vocatur, de quo seq. membr. dicendum erit. *Licet enim latronum & raptorum nomen sæpissimè confundatur, propriè tamen loquendo latrones sunt, quos germanicè Mörder vocant, Gl. german. Landreche lib. 2. artic. 13. quia horum delictum in cæde consistit spoliandorum; raptores qui sine cæde id perficiunt Straffenwürter / Duschhöffer germanicè disti.*

3. Vulnera infliguntur vel animo occidendi vel sine eo. *Qui animo occidendi vulnerant ex nonnullorum Ddum opinione latrocinii pœnæ subijci & ita longè severius quàm raptores puniri possunt: quamvis plerique mixtorem viam sequentes raptorum pœnam iisdem dicunt, præsertim si animus occidendi non comparuerit: non dubito autem, addi posse impositionem trahæ. Nam parum videtur vitiosior qui vulnerat ac qui verberat vel hostiliter minatur.*

PARS

PARS SECUNDA

Membri Quinti.

DE

MINUENTIBUS POENAM
RAPINÆ.

1. *Consideraturi sumus que minuant poenam ordinariam rapinæ eadem quâ in precedd. delictis servatâ methodo.*

ARTIC. I.

DE

CAUSSA EFFICIENTE DUBIA.

1. *Non dubium est, quin mandantes, auxilium ferentes spoliantibus, in excubiis stantes participandi spoliis gratiâ pro causis efficientibus rapinæ habendi sint. Nam mandans principium, motus existit, dum concitat mandatarium; auxiliantes & in excubiis stantes sunt principia concurrentia & causa sociæ. Sed hi tunc censentur causæ, si moti lucro quod ex rapinâ speratur id fecerunt.*

2. *Pro causis efficientibus autem non videntur habendi qui actui rapinæ intersunt eamque approbant, sed nec opem nec auxilium præbent nec de prædâ participare volunt. Nam qui nobis conferunt in societate raptorum ad finem obtinendam, nec ut causæ sociæ cum cæteris puniri possunt. Itaque si dubium sit & non satis constet, an is, qui in numero raptorum fuit, etiam ad rapinam faciendam quid contulerit, non tutum est ei ordinariam poenam dicere, sed potius in fugigatione subsistendum est.*

3. *Porro quod supra monuimus circa furta, ordinariæ poenæ non esse locum, si quis confessus delictum sit, & de corpore delicti non constet, idem & nunc hic repetendum est. Nam non cognita causâ efficiente, non tuto inferri ordinaria poena potest. Interim, tamen si confessus delictum impunitus dimittatur, gignitur scandalum; sunt enim vitia, quæ manent impunita, similia morbis contagiosis: statim enim si homines videant nonnullos impunitè peccare, in eadem vitiosos actus ruunt & impunitè peccantes imitantur, qui contactus vocatur scandalum.*

ARTIC. II.

DE

CULPOSIS RAPINIS.

1. *Culposas rapinas committunt qui consilia suppeditant vel svadendo inducunt nonnullos ad rapinam faciendam it. raptorum*

rum receptatores & occultatores. *Nam causa sunt caussarum efficien-
tium rapinas.*

3. Puniuntur autem extraordinariè & arbitrariè ratione
circumstantiarum, eo modo, quem declaravimus *membr. 3. part. 2.
art. 2.*

ARTIC. III.

DE

RAPINA CASUALI.

1. Rapinam casualem & impunem exerceri contingit tem-
pore belli: *est enim rapina in hostes commissa non injusta nec illicita: un-
de fit, ut si quis hostem aliquem existimans ignorantia quâdam invinci-
bili ductus spoliaret amicum, casuale est delictum & extra poenam.*

2. Cæterum si quis Titium spoliaturus spoliaverit Mævium,
inest quidem delicto casus; sed ordinariâ nihilominus poenâ raptor
afficitur. *Nam errans hic ex eadem potentiâ operatur ex qua opera-
tus fuisset, si non errasset; & proinde eandem meretur poenam.*

ARTIC. IV.

DE

RAPINA QUÆ JUSSU SUPE-
RIORVM FIT.

1. *Sequitur, ut contemplemur eos, qui magis ex quâdam impoten-
tiâ quàm ex vitio raptorum proprio rapinam faciunt; quorum in numero
sunt, qui jussu superiorum sub quorum vel potestate vel imperio sunt
peccant.*

2. Qui jussu superiorum spoliant homines vel de raptis
participant vel non: qui partem raptorum capiunt meritò ordina-
riam coguntur subire poenam, nisi aliæ circumstantiæ liberantes ac-
cedant. *Nam dum prede partem accipiunt satis declarant, se lucri
causâ & ex avaritiâ quâdam deliquisse & jussu superiorum tantum
pretendere.*

3. Iis verò qui ex rapinâ nullum quæsiwere lucrum, sed tan-
tùm hoc egere, ut satisfacerent jussibus superiorum nulla ordina-
ria poena infligi potest, sed arbitraria pro gradibus impotentiae, quâ
ducti turpibus jussibus obsequium præstite-unt. *Nam has non ex
vitio avaritiâ & injustitiâ, sed potius ex intentione fugiendi iram supe-
riorum peccasse satis manifestum est. Unde propterea tantum puniendi
sunt, quod non obstantibus superiorum minis in bono proposito persevera-
rint. Hic casus occurrat tempore belli, quando centuriones suos gregarios
milites jubent homines spoliare.*

ARTIC. V.

DE

RAPINA QUÆ URGENTE FAME VEL
NUDITATE CORPORIS
COMMITTITUR.

1. Raptor, qui ductus necessitate famis vel nuditatis delictum hoc committit, non ordinariâ sed fustigationis vel relegationis pœnâ pro ratione circumstantiarum puniri solet. *Nam si delinquens aliâs benè vixit, indicium est, eum magis ex impotentia quàm ex potentia mali activâ peccasse.*

ARTIC. VI.

DE

RAPINA MINORIS VEL NULLIUS INJUSTITIÆ
ET IN SPECIE DE EA QUÆ MINUS
HOSTILIS EST.

1. *Varia sunt que videntur injustitiam rapina minuere vel pœnitus tollere, de quibus hoc & seqq. articulis dicturi sumus.*

2. Minus injusta videtur esse rapina quæ fit sine hostili terrore. *Nam injustum, quod perpenderit nostri LLatores in constituenda pœnâ ordinariâ consistit precipuè in terrore viatoribus hostiliter incusso, minus principiliter in bonis ablatiis. Hinc etiam fustigationis pœnâs dictare solent Ddres iis, qui prævis minus exiguis convenere cum viatoribus, ut aliquid pecunie darent.*

3. Parum injusti continet rapina quæ fit mediante permutatione. *Nam in hac cessat & terror hostilis, & retributio facit, ut injustum minus videatur ratione ablationis bonorum. Quapropter nisi appareat, delinquentem tantummodo pretextum quesivisse & medium occultande nequitie, (id quod inde addisci solet, si nulla inter res permutatas sit proportio) solent Ddres in ejusmodi casu relegationem vel perpetuam vel temporalem dictare.*

ARTIC. VII.

DE

RAPINA QUÆ NON IN VIA PVBLICA SED
IN OPPIDO, PAGO VEL DOMO ALICVJVS
COMMISSA EST.

1. Videtur injustum hujus delicti proprium consistere in terrore hostili qui in viis publicis infertur. *Nam videntur LLatores irrogando pœnâ tam gravem tendere potissimum voluisse ad conservationem*

vationem securitatis viarum publicarum. Cui accedit, quod nusquam hostilis terror tam vehemens esse possit, ac in via publica.

2. Nihilominus tamen nolunt Ddres pœnam in rapinâ quæ in villâ, oppido vel domo commissa est mitigare. *Nam cernunt LLatores generaliter locutos Ordinat. Carol. art. 126. & Landrechts lib. 2. artic. 13.*

3. Vti verò omni rapinæ, quæ in oppidis aut villis fit, distare ordinariam pœnam nimis durum puto, ita non nego, si armis fiat & magnâ quâdam cum violentiâ æqualem terrorem, ac in viis publicis, incutiens, eam sine dubio locum habere. *Nam ubi eadem est vitiositas & par injustum, ibi eandem pœnam adhiberi rationis est.*

ARTIC. VIII.

DE SPOLIATO SPOLIANTE.

1. Spoliatus rursus spolians videtur minus injustus, non tamen immunis esse à peccato, nisi id faciat prætextu belli privati non injusti. *Nam paria paribus referre manus injustum videtur: sed, quia nulli privato propria vindicta concessa est, nisi magistratus auxiliium omnes cesset; sequitur spoliante per hoc, quod spoliatus sit, factum suum purgare non posse, nisi unâ leges privati belli observaverit.*

2. Spoliatus ergo spolians vel id committit in eum, à quo spoliatus est, vel in alium quendam, & hunc rursus vel ejusdem generis cum eo, à quo prius spoliatus est, vel diversi, *u. g. si spoliatus à Polono alium quendam Polonum vel à milite alium militem spoliet, voco spoliationem commissam in alium ejusdem generis.*

3. Spolians eum, à quo prius spoliatus est vel aufert præcisè id aut tantum quantum ipse spoli perpeffus est vel plus. Qui tantum aufert quantum damni perpeffus est ex spoliatione aut illud quod præcisè amisit eo in loco, ubi magistratus auxilio uti nequit, sine dubio impunè id facit. *Nam hic observat ea que bella privata reddunt licita. prout cap. præced. demonstravimus.*

4. Sed quid si spoliatus longo tempore post raptorem in viâ publicâ rursus spoliet, annon limites necessariæ defensionis excedet? Respondeo, si appareat reum nullâ in civitate hastenus potuisse raptorem offendere, & huic nihil ulterius vi auferre voluisse; quàm sibi ablatum erat, ab omni pœnâ absolvendum esse. *Nam quod Ddres tradunt, ad necessariam defensionem requiri, ut in instanti fiat, hanc causam habet, quia temporis intervallo interjecto, locus est vindictæ per magistratum faciendæ. Verum quia raptores & grassatores in ci-*

vitatibus raro aut nunquam deprehendi possunt: non dubito, eum, qui rapto-rem, à quo spoliatus est olim, in viâ publicâ offendit & rursus hostiliter ipsi auferret tantum, quantum exequat damnum ex precedenti spoliatio-
ne illatum, veniâ dignum esse. At si quis plus rapuerit quàm ablatum est, etiamsi in continenti id faciat, peccat. Nam lucri captandi gra-
riâ hunc pretextum quasi visse videtur, & pari cum altero raptore vitio laborare. Idem obtinet, si reus raptorem potuisset hætenus in ali-
quâ civitate convenire. Nam belli privati suscipiendi nullam causam habet, & proinde rapinis ipse gaudet.

5. Spolians alios ejusdem generis non excusatur, nisi for-
tasse rusticitate. v. g. si rusticus spoliatus à militibus alium quendam
militem spoliet, argumentando, sibi idem debere licere in milites, quod ipse
ab iisdem experiri coactus est, presertim quando tribunus militum rusti-
co conquerenti noluit justitiam administrare. Sanè quia supra demon-
stravimus, erroneam aliquam opinionem rusticum excusare posse, videtur
tali in casu non ordinaria sed paulo mitior pœna irroganda. Habet namq̃
spectato judicio rustici, factum ipsius aliquem justitiæ pretextum. Et
proinde tali casu nonnulli Dares fastigationem dictârunt.

ARTIC. IX.

DE SPOLIANTIBVS RAPTOREM.

1. Qui raptorem spoliant pretextum habere videntur ali-
cujus justitiæ, non tamen ab ordinariâ pœnâ immunes sunt, nisi a-
liæ circumstantiæ accedant. Nam licet raptor que aliis rapuit nullo
jure possideat, adeoq̃, amissione rerum nullum damnum pati videatur: cum
tamen hunc spoliantes non tendant ad correctionem injusti sed ad lucrum
captandum, simili quo spoliatus vitio laborant, & tantummodo vitiose a-
ctiõni pretextum querunt.

ARTIC. X.

DE RAPINA REI MODICÆ.

1. Mitior quidem pœna primo intuitu videtur irroganda
iis, qui rem modicam abstulerunt: sed rectius ordinariâ pœnam
patientur. Quemadmodum enim furto modico mitior pœna constituta est
propterea, quod minus injustum sit quàm magnum: ita & videtur circa
rapinam procedendum. Verùm quia LLatores nostri in pœnâ ordinariâ
constituendâ respexerunt ad hostilem terrorem qui visatoribus incutitur,
parum refert quantum illud sit quod ablatum est. In furto autem LLato-
res magis id quod ablatum est attendere voluerunt. Nam lesi ex furto
molestiam quam percipiunt ex solâ carentiâ rei ablata sentiunt (modò
furtum

furtum fiat sine effractione violentâ,) at qui in viâ publicâ spoliantur maximam plerumq; molestiam ex terrore patiuntur: versantur quippe in metu mortis. Nonnunquam resmodica arguit majorem in delinquente malitiam: qui enim rei modica causâ hostilem terrorem incutis hominibus, quid faciet ob rem majoris estimationis?

ARTIC. XI.

DE RAPTORIBVS QVI POENITENTIA
DVCTI RES RAPTAS RESTI-
TVERVNT.

1. Raptores restituentes res ablatas ordinariam pœnam non effugiunt. *Licet enim fures penitentes &, antequam in carcerem conjiciantur, res ablatas restituentes mitius puniantur; quia nimis injustum hœc ipso quodammodo corrigitur: Id tamen in raptoribus non obtinet; quia a lesio, in quâ injustum positum est, terror ille est hostilis, qui restitutione rerum non corrigitur.*

2. Si tamen quis semel rapuerit, & ductus seriâ pœnitentiâ ultrò restituerit res ablatas cum deprecatione, hunc potius castigandum & dimittendum, quàm ultimo supplicio afficiendum recta ratio svadet. *Nam ubi satis manifesto apparet, hominem emendabilem esse, svadet ratio, ut vite ipsius parcatur. Et hæc causa est, quare Ddres pronunciantes talibus in casibus soleant principum clementie remissionem ordinariae pœne committere.*

ARTIC. XII.

DE RAPINA ATTENTATA

1. In conatu subsistunt qui vel à defensoribus repulsi vel alio modo impediti sunt, quò minus perficere rapinam potuerint: nulli horum ordinariâ pœnâ, sed mixiori nim. fustigatione vel relegatione affici solent. *Quamvis enim repulsi à viatoribus videantur satis virtuos, quòd non nisi vi pulsi abstinerint; videntur tamen aliquid pœne ob malefactum suum sensisse, dum bellum a viatoribus sustinuerunt.*

ARTIC. XIII.

DE RAPINA COMMISSA AB IIS QVI
IN ALIQUA DIGNITATE
POSITI SUNT.

1. Quamvis ob generalitatem verborum Ordinât. Carol. artic. 126. Ddres non possint sibi arrogare mitigationem pœnæ, si

Ee 3

nobi-

nobiles rapinam fecerint; principum tamen videtur esse nobiles, si quando hoc delictum commiserint mitius punire & ex singulari clementiâ pœnam mitigare. *Nam cum studium horum plerumq; sit in bello positum, quod vitæ genus colentes rapinis facile advesfieri possunt magis quam ceteri; tum etiam si horum cadavera rota imponuntur, pœna in innocentes sese extendit, eos scil. qui ejusdem cum delinquente familia sunt: mitius ergo procedendum videtur, ut scil. licet gladio feriantur, sepulturâ tamen fruantur.*

MEMBR. VI.

DE CRIMINE CONCUSSIONIS.

1. Crimen concussionis admodum simile est Rapinæ. *Nam sepe dubitant Dæres, an pro rapinâ an pro concussione delictum sit habendum. v. g. si grassatores e manibus viatorum nihil vi rapiant, sed eos minis adigant ad offerendum que habent.*

2. Differt tamen crimen concussionis à rapinâ, quòd hæc in quodam terrore hostili feu tali quem hostis hosti in bello incutere solet, armis nimirum; concussio verò in quâdam minitiatione alterius mali consistat. *v. g. si quis simul et presidis alicujus jussum vel accusationem de crimine & hoc ipso pecuniam extorqueat: Si verò grassator minis viatorem adigat ad tradenda que habet, rapina potius quam concussio est; quia est terror hostilis, licet in verbis subsistat.*

3. Concussionis crimen arbitrarie judicum pœnæ relictum est. *Nam ob varietatem metûs ex minis suborti (est enim metus nunquam vanus & inanis) nihil certi definiri potest.*

4. Interim crimen hoc notabilem quandam pœnam mereatur; quia descendit itidem ex vitio avaritiæ & injustitiæ; tantum per hoc differt, quòd lucrum querat non hostili terrore incusso.

MEMBR. VII.

DE USURARIA PRAVITATE.

1. Videtur dubitandum, an pravitas usuraria criminibus annumeranda sit. *Nam nullus fœnerator graviores constituere potest usuras & exigere ab eo, qui mutuam pecuniam accipit: constituuntur enim usura pactionibus & stipulationibus. dicimus autem volenti non fieri injuriam.*

2. Verùm pro crimine habendum esse exercitium fœneris improbi dubitandum non est. *Nam licet fœneratores avaritiam suam non vi quâdam ut raptores, nec clandestinis mediis, quemadmodum, fures, quia paciscuntur, exercent; observant tamen indigentiam homi-*

sum & denegando operam; nisi gravissimas usuras promittant, necessitatem quaedam paciscendi eosdem imponunt; & eos, quibus ducti naturali misericordia succurrere debebant, porro in extremam paupertatem conjiciunt. Quo ipso mali cujusdam auctores sunt, quod integram aliquam civitatem vel rempublicam evertere potest. Id quod exemplo civitatis Romana addiscere possumus: ita namq; Tacitus 6. annal. cap. 16. Sanè vetus urbi scænebre malum & seditionum discordiarumque creberrima causa: eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus: Nam primò 12. tabb. sanctum, ne quis unciario scænore amplius exerceret (sumendo pro centum singulis annis unum) cum antea ex libidine locupletium ageretur. Dein rogatione tribunitiâ ad semuncias redacta (ut pro ducentis aureis quotannis unus acciperetur:) postremò vetita versura, multisque plebiscitis obviam itum fraudibus, quæ toties represæ miras per artes rursùm oriebantur. Ex quo Taciti textu discimus, scænebre malum non modo ad everisionem integrarum Rerumpubl. & concitationem quàm plurimarum seditionum præbere occasionem, sed etiam ita semper irrepere, ut vix LLbns cohiberi possit.

3. Vitium, ob quod scæneratores pravitatem usurariam exercentes puniuntur, est avaritia cum injustitiâ conjuncta faciens, ut spe lucri ab hominibus miseris & in necessitate quâdam & indigentia positis usuras supra modum exigant, eosque in majores necessitates & quandoque extremam paupertatem conjiciant.

4. Modus usurarum varius à variis legislatoribus constitutus hodiè consistit in usuris quincuncibus. Nam & textus Taciti modo citatus & constitutio Justiniani, quam de modo usurarum fecit, satis id indicant. Hodierna verò consuetudo passim per Germaniam celebrata quincunces admittit. Quâ de causâ pravitatis usuraria rei sunt qui ultra quincunces usuras in mutuo exigunt & hanc suam injustitiam callidis artificibus obteguunt.

Recessibus imperii hæc pœna statuta est: primò jubentur omnes contractus usurarii, quos scæneratores inire solent, esse irriti: secundò scæneratores quartâ parte fortis mulctantur. sub Imp. Maximil. I. Carol. V. Rudolpho II. Ex constit. Electorali Anno 1625, integram sortem jubentur amittere. Sanctio D. Augusti Electoris Anno 1583. pœnam adjecit arbitrariam carceris nim. vel relegationis. Jure Canonico cap. 3. extr. de usur. jus testandi & præterea sepultura iis denegatur.

6. Sunt autem usurariorum variæ artes callidæ lucrum injustum mediantibus usuris faciendi; & primò quidem est anatocismus: quan-

quando usuras in sortem redigunt & totius usuras stipulantur. Nam hoc ipso miseri debitores, dum usuras solvere non valentes pro his iterum usuras pendere coguntur, in extremam perniciem & manifestam rei familiaris amissionem conspiciuntur.

7. Secundo hinc referri potest contractus antichreticus, quando fœneratores loco pignoris accipiunt rem fructuosam & loco usurarum ex eadem sine labore & impensis percipiunt fructus. quorum precium legitimum usurarum modum excedit.

8. Dantur & plures modi quos hic latius explicare superfluum erit. v. g. si mutuo daturus simulat se emere pignus majoris precii, quam pecunia numerata est cum lege commissoria, ut si intra certum tempus redemptio non sit facta, res repertae nequeat. it. si pactum fiat, ut præter usuras solvantur collectæ, quas aliis creditoribus de pecuniâ fœnori datâ magistratus solvere incumbit. it. si usura exigantur ultra alterum tantum. it. si loco pecuniæ mutuo danda porrigantur merces vilissimæ, quas nemo aliis empturus esset & pro his magnum precium exigitur.

MEMBR. VII.

DE LENOCINIO.

1. Lenocinium committunt qui delicta carnis in impudicitia consentientia promovent lucri quærendi gratiâ. v. g. qui feminas ad actum venereum pelliciunt persuasionibus vel minis quò questum inde faciant: & in summâ qui causa remota scortationum, stuprorum, adulteriorum commodi pecuniarij gratiâ existunt.

2. Videtur ergò lenocinii crimen furto gravius. Provenit enim lenocinium ex ejusmodi avaritiâ, quæ ducit hominem ad alios homines vitiosos reddendos, quò lucrum faciat. Id quod non furto inest.

3. Pœna lenonum jure civili videtur esse ultimum supplicium: hodiè apud nos pro delicti qualitate vel exilio, vel fustigatione, vel aurium mutilatione vel pro numellis exhibitione coercetur. Ordinat. Carol. art. 123. Quod etiam in foro Saxonico observari solet.

PARS PRIMA

Membri Octavi.

DE AUGENTIBUS POENAM ORDINARIAM.

1. Cum vitiositas hujus delicti consistat in avaritiâ alliciente hominem ad alios corrumpendos & vitiosos reddendos, quò sese prebeant instrumenta libidinis: facile apparet, quanam sint causæ augentes communem lenocinii poenam.

ARTIC.

ARTIC. I.

DE

HIS QUI UXOREM ET LIBEROS VEL ALIOS
PERSONAS SUE CURÆ COMMIS-
SAS PRÆSTITUUNT.

1. Longè gravius peccare eos, qui uxorem aut liberos lucrì causâ prostituunt, quàm qui aliquam extraneam fœminam, extra dubium est. *Nam extreme avarum oportet esse eum, qui nec uxori nec liberis, quorum pudicitiam servare caritas etiam naturalis & officium, maritis & paternamve imponit, parcere vult, modò lucrum adipiscatur.*

2. Pœna jure civili per Nov. 14, Constitut. Carol. art. 122, confirmato est gladii. *Interpret. Matth. Stephan. ad art. cit. Quam pœnam confirmat etiam D. Augustus Elector p. 4. const. 29.*

3. Gravius autem ille pater vel maritus peccat qui filias vel uxorem allicit ad impudicitiam, quàm qui lucrì causâ sciens tantum patitur. *Minus enim malum non prohibere vitia, quàm ad peccandum allicere.*

4. Nostri tamen legumlatores æquali pœnâ puniunt patientem ac allicientem. *Ordinat. Carol. art. 122. verb. So jemand sein Eheweib oder Kinder umd einigerley gantz willen / wie der Rahmen hat / williglich zu unehelichen / unkeuschen und schändlichen werden gebrauchen lässet. Const. Chryskani II. Electoris Anno 1609. §. vord dritte / da ein Ehemann &c.*

5. Ceteri prostituentes personas sibi commissas, ut pudicitiam harum conservent & custodiant, gravius quidem peccant quàm alii lenones, & propterea earum pœna est augenda; non tamen æquiparandi sunt maritis & parentibus. *Quia parentes & maritos etiam caritas erga liberos & propria ignominia deterrere debuisse.*

ARTIC. II.

DE

REITERATIONE HUIUS CRIMINIS.

1. Qui plures prostituit fœminas gravius peccat, quàm qui unam & propterea graviorem quoque meretur pœnam. *Nam, quemadmodum latro quo plures occidit, eo gravius punitur, additis forcibus cadentibus, nisi seq. membr. tradatur: ita quoq; gravius videtur puniendus qui lucrì causâ plures fœminas prostituit, quàm qui unam: ut enim latrocinium est homicidium lucrì causâ factum, ita quoq; lenocinium prostituta pudicitia: cumq; multiplicatâ causâ pœna ipsa pœna au-*

Ff

genia

genda sit & causa pœna sit prostitutio pudicitia alicujus femine: sequitur quò plures leno corrumperit feminas, eò gravius eum puniendum esse.

2. Nunquam tamen Ddres in extraneis fœminis, licet pluribus prostitutis, ultra fustigationem procedunt. Nam legislatores nostri in determinandis pœnis circa lenocinia in extraneas personas commissam fustigatione subsistunt..

ARTIC. III.

DE

LENONIBUS PROSTITUENTIBUS HONESTIORE
FOEMINAS AUT EAS QUIBUS REVE-
RENTIAM DEBENT.

1. Non est dubitandum, gravius peccare eos, qui honestiores, quàm qui viliores prostituunt. *Quò nim honestior est persona, eò plus damni paritur amissâ pudicitia.*

2. Est & eorum delictum longè gravius quàm cæterorum, qui eas mulieres, quibus debent reverentiam & honorem, aut etiam uxores patronorum vel dominorum suorum prostituunt. *Nam injustum longè majus est, si leduntur, quibus à ledente officia amittit, & debentur. Non ergò dubito, judices in talibus casibus quandoq; ad pœnam gladii procedere posse. Pœnas ministrum aut famulum prostitueri unquam filiam alicujus magni viri & de republ. optimè meriti, quicq; multa in eum collocavit beneficia..*

PARS SECUNDA

Membri Octavi.

DE

MINUENTIBUS POENAM LENOCINII.

ARTIC. I.

DE

IIS QUI EX PAUPER TATE COMMIT-
TUNT LENOCINIUM

1. Qui ex paupertate committunt lenocinium magis ex imbecillitate quàm avaritiæ vitio peccare videntur. *Nam species impotentia est, pati se trahi paupertate ad committendum, quod aliàs non commisset. Ac proinde etiam mitior aliqua pœna, nim. cæteris infligi lenoni ex paupertate peccanti solet..*

ARTIC. II.

DE

PROSTITUENTE MERETRICES:

1. Recipiens meretrices corpus venale habentes minus

peg.

peccate videtur, quam qui honestas trahit ad impudicitiam: non puto tamen à iudice propterea poenam singulariter mitigandam. Nam qui honestam faminam prostituit facit id plerumq. in gratiam iam corrupti adolescentis: at qui fovet meretrices causa existit corruptela adolescentibus. Quid autem interest adolescentes masculos an feminas corrumpere? nisi velis dicere pudicitiam in feminis majus bonum esse. Id quod etiam admitto, & propterea leviter differre dico. Quando ergo honestam puellam corruptentis fustigatio decoratur, potest meretricent alenti relegatio dicitari.

ARTIC. III.

DE

TRANSIGENTE SUPER ADULTE-
RIO UXORIS SVAE

1. Non videtur propriè leno dici posse, qui, adulterium uxoris improbens quidem, mavult tamen transigere & pecuniam accipere quam adulterum accusare. Nam *avarus* quodammodo est, dum mavult accipere pecuniam, quam hoc agere ut vitiosus homo puniatur, & per hoc causa severissima aduiteriorum est: dum enim adulter deprehensus videt, se hoc pacto impune peccare posse, incitatur ut plura adulteria committenda. Quam ob causam non nunquam se iura civili opponendi transigens leno vocatur. *Alimus* adhuc potest, qui amore erga uxorem, liberosq. suos ne poena matris ipsius ignominiosa sit, non solà pecunià allicitur. Et proinde vel ignominia & contemptus quem omnimodi homines contrahunt, loco poenae ipse esse potest.

ARTIC. IV.

DE

HIS QUI PROSTITVUNT ROBINAS
NON QVÆSTVS CAVSSA.

1. Videtur & minus propriè lenonis dicendi qui, non ut capient lucrum, sed ex quadam levitate uxorem aut liberos prostituunt. Nam desistuntur vitiositate illà qua propriè huius criminis principium est. Hinc etiam non ordinarià gladii sed fustigationis poenâ plerumq. solent, ex Const. D. Augusti p. 4. const. 29. S. *Quo aber* Qui vero extraneus persona prostitutas carere vel relegatione puniuntur, ut. const. S. *fin*

ARTIC. V.

DE

PARENTIBUS ADMITTENTIBUS SCOR-
TATIONEM FILIORUM.

1. Parentes, qui patiuntur filios scortati, vel etiam nutriendo

Ff 2

endo ancillas leves occasionem scortandi scientes præbent mitius puniendi sunt, quam qui in filiabus id patiuntur. *Nam pudicitia, ut pote feminarum præcipua virtus, debet quam maxime in feminis conservari. Quapropter etiam relegationem temporalem tantum Ddres dictare ejusmodi parentibus solent.*

ARTICUL. VI.

DE

LENOCINIO ATTENTATO.

1. Conatum, quando quis acceptâ pecuniâ uxorem aut filiam sollicitat, nihil tamen impetrare valet, mitius punire solent. *Nam fortasse, licet consensissent, mox ductus penitentiam noluisse admittere.*

2. Quærent, an etiam pro conatu habendum, si maritus uxorem jam profutuerit, sed nondum acceperit pecuniam? Respondemus non dubitandum esse, quin lenocinium sit consummatum: *Est enim lenocinium prostitutio vel corruptio pudicitie facta ex avaritiâ seu lucri cupiditate: ac proinde perfectam est lenocinium, licet leno nihil actu consecutus sit. Aliquam etiam in latrocinio, de quo mox acturus sumus, obtinet. Solent tamen interpretes juris Saxonici mitius quodammodo procedere & fugiorem dictare ob Constit. Electoral. cujus verba sunt: So soll der so sich solches Gewinns oder Nuzens gebrauchet / wegen dieses lenocinii und Mißhandlung mit dem Schwert gestraffet werden.*

MEMBR. IX.

DE

LATROCINIO.

1. Latrocinium est homicidium lucri faciendâ causâ commissum.

2. Descendit hoc crimen ex avaritiâ & longe foedius est furto vel rapinâ. *Nam quâ magis horrendum est quod lucri causâ perpetratur, eò gravius etiam est. Præterea est hoc crimen ex rapinâ & homicidio compositum & per consequens simpliciter quovis majus.*

3. Pœna ordinaria apud nos esse solet rotæ supplicium, ut scil. membra contendantur & cadaver postea rotæ imponatur.

PARS PRIMA

Membr. Noni

DE

AUGENTIBUS POENAM ORDINARIAM.

1. Latrocinii reus augeatur, potissimum ratione homicidii.

iii. Nam cum fœditas hujus criminis consistat in hoc, quod quis lucri causâ in se recipiat hominem occidere, sequitur quo magis malitiosum est homicidium, eâ majorem esse vitiositatem, qua hujus criminis principium est.

ARTIC. I.

DE

LATROCINIO REITERATO.

1. Latrocinium reiteratum meritò graviozem parit pœnam. Dicitur autem reiteratum quando plura homicidia sunt commissa. *Nam cum vitiositas hujus delicti propria posita sit in hoc, quod lucri causâ quis suscipiat hominem occidere; sequitur tot esse latrocinia censenda quot homines occisi sânt: adeoq; licet vel unici lucri causâ quis multos occidas homines, censetur latrocinium reiteratum commississe.*

2. Latrocinii reiterati pœna apud nos esse solet, ut antequam rotæ pœnam patiantur delinquentes, forcipibus cadentibus prehensi urantur, & trahæ impositi rapiantur ad supplicium. *Ordinat. Carol. aric. 170. Licet enim hoc constitutio loquatur de Veneficio: quia tamen supra demonstravimus, veneficium solere ad imitationem latrocinii puniri; sine dubio mens Latoris fuisse videtur, ut & idem in latrocinio observetur.*

3. Nec inconveniens est, tot vicibus latrocinium forcipibus cadentibus prehendi, quoties delictum reiteravit. *Nam hoc pacto flagitiosi homines terrore possunt, ne nimium hunc criminem perpetrando inhereant. Solent tamen hic Dædros non in infinitum progredi, ne reus nimio frequentibus ustulationibus enecetur antequam rotæ supplicium patiatur. Hinc ultra sex vices ustulationem non distitant.*

4. Solebantiam diversus modus observari in rotæ supplicio, ut scilicet in reiterato delicto non statim collum frangatur, sed prius cætera membra contundantur.

ARTIC. II.

DE

RELIQVIS LATROCINII REATUM AUGMENTIBUS.

1. Augenda est pœna latronibus, si occiderint personam illustrem, sanguine junctam; vel etiam aliam cui reverentiam & amorem debent, v. g. si famulus suum dominum occiderit. *Nam cum latrocinii vitiositas sit avaritia alliciens ad homicidium; sequitur eâ majorem vitiositatem esse quo fœditus est homicidium quod perpetratur. Supra autem diximus, homicidium suum malitiam augmentum capere à qualitate per-*

te personarum occisarum. Hinc ejusmodi latrones solent trabam ducere ad supplicium rota.

2. Aggravat etiam poenam accedens homicidio crudelitas praesertim si & haec lucri causâ exerceatur. v. g. quando mulieres gravidas dissectant, quò ex fatûs nondum nati membris lychnos conficere eosq; in furcis committendis adhibere possint. Quo in casu solent Dares eisdem poena ordinaria addere, ut reus trabam impositus ducatur ad supplicium.

PARS SECUNDA

Hujus Membri

D B

MINUENTIBUS POENAM LATROCINII

ARTIC. I.

D B

CAUSSA EFFICIENTE DUBIA.

1. Videtur dubium an pro causis efficientibus latrociniû habendi sint qui in excubiis stant, aut alio modo auxilium praebent tantum occidendo nihil spoliando, vel tantum spoliando nec occidendo, vel nec occidendo nec spoliando sed tantum numerum latronum complecto, ut terrori sint: sed non dubium est, quin hi omnes ordinariæ poenæ tanquam causæ latrociniæ efficientes subijci possint. Nam qui ut partes alicujus societatis delinquentis operantur tendendo ad communem usum, malam finem, etiam cum ceteris communem poenam merito sentiunt: non enim mala societas punies potest, nisi in singulos animadvertatur.

2. Verum quod de ceteris delictis diximus, si ex confessione Rei tantum constet de delicto, nondum autem appareat, an revera sit commissum, mitigandam esse poenam, id quoque & in hoc obtinet. Quamdiu enim dubius est iudex, an reus revera sit causa efficiens alicujus delicti, eum ordinariâ poenâ afficere nequit. Quapropter, si latro aliquot latrociniâ confessus fuerit, & de singulorum veritate non satis constet, non toties ustulatur forcipibus candentibus quot delicta est confessus, sed de quot in rei veritate commissis iudici constet. Sic si unicuique confessus latrocinium, de quo non constat, ad poenam rota non itur.

ARTIC. II.

D B

LATROCINIO CULPOSO.

1. Culposa latrociniâ possunt dici committere qui latrones occul-

occultant, iisque consilium evadendi suggerunt. Nam dum faciunt, ut hi homines tuto latrocinia exercere possint, causa sunt, quo hi causa latrocinii existant.

2. Sunt verò quàm proximi latronibus qui participantes de lucro eosdem occultant. Nam hi ducuntur avaritiâ ad fovendos homines tam horrenda crimina committentes: & ita propemodum pari vitio cum latronibus laborant. Quapropter jure civili eum latronibus eandem patiuntur pœnam, qui, cum latrones apprehendere possent, pecuniâ acceptâ vel surreptorum parte dimiserant. l. 1. §. 1. ff. de Receptas. Verum cum ordinaria pœna in latrones admodum severa sit, non immeritò extraordinaria quedam ipsis dicitur, prout membr. 3. p. 2. artic. 2. n. 3. declaravimus, ubi diximus, ejusmodi receptatores ad summum fustigationis pœnam in furtis hodiè subire cogi. Hinc non dubitandum est, eò gravius puniendos esse latronum receptatores, quò fœdus furtis latrocinium crimen est: ut adeò non dubitem, quin iudex pro ratione circumstantiarum gladii pœnam dicitare queat.

ARTIC. III.

DE

LATROCINIO CASUALI.

1. Latrocinium casuale committi potest tempore belli, quando quis ex ignorantia invincibili occidit & spoliat alium quendam hostem existimans qui non est. Huic enim facto accidit latrocinium; quia non hostem esse alicujus & tamen ab eo occidi & spoliari latrocinium est, & cum per se ut miles operetur, existimans se hostem occidere & spoliare, tantum causa per accidens latrocinii existit, immanis que à pœnâ est.

ARTIC. IV.

DE

LATROCINIIS MINORENNIUM.

1. Etas minorennis ab ordinaria latrocinii pœnâ, aliis circumstantiis non accedentibus, liberate neminem valet. Nam dum minorennis ad ejusmodi facinus perpetrandum progreditur, satis declarat se extremè vitiosum esse. Quamvis non distretur, si minorennis iussu patris vel variis persuasionibus aliorum latronum aut mini adactus in ex-
onibus steterit, eum mitius paullo puniendum esse. Nam hæc arguunt aliquam impotentiam juvenilem.

ARTIC.

DE
LATROCINIIS QUIBVS VIDETVR MINVS
INIVSTVM INESSE.

1. Videntur latrocinia minus iniusta, quibus exiguam summam quis lucratus est; sed tantum abest, ut mitius punienda sint, ut maiorem pœnam mereri videantur. *Nam latrocinii iniustitia magis consistit in vita humana quàm pecunie ablatione. Deinde qui sciens, se obtenturum parvum lucrum, nihilominus hominem occidit magis peccat, quàm qui magno lucro affectus id facit: est enim avarior quem parvum lucellam ad magnum facinus perpetrandum allicit.*

2. Vnde qui lucrî causâ occidens hominem nihil conficitur ordinariam pœnam effugere nequit. *Sufficit namq; spe lucrî eum occidisse hominem; quia definitivus initio huj. membr. Latrocinium, homicidium lucrî faciendî gratiâ commissum: quæ definitio & ei applicari potest, qui ex accidenti nihil adeptus & spe suâ fraudatus est.*

ARTIC. VI.
DELATROCINIIS QUÆ VIDENTVR NON
EX AVARITIA FIERI.

1. Quæstio moveri potest, an deperiens alterius uxorem eumq; occidens, quò cum ipsius viduâ matrimonium inire possit, latrocinium propriè committat. *Non desunt magni nominis JCti hoc statuentes, hac ratione moti, quòd, licet conjux non sit in patrimonio vel bonis, homicidium tamen commodi causâ committatur. Quapropter & tali in casu pœnam ordinariam locum habere volunt. Verùm tali in casu mihi videntur hæ circumstantiæ attendendæ, an nim. delinquens solo mulieris amore an verò consequendæ dotis gratiâ homicidium perpetraverit; hunc ordinariæ pœnæ eximere non audeo; quia avaritiâ & spe lucrî ductus occidit; illi autem pœnam rota non dicitur: neq; enim ex avaritiâ sed ex amoris inordinati affectu peccat.*

2. Dubitari quoque potest, an qui furtum fecit, & metuens ne prodatur, alterum occidit, committat latrocinium. *Deprehendimus hic iterum magnos JCtos dicitur esse pœnam latrocinii ordinariam; & quidam in tali casu, cum fur socium criminis occiderat, ne ab ipso furtum manifestaretur. Ego horum sententiam non reprehendo, nec tamen audeo asserere hoc esse latrocinium propriè dictum. Nam ejusmodi homo non potest probari habuisse avaritiam latroni propriam sed tantum furis,*

quâ

quã allectus etiam furtum fecit; debuisset autem, quò latro dicit posset, habere avarissimam latronum propriam i. e. eam, que allicit homines ad homicidia perpetranda lucri gratiã. At hunc non induxit avaritia ad occidendum, sed metus pœnæ que furibus infligi solet.

3. Hùc retero quoque quæstionem, num pœnã latrocinii teneatur, qui in furto deprehensus ab aliquo eum occidit. Iterum distinguendum videtur, an fur homicidium perpetraverit, quò furtum perficere posset, an non; illo casu non dubitandum est, quin ordinaria latrocinii pœnã distanda sit; quia avaritia manifestò deprehenditur hunc ad homicidium perpetrandum traxisse: quòd si verò fur sua defensionis gratiã, quòd deprehensus a patrefam. cùm videret se vitam aliter conservare non posse, homicidium commisit; latrocinii pœnã distanda non erit: licet enim avaritia occasionem homicidio perpetrando dederit; non tamen ex avaritiã occidit. Quapropter puto eum partim ut injustum homicidam, & præterea ut hominem avarum; (utpote cùm suã avaritiã bello privato occasionem dederit) puniendum distat à gladii pœnã cum impositione cadaveris in rotam.

ARTIC. VII.

DE

LATROCINIO ATTENTATO.

1. Solent Dares conatum dividere in primum, medium & ultimum, quos sequentes speculabimur, quo pacto ratione graduum istorum pœnã mitigande sint.

2. Quamvis autem disputari posset, conatum ultimum seu proximum ordinariã pœnã afficiendum; tutius tamen videtur, in conatu, quantum vis ad actum proximum fuerit deventum, ab ordinariã pœnã paululum recedere. Nam conatum proximum eum vocamus, quando delinquens omnia perfecit, adeo ut nihil superfit operationis addende. v. g. si latro hominem eo in loco corporis vulneravit, quo lethalia vulnera infligi solent & nullam respirationem in illo amplius animadvertens eundem spoliavit, confessusq; est, se, si scivisset spoliatum nondum mortuum esse, occisurum eundem fuisse; dicitur pervenisse in conatu ad actum proximum: unde sequitur, si delinquens in conatu ultimo substituerit, eum quantum in ipso est & per se causam efficientem delicti existisse, & non causam in accidentis tantum esse: quemadmodum ergò causa mali per accidens reverà non causa est; ita qui tantum per accidens non-causa est causa esse videtur: ut is, qui causæ proximæ & immediatæ mediante potentia mali activã sunt, ordinaria pœnã infligenda est: ita enim superius ordinariã pœnã definitivimus. Videtur ergò tali, in casu, quando latro

hominem, quem existimat à se enecatam esse, utpote cum omnia fecerit, eae ad occidendum eum fieri debebant, spoliat, ordinariam poenam dicitur adandam esse; quia, quod in se fuit, causa efficiens proxima & immediata, & quidem mediante perfectâ quâdam potentiâ mali activâ, avaritiâ nimâ, & cupiditate lucrandi, ad homicidium perpetrandum alliciente, existit. Demonstravimus etiam superius, cum de conatu in genere aperimus, eum propterea regulariter ab ordinariâ poenâ liberare, quod dubitari possit, annon in ipso actu poenitentiam delinquens acturus fuisset: at in tali conatu, qui ad actum ultimum pervenit, nulli poenitentia amplius locus est. Tertius tamen existimamus ab ordinariâ poenâ recedere hac obratione. 1. Quomodo enim in casualibus delictis venia quidem datur & immunitas ab omni poenâ criminali; interim tamen irasum Numen habere committentem concipimus, ut propterea sepe integra civitas det operam expiationi: (quod etiam ethnicos fecisse videmus) ita quoq; contra collegimus, eum adhuc propitium habuisse Numen, cujus operationem ex accidenti & casu non sequitur malus effectus, quem intendit. Unde porro presumi potest, hominem eum non extreme vitiosum sed emendabilem esse. 2. Videtur & civitas ad seviendum in vitiosos excitari à molestiis, que inferuntur ab ipsorum malis operationibus; quemadmodum agrotus ad medicinam morbo adhibendam, doloribus corporis & molestiis à morbo creatis movetur, quam contra negligit nullas aut exiguas molestias sentiens. Ex his videtur tutius, praesertim in hoc, de quo nunc agimus, delicto, cui satis gravis poena constituta est, ab ordinariâ recedere partiatim. His praemissis circa conatum latrocinii sequentia tradimus.

3. In casu, quando quis hominem animo occidendi adortus adeo vulneravit, ut putaret eum mortuum & spoliavit, non erratur, si poena latrocinii ordinaria, nimirum rote, dicatur, non tamen inconsultum sed magis tutum est, si pronuncietur, reum trahæ impositum rapiendum ad supplicium gladiique poenâ cum impositione cadaveris in rotam afficiendum esse. Nemo enim, quantum in se fuit, latro delictum consummavit & satis declaravit suum vitium, num. se esse hominem eâ avaritiâ laborantem, ob quam latrones poene rote subiciuntur, & ex hoc vitio, quantum in se fuit, satis operatum esse; sine dubio poena ordinaria se se reum fecit: ut adeo illem fontens nullâ afficiatur injuriâ. Qui namq; aliquo in territorio degit, liberâ suâ voluntate se subicit omnibus poenis in delicta constitutis ferendis se peccaverit, ut adeo, postquam peccatum aliquod perfecit, subjectus poene in exemtis alius, conquire de poenâ nequeat. Sed qui tali in casu mitiorem quandam poenam delicti tunc etiam non errant propter rationes preced. num. allatas, modo inferatur poena paulo major eâ que raptoribus delictatur; quia raptores non agrediuntur

grediuntur animo occidendi: ut adeo impositio in irabam non immerito ad-
 jici queat. Si licet adhuc subtilius procedere, dicerem circa conatum ul-
 timum considerandum esse, an actus ille ultimus, ad quem delinquens pro-
 cessit, damnum irrecoverabile valetudinis, lase intulerit adeo, ut versimi-
 le sit eum cibus, quam fortasse alias, si retinisset valetudinem, mortu-
 rum esse; an vero ejusmodi damnum non sit illatum; illo casu ordinaria, hoc
 minor pena, cujus nunc mentionem fecimus, infligi poterit. Multum et-
 iam proderit considerare, an quis semel tantum tentarit latrocinium, an
 iterato: hoc enim casu sine omni metu nimii rigoris pena ordinaria dici ari
 potest.

4. Quæri porrò potest, an etiam pro conatu habendum sit,
 si quis hominem spoliandi gratiâ occiderit, mortuum tamen dese-
 ruerit nec spoliaverit. Videtur non dubitandum quin pro consumma-
 to delicto habendum sit. Nam latrocinium definitivimus homicidium ex
 avaritiâ rapine faciendâ gratiâ commissum. Unde, licet quis nihil postea
 rapuerit, si tamen rapendi gratiâ occiderit, videtur perfectum & con-
 summatum latrocinium perpetrasse. Ut adeo non dubitandum, gradus
 conatus non ratione rapine sed homicidii hoc in delicto faciendos esse. Nec
 multum proderit reo allegare penitentiam; quia facti vtiliosum se esse pro-
 dit, dum tale injustum committit quod corrigi nequit,

MEMBR. X.

DE

ASSASSINIO.

1. Unde originem nomen Assassini, habeat iis inquirendum relin-
 quimus, quibus vocabula cura sunt. Ex iis, que unanimi consensu omni-
 um traduntur, addisimus, assassinium esse homicidium ex pactio-
 ned e dandâ & acceptandâ mercede commissum.

2. Est autem duplex: alterum committit conductus, alte-
 rum conducens. Nam communiter ita acceptum est, ut hujus criminis
 rom habeatur & is, qui mercede acceptâ locat operam in homine occiden-
 do, & qui mercedem dans alios ad occidendum conducit. Ut tamen distin-
 ctio quadam sit, conducentem assassinatorem, conductum & operam locan-
 tem assassinum vocare consueverunt.

3. Crimen assassini seu acceptâ mercede operam locantis simile
 latrocinio reputatur. Nam utrumq; provenit ab avaritiâ; quia latro
 spe rapine, assassinus spe mercedis ductus occidit. Et hæc ratio est, quare
 etiâ de consuetudine in assassinos, eq; ac in latrones; pena rote statui soleat.

4. Assassinatores autem seu conducentes assassinos minus
 peccare videntur quàm assassini ipsi; magis tamen, quàm simplices

homicidæ. Nam assassinator non ex avaritiâ regulariter peccat, sed plerumq; ex odio vel iracundiâ; magis tamen quàm simplex homicida, qui non ipse tantùm delictum committit, sed præterea alterum quoq; turpi questu corrumpit. Huic accedit, quod crimen assassinatoris etiã magis proæreticum sit quàm simplicis homicidæ (quid enĩ invidiosum magis esse potest, quàm homines in alterius necem conducere?) quod autem magis ex proæresi sit magis vitiosum est. Quapropter solet assassinatoribus pœna gladii cum cadaveris in rotam impositione dæctari.

P A R S P R I M A

Membri Decimi

D E

AUGENTIBUS POENAM ASSASSINI.

ARTIC. I.

D E

AUGENTIBUS POENAM ASSASSINATORIS.

1. Assassinatoris delictum redditur gravius omnibus iis modis, quibus & homicidæ simplicis. Nam assassinator in omnibus similis est homicidæ simplici, & in specie ei, qui homicidium mandavit, nisi quod peccatum ejus quodammodo gravius est propterea, quia magis invidiosum est, & cum carripelâ assassini latrocinioq; culposo (assassinum enim latroni similem pr. huj. membr. ostendimus) conjunctum.

2. Quapropter si assassinator conduxerit assassinum ad patrem, liberos, conjugem vel alias personas, circa quas parricidium committitur, occidendas, non ut communis assassinator, sed ut parricida punitur. Cum enim aliàs sit improbus homicida, tum multo magis parricidæ pœnam, quàm ceteri, meretur.

ARTIC. II.

D E

AUGENTIBUS POENAM ASSASSINI.

1. Pœnam Assassini eadem quæ latronum aggravant. Nam assassinator latroni quoad pœnam æquatur, ut modo demonstratum dedimus.

2. Assassinorum pœnam aggravat. 1. reiteratio. 2. personæ occisæ dignitas. 3. accedens crudelitas. Nam & hæc latrocinii pœnam aggravare supra membr. 8. demonstravimus.

P A R S S E C U N D A

Membri Decimi.

D E

MINUENTIBUS POENAM ASSASSINI.

1. In assassinatoris nihil ferme reperiri poterit pœnam minuens.

ens. Dum enim assassinum conducit, nimis proereticè & infidiose peccat, ut adeo nihil ferme sit, quod à vitiositate eum excusare possit: nisi fortasse ad similitudinem eorum, quæ mandantem liberant, à committi criminis poenâ, quædam & assassinatori applicentur. Nam licet assassinator conduxerit non mandaverit, liberum tamen ipsi est eaq; contractum, tanquam feudum & legibus prohibitum revocare, quandocunq; liberis: & ita mandanti similis est.

2. Assassinatorum autem poenam mitigant ea quæ & latronum. *Sapienter enim diximus, hos ratione poenæ equiparari.*

ARTIC. I.

DE

ASSASSINATORE QUI CONDUXIT ASSASSINUM, UT VULNERARET.

1. Videtur potius culpofus, quam dolofus assassinator esse, à quo conductus tantum ad vulnerandum occidit eum quem vulnerare debebat. *Com namq; delinquens non fuerit excitatus ad conducendum assassinum occidere vulnerandi: nec potest illius mortis causa officinis proxima haberi: sed quia committere poterat, facile contingere posse, ut assassinus vulnerandum occideret, causa quedam causa mortis existit.*

2. Nihilominus tamen qui conduxit assassinum, ut lethali instrumento vulneraret, mortuo ex vulnere læso, poenâ simplicis homicidæ, gladii immo afficiendus est. *Nam quemadmodum animum, habens tantum vulnerandi & occidens aliquem lethali instrumento poenam gladii nihilominus sentire cogitur, propterea, quod sibi sumpserit potestatem stituendi in occisum id, ex quo perire poterat: (poenâ enim homicidæ propterea infligitur, quod sibi sumat potestatem occidendi, quam nec à Deo nec à legibus concessam habet) ita quoq; assassinator conducens alterum ad vulnerandum poenâ gladii subijciendus est, tanquam faciens per alteram quod is per se facie.*

3. Ceterum conducens assassinum, ut feriret tali instrumento, quod lethale non est, assassino occidente, non nisi arbitrariâ poenâ affici potest. *Nam mortis causa per accidens videtur, vulneratio tantum per se.*

4. Sic nec ordinariæ poenæ subijci potest qui mandatum revocavit. *Nam non ipsum voluntate perpetratum est homicidium, sed similis hic putandus est ei, qui poenitentia ductus in comatu subsistit. Qui namq; conduxit assassinum similis est ei, qui sic am apprehendit ultorem, sed ultimum quem intendit revocat.*

DE

IIS QUI NULLAM PROMISERE MERCE-
DEM ASSASSINIS.

1. Contingit nonnunquam, ut nullâ mercede datâ quidam alliciant assassinum spe prædæ, concedentes ipsi potestatem occisum spoliandi, qui primo intuitu non videntur assassinatores, quod nullam mercedem dederint; sed nihilominus sunt. *Nam quatenus mandant homicidium homicide sunt; quatenus spe prædæ alliciunt assassinum, culpofum unâ latrocinium committunt: & ita eaq̃, peccant ac qui mercedem promittunt & propemodum magis; manifestius namq̃, in eisdem culpofum latrocinium deprehenditur.*

ARTIC. III.

DE

IIS QUÆ VITIUM ASSASSINI MI-
NUERE VIDENTUR.

1. Videtur primo intuitu assassino pœna mitiganda si aut nullum lucrum adeptus est, aut parvum, aut de certo lucro non convenit; sed nihilominus in hoc ordinaria pœna locum habet. *Est namq̃, assassinus similis latroni, qui licet nihil lucris adeptus sit, si tamen spe lucris hominem occidit, ordinariâ pœnâ afficitur: uti enim latrocinium est homicidium spe lucris commissum, ita assassinium: adeoq̃, sufficit aliquem lucris cupiditate excitatum esse ad occidendum, quantumvis ex accidenti nihil consecutus sit. Quapropter, licet assassinus pretendat, se nihil lucraturum esse, effugere tamen ordinariâ pœnam non poterit; & longe minus, si dicat, se exiguum quiddam accepisse. Nam eò avarior est, quo minus accipiet pro homicidio committendo.*

2. Quæstio est, an etiam pro assassino habendus sit qui non conductus id fecit, sed illectus ab altero per promissum honorarium. *Nam videtur non ex avaritiâ, sed ex amicitia delictum commississe. Verum quia amicitia utilis hominum avarorum propria est, quam qui colunt, lucris gratiâ officia amicitia mutuo exhibent: non dubito quin aq̃, vitiosus sit qui spe lucris capeavit benevolentiam per homicidium, ac qui de lucro pactus homicidium perpetravit: parum namq̃, amicitia utilis a naturâ differt.*

ARTIC. IV.

DE

POENA CONATUS IN ASSASSINIO.

1. Conatus assassini vel consistit in actu remotiori vel proximi-
miori.

miori. Actum remotiorem volo, quando assassinus acceptâ merce de convenit de occidendo altero; proximiozem, quando assassinus devenit ad insultationem & occidendum aggressus est.

2. De conatu subsistente in solâ conventione de occidendo, ex ordinationibus & constitutionibus, quas habemus, nihil certi determinari potest; non dubitarem tamen legislatori svadere, ut pœnam gladii constitueret. *Nam quamvis constitutio electoralis dicitur pœnam gladii esse, welche sich mit gelde oder in andere wege zu Mord oder brennen bestellen und annehmen lassen: videtur tamen illa constitutio de suo loqui, welche Geld nehmen einen Mordbrand zuverüben. Hos autem homines toti civitati eq̄, semper terrori esse ac diffidatores non est dubitandum, & per consequens etiam equali cum his pœnâ afficiendos. Id quod secus se habere videtur in conductis ad necem aliorum certi hominibus. Non dubito tamen, quin & his pœnâ gladii a Legislatore constitutæ: non minor enim his ac furibus avaritia inest. Sed cum nihil statuum sit, ultra relegationis pœnam non ausim procedere.*

MEMBR. XI.

DE

VESPILLONUM CRIMINE.

1. Vespillonum crimen committunt qui destinati ad hoc, ut morbis contagiosis laborantibus auxilio sint, eosdem occidunt lucri gratiâ. *Vespillones enim sunt, qui curâ habent lue aliquâ infectorum.*

2. Hoc crimen ejusdem naturæ est cum latrocinio, aut paullo sædius adhuc. *Nam est homicidium lucri gratiâ commissum, & propterea ejusdem essentia cum latrocinio; in hoc sædius, quod sit perpetratum in eos, qui ad misericordiam communiter homines movent, quorumq̄ curam ex officio habere delinquentes debebant. Hinc constitutio electoralis iisdem dicitur pœnam rota eq̄, ac latronibus.*

3. Vespillonum crimen iisdem quibus & latrocinium aggravatur; nim. reiteratione, dignitate personæ occisæ. &c. *Nam ejusdem essentia cum latrocinio est. Quapropter & vespillones ob reiterationem forcipibus candentibus pungi solent in modum latronum.*

4. Videtur tamen alia ratio minuendi hoc delictum. *Nam licet latrones nihil rapuerint, modo occiderint, ordinariam coguntur sentire pœnam. At constitutio Electoralis vespillonibus occidentibus & non furantibus gladii tantum pœnam dicitur, cujus ratio est, quia nisi vespillones furtum commiserint, sciri nequit, quod lucri causâ occiderint: fieri enim potest, ut ex impatientiâ, quod molesto agrote noluerint amplius in-*
servire,

servire, id fecerint. Secus autem est in iis, qui in viâ publica occidunt: hos enim lucri causâ facere, licet nihil rapuerint constat.

5. Circa reliqua, si qua sunt, quæ hoc crimen minuere possint, ad modum eorum, quæ de minuendis latrocinium diminuis, procedi potest. *Est namq̄, ut sepius diximus, hoc crimen ejusdem cum latrocinio essentia.*

MEMBR. XII.

DE

DAMNO INJURIA DATO.

1. *Damnum injuriâ dat, qui res seu bona alterius corrumpit vel perire facit.*

2. *Videtur autem hoc delictum simpliciter ita consideratum minus fœdum ac furtum vel rapina. Nam licet is, qui occidit equum meum, videatur plus injusti inferre, quam qui eum furatur, propterea quod delictum furis ipsius rei restitutione; damnum injuriâ dantis non nisi solutione estimationis corrigi possit: minus tamen fœdum est; quia qui damnum injuriâ dat plerumq̄, ex iracundiâ vel invidiâ, sepe etiam ex lasciviâ, raro ex avaritiâ tunc scil. quando accepta mercede peccat.*

3. *Quò verò in species damni injuriâ dati, quales & quot sint, inquiramus, prius considerabimus media modumque peccandi, deinde & bona quæ lædi possunt. Nam præter hæc duo nihil videtur reperiri posse quod species hujus delicti variet.*

4. *Omne damnum injuriâ datur adhibitis mediis vel clandestinis vel violentis. Media clandestina voco ea, quorum operatio in oculos non incurrit; violenta contrâ, quorum operationem oculis cernimus. Ita medium clandestinum necandi jumentum est venenum, violentum gladius vel sclopetum.*

5. *Possunt autem media violenta rursus vel clandestinè vel apertè applicari. Nam qui clam & nēmīne animadvertente valente, nocturno v. g. tempore gladii pungit meum equum, utitur quidem medio violento sed clam applicat, videturq̄, magis clandestinè quam violentè & apertè delinquere.*

6. *Quod res seu bona concernit, circa quæ hoc delictum versatur, dicimus esse ea omnia instrumenta, quæ à naturâ producta sunt, ut hominis vitæ inservirent. Nam omnia entia, quorum essentia in usu posita est, instrumenta quadam sunt. Unde & omnia instrumenta, à materiâ & usu, quem præbent, definiuntur. v. g. quid calcens? est ex corio quiddam confectum, quo regimus pedes, ne offendam. quid gladius?*

dis? Est ferrum quo cum adversariis pugnamus defendendo & offendendo. quædã culter? ferrum brevis quo dividuntur res robore, quod manibus hominum inest, secabiles &c. Ita quid sunt res & bona hominum? Omnia ea, quæ natura produxit, ut humana vitæ inservirent. Vita autem hominis nihil aliud est, quam operatio facultatum animæ. Omnia itaq; ea, quibus velut instrumentis exercentur operationes humane, sunt bona seu res illæ, circa quas ledendas vel perdendas damnum injuriæ datum versatur.

7. Instrumenta homini à naturâ ad vitam data vel sunt ei conjuncta vel ab eo separata. Conjuncta sunt v. g. manus, pedes, & omnes partes corporis organici quod habet; separata, v. g. animalia, arbores, fruges & omnia omnino, quæ non concurrunt ad corpus hominis organicum constituendum, ipsius tamen vitæ inserviunt.

8. Instrumenta separata sunt vel mobilia vel immobilia. Mobilia sunt, quibus homo diversis in locis uti potest; Immobilia, quæ hominem ad certum terræ locum quasi alligant. Ita arbor frugifera est bonum immobile, quia hominem eâ uti volentem adstringit ad eam locum, ubi illa terra suis radicibus adheret.

9. Omnia instrumenta porro vitæ humanæ vel sunt animata vel inanimata, & animata vel vegetativam velut arbores, herbæ terræ adherentes, vel sensitivam velut bestię, vel rationalem animam habentia, qualia sunt servi.

10. His ita premisis ostendemus, omnia delicta, quibus damnum bonis hominum datur vel singularia nomina consequi & delictis publicis accenseri criminaliterq; puniri, vel generale damni injuriæ dati nomen retinere & magis esse species alicujus privati quàm publici delicti. Nam iracundia, invidia, vel etiam lascivisa quæ quæ excitat ad nocendum alterius rebus tantum esse videtur, ut pro evadendo vitio vel affectu singularis pœna veniat constituenda: nisi alia majoris momenti læsionem illam concomitantia accedant. v. g. virtuoso & alias iram temperanti contingere potest, ut animal alterius occidat. Ponas, gallum gallinacum vicini mei deprehensum à me in horto floribus nocentem occisum. Nemo me iracundum hominem & iram temperare non valentem propterea nominabit. Quin Deus ipse in dictanda homicidii pœnâ, observata pœnâ talionis non eâ, iracundia quàm injustitia particularis rationem habuisse videtur. Omni enim homicida sive ex iracundiâ sive ex metu sive ex aliquo alio affectu occidenti pœnam mortis retribui præcepit. Quapropter damnum injuriæ datum & nos, imitantes Romanos, magis pro privato quàm publico delicto habemus, hac agentes ut læso satisfiat pro damno illato. Et hæc etiam causa est, quare lex Aquilia, quæ de damno injuriæ dato apud Romanos lata est, pariter puniat dolosa & culposa delicta: quasi dolosa non ex aliquo magno vitio perpetrentur.

11. *Percurrentes ergo bona humana videbimus, quantum damno injuriâ dato accedere possunt, ut singularem aliquam speciem delicti constituant & in delictum publicum abeant. Cùm ergo omne damnum injuriâ datum vel committatur in instrumenta vitæ conjuncta vel separata; videtur illud, quod in conjuncta i. e. membra corporis humani committitur, non in commune damnum injuriâ datum, quod poenâ vindicativâ corrigitur, incidere. Nam membra hominis sunt inestimabilia, & proinde etiam lesio sorundem est inestimabilis & que autem inestimabilia sunt correctionem, que fit mediante poenâ vindicativâ, ne prope proportionem quandam desiderante, non admittunt. Quin, licet subtiliter dicere velis, non membra ipsa, sed usum membrorum cessante estimari posse; nullus tamen vir honestus hanc estimationem admittet: sed procedet in eis, qui acceptâ mercede locant operas laboribus corporis: hi enim patiuntur usum instrumentorum vitæ conjunctorum estimari. Quâ de causâ convenientius est, mutilationem membrorum & vulnerationem peculiare delictum publicum statuere. Et ob hoc peculiari membro de eadem tractaturi sumus.*

12. *Porro quia instrumenta vitæ separata alia sunt viventia & animâ habentia alia non viventia; & illa rursus recipiunt suas divisiones à facultatibus animæ; videbimus prius, an quod damnum corruptione boni alicujus rationalis, quale est servus, illatum est, aliquid peculiare habeat, ut criminaliter potius quàm civiliter puniendum sit. Omnis ergo servus vel deterior redditur ratione corporis vel ratione animæ. Corruptio corporis servilis incidit in commune damnum injuriâ datum. Nam corpus servi equiparatur corporibus jumentorum. Quapropter etiam lex Aquilia damnum servo datum damnis jumentorum equiparat, (erant enim apud Romanos servi venales, que præmodum apud nos jumenta.)*

13. *Delictum, quo ratione animi i. e. facultatis illius, quæ hominum propria est, corrumpitur servus, vocatur servi alieni corruptio & excedit malitiâ illud, quod communiter appellatur damnum injuriâ datum. Nam animus servi corruptus secum importat quàm plurima mala: est autem injustum eò majus, quo plura malum illatum: mala alia secum infert. Quis autem ignorat animo servi corrupto multa imò reliqua omnia vitæ instrumenta, quibus servus tanquam instrumentum instrumentorum perfectus est, passura esse detrimentum? Quapropter nostrum erit & de servo corrupto peculiariter dicere, non obstante, quod jure Romano pro delicto publico & tali quod criminaliter puniendum sit non habeatur.*

14. *Bruta percunt aut deteriora redduntur adhibitis me-*

dijs.

diis vel clandestinis vel violentis. Clandestinis mediis annumeramus venenum unde oritur veneficium animalium. Videtur autem hoc crimen singulariter puniendum & delictis publicis annumerandum. Nam veneficium animalium praesertim eorum, quibus vescuntur homines maxima & ingentia damna secum trahere potest nimirum mortem hominum eisdem vescensium. Quâ de causâ de veneficio animalium velut crimine publico singulariter dicendum erit.

15. Incendium omnium damnorum injuriâ datorum maxima & gravissimum est. Nam praeterquam, quod committatur medio violento clandestine applicato, integris universitatibus terrorem incutit, pericula, damnaque, infert. Est ergo & de incendio velut delicto gravissimo & foetissima criminali penâ efficiendo tractandum. Quâ de causâ aliquae membris hac genera damni injuriâ dati propositari sumus.

MEMBR. XIII.

DE

MUTILATIONE MEMBRORVM.

1. Mutilatio membrorum videtur esse species quaedam injuriæ realis, si tamen rem probè inspicimus, deprehendimus horum delictorum quandam differentiam. Nam quatenus Dares solent vulnerationem referre ad injuriam realem & sub titulo injuriæ de hac tractare; videtur tamen dari & vulnere mutilatioque membrorum, quæ injuria realis non est. Descendit enim injuria à contumeliâ, quæ, prout supr. cap. 3. membr. 4. diximus species quaedam est despectus irarum in hominibus causæ. Contingit autem quem vulnere alterum non ex superbo & contumelioso animo, quò alter quid ignominiosum patiatur, sed ex irâ quò sentiat molestias & dolores ex lesione corporis, vel ex odio tendente ad interemptionem substantiæ alterius: odium namque concitat homines, ut aliis malum inferant non propter aliud, sed tantum quia ferre circa se substantiam alterius hominis nequeunt. de quibus cit. membr. 4. egimus. Quia verò longè diversa sunt, ex odio vel irâ concitatum tendere ad vulnerationem seu lesionem corporis ipsam vel ad molestiam quæ ex sensu facta lesionis oritur, & operari ex contumeliâ, quam vel superbia vel lascivis quaedam excitat, ad hoc, ut alter ignominiosum quid patiatur: sequitur mutilationem membrorum simpliciter loquendo esse quoddam damnum injuriâ datum; tunc verò in injuriam realem transire, quando finis delinquentis non est ipsum damnum, sed ignominia quaedam, quæ lesio inde suboritur.

2. Non est autem difficile discernere, quando Legislator de mutilatione tanquam specie damni injuriâ dati & quando de eâ-

dein tanquam injuriâ reali locutus sit. Nam v. g. jus Saxonicum constituens, ut vulnerato solvatur emenda & interesse, magis tanquam speciem damni injuriâ dati mutilationem considerat: quod etiam inde patet, quia vulnera distinguit in *Fleisch oder frische Wunden / Kämpferwunden / Beinschrötige wunden / Lâmbden*; quæ divisio juxta ratione tantum damni. Quod si vero vulnera tanquam gignentia injuriam considerantur, non ita possunt dividi, sed petende sunt species à partibus, ratione quarum homines majorem vel minorem ignominiam patiuntur. v. g. qui in ignominiam mutilat magis peccat, nasum, quam autem abscindendo: est enim ignominia eò major quò magis semper est in conspectu hominum.

3. Cæterum cum mutilationis sint gradus ratione vulnerum inflictorum, nec eadem omni mutilationi pœna criminalis inferri potest. Hinc jus Saxonicum in vulnerationem gravissimam, quæ vocatur *eine Lâmbdel* pœnam constituit amputationem manûs vel fustigationem cum perpetuâ relegatione, *Sandrecht* lib. 2. artic. 16. quoad reliquas leviores vulnerationes judicibus pœnam arbitrariam dictare liberum relinquit.

4. Petendi autem sunt gradus pœnarum partim à vulneribus ipsis partim à gradibus iræ vel odii. Nam principia hujus delicti sunt iracondia, odium, & injustitia particularis. Hinc v. g. qui ab altero ad iram gravi contumeliâ concitatus est mitius puniri debet, quam cujus ira levior quedam despicientia causam dedit.

MEMBR. XIV.

DE

SERVI ALIENI CORRUPCIONE.

1. Servi alieni corruptio est, quando servus ratione animi deterior redditur.

2. Contingit corruptio animi servilis duobus modis: vel enim servus qui bonus est redditur malus, vel qui malus est redditur deterior & pejor: quapropter corrumpens servum vel ex virtuoso reddit vitiosum, incontinentem aut intolerantem, vel ex incontinente & intolerante vitiosum, vel ex vitioso vitiosorem. Sunt enim servorum quoque virtutes, quemadmodum & jumentorum.

3. Corruptit servum qui facit, ut fiat laborum intolerans & otio deditus, intemperans luxuriis & voluptatibus corporis deditus, avarus ad furta committenda, lascivus, contumax & dominum contemnens, vel domino insidiosus. Nam virtutes servorum proprie sunt tolerantia in laboribus corporis, temperantia quanta sufficit

ne

ne negligat iussa domini, abstinentia à furtis; alterius enim servus in liberalitate progredi nequit; promptitudo ad obsequia præstanda, modestia, & omnium præcipua fidelitas. Hæc inquam sunt virtutes servi propria; quia inimicusque, virtus est habitus ille quo suo munere pulchrè qui fungitur enarratis autem habitibus instructus servus servilia munera pulchrè perficiet; unde hos habitus esse virtutes servorum proprias manifestum est. Quapropter & quando corrumpitur servus quatenus servus est, hoc modo corrumpitur. Potest autem & corrumpi non quatenus servus est. v. g. si persuadetur, ut occidat alterum, vel seipsum &c. Quo casu subtiliter loquendo non committitur hoc delictum, de quo nunc agimus; sed tantummodo damnum injuriæ datur, dum dominus amittere servum suum ob commissum delictum tenetur.

4. Redduntur porro servi boni vitiosi vel mali pejores duobus potissimum modis, persuadendo nim. & peccantes occultando. Dum namq; latitare possunt peccantes ad plura peccata committenda alliciantur.

5. Quod gradus attinet hujus delicti, petendi ii sunt à gradibus vitiorum, quibus animus servi inquinari potest, & ita gravissimè peccat, qui reddit servum domino infidiosum. Nam quemadmodum præcipua omnium virtutum servilium est fidelitas, ita vitium huic virtuti oppositum, omnium vitiorum servilium pessimum est.

MEMBR. XV.

DE

VENEFICIO BRUTORVM.

1. Veneficium brutorum vocamus delictum quo quis bestiam alterius veneno necat.

2. Descendit hoc delictum ex iracundiâ, invidiâ, odio & injustitiâ particulari hujusque pœna non est eadem. Nam delictum hoc interdum subsistit in nudo damno quod dominus pariter amissionem bestie suæ; interdum vero sese extendit ad homines, v. g. quando venenum præbetur bestie, quo vescuntur homines, contingit esu carniæ & hinc noceri. Ex quo fundamentum graduum circa hoc delictum quaerendum hauriendum est.

3. Venenum ergo præbetur vel bruto quo vescimur vel quo non vescimur; illo casu incidit delictum in simplex damnum injuriæ datum. Nam si canem vel equum veneno quis necat, nit aliud malè inde suboritur, quam ut dominus suum animal amittat, eiq; ac si ferro fuisset necatum.

R^h 3

4. Qui

4. Qui venenum præbent brutis quibus vescuntur homines vel id committunt circa bruta, quæ unius cujusdam domini sânt, vel quæ ad integrum pagum, oppidum vel magnam partemalicujus civitatis spectant; hos longè gravius peccare quàm illos dubitandum non est. *Nam quò ad plures homines pertingit malum, èb gravius est injustum.*

5. Qui bruta certi cujusdam domini veneno necant gladio feriri solent tunc, quando ingens damnum datum est & pecora aliquot perierunt. *Nam ad hanc penam progrediuntur Dares propter eò, quòd damnum sit magnum & cum magno hominum, eorum scilicet, quò in familiã domini sânt & his brutis vescuntur, conjunctam periculo.*

6. Veneficium ad periculum vergens integrarum universitatum est venenatio pascuorum, cui criminã, si hominibus inde nocitum sit, jure Saxonico constituta hæc pœna est, ut delinquentes vivi comburantur, si non nocitum sit, fustigatio dictari solet. *Hæc tam severa pœna merito videtur constituta; quia extremè vitiosum oportet esse hominem qui ductus irã, odio, invidiã, vel etiam avariã; (solent enim carnifices pascua venenare, quò lucrum faciant ex corvis enecatorum pecorum) perpetrat malum ad quamplurimos innocentes homines sese extendens.*

MEMBR. XVI.

DE

INCENDIO:

1. Potentia incendij activa non una in homine est. *Nam varia sânt quibus homines reddantur cause efficientes incendiis: alii ducti lucri cupiditate id faciunt; alii vindictæ studio, alii ex invidiã alii ex odio. Ducti lucri cupiditate duorum sânt generum; alii enim locant operam acceptã mercede, alii intendunt spoliationem & furta,*

2. Hinc incendium possumus dispescere in incendium simplex & cum intentione furandi, spoliandi, occidendi conjunctum. *Nam qui furandi, spoliandi vel etiam occidendi animo incendium committunt delictum delicto cumulant; delicti enim alterius perpetrandi causã delinquent: sed ducti odio, irã, invidiã subsistunt incendio perpetrato.*

3. Videtur etiam incendium dividi posse in violentum & clandestinum. *Quamvis enim in incendio adhibeat primum violentum, cujus operatio satis occurrit in oculos; causa efficiens tamen vel clandestinè vel violentè ignem applicare potest.*

4. Incendio simplici clandestino, quod hujus loci est (violentum enim ad vim publicam videtur referri debere) diversa

pœna

penæ sunt dictatæ. Ea, quæ jure Romano comprehenditur, intrödu-
ta est respectu habito ad damnum illatum. *Nam distinguit jus civi-
le inter incendium in civitatibus commissum, l. ult. §. 1. ff. de incendio. &
inter id, quod circa casas aut villas committitur, l. capitalium 28. §. in-
cendiaria 2. ff. ad L. Cornal. de sicar.* Constitutio verò Carolina ratio-
nem habuit terroris publici, qui hominibus incutitur non attento
damno an magnum vel parvum esset. *Nam omnibus incendiariis pœ-
nam dedit at hanc, ut visus comburantur. Ordinat. art. 125. quæ pœna
in foro Sannico de consuetudine recepta est.*

PARS PRIMA

Hujus Membri

DE

HIS QUÆ DELICTUM INCENDII AGGRAVARE VIDENTUR QUATENUS AUGEANT POENAS VEL NON.

I. Incendio simplici graviora videntur, quæ committuntur
à mercede conductis vel etiam furandi, spoliandi vel occidendi gra-
viâ, it. reiterata. *Nam reiteratio in nonnullis delictis auget pœnam, unde
& queri debet, an & in hoc delicto id operetur: intentio autem lucri facit
delictum delicto comminari, quod simplici factum haberi merito debet.*

ARTIC. I.

DE

INCENDIO REITERATO.

I. Incendio reiterato graviores pœnam non desistant
Ddres, cum tamen in latrocinio, parricidio, veneficio id observent,
ut vel trahæ imponi jubeant reum vel forcipibus candentibus ustu-
lari, imò, si reus præter incendium etiam latrocinium, vel parrici-
dium commiserit, soleant ustulatione vel trahæ impositione pœ-
nam ignis aggravare. *Rationem reddere oppido difficile est. Si enim
latrocinium vel veneficium junctum incendio facit præter pœnam ignis di-
bitandam impositionem trahæ ustulationemq; forcipum, quare non iti-
dem incendium superveniens incendio? Et quanquam respondeant Ddres,
nullibi quicquam de exasperatione hujus supplicii, expresse constitutum
reperiri: id tamen non videtur sufficere: quia queritur, annon id per inter-
pretationem extensivam, petita similitudine à latrocinio, parricidio,
veneficiis fieri debeat. Videtur etiam ratio dissimilitudinis dicenda
aut ad similitudinem procedendum. Si dicatur nec adulteris nec furibus*

aggravari pœnam ob reiterationem, rursus quero, quare & non hæc, & quæ est ratio differentia? Ut ex propriis hujus materiæ principis progrediamur. dicimus, semper inspiciendam esse causam, quæ moverit quosdam, Legislatorem ad dictandam pœnam criminalem & quidem gravem; hæc enim satis indicaturam esse, quando pœna sit augenda vel minuenda. Itaq; quod attinet adulterium, notandum, in hoc puniendo haberi respectum intemperantiæ magis quam lesionis: qui enim eo intemperantiæ pervenit, ut semel committat adulterium, satis vitiosus est & quidem adeo, ut malam præterire occasionem passurus sit, quò minus peccet. Unde in hoc ex accidenti & casu fit quod sæpius vel semel delinquat, causâ pœnæ semper eadem permanente. In furto dictata est pœna laquei furto magno seu decem thaleris excedenti, & in hac subsisti jubetur quantumcumq; sit summa. Quæ de causâ sive quis uno furto 30. thaleris auferat, sive duobus aut tribus, manet ipsum pœna laquei, quia causa pœnæ manet una, excessus enim decem thalerorum quantumcumq; tandem ille sit. At latrocinii pœna illata est ob homicidium: cum ergò in latrociniiis pluribus sint multa causa, etiam multas pœnas ex mente Legislatorum infligi necesse est. Unde patet, manente causâ unâ, etiam pœnam manere unam, & multiplicatâ pœnæ causâ, etiam eam multiplicandam esse. Quid ergò dicendum de incendio? Causa pœnæ est terror publicus multorum hominum, non addit, quanta ea debeat esse multitudo, an civitatis vel opidi vel pagi: adeoq; sive quis terrerit civitatem sive pagum, igni subjicitur cremandus: itaq; in exasperandâ pœnâ incendii numerari nequeunt: fortasse enim unâ in civitate tot terrentur homines, quot in quinquaginta pagis. Quapropter cum territis multitudinis hominum indefinita sit causa pœnæ, multiplicatio incendii non multiplicat causam pœnarum: & proinde nec pœnas. Hoc pacto dubitando & disceptando videmur ad solidum & internum aliquod principium Dares in pronuntiando non modo in presenti, sed & in omnibus delictis circa multiplicationem pœnæ in reiteratione observandum pervenisse. Illa enim communia principia quibus Dares utuntur hac in parte neminem satis certum reddere possunt.

ARTIC. II.

DE

HIS QUI SPOLIANDI NECANDIQVE
GRATIA INCENDIA COM-
MITTUNT.

I. Non videmur aberrare, si incendiûm dividamus in simplex & cum latrocinio, rapinâ, furtove conjunctum. Nam simplex

unicum

unicum est & simplicem meretur pœnam; alterum vero non simplex est ex pluribus delictis compositum, & majori pœnâ videtur afficiendum.

2. Simples incendiarii sunt, qui ex odio, invidiâ, iracundiâ id faciunt, *solentq; germanis vocari Brenner.* At qui latrocinandi vel rapiendi causâ incendunt, seditiosi vocantur incendiarii, *German. Nordbrenner.*

3. Quamvis verò jus Saxonicum differentiam hanc incendiariorum observarit & simplicibus incendiariis pœnam gladii; seditiosis *denen Nordbrennern* pœnam rotæ dicitur *Landrecht. lib. 2. artic. 13.* Ordinatio tamen Carolina omnibus incendiariis sine distinctione pœnam ignis constituit. *Et hæc pœna, non observatâ dispositione in Landrecht consuetudine etiam in terris Saxoniciis infligi solet.*

4. Incendium furandi causâ & cum furto aut etiam acceptâ mercede commissum non graviori, quàm simplicis incendiî supplicio, punitur. *Nam licet ejusmodi delictum ab avaritiâ proveniat, & deterius esse videatur eo, quod ex iracundiâ vel invidiâ perpetratur; quia tamen avaritia vitium tantum non est, ut majorem igne pœnam mereri possit, & legislatores nostri respexerunt ad terrorem hominibus incussum in incendiis puniendis, non ad vitium, quo motus homo eum incussit: neglectâ consideratione avaritia retinetur simplex incendiî pœna.*

5. Quod si puniendus sit incendiarius, qui præter hoc delictum commiserit latrocinia, veneficia, parricidia, decernunt ei *Edres* præter pœnam ignis ustulationem forcipum, trahæque impositionem. *Nam licet pœna ignis sit satis horrida, non tamen à præscriptâ in ordinatione Carolina forcipum ustulatione recedendum est: quia constat & rotæ pœnam satis crudelem esse.* Quapropter si sint incendiarii seditiosi, qui plura incendia perpetrarunt, & cum his homicidia rapiendi gratiâ; sine dubio pro numero commissorum homicidiorum etiam prehensiones forcipum dictandæ ipsis erunt.

PARS SECUNDA

Membri decimi sexti.

DE

MINUENTIBUS POENAM INCENDII,

ARTIC. I.

DE

CAUSSA EFFICIENTE INCENDII NON
SATIS MANIFESTA.

1. Non dubitandum est pro causâ efficiente proximâ & immediatâ haberi mandantes incendium. *Ratio supra tradita & aliquoties repetita est.*

1i

2. Qui

2. Qui cum aliis de perpetrando incendio conveniunt, sicut ignem non apponant, facto tamen praesentes sunt, aut in excubiis stant nullam merentur veniam. Nam ut partes societatis totius incendii causam suscepta puniendi sunt. Si enim societas est causa efficiens alicujus delicti, etiam eadem punienda est.

3. Ex his apparet non facile posse emergere dubium de causa efficiente, nisi confessus fuerit reus incendium de quo non constat. Quod quando fit, quomodo procedendum sit jam circa praeced. delicta declaratum est.

ARTIC. II.

DE

INCENDIO CULPOSO.

1. De res nullo ferme in delicto aequè gradus culparum, an scilicet ex lata, levi vel levissimam culpam peccatum sit, observant, quam in hoc. Habet namque naturam damni injuriam dati, in quo delicto pro ceteris gradus culpe observari possunt; quia hi gradus hoc in delicto petuntur à gradibus prudentia & diligentia quam paterfamilias circa bona externa adhibet; qui satis obvisi sunt.

2. Est autem culposum delictum, ut patet ex dictis praeced. sap. quod contingit operatione ejus, qui non ab incendio tanquam sine excitatus est ad operandum, hoc ipso tamen, quo operatus est, ita vel ita causa causam incendii existit.

3. Existit verò quis causa causam, dum non observat inter operandum id quo, ne qua causa incendii contingat, impeditur. Quique non observat quod omnes homines observarent culpam latam; qui omittit observare quod mediocriter diligentes paterfamilias non omittent, culpam levem; qui omittit quod diligentissimi & prudentissimi paterfamilias non negligenter, culpam levissimam commississe dicitur.

4. Quemadmodum verò ceterorum delictorum ea, quae culposa sunt non ordinariam dolosi criminis poenam puniuntur; ita nec in hoc fieri debet. Traditum enim est cap. praec. ordinariam poenam infligi ei, qui est causa efficiens proxima & immediata delicti, non ei, qui causa remota seu causa cause est.

5. Culposi incendii poena est arbitraria, augenda vel minuenda ratione graduum culpae. Nam culposi delictis talis poena infligi solet, quae doceat reum impofterum cautius mercari & diligentius observare, ne quid agat quod causa incendii comiteretur. Quo autem homines negligentiores fuisse deprehenduntur, eo major dolor commonefaciens

ens imprimi debere videtur. Hinc rectè Ddres procedunt distando circa culpam levem & levissimam pœnam carceris & pecuniariam, circa latam relegationem vel etiam fustigationem pro ratione circumstantiarum & prout damnus majus vel minus datum fuit.

ARTIC. III.

DE

INCENDIUM PERPETRANTIBUS
EX AFFECTU.

1. Nullus prætendens se ex invidiâ & odio commississe incendium ullam pœnæ mitigationem impetrare potest. Sunt enim hi affectus ex se mali, nec festinatione aliqua præoccupant hominem, quo minus is rationem rectam opponere possit. Quapropter quemadmodum vitiorum, ita & istorum affectuum sibi homo causa est, & mediante aliquo horum tanquam potentiâ mali activâ operatus vitioso equalis est. Unde & eos, qui ex invidiâ vel odio incendunt, simplicibus incendiariis & ordinariam pœnam merentibus annumeravimus.

2. Nec calorem iracundiæ allegans ab ordinariâ pœnâ liberari poterit. Nam qui concitatur irâ ad tale facinus perpetrandum, quod maxime proereticum est, non ex festinatione nimâ affectus præpediente iudicium intellectus peccat, sed ex vitio iracundiæ.

3. Quòd si ex metu factum sit incendium, dubitari potest, annon ordinaria pœna mitiganda sit. Nam qui ex metu mortis peccant, præsertim si videant, se aliter, quam hoc peccatum suscipiendo, malum imminens, mortem nim. effugere non posse, videntur ex tali affectu peccare, cui recta ratio non facile resistere potest: metus namq; mortis adigit sæpe virtuosos homines ad committendum, quod aliàs nunquam facerent. Ponamus v.g. Titium in suis adibus detinere rem Stich, quòd possit probare, Stichum furtum commississe, ut adeò huic pœna laquei metuenda sit, ni faciat, Titium illam rem, quâ in probatione usus est, amittere: cumq; multa querendo media nullam aliud repèrire queat, quàm hoc, si domum Titii incendat, quò res detenta vel comburatur vel auferri possit, incendit ejusdem ades. Queritur quâ pœnâ hic afficiendus sit? Sane habuit Stichus animum & intentionem effugiendi pœnam mortis potius quàm nocendû; ut adeò non ex vitio damni injuriâ dati productivo sed affectu preventus operatus sit. Quapropter non dubito tali in casu pœnam mitigandam esse: deprehendit etiam a Ddribus id observatum, distat à hoc modo delinquenti gladius pœnâ.

INCENDIARIIS PŒNITENTIBUS.

1. Incendiarius vel in ipso facto vel post factum pœnitet; & hic quidem à pœnâ ordinariâ non liberatur. *Nam & in perfectè vitiosos pœnitentia post factum cadit; quando enim anxii sunt metuentes iram Dei vel pœnâ publicas, optant interdum se non peccasse; à peccatis tamen datâ occasione non abstinent. His nihil potest pœnitentia prodesse. Satis autem perfectè vitiosum esse incendiarium indicat hoc, quòd suscipit tale quid perpetrandum quod nullâ pœnitentiâ corrigi potest. Licet enim incendiarius paratus sit damnum illatum restituere; terrorem tamen paucum per incendium subortum nullâ pecuniâ pensare potest.*

2. Qui in ipso facto, antequam consummatum sit incendium, pœnitet, non videtur ordinariæ pœnæ subijciendus. *Indicat enim hoc, delinquentem affectu magis præreptum, quàm ex vitioso habitu peccasse. Afficiendus ergo est pœnâ eum emendante, quòd impostero majorem operam det debellandis affectibus trahentibus ad mala agenda. Delicto enim nondum consummato, cessat terror, ob quem ordinaria pœna constituta est.*

3. At si immediatè actum ultimum consequatur pœnitentia, quid erit statuendum? *v. g. si quando apponens ignem videat jam ardere domum & agnito malo cujus causa efficiens fuit, ipse convocet homines ad extinguendum ignem. Sanè quia terror jam excitatus est causa pœna existens, videtur hac pœnitentia parum prodesse. Ita namq; solent homicide afficientes cadaver occisi deslere factum, quod tamen ipsis nihil prodest. Verum cum incendiariis constitutâ sit pœna talis, qualis non nisi in vitiosissimos homines statuenda est; superveniens autem pœnitentia statim in actu, quando malo remediari adhuc potest & ignis extingui, arguit in delinquente extremam vitiositatem non esse. Quapropter etiam Deus merito tali in casu pœnam mitiorem dictare solet.*

ARTIC. V.

COMMITTENTIBUS INCENDIUM EX IMBECILLITATE QUADAM.

1. Imbecillitas muliebris nihil prodest mulieri, pro imperandâ mitigatione pœnæ, nisi præter imbecillitatem quâ communiter laborat sexus fœmininus deprehendatur imbecillitas demen-

tia

tiae cuidam proxima. Nam mulier progrediens ex vitio ad talem terrorem panicum excitandum & rem tam periculofam suscipiendam non imbecillitate quâdam muliebri laborat, sed ultra sexus hujus impotentiam quid committit. Quia tamen nonnullae circumstantiae arguere possunt, nimiam muliebri imbecillitate delinquentem mulierem laborasse, ut dementi similis compareret: videtur ipsi quodammodo parcendum. Ponamus mulierem audientem, maritum in cauponâ ludere & magnam pecuniam summam amissurum esse, si ludendo perrexerit, cum non auderet eum revocare domum & sciret monitum maritum non pariturum esse, hoc consilium suscipere, accendendam esse partem domus eam, quae accensa non multum damni allatura sit, quò ita ad extinguendum ignem veniens maritus deseruit cauponam. Eritne haec mulier, non habitâ ratione imbecillitatis muliebri, ad ignem condemnanda? non pnto. Quin si appareat, eam non iracundatam fecisse incendium, sed solâ intentione revocandi domum maritum, ne amitteret pecuniam, ne quidem poenam gladii sed virgis in carcere cadendam esse dictarem. Nam parsimonia, quae mulieribus naturalis est, reddidisse illam mulierem dementem videtur, ut non perpenderet, quam periculofum esset quod susceperet.

2. Peccant etiam ex imbecillitate quâdam minores, praesertim qui primum pubertatem adepti nondum sedecim annos complerunt: hi non sunt ordinariâ incendii poenâ afficiendi. Nam licet progredientes ad faciendum incendium vitium suum prodant: non tamen ejusmodi homines extremè vitiosi dici possunt. Judicium enim rationis adhuc ipsis debile inest, magis, quam crebris vitiosis actionibus corruptum: unde extremè vitiosi dici nequeunt, per ea, quae praeced. cap. demonstravimus. Quia vero ordinariâ incendii poena tam severa est, ut non nisi vitiosissimis instigi possit: merito ab ordinariâ poenâ statendam abstinendum. Quare solent Dares gladii poenam dictare vel ad minimum magistratus arbitrio ordinariâ poena mitigationem committere. Porro hisce minorennibus similes reputandi impuberes pubertati proximi, quorum aetatem deprehenditur malitia supplevisse.

ARTIC. V.

DE

INCENDIO MINUS INJUSTO.

1. Incendium vel ab initio statim minus injustum videtur vel ex post facto ob correctionem injusti factam mediante restitutione damni. De quo utroq; nobis nunc dicendum erit.

2. Quo vero inveniamus praecipuos modos, quibus incendium videtur minus injustum reddi, ita progrediemur: Omnis incendiarius

vel incendit proprias aedes vel alienas; & qui proprias incendit vel id facit eâ intentione ut, igne latius serpente, aliis, vicinis nim. iuris vel civitati toti noceat, vel nulli nociturus, peccans ex lasciviâ & petulantia fortè suas res temerè absumendi. Qui suas aedes incendit, ut aliis per hoc noceat, sine dubio ordinariæ pœnæ subjiciendus est. *Nam major hujus hominis est ira, invidia, odium quàm aliorum incendiariorum; qui enim propriis rebus non parcit, ut peccet, extreme vitiosus est. Et quamvis extincto igne, antequam ad vicinorum aedes pervenires, nemini damnum sit datum, & ita, quatenus incendium est species damni injuriâ dati, pro consummato delicto haberi nequeat & nihil tamen hoc incendiarium jurat; quia legislatores nostri non rationem damni habuerunt legem de pœnâ incendiis ferentes: sed potius terroris illius excitari in aliquâ universitate ob periculum ruinae totæ urbi, oppido, pago &c. imminens.*

3. Qui autem non nocendi animo, sed ex lasciviâ & petulantia suam domum incendit, videtur quidem minus peccare, quàm qui id facit animo aliis nocendi, & quidem si nemini nocitum sit: non dubitatem tamen ipsi ordinariam dictare pœnam, nisi minorrenitas vel alia accederet circumstantia. *Nam legislatores ad qualitatem vitii gignentis incendium non respiciunt: sed ad hoc, quod incendium sit causa magni terroris. Et hoc singulare est in hoc delicto, quod dolinquens ob terrorem, cujus causa remota magis quàm proxima videtur esse, tam severe puniatur. Quare nihil interesse videtur, siue invidia, siue odio; siue iracundia ductus quis terrorem incurrat. Unde nec excusari posse videtur pretendendo lasciviam: non tamen dissuaderem, si tanta fuerit hominis lascivia, ut præ eadem cogitare non potuerit terrorem qui comitaturus fuerit incendium, posse in eo ordinariam pœnam quodammodo mitigari.*

4. Incendens aedes alienas licet minimi momenti, aut ita, ut incendium parum damni intulerit, non est immunis ab ordinariâ pœnâ. *Nam sæpius diximus, Legislatores nostros nullum respectum damni dati habuisse in determinandâ pœnâ ordinariâ.*

5. Longè minus quicquam ab ordinariâ pœnâ remittetur ei, qui offert restitutionem damni illati. *Nam damno licet restituto, nihilominus manet terror ille ex periculo maximo, quod toti civitati vel universitati imminerebat, natus.*

ARTIC. VI.

DE

POENIS ATTENTATI INCENDII.

1. Videntur legislatores nostri etiâ conatui ad actum ultimum

timum pervenienti poenam ordinariam dictare voluisse. Nam constitutio Electoralis ordinaria poena subiecit eos, qui materiam apposuerunt igni concipiendo aptam postea inflammatam, licet illa nullum habuerit effectum in adibus accendendis. Tandem autem in conatu subsistit delictum, quamdiu effectus, cujus gratia causa efficiens operata est, nondum obtentus est. Et Dares de reliquis delictis tradunt, pro plene consummato esse habendum, licet delinquens, quantum in se fuit, omnia perfecerit, modo ex accidenti effectus cessaverit, ita v. g. si quis propinaverit venenum & operatio veneni in corpore necandi cessaverit: veneficium licet omnia fecerit, tamen in conatu crimen consistere & delinquentem ordinaria poena non esse afficiendum. Item si larro aliquem ita vulneraverit, ut putet jam mortuum, eumque spoliaverit, ordinaria poena non afficitur. Quare vero hoc in delicto etiam conatus poena dictata est ordinaria? Scilicet puniatur incendium ob terrorem incensum: at hoc fit, si vel sola materia apposta accensa sit, licet edificium non fuerit accensum. Ratio autem que allegatur in Constitutione Electorali part. 4. Conf. 17. his verbis, *dan an der Mißhändeler willen d'ßfalls nicht gemangelt* nimis generalis est, nec rite procederetur, si hac ratio admitteretur alius in delictis.

MEMBR. XVII.

DE

DELICTIS CARNIS ET IN SPECIE
DE CONCUBINATU.

1. Delicta carnis voco ea, quæ committuntur ex concupiscentiâ voluptatum, quas percipiunt homines ex tactu in cibo, potu & re venereâ.

2. Vitiositas gignens delicta carnis est intemperantia. Nam temperantia habitus est occupatus in moderandâ concupiscentiâ voluptatum, quas percipiunt homines ex tactu in cibo potu & re venereâ. Proinde delicta ex concupiscentiâ harum nata principium habebunt intemperantiam.

3. Quapropter in investigandis delictorum carnis speciebus, paullo accuratius in naturam intemperantiæ inquirendum est. Nam diversa in temperantia vitiositas parit quoque diversa delicta.

4. Duo ergo sunt delictorum carnis præcipua genera, quorum alterum versatur in voluptatibus iis, quæ percipiuntur ex tactu in cibo potuque: alterum in iis, quæ ex tactu in re venereâ. Nam hæc sunt illa duo qua intemperantem reddunt.

5. Omnis intemperantia vel versatur circa objecta naturaliter in homine voluptatem creantia vel circa ea, quæ non naturaliter jucunda sunt, sed ex quibus intemperans præter naturam jucunditatem capit. Ita v. g. qui delectatur esu carniùm bovinarum versatur circa objectum quod naturaliter affert voluptatem homini vescenti: at qui carnes bovinas & alias, quibus communiter vescuntur homines, negligit tanquam vulgares, queritq; voluptatem ex carnis glirium, murium, felium, occupatur circa ea, quæ naturaliter non sunt jucunda & à quibus ceteri homines naturaliter abhorrent.

6. Versati in objectis naturaliter parientibus voluptatem; peccant desiderando voluptates supra modum. Nam quæ naturaliter jucunda sunt licite appetimus, & non peccamus nisi excedendo modum in eis appetendis.

7. Qui voluptates concipiunt ex objectis naturaliter non jucundis horrendi sunt & abominandi. Nam hi videntur in appetendis voluptatibus omnem humanam naturam deposuisse.

8. Nullam intemperantiam Respubl. æque punire solent, quàm eam quæ peccat in concupiscentiâ voluptatum, quæ percipiuntur ex tactu in re venereâ. Nam qui peccat circa cibum & potum non æquè ledit Rempubl. ac qui circa rem veneream: res enim venerea concernit procreationem hominum; quam debito modo fieri Respubl. interest.

9. His præmissis, species considerabimus delictorum carnis, quæ versantur in re venereâ, procedentes hoc modo: Omnis intemperans ratione rei venereæ peccat, vel quòd non observet modum in appetendis objectis naturalibus vel appetendo objecta non naturalia. Voco autem objecta naturalia feminas à quarum consuetudine naturaliter non abhorremus.

10. Modum non observans in voluptatibus ex objectis naturalibus appetendis omnis ille est, qui non propagandæ sobolis & certæ familiæ parandæ gratiâ delectatur re venereâ, sed ob hoc tantum rem veneream tractat, quò appetitui tendenti ad voluptates tantum in re venereâ comitantes satisfaciat. Nam qui verè temperans est ulterius non ducitur his voluptatibus, quàm quatenus res venerea prodest ad familiam & posteros parandos. Quapropter Resp. interest videre, ne cives solius libidinis causâ rem veneream exerceant, ne v. g. formis, quæ, ut sint causæ sociæ in procreatione liberorum, à naturâ productæ sunt, utantur velut instrumentis suæ libidinis.

11. Solius libidinis explendæ gratiâ consuetudinem habens cum fœminino sexu vel certam aliquam eligit cum quâ semper conversatur vel vagas sectatur libidines, passim sibi quærendo instrumenta his in servientia.

12. Fœ-

12. Fœmina ad hoc electa, ut quis temper cum eadem rem habeat & illi soli adhaereat actus venereos exercendo concubina vocatur.

13. Concubinatus est societas inter marem & fœminam inita in hunc finem, quò hæc præstò sit mari ad exercendos cum eâ actus venereos, non propagandæ familiæ gratiâ.

14. Concubinatus jure civili non deprehenditur prohibitis. *Licet enim contra temperantiam peccet homo, qui solâ voluptate non propagandæ familiæ gratiâ ductus rem veneream trahat: vix tamen potuit hoc intemperantie genus apud Romanos sine maximis inde emergentibus incommodis patitur coerceri: notum quippe est, quam horrenda crimina sodomitica commiserint cives Romani; quæ, prohibito concubinato, sine dubio multiplicata fuissent. Demonstratum autem supra est, Legislatorem instar boni medici sapere morbis medicinam non applicare, si videat longè graviora mala subsequutura esse.*

15. Nos Christiani singula vitia exactius fugientes & edocti verbo divino omnem rem veneream extra matrimonium pro peccato habendam, concubinatum inhibemus, & similem scortationi reputamus. *Jubet enim Paulus ad evitandam scortationem quemq; habere suam uxorem. Quin & jus natura dicitur, actus venereos solius voluptatis percipiendæ & non liberorum procreandorum gratiâ susceptos jam in quandam incidere intemperantiam. Quemadmodum & eos contra temperantiam peccare dicimus, qui non nutriendi corporis, sed solius voluptatis gratiâ edunt vel bibunt. Ac proinde Serenissimus Elector Mauritius Anno 1550. concubinatus & eos qui has alunt arbitrariè puniri voluit.*

MEMBR. XVIII.

DE

SCORTATIONE.

1. Scortatio seu fornicatio est concubitus alicujus soluti cum meretrice itidem solutâ, differtq; à stupro. *Nam stuprum cum honestâ personâ committitur, scortatio cum meretrice.*

2. Est verò meretrix quæ non ex amore unî adheret, sed passim venientes admittit: estque non unius generis. *Nam alia admittit scortatores quæstus, alia libidinis gratiâ. Propriè illine loquendo meretrix est quæ quæstus gratiâ sese præbet instrumentum libidinis aliis hominibus. Hinc latini dictam volunt meretricem a merendo, quòd sua impudicitia stipendia faciat.*

3. Scortatio ergò provenit partim ab avaritiâ in nonnullis meretricibus, partim ab intemperantiâ traduceute hominem ad hoc, ut sine discrimine cum quâvis personâ coeat, & ex varietate

voluptatem quærat. Est namq; intemperantia quadam species in hoc posita, quod varietatem objectorum quærat: idq; luculenter videmus in altero genere intemperantiæ, quod circa cibum & potum est occupatum: solent enim qui in hoc genere intemperantes sunt varietatem obsoniorum quærere.

4. Delictum hoc jure civili impunè committi potest; cujus rationem præced. membr. n. 14. reddidimus, (sufficiebat enim olim apud Romanos, si mulieres nomen suum profiterentur & admitterent, ut albo inscriberentur: satis enim pœnarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant. Tacit. lib. 2. annal. cap. 85.) sed in Electoratu Saxonix, ex constitutione D. Augusti, meretrices publicè venale corpus habentes relegantur, fornicatores carceris vel etiam pecuniariâ pœnâ plectuntur.

ARTIC. I.

DE

AUGENTIBUS POENAM SCORTATIONIS.

1. Pœnam meretricibus constitutam vix potest reiteratio augere: scortatores autem ob reiterationem gravius puniri possunt. Nam meretrix, quæ venale corpus habet & sese publicè prostituit, toties peccat, quoties occasio sese offert, & causa puniendi est avaritia & concupiscentia mulieris, quæ in eadem perpetua est: ut adeâ reiteratio concubiâus parum veniat inspicienda. At scortator ob semel factam scortationem nondum vitiosus dici potest; quia fortasse ex in continentia peccavit, unde & pecuniariâ vel carceris pœnâ afficitur: sed si aliquoties reiteraverit, ut videatur vitium intemperantiæ positum in vagis libidinibus querendis acquisivisse, sine dubio pari cum meretricibus pœnâ, relegatione nimirum, plectendus erit.

2. Gradus pœnæ in meretrice potissimum ab impudicitia peti possunt, ut, quò major sit impudicitia, eò gravior existat pœna. Nam sive ex intemperantiâ sive ex avaritiâ meretrix peccet, semper eò majus est vitium ejus, quò magis impudicè peccat. Hinc si mulier nuda in conspectu hominum costum admittat, sine dubio relegationis pœna, quæ ordinaria est, non sufficiens erit & loco hujus distanda gravior, fustigatio nim. Quò namq; pudicitia magis feminas decet, eò gravior in iisdem impudicitia vitium puniendum est, auctis secundum gradus hujus vitii pœnis.

ARTIC. II.

DE

MINUENTIBUS SCORTATIONIS POENAM.

1. Paupertas quidem causa delictis existens minuere poenas solet, sed in meretricibus non videtur esse attendenda. Nam licet pauperes sint, non tamen propterea ex imbecillitate peccant, quemadmodum qui ducti paupertate furtum committunt: sed fugientes labores corporis, quibus sese honeste sustentare possent, eligunt hoc vite genus otiosum & jucundum, & ita ex vitio peccant potius quam ex imbecillitate. Electio namque certi vite generis vitium arguit.

2. Mitigatur autem poena in ea, quae non publice se prostituit, sed clam meretricio modo vivit. Nam ejusmodi meretrix sua impudicitia non aequo scandalum praebet, nec tantam habet, quanta est illis qua publice venale corpus habent. Cum ergo meretrices peccent per impudicitiam suam, mitius puniri etiam debent quae minus impudicae sunt. Hinc regulariter carceris poena meretrici clam meretricio more viventi in Electoratu Saxoniae constituta est, quae tamen pro ratione circumstantiarum augeri potest.

MEMBR. XIX.

DE

STUPRO SIMPLICI.

1. Stuprum est delictum carnis in foeminam honestam commissum: estque duplex: aliud enim in plane invitam committitur, aliud in non dissentientem. Hinc oritur divisio stupri in simplex & violentum. Nam stuprum in ignorantem Dares tractatus de simplici stupro immittent. Quos nos sectabimur, cum parum intersit: quo loco tractationem instituas.

2. Oritur stuprum partim ex intemperantia, qua quis tractus mulieri honestae & haecenus non impudenti pudicitiam admittit: e concupiscentia sua facit, ut reddatur impudica & deponat virtutem, quae quam maxime mulieres decet; partim ex injustitia: sumit enim sibi stuprator licentiam utendi velut instrumento libidinis foeminae, quae per honestatem haecenus digna et at, ut fieret materfamilias, & honesto matrimonio jungeretur.

3. Poena stupratorum partim civilis est, quam nos solemus vindictivam appellare, partim criminalis. Poena civilis introducta jure divino est, ut stuprator mulierem stupratam dotet & ducat. Nam id videmus praecipitur Exodi 22. v. 16. & 17. Deut. 22. v. 28. Hodie communiter receptum, ut stuprator jubeatur eam aut ducere aut

dotare. Est autem hæc pœna civilis, de qua infra, quando de delictis privatis acturi sumus, plura dicentur, sapientissimè à Deo introducta. Nam cum injustum particulare, cum quo stuprum conjunctum est, in hoc positum sit, quod, quæ per pudicitiam suam hactenus digna habita est, qua fieret materfam. nunc velut instrumentum libidinis in usum venereum, assumpta sit: non potest melius fieri correctio, quam ut stuprator eam dotes & ita quod sibi debetur pro oneribus matrimonii ipse sibi solvat eamq; ducat, quo hoc pacto reddita materfam. recuperet quicquid ablatum est. Ac proinde optandum esset, ut strictè verbo divino inherentes copulatisve procederemus. Nam si liberum relinquitur stupratori stupratam ducere vel dotare; & ille eligit dotationem, nondum videtur injustum satis correctum: licet enim ratione dignitatis familie, ex qua oriunda est, **ihres Bondes und Herkommens nach** satis dotata sit: nullus tamen vir honestus eam dignam matrimonio reputabit: & ita injustum quod perpeffa est, nondum satis est correctum.

4. Pœna criminalis stupratori infligenda, quæ deberet esse gravis, pœnam carceris hodiè non solet excedere. Nam adimens puella pudicitiam fermè eiq; peccat ac homicida: satius enim videtur, eam mori quam vitio impudicitie inquinatam esse. Nec obstat, si stuprator sese excuset, eam non invitam stuprum perpeffam esse: punitur enim & is ordinariâ penâ qui volentem occidit; quia Resp. non vult amittere civem etiam volentem occidi. Adeoq; licet honesta femina non invita stuprum perpeffa sit; quia tamen eiq; propemodum grave est Reipubl. habere civem nullum ac habere vitiosum: merito in eum qui vitiosum reddit aliquam puellam feveriter animadvertendum videtur. Verùm quia sexus mulieris suâ imbecillitate laborat & facile circumveniri potest: videtur justus imbecillitati sexûs succurrere corrigendo injustum & mitius stupratorè delinquentem puniendo: cum aliâ nonnunquam soleat observari, ut pœnam criminalem subiens immunis sit à penâ vindicativâ seu civili & contra.

5. Quæritur, an & stuprata pœnâ criminali sit afficienda? Videtur id non statuendum. Nam & ipsa divina Majestas sexûs femini miserta magis hoc egit, ut recuperaret mulier quod am. sit, quam ut pœnis criminalibus afficeretur. Et satis pœna subire videntur mulieres dolores partus ceterosq; labores, quibus gravantur puerpere, maximâ cum ignominia subeuntes. His tamen non obstantibus, in Electoratu Saxon. Ordinat. ecclesiast. introductum, ut & feminae afficiantur pœnâ carceris. Pro hac pœnâ pugnare potest ratio ista, quod mulieres presciantes omnia incommoda subsequutura, non tamen deterreantur. Unde rùm ad easdem deterrendas ea non suffecerint, videtur ad magistratûs officium pertinere pœnam addere. Sed ego malle statuere

in res-

in reueratâ scortatione id circa feminas statuendum esse: plerumq̄, enim, peccata ista incommoda non facis perpendere possunt.

PARS PRIMA
Membri Decimi noni.

DE

AUGMENTIBUS POENAM STUPRI.

1. Augentia poenam stupri alia à majori iniustitiâ alia à majori intemperantiâ petuntur. Nam hæc duo genera vitiorum principia stuprorum in homine sunt. Quapropter distinctis articulis proponitur sumus causus, ob quas augenda venit poena, indicantes unâ, que magis ab iniustitiâ que magis ab intemperantiâ petita sint.

ARTIC. I.

DE

REITERATIONE STUPRI.

Reiteratio stupri singularem ob rationem, quam aliis in delictis non æquè cernere licet, auget poenam. Nam cum in ceteris delictis reiteratio indicet maiorem vitiositatē vel faciat causam poenae multiplicari, & per hanc multiplicatam etiam poenam ipsam; hoc in delicto aggravatur poena propterea, quod iniustum particulare committit illud ipsam corrigi nequeat. Ponamus Pamphilum duas aut plures feminas stuprasse: sanè hic peccavit sciens, se non omnes ducere uxores & per consequens nec iniustum sufficienter corrigere posse. Quia vero poena criminalis propterea legibus dictata leuior est, quod stuprator ducens in matrimonio stupratâ corrigi iniustum queat: sequitur, quando id fieri nequit, poenam aggravandam esse. Nam semper gravius punitur qui committit crimen, inferens iniustum quod corrigi nullâ ratione potest.

ARTIC. II.

DE

STUPRO QVOD QVIS COMMITTIT IN FOEMINAM CUIUS PUDICITIAM CUSTODIRE DEBEAT.

1. Stuprum semper iniustius est, si commissum sit ab eo, ad cuius officium pertinet hoc agere, ut stuprata retineat pudicitiam suam integram. v. g. si Tutor finitâ jam tutelâ, puellam jam redditam viripotentem stupret. Nam auferrens bonum alteri, in quo illud custodire debebat, magis iniustum committit, quam alius quispian. Id quod

lib. I. cap. 5. artic. 12. huj. part. demonstravimus. Debebat autem tutor facere hoc etiam finita tutela. Quapropter jus civile eidem deportationem dicitur. l. unie. C. si quis eam, cujus tutor fuerit, corruperit.

ARTIC. III.

DE

STUPRO CIRCA FOEMINAM HONESTI-
OREM COMMISSO.

1. Stuprum in honestiorem foeminam commissum eò gravius puniri debet, quò major illius est dignitas. *Nam quò honestior est foemina, eò plus damni patitur amissã pudicitia. Et hoc ipsum Constit. Elect. part. 4. Constit. 28. verb. do aber auch, admittit, tribuens iudicibus potestatem augendi poenam ad fustigationem usq.*

ARTIC. IV.

DE

STUPRO IN FOEMINAM COMMISSO, CUI
STUPRATOR REVERENTI-
AM DEBET.

1. Quò majorem reverentiam debet stuprator foeminæ, eò gravius delinquit. *Est namq. injustius, prout hoc demonstratum dedimus l. I. cap. 5. art. 12. h. p. ob hoc quòd inaequale longè majus est, quòd ex delicto suboritur. Quapropter jus Romanum servum verberonem sese committentem cum daminã ignibus tradi vult l. I. C. de mulier. qua serv. propr. se junxer.*

ARTIC. V.

DE

STUPRO IN DEMENTEM MULIE-
REM COMMISSO.

1. Stuprum in mulierem, quæ demens est, perpetratum gravius paulò est simplici stupro. *Nam committitur quodammodo in invitam; quippe cum nullus homo quid volens fecisse dici possit, qui iudicio intellectus non praeditus est: desinivim9 enim supra voluntatem appetitionem eam iudicio intellectus conjunctam. Est autem omne injustum eò majus, quo quis magis invitus illud patitur. Hinc p. 4. constit. elector. 26. e- jusmodi stupratori dicitur poena fustigationis & alimentatio mulieris dementis.*

ARTIC.

ARTICUL. VI.

DE

EO QUI MULIEREM INEBRIATAM
COMPRESSIT.

1. Est quoque magis injustum inebriatam stuprare & quidem quò minus stuprata magis autem stuprator causa inebriationis existit, quoque magis inebriata mulier fuit, quæ stuprum perpessa est. Nam quò magis invita mulieri pudicitia admittitur eò injustius est stuprum. Augetur autem invitum, si mulier ipsa ebrietatis causa non existat, sique supra modum fuerit inebriata. Hinc videtur violenta stupro propemodum equandum, quod quis perpetrat in somno vinoq; se-pultam sentire stuprationem non valentem. ut adeo iudex quandoq; ad eandem penam, ac in stupro circa dementem constituta est, progressi valeat.

ARTIC. VII.

DE

COMMENTARIENSI STUPRANTE FOEMINAM
SUE CUSTODIÆ A MAGISTRATU
COMMISSAM.

1. Hactenus vidimus, quò pacto stupri crimen ratione injusti cum quo conjunctum est reddatur gravius & majori penâ dignum: sequitur, ne contemnemur casum infertem graviozem penam ob-nigmat peccan-canti concupiscentiam.

2. Videtur magis ob concupiscentiam quàm injustitiam circa foeminam commissam peccare qui commentariensis est, & mulierem quam accepit custodiendam stuprat. Nam non habitã ratione, an foemina honesta nec ne fuerit, propter suam concupiscentiam puniendus est; quæ gravior in hoc est quàm in ceteris stupratoribus; quia non habitã ratione incommodorum, quæ consequuntur inde, sic captivã a muliere impregnata sit (contingere enim potest muliere gravidã & non profes-sã damnatãq; ad mortem unã foetum necari; aut profes-sã, penam suspendi debere) nec loci, ubi factum committit, qui debuisset ipsi penam in me-moriam revocare, peccavit. Quapropter in Electoratu Saxon. part. 4. constit. 25. in ejusmodi stupratorem fustigatio cum perpetua relegatione dictata est.

ARTIC. VIII.

DE

AGGRAVANTIBUS POENAM FOE-
MINÆ STUPRATÆ.

1. Majori penâ videtur digna foemina honesta quæ cum servo

aut:

aut aliã vili personã rem habet. *Nam quo vilior est persona cui sumi-
na se prostituit: eo major est ipsius impudicitia & intemperantia.*

PARS SECUNDA

Membri decimi noni.

DE

MINUENTIBUS POENAM STUPRI.

ARTIC. I.

DE

EO QUI CUM VITIATA REM HABUIT.

1. Amittit quodammodo naturam stupri quod committitur cum eã quæ antea vitiata fuit. *Nam licet mulier non publice profiteatur se meretricem; dum tamen vitiata denuo rem habet, non longè à meretrice abest: ac proinde delictum propius ad fornicationem, quam ad stuprum videtur accedere: est tamen & simplici fornicationi gravissim; quia delinquens transgressam terminos pudicitia magis impudicam reddit, id quod simplex fornicator cum perfecte impudicã rem habens non facit. Unde sequitur, ejusmodi fornicatorum paulò graviorum debere sentire poenam, quam simplex fornicator: non tamen adigendum, ut mulierem vel doctet vel ducat: quia semel amissa pudicitia mulier non amplius in numero feminarum honestè matrimonio dignarum fuit.*

ARTIC. II.

DE

EO QUI CUM DESPONSATA SIBI REM HABUIT.

1. Quicum sponsã suã concubit ne quidem stuprator videtur dici posse. *Nam dabitur originem capiti à licita & univocitate ali amare, adeò ut mulier non videatur quicquam injustè unpati: neq; omnia reddatur indigna matrimonio, dum ex consensu jam maritum est cum qua rem habet. Arguit tamen delictum hoc in utraq; personã aliquam intemperantiam, dum ante benedictionem sacerdotalem, quam præmittit in pna Christianos moris est, concupiscentiã castigati cogunt. Nam temperans qui est observat omnes circumstantias Quis, Quid, cum quo, Quo tempore &c. Cum ergo propria stuprum non sit, quod desponsati committunt, etiam in Electoratus viciis præsumitur, nisi carcere ad 4. vel 5. dies.*

ARTIC.

ARTIC. III.

DE

STUPRATORE SESE OFFERENTE, QVOD
STUPRATAM DUCERE PA-
RATUS SIT.

I. Qui sese offert ad ineundum matrimonium etiam mitius puniri debet. *Nam cum hoc ipso ultrò nitatur corrigere injustum, quod ita corrigi posse non modo jus divinum injungens stupratori ut stupratam ducat, sed & jus civile suâ fictione subsequens matrimonium retrahens ad tempus concubitus & omnem maculam purgans dicitur: merito quemadmodum in aliis delictis, in quibus à delinquente ultrò injustum corrigitur, mitius cum hoc procedendum est.*

ARTIC. IV.

DE

ORIUNDO EX NOBILI FAMILIA REM HA-
BENTE CVM PVELLA PLEBE-
JA ET VILL.

I. Videtur stuprum, quod nobilis homo vili personæ infert, non ordinariâ penâ, ut scil. stuprator stupratam ducat vel dotet, afficiendum, sed vel majori vel minori: Dotes tamen nobilitatem in pronunciando non attendunt. *Nam in vilibus personis videtur parum referre an pudicitiam habeant nec ne, cum ceterarum virtutum, itidem nullam curam habeant. Quin videtur jus civile nonnullas personas ob vitæ vilitatem ne quidem dignas observatione legum, quæ de pudicitia præcipiunt, habere. l. quæ adulterium. 29. C. ad Leg. Jul. de adul. ter. Tum etiam videtur pœna stupri jure divino dictata iis personis, inter quas connubia esse solent: jam verò inter nobiles & viles personas non sunt. An ergo quia jus divinum observari nequit, gravius puniendus nobilis erit circa plebejam peccans, quam alius stuprator qui cum pari rem habuit? Verùm cum deceat omnes feminas sui sexus propriam virtutem, pudicitiam nimirum, servare, & cit. l. quæ adulterium &c. non loquatur de feminis ratione familia vilibus, sed de iis, quæ ratione generis vitæ tales existunt. v. g. quæ meretricio more vivunt, nobilis autem habens animum nunquam ducendi uxorem, cum quâ rem habet, gravius peccet, quam qui non est alieno animo à correctione injusti per subsequens matrimonium faciendâ: merito ordinariæ pœnæ quoq; subiciendus videtur, ut scil. si ducere stupratam nolit, eam dotet & pœnam ordinariam carceris subeat.*

ARTIC. V.

DE

POENA CARCERIS ORDINARIA REMITTENDA
IIS QUI JAM ALIQVAM POENAM
PERPESSI SVNT.

1. Est nonnullis in locis receptum, ut stupratores publicè in templo deprecentur, & ita censuram patiantur ecclesiasticam. Quod quando fit, remittenda poena carceris videtur, ne rem duplicem poenam pati cogatur & graviores, quam legislator voluit.

ARTIC. VI.

DE

TOLLENTIBVS POENAM STVRATA-
RVM FOEMINARVM.

1. Diximus supra, feminas stupratas in Electoratu Saxon. praeter infamiam, quam subeunt, amissa virtute, qua hujus sexus propria est, etiam carcere puniri: cum aliàs loco poena videatur sufficere illa ignominia & infamia quâ notantur. Videndum ergo est, quaenam sint mitigantia poenas stupratarum foeminarum.

2. Primò itaque libera ab omni poenâ est mulier, quæ merè violentum stuprum perpessa est. Nam quod ex merâ necessitate fit neminem ad poenam ullam obligare potest; quia principium est planè extragentem. Unde & infamia talis in muliere cessat l. foedissimam. 20. C. ad L. Jul. de adulter. Hinc querunt Ddres, an etiam violentum stuprum, perpessa, sertum, quod signum est servatae virginitatis, deponere teneatur. Ratio dubitandi est, quia per accidens tantum virginitatem amisit, per se non: & quia in poenam quandam hodiè non invitum stuprum perpessis dicitari solet, ut coronam deponant adhibita executione, si nolint ipse deponere. Quod verò aliquam poenam sapit in neminem, qui per accidens & ex merâ necessitate quid fecisse dicitur, statui potest. Et meo quidem judicio, si deprehenderetur mulier ne quidem occasionem dedisse stupro violento, sed omnia fecisse quæ honestam foeminam servare decet, rectius sertum eidem relinqueretur, ei verò, quæ aliquo modo in culpâ fuerit, dum per locum aliquem tenebricosum vel per avia sola exspatiata causa remota stupri violenti existit, detraheretur. Sed nostris in terris jubentur omnes sertum deponere, propterea, quod sit signum virginitatis & virginitas autem in hoc consecatur posita, quod foemina ab omni viro adhuc intacta sit, ne decipiantur volentes ducere intactam puellam.

3. Minus etiam peccat quæ inebriatâ stuprum patitur ab omni tamen peccato libera non est. Nam si valdè inebriata sit, culposum tantum ipsius stuprum est: dum enim inebriatur causa est, ut stuprator causa stupri existat.

MEMBR.

DE

STUPRO VIOLENTO.

1. Stuprum in invitam commissum dividi potest in clandestinum & violentum: *Nam quicquid in invitam committitur, idis patitur vel ignorans vel per vim.*

2. De stupro clandestino tractare Ddres non solent. *Nam videtur vix dari posse exemplum, ut mulier mere inusta & ignorans stuprum patiatur, nisi sit furiosa: quæ enim patitur se inebriari in tantum, ut non sentiat concuburum, culpa est stupri, & tacite consentire videtur. Vix restat alius modus, quam ut mulier sana mentis medicamentis in profundum somnum conjiciatur: & tamen iudex pretendente hoc muliere semper incertus esse cogitur, an non simulatus somnus fuerit. Alias non dubito, clandestinum stuprum violento planè æquale & eisdem panis plebendum esse, modo de hoc satis firmiter constare possit. Strænoq; eum, qui furiosam comprimit, gladio ferendum esse.*

3. Stuprum violentum est, quod committitur necessitate mulieri ad ferendum impositâ. Oriturque ex intemperantiâ seu ejusmodi inordinatâ concupiscentiâ, quæ hominem adigit, ad necessitatem inferendam mulieri, quod actum venereum admittat.

4. Constitutio Carolina artic. 119. ratione pœnæ exæquat hoc delictum rapinæ, pœnamque gladii dicitat. Eandem pœnam statuit jus Saxonicum *Landrecht. lib. 2. artic. 13. Constit. Elect. part. 4. const. 31. Et rectè: si enim raptor qui auferit res nonnullas mobiles adhibetâ vi & terrore hostili, feritur gladio, quanto magis qui id, quod honestissimis feminis carissimum est & inestimabile vi auferit? Quamvis hoc fateri cogar, legulatores non eâ ad terrorem incussum, velut in rapinâ, respexisse, quam ad ablationem pudicitie: neq; enim talis terror hoc in casu incussus dici potest, qualis in rapinâ.*

PARS PRIMA

Membri vicefimi

DE

IIS QUÆ CRIMEN AUGENT.

1. Gravius est stuprum violentum quod in conjugatam & sciente committitur, eo, quod in solutam. *Nam eo gravius delictum est, quò læsio ad plures pertingit: in adulterio enim præter mulierem læditur quoq; graviter maritus.*

2. Non tamen gravior pœna huic crimini propterea dictari solet, quam illa communis gladii. *Moventur his rationibus Ddres, quod Ordinatio Carolina satis manifestè stupratoris & adulteri violenti nullam*

non differentiam haberi volucrit verb. **So** iemand einer unberteumb-
 deten Ehefrquen Wittwen oder Jungfrauen. *Videtur autem & natura-
 lis ratio suadere, poenam hac in parte non aggravandam esse. Nam
 quem concupiscentia movet ad vim inferendam, is ita occaecatur, ut in-
 tellectum excitare non possit ad perpendendum, an soluta an conjugata sit,
 cum qua rem habere nititur: adeoq, cum par sit vehementia concupiscen-
 tia, unde fuit delictum quod punitur conjiciens hominem in ignorantiam
 (proxi in magnis affectibus fieri supra lib. I. huj. part. docuimus) ut, dum
 in actu illicito versatur, nullas circumstantias perpendere possit: nulla vi-
 detur ratio esse, quare poena augenda sit. Sed quare non eadem poena in-
 stupro & adulterio simplicibus retinetur, sed adulterium hodie longè gra-
 vibus punitur. Respondeo, in peccante non tantam esse vehementiam con-
 cupiscentiae, qua non admittat, delinquentem perpendere differentiam
 abjecti: adeoq, magis proaetere quam quod violentum est committi.*

P A R S S E C U N D A

Membri vicefimi.

D E

MINVENTIBVS POENAM.

ARTIC. I.

D E

CAVSSA EFFICIENTE STVPRI VIO-
 LENTI MINVS CERTA.

1. Contingit nonnunquam stupratos negare se stuprum per-
 pessus (sepe enim pudore ducta & quod nolint videri virginitatem ami-
 sisse foemina differuntur stuprum esse consummatum) contra stupratores
 fateri. Quod quando fit, ambiguus redditur iudex de causâ effi-
 ciente, soletque tunc non gladii, sed fustigationis poenam dictare.
*Nam ordinariam infligere poenam prohibet in:ertitudo, impunitum di-
 mittere scandalum, quia reus confessus est.*

2. Quæri hic potest, an & is, qui opem & auxilium fert stu-
 pratori v. g. puellam viprehendendo, quò perficere stuprum pos-
 sit, ordinariâ poenâ afficiendus sit æquè ac in aliis delictis fieri so-
 let. *Questio hæc est, an opem ferens sit causa efficiens proxima stupri;
 quâ ita propositâ, statim cernimus, eum non proximam, sed tantum remo-
 tam causam esse; quia non concupiscentia excitata à voluptate in re vene-
 reâ hunc movet ad vim inferendam, sed benevolentia amici. Quare
 causa tantum remota est, & propterea ad imitationem lenonis punien-
 di videtur.*

ARTIC.

ARTIC. II.

DE

STVPRO VIOLENTIO A MINOREN-
NIBVS COMMISSO.

1. Videntur minorenes stuprum violentum committentes paulò mitius puniendi. Nam ob caloris abundantiam tanta naturaliter in eis gignitur concupiscentia, quanta non in hominibus mature ætatis: unde facile fieri potest, ut quasi occæcati & non valentes rectam rationem sibi auxilium vocare tale quippiam committant. In summâ videntur minorenes, quod hoc delictum concernit, magis ex incontinentiâ quàm intemperantiâ peccare, & per consequens non ultimo supplicio, quod non nisi in vitiosos & inemendabiles statuitur, puniendi.

2. Interpretes tamen LL. non audent mitiorem minorennibus dictare pœnam. Nam nussiam deprehenditur, nostros legumlatores distingvere inter majorenes & minorenes. Cui accedit, quòd nec jure civili adulterii crimen, quòd pubertate delinquitur, ætate excusetur. l. si adulterium. 38. S. fratres. 4. ff. ad L. Jul. de adulter. Nec dubitandum est, quin Legislatori liberum sit pœnam eâ gravem minorennibus & majorennibus constituere, quò eo majorem operam discant minorenes impèdende domandæ concupiscentiæ: ut adeo propter ea, quæ præced. num. diximus, dæna injusta dici nequeat.

ARTIC. III.

DE

EO QUI MINIS PERTERRUIT MULIEREM
AD CONSENTIENDVM IN

STVPRVM.

1. Non liberat ab ordinariâ pœnâ stupratorem consensus à muliere extortus. Nam licet femina minis adducta ad consensum, quodammodo peccet, (debuisset enim potius presentem mortem subire, quàm consentire) cum ea, quæ ex simplici necessitate perpeffa est stuprum, nihil peccasse dici possit: non tamen propterea stuprator minus peccavit: est enim eadem vitiositas in eo, quem ducat concupiscentia ad minas & terrorem injiciendum & ad simplicem necessitatem imponendam.

ARTIC. IV.

DE

EO QUI MERETRICI VIOLENTVM
STVPRVM INTVLIT.

1. Minus injustum videtur esse stuprum violentum meretrici illatum. Nam meretrix velut notorie impudica mulier nihil pudici-

ta amittit. Injustum autem, quod huic crimini inest, amissio est pudicitiae contra voluntatem mulieris. Et si velimus ex jure Romano liberum facere, dicendum fore, hunc stupratorem ab omni pena criminali liberum esse debere: dum enim mulier passim venale corpus prostituit, huic verò denegavit, videtur hic ex justâ irâ ad violentiam processisse. Sed apud nos Christianos, quando meretrices non tolerantur, ejusmodi argumentatio admitti nequit: premissa tamen ratio suadet, mitiorem penam distandam esse violentum stuprum in meretricem committenti. Et videtur hoc suadere Ordinatio Carolina artic. 119. verb. **So temand dincz unvertamsbden Ehefrauen/ Waisen oder Jungfrauen &c.** Et quamvis obijcias penam gladii ad imitationem rapina in Ordinat. Carol. ac proinde magis ob incussum terrorem, quam ademptam pudicitiam constitutum esse. Dico tamen id fieri non posse, ut terror tam hostis sit in exerciturorem veneream, ac in facturo rapinam. Deinde si respectu terroris magis lata est pena, quare non ordinaria pena afficiunt eum, qui vi illatâ ad vim venereum absolvere non potuit, eiq; ac raptorem qui nihil spoli adeptus est? Sanè dubitandum non videtur penam paulò mitiorem esse debere.

2. In foro tamen Saxonico æquè gladii pœna dicitur in eum, qui metricem, ac in eum, qui honestam fœminam violenter stupravit. *pars. 4. constit. elect. 31. Ordinat. Ecclesiast. Von der Straffe der Unzucht: 5. Da auch temand verb: oder auch ein gemein Weib.* Ratio, qua movere legislatores potuit, fortasse hæc est, quod contingat nonnunquam meretrices emendationem vite propositam habere & propterea amplius nolle stupratores admittere, quò in casu, si stuprator hoc sciat, eiq; graviter peccat, ac qui in honestam fœminam crimen hoc committit, quò quando fit, etiam judices eo strictius pœna ordinaria inhaerere possunt.

ARTIC. V.

DE

EO CUI VIOLENTER STUPRATA
DELICTVM REMISIT.

1. Si mulier pro stupratore violento intercedat eique nubere velit, remittitur ipsi, si matrimonium contrahat, pœna ordinaria & relegatur in perpetuum. Nam si hoc in casu nihilominus inferretur ordinaria pœna, majori afficeretur fœmina malo, quæ matrimonium in solatium violenter ablata pudicitie appetit. Quo in casu abeundum esse ab ordinariâ penâ superius demonstravimus. Ne tamen ejusmodi stuprator in oculis hominum impunitus versetur & scandalo sit, merito relegatur.

2. Sed

2. Sed ordinariam pœnam effugere nequit qui paratus est injustum illatum corrigere ducendo stupratam in matrimonium. *Nam injustum corrigi nequit recusante id nolle.*

ARTIC. VI.

DE

POENA CONATUS IN STUPRO
VIOLENTO.

1. Conatus stupri violenti, quando stuprator aut vincere fœminam, aut impeditus ab accurrentibus perficere stuprum nequit, pœnâ extraordinariâ & plerumque fustigatione ac perpetuâ relegatione punitur. *Ordinat. Carol. artic. 119. verb. So sich über einer solches mißhandels &c.* *Nam, ut aliquoties monuimus, nostri legislatores non eâ, ad terrorem, ac ad ademptionem pudicitie respexerunt, sed ut atq; fecere in rapinâ. Unde incussus terror non facit delictum consummatum.*

MEMBR. XXI.

DE

ADULTERIO.

1. Adulterium generaliter loquendo, delictum carnis est, quo læditur matrimonium.

2. Vitium, quod principium in homine hujus delicti est & potentia, quâ mediante ille id committit, est intemperantiæ movens, ut, licet habeat in promptu personam, cum quâ honestè rem veneream exercere possit, prohibitos fœdosque coitus quærat, quibus matrimonium læditur.

3. Estque hoc delictum longè gravius stupro & scortatione. *Nam præter ea, quæ hisce delictis insunt, etiam continet læsionem matrimonii. Est autem matrimonium societas familiae regendæ & propagandæ gratiâ inita, quâ felici & integrâ domestica societas salva est; omnibus autem domesticis societatibus bene sese habentibus tota civitas, quæ societas est ex multis domibus composita, quoq; felix existit. Talem societatem lædit adulterium quocunq; modo commissum; dum conjugum amicitiam dissolvit & unâ totam domum infelicem reddit; unde malum tandem ad ipsam civitatem pertingit.*

4. Magnâ est pœnarum circa hoc delictum varietas. *Nam, alii legislatores magis ad naturam intemperantiæ vitii nimirum, unde hoc delictum descendit, alii magis ad damnus, quod infert, respexerunt. Intemperantiæ præcile quoddam vitium est. Nam qui hoc laborant*

ferunt.

feruntur suâ concupiscentiâ non aliter ac pueri. Ut enim hi quicquid vident cibi potuq; edere bibereq; desiderant, ita & intemperantes iidem in cibo potuq; & re venerat se habent. Quapropter nonnulli legumlatores ludicras quasdam pœnas excogitarunt: v. g. ut adulter lanâ in iudicio coronaretur, ut adulteræ capilli inciderebantur, & illa duceretur per civitatem vestibus antè & retro scissis, ut alligata palo publicè risui exponerentur, impositæ nsino circumducerentur, ut abscissis crinibus coram propinquis nudata à marito expellerentur &c. Contrâ alii legumlatores respicientes ad damnum societati conjugali & per hanc civilis illatum severissimam & quidem mortis etiam pœnam irrogarunt.

5. Nec potest una simplex & ordinaria pœna adulteriis constitui. Nam adulteriorum varia sunt genera diversas pœnas merentia, prout ex seqq. patebit.

PARS PRIMA

Hujus Membri.

D B

VARIIS ADULTERII GENERIBUS ET HORUM POENIS.

1. Adulterii genera hac methodo investigabimus: Omne matrimonium est vel perfectum vel minus perfectum. Perfectum nos Christiani dicimus quod interveniente benedictione sacerdotali celebratum ita subsistit, ut nullæ ejus dissolvendi causa existat.

2. Minus perfectum matrimonium ergò est quod vel benedictione sacerdotali nondum firmatum est, quale existit inter desponsatos; vel cujus dissolvendi aliqua causa existit. v. g. si conjux conjugem malitiosè deseruerit, adulterium commiserit, impotens exstiterit. Quemadmodum enim dominiû tradendum seu in alteram transferendum, quale est, quod venditor habet in re venditâ tradendâ, est imperfectum dominiû: ita matrimoniû dissolvendum imperfecta quædam societas.

3. Necessè ergò est omne adulteriû committi vel ab eo, qui in perfecto aliquo matrimonio vivit vel ab eo qui matrimoniû habet imperfectum. Quando persona in perfecto matrimonio vivens, quam perfectè conjugatam semper nominabimus, delictû aliquod carnis committit vel hoc facit cum eâ, quæ itidem conjugata est & in perfecto matrimonio, vel cum aliâ quâdam; si cum perfectè conjugatâ, adulterium vocatur duplicatum, germanis *Oberhureren*. Estq; hoc omnium adulteriorum perfectissimum. Nam huc nihil malitiæ damniq;, quod adulterio inesse potest, deficit, ut patebit, quando mox de singulis generibus dicturi sumus. Id autem in suo genere est perfectissimum

cui

cui nihil eorum deest quod cateris inest. Quapropter etiam ab hoc tanquam perfectissimo institutum contemplandi faciemus.

4. Persona non perfectè conjugata, cum quâ perfectè conjugata rem habet, vel est in imperfecto matrimonio vel soluta; illa rursus vel desponsata vel in matrimonio, quod aliquam ob causam dissolubile vel nullum est. Desponsata iterum non unius generis est; quia sponsalia *videm ac matrimonium alia perfectè alia minus perfectè sunt*. Perfecta sponsalia voco ea, quæ sunt de præsentibus, & publica, nullamque causam dissolvendi habent. Sponsalia de præsentibus sunt matrimonium civiliter per plenum consensum contractum, nondum tamen benedictione sacerdotali confirmatum: *eine Verlobung bis auf des Priesters Hand*. Causæ dissolvendi sponsalia sunt omnes eæ quæ gignere repudium dicuntur, *v. g. inimicitia capitales inter sponsum & sponsam intercedentes, homicidium à sponso dolose commissum, morbus aliquis perpetuus & contagiosus vel etiam aliud ingens vitium corporis vel furor, qui videtur inemendabilis, post desponsationem superveniens, scortatio sponsi vel sponsæ*. Ne verò quid nequitie inenarratum relinquamus, singula genera seorsim circa maritum & postea etiam circa maritatum recensebimus. *Tutor benevole imitare in hisce perlegendis Numinis nostri patientiam, quod tam multa genera delictorum in õnnumeris ferme hominibus conspicimus fulgura sua continere potest.*

5. Maritus ergò seu perfectè conjugatus rem habet vel cum imperfectè maritali vel cum soluta. Imperfectè maritalis est mulier quæ vel in matrimonio per causam dissolvendo vivit, vel desponsata tantum est. Est ergò singulare aduterii genus, quod committit perfectè conjugatus cum muliere, quæ vivit in matrimonio per causam dissolvendi jam labefactato. Quod rursus suas species habet. *Nam causa dissolutionis non una est*. Hinc dicimus, perfectè conjugatum adulterium committere vel cum muliere, quæ ipsa causam dissolutionis præbuit *v. g. quod jam ante aut adulterium, & hoc rursus vel clanculum vel prostituens sese publicè velut meretrix, aut ante nuptias stuprum marito, cum eam duceret, incognitum perpetravit, vel cum eâ cujus marito causa dissolvendi inest*. Causa quæ marito inest vel est vera vel putativa; vera, quia ipse vel adulter, vel impotens tali impotentiâ quæ potest matrimonium dissolvere, vel malitiosus defertor est. Putativam causam voco, quando mulier existimat, sese causam sufficientem habere dissolvendi matrimonium, quòd post nuptias maritus impotens vel furiosus redditus sit.

6. Adulterium, quod perfectè conjugatus cum desponsatâ commisit, accipit suas differentias à generibus desponsatarum n. 4. traditis. Adeoque præ cæteris in hac classe constitutis adulteris gravissimè peccat qui cum perfectè desponsatâ rem habet, *i. e. ea muliere quæ sponsalia de presenti & publica celebravit.* Hunc excipiunt qui cum sponsâ rem habent, quæ vel ipsa causam repudii dedit vel in cujus sponso causa hæret. *Cujus delicti tot iterum species sunt, quot repudii cause, quarum num. 4. mentionem fecimus, quæ enarrare supervacuum est.* In infimo malitiæ gradu videtur collocandus, qui cum sponsâ, quæ tantum sponsalia de futuro celebravit rem habuit. *Nam cum his alterâ parte invitâ renunciari possit, quod aliquando docebitur inferius, non plus malitia continere videtur, quam adulterium cum solutâ commissum.*

7. Soluta cum quâ perfectè conjugatus delictum perpetravit vel est mulier honesta vel meretrix. Qui prostituit honestam gravius peccat, quàm qui meretricem. *Nam illud in supro, hoc in scortatione consistit.*

8. *Prout circa maritum, ita etiam ferme circa maritam seu perfectè conjugatam procedere possumus.* Nimirum omnis perfectè conjugata vel rem habet cum imperfectè conjugato vel cum soluto. Imperfectè conjugatus vel desponsatus est vel vivit in matrimonio cum causâ dissolvendi conjuncto. Causa dissolvendi vel in ipso adultero est, si is adulterium jam commiserit, vel in ipsius uxore; & quæ inest uxori, vel est vera causa, si scil. adultera sit, vel inhabilis ad procreandum vel malitiosa desertrix; vel putativa, ut si adulteri uxor reddita fuerit furiosa. &c.

9. Quæ perfectè conjugata cum desponsato rem habuit, videtur similes gignere differentias, ac antea circa maritum cum desponsatâ delinquentem fecimus; sed parum refert eas enarrare. *Nam mox patebit, nihil hæc species ad gradus & diversitatem ponarum facere.* Quapropter nunc considerabimus genera adulterii, quæ perperant imperfectè conjugati & conjugata: & quia imperfectè conjugati duorum sunt generum, alii in matrimonio per causam dissolvendi jam labefactato; alii desponsati; ab illis initium facturi sumus.

10. In hoc adulterii genere quod conjugatus & conjugata in matrimonio per causam aliquam dissolubili viventes committunt, summum gradum ponimus, si utraque persona in ejusmodi vivat matrimonio. *Hoc pacto enim procedentes evitabimus hoc, ne eadem species in enarratione his repetatur.*

11. Conjugatus matrimonio per causam dissolubili vel rem habet cum desponsatâ vel cum solutâ: Desponsata rursus vel perfectè vel minus perfectè talis est, prout antea enarravimus; soluta iterum vel honesta est vel meretrix. Porro ejusmodi conjugatus vel ipse causam dedit vel non.

12. Conjugata matrimonio per causam dissolubili itidem vel cum desponsato vel soluto rem habet.

13. In desponsatorum & desponsatarum adulterio rursus supremum locum tribuimus iis, qui ab utrâque parte desponsati sunt. *Rationem reddidimus n. 10.*

14. Deinde procedentes dicimus, desponsatum vel rem habere cum desponsatâ, eâque vel perfectè vel minus perfectè, vel cum solutâ eâque iterum vel honestâ vel meretrice.

15. Sic & desponsata vel cum desponsato vel cum soluto rem habet.

16. *Hæc est illa adulteriorum diabolo & ipsius affectibus satis jucunda varietas: quâ perustratâ singula genera seorsim proposituri sumus methodo, quæ etiam Ddribus usitata est, Nim.* Omne adulterium est vel simplex vel duplicatum. Simplex est quod persona conjugata & soluta committunt; estque duplex: aliud soluti cum conjugatâ aliud conjugati cum solutâ; & in utroque considerari potest, an perfectè vel imperfectè conjugati fuerint.

17. Duplicatum adulterium rursus vel est inter eos, qui ab utrâque parte perfectè; vel inter eos, qui ab utrâque imperfectè; vel inter eos, qui ab alterâ parte perfectè ab alterâ parte imperfectè copulati sunt.

18. Initium à perfectis delictis faciendum; & videndum, quænam sit malitia, quæ itidem pœnæ 1. adulterii duplicati inter utrosque perfectè conjugatos. 2. adulterii simplicis, quod solutus cum perfectè conjugatâ committit. 3. illius quod perfectè conjugatus cum solutâ. *Nam ab hisce velut principalibus generibus pesende sunt cæterorum pœnæ.*

ARTIC. I.

DE

ADULTERIO DUPLICATO INTER PERFECTE CONJUGATOS COMMISSO.

1. Adulterium duplicatum, quod inter perfectè conjugatos committitur, est omnium gravissimum. *Nam quæ cæteris generibus particulatim, hæc in summâ insunt.*

M m 2

2. Com-

2. Committitur hoc delictum ex ejusmodi intemperantia quæ movet hominem 1. ad amicitiam non in uno sed duplici matrimonio dissolvendam, nim. in suo & adultere: unde duplex societas conjugalis infelix redditur; quæ causa est, quare duplicatum adulterium vocetur. 2. ad maximam injuriam faciendam adultere marito, transferendo in ejus familiam suos spurios, & omnes ipsius posteros conspurcando; dum de eorum legitimâ nariivitate dubitatur.

3. Pœna, quam constituit Justinianus diversa est in adulterio & in adulterâ. Nov. 134. cap. 10. Nam adultero pœnam gladii infligi, adulterâ virgis cedi & in monasterium detrudi, siq. maritus intra biennium eam recipere nolit, vel antequam repeteret mortuus sit, imposito monastico habitu perpetuò detineri jussit. Causam conscire non possum, quare mulieri mitiorem dicitur pœnam. An fortasse, quod detrusa in monasterium discere castitatem & ita in meliorem redire viam possit? At quare non itidem jussit adulterum fieri monachum? An quia fœmina minus injusta dici potest ratione liberorum in aliam familiam transportatum? ipsa enim in partu & post partum matris officium facere circa liberos tenetur: at quod adulter prestare circa suos liberos debebat id callidè transfert in alterum. Alia ratio superesse non videtur. Nam à pudicitia eam petere non possumus, quia ratione pudicitiae gravius videntur puniende fœmina quàm masculi, utpote cum pudicitia sit propria earum virtus.

4. Pœnam à Justiniano introductam retinet Constitutio Carol. quapropter & ea apud nos in usu est, nisi quòd fœminæ loco mansionis in monasterio dicitur sustigatio. Nam Constit. Carol. artic. 120. remittit judices ad jus justinianeum.

5. Ex constitutione autem Electorali Ordinat. provinc. de Anno 1543. tit. non Straff des Ehebruchs confirmatâ part. 4. const. 19. fœminæ quoque gladii pœna irrogatur. Quæ sanctio convenit cum jure divino Levit. 20. v. 10. Dent. 22. v. 22.

ARTIC. II.

DE

ADULTERIO SOLUTI CUM PERFECTE CONJUGATA.

1. Adulterium duplicatum proximè excipit simplex cum conjugatâ commissum. Nam omnia ei mala insunt quæ duplicato, nisi quòd unicuique tantum violetur conjugium: transferuntur quippe in alienam familiam liberi alendi & ignominiam patiuntur omnes in eâ posturi.

2. Pœna

2. Pœna hujus delicti eadem est qua duplicati adulterii, nim. ut in foro civili mulier suffigetur, adulter licet solutus gladio feriat. Nam femina malitia planè eadem est in hoc, ac in duplicato adulterio: adulter autem, licet sit solutus & propriam matrimonium non ledat, transfert tamen in alienam familiam suos sparios eamq; & omnes in eâ posteros suâ fœditate conspurcat, dum facit, ut dubitetur, an legitime nati sint. Que causa est severæ illius pœna etiam in duplicato adulterio. l. inter liberas 6. §. 2. ff. ad L. Jul. de adulter. Et hæc pœna etiam approbata est p. 4. constir. 19. in fin. pr. & §. es soll aber. nisi quod femina non suffigetur, sed quoq; gladio feriat. Ordinat. ecclesiast. tit. von der Straffe der Unzucht und des Ehebruchs.

ARTIC. III.

DE

SIMPLICI ADULTERIO INTER CONJUGATUM ET SOLUTAM.

1. Adulterium conjugati cum solutâ minimum malitiæ respectu cæterorum habet: quin, si velimus cum jure civili loqui, naturam propinquam adulterii amittit. Nam adulterare est aliquid corrumpere vel corruptum producere; ita tamen ut appareat verum. Quâ in significatione sumitur, quando corruptentes monentur appellamus adulteratores monetæ l. aut facta 16. §. penult. ff. de pœnis. it. testamentum adulterinum est illud, cui quid falsum est insertum sub specie veri, l. si quis 6. pr. ff. ad L. Cornel. de fals. ita dicitur quis adulterare mulierem l. 5. ff. ad L. Pompej. de parricid. i. e. facere ut producat in familiâ liberos falsos qui veri videntur. Hinc jus civile mulieribus denegat accusationem de adulterio si de violato matrimonio queri velint. l. 1. C. ad L. Jul. de adult. & adulterium proprie in nuptiam committi dicitur propter partum ex altero conceptum. l. 6. §. 1. ff. ad L. Jul. de adulter. nuptiam etiam jus civile aliter videtur distinguere adulterium à stupro, quàm quòd adulterium in nuptiam committatur l. inter. 101. pr. ff. de Verb. signif.

2. Nec tamen maritus cum solutâ rem habens potest dici non magis peccare ac qui simplex stuprum committit. Nam 1. magis intemperans est: dum enim habet objectum, cum quo honestè & licitè concumbere possit, sectatur vagæ libidines: quem profectò magis intemperantem esse necesse est, quàm qui nullum habens objectum aliquod querit; hic enim simpliciter appetit voluptates, ille singulares. 2. Reddit infelix suum matrimonium dissolvendo amicitiam, que in societate conjugali summa & artissima requiritur. 3. committit injustum quod corrigi eo modo quo jus divinum vult, nequis, quando cum honestâ rem habet: neque enim potest eam ducere uxorem. *Mm 3.* 3. Qua-

3. Quapropter Ddres pronunciantes de pœnâ hujus criminis fustigationem dicere solent. *Nam ob lesionem proprii matrimonii quem equali pœnâ affici cum eo, qui alienam familiam conspurcat, nulla ratio admittit. Cui accedit, quod delictum conjugate cum soluto commissum longè gravius sit, quàm conjugati cum solutâ. Nam conjugatus nullam maculam eq, ad posteros transfert quam conjugata; quippe quæ facit, ut de omnibus liberis dubitent homines, an sint legitimè nati: decet ergò pœnam minorem esse.*

4. Constitutio autem Electoralis, non obstantibus hisce rationibus, marito cum solutâ rem habenti pœnam gladii decernit. *p. 4. constit. 19. verb. Darüber aber. Procedit enim constitutio ex hoc fundamento, quod & mulieri conjugata adulterium cum soluto committenti irrogetur pœna gladii. Quam rationem in medio relinquo, non tamen approbo; manifestum enim satis est, plus mali inferri ex adulterio conjugata cum soluto, quàm conjugati cum solutâ. Valde tamen hac severitas mitigatur per remissionem à conjuge factam, quæ quasi temperat medicinam paullo rigidior.*

5. Videtur porò in hoc adulterio faciendâ distinctio, utrum maritus cum sceminâ honestâ, utrum cum meretrice rem habuerit. *Nam gravius peccat qui præterquam quod violet matrimonium, etiam pudicitiam adimit honestæ scemine. Huic accedit, quod majorem dissolutionem amicitie conjugalis gignat conversatio cum aliquâ honestâ, quàm cum meretrice, hæc enim mercede acceptâ admittit adulterum nec ejus amorem in se trahit: at quæ meretrix non est colit amicitiam similem conjugali, facitq, ut adulter negligat uxorem & odio habeat. Non dubito ergò, quin Legislatores horum rationem habere & in adulterio hoc simplici cum stupratione conjuncto paullo graviorem pœnam dicere possit adultero. Apud nos tamen, nulla habitâ distinctio mulieris, cum quâ quis cojst, semper gladii pœna inferitur. Nam nuptiam legitur Latorem distinxisse.*

6. Fœminæ solutæ cum conjugato rem habentes de convetudine communiter arbitrarîam pœnam carceris nim. vel relegationis patiuntur. *Videtur consuetudo nata ex hac Ddorum ratione, quod delictum feminarum non nisi pro stupro vel scortatione haberi possit. Sed cogor iterum quid hæc desiderem monere. Videtur mihi distinctio faciendâ, an mulier sciens an ignorans maritum esse eum admittit; hoc enim casu manet eam simplex scortationis vel stupri pœna. At quando mulier sciens quem maritum esse cum ipso rem habet gravius meritò punitur. Nam scit, se concurrere in actu quo leditur matrimonium; & meretrix quidem in culpâ tantum esse videtur lesi matrimonii:*

monis: si enim se non praeberet instrumentum libidinis nec talem actum, maritus exercere posset. At qua meretrix non est & amorem alicujus sibi conciliat, eum amorem, quem maritus debet uxori in se trahit, & ita causa per se laesi conjugii existit, meritoq; severius quam meretrix coerceatur. Hac profecto perpendenda sunt iis, qui statuerunt causam poena instigenda in adulteris esse solam conjugii violationem. Quapropter optandum esset, Latores, hisce perpensis, talibus in casibus certi quiddam ratione poenarum definire.

7. In Electoratu Saxoniae rectissime poena fustigationis cum perpetua relegatione ejusmodi mulieri dictata est. Nam qua meretrix non est gravissimo in matrimonium peccat in se derivando debita maritalia praestanda uxori, prout num. preced. diximus; meretrici autem, quamvis quoad hoc minus peccet, nulla fit injuria, hac poena eidem illata, ob vitam, quam proficetur, in Republ. aliam non tolerandam; & ita deterrebitur, ne in admittendo maritos culpa sit dissolutionis matrimonii, discerq; distinguere quos admittat. Quapropter bene se habens, qua circa poenam definiuntur part. 4. constit. Elect. 19.

ARTIC. IV.

DE

MARITO HABENTE UXOREM QUAE EVM MALITIOSE DESERVIT, CVM SOLVTA COMMITTENTE ADULTERIVM.

1. Maritus habens uxorem impotentem aut talem, qua eum malitiose deseruit, vel adulteram minus perfecte conjugatus est, ut in preced. dictum, scil. quia matrimonium habet per se, quod causa justa dissolvendi illud est, labefactatum. Quapropter merito de poena illius quaeritur. & quia, si rem habeat cum muliere perfecte conjugata, sine dubio ferre cogitur poenam gladii; quam, etsi solutus esset, pateretur; si vero cum muliere desponsata vel etiam eâ que maritum habet adulterum, impotentem vel malitiosum desertorem, inquirendum est, quando de mulieribus minus perfecte conjugatis dicemus: nihil hic restat perpendendum, quam qualis poena statuenda sit in eum, qui minus perfecte conjugatus & in matrimonio vivens rescindendo cum aliquâ soluta muliere rem habet.

2. Ut vero ab eo, quem uxor malitiose deseruit, initium faciamus, notum est, malitiosam desertionem causam praebere dissolvendi matrimonium. Nam desertus à conjugate vivit in eâ conditione, quam sustinere non omnes valent, de quibus Apostolus dicit, melius esse nubere quam uri. Cumq; hoc ipso merito moveatur magistratus ad dis-

fobven-

soluendum matrimonium & ad dandum potestatem aliam ducendi uxorem; apparet desertionem malitiosam causam esse illius causam, ob quam matrimonium dissolvendum venit: ut adeo, quando in nostrâ ecclesiâ ob malitiosam desertionem dissolvimus matrimonia, non peccemus in regulam Christi, quam tradit, Matth. 19. v. 9. nullam esse causam dissolvendi matrimonium præterquam fornicationem: quia loquitur ibi de causâ per se proximâ & immediatâ dissolvendi matrimonium & quidem alterâ parte invitâ. Desertio autem malitiosa vel causa remota est, quando mulier novit, maritum diu sine consuetudine conjugali vivere non posse, cohabitare cum ipso non vult; vel est causa per accidens tantum, quando mulier hæc non perpendens nec cogitare valens ex adso maritum deserit: Interim tamen fit vitio partis deserentis, eâq; non invitâ, sed principium præbente, & initium separationis faciente. Cum enim malo, quod patitur maritus, aliâ ratione occurrere nequeat, nisi concedendo ipsi potestatem, aliam ducendi uxorem, ex accidenti fit ut dissolutio matrimonii sit faciendâ; quia idem duas uxores habere nequit. Adeoq; magistratus licet separât, separatio tamen ob peccatum deserentis injusta est & contra legem Dei. Unde sequitur, magistratum separantem per accidens tantum facere quod contra legem Dei est, partem deserentem per se.

3. Malitiosè desertus cum solutâ rem habens non ordinariâ adulterii pœnâ sed perpetuâ relegatione ex mente Ddum puniendus est. Nam intemperantia ejus longè minus malitiosa est, quàm perfectè conjugati: neq; enim violat matrimonium dissolvendo amicitiam, utpote que à malitiosâ desertrice dissoluta est. (Malitiosam enim desertionem vocamus, quando conjux à conjuge præter omnem necessitatem, nullamq; justam causam habens ad aliquod longum tempus discedit) nec dicitur tali intemperantiâ, que consistit in concupiscentiâ vagarum libidinum, quemadmodum perfectus conjugatus; sed destitutus objecto, cum quo rem vereneam habeat, non honestè aliquod sibi querit. Debuisset enim magistratum adire & curare, ut desertrix citaretur, & si appareat, eam contumaciter abesse & comparere nolle, per sententiam judicis matrimonium dissolveretur; neq; enim desertio ipsa tanquam causâ proxima matrimonium dissolvit. Unde sequitur, pœnam longè mitiorem debere esse eâ que perfectè conjugato infligitur. Videtur tamen & ejusmodi maritus cum muliere, que meretrix non est, rem habens gravius coercendus, quàm simplex stuprator. Nam quod membr. 19. p. 1. diximus, reiteratum stuprum gravius coercendum, quam simplex, propterea, quod per subsequens matrimonium corrigi nequeat; id etiam hic videtur locum habere: quia dum adhuc in matrimonio vivens peccat, sese indignum reddit ope magistratus dissolventis matrimonium & potestatem incundi novum.

dantis

stantis : magistratus quippe si succurreret, videretur factum ipsius malitiosum approbare. Prudenter ergo Ddres relegationem elegerunt. Hac causâ positâ, sequitur mitiorem quodammodo penam dictandam esse ei, qui cum meretrice rem habuit, nim. temporalem relegationem: si a enim, pœna paullo major eâ, quâ simplices puniuntur scortatores, paullo tamen, minor illâ, quam modo diximus irrogari eis, qui cum honestis feminis concubuerunt, existet.

ARTIC. V.

DE

MARITO COMMITTENTE ADULTERIUM
CUM SOLUTA PROPTER
IMPOTENTIAM.

1. Impotentia præbens marito anam adulterium committendi vel inest ipsi marito vel uxori. Nam contingit maritum alias potentem ligaturâ quâdam magicâ impotentem reddi, ut ita cum aliis coire possit, cum uxore non item.

2. Maritus magicis artibus impotens redditus cum vili personâ nullam rationem honestatis habente rem habens videtur mihi, salvâ Ddorum aliud statuentium auctoritate, graviore quàm carceris pœnâ affici non posse. Nam cum in ipso, dum inest matrimonio, concupiscentia excitata sit, eoque, gravius excitetur ab objecto præfente, muliere nim. quò minus ad desideratam voluptatem pervenire nequit; tanta tandem evadit, ut resistere ipsi non possit; & quod in uxore consequi non valet, in aliâ appetat. Quod delictum sine dubio magis ex imbecillitate quâdam quàm ex vitio intemperantiæ provenit. Non ergo in peccantem velut in vitiosum sed tanquam in incontinentem videtur animadvertendum. Sed Ddres hac in parte viros uxoribus equare & pœnam flagitationis vel perpetuæ relegationis dictare velle videntur. Quæ pœna paullo durior apparet etiam hac de causâ, quod maritus factum ergo uxorem excusare melius possit, dum videtur amore ergo eam integro & salvâ, quasi ex necessitate peccasse: ut adeo non aq. turbetur matrimonium, ac quando temere, neglectâ uxore, vagi concubitus quaruntur. Cum vero Ddres communiter, quando per statutum alia pœna introducta non est, flagitationem dicent ei, qui ex intemperantiâ uxorem deserens alienas libidines sectatur; videtur durum, idem in hunc statere velle, nisi honestas persona stuprata graviores pœnas exigat. Nam peccatum tale est quod subsequenti matrimonio corrigi nequit.

3. Impotentia quæ mulieri inest, vel adfuit ante nuptias vel post nuptias accessit. Impotentia, quæ ante nuptias adfuit red-

No

dit

dit matrimonium nullum, adeo ut non à magistratu rescindatur, sed nullum declaretur. *Nam quæ persona est inepta ad societatem conjugalem inenndam, si eam inisit, nihil legit: est autem ad societatem conjugalem inepta, qua instrumentis ad procreationem necessariis destituta est; quia societas conjugalis procreationis gratiâ est. Et ita rursum manet, quod dixit Christus, nihil dissolvere matrimonium præter adulterium.*

4. Habens uxorem impotentem tali impotentiâ, quæ matrimonium nullum reddit, videtur minus peccare, quàm qui malitiosè desertus scortatur. *Nam malitiosè desertus reverà in matrimonio est usq; eo, dum citatio sit facta & appareat quedam contumacia indicans, mulierem rapisse, quantum in se est, matrimonium, & aliâ ratione malis inde emergentibus occurrere non posse, nisi rescisso conjugio & potestate ducendi aliam concessâ. At mulier impotens tantùm quasi in possessione conjugii est, donec nullum à Magistratu pronuncietur, in rei veritate conjux non est. Peccat ergo maritus scandalum præbendo, dum uxore putativâ adhuc in quasi possessione conjugii existente scortatur. Quapropter vel equali cum malitiosè deserto vel paullo minori poenâ relegationis nim. temporalis afficiendus videtur.*

5. Impotentia, superveniens non rescindit matrimonium. *Nam nulla est justa causa invitâ alterâ parte dissolvendi matrimonium, præterquam adulterium. In desertione enim vitium & voluntas deserentis causa est: maritus enim tandem uxorem in matrimonium retinere debet, quam divinâ vult, nisi adulterium ab eâdem commissum probare possit; nolentem autem ut retineat in societate conjugali & quidem cum periculo peccatorum, qua occasione desertionis committere potest, videtur imponi ipsi non posse: quomodo enim eam invitâ, repulsiante aufugiente & omnem amicitiam dissolvente societatem colere poterit? At si mulieri superveniat impotentia, ut ad procreationem inhabilis fiat, ipsa, quantum in se est, dissolutionis causam non præbet: unde & nihil est, ob quod rescissio fieri queat. Est ergo mariti, officia amicitie uxori præstare, eam non deserere, præcibusq; & jejuniis concupiscentiis suis obviam ire.*

6. Sed quâ poenâ erit afficiendus qui uxore impotente cupiditatibus resistere non valens adulterium committit? *Videtur minus peccare quàm simplex stuprator. Nam simplex stuprator peccat ex intemperantiâ, dum ducere uxorem & frui honestis voluptatibus valens mavult eligere in honestas. At ejusmodi maritus ex imbecillitate quâdam peccat: neq; enim liberè & ex electione matrimoniales voluptates deserit, sed ex imbecillitate non valens resistere concupiscentiæ & affectibus, quos superare nescientes honestissimi viri matrimonium ineunt, nec votum castitatis præstare audent. Quapropter aut simili poenâ erit affici-*

afficiendus ac magicis artibus impotens redditus, aut paulò majore. *Nam magicà ligaturà impotens redditus à novà nuptià incitatur; augeturq; in illo concupiscentia supra modum: id quod non contingit in eo, cuius mulier vitio corporis laborat. Sed hæc meas speculationes censuræ practitorum subijcio.*

ARTIC. VI.

DE

COEUNTE CUM SOLUTA CUIUS UXOR
ADULTERIUM COMMISIT.

1. Qui uxorem habet de adulterio convictam & confessam videtur mihi similis ei, qui aliquam nuptiarum tempore impotentem habens adulterium committit. *Nam licet liberum habeat maritus adulteram deserere, & dum ipsi delictam condonare non vult, ipsius maritus reverà non sit; quamdiu tamen magistratus matrimonium non dissolvit, tamdiu uxor ipsius adultera quasi in possessione est conjugii, & proinde sine scandalo non peccatur. Quapropter similiter videtur huic pena relegationis tempor alis dictanda.*

ARTIC. VII.

DE

DESPONSATO COMMITTENTE ADULTERIUM CUM SOLUTA.

1. Videamus quomodo desponsatus committens adulterium cum muliere solutâ eâque vel honestâ vel meretrice sit puniendus. Loquemur autem de eo, qui sponsalia de præsentibus celebravit. *Nam cum liberum sit à sponsalibus de futuro recedere, poena graavior esse nequit, quam qua est eorum qui simplex stuprum committunt: potest enim iniustum per subsequens matrimonium corrigi.*

2. Vitium intemperantiæ, quò sponsus movetur ad adulterium, quamproximè accedit ad illud, quò perfectè conjugatus peccat, paulò tamen minus est. *Nam ducitur suâ concupiscentiâ à sponsus ad seponendum amorem quem sponsæ debet, facitq; ut omnis dissolvatur conjugalis amicitia; quam tamen sanctè servare tenebatur aq; ac in conjugio benedictione sacerdotali confirmato; quia sponsalia de præsentibus faciunt conjugium civile, quod idem est societas indissolubilis. In hoc tantum, pejor est perfectè conjugatus, quod cum presentes habere voluptates cum uxore possit, malit eligere alienas libidines.*

3. De poena sponsi committentis adulterium cum solutâ quicquam determinare difficile est. *Nam jure communi Dares vix*

certi quicquam circa perfectè conjugatum pronuciare possunt, fugationem dictantes nullam aliam ob causam, quam quod delictum soluti cum conjugata gravius sit, & proinde pœna gladii in leviori locum non habeat. An ergo quia sponsi delictum levius est delicto perfectè conjugati ita gradatim ad pœnam relegationis perpetuae descendendum erit? In fora autem Saxonico interpretes juris Saxonici & Electoralis colligunt, sponso infligendam esse fugationem propterea, quod & sponsa hæc pœna dictata sit. Ordinat. ecclesiast. sub tit. **Von der Straffe der Unzucht und des Ehebruchs** §. würde aber. Rationem reddunt quod in Constitut. Electorali conjugatus cum soluta, & conjugata cum soluto ratione pœne equiparentur, ut pote cum utriq. gladii pœna dictata sit.

4. Si sponsalia dissolvenda sint, mitior pœna infligenda venit, relegatio nim. temporalis vel perpetua pro ratione circumstantiarum. Nam consueverunt aliàs persona desponsata affici pœnâ pecuniariâ vel carcere, si propriâ auctoritate sponsalia dissolvunt, ut adeo gravius peccet, qui id facit juncens stuprum.

ARTIC. VIII.

DE

MULIERE SOLUTA CUM IMPERFECTE CONJUGATIS REM HABENTE.

1. Fœminæ, quæ cum sponso rem habet, videtur meritò dictari relegatio posse, si sciens sponsum esse id faciat. Nam ejusmodi fœmina concurrat in turbando amore conjugali & dum amorem, quem sponsum sponse debet, sibi conciliare nititur, æq. graviter peccat ac que cum perfectè conjugato rem habet: cui Ddres. fatentur deberi relegationem. In Electoratu autem Saxonie relegationem ejusmodi fœmina debere dictitari Ddres. inde colligunt, quod, cum pœna fugationis in Electoratu statuta sit in mulierem solutam cum perfectè conjugato rem habentem, fornicatio vero cum sponso minus delictum sit, etiam minori pœnâ eam puniendam esse. At mulieris solute rem habentis cum uxorato delictum à stupro non differt, nisi quod fœmina cum maritorem habens concurrat in actu violente societatem conjugalem per hoc, quod amicitia inter conjuges dissolvatur. Quo posito, non video qua differentia sit facienda inter eam que cum sponso & eam que cum marito rem habet: æq. enim in desponsatis ac in perfectò matrimonio viventibus decet amorem conjugalem servari.

2. At stuprum patientes à marito malitiosè deserto, vel eorum, cujus uxor impotens aut adultera est, videntur æquiparandæ iis, quæ

quæ simplex stuprum patiuntur: neq; enim amissionem conjugalem volunt aut matrimonium, quippe quod rescindendum est. Solent tamen Dares feminae, quæ cum marito tali, qui ipse suo adulterio causa dissolvendi matrimonii existit, rem habuit relegationem perpetuam dicere. Ratio est, quia per adulterium mariti matrimonium non est dissolutum penitus; cum liberum habeat uxor ei condonare & cohabitare. Unde ferme perfecto adulterio simile est.

ARTIC. IX.

DE

MULIERE DESPONSATA REM CUM
ALIIS HABENTE.

1. Sponsa gravius peccat adulterium committens quàm sponsus. Nam hujus adulterium plura mala quàm sponsi committitur: si enim contingat eam gravidam fieri, aut in sponsi familiam transferentur spurii alendi, si lateat delictum; aut difficultas suborietur circa dissolutionem matrimonii: neq; enim vir honestus ejusmodi mulierem sibi conjugem retinebit. Hinc jura Româna tribuunt potestatem vindicandi adulterium in sponsâ commissum, propterea quod nec spem matrimonii violare permittatur l. si uxor. 13. §. Divi 3. ff. ad L. Jul. de Adulter. l. propter. 7. C. cod. Sed id intellectum volo de eâ quæ sponsalia de presenti celebravit, aut, si sponsalia de futuro fuerint, nupsit desponsato. (de quo casu citati textus loquuntur) Nam si sponsalia fuerint de futuro vel talia, qualia jure Romano intelliguntur, non insecuto matrimonio, tantum injuriarum actio sponso competit. l. item. 15. §. Sponsum 24. ff. de Injur.

2. Quapropter meritò in Electoratu Saxonico Constit. Ecclesiast. tit. von der Straffe der Unzucht und Ehebruchs §. würde aber. dictata est fustigatio utrisq; perlonis & sponsæ & adultero etiam soluto. Nam non dubito, quin Serenissimus Elector ad pœnâ ordinariâ adulterii cum conjugatâ commissi, gladii scil. procedere poterit; quippe cum eodem ferme mala utriq; adulterio insint, & ita non modo sponsam, sed & cum hac adulterium committentem pœnâ gladii afficere; quia adulter non modo in alienam familiam transfert suos spurios confirmato per benedictionem matrimonio; sed etiam loco virginis desfloratam substituit sponso.

3. His positis, in Electoratu Saxon. facile pronunciarî potest de pœnâ adulterium cum desponsatâ committentis. Semper namq; afficiendus est pœnâ fustigationis, nisi violatio proprii, quod habet conjugis severiorem desideret. v. g. si adulter fuerit perfectè conjugatus.

DE

ADULTERO CUM MULIERE MALITIOSE DESERTA ADULTERIUM COMMITTENTE,
ET EO, QUI CUM HAC REM HABUIT.

1. *In matrimonio dissolvendo vivit mulier deserta, impotentem, aut adulterum maritum habens. De quâ, ejusq; adultero, quam pœnam mereantur, questio institui potest.*

2. *Mulieri malitiâ mariti desertæ & cum soluto rem habenti Ddres relegationis pœnam dictare solent, adeoque marito deserto æquiparant, quod nec improbandum videtur. Nam non magis circa matrimonium delinquit ac maritus desertus; in eo enim peccatum ipsius positum est, quod sive concupiscentia resistere nequeat, & antequam curet maritum citari adhuc in matrimonio cum alio concumbat. In hoc uno videtur fedius peccatum mulieris deserta quàm deserti mariti, quod contingere possit, marito redeunte & matrimonium renovante difficultatem magnam oriri, si gravida facta fuerit.*

3. *Eandem pœnam statui volunt in solutum, qui cum ejusmodi muliere rem habuit. Nam dum LLatores nostri soluto cum perfecta conjugatâ itidem ac conjugatæ adultere gladii pœnam dictitarunt, delictum utriusq; æquale reputarunt.*

ARTICUL. XI.

DE

MULIERE QUÆ IMPOTENTEM MARITUM HABENS COMMISIT ADULTERIUM
ET EO QUI CUM HAC REM HABUIT.

1. *Mulieri impotentem maritum habenti solent Ddres propter adulterium cum soluto commissum pœnam fustigationis cum perpetuâ relegatione dictare, additâ clausulâ, nisi maritus condonare ipsi delictum paratus sit, tunc enim virgis in carcere cædendam & dimittendam esse. Videtur enim fustigationis pœna applicata omnibus in casibus nimis severa medicina, ut adeo prudenter eam mediante clausulâ temperarint. Nam si mulier habeat maritum naturaliter impotentem, cum quo matrimonium contractum in rei veritate nullum est, eritne fustiganda, cum malitiosè deserta delinquens tantùm relegetur? Sin autem impotentia mariti ea fuerit, que quidem matrimonium non solvit, nonne habenda erit ratio principii peccandi in muliere? videtur e-*

nim magis ex imbecillitate quam ex vitio peccare: quoniam, dum maritus tentat frustra coitum, in eâ concupiscentiam accendit talem, qualis resistere difficile est. Sed, uti diximus, clausula de remissione temperat quicquid in hoc medicamento excedit.

2. Si mulier impotentem maritum habens vel cum perfecte vel cum imperfecte conjugato concubat, sine dubio fustigatio dictari poterit. Nam nec gravior erit poena quam esse debebat; quia Dares eam non vereantur dictare, si cum soluta concubuerit; nec levior, quia jure communi perfecte conjugata non major infligitur. Tantum hoc dubitari potest, an etiam addenda sit clausula remissionis. Et quidem in foro, ubi jus commune viget, eam adisci posse hac ratio suadet; quia ex Darum opinione remissio nihil operatur, nisi supremi judicis arbitrium accedat: ut adeo Dares, eam addenda non errent: presertim cum Justiniani constitutio Nov. 134. cap 10. plurimum tribuat remissioni mariti, dum permittit ipsi conjugam in monasterium detrusam intra biennium recipere. In Electoratu autem Saxonia, ubi duplicatum adulterium precise capitaliter punitur, nec ulli remissionis locus habetur, difficultas sese offert. Nam si duplicatio facit, quò minus in perfecto adulterio remissionis locus sit, idem operabitur & in ceteris adulteris minus perfectis. Inquirendum ergo est in causam, que moverit LLatores Saxonicos, quod remissionem in duplicato adulterio noluerint admittere. Videtur nulla alia posse proferri, quam hac, quod peccans in adulterio duplicato violet non modo suum, sed etiam alterum matrimonium. Unde, licet per remissionem in uno conjugio malum sit sublatum, alterius tamen matrimonii violationi satisfieri nequeat: cum verò, quando matrimonium vel in rei veritate nullum vel dissolvendum est, neutrum horum dici possit violatum; sequitur rationem seu causam, que remissionem impedit, cessare, & proinde eidem locum esse. Huic accedit, quod melius sit matrimonia integra servare quam dissolvere: at si remissione facta mitigatur poena, conjugia integra servantur, que rescindenda vel nulla pronuntianda essent. Videtur itaq, non obstante duplicatio clausula de remissione addenda, si fustigatio dictetur in casu quo ab utraq, parte delinquentes habuerunt matrimonium, quod vel dissolvendum vel nullum pronuntiandum erat. Ceterum in Electoratu Saxoniae, si mulier in matrimonio dissolubili rem habuerit cum perfecte conjugato, nihil ipsi remissio prodest, quia violavit aliud perfectum conjugium, marito autem adultero videtur prodesse; quia alterum conjugium, ut pote dissolvendum vel nullum pronuntiandum non violasse videtur.

3. Cæterum adulteri pari cum muliere poenâ videntur afficiendi. Nam jus civile in adulterum cum perfecte conjugatâ rem habentem,

bentem, licet solutus sit, paullo majorem quam in adulterans pœnam statuit. Nov. 134. c. 10. Elector autem Saxon. pariter gladiis ferri voluit. Unde sequitur, nos non errare, si is, qui cum imperfectè conjugatis mulieribus rem habent, eandem quam mulieribus dictemus pœnam, sive sint soluti sive conjugati, modo non ita conjugati sint, ut ob proprium matrimonium violatum eis gravior pœna dictanda veniat. Licet enim solutus videatur ex majori concupiscentiâ peccare quam mulier; hac enim si potentem maritum haberet, forsasse non desinqueret; solutus autem cum ducere possit uxorem, pro implendâ libidinè adulterium manu committere: sciendum tamen, multum causare interdum amorem proccas antem homines, ut huic magis quam illi persona inhereant. Quapropter in puniendo eo, qui cum conjugata rem habet magis lesionem conjugii, quam in ceteris adulterii speciebus LLatores attendere videntur. Unde illa pœnarum paritas nascitur.

ARTIC. XII.

DE

MULIERE IN MATRIMONIO OB ADULTERIUM
DISSOLVENDO REM HABENTE ET
EJUSDEM ADULTERO.

1. Quando matrimonium mulieris ob adulterium dissolvendum venit, contingit hoc ipsum vel quia ipsa vel quia maritus ejus adulterium commisit.

2. Si maritus commisit adulterium & mulier post eum, dictari huic solet à Ddribus perpetua relegatio, nisi adulter, cum quo rem habuit, sit perfectè conjugatus, quo casu ex Constit. Elector. fustigatio eidem decerni debet. Nam & eandem pœnam dicitur ei, qua à conjugate malitiosè deserta est. In hac autem, cujus maritus adulterium commisit, par ratio est.

3. Inde similiter quid in adulterium statuendum sit colligi potest. Nim. ut preced. artic. n. fin. diximus, servatur semper pœnæ aequalitas, nisi majorem si videat delictum adulteri ob violationem proprii conjugii.

4. Accedamus ad considerationem mulieris conjugate, qua proprio adulterio dedit causam dissolvendo matrimonio: & quidem huic ordinariam pœnam adulterii dictandam esse extra dubium est. Nam licet posterius delictum, soluto jam per adulterium matrimonio, propriè dictum adulterium non sit, non tamen pœnam ex preced. adulterio debitam mitigat, sed magis confirmat. Nec etiam mulierem excusat, si dicat se meretriciam vitam professam esse. Nam si ignorante marito fecit, multo magis peccavit. Sin autem sciente, alia est ratio, de qua inferius dicendum erit.

5. De

5. De ejus, qui cum ejusmodi muliere rem habuit, pœnâ dubitant Ddres & disceptant. Nam l. si ea qua. 22. C. ad L. Jul. de adulter. traditur, in eâ, qua passim venalem formam exhibuit, ac prostitutam meretricio more vulgò se præbuit, adulterii crimen cessare. Contra Ulpianum l. si uxor. 13. §. sed in eâ 2. ff. cod. statuit etiam in eâ uxore posse vitium adulterium vindicare, qua vulgaris fuerit.

6. Videntur autem hoc casu, quo quis cum meretrice conjugatâ rem habuit, circumstantiarû istarum habenda esse ratio. *1.* an quis sciens eam conjugatam an ignorans rem cum ipsâ habuerit. Nam quis ignorans eam conjugatam esse cum eâ velut meretrice coitum vel culposum vel tantum casuale committit adulterium; culposum, si ex signis id colligere potuisset casuale, si per ignorantiam invincibilem peccavit. Et de casuali sine dubio loquitur cit. l. si ea qua. (si enim mulier formam venalem passim exhibet, aliter presumere non possumus, quam quod meretrix sit.) Nam casuale adulterium reverâ adulterium non est: unde rectè dicitur crimen adulterii in eâ non committi sed cessare. *2.* an meretriciam vitam professâ sit mulier marito sciente vel ignorante. Nam maritus sciens minus laeditur: & violatio thori minor minuire pœnâ videtur. Contra si maritus ignoraverit mulieris mores, & quis cum eadem, sciens eam maritalam esse, coierit, parum hujus crimen ab adulterio perfectò distat: in hoc tantum minus peccat, quod primus adulter adimenda pudicitiam hactenus ab eadem servatâ principiu existiterit impudicitia & dissoluta amicitia in muliere, hic vero tanquam posterior jam cum corruptâ & impudicâ moreq, meretricio vitam colente rem habens, principium impudicitia & dissoluta amicitia non sit, sed tantummodo, quod & ille fecit, in alienam familiam suos liberos alendos transferat. Quamdiu enim maritus ignorans uxorem meretricem in matrimonio retinet, omnes liberi ex eadem nati illius esse censentur. Et hoc casu ex mente Ulpiani cit. l. si uxor. marito etiam in eâ uxore, qua vulgaris fuerit, adulterium vindicandi potestas concedi debet.

7. His præmissis dico, eum, qui sciens meretricem uxorem esse, cum eâ rem habet, meritò fustigari, sive marito sciente sive ignorante fecerit. Mirum enim, quam perfectum adulterium, puniri suadet hæc ratio, quia minus peccat, neq, enim ei principium inest amissa in uxore pudicitia & dissoluta amicitia: id namq, inest ei, qui primus cum ipsâ rem habuit: sed in hoc consistit peccatum ipsius, quod vel vitium mulieris augeat vel quod ut causa sociâ in operationibus, quas mediante suo vitio mulier edit, concurrat. Nec ei prodest, si mulier sciente marito & lenocinium faciente meretriciam agat vitam. Nam quemadmodum nemo se alteri occidendam præbens liberat homicidam ab ordinaria pœnâ;

quia Respubl. non patitur sibi civem adimi, sciendo in cadaveræ cornu qui seipfos occidunt; ita nec excusabitur qui consensu mariti prostituen-
do mulierem cum eâ adulterium commiserit: neq; enim Respubl. impudici-
tiam & dissolutionem amoris conjugalis patitur, etiamsi maritus tolerare
sit paratus. Hac enim causa est, quare in maritos prostituentos suas ux-
ores seviat. Quapropter non dubito Deos rectè panem fustigationis
dicere ei, qui sciens meretricem uxorem esse cum eâdem rem habet. Quid
do ignorante statuendum sit, dicitur infra, quando de casu adulterii
tractaturi sumus.

8. Hęc mea ratio demonstrat, quare adulter volens effugere
ordinariam gladii pœnam, adulterium antea à muliere commissum
non præcisè probare teneatur, sed censeatur liberandus, licet tant-
tummodo probaverit ea, quæ fœminam suspectam reddunt & præ-
sumptionem pariunt commissi adulterii. v. g. si probaverit, mulierem,
antequam coiret cum ipsâ, admisisse aliorum oscula, tactum rursipem, & ar-
tissimos amplexus, secessisse clanculum cum adolescentibus vel aliis suspe-
ctis viris in cameram ostio occluso &c. Nam hæc non inest principium
impudicitie & dissolute amicitiæ depositæq; fidelitatis conjugalis, quia li-
cet fortasse mulier reverà cum aliis prioribus adulterium non commisit;
ex ejus tamen operationibus addisci potest, eam satis impudicam maritog;
parum fidelens etiam ante adulterium perpetratum fuisse.

ARTIC. XIII.

DE

ADULTERIO COMMISSO A PERSONA QUÆ A CONJUGE SEPARATA EST QUOAD THORUM ET MENSAM.

1. Minus perfectis matrimoniis possumus annumerare
quod consistit inter eas personas, quæ ad thorum & mensam sepa-
ratæ sunt. Nam in casu, quo totalis dissolutio non procedit, v. g. quan-
do conjux conjugio vitæ insidiæ struit, maritus in uxorem nimium sevit
tantumq; subortum est odium, ut conciliatio sperari nequeat, parte la-
dente cautionem præstare & redire in gratiam nolente, fit devotium quo-
ad thorum & mensam, quo matrimonium non in totum rescinditur, sed ex
necessitate quâdam fit separatio quoad habitationem, quâ tentatur re-
conciliatio: ita enim tempore leniri solet.

2. Non e.gò si personæ, quæ separationi ad thorum &
mensam nullam dedit causam ordinaria pœna videretur infligi posse.
Nam non peccat ex imperantia querente vagæ libidines, nec ladit
hac suâ impudicitia societatem conjugalem, utpote quæ jam inimicitias &
odis

ad istis propemodum tota dissoluta est, & propterea Ddres huic perpetuam dicitant relegationem. Quæ poena & adulterio cum separatâ foemina rem habenti infligenda. Nam licet in aliam familiam non transferat liberos alendos, ut pote, cum tali casu manifestum sit, liberos ad matrem non spectare; nobilissimus tamen commisit id, quod subsequenti matrimonio corrigi nequit.

ARTIC. XIV.

DE

ADULTERIO EJUS CUIUS CONJUX AD MORTEM CONDEMNATUS EST.

1. Matrimonio dissolvendo annumerari potest hoc, si conjux ad mortem sit condemnatus. Hinc si ante illatum supplicium persona altera cum extraneo rem habeat, adulterium committitur simile iis quæ modò enarravimus. Unde Ddres perpetuam relegationem hoc in casu dicere solent. Cujus ratio ex præssâ manifesta est.

PARS SECUNDA

Hujus Membri

DE

IIS QUÆ ORDINARIAS POENAS AGGRAVANT.

1. Hactenus in variis generis adulteriorum hominû, poenas inquisivimus: sequitur, ut speculemur ea quæ poenas hæc aggravare videntur.

ARTIC. I.

DE

ADULTERIO REITERATO.

1. Queritur an reiteratio adulterii aggravet poenam criminis ordinariam. Videmus enim, in nonnullis aliis delictis ita comparatum esse, ut reiterata delinquentem in severiorem poenam consiciant. l. capitalium, 28. §. solent 3. & 5. grassatores 10. ff. de poenis. Sed in presenti delicto reiteratio hæc vim non habet. Nam Legislatores in puniendo hoc crimine non eâ ad damnatum & injustum ac ad vitium hominis respexerunt: neq; enim in adulterio cum conjugatâ jusserunt inquirere, an etiam grâvida reddita fuerit nec ne; quemadmodum nec inquiri voluerunt, an matrimonium graviter lesum fuerit nec ne, v. g. an antequam adulter accederet, conjuges constantem foverint amorem, an in familiâ læsâ sint liberi, de quorum legitimâ nativitate dubitari per hoc possit. Adcoq; ad

vitium potius quam lesionem ipsam respectu habito poena adulterii constituta est. Unde ulterius nihil queritur in puniendo hoc crimine, quam an hominis intemperantia talis fuerit, quae moverit eum ad violandum thorum proprium vel alienum: quantum damni hoc ipso illatum sit frustraneum est investigare velle. Quapropter & qui semel adulterium commisit & qui illud reiteravit pari passu ambulant: idem enim utriq; vitium inest, quo ducuntur ad peccandum quoties occasio se offert. Et propterea solent Ddres dicere, adulterium esse delictum non momentaneum sed successivum.

P A R S T E R T I A

Hujus Membri

D E

MINUENTIBUS POENAS ADULTERIORUM ORDINARIAS.

1. *Speculabimur nunc causas minuentes adulteriorum ordinarias poenas, utentes consuetâ nobis methodo, quam suggessit cap. 3. lib. 1. huj. part.*

ARTIC. I.

D E

CAVSSA EFFICIENTE DVBIA.

1. *Sepius & propemodum circa omnia delicta monuimus, iudices non solere instigare ordinarias poenas, nisi de causâ efficiente certi sint: procedere autem ad extraordinariam potius poenam, si quid dubii sese offerat. Id quomodo in adulterii crimine contingat considerandum erit.*

2. *Si ergo altera persona crimen sit confessâ, altera verò, eum quâ adulterium commissum dicitur, id neget vel præsens non fit, ut interrogari queat: quæritur an poenâ ordinariâ pars quæ confessâ est puniri debeat? Ratio, quare iudex vel ob solam confessionem animi partis ad poenam ordinariam progredi possit, videtur hæc esse, quod adulterium alias sit delictum maxime clandestinum, de quo vix aliter quam ex confessione & presumptionibus delinquentium constare possit. Unde videtur iudex suam conscientiam non ledere, si procedat secundum illam certitudinem, quam habere de causâ efficiente in singulis delictis possibile est. Verum hæc ratio potius contrarium probat, nimirum, iudicem non debere ad ordinariam poenam facile progredi alterius partis confessione deficiente. Si enim iudicis est procedere, secundum eam certitudinem, quam habere de causâ efficiente in singulis delictis potest, non debet in unius confessione subsistere: semper namq; certior fieri adhuc potest alterius confessione, quemadmodum dubium huius negatione. Quâ de causâ rectè Ddres in*

Ele-

Electōratuſaxonie, confessionem unius partis ad condemnationem non ſufficere in crimine adulterii, niſi alterius partis confefſio concurrat, ſtatuunt. *Nam cum confessiones reorum pro exploratis facinoribus haberi non debeant, ſi nulla probatio religionem cognoſcentis inſtruat. l. 1. §. Divus 17. ff. de Quæſtionib. nihil autem ſit, quod præter præſumptiones judicem magis confirmare poſſit, quàm confefſio utriuſq; delinquentis negligi non debet; ſed quemadmodum in aliis delictis in corpus delicti inquiritur; ita in hoc confessionem adhibeat alterius partis, niſi confefſioni Rei tam clare accedant præſumptiones, quæ indubium reddant judicem. Cujus rei fundamenta in materia præſumptionum tradenda ſunt. Idq; hodie eo magis obſervandum, quo gravior apud nos eſt adulteriorum pœna.*

3. Deficientibus certiffimis præſumptionibus & alterâ parte ſolent Ddres, ſi de illâ conſequendâ deſperetur parti confefſæ loco gladii pœnam ſuſtigationis vel relegationis dicere.

ARTIC. II.

D B

ADULTERIO CULPOSO ET CASUALI.

1. Adulteria culpoſa & casualia oriuntur potiſſimum ex ignorantia circumſtantiarum quâ quis ductus adulterium committit. *Si enim hæc ignorantia eſt vincibilis, adulterium ſit culpoſum; ſi invincibilis, casuale.*

2. Adulterium casuale quâ tale ulteriorem pœnam quàm ſcortationis vel ſtupri non meretur: quàmvis non errent Ddres pœnam relegationis loco carceris quæ ſcortatoribus & ſtupratoribus dictari ſolet, decernentes. *Nam in pœnâ inſtigendâ non id, cujus quis cauſa per accidens, ſed cujus cauſa per ſe eſt inſpici debet: cauſa quippe per accidens, in rei veritate non eſt cauſa. Interim quia in ejuſmodi caſum delinquens ſeipſum præcipitavit animo aliud delictum ex eodem vitio proveniens committendi, hæbit à ratione ſcandali, quod publicè præbet, non injuriâ relegatur. Quemadmodum etiam ſi diuturno carcere detentus jam ſatis punitus videtur, ab ulteriori quidem pœnâ liberatur, ſed migrare & in alium locum ſe conferre jubetur. Intereſt namq; Reipubl. adulterum impunè peccantem à vulgo non conſpici, ne inde anſam arripiat, ſimulando ignorantiam, adulteris ſeſe commaculandi. Flagitia namq; impunè faciliè reperiunt auctores.*

3. Videtur autem difficile adulterium casuale à culpoſo diſcernere. *Nam plerumq; ejuſmodi adulteria committuntur ex ignorantia circumſtantie circa quid ſeu objecti, quæ præ cæteris invincibilis eſſe poteſt, quia verſatur in re ſingulari extra agentem poſitæ.*

4. Si tamen appareat quædam supina & crassa ignorantia non dubito, quin pœna exasperanda sit. v. g. nunciatur mulieri maritum ipsius mortuum esse, ea, non instituta à ulteriori inquisitione per concupiscentiam suam credula reddita, admittit juvenem: non dubitandum est, severius esse animadvertendum. Interdum ejusmodi supina ignorantia eum, qui hanc allegat, adeo suspectum reddere potest, ut tortura subficiatur. Quâ de re in materia de processu dicetur.

5. Culposum adulterium committere videtur uxor denegans marito debitum conjugale. Nam hoc ipso, quod id facit, sciens mariti concupiscentiam, disponit eum, ut fiat adulter, & ita causa seu causa remota existit. Peccatq; hoc eò magis quò magis maritus protestatur suam incontinentiam fatendo. Par est ratio in marito recusante debitum. Hinc Augustinus: si tu abstines sine uxoris voluntate, tribuis ei fornicandi licentiam & peccatum illius tuæ imputabitur abstinentiæ. Par est ratio in conjuge diu & præter necessitatem absente.

ARTIC. III.

D B

ADULTERII QUÆ VIDENTUR POTIVS EX IMBECILLITATE ET INCONTINENTIA QUADAM QUAM EX INTEMPERANTIA COMMISSA ET IN SPECIE DE EO QUOD COMMITTIT, CUI CONJUX DENEGAT DEBITUM CONJUGALE.

1. Nonnullas species adulteriorum ex imbecillitate quâdam magis, quàm vitio commissorum incidenter in præced. discursibus attingimus. v. g. si adulter habeat conjugem impotentem, ob cuius impotentiam matrimonium non est nullum; qualis est impotentia post nuptias superveniens. Quapropter de reliquis, quæ superesse videntur, nonnulla hic dicturi sumus.

2. Est autem impotentî conjugî similis ea, quæ denegat debitum conjugale; nisi quòd impotens non æquè sit culpa adulterii: unde eo casu quo gladii pœna locum habet, fustigationem Ddres dicere solent. Nam principium violata conjugalis amicitie magis mulier est quàm maritus adulter; ipse verò peccat, quòd concupiscentia resistere nequeat, magisq; incontinens quàm intemperans est. Unde non dubito, quin pœna fustigationis in marito mitigari possit, si vel leves aliæ accedant circumstantiæ.

3. Sed si marito debitum conjugale non præstante mulier adulterium commiserit, quæri potest de pœnâ adulteri. Videtur

ENIM

am propterea soluto gladii pœna inferri, quod tam graviter ledat maritum in familiam ejus clanculum transferendo liberos: id quod hoc in casu eo magis est injustum, quo magis sit contra voluntatem mariti à procreandis liberis abstinens. Nec hic adulter potest comparari ei, qui cum muliere virum impotentem habente concumbit: quia hic suos liberos non transfert clanculum in familiam alterius, ut pote cum de mariti impotentia constet.

ARTIC. IV.

D.

ADULTERIO QVOD COMMITTIT CONJUX
ALTERO CONJVGVE DIV
ABSENTE.

1. Diuturna alicujus conjugum absentia vel oritur ex causa necessaria vel ex non necessaria. Cujus ratio in pronunciando videtur habenda. Nam que pars suo necessitate diutius abest causa remota adulterii existit, adeoque sibi imputare debet, si ledatur à conjuge. Amicitia enim conjugum quotidiana conversatione sustentari solet. Quà de causa pars, que sine necessitate diutius abest, videtur adulterii, quod ab altera committitur, quodammodo causa.

2. Utraque absentia iterum vel est diuturna vel non; diuturna absentia cum silentio, ut pars, quæ domi est, ignoret ubinam locorum conjux sit, valde mitigat adulterii pœnam: solentque Ddres relegationem perpetuam dictare. Nam absentium amicitia fovetur mutuo per literas alloquio: quæ de causa si conjux præter necessitatem diu absit nullis datis literis, presumitur quedam voluntaria & dolosa desertio aut huic quid simile. Nam amicum negligere species quedam dissolutionis amicitia est. Itaque si conjux conjuge hoc modo absente rem habeat, nec violat eoque conjugalem amicitiam nec eoque intemperans est, ac si presens sit, vel ex necessitate absens & literis amicitiam foveat.

3. Necessaria absentia vel honesta est vel minus honesta. Honestam absentiam voco, quando maritus Reipubl. causa abest quæ uxorem ab ordinariâ pœnâ adulterii non excusat. Ita enim Imperator Nov. 117. cap. 11. ait. jubemus, quantoscunque annos in expeditione manserint, sustinere eorum uxores, licet nec literas nec responsum aliquod à suis maritis acceperint. Nam licet mulier hoc casu magis ex imbecillitate & incontinentia, quam intemperantia, videatur peccare: est tamen hæc tanta, que vitio equiparari possit. Omnis enim honesta femina se preparare debet ad resistendum ejusmodi concupiscentiæ ad exiguum aliquod tempus, & nisi hoc faciat, vitiosa similis merito reputatur.

Alia

4. Alia porro absentia contingit alterâ parte volente, alia alterâ parte invitâ. Quæ distinctio, uti patet, in irrogandis pœnis itidem quandoque attendenda est.

ARTIC. V.

DE

COMMITTENTE ADULTERIVM CVJVS CONJUX
FVRORE VEL ALIO MODO CONTAGI-
OSO ET INCVRABILI
LABORAT.

1. Videtur conjux in perpetuum furorem correpta aut morbo incurabili & contagioso affecta similis ei, quæ post nuptias impotens reddita est. Quapropter in adulterò talem conjugem habente pœnam valdè mitigandam puto. *Nam nemo negare potest ejusmodi hominem heroicâ quâdam indigere temperantiâ & tali quali opus habent qui votum castitatis præbent Deo. Unde sequitur illorum incontinentiam & imbecillitatem, non tali pœnâ coercendam, quâ vitiosos & flagitiosos punimus, qualis est fustigatio: nisi alia concurrant circumstantia, quæ indicent hominẽ visiosum, v.g. si pluribus sese sociaverit.*

ARTIC. VI.

DE

ADULTERIIS EORVM QVI BLANDIMEN-
TIS MVLIERV M CONJVGATARVM
LASCIVIS ILLICIVNTVR.

1. Qui persuasionibus lascivis mulierum alliciuntur meritò leviori pœnâ afficiuntur, præsertim si sint minores. *Nam hos ex imbecillitate & incontinentiâ peccare satis manifestum est.*

2. Est autem pœna eò magis mitiganda, quò insidiosior & lascivior fuit mulier, quoque minus adversus ejus insidias se præparare & munire juvenis potuit. *Nam lib. i. huj. part. cap. 5. membr. 3. art. 1. n. 22. & 23. demonstravimus, eos, qui vel ob vehementiam vel ob festinationem concupiscentiæ & affectibus resistere nequeunt, minus peccare. Hinc quo magis lasciva sunt mulieris persuasiones, quoq; magis inopinata insidiæ, eò mitior debet esse pœna. Quapropter talibus in casibus saluto cum conjugat à loco gladii relegationis pœnam dictare solent.*

ARTIC. VII.

DE

ADULTERIIS MINORENNIVM.

1. Sola minoræ ætatis adulterii pœnam non mitigat.

Nam

Nam licet hæc ætas variis affectibus sit subjecta, quorum vehementia & festinatione facile superari potest: sit tamen adolescens non illectus persuasivibus impudicæ mulieris (quo casu per præced. artic. pœna mitiganda est) sed aliâ suâ concupiscentiâ ductus adulterium commiserit, manifestum, in eo est vitium intemperantiæ, cuius pœna merito subscribitur.

ARTIC. VIII.

DE

ADULTERII SENUM.

1. Senes à pœnâ adulterii non excusantur ætate & eò minus, quò turpius est ipsorum flagitium. *Nam cum in senibus calor incitans juvenes ad peccandum & vehementiam affectibus addens non sit, patet, eos ex mero vitio intemperantiæ & non superatos nimis affectibus peccare. Hinc etiam fit, quod amores seniles sint fædiores:*

Turpe senex miles, turpe senilis amor.

Quis ergo affirmabit seni parcendum? nisi fortasse delirus sit dementia adductus, quo casu ut demens tractandus venit.

ARTIC. IX.

DE

ADULTERIO ATTENTATO.

1. Conatum in adulterio mitius puniendum esse, vult Constitutio Carol. artic. 178. & quidem in adulterio cum conjugatâ, etiamsi propemodum ad actum ultimum perventum sit, mitiganda pœna videtur. *v. g. si delinquens palpaverit in circuitu, ut loquitur Glossa, & opus perficere non potuerit, ordinariæ pœna non videtur infligenda. Nam licet, quantum in delinquente fuit, actus sit consummatus, qui sufficiens est ad indescandum vitium hominis, quia tamen pœna ordinariæ adulterio tñ conjugatâ commisso propterea constituta est à LL. Actorib⁹, quod adulteri suâ intemperantiâ adulterinos partus in familias alienas transferant & omnibus illius familia posteris aliquam parent maculam; hoc autem in attentato adulterio cesset: videtur merito pœna mitiganda. Solent q³ Ddres pro ratione circumstantiarum vel fustigationis vel relegationis pœnam dictare.*

2. Si conjugatus cum solutâ ita attentaverit adulterium, hoc in ipso mitigat pœnam, quò dubitari possit, an non conscientia appetitum refrenante metumque incutiente, quo spiritus impedirentur facere suum officium, consummare opus non potuerit. *Quo casu videtur homo non vitiosus sed integri adhuc iudicii fuisse. Alias se*

Pp

respe-

*respectus esset habendus violari thori, jam aq₃ videtur illa facta, sive adu-
terium plene consummatum sit, sine non.*

3. Pertinet etiam hoc ad conatum, si mulier existimans fa-
ctum maritum adhuc vivere, qui tamen reverà mortuus est, alium
admittit. *Nam quantum in se est perpetravit adulterium, ex acciden-
ti non. Et quia per se est adulterium ex accidenti tamen in rei veritate
stuprum, solent Ddres pœnam stupri distare, nim. carcerem. Ratio pe-
tenda est ex iis quæ superius dixi, Rempubl. esse instar hominis non adhi-
bentis medicinam pro tollendâ morbi causâ, si ex morbo nullas sentiat mole-
stias, nisi accidentibus operationes causæ morbi effectricis impediensibus.*

ARTIC. X.

DE

CAUSSIS PARIENTIBVS REMISSIONEM Pœ- NÆ ADULTERII PERFECTE MALITIOSIS.

1. Tradidimus supra contingere nonnunquam, ut ordinaria pœ-
na mitigande sint, delictis perfectè commissis; idq₃ fieri quatuor potissimum
ob causas. cap. 1. huj. libr. membr. 4. *Quæ quomodo adulterii applicari
debeant videndum est.*

2. Et primò quidem si adulter diu in carcere fuerit deten-
tus, nec ipse hujus diuturni carceris causa fuerit, videtur, quem-
admodum in cæteris delictis, ita etiam in hoc ordinaria pœna mi-
tiganda.

3. Secunda circumstantia est, si pœna pertingat ad alios in-
nocentes satis graviter aliàs ex delicto læsos. Et hinc nata est mi-
tigatio pœnæ ob remissionem à conjuge factam. *De quâ peculiari
articulo dicturi sumus.*

4. Tertia circumstantia est dignitas. Quod autem monui-
mus cit. c. 1. membr. 4. Interpretes juris dignitatis rationem non ha-
bere, si nullam distinctionem LLatores fecerint, id contingit quo-
que circa hoc delictum. *Est namq₃ pœna gladii sine discrimine adulte-
ris distata l. quamvis 30. C. ad L. Jul. de adulter. Nov. 134. c. 10. quam
pœnam constitutio Carol. approbat. Quapropter nec nobilium nec cleri-
corum dignitas à pœnâ ordinariâ excusat: neq₃ enim, quod clericos concer-
nit, in nostrâ ecclesiâ jus canonicum observamus.*

5. Quarta circumstantia est, si delinquens singularem artem
calleat, quâ Reipubl. peculiarem utilitatem præbere possit. De quâ
non dubito in hoc delicto liberum esse magistratui supremo remis-
sionem facere, magis quàm in homicidio.

ARTIC.

ARTIC. XI.

DE

REMISSIONE A CONJUGE FACTA.

1. Remissio conjugum merito liberationem ab ordinariâ penâ facit. Nam demonstravimus cap. x. membr. 4. huj. libr. penâs ita infligi debere, ne magis ad laesos ex delicto, quam ad delinquentes pertingant.

2. Fundata est & remissio in jure civili. Nam Nov. 134. c. 10. Imperator liberum relinquit marito uxorem intra biennium ex monasterio repetere, quam Novellam confirmat Constitutio Carol. art. 110.

3. In Electoratu Saxoniae, si conjux pro conjuge intercedat statuitur in partem nocentem relegatio, ita ut altera pars eam comitari teneatur, part. 4. Constit. 19. §. Dietweil. Nam si petitio conjugis non deferatur, præter malum quod ex adulterio perpeffa est, majori affligitur, si privetur conjuge. Nec tamen & in Republ. tolerari potest, ut adulter impunitus in oculis hominum versans aliis scandalum præbeat: ideoq; nullum aliud medium eligi potuit effugiendi utrumq; malum, quam hoc, si delinquens jubeatur ire in exilium. Sed nonne fit injuria parti nocenti quæ intercessit, dum jubetur unâ ire? Respondetur, hanc conqueri non posse, dñi liberâ ipsi relinquitur voluntas intercedendi vel non. Deinde nec hec relegatur, sed jubetur tantum domicilium habere, ubi pars delinquens habet. Neq; enim pars pro quâ intercedit tolerari potest, & si nolit eidem cohabitare, indicat parum incommodi sibi ex penâ ordinariâ inferri. Quid enim interest an maritus sit in exilio & perpetuo absens an è medio plane sublatus? Hinc colligimus remissionis, qualis in Electoratu Saxon. esse debet, definitionem: quod nimirum sit declaratio voluntatis injuriam illatam conjugi delinquenti condonandi & ulterius cohabitandi.

4. In foro civili videtur remissio tantum procedere, si uxor, non si maritus delinquit: nec etiam in jam condemnatâ uxore locum habere, nisi maritus patiatur, eam prius in carcere virgis cædi. Nam Imperator Nov. 134. c. 10. jubet mulierem virgis cædi & in monasterium detrudi, quo facto liberum marito relinquit eam recipere. Sed fortasse rectè ab hujus observantiâ recedunt practici & non modo marito, sed etiam uxori intercedendi potest. atq; tribuunt: nulla enim ratio naturalis admittit, ut marito relinquantur liberum intercedere, uxori non item: cum fragilitas sexûs contrarium suadeat. Gravis namq; est mulierem privari marito quam virum uxore: quia sexûs imbecillitas desiderat aliquod caput & defensorem. Ex quo autem jure aliquid cum ratione pugnantis emergit, ab eodem non immerito receditur.

5. Por-

5. Porro quia desiniuntur remissionem declarationem voluntatem; contingit autem voluntatem declarari vel expressè, verbis nimirum. vel tacite seu factis ex quibus velut signis colligitur; hinc & remissio alia erit tacita alia expressa.

6. Tacita seu præsumpta remissio est, quando altera pars partem nocentem sciens iterum admittit ad copulam carnalem, Nam qui omnia id facit quod aliquis se facturum promittens satis sufficienter voluntatem verbis declarasse dicitur; is factio illo eoque voluntatem declarat, & multo magis, quia jam facit quod alter se facturum promiserit.

7. Præsumunt etiam Ddres remissionem conjugum mortuorum & propterea tantummodo relegationis poenam adulterum post mortem conjugis condemnato distant. Nam de conjugum, quæ fide in Christum moritur, alia mens præsumi non potest, quævis, si circa articulum mortis scivisset delictum commissum, ita remissionem conjugum facturam fuisse.

8. Possumus etiam remissionem dividere in simplicem & conditionatam. Nam nonnunquam sub certis conditionibus remissionem faciunt v. g. quod noluit comitari in exilium partem nocentem, vel etiam, si redimi relegatio possit. Quo casu quæstio suboriri potest, quid pronuntiandum? Reum ordinaria poena subicere durum est, admittere, ut relegatio redimatur est contra constitutionem Electoralem & rationem illius: ita enim reus scandalo esset hominibus videntibus eum impune peccasse. Prudentissimum ergo Scabinorum Lipsensium est decretum, Remissionem talem in casu pro pura & simplici habendam, & non obstante conditione adjuncta, partem intercedentem comitari alteram in exilium euntem debere.

9. Hisce ita circa naturam & species remissionis traditis videntur, porro est, in quibus adulterium qualemcumque effectum habeat. Et quidem in Electoratu Saxonie remissionis aliquis effectus est in adulterio simplici quod vel conjugatus cum soluta vel solutus cum conjugata committit, non in duplicato. Causa nulla alia reddi potest, quam quod Electori duplicatum adulterium nimis grave visum fuerit. Quamvis non differri possumus etiam nimis grave esse, duos homines cohabitare conjugibus volentes in luctu ob amissionem conjugum relinquere. Jure autem civile non videtur obstare, quo minus remissio etiam in duplicato adulterio procedat: suspicam enim huic remissioni vim adeptam in jure civile legitimus.

10. Hinc quæstio suboritur, an etiam remissio nullam vim habeat in adulteriis minus perfectis duplicatis. v. g. si maritus cum aliqua uxore desertam vel cum ea que vel ipsa vel cujus maritus adulterium perpetravit, rem habuit. Solent autem hoc in passu Ddres conjugum

nam dissolvendum pro dissoluta habere, & remissioni locum dare. Ratio est, quia matrimonium dissolvendum non potest dici violatum.

II. Notandum autem hic est, posse superiorem judicem etiam in duplicato adulterio, si concurrant circumstantiæ aliæ v. g. si persona puniendâ quàm plurimos habeat liberos & conjugem perpetuâ adversâ valetudine laborantem intercedentes, ex singulari gratiâ remissioni locum dare. Nam superius diximus, pœnam criminalem esse quandam medicinam, eumq; penes quem sunt jura Majestatis, instar boni Medici procedere debere, qui non solet medicamentâ applicare, si sublato morbo in alterâ parte corporis plura mali alteri irrogentur.

12. Effectus autem remissionis ad alteram partem se non extendit. v. g. si juvenis cum Sempronii uxore rem habuerit, & à Sempronio hanc remissio sit facta, nullum hujus fructum quoad mitigationem pœnæ juvenis sentit. Nam hac remissione non tollitur malum, quod per juvenem illatum est, præsertim cum pars intercedens partem peccantem suæ exitum comitari teneatur.

MEMBR. XXII.

DE

POLYGAMIA.

1. Polygamia est adulterium cum illusione publicâ conjugii, dum durante priori novum inicitur, perpetratum. Omnis namq; polygamus fit adulter, dum aliam conjugem priori addit. Ordinat. Carol. artic. 121. verb. *welche Ubelthat dan auch ein Ehebruch &c.* Et proinde gravius peccatum est quàm adulterium. Nam illudatur unâ benedictioni divine.

2. Hic querunt Ddres, quomodo polygamia tam foedum crimen sit, cum tamen homines præ cæteris Deo grati in Veteri Testamento deprehendantur plures duxisse uxores, Deo permitte. Deut. 21. v. 15. 2. Samuel. 12. v. 8. Pertinet quidem hac questio ad Theologos & hujus loci non est: quia tamen video, Maximum illum Chermanitium, quem merito alterum Lutherum vocare possumus, part. 2. Exam. Concilii Trident. liberum hac in re nobis reliquisse judicium, quando ait: Quod de patribus quibusdam V. T. leguntur exempla polygamie, tribuatur sanè illud vel dispensationi Dei, sicut Augustinus disputat de bono conjugali, propter semen benedictum, quod ex illâ gente nasci debebat; vel propter significationem futuræ conjunctionis Judæorum & gentium in Ecclesiâ Christi; vel tribuatur tolerantie Dei. Neque enim omnibus vitris liberi fuere patres,

& mul-

& multa in sanctis suis tolerat. *Audeo eam hic proferre sententiam, quæ videtur neutram earum quas modo ex Chemonisio narravimus improbare, sed potius inter se componere & conciliare. Idq; facio propterea, ut Lector videat, quantum proficit scientificè & omnia per suas causas speculando progredi. Sumo vero rursus, delicta carnis gigni ex vitio intemperantiæ, hoc autem consistere in concupiscentiâ voluptatum ex cibo potu & re venerâ. Itaq; vitiosum est & peccatis annumerandum quicquid fit ex concupiscentiâ voluptatum in re venerâ, cibo, potuq; vel nimis vel talium, qui nature non congrue sunt. v. g. fit ille per intemperantiâ horrendus, quæ relictis carnibus bovinis & aliis, quibus communiter vescuntur homines, delectatur esu glirium, murium, felium. At propterea non dicendum est, omnes eos, qui vescuntur muribus intemperantes esse & vitiosos: laudamus quippe strenuos milites in defendendis urbibus munitis & castellis, qui suum corpus ejusmodi carnibus sustentare malunt, quam absidenti hosti sese dedere. Scilicet omnis vitiosa actio estimatur ab intentione operantis, & propterea inquit Aristoteles, sæpè contingere, ut homines edant actiones quas vitiosi edere solent non tamen vitiosas. Polygamia, quæ tanquam vitiosa rejicitur, provenit ab intemperantiâ tali, quæ nihil aliud est, quam concupiscentiâ voluptatum, quæ percipiuntur ex varietate objectorum in re venerâ exercendâ, felicitatem & artissimam amicitiam, quæ inter conjuges esse debebat, tollente. Quo ita posito dico, patres & homines Deo acceptos in veteri testamento, si habuerint intentionem multiplicandi genus humanum & propagandi suam familiam innumeramq; relinquere posteritatem, sperantes fore ita, ut principes familie existant, ex quâ Salvator nasciturus sit, non posse eos intemperantes dici, nec ex vitio intemperantiâ polygamos. Et licet hoc ipso aliquid artissimæ amicitie, quam Deus inesse vult conjugali societati (dum jubet duos esse in unâ carne) aliquid decesserit, quo ipso vita patrum non congrua fuit voluntati divinæ; Id tamen Deum tolerasse propter fidem ipsorum in Messiam & spem illam expectationemq; anxiam adventus ipsius, dignitatemq; habendi eum natum ex suâ familiâ. Est hæc pia speculatio, quam inserere me jussit questio ardua, quo pacto polygamia tam foedum crimen sit, quòd mereatur supplicium ultimum, cum tamen eadem à Deo in patribus V. T. non videatur reprehendi.*

3 Dicimus ergò polygamiam hodiè esse foedissimum vitium & ultimo supplicio dignum, non obstante, quòd patres V. T. polygami fuerint. *Nam hodiè aucto satis & multiplicato genere humano & Messia ex B. Virgine Mariâ nato, nulla superest causa plures ducendi uxores, quam cupido voluptatum, quæ ex varietate in re venerâ percipiuntur, gignens obstinatum animum resistendi mandato divino &*

dissol.

dissolvendi tollendiq; amicitiam conjugalem, quam Deus inter marem & feminam artissimam initio creationis instituit, in Novo Testam. renovavit. *Matth. 19. Maro. 10. 1. Cor. 7. neg; enim perfectissima amicitia in plures dispersi potest.* - Quâ de re parte seq. quando amicitiam contemplantur tractaturi sumus. Patet ergo polygamiam esse adulterium quoddam ex intemperantiâ fœderi, quam ex quâ communia adulteria oriuntur nata.

4. Pœna polygamie ad minimum esse debet eadem cum pœnâ adulterii, aut hac severior. Nam polygamia nihil aliud est, quam adulterium cum dissolutione prioris & novi conjugii initione commissum & hac ipso malitiam adulterii communis excedens, dum matrimonio, quod Christianis sanctum esse debet, illuditur. Hinc jubet Imperator Nov. 117. cap. 11. vers. si autem. verb. & ipse. polygamios velut adulteros punire. Confirmat etiam hoc Ordinatio Carol. artic. 121. verb. *Welche Wethas dan auch ein Ehebruch/ und grôsser deim dasselbige latter ist.* Quapropter etiam Ordinatio illa tam in masculos quam feminas eandem quam in adulteros pœnam constituit, nimirum ut hoc crimen, quamvis jure civili non mortis supplicio, hœc tamen hodie in Imperio puniatur. In Electoratu Saxon. autem p. 4. constit. 20. pr. expressè gladii pœna in omnes polygamios tam masculos, quam feminas constituta est.

PARS PRIMA

Hujus Membri

DE

SPECIEBUS POLYGAMIE.

i. Species polygamie tot sunt, quot adulterii. Nam demonstratum modo est, Polygamiam adulterium quoddam esse. Quemadmodum ergo principales species adulterii sunt, conjugati cum conjugatâ & soluti cum conjugatâ, conjugati cum solutâ: ita & in polygamia se res habet. Præter has autem species principales, sunt & alia petita ab imperfectis matrimoniis.

ARTIC. I.

DE

POLYGAMIA DUARUM CONJUGATARUM PERSONARUM.

i. Gravissimè peccant duæ conjugatæ personæ ineuites matrimonium. Nam utraq; ledit duplex matrimonium proprium nimirum & illius cum quâ matrimonium contrahit. Quapropter etiam indubie gladii pœna utriq; dari potest.

ARTIC.

ARTIC. II.

DE

POLYGAMIA SOLUTI CUM
CONJUGATA.

I. Solutus ducens conjugatam æquè ac hæc gladii pœnâ ferri debet. *Nam licet solutus polygamus dici nequeat, ad minimum tamen adulterium committit cum ea muliere, quæ alteri conjugata est, in eo malitiâ excedens adulterum, quod fædo suo crimini adhibeat benedictionem sacerdotalem.*

ARTIC. III.

DE

POLYGAMIA CONJUGATI CUM
SOLUTA.

I. Si conjugatus solutam ducit, videtur soli conjugato pœna gladii ex Ordinât. Carol. infligi posse. *Nam cum bigamum gladio feriri Const. Carol. art. 191. jubet, qui quæve vivente conjugæ alium vel aliam sibi sumis conjugem. Quapropter puella, quæ sciens marito nubis, videtur adultera magis quàm bigama dicenda. Unde eo pœna adulterii commanis, fastigationis nime, dictanda erit.*

ARTIC. VI.

DE

POLYGAMIA EJUS QUI IN MATRIMONIO
DISSOLVENDO VIVIT.

I. Polygamus in matrimonio dissolvendo vivens publicum præbet scandalum & propterea pœnâ vel relegationis vel carceris puniri solet. *Nam actu secundo adhuc in matrimonio est, donec rescindatur, licet hoc actu primo nullum sit.*

PARS SECUNDA

Hujus Membri

DE

MINUENTIBUS POENAM POLYGAMIÆ.

ARTIC. I.

DE

POLYGAMIA CASUALI.

I. Casuale fit hoc delictum ob ignorantiam, personam, cum
quâ

quâ initur conjugium, conjugatam esse. Nam ignorantia objecti, circa quod agendo versamur, tanquam ejus, quod extra nos positum est, invincibilis. præ ceteris ignorantia speciebus existit. Quæ facit non nisi casualiter & per accidens peccari.

2. Notum autem est ex superioribus, & non videtur amplius monendum, casuali polygamiam nullam mereri pœnam. Nam respectu ejus delictum casuale est, non nisi causa per accidens mali existit.

ARTIC. II.

D_A

POLYGAMIA CULPOSA.

1. Culposa polygamia committitur ab ignorantibus, quæ suæ ignorantie sibi causa existunt. Nam dum ignorantia in eodem est causa polygamie, hi verò ignorantia illius sibi causa sunt, non debet ratione inquirendo, causa remota existunt & culpofam polygamiam committere dicuntur.

2. Errant autem polygami, dum vel se solutos vel personam, cum quâ contrahunt matrimonium solutam arbitrantur. Error quo se solutos existimant oritur ex absentia conjugis. v. g. si vir dimissus in militia fuerit, & mulier ex nonnullis indicis collegerit eum mortuum esse.

3. Uterque error parit culpofam polygamiam, si contrahens matrimonium non inquisivit eâ diligentia, quâ poterat, in ea quæ ignorabat.

4. Punitur ejusmodi culpofa polygamia arbitrariâ pœnâ, quæ augeri vel minui potest ratione graduum culpæ. Nam quo quis magis est in culpa, eò magis est delicti causa.

ARTIC. III.

D_B

POLYGAMIA NON PERFECTA VEL NON-DUM CONSUMMATA.

1. Imperfecta & nondum consummata polygamia tribus contingere modis videtur: nim. interdum solus concubitus, interdum sola benedictio sacerdotalis, interdum utrumque deest. Nam polygamia est adulterium mediante novo conjugio commissum; necesse ergo est eam imperfectam esse, si vel concubitus desit: qui perficit adulterium; vel benedictio, quæ perficit hodiè matrimonium; vel perjury bonum.

2. Qui sciens se conjugatum cum personâ celebrat sponsalia & concumbit antequam benedictio accedat itidem ac polygamus gladio feriri jubetur. p. 4. constit. Ele. 20. S. wir wollen auch. Est

enim adulterum cum illusione conjugii, qua hic contingit, quando sponsalia publica sunt celebrata, licet benedictio non accesserit: etenim celebrans publica sponsalia aq; aperte propemodum illudat conjugio, ac qui etiam benedictionem addit. Hinc deficientibus sponsalibus publicis, solent Dares delictum ex mente Electoris pro adulterio magis quam polygamiâ habere, quia publica conjugii illusio in sponsalibus clandestinis cessat. Unde remissioni conjugis locum dant; quod non fit in verâ polygamiâ.

3. Polygamiâ benedictione sacerdotali perfecta, concubitu tamen nondum consummata ordinariâ gladii pœnâ non punitur sed aliâ arbitrariâ & mitiori. Nam polygamiâ est adulterium cum illusione conjugii, & quia pœna hujus non multum excedit pœnam adulterii; colligitur, si desit adulterium, quod fit, quando concubitus non accessit, mitiorem aliquam pœnam inferendam esse, relegationis nimirum perpetuæ vel temporali.

4. Sin & concubitus & benedictio desint & delinquentes in solis sponsalibus subterierint, jubet eos Elector. p. 4. constit. 20. §. **haber das Beschlaffen** &c. carcere vel relegatione temporali puniri. Nam ut *levinus* præced. delictis, ita & mitius puniri debet.

ARTICUL. VI.

DE

REMISSIONE A CONJUGE FACTA.

1. Nuptriam legitur, bigamo prodesse debere remissionem conjugis, imò p. 4. *const. Elect.* 20. tacite rejici videtur verb. **Ordnung und setzen / das dieselbe Straffe wieder die Verbrechere in dem Laster der zweyfachen Ehe unnachlässig / in unsern Landen exequi ret und vollendet werden soll** &c. quibus verbis usus quoq; est Elector in distandâ pœnâ duplicato adulterio, itidem remissionem non admittente. p. 4. *constit.* 19. in fin. Idq; est conveniens rationi naturali. Qui enim ita publicè illusit sancto matrimonio non dignus est qui diutius in eodem vivat, conjugè vel maxime id desiderante. Ipsam namq; matrimonii sanctitatem ejusmodi homo violare ausus est.

MEMBR. XXIII.

DE

DELICTO EORUM QUI BINA SPONSALIA CONTRAHUNT.

1. Potissimum quidem præced. membr. in fin. part. 1. articulo peculiari de hoc delicto differere. Verum, quia habet suas species gradusq; quibus pœna ordinariâ augetur vel minuitur, nec videtur aq; ex intemperantiâ quàm ex levitate animi provenire, sed planè diversi generis esse à polygamiâ: consultum magis putavi eidem peculiare membrum assignare.

2. De

2. Delictum binorum sponsaliorum non videtur suam naturam involvere aliquam intemperantiam, quemadmodum polygamia, sed magis injustitiam. *Nam desiderans aliam sponsam prater eam, quam habet, non potest, quatenus sponsus, dici hoc facere ex concupiscentia exercendi libidinem cum variis objectis (novit enim se a priori sponsam non admissum iri) nec satiatus ex costu cum ipsa facere; sed potius peccat, quemadmodum is, qui pacta conventa non servat: sunt enim sponsalia quiddam contractibus simile, majorem tamen quam ceteri contractus omnes fidem contrahentium exigentes, quia sunt conventio, qua mediante ea societas inicitur, quam Deus & natura indissolubilem volunt.*

3. Quapropter non est dubitandum, quin poena polygamia dicta in Constit. Carol. ad bina sponsalia contrahentes non sit extendenda. *Nam polygamia, que ex Constit. Carol. gladio punitur, est quoddam delictum, quod intemperantia cum injustitia conjuncta parit: ac hoc, nisi circumstantie quedam accedant intemperantiam arguentes, ex injustitia particulari magis oriri videtur: ut modo demonstratum dedimus. Cum ergo principium realitatis idem non sit in utroque delicto, nec poenam eandem debere esse colligi potest.*

4. Celebrantibus bina sponsalia ex Edicto pratoris jure Romano infamia irrogatur, l. 1. §. ult. in fin. ff. de his qui not. infam. cui in Electoratu Saxon. carcer aliave poena arbitraria accedit. *Thun. firsil. Sächs. Kirchenordnung etc. von Thesathen.* *Nam quemadmodum qui fidem fallunt in contractibus praesertim is, qui ex singulari amicitia inveniuntur v. g. societatis, depositi, infamiam notari solent; ita & is qui in contractu concernente individuum & indissolubilem societatem, frangit fidem infamiam notari, & cum gravius adhuc peccat, majori etiam poena affici debet.*

5. Cum vero sponsalia apud nos alia sint publica alia clandestina; ordinaria gignitur poena, si sponsalia publica de praesenti bina celebrata sint. *Nam mediis publicis sponsalibus censetur apud nos indissolubilis illa societas inita, ut civiliter subsistat, confirmanda benedictione. Clandestina autem sponsalia apud nos hanc vim non habent, ut hisce dici possit societas conjugalis contracta: unde sola publica obligatoria *verbündliche Ehegelöbniße* vocare solemus: cumq; clandestina apud nos obligatoria non habeantur, nec fidem fecerint ab eis recedens decedens est.*

PRIMA PARS

Hujus Membri

DE

AGGRAVANTIBUS POENAM BINORUM SPONSALIORUM.

1. Aggravant poenam, si copula carnalis accesserit vel circa prius vel circa posterius desponsatam vel circa utramque it. si posteriora sponsalia benedictione firmata sint. it. Reiteratio. it. si posteriora contra prohibitum facta sint. *Nam cum vitiositas hujus delicti consistat in levitate animi impellente hominem, ut injustus fiat non servando fidem, merito ab eis petuntur gradus delicti, quae injustum augent vel minuunt. Hac autem, quibus aggravari hoc delictum diximus, nihil aliud sunt, quam injustum augmenta, ut ex articulis seqq. patet.*

ARTIC. I.

DE

EO QUI POSTERIORA SPONSALIA MEDIANTE BENEDICTIONE SACERDOTALI VEL ETIAM CONCUBITU PERFECIT.

1. Qui non modo bina sponsalia contrahit, sed etiam cum posteriori rem habet longè gravius delinquit, quam in sponsalibus subsistens. *Nam quò minus injustum corrigi potest, eò majus est: ac tale injustum minus corrigi potest, si posterioribus sponsalibus accedit concubitus, quam si in nudis sponsalibus delinquens subsistit. Ignominiam namque, quam ex sponsalibus, quae servari non possunt, posterior patitur, quemadmodum & alia communes injuriae, estimari & ita paritè laese quodammodo satisfieri potest. At si etiam posteriori sponsa pudicitia adimatur, cum, quae tamen matrimonium iniri nequit (est enim non modo absurdum sed & impossibile priorè contractum ob posteriorem invalidum, quippe cum in societate conjugali vivens aliam inire nequeat, supervenientem rescindere & nullum pronunciare velle;) oritur injustum quod corrigi nequit; quia per subsequens matrimonium quod ademptum est reddi non potest; & alia ratione correctio injusti non procedit, quia adempta pudicitia bonum inestimabile est. Quà de causâ Elector Augustus prudenter infamiam bina sponsalia celebrantibus irrogari solitam auxit, constituendo, ut delinquens in publico loco ad Numismam sistatur & in perpetuum relegatur. Quere autem S. Romanus Elector eandem poenam dictaro etià desponsate posteriori, quae stuprum perpeffa est, voluerit, cum tamen stuprum perpeffis aliàs parcat, aut ad minimum mitior poena diceretur, nullam aliam quam hanc reperio causam, quòd ejusmodi femina soleant profitendo pudicitiam hoc agere.*

agere, ut injustum, quod patitur preccdens sponsa eo minus corrigi possit & existimantes eam hoc modo sponsum recuperare non posse. Deinde videmus & in simplici supra à SRmo Electore carcerem supra tã, ac sponso pratoris dictatam esse.

2. Quod si posteriora sponsalia etiam benedictione firmantur, non dubitarem ejusmodi delinquentibus in Electoratu Saxon. fustigationem dictare. Nam gravius peccatur, dum una violatur cultus divinus & quasi ludibrio habetur; presertim cum ex Ordinat. ecclesiast. sit. von Ehefachen rubr. von der Straffe der Unzucht und des Ehebruchs s. würde aber. videatur sponso vel ob solam stuprum cum alia familia commissum fustigatio infligi posse.

ARTIC. II.

DE

CELEBRANTE ALIA SPONSALIA POSTQVAM CUM PRIORI SPONSA CONCUBUIT.

1. Sponsus, qui cum sponsa concubuit, nova contrahens sponsalia minus peccare videtur quam is, qui cum posteriore sponsa rem habuit. Nam licet ob societatem, quam cohabitare restindere, percoitum arctiorem redditam, magis injustus videatur, est tamen injustum tale quod facilius corrigi potest, satisfaciendo scil. posteriori pro injuria & rediendo ad priorem. Hoc autem aggravare delictum videtur, quod non modo ex injustitia, sed etiam ex intemperantia committatur: videtur enim quasi percoitum jam exsatiatus delinquens novus querere libidines. Interim tamen nec ob hoc gravius puniri potest, posito quod intemperantiam hanc suam cum posteriori sponsa nondum exercuerit. Hec me movent, ut, statutam, talem sponsum, non obstantes, quod prior eam recipere velit, mitius puniendum esse quam eum, qui cum posteriori rem habuit.

2. Contra sponsa, quæ cum priori sponso concubuit & cum alio sponsalia celebrat magis peccat, quam quæ cum posteriori. Nam studet in familiam posterioris sponsi transferre liberos alienos: at quæ cum posteriori rem habet facit, ut injustum, quod prior sponso perpeffus est, non facile corrigi possit. quis enim sponso in gratiam recipiet eam quæ alteri sese prostituit? nisi forte appareat feminam cum posteriori tunc coivisse: cum audires, se cum priori in gratiam debere redire, illius vexandi causa.

ARTIC. III.

DE

EO QUI CUM UTRAQUE SPONSA REM HABUIT.

1. Videtur ei, qui cum utraque sponsa rem habuit, hand

Q9 3

minor

minor quam fustigationis poena dictari posse, nisi velis dicere, ob matrimonium cum priori per benedictionem perficiendum eam mitigandam, ut relegatio tantum imponatur. *Nam praeter injustum, quod committitur, etiam perpetratur adulterium & peccatur ex intemperantia: ut non dubitem, taleno hominem fustigationem mereri.*

ARTIC. IV.

D E

EO QUI PLURA QUAM DUO CELEBRAVIT SPONSALIA.

1. Gravius delinquit & severius puniendus est, qui plura quam duo celebravit sponsalia. *Cum enim hoc delictum, quale sit, ex injustitia aestimetur: eo autem majus injustum orsatur, quò plures leduntur femina: sequitur & poenam ordinariam ob hoc aggravandam esse, & quidem eo magis, quò plures alie circumstantia accedunt v.g. copula carnalis vel in omnibus vel in plerisque.*

ARTIC. V.

D E

EO QUI CONTRA PROHIBITUM BINA SPONSALIA CELEBRAT.

1. Quod instantiam prioris sponsae à magistratu prohibita nova celebrat, hoc ipso delictum aggravat. *Nam quo magis injuriam quis patitur & quo magis contra jus, eo majus est injustum: at mulier implorans magistratum magis iniuriam patitur, & magis contra jus, dum non tantum universalis lex in sua universalitate relicta, sed à magistratu applicata eam laedi prohibet. Suprà n. lib. 1. cap. 5. membr. 1. artic. 12. diximus, injuriam à gradu à jure, contra quod peccatur, pendens esse.*

PARS SECUNDA

Hujus Membri

D E

MINUENTIBUS POENAM EJUS QUI BINA SPONSALIA CELEBRAVIT.

ARTIC. I.

D E

EO QUI IGNORANS CUM PERSONA DESPONSATA SPONSALIA CELEBRAT.

1. Constitutio Electoralis agens de binis sponsalibus excipit eos ab ordinariâ poenâ, qui ignorantes cum desponsatâ personâ celebrant sponsalia, *infern sic vom erften Verlobungsdiffen schaff gehabt.*

Nulius

Nullus enim homo qui ignorans delinquit, causa efficiens proxima delicti dici potest; prout hoc ipsum cap. 3. huj. libr. demonstratum dedimus.

2. Quapropter, persona ignorans ab omni pœnâ est immunis, (modò ignorantia non sit nimium supina) aut si rem habuit mitissimè punitur, vel planè eidem venia datur. *Nam satis jam punita est, qua decepta sponsalibus & pudicitiam amisit & officium maternum facere tenetur in pariendo & infante educando.*

ARTIC. II.

DE

SPONSA QUÆ DESERTA A SUO SPONSO
CELEBRAVIT NOVA SPONSALIA.

1. Videtur liberâ ab omni pœnâ mulier, quæ deserta novâ sponsalia contraxit. *Nam ei, qui facit principium dissolvende societatis nihil injusti infertur aut parum, si alterâ persona se pro solutâ habeat: videturq; nullam aliam ob causam puniri posse, quàm quod non expectare magistratûs officio seipsam solutam declaravit, aut posteriorem sponsum velut ignorantem decepit.*

ARTIC. III.

DE

REMISSIONE QUAM SPONSUS SPONSÆ VEL
SPONSA SPONSO FACIT.

1. Impetrat veniam delinquens nec sistitur pro numellis nec relegatur, cui pars læsa delictum remittit & per benedictionem sacerdotalem matrimonium perficere parata est. *Nam hoc in delicto eò magis remissio procedit, quò magis ex injustitia particulari, quàm ex alio quodam vitio peccatur. Solam itaq; infamiam posteriora sponsalia celebrantibus tali in casu Ordinat. ecclesiastica in Electoratu Saxon. reservat; aut si cum stupro conjuncta sint, pœnam carceris dicitur.*

2. Est autem hoc in remissione præsentis delicti singulare, quòd etiam profit alteri parti nocenti; cum tamen regulariter in adulterio id non procedat. *Ratio est, quia in adulterio remissio veniam pœna meretur propterea, quòd denegatâ eâ, pars innocens majori malo afficiatur quàm per delictum ipsum affecta est: at delictum, de quo hic agimus in injustitiâ positum est: circa quod remissio facta arguit minus injustum. Ubi verò minus injustum est, ibi & pœna est mitiganda. Hinc si prior sponsa remissionem faciat, posterior quæ cum sponso rem habuit non pro numellis exhibetur & relegatur, sed solent Ddres eidem carcerem ad 14. dies dictare.*

3. Efficit porrò remissio, ut licet posteriora sponsalia benedictione sacerdotali consummata sint & liberi procreati fuerint,

cogatur

cogatur persona, derelictâ posteriore conjugē ad eam, cum quâ priora sponsalia publica & de præsentī celebravit, redire. *Nam nullus magistratus potest posteriora sponsalia justa pronunciare; quia nulli in conjugali societate viventi concedi potest aliam quarere uxorem; sed si quis hoc facit, in perpetuo vivit adulterio, & liberi procreati spurri sunt.*

ME M B R. XXIV.

D E

DESERTIONE MALITIOSA.

1. Delictum desertionis malitiôsæ ex injustitiâ proficiscitur particulari, in quam quis incidit vel ex levitate animi, vel superveniente odio, vel tædio ferendi onera matrimonialia. *Nam vñ societatis conjugalis inita obligatur conjux conjugī ad cohabitationem, & neutra enim pars sine alterâ præsentē & concurrentē in laboribus domesticis, procreatione & educatione liberorum, officium perficere potest. Quapropter si conjux sine causâ justâ absit & contumaciter cohabitationem denegat, injuriam alteri facit, & peccat propriè ex injustitiâ particulari: huic enim visio annumerandum quicquid ab altero alteri præstandum denegatur: inæquale enim est alterâ parte subeunte conjugium ab alterâ non consequi quod propterea debetur.*

2. Desertor malitiosus nemo dici potest, nisi longo tempore sine probabili causâ abfuerit & citatus non comparuerit. *Nam desertor malitiosus est similis debitori moroso, qui id, ad quod obligatus est, præstare non vult, consistitq; ejus vitium in specie quâdam injustitiæ particularis, quæ contumacia vocatur; (De quâ inferius discendi locus est) estq; nihil aliud quàm propositum non præstandi ad quod quis obligatus est. Ejusmodi autem propositum colligitur ex temporis diuturnitate & interpellatione. Quapropter, ut quis pro malitioso desertore haberi possit, solent Dares tempus absentie tantum requirere, quantum sufficiens videtur ad arguendum, conjugem propterea abesse, quod nolit cohabitare amplius eum conjugē domi relictâ, & ad hoc triennium, quadriennium, quinquennium sufficere putant, prout prudentia judicis habitâ ratione circumstantiarum petendarum ab iis, quæ absens conjux, antequam abiit fecit, quomodo vixerit, conjugemq; tractaverit, desinit. Hinc, ut constet de absentie contumaciâ, citatio faciendâ est, quæ absens compareat & legitima impedimenta alleget, quæ si allegare nequit, aut ad ea proponenda non comparat, pro malitioso desertore haberi potest. De quibus uberius discendum est in materiâ de processu judiciario.*

3. Pœna malitiôsæ desertionis in Electoratu Saxonie est fustigatio. *Ordinat. Ecclesiast. sub tit. von den Ehegatten so einander bößlich verlasset. Hanc tam severam penam Augustus Elector propterea statu-*

Facit, quod desertor malitiosus contumaciter dissolvat societatem, quam Deus indissolubilem tam severe vult. Mitigatur tamen poena ordinario in carceris poenam, si pars deserens & deserti redeant in gratiam.

M E M B R. XXV.

DE

INCESTU.

1. Sequitur, ut de incestu & sodomiâ dicamus, quæ duo delicta matrem habent vitium intemperantiæ, & gravissima omnium criminum sunt, quæ circa rem veneream committi possunt, maximeque horrenda. *Notandum enim est, quod supra ex scientiâ morum docuimus, intemperantiæ vitium consistere in concupiscentiâ voluptatum, quæ percipiuntur ex tactu in cibo, potu & re venereâ, & dupliciter peccare; vel enim intemperans concupiscit voluptates ex objectis naturaliter voluptatem gignentibus, vel ex iis, quæ non naturaliter jucunda sunt. Nam natura jucunditate & nausæâ voluit non modo hominem, sed & omnia animalia ducere ad appetenda objecta cuius, congruentia. Hinc fit, quod alia animalia jucunditatem percipiant ex vescendis carnibus alia abhorreant. Circa objecta naturalia peccat intemperans supra modum concupiscendo voluptates ex iisdem: unde oritur prima species intemperantiæ gignens delicta circa rem veneream, de quibus hæcenus disseruimus. Altera intemperantiæ species consistit in concupiscentiâ objectorum naturaliter non jucunditatem sed horrorem gignentium, quæ horrendum vitium est. Nam homines, quod cibum concernit, appetunt quidem carnes & ex esu harum, non tamen omnium, voluptatem percipiunt. Abhorrent enim non modo communiter homines à carnibus glirium, murium, canum; sed & ducuntur horrere, si alios ejusmodi carnibus vesci conspiciant. Quapropter horrendi & abominandi sunt qui in concupiscentiâ voluptatum, eo delabuntur, ut jucunditatem objectorum naturalium non amplius sectantes querant voluptatem ex objectis non naturalibus. Sunt ergo quemadmodum in cibo & potu, ita & in re venereâ objecta alia naturaliter jucunditatem parientia alia horrorem quendam. Hic autem horror oritur 1. ex identitate. Ut enim ab esu carnis humanarum abstinemus, quod sentiamus esse idem quiddam cum nostrâ carne: ita & horrore quodam ducimur, si res venerea nobis exercenda sit cum personâ quæ idem nobiscum est. v. g. pater, quia idem est cum filiâ, utpote sciens se hujus principium, ducitur horrore, si cum eâdem coire debeat. Quenam autem causa sit, quare hominibus identitatem sentientibus indiderit natura horrorem, qui eos ab inordinatâ conjugali societate abstineat, tradetur part. seq. qua tractatum de amicitia comprehendet. 2. ex in-*

R r

habili-

habilitate objecti ad procreandū aliquid nobis simile. *Nam ne confusio specierū oriatur, aut frustra emittatur semen, quod naturaliter principium est excitans in feminā potentiam, ut sc. fiat homo id quod in eādem potest esse, & ita mares desinant procreare: voluit natura indere omnibus animalibus horrorem, quo abstineantur ab inutili emissionē seminis & immisione illius in vasa, in quibus excitetur aliquid à specie eorundem diversum.* Ex hisce nunc patet, quodnam sit vitium incestus & Sodomie, quæq; sit causa, quare hæc delicta tam horrenda & abominanda sint. *nim. Identitas parit incestum; Inhabilitas objecti ad procreandū sodomiam, gravissima & horrenda circa rem veneream crimiina ob concupiscentiam voluptatum ex objectis non naturaliter iucundis, sed communiter horrorem gignentibus.*

2. Incestus ergò nobis definitur delictum carnis commissum actu rei venereæ à quo communiter homines propter identitatem ducti horrore abstinent.

3. Estque incestus duplex, consanguineorum & affinium. *Nam natura horrorem indidit hominibus abstinendi non modo ab iis personis, quas norunt secum idem esse, sed etiam quas norunt altum, venereum exercuisse cum iis, qui idem secum existunt; v. g. quia novi, matrem esse idem quiddam mecum, abhorreo à coitu cum eādem: it. quia novi cum hac muliere patrem meum coivisse, hic autem idem quiddam mecum est & horror me detinet, quò minus cum eādem rem habeam. Causa autem, cuius gratiā natura hoc facit, parte seq. tradetur.*

4. Incestus consanguineorum rursus duplex est, alius inter ascendentes & descendentes, alius inter collaterales. *Nam ascendentes, pater & filius, avus & nepos, proavus & pronepos norunt se esse idem; quia pater filii, avus nepotis pronepotis principium existunt: collaterales vero norunt se idem esse, quia in uno principio conveniunt, v. g. frater & soror norunt se esse idem; quia patrem vel matrem idem sui principium habent.*

5. *Rectè ergò procedemus, si præsens membrum dividentes in tres partes, dicamus 1. de tribus speciebus incestus 2. de augmentibus penas omnium specierum. 3. de minuendis easdem.*

PARS PRIMA

Membri vicefimi quinti

DE SPECIEBUS INCESTUS.

ARTIC. I.

DE INCESTU ASCENDENTIUM ET DESCENDENTIUM.

1. Incestus ascendentium & descendentium magis horrendus

ius est, quàm collateralium. *Nam cum identitas sit causa horro-
ris; eo magis erit horror, quò major est identitas, & quò major est horror, quem
perciperemus si ipsi faceremus, eo magis horrendum putamus, si ab alio fieri
videmus. Est verò identitas ascendentiũ & descendentium major quàm
collateralium; quia in ascendentiũ & descendentibus alter principium al-
ter principiatum; in collateralibus sunt duo ejusdem principii principiat.*

2. Incestum inter ascendentes & descendentes Deus in suã
Republ. igni coërcere jussit *Levit. 20. v. 14. hodiè gladio punien-
dum esse Ddres communiter statuunt, & hæc pœna quoque in Ele-
storatu Saxonico approbata est. p. 4. constit. 22. Quædammodum omni-
alias quòd horrendum est ab oculis removemus, ne amplius in conspectum
veniat: ita merito ejusmodi homo è numero viventium tollitur, ne ve-
lus horrendus amplius conspiciatur.*

3. Nihil autem quoad incestum inter ascendentes & de-
scendentes interest, utrum descendentes ex legitimo an ex prohibi-
to coitu sint: pari pœnã afficiuntur liberi etiam ex fornicatione nati
cum parentibus rem habentes. *Nam semper adest sensus identitatis,
quocunq; modo alter ab altero procreatus sit. Idq; expressit Constitutio E-
lytor. Saxon. p. 4. constit. 22. verb. So in auff und niedersteigenden Linien
einander Bluts halber verwand. &c.*

APPENDIX.

DE

DELICTIS QUÆ SIMILITUDINEM INCESTUS INTER
ASCENDENTES ET DESCENDENTES
COMMISSI HABENT.

1. Incestui similis est scortatio cum nutrice. *Nam utrius
matris quodammodo locq; est, præsertim si suolactæ nutrix sit eam, cum quo
rem habuit. Sed quia cessat sensus identitatis, pro incestu propriè dicto
haberi nequit. Solent tamen Ddres pœnam scortationis in ejusmodi per-
sonis aggravare.*

2. Similiter nec propriè incestus est, quando pater adopti-
vus cum filiã adoptivã rem habet. *Nam nullus est identitatis sensus:
interim tamen quia paterno affectu pater illam prosequens non abstinet à
coitu, gravius longè peccat, quàm qui simplex stuprum committit: cumq;
matrimonium cum eãdem contrahere legibus prohibeatur: merito gravio-
ri aliquã pœnã, quàm stupri est, afficitur.*

3. Pariter nec is propriè incestum dici potest committere,
qui concubuit cum filiã spirituali quam ex sacro baptisinate leva-
vit. *Cessat enim & hic Identitas sanguinis & horror, qui inde nasci so-
let. Gravius tamen ob hoc peccatur, quòd pater spiritualis memor bap-
tismatis*

matris esse & ab inhonestis rebus filiam spirituales dehortari debuisse. Ita de solent Ddres relegationem temporalem eisdem dicitare.

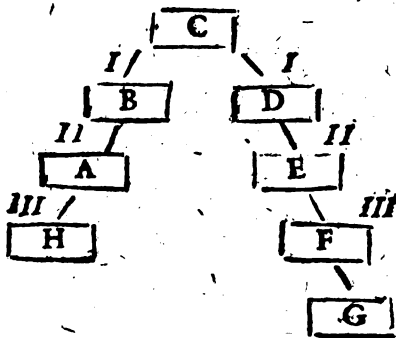
ARTIC. III.

DE

INCESTU INTER COLLATERALES.

1. Incestus collateralium non est unius generis. Nam pro-
ut variat sensus identitatis ita quoq; sese habent gradus & genera ince-
stus. Sensus autem identitatis collateralium eo major est, quo propius ad
principium accedunt: quâ de causâ in numero collateralium maximè sen-
tiant identitatem frater & soror: hi enim quamproximè ad principium
accedunt.

2. Habet incestus collateralium suos terminos nec progred-
itur in infinitum. Nam sensus identitatis in hominibus se non ulterius
extendit, quàm quatenus per spacium vite datum est collateralibus nos-
se suum principium ratione cuius idem sunt. Hinc optimâ ratione ter-
minatur collateralium incestus in Consobrinis: ita ut consobrini non possint
coire sine incestu, quemadmodum nec consobrini cum sui consobrini filiâ,
nepte, pronepte &c. Nam plerumq; vita hominum eo se extendit, ut a-
vum vel aviam sive ex patre sive ex matre visu cognitos habeant. Quod
ipsum facit identitatem sentiri. Quapropter rectius procederent legis-
latores in numerandis gradibus linea collateralis pro distinctione incestu-
um, si eo gradu personas collaterales distare dicerent, quoto gradu distat à
fratre qui proximus eidem est; secus ac jus civile vel canonicum facit: Ita
namq; non modo unicâ regulâ quovisq; prohiberi sint coitus collateralium
comprehendi posset, fieretq; unica lex: Omnis coitus collateralium ad
secundum gradum inclusivè esto prohibitus tanquàm incestuosus.
Pro intellectu horum esto schema continens personas A. B. C. D. E. F. G.

Est

Esto persona B qua commisit incestum cum D vel etiam cum E, t. aut C, si gradus numerarentur secundam distantiam ejus, qui stipite proximus existit, statim pateret, coitum esse incestuosum, quem persona B sive cum E, sive cum F sive cum G habuit. Nam diceremus, commissum esse inter eos, qui in primo gradu sunt. Si porro persona A coierit cum E vel F vel G statim diceremus, incestum inter personas secundo gradu commissum & personam A tali vel tali poena, quae eadem hic semper est, afficiendam. Nam ex sensu identitatis incestum metimur, sensum autem hunc ex distantia persona à principio generationis, quod stipitem vocant. Hec obiter appno, non ut reprehendam LLatores aliter numerantes; parum enim refert quomodo gradus pronunciemus; sed tantum ut ostendam, quid commodius videatur. Hinc Constitutio Electoralis reverrà ratione numerandi Canonica, jura tamen natura probe observans pronunciat coitum collateralium incestuosum usq; ad tertium gradum inaequalem v.g. inter A & F quia Canonica numeratione F tanquam persona à stipite remotior tribus gradibus distat. Et ita voluit hac constitutio in rei veritate, si numeratio fieret, quemadmodum nos optarem pro meliore captu stadiorum fieri, pro inbessudo haberi omnem coitum, qui sit inter eos, qui sunt secundi gradus. Nam mens Legislatoris non fuit ad incestuosum coitum absolutum eum quem habet persona A cum persona G, licet sint in quarto gradu linea inaequalis.

PARS PRIMA

Articuli secundus

DE

INCESTU FRATRIS CVM SORORE.

L. Omnis coitus fratris & sororis vel fratris fororisve cum sororis aut fratris liberis in infinitum est incestuosus. Esto in praemisso schemate frater B, soror D, disco horum coitum esse incestuosum, & eum quem frater B exercit cum sororis D filia E vel cum ejus nepte F vel cum ejus pronepte G ad, esse incestuosum, & mereri eandem poenam. Nam B novit, se cum D, E, F, G idem in patre C qui sensu identitatis ob proximitatem B cum C unum est;

1. Incestui inter fratrem & sororem dictata est in Electoratu Saxon. fustigatio cum perpetua relegatione. Ordinat. Eccles. tit. von Ehefachen rubr. welchen Personen sich in Ehegatten &c.

3. Quaestio movetur, an & liberi Adami incestum commiserint? Ex nostris principiis procedendo factum est respondere, quod non. Nam incestus est delictum quod committitur ex intemperantia postea in electione objecti, à quo ut abstinamus naturaliter horrorem percipimus. At liberi Adami inierunt invicem matrimonia non ex tali electione; sed quia mundus aliter propagari non potuit. Quemadmodum ergo in tem-

perans non est qui necessitatis tempore, quando vivit in urbe obsessa, vescitur muribus, sed qui alios cibos natura convenientes habens mures eligit, quia putat, se plus voluptatis ex hisce quam communibus cibis percepturum esse, extremè intemperans est: ita nec is ex vitio intemperantiae peccat, qui videns aliã ratione humanum genus non propagari posse, Deo ita ordinante, cum sorore conjugalem societatem inist. Ex qualitate namq, principii operantis & sine, quo excitatur illud ad operandum, omnis actio aestimari debet, an bona vel mala sit.

PARS SECUNDA

Articuli secundi

DE

INCESTU CONSOBRINORUM.

1. Consobrinus & consobrina incestum committentes mitius puniendi sunt, quam frater & soror. Nam incestus horum minor est, cum longius distent à stipite seu principio generationis, respectu cuius idem sunt, ut adeo sensus identitatis sit minor. Quapropter nec lege Mosaicã nec jure civili consobrinorum nuptiae pro incestuosis habentur. Hinc ordinatio Eccles. tit. von Ehefachen rubr. welchen Personen sich in Ehegelöbniß mit einander ein zu lassen verboten ic. relegationem perpetuam diffinit.

PARS TERTIA

Articuli secundi

DE

INCESTU COLLATERALIU LINEÆ
INEQUALIS.

1. In lineã collateralĩ inæquali videntur mihi pœnæ minus convenientes à LLatoribus communiter assignari. Solent quippe plerumq, eandem in utriusq, statuere pœnam; cum tamen qui propioris gradus sunt majorem mereri videantur, utpote qui plus sensus identitatis habeant. Videtur autem supputatio graduum Canonica in causã; quia secundum hanc à remotiori fit graduum denominatio.

2. Sic incestum inter collaterales in secundo gradu lineæ inæqualis fugigatione puniunt æquè ac inter fratres & sorores, Ordinatur. Ecclesiast. tit. von Ehefachen. Esto in schemate patrueles B habens rem cum sororis D filia E, puniatur hæc filia E æq, ac B patrueles vel D mater, i. e. fugigatione. Videtur autem persona E minus peccare quam mater D, minus namq, filia E sentire identitatem potest, quam mater D, unde & minus peccat. Quã de causã deberet B fugigari sed E consobrinorum pœnã, nimirum relegatione, affici. Verum parum fortasse refert: concessum est enim LLatori pœnas criminales constituere & aggravare, prout videt eandem sufficere vel non ad extinguenda vitia.

3. Omni-

3. Omnibus, qui in gradu tertio lineæ inæqualis secundam supputationem canonicam sunt, videtur pœna relegationis distari. *Ordinat. Eccles. tit. von Chesachen rubr. welchen Personen sich in ein Ehegêlbbünd mit einander einzulassen verboten/ s. die Personen/ welche sich selbsten/ ver. würden sich aber/ verb. da sich auch.* Quod mihi multos moveret scrupulos. *Esto F distans tribus gradibus à stipite C; hæc persona F si rem habeat seu cum A seu cum B equalis cum personis A & B pœna afficitur: cum tamen pœna personæ B major esse debeat, quàm A; & personæ A major, quàm F. Quin contingit, personam F cum aliâ ab eodem principio C descendente rem habentem. v. g. cum H incestum non committere nec ut incestuosam personam puniri. Unde moti Dvres nonnulli, quod de relegatione circa personam F tertio gradu à stipite distans precipitur, id interpretari se voluerunt, quasi non perpetua sed temporalis esset subintelligenda, ne persona F eandem cum consobrinis pœnam sustinere teneatur; contra quàm manifestus textus admisit. Alii incestui, quem committit tertio gradu à stipite distans F cum eo, qui est in primo gradu B relegationem perpetuam; et verò qui committitur ab F & A relegationem temporalem distant, existimantes, hanc versimiliter mentem L Latoris, relegationis pœnam omnibus in tertio gradu inæquali positis distantis, fuisse.*

4. Cùm etiam incestus terminetur in ordinat. Ecclesiast. tertio gradu lineæ inæqualis; quæritur si coëat qui quarto gradu à stipite distat cum personâ quæ alterâ parte distat primo gradu, an impunitum debeat esse delictum, & non pro incestu habendum? *Et sanè si secundum supputationem canonicam procedendo in lineâ tertiam inæquali subsistendum, cessabit omnis pœna. Sin autem videtur non admittendum, ut qui uno tantum gradu à stipite distat, v. g. B. rem habeat cum alio quoquam ex alterâ lineâ D E F G; erit dicendum, etiam id ut incestum puniendum quod in lineâ collateralis inæquali quarto gradu commissum est. Hinc SRmus Elector coactus fuit quoad eas personas, quæ quarto gradu à stipite absunt & cum proavi fratre distante unico à stipite gradu rem habent, peculiariter relegationem perpetuam distare. Ex quibus patet, supputationem graduum Canonicam non leviter turbare etiam prudentissimos L Latores. Quod si ergò ductum nature sequi vellemus, meliori ratione non possemus procedere, quàm simpliciter personis, quatenus à stipite distant pœnam determinando; v. g. distanti primo gradu D relegationem; secundo gradu, E relegationem perpetuam; tertio gradu, F si cum aliquo eorum, qui primo vel secundo gradu B vel A distant coiret, relegationem temporalem; quarto gradu G, si cum B vel A, carcerem. Verùm hæc obiter me theoria monere fecit, non quod statuat, pœnas nostrâ in regione*

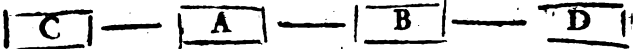
gione receptas injustas esse; liberum enim est. L. Latori dolores vitiosis hominibus infligere, quoad videat, illos sufficientes ad deterrendos homines à vitiosis actionibus: (Neq; enim, ut vulgo concipiunt, in hoc poenarum genere ulla attenditur proportio. Id quod supra satis perspicue docuimus.) Sed tantum ut ostenderet, quantum turbarum det supplicatio Canonica, quam, si Pontifex in gradibus quoad causas matrimoniales determinandis abire à jure civili voluisset, rebilius instituire potuisset, numerando gradus personarum ad stipitem proximè accedentis.

ARTIC. III.

DE

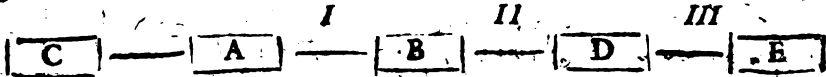
INCESTU AFFINIUM.

1. Incestus affinium malitia fundata iridem est in vitio intemperantiæ ducentis hominem ad appetendum objectum in re venera, à quo ut abstineat horror naturaliter inditus monet. Nam sentit in se homo horrorem, quo abstinetur à personâ, cum quâ illa coisset, quam novit secum idem esse. Hec est ratio, quare Affinitas sit inter maritum & consanguineos uxoris & inter uxorem & consanguineos mariti, non inter uxoris & mariti consanguineos. Esto in adjecto schemate

A maritus, B uxor; mariti A frater C; uxoris B soror D. Dico C & B sit, A & D, esse affines, non C & D. Nam C sciens A fratrem secum idem quid existentem coivisse cum feminâ B abhorret ab actu venereo cum eâdem exeranda, & ita pariter D soror feminæ B ab actu venereo cum marito ejusdem A. At inter C & D nulla causa horrores naturalis est. Patet ergo quare consanguinei uxoris sunt affines mariti & contra consanguinei mariti affines uxoris, non consanguinei uxoris & mariti inter se. Deducimus ex inde definitionem Affinitatis, quatenus hic in materiâ delictorum faciendâ, quod sit conjunctio personarum, quarum altera est idem quiddam sanguine cum eâ personâ cum quâ altera rem habuit, seu actum venereum exercuit.

2. Ne verò quid omittamus quod ad contemplationem hujus delicti facere possit, præmittendum est, tria numerari affinitatis genera. Primum genus vocant conjunctionem, que fit mediante uno matrimonio; secundum, que fit mediantibus duobus matrimoniis; tertium, que fit mediantibus tribus matrimoniis. Sunt in adjecto schemate A mari-

tus uxoris B, & frater mariti A, esto C qui affinis est mulieris B in primo genere.

genere, propterea quod haec conjunctio fit unico inter A & B matrimonio. Ponatur A mori, B vidua nubere alii marito D: erit hic D prioris mariti Afratri C affinis in secundo genere affinitatis; quia mediantibus duobus matrimoniis ipsi conjungitur. Rursum autem moriente B & viduo D ducente aliam uxorem E, reddetur haec affinis persona C in tertio genere, quia tria matrimonia interveniunt, ut fiat conjunctio.

3. Sed primum omnium speculabimur affinitatem in primo gradu; haec enim proprie affinitas est & naturalem aliquam causam, incestus in se habet sensum nimirum identitatis: v. g. quia C frater mariti A sentiens eum A identitatem, respuit actum venereum cum B uxore sui fratris.

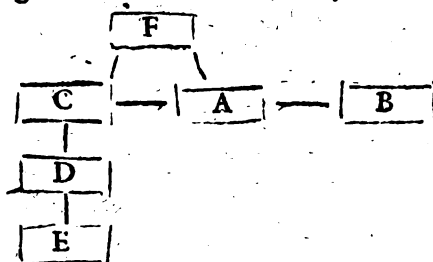
PARS PRIMA

Articuli tertii

DE

INCESTU AFFINIUM PRIMI GENERIS ET IN SPECIE DE EO QUI COMMISSUS EST INTER ASCENDENTES ET DESCENDENTES.

1. Solent plerumque LLatores eousque in affinitate primi generis coitum pro incestuoso habere, quousque in consanguinitate. Nam ex praeced. patet, affinitatem eiq; ac consanguinitatem in identitate sanguinis fundatam esse, non quidem affinitatem, sed illius persona cum qua res venerea exercetur a persona, qua per hoc affinis redditur v. g. frater mariti sit affinis uxoris, non quod huic sanguine jungatur, sed quod marito ejusdem Unde sequitur, in affinitate non aliter gradus ac in consanguinitate numerari. Esto in schemate adjecto A maritus, B uxor, mariti A frater C hujusq; filius D & nepos ejus E. Dico secundum supputationem canonicam C esse feminam B affinem in primo gradu; quia scilicet ejusdem marito A primo gradu sanguine junctus est, utpote cum uterq; uno gradu a stipite F distet; D filium ipsius esse junctum mulieri B secundo & E nepotem eisdem tertio gradu. Nam tot gradibus hi a stipite F; unde B uxoris maritus A itidem descendit, distant.

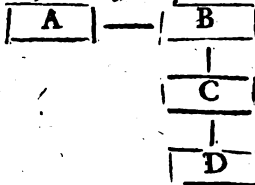
Uxor, mariti A frater C hujusq; filius D & nepos ejus E. Dico secundum supputationem canonicam C esse feminam B affinem in primo gradu; quia scilicet ejusdem marito A primo gradu sanguine junctus est, utpote cum uterq; uno gradu a stipite F distet; D filium ipsius esse junctum mulieri B secundo & E nepotem eisdem tertio gradu. Nam tot gradibus hi a stipite F; unde B uxoris maritus A itidem descendit, distant.

2. Differentiae quoque poenarum merito ab hisce gradibus affinitatis petuntur. Nam quo major est identitas sanguinis inter duas

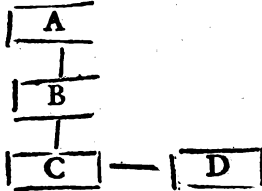
per-

personas, eo magis altera ab alterius conjuge ratione rei venerea abhorret.

3. Incestus inter ascendentes & descendentes fustigatione solet puniri; quam pœnam confirmavit constitutio Electoralis p. 4. constit. 24. & Ordinatio eccl. sit. von Chesachern. Nam cum inter ascendentes & descendentes sit maxima identitas, etiam affinitatem mediante hac conjunctione arctissimam fieri necesse est. Nemo ergo rem habens vel cum personâ ex posteris sue uxoris vel cum eâ, que uni ex posteris ipsius connubio iuncta fuit, pœnam fustigationis effugere potest. Esto in pra-

posteris mulieris B.

Sic in altero Schemate esto personâ A habens filiam B & ex hac natum nepotem C cujus defuncti vidua est D. Dico, si cum D rem habeat, remitti incestum fustigatione puniendum. Denique fuit uni ex posteris ipsius nupta.

PARS SECUNDA

Articuli tertii

DE

INCESTU AFFINIUM IN LINEA COLLATERALI.

1. Incestus affinium primo gradu lineæ æqualis, quando frater cum fratris viduâ vel viduus cum defunctæ uxoris sororem habet, æquè graviter punitur ac incestus fratrum & sororum vel affinium in lineâ ascendente & descendente, fustigatione nimirum. p. 4. constit. 24. & Ordinatio eccl. Rationem huius severitatis, cum pœna relegationis sufficere videatur, reperire non possum.

2. Cæteri affines ad tertium gradum inæqualem inclusivè incestum committentes pœnâ relegationis afficiuntur. Ordinatio ecclesiasticâ. Quæ pœna paulò severior est in eos, qui sunt in secundo gradu æquali, quia consanguineis ejusdem gradus non major dictata est pœna sit. qui à stirpe tertio gradu distant. Quæ de re paulò ante disserui.

PARS

PARS TERTIA

Articuli tertii

DE

AFFINIBVS SECUNDI ET TERTII GENERIS.

1. Incestui nostris in Ecclesiis annumeramus coitum vitrici cum privigni sui viduâ; inter quas personas affinitas est secundi generis. *Junguntur enim duobus matrimoniis. Causa quare incestui annumeretur, redditur, quod & jure civili inter has personas matrimonium prohibitum sit. l. uxorem 15. ff. de Ritunupt. & quod vitricum respectu viduæ privigni patrem representet. Et quia nulla certa pœna constituta est, solent Ddres vel carcerem vel temporalem relegationem dicere. Nos nihil hic addere possumus, quam hoc liberum esse LLatoribus suos cives exercendi in temperantiâ & ulterius quid præcipiendi servandum, quod jure nature præcisè non exigit.*

2. Tertio in genere affinitatis nullum incestum committi LLatores nostri tradunt. *Et reverà etiam nullus est, utpote omni sensu identitatis cessante.*

PARS SECUNDA

Membri vicesimi quinti

DE

IIS QUÆ VIDENTUR POENAM INCESTUS AUGERE.

ARTIC. I.

DE

INCESTV PER ADULTERIUM COMMISSO.

1. Videtur incestus cum adulterio conjunctus gravissimum mereri supplicium, sed Ddres solent semper vel adulterii vel incestus dicere pœnam, eam scil. quæ gravior est. *Nam in panâ hisce delictis inferendâ non æq. læsto inspicitur, ac ipsa vitiositas ledens: unde secundam majorem vitiositatem infertur pœna. Hinc v. g. si mulier soluta adulterium committit cum patre marito, non punitur ob adulterium sed propter incestum p. 4. constit. Elector. 23.*

PARS TERTIA.

Membri vicesimi quinti

DE

MINUENTIBVS POENAM INCESTUS.

ARTIC. I.

DE CAUSSA EFFICIENTE DVBIA.

1. Minuit pœnam incestus ordinariam, & altera pars, cum

quâ incestus dicitur commissus, delictum confessum non sit. *Nam sepius diximus, iudicem non procedere debere ad pœnam ordinariam, sed adhuc reddere dubium eam quâ possit de causâ efficiente. Nam si executione factâ altera pars delictum strenuè neget, videbitur injustè judicasse.*

ARTIC. II.

DE

INCESTU CULPOSO ET CASUALI.

I. Ignorantia delinquentium parit incestum vel culposum vel casualem. *Nam si delinquentes ignorantes & scire non valentes se consanguineos esse vel affines altum venereum exercent, incestus oritur casualis: sin vero inquisitione factâ id scire potuissent, incestus fit culposus, majorq; inest culpa, quo facilius scire potuissent. Solent autem Ddres in casu, quo aliâs fustigatio dictanda erat, reum, qui prætendit ignorantiam, si eam juramento probare possit, communi stupri pœnâ afficiendum prænunciare.*

ARTIC. III.

DE

INCESTU MINORENNIVM.

I. Minuit pœnam hujus delicti minorennis ætas. *Ita enim jussit D. Augustus Elector p. 4. const. 22. personam in lineâ ascendente & descendente, qua mortis pœnam regulariter meretur, fustigari. Ratio est quia minorennis ob abundantiam caloris præ ceteris laborant concupiscentiâ carnis & nonnunquam persuasionibus trahuntur ad appetenda objecta rei venerea minus naturalia: ut adeo quoad hoc delictum magis ex quâdam infirmitate naturali, quam ex vitio videantur peccare. Quapropter pro ratione circumstantiarum pœna eorûq; mitigari potest, ut in carcere virgis cadantur & relegantur, in casu sc. quo pœna gladii subeunda erat; in quo autem fustigatio inferenda, relegatio perpetua substituat.*

ARTIC. IV.

DE

INCESTU EORVM QVI NON UTROQVE PARENTE, SED VNO TANTVM CONJUNCTI SVNT.

I. Opinari quis posset, incestum mitius puniendum, si conjunctio oriatur ab uno parente: at hoc pœnam non mitigat. *Nam licet incestus sit fœdus propter sanguinis conjunctionem, videaturq; delictum minus conjunctione minori existente; nihilominus tamen hac distinctionem nullam infert; quia sufficit adesse sensum identitatis; hunc enim sam subtiliter quoad horrorem in hominibus natura non implantavit, ut aliqua horrore distinctio animadverti queat.*

ARTIC.

ARTIC. V.

DE

INCESTV EORVM QVI NON PER LEGITIMVM MATRIMONIVM CONIUNCTI SVNT

1. Non desunt Ddres, qui putant, pœnam incestus ad minimum inter affines mitigandam, si conjunctio non consistat in legitimo matrimonio. *Rationem reddunt, quod affinitas meretricia tantum non mereatur, ut ob eam neglectam vel fustigatio vel relegatio infligi debeat.*

2. Sed ordinariam pœnam retinendam etiam in minus legitimis conjunctionibus demonstratur ex verâ causâ incestus. *Neq; enim reverentia, quam quis debet conjunctioni, causa peccati in incestu est, sed sanguinis identitas & conjunctio; qua aq; inest per fornicationem vel stuprum, ac per legitimum matrimonium conjunctis.*

ARTIC. VI.

DE

INCESTV CVM MERETRICE COMMISSO.

1. Dubitare quis posset, annon incestus cum meretrice commissus mitiget pœnam. *Etenim in meretrice, qua venale habet corpus, nulla amplius ratio sanguinis videtur habenda esse; nec cum eâ coitur, ut procreentur liberi aut conjugalis colatur amicitia, cuius distinguende gratiâ natura hominibus horrorem indidisse videtur, prout part. seq; demonstrabimus. Quin Deus, quando prohibet incestum Levitic. 18. universaliter ita precipit: vers. 6. Nullus homo ad proximam sanguinis sui accedet, ut revelet turpitudinem ejus.*

2. Sed nihil prodest ad mitigandam pœnam incestus, licet consistat in nudâ scortatione. *Nam horror ob identitatem carnis manet. Quâ ratione utitur & Deus ipse Levit. 18. vers. 12. & 13. dicendo: turpitudinem sororis patris tui non discooperies, quia caro est patris tui. vers. 13. quia est caro matris tuæ.*

ARTIC. VII.

DE

INCESTV PER MATRIMONIVM COMMISSO.

1. Pœnæ incestus ordinariæ solent quoque infligi non modo iis, qui stupro vel fornicatione, sed etiam his, qui per matrimonium eum commiserunt. *Nam, uti sapius diximus, peccatum incestus fundatum est in appetitione coitus cum personâ ob identitatem quandam sanguinis fugiendâ: at hæc appetitio inest etiam iis, qui legitimum matrimonium inveniunt. Quapropter ordinatio Eccles. tit. non Ehesachen*

Ss 3

secuta

secusâ copulatione carnali; eos, qui matrimonium inierunt, eâq; punire jubet, ac ceteros.

2. Quandoque tamen, præsertim in hominibus potentibus matrimonium excusare incestum potest. *Ponas, dari regem, cujus status aliâ ratione conservari nequit, nisi consobrinam uxorem ducat: non dubito, eum à fœditate incestus liberum pronuncian- dum. Nam dâm non ex inordinatâ concupiscentiâ, & aliâ in promptu existente matrefam. hanc sibi ob conservationem imperii & subditorum salutem eligit uxorem, à quâ extra hunc casum abstineret, intemperans & incestuosus dici nequit.*

ME M B R. XXVI.

D E

SODOMIA.

1. Sodomia ab extremâ & fœdissimâ gignitur intemperantiâ, quæ ducit homines ad concupiscendum actum venereum cum naturâ planè pugnantem & humani generis propagationem impedi- entem, causantemque interdum monstrorum horrendorum pro- creationem. *Est hoc delictum ita appellatum à sodomitis, quos Deus immisso igne & sulphure ob crimen hoc delevit.*

2. Peccati sodomitici species fermè sequenti ratione inve- stigari possunt: actum nim. venereum præter naturalem omnis ho- mo exercere potest vel secum vel cum alio homine vel cum bruto & homo cum homine iterum tripliciter, scil. ut vel masculus cum masculo, vel fœmina cum fœminâ, vel masculus cum fœminâ rem habeat.

3. *Quapropter has species earumq; penas enarraturi primo loco sumus, subjicientes postea, quomodo augeantur vel minuantur.*

P A R S P R I M A

Membri vicesimi sexti.

D E

VARIIS SODOMIÆ SPECIEBÛS HA- RUMQVE POENIS.

ARTIC. I.

D E

MASTUPRATIONE.

1. Crimen mastuprationis est delictum carnis, quo quis i- pse solus secum actum venereum exercet, manibus vel instrumento alio titillationes excitando.

2. Quærent Ddres, an hoc peccatum sit sodomiticis pecca- tis annumerandum? Ego distingverem, an scil. emissio feminis manufacta oriatur ex nimâ abundantâ, ob quam natura ipsa illud noctur-

nocturno tempore quandoque ejicere solet; an verò ex consuetudine; illo casu peccatum non quidem pro sodomitico habendum; interim tamen, quia à LLatoribus nulla pœna in hoc constituta est, carcere puniendum. *Nam cum natura ipsa in nimia abundantia seminis operetur ejaculationem ipsius: non videtur peccatum hoc impugnare naturam, quomodo admodum sodomia: interim tamen, quia superveniens ultronea tibi illarum viam quandam ad sodomiam sternit, non plane impune esse debere existimo.* Quando verò jam ex consuetudine tibi illationes ejusmodi sibi quis excitat, sodomita habendus, & vel relegatione vel etiam fustigatione pro ratione circumstantiarum puniendus videtur. *Nam hoc delictum ex vitio intemperantia provenit querens voluptatem ex actu venereo præter naturali & impediens procreationem sobolis, detinensq; viros à matrimonio.*

ARTIC. II.

DE

SODOMIA QUAM HOMO CUM HOMINE COMMITTIT.

1. Paulò gravius præcedenti est delictum carnis quod homo cum homine perpetrat. *Nam hoc positum est in electione objecti alicujus præternaturalis, quod itidem vitatur & impudicum redditur, cum delictum, de quo præced. artic. tractavimus, eò non progreditur.*

2. Est autem pœna ignis, quam constituit in hoc ordinatio Carol. artic. 116. nimium gravis. *Nam sodomia cum brutis æquari nequit, utpote quæ cum periculo generationis alicujus monstris partus conjuncta non est. Hinc etiam apud nos de consuetudine recepta est gladii pœna. Nolo species hujus delicti persequi: quia nec profunt ad varian- dam pœnam & nefaria sunt, potiusq; ignoranda quàm ad cognoscendum proponenda.*

ARTIC. III.

DE

SODOMIA CUM BRUTIS.

1. Sodomia cum brutis est, quando vel masculus immittit semen in vulvam bestiae, vel femina admittit bestiam; estque omnium criminum maximè horrendum, merito pœnâ ignis coercendum. *Nam dum masculus semen immittit, quædã quod potentiâ bestia est excitatur, principium sit generationis alicujus bestie vel monstri; femina verò, dum in se habet id, quod potest esse homo, & patitur immitti semen à bestia excitante hanc potentiâ & corrumpente eandem, peccatum maximè execrabile committit. Et proinde satis prudenter LLatores talem sodomitanum vivum comburunt, ne vestigiis illius maneat reliquum.*

Est

Est & hac consuetudo salutaris, quâ simul brutum animal, cum quo sodomia peracta fuit, in cineres redigitur; utpote & recte rationi, jubenti omnem memoriam tam nefariorum criminum abolere, & juri divino. Lev. 20. vers. 15. congrua.

PARS SECUNDA

Membri vicesimi sexti.

DE

IIS QUÆ VIDENTUR AUGERE POENAM SODOMIÆ ORDINARIAM.

1. Licet reiteratio in nonnullis delictis poenam augeat, non tamen id facit circa Sodomiam. *Nam non ad effecta ipsa respexerunt Latroes poenam constituentem, sed ad horrendum vitium, quod facta indicant, punientes delinquentem non ob id quod factum est, sed quia ex tali vitio fecit: cumq; hoc ex reiteratione gradus non capiat, nec poena ob hanc agenda videtur.*

PARS TERTIA

Membri vicesimi sexti.

DE

MINUENTIBUS POENAM SODOMIÆ.

ARTIC. I.

DE

CAUSSA EFFICIENTE DUBIA ET NON SATIS COGNITA.

1. Videtur iudex hoc in delicto Rei confessione contentus esse debere, & poenam infligere, licet de corpore delicti non constet. *Nam est hoc delictum facti transeuntis & non permanentis.*

2. Et quidem in Sodomiam hominis cum homine melius sibi iudex consulere potest quam in commissam cum bruto. *Nam loco corporis delicti sufficere potest alterius quoq; Rei confessio.*

3. In Sodomiam verò cum brutis uti convenit præsumptionibus corpus delicti indicantibus. *v. g. sirens in ipso opere deprehensus sit.*

ARTIC. II.

DE

POENA SODOMIÆ ATTENTATÆ.

1. Conatus etiam ultimus poenam mitiori punitur. Conatum ultimum hinc voco v. g. si quis nondum emisit semen, aut incipiens immittere id non abolverit. *Nam immisso in vas sodomiticum semine, delictum pro perfecte consummato habetur. Solent verò Ddres poenam fustigationis conatus dictare. Nam antequam emittatur semen peniten-*

penitentia locus est indicanti potius incontinentiam, quam intemperantiam.

APPENDIX DE DELICTIS SODOMIÆ SIMILIBUS.

1. Sodomie simile habetur, si Judæus cum Christianâ aut Christianus cum Judæâ concumbit. Cujus ratio sine dubio hæc est; quia natum ex Christianis benedictum à Deo est: ex Judæis vero, rejectum & Deo abominandum. Masculus ergò cum Judæâ concumbens peccat principium existendo excitando, in Judæâ potentiam ad esse quid Deo abominabile: femina vero Christiana, dum patitur in se excitari potentiam ad esse quid Deo gratum, ab eo qui principium factus Deo abominabilis est. Solent Dares hoc crimen committenti poenam fustigationis dicere. *Mouentur hæc ratione, quòd l. ne quis Christianam 6. C. de Judæis, dicatur adulteris commissi viscem obrinere, si per seua Christiana & Judæa matrimonium ineant.*

2. Sodomie quoque simile reputo, si quis cum sceminâ impubere rem habet. Nam cum ejusmodi objectum non sit habile ad procreationem, eligens hoc ipsum simile est ei, qui aliud inhabile eligit, v. g. masculinum: non tamen atque peccat: quia proximâ potentiam habile objectum impubes femina est. Pœna hujus criminis est gladius: nisi femina impubes sciens consenserit, quo casu mitigatur, & fustigatio infligitur. p. 4. Constit. 31. Hinc quia infans nullus consentire valet, omnis concubitus cum infante merito gladio puniendus est.

MEMBR. XXVII.

DE

LUXURIA.

1. Luxuria in civitatibus merito punienda est. Voco autem Luxuriam intemperantiam quâ motus homo voluptates extactu in cibo & potu, ita quærit, ut suum patrimonium profundat. Hoc autem non debere esse impune hæc suadent: licet enim dicere quis possit, cessaturam esse luxuriam absumptio omnibus bonis, aut dandum luxurioso velut prodigo curatorem. Non inutile tamen puto futurum civitatibus, si & in luxuriosos habeant statutam aliquam poenam, quâ eò citius ad emendationem per duci possint: satius enim est ante absumpta bona redire ad meliorem frugem. *Es ita finimus quæ de delictis carnalis dicenda habuimus.*

MEMBR. XXVIII.

DE

INJURIA.

1. Injuria delictum est, quo quis lædere studet alterius existimationem. Est autem existimatio communis hominum opinio

T t

de

de aliquo, quod bonus sit, aut ad minimum non malus. Hinc injuria, si malis penitus naturam ejus inspicere, est delictum, quo quis hoc agit, ut alter apud homines vel pro turpitudine inhonestâ vel pro vili & abjectâ personâ habeatur.

2. Vitium, ob quod delinquens punitur, est potissimum injuria particularis. *Nam an ex invidia, an ex superbia & contemptu existimationem alterius quis laeserit, non attenditur, sufficit quem sibi sumpsisse & arrogasse hoc, ut lederet. Et sanè catera præter injuriam particularem visia in hoc delicto puniendo attendi non poterunt: quia solent pusillanimi non audentes in faciem contradicere hominibus, eorum famam à tergo sugillare: quorum visium in puniendâ injuriâ attendi nequit.*

3. Est autem omnis injuria vel realis vel verbalis. *Nam injuria delictum est, quo quis coxam hominibus alterum turpem aut vilem esse declarat: hoc autem vel verbis vel factis contingit: factis, si quis in alterum tale quid statuit, quod non nisi in hominem turpem & abjectum statui potest.*

4. Injuria verbalis est, quâ quis malam opinionem de altero contemptumque suum verbis declarat.

5. Estque hæc duplex, vel in scriptis vel sine scriptis. *Nam verba vel ore vel mediante scripturâ proferuntur & aliis hominibus exhibentur.*

6. Injuria scripta continetur scripturâ quæ vel publicatur, vel privatim communicatur. Scriptura publicatur vel suppresso vel adjecto nomine auctoris: Hæc vocatur libellus famosus: illa generali injuriæ verbalis nomine venit.

P A R S P R I M A
Membri vicesimi octavi.

D E

SINGULIS INJURIARUM SPECIEBUS.

ARTIC. I.

D E

INJURIA VERBALI.

1. *Injuria verbalis omnis hic ea vocatur, quæ facta est vel verbis ore prolata vel in scripturam, quæ libellus famosus non est, redactis.*

2. *Quamvis autem injuria scripta eidem speciei cum eâ, quæ ore prolata tantum sine scriptis facta est, annumeretur: est tamen injuria scripta gravior. Nam scriptura non modo diutius durat, sed etiam indicat delictum magis proereticum: sæpè namq; ex incogitantia & precipitantia volat irrevocabile verbum; quod vero scribitur magis premeditatum est. Quò autem delictum magis proereticum est, quoque diutius durat malum inde illatum, eò injuriosius existit.*

3. Com-

3. Committitur autem omnis verbalis injuria verbis aliquem vel turpem & vitiosum hominem vel vilem declarantibus. *Nam in hisce duobus posita esse omnem injuriam, ait. huj. membri tradidimus.* Hinc non modo injuria est, si quis alicui vitia animi, sed & si vitia corporis objicit: v. g. qui aliquem nebulonem, scortatorem, furem, raptorem, falsarium nominat: his enim denotatur vitiosus homo. si. qui infantem aut fudantem quem vocat: vox enim infantis per metaphoram significat imprudentem; fudei, usurarium. si. qui mendacii aliquem arguit, dicendo, tu mentiris. Item, si quis vitia & defectus nature alicui exprobrat, vocando aliquem monoculum, luscum, gibbosum. Hæc enim verba declarant contemptum in dicente & quod alterum pro vili homine & contemnendo habeat. si. si quis aliquem vocet cornutum vel spinum: designant enim hæc verba vilem hominem.

4. Pœna huic delicto ordinaria imponi nequit: habet enim sibi principium injustitiam particularem: unde fit; ut ratione majoris vel minoris inequalitatis perpetuo pœna varianda sit. Hæc est causa, quare jure communi pœna extraordinaria & arbitraria sit imposita.

5. Hodiernâ consuetudine solet conventus de crimine injuriæ condemnari ad palinodiam seu recantationem in loco publico faciendam, additâ insuper pœnâ pecuniariâ, carceris, relegationis vel etiam fustigationis, pro ratione circumstantiarum, personæ, loci, temporis &c. Quam consuetudinem confirmat D. Augustus Elest. p. 4. Constit. 42. §. nach dem wir &c. Quare autem consuetudo confirmata Imperatoris Constit. in Ordinat. Camer. p. 2. tit. 28. §. und sonderlich seyen, per universam germaniam introduxerit palinodiam einen Wiederruffi alii aliam proferunt causam: nonnulli tradunt, justum esse, ut quod injuriato ablatum est restituatur; contra alii disputant per injuriam nemini quisquam honoris adimi: uti enim existimationi illius, qui laudatur à vilibus hominibus, nihil accedit, ita nec vilium vituperationi honesto viro quicquam detrahit. His moti alii dixere, palinodiam esse introductam in vindictam, ut læsæ satisfiat. Unde porro nata est questio, quare hoc in delicto criminatis & vindicativa pœna cumuletur; cum aliâ observari id solvat, ut subiens criminalem pœnam à vindicativa liberetur: quemadmodum & jure Romano circa hoc delictum observatum est, ut conventus actione injuriarum criminali, civili conveniri nequeat, & contra. Dico ergo palinodiam nec pœne vindicative nec criminali annumerandam, non magis quàm si fur ablatam pecuniam jubetur domino restituere; nec tamen etiam propterea introductam esse, quasi viri boni honestati aliquid detractum revera sit quod restituendum est. Sed definitioni supra injuriam delictum, quo quis hoc agit; ut alterius existimationem

onem ledat; existimationem vera, quod sit opinio hominum de aliquo quod bonus aut ad minimum non malus sit. Licet erga injurians honestati viri boni nihil revera detrabere valeat: ita tamen vulgus comparatum est, ut facile sinistram de aliquo opinionem concipere possit non attendendo, quia auctor sit eorum qua sparguntur, quam tamen & honesti viri evitare student: hinc quicquid ex injuriâ sinistrae opinionis subortum esse potest, merito primam omnium tollendum est; quod alia ratione fieri nequit, nisi injurians seipsum publicè mendacii arguat, quo hoc ipsum ad notitiam vulgi perveniat. Cum vero seipsum mendacii reum publicè faceri, sit res maximo cum pudore conjuncta: pudor autem sit affectus magnam molestiam creans: hinc videtur esse poena quaedam. (est enim poena molestia, quam quia ob commissum delictum sustinere tenetur.) Haec causa est, quare nonnulli videntes palinodiam inferre recantanti molestiam, fieriq; lesi gratiâ, poenam quandam vindictivam dixerunt: cum tamen nulla sit poena nisi per accidens ob concomitantem pudoris molestiam, nec etiam ut poena sit dictatur.

6. Ex hâc cognoscimus, cuinam palinodia sit dictanda, nemini scilicet, nisi qui dolo malo seu ex proposito hoc egit, ut opinio communiter mala, ac si vitiosus homo sit, de aliquo concipiatur. Nam dum quis confitetur, se mentitum, famosus est; quia ipse de se predicat, quod dolo malo falsum dixerit ad injuriam alterius pertinens: dumq; haec publica confessio imponitur, non frustra fieri debet, sed ob hoc, quod opinione communiter malam suo mendacio de altero gignere hominibus voluerit.

7. Hinc in locum palinodiae, si dolo fugillandi famam & existimationem ex facto non compareat, substitui solet deprecatio, sine *Christliche Abbitte und Erklärung*. Nam quando contingit, aliquem ex irâ quid in alterum turpe dicere, non animo famam fugillandi & existimationem, seu non eâ intentione, ut mala de altero concipiatur opinio, peccatur in nullâ re, quam quod alter ad justam aliquam iram commotus sit: est enim contumelia causa iram concilians. Unde molestia, quam in laeso gignit justa ira, adimenda est deprecatione & declaratione: quia deprecatio media est delinendi iram. Quapropter, si appareat, injuriam nihil ferre aliud, quam justam iram in laeso operatam esse, etiam in deprecatione subsistendum est. Id quod contingit, quando injurians objectavit aliquod corporis vitium, aut aliud, quod vitium animi notabile non arguit. Hinc etiam fit, quod quando deprecatio dictatur, nulla severior quam carceris aut relegationis poena reo imponi soleat.

8. Deprecatio aggravatur, si vitium animi objectatum sit, in hunc modum: *So ist bellagier ihne eine Abbitte und Erklärung!*
 das

daß Er an denen wieder Tam ausgehoffenen injuriem allenthalben Privat
und unrecht gehandelt; zu thun schuldig.

9. Deprecatio & non palinodis imponi solet ei, qui vilem
hominem injuriâ affecit. *Nam qui non est in ore hominum, ejus nec
existimatio apud eosdem laedi potest: unde nec opus habet palinodis.*

ARTIC. II.

DE

FAMOSO LIBELLO.

1. Famossus libellus est scriptura crimina alteri objectans
suppresso nomine auctoris publicata. *Hodie communiter paquillus
vocatur. Ad famosi autem libelli essentiam puto pertinere suppressionem
nomini auctoris. Nam Ordinas. Carol. art. 110. ita definitur: Et inde
reddi causa potest, quare famossus libellus singularem penam mereatur: &
quia nimirum est delictum latens & clandestinum & praeteris ad no-
tandum aptum: utpote cum laesus in judicio per sententiam innocens de-
clarari noqueat. Quid magis autem delictum ex injustitiâ particulari
commissum nocet; eò gravior est & magis puniendum.*

2. Poena jure civili est ultimum supplicium l. un. C. de famos.
libell. Ex ordinatione Carol. est talio. artic. 110. *Quam ordinationem
confirmavit D. Augustus Elector p. 4. constit. 44.*

ARTIC. III.

DE

INJURIA REALI.

1. Injuriâ realis est omne factum erga alterum, quod non
nisi in turpes aut viles personas committitur. *Tale namq; factum
vergit in ignominiam patientis; in qua posita est essentia injuriæ. v. g. si
quis manu aut baculo aliquem percusserit: ita enim servos tractare sole-
mus, it. si quis barba quem apprehenderit, faciem aut os deformaverit: ita
enim dementes tractamus, it. si quis aliquem sine justâ causâ in jus voca-
verit, vel etiam contra voluntatem ipsius domum intraverit: talia enim
facimus erga eos, quos nihili pendimus.*

7. Poena arbitraria planè est hoc in delicto. *Magna enim est
hujus varietas.*

PARS SECUNDA

Membri viceßimi octavi.

DE

AUGENTIBUS POENAS INJURIARVM.

1. Pro inquirendis hoc delictum augentibus poenamque e-
jusdem, adhiberi possunt quæ de gradibus injustitiæ particularis
tradidimus. lib. I. huj. p. cap. 5. artic. 12. *Nam visioßimæ; unde fit: hoc*

hoc delictum ferme uacue est iniustitia particularis: id quod uel exinde discimus, quod calor iracundia excuset magis quam augeat: Quo enim uis magis sine ira, odio uel alio affectu aut uisio injuriam infert, eo grauius censetur peccare. Cuius nulla alia ratio est, quam quod tunc magis appareat, eum ex iniustitia particulari peccasse: i. e. honores & existimationem alteri uoluisse detrahere obtinendi huius gratia, quo alter minus, ipse plus haberet. Hec etiam causa est, quare hoc delictum retineat generalis nomen injurie.

2. Eo maior ergo injuria est, quo magis bonæ famæ studet qui injuriâ est affectus. Nam quod malum homines magis fugiunt, quodq; magis inuiti patiuntur iniustius est.

3. Injuriâ, quam nullus pateretur, grauior est eâ, quam quidam paterentur. Est namq; malum majus quod communitur omnes fugiunt.

4. Injuria eo tempore illata, quo quis celebrat sponsalia, nuptias, magistratum uel alium honorem subit, grauior est, quam quæ aliis temporibus infertur. Nam malum eo tempore illatum, quo quis magis illud fugit grauius est.

5. Injuria in foro, palatio principis, curiâ &c. illata grauior est quam quæ alibi. Eo majus enim malum est, quod in eo loco quis patitur, in quo id magis fugit; & ubi etiam ab eo magis securus esse debebat.

6. Injuria in eum, qui in majori existimatione est, commissa maior est. Nam quo majus bonum est, quod destruitur, eo grauius est malum & iniustum quod infertur.

7. Injuria parentibus, uxori, liberis, consanguineis, illata maior est quam alia. Nam eo magis quis iniustus est, quo magis obligatus est ad bonum alterius conservandum, quod in eo destruit.

8. Injuria magistratibus, uirisque magnanimis & magnificis illata maior est, quam ea quæ aliis. Nam quo dignius est subiectum, eo majus etiam bonum est quod illud afficit: Ledens ergo existimationem uiri magni majus ledit bonum.

9. Quo ex pluribus injuriis injuria est composita eo maior est. Nam quo ex pluribus malis malum est compositum, eo majus est.

10. Quæ injuria non subsistit in unâ personâ sed ad plures pertingit maior est. v. g. Injuria liberorum ad parentes quoq; spectat. Itaque si quis generalibus uerbis usus fuerit, dicendo in ignominiam Tissi, qui procurator alicujus provincia est, omnes provinciarum procuratores sunt uelutines.

11. Quae injuria alicui injuriato alia incommoda v. g. ut in collegio opificum non tolleretur, nec artem mechanicam tractare possit, quae se honeste sustentet, major est. *Nam quod malum cum periculo magis est. & eventus eorum malorum conjunctum est majus est.*

12. Tandem & generaliter injuria eo major est, quò magis ab aequalitate proportionis: i. e. quò superior & honestior est injuriatus & vilior injuriam inferens. v. g. si homo plebejus effuderit contumeliosas voces in Cancellarios, Consiliarios vel alios, qui à latere principum sunt; idcirco in doctos &c. Nam justum in aequalitate proportionum positum est, & proinde quò magis ab aequalitate receditur, eo injurius est quod committitur.

13. Ex hisce procedens iudex prudenter penas injuria augere & aggravare potest, & eo magis quo plura quae injustum majus arguant concurrunt. Gravissimae autem quae sunt injuriae, ex modò dictis quoque cognoscere possumus. nunc ea, quae inferuntur magistratibus à subditis, parentibus à liberis, dominis à ministris & famulis. *Nam his inest maxima inequalitas, & per consequens maxime injustum: hujus enim essentia in inequalitate consistit. Quapropter etiam his injuriis peculiares solent assignari poenae, quas proinde seorsim duobus articulis comprehendimus.*

ARTIC. I.

DE

INJURIIS MAGISTRATIBUS ILLATIS.

1. Injuria magistratibus superioribus, vel iis, quorum consiliis magistratus superiores utuntur, illatae, si verbales sint, relegatione vel temporali vel perpetua pro ratione aliarum circumstantiarum puniri solent. *Id enim testantur responsa facultatum juridicarum & scabinarum. Et rectè. Nam non tantum nimia inequalitas haec delicto inest ratione personarum, sed alia concurrant aggravantia, nim. injuria magistratum pertingit ad totam civitatem, consiliariorum ad principem; major etiam est horum existimatio qua leditur, quam aliorum hominum: his itidem debebat injuriatis reverentiam.*

2. Injuria realis in magistratum commissa arbitraria poena puniatur, & quidem ita, ut ad capitale supplicium iudex suo arbitrio progredi possit. *Idq. etiam in Electoratu Saxoniae observatur p. 4. Constit. Elect. 43 quae jubetur, ut relegatione, amputatione manus, suffiguratione, gladio ejusmodi delictum puniatur.*

ARTIC.

DE

INJURIIS QUÆ PARENTIBUS INFERUNTUR.

1. Gravissima quoque est injuria quam liberi parentibus inferunt. Nam ob beneficium maximum, quod scilicet ab hisce vitam habent. summam liberi parentibus post Deum & magistratum debent reverentiam. Hinc jus divinum immergeros liberos morte puniri vult. Deut. 21. v. 19.
2. Hodie ob atrocissimas reales injurias vel amputatio manûs vel fustigatio; ob leviores, relegatio vel carcer dictari solet. p. 4. Constit. Elect. 43.

PARS TERTIA.

Membri vicesimi octavi

DE

MINUENTIBUS POENAS INJURIARUM.

1. Minuentia poenas considerabimus procedentes eâ methodo, quam suggerit cap. 3. huj. libr. Cumq; constare debeat primum omnium, an reus sit causa efficiens proxima delicti; à consideratione hujus insitum faciemus.

ARTIC. I.

DE

EO QUI NON VIDETUR ESSE CAUSA EFFICIENTIS PROXIMA INJURIAE.

1. Dubium circa causam efficientem injuriæ oriri potest in injuriâ scriptâ, & potissimum eâ, quæ famosus libellus vocatur. Nam in famoso libello multi diversimodè ad injuriam inferendam concurrere possunt: est enim. 1. Inventor contentorum in carmine vel scripto injurioso. 2. is qui oratione vel solutâ vel ligatâ illud concepit. 3. qui describit. 4. qui publicat i. e. in publico loco affigit. 5. qui libellum publicatum reperiens divulgat & alius ostendit, ut contenta ejus ad notitiam hominum perveniant.

2. Queritur ergò circa famosum libellum; an qui eundem ab altero conceptum describit, aut nihil addit quàm ut eum publice, aut inventum in loco publico divulgat ordinariâ poenâ affici debeat? Et compositoribus quidem tantùm nonnulli Dares poenam ordinariam infligi volunt. ob Constitut. Carol. artic. 110. verb. durch seine böse mutwarhaffige schrifft hat bringen wollen &c. quibus verbu videtur summi, compositorum ordinariâ poenâ puniendum esse, non eum qui propalavit. Contra alii sentiunt, etiam publicantem vel dolo malo facientem, ut publicetur, vel scribentem afficiendam esse ordinariâ poenâ l. lex Cornelia. §. §. si quis 9. ff. de Injur. Et quævis isidem non mortis poena.

poena sed hac tantum, quod jubeatur delinquens esse instabilis, instigatur: apparet tamen ex eo textu, componentem, scribentem, edentem equiparari. Magis perspicuus est textus l. un. C. de famos. libell. Sed quia nonnunquam contingit, levioribus poenis existentibus, equiparari eos, qui, quando poene atroces sunt subtiliter ab invicem distingui solent: relinquatur dubium, quid hac in quaestione statuendum sit. Verum si solida adhibeamus fundamenta, non ignorare aut dubitare quid statuendum sit amplius poterimus. Quaestio est, quisnam habendus sit pro causa efficiens proxima delicti hujus, quod punitur talione ex Constit. Carol. Nam quaerere quisnam ordinaria poena sit afficiendus est quaerere, quisnam sit causa efficiens proxima. cap. 3. pr. n. 2. huj. libr. Hanc ut sciamus, videndum est, quisnam sit ille finis excitans hominem ad delinquendum mediante famoso libello. nimirum, delictum istud committentium hic finis est, ut quod ad infamiam alterius pertingens aperte dicere & probare nequeunt, omnibus cognitum reddant, ita tamen ut lateant, nec judicium propterea subire teneantur. Ex hisce patet, an ordinaria poena afficiendi sint qui famosum libellum scripserunt, propalarunt, repertum non suppresserunt sed aliis publicarunt, generaliter definiri non posse. Nam alii scribunt vel publicant lucelli gratia, alii ut a compositore velut amico mereantur benevolentiam; illi profecto non puniri debent ordinaria famosa libelli poena: neque enim delicti hujus causa efficiens proxima existunt, utpote non excitati ad operandum a fine, quem intendunt libelli famosi compositores; verum a lucro. Unde instigenda his est poena propter avaritiam, qua ducuntur ad ministerium in re tam turpi & iniusta praebendum. Ceterum si appareat, scribentes & propalantes eodem fine quo compositorem excitatos ad operandum esse, non dubitandum est, quin velut cause efficientes proxima poena ordinariae subjici debeant. Verum quid statuendum de eo, qui famosum libellum repertus non supprimit sed aliis ostendit? Sane hunc tendere ad eundem finem, ad quem compositor libelli, non est dubitandum: adeoque prope modum eque graviter peccare. Quamvis enim non eque latere studeat, putat tamen se posse impune diffamare, cum non auctor libelli sit, & ita spe impunitatis idem committit quod is qui composuit. Videtur tamen mitius puniendus, quia minus proereticè peccat quam auctor, cuius est, famosus libelli contenta excogitare & componere: compositum autem repertus & propalans ex oblatâ occasione peccat: neque enim si non reperisset libellum, unquam diffama sset alterum: ut adeo magis infirmitas quam virtus hinc insit, dum non potest resistere cupiditati diffamandi per inventionem passivillè excitata, qua infirmitate communiter homines laborare solent. Quapropter rectè Ddres procedunt qui repertori & propalanti passivillum nolant ordinariam poenam dictare, perpendentes verba Constit. Carol. ar.

110. durch seine böse unwarthaffige Lasterſchriſt hae bringen wollen &c. ſie
pra citati.

ARTIC. II.

DE

CASUALI INJURIA.

1. Casuales injuriæ variis modis fiunt, siue sint reales siue verbales & vel in scriptis vel sine scriptis. Reales contingunt ita, si quis v. g. famulum verberaturus præter opinionem aduentantem amicum pulset; verbales; si quis existimans, se à Titio injuriatū retorquendis animo injuriosa in eum verba conijcit, cum non Titius sed Mevius injurians fuerit. In scriptis autem frequentissime contingit, quem committere casualem injuriam, id quod nostri typographi & bibliopola nos docent: quando enim typographus excudit aut bibliopola distrahit famosum libellum, alicujus eruditi & honesti viri, de quo ne quidem cogitari poterat, cum innocentem hominem diffamaturum esse; nihil quicquam ei imputari potest, ob ignorantiam illius indincibilem. Hæc causa est, quare in civitatibus constitui soleant inspectores & censors scriptarum imprimendorum, quorum censuram typographi negligentes & clam prelo subjicientes scripta famosa merito puniuntur.

ARTIC. III.

DE

INJURIIS CULPOSI.

1. Injuriam culpofam committunt, qui acceptā pecuniā libellos famosos scribunt, typis excudunt, distrahunt incognitorum auctorum. Dum enim non inquirunt, siue ignorantia causa sibi sunt, ex qua peccant, & ita ob culpam puniendi.

2. Culpæ reos hocce in delicto & eos dicere possumus, qui rogati ab amicis componentibus famosum libellum consilia suasque inventiones suggerunt. Hi enim non excitati à sine, quem intendunt compositores, sed ut suum ingenium inventionibus ostentent, aut ut benevolentiam caperent causa sunt causa famoforum libellorum: ac proinde non ordinariā, sed quādam extraordinariā pœnā afficiendi.

ARTIC. IV.

DE

INJURIIS PER EBRIETATEM
COMMISSIS.

1. Ebrietas est duplex, altera planè immodica, quæ nullum judicio intellectus relinquit locum, altera quæ nondum mentem omnem planè evertit, illa ab omni pœnā & palinodiā liberat, hæc non item. Nam famam & existimationem ledere nequit alterius, qui sine

fine iudicio intellectus loquitur: nemo etenim ejusmodi hominis sermones attendit. At quibus non plane immodica inest ebrietas intellectum in consilium vocare possunt, sunt similes iis, qui nimis affectibus occupati peccant: sum tamen sciant quid loquantur, non negligitur ab auscultantibus sermo eorum, & propterea satis efficax est ad existimationem ledendam. Quamobrem etiam à palinodiâ ejusmodi ebrietas non excusat.

ARTIC. V.

DE

INJURIIS EX CALORE IRACUNDIÆ COMMISSIS.

1. Indistandâ poenâ reo injuriarum alleganti calorem iracundiæ prudentis iudicis est attendere causam iræ. Nam interdum causa ira talis est, ut excitat iram, quam nec homo aliàs lenis facile sedare quoad in rabiem quasi coniectus; interdum verò causa ira levis existit: illo casu putem etiam palinodiâ remissionem esse faciendam. Nam homines rabiem irati videntes non facile ducuntur ad fidem dictis tribuendam: unde videtur potius Christiana deprecatio discernenda, vel nuda declaratio.

ARTICUL. VI.

DE

IIS QUI INJURIAS IN SCRIPTIS REPERTAS ALIIS OSTENDUNT VEL AUDITAS REFERUNT.

1. Eorum, qui famosos inveniunt libellos eosq; non supprimunt, sed aliis ostendunt, mentionem fecimus artic. 1. n. 2. ubi demonstravimus, illos magis ex imbecillitate quam vitio peccare. Quâ de causâ ratione ordinis hunc in locum, ubi agimus de iis, qui ex imbecillitate peccant, referendi sunt. Uti verò in his sese res habet, ira & in iis qui aliquam injuriam scriptam circumferunt vel etiam injurias auditas aliis narant. Nam hi non eiq; peccant ac qui injurias excogitant, tantum videntur eâ esse imbecillitate, ut cupiditati ad propalandam alterius ignominiam resistere nequeant.

2. Sed quaeritur an qui auditas injurias (*welche thren Wehrmann haben*) referunt & auctorem laudare possunt à palinodiâ sint liberandi? Videtur non simpliciter affirmando vel negando responderi posse. Nam qui audita refert vel addit, se audita referre vel non; ille vel generaliter tantum hoc dicit v. g. *Die Leute sagen* vel in specie certum nominat. De hoc, qui, quando injurias narrat, certum auctorem unâ allegat, dubitari potest an palinodiâ onerandus sit nec ne. Nam dum allegavit auctorem ipse nihil asseruit, sed dubitative dixit: unde nec ad revocationem, condemnari potest: qui enim nihil asseruit, nec potest dicere se mentitum:

Vv 2

aliud

aliud enim est mentiri aliud mendacium dicere & narrare. Videtur tamen & qui injuriam evomens addit, se hoc audivisse ab illo vel illo, vel ab hominibus communiter id asserentibus, interdum confirmandi illud quod dicit & fidem conciliandi gratiâ hoc facere: quo casu omnino certi aliquid ponere videtur. Eo itaq; delabimur, ut distinguamus, an audita narrans addat, se audita referre, & nihil certo asserere; an vero asserat quod dicit & auctorem alleget confirmandi illius gratiâ quod dicit; huic non dubitarem palinodiam dicere, illi non auferrem. Quomodo enim sese mendacem ipse dicere potest, qui nihil asseruit, sed dubium audientem reliquit? Leviter hic castigandus videtur, quod eum, cui narravit, reddiderit de existimatione alterius dubium. Is enim verè injuriosus est, qui hoc agit, ut loco opinionis, quam de bonitate alicujus homines habent, aliam & quidem contrariam concipiant, eum nim. vitiosum esse; non qui dubiū quodammodo aliquem reddat & in opinione bonâ, quam de altero habet, minus constan-tem. Ex his, quæ differimus, apparet, eum qui audita refert, magis ex imbecillitate quàm vitio injustitia particularis peccare, adeoq; vitium puniendum esse.

ARTIC. VII.

DE

INJURIA QUAM PARIT IMBECILLITAS
EX VITIO PROVENIENS.

1. Cogor hic tractare quod supra cap. 3. huj. libr. docendum fuerat. Dum namq; in hac materiâ occupatus meditor, quæ causa sit, quare homines ad palinodiam conventi soleant excipere, se ex jactantiâ, lucri cupiditate, scurrilitate, nimis iracundiâ effudisse verba injuriosa, non tamen injuriandi animo; quare itidem disputari soleat à Dardibus, annon his in casibus pœna mitiganda sit & quomq; incido in contemplationem imbecillitatis nostri intellectûs, ut eum comparem pigro cuidam famulo non promptè sed vi quasi attracto & non nisi summâ necessitate, exigente domino, suas operas exhibenti. Cum in cis. c. 3. versarer, omnia ita disponerebam, ut nihil prætermittere posse viderer eorum, quæ de principis ationum vitiosarum dici poterant. Nunc fluctibus ignorantia immerfus & anxius de elabendo, dum quero causam, quare homines vitia sua prætendentes effugere injuriarum pœnam nitantur, intellectamq; meum probe fatigo, offert tandem sese piger: ut adeo hoc in loco proponere cogar quod supra debueram.

2. Tradidimus quidam lib. 1. huj. part. Vitium nullum esse solum, sed plerumq; alia secum trahere adeo, ut quemadmodum nemo perfectè virtuosus in unâ virtute esse potest, ita & nemo unum vitium perfectè habere queat sine aliis. Non tamen tunc incidit (quantæ imbecillitas!) vi-

tium

rium unum gignere quandam impotentiam in virtutibus omnibus, ut nullam virtutem firmiter & perfecte exercere possimus, sed sæpè ex imbecillitate peccemus. Quæ causa est, quare vitium unicum, si adfit, alia vitia secum inducat: dum enim facit, ut nullam virtutem firmiter habere possimus & sæpè ex imbecillitate peccemus, in alia vitia nos conjicit.

3. Pro inquirendis ergò causis ex quibus demonstrandum est, quod hic considerandum sumpsimus, dicimus, vitium aliquod efficere posse, ut edamus actionem alterius vitii propriam non ex illo vitio, sed ex imbecillitate quâdam seu impotentiâ. v. g. *Esto Sempronius homo nullâ in re injustus, sed à teneris advesfactus ut cuius, tribuat quod suum est, nec cuiquam quicquam seu pecunia seu honoris detrahatur, propositum etiam habens firmum nunquam id faciendi; extreme tamen iracundus. Hic motus ad iram & comescere illam non valens præpeditur, quò minus intellectum dicitur aturum, neminem ratione existimationis ledendum. & si Mevium, cuius intempestivo joco irritatus est, sceleratum nominaverit, illius existimationem valde lesum iri, in consilium vocare possit. Dico hunc injuriam inferre non ex vitio hujus delicti proprio nisi, injustitiâ particulari; quia semper alias sibi cavet, ne quæquam ratione honorum externorum ledat; sed ex imbecillitate, in quam conjicitur à vitio iracundiæ. Unde sequitur, eum penâ aliâ puniendum esse, quàm quâ afficitur qui sine causâ & propterea, quia ita adversus est & hoc agit, ut aliorum existimationi detrahatur.*

4. In delictis ergò, quæ non ex vitio horum proprio, sed ex alieno pariente imbecillitatem committuntur, prudentis LLatoris est, vitium intueri quale illud sit, qualisque sit imbecillitas ex quâ peccatur. Nam boni LLatoris est in causas & principia morbi probe inquirere, quò debita medicamenta applicare queat.

5. Hæc contemplatione præmissâ, videmur nunc posse ex causis differere de variis injuriarum generibus, quorum alia ex jactantiâ, alia ex iracundiâ, alia ex avaritiâ, alia ex intemperantiâ, alia ex scurrilitate inferuntur.

6. Ex jactantiâ injuriam inferunt qui gloriântur, se cum conjuge alterius vel aliquâ aliâ honestâ fœminâ rem habuisse, de quibus quærunt Ddres, an etiam injuriarum teneantur. Rationem dubitandi reddunt, quòd hi non videantur habere animum injuriandi, sed tantum ostentandi, se hos esse, quos mulieres ita deperiunt. Et sanè nemo negare potest, ejusmodi homines animum injuriandi non habere, dum se ipsos criminis illius reos deprecant, quò alterum diffament. Dico ergò verba illa injuriosa non ex vitio injustitiæ particularis nec animo injuriandi, sed tantum ex imbecillitate & quasi incontinentiâ injuriandi provenisse.

nisse. Ergone qui ita peccat mitius puniendus & à palinodiâ absolvendus est? nequaquam: cum enim hæc imbecillitas oriatur ex vitio aliquo; perpendendum, quale hoc vitium sit; attendendum etiam an revera aliquid existimationi honestæ fœminæ sit detractum, & inde faciendum judicium de palinodiâ & reliquâ pœnâ. Quod ergo concernit virum, ex quo peccatum hoc in casu est, jactantiam scilicet; non solet in civitatibus huic esse pœna constituta: est enim solidum & non facile aliis quàm habenti nocet; id quod cap. 3. membr. 1. n. 5. docuimus. Quia tamen in homine comit, procedente, ut nec suæ nec aliorum fama parcat, modo habeat, ut gloriari possit, jactantiâ unâ arguit, eum vel omnibus vitiis immersum vel nullius virtutis curâ habere, (extremè enim vitiosus videtur qui de vitiis gloriatur) meritò præter solitum gravi pœna subjiciendus est. Quapropter etiam Serenissimus Elector Saxon. p. 4. constit. 45. arbitrariam pœnam, nisi in carceris, relegationis vel etiam pro ratione circumstantiarum fastigationis ejusmodi delinquenti infligi voluit. Quod palinodiam concernit, quia talis jactator suo vitio facit, ut homines sinistra opinionem de honestâ fœminâ concipiant, tribuentes fidem confidenti unâ delictum suum; meritò ad palinodiam condemnandus est. Idem, similiter ita SRmus Elector introduxit.

7. Ex avaritiâ variis modis injuriæ inferuntur. v. g. quando bibliopola scientes excusos libellos famosos vendunt, quos arbitrariâ & gravi pœnâ affici debere nullum dubium est. it. quando mulieres pecuniam extorquere volentes juvenes divites deferunt, quasi ab his stuprum perpeisse sint; quibus Dares eam pœnam, quam SRmus Elector p. 4. constit. 45. in jactabundos juvenes statui voluit, dictare solent.

8. Ex intemperantiâ gignitur injuria, quando in præsentâ honestarum fœminarum, obscœnis quis utitur verbis. Intemperantes enim solent concupiscentiam in sese impudicis sermonibus excitare & fovere. Hisce quidem non palinodia, sed potius deprecatio dictatur. Nam muliere honestâ ad animum statim revocante voces obscœnas, existimatio ejus ladi non potest. Ergo ob justam iram in eâdem concessam deprecatione injustum illatum corrigi debet.

9. Qui ex iracundiâ injurias inferunt non solent distingui ab iis, qui ex calore iracundiæ i. e. ex vehementiâ affectûs & iræ incontinentiâ id faciunt: non dubitandum tamen est, ob vitium iracundiæ pœnam exasperari posse. Nam in injuriis per imbecillitatem, ab aliis vitiis creatam commissis vitiorum habendam rationem esse paulò ante diximus. Solent tamen injuria verbales, quas creavit iracundiâ, mitius puniri, præsertim, si in aliquâ maledicentiâ subsistant: est enim & maledicentiâ injuria; quia is cui maledicetur homo vilis reputatur: sed

parci-

parcitur huic, quia ex iracundiâ peccat, nec valde existimationem
bedit.

30. Reperiuntur scurræ, qui, ut placeant suâ scurrilitate ho-
minibus, nec suæ nec aliorum existimationi parcunt, quibus sine
dabio pro ratione circumstantiarum arbitraria pœna cum depreca-
tione imponi potest. **ARTIC. VIII.**

DE

IIS QUI POENITENTIA DUCTI INJU- RIAM REVOCANT.

1. Non dubitandum est, ob pœnitentiam injuriarum pœ-
nam remittendam aut mitigandam esse, prout citius vel tardius su-
pervenit. *Nam pœnitentia injustum hoc delictum illatum corrigit: dum
enim homines pœnitentiam injuriantis & ultroneam revocationem vi-
dent, de sinistra opinione statim remittunt. Huic accedit, quod persecu-
tio injuriarum apud Christianos alias odiosa sit: horum enim est, sese prom-
ptos ad veniam exhibere deprecantibus. Hinc in Curia Elector. Saxon.
introducuntur, ut conventus super injuriis à palinodiâ se liberare possit, si
propriâ sponte coram judice profiteatur, se de ætore nil nisi bonum sentire,
scire ac loqui posse. jubet quoq; SRmus Elector causas injuriarum sine
ambagibus & strepitu judicis componere. Process. judic. de Anno 1622.
tit. 1. §. besonders abtr. Cujus nulla alia est causa, quam quod actio inju-
riarum odiosa sit.*

2. Multò magis autem pœnitentiæ locus datur, quando no-
citur nondum est. v. g. si quis libellum famosum affigens pœnitentiâ du-
ctus, antequam quisquam contenta ipsius legerat, refixit. Nam cum hic non
excusatio peccasse nec lassisse deprehendatur, remittendum ipsi erit.

ARTIC. IX.

DE

EO QUOD FIT A PROVOCATO ET JURE RETORSIONIS.

1. Jus retorsionis species quædam belli privati est, vel ad-
minimum cum bello privato non injusto iisdem fundamentis in-
nititur. *Id enim indicant singula requisita retorsionis, que observari
Dæres volunt, quo just a fit.*

2. Primum autem circa retorsionem quæritur, quare, cum
bella privata non nisi in summâ necessitate, & quando omne judicis
auxilium deficit, admittantur; retorsio concessa sit, cum tamen qua-
liscunque injuria verbalis per magistratum satis vindicari possit.
*Nam licet injurians fugiat judicium, proseditur tamen adversus absen-
tem & contumacem, pronunciaturq; idem quod in presentem, imo jure Sa-*

xon.

non contumax pro confesso habetur. Cumq; pro defendendâ existimatione injuriato sufficere possit, si reus ad palinodiam condemnetur, licet absens sit nec eam praestet: injuriato per judicia satis consultum est, ut non opus habeat privatâ defensione. Verum cum defensio, quae mediante retorsione fit, in solis consistat verbis, ut inde graviores tumultus non sint metuendi, & praeterea injuria verbalis in praesentiâ multorum objecta melius corrigatur, retorsione impediende famam, quam si cum silentio audita deferatur ad judicem: voluerunt jura privatis concedere, ut sine strepitu judicii suam existimationem defendere possent, ne fortasse praesentibus peregrinis propaletur injuria objecta silentio excepta, & judicialis defensio postea sufficiens non existat ad malum inde illatum corrigendum.

3. Quò verò retorsio non injusta sit, praerogatur vera aliqua injuria. Nam cessante injuriâ, retorsio est tantum praetextus sub quo quis alteri studet impuni injuriam inferre. Quemadmodum nec defensio dici potest quod sine offensione praevia fit.

4. Necessè quoque est, ut injuria pertingat ad retorquentem. v. g. ut vel ipsius vel parentum, liberorum, fratrum, sororum, conjugis vel similium personarum, quarum lesio ad nos pertingere solet, honor & existimatio petatur. Nam de quâ injuriâ non conqueri in judicio possumus, eam nec retorsione propellere concessum est.

5. Tertio requiri videtur, ne retorsione usus prius suâ injuriâ alterum provocaverit. Nam qui efficacem actionem non habet super injuriâ, multò minus privatam defensionem licitam habere poterit: at qui alterum suis injuriis provocavit, efficaciter in judicio super injuriis agere nequit: excipiet enim alter, se prius injuriatum seu injuriis provocatum esse. Hec est ratio regulae, quam tradunt Ddres, Retorsionis non dari retorsionem.

6. Quarta puto, ad retorsionem, ut non injusta sit sed licita, requiri necessitatem quandam: voco autem necessitatem, quando injuriatus existimationem suam aliter quàm retorquendo vel in judicio agendo salvam retinere non potest. Quemadmodum enim judices, antequam admittant litigantes ad judicium, solent omnibus modis tentare amicabilem compositionem: ita & multò magis qui loco judicii privatâ utitur defensione & injuria propulsione, dare operam debet, an aliter quàm retorquendo existimationem suam rueri valeat. Obtinere verò hoc potest amice interrogando injuriantem, an hec sit mens ipsius in quâ constans perseveraturus sit, an verò verba sua aliter interpretari aut quod dixit revocare paratus sit. Hoc enim factò, satis apparet injuriatum aliter, quàm retorquendo vel judicium suscipiendo, salvam existimationem retinere non potuisse.

7. Per hoc verò non redditur injusta retorsio, quod injuriatus reum in judicium provocare & ibidem causam peragere poterit. *Causam num. 2. reddidimus, scil. quod jura civilia faciliora sint in hac defensione concedendâ, licet judicio locus sit, propterea quod in solis verbis subsistat, nec cum metu turbarum & seditionum conjuncta sit, quod factus est in reali defensione & ea qua armis fit.*

8. Addunt Ddres, retorsionem debere fieri in continenti, petità similitudine ab eâ defensione, quæ armis fit. Nos quamvis id non negemus, sed, ut in continenti fiat, requiramus: id tamen argumento Ddrum à similitudine petito firmiter inferri negamus. *Nam quod durante offensione & adhuc imminente periculo repulsio armis fieri debeat, hæc causa est; quia cessante periculo datâq; copiâ personam ledentem in jus vocandi locus est judiciis, & ita privatum bellum cessat: Sed modo demonstratum est, non obstante, quod per judicium injuria propelli possit, jus retorquendi dari. Quâ de causâ alia querenda est ratio, nim. quod non in continenti retorquens videatur juri retorsionis tacite renunciare, id quod a vide à LLbus arripitur; quia publica vindicta privati favorabilior est. Et si fervente irâ judicium intellectus distulit, à retorsione abstinendum; videtur mutatio consilii à meditatione vindictæ profectum esse. Quâ de causâ, quid sit in continenti fieri, aliter in retorsione quàm in defensione, quæ armis fit, defini debet. Nam, qui non amplius in ipsâ concertatione & ardenti pugná alterum ledit non potest legitimam defensionem pretendere. At retorsio dicitur in continenti fieri, quando quis percipiens injurias vel resciscens sibi absenti injuriam esse factam, statim vel ipse, si presens est, retorquet, vel per nuncios aut literas retorsionem significat. Quod profectò regulariter in defensione, qua armis fit, non procedit, ut quis arma vel auxiliares querere & ad pugnam ire possit, nisi singularis ratio aliquando id suadeat. Quâ de re ad materiam de possessionibus dicendi locus erit.*

9. Ita videmus, que faciant, ut retorsio illicita non sit; sequitur, ut de modo retorquendi differamus. Notandum autem est, licet licita sit retorsio, eum tamen, qui retorquet, peccare posse in modo retorquendi. *Omnis enim de jure concessa defensio hoc modo fieri debet, ne aliquam sapiat vindictam.* Hinc si quis ejusmodi verbis utatur in retorsione, quæ non solum defensionis gratiâ prolata apparent; statim moderamen inculpatæ tutelæ excessum est.

10. Ex hisce, quomodo retorsio legitima definienda sit, addiscimus. *Nim Retorsio legitima est, quâ injuriam aliquam, ad nos pertingentem, quamque in judicio vindicare possumus, advesus persistentem in eadem in continenti propellimus dicendo; eum qui*

protulit injuriam, mentiri. *Hinc solent hodie retorsionem, quam per schedulam aut libellum faciunt, ita concipere: commemorant v. g. sibi à Sempronio injuriam verbalem per calumniam illatam, dum dixit &c. se proinde honoris sui defendendi gratiâ hoc dicere, Sempronium convitiato-rem hanc injuriam inferendo mentitum esse ut scelestum hominem: Qui enim dicit Tu furcifer, tu scelerate homo mentiris, defensioni annectit vni-
di&am & moderamen retorsionis excedit: aliud namq; est aliquem nomi-
nare furem; aliud dicere, eum ut furem mentiri. Multo minus novum
crimen obijciendum est, dicendo injuriantem esse mendacem & adulterum
du Chebrecher leugest. Nam qui crimen obijctat probare illud tenetur,
nec retorsione sese excusare potest.*

II. Provocatus injuriis ob suas injurias relatas ita puniri de-
bet quemadmodum is, qui excedit moderamen inculpatæ tutelæ.
*Nam provocatus justam habet causam sui defendendi, sed dum rursus in-
jurias in alterum conjicit, moderamen defensionis excedit.*

ARTIC. X.

DE

EO QUI VI OFFICII VEL POTESTATIS FECIT QVOD ALTERI IGNOMINIOSUM VEL INJURIOSUM VIDETUR.

1. Præcedenti articulo cœpimus dicere de iis, quæ injuri-
am reddunt non injustam, & ostendimus, impunè aliquem in igno-
miniam alterius quid dicere, si provocatus injuriâ maneat in ter-
minis retorsionis: sequitur, ut dicamus de iis, qui vi officii vel po-
testatis ignominiosum quiddam in aliquem statuunt. *Nam cap. 3.
membr. 3. huj. libr. Illationem mali non injustam contingere bello privato;
justam, vi potestatis & officii, demonstravimus. Itaq; quomodo impunè vi
officii vel potestatis quid ignominiosum in alterum statui possit, dicendum
est.*

2. Injuriam non faciunt qui potestatem corrigendi & e-
mendandi habentes quid ignominiosum alterius corrigendi gratiâ
dicunt. *v. g. si magistratus aut parentes vitia iis, quibus presunt, exag-
gerant, deformitatem ob oculos ponendo, quod sine ignominia fieri nequit.
Nam correctio verbalis fit excitando in delinquente pudorem, cujus mole-
stis fatigatus absineat à peccando: pudor autem aliâ ratione excitari non
potest, quam in presentiâ honestorum virorum aliquid turpe & ignomi-
niosum objectando, ut patet ex lib. I. cap. 3. membr. 4. art. 4. n. I. huj. p.*

3. Sunt quoque à pœnâ injuriæ immunes qui convitium
dicunt propterea, quòd expediat Reip. illud revelare. *v. g. qui alicui
objiciunt, quòd sit latro, fur, raptor, morbo contagioso laborans. Nam ad*

cuju-

cuilibet civis officium pertinet quod salutare est Reipubl. & civitati promovere, quodq; perniciosum studere impedire. At interest Reipubl. nosse homines vitiosos & contagiosos.

ARTIC. XI.

DE

RELIQVIS IGNOMINIAM REDDENTIBUS
MINUS INJUSTAM.

1. Omnia quæ faciunt cessare injustum particulare vel minuunt pœnam injuriæ vel planè veniam pariunt. Nam circa pœnam ob injuriam inferendam ratio injusti particularis habetur, quia diximus. vitium gignens injurias esse particularem injustitiam.

2. Injustum particulare tollunt. 1. quæ faciunt alterum reverà læsum non esse, aut si læsus sit. 2. levem esse injuriam, vel 3. læso satisfactum esse, vel 4. remissam esse injuriam.

3. Veritas convitii videtur facere, ut læsio omnis cesset, non tamen ab omni pœnâ liberat. Quamvis enim soleant homines existimare, se nemini injuriam facere, si probare possint illud turpe, quod de aliquo effati sunt; non tamen ab omni pœnâ liberantur. Ordinatio enim Carolina artic. 110. vult, ut probantes injuriam non ab omni ordinariâ pœnâ immunes sint. verb. und ob sich auch gleichwohl die aufgelegte Schmach der zugemastten That in der warheit erfinde/soll dennoch der Ausruffer solcher Schmach nach vermögen der Rechte und ermessung des Richters gestraffet werden. Ratio est, quia injuria injustum non eq; in mendacio quam in contumeliâ & lesione existimationis consistit. Lædit autem existimationem non modo is qui quid turpe de aliquo predicat quod non inest, sed & qui quod reverà inest coram hominibus honestis objectat aut divulgat. Nam aliud est esse vitiosum aliud ab hominibus omnibus pro vitioso turpi & vili homine haberi & reputari. Qui ergo veritatem convitiando dicit injustus nihilominus est, quando hoc agit propterea, ut homines eum, qui vitio laborat, actu pro vili homine habeant i.e. contemnunt; actus enim opinionis, quam de vitioso habemus est ex turpitudine alicujus nata vilipensio. Quod autem de actu opinionis hic dico declaratum est suprâ libr. 1. cum de scientiâ in actu primo & secundo ageremus; quemadmodum enim scientiâ vera & opinio hominibus inest duobus modis, actu nimirum primo & secundo; actu primo inest hominibus opinio ea in quâ læsio existimationis alicujus consistit, quando quidem opinionem habent de personâ quod turpis sit, nemo tamen actu hoc cogitat. v. g. Berta olim concubina Tisis nunc à decem annis uxor ipsius in opinione est sinistra, quod aliquando fuerit turpis ac vilis persona, sed nemo de eâdem nunc actu cogitat. Qui ei nunc objectat turpitudinem concubinatûs, licet verum

Xx 2

dicat.

dicat, injuria illam afficit. Nam que mala existimatio actu tantum primo & quasi sepulta erat, eam excitat, ut actu secundo subsistat; & per consequens mulierem ratione existimationis ledit. Ex hisce patet, quare qui objectat crimen alteri & ad legitime probandum sese offert, quò delictum commissum puniatur, injuria crimen non committat, quia intentio ipsius non est existimationem alicujus ledere, sed consulere Reipubl. ut puniantur vitia; contra verò qui famosum libellum conficit, licet probet postea delictum quod objecit extraordinariâ penâ afficiendus sit. Nam cum debuisset sese in iudicio ad accusandum offerre, maluit eligere modum clandestine detrahendi existimationi alterius, quod vitium injuriandi in eodem penâ dignum est. Patet etiam, quare quò probat convictum verum esse, licet extra ordinem puniatur, non tamen ad palinodiam condemnatur, quomodo epim es, qui probavit se vera dixisse, injungi poterit, ut cum sui ignominia dicat, se mentitum?

4. Non potest etiam dici injustè læsus is, cui non vera sed apparens tantum injuria est illata. Nam quod injustum apparens tantum non est verum non est, quod autem verum non est id plane non est; quia istud non verum dicimus quod non est. Oritur autem apparens injuria verbalis vel quando verba generalia sunt & ad nullum directa & alter se subsumentes illa sibi male applicat, vel quando verba sunt specialia & ad alterum directa sed ambiguum habent sensum recipiuntq; aliam atq; aliam interpretationem, ut de injuriâ certius esse nequeat, nisi aliunde tibi constet de voluntate injuriantis. Ita v.g. sæpe magistratus, preceptores, amici, superiores, ministri ecclesie utuntur verbis ignominiosis que magis injuriandi quàm corrigendi animo dicta videntur abutentes suâ potestate: sic etiam sodales, cum innocuos deberent tractare jocos ejiciunt verba que apparent injuriosa. Quia verò quod apparet tale habetur, donec veritas eluceat: solum Ddres in ejusmodi apparentibus injuriis. e. quando verba pre se ferunt aliquid contumeliosum & in ignominiam alterius vergens, statueret & quidem rectè, si accusatus de injuriis mediis tibus indicis & presumptionibus probare velit, se non animo injuriandi dixisse, eum audiendum esse. Nam sæpe ex indicis alia voluntas hominis colligitur quàm verba ipsius pre se ferunt. Et tunc si quod antea apparuit injuria nunc demonstratum fuerit in rei veritate non esse, omnino reus absolvendus erit. Quin nonnunquam si ex indicis de mente accusati non satis firmiter constet, & is constanter asseveret, se alio animo quàm injuriandi dixisse, solet iudex purgatorium deferre juramentum: quo prestitito absolvitur ab injuriarum actione. Idq; etiam in Camera Imperiali ita observari testatur Gail. lib. 2. obs. 106. Nam licet vel pejeret accusatus, nihil injuria patitur: tantum enim pro existimatione ejus facit ejusmodi juramentum quantum fortasse prodest palinodia.

5. Mic

5. Minuitur præterea pœna, si injuria sit levis. Nam quo minus est injustum, eo mitior debet esse pœna, quæ ob injustum illatum infligitur. Fit autem levior injuria vel ex se, si contumelia sit minor & non tanta, ob quam in aliquem rursus aliquid ignominiosum sit statuendum; vel ex proportione personarum: quod enim superior & dignior est injuriatus, quoque vilior injuriatus, eo levior injuria est.

6. Satisfit læso duobus modis, vel si lædens ultrò revocat injuriam & fatetur se nil nisi honestum de altero sentire; vel si injuria injuriâ compensetur. Prius pro satisfactione habere Christianos decet, utpote quos promptos deprecantibus Christus esse voluit. Quâ de re jam diximus supra artic. 8. Nunc hoc in loco agendum erit de compensatione, qualiter ea faciat pœnam injuria cessare. Notum enim est compensationem id quod injustum est tolli v. g. si Titius debet 10. Mevio & Mevius Titio rursus 10. compensatione facta cessat omne injustum. Non tamen quælibet injuriæ compensari possunt. Nam aliæ injuriæ sunt reales, aliæ verbales: quemadmodum autem in delictis diversarum specierum v. g. si Titius debeas Mevio equum, Mevius Titio bovem, compensatio non tollit injustum, debet enim rerum compensandarum manifesta esse æqualitas; ita quoque ubi diverse genere sunt injuriæ, singula manent pœnenda secundum sibi proprias & convenientes pœnas. Quin nec specie eadem injuriæ compensationem semper admittunt. Nam 1. inequalitas personarum facit injurias non easdem, v. g. si rusticus suo nobili infligit alapam, hic rursus rustico, & rusticus compensationem prætetendat; ea non admittitur, quia licet ab utraq; parte verba intervenierint, non tamen injuriæ sunt eadem, utpote cum injuria superiori illata gravior sit. 2. licet etiam æquales sint persona & verba eadem, non tamen injuriæ æquales reputande sunt. Nam initium injuriandi faciens magis ex proeresi & consilio peccat, provocatus magis ex affectu. Quapropter tunc videtur compensatio procedere, quando injuriæ sunt eadem, nec apparet, uter in variantium alterum injuriis provocarit. Extra hunc casum reciprocantes injuriæ à sustinendis mutuis actionibus injuriarum non liberi sunt & singuli pro suo merito pœnis afficiuntur.

7. Tandem & Remissio facit pœnam injuriæ cessare. Cum enim ob solum injustum particulare inferatur pœna, necesse est, hoc cessante eam cessare: tollitur autem omne, injustum remissione. Estque remissio alia expressa alia tacita; & hæc quidem consistit in facto amicitiam renovatam indicante. v. g. in conjunctione dexterarum, familiari conversatione &c. extra casum necessitatis factis. Quâ de re fusius differendum est in materiâ de presumptionibus. Notandum tamen est, posse nunquam magistratum, etiamsi remissio sit facta, injuriantem punire, si

in eodem appareat notabilis injuriandi vitiositas, quia & injustitia particularis vitium est & pars universalis injustitiae. Unde & injuriantes, correcto quamvis injusto, puniri possunt.

ARTIC. XII.

D_B

ACCIDENTIBUS INJURIAM LICET SATIS
VITIOSAM IMPUNEM RED-
DENTIBUS.

1. Dubitatur à nonnullis, an etiam Nobiles & Clerici, si fortasse illi plebej, hi laicum injuriâ affecerint verbali, ignominiosam palinodiam subire cogendi sint. Non nimis durum videtur alicujus plebej, gratiâ integram familiam nobilem, vel alicujus laici causâ totum ministerium affici ignominia debere. Verum cum nullus plebejus alicujus nobilis familia gratiâ teneatur ratione suâ existimationis periclitari, nec ministerium verbi exigere possit, ut injustum maneat incorrectum; merito & ipsis, quemadmodum aliis injuriantibus, palinodia injungenda est. Nobilitatem contra & clericorum est ita se gerere, ne quid faciant quod in ignominiam suae familiae aut officii, quod habent, vergat: nobilitas enim & clericatus non hoc inducunt, ut impune flagitiosi sint; sed ut omni modo flagitia fugiant, ne aliis dedecori sint.

MEMBR. XXXI.

D_S

CRIMINE FALSI,

1. Criminis falsi naturam investigare oppidò difficile videtur. Nam doctores in hoc definiendo planè non conveniunt, dum alii hoc definiunt fraudulosam veritatis immutationem in alterius prejudicium, vel damnum; alii verò, delictum quod L. Cornelia de fals. coercetur, volunt; ut nemo ob factum aliquod incidat in hoc crimen, nisi quem Lex Cornelia vel SCrum Libonianum, quod in supplementum L. Corneliae latum est, aliâq; constitutiones ac Responso Jurorum, quae eam legem interpretantur, disertè notant. - Verum circa utramq; sententiam non deest, quod desideres. - Nam, quod posteriorem concernit, non est novum, aliquando unâ lege coerceri quae ad unum genus delicti non spectant, & omnes casus qui ad crimen falsi spectant esse enarratos sit. de L. Cornel. de fals. nullis rationibus doceri potest: ut adeò, si hanc sequamur sententiam, cogamur metuerè, ne multa huic delicto annumeremus quae non annumeranda sunt, multaq; ab hoc excludamus, quae ad hoc referri debebant. Priori sententiae tunc adhaerere itidem non possemus: quam multa enim sunt, quibus fraudulosè immutatur veritas in alterius prejudicium, quae tamen crimini falsi accensenda non sunt? Exemplum nobis exhibet Paulus l.

Quid

Quid sit 23. ff. ad L. Cornel. de Fals. quando ait: Quid sit falsum, quaeritur, & videtur id esse, si quis alienum chirographum imitetur, aut libellum vel rationes intercidat, vel describat, non qui alias in computatione vel in ratione mentiuntur. Nonne enim fraudulentos immutat veritatem in alterius praedictum qui in computatione vel ratione mentiuntur? crimen tamen falsi committere negantur. Responderi quidem potest, in crimine falsi requiri talem veritatis immutationem, qua non appareat l. instrumentorum §. 2. verb. ut verum. In casu autem quo negat Paulus cit. l. 23. crimen falsi commissi, veritatem non ita esse immutatam, ut non appareat. At hinc differentia non fidendum arguit, l. eos: 27. §. 2. cit. tit. Est namq; hac mira quaedam differentia crimen falsi à ceteris mendacis distinguens. Sunt autem & nonnulla facta, qua hinc crimini adnumerantur, definitionem istam non admittentia. Unicum afferemus ex l. qui duobus 23. ff. ad L. Cornel. de fals. quo in textu traditur, eum, qui duobus in solidum eandem rem diversis contractibus vendidit, pena falsi coerceri: huic nihil inest essentia in cit. definit. comprehensa.

2. Sunt etiam hujus delicti species obscurae. Nam alii Ddres tradunt, committi hoc crimen quinque modis, consensu, verbis, scripto, abusu, silentio; alii duobus modis, personam & re, alii quatuor modis, personam, verbis, scripto, abusu.

3. Repetitis ergo iis quo hactenus contemplati sumus, quaeq; supra de vitis in Republ. puniendis cap. 3. membr. 1. tradidimus, videmur sequenti modo in naturam hujus delicti plane obscuram & intricatam penetrare posse. Demonstravimus citat. c. 3. membr. 1. vitia quatuor numero esse, quae partim publicis in civitatibus coerceri solent, intemperantiam, avaritiam, iracundiam & injustitiam particularem; id quod etiam hactenus cum praxi congruere vidimus; nim. homicidia ex iracundiâ potissimum, furtiva, rapinas, atrocissima, lenocinia velut ex avaritiâ; delicta carnis ex intemperantiâ; injurias ex injustitiâ particulari provenire offendimus. Quodnam vero erit vitium falsariorum? licet reliqua quoque vitia praeter haec, quae puniri diximus, percurras, nullum reperies, ad quod, velut principium suum, crimen falsi referre possis, praeterquam ad injustitiam particularem. Si dicas avaritiam statui posse principium, propterea, quod nonnulli Ddres hoc crimen vocent subdolum & occultum aliquod furandi genus: obstabit, aliquando & sine avaritiâ hoc crimen committi, v. g. si quis nobilem se mentitus deceperit pulchram & nobilem puellam ut sibi nuptam acciperet. Concludimus itaque potentiam criminis falsi activam seu vitium quo, mediante falsarii delinquunt, esse injustitiam particularem.

4. Cognito, positoque, vitium, quo mediante falsarii operantur, esse injuriam particularem, quaeritur porro, quomodo ab injuriâ differat. Nam & injuriarum crimen potissimum suam principium injuriam particularem habet. Inventa ergo utriusq; differentia, fortasse manifesta redditur criminis, de quo hic agimus, essentia. Cum itaq; injuria ledat existimationem, fortasse falsi crimen erit, quo leduntur cetera bona externa. Verum non dubium est, quin crimine falsi non ceret a quadam bona externa, sed omnia ea, in quibus versatur injuria particularis, ladi possint. Itaq; querendum ulterius est, quodnam illud sit, in quo crimen hoc profectum ab injuriâ particulari positum est.

5. His ita perpensis incidimus in definitionem falsi, quod sit crimen falsum pro vero substituens in iis, quibus veris non existentibus, necesse est oriri injustum particulare proficiens delinquenti ad consequendum quod ipsi non debetur.

6. At quaenam sunt illa, quibus non veris existentibus oritur injustum particulare? Id patebit, si repetamus qua part. 1. de naturâ justitiae particularis disseruimus; nim. Justitia particularis tam distributiva quam retributiva consistit in aequalitate proportionis personarum & rerum. Proportio personarum petitur à dignitate, quam singulae personae vel in communiione vel in commutatione consequuntur sive naturâ sive lege. (Sumimus autem dignitatis vocem hic generaliter pro omni eo, quod personam aliquam habilem reddit ad participandum de justo.) Rerum proportio petitur à qualitate & quantitate earundem: quantitas rerum à numero, pondere mensurâ.

7. Ex hisce colligimus, crimen falsi quatuor modis committi, nim. 1. supponendo falsam personam i. e. quae capax alicujus justici non est, quasi sit ea ipsa, quae habilis est ad participandum de illo justo. 2. supponendo falsam rem. 3. supponendo loco veri aliquod falsum in eo, unde petitur dignitas personarum seu jus ipsis competens. 4. supponendo aliquod falsum in eo, quo res metitur. Plures modos dari non posse inde colligimus: cum enim justum positum sit in proportione personarum & rerum: necesse est dari quiddam quod personae quodq; res metitur, seu quod personarum dignitatem rerumq; quantitatem indicat; & hisce constat & absolvitur omne justum particulare, quo uno ex horum numero falso, necesse est injustum oriri. Hi sunt essentiales modi quibus crimen falsi committitur; qui communiter enarrantur, accidentales sunt essentiam hujus delicti non attingentes.

PARS PRIMA

Membri vicesimi noni.

DE

SPECIEBUS CRIMINIS FALSI PETITIS
& MODIS FALSUM COM-
MITTENDI.

ARTIC. I.

DE

SUPPOSITIONE FALSÆ PERSONÆ.

1. Persona falsa supponitur, dum fingitur esse ea, cui quid debetur vel quia pars alicujus societatis est vel quia contraxit, vel quia privilegium aliquod habet, vel aliam aliquam ob causam. Nam inde homines dignitatem seu habilitatem participandi de jure aliquo consequuntur. Hinc oriuntur suppositio alieni partus & alia hæc similia delicta.

2. Suppositio alieni partus crimen falsi est, & jure civili capitali supplicio punitur i. e. deportatione l. 1. C. & l. 1. §. pena falsæ 13. ff. de L. Cornel. de fals. in cujus locum apud nos fustigatio substitui solet. Idque ita obtinet, si sui commodi causâ id delinquens fecerit. Nam solent mulieres, quò matres habeantur, cum non sint, & ita jurbus matrum fruendo commodum & id, quod sibi in rei veritate non debetur, percipiant, falsos partus substitueret. Par est ratio, si mulier dicens se à juvene impragnatam, quò extorqueat pecuniam & pro impragnatâ habeatur, substituat partum alienum. In his enim omnibus casibus supponitur persona falsa, ut inde injustum oriatur & mater consequatur quod non debetur.

3. Quando quis suam personam loco alterius supponit, quò jus consequatur, & accipiat id, quod sibi non debetur, seu sit honor seu pecunia, itidem falsum committit & arbitrariè, fustigatione, vel relegatione punitur. Id enim ex suprâ traditâ definitione facti apparet. Contingit autem duobus modis, ut quis suam personam loco alterius supponat, vel decipiendo homines similitudine vel sibi tribuendo titulos aut cognomina. Similitudine contingit, si quoad faciem alteri similis, ut decerni vix possit, simulat illius mores & asserit, se illum esse. Insigne exemplum est Arnoldi de Tillâ, Martinum Guerram representantis, ut ejus uxorem deciperet. De quo latè Corasius. Tribuendo sibi titulos aut cognomen, quod non habet, peccat, qui subiens contractum aliud sibi fingit nomen; it. qui se fert nobilem vel Dærem vel aliam personam certo privilegio gaudentem, actus nobilitatis vel Dærum vel privilegiatarum personarum proprios edendo, v. g. si quis pretendens se comitem palatinum creet

594
nōtarios. Nam creati iniustum patiuntur, dum reverà non sunt & pecuniam temere profundunt, creans ex hoc iniusto consequitur lucrum, ut si quis se pro milite gerit vel illicitis insignibus utitur, vel falso diplomate vias comeat. l. eos 27. §. ult. ff. de L. Cornel. de fals. Referri & hūc possunt mendicantes, qui morbos, vel defectus naturæ simulant, aut se jacturam ab igne passos prætendunt: suam enim personam falsam substituant, ut habeantur in numero eorum, quibus homines officia misericordie exhibent, quò ita consequantur quod sibi non debetur. Quibus pœna suffigationis dicitari solet.

4. Falsum etiam committit, qui supponit innocentem quasi deliquerit. v. g. si imitetur scripturam ipsius & literas exaret ad hostem, quasi pradiurus sit patriam.

ARTIC. II.

D_B

SUPPOSITIONE FALSÆ REI.

1. Speciei criminis falsi in suppositione falsæ rei consistenti arguerari potest adulteratio aromatum vel corruptio omnis generis rerum venalium, quando v. g. piperi, croco miscent similitudinem quandam cum his habentia; ut quando medici circumforanei loco preciosorum unguentorum vendunt olea vilia. Hoc enim pro crimine falsi habendum & extraordinariâ pœnâ afficiendum dicitur Ordinat. Carol. art. 113. Landrecht. lib. 2. art. 13. que ad suffigationem, nō augeri potest, prout plus iniusti hominibus à delinquente illatum est.

ARTIC. III.

D_B

SUBSTITUENTIBUS FALSUM JUS VEL FALSAM LEGEM.

1. Falsi juris substitutio variis modis contingit. Nam lex alia est privata, alia publica; & vel qua nulla est esse fingitur, vel qua fertur aut lata est corrumpitur. Lex publica rursus vel universalis vel singularis est. Singulari annuero privilegia it. sententiam iudicis: quia quod iudex publicè in iudicio per sententiam suam pronunciat, litigantibus lex est. Ex hisce patebit, quàm variis modis falsum jus substitui possit, ut ita oriatur iniustum particulare afferens falsario commodum.

2. Ne ergo speciem aliquam criminis falsi prætermittamus, quomodo circa legem, que publicè fertur, falsum committatur primo loco dicituri sumus. Lex ergo publica (voco hic omnem eam publicam, que vel lata est ab eo qui iura Majestatis habet, vel dicta à magistratu aut iudice) aut quicquid publicè pronunciatum vim juris habet vel communiter o-

mnis

mnēs obligat vel singulare est. Circa jus universale falsum committit qui utitur falsis constitutionibus nullo auctore habitis. l. ult. ff. de L. Cornel. de fals. si. qui edicta prætoris in albo proposita corrumpit. l. hodie 32. pr. ff. eod. Nam ex editto jus dicebant prætores, quod corruptum falsum jus creabat. l. qui nomine 25. ff. eod. Jus singulare vel privilegium est, quod certa persona competit: Itaque crimen falsi committit qui falsis utitur privilegiis. Vel est sententia, quam fert iudex decidendo controversiam; quia sententia est jus publicè pronunciatum legis instar obligans partes litigantes. Omnis ergo falsum commodi sui causâ substituens, ut injusta dicatur sententia crimen falsi committit. Nam sententia transiens in rem judicatam est jus æternam auctoritatem habens; unde eo magis peccat qui falsum substituendo injuste sententia causâ est, quam qui circa aliud jus hoc tentat, quod ante auctoritatis non est. Falsam sententiam vel quis ipso dicit, vel ut iudex dicat facit. Iudex falsam sententiam dicens, quam novit contra jus esse sui commodi causâ itidem hoc crimen committit. l. 1. §. sed etsi. 3. ff. eod. Pœna est arbitraria, sed communiter hodie pronunciare solent, ut ab officio iudex deponatur & in exilium mittatur. Porro faciens, ut iudex falsam dicat sententiâ, vel ipsum iudicem, vel id ex quo judicando procedat corrumpit. Qui ipsum corrumpit iudicem itidem in hoc crimen incidit. l. 1. §. 2. eod. Punitur tamen mitius quam communiter falsarii, nim: relegatur ad tempus non amissis bonis, cum alias falsarii jure civili dicitur deportatio publicatis bonis eorundem. l. qui duobus 21. ff. eod. Corruptentes id, ex quo iudex judicando procedit, sunt 1. Falsum testimonium dicentes sui commodi causâ, vel malitiosè tacentes, qui, cum primis si magna sit horum impudentia, deportatione jure civili puniuntur. e. hodie sustigatione l. 27. §. 1. & 2. l. 1. pr. l. 9. §. 3. ff. eod. 2. qui falsas causas acceptâ pecuniâ instruunt advocacione l. 20. ff. eod. Referendumq; huc est crimen advocatorum qui dolo malo clientum suorum causam produunt, diversam partem adjuvant, proprias probationes dissimulans, falsas exceptiones &c. admittunt eosq; in lite superiores esse faciunt quos vincere poterant. 3. Qui falsa instrumenta conficiunt, quibus probent, aut falsis confectis utuntur eadem producendo. l. 8. C. eod. Quos ab unoquoq; iudice arbitrariâ panâ afficiendos dicitur l. Divus 31. ff. eod. His similes sunt qui sigilla adulterina producendi falsis instrumentis construunt. Ordinat. crim. artic. 112. **Wer falsche Siegel machet. &c.** Ita patet, quomodo puniantur jus, quod publicè fertur, corruptentes!

3. *Leges privatorum jus facientes sunt conventiones vim obligandi habentes. ut. testamenta.* (Ita enim ait Imperator Nov. 22. cap. 2.

310
 Disponat itaq² unusquisq² super suis, ut dignum est: & sit lex ejus voluntas.) Ratione contractuum committitur crimen falsi, si v.g. quis eandem rem duobus diversis contractibus vendit l. 21. ff. eod. Nam leges sequentis contractus injustas reddit contractus à falsario prius initus. Qua continentur contractibus solent probandi causâ instrumentis comprehendendi, circa qua, quomodo crimen falsi committatur, modo dictum est. Itaq² restat dicendum de testamentis. Committunt ergo falsum qui testamentum faciunt de alterius bonis quasi ipse fecerit, & quia testamentum aliud fit in scriptis, aliud est nuncupativum. Consciendo testamentum in scriptis committitur crimen falsi, si quis convocatis iisque corruptis ut subscriberent septem testibus testamento se heredem nominat, aut alio herede constituto sibi multa legata relinquit. Ejusmodi testamentum est, quod Valerius Fabianus Domitii Balbi nomine confecit, propterea una cum testibus adhibitis L. Corneliam damnatus, referente Tacito lib. 14. annal. cap. 40. Nuncupativum testamentum mediante crimine falsi committitur, si quis fingens se testatorem septem vocatis testibus instituit heredem: it. si quis aliquem ut hoc simulet subornat. Id enim aliquando contigisse Julius Clarus scribit, ut quaedam mulier maritum, qui jam mortuus erat, subito seponeret, substituto alio, qui discumbens lecto fingens se maritum, & ne nosceretur obvolutum caput habens illam heredem nominaret in presentia ad id convocatorum testium. Idem crimen committunt testes qui falsum testamentum scientes subscribunt & subsignant. l. 2. ff. eod. verb. signaverit. it. Qui testamentum iussi scribere sibi ipsis legata adscribunt. l. Divus. 15. pr. ff. eod. l. 6. pr. §. 1. & 2. Circa testamentum jam rite confectum crimen falsi committunt qui illud amoveant, eripiunt, delent, interlinunt, resignant, mutant &c. l. 2. ff. eod. l. 14. C. eod.

ARTIC. IV.

DE

HIS QUI FALSIS PONDERIBUS MENSURISVE UTUNTUR.

1. Crimen falsi committunt tandem & ii qui falsis ponderibus, mensurisve utuntur. Nam rerum proportio quoad quantitatem medijs ponderibus & mensuris inquiratur: ut adeo qui hanc corrupti utitur sui commodi causâ, majoribus in emendo, minoribus in vendendo, evertat tollatq² proportionem rerum pro justo obsinenda servandam. Id quod crimen falsi esse ex nostrâ definitione constat. Ejusmodi falsarii in duplum quanti res est condemnantur & præterea in insulam relegantur. l. penult. §. 1. ff. eod.

2. He

2. *Ha sunt ferme species criminis falsi, quas consulto tam prolixè enarravimus, ut nimir. ostenderemus, nostra principia non modo exactè cum LLbnis convenire, sed etiam ita easdem illustrare, ut quod hactenus tenebris obvolutum nunc quasi discussis vis satis clarum perspicuumq̄, cunctis penetrare nitentibus appareat.*

3. *Appendicis loco annecto quæstionem, an etiam crimini falsi sit annumerandum, si quis literas alterius clam resignaverit & inspexerit? Dices solent hoc pro crimine falsi habere ducti argumento, quod & qui resignat testamentum falsarius annumeretur. l. 2. ff. de L. Cornel. de fals. Verùm resignatio testamenti non propterea crimini falsi accensetur, quod alter ausus fuerit arcana testamenti inspicere; sed quia hoc ipso corrumpitur jus dependens à voluntate testatoris circa successiōnem & legata. Inspectio verò epistolarum consignatarum in crimen injuriæ potius incidit: quemadmodum enim injuriarum tenetur, qui invito domino in edes ipsius intras & singula perlustrat; ita quoq̄, qui literas alterius invito eo inspicit rimans arcana ejusdem: despectio enim est & factum cum contumeliâ alterius conjunctum. Quapropter pœna huius delicti non criminis falsi sed injuriæ & quædam realis distanda est.*

PARS SECUNDA

Membris viceßimi noni.

DE

AUGENTIBUS POENAM CRIMINIS FALSI.

1. *Crimen falsi eò graviorem meretur pœnam, quò majus est bonum quod per injustum ex falso illatum adimitur vel deterioris malum quod infertur. v. g. falsum quo auferretur vita, fama, libertas; majus crimen est, quam quo pecunia. Nam quò majus est malum illatum vel bonum ablatum, eò majus injustum est, ut cap. 5. membr. 1. artic. 12. lib. 1. demonstravimus; ut adeo ad pœnam gladii iudex talis in crimine procedere possit & jus talionis st. atueret, quemadmodum in famoso libello. Casus talis est: Titius nocturno tempore occiditur, Sempronius obambulans deprehendit præter Titium occisum in viâ publicâ jacentem. Mevium vino somnoq̄ sepultum, cujus cultrum manus vestesq̄, sanguine Titii commaculat, indicando vigilibus, se in viâ deprehendisse Titium occisum, ducentiq̄, illos ad visendum eum eâ viâ progreditur, quâ unâ Mevium offendant, quò is velutrens cadis periculum vite subeat. Dico hoc falsi crimen gravissimum esse, & iudicem salvâ conscientia pœnam gladii Sempronio dist. are posse, licet condemnatio Mevii secuta non sit. Nam Ordinat. Carol. liberam reliquit iudici pro ratione circumstantiarum ad gladii pœnam procedere: art. 113. verb. und es möchte solcher falsch als offil*

Vn 3

größlich

größlich und böshafftig, geschehen / das der Thäter zum Tode gestraffet werden soll: *at circumstantia hoc in casu satis graves sunt; quia, quantum in falsario est, omnia fecit quae ad vitam injuste adimendam. Morsio mediante crimine falsi agi oportebat. Longè adhuc gravius peccat qui crimen falsi committit, ut adimat vitam magistratui vel alii honorato viro. Quò enim subjectum est dignius, eo prestantius est bonum quod illud afficit, & eò etiam gravius est crimen. Sic falsificator moneta longè gravius peccat, quàm alius quispiam falsarius ob malum, quod per hunc infertur, majus; quia ad quamplurimos se exrendit.*

2. Ad aggravandum hoc crimen facit Reiteratio. *Quò plura enim injusta quis commisit, eò injustior est. Injustitia quippe particularis in inaequalitate positæ est, & eo quòd quis sibi plus sumit; id quò pluries quis facit, eò injustior est.*

PARS TERTIA

Membri vicesimi noni.

DE

MINUENTIBUS POENAM CRIMINIS FALSI.

ARTIC. I.

DE

EO QUI MINUS PROPRIE CAUSSA EFFICIENS FALSI VIDETUR DICI.

1. Non videtur æquè puniri posse qui falso instrumento utitur, non tamen illud confecit, ac qui ipse auctor instrumenti est. *Præterquam enim quòd l. falsi 13. §. 1. ff. h. qui non fecit falsum instrumentum, sed tantum recitavit à pœnâ L. Cornelia absolvatur, suadet etiam hoc ratio à naturâ causse efficientis petita. Quò enim infligi alicui pœna possit, requisivimus supra, ut sit caussa efficiens delicti. i. e. ut in eo, deprehendatur principium seu illud primum unde delictum manat. Sed principium falsi inest ei potius, qui instrumentum falsum conficit, quàm qui illo utitur; huic enim inest principium illius injusti, quòd mediante falso, cujus alter caussa est, obtinetur. Est autem propriè caussa efficiens criminis falsi, cui inest principium à commodo, quòd mediante injusto obtinetur, excitatum ad falsum illius injusti caussam operandum.*

ARTIC. II.

DE

CRIMINE FALSI CULPOSO ET CASUALI.

1. Quemadmodum in cæteris criminibus, ita & in hoc error & ignorantia excusat ab ordinariâ pœnâ. *v. g. ignoscitur ei, qui per errorem falsa instrumenta produxit in judicio. l. penult. ff. de L. Cornel.*

vel. de fals. Sic quæq; ignoscendum dicitur femina, quæ distans matre suâ per ignorantiam juris legatum sibi scripserat: l. Divus. 15. §. idem §. ff. eod. cum aliâ legatum sibi scribens incidat in penam L. Cornel. Hac causa est, quare conveniens aliquem de hoc crimine dolum probare tenetur.

ARTIC. III.

DE

EO QUI CRIMEN FALSI EX IMBECILLITATE COMMITTIT.

L. Ex imbecillitate peccat, qui v. g. minorennis est & jussu ejus, in cujus potestate est &c. falsum committit. v. g. si minorennis jussu patris sibi quid in testamento adscripserit. l. Senatus §. ff. de L. Cornel. de fals.

ARTIC. IV.

DE

EO QUI IN CRIMINE FALSI OCCUPATUS POENITENTIA DUCITUR.

1. Pœnitentia multum prodest hoc in delicto ad veniam consequendam, præsertim si nondum perfectio delicto supervenerit. Rationem, quare pœnitentia vel mitiget penam vel ab eadem plane liberet, reddidimus in superioribus. Quod verò & hoc in delicto veniam operetur, testatur cit. l. 3. & l. qui falsam 29. eod.

ARTIC. V.

DE

PŒNA ATTENTATI CRIMINIS FALSI.

1. Conatus, licet ad actum proximum pervenerit, mitius modernâ Ddorum consuetudine punitur, quàm si effectus secutus sit. Nam hodie communiter in praxi observatur, ut etiamsi ad actum proximum perventum sit, mitior & non ordinaria pena inferatur. Cujus causam quoad delicta ex ceteris vitiis descendentiâ in præced. ostendimus. Id autem circa delicta ex injustitiâ particulari venientia multo magis observandum esse suadet hæc ratio, quod virtus, cui injustitiâ particularis hujus delicti genitrix opponitur, non in animi quâdam mediocritate, sed eâ, quæ extrâ & in rebus personisq; consistit, posita est, subtiliter id docente Aristotele. Quæ de causâ, quæ injustum ordinariâ pœna punitur, quandam inæqualitatem dari necesse est; quæ non est, nisi delictum effectum sit consecutum. Hinc qui se Nobilem vel Ddrem jactat, nihil tamen injusti effectus infert, non hac pœnâ afficiendus, quâ illi qui injustum effectum his nominibus adsumptis commiserit. Et hæc faciunt pro hodiernâ praxi circa conatus. Non est autem dubitandum, quin & Lator conatus, qui ad a-

Etum

etum proximum pervenit ordinaria panā punire possit; quia, quantum in delinquente, delictum absolutum est. Quapropter jure Romano tenetur panā L. Cornelia, qui legatum sibi adscripsit, quamvis legatum inusile sit, quemadmodum & is, qui in testamento inualido vel postea infirmato sibi quid adscripsit. l. si quis 6. pr. ff. de L. Corn. de fals. it. qui codicillos falsos composuit, licet eadem non sit usus. l. si falsos. 8. C. eod.

MEMBR. XXX.

DE

CRIMINE REPETUNDARUM.

1. Criminibus injuriæ & falsi subjicimus meritò sequentia, Repetundarum, Ambitiūs, Calumniæ, Prævaricationis, Tergiversationis, Fraudationis annonæ publicæ, & stellionatūs. Nam hæc omnia crimina vel naturam injuriæ & falsi habent vel ad eam quam proximè accedunt, prout ex seqq. patebit.

2. Crimen repetundarum dicitur, si, qui in officio aliquo, munere, ministerio publico est, pecuniam ob judicandum vel decernendum vel quò magis aut minus quid ex officio suo faceret acciperit. l. i. pr. & l. 3. & 4. ff. ad L. Jul. Repet.

3. Estque hoc crimen simile illi falsi crimini, quod judex corruptus malè judicans committit. Nam uti judex corruptus sui commodi causā substituit falsum jus, quo nocetur privatis litigantibus; ita magistratus, horum consilarii & ministri loco ejus quod ad salutem publicam pertinet, substituant quid perniciosum accepta pecuniâ. Hinc crimen repetundarum committunt magistratus majores seu cum Imperio pecuniam sumentes ne judicem dent, vel mutent, (dabant enim apud Romanos magistratus superiores, judices pedaneos præscr. præ formulâ. Quod de re infra in materia de processu.) ut hominem in vincula publica conjicere vel ex vinculis dimittere jubeant, ut eum condemnent vel absolvant; ut sententiam talem vel talem in senatu dicant. l. 6. §. ult. & l. seq. ff. ad L. Jul. Repetund. Et in summâ omnes qui munus publicè mandatam, accepta pecuniâ ruperunt crimine repetundarum postulantur. l. ult. ff. eod.

4. Videtur tamen hoc crimen magis ex avaritiâ esse & respectu ad avaritiâ habitò puniri. Nam ad panam sufficit, magistratum accepisse pecuniam & officium venale habuisse, licet nihil injusti cuiquam intulerit officio malè administrato, quia & si pecuniam officis bene gerendi gratiâ acceperit, repetundarum tenetur. Itaque vitium quod principium hujus delicti existit est avaritiâ eò ducens magistratus, ut ea, quæ vi officii præstare tenentur venalia habeant, & quasi cum hisce mercaturam exercent. Elegans hæc de re est l. 3. C. eod. cujus verba hæc sunt: Omnes cognitores & judices à pecuniis atque patri-

moniiis

monii manus abstineant, neque alienum jurgium putent suam prædã. Etenim privatarum quoque litium cognitor idemque mercator, statutam LLbus cogetur subire jacturam. *Ex quo textu apparet, etiam repetundarum conveniri posse judicem, qui ut judicaret seu malè seu bonè accepit pecuniam, licet falsum judicium secutum non fuerit. Quia sufficit ad hoc crimen, ex avaritiã pecuniam acceptam & venãte officium habitum esse.*

5. Crimen ergò repetundarum committit qui ductus avaritiã gerenda ex officio publico venalia habet & pro datã pecuniã benè vel malè gerit.

6. Etenã jure civili extraordinaria est sed arbitraria exilij nimirum, vel gravior interdum prout admiserint. l. 8. §. ult. ff. cod.

7. Eiusdem cum crimine repetundarum essentia est quod committit testis accipiens pecuniam, ut veritatem dicat. *Nam aq; ac magistratus, qui repetundarum tenetur, peccat testu venale suum officium faciens, quod ulterò sine mercede prestare debebat. Pœna, quam Dares dictare solent, est carcer vel relegatio temporalis.*

MEMBR. XXXI.

D E

CRIMINE AMBITUS.

1. Crimen ambitus committitur ab iis, qui corrumpunt eos, penes quos jus est eligendi magistratus, quò, licet minus idonei sint, ab iisdem eligantur & muneribus publicis præficiantur; habetque naturam vel similitudinem criminis falsi. *Nam ambitus crimen perpetrantes aq; peccant, ac qui judicem corrumpunt, ut malè judices: utriq; enim pecuniã suã & largitionibus faciunt, ut malè judicent, judices quidem de causã; electores de personã muneri præficiendã.*

2. Erat hoc crimen frequens apud Romanos. *Nam cum penes populum esset jus creandi magistratus, dabant operam candidati, ut corrumpere plebejos, & vota ab iisdem mercarentur.*

MEMBR. XXXII.

D E

CALUMNIANTIBUS, PRÆVARICANTIBUS ET TERGIVERSANTIBUS.

ARTIC. I.

D E

NATURA HORUM DELICTORUM.

1. Calumniari est alteri dolo malo facessere negotia in judiciis. *Nam & calumniari dicitur qui in judicio de causã civili insidiosè alteri sciens facessit negotia. Hic autem, quatenus in crimen incidit,*

cidit, calumniari nil aliud est, quam falsa crimina intendere. *Falsa* verò crimina intendere est hoc agere, ut aliquis innocens condemnetur, vel accusando adhibitis falsis testibus vel substituendo accusatorem vel delatorem sua gestia probationibus. Pœna jure civili est similitudo supplicii quod calumniator innocenti struebat. *J. ult. C. de Calumniat.*

2. Prævaricari hic est colludere cum reo & translatitiè munere accusandi defungi, quò nocens à pœnâ criminis absolvatur. *Est autem translatitiè munere accusandi fungi probationes dissimulare, falsas verò exceptiones Rei admittere l. 1. §. prævaricatorem. 6. ff. ad Sc. Turpil.*

3. Tergiversari est ab accusatione desistere citra abolitionem criminis. *l. 1. §. si quis 7. ff. cod. Abolitionem criminis jure Romano impetrat, qui ostendere potest, se non fallaciter per temeritatem, calorem, errorem ad accusationem profuisse, nec qui a reo corruptus vel deceptus eam postulat l. abolitio 2. C. de abolit.*

ARTIC. II.

DE

MITIGANTIBUS POENAM CALUMNIANTIIUM.

1. A pœnâ calumniæ liber est qui ex inconsulto calore vel caritate naturali profuit ad falsum crimen intendendum. *l. 1. §. queri potest 5. ff. ad Sc. Turpil. l. mater 2. C. de Calumn. l. calumnie. 4. C. cod. Nam hic magis ex imbecillitate quam dolo peccat.*

2. It. qui in minis calumniandi subsistit, pœnâ, quam Scutum Turpil. introduxit, non subicitur. *l. Quæsitum est 5. ff. cod.*

MEMBR. XXXIII.

DE

FRAUDATORIBUS ANNONÆ PUBLICÆ.

1. Fraudator annonæ dicitur qui sui lucrî gratiâ hoc egit, quò annona carior fieret: Estque similis falsario. *Nam hoc agere, ut annona carius vendatur est maiorum iniquorum contractuum auctorem esse. Et proinde in eo similis est falsario fraudator annonæ, quod uterq; injusti particularis principium & causa ob suum commodum existit.*

MEMBR. XXXIV.

DE

CRIMINE STELLIONATVS.

1. Delictis, quæ quam proximè ad crimen falsi accedunt, annuero crimen Stellionatus. *Parum namq; ab hoc videtur differre, & quantum ex LLbus & Dribus colligere possum, non nisi gradu validitatis. Videtur enim crimen hoc nomen, habere à stellione animali, quo*

cum

cum nullum fraudulentius homini invidet, Stellionum nomen in maledictum translatus fertur. Plin. lib. 30. cap. 10.

2. Videtur autem Stellionatus crimen positum in sophisticâ quâdã am ratione injustum committendi. *Queratio convenientiã offcum crimine falsi. Nam hoc substituit simpliciter falsum, quò injustum obtineatur; ac stellionatus aliquid adhibet sophisticum. Unde nonnulla quæ criminis falsi annumerantur stellionatus etiam accensentur.*

3. Plerumque stellionatus crimen admittitur interveniente contractu. *Nam dum stelliones sophisticè delinquunt, hoc agunt, ut commentationes; iusta videantur quæ sunt injustæ; & ita sub specie commentationum voluntariarum peragunt injustas. Ita v. g. stellionatus est, quando dissimulatã obligatione res pignoratã alii venditur. l. 4. ff. de crim. stellionat. it. si quis rem diversis temporibus pluribus donat: posterior enim donatione decipitur, ut beneficia stellioni frustra exhibeat. it. si quis frumenta vendentibus in foro plus precii offert, non emendi animo, sed ut annona caritatem augeat. Habet quidam hoc naturam criminis falsi sed, ob adhibitam fallaciam, stellionatus reputatur. it. Qui commodatã pecuniã & ostentatã hoc agunt, ut mutuatam accipiant pecuniam decepturi creditorem. it. si quis in capsulã res preciosas ostentans & mox obsignans, illarq; pignores se daturum simulans, aliam capsulam substituit acceptã mutuatã pecuniã. it. Qui triste vel letum afferunt nuncium, ut alter consentiat, cum nunquam aliã consensurus fuisset. His ferme modis committitur stellionatus.*

4. Pœna hujus delicti est arbitraria. *Nam injustam particulare, quod sophisticè artibus infertur, non animi pœnæ est, sed variis ratione læsionis.*

MEMBR. XXXV.

DE

CRIMINE LÆSÆ MAJESTATIS
HUMANÆ.

1. Crimen læsæ Majestatis duplex est: vel enim læditur Majestas humana vel divina.

2. *Humanam majestatem definiunt Dæres, summam & perpetuam legibusque solutam potestatem: adeoq; genus ponunt potestatem, differentiam autem in tribus collocant. 1. quod sit summa seu nullum superiorem nisi Deum recognoscens. 2. quod sit perpetua: sumunt enim potestatem magistratuum supremorum tempore restrictam, qualis erat Dictatorum, C. S. Prætorum apud Romanos Majestatem dicendam non esse, secus ac jura civilia faciunt, quæ Majestatis C. S. prætorum testes quoties mentionem faciunt, recentã consuetudine loquendi*

in libera Republ. usitata. 3. quod sit legibus soluta: cum enim, quod LLbus subiectus est, summum haud dici posse putant: cum videretur contradietio, summum esse & legem velut ducem & superiorem agnoscere. Hanc definitionem in medio relinquimus velut constantem differentiam ab accidentibus quibusdam ejus, qui majestatem habet, petitis; pro ratione instituti nostri naturam Majestatis sequenti modo investigantes & describentes.

3. Videtur Majestas in regibus & Imperatoribus esse quidam simile existimationi privatorum. Nam eisdem videtur modicis ladi Majestas, quibus existimatio: quemadmodum enim injuria alia verba alia verbalis est; ita quoque Majestas vel verbis vel re ladi videtur; ut ita crimen lese Majestatis sit injuria regis, imperatori vel Resp. suprema illata. Hinc quemadmodum injurias privati patiuntur vel per se vel per alios, liberos nimir. vel uxores: ita quoque crimen hoc committitur vel in ipsas regum personas vel in consiliarios & legatos horum personas representantes. Uti ergo existimatio consistit in opinione, quam homines de aliquo habent, quod sit virtuosus aut ad minimum non malus: ita etiam Majestas consistit in subditorum firmam opinionem imperantem summis honoribus dignum, cuique tanquam inviolabili omne obsequium omnemque reverentiam exhiberi debere.

4. Videtur etiam habere Majestas similitudinem quandam cum auctoritate. Nam auctoritas itidem videtur consistere in opinione inferiorum, quam de aliquo velut superiori habent, ejus sententia & decreto parendum sit audentque esse. Sic dicimus, Titum magnam apud vulgus auctoritatem esse, quando videmus, vulgum firmiter operari consiliis & decretis illius parendum esse.

5. Ex hisce patet, si id, in quo conveniunt existimatio, auctoritas & Majestas, & ea in quibus differunt, inquiramus, Majestatis definitionem nos obtenturos esse. Nam naturam rei tunc sufficienter a nobis inquiramus censendum est, quando id, in quo cum aliis convenit, & ea quibus ab iisdem differt, cognita habemus; neque enim in investiganda natura rei differentiam ejus ab omnibus speculari necesse est, sed sufficit illam incongeneris cognitis habere.

6. Videtur autem aliter nominari existimatio, aliter auctoritas & Majestas: etiam enim in rebus comparatum est; ut modo ab hoc modo ab altero reatorum quid denominetur: v. g. obligationis vox petita ab eo, qui obstringitur, denotat etiam jus quod quis erga obstringentem sibi competens habet. Similiter existimatio denotat aliquid, de quo est bona opinio; quodque meretur eam; proprie tamen ipsa bona opinio est: contra auctoritas & Majestas proprie id significat, quod inest ei, de quo bona opinio est.

est, quodq; tam meretur. Hoc autem aliter quam dignitatem, voce hac generaliter sumptâ, nominare non possumus.

7. Majestas ergo auctoritas & existimatio passivè sumpta videntur genus habere dignitatem, voce hac generaliter acceptâ. Sunt namq; id, quod habent ei, de quibus bona opinio est.

8. Posito, quòd genus Majestatis sit quædam dignitas, inquirendum erit porro, quomodo ab auctoritate differat. Nam auctoritas quam proximè ad Majestatem accedit; in his autem, que quantum maxime similia sunt, danda potissimum opera est, ut differentias obtineamus.

9. Majestas & Auctoritas tanquam dignitates eorum, qui superiores sùnt quæ tales, aliter quam gradibus superioritatis differre nequeunt. Itaq; si, qua dignitas in summo aliquo posita sit, investigaverimus, natura Majestatis erit ista. Cumq; tres sint partes civitatis, in quibus tota Respublica consistat, magistratus, judicia & Senatus; cum in unaquaq; civitate superiorem non agnoscente summum est Senatus deliberans de bello, pace, fœderibus, muniendâ regione, exportandis, importandis, vitâ & necesse civitatis, & de legibus. Id quòd part. 4. uberius declarabitur.

10. Definimus ergo Majestatem, quèd sit dignitas, quâ mediante firmum ratumque est quicquid in imperio vel civitate superiorem non agnoscente imperatur, judicatur & senatu deliberante de pace, bello, fœderibus, muniendâ regione, exportandis, importandis vitâ & necesse civium, deque legibus decernitur, quâque totumque imperium vel civitas tota salva est.

11. Ex hac definitione progredi ad naturam Criminis, quòd nunc contemplantur, possumus, modo spectemus, in quonam posita sit dignitas ista, seu quò mediante firmum ratumq; quicquid imperatur judicatur senatu decernitur, quòq; salva tota civitas vel universam imperium reddatur. Posita verò dignitas hæc est in duobus 1. ut omnes, qui in civitate vel sub imperio sunt, habeant firmam opinionem submissâ reverentiâ obsequium ei, qui majestatem habet, ut maxime honorando, venerando præstandum esse, & ex hac natum constans propositum id faciendi. 2. ut is, qui dignitatem hanc habet, sit sanctus & inviolabilis. Quæ duo omne imperium omnemq; civitatem salva reddunt.

12. Crimen itaque læsæ Majestatis est delictum lædens id, in quo posita est dignitas, quâ salva est tota civitas vel totum imperium.

13. Circa supplicium huic delicto inferendum multa singularia introducta sunt; nim. ut præter poenam mortis arma seu insignia

gnia delinquentis deleantur ac destruantur, domus ipsius usque ad fundamenta diruatur, omnibus bonis privetur, ipsiusque liberi egeant. *Que partim consuetudine partim LLbus introducta sunt. l. ult. ff. & l. quisquis pr. & §. 1. & l. 6. pr. C. ad L. Jul. Majest. Nam cum cetera crimina partem aliquam civitatis ledant, hoc destruit universa civitatis bonum & communem omnium salutem.*

PARS PRIMA

Membri trigesimi quinti.

DE

CRIMINIS LÆSÆ MAJESTATIS SPECIEBUS.

1. Species criminis læsæ Majestatis peti possunt, 1. à duobus illis in quibus posita est dignitas, 2. à speciebus Rerumpubl. *Nam ratione diversarum formarum Rerumpubl. dignitas, in quâ Majestas consistit, diversa est.*

2. Quod ergò prius specierum fundamentum concernit, dicimus crimen læsæ Maj. committi vel hostilia tentando in Rempubl. seu id quod jura Majestatis habet, vel debitum honorem detrahendo, aut loco hujus ignominiam inferendo; illud crimen perduellionis vocatur.

ARTIC. I.

DE

CRIMINE PERDVELLIONIS.

1. Crimen perduellionis committit qui hostili animo erga Rempubl. animatus est. *l. ult. ff. ad L. Jul. Maj.*

2. Hoc crimen propriè illud est, in quod Rēspubl. ita favit, non modò mortem delinquenti inferendo, sed etiam bona ejus fisco addicendo, liberosque omnibus facultatibus & honoribus privando. *l. quisquis §. pr. & §. 7. C. eod. Nam hostilia tentans in Rempubl. non conqueri potest, si ut hostis tractetur & in totam ipsius familiam seviratur. Liberis autem propterea nulla fit injuria, quia si his nebulantur bona paterna, cogitur Rēsp. hereditarium ab eisdem metere malum. Satis verò est unum vel alterum ferre paupertatem, quam totam civitatem vel totum imperium versari in perpetuo periculo.*

3. Hostilis autem animus erga Rempubl. declaratur vel ipsos cives concitando adversus Rempubl. vel externis hostibus favendo.

4. Qui ergò cœtus & conventus faciunt hominesque ad seditionem convocant, vel etiam consilium & operam adhibent, quò quis contra Rempubl. arma sumat, incidunt in crimen læsæ Majestatis, *l. 1. §. 1. ff. eod.*

§. Pro-

5. Propriissime loquendo criminis perduellionis reus est, qui externis hostibus favet: qualis est, 1. Qui externos concitat populos. l. 3. ff. *cod. doloque malo facit, ut ex amicis Reipubl. fiant hostes.* & 4. *cod. 2. qui hostibus nunciium literasve mittit vel signum dat, ut occasiones observare possint.* l. 1. §. 1. ff. *cod. vel omnino patriam prodit; in quem severissima poena constituta est Ordinat. Car. art. 124. ut nym. prostratus in terram ad locum supplicii raptetur, ignitis forcipibus laceretur & in partes quatuor secetur.* 3. Cujus operâ dolove malo hostes populi Rom. commeatu, armis, telis, equis, pecuniâ aliâve re adjuvantur. d. l. 4. 4. Qui se hostibus sociat, l. 2. *cod. vel aliis persuadet ut hoc faciant,* d. l. 4. 5. Cujus dolo malo exercitus hosti traditur vel etiam civis aliquis. l. 4. & 3. ff. *cod.* 6. Cujus dolo malo fit, quò minus hostes in potestatem Reipubl. perveniant. d. l. 4. qualis est, qui fugientem occultat. l. *Methrodorum 40. ff. de pœn.* 7. Qui in bellis cedit, arcemque aut castra defendenda hosti tradit. d. l. 4. *H. inquam omnes perduellionis Rei sunt, favore erga hostes declarando hostilem in Reipubl. animum. Non tamen omnes equali panâ, sed pro ratione circumstantiarum mitiori, quam ordinaria est, quandoq; afficiuntur. Sic relegationis pena dicitur hostem Reipubl. occultantem d. l. Methrodorum.*

ARTIC. II.

DE

HIS QUI MAJESTATEM HABENTI DETRAHUNT
DEBITVM HONOREM VEL EVM IGNO-
MINIA AFFIGUNT.

1. Crimen detrahentium honori ejus, qui jura Majestatis habet, vel ignominiam eum afficientium in Monarchiis proprie locum habet. *Nam quicquid in privatis injuria est, id commissum in Monarcham selet haberi pro crimine lese Majestatis.*

2. Huic speciei annumerandum, si quis statuas vel alia honori monarchæ dedicata lædit. l. 6. ff. *cod.* *Nam hoc spso ille peritur honor, qui monarchæ ut monarchæ exhibetur, & ita crimen lese Majestatis committitur: solent quippe principes illas injurias, quæ ad se magis, quatenus privati sunt, pertinere, negligere.*

3. Pertingit & hoc in ignominiam Majestatem habentis, si quis ejusdem jura sibi arroget. *Nam & in privatis obtinet, ut arrogans sibi potestatem circæ alterius in vici & prohibentis injuriarum conveniri possit. v. g. si quis invito domino intret edes vel fundum illius. Quod autem injuria est in privatis id fit crimen lese Majestatis injura Majestatis habentem commissum. Libentius manifestum est ex his, quæ de natura*

naturâ hujus delicti differimus. Hinc 1. qui injussu principis bellum gerit, dilectum habet, exercitum comparat; criminis læsæ Majestatis reus est. d. l. 3. 2. qui injussu Majestatem habentis furcas erigit, privatum carcerem exercet, torturæ aliquem subjicit. *Nam hi omnes arrogando sibi Majestatis jura inferunt et injuriam, cui semper sunt.* Quamvis qui carcerem vel torturam in aliquem exercent non ordinariâ criminis læsæ Majest. pœnâ, sed fastigationis, relegationis vel pœnariarâ de consuetudine officii solent.

ARTIC. III;

DE

SPECIEBUS CRIMINIS LÆSÆ MAJESTATIS
PETITIS A DIVERSIS FORMIS
RERUM PUBL.

1. Quò constet, quàm variæ sint species Criminis læsæ Majestatis ratione diversarum Reipubl: formarum; obiter, & quatenus ad præsentem materiam conducit, monemus. Respubl. alias simplices esse alias mixtas; simplices sunt monarchia, oligarchia, democratia; id quod civis, modò leviter attigerit disciplinam politicam cognitum est. Mixtus status est varius pro varietate & diversitate miscendi.

2. Aliter ergò committitur crimen læsæ Majestatis in Monarchiâ, aliter in Oligarchiâ, aliter in Democratia, aliter in mixtis formis. *Nam in democratiâ consistit hoc crimen in lesione salutis & securitatis totius populi. Quæ causâ est; quare apud Romanos in libera Reipubl. definiretur crimen adversus populum Romanum vel securitatem ejusdem commissum. Quamvis, ut solet; Ulpianus in introducto statu monarchico retinuit. l. i. §. 1. ff. ad L. Jul. Maj. in Oligarchiâ perpetratur in Magistratus superiores. Voco autem superiores, inter quos totæ res seu summa potestas divisa est. Ita v. g. exactis Roma regibus dividebatur regnum imperium in Consules, Censores, prætores, adiles curules, qui singuli particulam ejus habebant, & propterea magistratus majores vocabantur. In monarchiâ crimen hoc frequentissimum est; quia quævis injuria in Monarcham redundans pro crimine læsæ Majestatis habetur. In mixtis formis dupliciter committitur, partim in populum partim in magistratum. Sic apud Romanos, libera adhuc Reipubl. status mixtus erat; quia merum imperium erat penes populum, mixtum penes magistratus, v. g. Prætor habebat summam potestatem exercendi judicicia civilia que vocabatur Idistio cum mixto imperio. Et hinc crimen læsæ Majestatis committebatur vel in populum ledendo securitatem ejus cit. l. i. §. 1. vel in magistratus, v. g. si quis dolo malo consilium iniret, quò magistratus quispiam*

quispiam P. R. qui imperium potestatemve habebat occideretur. cit. l. 1. §. 1. verb. cujusve operâ &c. si. si privatus pro potestate magistratumve quid sciens dolo malo gereret. l. 3. fin. d. t.

ARTIC. IV.

DE

CRIMINE LÆSÆ MAJESTATIS IN IMPERIO COMMISSO.

1. Videtur aliter crimen læsæ Majestatis perpetrari in civitate, quæ suprema est sibi que vivit & nullius imperio est subjecta; aliter in Imperio, cujus caput est vel princeps aliquis vel civitas; undè hodiè imperia solent dividi in principatus & Respubl.

2. In Rebuspubl. Majestas læditur, vel si quis ipsam urbem i. e. civitatem, quæ caput imperii est, aggrediatur, aut dolo malo faciat, ut in eâ sint homines cum telis lapidibusque. *d. l. 1. §. 1. verb. quò armati. si. si quis muros ejusdem violaverit. l. ult. ff. de Reg. divis. vel si quis provincias Reipubl. subjectas vel reges earum concitaverit, ne partant. l. 4. d. t.*

ARTIC. V.

DE

CRIMINE LÆSÆ MAJESTATIS, QUATENUS ILLUD HODIE IN NOSTRO IMPERIO GERMANICO COMMITTITUR.

1. Nostro in imperio committitur primùm crimen læsæ Majestatis in Imperatorem. *Nam in hujus dignitate posita est salus totius imperii.*

2. Deinde committitur etiam in Electores. *Aurea Bulla tit. 24. vers. So iemand mit Fürsten.* Ratio hujus redditur in quodam Decreto Rudolphi II. in quo hæc verba habentur. *Das der Churfürsten Hoheit und Autorität mit eines Römischen Kaisers Gewalt und Hoheit dahero sie auch fleußt / dermassen verbunden / daß eine ohne die andere nicht verschmälert werden / auch ohne die andere nicht bestehen kan.*

3. De reliquis principibus, comitibus & baronibus statibus imperii dubitari quidem potest, videtur tamen magis dicendum, & in his locū habere crimen læsæ Majestatis. *Nam licet principes imperii suas provincias jurè sibi proprio habere & velut partes imperii Imperatorem tanquàm superiorem & caput suum agnoscere videantur, & præterea in Aurèâ Bullâ cit. tit. per hoc, quòd specialiter in Electores crimen hoc committi dicatur, principes videantur excludi: nihilominus etiam in principes Imperii crimen læsæ Majestatis committi statuendum est: quia principes in suis sibi propriis provinciis imperantes imperatorem representant.*

A a

Unde

Unde ortum, quod hisce in suis territoris aequalis ac ipsi Imperatori, reverentia exhibeatur. Quæ de re alibi dicendi locus est. Utuntur Ddres etiam hoc argumento, quod Status Imperii dimidiam partem summa potestatis cum Imperatore habeant: verum hoc non videtur inferre, in singulos crimen læsæ Majestatis committi; sed in universos & conjunctim sumptos, quatenus status sunt.

ARTICUL. VI.

DE

IGNOMINIA QUAM MAJESTATEM HABENTES
PER SUOS LEGATOS VEL CONSILIARIOS PATIUNTUR.

1. Quemadmodum privati injuriam vel per se vel per suos liberos, uxores &c. patiuntur: ita & contingit lædi eum, qui Majestatem habet vel per se vel per legatos & consiliarios suos, qui eundem in suo munere repræsentant. l. *quiquis*. §. *pr. C. d. r.*
2. Solent autem Ddres ultra gladii supplicium non procedere, si non in ipsum Imperatorem immediate, sed in consiliarios peccatum sit.

PARS SECUNDA

Membris trigesimi quinti.

DE

AGGRAVANTIBUS POENAM CRIMINIS
LÆSÆ MAJESTATIS.

1. Quò major est ignominia, quove major est hostilitas erga Imperatorem regem vel principem, eò gravius est delictum. *Nam in hisce duobus hujus natura & essentia est posita.*

2. Aggravatur etiam, si committitur ab iis, qui Imperantibus præceteris fidelitatem debent. *v. g. à militibus. Nam quo plus fidelitatis quis debet, eò major sit læsio illata. Id quod supra lib. i. huj. part. circa justitiam particularem demonstravimus: unde reliqua aggravantia hoc delictum peti possunt: quæ enim faciunt ut injuria atrocior sit ea etiam hujus delicti atrocitatem augent.*

PARS TERTIA

Membris trigesimi quinti

DE

IIS QUÆ POENAM HUIUS CRIMINIS
MINUUNT.

ARTIC. I.

DE

EO QUI VIDETUR NON DICENDVS
CAVSSA EFFICIENS.

1. Non dubitandum est, conscios & satellites peccantium, licet

licet principales tantum videantur causa efficiens criminis existeret, ordinariâ poenâ afficiendos esse. l. 5. §. 6. C. d. r. *Nam confisus & satellitibus idem ac ductoribus inest principium mali excitatum ad operandum ab eodem fine. Unde pariter ac principales & ductores pro causis efficientibus haberi debent.*

2. Sed de hoc quæritur, quò jure ad liberos delinquentium pertingant poenæ, si ut loci criminis non concurrant, nec quicquam conferant? *Est enim injustum, eum puniri sive vindicativâ sive criminali poenâ, qui causa efficiens mali non est; quomodo enim non injustè detrahatur ei, qui plus non habet, aut quid proderunt in eo dolores, cui nihil vitii inest? An fortasse illud Taciti, habet in se aliquid injusti omnne grave exemplum, quod utilitate publicâ rependitur, hîc allegandum erit? Et sanè hûc optime quadrat. Nam cum Respubl. in liberis delinquentium facultatem id faciendi habentibus malum parentum velut hereditarium metuendum habeat, vult ea pro declinando metu isto liberos paupertate affligere: & quamvis liberi, si innocentes sint, aliquid injusti pati videantur: id tamen utilitate publicâ rependitur. Quin nec paupertas, quam quis in salutem Reipubl. patitur, rebus injustis est annumeranda: utpote cum omnia, quæ habemus Reipubl. per quam tuti à periculo vivimus, debeamus.*

ARTIC. II.

DE

HIS QUI INCONSVLTE ET PER INCOGITANTIAM IN IMPERATOREM PECCANT.

1. Quod inconsultè & per incogitantiam fit, in eo remittendo faciles sese Imperatores exhibere debent. *Nam cum alias quæ ex imbecillitate sunt aliquam poenæ mitigationem mereantur, tum quammaximè decet Imperatorem subditis suam in hisce Clementiam ostentare: præsertim cum per hanc incertum plus quam per nimiam severitatem obtineatur. Hûc pertinet l. 2. C. d. r.*

ARTIC. III.

DE

HIS QUI POENITENTIA DUCTI PRODUNT FACTIONEM SEDITIONAM.

1. Licet poenitentia in hoc crimine nullam veniam mereri debere videatur, parcendum tamen est poenitentibus & factionem prodentibus. *Nam crimen læsæ Majestatis tam atrox est, ut satis vitiosus esse videatur nec vitâ amplius dignus, qui vel cogitat & proponit hoc ipsum committere, licet nunquam perpetret. Interim tamen, quia in-*

terest Respubl. factiones prodi, quò mature occurrì iisdem possit, non modo penitentes & prudentes à pœnâ immunes reddendi, sed etiam premiis ad id faciendum allucendi sunt. Nam salus Resp. præcipua lex est. l. quisquis §. §. ult. C. d. i.

ARTIC. IV.

DE

POENA CONATUS.

I. Singulare videtur hoc in delicto, quò conatus etiam pœnâ ordinariâ dicatur affici: si tamen rem rectè perpendimus, tantâ singularitas non est, quanta vulgò concipitur: *Certum quidem est, crimen hoc puniri, licet nihil effectus secutum sit: ait enim Imperator d. l. quisquis pr. eâdem severitate voluntatem sceleris, quâ effectum iura puniri voluerunt. Sed hæc voluntas pro solo conatu in crimine perduellionis haberi non debet. Nam committit hoc crimen qui hostis Imperatoris vel Respubl. est: at non tantum is est, qui læsit hostiliter, sed qui hostilia egit & ad lædendum se preparavit: quemadmodum non is demum pro publico hoste habetur, qui nos occidit, sed de quo constat, quòd arma sumpserit vel exercitum conduxerit, ut nos debellaret. Quapropter non puto ab hac regulâ, nullus conatus ordinariâ pœnâ afficitur, peculiariter excipiendum esse crimen perduellionis: cum enim hoc crimen consistat in hostili animo erga Rempubl. conatus ne quidem fingi vel cogitari potest. Nam voluntas sceleris ipsum crimen est quòd punitur. Quapropter quòd de ordinariâ pœnâ circa conatum tradunt Dares videtur solum in crimine perduellionis, non in ceteris criminis læsæ Maj. speciebus locum habere.*

ARTIC. V.

DE

MALEDICENTIA IN PRINCIPEM.

I. Videtur crimini læsæ Majestatis non annumerandum, si quis principi maledicat. *Nam licet maledicere involvat aliquem contemptum & odium; quia tamen perfecta quedam injuria non est vergens in Imperatorem quatenus Majestatem habet, nec satis etiam hostilem animum indicet & arguat: rectius faciunt imperatores si maledicentiam punire negligant. Initio tamen tyrannidis Romane nonnulli Imperatores etiam verba in se impia pœnâ criminis læsæ Majestatis affecerunt: postea modestiores, ut viderentur alieno à præcedentibus tyrannico animo, maledicta in principem impunita voluerunt; adeò ut etiam injuriosis verbis remissionem pollicerentur. l. un. C. si quis Imperat. maledix. magis tamen in speciem quàm in rei veritate; quia Imperator in d. l. unic. suo arbitrio pœnam reservat. Duo namq; sunt tyrannorum genera: alii enim solâ vè imperant, alii simulando regium imperium; hi occultiores quidem sunt*

non

non tamen illis meliores. Quod ipsum non satis perpendentes Dares in-
q̄os circa d. l. unic. interpretationem discipulationes instituant.

2. Hæc fermè sunt quæ pœnam hoc in delicto mitigant. Re-
liqua quæ in nonnullis aliis criminibus veniam pariunt, velut di-
gnitas, item insigne artificium, nullam vel mitigationem vel libera-
tionem à pœnâ pariunt. Nam quomodo poteris meritis in Rempubl.
pensari delictum, quod in everfione Reipubl. positum est? adeoq̄, nullum
artificium tantum esse potest, ut à pœnâ liberet. Nullam autem dignita-
tem à pœnâ delinquentem eximere hæc ratio est, quia frequentius in digni-
tate positi, ut pote aliquâ potentia instructi seditionis & tumultus faciunt;
quibus si parceretur, magis instigarentur ad peccandum. Hinc neminem
privilegium dignitatis ab inquisitione defendere debet. l. si quis 3. C. ad L.
fml. Maj.

MEMBR. XXXVI.

DE

FALSIFICATIONE MONETÆ.

1. Falsificatio monetæ est crimen ex crimine falsi & læsæ Ma-
jestatis quasi compositum. Nam quatenus moneta adulteratur, crimen
falsi est; quatenus privatus sibi sumit potestatem cudendi, qua nemini nisi
imperatoris, vel ei, cui id specialiter ab imperatore concessum est, compe-
tit, crimen læsæ Majestatis est. l. si quis. 2. C. de falsâ monet.

2. Committitur ergo falsificatio monetæ ex vitio injustitiæ
particularis. Nam & falsi & læsæ Majestatis crimen principium in ho-
mine habent injustitiam particularem.

3. Pœna ordinaria est supplicium ignis, ut delinquentes vi-
vi comburantur. d. l. 2. in fin. Ordinat. Crim. Carol. art. III.

4. Pœnam ordinariam propriè merentur qui ex vitiosâ ma-
teriâ monetam cudunt & fallendi causâ expendant. Nam hi per-
fectum crimen, cui nihil deest, committunt & causa efficiens proxima &
immediata hujus sunt: si quis enim tantum cudat non expendat, vel expen-
dat non cudat, de eo dubitari potest, an causa efficiens proxima & imme-
diata criminis falsi & læsæ Majestatis sit. Quâ do re paulo post dicetur.

PARS PRIMÂ

Membri tricesimi sexti.

DE

VARIIS MODIS QUIBUS CRIMEN FALSIFI-
CATIONIS MONETÆ COMMITTITUR.

1. Modi delinquendi circa monetam, eam falsificando, à
naturâ bonæ & justæ monetæ petendi videntur. Nam cognito bono &
justo, facile investigari potest falsum, quod bonum & justum destruit.

2. Bonitas monetæ consistit in qualitate & quantitate debita, quam indicat signum impressum ab eo, qui jus publicè signandi habet. *Nam ad monetam adhibetur aurum vel etiam argentum, interdum etiam in penariâ argenti vel auri cuprum, quæ metalla suâ quantitate, quam pondus designat, omnes res commutandas metiuntur. Et vetustissimis quidem temporibus adhibito pondere et appenderunt: postea vero, ne opus esset pondere & ne ratione qualitatæ materis homines decipi possent, signum imprimi cepit indicans & qualitatem & quantitatem materis. Cujus imprimendi potestatem conditis civitatibus sibi plerumq; reseruarunt jura majestatis habentes. Unde natum hoc, quod falsificatores monetæ incidant in Majestatis læsæ crimen.*

3. Committitur itaque hoc crimen vel falsam monetam cudendo vel benè cusam corrumpendo. Qui cudit monetam falsam eamque expendit gravissimè peccat & ordinariâ ignis scil. pœnâ afficitur. *Nam hic & falsum committit & crimen læsæ majestatis, cui utriq; nihil malitiæ deest: prout diximus num. ult. princ. huj. membr.*

4. Cusam monetam corrumpunt qui vel aliud metallum obducunt, ut appareat preciosior quàm est, vel eam radunt; qui utriusque ordinariâ ignis pœnâ non solent affici. *Nam cum cusione ledatur Majestas, dum cudens sibi signandi potestatem sumit: apparet hæc delicta in solum falsi crimen incidere.*

5. Qui cupream vel argenteam monetam auro tingunt seu tincturâ faciunt, ut cuprea aurea vel argentea, & argentea quæ est aurea appareat, arbitrariâ pœnâ afficiuntur. *Nam hos solum falsi crimen committere, modo dictum est: falsi autem crimen arbitrariâ pœnâ punitur.*

6. Similiter merito puniuntur, qui monetam auream vel argenteam radunt. *Ita enim habetur Ordinat. Carol. artic. III. welcher aber der Münze ihre rechte schwere gefährlicher weise benimbt u. Der soll gefänglich eingelegt und nach Recht am Leibe oder Gut/ nach gestalt der Sachen gestrafft werden. Nam idem in merum falsi crimen hoc incidit, quod arbitrariè puniendum est.*

P A R S S E C U N D A

Membri tricesimi sexti

D E

AUGENTIBUS MALITIAM CRIMINIS FALSIFICATIONIS MONETÆ.

1. Pœna falsificationis monetæ non augetur, licet ex reiteratione delicti & ex quantitate pecuniæ cusæ singularis quædam malitia maximumque injustum arguatur. *Nam supplicium ignis al-*
lias

lias satis severum & crudele est. Unde reueratio nihil hoc in delicto operatur, quam ut ordinariam pœnam confirmet; aut tunc augeat, si delictum tale sit, quod pœna ignis regulariter non coercetur. Quemadmodum in foro Saxon. expendens monetam falsam regulariter suffragatur & reiteratione accedente, tandem pœnâ capitali afficitur. Glossa ad Landrecht libr. 2. artic. 26. lit. A.

PARS TERTIA

Membri trigesimi sexti

DE

MINUENTIBUS POENAM FALSIFICATIONIS MONETÆ.

ARTIC. I.

DE

HIS QUI NON VIDENTUR PROPRIE DICI POSSE CAUSSA EFFICIENS DELICTI.

1. Non dubitandum est, eos, qui cum cudentibus falsam monetam concurrunt hîsce ferendo opem & auxilium, dum ignem sustant vel in excubiis stant &c. ordinariâ pœnâ afficiendos esse. Nam causa efficiens proxima delicti sunt; quia eodem fine, quo ipse cudent, excitati operando in se habentes principium moris concurrunt. Qui tamen in excubiis stans non eaq; principalis causa efficiens ac cudent esse videtur: solent quandoq; Edres, præsertim si alie circumstantia minuente delictum accedant, sententiæ hanc inferere clausulam. Man woltte Ihm dan in ansehung / daß Er die falsche Münze nicht selbst gemacht / Gnade erzeigen / auff dem fall möchte er mit dem Schwert von leben zum Tode gestrafft werden.

2. Eum verò, qui monetam non cudit sed causam tantum expendit, minus propriè causam efficientem esse non dubitandum est. Quemadmodum enim qui falsum instrumentum non fecit sed tantummodo recitavit, à pœnâ L. Cornelia absolvitur. l. falsi 13. §. 1. ff. de L. Cornel. de fals. ita & qui non ipse monetam falsam cudit sed tantum expendit. Nam cudenti propriè inest principium unde descendit operatio, quâ leditur Majestas & falsum committitur. Expendens verò monetam causam nec crimen lese majestatis committit, nec propriè criminis falsi principium existit. Quâ de causâ licet Ordinat. Carol. artic. III. etiam vane ignis subiciantur die falsche Münze usswechseln oder sonst zu sich bringen und wiederumb gefährlich und bößhafftiglich dem Reichsten zu nachtheil wissentlich ausgeben. Reuer tamen Si abini ipsenses rigorem hujus Sanctionis agnoscentes SRMS Electori, quod existimarent pœnam mitigandam esse & vel solam gladii vel suffragationis dictandam significarunt; quorum senten-

sententia non improbatâ fuit: ut ad eodè hodiè in Electoratu Saxon. erogantes falsam monetam non gravius quàm fastigatione vel relegatione puniantur.

ARTIC. II.

DE

EO QUI CAUSSA REMOTA FALSIFICATIONIS MONETÆ EXISTIT.

1. *Causa remota falsificationis monetæ est qui conscius criminis est, nec illud defert. Nam hic silentio suo facit, ut alter falsa moneta causâ existat, & ita causâ cause est. Et quamvis qui solummodo conscius est videatur remotissima quadam delicti hujus causâ, in ipsum tamen ordinaria pœna constituitur l. 1. C. de falsâ mon. Scil. liberum est L. Actoribus interdum, si existiment, aliam pœnam non sufficere, dictare gravissimam: aliàs sanè dubium non est, quin is, qui causâ remota existit, mitius puniendus veniat, quàm qui causâ efficiens proxima est.*

2. *Est & is causâ remota in cujus domo moneta falsa cuditur. Nam dum non inquirit, quid rerum in suâ domo geratur, suâ negligentia causâ cause falsificationis monetæ existit. Pœna jure civili statuitur in hunc, ut domus ipsius in quâ cusa est moneta fisco vindicetur, d. l. 1. C. de falsâ mon. Quam tamen pœnam Ordinât Carol. cit. artic. III. tunc demum locum habere vult, si dominus sciens passus fuerit in suâ domo monetam cudi. verb: Die ihre Häusser dazu wissentlich leihen / dieselben Häusser sollen ste damit verwickelt haben. Ceterum hac extraordinaria pœna adhibetur tunc, si dominus de monetâ non participet. Nam si ex concessione speret lucrum, non ex negligentia indicandi delictum, sed ex avaritia peccat: adeoq; gravius puniendus venit. Unde tali in casu amissioni domus relegationem Dares addere solent.*

ARTIC. III.

DE

HIS QUI IGNORANTES EXPENDUNT FALSAM MONETAM.

1. *Qui ignorantes expendunt falsam monetam vel id faciunt ex ignorantia vincibili vel ex ignorantia invincibili; illi causâ remota existunt falsi, hi ex accidenti tantùm & casualiter peccant immunisque sunt ab omni pœnâ. Nam qui ex invincibili ignorantia utuntur falsâ monetâ, hi per se non committunt falsum sed per accidens tantùm, & proinde immunès sunt ab omni pœnâ: at qui ex ignorantia, quam evitare poterant, peccant, causâ cause peccandi & per consequens causâ remota existunt: ignorantia quippe est causâ peccati; hi autem ignorantia.*

ARTIC.

ARTIC. IV.

DE

FALSIFICATIONE MONETÆ A MINOREN-
NIBVS COMMISSA.

1. Minorenes, licet cuderint & expenderint falsam monetam, non tamen ignis ordinariâ sed extraordinariâ gladii nim. pœnâ affici solent. *Nam sapius dictum est, in atrocissimis supplicis parcè minorennibus, propterea, quod atrocitas pœne in vitiosissimos statuatur homines, quales minorenes regulariter non sunt; quia, ut vitium aliquod extremum alicui insit, requiritur tempus longum: sine longâ enim consuetudine firmissimas radices vitium agere nequit. Hinc Ddres vel gladii vel suffigationis pœnam dictare solent.*

ARTIC. V.

DE

HIS QUI DUCTI PAUPERTE FALSAM
MONETAM CUDUNT.

1. Videtur iis, qui paupertate ducti extremâ falsam eamque modicam monetam cuderunt, quò emerent vitæ necessaria, pœna mitigandâ. *Nam magis ex infirmitate quàm ex vitio peccarent. Hinc pro ratione aliarum circumstantiarum accedentium vel sola relegatio his dictari potest.*

ARTIC. VI.

DE

HIS QUI POENITENTIA DUCTI FALSIFICA-
TIONEM NON PERFECERUNT.

1. Ducti pœnitentiâ dum cudunt, adeò, ut ne quidem pœnitentis forment, monetam, meritò absolvuntur. *l. qui falsam 19. ff. de L. Cornel. de fals. Nam eos non peccasse ex vitio satis arguit pœnitentia in ipso actu superveniens.*

ARTIC. VII.

DE

MINUENTIBUS INJUSTITIAM FALSIFICATIONIS
MONETÆ, QUATENUS HÆC INCIDIT IN
CRIMEN LÆSÆ MAJESTATIS.

1. Videtur primò intuitu mitius puniendum delictum eorum, qui principum statuumque Imperii monetam falsificant: sed non dubitandum est, quin & circa hanc monetam laedatur Majestas. *Quamvis l. 2. C. de falsâ monetâ, de eâ monetâ solâ quâ Imperator cudi curat loquatur; & Majestas non nisi in eo laedi posse videatur, qui superiorem non agnoscit: demonstravimus tamen membr. preced. p. 1. art. 5. etiam in principes crimen læsæ Majestatis committi, utpote qui ipsius imperatorum in suis territoriis representent, qualiter olim presides provinciarum*

Bbb

apud

apud Romanos; ut adeo non dubitandum sit, quin in eudenda monetâ Imperatorem representent. Quapropter nec permittuntur jus, quod habent, alteri locare. Edict. monetar. Ferdinandi I. de anno 1559. p. *Ferner als sich auch erfinden thut &c.* Est ergo monetâ principum ac statuum imperis pro monetâ Imperatoris Romani reputanda; & proinde circa eam eiq; ac ipsius imperatoris monetam crimen læsæ majestatis committi statuumendum est. Quin licet hoc non ita se haberet, tamen falsificans monetam lederet majestatem, sumendo sibi potestatem, quam quis non nisi ex speciali concessione Imperatoris habere potest.

2. A crimine autem læsæ Majestatis absolvunt quidem nonnulli Ddres eum, qui non Imperatoris aut statuum imperii sed extranei cujusdam Regis v. g. Galliæ, Angliæ &c. monetam falsificat, non ignis sed gladii pœnam propterea distantes: videtur tamen in rei veritate etiam monetâ extranei regis falsificatâ crimen læsæ Majestatis committi. Nam licet falsificator sub jurisdictione illius non sit, cujus signum imitatur: peccat tamen leditq; Majestatem, dum sibi sumit potestatem in Imperio peregrinam monetam eudendi: neq; enim in imitatione monetæ imperatoris crimen læsæ Majestatis consistit; sed in arrogatione potestatis, quæ solius Imperatoris propria est. Qualecunq; ergo signum quis imponat, modo sibi arroget potestatem in imperio sine consensu Imperatoris eudendi monetam, in crimen læsæ Majestatis incidit. Nam potestatem sibi arrogare eam quæ propria est imperatoris, eaq; uti sine concessione illius est crimen læsæ Majestatis. Quapropter Constitutio Carolina generaliter precipiens, falsificatores monetas, welche falsche Münze machen, ignis supplicio puniri, non temere limitanda & restringenda est in eum casum, quo quis non Imperatoris sed alio signo utitur. Quamvis ob supplicii nimiam severitatem nollem reprehendere Ddres loco ignis gladii pœnam hoc in casu distantes, presertim, si appareat, delinquentem ex metu & reverentiâ erga Imperatorem & principes imperii abstinuisse ab horum signis imprimendis.

ARTIC. VIII.

DE

MINUENTIBVS INJUSTITIAM FALSIFICATIONIS MONETÆ, QUATENUS HÆC INCIDIT IN CRIMEN FALSI.

I. Minus injustus est, qui numos minimi valoris *Zwener und Pfennige* eudit & sparsim nec in magnâ summâ expendit. Nam, præterquam quod jus ejusmodi numos eudendi minimis quandoq; opidis ab imperatore concessum deprehendamus, etiam singulis, quibus hæc pecunia non in magnâ summâ datur, minus damni inferri videmus. Solent ergo

Ddres

Dares hac perpendentes panam gladii fustigationis vel relegationis in casu, quo quis semel aut bis exiguam summam expendit, dictare, ad panam ignis tunc procedentes, quando apparet, erogationem in magnâ summâ aut longo tempore & sepius factam esse.

2. Est etiam ille minus injustus, qui pecuniâ falsam in ludo expendit. Nam nihil injusti patiuntur aleatores pecuniâ falsâ circumventi, utpote cum omne illorum lucrum sit injustum. Hinc si quis non ipse excudit, minusq; reus criminis lese Majestatis ob hoc existit, falsâ relegationis penâ affici solet.

3. Deest quoque quoad falsum injustitia, si quis privilegio cudendi destitutus fabricet monetam justî ponderis & valoris. Hic cum tantummodo peccet in arrogando quod sibi non debetur: arbitrariâ penâ affici jubetur. *Ordinat. Crimin. artic. III. verb. oder auch ohne habende Freyheit münzen/ der soll gefänglich eingelegt werden/ und nach Recht am leibe oder Guth/ nach gestalt der Sachen gestrafft werden.*

4. Videntur quidem & minus injusti qui monetam pondus debitum excedentem radunt: sed reverâ contra justitiam partem eularem peccant. Nam hi sibi sumunt quod salutis publicæ debetur, detrahuntq; principi laudem, quam hac monetâ pondus excedente sibi quaerit. Hinc Dares vel carceris vel relegationis penam pro ratione aliarum circumstantiarum delinquenti dictare solent.

ARTIC. IX.

DE POENA CONATUS.

1. In conatu subsistit qui monetam fabricat, non tamen expendit, & huic hodie gladii penam dictare solent. *Quamvis enim hi crimen lese Majestatis reverâ committant, quippe quod in arrogatione facultatis cudendi positum est; & Imperator in l. 2. C. de falsâ mon. cussores penâ ignis subscrat non habitâ ratione, an expenderit: quia tamen, Ordinatio Carol. artic. III. non solum criminis lese Majestatis sed & falsi damniq; inde dati in penâ infligendâ rationem haberi vult. verb. Dem Nächsten zum nachtheil: Deinde etiam arbitrariæ penæ eum subscit, qui monetam justî valoris cudit, verb. artic. preced. num. 3. citatis; non aliam ob causam, quam quod quidem lese Majestatis, non tamen falsi crimen committatur: merito à rigore ordinariæ penæ receditur & sola gladii pena velut reo criminis lese Majestatis dictatur.*

MEMBR. XXXVII.

DE

CRIMINE LESÆ MAJESTATIS DIVINÆ ET IN SPECIE DE BLASPHEMIA.

1. *Ad similitudinem lese Majestatis humane crimen lese divinæ*

na Majestatis considerantes, species ejusdem sequenti modo investigare vitimar. Ponamus, quod est Rex in civitate, hoc Deum esse in sua Ecclesiâ; statim dabuntur species criminis læsæ Majestatis. Nam quemadmodum leditur regia Majestas si vel hostilia tentantur, vel honor debitus Regi detrahitur, aut loco illius ignominia infertur: ita quoque Divina leditur Majestas, quando vel hostilia adversus ipsum aut ecclesiam ejus suscipiuntur, vel Deo honor detrahitur, aut ignominiosum quiddam in eum fit aut dicitur. Hostilia tentantur in monarchicis, Rebuspubl. vel quando favore erga hostes & factionibus cum his initis declaratur hostilis animus adversus Rempubl., vel quando in civitate exsistantur seditioes & turbantur leges: sic & hostilia tentando fiunt Rei criminis læsæ Majestatis Divina vel magi, qui factionem cum hoste Dei & Ecclesie diabolo inimicant vel heretici qui falsis blasphemisq; in Deum opinionibus Ecclesiam turbant & commovent. Ignominiosum quid in Deum committunt blasphemis & perjuri; hi nomine Dei abutendo, ille Deum contemnendo. Singulas hæcæ criminis læsæ Majestatis Divina species seorsim distinctis membris proponemus initium facientes à crimine blasphemie.

2. Blasphemia est delictum, quo quid fit aut dicitur in contumeliam Dei.

P A R S P R I M A

Membri trigesimi septimi.

D E

SPECIEBUS BLASPHEMIÆ.

1. Blasphemia in Deum committitur vel mediâtè vel immediâtè; mediâtè, quando contumeliosum quiddam in ejus ministros, dum suo officio funguntur, vel sacramenta vel imaginem Salvatoris nostri statuitur vel dicto vel facto; immediâtè, quando contumelia in ipsum Deum directa est.

ARTICUL. I.

D E

BLASPHEMIA QUÆ IMMEDIATÈ IN DEUM COMMITTITUR.

1. Maximè horrendum crimen est blasphemia immediâtè in Deum commissa; oriturque ex impietate, vitio, quod tecum trahit omnia reliqua. Nam qui Deum non timet ad qualibet flagitia est paratus.

2. Pœna blasphemie immediâtè in Deum commissa hodiè apud nos est gladius. Nam & jus divinum Levitic. 24. v. 13. & 14. & civile Novell. 77. c. 1. §. precipimus 2. supplicium mortis precipiunt, & in Receff. August. de anno 1548. sub tit. von den Gotteslästerungen pœna mor-

mortis vel mutilatio membrorum injungitur verb: ber soll am leben oder mit benehmung eplicher Glieder/ wie sich nach gelegenheit der Personnen und geübter Gottes-lästerung/ auch Ordnung der Rechten eignet und gebühret/ peinlich gestrafft werden. - Quam Santtionem specialiter approbavit D. Mauritius Elector Ordinat. Provinc. de anno 1550. tit. Von Gotteslästern/ fluchen und schweeren. Et D. Augustus part. 4. constit. 1. qui ea, que Receß. imper. de mutilatione membrorum precipiuntur, ad linguam restrinxit: verb. Jedoch mit dieser Erklärung/ daß die wörter/ oder benehmung eplicher Glieder/ auff die Zunge/ damit solche lästerung/ verwirret/ zuverstehen seyn.

3. *Consistit autem blasphemia omnis vel in dicto vel in facto tendente in Dei contemptum. Dicto peccatur, vel quando quis obscæna & turpia de Deo loquitur, vel quando quis adversus eundem maledictis aut imprecationibus utitur. Nam maledicta & blasphemia æquiparantur. Levit. 24. v. 16. Licet enim maledicens privato pro injuriante communiter non habeatur: aliter tamen se habet in summo Ente, cujus Majestas omnibus tremenda esse debet.*

ARTIC. II.

DE

BLASPHEMIA MEDIATE IN DEUM COMMISSA.

1. *Mediatè blasphematur qui quid contumeliosum committit circa Sacramenta; vulnera vel passionem Christi, ministros verbi cultum divinum exercentes, it. circa Salvatoris nostri imaginem.*

2. *Sacramenta contumeliosè tractantur vel verbis vel facto; verbis, si quis per Sacramenta alii maledicat. In hunc apud nos consistit ut a pœna est, ut non modo præ foribus templi, curiæ vel tabernæ publicè conficiendus præbeat, sed etiam, ut pœna pecuniariâ vel carcere puniatur, aut, si nulla emendatio sit, relegatur. part. 4. Constit. Elect. 1. Receptibus Imperii primâ vice blasphemus admonetur, ut à suis blasphemis abstinat; & si parere nolit, vel carcere vel pœna pecuniariâ puniatur.*

3. *Facto contumeliosè tractantur Sacramenta, quando inter comperationes lusum jocique gratiâ recitantur verba cœnæ vel cœnæ administratur porrectione panis aut calicis. Cui delicto à Datribus pœna relegationis dictari solet, tanquam arbitraria.*

4. *Imaginem Salvatoris contumeliosè tractantes arbitrariâ itidem pœnâ tanquam Rei criminis læsæ Majestatis Divinæ puniuntur. Nam quem admodum in principis imaginem contumeliosus existens puniatur, ita, tum multo magis qui Salvatoris nostri imaginem dohonestat.*

5. Mediate tandem committunt crimen læsæ majestatis divinæ & blasphemæ sunt aut his æquiparandi, qui publicè in Ecclesiâ contradicunt concionatoribus, & contumeliosè eosdem tractando sacra turbant, pœnâ fustigationis relegationis vel etiam pecuniariâ pro ratione circumstantiarum affici soliti. *Circumstantiæ variantes hoc delictum sunt persona, locus, tempus, turbatio cultûs: Hinc volunt Ddres quandoq; ad gladii pœnam progredi judicem posse, si omnia hæc concurrant, nimirum; læsam esse personam ecclesiasticam, in loco ubi cultum divinum exercet, eo tempore, quo res divinas tractat & inde cultum divinum turbatum esse.*

6. Hûc referre possumus blasphemiam quæ in Deum committitur ratione sanctorum cum primis autem B. virginis Mariæ Dei genetricis. *Nam quemadmodum contumelia vergit in Deum, si ministri ipsius ignominiosè tractentur, ita quoq; , si sancti ejus: sunt enim, præ cæteris Deo cari. Hinc ignominiosa locuti de B. virgine Mariâ merito pœnâ arbitrariâ afficiuntur.*

P A R S S E C U N D A

Membri trigésimi septimi.

D E

AGGRAVANTIBUS DELICTUM BLASPHEMIÆ.

1. Aggravatur blasphemia 1. quò magis vergit in contumeliam Dei: fit autem hoc, quò magis obscœnum est dictum aut factum quo blasphematur.

2. Deinde & Reiteratio malitiam majorem indicat. *Nam semel commissa blasphemia ex incogitantia vel aliquo affectu vehementiori orta esse potest: reiteratio autem arguit hominis Impietatem seu perfectum vitium, unde hoc crimen fluit. Ad minimum ergò facit reiteratio, ut judex pœna mortis stricte inhereat, aut etiam eam angeat præviâ lingue abscissione.*

P A R S T E R T I A

Membri trigésimi septimi.

D E

MITIGANTIBUS POENAM BLASPHEMIÆ.

1. Circa pœnam blasphemæ irrogandam habendam esse rationem, circumstantiarum & nonnunquam locò gladii pœnam fustigationis vel relegationis aut etiam carceris &c. infligendam Recessus imperii & Constitut. Carol. articuli. 106. monent. *Quapropter in circumstantiis minuentes inquirendum est.*

ARTIC.

ARTIC. I.

DE

CAUSSA REMOTA BLASPHEMIÆ.

1. *Caussa remota blasphemix sunt partim privati eam non denunciantes, partim magistratus non punientes. Nam hi faciunt, ut homines impis blasphemando pergant & ita caussa cause existunt. Quapropter imperator suam indignationem minitatur magistratibus vindictam in delinquentes non inferentibus. Nov. 77. cap. 1. §. ult. in fin. & Recessus imperis de anno 1548. tit. von Gottes-Lasterungen. & Ordinat. polit. Francof. de anno 1577. eod. penam indicant non denunciatis vel recedentibus vel effugientes blasphematores recipientibus.*

ARTIC. II.

DE

BLASPHEMIA EX IMBECILLITATE
COMMISSA.

1. *Ex imbecillitate magis quam vitio impietatis videtur committi blasphemia, quam gignit calor iracundiæ, & propterea mitius punienda, quam ea, quæ ex impietate est. Nam licet qui per iracundiam blasphemat ex vitio peccet, non tamen id facit ex vitio huius delicti proprio. Quapropter pœna gladii in eum qui irâ commotus lubrico lingue blasphemat non statuitur, sed mitior, quo ira fuit vehementior. Idq̄ introduxit Maximilianus I. Recessib. Viformat. de anno 1495. sub tit. Die Pœn derer so aus Hize oder Zorn schwören.*

2. *Imbecillitati quoque annumerandum est quod fit ex incogitantia. Nam in sermonibus contingit homines non semper in consilium vocare rationem. Unde dicere solemus, linguam præcurrere mentem. Quapropter non dubitandum est, quin qui ex incogitantia blasphemavit paula mitius puniendus sit.*

3. *Ebrietas quoque aliquam arguit infirmitatem, præsertim si enormis sit. Id namq̄ lib. 1. huj. part. demonstratum dedimus. Et attendendam hanc esse cit. Recess. Viformat. de anno 1495. monenti tit. Die Pœn derer so aus Hize oder Zorn schwören. verb. wo solches aus bewegter Hize des Zorns / aus Trunckenheit / oder dergleichen zufallt un edacht geschehe &c.*

4. *Nonnulli Idres & rusticitatem admittunt hoc in delicto velut causam mitigandi pœnam: id quod tamen admittendum non videtur. Nam tolerandum in Christianâ Ecclesiâ non est, ut quis alleget ignorantiam, dicatq̄ se ex rusticitate ignorasse, Deum esse ens summum & maxime colendum. Hec enim ignorantia summam hominis arguit impietatem & merito ordinaria pœna coercenda: id quod istidem lib. 1. huj. part. demonstratum dedimus.*

5. Signum infirmitatis est statim in ipso facto concomitans poenitentia, quæ proinde quoque poenam mitigat. *Nam superiorum demonstravimus, et inbecillitate magis quam vitio peccare eum, in qua sana mens statim rediens malum commissum ob oculos ponit. Quo in casu solent Dæres ita respondere: Es wolte dan die hohe Obrigkeit dem gefangenen / dahero das Ihme angeregte Gotteslästerliche reden / alsbald Leid gewesen / Gnade erzeigen ic*

ARTIC. III.

DE

BLASPHEMIA JVDÆORVM IN MESSIAM NOSTRVM.

1. Blasphemiam in Salvatore nostrum Judæi solent excusare tanquam minus injustam. Quæ causa est, quare de eadem hoc loco tractemus. *Dicunt enim, se non agnoscere eum verum Deum & proinde nec blasphemare; quemadmodum enim crimen læsæ Majestatis non committit, qui contumeliosum quid statuit in regem, cujus Jdictioni subjectus non est; ita nec se divinam Majestatem ledere in nostrum Salvatorem contumeliosas voces evomendo.*

2. Sed non dubitandum est, quin ordinariæ poenæ subjicendi sint. *Quemadmodum enim prætendens, se regem, quem læsæ, non agnoscere, non liberatur ab ordinariæ poenæ; si reverà sub regis Jdictione sit: ita quoq; Judæos nullo modo hoc excusabit, si dicant nostrum Messiam, non esse verum Deum; quia est.*

MEMBR. XXXVIII.

DE

PERJURIO.

1. Perjurium est delictum, quo quis agit id, ob quod, si à se fieret, Numinis iram sibi precatus est. *Nam juramentum nihil aliud est quam invocatio æterni Numinis, ut omnem gratiam avertat, iram autem suam exerceat in jurantem, si agenda, ob qua jurat, non egerit.*

2. Perjuri non videntur, quatenustales, poenæ subjicendi. *Nam perjurium satis habet Deum ultorem, ut loquitur Imperator l. 2. C. de Reb. credit. definitivimus enim perjurium qui id egit, ob quod, si ageres, Numinis iram sibi precatus est: qui autem ita invocat Deum usurpat nomen ipsius ad hoc, ut sibi fides tribuatur, quam non servans vanè usurpat. Minatur verò Deum se non impanitum relicturum esse eum, qui hoc fecerit, Exod. 20. v. 17. ut adeo rectè videatur dixisse Cicero lib. 2. de LL. perjurii poenæ divina exitium, humana dedecus violati Jurisjurandi esto. Cum ergo satis punitus sit qui iram Divinam & maledictionem in suam domum contempsit Zachar. 5. vers. 4. superflua videtur omnia reliqua poena.*

3. Per-

3. Perjuri ergo si puniuntur, non ob perjurium, sed ob læsionem, quæ perjurium comitatur, pœnam patiuntur. *Sunt namq̄ multi homines impij pœnam æterni Numinis & futuros cruciatu infernales parvi facientes, modo defraudare alios possint. Quapropter horum nequitia occurrendum, insista pœnâ, si mediante perjurio alios læserint.*

4. Pœna ordinaria in eos, qui suo perjurio alios læserunt, est amputatio digitorum. *Ordinat. Carol. art. 107. verb. Welcher vor Richter oder gerichte einen gelehrten Meinend schweret / so derselbige End zeitlich Such antriffet / das in des / der also fälschlich geschworen hat / Nun kommen / der ist zuörderst schuldig / wo er das vermag / solch fälschlich abgeschworen Such dem verletzten wieder zutehren / soll auch dazu verleumbdt / und aller Ehren enteget seyn / Vnd nach dem im heiligen Reiche ein gemeiner Gebrauch ist / solchen falschen Schwerern die zwene Finger / damit sie geschworen haben / abzuhawen / dieselbe gemeine gewöhnliche Leibesstraffe wollen wir auch nicht ändern. c.*

5. *Eadem pœna irrogatur quoque iis, qui cautionem juratam de non redeundo in territorium, unde relegati sunt, aut de non ulciscendo pœnam, quam germanicè Dyrheden appellamus, rupe-runt. Et hoc fit propterea, quia unâ ledunt Majestatem ejus cujus Iditio est. Verba Ordinat. Carol. art. 108. hæc sunt: So aber einer ein Dyrhede mit Sachen / darumb er das leben nicht verwirret hat / fürsechlich und freventlich verbreche / der soll als ein Meinenziger mit abhawung der Hand oder Finger und ändern / wie in nechst obgemelten Articul berühret gestrafft werden. Hanc ordinationem confirmat Augustus Elector p. 4. constit. 48. pr. his verbis: Die so uff einen geschwornen End verweiset / und doch wissentlich wiederkommen / sollen mit abhawung der zwien förder Finger / damit sie geschworen / anderweit verweiset werden. Que verba Ddres Saxonici ita interpretantur, ut priores duorum digitorum articuli tantum rescandî sint, & si relegatus fuerit temporalis, ea in tot annos repetatur in quot antea irrogata erat. Solentq̄ ita pronunciare: So wird Er wegen solches begangenen meinenzds mit abhawung der förderglieder der beyden Finger / damit Er geschworen / billich gestrafft / und des Landes wiederum auff drey Jahr lang verwiesen.*

PARS PRIMA

Membrî trigésimi octavus

D B

AUGENTIBUS PœNAM PERJURII ORDINARIAM.

1. Auget pœnam perjurii reiteratio, dum iis, qui exprovincia relegati contra juratoriam cautionem bis præstram secundâ

Ccc

vice

vice deprehenduntur, fustigationis pœna cum comminatione gladii, si tertiâ vicere dierint; iis, qui tertiâ vice deprehenduntur, gladii pœna infertur. *part. 4. constit. 148.*

P A R S S E C U N D A

Membri trigesimi octavi

D E

MITIGANTIBUS POENAM PERJURII.

A R T I C. I.

D E

PERJURIO QVOD EX IMBECILLITATE
COMMITTITUR.

1. Multum prodest ad minuendam pœnam, si non ex vitio sed magis ex imbecillitate perjûrium sit commissum. *Nam in hoc propriè ordinaria pœna constituta est, qui dolo malo & ex proposito contra juramentum redeuntis Jdictionem violant.*

2. Liberatur ergò ab ordinariâ pœnâ, qui, ut debita exigeret, rediit in territorium, unde relegatus est. *Nam hic magis ex imbecillitate peccavit amore obtinendi debita sua, quàm animo violandi Jdictionem principis. Hinc pœna amputationis digitorum pro eâ vice ipsi remittitur, cum comminatione tamen, si redierit, in eum pœnam fustigationis tanquam secundâ vice peccantem statutum iri.*

3. Pariter remittitur ordinaria pœna, quando ob periculum latronum relegatus per territorium prohibitum transit. *Nam, peccat ex imbecillitate resistendi necessitati. Dum mavult servare vitam quàm fidem juratam.*

4. Attendere etiâ in remissione ordinariæ pœnæ paupertatem Ddres solent, si nimir. nullam aliam ob causam relegatus redierit, quàm ut se suosque sustentare posset, deficientibus alimentis in exteris regionibus. *Nam & in hoc magis imbecillitas, quàm vitium principium peccandi existit.*

5. Simplicitas quoque perjûrum excusat, si v. g. ob non factis intellectam vim juramenti relegatus redierit. *Nam imbecillitati & potentie malorum activa imperfecta annumeravimus supra imprudentiam & simplicitatem.*

A R T I C. II.

D E

PERJURIO SINE INJUSTA LÆSIONE
COMMISSO.

1. Perjuro, qui suo perjûrio neminem læsit, meritò remittenda est pœna. *Nam demonstravimus initio huj. membr. perjuria, quâ talia, habere Deum ultorem, temporalibus autem à LLhuu panis affici propter lesionem injustam, cum quâ conjuncta sunt.*

2. Me-

2. Meritò itaque parcitur ei, qui minus secundum statuta relegatus rediit. *Nam si relegatio non est facta secundum statuta, minus injustus est reditus legati. Hinc si Reus sine præviâ informatione & sententiâ Crorum, quibus de jure respondendi potestas data est, præstitit cautione relegatus fuerit, non ipsi à Daribus Saxonis pœna abscissionis digitorum dicitur. Nam D. Augustus p. 4. constit. 47. pr. jubet pœnam relegationis ex consilio prudentum infligi. verb: daß Ihme mit oder ohne Staupenschlagen / die ewige / oder zeitliche Landesverweisung durch unsere Schoppenstûle zugesprochen wird / ic.*

ARTIC. III.

DE

RELEGATO QVI NONDUM ABIIT.

1. Videtur etiam ei pœna amputationis digitorum infligi non posse, qui ultra tempus in provinciâ, è quâ relegatus fuerat, commoratus est. *Nam p. 4. constit. elector. 48. pœna hæc solum in eos statuta deprehenditur, qui contra præstitum juramentum redeunt. Hoc enim indicant verba Rubricæ, und ein oder mehrmals wieder kommen / repetita in textu, verb: und doch wissenlich wiedertommen. Unde Ddres moti loco pœna statuitur in eos, qui ultra tempus commorantur, ut habeantur pro iis, qui primâ vice redierunt, quo fit ut iterum redeuntes virgine cadantur.*

ARTIC. IV.

DE EO QVI DIGITOS AMPUTANDOS
NON HABET.

1. Ex accidenti liberatur à ferendâ pœnâ qui articulos digitorum amputandos non habet. *Nam cum LLatores præceperint, ut illi ipsi digiti, quibus juratum est præscinderentur, non audeat Ddres defectu horum alios amputandos dicitare.*

MEMBR. XXXIX.

DE

CRIMINE HÆRESEOS.

1. Crimen hæreseos videtur simile ei, quod committunt, qui movendo seditiones præsentem statum Reipubl. evertere nituntur & propterea Rei sunt criminis læsæ Majestatis humanæ. *Videmur enim singulas species criminis læsæ Majest. Divina petere posse à speciebus læsæ Majestatis humanæ. Dicitur vero est, quod hostilia continentur adversus Majestatem humanam duobus modis, vel consistendo adversus eam seditiones in civitate vel hostibus externis favenda, & sese assidendo associando. Similiter Majestatem divinam hostiliter impugnare quis potest, dum vel hosti Dei & Ecclesie sese associat, & cum eo pactantes init;*

vel homines à cultu divino detinet, & ut nomen Dei veri profanent, aliosq; Deos querant eosdem instigat. Hoc posterius qui facit propriè hæreticus est.

2. Definimus ergò hæreticum, qui dolo malo & ex vitio impietatis Ecclesiam Dei membrum illius existens turbat, persuasionibus suis homines à vero cultu avertendo & ad faciendum omne id, quod ex impietate provenit, ducendo. Nam quod est seditionis homo in Republ. hoc est hæreticus in Ecclesiâ: at nemo dicitur seditiosus, nisi qui, cum civis sit, civitatem turbat & concitat ceteros cives, ut presentem statum vel eum, penes quem est Majestas, impugnent. Conveniunt hæc cum sententiâ nostrorum Ddrum, qui tradunt Hæreticum non esse habendum eum, qui Mahumetanus, Ehtnicus vel Judæus est & nunquam indigena vel civis Ecclesiæ fuit; nec eum, qui errat circa interpretationem Scripture Sacrae, in puncto non concernente articulos fidei; nec eum, qui sine pertinaciâ, blasphemiam & seditionem hoc facit. Ita namq; Lutherus Tom. 4. Jenens. germ. fol. 408. ait: Man soll ja einen jeden glauben lassen/ was Er wolle: Glaube Er unrecht/ so hat Er gnung Straffe an erbigen Feuer in der Hölle/ warumb will man sie dan zeitlich martern/ so stru sie am Glauben irren/ und nicht darneben außrißrlich oder sonst der Obrigkeit widerstreben. Mit der Schriffte und Wortes Wort sol man Ihnen wehren und widerstreben/ mit Feuer wird man roemig außrichten. Quapropter hæreticus pœna quidam crudeli à magistratu subiciendus non est, nisi ex vitio impietatis & dolo malo Ecclesiam Dei membrum ipsius existens seditiosè turbet, homines, qui in Ecclesiâ sunt, à vero Deo cultu avertendo & ad impietatem omnem seducendo.

3. Pœnâ in ejusmodi hæreticos jure Saxonico est, ut vivi comburantur. Landrecht. libr. 2. artic. 13. Qui textus etiam consuetudine est approbatus. Et sine si in blasphemos pœnâ gladii statuitur, longè gravior in hæreticos introduendus fuit: utpote cum gravius peccet qui suis blasphemis totam ecclesiam turbat, quàm qui ipse tantum blasphemat. Deinde si eaq; peccat qui in civitate movet seditiones & tumultus, ac qui hosti sese jungit; uterq; enim perduellionis reus jure Romano habetur: etiam is qui homines in Ecclesiâ à Deo avertit, & ut opera diaboli faciant, callidè seducit eaq; puniendus est, ac qui cum diabolo pactum inicit & ex diabolo operatur: Cui pœnam ignis de consuetudine distari notum est.

4. Hæc est heresis propriè dicta ejusq; pœna. Verùm cum magna sit nostri intellectus imbecillitas, etiam in naturalibus, nedum divinis cognoscendis: sit, ut multa oriatur opinionum diversitas in credendis: tamq; nemo eaq; veritatem quam gloriam & ostentationem ingenii in quâdam novâ opinione introducendâ eaq; defendendâ querat: etiam notna eaq; æterna & in-

extinguuntur a odia inter homines existantur, ut pro defendendis suis opinionibus feracem in modum concurrant, cedis ubiq; sese absumant. Hinc persecutiones ille gravissima inter eos, qui Christi nomen profitentur. Pudor! Cum omnes deberent esse unum corpus in Christo & per caritatem, mutuum ostendere se Christianos esse; opera diaboli faciunt, errantes fratres ermetatibus & crudelissimis suppliciis subjicientes. Si operatio & vita omnis Christianorum consistit in exercitio mutue caritatis: nemo autem volens honestam amicitiam eam dissolvit, nisi videat, amicum esse inemendabilem; imò dissoluta amicitia ipsi nihilominus bene vult. Quid dicendum erit de amicitia & caritate Christianorum fundata in Christo? Audite o Christiani, quid Aristoteles Ethnicus tradat lib. 9. Nicomach. cap. 3. Sed si eum in amicitiam receperit, ut virum bonum: malus autem evaserit, aut evasisse videatur: utrum etiam nunc amandus est? an hoc fieri non potest? siquidem non omnis res amabilis est, sed ea demum, quae bona est. Neque verò quisquam vitiosus est diligendus neque diligi debet. Non enim oportet rerum mala um studio atque amore teneri; neque improbi hominis similem effici. Suprà autem dictum est, simili simile amicum esse. Vtrum igitur statim dicendum sunt amicitiae? Annon cum omnibus, sed cum iis, quorum improbitas insanabilis est? iis autem, qui corrigi possunt, auxilium ferendum est, multò magis ad mores quàm ad fortunas & facultates; quanto hoc melius amicitiaeque convenientius est? Videatur autem is, qui sese à tali amico disjungit, nihil absurdi facere. Non enim huic aut tali amicus erat. Quoniam igitur eum immutatam restituere ac servare non potest, se ab eo semovet ac segregat. Nos, qui in Christo sumus, omnes sumus in Christo unum & ex Christo opera caritatis invicem exercere debemus. Desinit quis ex numero fratrum nostrorum esse amabilis opinionem fovens, quae cum fide in Christum pugnat. Quid faciendum? dissidenda non modo statim est Christiana amicitia, sed diabolica odia erunt fovenda, cruciatus ingereudi, quos ne quidem Nero vel Domitianus in Christianos exercuit? Nequaquam o Christiani respondet Ethnicus: iis, qui corrigi possunt, ferendum est auxilium; insanabiles qui deprehenduntur sunt deserendi, & ab his segregatio facienda, qui immutari restitui ac servari non possunt. Quòd si ergò vel ex solo lumine naturae procedentes utimur Christi doctrinà velur hypothesei quâdam; cernere possumus, eos, qui non sunt blasphemii nec hostes Christi, sed erroneas tantum fovent opinioniones circa interpretationem Scripturae Sacrae & credenda, prius placidè admonendos esse: quòd si non resipuerint, vitandos & excommunicandos, ne bonos inficiant, sed verecundiae pudore suffu-

si resipiscant, & ad membra, à quibus se juncti sunt, redeant. *Ad hoc, nostrorum Theologorum Gerhardi in Loc. de Magistrat. politic. num. 317. & seqq. Baldvini in disputat. de heretic. ferendis non auferendis. & cum primis B. Lutheri citat. tom. 4. Jenens. german. doctrina in baronem vel me Philosophia ducit. Ut maxime mirer, homines Christianos legentes illud Pauli ad Tit. 3. vers. 10. Hæreticum hominem, post unam & alteram correptionem devita, sciens, quia subversus est, qui ejusmodi est, & delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus, si audiant quem secedere ab opinione, quam illi de fide habent, statim clamitent, oro, secā, tolle!*

5. Ex hisce discimus, duo esse hæreticorum genera, quorum alterum tendit ad omnem pietatem tollendam ad blasphemandum & tumultus in Ecclesiâ Christi adversus Caput Christum & unionem in Christo concitandos; alterum verò deviare in interpretatione Scripturæ S. faciendâ, prava dogmata in occulto fovere, & sine blasphemâ aut manifestâ malitiâ aliter quàm in particulari Ecclesiâ docetur, credere. Hoc corrigendum, aut si in emendabile sit, devitandum; illud tanquam blasphemum & hostile in Deum & Ecclesiam pœnæ ignis vel gladii à magistratu subjiciendum esse.

MEMBR. XL.

DE

CRIMINE SORTILEGII.

1. *Sortilegi & malefici dicuntur, qui adhibitâ à diabolicâ opt. quod præter cursum nature est perficere student.*

PARS PRIMA

Membri quadragesimi

DE

VARIIS GENERIBUS MALEFICORUM.

1. *Varia genera maleficorum tradi solent à Doctoribus. Alios enim vocant incantatores & exorcistas, qui adhibitis carminibus & imprecationibus vel etiam characteribus quid efficere conantur; alios prestigatores, qui hominibus illudunt ponendo ob oculos conspicienda que non sunt; alios haruspices, qui adhibitâ arte diabolicâ hominibus futura prædicant; it. veneficos, qui pharmacis diabolicâ arte preparatis hominibus bestisque nocent; it. Lamias, sagas, Striges, que variis modis ope diabolicâ nocent hominibus, libidinemq; cum eo exercent, &c.*

2. *Nos, intuitu pœnarum, quatenus hæc diversimodè infligenda sunt, species hujus delicti considerabimus, ita procedendo. Omnis qui se sociat diabolo vel se totum illi dedit vel ope & auxilio illius sine conditione factâ utitur. Qui se totum diabolo mancipat id facit mediante conventionem vel expressâ vel tacitâ.*

3. Qui

3. Qui mediante pactione sese diabolo mancipat rursus id facit vel nocendi animo vel non nocendi. Qui praviâ pactione cum diabolo hominibus nocet, pœnæ igitur sine dubio subijciendus est. *Nam hic velut Dei hominumq; & communis salutis hostis merito adhibito crudelissimo supplicio è medio tolli debet. Hinc Ordinatio Carol. art. 109. ita statuit: So iemand den Leuthen durch Zauberey Schaden oder nachtheil zugesiget / soll man ihn straffen von leben zum todtel und man soll solche Straffe mit den Feuer ihuen. Hanc ignis pœnam jubet SRmus Elector Augustus part. 4. constit. 2. omni ei infligi, qui pactione in ita cum diabolo commercium cum eodem habet & conversatur, licet hæcenus nemini nocerit: verba enim dictæ constitutionis hæc sunt: So jemand in vergeffung seines Christlichen Glaubens mit dem Teuffel Verbuendniß auffrichtet / umbgehet / oder zu schaffen hat / das dieselbe Person / ob sie gleich mit Zauberey niemand Schaden zu gesiget / mit dem Feuer vom leben zum Todte gerichtet und gestraffet werden soll. Et id quidem non sine causa. Nam factus hujus delicti, ob quod in delinquentem sciendum est, non æq; in animo nocendi hominibus, quam in hoc consistit, quod quis diabolo sese mancipans fiat hostis Dei & salutis humanæ, & ita crimen læsæ Majestatis Divina in extremo gradu horrendum committat. Quemadmodum ergo per duellis, licet nondum cuiquam civium nocuerit, pariter ac is, qui nocuit, punitur; ita quoq; qui in eundo factus cum Deo, hominumq; hoste insensissimo seq; illi mancipando suum animum hostilem declarat, licet ex accidenti nondum nocuerit, gravissima illi ignis pœnâ nihilominus afficiendus est.*

4. Tacite sese mancipat & dedit diabolo persona, quæ nefandam cum eo libidinem exercet, ac propterea, licet expressum pactum cum diabolo non præcesserit, ignis pœnæ subijcitur. *Nam præterquam, quod hoc ipsum species quedam sodomie est, etiam tale est factum, quod satis indicat, delinquentem sese dedidisse & mancipasse diabolo: corpus enim suum præbet huic immundo Spiritui instrumentum libidinis.*

5. Qui sese diabolo mediante pactione non manciparunt, utuntur tamen artibus diabolicis, hi vel conversantur cum eo vel non conversantur. Vtrique has artes tractant vel nocendi vel non nocendi gratiâ.

6. Qui ergo sese diabolo mediante pactione non quidem dedit, artibus tamen diabolicis, quas vel ab ipso dæmone vel ab alio mago didicit, damnum infert, gladio feriri jubetur ab Electore: *p. 4. constit. 2. §. 2. verb. do aber aufferhalb solcher Verbündniß jemand mit Zauberey Schaden ihuen, derselbe sey groß oder geringe / so soll der Zauber*

Zauberer Mann oder Weibesperson mit dem Schwerd gestrafft werden.
*Nam ius civile & in eos, qui malis artibus Elementa turbant, aut vitam
 infontium labefactant, aut diris & devotionibus inimicos suos conficiunt,
 capitalem poenam statuere videtur, quando Imperator l. mlti 6. C. de
 Maleficis & Mathemat. dicit: hos feralis pestis absumat. Quamvis au-
 tem Constitutio Carol. artic. 109. omnes, qui artibus diabolicis nocent, ho-
 minibus, so den leuthen durch Zauberer schaden oder nachtheil zugesiget
 jubeat vivos comburi: quia tamen poena ordinaris inferatur crimini pre-
 prie dicto & perfecto; id de sortilegio perfecto intelligendum est, quale est
 quod committit, qui pactioem cum diabolo fecit.*

7. Qui non nocendi gratia nec praevia cum diabolo pactio-
 ne artes diabolicas tractat vel id facit conversando & colloquendo
 cum diabolo vel sine conversatione cum ipso. Conversantes cum
 diabolo poenam gladii affici solent. *part. 4. constit. 2. §. fin. verb. Das
 auch die/ so sich unterstehen aus des Teuffelkunst war zusagen/ oder mit
 dem Teuffel durch Crystallen oder andere wege Gespräche/ oder derglei-
 chen Gemeinschaft zu halten/ und sich von ihm beschehener oder zukünfft-
 ger dinge Bericht und Erforschung zu erhalten/ mit dem Schwerd vom le-
 ben sollen gerichtet und gestrafft werden. Nam quemadmodum cum ho-
 ste Reipubl. conversatus & amicitiam colens hostis & perduellis habetur;
 ita & erga Deum hostili animo censetur esse qui cum diabolo hoste Dei &
 hominum conversatur & colloquia miscet. Quin ipse Deus omnes hario-
 los & incantatores abominatur jubetq; eos, in quibus divinationis fuerit
 spiritus, lapidibus obrui Levit. 20. vers. 27. Deuter 18. v. 10. & seq. In
 quoq; civile idem videtur statuere l. nemo 5. C. de Malef. & Mathemat.*

8. Qui sine conversatione cum diabolo tractant artes dia-
 bolicas vel ut futura praedicando, aut morbos curando aut fures in-
 dicando quid lucrentur, vel ut thesauros inveniant, videntur a poe-
 na absolvi. *eorum 4. verb. nullis vero C. de Malefic. hodie vero apud
 nos arbitraria carceris relegationis vel fustigationis puniuntur. Hic
 etiam adicere solent Ddros, ut antequam relegentur vel in carcerem con-
 jiciantur tradantur ministris Ecclesiae informandi & commonefaciendi,
 quo a superstitionibus suis desistant.*

PARS SECUNDA

Membri quadragesimi

DE

AUGENTIBUS POENAM MALEFICORUM.

1. Nihil videtur esse quod poenas singulis speciebus deter-
 minatas augeat. *Nam reiteratio & magnitudo damni illati in hoc de-
 licto non attenduntur, quia malefici non aq; quatenus nocuerunt puniun-
 tur.*

est, quam quatenus vel diabolo sese dediderunt vel cum ipso conversati sunt nocendi vel non nocendi gratiâ. Quemadmodum nec in pœnâ perducuntur ad damnum illatum, sed ad hostilem animum respicitur.

PARS TERTIA

Membri quadragesimi

DI

MINUENTIBUS POENAM MALEFICORUM.

ARTIC. I.

DI

CAUSSA EFFICIENTE DUBIA.

1. Videtur dubitandum, an ulla saga pœnâ ignis affici debeat, si pœnas, eas tandem igne puniendas, quæ vel nocuerunt vel Sathanicam sodomiam commiserunt, vel in monte Bruçtero aut a libi cum diabolo conversatæ sunt. Nam quod attinet conversationem in Bruçtero & venereos congressus, videntur hæc omnia consistere in phantasiâ à diabolo excitatâ ad representandum homini velut personnum ejusmodi actus. Imagines enim diabolus sagis imprimendo eas decipit. Quemadmodum ergo somnians, se cum jumento rem habere, non potest dici causa efficiens peccati sodomitici: ita nec in quo diabolus excitat phantasiâ, ut imaginem coitus cum ipso representet. Videntur etiam vermiculi non ex coitu diaboli nati, quos saga se generare concipiunt, sed itidem falsa entia gignentia falsos conceptus in phantasiâ: quemadmodum fabricians vermem concipit, qui non est. Nullus porro damni quod magicis artibus infertur saga videntur esse cause efficientes. Nam instrumenta, quibus utuntur sunt vel substantie immobiles seu entia mathematica, characteres nimis, quæ nec ad motum excitari possunt nec habilia sunt ad movendum alia; vel tales substantie quibus vis movendi ea, quæ producuntur, non inest: plerumq; enim cum re motâ non simul sunt; at nihil movet naturaliter aliud, nisi quod cum re motâ simul est. Ut adeo omne motus principium diabolo, nullum ipsis sagis inesse videatur.

2. Verum, licet nonnulli sint, qui his argumentis vel etiam levioribus & non satis eruditis ducti serio persuasum habeant, sagis parcendum esse: re tamen penitus inspectâ sagæ reverâ hominibus nocent suis artibus & quantum in ipsis, etiam conversantur cum dæmone sodomiticumque peccatum committunt. Nam pœnas diabolus reverâ non exercere actum venereum cum sagis, aut eas reverâ non ducere in Bruçterum (De quâ re nemo nisi stolidè philosophabitur: nec enim sapientem decet lusus & ineptias diabolicas speculari & in causas earum inquirere, cum sit spiritus longâ quidem experienciâ instructus, sed insipientissimus, & callidus quidem, sed imprudentissimus: id quod ex con-

D d d

versa

conversatione, quam cum sagis tractat, sufficienter apparet) per se tamen, & quantum in ipsis, cum diabolo conversantur & congressus venereos patiuntur: & ita per se causa efficiens huius delicti sunt, ex accidenti non. (Posito, non tamen concessa, vera esse phantasmata merosq; lusus.) Hoc vero ridiculum est, negare, lamias esse causas efficientes damnorum propterea, quod utantur instrumentis ad movendum ineptis. (v.g. si sublimino domus, cuius habitator ladendus est, sepeliant charactere vel etiam erines, aut etiamsi utantur certis carminibus.) Nam quis negabit mandantem, licet nihil operetur, quam quod mandet & consentiat in delictum, revera pro causa efficiente delicti habendum: cum in fit ei principium, excitans mandatarium ad motum? At nonne par est ratio, si saga pactionem ineunt cum daemone? cum enim daemone sine sagarum consensu damna ejusmodi, qua volentibus & consentientibus his potest, hominibus ipsis vel bonis eorundem inferre nequeat: (jam dudum enim universum perisset genus humanum, si sine speciali Dei vel etiam hominum voluntate pro sublubitu nocere daemone posset; quia imprudens est spiritus ad nihil tendens quod salutare est: callidus tamen & ad media nocendi, inveniendâ sagacissimus, si ladere permissum sit) quis non videt, sagas pacificas cum daemone & consentientes, imò quantum in se est, ridicule tamen, ut ludibria diabolo sint, operando & incassum sese macerantes pro effectu producendo, causas efficientes malorum esse? Hinc testatur experientia, quam suggerit confessio sagarum, diabolos anxie modo blanditiis & persuasionibus, promissisq; modo minis nisi consensum earum impetrare. Quibus probe perpensis, satis perspicue apparet, sagas principium nocendi suo consensu diabolo existere & causam efficientem proximam & immediatam esse: excitantur quippe à damno ad consensum diabolo prabendum ut noceat, & ad concurrendum operando, quantum in ipsis est.

3. Cum ergo consentiendo daemone & ipsi quasi nocendi potestatem tribuendo, lamiae peccent, hoc verò obscurum sit, cum talia clandestinè fiant, judici difficile redditur in causam efficientem inquirere. Quomodo enim de corpore delicti i. e. de pactione cum diabolo & decoitu cum eodem commisso, vel conversatione cum ipso habitâ constabit? An singulare erit in crimine maleficorum, ut ex solâ suâ confessione sint puniendi? Sed hoc admodum periculosum est in penâ tam horrendâ insigendâ. Sane prudentis judicii est omnes circumstantias probe perpendere, omniaq; signa in summam colligere, ut ad proprium, quod cum sagâ simpliciter convertitur, perveniat. Hoc pacto enim firmissimas presumptiones nos consequi, demonstrabitur infra in materia presumptionum. v.g. si Reus cum aliis magis semper conversatus sit, hoc signum est eum esse maleficum: pares enim cum paribus facillimè congregantur;

tur;

unt: sed non est firmum, quia non est proprium: neq; enim simpliciter cum malefico convertitur, ut possis dicere, omnem eum, qui conversatur cum magis esse magum: plura ergo ejusmodi signa colligenda in summam sunt, donec venias ad proprium malefici, seu id quod cum eo simpliciter convertitur. v. g. reportam esse in arcâ ipsius obligationem seu chiographum, qua sese obstrinxerit diabolo reus: eum esse hactenus conversatum cum maleficis & mathematicis: edidisse operationes, quas homo sibi relictus & sine ope spiritûs maligni perficere nequit: lachrymari non posse: recitasse carmina & imprecationes: omnes, cum quibus rixatus hactenus est, cruciatibus demoniacis subjectus fuisse: deprehensum fuisse in angulo colloqno & cum quo loqueretur neminem visum; confessionem ipsius congruere cum aliis, quas malefici & saga edere solent. Hæc inquam si simul sumas, accipies propriam, quod nulli alii quàm malefico inest & propterea simpliciter & univèrsaliter cum eo convertitur. Verùm hæc hujus loci propriè non sunt: obiter tamen tradenda fuere, ut sciretur, quomodo iudex de causâ efficiente hoc delicto certior reddi possit, licet de corpore delicti non constet. Ne fortasse hic incidamus in opinionem: mitigandam in hoc crimine semper esse pœnam, cum de corpore delicti nullus iudex satisfacere existere queat.

ARTIC. II.

D 5

HIS QUI EX INFIRMITATE QVADAM
MALEFICI REDDUNTUR.

1. Sunt nonnulli, qui ducti intempestivâ erga sexum fœmininum misericordiâ, putant, vetulis deceptis à dæmone pœnam mitigandam esse. Cum enim sexus fœmininus alias dolis sit expositus & facile circumveniri possit futura non satis perpendens: sum vel maxime inhabem esse ad resistendum calliditati mali dæmonis. Verùm quia diabolus in hominem nihil vi tentare potest, sed cogitur expectare consensû illius & pactionem: necesse est mulierem, qua tentata à diabolo vel à sagis id ministris verbi divini non indicat, nec consilium occurrendi tentationibus diabolicis petit, extremè malitiosam esse, nec ex infirmitate, sed ex impietate audaciam congruendi cum diabolo plinquam virilem addente peccare.

2. Ex infirmitate autem peccant impuberes seducti à parentibus. Nam hi tantum prudentia non habent, ut de pactionis cum diabolo siue expresse siue tacite fœditate iudicium facere possint. Quapropter in hisce tentatur potius conversio, ut puerorum more castigati ad saniores mentem redeant.

ARTIC. III.

DE

MALEFICIS POENITENTIBUS.

1. Rarò contingit, maleficos & sagas ultrò, & antequam in eos inquiratur, poenitentiam agere. *Nam cum extremà impietate laborent & in diaboli sint potestate: difficile est elabi.*

2. Quapropter iis, qui Ministris verbi divini delictum fatentur, & consilium redeundi in viam, pactoque cum diabolo inito renunciandi petunt, parcendum videtur. *Nam cum non intervenientibus totius Ecclesie precibus vix detur facultas elabendi: sequitur, si hie sine metù pœna publica subeunde impetrari nequeant, multos in delicto permansuros, quam veniam quasituros esse. Quapropter suaderem, ut ne quidem pœna corporis afflicti va inferatur poenitentibus, si nondum hominibus nocuerint, & damnorum illatorum multitudo non exegerit aliquod supplisium. Quod si vero privatim saga ausa sit renunciare diabolo, licet nocuerit hominibus, non tamen ignis, sed gladii tantùm pœnam Dares eidem dictitant.*

MEMBR. XLI.

DE

VI PUBLICA ET PRIVATA.

1. Crimen vis publicæ privatæque consistit in hostilitate quam quis in alterum statuit. Quam ob causam hunc in locum tractatum hujus delicti differre volui. *Nam uti crimen lese Majestatis divine & humana consistit in hostilitate erga Deum & Imperatorem: ita vis publica & privata in hostilitate erga quemcunq; alium.*

2. Posito quòd essentia hujus criminis consistat in actione quâdam hostili erga alterum, in investigandis hujus delicti speciebus faciliè erit progressi.

Pars PRIMA

Membri quadragesimi primi

DE

SPECIEBUS HVJVS CRIMINIS.

1. Hostiliter erga alterum agit vel qui id in alterum statuit quod hostis solet, vel qui non modò hoc agit, sed etiam se hostem alterius declarat pacique renunciat. *Nam potest quis in alterum statuerè hostilia ex affectu quâdam & subito commotus, licet in statu illo, in quo qui hostes sunt versantur, esse nolit.*

2. Qui se hostem alterius declarat; & negotium, quod coram magistratu transigendum erat suscipit bello privato finire, incidit in crimen fractæ pacis publicæ.

3. Qui verò se hostem alterius non declarat, nec in eo statim cum eo esse cupit, in quo sunt qui bella publica gerunt, interim tantum tale quippiam agit erga alterum, quod hostis erga hostem in bello, vim dicitur committere, eamque vel publicam, si mediantibus armis id facit; vel privatam, si sine armis.

ARTIC. I.

DE—

VI PUBLICA.

1. Vis publica dicitur id, quod mediantibus armis hostiliter in alterum statuitur.

2. Quapropter tot sunt generà vis publicæ, quot & quam varia sunt quæ hostis in hostem statuit. v.g. hostis adversus hostem, 1. bellum meditatur, 2. colligit homines, 3. se armat, 4. aggreditur hostem vel aperte vel per insidias, 5. obsidet eum, 6. Castellum ejus expugnat, muros transcendit, 7. invadit civitatem vel regionem ejus & homines spoliat, 8. de possessione ejus victos, 9. incendium persequitur, 10. occidit, 11. occisis vel aliis mortuis hostibus sepulturam denegat, 12. victos non occisos captivos ducit, vincit, carceribus includit, 13. Virgines, puerosq; rapit, violenter stuprat, 14. vectigalibus & tributis miseris auerat, 15. ad pacta iniqua inveniendos eos cogit, & ut patiantur fieri quod contra jus & fas est. Hac si privatis applicaverimus, quam varia sint genera vis publicæ, facile perspicere poterimus.

3. Primò diximus hostile esse meditari bellum: unde colligimus, privatam, qui bellum meditatur, & armis reposcit quod per judicem reposcere debebat, vim publicam committere. Sic etiam qui dolo malo facit, quò minus iudicatus exerceatur, dicitur vim facere. l. 10. pr. ff. ad L. Jul. de vi publ.

4. Committit 2. vim publicam, qui homines vis faciendæ gratiâ congregat. l. 3. pr. ff. eod. l. ult. C. eod. Nam quoad hoc imitatur hostem exercitum conscribentem.

5. Qui arma, tela domi suæ agrove in villâ præter usum venationis vel itineris vel navigationis cogit itidem vim publicam committere dicitur. l. 1. ff. eod. Nam qui nullam causam allegare potest, quare tot arma habeat, privatam aliquod bellum in alterum parat, facitq; aliquid hostile. Nam hostes sibi arma parant & hisce sese accingunt. Unde & quivis, qui in publico arma non tuendæ salutis suæ causâ tenet, reus habetur hujus criminis. l. in eadem 3. §. eadem 2. & l. Qui dolo 10. pr. verb. item qui l. penult. §. ult. ff. eod. Arma autem nil aliud sunt, quam instrumenta ad hoc, ut hominibus vi noceatur, compara-

12. Quâ de causâ armatus dicitur non tantum qui tela habet, sed etiam quid aliud, quod nocere potest. l. armatus. 9. & l. penult. §. 1. ff. eod.

6. Quartò vim publicam committit qui alterum telo vel sclopeto aggreditur aut viam obsidet. Hinc descendit crimen obfessionis itinerum, *Der betroge Lagerung*. Si quis viam vel angustiam aut alium ad invadendos praterentes opportunum locum in urbe obsidet, ut quem adoriatur, verberet aut pulset. Hoc autem crimen ad vim pertinet, quia solet omnis hostis suum hostem vel armis aperte aggredi vel per insidias. Pœna obfessionis viarum ex Constitut. Electorali part. 4. constit. 13. hæc est, ut, si obfessor quem leviter vulneraverit, carcere puniatur vel ad tempus relegatur; sin verò graviter vulneraverit, manus ipsi amputentur vel suffigantur.

7. Quintò vis publica est, quando quis congregatis armatis aliquem in suâ domo aut villâ obsidet. Hoc enim actus quidam est, quem hostis in hostem exercet.

8. Sextò, si quis villas expugnat adhibitis armatis hominibus vim publicam exercere dicitur. l. 3. §. in eadem 2. ff. eod. Et in hunc statuitur jure civili pœna, ut capite plectatur. l. penult. pr. ff. eod. Nam expugnatio ejus, in quo quis securus degere nititur, actus maximè hostilis est. Hæc refertur potest & is, qui muros hostiliter transfendit; hic enim in urbe, qua caput est imperii, crimen læsæ Majestatis, in opido & municipio vim publicam committit.

9. Septimò vi publicæ annumeratur, si quis cum telis & armis invadens alterius domum bona ipsius rapiat. d. l. 3. §. in eadem 2. fin.

10. Octavò L. Juliâ de vi publicâ tenetur, qui hominibus armatis possessorem domo agrove suo, aut navi suâ dejicit. l. 3. §. ult. ff. eod. Nam hostilis actus est alterum de possessione armis dejicere.

11. Nonò qui congregatis hominibus incendium facit vis publicæ reus est. l. qui cœtu 5. pr. ff. eod. item, qui ex incendio quid rapit. l. 3. §. 3. ff. eod. et, qui in incendio cum gladio aut telo rapiendi causâ est, vel prohibendi dominum res suas servare. d. l. 3. §. sed & qui 5.

12. Decimò de vi tenetur, qui alteri infert certamen in quo homo occiditur. Hunc capitali supplicio afficiendum vult Constantinus l. Quoniam 6. C. h.

13. Vis publica undecimò est, si quis fecerit quo minus sepeliatur, quò magis funus diripiatur, distrahatur. l. 5. pr. ff. eod. Nam actus maximè hostilis est sepulturam denegare.

14. Duo-

14. *Duodecimo de vi publicâ tenetur qui hominem includit, in carcere vinculiq; detinet. d. l. 5. pr. l. 8. ff. eod. l. 3. C. eod.*

15. *Vis publicæ species quoque est crimen Raptus, si quis fœminam honestam libidinis satiandæ causâ rapiat, abducatur. l. 3. C. eod. Cujus pœna est supplicium capitis. l. 5. ff. 2. ff. eod. Prohibet quoq; imperator l. unie. C. de Raptu virg. raptori nubere: neq; enim illo modo illi favendum est, qui hostili more in Republ. matrimonium sibi conjungere. Hæc etiam refertur potest omnis violenta stupratio l. 3. §. præterea 4. ff. eod. Nam & hic actus talis est, quem hostis in hostem statueret solet.*

16. *Decimoquarto tenetur & L. Jul. de vi publicâ qui nova vestigalia exercet. l. ult. ff. eod. Nam hostilis actus est nova extorquere vestigalia.*

17. *Tandem & vim publicam committunt qui per vim aliquem sibi obligant. l. 5. in fin. pr. l. 10. pr. verb. qui ludos &c. ff. eod.*

18. *Pœna ordinaria, quam L. Julia vim publicam facientibus imposuit, est aquæ & ignis interdictio. l. 10. §. ult. ff. eod. Hodiè autem pœna arbitraria est, soletq; judex si vis non in crimen fracta pacis vel aliud delictum publicum, latrocinium, rapinam, homicidium, incendium &c. incidit, ei, qui de vi publicâ convincitur, pœnam carceris, relegationis, fustigationis vel amputationis manûs cum perpetuâ relegatione dictare, pro ratione variarum circumstantiarum.*

ARTIC. II.

DE

VI PRIVATA.

1. *Ad vim privatam pertinent quæcunque hostilia, quæ sine armis fiunt. Nam hoc ipso differt vis publica à privatâ, quod illa fiat armis, hæc sine armis. Pœna jure civili huic delicto constituta est publicatio tertie partis bonorum. l. 1. ff. ad L. Jul. de vi priv.*

2. *Qui ergò præeligit bellum & propriâ vi reposcit quod per judicem debebat, siquidem sine armis faciat, vim privatam committit. Nam vis non tantum est, quando quis homines vulnerat, sed etiam quando unq; quis bello privato exigit quod per judicem petere debebat. Pœna ex decreto D. Marci est præter infamiam & publicacionem tertie partis bonorum, juri crediti amissio l. penult. & ult. ff. ad L. Jul. de vi priv.*

3. *Tenetur & L. Jul. de vi privatâ qui convocatis hominibus non armatis vim facit, quò quis verberetur, pulsetur, aut quò minus quis in jus producat. l. 2. & 4. ff. eod. l. 4. C. eod. it. qui convocati sunt. Omnes namq; hi sine armis faciunt id, quod hostis in hostem facere solet.*

4. Idem

4. Item si quis aliquem deiecit ex agro suo hominibus congregatis sine armis, vis privatæ postulari potest. l. 5. ff. eod. it. si ex bonis alterius per injuriam quid aufert. l. 3. §. 2. ff. eod.

ARTIC. III.

D.

CRIMINE FRACTÆ PACIS
PUBLICÆ.

1. Crimen fractæ pacis publicæ à vi publicâ distinguo, quod vis publicâ consistat in actu quodam hostili, crimen fractæ pacis in hoc, quod quis se hostem alterius declaret, & sub specie justi bellî nitatur quicquid velit in alterum statuere. Nam constitutio de pace publicâ impugnat mores illos veterum, da das Faust und Kolbenrecht im Schwange gieng. Tunc temporis enim solebant invicem inimicitias denunciare & lites armis finire. Qui mos ex barbarie mansit residuus. Et hoc videntur dicere velle Ddres, quando solliciti de differentiâ inter crimen fractæ pacis quâ à simplici vi publicâ distinguatur, nihil reperiunt, nisi quod discant; crimen fractæ pacis publicæ consistere in hoc, ut vis publica, qua armatâ manu & collectis hominibus fit, proficiatur à vero dolo, atroce malitiâ, ex proposito & destinatâ offendendi voluntate, præcedente & communicato consilio de industriâ & datâ operâ fürseßlich / gefährlich / und freventlich. Scil. nihil aliud videntur. Ddres velle innuere, quam crimen fractæ pacis provenire ex proposito suscipiendi bellum cum altero & declarandi se hostem alterius; cum vis publica possit inferri sine hoc proposito. Nam hostilia in alterum statuere potest etiam is, qui se hostem alterius non proficitur. Rem autem ita, prout dixi, sese habere, indicant verba Constitut. Carol. V. format. annô 1521. Wir richten auff / ordnen und machen einen gemeinen Frieden durch das heilige Reich und Teutsche Nation in und mit Krafft dieses Briefes / also das von Zeit dieser verkündung niemands / von was wûrden standes oder wesens der, sen / der ander befâhden / bekriegen / berauben / sahen / überziehen / belâgern / anch dazu durch sich selbst oder iemands anders von seinet wegen nicht dienen / noch auch einig Schlos / Städt / Märkt / Befestigung / Dörffer / Höff oder Weiler absteigen / oder ohn des andern Willen mit gewaltiger That freventlich einnehmen / oder gefährlich mit Brand oder in andere wege dermassen beschâdigen soll. ic. Sondern wer zum andern zu sprechen vermeint / der soll solches thuen an den Enden und gerichtten / da die Sache hievor oder iut in der Ordnung des Cammergerichts zu austrag verthâdingt seind oder kânftig wûrden / oder ordentlich hingehôrtten. Und darauff haben wir alle offne sehdè und verwarnung durch das ganze Reich auffgehebt und abgethan. ic. Ex quibus satis manifestè patet, crimen fractæ pacis publicæ cum proprie

commis-

committere, qui more veterum bellum suscipit cum altero & sese hostem illius declarat. *der sich des Faust und Kolbenrechts gebrauchet.* Hinc dubitatum est, an etiam a privatis, civibus & rusticis hoc crimen committi possit; quia vetustissimis temporibus nobiles, comites, barones ita bella sibi denunciare solabant: Unde etiam natus *Ganerbinatus*, cum nobiles confiscarent sibi arces munitas, in quibus cum familiis suis & rebus pretiosioribus securi vivere & adversus invasores se defendere possent.

2. *Pœna hinc delicto constituta est Bannum Imperiale* secum inferens delinquentibus hoc malum, daß der selben Leib und Gut aller mählich erlaubet sey/und niemand daran freveln oder verhandeln könne oder möge. & si deprehendantur, ut gladio feriantur. *Recess. Imper. V. Formas. sub Carol. V. anno 1521. tit. Die Poen aller friedbrecher/ & preter panam hanc banni est etiam pecuniaria, nim. 200. marcarum auri puri; ut & amissio privilegiorum ab Imperatore concessorum constituta.*

ARTIC. IV.

DE

CRIMINE DIFFIDATIONIS.

1. *Diffidatio vox barbara, diffidare enim gallicè diffier, nihil aliud denotat quàm belli privati denunciationem.* Nam qui aliquem ad duellum provocant, dicere solent, *je vous deffie, etiam si sint qui sub regibus bella gerentibus militant: sed ferox Gallia denunciaret bellum; vocatur hoc ipsum, declarer la guerre.* Quo posito, diffidatores proprie sunt superiori cuidam subjecti qui alios ad duellum provocant.

2. *Quâ de causâ non puto benè statui genus diffidationis esse minas.* Nam nullus provocans ad bellum vel duellum minari dicitur, nisi per accidens, si minas addat.

3. *Diffidatio itaque, quatenus in crimen incidit, est injusti belli ab eo, qui bellandi jus non habet, denuntiatio.* Bellandi jus non habere hoc in loco eum dicimus, qui magistratum habet, coram quo causa, ob quam bellum suscipit, tractanda est.

4. *Hiscè positis rationem reddere possumus, quare diffidatio habeatur pro specie fractæ pacis publicæ.* Nam si pacem frangere, ein Friedbrecher und Muthwilliger bevehder werden est declarare se hostem alterius & eum subire statum, in quo sunt qui bella invicem gerunt, quis actus potest magis hoc significare, quàm diffidatio, id est, belli & extremarum inimicitiarum denuntiatio? uti loquitur *Zafius §. sic itaq; discretis. n. 15. Instis. de act.* Ut ita non opus habeamus cum *Datribus* querere, quare diffidatio habeatur pro specie criminis fractæ pacis, cum tamen Constitutio de pace publicâ vim armatam & violentiam quandam requiras. *verb. Mit gewaltiger That und gewehrter Hand.* Nam hostem

Ecc

quia

quis se alterius vel declaras acnunciano bellum vel armas a manu eam in-
videndo & hostiliter tractando: utraq; ergo hec incidit in crimen fracte
pacis, imò magis illud, quam hoc, quò magis perspicue quis verba quam
facta animus declarare potest. Quapropter etiam poena diffidatorum
est eadem quæ fractæ pacis publicæ, de quâ diximus artic. preced.
nam. 2. nim. ut incidant in Bannum Imperiale. *Constit. de diffidatione*
de anno 1521. & 1555. §. mit sehen/ & sub tit. Die Poen aller Irdebrecher,
ut. ut deprehensi ceu pacis publicæ violatores gladio puniantur.
Ordinat. Carol. ussic. 128. & 129. sub tit. muthwillige befehde. verb.
welcher jemand wider Recht und Billigkeit befehde/ den rüchet man mit
dem Schwerd vom leben zum Tode.

5. Diffidatio fit vel per literas vel per aliud signum, quo ufi-
tate persecutio extrema vitæ & bonorum indicatur. Nam imitatur
diffidatio denunciationem, quam solent facere bella publica invicem susci-
pientes reges: hi enim vel per literas vel per aliud signum v. g. mittendo
acinacem id faciunt. Sic diffidatores vel literas mittunt aut certo in loco
ponunt, vel signa hostilia suspendunt, scopos nim. sitiones, carbones, papy-
rum cum pulvere tormentario & similia, quæ vulgò Brandzeichen vocan-
tur. Est & species denunciationis, si quis effundens minas sese recipiat
ad loca suspecta profugiatq; ad eos, à quibus opem & auxilium habiturus
est. Nam hoc ipso facto bellum tacite denunciatur.

6. Quò quid pro diffidatione habeatur, requirunt Ddres
nonnulli, qui in minis ponunt essentiam hujus delicti, ut minæ sint
factæ tales, quæ alicui communioni vel universitati terrorem inji-
ciant. Rationes reddunt. 1. quòd mina facta privato communiter in
praxi pro diffidatione haberi non soleant. v. g. si quis dicat alteri, er wolle
Ihm eine Kugel schenken. 2. quòd hostilia denunciare proprie non perti-
neat ad unum aliquem, sed ad totum populum vel universitatem. l. Hostes
24. ff. de Captiv. 3. quòd Ordinat. Elector. tit. muthwillige befehde
habeantur verba in plurali unfern Unterthanen und Verwandten/ quibus
in plurali numero sumptis videtur universitas indicari. Verum hujus
opinionis causa existit, quòd diffidationis genus sumant minas, & cum
vidant, minas unis factas non facile pro diffidatione posse haberi, facilius
autem eas, quæ communioni terrorem injiciunt; deveniunt in hanc senten-
tiam, diffidationem non fieri in unum aliquem, sed in communionem. Nos
autem negamus, genus diffidationis esse minas, & loco hujus ponimus de-
nunciationem: cumq; denunciatio belli & inimicitiarum extremam non
modo communioni sed & uni fieri possit, præsertim tali, qui homines sibi
adfociare & hostilia cum altero tractare valet, v. g. si nobilis nobili denun-
tius ire persecutionem. Er wolle Ihn mit Schwerd und Pistolen verfol-

gen/ und solle zwischen Ihnen eine ewige Feindschaft seyn: *Statimius diffidationem etiam uni cuiquam fieri posse. Pro resolutione vero argumentorum discipulis, minas factas communioni facilius pro diffidatione haberi posse, quam que uni sunt. Nam nemo facile minatur integre communioni, nisi talia in eam statimurus sit, qua hostis publicus in eam cuius hostis est: mina enim in unum sepe ex subito ira affectu sine proposito pro hoste eam habendi sunt; ac qui minatur communioni presumitur consilium cepisse, quod velit eam ut hostis persequi: magis enim ex odio provenit quod agit quam ex ira. Idq; hostiam magis proprium est. Quae causa existit, quare minae factae communioni pro diffidatione habeantur, non item ea, quae ansiant. Quo ipso corrumpit ratio prima. Quod secundam atinet, discimus, eam nihil probare: diffidatio enim est iniusti belli denunciatio, adeoq; eo magis quid diffidatio dici debet, quod minus detet eos qui denunciant & quibus denunciatio sit bellum suscipere: ut adeo nihil ad rem faciat cit. l. 24. Ad tertiam rationem respondemus, nomina in plurali sumpta non denotare regulariter collectionem. Concludimus ergo, minas in unum factas non facile arguere animum denunciandi bellum; magis autem eas que sunt communioni. Quod vero dicitur, minas uni factas pro diffidatione tunc haberi, si his una incutiat terror toti cuiquam civitati vel oppido, v. g. si privati aedibus appendantur signa inflammationis; adeoq; firmiter statuendum, diffidationem esse minas, quibus terror communioni, oppido, pago &c. incurritur; nihil ad rem facit. Nam quod appendens alicuius privati aedibus signa inflammationis ut diffidator gladio puniatur; huius causa non est, quod unarum aedium incendio facto, incendium ac hostilia toti communis civitati sine expectanda: sed haec ratio est, quia est denunciatio vera facta mediante signo, quod ostendit diffidatorem, ut hostem extrema tentantem, igni persecutorum alterum esse. Quare enim nec is, qui minatur verbis, er wolle Tirio einen rothen Hahn auff's Haus setzen) toti civitati terrorem iridem intuentibus, aut etiam qui integre civitati ita minatur, er wolle die Stadt anfechten) ut diffidator gladio puniatur? Cum enim, qui ville alicuius scorsim posita, & cuius incendium ad alijs serpere nequit, signa inflammationis apponit, gladio feriendum esse, dubitandum non sit. Nimirum essentia diffidationis non consistit in minis differentibus suam accipientibus ab eo, cui factae sunt, sicut sit unus quispiam fore integre communitio, sed in verbis aut factis comprehendentibus denunciationem belli iniusti. Quaestio autem in hoc posita est, quando minae pro denunciations habenda sint, quando non. Videntur q; minae factae communioni ad diffidationem propius accedere, quam que diriguntur in animum. Id quod in seqq. magis patebit.*

7. Quid ergo differt diffidatio à minis? *Diffidatio est denunciatio belli injusti & prohibiti dissolutæq; pacis publica, quam Leges imperii inter omnes, qui sub Imperio sunt, servari volunt; quæ denunciatio actus quidam solennis est; quemadmodum enim certis solennitatibus adhibitis homines pacem facere solent; ita & pacem dissolvunt. Hinc Romani utebantur fecialibus certis ceremoniis adhibitis denunciationem faciessentibus. Nulla ergo mina pro diffidatione haberi debent, nisi accedat actus supplens quod ratione ceremoniarum deest. v. g. si quis minetur incendium & fugias ad homines incendiarios eos conducens ut locent operam: quemadmodum pro denunciante bellum habetur rex, qui minatus se alterum regem ferro & flammâ persecuturum statim conducit milites, instruit exercitum &c. Et in summâ diffidatio in actu consistit si militi ei, quo uti solent reges & suprema Respublica ex edicto bellum gerentes, uti loquitur Livius lib. 31. nim. aut litera scribantur quibus bellum indicatur, aut mittitur caduceus, quemadmodum apud grecos, vel fecialibus, velut apud Romanos, renuncians amicitia & societati, si quas intercessisset, mittendo hastam &c.*

8. Omnis diffidatio vel pura est vel conditionalis. *Nam & denunciatio belli, quæ rex regi facit, alia pura alia conditionata est. Conditionata denunciationis exemplum est apud Livium lib. 8. Eam se injuriam, nisi ab ipsis, qui fecerint, dematur, omni vi depulsuros esse. Exemplum etiam est apud Euripidem, ubi Theseus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum:*

*Vicina Theseus qui tenet regna sola
 Humare possit mortuos: quod si datur,
 Sic amica faciet gens Erichidam tibi.
 Hinc si probantur, tum refer retrò pedem.
 Sin nemo paret, verba sine hæc altera:
 Jam mox ut arma pubis expectent meæ.*

Pura denunciatio quæ specialiter Indictio vocabatur adhibebatur, si alter iam bellum intulisset aut quid commississet quod puniendum erat. Pariter & diffidatio sit vel purè vel conditionaliter, so fern man dieses oder tenes nicht abschaffen wurde. Pariter autem non modò pura sed & conditionalis diffidatio non eaq; terrorem incutiat ac pura. Nam diffidatio non gignit penam ob incussum terrorem, sed quia denunciatio quedam belli injusti est: dum diffidator non ordinariâ juris cognitione consentiens, jus in manibus positum habet & spretâ magistratuum auctoritate, quasi nullum superiorem agnoscens bellum indicit.

9. Queritur, an provocans alterum ad duellum ut diffidator

tor puniendus sit? Respondemus, provocantem ad duellum in rei veritate diffidatorem esse, & posse quemlibet principem suo in principatu laudabiliter statueri, ut quilibet provocans ob commissam diffidationem gladio puniatur. Nam provocans contemptu magistratus auctoritate quod in iudicio peragendum erat mavult privato bello decisum, subiens potius periculum mortis, quam ut magistratus debitum honorem deserat. Sed quando nulla pena expressè statuta est, cogitur iudex in dandâ penâ modice procedere, quam circa ceteros diffidatores. Nam diffidator propriè dictus omnem pacem rescindit & in statu hostili cum altero perseverare designat: at duellum subeuntis faciunt hoc eo animo, ut factis tribus congressibus, wann sie drey gänge gethan | redeant in gratiam omni contentione finita & inimicitia sepulta. Licet ergo duella subeuntis peccent in eo, quòd contemnunt auctoritatem magistratus & iudiciorum, hostilem tamen illum animum non habent, nec eaq; pacem publicam turbant ac diffidatores propriè dicti, quos constitutio de diffidatione, banno ac gladio punit.

10. Diffidatores penitentiam ducti & literas diffidatorias revocantes vel etiam signa inflammationis affixa tollentes mitius puniri solent, fustigatione nimirum vel relegatione perpetua. Nam licet hec penitentia non arguas, diffidatorem ex imbecillitate magis quam vitio peccasse; sed potius penam meruisse: est tamen ejuamodi penitens mitius puniendus, quam contumax & pertinax diffidator, qui nullam meruissis penam in fractiène pacis perseverat. Cui accedit, quod Respubl. interisit, omnibus modis turbatores pacis reduci in viam: quod non fiet, si sciunt, se eaq; puniuntur ita penitentes ac in proposito malo perseverantes: desperatio quippe faciet, ut omnia extrema tentent. Hinc merito D. Augustus Elector. part. 4. constitut. 16. pena mitigationem circa penitentes introduxit.

11. Tandem & notare cogimur, diffidorum complices & receptatores eadem cum his penam affici. Recept. Imper. de anno 1555. Nam hi non tantum causa remota sed & proximaurbationis pacis publicae sunt, & eo ipso suam hostilitatem eaq; ac diffidatores declarant: quemadmodum qui hostibus suppetias ferunt. Hinc vocantur cit. loc. usi & Ordinarij provinc. Saxon. *Enthalter* | *Jürschüßer* | *Benständer*. Inde & ordinarij a pena afficiuntur qui alieno nomine vel ex mandato literas diffidatorias vel signa inflammationis affigunt. Stant namq; a partibus ejus, qui hostem se declarat, & hoc ipso quoque hostilem actum exercent. Quapropter hi eaq; ac diffidatoribus pena gladii infligitur.

DICTORUM IN PARTE SECUNDA.

1. *Hactenus demonstravimus causas, per quas, quae legibus statutis & hodierna consuetudine apud nos observantur circa justitiam universalem, quatenus ea communiter in omnibus imperiis & civitatibus introduci & conservari potest. Nam Resp. communiter subsistere solent in expellendis vitiis, se satis salvas reputantes, si morbis careant, licet non pan- craticè & athleticè valeant.*

2. *Hæ causæ curandi morbos societatum humanarum in omnibus Imperiis pro interpretatione legum de criminibus puniendis latarum facient. Nam licet pœne sint diversa & variant pro arbitrio legislatorum: si tamen de causâ puniendi constet, manet semper eadem ratio augendi & minuendi eadem. Quâ de re plura tradentur infra de interpretatione.*

3. *Finito tractatu de Justitiâ Universali, quatenus hanc leges student in civitatibus conservare, antequam ad species Justitiæ particularis distributivam nimirum & correctivam accedamus, quidq; ad conservationem societatum humanarum conferant contemplerur; alterum, illud quo omnis societas humana conservatur AMICITIAM nimirum, consemplari aggrediemur.*

F I N I S.

PARTIS SECUNDÆ.

PARS

PARS TERTIA,

DE

AMICITIA.

LIB. I.

DE

AMICITIA IN GENERE ET REQUISITIS
PERFECTÆ AMICITIÆ.

CAP. I.

DE

DIFFERENTIA AMICITIÆ ET
JUSTITIÆ.

I.

Diximus part. preced. cum de principiis injustitiæ a
universalis ageremus, omnem substantiam mobi-
lem habere in se aliquod principium excitari soli-
tum ad operandum ab aliquo bono vel vero vel ap-
parenti; & cum homo sit substantia quedam mobilis
intellectualis, principium motuum & operationum
hujus proprietatem esse intellectum practicum, cum-
que vel judicio sano, quod mediante prudentiâ sit, instructum, vel hoc desti-
tutum aut vitio corruptum aut imbecillitatibus laborantem. *Que hic
iterum ponenda sunt, quo in contemplatione amicitiæ progredi possimus.*

2. Quemadmodum ergo omnis substantia mobilis vel sibi
vel alteri operatur, ita & homo: *Videtur namq; natura hujus universi
suum bonum habere consistens in ordine quodam substantiarum mobilium
vel ad se invicem vel ad unum aliquod operando tendentium. Similiter
& homo substantia mobilis existens, in se videtur habere principium, quo
moveretur & vel aliis operatur vel cum aliis ad unum aliquod operando
tendit.*

3. Homo ergo vel sibi operatur vel alteri, & alteri quidem
iterum dupliciter: vel enim in ipso est principium naturale excita-
tum à bono aliquo ad operandum alteri; vel verò ab extrinseco ad
operandum excitatur & dirigitur. *Nam superius diximus, substan-
tiis mobilibus accidere, ut vel proprium & naturale principium in eisdem
moveat, vel ut moveantur ab extrinseco.*

4. Utrumque autem & alteri & sibi operari contingit duo-
bus modis, vel perse vel per accidens. Per se dicitur sibi operari
qui excitatus à proprio bono operatur; alteri autem per se opera-
tur.

tur, qui excitatus à bono alteri proprio id facit. v. g. qui emittit panem, per se sibi, per accidens alteri operatur; quia excitatur ab hoc ad operandum, ut habeat panem quem edat; per accidens autem, cum panem consequi nequeat, nisi venditori det precium, etiam operatur venditoris gratiâ. Pater autem probus per se operatur liberorum, per accidens sui gratiâ. Nam salus & bonum liberorum ipsum excitat ad operandum; & quia bonum liberorum querere nequit, nisi & ipse saluus sit, per accidens quoque sibi unâ operatur.

5. Hisce mediantibus videmur penetrare posse in differentiam Amicitiae & justitiae. Nam utraq; exercent homines operationes, quae sunt alterius gratiâ. De amicitia hoc manifestum est; quia omnis amicus, quando ut amicus operatur, agit ea, quae bona & salutaria sunt suo amico. Justitia verò universalis habitus existens ex omnibus virtutibus compositus ita à virtutibus simpliciter sumptis differt, quod sit quiddam ad alteram, & videtur nil aliud esse, quam omnium virtutum erga alterum usus quidam. Justus etenim is est, qui virtutibus erga alterum uti potest; quia eum, qui suis virtutibus sibi salutaria operatur, privatim felicem & virtuosum dicimus, operantem autem aliis ex suis virtutibus Justum, seu cultorem Justitiae universalis. Atque ob hanc causam, inquit Aristoteles, sola ex omnibus virtutibus justitia alienum videtur esse bonum, quia ad alterum refertur ac pertinet: quae enim alteri salutaria sunt operatur, nimirum imperanti vel communioni. Paret hoc etiam ex injustitiâ universali, de qua quomodo eam studeant extirpare Respubl. praeced. part. differuimus. Nam consistit hac in vitiis, quatenus quis hisce in communionem & societatem & ita erga alteram utitur; avaritiâ, furando, latrocinando, rapiendo, lenocinium foras improbum, exercendo; intemperantiâ, stuprum, adulterium, incestum, polygamiam committendo; iracundiâ homicidia, veneficia perpetrando, damnum injuriâ inferendo &c. injustitiâ particulari, inferendo injurias falsiq; crimen committendo &c. Quemadmodum ergò injustitiâ universalis, posita est in vitiis, quatenus erga alterum sunt; ita habitus huic contrarius justitiae universalis consistit in virtutibus, quatenus ex hisce operamur erga communionem in qua vivimus. Nos verò etiam initio Elementor. sumpsimus, duo esse, quae omnem humanam societatem & in specie perfectissimam, civitatem nimirum, conservant, Justitiam & Amicitiam. Quo posito, erunt Justitia & Amicitia habitus, quibus homo communioni & partibus communionis bene operatur.

6. Videtur verò Amicitia consistere in actionibus ejusmodi, quibus homines per se alteri per accidens sibi; Justitia verò in iis, quibus per se sibi per accidens alteri operantur: Ut adeò ex usu virtu-

Virtutum erga alterum differentiam Amicitiae & Justitiae petere liceat. Id ita demonstrabimus: sumamus ex numero virtutum fortitudinem, & ponamus ob oculos fortem virum ex sua virtute operantem: deprehendemus in hoc triplicem secundum hanc suam virtutem operationem: velenim sibi tantum, vel per se sibi per accidens alteri, vel per se alteri per accidens sibi operatur: sibi soli operatur, quando v. g. hunc aggrediuntur latrones in via publica, & is hosce forsiter propellit, si sit puella, cujus pudicitiam impurus homo vi tentat, resistens fortiter eidem: dicimus eam sibi ex fortitudine operatam esse. Ponamus autem, Tisium esse in nave, quam aggrediuntur pyratae, & dum videt, se saluum esse non posse, nisi nave tota sit salva, fortiter pugnare pro defendenda eadem: dico, hunc per se sibi, per accidens alteri operari: excitatur quippe ad operandum suam propriam salutem, quam, dum videt se consequi non posse, nisi tota nave salva sit; per accidens in salutem omnium, qui in nave sunt, operatur. Pariter si quis sit in civitate, quam aggreditur hostis & lege turbente forsiter esse pugnandum, elypeum non abjiciendum, alia enim ratione civitatem salvam esse non posse, stes in acie & strenue pugnet, motus inde, quod opinetur, nisi hoc fecerit, subsecuturum, quod lex praedixit, nimirum perituram totam civitatem singulosq; in eadem, & sese suamq; familiarum unacum hosce: eum ex justitia operari dico. At si ponas Nisum in nave, quam aggrediuntur pyratae, eumq; dum videt Eurialum jam circum hostibus periturum esse nisi seipsum trucidandum iudicet, objiciat, idq; ipsum faciat: sane hunc omnes magis ex amicitia quam justitia operatum fatebuntur. Quare vero? quia per se alterius gratia operatur: excitatur enim in Niso principium movens seu potentia activa salute Euriali, quam ita tanquam ultimum suam actione appetit.

7. - Amicitia bonum majus magisque civitatem conservans quam justitia videtur esse. Id primo approbant LLatores dialectico argumento: quando dicunt, licet justitia exerceatur in civitatibus; desideratum tamen iri amicitiam; at ubi colitur amicitia, non multum desiderari justitiam. Quae etiam causa est, quare studiosum juris & investigaturum rationes legum oporteat notam sibi reddere naturam amicitiae; quia LLatores sapennumero majoram amicitiae quam justitiae rationem in LL. ferendis habentes multas petunt Leges ex natura amicitiae; in quarum causas penetrare nequit, qui, quid sit amicitia, quam varia sint hujus species, quaq; singularum specierum proprietates ignorat. Deinde omnem societatem humanam magis amicitia quam justitia conservari ex haftenus demonstratis ita perspicuum reddimus. Omnis societas quam maxime conservatur & salva permanet, quo magis una est;

Fff

quia

quia societas essentia in hoc posita est, quod sit ex pluribus hominibus unum. At una magis permanet societas, quando singula partes & toti societati & ceteris partibus per se operantur, quam si, id non aq; per se faciunt: etenim, si operari alteri reddat societatem unam, erit per se operari alteri quid magis unam reddens, quam operari alteri per accidens. Quin si specularando progredimur, deprehendimus, justitiam id operari, ne societas dissolvatur querelus; amicitiam hoc, ut qui in societate sunt, non modo non dissolvant eam, sed quam maxime desiderent cohabitare, una esse & vivere. v. g. justus propterea fortiter in acie pugnat, ne de se alius civibus querendis ansam praebeat, quasi nihil ad communem salutem contulerit; qui vero ex amicitia id facit excitatur ceterorum civium salute ad pugnandum; ut hi perpetuo sint & vivant. Et quemadmodum unum continuum magis unum est, quam quod constat ex partibus discretis: ita videtur societas amicitia unita magis una esse, quam quae sola justitia cohaeret. Si enim totius continui partem moveris, movebitur totum: ita si una pars societatis, quae amicitia conservatur, bene se habere incipiat, commodum sentiet tota societas; & contra, si una pars quid mali patiatur, sentiet hoc quoq; tota; & quod pars sola nequit, damnnum studebit avertere.

8. Ex his omnibus patebit causa, quare, dum Elementa legum, trado, ex quibus rationes earundem petende veniunt, tam prolixus sim & sollicitus in naturâ, speciebus & affectionibus amicitiae investigandi. Ut a deo non putem, a quoquam hoc mihi vitio verti posse. Id quod moneo cogo; quia hanc tam nobilissimam materiam incultam sperni & negligi video, tanquam sterilem nullòq; producentem fructus.

CAP. II.

DE

DEFINITIONE AMICITIÆ.

1. Videtur ad contemplationem amicitiae multum prodesse inquirere, quid benevolentia, amor, amicitia differant. Si namq; in quibus hæc tria convenient, in quibus differant, investigaverimus; definitio amicitiae resultabit: omnis enim definitio seu oratio essentiam rei declarans constat ex eo, quod commune est cum aliis, & differentiis specificis, quibus separatur ab iisdem, cum quibus quid commune habet.

2. Conveniunt in hoc benevoli, amantes & amici, quod alteri bene velint, eumque bonis auctum & ornatum optent. Omnibus enim hæc inest.

3. Benevolentia ab amore differt, quod amor conjunctus
fit

fit cum operatione erga alterum qui amatur, benevolentia autem otiosa esse possit. *Nam amor affectus quidam est, quem incit appetitus homini ad hoc, ut moveatur & operetur: quia lib. 1. part. 1. tradidimus, appetitum incitando affectus movere homines ad operandum. Amor erga non latet at sed sese exerit trahens amantē ad hoc, ut eum amabili velis unā esse & ejus gratiā operari: benevolentia autem latitare potest, v.g. benevoluntiam gladiatori dicimus eum, qui huic optat victoriam; tale scilicet bonum quod gladiator sibi expetit, licet ad victoriam nihil conferat, nec, ut gladiator eam consequatur, contendat.*

4. Differt autem amor ab amicitia, quod amor sit passio seu affectus quidam, amicitia magis habitus. *Nam & bestia bestiam amat: at amicitia inter eos est, qui amant & redamant ex consilio: quicquid autem ex consilio fit habitus annumerandum est: bonum enim consilium venit à quādam dispositione.*

5. Amicitia à benevolentia differre videtur quemadmodum principium à suo principio. *Nam principium est, unde unumquodq; fit aut est: tale autem quippiam respectu amicitia benevolentiam, esse inde calligimus; quia benevolens, erga quos benevoli sunt, volunt bona evenire, nondum tamen laboris aut molestie quicquam propria suscipiunt: successu autem temporis, quando utriusque, invicem benevolis accedit conversatio & consuetudo, gignitur amicitia. Quapropter benevolentiam est id primum unde amicitia fit.*

6. Cum amor sit affectus quidam, & communis hominibus & brutis; amicitia propria hominum vel fortasse generalius substantiarum intellectualium, & benevolentia principium amicitia: inquirendum erit, quomodo principium amoris & amicitia invicem differant: *Ita enim fortasse magis sese conspiciendam exhibebit amicitia. Nam species rerum format intellectus inquirendo in differentias.*

7. Quod verò quodnam sit principium propriè amoris, quodnam & quale amicitia, pateat; repetendum est ex part. 2. lib. 1. cap. 3. duplicem in homine esse appetitum, rationalem, qui voluntas vocatur, & irrationalem. *Nam dicebamus ibidem appetitum preparari à phantasia & hanc rursus vel ab intellectu vel à sensu quodam.*

8. Principium amoris est phantasia à sensu quodam preparata. *Nam cum amor sit communis cum bestiis, habebit & principium quod bestiis inest. Nim. Si sensus quippiam in animali deprehendit ab aliquo alio quippiam suae naturae conveniens (singulis enim sensibus addit natura judicium, quo quid congruum naturae suae quid adversum discernere valeant) representat hujus objecti imaginem phantasia appetitui, hic autem excitans calorem optimè temperatum diffluentem cum sa-*

guine per corpus movet affectum, quem amorem vocamus, quo animal operatur illius objecti gratiâ id, quod sui boni causâ operatur, desideratq; cum eo esse & vivere. v. g. si homo porrigat cani frustum panis vel carnis, tactus ipsius iudicat hoc jucundum: idq; provenisse ab hoc individuo, quod visus & olfactu canis à ceteris distinguit: phantasia illius hominis imaginem & unâ voluptatem ex tactu cibi offerens & representans, appetitui huius canis, facit, ut appetitus excitet in eam affectum amoris trahentem eundem, ut homini adbareat cum ipso sit & vivat, omniâq; noxia ab eo aq; ab à seipso avertere studeat. Et ita patet amoris principium esse phantasiam representantem animali quandam imaginem ejus, qua sensus aliqui ipsius, à quo phantasia preparata est, delectatur. Et hæc phantasia se habet respectu amoris, quemadmodum benevolentia respectu amicitia: quia principium est movens animal ad amandum.

9. Benevolentia, quæ principium amicitia est, consistit in appetitu præparato à iudicio intellectus, quem voluntatem vocamus. Nimo, quando intellectus iudicat, alteri aliquid amabile inesse; incipit appetitus rationalis appetere hoc, ut alter ille omnibus bonis augetur & ornatur. Et hic rationalis appetitus seu voluntas dicitur benevolentia. Porro quia voluntas humana sepe est sine prælectione mediorum & labore ad finem quem vult, tendendi: ita & benevolentia aliquandiu sine operatione. v. g. multi volunt esse eruditi, nunquam tamen aggrediuntur id facere, quo mediante eruditio paratur: sic fit, ut interdum quis velit alteri omnia bona evenire, nullius tamen incipiat effector esse. At quando hæc benevolentia duobus inest, & hi incipiunt eligere media perveniendi ad ea, quæ mutuo salutaria sunt, & ex electione operantur postea tribuendo & retribuendo; gignitur amicitia.

10. Ex hisce colligimus definitionem Amicitia humanæ, quod sit habitus præreticus seu in consilio positus tribuendi & retribuendi quod benevolentia propter amabile tribuendum & retribuendum esse jubet. Nam benevolentia est mensura tribuendorum & retribuendorum, benevolentia autem mensura est amabile, quatenus illud iudicium intellectus estimat, quale & quantum sit: pro qualitate ejus & quantitate amabilium eliguntur quæ tribuenda & retribuenda sunt.

CAP. III.

DE

REQUISITIS NONNULLIS PERFECTÆ AMICITIÆ.

1. Omnem LLatorem oportet primùm omnium in LL ferendis
intu-

intueri perfectam amicitiam. Nam quo magis quid conservat societatem humanam, eo potius ipsius ratio haberi debet in ferendis legibus, & cum amicitia in conservanda societate humana preferenda sit justitiae, ut cap. I. demonstratum dedimus; cum vero perfecta amicitia erit illud, quod humanam societatem maxime conservat & felicem reddit.

2. Primò itaque quò magis quis per se alterius gratiâ bonum appetit & operatur, eò perfectior est amicitia. Nam cit. cap. I. n. 6. ostendimus, amicitia essentiam positam esse in actionibus, quibus homo per se alteri per accidens sibi operatur. Quò magis ergò quis alteri alterius gratiâ per se vult bona evenire, eò perfectior erit amicitia. Singnum ergò perfectæ amicitiae est velle alteri bona evenire, & hoc agere, ut eveniant, licet nemo sciat. Nam quòd quis non facit nisi homines sciant; hoc non appetit quâ rale, sed propterea, ut ex eo cognitio emolumentum capiat, & ejus causâ, quòd ex eo percipit, quando cognitum est.

3. Secundò quò magis ex amore erga seipsum capit determinationem amatio eò perfectior est. Nam cum quilibet seipsum per se amet & sibi bona velit evenire, etiam alterum per se & non per accidens amabit, si amet eum ratione amandi à seipso petita. Aut ergò amicus eadem habet bona, ob quæ quis seipsum diligit; & perfecte eum, ut scilicet seipsum amabit; aut habet bona alia, & diliget honorabitq; eum, quem admodum se vult dilectum & honoratum, si ipse haberet.

4. Hinc deducimus 1. neminem perfectam amicitiam colere posse, nisi qui seipsum quàm maxime amat. Nam cum quilibet maximum amorem ex eo, quo seipsum prosequitur, metatur; non potest alterum perfecte amare qui seipsum non satis amat. 2. fundamentum aliquod amicitiae esse identitatem, eamque, quò perfectior in homine est, eò perfectiorem reddere amicitiam. Nam quò major intercedit identitas, eò magis quis alterum ut seipsum amat, eòq; perfectior est amicitia.

5. Quò constantior quoque est amicitia eò perfectior est. Nam amicitia est quiddam quod conservat societatem eamq; felicem reddit. Quò ergò amicitia est constantior, eò felicitior est societas. & eò perfectior est Amicitia, utpote in quâ felicitas illa posita est.

6. Hinc deducimus, amicitiam eam esse perfectam, quæ fundata est in amabili, quod est bonum aliquod verum & non apparens tantum. Nam amatio non potest esse perfecta, nisi amabile perfectum existat. Potentia enim activa aliter non operatur, quam passiva admittit. At nisi bonum sit reverà bonum, perfectum non est: prout enim numquodq; est in veritate, ita & in suo esse. Hinc quòd verum bonum

non est nec habet ea que ad esse boni pertinent. *Quid vero non laudes omnia que ad esse requiruntur perfectum non existit. Deinde verum bonum constantius amatur, quam apprensus: cessante enim opinione circa apprensus bonum, cessat & amor. At verum bonum semper bonum semperque amabile est. Quò autem constantius est amabile, eò constantior est amicitia, eòque perfectior.*

7. Maximè perfecta, indissolubilis & omnium querelatum expers est illa amicitia, in quâ amatio ita fit, ut quò magis quis declarat amorem erga amicum, eò magis se amet, & quò magis se amat, eò magis amet amicum. *Nam hoc amicitiam nihil habet quod amorem minuit, sed tota talis est, ut ex se augmentum capiat, & proinde constantissima. Quò si unum quò quis magis amat amicum, quoque plus eidem tribuit, eò minus se ipsum putat amare; quoque magis se ipsum amat, eò minus amico putat tribuendum; eò citius cessabit amicitia; quia quilibet amorem sui preferat omni alii amori. Unde sequitur, amicitiam illam non diuturnam esse, quam qui colunt statim putant, se non ipsos satis amare. Contra quò magis colens amicum, eò magis se amare videtur, eò magis augetur amicitia. Nemo enim amore sat exhaustari potest, sed eum in infinitum extendit.*

8. Quæ magis in habitu posita est amicitia perfectior est, quàm quæ in passione. *Nam affectus subitu animi commutatio est & communis cum belluis: habitus autem constans existit, & hominis, velut substantia intellectualis, proprius. Unde amicitia in habitu posita eò perfectior erit passione, quò substantia intellectualis perfectior est eà, que solis sensibus prædita est: quoque perfectior est amicitia que constantior existit.*

9. Porro quia omnis habitus vel consistit in actu primo vel in secundo. *v. g. in actu secundo consistit scientia geometrica, quando actu speculamur magnitudines; in primo, quando scientiam habemus & nihil speculamur: ea erit perfectior amicitia quæ magis in actu secundo, quàm primo tantum consistit. Nam qui virtutem tantum actu primo habet, minus perfectè est virtuosus, quàm is, cui inest actu secundo, seu qui eam exercet, idque in reliquis habitibus quoque ita se habet, & præsertim in amicitia, que aut virtus quadam est, aut virtuti quid simillimum.*

10. Perfecta amicitia non est, nisi inter eos, qui unà sunt & vivunt, unà dolent & lætantur. *Nam nisi id fiat, amicitia magis actu primo quàm secundo est. Quò vero magis unà sunt vivunt, lætantur, dolent, eò magis exercetur amicitia & in actu secundo posita est, & proinde eò perfectior.*

11. Unde porro infertur, amicitiam perfectam non esse, nisi
in e

inter eos, qui in definiendis bonis malisque conveniunt. Nam qui non eandem pro bonis & malis habent, nec unà letari nec unà dolere, & per consequens nec amicitiam colere & in actu secundo positam habere possunt.

12. Sequitur & porro, quò arctior & angustior est societas, eò perfectior eam admittere amicitiam. Quò enim arctior est societas, eò melius obtineri potest, ut amici unà vivant, doleant, latentur: & proinde habitus magis in actu secundo consistet.

13. Est & eò perfectior amicitia, quò cum majori voluptate operationes in eadem exercentur. Nam tunc perfectum censetur adepti habitum, quando operationes nulli molestia comitatur, sed omnes potius summà cum jucunditate conjuncte sunt. Cui accedit, quòd jucunditate operationes perficiantur, ut iidem homines inhereant: quò vero magis alliciuntur ad inharendum operationibus amicitia, eò constantior eadem existit.

14. Tandem quia definivimus amicitiam habitum in tribuendo & retribuendo consistentem, eà perfectior erit amicitia, circa quam in tribuendo & retribuendo nullæ oriuntur querelæ. Nam querelæ subortis circa tribuendum & retribuendum, aperitur via ad dissolutionem; & ita minus constans est amicitia. Unde patet, quò magis querelæ cessant, eò constantiorem perfectioremq; esse amicitiam. Quare que amicitia jus quam maxime servat, ut nulla querelæ suboriantur, præ cæteris perfecta erit.

LIB. II.

DE

DIVISIONE AMICITIÆ IN SPECIES RATIONE AMABILIIUM.

1. Videretur naturâ amabilis petenda ex eo, ob quod quisque se ipsum amat. Nam ob quod quis se ipsum amat id illud est quod videtur propriè amabile: amat enim quisq; quam maxime se ipsum.

2. Quisque autem amat 1. suum esse, non aliam ob causam, quam quòd suum esse est. Hinc quislibet suam vitam studet quam maxime conservare, & nihil magis desiderat, quam se ipsum suasq; operationes sentire.

3. Deinde & quislibet se amat propter bona sua, quæ plerumque majora esse judicat, quam reverà sunt. Ita divites propter suas divitias, nobiles propter nobilitatem suam; eruditi ob cognitionem, arsum & disciplinarum sese quam maxime amant.

4. Alter ergo alterum benevolentia prosequitur vel 1. quia oportet alterum esse secum idem: quemadmodum enim suum esse, ita & hunc

hunc amabit. vel 2. quia alter aliquid boni habet quod sibi bonum reputat. Nam quod sibi bonum est quislibet amat, & propterea quoq; se ipsum, quando sibi inesse deprehendit.

5. Boni tria sunt genera: aliud enim est honestum aliud jucundum aliud utile. Unde oriuntur tria genera amicitiae, nimirum honesta, utilis & jucunda.

6. Quapropter acturi sumus 1. de amicitia qua ex sola identitate est. 2. de ea qua ex bonis amabilibus gignitur & 3. de ea, si qua datur, que ex utriusq; oritur. Manifestum autem est, si qua talis datur, eam fore ceteris perfectiorem. Nam huic nihil deest ejus quod amabile est.

CAP. I.

DE

AMICITIA QUAE EX SOLA IDENTITATE EST.

1. Datur quaedam amicitia quam gignit sola identitas. Videtur autem hac consistere vel in corpore vel in animo. Amicitia, que in corporis identitate consistit, locum habet inter eos, qui sanguine juncti sunt, quales sunt cognati, id est affines; quia & affines identitate sanguinis copular. Que animo inest identitas consistit in similitudine morum. Hanc separatam, prius dicturi sumus de conjunctione sanguinis.

MEMBR. PRIMUM.

DE

AMICITIA COGNATORUM.

1. Principium amicitiae cognatorum est parentum & liberorum amicitia. Nam identitas, que inter parentes & liberos est, praebet identitatem ceteris omnibus cognatis. Dum namq; fratres & sorores norunt se cum parentibus eisdem, etiam se inter se eosdem inde colligunt.

ARTIG. I.

DE

AMICITIA PARENTUM ET LIBERORUM.

1. Parentes & liberi se invicem amant, quia norunt, se esse idem. Nam causa, quare parentes amant liberos, hac est, quia liberi sunt quaedam parentum partes ex hisce tanquam totis existentes: sunt enim quasi dens vel pilus vel tale aliquod quod ex parentum corpore est, & ejus pars est. Et in matre quidem hoc magis perspicuum est, quia fetus in utero materno formatus est velut dens in ore, qui hujus pars conjuncta est, quamdiu gingivae adheret; separata, si ex ore exemptus sit. Unde & jure Romano liberi partes parentum vocari solent, praesertim si adhuc in fami-

*familia existunt. Soleo hac meo auditoribus declarare simili patulorum
 e radicibus arborum natorum: hi enim quamvis radicibus arborum adha-
 rent partes illarum dicuntur, licet distincte ab illis arbores sint.*

2. Major est benevolentia matrum erga liberos, quam pa-
 trum. Quo enim major est cognitio identitatis, eo vehementior est amor:
 ac matres magis norunt liberos secum idem esse, utpote quos in utero ge-
 starunt, quam patres, qui non scientiam; sed tantum opinionem identi-
 tatis habent: neque enim aliunde colligunt identitatem, quam quod fidelem
 sibi patens uxorem.

3. Major quoque est parentum erga liberos, quam libero-
 rum erga parentes benevolentia. Nam parentes liberos diligunt,
 quemadmodum quis suas partes corporis diligere solet; imò magis & tan-
 quam seipsum, sunt enim liberi quasi alteri ipsi, ex quibus sunt nati, nec
 ita tantum partes parentum sunt, ut dentes vel pili, sed velut alterum
 ipsum, quod parentes sunt. Liberi autem, dum à primo ortu identita-
 tem ignorant & non nisi cum etate eam intelligere incipiunt; quin etiam
 dum sentiunt, à teneris, se à parentibus amari, ex consuetudine concipi-
 unt, se naturà quiddam esse quod à parentibus amandum petere est, quam
 quod amorem & benevolentiam eisdem debet.

ARTIC. II.

DE

AMICITIA FRATRUM ET SORORUM.

1. Fratrum sororumve minor est benevolentia invicem,
 quam parentum & liberorum. Nam identitas fratrum sororumve
 minor est quam parentum & liberorum: concipiuntur namque duo fratres
 idem: qui a cum uno patre unaque matre idem sunt. Quae enim eisdem sunt
 eadem inter se eadem sunt, non tamen tali identitate, quam ipsa ad idem
 habent. Ob quod utrumque unum quoddam est tale, illud magis tale est.

2. Fratres vel sunt germani vel consanguinei vel uterini.
 Germani sunt, qui eundem patrem eandemque matrem habent;
 consanguinei eundem patrem diversasque matres habentes; uteri-
 ni, qui ex eadem matre, diversisque patribus oriundi sunt. Par est
 ratio sororum vel etiam fratrum & sororum inter sese collatorum.

3. Germanorum major invicem benevolentia est, quam cae-
 terorum. Nam major horum identitas est.

ARTIC. III.

DE

CAETERORUM COGNATORUM AMICITIA.

1. Caeterorum praeter fratres & sorores cognatorum amici-
 tia, quatenus ex identitate sanguinis est, eo remissior est, quo magis

GSS

a prin-

418 PARS III.
 à principio generis absunt. Quò magis enim absunt à principio seu à
 stirpe, eo minor identitas sentitur: praesertim si stirpem non norint. Nam
 cognitio stirpis est perceptio identitatis.

2. Amicitia cognatorum plerumque finitur in consobrinis.
 Sunt enim consobrini generaliter loquendo, qui eundem avum eandemq;
 aviam habent. - Unde amicitia, quae ex identitate sanguinis oritur, in his
 finiri solet: quia contingit hominibus avum aut aviam seu ex patre seu ex
 matre nosse: alterius rarissime datur.

MEMBR. II.

DE

AMICITIA AFFINIUM, ET DE EA QUAE
 INTER CONJUGES EST.

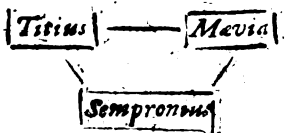
1. Utramque & conjugum & affinium amicitiam uno mem-
 bro comprehendimus; quia, prout ex sequentibus patebit, conjugum
 amicitiam in identitate eà fundata est, ex qua affinium oritur.

ARTIC. I.

DE

CONJUGUM AMICITIA QUATENUS EX
 IDENTITATE EST.

1. Videtur & amicitia conjugalitatis nasci ex identitate, &
 quidem cum procreando vel procreato. Nam qui matrimonium in-
 eunt, id propterea faciunt, ut gignant quod idem cum ipsis est. Mas e-
 nim & femina concurrunt tanquam duo distincta in unam carnem i. e. in
 unum gignendum cum quo sint idem. Quae causa est, quare cessante pro-
 creatione sobolis benevolentia conjugum minuat ur. Nam illud idem, cu-
 jugratiâ societatem & amicitiam inierunt, consequi nequeunt. Quae ad-
 modum ergo fratrum sororumve amicitia nascitur inde, quòd se sciant ex
 eodem principio & cum illo eadem esse: ita conjugum inde oritur, quòd sint
 principia ejusdem: & cum principiato communi eadem. v. g. Quia Titius
 pater & Mevia mater norunt se idem cum filio Sempronio: inter ipsos con-
 ceptus identitatis gignitur velut duorum: ejusdem principiatu principi-
 porum.

2. Quam sollicita fuerit natura, ut homines ex eà unam-
 que amicitiae speciem colant, ne confusio amicitiarum oria-
 tur vel altera culta altera intereat; cernimus exinde, quòd horro-
 rem incusserit iis, qui norunt se sanguine idem esse, quo duci à con-
 jugiis;

jugiis abſtineant. Nam deprehendiſſimus, omnes, qui in linea recta ſunt, patres & liberos, avos & nepotes &c. eosve qui ſunt in linea collateralis, quoſq; identitatem ex uno principio ſentiunt, a conjugio abhorrere: id quod collateralibus contingit uſq; ad avum: plerumq; enim datur hominibus avum aut aviam ſeu ex patre ſeu ex matre noſſe. Cauſſa hujus rei eſt, quia conjugalis ſocietas connectit diverſas perſonas: ut per idem gignendum quaſi idem quid ſiant, & ſe ament propterea, quod per idem procreatum idem quiddam redditi ſunt: at cognatorum amicitia colitur ob hoc, quod ſe ſciam ex eodem eſſe: quo cognito cultus amicitiae conjugalis ceſſat: neq; enim naturaliter idem fieri deſiderant & laborant qui jam idem ſunt.

ARTIC. II.

DE

AMICITIA AFFINITUM.

1. Affinitatis principium eſt matrimonium. Nam cognati mariti ſunt affines uxoris & contra cognati uxoris ſunt affines mariti.

2. Principium amicitiae affinium idem eſt quod conjugum. Ponamus Titii ſororem Mæviam junctam Sempronio, cum inter haſce per-

Titius — Mævia — Sempronius

Paulus

ſonae artiſſima erigatur amicitia per hoc, quod vel ad idem procreandum tendant vel jam genuerunt idem, Paulum nimirum: dico inter Titium & Sempronium quoq; ex eadem identitate naſci amicitiam. Titius enim idem exiſtens cum Mævia ſorore ob patrem eundem, etiam idem quiddam eſt cum Paulo: at hic Paulus idem quoq; exiſtit cum Sempronio: quae propter etiam Titius & Sempronius per Paulum, cum quo idem quiddam exiſtunt, junguntur. Unde patet, affinitatis amicitiam principium capere ex eadem identitate, quae & conjugalis amicitiae principium exiſtit.

3. Inter cognatos duorum matrimonio junctorum nulla concipitur eſſe affinitas. Supto Mæviam & Paulum conjuges: Mæviam fratrem, Titium; Pauli ſororem, Semproniam: filius ex Paulo & Mæviam natus Cajus.

Titius — Mævia — Paulus — Semproniam

Cajus

Dico Titium fratrem Mæviam eſſe affinem quidem Pauli & Semproniam ſororem Pauli, affinem Mæviam: at Titium & Semproniam non inter ſe haberi pro affinibus. Nam canoſcit ſenſus identitatis inter haſ perſonas, cum identitas Titii & Cajus à Mæviam: Cajus & Semproniam à Paulo ori- gines ducat.

CAP. II.

DE

AMICITIA UTILI.

1. Haecenus consideravimus amicitiam, quæ ex utilitate est: sequitur, ut contemplemur eam, quæ ex solis bonitate, qualis est utilis & jucunda. *De jucundâ id demonstranti capite: quod utilem concernit, patebit hoc ipsum ex his dicturi sumus.*

2. Quo vero in utilis amicitia naturam penetremus, dum erit, quid sit utile bonum. Est verò bonum utile id, fit bonum aliquod. Et proinde utilem amicitiam cum sit qui propterea alterum amat, quòd per hunc fiat aliquod se se pertingens.

3. Qui utilem colit amicitiam per se sui, per acciderit gratiâ operatur. Nam amat alterum propterea, quòd tæro aliquid boni pertingat, seu quòd alter sit quasi instrumentum vendi bonum. Hunc autem per se sui gratiâ operari manet quia eo, quòd sibi ab altero contingit, bonum ad agendum excitat accidens autem alterius causa, quia sine hoc suum bonum obtineret.

4. Amittit itaque utilis naturam amicitia. Nam demonstravimus, amicitia naturam positam esse in operatione ad & quidem tali, quæ per se alterius gratiâ est. Jam verò colent amicitiam per se sui, per accidens tantum alterius gratiâ operantur demonstratum est.

5. Nulla hac in amicitia attenditur identitas. bonus sive malus sit alter amicus, sive eorundem sive diversorum nihil curatur; modo aliquid commodi ab altero ad alterum possit. Chi accedit, quòd nonnunquam qui contrariorum sunt hanc colant amicitiam v. g. pauperes & divites, ignorantes & in summa indigentes cum habentibus.

6. Finitur hæc amicitia, quando cessat indigentia cum amans non per se, sed tantum per accidens ob indigentiam gratiâ operetur, cessabit omnis hæc operatio indigentia cessante. accidet tantum amabile, et etiam, accidet amicitia & tam quando amabile.

7. Destruitur quoque hæc amicitia exercitio, nondum in actu secundo posita est. Nam actus secundus amicitia fit in hoc, ut amici unâ sine & vivant, delectent irem simul & lat amicitiam utilem colere solent homines avari, qui intenti rei

una vitam colere & conversari nequeunt. Est & senum propria hoc amicitia, qui velut austeri ad quotidianam conversationem sunt inepti.

8. Nec etiam hac in amicitia amor capit mensuram ab amore sui ipsius. Nam non ut se ipsum alter alterum amare potest; quia amat eum tantummodo ut instrumentum sua utilitatis inserviens.

9. Reperitur & hoc in ista amicitia, ut quod magis quis alterum amat, eò minus seipsum amare putet. Nam hanc amicitiam colentes homines avari existimant, eum se se odisse, qui alteri de suo dat & amittit: eum vero se quam maxime amare, qui semper accipit nihil dat. Quapropter utilem colentes amicitiam dum alterum, qui vult dando amari, nimis amant, se ipsos se odisse putant.

10. Quamplurimam quoque circa tribuenda & retribuenda hac in amicitia querelam oriuntur. Nam qui putant, se semper minus habere quam habere debebant queruli sunt. At colentes amicitiam utilem, quales sunt avari, tales existunt: avarus enim semper eget, & putat, se minus accepisse. Plena ergo querelarum & criminationum est hac amicitia.

11. Nihil ergo constans firmumque huic amicitiae inest. Nam in quod amicitia amatio non per se, sed per accidens, & quidem ob accidens, quod facile cessare potest, (quale est indigentia) contingit, magisq; suis quam alterius gratia omnis instituitur operatio, quaeq; nec actum secundum amicitiam non admittit: nec ab amore sui ipsius mensuram amitationis petenda habet: quoq; magis quis alterum, eò minus se ipsum amare videtur, quaeq; referta est multis querelis ob tribuenda & retribuenda, ea inconstans, infirma & imperfecta est. At saltem esse amicitiam utilem, hactenus demonstravimus.

CAP. III.

DE

AMICITIA JUCUNDA.

1. Aliter appetitur bonum jucundum aliter utile. Nam utile jucundi gratia, jucundum magis propter se & tanquam finis appetatur.

2. Licet bonum jucundum tanquam finis appetatur; non tamen & in hac fit operatio per se alterius gratia. Nam jucundum hominem amans non illius sed sui potius gratia per se operatur: Voluptate enim, quam ipse percipit, ad opera amicitiae faciendae excitatur; nec ad idcirco amat quia utilem, sed quia ab ipso voluptate afficitur: quod si cesset jucundus esse, non amplius desiderabit alter eum unà esse & vivere. Hinc amatores libidinosi, ex satiato appetitu, quando voluptatem ex coitu non amplius desiderant, frangunt amorem, nec eum in conversari ulterius volunt.

666 3.

3. Nulla

3. Nulla quoque hæc in amicitia identitas attenditur. *Nam qualiscumq; ille sit qui iucundus est, seu bonus seu malus, cum eo, ut iucundus, colitur amicitia. Non tamen æquè ac utilis inter contrarios inicitur. Qui namq; planè contrariorum morum sunt non faciliè iucundi invicem esse possunt.*

4. Magisquodq; hæc, quàm utilis amicitia, in exercitio posita est; quia iucundam colentes amicitiam non esse & vivere volunt: cui accedis, quod hac propria sit juvenum & sodalium, qui una esse & vivere semper optant. *Quod secum se habet in utilè amicitia, quam colunt avari sineq; aucteri.*

5. Nec æquè ac utilis querelis referta est. *Nam ridiculum esset qui conquereretur, amicum non satis iucundum esse. Non tamen in totum vacat querelis. Videmus enim inter eos, qui iucundam colunt amicitiam, sæpe querelas & contentiones nasci, quando jocosè debita pro convitiis habent. It. si equalis qui est ab altero tanquam inferiori delectationem capere desideret.*

6. Ex his apparet amicitiam iucundam imperfectam quidem esse, non tamen omnibus infirmitatibus laborare, quibus utilis. *Nam licet sit magis per accidens quàm per se, nec consistat in operatione per se alterius gratia; magis tamen in actu secundo & exercitio posita est, magisq; à querelis est vacua quàm amicitia utilis.*

7. Notandum verò est amicitiam iucundam aliam esse ex eadem re, aliam ex diversis; & illam esse hæc constantiorem. *Nam in eâ, qua ex eadem re est, licet alter facere cesset quod iucundum est; ab altero tamen propterea non cessatur. At quando ex diversis iucundis consistat amicitia, altero cessante tribuere alter quoq; retribuere cessat; unde dissolutio amicitia consequitur. v. g. si puella desinit esse pulchra, cessat in amatore observantia & colitur: unde contra puella desinit amare & ita dissolvitur amicitia.*

8. Multò magis autem infirma existit hæc amicitia, si non ab utraque parte iucundum bonum sit quod tribuatur & retribuatur, sed ab alterâ iucundum ab alterâ utile. *Datur enim & ejusmodi amicitia, que quasi mixta est v. g. meretrix adolescenti iucunda est, ut ille huic sit utilis. Hæc autem facile dissolvitur. Nam cessante utili bono, aut, si non tantum datur, quantum expectatur, statim rescinditur amicitia.*

CAP. IV.

D₁

HONESTA AMICITIA.

1. *Honesta amicitia perfecta quædam & constans amicitia est.*

est, & eò perfectior quò virtuosiores sunt qui eam colunt. *Parabit hoc ipsum, quando singula percurramus, quæ ad perfectam amicitiam requiri supra tradidimus: omnia quippe hæc requisita inesse deprehendemus.*

1. Et primò quidem amicitia honesta illam habet operationem, quæ perfectæ amicitia: propria est, nimirum quòd amicus amicum amet quæ talem, & ipsi omnia bona evenire satagat ipsius gratiâ. *Quemadmodum enim pulchritudo corporis & voluptas, quæ ex adspectu gignitur, principium est amoris: (quando enim formâ speciei, alijus parva delectatur, statim ipsi bona evenire volumus, illamq; absentis desiderio ducimur; & hoc pacto nascitur amor.) Ita quoq; vir bonus, si videat alterum virum bonam honestam & præclaram gerere, operâq; virtutum, justitiæ, liberalitatis, fortitudinis, temperantiæ &c. edere; horum delectatione statim capitatur, ut velit ei, quæ ita operatur, omnia bona evenire, & quidem illius causa: quia ejus operationibus præclaris gaudet, vultq; ipsum futurum, eiq; omnia bonâ ejus causâ evenire. Constat ergo, amicitia honestæ quandam perfectam benevolentiam principium esse, talem scilicet quâ volumus alteri bona evenire non aliam ob causam, quam illius gratiâ. Nec tantum ita se habet benevolentia, quæ principium amicitia: est, sed amatio quoq; ipsa: ut amari & amare non per accidens fieri. Nam hominis quæ homo esse & verum pati amare est in operationibus intellectus cum theoretici tam practici & appetitus, quæ huic intellectui subiacetur. Ceterum homo non habet quæ homo, sed quæ sensus animal vel corpus vegetativum est. Esse ergo hominem honesti est instructum virtutibus intellectualibus & moralibus esse & secundum hæc operari. Hinc sequitur, verum honestum & sapientem, quando ob virtutes intellectuales & morales amatur, ob hoc, quòd ipse est, amari suâ, & non alterius gratiâ. Id quod etiam ex hoc signo colligitur: Nam vir bonus amat sese propter virtutis suæ. Quisq; autem se sui & non alterius gratiâ amat.*

3. Inest quodque honestæ amicitia: amor summus & talis, qui provenit ex amore erga seipsum. *Nam causa, ob quam se amat vir bonus, non est ea, quæ movetur idonea ad seipsum amandos nimirum, merum esse, sentire & vivere quocumq; modo; sed bene e. e. secundum virtutes vivere: ceterum enim vir bonus in se parvis facit, in virtute omnia collocata habet, & ex illâ, quæ in se, sese estimat: in hac sese operari quam maxime letatur, & ab hoc etiam se quam maxime diligit. Ex quo ergo estimat amorem erga seipsum, ex eo etiam amorem erga amicam. Quæ causa est, quare amor honesti viri erga honestum & æqualem sit constantissimus. Nam prout honestum virum se amat, ita & amicum. Videtur.*

de is, qui sese non constantem amat, nec amicum potest perpetuo amare. Est autem amor, quem vir bonus erga seipsum gerit, assiduus & non interruptus. Bonus quippe semper talis est, nec mutatur, firmusq; in eodem est, id, ob quod seipsum amat, & ob hoc idem diligit amicum suum. Unde sequitur, constantem esse inter honestos amicos amorem.

4. Provenit ergo amicitia honesta etiam ex quâdam identitate. Nam quod vir bonus est, hoc ratio virtutis est & quatenus virtuosus existit. Unde quando duo viri boni ob suas virtutes se amant, ob quâdam inter se identitatem hoc faciunt.

5. Contingit porro amicitia honesta ob bonum non apparens sed verum. Nam cetera bona, velut honor, divitiæ, voluptates corporis sunt tantum apparentia bona: virtus autem verum hominis bonum est.

6. Est & bonum, ob quod in hac amicitia contingit amatio, tale quod amando non amittitur vel absumitur sed magis magisque augetur. Nam qui utilem colunt amicitiam faciunt, amicum suum bonum amittere horum gratia: ut honestam bonum, velut commone, studens amisi inter sese conservare, dum amicus amisi labens supplicia fert, omnemq; dat operam, quo eum corrigat & emendet, donec tandem in se quoq; per exercitia virtutum ita firmatum sit bonum, ut amitti nequeat.

7. Id porro in hac contingit amicitia, ut, quò magis quis amicum amat, eò magis sese amet. Nam vir bonus quo se virtuosiores sentit, eò magis se amat: quo autem plus beneficii in amicum confert, eò virtuosiores se sentit: unde fit, ut, quo plura in amicum confert beneficia, eò magis erga sese amor augetur, eòq; magis se amore prosequatur. Unde aucto amore erga amicum, augetur amor erga seipsum; & contra, aucto amore erga sese, augetur amor erga amicum. Nam non ita vir bonus comparatus est, quemadmodum vulgus, quod existimas, cum sese odisse, qui pro patria, civibus suisq; amicis vitam profunderet. Quo enim magis se amat vir bonus, eò plus studii ponit in actionibus virtuosis & praeclaris edendis. Praeclarum autem est amicis benefacere, pro iis mori & bona aeterna profunderet. Patet ergo in honestâ amicitia una cum aucto amore erga seipsum auferi beneficia in amicum & contra.

8. Consistit etiam honesta amicitia quam maximè in habitu. Nam amici honesti non proficiunt ad amicitiam, quemadmodum qui utilem vel jucundam colunt: & licet principium amicitiae sit benevolentia: non tamen statim ob hac ad exercitium amicitiae progrediuntur. Honestus namq; vir prudens est, nec facile quem in artificiosam amicitiam recipit, sed longo tempore cum ea, quem sibi juncturus est amicum, conversatur, quo prius de animo & moribus factis constat. Quapropter viri boni honestam

honestam subeuntes amicitiam habitum sibi pariunt operando diu inuicem ex electione: ceteri ex solâ quiddam benevolentia naturali aut ex conventionem, quales sunt iucundi & utiles amici subito ad amandum procedunt.

9. Versantur etiam honesti amici præ ceteris in actu secundo. Nam cum reliqua bona non semper appetantur, sed ubi opus est, honesta bona à virtuosissimis omni tempore & prospero & aduerso, inter seria & in otio appetuntur: cumq; semper honestè vivere exoptent virtuosissimè tum id maxime agunt, ut cum amicis honestam colant vitam: est enim hæc tum maximâ iucunditate conjuncta. Suauitas quippe & iucunditas, quæ honestis operationibus inest, trahit eos dem, ut alter sine altero vivere nequeat: siue seria siue iocosa tractanda sint. Nam vir beatus desiderat sentire, se esse beatum: (quemadmodum enim omnes substantia uiuentes maxime cupiunt sentire se vivere, ita & vir honestus, se honestè operari, quippe quæ uiri beati uita est) sentiat autem is se beatum, communicando cum amicis sermones & cogitationes. Cum amico ergo vivere & conversari viro bono maxime optabile est. Possunt quinetiam præ ceteris uiri honesti suum perpetuo exercere, amicitiam habitum. Nam bona, in quibus communicandis hæc amicitia consistit, ipsis semper præsto sunt: secundum virtutes enim operantur suas colendo amicitiam. Ex quibus constat, honestos amicos præ omnibus reliquis & uelle & posse unâ uiuere & quotidie conversari. Quæ autem quis uult & potest hæc facit. Demonstratum itaq; satis est, amicitiam honestam in quotidiano exercitio, & ita in actu secundo positam esse. Possimus autem & aliâ ratione demonstrare, hæc solam amicitiam præ reliquis omnibus amicitia speciebus in perpetuo consistere exercitio. Nam omnes amici desiderant uel amare uel amari. Et quidem uulgus magis ad hoc tendit, ut ametur, quam ut amet. Hinc uulgi amicitia otiosa est: quando enim omnes magis pati quam agere uolunt, nemo quisquam agit; cessatq; omne exercitium. Sed contra, quis uiri honesti semper intendunt quod magis præclarum est; estq; præclarissimum amare tanquam agere quam amari tanquam pati: etiam singuli malunt agere, e. amare, quam pati, e. amari: & per consequens nullo modo otiosa potest esse horum amicitia, sed præ ceteris omnibus amicitia speciebus in perpetuo exercitio consistit. Patet ergo honesta amicitia cultores perpetuo unâ esse & uiuere, atq; hoc ipso suam amicitiam in perpetuo exercitio conservare. Probandum est & alterum, in quo amicitia actu secundo posita est, nimirum, in hac amicitia solâ ferè contingere posse, ut amici unâ latentur & doleant. Quod ita demonstramus: Qui exactè conveniunt in determinandis bonis & malis, præ ceteris unâ letari & dolere possunt: lætamur quippe bonis, dolemus malis: nisi ergo conveniamus in defini-

niendis bonis & malis, unâ letari non poterimus; sed super quâ re alter letabitur, super eâ alter dolebit. Viri autem boni exactè in bonis malisq; definiendis conveniunt. Deinde & honestos amicos præ cæteris unâ letari & dolere posse, horum arcta & angusta societas facit. Nam cum multis unâ letari & dolere varietas casuum humanorum non admittit; neq; enim fieri potest, & quis eodem tempore letetur & doleat. Est autem honesta amicitia arcta societati inclusa, tum ob amoris excellentiam que ad multos extendi nequit, tam etiam, quod prærequiratur longo tempore facta conversatio morumq; exploratio, quam circa plures instituire hominis unius industriam excedit. Quapropter & honesta amicitia aptissima est, ut in perpetuo consistat exercitio.

10. Necessè quoque est, omnes amicorum honestorum operationes conjunctas cum magnâ quâdam voluptate esse. Nam que operationes ab habitu sunt, jucundissima existunt. Hinc enim velut à signo colligimus an quis habitum adeptus sit nec ne. At cum amicitia honesta in habitu præ cæteris amicitie speciebus consistat, necesse est & operationes ejusdem cum maximâ voluptate conjunctas esse.

11. Vacat quoque amicitia honesta omnibus querelis & criminationibus. Nam dum vir bonus cum altero certat de facultatibus, vitâ & cæteris bonis pro altero profundendâ, idq; faciendo se quam maxime amat, alter de altero quasi non satis tribuat conqueri nequit: sed uterq; erit suo statu contentus, & in hoc jucundissima certamine summâ cum suavitate vivent. Deinde cum in cæteris amicitie speciebus id obvenire solet, ut qualis sit amicus, tandem elucescat quando infidelitas ejus proditur: unde querela & criminationes oriuntur; tale quippiam in honestâ amicitia evenire nequit. Nullus namq; vir honestus temerè amicitiam cum altero inicit; sed prius mores futuri amici probe explorat: unde fit, ut nullis calumniatori fidem tribuat, sed quicquid alii dicant, in constanti amore perseveret.

12. Videtur quoque amicitia honesta omnes in se species reliquas amicitie vel potius quicquid in iis bonum est comprehendere. Nam 1. continet honesta amicitia in se utilem; quia viri honesti non modo in moribus sese quotidie corrigunt & emendant, virtutesq; crebris exercitiis quotidie augent, que maxima quaedam utilitas est, sed præterea etiam omnibus modis se mutuis commodis afficere student. 2. Est & honesta amicitia maxime jucunda: viri namq; honesti ex suis operationibus veram aliquam & constantissimam percipiunt voluptatem, cum quæ cæteræ voluptates omnes, quas scitatur jucunda amicitia, ne quidem comparanda sunt: sunt quippe instabiles & hominibus perniciose. 3. Continet quoq; honesta amicitia naturam ejus, quæ ex identitate est, & illâ, que
in san-

in sanguinis identitate consistit, eo excellentior est, quo praestantior est animi corpore. Nam ob virtutes animi contingit in honestâ amicitia amatio; secundum virtutes autem has vir bonus est id quod est. Quapropter in identitate mentis optime ornata hac amicitia consistit. Quod paulo antè num. 4. demonstravimus.

13. Concludimus itaque honestam amicitiam omnium haecenus enarratarum perfectissimam & constantissimam esse. Nam quae amicitia includit in se omnes ceteras amicitia species & quidem in longè excellentiori gradu, quam ipse sunt, ea perfectissima est. Deinde cui amicitiae omnia requisita amicitia perfecta & constantis insunt, ea perfectissima est: at honesta omnia ista requisita inesse modo demonstravimus, vim, quod in hac amicus amicum amet quâ talem, & quidem eo amore, quem quisq; meretur ex amore erga seipsum, quiq; est ex identitate, ob bonum verum & non apparens, quodq; non amittitur sed per amicitiam augetur, quo etiam amors, dum alterum prosequitur amicus, se quâ maxime amat; quodq; hac amicitia sit posita in habitu, qui cum perpetuo exercitio & operationibus suavissimis conjunctus est, cessantibus in retribuendo & retribuendo omnibus querelis. Quapropter praeter ceteris haecenus narratis speciebus honestam amicitiam perfectam & constantem esse satis demonstratum dedimus.

14. Habet verò & haec amicitia eam in se affectionem, quam habent omnia magna & admirabilia bona, nim. quod rara sit. Nam honestorum virorum magna est penuria

Rari quippe boni ---

Cui accedit longa consuetudo, sine qua praevia nullum virum honestum initiare amicitiam modo diximus: at quod non nisi longo tempore & multis probatione praevia paratur, rarum est.

LIB. III,

DE

DIVISIONE AMICITIAE IN AEQVALEM ET INAEQVALEM HUIUSQVE SPECIEBUS.

1. Haecenus quo pacto ratione amabilium suas species sortiatur amicitia consideravimus; sequitur, ut ad aliam dividendi rationem progrediamur.

2. Videtur autem amicitia rectè dividi posse in aequalem & inaequalem. Nam si amicitiam consideramus tanquam quiddam conservans & felices reddens societates, quas homines inter se colunt, deprehendimus, alias ex aequalibus alias ex inaequalibus constare. Talem au-

rem necesse est esse amicitiam, qualis est ipsa societas qualiterq; ad invicem illius partes sese habent. Sed quod inaequalem amicitiam concernit, non videtur in eâ, quæ à diversitate hominum in societatibus viventium petitur, subsistendum, sed ulterius progrediendum ad alias substantias intellectuales, si quæ sunt cum quibus homini amicitia intercedere potest. Nam quemadmodum in hoc universo deprehendimus omnia entia vel ad totum vel ad se invicem ordinata; ita querendum, an non homo tanquam substantia intellectualis ad aliquam aliam intellectualem substantiam aut ad plures ordinata sit.

3. Est autem de inæquali amicitia peculiariter tractandum. Nam videtur retributio aliter in equali aliter in inæquali amicitia facienda: æquales enim equaliter tribuunt retribuentq;: at inæquales, quibus insunt amabilia inæqualia potentiaq; operandi inæquales equaliter tribuere & retribuere non posse videntur. Quin potius es, qui plus utilitatis confert, videtur plus amoris tribuendum. J. g. in amicitia divitis & pauperis tenetur pauper plus amoris exhibere diviti, quò suo amore compenset quod utilitate nequit. Itq; aliter amant parentes liberos, aliter liberi parentes.

4. Videntur autem inæqualis amicitia plures esse species, distinctæque in singulis amationes. Neq; enim eadem est inter parentes & liberos, quæ inter maritum & uxorem, nec inter hos eadem, quæ inter magistratum & subditos, amicitia: aliter enim amant & honorant liberi parentes, aliter subditi regem.

5. Dubitari autem posset, an inæqualium etiam sit amicitia propriè dicta. Nam inæqualium non esse propriè dictam amicitiam, inde videtur colligi posse; quò enim inæqualiores sunt homines, eò minus amicitiam cohere dicuntur. Nemo namq; nisi ridiculè se regis amicum vocabit qui plebejus est & infima sortis homo: quemadmodum nec sapientissimi cujusdam audet se amicum vocare, qui ex infimâ populi fece est. Si paulisper ab equalitate abeas, manet quidem quodammodo amicitia, si ulterius progrediaris, ut ad nimiam inæqualitatem deveniatur dissolvetur.

6. Sed parum refert, an id quòd inter inæquales intercedit amicitiam voces an aliud ei nomen tribuas: sufficit inter maxime inæquales & hoc deprehendi, quòd invicem operentur alter alterius gratiâ per se & propter ipsos qui amantur. v. g. rex omnium subditorum gratiâ per se, per accidens sui causâ operatur, contra subditorum est regem per se ipsius non sui causâ, quatenus utilis hisce est, amare. Videmus autem Latinos hæc in re adhibuisse vocem pietatis. Parum autem refert, quâ voce utaris, modo de sensu constet. Hæc nos & in omni amicitia inæquali vocem amicitia retinebimus.

CAP. I.

DE

FUNDAMENTIS RETRIBUTIONIS IN INÆQUALI
AMICITIA FACIENDÆ.

1. Fundamentum retributionis faciendæ in amicitia inæqualium videtur petendum 1. ab amabili. *Qualis enim in quoq; est amabile, talis debet esse in eum amatio. Quapropter aliter amatur Deus, aliter magistratus, aliter pater, aliter mater. Hinc in retributione attendendum semper erit, ut tribuamus quod amabili congruum & conveniens est.* 2. à pœnitentiâ bonorum activâ in-retribuente, seu à virtute ejusdem à quâ habet facultatem operandi. *Nam si nulla virtus & potentia operandi insit inferiori amico, cessabit omnis amicitia; utpote quæ est habitus quidam tribuendi & retribuendi quod amabile ab utrâq; parte exigit. Ubi ergo deficit omnis virtus tribuendi quid amabili, ibi nulla est amicitia. Sin verò virtus adsit sufficiens ad operandum, amabili convenienter & retribuendum æqualia beneficiis collatis: jam non amplius inæqualis sed æqualis quedam amicitia est. Quapropter inæqualis amicitia inter eos est, quorum alter suâ virtute alterum excedit, ut æqualia operari nequeant. At quomodo conservabitur inæqualis amicitia si æqualia retribui nequeunt? habet enim & amicitia suum jus, sine quo salva esse nequit. Dico necessarium esse, ut loco ejus, quod ob defectum virtutis in inferiori amico retribui nequit aliud substituat. Tale quiddam est HONOR. Debent ergo qui à superiori amico beneficio affecti sunt, quando id, quo superior dignus est, assequi nequeunt, eundem pro viribus colere & honores ipsius beneficiis convenientes offerre. Quod si nec hi fatis digni reperiri possint, jubet amicitia superiorem contentum esse honore illo, quem præstare pro viribus inferior amicus potest. Nam nec strictum jus ad impossibilia obligat, nedum quod in amicitia positum est.*

2. Quamvis autem in inæqualium amicitia contingere nequeat, ut alter alterum amet tanquam seipsum: perfecta tamen amatio contingit ex mensurâ amationis circa seipsum conceptæ. *v.g. rex debet tribuere subditis, quod ipse sibi vellet tribui à rege, si subditus esset; & contra subditus regi, quod hic vellet sibi tribui si rex esset. Ita Galba, cum adoptaret Pisonem & in Imperio successorem eum sibi eligeret, brevibus, quid in principatu agendum, & quomodo eum bene gerere debeat, comprehendere & præscribere voluit in hunc modum: Utilissimus idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus, cogitare, quid aut nolueris sub alio principe aut volueris.*

Hib. 3

lib. I.

lib. 1. Histor. cap. 16. Hæc respexit Salvator noster tribuens regulam: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. it. Quod vis ut faciant tibi homines, hoc tu ipsis facias. Cum enim in inequali amicitia aequales amationes non sint: nec etiam is amor, quo quis seipsum prosequitur, alteri tribui potest: sed is demum erit summus & perfectus, quem quis concipit sibi debere, si amabile illud in se haberet, ob quod alteri quid tribuendum venit.

CAP. II.

DE

AMICITIA INTER DEUM ET HOMINES, QUATE- NUS DE EADEM EX LUMINE NATURÆ DISSERI POTEST.

1. Videtur primo intuitu nulla vel admodum exigua, si so-
lam secteris philosophiam, inter Deum & homines esse amicitia.
Nam 1. amicitia perfectissima inter aequales est & omnes relique amici-
tia ab equali originem trahere videntur: unde fit, ut, quò major inequa-
litas intervenit, eò magis amicitia exspiret. Quemadmodum ergo ridi-
culum videtur, plebejum sese appellare regis amicum: ita & inter Deum
& homines amicitiam adstruere indignum divinâ Majestate videtur. 2.
Nulla homini deprehenditur inesse potentia & virtus in gratiam Dei ope-
randi. Nam ne quidem naturaliter scire posse videtur, quales operatio-
nes in gratiam Dei institui debeant, nedum ut quicquid illius gratiâ ope-
rari valeat. Sanè si evolvamus scripta sapientissimorum ethnicorum,
exigua admodum, quæ de Deo & cultu ipsius scripserunt esse deprehendi-
mus. Plato enim plures statuit Deos curam omnium rerum habentes, &
justorum preces exaudientes, punientesq; malos & improbos. - Dari Deos
ponit; hos autem curam rerum humanarum habere probat hoc modo: quòd
si ponatur, eos curam rerum humanarum non habere, fatendum, id fieri
aut ex imbecillitate & impotentia aut ex contemptu: neutrum horum asse-
ri posse; & proinde concedendum, humana Diis curæ esse. Cultum vero ho-
rum collocat in votis & sacrificiis: ita enim ait lib. 10. de LL. Sic autem
nunc tibi simpliciter dico, quòd si quis grata Diis loqui & agere
norit, votens atque sacrificans, hæc sancta sunt: atque hæc officia
tum domos proprias tum civitates conservant. - Alibi autem sacri-
ficiis exiguam vim tribuit; ita enim loquitur in dialogo qui Alcibiades II.
sive deprecatione inscribitur: Nos nimium deliramus, si quando nos
Lacedæmoniis propter munera acceptiores Deo esse ducimus. Ete-
nim grave esset, si Deus ad donaria & sacrificia nostra respiceret po-
tius, quàm ad animum, utrum justus sanctusque sit. Ad quam equi-
dem

dem Deum arbitror multo magis attendere, quam ad multi sum-
 pris pompas atque sacra, quæ nihil prohibet eum, qui multa in De-
 um hominesque peccaverit, facere. *Et paulo post.* Perspicuum est &
 apud Deum & apud homines sanæ mentis iustitiam & prudenti-
 am præcipue honorari. Prudentes autem iustique sunt, qui sciunt
 quæ erga Deum & homines agere & dicere deceat. *Et lib. 4. de Le-
 gib. ita ait:* Quanam igitur actio à Deo amatur Deumque sequitur?
 una certe rationem unam antiquam habens atque præcipuam, quod
 simile simili quod moderatum sit amicum est. *In summâ videtur Plato
 sacrificia non rejicere, sed statueret esse dona Deo grata & accepta, non quæ
 talia, sed quatenus proveniunt à puro & sancto animo. Sic enim ait eod.
 lib. 4.* Impurus mali est animus, boni autem purus. Ab impuro au-
 tem capere mûnera neque bonum virum neque Deum decet. *Ami-
 citiam porro cum Diis cultumq; hoc commodum parere statuit, ut scil. a-
 nima virtuosorum & piorum in locum aliquem meliorem transferantur:
 sic enim ait cit. lib. 10. de LL.* Anima, quando propriâ voluntate &
 assiduâ consuetudine vehementius permutatâ divinæ virtuti adhæ-
 sit, talisque præcipue facta est, in locum longè meliorem sanctum-
 que transfertur; quæ verò contrariò modo affectâ est in contrarium
 translata vitam peragit suam. *Hæc ferme sunt, quæ Plato de Deo e-
 jusq; cultu docuit. Ceterum Aristoteles deprehendens in rerum naturâ,
 quicquid movetur ab alio moveri, collegit inde dari aliquod primum im-
 mobile movens cælum motu primo: & hoc esse substantiam aliquam intel-
 lectualem, omniumq; substantiarum primam; quippe totius cæli motu
 cem; præter hanc autem dari alias substantias naturâ perpetuas & im-
 mobiles per se sineq; magnitudine, & quidem tot, quot sunt diverse astrorum
 lationes. Hæc substantias intellectuales immobiles, à quibus motus astro-
 rum dependent, deos vocat; idq; ita ab antiquioribus traditum & in fabu-
 le figurâ relictum dicit; reliqua autem, quæ ab ethnicis de Diis prodita
 sunt; fabulosa esse ad multitudinis persuasionem, & ad legum, ac ejus quod
 conferat opportunitatem illata. Manifestè enim ineptam esse, quod Deos
 fecerint hominiformes ac aliorum animalium nonnullis similes, lib. 12.
 Metaphys. cap. 8. De amicitia autem inter Deos hominesq; ita philosopha-
 tur. Primo perfectionem & beatitudinem mentis divinæ in contempla-
 tione sui ipsius consistere probat in hunc modum: Mens divina aut nihil
 intelligit perpetuoq; otiosa est, aut intelligendo semper occupata est: si po-
 nas, eam actu non intelligere, erit aliquid potentia nec optimum: quod e-
 nim actu est præstantius est eo quod est potentia. At mens quæ non semper
 speculatur, quandoq; potentia est: essentia enim intellectus in intelligen-
 do posita est. Sed si ponamus intellectionem esse Dei essentiam, queritur,
 qualis*

qualis intellectio sit; & quia intellectus in aliquo objecto intelligendo versatur; etiam queritur, quale illud sit objectum quod perpetuo intelligens intellectus suam sibi felicitatem habet. Id ita inquirere conatur: intellectus aut seipsum intelligit aut quid aliud; & si aliud à se, aut semper idem aut aliud atq; aliud querendo in varietate delectationem; & vel quodcumq; forte fortuna obvium est vel tantum id quod bonum est. Verum non quodcumq; speculando mentem divinam beatam esse, ita videtur probari posse: quemadmodum homo quaedam cogitare fugit, ita multo magis mens divina quæ mala sunt intelligendo non capiet felicitatem, sed speculando quod honorabilissimum divinissimum & æternum ac immutabile est. Nam si objectum est mutabile, etiam intelligens mutationi subicitur. Quapropter verosimile est, mentem divinam seipsam intelligendo suam perfectionem & beatitudinem habere: adeoq; in mente divinâ esse quoddam intelligens id quod intelligitur, & id quod intelligit intellectio fieri, distincta quidem, maxime tamen unum. Nam intelligens intelligit seipsum, aliqd tamen est intellectum & intelligens: intellectio autem intellectio est illud ipsum quod intelligit & intelligitur, ab eo tamen diversum. Nisi autem Deus esset suæ intellectio intellectio; beatitudinem non sentiret suam. Hec, quamvis valde subtilia sint, & videantur quamproxime accedere ad ea, quæ nos Verbo divino edocti de unitate essentia & Trinitate personarum fide apprehendimus: inferunt tamen hoc, hominem Deo carum reddi speculativâ vitâ, dum scilicet intellectus ipsius res varias speculatur, & tandem variâ intelligendo etiam seipsum, quoad hoc, quantum per debilitatem licet, Deum imitando. Quapropter etiam in Ethicis concludit, speculativam vitam esse vitæ divinæ imitatricem, & propterea beatissimam, talemq; quæ hominem Divitissimum reddat, Verba ejus cap. 8. lib. 10. ad Nicom. hæc sunt: Perfectam autem beatitudinem functionem quandam muneris esse in rerum contemplatione positam, etiam ex hoc perspicere licet, quod Deos felicissimos arbitramur. Actiones autem quas eis tribuere oportet? justas ne? an ridiculi, videbuntur contrahentes inter se & deposita reddentes, & cætera id genus? an fortes, ut res formidolosâs subeant ac perferant, & periculum adeant, quia honestum sit? An liberales? cui verò donabunt? absurdum autem, si apud eos etiam erit numus, aut aliquid tale. Jam verò utrum erunt temperantes, an inepta & contumeliosa laus illa Deorum futura est, vitiosis cupiditatibus eos carere? Quod si omnia, quæ in actionibus versantur, persequamur, exigua sanè Divis que digna reperientur. Atqui nemo est, qui non eos vivere existimet. Ergo & aliquo munere fungi. Non enim eos oportet dormientes fingere ut Endymionem. Ei igitur, qui vivit, si actio, multo que

tòque magis si effectio adimatur, quid præter contemplationem relinquatur? Quocirca Dei muneris functio ea, quæ beatitudine antecellit, in contemplatione consistere reperietur. Ergo & humanarum functionum, ut quæque huic simillima est, ita ad beatam vitam constituendam plurimum valet. Huic quinetiam argumento est, quòd cætera animalia, quæ tali muneris functione orbata sunt, beatitudine quoque excluduntur. Diis enim immortalibus omnis vita beata est: hominibus autem, quatenus simulacrum ali- quod talis functionis habent. Reliquorum autem animalium be- atè vivit nullum, quoniam nulla est eis contemplationis commu- nitas. *Et cap. 9. ejusd. libri. ita disserit: Qui verò muneribus fungi- tur menti consentaneis, & hanc colit, estque optimè animo affe- ctus, eum probabile est Deo carissimum esse. Nam si Dii immorta- les curam habent aliquam rerum humanarum, quemadmodum ve- rissimile est; illud quoque probabile fuerit, eos re omnium optimâ, sibi que maxime cognatâ delectari (hæc autem mens fuerit) iisque qui hanc maxime diligunt & plurimi faciunt, præmia persolvere, gratiamque referre, ut eorum, quæ ipsis cara sunt, curam habenti- bus, rectasque & honestas actiones obeuntibus atque exercentibus. Hæc autem omnia in sapiente inesse maxime, non est obscurum. Est igitur Deo carissimus.* *Hæc sermè sunt quæ Aristoteles de Deo, & amicitia, qua inter ipsum & homines intercedit, docet; pauca profecto & non pro merito rei hominibus præ ceteris omnibus cognita necessaria. Quod si ergo horum philosophorum subtilitatem nemo hæcenus satis affectus sit, nodum superaverit; & Plato videatur poetarum fabulis statutisq; ethni- corum inhesisse in pietate erga Deum considerandâ; Aristoteles verò ad- modum dubitativè locutus sit de curâ Dei circa res humanas; uterq; verò multitudinem quandam Deorum approbaverit, ille ob communem ethni- corum opinionem, hic ob veterum astrologorum opiniones, quas habebant de orbibus & spheris stellarum partim fixarum partim errantium: vide- tur desperandum de subtiliori quâdam circa amicitiam inter Deum & homines cognitione per philosophiam acquirendâ. His non obstantibus puto Aristotelem potuisse philosophiâ suâ ulterius progredi & longè plura reperire ad amicitiam Dei hominumq; pertinentia, quibus cognitâ sine dubio coactus fuisset statim ulterius inquirere, ut ita potuisset, ope divinâ accedente, ad lumen revelationis pervenire legendo Moysis & prophetarum scripta. Nitar ergo ex ipsius fundamentis procedendo, & quæ ab ipso in speculatione vel neglecta vel ignorata sunt supplendo ex lumine naturæ probare, artificiosam inter Deum hominesq; amicitiam naturaliter esse debere, causamq; quare hæc in homine naturalibus suis viribus nitenti*

se se non exferat ex solo verbo divino reperiri posse. & proinde facillè aduersus gentiles probari posse, nostram religionem illam veram esse, quam omnes amplecti debent, ceteras scilicet & erroneas.

MEMBR. PRIMUM.

DE

DEO UNO.

1. Datur substantia quedam immobilis movens omnia. Nam quicquid movetur ab alio movetur. (Id enim satis demonstratum ab Aristotele in physicis hic supponimus.) Quapropter necesse est, cum non detur progressus in infinitum, dari tandem aliquod immobile cuncta reliqua movens: si enim hoc ponatur mobile, esset quiddam à quo moveretur. & ita non esset primum: prius quippe esset quod hoc moveret. Datur itaque substantia quedam prima immobilis cuncta movens & principium motus omnibus entibus existens.

2. Hæc substantia immobilis & prima est ens intelligens. Nam cuncta que moventur secundum causas nihilquam horum frustra moveri videmus. Id enim satis manifestum est eis, quæ res naturales speculantur: deprehendunt quippe nihil sine causa moveri. Unde etiam Aristoteles ruit in hoc universale: Natura nihil facit frustra. Quicquid autem operatur secundum causas & rationes, est intellectus quidam. Substantia itaque, que principium motuum omnium existit, est intellectus scilicet.

3. Eadem substantia est ens incorruptibile. Nam quod immobile est nihil corruptivum recipere potest: esset enim habile ad recipiendum motum à suo contrario eoque potentiori. Sed demonstravimus illam substantiam primam nullius motus ab alio impressi susceptivam esse.

4. Vivit quoque hæc substantia non in tempore. Nam quicquid immobile est sui esse suaque vitæ mensuram tempus non habet: tempus quippe est mensura & numerus motus, & proinde affectio illarum substantiarum quarum vivere est moveri. Substantie autem primæ vivere non est moveri.

5. Unde sequitur porro, Substantiam hanc primam æternam esse. Nam quicquid incorruptibile & extratempus est, sæ vitæ habet, quam nullum tempus metitur, est quiddam æternam.

6. Est & eadem Substantia infinitæ potentie. Nam si daretur mobile, quod ab hac moveri non posset, quod fieri omnino debet, si infinita potentia non est; non erit substantia omnia movens.

7. Ejusmodi Substantia prima & immobilis una est. Nam si ponas plures concurrentes in motibus partium hujus universi; erunt hæc vel ordinatæ ad totum, & subiectæ directioni illius que totum dirigit, & instrum-

instrumenta potius, quam motuum huius universi principia; vel concurrentes, quod præter necessitatem est, quia una virtus infinita potentia sufficit. Quod verò Aristoteles tot fingit substantias primas moventes, quot sunt ætheriarum rationes: id primo fit ob opinionem veterum astrologorum, quæ habuerant de Sphæris & orbibus, deinde & præter necessitatem: Videmus quippe motum planetarum omnes ad Solem respectum habere; ut adeo universum ab unâ aliqua primâ substantiâ regi: necesse sit omnia ordinare & disponere.

8. Est & substantia ista expers magnitudinis. Nam si magnitudinem haberet, esset vel finita vel infinita magnitudinis; infinita non datur & est non ens; finita ex se infinitam non potest habere potentiam.

9. Nullâ quoque re indiget. Nam si aliquâ re indigeret, esset æquius potentia non infinita sed limitata, ab eis scilicet que suppetunt.

10. Hæc substantia est ille Deus quem nos colimus, Nam colimus nos Christiani illud Numen, quod omnium rerum principium est, & a quo dependent.

MEMBR. II.

D.

HOMINE AD DEUM ORDINATO.

1. Omnes substantiæ mobiles opera quædam Dei sunt. Nam ab hoc tanquam substantiâ immobili omnia movente omnes substantiæ mobiles dependent, suum esse, suam vitam atq; operationes suas habent.

2. Deus substantias mobiles, quatenus ipsius opera sunt, amat. Nam substantiæ mobiles, quatenus à Deo sunt, ipsius sunt. Omnis autem substantia intellectualis bene operans quod suum est & à se productum amat. Deus verò non potest malè operari, quia perfectissimam è- amq; infinitam potentiam habet, & ens immobile existit, quod de suo bene nequit àmoveri.

3. Substantiatum, quæ à Deo amantur, nullâ possunt cum ipso colere amicitiam præter eas, quæ intellectu præditæ sunt, qualis est homo. Nam licet Deus amet substantias omnes tanquam opera sua, quia bona sunt; non tamen quæ intellectu sunt destituta ullam cum ipso amicitiam colere possunt, sed illa tandem quæ intellectuales existunt. Consistit namq; amicitia in operatione quâdam intellectuali: ex profectionem & consilio tribuendam & retribuendam quid venit.

4. Homo Dei est, quicquid est. Nam nihil à Deo frustra fit: est enim mens summa, in quam non incidit quicquam frustra facere. Quod si ergo animalia omnia hominis gratiâ sunt velut instrumenta ejus; cuius gratiâ homo erit? imò cum homo sit opus Dei, quicquid est ipsius erit.

5. Homo non est Dei gratiâ ut instrumentum. Nam Deus est ens nullâ re indigens.

6. *Homīnis est omnes operationes suas dirigere ad Deum, huic esse, huic vivere, eumque super omnia colere. Nam quicquid homo est Dei est: substantiam autem intellectualem esse & Dei esse, est intellectus suo Deo esse, vivere & operari. Et quia Deus hominem ut suum opus amat; homo autem ut prædicta intellectu substantia redamare possit: sequitur hominem quid retribuere teneri tanquam à Deo maximis beneficiis affectum, utpote cuius opus est & à quo esse suum & vivere habet. At quid retribuet Deo, qui nullâ re indiget? Nihil restat, quam ut summum cultum, summum honorem & amorem exhibeat. Nam cap. I. n. 2. huj. libr. demonstravimus, in amicitia inæquali mediante honore compensandum quod aliâ ratione retribuendo æquari nequit.*

MEMBR. III.

DE

SIMILITUDINE HOMINIS CUM DEO.

1. *Videtur Deus nullâ aliâ ratione coli posse, quàm imitatione. Nam cum tribui Deo nihil queat ab homine quo is indiget: nihil aliud restat quòd gratis ipsi fiat, quam ut vivat vitam Dei visa similem. Hinc rectè Plato dixit: Nos deliramus, si quædam nos Lacedæmonis propter munera acceptiores Deo esse ducimus: etenim grave esset, si Deus ad donaria & sacrificia nostra respiceret potius, quàm ad animum, utrum justus, sanctusque sit. Fit autem homo similis Deo, quatenus simulacrum quoddam functionis divinæ habet, & quidem in honorem ipsius, tanquam opus ejusdem.*

2. *At in quânam re similitudo consistit? Respondet Aristoteles; in solâ contemplatione: Deum enim esse mentem simplicem maximèq; animam & beatam esse contemplando seipsum sentiendq; illam contemplationem. Ponamus autem, Dei hanc vitam esse hanc perfectionem ejusdem: non tamen sequetur, solâ contemplatione nos Deum debere imitari. Nam cum Deus sit ens primum movens omnia, & nos ipsius opus ad similitudinem ejus producti: profectò bonitatem suam aliis communicat: unde & quoad hoc decet eum imitari. Sed objicit Aristoteles, nos agendo non posse Deum imitari propterea, quòd Deus non habeat appetitum intellectus practico regendum, adeoq; nostras actiones ab actionibus Dei longè diversas esse, nec quicquam in virtutibus moralibus simile Dei virtuti deprehendi. Respondeo, hoc pacto nec ratione contemplationis nos Deo similes esse posse. Nam Deum habere intellectum passivum, qualem Aristoteles homini inesse dicit, quis assereret? Est ergo Deo similis homo, quantum ipsius natura admittit.*

3. *Quid dicendum? demonstravimus hominem totum Dei esse, huic vivere & operari debere, & quidem ita, ut similis Deo fiat: quæ.*

quoniam autem sit illa similitudo ignoramus. Non autem verisimile est, Deum ejusmodi intellectualem substantiam, quæ quicquid est illius est ignorantem voluntatem & essentiam ipsius produxisse. Unde hæc ignorantia? *Tibi, mi Deo, sit laus, honor & gloria in secula seculorum, quod me in Ecclesiâ, ubi Verbum tuum pure & incorruptè docetur, nasci volueris. Mi Jesu assiste mihi Spiritus tuo Sancto, ut ex Te Tibi vivam & operer, Tibi moriar & aliquando Tecum sim, Te τὸν λόγον & πνεῦμα, in cujus contemplatione Tui Patris perfectissima & suavissima vita posita est, intuear, & illius summa jucunditatis particeps fiam. O inenarrabilem felicitatem, quam nec auris audivit, nec oculus vidit, nec intellectus nostri imbecillitas comprehendere hac in vita valuit aut valebit! In hanc gratiarum actionem, Lector benevole, prorupit intellectus meus, cum ista contemplerar. Deprehendebam enim, Aristotelem & omnes saniores ethnicos Philosophos hæc speculatione doctos potuisse imò debuisse in lumen revelationis inquirere, ex quo luculenter causam addiscere potuissent, quare, cum homo quicquid est, Dei sit, adeoque Deo vivere & operari debeat, & hoc quidem ita, ut Dei simulacrum quoddam existat, id verò impetrare nequeat, nisi essentiam & voluntatem Dei noverit, in tantâ nascatur ignorantia, ut sibi relicto nihil quicquam de Deo sciat aut, licet omnem operam det, ne umbram quidem vite divinæ conspiciendam consequatur? Hanc eandem ob causam subjiciam speculationem quam habui de duplici perfectissimâ hominis cum Deo amicitia, alterâ scilicet quam habuit in statu integritatis; alterâ, quam habet per Christum Salvatorem nostrum. De utraq; in fermâ dialogi disserturus sum introducens Aristotelem & Philosophum Christianum.*

ARTIC. I.

DE

AMICITIA INTER DEUM ET HOMINEM, QVALIS
FUIT CUM HIC INSTATU INTEGRITATIS ESSET.

Christianus. O Aristoteles miraculam nature, tujus intellectum mancipatum quicquid ab Ente illo eterno pendet, dic mihi, in quonam posita sit summa felicitas hominis? Aristot. Maxima hominis felicitas est, si Deo similis fiat. Christ. ita est; sed quo pacto potas, hominum hoc impetrare posse: tanta namq; miseria humana est tantaq; imbecillitas, ut de similitudinis istius adaptione desperandum esse videatur? Aristot. Si ascendere labor, id quomodo fieri possit; luculenter demonstratum dabo.

Christ. *Rem facies mihi gratam.* Aristot. *Non dubito, te non demonstravi in libris mejs ἀπὸς, dari aliquod primum & dicitur à quo omnium substantiarum motus pendunt, & hoc esse mentem. Si & tu hac panis, non est, quare prolixè repetam quæ ibi latet.* Christ. *Remaneat hæc.* Nam summo ducitur mens mea desiderare, qualem illam divinam mentem qualemq; ejus esse vitam Aristot. *Placet interrogando procedere, quò unà sentiam, quæ seorsu desideres. Mens illa divina intelligitne actu an otiosè, etiam similis est?* Christianus. *Nequiquam otiosa est dicentem intelligit ergò & in intelligendo vitam suam habet positam. Dari aliquod excitans hanc mentem velut potentiam quandam, eam esse actum & perpetuam intellectionem?* Christ. *Ma- audire.* Aristot. *Moror te hic hæsitare: novne mens illa divina substantia?* Christ. *imò.* Aristot. *Quod si est optima substantia quam potentiâ sed semper actu intelliget eritq; actu intelligens actus præstantior potentiâ est. At si perpetua quadam in quid intelliget, quò scia intellectione sui ens perfectissimum & beatissime seipsam an alia?* Christ. *Si est optima & perfectissima Mens divina, uti etiam est, omnia intelligit.* Aristot. *Non nec propterea quæro, quasi dubitem. Id autem ex te scire cogit cum ipsius esse sit intellectio, perficiatur intellectione sui ipsius.* Christ. *id excedit mentis caput, nec audeo quicquam statui illud summum offendam aut quicquam dicam quod alienum à regione Christianâ esse possit. Tibi ergò differendi auscultabo. Audi ergò. Non puto quenquam statueri posse, nihil interesse illa intelligat, an sit bonum aliquod, an aliquid quod forsè fortur. Quidni ergò dicendum, intellectionem illam quæ eius summissimum & perfectissimum est, perfectionem suam positam habet intellectione divinissimi & honorabilissimi. Putane verò aliquod divinum & honorabile esse, quàm ipsa illa hæc Mens est?* Christianus. Aristot. *Contemplatur ergò hæc divina Mens seipsam, erit ea secundum perfectionem suam intellectio quæ intellectio est. Ex quibus inferatur, vitam Dei totam speculam & nil aliud existere Deum quoad suam beatitudinem, quàm mentem sui ipsius.* Christ. *intelligo mentem tuam. Sed porge modo homo similis Deo ipse, carissimus eundem debent. At istud scabit, quàm ut concludam, eum hominem Deo carissimum esset lativam celis vitam. Nam si Deus mens est, & beatitudo eius sui ipsius, quis hominum carior ipsi esse poterit, quàm mentem levis hæc profectè præcæcis multis affectam iri dubitandum no-*

Aristoteles tua subtilitas admiranda, sed & miserranda. Aristot. Quare me misericordia dignum depradicas? Christ. Quid censeres fieri post mortem circa animam nostram? Aristot. Intellectum activum, quod & theoreticum & practicum illuminat, immortalam esse scio, de passiva recipiente ratione formae dubito, quippe qui, licet non corporeus, materialis tamen existat. Christ. Cognito scilicet activo sine passivo? Aristot. nequaquam. Christ. Ergo post mortem intellectus noster nihil scit? Aristot. Ita videtur. Christ. Orosiusne eris hoc modo in omne evum? Aristot. Ea est intellectus vestri imbecillitas, ut in rebus tam abstractis saepe haeremus, & ignorantes, quae sunt pedum gradibus, progredienda vertamus. Christ. Sed hoc tuam semper magnificere auctoritatem: pauci enim sunt philosophi, qui vim tuarum demonstrationum assequi, longe pauciores qui inveniendo equare possint: sed haec in re cogor plane à te alienus esse. Aristot. Aveo ex te audire & docere ratiocinans à me dissentiens. Christ. Nonne homo est substantia intellectualis? Aristot. Noli querere quae scis à me posita & concessa: ne detinendo me cognitio molestus mihi sis. Nam nasci cupiditatem meam discendi causam. Christ. Nonne haec substantia intellectualis tota substantia est illius prima gratia est? Aristot. Natura nihil producit frustra. Christ. Si tota est Dei gratia, nihil in ea esse debet quod non Deo operetur. Aristot. At quomodo? Deus enim tanquam eius potentia infinita nulli re indiget: nihil sane restat quàm imitatio. Quid verò est quod imitari homo possit praeter contemplationem? Vita enim sapientis similis est vita divina, praeterquam quid dici feriq; simile possit non video. Nam hanc, quod intellectum practicum concernit, versatur in affectibus & concupiscentiâ carnis compascendis, quae sanè vita Deum non decet. Christ. Deus namque operatur liberè? Aristot. Ita: cui enim majorem libertatem tribuere, quam cui summo & perfectissimo. Christ. nonne liberrimè appetit operari quod operatur. Aristot. Appetit, quomodo qui omnia habet dicitur appetere quae habet: ipsi quippe nihil deest. Christ. Haec subtilitas nunc nobis non proderit: sufficit enim Deum liberrimè appetere, & proinde esse substantiam intellectualem liberrimè voluntatis. Quid si homo anima faceret ex liberrimâ voluntate proveniente à iudicio intellectus: non errantis, nec impeditâ ab appetitu irrationali, nonne quoad hoc similis esset Deo? Aristot. Ingere talem hominem licet, quomodo Platonideas, dari enim non posse restat ex experientia. Homini namq; intellectu tandem sese exorit, quando rationem hominem occupamus voluptates corporis, quas à teneris sentit, ut ita per totam ferme vitam nihil agendum habeat, quàm ut hanc bestiam, à qua subjungatur propemodum est, de solo suo detrahat. Christ. Nonne hoc est ingens natura humana defectus & quidem talis, cum quo verisimile non est, materiam integram speciem &

em & quidem eam, qua divino bono instructa est, produxisse? Natura
 quippe non producit integram aliquam speciem monstruosam. Que quasi
 animalium integra species ita se habet, ut si appetitus tendat pedem movere
 in anteriora moveat eum retro? at in homine ita comparatum est, ut, dum
 tendit ad temperantem vitam, incidat in luxuriam. Idem tamen ita & qui-
 dem praeclare docuisti in libris de Moribus. Aristot. Sed quidem id, quod
 nunc dicis, miratus sum; sed quia fingere hominem aliter non licet, quantum
 esse deprehenditur, semper docui, de natura hominis esse, ut appetitus ir-
 rationalis resistat recte rationi eamque debellare nitatur. Christ. Vide te
 herere, & si ita vis, ex nostra religionis fideque principii tibi concessus omni-
 um horum, quae te dubium reddunt narrabo. Ita autem tecum agam, ut
 tua doctrina de facultatibus animae singula accommodem, & secundum tu-
 am philosophiam, quantum fieri potest, haec tractem. Aristot. attentè te
 audiam. Christ. Hic mundus, quem tu conspicias, non est, ut exi-
 stimas, aeternus. Nam quamvis DEUS nihil faciat in tempore,
 dicere tamen aeterno suo verbo extra tempus potest, ut quid in tem-
 pore fiat. Quemadmodum enim noster intellectus imperans, bra-
 chium moveri in anteriora, omnes spiritus habet obadienses, quorum be-
 neficio motus fit, idque ex lege natura: ita Verbum Dei seu ó logos Mentis
 Divinae ex se habet hanc potentiam, ut omnia sint & fiant, prout esse fierique
 dicit. In illo ergo temporis principio, cum Verbo Mentis Divinae omnia
 crearentur, etiam creatus est homo non cum tali appetitus irrationalis vi,
 quam nunc habere vides, nec etiam cum ó intellectus imbecillitate, quae
 proh dolor! nunc laboramus. Habet namque se noster intellectus ad verita-
 tem, quemadmodum oculi nocturnarum ad lucem solis. Sed, ut singulas
 vires partium animae humanae tibi enarrem, initium faciam ab intellectu
 theoretico. (Hesito mi Aristoteles trepidusque: vereor enim ne errem aliqua
 in parte, malletumque, si in vivis essent, nos habere presentem vel Chemnitium
 vel Meisnerum vel Jacobum Martini, Theologos magnos, qui quae in re
 hallucinarer & impingerem me juvare possent. Aristot. Perge narrando,
 quia nunc una sumus. Si enim videro, mihi satisfactum in his, de quibus
 multa & inextricabilia dubia occurrerunt, non verebor vestros Theologos
 adire. Christ. Hac ergo lege dicendo progrediar, ut in dictis à me non sub-
 stas, sed uberiorem informationem à praecellentioribus Theologis petas.
 Primum omnium ergo Deus immortalis intellectus theoretico Adamo se
 cognoscendum praeiust, quod scilicet unus esset essentia & trinus personis, vi-
 veretque vitam amicissimam suavissimam & jucundissimam, Quid enim
 magis amicum esse potest, quam quod essentia unum est? Prima persona
 est Pater, secunda Filius, qui est Patris imago substantialis. Col. 1. v. 15.
 tertia Spiritus S. à Patre & Filio procedens. Hoc Trinitatis mysterium
 cognitum

cognoscere accepit homo, quantum ad vitam in hac terra ad placitum Dei,
 ut huic carnis & amicus esset, opus erat, cum expectatione quâdam, quod
 sublatum in eolum aliquando visurus sit Deum a facie ad faciem i. e. quod
 fructuosus sit beatitudine ipsius Dei, sanus felicitatis & iucundissima vita
 consistit in contemplatione sua, imaginis substantialis. Præter hoc myste-
 rium cognoscere quoq; habuit homo voluntatem Dei, nihilq; ignoravit agen-
 dorum ad placitum ipsius, quod carissimum ei datus esset. Omnium porro re-
 rum creatarum causas novit & quomodo unaquaq; res Deum creatorem,
 quâq; in re imitetur. Nam omnia per filium tanquam imaginem suam
 substantialiam & deum suum produxit, quo ipse venit, ut singula etiam
 minime res Deum creatorem aliquâ in parte, homo verò præ ceteris rebus
 corpus habentibus exhibeat. Initium etiam contemplandi statim homo
 fecit, singulis rebus imponendo nomina. Genes. 2. v. 19. Est enim, ut præ-
 clare docet lib. 1. de part. anim. l. cap. 1. tota rerum natura λόγος. qui-
 dam, partes autem τῶν λόγων sunt τὰ ἐνομήματα. De quibus ritè constituen-
 dis sapientem primâ omnium sollicitum esse convenit. Quod & tu facis
 cap. 2. 3. & 4. d. lib. 1. de part. anim. At quod nos hodiè longâ multorum
 hominum experientia absolvimus, id omne Adamus, qui primus homo fu-
 it, expedit, cum primùm res creatas in spiceret, fecit. Quid putas, nonne
 carior eris Deo ita tractans sapientiam, quam qui tantum in causis re-
 rum cognoscendis versatur? Aristot. Fateor, quod in singulis rebus simili-
 tudinem Dei spectare & singulas cum Deo in ipsius honorem componere sit
 ipsi & vivere & operari. Christ. Nonne ergo agnoscis miseriam, in qua
 nunc vivimus? Aristot. Agnosco & desleo, dumq; existimavi, me omnium
 hominum sapientissimum, video me nihil propemodum scire eorum, quibus
 Deo reverà cari sumus. Nam delectari causis rerum repertis, quod ma-
 ximè suave & iucundum est, est sibi operari contemplando, sed unâ causâ
 causis imaginem Cause primæ & principii motorum omnium, est operari
 Deo. Videtur mihi videre Adamum initium contemplationis ab imagine
 substantiali Patris eq; coæternâ & cum eo ejusdem essentia facere & pro-
 cedere ad reliqua, ordinem servando, prout propius Deum exhibuerunt.
 Que iucunditas, quando semetipsum contemplatus in se deprehendit Dei
 imaginem? Quævis ardor in Deo amando cuius imaginem præ ceteris cre-
 aturis sese habere sentiebat? Sed perge narrare, quod circa intellectum,
 practicam dicere habes. Christ. Homo, prout à Deo fuit conditus, nihil
 appetiit, nisi quod intellectus dicitaret & adeoq; solâ voluntate operatus est.
 Iudicium intellectus practici fuit sanum nullisq; voluptatibus inordinatis
 per appetitum irrationalem corruptum, & quia intellectui theoretico vo-
 luntatis Divina fuit cognita, practicum huic subordinatum nihil prescripte

agendum, quam quod Deo gratum acceptumq; & ipsi homini revera bonum & salutare esset. Voluntas vero appetens ab intellectu prescripta liberrime appetit: nihil enim coacta & ex necessitate operatus est; quia natus est ipsius congruentissimam gratiam voluntatem Dei facere. Justus ergo fuit homo & revera sanctus. Quomodo autem enim universali Justitiâ Justitiam cum vocamus, qui legibus pareat, id est, secundum voluntatem legislatoris operatur: ita quam maxime Justus est, qui voluntati divine faciendo inhaeret prompto, constanti, sine coactione & liberrime maximèq; cum jucunditate. Sanctus fuit homo, qui nihil impurum admixtum habuit, sed voluntas ipsius exibat in purissimam aliam quam divinam appetens. *Que omnino purissima & divinissima* versus Paulo Ephef, 4. v. 24. vocatur dicuntur *regi debent*. His admodum, Justitia & Sanctitas veritatis. Hæc Justitia & Sanctitas veritatis consistit in summâ Dei dilectione, quam hæc declaravit contemplan-do singulas res, quatuor similitudinibus quandam Dei representant & purissimum seipsum insuando & in se imaginem creatoris deprehendendo. Quid enim magis amorem & dilectionem gignere potest, quam imaginem alterius in se conspiceret? Ob hæc sane homo & Deo & seipsum quam maxime amavit; & per consequens etiam proximum at seipsum. Nam si se amavit ob imaginem Dei; quam habebat non modo rationis theoretici sed & practici intellectus voluntatiq; (liberrime enim ad imitationem Dei appetebat revera non modo bonam, sed optimam) eamq; & in aliis hominibus deprehendit, necesse est, eum amasse proximum quem admodum seipsum. Nam causa amandi proximum & seipsum planè eadem fuit. Huius dilectioni nihil deesse potuit; quia fuit fundata in identitate ejus quod divinum erat & Dei simulacrum existebat. Et quò nullum amoris fundamentum deesset, condidit Deus Adamo Evam adjutricem, cum quâ hanc ætissimam amicitiam coleret ex costâ ipsius. Quam causam ætissima amicitie sentiens exclamavit, hæc est caro de carne meâ & os de osse meo! Quanti fecisti hactenus o Aristoteles amicitiam virorum honestorum sese ob identitatem virtutis amantiū? cogita qualis hæc fuerit quæ consistit in identitate vere sanctissima, Deo acceptissima, ejusq; vitam representans. Perpende etiam, quantum tu abfueris à veritate, quando hactenus stas in isto, hominem, quod vitam practicam concernit, similem Deo reddi non posse. Deum enim non corrigere & emendare affectus & concupiscentiam. Scilicet tu practicam vitam hominis perfectam eam esse putasti, qualis nunc est. Aristot. intelligo me errasse & errorem lubens agnasco. Sed recita porro, qualis tunc fuerit in homine appetitus irrationalis. Christ. Pre dolore vix narrare possum. Nam postquam hic suas cepit exercere operationes & voluntati prædominari, illam Dei imaginem amisit homo, & cum hac ipsius quoq;

gratiam, reddendus est in statum, in quo tu es & manebis, nisi fidem
 Christianam profitearis. Aristot. Qui ita? Christ. Excellentissima cum
 Deo conformitas & sanctissima voluntas non admittit quicquam irra-
 dinati circa appetitum irrationalem; nulla deprobandebatur concupiscen-
 tia. Scilicet intellectus semper praesto erat & dictabat. Dei voluntatem, hu-
 mana voluntas erat prompta & summa cum iudicatioe libertatis non
 contra appetitum quod intellectum praescripserat. Nullus ergo locus erat
 phantasiae voluptatem quandam corporis inordinatam appetitum represen-
 tandi & excitandi cum ad movendum spiritum, quo fierent quae à voluntate
 Dei aliqua erant. Haec causa erat, quare cum Adam & Eva nudi
 essent, nullam tamen sentirent concupiscentiam. Genes. 2. v. 25. Omnia
 quippe parabant rationis arbitria. Sed pro dolor! cum artificia diaboli
 fidei a malis quod bonum esset lignum ad vescondum, & pulchrum
 oculis, aspectu quo delectabile, de quo tamen Deus vobis prohibuerat.
 Et cuius de fructu illius. Et comedit, deditq; vobis, qui comedit: appeti-
 tum irrationalem accipit dominari intellectui & easum seae generi humanum
 imaginem illam divinam amisit. Et cum Deo carissimam & suavitè ami-
 cum esset, reddidit ut est inimicum. Nam qui a se habet intellectum hinc quasi
 in seipsum coniectum, cum adspiceret lignum quod pulchrum oculis & a-
 spectu delectabile esset, daturq; est locus, phantasiae representanti pulchri-
 tudinem appetitui, quo exarsit ad vescondum in vobis membra hominis.
 Et hinc parvo exortus in Adam & Eva appetitus irrationalis dominium
 statim cum se nudas animadvertit & sentit hanc concupiscentiam,
 qua peccatum est. Rom. 7. v. 7. His lapsus primorum parentum felix est
 principium & causa, quare voluptates corporis à teneris nos regant, in-
 tellectu nostro tarde admodum sese exerente & per totam vitam cum irra-
 tionali appetitu in pugna versante, ut cedere nullo modo qui obdure &
 filere debeat. Ita ergo, quod sine lacryma dicere nequeo, imago Dei
 est amissa in homine, & loco summamunitis, quae homines & cum Deo
 & inter se colebant, mora nati est inimicitia. Hanc imaginis divinae
 amissionem comitatur est privatio eorum, quae communitis illi communitis e-
 rant. 1. dominium in rebus creatis. 2. immortaliæ. 3. non finitæ im-
 passibilitas. Nam quod dominium communitis, quae in rebus ad hoc modo homi-
 num gratia omnia bestiarum: (cupit gratia autem meum quodq; velut
 instrumentum illius est, id dominium est. Ideo enim is, qui cui lib. 1. poli-
 tic. tradidisti, ubi demonstrat, hominem minus à dominum in omnes bestias
 habere) erat in homine alia ratio imperandi bestia quam in rebus. Quo-
 modo enim intellectus divinus si aliquid producat, producat & quomodo
 intellectus nostrum producat, aliquid à productione, et ipsa dum enunciat, refert
 est rite ad obediendum rebus, ut sitis ibi quicquid homine sunt; eo modo &

intellectus hominum regebat bestias, ut quisquid enunciarer hoc facerent. Nam cum intellectus hominis esset simulacrum intellectus divini, & Deus ipse subiecisset bestias, ad imitationem Dei easdem rexit. Immortalitas a Deo volat donativum & consequens imaginis divinae superaddita fuit. Nam easmodi hominem sanctum Deoq, amicum mori non decebat. Quin Deus hominem, sine illo integritatis statu mansisset, transfulisset in calum & ipsum perfectissimum reddidisset participem eum faciendo omnium contemplationis, quae ipse fruatur & beatus existit. Sed lapsus interveniens per unum hominem peccatum in mundum intravit, ac per peccatum mors: & sic in omnes homines mors pertransiit, quatenus omnes peccaverunt. Rom. 5. v. 12. Libet quoq, homo fuit ab omni necessitate & casibus. Nam cum esset amicus simul Deo, non permittit Deus, ut illum excernatur a ceteris praeter inclinationem ipsius naturalem in eo quicquam operaretur. Et hinc porro in ipso cessabant omnes molestiae. Nam ut tu quoq, doceres soles, omnes molestiae inde procedunt, si quid contra inclinationem naturalem & nostra natura non convenienter in nobis fiat. Nunc vero variis molestiis homo subicitur, & plus potest in eo necessitas, & casus quam ipse in sese. Aristot. Mira mihi narrasti, & ego non differor, mihi talem eandem hominis perfectissimam nunquam fingere potuisse, talem autem fuisse producendam a Natura, ne illa esset causa peccati. Sed nonne illius imaginis divinae & amicitiae cum Deo datur recuperatio? Christianus. Recte quaeis mi Aristoteles, nosse etiam debes reconciliationem cum Deo jam factam esse, modumq, si ferre desideras, craftinae tuae hanc in locum redire poteris. Interea, ut meditatio singula dicam, me prepara.

ARTIC. II.

D

AMICITIA INTER DEUM ET HOMINES, QVA-
LIS NUNC EST POST STATUM INSTA-
URATIONIS PER CHRISTUM.

Aristoteles. Gradus vobis mi Christiane me hanc noctem duxisse insonnam, partim quia animo revolvei de audita, partim quia docebat aviditate audiendi ex se reliqua; & quomodus fuerit redeundi in gratiam cum Deo. Nunc tacer diem illuxisse, ut te convenire poterim. Sed ergo sibi molestum non est, enarrare mihi illam modum reconciliandi humanum genus. Christ. Nulla erit mihi molestia. Nam soleo singulis diebus, sole oriente, antequam aggrediar reliquos labores, summam cum iucunditate hac meditari, Salvatori meo gratias agere & in fide erga ipsum hilarem animo quae mihi gerenda sunt suscipere. Nichilq, iucundius mihi est quam Salvatoris mei merita contemplant, & me conformem ipsius vitae gerere. Cetera omnia mandata pro quicquid habeo. Ne autem quis

omittam

mittam narrando, de principio nostrae reconciliationis primo dicitur-
 sum. Utar quoq; verbis Scriptura S. in qua comprehensa ista sunt: valde
 namq; sollicitus sum in ejusmodi divinis, ne quid dicam quod a Verbo Dei
 vobis revelatio sit alienum. Principium unicum nostrae cum Deo recon-
 ciliationis fuit Deus ipse. Non enim ex operibus, quae sunt in Justitia, qua
 faciebamus nos, sed secundum suum propositum & gratiam salvos nos fe-
 cit. Tit. 3. v. 5. 2. Timoth. 1. v. 9. In epistola Paoli ad Ephes. 2. v. 4. &
 seq. haec habentur: Deus qui dives est in misericordia, propter multam
 caritatem suam, qua dilexit nos, etiam cum essemus mortui per delicta,
 concitavit nos sua cum Christo. Hic Deus misericordissimus ex
 summa caritate misit filium, qui est θ $\lambda\omicron\gamma$ & imago substantialis
 ipsius, in hunc mundum, ut assumeret carnem, & sese traderet
 cruciatibus & morti pro toto humano genere reconciliando. Qui
 etiam pro summa sua & ineffabili caritate, qua nos profectus est,
 semetipsum hostiam pro nobis tradidit. Ea namq; fuit beneficentia
 Jesu Christi, ut propter nos pauper fieret, quum esset dives, quo nos illius
 paupertate discederemus. 2. Cor. 8. v. 9. Et ita piusissimus & sanctissimus
 pro nobis impiis, justus pro injustis mortuus est. Rom. 5. v. 6. 1. Petr. 3.
 v. 18. δ quanta caritas! Nam vix pro justo quisquam moritur; siquidem
 pro bono forsitan aliquis etiam mori sustinet. Luculenter ergo suam ca-
 ritatem nobis exhibuit, quod, cum adhuc peccatores essemus, Christus pro
 nobis mortuus est. Rom. 5. v. 7. & 8. Hujus nostri salvatoris obedi-
 entia, quam morte & passione sua exhibuit, omnis noster reatus sub-
 latus est, ut ita justus simus coram Deo Patre. Nam qui longinqui e-
 ramus propinqui facti sumus per sanguinem Christi. Ephes. 2. v. 13. Et
 quemadmodum per inobedientiam unius hominis peccatores constituti
 sunt multi; ita per obedientiam unius, justus multi. Rom. 5. v. 19. ut ita
 nunc gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem
 reconciliati sumus. v. 11. eod. Hoc Jesu Christi merito no-
 bis applicato renascimur reddimurque filii Dei & nova quaedam
 creatura. Nam unus qui est in Christo Jesu nova creatura est. 2. Cor. 5.
 v. 17. qui credit Jesum esse Christum ex Deo natus est. 1. Joh. 5. v. 1. ha-
 betq; in se Spiritum S. qui testatur quod filius Dei sit. Rom. 8. v. 15. Gal. 4.
 v. 6. Videte qualem caritatem dedit nobis Pater, ut Filii Dei nominemur.
 1. Joh. 3. v. 1. & mundum vincamus. Quoniam omne quod natus
 est ex Deo vincit mundum: & haec est victoria, quae vincit mundum, Fides
 nostra. 1. Joh. 5. v. 4. Et nunc amici Dei sumus, quando Christum,
 qui a mortuis resurrexit, induentes in eo vivimus ipsumque in o-
 mnium vitam imitatur. Nam renata per Christum eximus de peccatis
 nostris, utorem hominum, qui concupiscitur juxta cunctas caritatis or-
 dines.

roris. Col. 3. v. 9. & renouati Spiritu mentis nostre induimus nouum hominem, qui iuxta Deum conditus est per iustitiam & sanctitatem ueritatis. Ephes. 4. v. 23. & 14. Sic uindictas habeamus fixas in Christo Jesu, quem accepimus, & in illo superfluum & confirmamus per fidem, amorem in eadem omni gratiarum actione. Coloss. 2. v. 7. seruantes precepta ejus, quo ipse in illo manemus & illi in nobis. 1. Joh. 3. v. 24. Et ita nunc non nos uiuimus, sed uiuit in nobis Christus. Vitam autem, quam uiuimus in carne per fidem uiuimus. Filius Dei, qui dilexit nos & tradidit se ipsum pro nobis Gal. 2. v. 20. Deo enim Patrem, quem in Spiritu inuocamus, dei nobis iuxta diuicias gloriæ sue, ut fortitudine corroboremur per Spiritum suum in eternum habitantem: ut in habitet Christus per fidem in cordibus nostris, fixis in caritate radicibus, & fundamento iacto; ut ualeamus assequi cum omnibus Sanctis, quia sit latitudo & longitudo & profunditas & sublimitas, cognoscereq; præminentem cognitionem dilectionem Christi, ut impleamur in omnem plenitudinem Dei, Ephes. 3. v. 16. & seqq. Omnia in omnibus Christus est. Col. 3. v. 11. Quemadmodum ergo Christus mortuus fuit peccata & uiuit Deo: ita & nos peccata mortui uiuimusq; Deo per Jesum Christum Dominum nostrum. Nec patimur regnare peccatum in mortali nostro corpore, ut obediamus illi per cupiditates ejus: nosq; accommodamus membra nostra arma in iusticia peccata: sed accommodamus nos Deo uelut ex mortuis uiuentes & membra nostra arma iusticie Deo, Rom. 6. v. 10. & seqq. Non amplius carnales sed spirituales sumus, nec que carnis sed que Spiritus sunt curamus. Nam qui in carne sunt Deo placere non possunt. Habemus ergo Spiritum Christi, & Christus in nobis est. Rom. 8. v. 4. & seqq. Resurreximus namq; una cum Christo & superna quærimus & curamus, ubi Christus est ad dexteram Dei sedens, terrestria negligimus. Col. 3. v. 1. & 2. Quicquid agimus serua ante factum, omnia in nomine Domini Jesu facimus, gratis agentes Deo & Patri per illum. Col. 3. v. 17. siua edamus siue bibamus, siue quid faciamus. 1. Cor. 10. v. 31. Hunc nostrum Saluatorem imitatur 1. in sanctimoniam. Nam sicut filii obediunt nos non accommodamus pristinis concupiscentiis; sed quemadmodum is qui nos uocauit sanctus est, ita & nos quoq; sancti in omni conuersatione simus, propterea quod scriptum est: Sancti estote, nam Ego Sanctus sum. 1. Petr. 1. v. 14. & seqq. 2. in humilitate. Nam ita precipit Apostolus Philipp. 2. v. 3. & seqq. Ne quid fiat per contumeliam, aut per inanem gloriam, sed humilitatem animi. Is enim affectus in nobis esse debet qui fuit in Christo, qui cum esset in forma Dei, non rapinam arbitratus est, ut esset equalis Deo. Sed semetipsum inaniuit, formam serui sumpta, in similitudine hominum constitutus, & figuram repertus ut homo, humilem præbuit semetipsum, factus obediens usq;

mortem, mortem autem crucis. 3. In patientiâ. Quoniam Chris-
 tus afflictor est pro nobis, volens nobis exemplum, ut insequeremur
 vestigiis suis, qui peccatum non fecerat, nec inuentus est dolus in ore e-
 jus, qui cum male dictis incofferetur, non regessit maledicta: quum malis
 afficeretur, non iniuriabatur, sed tradidit vindictam ei, qui iudicat iustè.
 1. Petri. 2. v. 21. & seqq. 4. In dilectione erga proximum. Ita enim
 præcipit ipse Christus, Joh. 13. v. 34. & 35. quando ait: Præceptum novum
 do vobis, ut diligatis vos mutuo: sicut dilexi vos, ut & vos diligatis mu-
 tuo. In hoc cognoscunt omnes, quod discipuli mei sitis, si caritatem habu-
 eritis inter vos mutuum. Et Paulus ad Ephes. 4. v. 2. ait: Sitis igitur
 imitatores Dei tanquam filii dilecti, & ambuletis in dilectione, quem ad-
 modum & Christus dilexit vos, & tradidit se, semetipsum pro nobis oblatio-
 nem ac victimam Deo in odorem bona fragrantiae. Et Johannes ep. 1. c. 3.
 v. 23. Hoc est præceptum eius, ne credamus nomini filii eius Jesu Christi,
 & diligamus nos invicem, sicut dedit præceptum nobis. Idem ead. epist. c. 4.
 v. 7. Carissimi, diligamus nos invicem, quia caritas ex Deo est, & omnis
 qui diligit ex Deo natus est & cognoscit Deum. Hæc arctissima cum
 Christo conjunctio, quod in eo vivamus & ille in nobis, facit, ut
 nullo periculo, nullâ molestiâ nulloque malo patiamur nos ab eo
 separari, sed omnes dolores omnesque gravissimos cruciatus hilari
 animo subeamus. Quis enim nos separabit à dilectione Christi? num
 angustia, num persecutio, num fames, num nuditas, num periculum, num
 gladius? (Quemadmodum scriptum est: propter te morti tradimur totâ
 die, habiti sumus volut oves destinatae mactationi.) Verum in his omnibus
 speramus per eum qui dilexit nos. Nam nos nec mors nec vita, nec an-
 geli, nec principatus, nec potestates, nec instantia, nec futura, nec al-
 tundo, nec profunditas nec ulla creatura alia poterit separare à dilectione
 Dei, quæ est in Christo Jesu, Domino nostro. Rom. 8. v. 35. Et ita ferimus
 afflictiones ut boni milites Jesu Christi. 2. Tim. 2. v. 3. Nam omnes qui
 volunt præ vivere in Christo Jesu persecutionem patientur. 2. Tim. 3. v. 12.
 Id enim est illud quod caritatem & gratiam in Christo unquam declara-
 mus. Hinc Petrus ep. 1. c. 4. v. 14. ita nos alloquitur: Carissimi, ne mire-
 mini, dum per ignem exploramini, (qua res ad experimentum vestri sit)
 peritæ atq; si novum aliquid vobis contingat. Imò in hoc, quod consortes
 estis afflictionum Christi, gaudete: ut in revelatione quoq; gloria ejusdem
 gaudatis exultantes, si probris afficiamini in nomine Christi, beati estis,
 quoniam gloria & Spiritus Dei super vos requiescat. & vers. 16. si ut
 Christianus affigitur aliquis, ne pudeat, imo glorietur Deum in parte
 hac. Hæc eadem vita, quam in Christo vivimus, facit, ut omnia vi-
 tia fugiamus & quæcunque virtuosa sunt sectemur, & per Christum
 opere-

operemur. Omnia enim vitiosa tanquam opera carnis fugimus. virtuo-
 sa ex fide in Christum tanquam opera Spiritus sectamur. Ita enim ait Pau-
 lus Gal. 5. v. 16. Spiritu ambulare, & concupiscentiam carnis non perfi-
 cietis. Opera autem carnis sunt: adulterium, fornicatio, immunditia,
 lascivia, idololatria, veneficium, inimicitia, lis, emulationes, ira, odia,
 concertationes, seditiones, secta, invidia, cedes, ebrietates, commotio-
 nes, molities, concupiscentia mala, avaritia, obscenitas, stultiloquium,
 inobediencia, servitus voluptatum, superbia, detrectatio, maledictio; pu-
 gna, rixa. Gal. 5. v. 19. 2. Tim. 3. v. 2. Colof. 3. v. 5. Ephes. 5. v. 3. Tit. 3.
 v. 3. 1. Tim. 6. v. 9. Jacob. cap. 4. Opera Spiritus sunt, Misericordia, Co-
 mitas, modestia, mansuetudo, lenitas, mutua peccatorum remissio, obedi-
 entia & reverentia erga magistratum, gaudium, pax, benignitas, sempa-
 rantia. Colof. 3. v. 12. Tit. 3. v. 1. & 2. Gal. 5. v. 22. Nam opera carnis
 inimicitia sunt adversus Deum. Rom. 8. v. 7. Aristoteles. Sed si hoc pacto
 amici redditi estis Deo, quare non cessat mors? videmus enim & vos ad-
 as illos qui nullam fidem in Christum habent mori. Christ. Omnes adhuc
 morimur, quia adhuc concipimur nascimurq; in peccatis; nos ter enim ap-
 petitus adhuc pugnat cum ratione & ad mala sua concupiscentia nos im-
 pellit; cui tamen resistimus ope & auxilio Spiritus S. Hinc moriendum
 nobis adhuc est. Sed Christus aliquando resuscitabit nostra corpora à mor-
 tuis, & ad se congregabit omnes in ipsum credentes, dabitq; ipsis ex gra-
 tia tanquam carissimis amicis eternam vitam; & elevabit nostrum intel-
 lectum, ut habilis fiat ad videndam S. S. Trinitatem in omnem eternita-
 tem; 1. Cor. 15. v. 21. v. 22. Hac est o Aristoteles summa fidei nostra
 consistens in dilectione Dei & proximi per Jesum Christum Salvatorem no-
 strum. Quam si tuo more & philosophicè loqui licet ita concipere po-
 ses. Tu demonstratum dedisti, Judicium intellectus residere in corde, pra-
 fetibens appetitui ibidem circa sanguinem operanti persequenda & fugien-
 da. Huius Judicia nostro adhiberi debet Salvator Jesu Christi, cuius vi-
 ta, quando operamur ob oculos ponenda est; ut ita principium omnium no-
 strarum operationum sit Christus illuminans Spiritus S. nostrum intellectusq;
 judicium: ex quo principio operantes & concupiscentiis nos opponetes vi-
 vimus ut veri amici Dei. Nam operari per Christum placet Deo, ut pote
 cum Christum filium Dei carissimum sit. Licet ergo tu omnem habeas huma-
 nam sapientiam; non tamen placebis Deo; quia quicquid non ex fide in
 Christum est peccatum est. Nihil te juvabunt subtilissima tue specula-
 tiones. Nam sapientia mundi huius subtilissima est apud Deum. 1. Cor. 5. v. 19.
 novit enim Dominus cogitationes sapientum, quod sint vana. Ps. 94. v. 11.
 Quid nunc putas, nonne lux accedit tibi hactenus in tenebris versato. A-
 ristot. Moveor, ut credam vestram religionem illam unicam esse que quid

foliidi

solida continet. Quae enim nos gentiles hactenus finximus simulachra ex manifesta quadam stoliditate proveniunt. Ceterum quae vos docetis, ibi incipiunt, ubi mea Philosophia desinit & tenebris, quibus ea involuta est, lucem addunt.

CAP. III.

DE

AMICITIA QUAE EST INTER IMPERANTES ET PARENTES.

1. Considerata amicitia omnium perfectissima, quae ex Deo est & ad Deum tendit, & ita absolutis omnibus, quae de perfectissima amicitia, quam homo hac in vita consequi valet, dicenda fuerunt: progrediemur ad reliquas species inaequalis amicitiae dicturi de ea, quae inter parentes & imperantes, docentes item & discipulos est.

2. Differunt autem civiliter & heriliter imperare. Nam civiliter imperare est parentium virtutes perficere sua prudentia & eorum salutem promoveri: heriliter autem imperare est dirigere alterum velut instrumentum quoddam ad certum usum. Et quidem herili imperio nulla videtur inesse amicitia; quia servus instrumentum est, cuius omnes operationes necessitati sunt subiectae, in quibus nulla aut exigua admodum se potest exercere amicitia. Quia vero civile imperium in virtutibus perficiendis consistit: prius virtutes speculabimur, quam variae sint.

3. Virtus alia est intellectualis alia moralis; intellectualium alia perficit intellectum theoreticum & in speculando subsistit, alia practicum & versata in singularibus actionibus seu operationibus humanas regit. Virtus intellectualis perficiens intellectum theoreticum est scientia & sapientia; practicum, prudentia; & haec ipsa omnium virtutum moralium directrix quaedam & perfectio existit.

4. Hinc nascitur duplex genus amicitiae, quorum alterum proprie est inter imperantes & parentes, alterum magis inter eos qui docent discuntque. Nam *part. 1. tradidimus aliam virtutem & iustitiam esse propriam imperantium, aliam parentium; & has virtutes differre ab invicem, quemadmodum scientia & prudentia ab opinione. Scientia enim prudentiam & hac virtutes morales perficit, ut patet ex dictis lib. 1. part. 2. unde virtus moralis cum prudentia est quiddam perfectum; conjuncta cum opinione, quiddam perficiendum. Scilicet imperantium est, pro sua scientia & prudentia operari & alia agenda prescribere; parentium, bonam opinionem de praescriptis ab imperantibus habere, & secundum hanc vivere & actiones instituire, quod eandem etiam sibi prudentiam virtutesque morales perfectas parent.* Primum

ergo genus amicitia, quod inaequaliter virtuosos habent, est inter imperantes seu prudentes qui praescribunt, quomodo sit vivendum; & inter parentes, qui secundum horum praescripta operantur. Alterum amicitia genus, quod est inter inaequaliter virtuosos, oritur exinde, quod scientia & sapientia sint perfecta & quaedam rerum ex omissis cognitio, qua aliis communicari potest. Docentes ergo sunt scientes & sapientes suam cognitionem aliis communicantes & discipuli, qui perfectam rerum cognitionem à docentibus hauriunt. Hinc alterum genus amicitia est inter docentes & discipulos.

5. Utriusque generis amicitia eadem ratio videtur. Nam in utroque, intercedit amor, velut inter perficiens & perficiendum. Parentes enim obediunt imperantibus, non ut perpetuo parent, id enim servile est, sed ut parendo discant imperare i. e. ut perficiant suas virtutes, & ipsi efficiantur prudentes; discipuli audiunt docentes, ut & hi consequantur eam scientiam & sapientiam, quam docentes habent. Quapropter uno cognito genere, non latebit alterum.

MEMBR. I.

DE

AMICITIA CIVILITER IMPERANTIUM
ET PARENTIUM.

1. In amicitia imperantium diversa amabilia sunt. Hinc enim fit, quod amicitia sit inaequalis. Sed quidnam est amabile illud ob quod imperans amat parentes? Non enim virtutes parentum valde amabiles eosdem reddere possunt, quia imperfecta sunt; & imperantes in se longè excellentioris gradus virtutes sentientes ad valde amandum moveri nequeunt. Videmus tamen, imperantes eos, qui ipsis parent, & docentes eos, qui discunt, valde amare.

2. Amabile seu id, ob quod imperans parentem amat, est, quod parens sit opus quoddam imperantis & aliquid quod imperans ipse est. Nam secundam mentem homo est id quod est; mentisq; perfectio est scientia & prudentia. Dum ergo subditi seu parentes operantur ea, quae dicitur scientia & prudentia imperantis, operantur secundum id quod imperans est. Unde hic videns, se in parentibus esse & vivere ut dirigens, amat omnes tanquam aliquid sui.

3. Amabile imperantium est virtus, prudentia scilicet à qua parentes perficiuntur. Nam diximus imperantes & parentes conjungi tanquam perficiens & perficiendum: perficiuntur autem parentes virtute, prudentia imperantium, quam propterea tanquam perfectionem sui amant.

4. Est hæc amicitia ex identitate animi, quemadmodum parentum & liberorum ex identitate sanguinis. Nam demonstratum est num. 2. parentem ab imperante amari, quod imperans sentiat parentem esse opus suum & aliquid quod ipse rationis mentis est: quapropter uti inter gignens & genitum amicitia oritur ex Identitate, quod genitum cum gignente sit alterum ipsum: ita quoque inter imperans & parens, quia imperans scit, id quod paret suam mentem quasi esse. Contra sicuti liberi amant parentes suos, scientes, se sanguinem carnemque illorum esse: ita parentes, dum secundum prescripta imperantium vivunt, sentiunt, se quid fieri quod imperantes sunt, ex quo identitatis sensu amor talis gignitur qualis liberorum erga parentes. Hac de causa etiam alie affectiones huic amicitia insunt similitudinem cum iis habentes, quæ superius de amicitia parentum & liberorum demonstrata sunt. Id quod mox patebit.

5. Uti pater & mater magis amant liberos, quam hi illos; ita imperans magis amat parentem quam hic illum. Nam cuius suum esse est amabile & quisque se maxime sentire vult: ex opere autem suo se quisque cognoscit. Indicat quippe opus, quis & qualis quisque sit. At parens inspicuens imperantem non eque sua estimat quæ ipsi bona insunt, nec inde talem se colligit, qualem imperans se estimat inspicendo parentem; quia parens virtutibus imperantis inspectis sese inferiorem iudicat. Unde sequitur maiorem iucunditatem percipere imperantem, dum se excellentem sentit, ex amore parentis; quam parentem, qui se sentit inferiorem; ex amore erga imperantem. Sensu namque superioritatis iucundus; non eque inferioritatis.

6. Constantem autem hanc amicitiam esse colligitur, quod in habitu quodam magis quam affectu fit posita. Nam bene parere & bene imperare benevolentiam gignit, quæ principium huius amicitia est: utrumque autem provenit ab habitu: nemo namque nisi prudens ad imperandum opus est: nemo bene paret, nisi qui sibi aliquam constantiam voluntatis & firmum propositum faciendi quæ prescripta sunt acquisivit: Utriusque ergo operatio, in quâ posita est amicitia, a quodam provenit habitu.

7. Deinde & constantiam arguit hoc, quod habitus, quo colitur hæc amicitia, sit positus in exercitio. Dum enim parens tendit ad suam perfectionem, semper cum imperante vivere & esse vult; imperans semper vult hunc tanquam suum opus speculari.

MEMBR. II.

DE

AMICITIA DOCENTIUM ET DISCENTIUM.

1. *Discentium præced. membra. in eadem ratione fundarum esse hanc amicitiam*

estiam cum ea, quæ est inter imperantes & parentes. Quapropter sine difficultate tradi poterunt, quæ de hac amicitia discenda sunt.

2. Amabile docentium est illa scientia vel sapientia, quam ab his quis discere laborat, quâ sapientes instructi eam docent. Propterea enim junguntur discendes docentibus, quod scientiâ doventium perfici appetant.

3. Contrâ docentes amant discentes tanquam opus suum. Nam dum sapiens docet, ejus sapientia fit sapientia discantis: unde profectum discantis sentiens eum amat, tanquam habentem quid à se profectum & per consequens tanquam suum opus.

4. Est ergo & hæc amicitia constans & firma. Nam 1. est eidentitate; quia mens docentis fit mens discantis. 2. est in habitu posita, quia docens ex habitu sapientia operatur. 3. in exercitio perpetuo habitus, dum discens appetit sapientiam, docens discentem sibi presentem tanquam opus suum, quod ex eodem delectationem capiat.

5. Notandum verò est, amicitiam imperantium esse propriam eorum qui sunt mediæ ætatis; docentium, senum; parentium, juvenum; discantium, juvenum & eorum qui mediæ ætatis sunt. Nam qui mediæ ætatis existunt, quales sunt qui triginta sex annos excederunt & nondum sexagesimum sunt adepti, apti sunt ut suâ prudentiâ Junioribus cum belli tum pacis tempore adsint & quæ singularis in negotiis & occasionibus facti opus sunt moneant & prescribant. Quapropter qui mediæ sunt ætatis, donec existunt ad imperantiâ officio fungendum. Senes autem, qui ob defectum spirituum ad res laboriosas gerendas inepti sunt maluntque, in otia versari, aptissimi ad docendum sunt, quia ad sapientiam excolendam otium quoddam desideratur & experientia multa: illud senes sibi oppant, hanc vero ob ætatem suam habent. Juvenum est parere & discere. Nam 1. abundant calore & spiritibus, ut labores tolerare, quaque præcepta à prudentibus sunt perficere possint. 2. abundat ætas juvenilis calore & per consequens etiam affectibus & concupiscentiâ ac proinde indiget ducibus prescribentibus modos resistendi horum vehementiæ. Utroqueque, verò & juvenum & mediocrium est discere. Nam & prudentia in scientiâ & sapientiâ suam perfectionem postea habet. Id quod parte. 2. lib. 1. demonstravimus. Quare & qui jam prudentes sunt ad sapientiam tendunt.

MEMBR. III.

D I

VARIIS GENERIBUS CIVILITER IMPERANTIUM PARENTIUMQUE ET INDE NATIS SPECIEBUS AMICITIÆ.

1. **Quam varia sint civiliter imperantium parentiumque genera**

nera ex Rebuspubl. seu formis imperandi parendique in civitatibus videtur hauriri posse. Nam part. 1. ostendimus, civitatem esse quandam perfectissimam societatem perfectissimumque jus continentem, quam propterea relique societates imitantur. Civitas enim tendit ad omnne bonum humanum, relique societates ad certum aliquod particulare. v. g. societas iter facientium tendit ad securitatem in itinere; exercitus ad victoriam, sodalium societas ad voluptates ex cibo potu & conversatione percipiendas: sed civilis societas non hoc vel illud bonum appetit; veram utilitatem ad omnem omnino vitam sese extendentem. Civilem ergo societatem velut perfectissimam cetera imitantur: & per consequens similes habent parendi & imperandi rationes.

2. Superiorum civilium tria sunt genera: vel enim unus imperat omnibus tanquam in omni genere virtutum excellens, vel quidam ex iis virtutibus quibus reliquos antecedunt, vel vicissim omnes. Hinc solent politici Rerumpublicarum bonarum tres facere species, Regnum, Aristocratiam, Politiam. De quibus part. seq. tradetur.

3. Has Rerumpublicarum formas imitantur domesticæ locietates. Nam pater respectu liberorum quasi rex est; adeoque societas paternæ regni speciem præ se fert: quemadmodum enim rex omnibus bonis abundans nullisq; indigens subditorum salutem querit & conservationem: ita & pater. Viri & uxoris Imperium simile est Aristocratico; quia habent suam imperium divisum ratione virtutum suarum & singulis propriarum: aliarum enim masculinarum femina curam habet: ita maritus in parsimonia uxoris; uxor in ratione acquirendi mariti imperium audire debet. Fratrum autem societas democraticum imitatur statum: sunt enim inter se æquales, nisi nimia ætatis intercedat differentia. Sed quemadmodum in democratico nullum propemodum cornitur imperium, sed facile in anarchiam degenerant: ita quoq; comparatum est circa fratrum societatem.

4. Ex hisce patet tria genera superiorum civilium esse, & proinde tot distinctas amicitia species. Nam prout variant imperantes parentesq;: ita quoq; amicitia qua imperantium parentumq; propria est: qualis enim est societas, talis est amicitia eam conservans: at societas à Republ. suam qualitatem habet. Ergo species Rerumpubl. distinguunt amicitiam qua parentium imperantiumq; propria est.

MEMBR. IV.

DE

AMICITIA QUÆ HERILI IMPERIO INEST.

1. Amicitia eorum, qui heriliter imperant & serviliter patiuntur

fiunt nulla propemodum & non nisi ex accidenti est. Nam licet sint nonnulli homines, qui nullo alio quam herili imperio regi volunt, nec omne tale imperium tyrannicum sit & in nolentes: nulla tamen per se amicitia inter imperantes parentesq; intercedit. Cum enim heriliter imperare sit parentibus velut instrumentis suis uti, eademq; dirigere ad suum commodum; non ulterius imperans amabit parentes; quam quemadmodum dominus sua instrumenta, scil. dabit operam, ut sibi semper presto sint usibus inserdientes. Quia tamen his accidit, quod homines sunt, & natura inter omnes homines hanc cognationem constituit, ne alter alterum lederet, qui infimus gradus amicitia est (Amare enim est omnia bona velle; edisse, mala velle; interjectum inter hac & ita infimum in amicitia nihil mali sine justâ causâ velle) etiam ex accidenti aliquid amicitia intercedit: scil. ut dominus servos, rex barbarus suos barbaros cogitans homines esse non nimium gravet laboribus, sed velut homines tractet.

LIB. IV.

DE

CONCORDIA ET DISCORDIA.

1. Quemadmodum in hoc universo omnia vel ad se invicem vel ad commune & totum quoddam ordinata sunt: ita quoque in omni societate humanâ se res habet, ut scil. homines vel ordinentur ad se invicem quò alter alteri operetur vel ad commune. Et hinc necesse est oriri novum amicitia genus. Nam si alteri per se operari, idq; ex benevolentia facere, est illud, in quo posita est natura amicitia, & omnes qui in societate sunt vel sibi mutuo operantur vel communi: sequitur peculiare genus amicitia esse in hoc positum, ut qui in eadem societate sunt ducti benevolentia erga commune bonum per se & illius gratia operentur.

2. Hujus amicitia natura ex societate civili addisci debet. Nam diximus cap. preced. membr. 3. ceteras omnes societates civilem velut perfectissimam imitari: ita enim semper comparatum est, ut imperfectum id quod perfectum est imitetur & hujus aliquam similitudinem pra se ferat.

3. Videtur autem exactior concordia cognitio peti posse à causis discordiarum. Nam he ubi vis obvia sunt; quis ita, pro dolor! se res habet in vita humanâ, ut semper plus discordia quam concordia in civitatibus reperiat.

4. Discordiarum causae sunt. 1. si quæ in societate sunt diversa appetunt. 2. si eadem quidem appetunt, in consultationibus verò, quando de mediis deliberant convenire nequeunt. 3. si eadem

dem appetentes conveniunt quoque de mediis, sed quod vi suscepti consilii perficiendum singuli exequi nolunt. Maxima autem nascitur discordia, quando qui in societate sunt diversa appetunt. Nam qui diversa appetunt nunquam convenire possunt: unde fit, ut integra dissolvatur societas. At ubi appetitio ejusdem finis est, licet quandoque contingat, sive ductos arrogantia, sive inani gloria vel etiam emulacione dissentire in mediis eligendis, dum quilibet suam opinionem prevalere vult: si tamen videant, stante dissensione, se finem suum obtinere non posse, remittunt tandem de opinione & coeunt.

5. Omnes autem hæ causæ originem inde habent, quod homines voluptates corporis, commoda & inanes honores sibi querant; molestias, damna & ignominiam fugiant & in alios transferre nitantur. Nam dum hic commoda & honores solvant præ cæteris habere, vetera & incommoda in alterum derivare studet; ille itidem: impossibile est ut convenire possit. Hinc licet tendant ad unum finem & elegerint eadem media ad illum ducentia, si tamen singuli molestias fugiunt, decreta nunquam perficientur.

6. Quid ergo est concordia? Amicitia civilis in hoc posita, quod singuli cives idem appetunt, eadem media ad illum finem ducentia eligunt & singuli quæ communi consensu electa sunt exequuntur & perficiunt.

7. Hoc amicitia genus quammaximè decet Christianos. Est namq; Ecclesia quiddam ex partibus in unum corpus Christi coeuntibus. I. Cor. 12. v. 27. Quemadmodum enim corpus unum est & membra habet multa, omnia vero membra corporis unius, multa quam sint, unum sunt corpus: sic & Christus v. 12. eod. Quapropter jubet Deus Ephes. 4. v. 3. servare unitatem Spiritus per vinculum pacis: ut sit unum corpus & unus Spiritus; & ad Philipp. 1. v. 27. ut stemus in uno Spiritu. Hoc autem obtinemus, quando nusquam inter nos idem sentimus secundum Jesum Christum, & unanimiter uno ore glorificamus Deum ac Patrem Domini nostri Jesu Christi. Rom. 15. v. 6. Quando namq; singuli vivimus in Christo & operamur imitantes Jesum Christum, eadem loquimur & ad idem tendimus, nec unquam inter nos sunt dissidia, sed aptè coheremus in eadem mente & eadem sententia ut loquitur Paulus I. Cor. 1. v. 10.

LIB. V.

DE

IS QUÆ AMICITIAM IMPETIUNT ET INIMICITIAM GIGNUNT.

1. Hactenus consideravimus varias amicitia species & unã amabilia que gignunt amicitiam: sequitur ut videamus quæ amicitiam tollant & impediunt.

2. Duæ sunt numero causæ tollentes & evertentes amicitiam, nim. 1. ea quæ fugiunt homines. 2. ea quæ negligunt & vilipendunt. *Nam quæ fugiunt homines ea sublatæ volunt. Quod autem quis sublatum vult est contrarium amabili, gignitq; inimicitiam & odium. Quod autem vile est id paraspēditur & negligitur, & per consequens non amatur; quia nemo studet illud, quod consequitur & vilipendit, saluum esse & omnibus bonis abundare.*

3. Quæ fugiuntur & vilipenduntur sunt mala: quænam autem ea sint, ex inspectione singulorum mali generum fit manifestum. *Nam cum tria sint bona, totidem quoq; erunt quæ privative & contrariè his opponuntur: contrariè quidem honesto turpe & vitiosum, utili damnosum, jucundo molestum opponitur: privative autem cum honesto & virtuoso quod vile, abjectum, plebejum & sordidum dici solet; cum utili inutile; cum jucundo injucundum pugnat. Ex horum numero dico, alia fugi ab hominibus alia vilipendi. Id enim manifestum est, si vel sola mala, quæ utili opponuntur, inspiciamus. Nam damnosa fugimus, inutilia vilipendimus.*

4. Quæ utili & jucundo bono contrariè opponuntur fugiunt homines; non tamen omnia quæ honesto & virtuolo contraria sunt: sed ea demum quibus nocetur. *Nam non faciliè homines oderunt fugiuntq; prodigum, sed avarum & injustum: hæc enim vitia nocent; illud non item. Licet enim cuiusvis hominis sit, turpia & vitiosa fugere & odisse: honesta quæ sunt omnibus modis persequi: communiter tamen ita comparatum est, ut homines non oderint vitiosos, nisi quatenus ab eis damnum & lesionem metuant. Hinc part. 2. demonstravimus, vitia prodigalitatis, pusillanimitatis, nimia lenitatis, adulationis, morositatis, arrogantia, dissimulationis, scurrilitatis, insulsiarum &c. nullas publicas pati penas. Concomitantur enim hæc vitia potius quam puniuntur,*

CAP. I.

D E

ITS QUÆ ODIUM ET INIMICITIAM GIGNUNT.

1. Tria sunt quæ odium & inimicitiam pariunt. 1. Turpia & vitiosa quibus hominibus nocetur. 2. damnosa. 3. molesta. *Contradistinguo autem turpia nocentia damnosa: quia videmus, in nonnullis vitiosis hominibus magis turpitudinem in odio esse, unde nocetur: ipsi autem non eoque vitiosis atque causam odii esse quam lesionem ipsam.*

MEMBR.

TURPIBUS GIGNENTIBUS ODIIUM
ET INIMICITIAM.

1. Odium & inimicitiam sibi pariunt qui quid in conspectu hominum operantur, ex quo velut signo colligi possit, eos vitio ad nocendum alliciente nocere. *Nam vitia hominum cerni non possumus; sed ex operationibus velut signis colliguntur.*

2. Fugiunt ergo homines & odernunt eos, qui quid operantur, ex quo colligitur, eos injustos, audaculos, avaros, iracundos, odia & inimicitias foventes, ingratos & ga benefactores esse. *Hic namq; vitia imbuti alios nocent, ut sibi consulant. Nam injusti onera & labores boni publici gratia subeundos à se declinant & in alios transferunt; sibi plus appetunt, alium minus relinquunt; audaculo & iracundi levem ob causam meditantur vindictam; avari corradunt pecuniam, nec accipiunt à quo debent; ingrati sua commoda querunt cum aliorum incommodo.*

3. Comprimit autem inimicitiam pariunt ea, quae injustum hominem arguant. *Nam injustitia vitium est societates humanas dissolvens.*

4. Præ cæteris igitur in odio sunt maledici & quidem in eos, qui se defendere nequeunt, absentes nim. & mortuos, it. falsarii, proditores, hypocritæ, homines personati mel in ore, fel in corde habentes. *Injusti namq; sunt.*

5. Odium quoque sibi pariunt qui cum his conversantur & amicitiam colunt. *Nam præterquam quod conversatio sit indicium morum; dum qualis quisq; sit ex suo socio noscitur; etiam circa amicitiam & inimicitiam ita comparatum est; ut quemadmodum amici nostri amicus noster quoq; amicus redditur; sic quoq; nostri inimici amicus noster inimicus fiat. Qui ergo familiaris & amicus est ejus, quem homines odernunt, etiam ipse per hoc sibi odium parit.*

6. Superbia vitium est quàm maxime odio expositum. *Nam superbi despiciunt alios; despiciencia vero est causa ira & odii. Quid de re supra, cum de affectibus ageremus, à nobis dictum est. Omnes ergo præter abundi & depreciantes sua opera, ambitiosi, altiora loca, primos accubitus amantes, et beneficia sua narrantes molesti sunt. Despiciencia enim quandam sapit sua commemorare, quasi enim alii nihil in se haberi scilicet superbi amarent. Et præ cæteris infensû sunt qui beneficia exprobrant. Nam manifestè hi indicant, se superiores altior esse, cumq; sibi obligatum præterea habere velle.*

7. In odio sunt maximo impudentes. *Præterquam enim, quod vitia in eis inemendabilia sunt; etiam contemnere & vilipendere alios homines videntur.*

MEMBR. II.

D

IIS QUÆ DAMNOSA SUNT HOMINIBUS.

1. Damnosa hominibus sunt, quæ felicitatem hominum impediunt, minuunt, infelicitatem inferunt, augent sive in totum sive in parte.

2. Felicitas hominum consistit in bonis, quæ quisque præ cæteris appetit vel ratione totius vitæ vel ratione partis: *Sic æger suam felicitatem positam habet in sanitate, eamq; in parte tantum vitæ appetit. Quoad totam verò vitam alii appetunt divitias, alii honores, alii sapientiam, alii voluptates corporis &c.*

3. Bona, in quibus communiter homines positam habent felicitatem, sunt vel externa vel interna, & hæc vel animi vel corporis. Animi bona sunt virtus & continentia.

4. Virtutes semel acquisite corrumpi aut minui non facile possunt: at circa continentes contingit, eos quandoque ab appetitu superari. Quapropter etiam his accidit, ut persuasionibus ducantur ad parendum appetitui. Sed qui ejusmodi persuasionibus utens à recto tramite continentem ducit in avia plerumque in ejus odium incidit. *Nam in eo, qui continentia deditus est, appetitum exsatiato redit pœnitentia, oditq; homo seipsum ob hoc, quod perpetravit. & proinde etiam eam, cujus persuasionibus illectus est ad parendum appetitui.*

5. Est & hoc odiosum, bona, ex quibus quis se felicem æstimat, deprimere, contemnere, & hoc agere tentare, ne quis suâ sorte sit contentus. *Nam homines pleriq; utuntur suâ opinione, & propterea communiter felices sunt qui suâ sorte sunt contenti, & cum in hac opinione positam felicitatem suam habeant, videntur imminuere felicitatem, & qui persuasionibus utentes ejusmodi opinionem evertere nituntur.*

6. Bona, quæ corpori in hærent, sunt sanitas, pulchritudo, vita, robur &c. quorum imminutione & ablatione quis redditus odiosus. *Quam enim aliam ob causam carnifices & horum ministri exosi sunt apud omnes, licet sint his Respubl. esse nequeat: quam quod proficiantur ejusmodi genus vitæ quod non aufferendâ vitâ minvendâq; sanitate aliorum hominum versatur?*

7. Bona externa sunt honor, existimatio, amicorum bonorum cœpia, bona proles, divitiæ. Horumque accessoria sunt 1. facultas talia bona adipiscendi. *Nam & hoc bonum est.* 2. securitas.

Redditus

Reddis namq; securitas bona externa, qua amissioni obnoxia sunt, meliora.

8. Odio itaque se subjicit qui existimationem & honorem alicujus lædit eidem detrahendo: qualis est aliquem vitiosum de- prædicans, aut talem, qui nihil habeat quod communiter & publice vel seorsim salutare hominibus sit. *Nam honor exhibetur tuis, de quibus opinio est, quod sint virtuosus vel etiam tale quid habeant, quod communiter omnibus aut singulis seorsim salutare sit.*

9. Qui facit, ut quis paucos aut nullos habeat amicos, odium illius consequitur. *Nam felicitas hominum in copia & bonitate amicorum consistit.*

10. Pariter & ii sese odiis exponunt qui prolem alterius corrumpunt ratione seu animi seu corporis. v. g. si filias seducant, ut fordidæ, impudicæ &c. fiant. *Nam in prole bonâ & honoratâ consistit hominum felicitas.*

11. Ratione divitiarum infensi sunt hominibus qui colunt vitæ genus occupatum in divitiis cum aliorum damno acquirendis. *Nam hi videntur versari in destruendâ hominum felicitate. Hinc apud nonnullos, qui pericula æstimare nequeunt, in odio sunt mercatores, dum putantur divitescere non posse, nisi ab aliis hominibus sibi lucrum parent.*

12. Læduntur autem ratione divitiarum homines si ipsa eorum bona, supellex, agri, horti, vineæ, servi, pecora immutatur non modò quoad numerum & quantitatem; sed etiam quoad qualitatem. *Consistit autem qualitas rerum in utilitate & jucunditate, qua petitur vel ab ornatu vel à splendore vel à voluptatibus, quas corpori humano & sensibus præbent. Ad qualitatem quoq; referri potest possidendi ratio v. g. si quis habeat res cum facultate easdem alienandi. Quapropter qualitati detrahatur, si alienabilia que sunt reddantur inalienabilia: aut simpliciter alienabilia, talia, que sub modo tantum alienari possunt.*

13. Haud parum odii sibi parit qui facit, ne homines secure sua possidere possint. *Nam bona externa sine securitate ne quidem pro bonis rapanda sunt. Quapropter graviter lædit humanam felicitatem qui securitatis bonum evertit & destruit.*

14. Odio tandem hominum se exponit qui tendit ad ea bona, que non nisi aliis detracta habere potest. *Nam hunc necesse est felicitatem humanam lædere. Huc pertinet qui querit fructum aliæpi laboris. Nam quod alterius est eidem detrahit,*

DE
RE QUAE MOLESTA HOMINIBUS EXISTENTIA INIMICITIAM PARIUNT.

- 1. Molestia iucunditati contrarie opposita est perceptio malae & namque non convenientia operationis faciens. ne in ea quis persistat, sed operari desinat. *Ita namq; part. 2. lib. 1. molestiam de-
dusimus.*
- 2. *Quoniam ergo molesta sunt, addiscere poterimus, si qua non congrua sint humane naturae viderimus. Et quia homo est quaedam substantia mobilis, sentiens & intellectualis, singula ordine percurreremus.*

ARTIC. I.

DE
RE QUAE HOMINI MOLESTA SUNT QUATENUS GENERALITER CONSIDERATUR UT SUBSTANTIA MOBILIS SE SUASQUE OPERATIONES PERCIPENS.

- 1. Substantiae mobilis se suasque operationes sentientis naturae conveniens est sentire. 1. se esse & operari. 2. summe esse in altero. 3. se bonem. 4. gratam mutationem. 5. a laboribus quibus defatigatur quietem. 6. consecrandini congruentiam. 7. libertatem.
- 2. Impedire ergo alterum, quo minus inchoata perficere & suum opus sentire queat, odiosum est. *v. g. sermone aliorum interrumpere, aut fasere, quae vitium opera ipsorum laesum conspiciere possunt. Nam animis substantia capis frispam & per consequens suum opus sentire: unde fit, quod incongruum sit naturae cuiusq; hominis se suumq; opus sentire non posse.*
- 3. Odiosus quoque est dissimiles & contrarios cum altero mores habens. *Nam animis substantia intellectus malis delectatur, si se in aliis conspiciat: cuius iudicium prae bonis substantia omnium perfectissima, Deus vult, qui ad imaginem suam humanam creare dignatus est, & ab hac eundem in statu innocentiae maxime dilexit. Quapropter dissimile quiddam a se in altero cernere molestum & per consequens odiosum est. Hoc communiter non attendentes homines suis moribus fricte inhaerens, & non sibi indulgentes aliorumq; nullam rationem habentes cause existunt discardi arum infinitarum.*
- 4. Per quem alter incidit in inimicitias odiosus ipsi est. *Nam aulibet molestum est sentire hominum odia: quia sua bonitatem testimonia quilibet in aliis desiderat, vultq; amari. Quapropter qui causa est ut alter in odio vivat, is molestus est.*

5. In-

5. Indicans aliquo facto, se tædio duci sermonis vel actionum alterius aut ex iisdem molestiam percipere, fit alteri odiosus. *Nam molestum est sentire se alicui molestum esse: qui enim sensit se molestum esse alteri, percipit se non bene operari.* Et generaliter omnis corrigens alterum hanc ob causam molestus est: *quia corrigere est significare, alacrum non bene operatum esse.* Ob hoc etiam omnis temerè contradicens exosus est. *Nam contradicere est nisi corrigere alterum.*

6. Molestus quoque alteri est qui eum non honorat. *Nam restatur hoc ipso alteri nihil boni inesse: & ita dum alter sentit sibi nihil in se boni dignum molestiam percipit.*

7. Molesti etiam sunt, qui in statu suo aliquem detinent, & ne gratam mutationem sentiat perficere student. *Nam cum substantiamobiles in motu sint, & perfectibiles; ipsarum natura congruum est ad perfectionem in meliorem statum tendere: & hanc qui impediunt, faciunt, ne quod nature congruum est sentire possint; adeoque molesti sunt.*

8. Sunt & molesti qui quietem impediunt. *Nam homines fatigantur laboribus & propterea natura tendunt ad quietem; quam impediunt, ut quod sua natura congruum est sentire nequeant.*

9. Molestiam etiam creant, qui aliquem implicant laboribus, quibus ad suetus non est. *Nam cum consuetudo sit altera natura, pugnat quodammodo cum natura; eique congruum non est quod contra consuetudinem est, & per consequens molestum existit adsumptum.*

10. Noce sitatem alteri imponens molestus est, eique, cui imponitur, odiosus. *Nam omne necessarium & violentum est quiddam cum naturali inclinatione pugnant, & per consequens molestum.* Hinc non amatur sed exosus est qui videtur aliis creare curas, studia, contentiones, labores, aut talia augere. *v. g. qui in causa est, ut occasio deficiat.* Eandemque ob causam jocis deditum abstinens & sentis implicans exosus fit. *Nam seria non cum libertate omnimoda aguntur; sed cogitur qui operatur ita operari quemadmodum negotia exigunt.*

ARTICULUS II.

DE

MOLESTIS HOMINI QUATENUS SENSUS
QUINQUE HABET.

1. Que faciunt, ut sensuum aliquis non bene fungatur munere suo molesta sunt. *Nam diximus, generaliter ea molesta esse, que nature alicuius non congruenter sunt.*

2. Exhibens alteri objecta sensibus non proportionata molestus est. *Nam sensus omnes male funguntur munere, quando percipi-*

unt objectum sibi non proportionatum: ita v. g. auditus sonum nimis acutum, visus objectum nimis splendidum & lucidum, olfactus favorem percipiens molestiam gignit.

3. Ea quibus defatigantur sensus molesta homini sunt. Nam defatigari non bene operantur. v. g. si auditus cruda sono offendatur; aut unisono. (defatigatur quippe auditus nullam sentiens varietatem.)

4. Quæ faciunt ut sensus frustra laborent molesta sunt. Nam tunc unumquodq; bene operatur, quando suum finem adipiscitur; & male si eundem consequi nequit: sentiens verò se male operari molestiâ afficitur. Sunt autem sensus cuiq; animalium ad sui conservationem dati, ut hisce percipiant, quid naturæ suæ congruum sit. Sic gustui cuiusq; animalis datum discernere, quid cibi fugiendum aut persequendum tanquam nutritivæ facultati conveniens. Hinc illa molestiâ, quando piritur à laborantes discernere non possumus cibos. Visus, olfactus, auditus dati sunt animalibus brutis, ut presentire salutaria & exitiosa possint: in hominibus verò habent hunc usum, ut intellectuali cognitioni adjuventum præbeant. Quapropter omnes illi molesti sunt qui visui & auditui quid representant quod percipi nequit: ut quando quis nimis submissè loquitur. Nam frustra tunc laborat auditus. it. Qui idem sæpius narrat. Nam frustra laborat auditus, quando narrata & cognita jam sunt que narrantur.

5. Visum offendit deformitas. Nam quemadmodum pulchritudo parit visui jucunditatem: ita deformitas molestiam. Est autem deformitas quædam disconvenientia objectorum visus partim priorum ut colorum partim communium figuræ scil. motus, quietis, magnitudinis, numeri. Hinc minus amabiles sunt homines deformes nihilque pulchri habentes. Et quia deformitas colorum & figura à naturâ est, danda erit homini deformi, qui vult amabilis aliis esse, opera, ut cætera, qua in motu, incessu, gesticulatione deformia sunt, fugiat.

ARTIC. III.

DE

MOLESTIS RATIONE PHANTASIÆ.

1. Phantasia, ut part. 2. lib. 1. declaravimus, objecta sensuum absentia exhibet & velut presentia representat. Et propterea presentium & futurorum est, facitq;, ut quod fuit vel futurum jucundum est sentiatur tanquam presens. Unde facile quæ ratione phantasia molestus sunt perspicere poterimus.

2. Molesti ergò sunt qui spes recordationesque hominum jucundas turbant. Nam phantasia futura & præterita bona obijcunt

Et repræsentat tanquam præsentia: unde fit, ut turbantes eam molesti existant eoque, propemodum ac si, qui bonum præsens evertunt. Consistit autem spes in phantasia & imaginatione futuri: recordatio, in imaginatione præteriti boni.

3. Molesti etiam sunt, qui alicui in memoriam revocant aliquid turpe vel ignominiosum, quod is olim perpeffus est, ita, qui expectationem mali alicujus excitant. Quæmadmodum enim, imaginatio boni parit jucunditatem eoque, ac ipsum ferme bonum: ita imaginatio mali seu futuri seu præteriti molestiam æqualem ferme ei, quam percipimus, si nunc ipsum malum patimur.

4. Sunt quoque molesti, qui excitant phantasiam ad representandum id, quod, quando sentitur, molestum est. v. g. si quis in convivio disserat de eis, quæ gustus molestiam pariunt, excitat in audientibus phantasiam, ut representet illud ita, quasi nunc gustetur: ut hinc nausea circa præsentem cibum gignatur. Nam phantasia representat absentia, tanquam præsentia.

ARTIC. IV.

DE

MOLESTIS HOMINI QUATENUS INTELLECTU PRÆDITUS EST.

1. Intellectus operatio consistit in discendo & docendo. Unde quidratione intellectus homini molestum sit hauriendam est.

2. Molestiam itaque creat, qui avidè quid discentem, i. e. legentem literarum amici vel intentè auscultantem amico novam narranti, turbat. Nam hic discenti injicit difficultatem, ut in discendo non bene operetur. Sic matematico molestus est, qui circulos ipsum turbat; idiota, qui eum abstinet a spectandis picturis: spectare enim picturas est discere imitationem illius, quod depictum est.

3. Item molestus est colans hoc ipsum quod alter scire desiderat. Nam male operatur intellectus tendens ad cognitionem ejus, quod non addiscere potest. Hæc causa est quare molesti sint aliorum auribus insufurrantes, vel ita cum aliis colloquentes, ut ceteri, qui præsentibus sunt, hoc quod dicitur intelligere nequeant. Sunt enim homines novitatum avidi & propterea molesti afficiuntur, si non resciscant quod scire desiderant. Et in summâ sentire errores & ignorantiam molestum est: quia hoc est signum malæ operationis intellectus in hærere: sentiunt autem ignorantiam qui audientes alium differentem eundem non intelligunt.

4. Est & decipi molestum. Nam decipi est in errorem conjici: errare est malæ intellectus operatio. Hinc in maximo odio sunt deceptores

ptores & dissimulatores: preterquam enim quod vedant alteram, faciunt, ut is quoque sentiat in se imprudentiam quandam.

5. Altera species operationis intellectus est docere: & in male intellectu operatio est male docere. Quapropter molestiam percipiunt qui sentiunt se male docere. Voco autem docere, intellectui alterius quid cognoscendum representare.

6. Molesti ergo sunt homines stupidi, qui semel dicta non intelligunt & iterum iterumque interrogant. is. interrogantes ea, quæ non indigent informatione aut doctrinâ, quates sunt, curiosi in minutissima inquirentes. *Quibus omnes faciunt, ut qui fatiscit, se frustra docere & ita male operari.*

7. Molesti quoque sunt non auscultantes dictis, aut mediâ nauseamque præ se ferentes vel medium discursum desorrentes. *Indicant enim, loquentem & conceptum suos alii communicantem male operatum: Unde loquenti gignitur molestia.*

8. Molesti etiam sunt, qui informationem ab altero in tempestive desiderant. *Nam molestum est intellectui, relicto alio speculationibus jucundioribus, inania docere. Hinc fastidium sui creant qui cum altero colloquentem vel alios auscultantem alloquuntur, inopas & que nullius momenti sunt rogantes & explorantes.*

9. Item qui loquentem impediunt, orationem ejus interrumpunt, & quod is narrare cœpit, inutile & jam cognitum dicentes vel sese offerentes tanquam ad finem perducaturi quod is narrare cœpit. *Nam ex hisce omnibus sentit qui loquitur seipsum bene docere: seu cognoscenda & discenda male narrare.*

ARTIC. V.

DE

MOLESTIIS QUÆ CREANTUR HOMINI QUATENUS APPETIT.

1. *Suprà part. 2. lib. 1. dictum est, habere hominem suum appetitum, quo movetur, eumque duplicem, rationalem scilicet & irrationalem. Quod verò appetitio fiat, necesse est, dari aliquod bonum sive sit reverà tale sive apparens, quod apprehendit phantasia vel ab intellectu vel à solo sensu excitata, & objiciens appetitui eum ad operandum allicit. Unde discimus, molestiam operationem gigni ratione appetitûs, quando bonum, quod appetitur, obtineri nequit.*

2. Molestus itaque est qui impedit alterum in obtinendo eo, quod appetit. *Nam impedire appetentem, quo minus finem obtineat, est hoc agere, ut frustra & ita male operetur appetitus ejusdem. Hoc verò molestum est.*

3. *Ceterum impossibile est omnia hic enarrare que appetuntur ab hominibus, sed prudentis est, adhibere operam in inquirendo, quid quisq; appetat. Quod ipsum fit, si attendatur, quomodo moratus & affectus unusquisq; fit. Quæ de re plura traduntur infra in materiâ de præsumptionibus. v. g. si appareat quem iratum esse, molestos nos futuros colligimus actionem impediens: irati enim appetunt vindictam tanquam bonum suum.*

4. *Quandoque molestus est succurrens appetenti, ut finem obtineat, si per hoc non eo modo appetens consequitur bonum quo appetit. Nam & male putat quis sese operari, quando non eo modo finem consequitur, prout eum appetit. v. g. solent homines communiter id quod appetunt occultare, & hoc agere, ut illud consequantur non animadvertentibus aliis. Quod quando fit, molestus redditur qui scire se quod appetit alter indicat. Nam exploratum habere, quod alter occultatum esse volebat, est appetitionem illius malam reddere.*

ARTIC. IV.

DE

MOLESTIIS QUAS HOMINES SENTIUNT
RATIONE AFFECTUUM.

1. *Sunt nonnulli affectus conjuncti cum molestiâ, quales sunt metus, pudor, stomachatio, invidia, ira, æmulatio & misericordia. De quibus supra part. 2. lib. 1. dictum est.*

2. *Affectus cum molestiâ conjunctos excitantes molesti sunt. Nam molestiæ ad minimum causa remota sunt.*

3. *Inimicitiam sibi parant iram in se concitantes, nec amabiles esse possunt, quamdiu ira durat. Est namq; ira amicitiæ contraria: quia irati mala volunt evenire ei, cui irascuntur, ob vindictam: at amici omnia bona amicis volunt evenire. Movenet autem iram. 1. contemptio. 2. incommodatio. 3. contumelia. De quibus actum est supra part. 2. lib. 1. Contemptus species variæ sunt quibus quis inimicos sibi reddit: v. g. oblivisci alicujus & nomen ipsius ignorare. Nam facile oblivisci est alicujus nullam curam habere; hoc autem contemptus quidam est. It. Non dignari aliquem alloquio & congressu: circa alios non hunc bene mereri: jocari dum alter seria tractat: in præsentia alicujus loqui, facere, quæ loquenda facienda non sunt per reverentiam quam ipsi debemus. It. non curare res ad veras alicujus. It. liberè & confidenter mala alicui nunciare. It. beneficiorum immemorem esse. Nam hac omnia indicant, quem alterius nullam curam habere. Incommodationis genera innumera sunt, nec hic enarrari possunt. Sunt namq; innumera que ab hominibus appetuntur:*

Nam

tur:

sur: ita egrotantes sanstatem, pauperes divitias, amantes presentiam res amata, sitientes potum, famelici cibum, bellatores victoriam appetunt. Fit autem incommodatio, quando tendenti ad finem suum quis vel non suffragatur, vel obstitit, sive directe sive per indirectum: vel facit, ut is præter opinionem contrarium ejus, quod desiderat, consequatur: idq. facit, non ut sibi aliquid eveniat, sed tantum ne alter adipiscatur. Contumeliæ signa sunt, irridere, sublannare, illudere, injuriam seu realem seu verbalem inferre. Nam contumelia est nocere alteri in iis, in quibus dedecus est patienti, ut inde voluptas percipiatur. Gignitur autem inimicitia eò major, quò minus convenienter id fieri putat qui despicitur. v. g. si despiciatur dives à paupere, eloquens à rude dicendi, imperans ab eo cui imperatur, existimans se dignum imperio ab eo cui se imperare posse putat, benefactor ab eo cui benefecit. it. Si contemptus fiat eà in re, cui quis quam maximè studet, quamque nondum adeptus est. Nam maxima oritur molestia, si vilipenditur id, per quod magnus & eximius quis esse vult. it. si quis alterum contumeliose tractet præsentibus iis, cum quibus de honore certat, aut quos admiratur & reveretur, aut quibus vult admirationi esse aut qui reverentur ipsum. Molestia enim hic casibus gignitur major. Molestus autem est non modò qui iram alterius erga se, sed etiam erga alterum concitat. Nam licet vindicta sit jucunda, & fortasse durante irà gratius sit irascenti is qui iram cencitavit: finit à tamen irà, præsertim si excessus in vindictà commissus sit: aut durante etiam eà, si ultio difficilis aut impossibilis sit, odium conjicitur in eum, qui hujus molestie causa est.

4. Admetus itidem affectus est cum molestiâ conjunctus: unde minus acceptus & amabilis est metum incutiens. Metum autem quis excitat vel erga se ut scil. ipse metuatur, vel ut aliquis alius. Qui sese metuendum præbet in odio est. Hinc illud vulgatum: Quem metuunt oderunt. Nam metuendum fugiunt homines non modò ut molestum, sed etiam ut nocituram. In odio itaque sunt qui sentiuntur irati vel inimici. it. qui læsi possunt ulcisci injuriam. it. Competitor cum altero in re, quam uterque simul habere nequit. Nam hi solent animum ledendi habere. Omnis autem qui vult & potest ledere metuitur. Odiosi autem non modò sunt qui seipso metuendos exhibent sed & qui metum, terroremque incutiunt narrantes mala imminere. Nam ad minimum sunt molestie, cum quâ metus conjunctus est, causa efficiens & ita tanquam molesti exosi.

5. Sunt & molesti pudorem excitantes cum primis apud eos, quos non decet, quales sunt qui maturæ ætatis existunt. Nam pudor affectus est cum molestiâ conjunctus. Odiosi ergò sunt narrantes

tes

res aliquem quid fecisse, quod indicat vitium cum vilitate vel ignominia conjunctum, quale est timiditas, intemperantia, avaritia, adulatio, mollities, degener animus. *Nam qui sentit, se pro tali haberi pudore suffunditur.* Odium itaque subeunt, qui dicunt, Sempronium abjecisse clypeum in acie, primum fuisse qui aufugit, non interfuisse praelio cum posset & deberet, non ultum esse injuriam ab hoc vel illo illatam. *Nam hac timiditatem arguunt.* it. concubuisse cum meretrice vel ministerium turpe præbuisse. *Hac enim arguunt intemperantiam.* it. lucratum à pauperibus, non auxiliatum cum posset, mutuam accepisse à vili homine; *quia hac arguunt illiberalitatem.* it. laudasse præsentem, malà alterius obtegisse quæ revelare debbat. *hac enim indicant adulatorem.* it. frigus exiguum, vel illos labores, quos senes etiam tolerant, perferre non posse. *Sunt enim hac propria hominis mollis.* His accensendi etiam sunt qui in præsentia eorum, qui se laude dignos putant, & bonum, ob quod alter laudatur, ipsi habere debebant, alios nimium laudant. *Nam in hisce arguitur degener animus.*

6. Nullus habens talia, quæ stomachationem pariunt amabilis est apud eos, qui ad stomachationem propensi sunt. *Nam stomachatio est affectus cum molestia conjunctus natus exinde, quod quis alterum reputet indignum bonis quæ is habet.* Qui autem alterum indignum existimat bonis, quæ habet, & propterea molestiam sentit, vult ipsum bona, quæ habet, non habere: quod amicissia contrarium est: ut pote quæ in hoc consistit, ut alter alteri velit omnia bona evenire. Amabiles ergo non sunt qui, cum exstiterint ignobiles, plebeji & pauperes, nobilitatem, potentiam, divitias sine suo merito consecuti sunt. *Hi enim, cum indigni videantur bonis quæ possident, stomachationem in aliis hominibus movent.* Nova enim quæ sunt bona non videntur illius, qui eadem possidet, adeoq; si nullum singulare meritum accedat, ab indigno possideri. Auget malevolentiam, si quis sua bona, quæ nuper adeptus est, extollat, & de his gloriatur. *v. g. si nuper creatus nobilis magnâ cum pompâ sese aliis nobilibus conspiciendum præbeat, majoribus, quàm hi habent, instructus equis &c. & multò magis, si hi, coram quibus gloriatur, se solos illis bonis dignos existiment.* *Nam hi præceteris majori molestia afficiuntur.*

7. Invidiam creantia amorem destruunt. *Nam invidia est affectus, quo molestiam percipimus ex bono quod alter habet.* Cui ergo invidemus, ab eo molestiam percipimus, eo ipso, dum sentimus ipsum bona habere. In odium itaque incidunt minimeque amabiles existunt qui bona sua ostentant. *Nam si conspicienda exhibentur invidiam-*

gignunt. Augetur invidia, si quis talia habeat bona, quibus opinio hominum aucupari solet, aut ob quorum carentiam homines despiciuntur. Nam ab talia is, qui ad invidiam dispositi existunt, odertur; quales sunt qui se bona possidentibus similes putant, seu genere, seu aetate, seu habitu, seu copiis &c. it. qui ob suam felicitatem honorari volunt. it. qui sibi putant debere bona aliorum. it. qui olim ea bona, quae quis facile consecutus est, multis laboribus acquisiverunt.

8. *Emulatio partim gignit partim etiam evertit amorem diverso respectu. Nam si contingat circa ea bona, quae uterq. habere nequit, gignuntur odia; secus si bona talia sint, quae uterq. sine alterius detrimento & molestia habere potest. Quem enim emulamur, superiorem hoc ipso declaramus, agnoscere autem alterum superiorem est gratum alteri. Sed si emulatio conjuncta putetur ab altero, quem emulamur, cum detrimento honoris sui, gignit odium. v. g. si plebejus potentem, ignobilem nobilem emuletur. Hac namq. emulatio parit in altero potius stomachationem & odium.*

9. *Tandem & odiosum se reddit, qui immaturè misericordiam movet. Nam licet misericordia bonus affectus sit, est tamen cum molestia conjunctus, praesertim si is, in quo hic affectus moratur, aut ob avaritiam nolit egenti succurrere, aut ob defectum facultatum non possit: manet namq. in hoc molestia cum qua misericordia est conjuncta. Unde qui hunc affectum movit molestus & odiosus est.*

ARTIC. VIII.

DE

MOLESTIIS QVAS CREANT MOLESTIAE ALIORUM.

1. *Molesta sunt hominibus omnia ea, quibus molestiam alii indicant. Ita v. g. molesti sunt ejulatus mulierum, fletus infantum: it. molestiam creant homines queruli, leves injurias magni estimantes it. tristitiam vultus, ocularum asperitatem, intensam superciliorum gravitatem exhibentes. it. qui nullum defectum tolerare possunt. Videtur enim in percipientibus molesta & tristitia se res habere, quemadmodum in eis, qui oscitantes inspiciant: hi enim trahuntur ad idem faciendum.*

2. *Iraescentes in praesentia hominum fiunt odiosi. Nam irascentes molestiam, quam patiuntur, produnt deformitate oris, oculorum & totius faciei: quam inspicere molestum est. Hinc peccant qui inter convivia liberos aut servos coercent & lamentari eos faciunt.*

3. *In odio quoque sunt meticulosi. Nam hi indicantes molestiam, quam ex metu percipiunt, molesti sunt.*

4. Est & molestum, alium pudore suffusum videre. *Nam affectus, quando in aliis sese exerunt, in nobis similem gignunt molestiam. Exemplum præbent concionatores, qui ob defectam memoriae hesitant & orationem abrupte coguntur: major enim sepe apud auditores, quam ipsi inieptum oratorem molestia nascitur. Hinc adulatores potentem quendam in faciem laudentes exosi fiunt; potentis quidem, quod huic pudorem incutiant; ceteris; quod pudore potentis similis in hisce exerceatur molestia.*

5. Stomachatores quoque molesti sunt iis, ob quorum bona stomachantur: v. g. si quis dicat, Sempronium non esseobilem & tamen fungi officio, quod solos nobiles decet: necesse est, Sempronium affici molestia, dum audit se indignum bono esse. Aliis autem nonnunquam jucundi sunt stomachantes, iis scilicet qui & ipsi hoc affectu laborant & iusti volunt videri. *Qui enim stomachationi adfuerunt cum hisce lubentes conversantur, materiam adepti secundum affectum suum operandi.*

6. Inidii homines maxime sunt exosi. *Non enim tantum molesti, sed & perniciosi existunt.*

7. Quamvis autem misericordia sit affectus cum molestia conjunctus: non tamen molesti sunt misericordes. *Nam misericordia est affectus quo homines aliis profunt. Hinc potius in odio sunt immisericordes tanquam dispositi ad nemini benefaciendum.*

CAP. II.

DE

HIS QUI VILIPENDUNTUR ET IN CONTEMPTU SUNT.

1. Cum his, qui vilipenduntur nemo amicitiam colit. *Nam quem amamus, ejus curam habemus, ut scilicet omnia bona ipsi abveniant: sed qui vilipenditur ejus cura nulla habetur.*

2. Vilipenduntur, autem 1. homines aut nullam in re excellentes & imprudentes, aut ejusmodi vitio laborantes quod contemptum parit. 2. Inutiles. 3. nihil jucunditatis habentes. *Nam que appetibilia non sunt vilipenduntur: talia autem appetibilia non sunt: quia appetendorum privationes sunt.*

ARTICUL. I.

DE

HIS QUI NULLA IN RE EXCELLUNT.

1. Excellere est habere quid quod magnum, honorandum, rarum que est. *Quapropter nullam in re excellunt qui nihil magni,*

Nnn 3

hono-

honorandi vel rari habent. Unde porrò sequitur signa, quæ indicant, quem nihil magnum honorandum vel rarum habere, facere, ut quis vilipendatur. *Nam diximus vilipendi eos, quibus nihil excellentia inest.*

2. Viles ergò sunt qui de eo, quod omnes habent, gloriantur. *Nam qui de eo, quod omnes habent, gloriatur, nihil magnum & rarum habere potest: ipse enim magnum reputat quod tale non est.*

3. Item qui nullius rei magnæ curam habent. *Nihil enim magni quis unquam sine curâ & labore consequitur. Quapropter signum est, aliquem nihil magni habere, qui nullius rei magnæ curam habet.*

4. Item qui nullius viri excellentis æmuli sunt. *Nam emulando tendere solemus ad ea quæ magna sunt.*

5. Item nemini beneficientes, nec bonum aliquod in commune conferentes, & occasiones peragendi res memoriâ dignas prætermittentes. *Nam prætermittere occasiones res memoriâ dignas gerendi arguit, quem nullarum rerum magnarum curam habere: abjecti hominis signum est, datâ occasione non exercere quæ faciunt ei, qui excellentes & superiores sunt. Sunt autem excellentium propria beneficia in alios & potissimum in totam civitatem.*

6. Item qui nihil agunt eorum, quibus præmia sunt constituta. *Nam præmia rebus magnis & arduis constitui solent. Qui ergo negligit ea, ob quæ præmia distribuuntur, arguit; se magnum non esse, nec magnarum rerum curam habere.*

7. Item qui neminem illâ in re corrigunt. *Nam qui nec eum, cujus corrigendi facultatem habet, corrigit, indicium præbet, se nullo superiorem & excellentem esse: abjecti namq; animi est, excellere nolle, ubi possis.*

8. Signum porrò vilis hominis est incognitum esse. *Nam magna honoranda & rara non facile latent.*

9. Vilem etiam hominem indicat, aures adulantibus præbere, & delectari laudibus eorum, quos nemo laudat. *Nam qui adulatores magnificiunt produnt suam imbecillitatem; quia adulatores mendaces sunt & fingunt alicui inesse quæ non insunt. Qui verò tales homines quarunt fasantur tacite, se nihil revera magnum & excellens habere.*

ARTIC. II.

DE

HIS QUI VILIPENDUNTUR OB IMPRUDENTIAM ET STOLIDITATEM.

1. Quinam vilipendantur velut imprudentes addicere possu-

possunt ex requisitis prudentum. Nam qui, requisita prudentum non habet imprudens reputatur.

2. Sunt autem requisita prudentiæ 1. debitam rerum notitiam habere. 2. rectè & benè consultare. Sine his namq̄, neminem prudentem esse patet ex traditis part. 2. lib. 1. Quapropter duabus partibus absolvemus qua hoc artic. tradenda sunt.

PARS PRIMA

Articuli secundus.

DE

HIS QUI PRO IMPRUDENTIBUS HABENTUR
OB DEFECTUM EORVM QUÆ SCI-
RE PRUDENTEM DECET.

1. Prudenti necessaria est cognitio. 1. hominis in genere, qualis substantia sit. 2. sui ipsius. 3. eorum, circa quos agendo versantur. 4. rerum in quibus agendo occupatus est.

2. Quod scire prudentem decet, circa hominem in genere, qualis substantia sit, hoc est, quod homo sit substantia mobilis fortunæ & casibus subjecta. Hinc imprudentes sunt qui in suis operationibus fortunæ & accidentium nullam rationem habent. Nam prudentes perpendunt, multum sibi reservasse fortunam in actionibus humanis; ac proinde in suis operationibus effudant avertere casus supervenientes, quantum quidem fieri potest. Qui autem id non faciunt, sed rebus agendis affingunt necessitatem imprudentes sunt & vilipenduntur. Item imprudentes sunt, qui rebus prosperis securi sunt, superbiunt, & illa ita habent, quasi nunquam amittere queant. Nam prudentes, quibus notum est, hominis vitam fortuna & casibus variis subjectam esse, perpendunt, secunda non minus discrimina habere quam adversa: ac proinde rebus prosperis non elati sunt, sed ad ferenda adversa se preparant. Hinc qui superbiunt rebus prosperis imprudentes merito habentur. Produunt quoque imprudentiam qui adversam fortunam nimis molestè ferunt. Nam prudens, qui scit hominem casibus subjectum & propterea ad casus variis æquo animo ferendos se preparat, non immodico mœrore adversa patitur.

3. Imprudens etiam est qui se suosque defectus ignorat. Nam prudentes prima cura est se ipsum nosse: & primus ad soliditatem aditus est defectus suos ignorare.

4. Qua scienda sunt de iis, circa quos agendo versamur & cum quibus conversatio nobis est, ex signis colliguntur. Quapropter qui vel ex signis nihil colligere possunt vel colligunt qua non insunt prudentium, munere non funguntur. Imprudentes ergo habentur non valentes inqui-

inquirere in animos hominum. v. g. qui fidem tribuunt iis, a quibus metuendum erant veluti si deus sit a se quis credit: hi enim metendi sunt. it. quæ non cognitum inquisitumq; habent quid ei circa quem agendo versantur utile vel iucundum, damnosum vel molestum habeatur. Sed & si imprudentes sunt, qui ex signis in animos hominum inquirere nituntur, sed vel bonos concipiunt qui mali sunt, vel malos, qui boni existunt. Nam prudentium est in talibus non errare. Hinc non modò vilipenduntur, sed & in odio sunt homines pleni suspitionum. Nam qui suspicionibus laborant non modò produnt suam imprudentiam, sed & odium erga eos fovent, erga quos non debebant. Et proinde ipsi quoq; in odio sunt. Quapropter qui prudens haberi vult, cum oportet probe inquirere, quò pacto unumquodq; sit animatus: an ex amore vel odio vel ex quo affectu unumquodq; agat.

5. Est & is imprudens qui rerum agendarum imperitus est. Nam prudentis est rerum peritiam habere in quibus agendo occupatus est. Hinc imprudens æstimatur, qui putat in turbido esse quod in luce est.

6. Et in summa qui non in singula cognoscenda debitam ratione inquirat imprudens habetur. v. g. qui fama & rumoribus nimis credat, vel omnibus que homines dicunt.

6. Is quoque tandem imprudens est, qui non in singulis intellectum suum adhibet. Nam prudens omnia agit ex iudicio intelligentis. Hinc imprudentes habentur præproperè & incogitantè respondentes, it. de iis que non intelligunt loquentes.

PARS SECUNDA

Articuli secundus

DE

HIS QUI IMPRUDENTES HABENTVR, QVOD NON BENE CONSVLIENT.

1. Omnis consultatio posita in hoc est, ut proposito aliquo sine quaerantur media ad illum finem ducentia, & an hæc possibilis sint perpendantur.

2. Prudentis autem est rectè consultare. Recta consultatio consistit in hoc, ut finis propositus aliquis sit certus & constans in bono vero consistens, & ut quaerantur media ad hunc ducentia non quælibet, sed que quantumprimè finem producant. *Id enim & part. 1. lib. 1. latius exposuimus.*

3. Imprudens itaque est qui ignorat quid velit. Nam his nullam habet propositum finem ad quem tendat.

4. Item

4. Item qui nihil liberè vult & constanter. *Nam qui nihil liberè vult, nihil ipse vult sed intellectu alterius vivit. Et qui inconstans est nullum habet certum scopum, ad quem in visum tendere possit. Sed hic quotidie novam vitam incipit vivere & ita nullam certam vivit. Prudens autem quæ vult liberè vult & constanter.*

5. Imprudentes quoque videntur communiter agentes ea, quæ nullum ipsis commodum, aut quæ plus incommodi quam commodi afferunt. *Nam hi nullam finem nullum bonum videntur sibi propositum habere. Quæ admodum & imprudentes habentur qui evitare malum volentes talem adhibent medicinam, cui plus incommodi insit, quam malo ipsi quod declinant.*

6. Item qui casu reguntur & fortunâ. *Nam prudens taliter vivit, ut magis ratione regat cuncta, imò ut fortuna ipsi dominetur.*

7. Item qui suscipiunt ea agenda, quæ in potestate non habent. *Nam prudens probè perpenderit, an quæ elegit media ad finem ductentia in potestate sua habeat.*

8. Tandem imprudens habetur qui vulgus imitatur. *Nam vulgus à prudentiâ longè abest & propterea in contemptu. Ad mores autem vulgi pertinet, vana & inania admirari, trepidare ad prodigia. &c. Nam cum causas rerum ignoret, cuncta admiratür vulgus.*

PARS TERTIA

Articuli secundi.

1. Quinam imprudentes sint & ob imprudentiam suam contemnuntur, quantum ad præsens propositum sufficienter enarratum est. *Nam omnia imprudentium facta enarrare impossibile est; sufficiunt, à quibus licet progredi ad similia. Sequitur ut de stoliditate dicamus.*

2. Est autem stoliditas corrupta in homine iudicii faciuitas, quæ facit, ut, quo ipso vult fieri magnus & admirabilis, fiat ridiculus.

ARTIC. III.

DE

VITIIS CONTEMPTUM PARIENTIBUS.

1. Ut impietas odium, ita superstitio contemptum parit. *Nam impietas arguit vitiosissimum hominem, quantum ad modum enim pietas trahit secum amorem & dilectionem proximi, ut nemini nocentia contra impietas omnia vitia, quibus alter alteri nocet. Et ita impietatis merita in adia sunt. At superstitiosi magis in contemptu vivunt, dum enim vanis & inanis speculationibus cultum exercent deridendos se præbent.*

2. Ignavi timidique omnium contemptui expositi sunt: formidare quippe levis, puerorum; falsa, infantum est: Ruerilia vero contemni solent. Soliditas etiam est, mala imminencia non excutere sed trepidare; metum ultima hora totam vitam inquietam habere; & inscium vitam mortis timidum esse; mortis moras querere & expectatione illius miserum esse velle. Solent autem communiter pro ignavis haberi ignobili & vili genere oriundi, fortes enim censentur creari ex fortibus & bonis. Quapropter ne ita natus in odio sit, decet eum multa fortitudinis specimina cadere.

3. Intemperantes itidem viles homines sunt: Sunt enim sexviles, quia voluptatibus inserviunt non fruuntur iisdem: imprudentes etiam sunt, quia initia morborum & molestiarum pro gaudiis habent. Subintemperantibus comprehenduntur homines impudici item parasiti: sunt autem parasiti viles homines, quia voluptatum, quae ex cibo potuq; percipiuntur gratia adulantur.

4. Molles quoque & delicati vilibus hominibus annumerantur. Nam molles qui sunt, indicant, se ad virtutes, quibus excellentissimum ineptos esse. Stolidi etiam sunt qui molestiam sibi metipsis augentes, fingentes, precipientes, querelas movent, leve frigus, calorem solis anxie fugiunt, creduntq; intoleranda ad quae tantum imbecilli sunt; qui deliciis permadentes omnia difficultia reputant, qui omnem motum molestiam iudicant, semper quiescere volentes; qui de rerum, quibus carere nequeunt, fugam deliberant; quibus labor & industria poena est.

5. Avari non modo in contemptu sed & odio sunt. Dum namq; avari neminem beneficiis afficiunt, nihil excellens agunt, & ita pro vilibus ceptantur: sunt quoq; imprudentes; quia indigent omnibus, nullam rem uti videntur, & bona possidentes habentur potius quam habent. Haec ob causas ergo in contemptu sunt: sed & odium sibi pariunt ea, quae aliorum sunt, auferentes. Id quod superius demonstravimus. Quapropter amabiles non sunt operosam aliquam vel sordidam artem pecunia acquirenda gratia tractantes; item qui nil nisi fructuosa possidendo volunt, ad ornatum, facientia negligunt.

6. Qui contra magnificentiam peccant pro stolidis habentur. Nam quid deceat perspicere, nequeant, & dum magnum quiddam & admirabile facere videntur, deridendos se praebent: hoc autem stolidum est.

7. Pusillanimi viles homines sunt. Nam necesse est eum ab aliis pro vili homine haberi, qui nullis sese honoribus dignum putat. Sunt autem pusillanimi, qui semper ibi sunt, ubi infimum obtinent locum; qui patiuntur se ab omnibus corrigi, faminarum viliumque personarum imperium audiunt, & toti ad nutum aliorum vivunt.

Nam

Nam nihil excellentia habent qui semper inferiores sunt; nihil prudentia qui aliorum ductu vivunt. His annuero sectantes id, quod cum hac vita extingvitur. Nam bestia vitam vivit qui non post mortem vivere faceret; & ira vilissimus homo est.

8. Adulatores vilissimi homines sunt. *Nam adulator in omnibus ostendit se inferiorem, alterum vero excellentem & superiorem etiam in eis, in quibus non est. Hoc autem hominem vilem & abjectum reddat. Id communiter ignorantes homines, dum volunt amabiles esse, faciunt, ut tedious fiant, & negligentur: v. g. dum nullam in re contradicunt, si ais ajunt, si negas negant, & omnia supra modum in presentiam laudant.*

9. Abjecti vilesque sunt scurræ. *Nam qui intempestive ridet, & hoc tantum agunt, ut ridiculi fiant etiam cum contempta & ignominia sui, omnibusq; seriis jocos immiscet, in contemptu sunt.*

10. Amabiles non sunt mendaces. *Nam qui lucri gratiam mentiuntur, ut falsarii & iniusti; qui honoris causa, ut arrogantes in odio sunt; qui nullam gratiam id faciunt, ut vaniloqui & imprudentes contemnuntur.*

11. Degeneres in contemptu vivunt. *Nam degeneres sunt qui se exhibent majoribus suis indignos, ac propterea in majori contemptu sunt, quam alii virtutibus destituti: sed in eo est retinere non posse quod quis a majoribus suis habet, quam non posse acquirere quod natura non dedisse videtur.*

12. Viles quoque reputantur qui cum vilibus conversantur. *Nam noscitur ex sociis qui non cognoscitur ex se.*

13. Tandem & nimia familiaritas cum iis, cum quibus honesta non potest coliamicitia, contemptum parit. *Nam rara homines magnifaciunt, quotidiana vilia reputant.*

ARTICULUS IV.

DE

HOMINIBUS QUI TANQUAM INUTILES CONTEMNUNTUR.

1. Inutilis aliis reddit partim ignorantia partim negligentia. *Nam utilis qui efficitur debet non modo nosse, quamnam in re posita sit cuiusq; felicitas, quamq; sint media eandem acquirendi, sed & curare in via ut adsint. Quapropter inutilis est qui quamnam in re posita sit singulorum hominum felicitas ignorat, aut si sciat non tamen curam illius paranda habet.*

2. Vilipenduntur ergo qui omnia sui gratiam faciunt. *Nam hi aliorum felicitatem negligunt.*

- 3. Item qui parum de aliorum felicitate solliciti sunt. *Nam qui sollicitus non est de aliquâ re, is eam ignorare videtur.*
- 4. Item qui de utilibus loqui & differere nequeunt. *Nam de aliquâ re differere & loqui non posse signum ignorantia est. Ignorantia autem utilium facit, ut quis inutilis sit.*
- 5. Contemnuntur non modo sed & stolidi reputantur qui, dum utiles esse volunt, nocent. *Nam hi suam produunt imprudentiam. Hinc inepti laudum deprædicatores tanquam stolidi negliguntur: dum enim hi, qui in honore felicitatem positam habent, prodesse volunt, nocent.*
- 6. Tandem vilipenduntur qui nulli sua officia unquam exhibent, nemini benefaciunt, nullius negotia gerenda utcipiunt, commoda non quaerunt, mala non avertunt. *Nam hi nullam alienae felicitatis curam habent.*

ARTIC. V.

DE

IIS QUI NON SUNT JUCUNDI.

- 1. Sunt nonnulli homines non quidem molesti aliis, minus tamen jucundi: hi vilipenduntur, quemadmodum molesti in odio sunt. *Nam quod appetibile non est negligitur.*
- 2. Negliguntur ergo & parvifunt qui nec facetias sustinere, nec eleganter lacessere, nec decentes ludos tractare possunt. *Nam conversationem cum hominibus innocui joci & ludi jucundam reddunt: quibus destituti negliguntur.*
- 3. Item qui nullam spem boni hominibus facere, nihilque jucundi in memoriam revocare norunt. *Multum enim jucunditatis in bonarum spe & jucundâ recordatione positum est: quam qui excitare ignorat negligitur.*
- 4. Item qui nullas res olim gestas recitare possunt. *Nam discere jucundum est, & contra nihil habere quod communiter homines discere possint injucundum.*
- 5. Item qui aliorum opera ignorant vel non curant. *v. g. qui cum milite conversantur & res gestas ipsius ignorant: aut cum erudito, & scripta illius non legerunt: it. qui cum liberis alicujus non loquuntur: sunt enim liberi parentum opera, & cuilibet jucundum, suum opus significari.*
- 6. Item qui nullam amoris & honoris edunt signum. *Nam cuilibet jucundum est amari & honorari.*
- 7. Qui correctionem & emendationem desiderantes non debite corrigunt quoque viles habentur. *Nam omnibus jucundum est sentire se in meliorem statum translatos: hi ergo, a quibus id obtineri nequit, jucundi non sunt.*

LIB. VI.

DE

COLENDÆ AMICITIÆ ÆQUALI.

1. Æqualis colitur amicitia, si æqualia mutuo retribuantur, Nam equalis amicitia est inter equales. Quapropter & equalia retribui debere videntur, ne querelæ nascantur: equales enim nisi equalia accipiant querelas movent tanquam injustum perpeffi.

2. Verum dicere quomodo in omnibus speciebus æqualis amicitia æqualia sint retribuenda, ne querelæ nascantur, fortasse ridiculum est: quia in honestâ equalium amicitia, licet non paria retribuantur, nullæ querelæ audiuntur: studet enim viri honestus alterum suis superare beneficiis, & propterea gratum ipsi est, se videat, se superiorem esse beneficiendo.

3. Quapropter de Amicitia honestâ non differemus, quomodo sit colenda, ne querelæ orientur & ut diuturna sit: sed hoc agemus, ut quadam idea honestam amicitiam colentium, horumque requisita tradantur. Nam nihil est, quod amicitiam honestam dissolvere possit, nisi quando qui virtuosus est redditur vitiosus. Quamdiu enim in colentibus amicitiam honestam manet virtus, impossibile est ullam querelam oriri: quia ut modo diximus, alter alterum beneficiis superare studet. Quod si labatur amicus, & de virtute remittat, alter enim erigere studet. Nam viri boni honestatem quammaximè amantes student omnibus modis in eadem conservare amicum. Adeoq; nihil de amicitia honestâ conservandâ, ne dissolvatur & intereat, dici potest, nisi hoc: ita quemq; vivere debere ne inemendabilis appareat, sed corrigentem amicum a quo animo audire.

CAP. I.

DE

COLENDÆ AMICITIÆ HONESTÆ, QUAM PERFECTAM SUPRA ESSE DEMONSTRAVIMUS AMICITIAM.

1. Exprobratoribus, imbecillis, ac humana, ac docentes cultum honestæ amicitia: fontium quoddam marmore effus videntur. Et hoc eo magis dolendum, id etiam inter Christianos contingere. Sed piorum hominum est, ista non curare, & quod magis caritas inter homines hisce novissimis temporibus viget, eo magis hanc fovendam operam dare. Quapropter licet hoc videantur à studio Jurisperitorum aliena, & sibi, quæ nunc de honestâ amicitia dictum summo ceperint obtinere, nullus tabularum vel obolum exspectatio sui negotiorum sit: quia tamen speculatio nos ita ducit,

ut unumquodq;, prout est, et adams: cogimur et a, ut facere capimus, progredi, & seu legamur seu negligamur qua scribimus, nihilominus officium viri boni & veritatem amanti facere.

2. Prima ergo de honestâ amicitia ita differemus, quemadmodum ex lumine natura philosophus lumine revelationis destitutus id faceret: deinde de Christianorum amicitia velus longè perfectiori altari sumus.

MEMBR. I.

DE

COLENDÂ HONESTÂ SEU PERFECTÂ AMICITIÂ,
QUALITER ID SVADET RECTA RATIO
LUMINE REVELATIONIS
DESTITVTA.

1. Quò de colendâ honestâ amicitia ita, quemadmodum decet, differamus, cogimur præmittere, quænam sint requisita honestam amicitiam colere volentium. *Nam frustra tentabit hanc amicitiam nisi qui requisitis necessariis instructus est.*

2. Principale autem requisitum perfectæ amicitie est, ut quis seipsum quammaximè amet. *Nam summus amor est amare alterum ut seipsum. Qui ergo se non satis amat, nec amicum sufficienter amabit.*

3. Quapropter inquirendum est, quisnam sit ille amor quo naturaliter unusquisque seipsum prosequi debet. *Nam cum amor sui ipsius sit principium amicitie perfectæ & equalis: danda opera est, ne hoc lateat. Si enim in principio sit erratum, errabitur quoq;, in toto.*

ARTIC. I.

DE

AMORÈ SVI IPSIVS PROVT HVNC VVLGVS
HOMINVM DEFINIT.

1. In definiendo amore sui ipsius vulgus cum sapientibus convenire non potest. *Nam amare est velle alicui omnia bona evenire & horum effectorem esse. Ergo amare seipsum est sibi cuncta bona evenire velle, & hac ut contingant, pro posse effectorem esse. At que bona sunt vulgo, sapientibus non sunt: ergo nec que sibi sapiens optat appetitq;, optabit appetetq;, sibi vulgus: & per consequens seipsum amare aliter vulgus aliter sapientes definiunt. Vulgus autem hominum voce omnes, qui sapientia non reguntur.*

2. Quin nec vulgus inter se convenit de bonis definiendis: alii enim divitias, alii honores, alii voluptates corporis, pleriq;, autem has, tanquam omnium rerum optimas, appetunt.

3. Hinc homines, prout communiter vivunt, alii definiunt se quammaximè amare, sibi ingentem divitiarum copiam; alii, summos

mos honores, alii, voluptates corporis, ut quotidie in delitiis vivere possint, parare. *Nam hæc sunt quæ vulgus hominum tanquam optima concupiscit.*

4. Itaque ex mente vulgi amare quammaximè seipsum est suis cupiditatibus, affectibus & concupiscentiis obtemperare, nec cuiquam hæc in re cedere. *Nam cedere hæc in re alteri stolidum putant: quia stolidus se & sua commoda negligere videtur.*

5. Hic amor sui, prout à vulgo definitur, nullam gignit amicitiam, sed parit inimicitiam cum aliis hominibus. *Nam vitiosus suis cupiditatibus, obtemperans, & divitiis, honores, voluptatesq; corporis in infinitum appetentes, aliis hominibus nocent. v. g. appetentes supra modum divitiis avaritia vitium contrahunt, & furta, rapinas, latrocinia, disq; similia delicta committunt, iniusti quoq; fiunt, & homines in contractibus ledunt, fœnus improbum exercent, falsum comminiscuntur, quod lucrum consequantur, iniustas advocaciones præbent, malè judicant &c. Voluptatibus corporis dediti redduntur intemperantes, adulteria, stupra committunt, pudicitiam honestis feminis vel fraudulentis persuasionibus vel per violentiam adimunt: matrimonia turbant & infelicia reddunt. Honores affectantes sunt arrogantes & iniusti, honores, quibus digni non sunt, affectant, & alios digniores in eis consequendis impediunt. Et in summa ex amore suspensus, prout communiter definitur, omnia illa delicta vastantur, de quibus exsuperandis omnes vel plerasq; civitates sollicitas esse præced. part. diximus. Patet ergo, eum, qui eo amore seipsum amat, quo vulgus, nemini amabilem, sed ceteris hominibus totiq; civitati exosum fieri, & alenq; se exhibere, ut è medio remouendus sit, si felix societas esse velit.*

6. Quin qui hoc amore se persequuntur sibi ipsis infensi & inimici isto amore fiunt. *Nam quando, qui perfectè improbi, vident, se, dum nimium sectantur voluptates corporis, vilipendi & contemni, dumq; aliorum facultatibus & honoribus insidantur, in odio hominum esse, & semetipsum hujus odii causas sibi existere, in semet tanquam principium sui mali odium conjiciunt. Mala namq; conscientia eos lacerat & torquet, & in tales redigit angustias, ut seipsum fugiant, & interdum planè è medio removeant. In imperfectè improbis, quales sunt incontinentes, perpetua voluntatis & appetitus pugna deprehenditur: quod enim ex cæco erga se amore concupiscunt, hujus contrarium volunt: intellectus enim, exsatiato appetitu superveniens & quæ agenda sint bona diffidans ostendit, non verum ipsos bonam persecutos esse, sed quod reverà damnosum est.*

7. Nec obstat, improbos plerumque quærere amicos, cum quibus totos dies consumant. *Nam id faciunt propterea, quod seipsum*

fugiant. Dum enim soli sunt conscientia horrenda & gravis ipsis obiectat crimina, quae commiserant, quibus ut obliviscantur, aliorum conversationem quarunt. Quin non possunt cum amicis constantem fovere amicitiam: quomodo enim qui secum ipsis non conveniunt tum aliis concordare vivent? Quomodo enim ergo altera pars animae rationalis scilicet iustitiae sur repressa a concupiscentiâ, altera voluptate afficitur ex propriis actionibus: ita & amicorum & similiarum male actiones partim placebant partim etiam displicebunt. Unde nihil constantiae amori inesse potest. Ex hoc apparet, eos qui amorem erga seipsum taliter definiunt, qualiter vulgus hominum solet, & sui & aliorum inimicos fieri.

ARTIC. II.

De

AMORE SUI IPSIVS, QUALITER HUNC SAPIENTES DEFINIUNT.

1. Sapientes amorem sui planè aliter ac vulgus definiunt. Nam dum seipsos quammaximè amant, concupiscentias pecuniae, honorum, voluptatum corporis fugiunt & compescunt: iustitiam enim, temperantiam, fortitudinem, liberalitatem &c. sectantur & ob has virtutes sibi ipsi cari sunt.

2. Scilicet sapientes amant sese quatenus intellectu, quæ dominans in homine pars est, præditi sunt; vulgus quatenus facultatem quandam irrationalem habent, cuius opus naturaliter est servire. Nam perpendunt, unumquodque secundum id maximè esse & vivere, quod præcipuum in ipso est: quemadmodum tota civitas vivit & salva est per præcipuam sui partem, penes quam est τὸ κείμενον: destructo quippe eo, quod præcipuum est, eorum salvum esse nequit. Ac proinde quasi homo mens sit ita vivunt. Et rectè; quia quæ operatur intellectus hoc homo censetur egisse: si integer est & benè se habet, ipse homo benè operatur, si virtus corruptus & inquinatus, ipse homo malus est. Cum ergo homo intellectus suos sit homo, ratione appetitus bestia quedam: sanè se se amare velit, non ratione appetitus, sed ratione intellectus id facere debet.

3. Hinc si sapiens se quammaximè amat ex iudicio vulgi se odisse videretur. Nam concupiscentias suppressit & iisdem nullam locum relinquit: divitias & honores voluptatesque corporis spernit, ut virtuosè vivat: vitam ipsam floccipendit, si datur occasio honestam mortem optetendi. Unam enim honestam actionem & pulchram præfert longissimæ & omnibus copiis instructæ vitæ.

4. Sed hic amor sui nullam apud alios gignit inimicitiam. Nullus enim hominum ansam habet odio prosequendi eum, qui divitias vilipendit, pro patriâ mortem subit, & omnibus benefacere appetit.

5. Firmissima potius amicitiae principium & causa est. Nam qui patria & amicorum causa paratus est mortem etiam subire, & pecunia, honorum, omniumque bonorum, de quibus homines ducti concupiscentis suum concertant, iacturam facere, modo amico beneficit: (id enim facere honestas exigit) profecto perfectissimam & constantissimam colent amicitiam. Vir namque bonus & honestus se plurimum lucratus arbitratur, si amico beneficit, & pro eodem bona sua profundit; & dum videtur amico plus dare sibi minus relinquere; sibi plus dat, amico minus. Nam honestum ipse lucratur, amicus pecuniam, Honestum vero bonum omnia reliqua excedit & superat.

6. Est quoque hic amor sui constantissimus. Nam virtuosus velut habitus instructus a suis actionibus preclaris se dimoveri non patitur; nec ipsum nunquam actarum poenitere potest.

7. Idem hic sui amor integras civitates omnemque humanam societatem conservat. Facit namque, ut omnibus praesto sint bona; quia eiusmodi amor sui nullum alium ullo bono destitui permittit quod quidem alter alteri possit tribuere.

ARTIC. III.

DE

AMICORUM HONESTORUM ET PERFECTAM
AMICITIAM COLENTIUM SVAVISSI-
MA VITA.

1. Est quidem sapientis & boni viri vita quoad se suavissima & jucundissima. Nam vir sapiens & bonus. 1. semper eadem appetit & nunquam a seipso dissentit, ac proinde nihil molestum ex pugna quadam in se sentit. 2. quae vera bona sunt sibi appetit, & nunquam in bonis quae persequitur se deceptum deprehendit: unde sequitur & quoad hoc omnem molestiam abesse: quae enim in specie bona sunt mala sunt errore deprehensa. 3. sui & non alterius gratia operatur; quia qui appetitus operatur bestiae inservit, quod molestissimum est; at qui vivit intellectui sibi vivit: secundum intellectum namque quisque est id quod est. 4. quin totum ipsius esse videtur bonum esse; quia dum mens ipsius bona est, homo vero secundum mentem est id quod est, totum hominis sapientis & virtuosus esse bonum videtur. Si ergo bonum obtinere jucundum est, secundum sum esse id obtinere perfecta erit jucunditas. Hinc fit, quod vir sapiens & honestus cupiat semper secum esse & vivere. Nam jucundissimum ipsi est, se talem sentire, qualis est. Scilicet quando secum revolvit quae honesta egerit quae agenda restent; sentit recordationem rerum actarum optimarum & spem futurarum: id quod jucundissimum est. Si nihil sit, in quo aliis suas virtutes essentet, secum habitat contemplando, excitans mentem, ut rerum

plurimarum & abstrahissimarum perceptiones, quibus abundat, recolat. Quo ipso sibi ipsi sit admirabilis, & maxime iucundus.

2. Hanc tamen suam suavissimam vitam cum amico colere exoptat. Nam omne bonum communicativum sui est: & quemadmodum Deus, licet ex se optimam & suavissimam vitam vivat; suam tamen bonitatem communicat aliis: ita & cum viro bono & honesto comparatum est. Unde fit, ut vir sapiens & honestus desideret amicum erga quem animatus sit ita, ut in seipsum. Neque enim cum vulgo existimandum est, eum tantum amicos querere oportere qui eget: vulgus quippe ex utilitate amicos estimat. Si namque nullâ aliâ esset causa, ob quam querendi essent amici, quam ea qua vulgus hominum movet, omnem amicitiam negligeret: vir beatus: suis enim hic bonis contentus vivit, nec lucri captandi gratiâ cuiquam adulat; omnem verò adventitiam voluptatem respuit, quia ex suis speculationibus summam iucunditatem percipit.

3. Videntur autem tria esse in quibus cultus amicitiae honestae consistit. 1. ut habeat vir bonus & sapiens circa quem optimè operetur. 2. ut praestò sit ex cujus operationibus bonitas ipsius augmentum capiat. 3. ut honesta agi semper cernat. 4. ut in altero seipsum intuetatur. Ad haec quatuor capita referri posse ea, in quibus honestorum virorum amicitia consistit, ex modo dicendis patebit.

4. Virtutes itaque morales vir bonus circa amicum suum summam cum iucunditate exercet. Nam cum honesto viro iucundum sit pro aliis mori, tum maxime iucundum erit fortiter pro amico succumbere. Si iucundum est viro bono liberalem esse & hominibus benefacere; tum maxime iucundum erit viro bono, de suo amico optimè mereri: ut potest quem scit beneficiis esse dignissimum. Licet enim liberalis propterea se non oderit, quod quandoque indigno dederit: non tamen atque iucundum est indignis quam dignissimis donare & beneficia exhibere. Si temperantem esse iucundum est, maxime iucundum viro bono existit, temperantiam in gratiâ amici exercere, v.g. abstinere à suavissimis cibis, quò amico his vescatur, ita parcè & duriter vivere, quò amico suppetant quibus ad vitam opus habet.

5. Ita cum suo amico conversatur, ut ex illâ conversatione melior reddatur. Nam ex conversatione cum amico sapienti & bono quotidie quis melior redditur: vel enim in rebus abstrahissimis aliquam reperit causam eamque communicat: unde sapientiae oritur augmentum, & hinc summa sentitur iucunditas. Nam cum discere alias iucundum sit, tum vel maxime sapienti iucundum est. Quoad mores verò capitur augmentum, dum secundum virtutes morales quotidie operantur, & alter ex alterius pulchris operationibus matrem amulatione perficitur; aut si quâ in parte erratum sit, alter alterum corrigit: ea namque quisque imitatur, quae in altero

altero probat, ea qua in altero probat corrigis. Nam in altero quid non deceat cernere, quanto in seipso facilius est. Atque ita summè jucundum est ope amici in bono quotidie perfici.

6. Est & hæc pars vitæ suavissima, quam colunt honesti amici, honesta & pulchra perpetuò intueri. Quomodo enim amatores perpetuo cum amicis vivere volunt, nullam interdum aliam ob causam, quam ut aspectus pulchritudinis summam ipsis jucunditatem tribuat: ita imò longè magis jucundissimum est hominibus sapientibus & bonis honestas actiones animo cernere. Quod enim est pulchritudo corporis respectu visus, hoc est honestas & virtutum cultus respectu animi alioquin sapientis. Esse ergo sapiens & bonus cum amico suo honesto perpetuò vult, ut in eo quotidie honestas & præclaras conspiciat actiones. Ut enim musicus quotidie harmoniam suavem desiderat, dissonantiam tolerare nequit: ita vir sapiens & honestus eligit alium harmonicè i. e. secundum virtutes & mediocritatem viventem & hunc inspicere avertit: vitiosè operantes fugit.

7. In hoc autem posita est maxima, quæ ex æquali & honestâ amicitia percipitur, jucunditas, quod alter in altero seipsum conspiciat. Vni enim beati vita est secundum virtutes operari, & hac operatio quam maxime delectat ut virtum bonam & sapientem. Sed quemadmodum difficile est de suâ pulchritudine iudicare & ex eâ delectationem capere, nisi speculum præsto sit, in quo eam perpetuò intueri liceat; adversè enim à speculo facere, obscurè admodum superest imago; potentior namque est phantasia, quando præsentis aliquo sensu operatur: ita quoque se res habet circa pulchras & præclaras actiones, in quibus vita hominis sapientis & boni consistit: alterum enim quisque facilius quam seipsum & illius actiones quam suas cernere potest. Jucundissimum ergo est sapientis seipsum in suo amico intueri. Nam omnis jucunditas in eo posita est, ut percipiamus nostras operationes: intelligere enim jucundum non est, nisi intelligamus nos intelligere; nec sentire, nisi sentiamus nos sentire: ita operari secundum virtutes non est jucundum nisi nostras virtuosas operationes percipiamus. Si ergo percipere se bene operari est jucunditas, & in amico suo vir bonus percipit suas operationes bonas, in quibus felicitatem habet positam; sequitur viri boni & sapientis jucunditatem & suavem vitam in amico sui vitæ positam esse. Duobus autem modis vir bonus in amico suo felicem & beatum bonaque operantem conspicit, 1. dum amicus æqualis eadem facit quæ ipse: se enim videt operantem dum amicum intuetur. 2. Nam in amico suam opus videt, idque itidem duobus modis: vel enim perfectiorem eum in virtutibus ex conversatione suâ, vel auctum suis beneficiis & ita suâ operatione felicior

704
rem redditum cernit. *Quando autem suas virtuosas operationes vir bonus in alio videt, seipsum videt. Nam honesti viri esse & vivere est virtuosè operari.*

8. Hæc est illa perfectissima amicitia quam homines vel solo lumine naturæ ducti colere, quamque inter se foventes felicissimè vivere possent. Sed ea est naturæ humanæ corruptela, ut furdus narretur fabula, & quod dolendum est, ipsis Christianis etiam somnium. *Neq; enim dubito, quin multi dicturi sint, me hic Aristotelis somnium recitare. Tanta scilicet est corruptio hominis, tanta in eodem vis appetitûs, ut qua salutaræ sint, intellectus practicus judicare nequeat.*

MEMBR. II.

DE

AMICITIA PERFECTA QUAM QUI VERI CHRISTIANI SUNT IN HAC VITA COLERE DEBENT.

1. *Imitabimur hic regulam Salvatoris nostri, jaberis nos in divinis prudentiam petere à filijs hujus seculi, qui prudentiores sunt filijs lucis in suâ natione, & admittationem speculationis, quam Aristoteles habuit circa amicitiam honestam hominum mandatorum & veram salvificamq; fidem ignorantium, instituemus speculationem circa amicitiam, quam qui verè fideles sunt & in Christum Salvatorem nostrum credentes colere & ita omnium suavissimam & jucundissimam vitam degere possunt. Quod dum facimus, eadem quæ in precedentibus methodo procedentes considerari sumus, in quo posita sit vita Christiani, quomodoq; amor sui in Christiano sit definiendus, ita enim apparebit, qualis amicitia quamq; jucunda & suavis sit eorum, qui in Christo Jesu vivunt.*

ARTIC. I.

DE

CHRISTIANORUM VITA.

1. Christianorum vita est in Christo Jesu vivere & operari, & hunc habere in corde suo operantem per Spiritum caritatis.
2. Quid autem sit in corde tuo Jesum habitantem tenere, & in eo & per eum operari penitus intellectu nostro conspiciere poterimus, si hypothesi nostrâ utamur, quam supra circa facultates animæ, sedemque principalis facultatis addidimus. *Nam anima in nobis principium operandi est: ac proinde necesse est, illam tanquam principium à Christo certo modo affici, quo Christum in nobis operantem habere dici possimus.*

3. Principium vitæ Christianæ consistit in propositione, quam ope & auxilio Spiritus S concipit noster intellectus practicus ita, ut nihil, etiamsi firmissimis nitatur demonstrationibus, verius unquam putet, nimir. Christus verus Deus & Homo meus est Salvator, pro me passus & mortuus, is me liberavit ab irâ divinâ & Deo Patri suo sanguine reconciliavit, ut nunc sim eidem gratus & a. certus: Hujus debeo esse imitator, huic vivendum huic moriendum: Huus merito parata mihi est æterna salus. *Nam Spiritus S. gratiâ qui verè Christianus est huic principio vitæ suæ firmius inheret, quàm ullus mathematicus suarum demonstrationum principis. Quæ enim major certitudo esse potest, quàm eâ, quàm operatur Spiritus Sanctus?*

3. Hoc principio firmiter stante, is, qui illud radicatum in suo corde habet, fit Christi imitator. i. e. ipsius actiones & præcepta ob oculos ponit, & quemadmodum qui coram mundo honestè vivit ita operatur, prout vir prudens hoc definit: sic Christianus ea facit quæ Christus visibiliter præsens distaret. *Nam si hoc modo vivimus, Christus vivit in nobis & nos in Christo redditurq, fides nostra efficax.*

4. Hinc pius Christianus imago quædam Christi est. *Nam Christum ipsum in vitâ & actionibus suis representat; in humilitate, in patientiâ, in misericordiâ & caritate erga proximum &c.*

ARTIC II.

D 1

AMORE SUI, PROUT EUM CHRISTIANUS DEFINIT.

1. Verus Christianus non ita amorem sui definit, quemadmodum id vulgus facere præced. membr. dicebamus. *Nam Christianus novit concupiscentiam pecunie, honoris & voluptatum corporis esse inimicitiam cum Deo; & pati ut concupiscentia regnet in ipso esse nullo aliud, quàm peccato & ejus auctori diabolo servire: neminem vero Christo vivere posse qui servus peccati & diaboli est. Quapropter cupiditates hujus seculi tanquam summè exosus fugit; & si videat quandoq, concupiscentiam prevaluisse, se ipsum propterea odit, moxq, meritum Christi apprehendens minime Spiritus S. confusus hostem suum internum debellare studet.*

1. Ob hoc verò Christianus se quàm maximè amat, quòd sic Deo Patri per Christum reconciliatus, quòd non amplius filius iræ sed gratiæ sit, quòd que sit imitator Christi in eo vivens & per ipsum agens. *Nam qui firmiter credit, se sanguine Jesu Christi redemptam, & ob meritum hujus Deo Patri placere, nihil magis appetit, quàm ac Christum habeat sibi inhabitantem & in se operantem per Spiritum S.*

Sanctum, nihilq; magis quam hoc in se conservatum vult. Quod autem quammaximè in nobis conservatum volumus, hoc illud ipsum est, ob quod tanquam nobis inexistentis nos ipsos quammaximè amamus. Quapropter Christianus summè se amans tendit ad hoc, ut Salvatori suo similis fiat in afflictionibus, in persecutionibus, in patientiâ. Adeoq; ob quod mundus perat, quem sese odisse, in hoc positum habet summum sui amorem.

3. Hic amor sui summam parit amicitiam. Nam qui ita vivit est 1. amicus Deo; quia novit se Deo Patri gratum & acceptum esse per Filium, cuius imitator est, cuiusq; imaginem in suâ vitâ gerit. 2. nihil, quod apud homines odio dignum sit, facit. Nam & inimicos suos amat usq; benefacit. Ac proinde hilari animo hominum odia patitur; quia novit, se ea commeritum non esse. Nec enim nisi improbissimus & ex ipso diabolo natus ejusmodi homini, qui benefacendo studet hostes suos vincere, infensus esse potest. 3. sibi amicissimus est; quia quemadmodum summus Christianus, ita se imitatore ejus quammaximè diligit: quicquid enim à Christo profectum in sese sentit hoc sibi carissimum est.

ARTIC. III.

DE

SVAVISSIMA ET JUCUNDISSIMA CHRISTIANORUM
VITA QUAM IN JESU CHRISTO PER MU-
TUAM CARITATEM VIVUNT.

1. Omnium perfectissima amicitia est, quæ exercetur inter Christianos per caritatem, quam habent in Christo Jesu. Nam nullus Christianus præter Jesum suum quicquam amat: novit enim, in nullo alio nomine se salvari & verè felicem esse, quam in nomine Jesu. Ostendas divitiis, apage, inquit, Jesum habeo! summus promitte honores, sufficit mihi Jesu! respondebis: Offeras omnes mundi delicias, Jesus, dicit, mea unica voluptas, meum unicum bonum! Ob quod ergo se amat? ob nihil aliud, quam quod Jesum suum in se operari sentiat: præter hoc enim nihil ipsi jucundum aut suave esse potest. Ob quod autem quammaximè diligit proximum? sanè hæc erit causa summè diligendi eum, quod sentiat & in eo Christum operantem per caritatem: nihil enim amat quam quod Christum sapit. Amabit ergo proximum ob hoc, ob quod seipsum? ita. Quomodo ergo amabit? ut seipsum. Quo amore? Eo quem incendit in corde ipsius Spiritus Sanctus: nemo enim Jesum amare potest, nisi Spiritus S. amoris ignem in ipso accendat. Est ergo amicitia Christianorum omnium perfectissima; quia in ente omnium perfectissimo est radicata.

2. Omnis ergo sapientia mundana est vana & inanis. Magnū est quod Aristoteles de honestâ amicitia tradidit, & pudorem incurrit Christianis de suâ amicitia colendâ, hoc dolor! parum sollicitis. Sed nihil

nihil est. Nam Christum ignorare est nihil scire. Erramus enim in toto si verum principium ignoramus. O utinam hæc esset nostra in rebus divinis Speculatio! cessarent omnes inanes controversie, nil nisi odium & iram gignentes; quibus ita datur operam homines, quasi in theologicis nihil detur aliud cognoscendum: contra id in quo consistit vita Christiani, caritatem scilicet erga Deum & proximum negligunt.

MEMBR. III.

DE

COLENDÀ UTILI AMICITIÀ.

1. *Maximâ cum molestiâ cogor speculando regredi ad humana, que omnia quisquiliâ esse reputo. Sed ratio propositi id ita exigit. Insuper etiam ergo ista, quia ita professio mea exigit, tanquam latrinam quandam.*

2. *Vulgus hominum, quod nec pietatis nec honestatis rationem habet, utilem solet colere amicitiam. Nam*

Vulgus amicitias utilitate probat.

Hoc enim agit, ut vivat, non ut bene vivat: in hoc autem sine subsistere, ut vivatur est querere necessaria ad vitam. Unde fit, quod pleriq; in rebus humanis nihil boni norint homines, nisi quod fructuosum est, & pari amore suos proximos, ac sua pecora diligant. Nam ut rusticus eam vaccam, que plurimum lactis præbet, amat, eamq; præ cæteris salvam esse vult: ita qui utilem colit amicitiam eam præ cæteris amat, unde plus lucrâ et commodi sperat.

3. *Videntur autem pro colendâ utili amicitia duo consideranda. 1. quibus quis alteri utilis fiat. 2. quæ ratio sit ineunda, ne oriantur querelæ, neve amicitia dissolvatur.*

ARTICUL. I.

DE HIS QUÆ COMMUNITER UTILIA SUNT.

1. *Utilem aliis sese exhibet, qui id, in quo vulgus positam habet felicitatem vel tribuit vel auget sive in totum sive in parte; contra verò id, in quo putat infelicitatem consistere, tollit vel minuit. Nam inutile est, quod ad finem aliquem producendum vel obtinendum facit: finis autem, quem quisq; propositum habet, cuiusq; felicitas est seu tota seu in parte. Totâ scilicet felicitas est ille finis, qui in totâ vitâ intenditur; in parte, qui hoc vel illo tempore.*

2. *Eum, qui vult colere utilem amicitiam, probe inquirere oportet, quânam in re amicus ipsius positam habeat felicitatem suam sive in totum sive in parte. Nam vulgus hominum diversâ de felicitate fovet opiniones: alii enim divitias, alii honores, alii voluptates corporis pro summa bono habent: nonnulli verò hæc omnia simul, nonnulli quædam ex his se appetunt. Particularis verò felicitas infinitis modis vari-*

at: alii

at: alii enim tempore belli pacem; alii tempore pacis bellum; alii quando egent, pecuniam; quando agrotant, bonam valetudinem exoptant.

3. Utilis ergo amicus est qui confert aliquid ad felicitatem putativam. Nam qui veram felicitatem positam in operatione secundum virtutes aliis confert vel auget honestus amicus est. Sic honesta amicitia est inter professorem & studiosum. Nam professor confert sapientiam studioso, dum docet ipsum & in variis disciplinis informat. Hinc supra demonstravimus, honestam amicitiam perfectam esse propterea, quod utilem & jucundam in se contineat. Imo honesta amicitia plus utilitatis continet, quam ipsa utilis amicitia. Qui enim pecuniam erogando utilis est prescriptum a facultatibus modum habet, quem exgredi non potest, nisi prodigus & absumptus per prodigalitatem omnibus inutiliter fieri velit: qui vero prudentia & sapientia sua utiles sunt semper tales existunt, & quo magis aliis prosunt bonis suis, eo plus sibi acquirunt. Fructum namque ingenti capit, qui hunc aliis communicat, suamque sapientiam & prudentiam auget.

5. Felicitas, cujus studiosus utilis amicus est ut eam alteri comparet, consistit in bonis externis, quæ adversâ fortunâ amitti possunt. Nam in talibus bonis felicitatem suam vulgus collocatam habet.

6. Bona hæc vel inhærent corpori humano vel extra hominem sunt. Corpori ipsi inhærent sanitas, vita, pulchritudo, agilitas. Nam hisce inexistentibus redditur corpus bene affectum.

7. Extra hominem sunt divitiæ, honor & existimatio, amici, iique vel multi vel boni, bona uxor, bona proles.

8. Utilis ergo amici est, circa singula bona hæc in suo amico perpendere indigentiam, & prout hæc exigit, succurrere. Quo namque indigentia major est, eo majus & beneficium existit: ubi nulla est indigentia, beneficium pro nullo reputatur.

9. Quapropter, quod divitiis concernit, amici utilis est succurrere amico latrociniis, bellis, incendio, naufragio pauperato, vel etiam annonâ gravato, captivo, cæterasque his similes occasiones observare. Nam hisce casibus beneficium majoris quam aliis estimatur.

10. Item utilis est amicus qui usum facultatum meliorem reddit. Nam divitiarum essentia in usu posita est: itaque felicior ratione divitiarum redditur, cujus divitiæ meliorem usum consequuntur.

11. Decet ergo utilem amicum hoc agere, ut bona non alienabilia reddantur alienabilia. it. ut plus vel usus, vel fructus vel jucunditatis afferant. Nam usus cujusque rei duplex est, proprius & com-

namque proprium vel ad necessitatem vite vel ad fructum vel ad voluptatem spectat. *Communio consistit in alienatione, pignori datione, &c. quia omnes res hunc usum habent.*

12. Utilem quoque se exhibet, qui iura alicujus tuetur & anget. *Nam iura sunt res incorporales præbentes usum vite, quales sunt hereditas, pignus, servitus, libertas ab oneribus.*

13. Quod honores concernit, utilem se præbet amicum, qui de prædicato est laudum & bonam famam alicui parat. *Nam bona fama est existimatio, honorq; bonam quoddam est, ex quo se felices homines affirmant. Est aut bonam famam alicui parare, narrare, eum habere, quæ omnes in civitate vel plerique vel prudentes & boni appetunt.*

14. Decet etiam utilem amicum de prædicare amabilia quæ alteri insunt. *Qualia multa potè possunt ab honestis, viris & iocundis. Nam hoc est modus conciliandi cuilibet amicos: ut autem hoc debito modo fiat, observanda sunt quæ vicinis amabilibus cuiq; insunt, & quæ quisq; amabilia reputat.*

ARTIC. II.

DE

ÆQUALITATE RETRIBUTIONUM IN AMICITIA UTILI SERVANDA NE FACILE DISSOLVATUR.

1. Querelæ & contentiones oriuntur, si nulla retributionum in utili amicitia servatur æqualitas. *Nam quemadmodum in contractibus, si in æqualitas suboritur, contentiones nascuntur; ita & in amicitia utilis: tendit enim in hac amicitia quilibet ad lucrum obtinendum: videtur autem damnum pati, si minus accipit quam dedit. Hinc mutua querelæ, dum alter conqueritur, se minus accepisse; alter, se plus dedisse, vel à se plus exigi, quam dare possit.*

2. Quapropter ne dissensiones orientur, jus observandum est. *Nam jus positum in æqualitate querelas impedit & tollit; quibus sublati, occasiones dissolvendi amicitiam præscinduntur.*

3. Jus, quo regitur utilis amicitia est vel scripto vel consuetudinario simile. *Nam quemadmodum in civitatibus jus duplex est, scriptum & non scriptum seu consuetudinarium; & scriptum est illud, quod nititur in expressâ voluntate civium, penes quos legum ferendarum potestas est; non scriptum quod in moribus positum est; ita quoq; jus, quod dirigit amicitiam utilem, duplex est, alterum quod nititur in conventionibus & pacto expresso, alterum quod in moribus & consuetudine consistit. Quod pacto expresso inter amicos introducitur jus est iuri scripto in civitate firmis;*

mile; qui à utrumq; expressè voluntate eorum, qui in aliquo societate facta
introducitur.

4. Qui pacto aliquo expressio utilitatem amicitiam sumunt
gunt. in iis amicitiam faciunt pactum vel purum vel conditionale.
Qui puro aliquo pacto determinant retribuenda obviam quidem
eunt querelis, sed amicitia eorum desinat esse amicitia & in mercat
uram aliquam seu negotiationem degenerat. Nam qui ex pacto
utrumq; obligantur, operantur ex necessitate quodammodo imposita magis
quam ex benevolentia. Omnes autem amicitia operationes ex quadam
benevolentia provenire debent. Nam nulla alia inter amicitiam & mer
caturam deprehenditur differentia.

5. Pactum autem conditionale v. g. ut qui beneficium acci
pit retribuat, si quandoque possit & res familiaris aucta sit, facit qui
dem, ut amicitia negotium similis videatur: sed datur major que
relis occasio. Nam conditionem non datus existisse alter semper dicit;
alter vero effragis alter, quasi iam solvendo sit. Quae tamen ita sub condi
tione datur videtur magis ex benevolentia facere.

6. Ea vero amicitia utilis honeste similima est, in qua qui
beneficium dat liberum relinquit ei, qui beneficium accepit, quod
consuetudo & mores exigunt retribuere. Nam ex mera benevolen
tia ab utraq; parte agi videtur.

7. Non tamen qui ita accepit debet existimare, liberum sibi
esse retribuere quid vel non, sed se non aliter ac ex contractu quo
dam obligatum reputare. Nam amicitiam utilem fovens non hoc a
git, ut beneficio superior sit altero, sed ut tantum, quantum dedit aut plus
recipiat, non aliter ac qui mutuo dedit vel locavit. Ratio autem huius
rei est, quia quamplurimum id quod honeste potest pre se ferant, in rei veri
tate bonum utile sectantur.

8. Ne autem in hac utili amicitia, quae speciem honeste ha
bet, querelae oriantur, ad officium ejus, qui beneficium accepit,
pertinet. 1. spontè restituere nec moram facere, ne opus sit inter
pellatione. Nam alter vult, quasi obrudi sibi remunerationem; quod
speciem honestatis amicitia habeat: sed qui interpellatus restituit, facit,
ut mercatura similis amicitia reddatur. Unde nascuntur querelae.

9. Secundò. Ejus, qui beneficium accepit, est, perpetuò ani
mo revolvare, se errasse, quod passus fuerit, se beneficio affici. Nam
in rei veritate etiam errat, qui à non amante accipit: amicus autem uti
li non ex benevolentia & amore, sed tanquam lucraturus dat. Ac pro
inde, dum quis meditatatur, se peccasse, quod à tali homine beneficium ac
ceperit, si debet eidem satisfacere & utili amico placebit. Hoc etiam

facere

facere solent, qui in commutationibus spontaneis ita se gerere student, ne querela oriatur. Et hac de causâ etiam quod retribuituri sint statim significauerunt: id quod etiam amicis in utili amicitia beneficio affectum obferuare decet.

10. Tertio attendendum est quid is, qui beneficium offert, sibi retribui intendat. Nam si retributio sine damno nostro fieri nequeat; factum erit beneficium non accipere, quàm non solvendo id, quod expectatur, querelis & criminatibus occasionem præbere.

11. Plerumque autem querelæ inde nascuntur in utili amicitia, quod non æqualia retribuantur & sufficientia: inæqualitatis causa ferme hæc est, quod homines habentes beneficium, illud vitioris æstimant, quàm initio antequam acciperent. Unde minus rependitur quàm debebat. Nam si æstimatio fieret secundum illud tempus quo quis beneficium accepturus est, fortasse sufficiens retributio fieret. Quapropter in amicitia utriusque hoc jus est: ut æstimatio petatur ab utilitate, si quæ ratio, qualem quis faceret, antequam beneficium haberet; secus ac honestus amicus solet facere. Nam in honesta amicitia non ipsa spectatur utilitas, sed voluntas & consilium beneficii.

ARTIC. III.

DE

EXERCENDA CALLIDE UTILI AMICITIA QVO
QVIS SEMPER LUCRETUR.

1. Qui dando utilem exercent amicitiam plerumque id faciunt cum suo damno. Nam dum dando utiles existunt, suis facultatibus quid detrahunt.

2. Quapropter ita callidè exercèbitur amicitia utilis, si quis det operam, quò sine damno rei familiaris utilitatem in aliquem conferre queat. Nam hoc pacto necessarò quis detestet ex amicitia utilis. Quoties enim sine alicujus boni amissione utilis est ab altero accipere. Qui autem pro eo quod accepit nihil amittit detestet.

3. Ejusmodi amicitiam utilem hodiè exercent cum hominibus plebejis eruditi. Iustitiam cultores qui esse volunt propterea dant studio juris operam, ut, dum procuratorum vel advocatorum munera fungendo hominibus utiles sunt, inde quid lucrentur: Medicinam tractantes, ut sine pro restanda hominibus sanitate honoraria consequantur. Atque eam non ut mercenarii locent operam, nec etiam horum labor pecuniâ æstimari queat: in contractuum locationis conductio non incidit, quod utrum gerunt: sed tanquam amici hominibus inserviunt honoraria & salaria accipientes. Verùm hæc mos facit, ut studia evalescant nec

solidè traèntur. Nam vulgus distinguere non valens inter liberalia studia in intellectus operatione posita, & inter sordida & mechanica opera eruditus salaribus acceptis inservientes ejusmodi vilibus & sordidis hominibus æquiparat. Deinde ulterius nemo in studiis progreditur, quam quatenus hiscè communiter utilis esse & lucrum sibi parare potest: quilibet contrascientias optimas & præstantissimas negligit: aut velut ludicra res tractat. Ita v.g. videmus, physicam hodiè in academiis à multis propterea disci, quò de questionibus convivalibus disserere & gratiam discursibus suis parare sibi possunt. Hinc tales & similes questiones ventilare discunt, quare gallina non mingant? an ovum sit prius gallinâ, an gallina prior ovo? an, sol die resurrectionis dominica saltet? an homines reverè in lupos transmutentur à diabolo? Quæ autem ad ipsam scientiam physicam pertinent, ut scilicet omnium rerum naturalium cause cognoscantur, negliguntur. Quapropter apud Romanos saluberrimè lata fuit lex Cincia quâ cavebatur, ne quis ob causam orandam pecuniam donumve acciperet, sed gloriose vocie unanimine confisi advocati cogitarent, premium eloquentia & legitima scientiæ sufficiens esse amorem popularium, famamq; in posteros, & hanc tam præclarâ scientiam sordidis ministeriis fordandam non esse. Sed ita, proh dolor! hodiè comparatum est, ut qui pauperes sunt studium literarum velut medium discedendi tractent: nec pauci sint numero peritiam juris habentes, qui inimicitias, odia, accusationes & lites quascunq; foveant, ut quemadmodum vis morborum præcia medentibus: sic fori tabes pecuniam hinc patrociniis in judicium præbentibus ferat. Quibus advocatorum dignitas evilescit, adeo, ut audias nonnunquam etiam honestiores conquiri: nihil quicquam publicæ mercis aq; venale esse, quam advocatorum, lucrum captantium perfidiam.

4. Similis huic amicitia est societas mercatoria, quæ colitur inter eos, quorum alter pecuniam alter consilia confert dirigendo negotiationem, cum pacto, ne de damno participet. Hinc quis necesse est discedere.

MEMBR. IV.

D₅

COLENDÀ JUCUNDÀ AMICITIA.

1. Quæ agenda sunt in jucundâ amicitia ex voluptatis definitione peti possunt. Nam jucundi sunt qui voluptatem aliquam exsistere in aliis norant, seu qui operantur id quod voluptatem aliis offert.

1. Est autem, ut supra part. 2. tradidimus, voluptas perceptio quædam bonæ operationis hanc perficiens.

3. Conveniens ergo erit, naturam hominis contemplari, & secundum singulas ejusdem naturæ partes quid quibusque congruum sit

um sit

ut sit tradere. Ita enim plerumque pervolvere poterimus, quibus homo homini jucundus reddatur. Nam operatio bona est quae cuiusque natura & substantia conveniens est. Si ergo fiat quod natura cuiusque, conforme est, percipiet alter in se bonam operationem, cuius is, qui quod natura congruum facit, principium est. Et hoc modo jucundus dicitur.

4. Est vero de natura hominis, quod sit substantia mobilis, intellectualis & in animalium numero. Ac proinde quid natura hominis conveniens sit quatenus substantia & quidem mobilis & intellectualis est & eandem quatenus animam habet sentientem & appetentem spectandum erit.

5. Fit autem quis dupliciter jucundus, vel si principium existat naturae congruentis operationis: vel si testimonium praebeat, aliquem bene operatum esse. Primum autem de his dicturi sumus qui bona operationis in altero principium existentes jucundi fiunt.

PARS PRIMA

Ad membri quarti

ARTIC. I.

D.

JUCUNDIS HOMINI QUATENUS EST SUBSTANTIA ET QUIDEM MOBILIS.

1. Jucundus alteri est qui illius esse & operari in se representat. Nam cuilibet substantiae suum esse & vivere jucundum est: substantia enim esse est ejusdem, quatenus substantia est, bonum, & vivere nihil aliud est quam operari. Hinc jucundus existit qui se opus alterius exhibet. Nam quilibet suum esse, vivere & operari ex suis operibus cognoscit. Exhibet autem se quis alterius opus, proficendo se quod est per illum esse v. g. Doctorem, sapientem, prudentem, artificem.

2. Item is jucundus est qui gratiae alicujus mutationis sensum in altero excitat. Nam substantiae mobiles moventur & mutantur, & immutationis mediante tendunt in meliorem statum. Ergo si sentiant in se gratam immutationem, percipiunt bonam operationem & voluptate afficiuntur. Amantur ergo ii, a quibus quis percipit se celeriter immutatum in melius esse. v. g. si horum opus sciatur quod antea ignorabatur, aut qui improbus erat redditus sit probus.

3. Jucundus quoque est labores alicujus mintiens. Nam substantiarum mobilium & quidem earum, quae ex contrariis constant, factusque interitus obnoxiae, natura conveniens est, non semper moveri, sed gratam percipere motus & quietis vicissitudinem. Hinc illud;

Quod caret altera regnis durabile non est.

Amantur ergo tanquam jucundi. 1. in rebus quæ aliis difficiles fuerent occasio quædam existentes. Nam occasio motuum aliquod desideratum & acceptum est sine labore nobis offerens id quod tanto labore parandum erat. Jucundi autem sunt qui laborem minimum: immunitio enim laboris aliquam gratiam quietem facit. Occasio autem vixitque eorum quorum conversatio facit, ut reddamur amici & familiares eorum, ad quorum notitiam non sine magno labore potuissimus pervenire. 2. Labores alterius in sese derivantes. Nam alterius labor in nostris negotiis nostra quies est. Hinc amatores, ut jucundi sine amatio, in sese recipiunt gestanda quæ ipsis oneri sunt. 3. Pro aliis vigilantes. Horum namque vigilia illorum, quorum gratiam vigiliant, quies est. Hinc amantur milites, quando pagani percipiunt, se horum vigiliâ securè dormire. 4. Auxilium præbentes & partem laboris ferentes. Pro quâ parte enim laborant, pro eâ quietem ceteri sentiunt. 5. Facientes, ne molestia ex laboribus sentiantur. Nam quodammodo in quiete videtur esse qui nullas ex laboribus molestias percipit: & nulla quies jucunda reputatur, nisi sit cessatio ab ejusmodi laboribus, qui cum molestia conjuncti sunt. Ne autem molestiam ex laboribus suis quis sentiat, prodest alia jucunda interea, dum quis laborat, intellectui vel sensibus objicere quibus inventus minus sentiat molestias laborum. Hinc illud: socius faciendus pro vehiculo. Hoc callido remedio solent uti diligentes patres fam. dum molestias laborum ministris minuire student: se ipsos enim alacros in laboribus exhibent & quæ auditu jucunda sunt narrant.

ARTIC. II.

DE JUCUNDIS HOMINI QUATENVS EST SUBSTANTIA INTELLECTUALIS.

1. Intellectus operatio se bene habens singulari afficit hominem voluptate. Nam intellectus præstantissima anima humane facultas est: & per consequens etiam voluptas ex hujus facultatis operatione bonâ plane singularis est.

2. Intellectus dux sunt operationes, discere & docere: cui utrique operationi quid jucundum insit videndum est.

3. Jucundam qui vult colere amicitiam non ut sapiens docere debet. Nam qui ab altera tanquam sapiente discit, honestam colit amicitiam, de quâ hic non loquimur. Nec apud vulgus vis gratas quæ ut sapiens docet: quia vulgus susceptum est ad abstrusas rerum causas cognoscendas. Quæ ratio est, quare vulgus eruditiorum veterum sapientum scripta, qualia sunt Aristotelis, Platonis, Euripidis &c. negligit, & introreat lectioni eorum, qui in anilibus fabulis recitandis sunt occupati, eorumque integris voluminibus vix utuntur altera proposito sapienti homi-

ne di-

no digna eras parati. Quapropter non est, quod sophistæ glorientur, sua scripta per totam orbem terrarum legi: exiguum enim sapientia testimonium prebet ab omnibus communiter magnifere.

4. Jucundi ei gò sunt recitantes nova & antea nunquam audita sed tamen i. intellectu facilia. Nam vulgus audiens nova, quæ, si atrox ac audis percipere potest, cum jucunditate discit; quia sentit, se intellexisse bene operari: motum enim quod est incognitum est; cognoscere autem hactenus incognita est discere; cum facilitate discere est jucundum. 2. Et talia quæ celeriter discuntur. Nam intellectus quò celerius discit eò melius ad suam pervenit cognitionem scil.: Et ita voluptate afficitur sentiens, se bene operari. Ut autem celeriter quis discat, evitanda sunt in novis recitandis ambages. Li enim qui multis utuntur ambagibus in narrandis, quæ gesta sunt, sive judiciales sive extrajudiciales causas tractent, molestia audientes afficiunt. 3. quæ admirabilia esse videntur. Nam admiratio est quedam discendi concupiscentia; ac proinde quæ admirabilia arrat facit, ut auscultans cum cupiditate discat. Quod verò facimus cum cupiditate faciendi hoc cum jucunditate facimus. Concupiscentia enim quid abirenda omnes molestias superat. Hæc causa est, quare qui dulcedandi gratiâ fingunt gesta quæ gesta non sunt, variat circumvolutiones, et quo pacto hic vel ille pericula, sed vix & non nisi inopinatis necesse consersis comminiscantur. Nam hæc omnia admirabilia sunt parvum quod legentibus cupiditatem inquirenda in eventum. Quapropter & similia narranda vis, quibus quis suavis futurus est.

5. Jucundi quoque sunt qui bene imitari possunt. Propter ea enim inspectio imaginum depictarum, statuarum, lectio carminum, jucunditate patitur: quia poësis, ars pictoria & statuaria in imitatione rerum consistunt. Dum enim de imitatione judicamus, ratiocinamur, & id quod imitatio expressum est colligimus: & quando mediante ratiocinatione causas imitationis bene facta reperimus, sentimus nos intellectu bene operari. Rationes enim & causas, veras reperire est bene discere. Hanc eandem ob causam & histriones, qui comœdias vel tragœdias exhibent, jucundi sunt: imitatores enim existunt.

6. Eloquentes etiam jucundi & amabiles sunt. Nam quæ verè eloquentes sunt etiam in metaphoricis vim docendi habentibus: & dum non longè perire solum sed tales quæ ratio conjici facile potest: sentit intellectum, dum audis dicentem, se discere.

7. Est & jucundum, differere de iis, quæ cujusque vitæ generi convenientia sunt. Quæ namque cujusque generi vitæ congruunt hæc cum cupiditate desit. Est autem cum cupiditate discere jucundum. Hinc cujusque vitæ genus nosse debet, & huic convenientia differere quæ in conversatione gratum & acceptum esse vult.

8. Quem

8. Quemadmodum cuiusque vite genus inspicere convenit, si discursibus gratus & acceptus esse velis; ita quoque ingenium. *Nam alii homines magis memoria, alii magis iudicio instructi sunt. Cum iis, qui memorosiores sunt, tententis, cum iudicio instructis rationibus & causis agendum est.*

9. Dissimulare ita, ut is, cui jucundus esse vis, id solus intelligat, jucundum est. *Nam ut non intelligenti dissimulare molestum est: ita eo jucundius est intelligenti: sentit enim se bene operari qui intelligit quod ceteri ignorant. Et hoc pacto decet dissimulare, si jucundus esse velit: quia homines aperti negliguntur: in iis enim intellectus noster nihil sentit, se intelligere.*

10. Ita patet quomodo discere alteri reddatur jucundum, seu quomodo quis principium bene discendi existens alteri jucundus fiat: sequitur, quomodo quis alterum ad bene docendum præparare debeat. *Nam bene docere altera operatio intellectus est, qua voluntatem in homine excitat. Est ergo ejus, qui jucundus alteri esse vult, observare occasionem, ad quid narrandum hoc vel illo tempore sit pronus, & ad hoc faciendum eum instigare. Nam ad quod narrandum vel docendum quis pronus est, hoc cum jucunditate quâdam narrat. Item ad id narrandum instigandus est, quod narrans attentos auditores scit se habiturum esse. Consultum quoque est auditores ad attentionem præparare. Nam hac faciunt ut quis operationem jucundam suscipias.*

ARTIC. III.

DE

JUCUNDIS HOMINI RATIONE AP- PETITUS ET PHANTASIE.

1. Operatio appetitus in hoc conficit, ut excitatus à bono ad illud tendat. *Nam appetitus hoc ipsum est quod excitat affectus & movet spiritus, quibus ipse homo ducitur rapiaturq, ad operandum id, quod intenditur.*

2. Tunc autem quis putat se bene appetere, quando finem ad quem tendit singulariter vel jucundum vel utilem existimat, eumque se obtinere posse firmissimam spem habet. *Nam si qui appetit desperet de fine obtinendo, vel concipiat parvum utilitatis vel jucunditatis eidem inesse, cessat appetere adeoq, appetit cum molestia: quia molestia est id quod facit homines ab operando abstinere. Unde per contrarium, si spem quis habeat obtinendi bonam, & hoc, si obtinuerit, singulariter bonum futurum existimaverit, perficietur appetitio eritq, jucunda.*

3. Quæ

3. Quæ de causâ jucundus est qui de obtinendo aliquo bono, quod quis appetit, spem excitat. *Nam hic in appetente representat bonum, quasi appetens jam habeat.*

4. Item qui bonitatem ejus, quod appetitur, extollit. *Nam hic reddit appensionem in appetente jucundam.*

5. Ad phantasiam spectat recordatio; fit enim recordatio, quando phantasia præteriti boni imaginem ita exhibet quasi præsens esset. Quapropter recordatio jucundi boni jucunda est. *Dum enim recordamur jucundi discipulus boni, eoque afficimur voluptate, ac si illo tanquam præseste fruamur. Hinc tristari ob mortem amici cum jucunditate nonnunquam conjunctum est: dum namque tristamur, in memoriam nobis illius conversationem revocamus & quasi præsentem eam sentimus.*

6. Excitare ergo in altero jucundam recordationem reddit cum suavem & jucundum. *Nam quemadmodum spes futura; ita recordatio præterita velut præsentia exhibet. Non autem solummodo jucundorum recordatio jucunda est sed & tristium. Nam malorum, quæ quis honestè aut cum admiratione aut præter opinionem evasit, recordatio jucunda est: quemadmodum enim præter opinionem periculum evadere jucundum; ita quoque recordatio ejusdem. Hinc etiam is jucundam excitat recordationem qui in memoriam alicui revocat pericula quæ quis honestè & cum admiratione evasit.*

7. Totus jucundus fit, qui ita cum amico conversatur, ut sui absentis jucundam, eamque continuam memoriam relinquat. *Nam ita quasi semper præsens esset jucundus existit, & sui desiderium excitat, ut appetatur. & de eo præsentis lateretur amicus, non aliter ac is, qui suum bonum, quod hætenus diu appetivisset, obtinuit. Relinquit autem quis suam memoriam amico, quando ita cum ipso conversatur, ut conversatio cansletur reminiscenciam. Nam reminiscencia fit, quando motus animi ita se habent, ut alter subinde post alterum fieri natus sit. Quod quando fit, memoria alicujus rei etiam aliud agens excitatur. Quapropter ita jocabitur qui perpetuò jucundus esse vult, ut, quicquid amicus absens tractet, reminiscatur jocorum: ita enim quotidie jucunda conversatioque memor eris, & desiderio absentis ducetur.*

ARTIC. IV.

DE

IIS QUÆ RATIONE QVINQUE SENSUUM
JUCUNDA SUNT.

1. Homo animal existens instructus est sensibus quinque, visu, auditu, olfactu, gustu, tactu.

Rrr

2. Sin-

2. Singuli sensus suam voluptatem nanciscuntur ab objectis circa quæ occupati sunt, & facultate circa ea operandi. *Nam sensus circa objecta sua operantur & ab his afficiuntur: si erga hæc operantur & bene afficiuntur voluptas suboritur.*

3. Hic sufficere dixisse, quomodo ab objectis sensus bene afficiuntur. *Nam amicus amico jucundam sensuum operationem efficere aliâ ratione non potest, quam representando objecta, quibus sensus bene afficiuntur.*

4. Omnia autem sensibilia vel per se vel per accidens talia sunt. Sensibilia per accidens sunt, quæ non ipsa afficiunt sensus, sed iis, quæ sensus afficiunt, accidunt. *v. g. lapis non per se videtur, sed illud album, cui lapis accidit.* Sensibilia per se sunt, à quibus quæ talibus sensus afficiuntur. Et alia sunt propria alia communia. Sunt autem propria cujusque sensus, quæ unum aliquem sensum afficiunt, velut color & lux visum. Communia sunt, quæ non unum certum sed omnes sensus afficiunt. Qualia sunt motus, quies, figura, numerus, magnitudo. Hæc objecta quo pacto procreent singulis sensibus jucunditatem considerandum est: *ita enim patet, quomodo presentando objecta sensibus amicus amico jucundus esse possit.*

5. Bene afficiunt sensus 1. proportio objectorum. 1. Varietas eorundem. 3. Novitas. *Nam sensus dati sunt homini discendi etiam gratiâ: unde fit, ut non modo intellectui, sed etiam sensibus jucunda sit & varietas & novitas.* Objectum autem proportionatum jucundum est: *quia deprehendimus à disproportionato objecto molestiam gigni.*

6. Visum delectat 1. pulchritudo. *Nam pulchritudo consistit in proportionate consistente in numeris, reddensq; objectum visui aptinè proportionatum.* Ita quod objectum visus proprium concernit colores nonnulli sunt pulchri & bene affecti, ex quorum inspectione homo delectatur. Est enim uerosensibile omnes colores ex proportionate albi & nigri compositos esse, eosq; quæ habent proportionem in numeris, visum bene afficere, proportionem autem à $\lambda\gamma\theta\upsilon\zeta$ habentem molestiam visui parere: est autem à $\lambda\gamma\theta\upsilon\zeta$ proportio, quæ numeris efferrî nequit. Objectis communibus motui, quieti, magnitudini, figure itidem pulchritudo inest bene affectioni visum. Hinc saltationes pueræ sunt disciturq; quis pulchrè saltare, quando motus ejusdem consistit in numero respondentis sono, qui itidem in numero consistit, seu harmoniâ. Ratione magnitudinis & figure pulcher homo dicitur qui habet magnitudinem & figuram totius corporis singularumq; partium ad totam & ad se invicem relatarum per symmetriam proportionatas. Circa parandam pulchritudinem in motu, & quiete ars multam potest.

poss. Quapropter iucundum se suâ arte exhibet qui operam dat decenti motui corporis, singularumque partium ejusdem; & ut has ad quietem decenter disponantur; neve circa hæc quicquam affectatè fiat. *Nam affectantes patetris audientem fana stolidi & non amantur sed vilipendantur.* Est autem affectare sui absque auctoris consensu & ut sit admirationi operari. 3. Delectat etiam visum varietas & novitas. *Nam hoc causa est, quare amatores, ut placeant suis amantibus, utuntur vestimentis varietate & colorum novitate distinctis, novis etiam eisdem induunt figuris & modo contrahunt modo dilatant caligas.* Sed si & hæc cum affectatione fiant, stoliditatem indicant & faciunt, ut quis vilipendatur. *Quâ de causâ Galli, qui præ cæteris populis novitati student, ut affectare videantur, semper aliquam singularem usum præterdere solent, cuius gratiâ figuras vestimentorum mutant.*

7. Auditus itidem sonorum proportionem, varietate & novitate bene afficitur. *Hæc enim causa est, quare harmonia oritur ex proportionem sonorum in numeris consistente.* Fiant ergo ratione auditus iucundi & amabiles. 1. qui vel ore vel fidibus canendo aures amicorum mulcent. 2. qui sonum vocis, quando loquuntur, secundum proportionem temperantes acutum scilicet cum gravi, lenem cum aspero, submissum cum claro gratâ varietate miscunt. *Nam ex bisce soni diversimode componuntur & infinitis modis variant, quemadmodum ex proportione albi & nigri colores.* Quomodo autem temperamentum querendum sit, ex sequentibus fundamentis addisci potest: sonus acutus offendit auditorem, quia nimium penetrat, dum auditum multum & brevi tempore afficit, quemadmodum tactum id quod pungit. Gravis sonus non satis excitat auditorem: est enim tardus & longo in tempore parum movens auditum, similisque ei, quod in tactu obtusum vocamus, quod non pungit sed pellit. Levis sonus mollitie suâ tedium & fastidium auditori parit. *Similis enim est ei, quod gustui dulce est.* Aspera vox exacerbandi vim habet. *Inde enim videmus canes accendi ad iram, quando sanum litore R. audiunt.* Submissa vox molesta est audienti; quia reddit operationem auditus difficilem, dum ex audiri distinctè nequit quod dicitur. Nimis clara vox nimium afficit sensum; quemadmodum quod supra modum splendens est oculos. Eum ergo, qui vocè & sermone auditui amici, cum quo conversatur, gratus & iucundus esse vult, decet ista probè perpendere, & moderamen adhibere.

8. In odore hoc peculiare est, quod semper homini vel molestus vel iucundus existat. *Nam in cæteris sensibus contingit, eos facere suum officium sine voluptate & molestiâ: ac odor semper vel molestiam*

vel voluptatem junctam habet. Quæ de causâ homo, quod tamen bestia
facere videmus, hoc sensu non facile utitur ad differentias rerum inquir-
endas: Unde tradunt phisici, hominem distinguere odores suavitate &
horrore, quomodo animalia que duos oculos habent colores. Quare
periculosum est ei qui jucundus esse vult, odoribus operam dare.
Nam præterquam quod sine affectatione hoc fieri nequit, æq̃ molestus ac
jucundus esse potest. Quamvis amores tractantes etiam odoribus studeant.
De quibus tamen Plautus hoc facit judicium:

----- mulier recte olet
ubi nihil olet

Nam istæ hæc veteres, quæ se unguentis unctant interpoles,
Vetule, edentule, quæ vitia corporis fuce occultant,
Ubi se sudor cum unguentis confociavit, illic
Iisdem olent, quæ quom una multa jura confundit coquunt.

9. Tactus in hominibus exquisitissimus est, præsertim in
iis qui acutiori sunt ingenio. Nam cutis mollities acuminis ingenii
signum est. Afficitur autem bene tactus, quando calidum & frigi-
dum bene proportionata ad sensum sunt. Objecta enim tactus sunt
validum, frigidum, humidum siccum, durum, molle: quæ ut bene affi-
ciant tactum, optimè ad hunc proportionata esse debent; cum primis au-
tem calidum & frigidum. Nam si vel calor vel frigus aëris corpus nostrum
circumstantis parum excedat, statim molestus agitur. Est & molle
gratius tactui quàm durum. Quæ causa est, quare molles homines u-
tantur pulvinaribus, id est amatores mollitie cutis amafiorum capiuntur.

10. Gustus olfactu exactior est in homine. Nam aut tactus
quidam est aut tactui quid simile. Objecta gustus sunt, dulce & amarum;
illius subjectum est corpus pingue; hujus salsum. Inter dulce & amarum
hæc veteres media sunt interjecta, acerbum, acre, acidum & acutum. Qui
ratione gustus juvenandus esse vult, quid cujusque palato conveniens
sit, inquirere debet.

11. Accidentalisa sensuum objecta varia & innumera sunt; omnia
scilicet entia, quæ una cum objectis sensuum percipiuntur. Adeoq̃ de hisce
nihil hic dici potest. Hoc tantum velut maxime conducens ei, qui amicum
jucundus & non molestus esse vult, annotandum hic est: ut scilicet fugiat om-
nes sordes, mundumque se in cultu corporis & vestitu exhibeat.
Nam quicunq̃ tandem sensu unâ cum objecto sordes percipit molestus affi-
cietur. Quam fugere omnibus modis decet amicum jucundum.

ARTIC.

ARTIC: V.

D. 2

AFFECTIBUS QUIBUS QVIS JUCUNDUS REDDITUR.

1. Fit jucundus quis suo amico vel affectus præ se ferendo vel in amico excitando. Quapropter hæc duo circa singulos affectus considerata sunt.

2. Ei qui jucundus esse vult, ira, quantum fieri potest, fugienda est, aut si contigerit irasci, promptitudo ad remissionem exhibenda est. *Nam supra ostendimus, irasci molestum esse. Hinc si contingat irâ suâ molestum esse, promptâ remissione correctio molestiæ fieri debet; ita enim aliquam voluptatem pariet. Nam subita molestia depositio voluptatis est. Cui accedit quod alias cum hominibus ad reconciliatorem pronis inire amicitiam homines desiderant. Jucundus irâ redditur, qui ob amici sui contumelias magis, quam proprias irascitur. Magni enim amoris indicium est amici sui contumelias magis quam proprias observare. In amico autem iram concitare erga alterum non est tutum ei, qui vult jucundus esse. Nam omnis ira est molesta ante obtentam vindictam, post vindictam idem nihil suavitatis sèpenumero habet, sed cum remissione conjuncta. Magis danda opéra est, ut amici irati ira leniatur, si jucundus esse velis. Hinc nonnulli, qui placere volunt, ab iis, quibus amicus irascitur statim vindictam sumunt, quò ira amici leniatur.*

3. Qui metuentes erigunt, animumque addunt jucundi existunt. *Nam is qui metum deponit liberatur à molestiâ: metus enim omnis cum molestiâ conjunctus est: à molestiâ autem liberari est jucundum. Confidentem autem amicum reddit 1. qui argumentis confidentiam suadentibus utitur v. g. qui dicit, malum quod metuitur longè remotum esse, non esse magni momenti, illatum facile corrigi posse, eos à quibus malum metuitur mutasse animum & nolle malum infligere, non amplius iratos sed placatos esse, ut velle quidem, sed non posse. Quæ argumenta persuasoria latius in Rhetoricis proponuntur. 2. qui ministrat media effugiendi periculum. Quamvis magis officium utile quam jucundi amici præbet, & ex accidenti jucundus sit.*

4. Nonnunquam jucundus fit excitans pudorem; si hoc facit in iis personis, quibus pudor gratus est, quales sunt juvenes & adolescentulæ. Debet autem error objectus levis esse & facile emendabilis, quo pudor movetur. *Nam si error levis sit & facile emendabilis, latabitur homo adolescens super specimine tam boni affectus adito.*

5. Stomachationem præ se ferre & in amico movere reddit jucundum eum, qui conversatur cum homine justo amante. *Nam omnes qui amant justum ex hoc affectu voluptate afficiuntur: Indicat enim hominem justum.*

P A R S SECUNDA

Membrum quartum.

DE

TESTIMONII BONÆ OPERATIONIS JUCUNDITATEM PATIENTIBUS.

1. *Ita homines sunt comparati, ut testimonia bonarum operationum ab aliis requirant, & voluptate afficiantur, si alicuius judicium bonam operationem dicitur. Quapropter singula iterum, in quibus hominis natura consistit, persequentes, de testimoniis, quibus quis gratus & jucundus redditur, circa unamquamque operationem ferendis dicitur sumus.*

2. Fertur autem testimonium de cujusque bonâ operatione vel expressè laudando & approbando eam, vel tacitè, dum quis factò aliquo declarat, eam bonam esse.

3. Jucundus ergo est, qui nec contradicit nec corrigit amicum, sed quæ dicuntur aut fiunt, nisi aliud ratio amicitiae dicitur, approbat. *Per quem enim percipimus, nos malè operatos esse, molestus nobis est. At per eum, qui nos corrigit, hoc percipimus. Quapropter solent qui de amicitia disputant dubitare circa correctionem ejus cum quo conversatio est. Nam non corrigerè amicum, sicuti opus sit, offe eam negligere nec ipsi omnia bona capere. Hinc Cato fertur dixisse: multò melius de quibusdam acerbos inimicos mereri, quam amicos qui dulces videntur; illos verum sepè dicere, hos nunquam. Est præterea neminem corrigerè vilem sese exhibere: vilem autem contempnimus nec dignam amicitia reputamus. Quapropter distinguenda sunt genera amicitia: aut enim honesta aut utilis aut jucunda colitur amicitia. Qui colit amicitiam honestam liberè non tamen asperè corrigit amicum eique contradicit honestate id exigente. Nam qui liberè corrigit ex intimâ amicitia id facere videtur; qui non asperè, tendit ad emendationem alterius tanquam hominis carissimi; hic autem honesta amico casus & acceptus est. Honestus namq; vir maxime facit honestatem, nihilq; huic molestum est, per quod eam consequitur. Et hujus amicitia proprium est præceptum, quod exhibet Tullius quando ait: Omnis igitur hac in re habenda est ratio & diligentia: primum, ut monitio acerbitate, deinde objuratio contumeliâ careat, in obsequia autem comitas adsit, assentatio vitiorum adjutrix procul amoveatur, quæ non modò amico, sed ne qui-*
dem

Non libero homine digna est. In amicitia utri, si amicus quâdam in se erret, unde dânum nasci potest, corrigendus erit. Nam amor *bucri in avara est pecunia cupido homine facit.* ut nulla correctio molesta ipsi sit, modo videat conducere eam sibi ad utile bonum. Jucundum enim huic est quod utile est. Par mihi videtur esse ratio in jucundâ amicitia. Quâ de causâ qui jucundam colit amicitiam nullâ in re corrigere debet amicum, nisi jucundi boni obtinendi gratiâ. Nam si reprehenderit amicum, correctiâne plus jucunditatis impetrari, non poterit ea esse molesta. Unde colligo, nullam contradictionem & correctionem molestam esse, nisi eam, quâ tendit ad contrarium ejus boni ob quod amicitia colitur. Jucundum itaque amicum quoad mores corrigere, & suâ correctione tendere ad id, quod ipsi jucundum non est, molestum emittit. Ponamus, amicum jucundum delectari mendaciis, sanè qui eum vult corrigere & hac agere ne mentiatur, molestus erit: at qui mendacium ista corrigat, ut majus fiat, quàm ab ipsa dictum est, magis jucundus quàm molestus erit.

4. Est & jucundus qui observator & exprobor peccatorum non est, magisque quæ bona, quàm quæ mala sunt in hominibus observat. Nam homines, qui virtutibus non dant operam, sed voluptatibus corporis dediti sunt, ipsi student sua peccata ignorare, quò malam fugiant conscientiam, & ne illa excitata addat ipsis tormenta & molestias. Quapropter jucundi hisce sunt, qui aliorum peccata non observant nec exprobrant: suat enim ab hisce securi, nec metuent, ne ob peccatum aliquod commissum creetur aliqua molestia.

5. Præterea jucundus est qui se amici moribus accomodat, & habitum cultumque ejus imitatur. Nam imitator qui est, tacite approbat tanquam bene gesta, quæ alter agit: & ita hujus tacite testimonio alter sentit, se bene operari: nec enim id quod improbat imitatur. Hoc ipso suum erga regem declarant amorem ipsiusq; benevolentiam captant Galli & nas rursus horum: dum illi regis nas illorum cultum habitumq; corporis imitantur.

6. Ex eodem fundamento æmulator jucundus est, modò æmulatio contingat in bono, quod uterque sine alterius detrimento obtineri potest, quòque nec æmulator indignus videtur. Nam qui æmulatur testimonium fert de altero, eum habere in se bonum peculiare; & hac parte fit jucundus. Sed hæc jucunditatem absorbet molestia, quàm alter percipit vel ex stomachatione, quando æmulatorem eo bono indignum putat, vel etiam inde, quod videt suum bonum hujus emulationis immittitur nisi. Quapropter plebejus, qui æmulatur nobiles in æquationibus exercitiis, exorsus redditur propter stomachationem squam suâ æmula-

emulatione in his excitat. Unde colligimus, æmul-
dam esse, si fiat inter pares genere, dignitate & divi-
bonum quod uterque sine alterius incommodo habet.
hæc emulatio cum nullâ invidiâ & stomachatione est con-
stâ amicitia emulatio jucundissima est. Nam nihil
chationis secum inferre potest, & amicus in amulo suo co-
plar suarum virtutum. Id quod honesto viro jucundissim-

7. Jucundus etiam est qui alterum amat & honorat
 quæ amari & honorari vult. *Nam qui amat & honora-*
testimonium de bonis, quæ huic insunt. Quia verò diver-
diversa amoris signa sunt edenda (Nam si debiti am-
datur, nec sentiet amicus, se amari) hinc eum, qui edidi-
cimen, decet admirando amare. Nam quem sapientem
ramur. Est enim sapientis, nosse abstrusissima, divini-
maximè remota, quæ communiter incognita sunt; & hec
miratione esse solet. Qui virtutem aliquam & pruden-
se communiter utilem esse, præ se ferunt laudand-
Nam eos, qui suis virtutibus aliis communiter profunt, j-
bustos, agiles (laudamus enim & corporis virtutes, quibus
desse videmus) solemus verbis magnitudinem describenti-
 Qui jucundos se esse concipiunt, hos desiderando il-
 tiam amare debemus. *Nam cujus presentia exhilara-*
mur, quod jucundus nobis sit. Amor ob utile bonum
munerando, vel debitum confitendo, & media remu-
rendo. Nam hæc ipso testimonium ferimus, cum utilen-
ratio est, si dicamus, civis vel alios homines querere me-
beneficia amici vel fateri, se remunerare non posse benefa-
tus autem quisque ad ita amandum accedere debet,
prædicare incognita. Nam qui testatur de aliquo inc-
stimonium deprehenditur inane & falsum. Ex inani an-
stimonio nihil jucunditatis alter percipere potest; quin pot-
lestiâ, dum inania alterum loqui audit. Quare de prædic-
amandi sunt vicini, familiares, si quorum rebus gestis int-
cum nostris familiaribus conversati, aut qui publicè nos-
ita videbimur non incognita laudare. Conducit etiam,
de amari judicare non posse, provocare ad judicium alicujus

8. Ut autem in specie nonnulla de bonis op-
 camus, de quibus testimonium ferentes aliis jucund-
 cundi primò sunt qui immutationes in meliorem &
 statum in nobis de prædicant. Ita v. g. adolescentibus j-

augmentum statura, partitudinem barba, morum bonorum, eruditionisq; notabile accrementum laudant. Nam homo substantia mobilis & mutabilis sentiens in se gratam & in melius factam mutationem afficitur voluptate: dum autem ita laudatur sentit eandem.

9. Docentes vel aliquid narrantes avidè audire jucundum est. Nam hoc est signum, quo præbemus testimonium, alterum suo munere docendo vel rem enarrando fungi. it. celeriter & statim intelligere quæ dicuntur, nec dicentem sæpius rogare, quasi non satis intelletum sit quod dictum est: qui enim denuo rogatur, sentit, se dicenda male functum esse officio.

10. Est & jucundum beneficia oblata avidè acceptare & se lætum hilaremque ob data exhibere. Ex hoc namq; signo colligit alter se benefaciendo pulchrè functum esse munere suo. Par est ratio, quando in convivio sumus, ut scilicet tunc avidè comedamus, non quemadmodum nonnulli facere solent, à cibo abstinemus. Nam avidè comedens testimonium fert probè preparati cibi: unde sentiens paterfam. se bene functum munere suo voluptate afficitur.

11. Tandem in cujusque bona seu animæ seu corporis seu interna seu externa inquirendum & hæc deprædicanda sunt, si jucundus existere velis. Nam dum deprædicatio fit, excitatur in audiente voluptas; quia sensu in ipso oritur bonorum, quæ habet. v. g. si patrisfam. pecus inspexeris, singula quæ his bona insunt observanda & extollenda sunt: afficitur enim voluptate sua bona sentiens. Hæc autem circa omnia bona seorsim enarrare infiniti foret laboris.

PARS TERTIA.

Membri quarti.

DE

HILARITATE ET LÆTITIA QVA QVIS JUCVNDVM SE EXHIBET.

1. Ad officium jucundi amici pertinet hilari facie & læto ore comparere: nec querulum existere. Nam quemadmodum molestiam indicantia molesta; ita voluptatem significantia jucunda sunt. Læticia autem & hilaris facies signum perceptæ voluptatis est.

2. Quammaximè verò lætum hilaremque in convivio esse decet. Nam dum voluptas percepta significatur, unà quoq; testimonium fertur, hospitem in apparata bene functum esse suo munere.

3. Hospitis etiam, qui convivæ in suâ domo recipit, est hoc agere, quò omnes qui in familiâ sunt hilares & læti appareant. Jucundum namq; erit convivis nullum ex nullo hominum molestie signum percipere.

DE
OBSERVANDIS CIRCA UTRAMQUE AMICITIAM,
UTILEM SCIL. ET JUCUNDAM QVO
DURENT NEC STATIM DIS-
SOLVANTUR.

1. Utilis & jucunda amicitia plerumque inter improbos est & incontinentes. *Nam virtuosus qui sunt honestam colunt amicitiam; ceteri utilem vel jucundam.*

2. Mali homines nullam constantem amicitiam colere possunt. *Nam mali se ipsos amant tali amore qui aliis & sibi ipsis perniciosus est & odium parit. Tum vero improbi inter se pugnant; quia & vitia hominum maxime contraria sunt. Contrarii enim sunt avarus & prodigus, audax & timidus, superbus & pusillanimus, lenis & iracundus &c. Quapropter dum contraria agunt mali, ejus vero quod jucundum est contrarium molestum existit: necesse est si improbo sue actiones sunt jucundae, eas, quae his contrariae sunt, molestas ipsi existere. Improbus ergo improbo amicus non erit; quia molesta quae sunt odium pariunt. Inest & hoc improbis, quod hinc inde fluctuent & rapiantur, quorsum affectus, ira, odium, lenitas, metus, confidentia, crudelitas, invidia, immatura stomachatio & misericordia ducunt. Hinc accedit, operationes malorum diversae & pugnae esse & adeoq; raro alterum alteri existere jucundum, sed plerumq; molestum. Unde quemadmodum bonitas homines maxime vios; ita malitia eos multos reddit & dissociatos.*

3. Quò autem inter eos, qui probi & honesti non sunt, amicitia firmetur, necesse est, id vitari, ob quod malitia hominum amicitiam evertit. *Nam cessantibus causis cessabit etiam id quod inde causatur.*

4. Videntur autem quae causae existunt improbis, quo minus amicitiam colere queant, corrigi posse. 1. similitudine morum, si accidat eos delectari iisdem vitiosis actionibus. 2. si qui diversorum morum sunt de sua malitia quid remittant. *Nam si de causa dissolvente amicitiam quid remittitur, minus potens est ad effectum suum producendum. Cùm primis autem malo, um hominum amicitiam firmat similitudo morum. Quemadmodum enim vir honestus inspicens virtuosas actiones movetur ad benevolentiam: ita nonnunquam vitiosus immeris alterum amant, in ipso imaginem sui conspicientes. v. g. si latro latronem videat atrocitatem callide & artificiosè exercentem, delectatur ipsius actionibus & singularem circa eundem concipit benevolentiam.*

Unde

Unde proverbium, similis simili gaudet. Hinc etiam ex conversatione alicujus cognoscimus tanquam ex signo mores ipsius juxta illud.

Noscitur ex socio qui non cognoscitur ex se.

5. Sed nec hæc media usquequaque sufficientia sunt ad firmandam fatis improborum amicitiam. Nam licet malus cum, qui similis malitia est, videatur amare ut seipsum; quia tamen mali erga se amor verus & constans nullus est; dum enim sentiunt se quotidie suam malitia pessimam & in deterius ire sibiq; ipsis in perniciem vivere, se suamq; vitam oderunt: nec amicum ob similitudinem morum constanter amare possunt. Non etiam admittit invidia, ut alter alterum bono aliquo afficiat, sed quilibet studet sibi consulere magis quam amico. Nec quoq; fieri poterit, ut affectus similiter mutantur, dum scilicet alter metuit vel confidit, ut idem alter faciat. Tum vero nullus improborum alterum novit amare, magisq; amari vult, ac proinde omne amicitia exercitium cessat: dum namq; uterq; vult amari, nemo amat. Jubeat etiam summa infelicitas, que hanc amicitiam consequitur, malos statim ab amicitia recedere: uti enim virtutes ad conservationem hominum, ita vitia ad perniciem & interitum pertingunt. Cum autem quo firmior est malorum amicitia, eo vitiosiores edantur actiones: sequitur, quo magis amicitia malorum colitur, eo perniciosiores sibiipsis malos fieri: ac per consequens, quando interitum sui ex amicitia nasci deprehendunt; cogi easdem amicitiam dissolvere.

6. Ex hisce omnibus patet, quicquid agas vel tentes, nullam nisi inter bonos & abilem amicitiam introduci posse; quia sine amicitia hominum omnis vita & societas misera est; malorum vitam miserrimam esse, bonorum autem & virtuosarum felicissimam jucundissimam & suavissimam. Bonitatem ergo sectari necesse est, si quis & sibi & aliis amicis constantissimus esse velit.

LIB. VII.

DE

VARIIS AMICITIÆ ET CUM PRIMIS INÆQUALIS GENERIBUS RITE COLENDIS.

1. Principalissima omnium amicitiarum est ea, quam habemus cum Deo Patre per Jesum Christum. Nam hac perficit omnes reliquas quas colimus cum hominibus amicitias. Quod suo modo demonstratum dedimus lib. preced. cum ageremus de amicitia quam veri Christiani inter se colunt. Quæ de causâ cum de colendis amicitia inæqualis generibus hic tractare constituerimus: motum ab hoc merito faciendum est. Sed accuratus de hac tractatus ad nos non spectat, verum ad Theologos, ad quorum locutionem lectorem remittimus. Tantummodo hic ostend-

508
P A R T I I I.
sacris scriptis, quomoda vera politica & jurisprudentia S. S. Theologia sub-
jiciatur & ab ea dependeat, adeo ut *Christus*, verusq; philosophus nullus sit,
qui Theologus non audit nec à sacra scriptura hujusq; orthodoxis interpre-
tibus ponderet. Brevibus ergo trademus qua ab orthodoxis latissimis vo-
luminibus tradita & demonstrata per compendium sciri debent, quò no-
stra sapientia humana non degeneret in aliquam stultitiam.

CAP. I.

D E

AMICITIA CUM DEO COLENDI.

Principium amicitiae cum Deo est vera fides. Nam iustifica-
ti fide pacem habemus ad Deum per Dominum nostrum *Jesus Christum*.
Per quem etiam fide adducti fuimus in hanc gratiam per quam stamus &
gloriamur sub spe gloriae Dei. Rom. 5. v. 1. & 2. Nec accepimus Spiritum
servitutis ad metum, sed Spiritum adoptionis, per quem clamamus *Abba*,
Pater. Rom. 8. v. 15. Talem ergo inter Deum & nos per fidem obtinuimus
amicitiam, qualis solet esse inter Patrem optimum & liberos. Nam quot-
quot Spiritu Dei aguntur filii Dei sunt. Rom. 8. v. 14. ut quotquot rece-
perunt eum, eis dedit jus, ut filii Dei fierent. 1. Joh. 12. Itaq; de Fide salvi-
fica prius dicturi sumus.

MEMBR. I.

D E

FIDE SALVIFICA.

1. Fides consistit in propositione, quam in cujusque fideli-
um corde intellectus practicus facit mediante Spiritu S. seu potius
quam Spiritus S. in corde non resistentis operatur, quæque talis est:
*Christus me dilexit, pro me passus, crucifixus, mortuus est, & propter
hujus meritum Deus mihi est propitius, ut nunc per Christum sum filius
gratia, & heres vite aeternae, repositaq; mihi sit corona, quam reddet
mihi Dominus in illo die.* 1. Joh. 5. v. 1. Gal. 2. v. 20. 2. Tim. 4. v. 8. Con-
veniunt haec cum iis, quae Orthodoxi nostri Theologi ex Verbo divino tra-
dunt. Nam 1. docent unanimiter; fidem addisci ex verbo praedicationis: fides
quippe est ex auditu, auditus autem per verbum Dei, Rom. 10. v. 17. Er-
go inest intellectui. Sed & 2. practico non theoretico intellectui solummo-
do inest. Nam non in nuda aliqua cognitione fides existit, sed una posita
est in fiducia quadam. Hinc per fidem dicimur habere *omni homo fiducia-*
em. Ephes. 3. v. 12. Scilicet subjectum fidei receptionem intellectus practicus
est, qui non simpliciter affirmat vel negat, quemadmodum theoreticus, sed
affirmatio semper conjuncta est cum appetitione, & negatio cum fuga: &
qualis

qualis est affirmatio, talis est appetitio; qualis negatio, talis quoque fuga. v. g. quando intellectus practicus pronunciat hanc propositionem: Christus medilexit, ut pro me sese traderet morti crucis & reconciliaret me Deo Patri: unà gignitur appetitio meriti Christi & gratia Dei Patris, que per meritum Salvatoris contingit: quando intellectus practicus pronunciat me per apprehensionem meriti Christi esse filium Dei, unà hanc meriti apprehensionem & hanc filiationem appetit. Ita quando apprehenditur intellectu practico hac propositio: applicatio meriti Christi est vita eterna: appetitur applicatio. Fingere enim affirmationem in intellectu practico sine appetitione est dicere intellectum practicum non practicum. Sed ut magis hac pateant: ponamus Christianum in fieri, & esto homo sibi relictus, cogitans, se esse substantiam intellectualem in hoc productam, ut in serviret Deo: nihil autem sentire in sese quod Deo carum esse possit, sed potius similem existere abjecta bestia, que vivit prout ducit cupiditas cibi & potus, se etiam ita moriturum esse; imò fortasse aliquid subesse pejor: animam enim intellectualem immortalem esse & post mortem durius quiddam metuendum: satiusque videri nunquam natum fuisse. Talia meditantis superveniat nunciatio cœcitate intellectus, quodque homo à facie Dei rejectus sit, contigisse ob peccatum Adami; sed Deum ductum misericordiam misisse Filium unigenitum in hanc mundum, & hunc assumptam carnem humanam passum mortuumque, & suo sanctissimo merito nos homines Deo Patri reconciliasse, ut nunc simus ejusdem amici & filii, expectandamque habeamus hereditatem in cœlis, quando corpora nostra resuscitabit à mortuis redditurusque nos est participes sue felicitatis, quâ ipse fruitur, in omnem eternitatem. Hec miser ethnicus ita audiens ope & auxilio Spiritus S. hanc suo intellectu practico concepit propositionem: Christus Jesus Filius Dei unigenitus mei gratia, ut scilicet me redimeret ab omni peccato, venit in hunc mundum & assumptam humanam carnem pro me passus & mortuus est, meque qui eram damnatus in peccatis reconciliavit Deo Patri, ut nunc sim ejusdem filius carissimus, daturusque mihi sit ex gratia suâ tantam suo amico & filio eternam felicitatem. Quid putas, si hanc propositionem ita tanquam certissimam pronunciat ille homo, poterit hoc facere, ut non unâ fiduciam quandam habeat ergo Deum Patrem Christi, meritum? sanè nisi somniantem fingere velis aut ita recitantem propositionem istam, quemadmodum moniales latinum psalterium, fateri cogaris hominem istum maximam in Deum unâ accipere fiduciam, & cum antea desperabat de se, nunc confidentissimum esse. Dum hæc scribo, venit mihi in mentem, quot numero in papatu esse clericos, totaque quotannis non auri tonnas sed miliones absumere, nec hæcenus in facultates animæ melius penetrare posse. Quid queso magis ridiculum esse potest ei, qui in facultate animæ vel leviter inquisivit, quam hoc argumentum: Una

*Una eademq; virtus in duabus potentis generis diversis esse nequit.
Fides est virtus animæ.*

*Ergo una in intellectu & voluntate tanquam diversis animæ poten-
tis esse nequit.*

*Effet autem non modo in intellectu, sed & in voluntate, si consisteret in
fiduciâ. Hoc inquam argumentum prodit profundam aliquam philosophia
ignorantiam, & arguit, eos indignos esse omnibus beneficiis & præbendis.
3. Dixi, hanc propositionem, in quâ fides consistit, in intellectu gigni ope
Spiritus S. Nam intellectus naturaliter affirmat & negat, seu entia com-
ponit & dividit vel mediante causa & demonstratione vel sine causa, quod
contingit in principis, quando inspectis paucis singularibus ruit in uni-
versale, secum dicendo, non dubito quin in omnibus ita se habeat, prout in
hoc vel illo singulari deprehendi. At pro hac propositione faciendâ nullum
naturale medium est: nec enim ut naturale principium nec ut ex naturali
deductum sciri potest. Ergo istam fiducialem in intellectu pratico affir-
mationem solus operatur Jēsus Christus per Spiritum S. qui fidei inceptor
& consummator dicitur. Hebr. 12. v. 2. Et hoc est opus Dei ut credamus in
eum quem misit ille. Joh. 6. v. 29. quia nobis donatum est τὸ πιστεῖν ἐν αὐτῷ
non solum ut in eum credamus, verum etiam, ut pro illo patiamur. Phil. 1.
v. 29. Hanc propositionem proinde necesse est certissimam & firmissimam
esse. Nam certitudo, quam Spiritus S. operatur, certissima est. Hinc
dicitur εὐαγγ. & μὴ βλασφημῶν, i. e. tale quippiam, quo intellectus se con-
victum deprehendit, ut assensum denegare non possit.*

MEMBR. II.

DE

**CHRISTIANO EX FIDE ERGA DEUM OPE-
RANTE ET ITA AMICITIAM
EXERCENTE.**

1. Fides in Christianis operatur firmissimam erga Deum
dilectionem. Nam firmissimè intellectu pratico apprehensam habens
& actu meditati hanc propositionem: Deus ita me dilexit, ut Filium su-
um unigenitum pro me traderet. Joh. 3. v. 16. non potest non Deum su-
pra omnia diligere. At fidem in firmissimâ talis propositionis enunciat-
ione consistere præced. membr. diximus. Est ergo fides ἐπιστημὴν δι' ἀ-
γάπης operans per dilectionem. Gal. 5. v. 6. Se ergo fidelis ita alloquitur:
Me neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; potestates, neq; principatus, neq;
instantia, neq; futura, neq; altitudo, neq; profunditas, neq; ulla creatura
alia poterit separare à dilectione Dei, quæ est in Christo Jēsu Domino no-
stro. Rom. 8. v. 38. & 39.

2. Hæc

2. Hæc summa dilectio facit. 1. ut præcepta Dei servare studeamus. *Nam maxime diligere aliquem est facere omnia que ipsi placent. Hec ergo est caritas Dei, ut præcepta eius servemus, que gravia non sunt. 1. Job. 5. v. 3. Matth. 11. v. 30. add. Job. 14. v. 21. Nam omnia possumus per Christum, qui nos corroborat. Philip. 4. v. 13.*

3. Secundo ut Christum induamus, eumque in cordibus habitanter teneamus. *Nam cum sciamus Christum esse filium unigenitum & omnes huius actiones Deo Patri placere: nos autem summe diligentes Deum eidem placere studeamus; nulla vero melior placendi ratio sit, quam ea facere, que facit in hoc mundo qui summe placet: aliter operari non possumus, quam ut Jesum Christum imitemur. Quapropter dicitur Christus nobis exemplum reliquisse, ut insequeremur vestigia ipsius 1. Petr. 2. v. 21. Omnium ergo actionum principium est, quod Christus vult fieri, hoc faciendum, quod prohibet fieri, hoc omittendum. Nam quod Christus fieri non vult hoc nobis debet, esse impossibile; id vero solummodo possibile quod Christo placet. Et ita vivimus non nobis sed Christo, Gal. 2. v. 20. Nam Christus est vitis illa vera & Pater ipsius est agricola. Omnem palmitem in Christo non ferentem fructum tollit: & omnem qui fert fructum purgat, ut plus fructus afferat. Job. 15. v. 2.*

4. Tertio ut gratum animum Christo exhibeamus. 1. benefaciendo ipsi in suis membris. *Nam quod facimus uni ex fratribus minus ipsius hoc ipsi facimus. Matth. 25. v. 40.* 2. Magnificando & glorificando eum in omnibus actionibus. *Semper enim magnificandus Christus in corpore nostro, sive per vitam sive per mortem. Nam nobis vita Christus est, mors lucrum. Phil. 1. v. 20. & 21. ita & ipse Christus ait Matth. 5. v. 16. splendeat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera & glorificent Patrem, qui est in caelis; & Paulus 1. Cor. 6. v. ult. Nam empti estis precio, glorificate Deum in corpore vestro, & in spiritu vestro, que sunt Dei. & 1. Petr. 3. v. 11. ut in omnibus glorificetur Deus per Jesum Christum.* 3. Deprædicando ipsius beneficia. *Impleamini spiritu loquentes vobis ipsis per psalmos & hymnos, & cantiones spirituales, canentes & psallentes in corde vestro Domino: gratias agentes semper de omnibus in nomine Domini nostri Jesu Christi Deo & Patri, inquit Paulus ad Ephes. 5. v. 18. & seqq.*

5. Quarto ut operibus carnis & tenebrarum renunciemus. *Nam cum appetitus noster inordinatus reddiderit nos Deo inimicos: infide autem versantes Deum summe diligamus: omnibus modis appetitus inordinatus operatibus resistendum nobis erit. Nam qui quammaxime quem diligit fugit omne illud quod ipsi inimicum est. Facere namque opera carnis inimicitia cum Deo est. Rom. 6. v. 12. & 13. Ne regnato pecca-*

tum in mortali vestro corpore, ut auscultetis ei in cupiditatibus corporis. Neq̄ sistite membra vestra arma iniustitia peccato: sed sistite vos Deo, ut ex mortuis vivas, & membra vestra arma iustitia Deo.

6. Quintò ut nos exhibeamus Deo filios obœdientes. Omnes enim qui credimus in Christum filii Dei sumus. Gal. 3. v. 26. Ne quisquam vos decipiat inanibus sermonibus, inquit Paulus ad Eph. 5. v. 6. & seqq. Propter hæc enim venire solet ira Dei in filios inobœdientes. Ne sitis igitur consortes illorum. Eratis quondam tenebra, nunc autem lux in Domino! ut filii lucis ambulatis (Nam fructus Spiritus sanctus est in omni bonitate & Iustitiâ & veritate) probantes; quid acceptum sit Domino.

7. Sextò. Ut mundum & Sathanam vincamus. Quoniam omne quod natum est ex Deo vincit mundum: & hæc est victoria qua vincit mundum Fides nostra. Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quod Jesus est Filius Dei. 1. Joh. 5. v. 4. & Rom. 12. v. 2. Ne conformate vos seculo istius sed transformate vos per renovationem mentis vestra, ad hoc, ut probetis qua sit voluntas Dei bona illa placens & perfecta.

8. Et in summâ, ut redeamus ad imaginem Dei per lapsum amissam per Christum restauratam. Ita enim ait Paul. Col. 3. v. 10. Induite novum illum hominem, qui renovatur in agnitionem congruentem imagini ejus, qui condidit ipsum. & ad Ephes. 4. v. 23. & 24. Renovamini Spiritu mentis vestra, & induite novum hominem, qui secundum Deum conditus est ad Iustitiam & sanctimoniam veram. add. Rom. 6. v. 6. Nam imago Dei in homine ante lapsum consistebat in sanctitate & cordis puritate; quia tota anima hominis erat pura nihil deforme habens. Hæc imago restauratur in nobis per fidem. Nam Deus fide in Christum corda nostra purificat. Act. 15. v. 9. & per Jesum Christum sanctificat. 1. Cor. 1. v. 2.

9. Quamvis autem fides nostra nonnunquam langvescat: resuscitanda tamen semper est. 1. lectione Verbi divini. Nam Evangelium Christi est potentia Dei ad salutem omni credenti. Rom. 1. v. 16. 1. Cor. 1. v. 18. 2. ardentibus precibus. Omnis enim qui petit accipit; & qui querit invenit. Luc. 11. v. 10. & Deus vult, ut semper oramus. Luc. 18. Obsecrationi instate, vigilantes in eâ cum gratiarum actione; ait Paulus Col. 4. v. 2. indefinenter orate. 1. Thes. 5. v. 17. 3. frequentiori sacræ cœnæ usurpatione. Nam hoc Sacramentum instituit Christus in sui commemorationem, ut quoties comedamus panem hunc & de poculo hoc bibamus mortem ipsius annunciemus donec venerit. 1. Cor. 11. v. 26: Scilicet licet renovati simus à Spiritu S., carnales tamen adhuc sumus versiduri sub peccato: quod enim agimus non probamus, nec quod volumus facimus, sed quod odimus hoc agimus. Rom. 7. v. 14. & 15. appe-

visus enim noster etiam si Spiritu S. illuminatus sit intellectus practicus, tantum in nobis vim habet, ut patiamur hunc quandoq; quiescere: quemadmodum contingit illud ipsum & in non renatis honesta vita operam dantibus. Sed nostrum est, adhibitis illis modis enarratis nos istorum erigere.

MEMBR. III.

DE

FRUCTU AMICITIÆ QUÆ EST EX
FIDE CUM DEO.

1. Quamvis si omnia fecerimus, fateri cogamur, nos servos inutiles esse: **DEVS** tamen ex summâ gratiâ, ut amicus quidam noster & qui nos tanquam opus suum summè diligit, cuique accepti redditi sumus per fidem in Christum, nobis credentibus vitam æternam pollicitus est. *Nam finis fidei salus animarum est. 1. Petr. 1. v. 9. Deus enim tradidit Filium unigenitum, ut omnes qui credunt in eum non pereant, sed habeant vitam æternam.*

2. Hoc donum, quod nobis suis amicis Deus promisit, omnem felicitatem, quam homo excogitare potest excedit & ipsa felicissima felicitas est. *Nam talis est, qualem mens humana capere hac in vitâ non potest. 1. Cor. 2. v. 7. & seqq. Consistit enim vita æterna in plenâ & perfectâ Dei visione: et a enim ait Christus ipse: qui diligit eum, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum, Joh. 14. v. 21. & Joh. 17. v. 24. ait: Volo, ut ubi ego sum, etiam illi sint mecum, ut videant claritatem, quam dedisti mihi. & Matth. 5. v. 8. Beati mundi corde, quia videbunt Deum. & Paulus 1. Cor. 13. v. 12. Videmus nunc per speculam in enigmate, tunc autem à facie ad faciem. & Johannes 1. ep. 3. v. 2. Cum apparuerit, similes ei erimus: videbimus enim eum sicuti est. Hæc Dei visio omne id, quod jucundum dici potest, excedit: est enim ipsa Dei jucundissima vita. Nam Deus jucundissime vivit seipsum intendo & imaginem suam substantialem contemplando. Elevabit ergo Deus nostrum intellectum qui nunc sine tempore sine quanto vix quicquam intelligere valet, ut eum velut ens illud summum, quod extra omne tempus vivit, sui ipsius contemplatione gaudens etiam nos speculemur, illiusq; jucundissime vite, quam ipse vivit, participes fiamus.*

3. Hæc est illa summa & principalissima amicitiae species, à quâ omnis reliqua amicitia Christianorum dependet; quique in spe illius summi boni obtinendi hanc etiam in mediis tribulationibus & adversitatibus jucundissime colunt. *Nam reputant, non esse pares afflictiones presentis temporis ad futuram gloriam, qua revelabitur ergo ipsos. Rom. 8. v. 18.*

4. Quæ de causâ etiam breviter de hac ex nostrorum Theologorum orthodoxorum scriptis quidam dicere debui. Nam patetici & legilatoris Christiani studium Theologico studio subiectum est: cogiturq; hoc intra limites, quos Theologus præscribit, se continere. Prædientia enim, qua in Christo fundata non est, mera stultitia est. His ergo breviter, & quantum ad nostram institutum prodest, præmissis, percurramus modos varia amicitie genera colendi, ostensuri, quomodo singule optimè coli debeant.

CAP. II.

DE

COLENDÆ AMICITIÆ QUÆ INTER DOCENTES ET DISCENTES EST.

I. Triplex occurrit consideranda ratio colendæ amicitiam quæ inter docentes & discentes est. Nam qui docent vel mundanam vel divinam docent sapientiam, & utriq; vel debito modo veram sapientiam colendo vel turpis lucri gratiâ. Cum quibus quidem nulla amicitia esse potest: dicendum tamen est, quo pacto hi alios homines in amicitiam suam trahant, & ita decipiant.

MEMBR. I.

DE

AMICITIÆ QUÆ EST INTER DOCENTES ET DISCENTES SAPIENTIAM HUMANAM.

I. Diversa sunt officia docentium discentiumque, quæ invicem in colendâ amicitiam retribuunt. Nam amicitia hæc inæqualis est, & superiori loco docens, inferiori discens est. Hinc duobus distinctis articulis de his acturi sumus.

ARTIC. I.

DE

SAPIENTUM OFFICIIS IN COLENDÆ CUM DISCENTIBUS AMICITIÆ.

I. Quò amicitia hæc ritè colatur, sapiens verâ sapientiam instructus esse debet. Nam qui verâ sapientiam instructi non sunt nec docere possunt: est enim docere singularium rerum causas demonstrare. Nam vñ rerum quilibet sibi ipsi per experientiam parare debet, et diòtina sapiente tradendum. Quare constans amicitia non erit, nisi docens sciat rerum causas: discens enim si non audiat causas, sed in argumentis sophisticis aut dialecticis detineatur, semper in viâ veritatis permanebit, ad veritatem ipsam non perveniet, & ita vivet cum præceptore vitam molestantam.

Nam. Est namq; molestum nunquam finem suum & perfectionem obtinere. Perfectio autem cognitionis est nosse res singulas per suas causas, & quod harum causa sint.

2. Quò carus sapiens habeatur, non modò causas rerum docere, sed & errores depellere & errantem reducere in viam corrigereq; debet. *Nam studiosi veritatis qui sunt, summam ex correctione hac iucunditatem percipiunt. Nam perceptio tam grata mutationis, quando ex errore quis redactus in viam ipsam veritatem conspicit, cuius sapientia studio gratissima est. Quemadmodum existit iucundissimum à senibus à sibi à erranti accipere prælucentem & in viam redactentem.*

3. Est & docentis, cuiusque ingenio se accommodare & nihil docere nisi id, cuius principia auditori nota sunt. *Nam progredi ex incognitis nullam parit scientiam. Debent enim principia, ex quibus fit intellectualis cognitio, esse notissima. Qui verò sentit, se nihil discere nec in scientiâ proficere molestiâ afficitur, qui frustra & non bene se laborare percipit.*

ARTIC. II.

DE

OFFICIO DISCENTIUM.

1. Discensio est summum in auscultando exhibere ardorem. *Nam cui docenti non operam damus, sentit se frustra operari, & proinde molestiâ afficitur. Debet ergò avidè qua docentur haurire, discens, quò mirabilis docenti existit.*

2. Est & discensium sepius rogare ea de quibus dubitant. *Nam hoc pacto docens & ardorem discendi animadvertens & sciens quid docere debeat sentit, se non frustra laboraturum esse. Unde discens eadem erit iucundissimus.*

3. Deces præterea discens quæ didicerunt datâ occasione proloqui & graves quandoque de rebus abstrusis discursus instituerre. *Nam hoc pacto docens seipsum in eadem sentiet, eosq; summè diliget.*

4. Et in summâ discensium est, eâ aviditate discere, ut docens quotidie animadvertat progressum. *Nam quò magis suorum laborum fructum quis sentit, eò iucundior labor est.*

5. Discensium porrò est, honore compensare quod remunerare pecuniâ vel alio modo nequeunt. *Nam sapientia, quam à docentibus hauriunt, estimari nequit, ac proinde nec equivalens pro eadem reddi potest. Deces ergò discens observare, quod supra in inequali amicitia faciendum esse diximus, ut scilicet culpa & honore compensare se deant quod remunerare nequeunt.*

6. Consistit autem cultus in signis, quibus ostendant, se esse inferiores & eos, à quibus sapientiam habent, non modò summe vereri, sed etiam admirari. *Nam admiratione & veneratione digni sunt qui res abstrusissimas norant. Hinc docente loquente discentes omnes flere statim debent: hoc enim discens docenti naturaliter debet, & hoc quandam admirationem indicat.*

7. Conversatio discipulorum cum doctis non nimis libera esse debet, nec etiam à discipulis temerè quid asserendum, quod sententiam doctis impugnet. *Hoc enim velut signo indicans discipuli, se agnoscere suam imbecillitatem in errando & certitudinem à docente requirere.*

MEMBR. II.

DE

AMICITIA VERBUM DEI DOCENTIUM ET DISCIPULORUM

1. *Ipsorum hic duo considerabimus. 1. officia docentium. & discipulorum.*

ARTIC. I.

DE

OFFICIIS DOCENTIUM VERBUM DEI QUIBUS ET DEO ET HOMINIBUS AMABILES SUNT.

1. Officium ministrorum verbi divini ab ipso Deo est. *Nam Deus dedit alios Apostolos, alios prophetas, alios autem Evangelistas alios autem pastores & doctores ad instructionem sanctorum in opus administrationis, & ad edificationem corporis Christi, Ephes. 4. v. 11. & 12. 1. Cor. 12. v. 28.*

2. Amabiles ergò Deo & hominibus fiunt ministri verbi, si sint tenaces Verbi nec quicquam addant vel detrahant, nec ullà repatiantur se dimoveri. *Ita enim precipit Paulus Timotheo 2. Tim. 1. v. 13. & 14. Firmam habeto sanctorum verborum, quae à me audisti cum fide & caritate, quae est in Christo Jesu. Egregium depositum servato per Spiritum S. qui inhabitat in nobis. Idem 1. Tim. ult. v. 20. ait: à Timothee depositum serva, devitans profanae vocum inanitates, & oppositiones falsae scientiae.*

3. Secundo si sint apti ad docendum. *Nam nisi aptitudinem docendi habeant, nec proficiunt per ipsos auditores: adeoq; molesti potius erunt quam jucundi & amabiles. Hinc Paulus in Episcopo requirit, ut se didantur. 1. Tim. 2. v. 2. 2. Tim. 2. v. 24.*

4. Tertio

4. Tertiò si contradicentes redarguere validi sint. *Tit. 1. v. 9. Nam precavere eas decet, ne qui in Ecclesia sunt seducantur.*
5. Decet autem eos magis exemplo quàm verbis docere. *Nam tota scientia Christianorum quæ talium consistit in imitatione Christi: decet ergo imitari Christum: at imitatio actuum magis exemplo quam verbis docetur. Quæ de causâ requiritur in Episcopo, ne sit irreprehensibilis & inculpatus. 1. Tim. 3. v. 2. Tit. 1. v. 7. quò existat totus τὸν πῦρ ἐς λόγους, 1. Tim. 4. v. 12. 1. Petr. 5. v. 3. Semet ergo tanquam in conspectu existentes imitandos exhibere debent: ita enim qui laici sunt Christum imitari discunt. 2. Thessal. 3. v. 9.*
6. In docendo sese accommodent captui auditorum. *Nam & Christus ipse multis parabolis loquebatur hominibus sermonem Evangelii, prout poterant audire, Marc. 4. v. 33. Ita Paulus inquit 1. Cor. 3. v. 2. Lactis potu vos alui, & non cibo: nondum enim poteratis, sed ne nunc quidem adhuc potestis. Nam adhuc carnales estis.*
7. Curam habeant animarum & pro his coram Deo indefinenter intercedant. *Hi namq; apud vere fideles erant maximè amabiles.*

ARTIC. II.

DE

AUDITORUM OFFICIO.

1. Quò debent auditores cum fidei verbi ministris colant amicitiam Deoque gratias accepti sint, debent iisdem præbere alimenta, seu honestam sustentationem. *Ita enim ait Paulus 1. Cor. 9. v. 11. 13. 14. Si nos vobis spiritualia seminamus, num magnum est, si carnalia vestra metamus? Nescitis, quoniam qui sacris operantur, quæ de sacrificiis super sunt edunt? Et qui altari deserviunt cum altari participant: ita & dominus ordinavit his, qui Evangelium annunciant, de evangelio vivere; & ad Gal. 6. v. 6. Communices qui in sermone instruitur cum eo, qui se instruit, omnia bona.*
2. Præbere quoque unusquisque se debet ejus, qui animarum curam habet, diligentem & auditorem & imitorem. *Nam ita sentiunt, se bene operari in Christo, summâq; cum jactantate officium facient. Hebr. 13. v. 17. Obvise dant floribus vestris & obsecundate: exultant enim ipsi pro animabus vestris, tanquam rationem reddituri, ut cum gaudio faciant, & non suspirantes: id enim est vobis inutile.*
3. Et quia rependere non possunt auditores beneficium quod à ministris verbi divini accipiunt, eo honore, qui dispensatores, cooperatorum & legatos Dei. 1. Cor. 3. v. 9. 2. Cor. 5. v. 20. decet lisque conveniens est, illos prosequi debent. *Nam ita Paulus ait: 1. Tim. 5.*

v. 17. *Qui bene praesunt presbyteri duplici honore digni sunt: maxime qui laborant in sermone doctrina.*

4. *Quae hic subiecti possent de sophisticis differentiis adtractatum de simulata amicitia.*

MEMBR. III.

DE

OFFICIIS MUTUIS IMPERANTIUM ET PARENTIUM.

1. *Duo sunt genera imperantium, ac proinde de utrisque, quomodo suam, quam habent, tolerare amicitiam debeant dicendum est. Nam alii imperant civiliter alii heraliter.*

PARS PRIMA

Ad libri tertii

DE

AMICITIA CIVILITER IMPERANTIUM ET PARENTIUM COLENDI.

1. *Progrediemur circa officia civiliter imperantium, et parentum consuetam methodo; dicturi primo de officia imperantium.*

ARTIC. II.

DE

OFFICIO IMPERANTIUM.

1. *Imperantium est suam publicè prudentiam, suasque virtutes ostentare. Nam omnis amicitia parentium & imperantium, quoad hi cari acceptiq; sint, dependet à virtute ipsorum, & cum primis prudentia. In omnibus ergo prudentes se exhibere debent. Quemadmodum enim qui minus pulchri sunt hominem pulchrum insipientes admirantur, colunt & amant, ita & civiliter parentes id faciunt; praesertim cum, ipsem habeant hanc affectionem pulchritudinem sibi acquirendam.*

2. *Debent & imperantes eorum qui parenturam habere, quò in virtutibus proficiant. Nam si parentes sentiant, se in virtutibus augmentam capere, reddentur hisce summe amabiles.*

3. *Cum primis autem Christianos magistratus decet Deum colere & revereri. Nam in pietate reliqua omnes virtutes Christianorum sunt fundatae. Deut. 17. v. 18. & 19. Rex quum insidit solis regni sui, describet sibi exemplum legis in libro, utiq; penes eum, & leget in eo omnibus diebus vite suae, ut discat timere Deum suum & observare omnia verba huius legis, & statuta ista, faciendova. Et Psalm. 2. v. II. Colite & Reges Jehovaham cum reverentia & exaltate eum tremore. O solamini solum, ne irascatur & percutiat in vobis cum exarserit ira eius. Boni omnes qui sperant in eum. Ps. 118. v. 21. Edige ex omni plebe viros strenuos & si-*

et timentes Deum, in quibus sit veritas. Et autem hoc ipsum 1. col-
 lapsum religionis cultum fideliter restaurando. 3. Reg. 18. v. 4. &
 cap. 23. 2. hæreses, quantum fieri potest extirpando. Deuter. 17. v.
 18. & c. 13. v. 5. Psalm. 2. v. 10. Esaiæ 49. v. 23. 3. Cûram habendo
 ministrorum verbi, quæ orthodoxi sint, & vitæ integri. exemplo Jo-
 jadae 2. Par. 23. v. 18. Ezechia. 2. Paral. 29. v. 20. Josiæ. 2. Par. 36. v.
 1. 4. splendida ædificia, in quibus cultus divinus exerceatur, exstru-
 endo, conservando, collapsa restituendo. *Nam ita unâ & pietatis &*
& magnificentia specimen exhibebitur. Exemplum præbet Salomon 1. Reg.
5. v. 4. & c. 6. v. 2. & c. 8. v. 64.

ARTIC. II.

DE

OFFICIO CIVILITER PARENTIUM.

1. Civiliter parentium est præcepta imperantium & actio-
 nes eorundem observare & diligentissimè imitari. *Nam ita summo*
amabiles erunt imperantibus, quia percipiet hos esse opus suum, & depre-
hendens in iisdem aliquid sui eos sincerè amabit.

2. Est & parentium imperantibus convenientem exhibere
 honorem. *Nam civiliter imperantes in virtutibus parentes perficiunt,*
parentes vero imperfectam virtutem habentes tale quippiam retribuere
nequeunt, multo minus aliud æquivalens: nihil enim est quod virtutem a-
stimet. Quapropter quæ remunerando consequi posse nequeunt honorem
exhibitione supplere debent. Id enim & præcipitur Rom. 13. v. 7. in fin.
& Petrus 1. ep. c. 2. v. 17. Deum timete. Regem honorate. Scil. alius
cultus Deo alius regibus debetur: unicuiq; enim conveniens honor exhiben-
duus est.

3. Cum primis autem suum erga imperantes amorem decla-
 rabunt pro iisdem orando. *Nam quem salvam & incolumem volu-*
mus, præ hac coram Deo ardentibus precibus intercedimus. Ita Paulus ait
2. Tim. 2. v. 1. & 2. Hortor, ut fiant obsecrationes, orationes, deprecati-
ones pro Regibus & omnibus in eminentiâ constitutis, ut quietam & tran-
quillam vitam agamus.

PARS SECUNDA

Membri tertii.

DE

AMICITIA HERILITER IMPERANTIUM
 CUM PARENTIBVS.

1. Heriliter imperare qui suis subditis utuntur velut servis,
 id est, quemadmodum paterfam. dirigens eos tanquam instrumen-
 ta ad usum vitæ suæ.

2. Vide-

2. Videtur autem inter hos exigua esse amicitia. *Nam nemo instrumentum suum magis amat, quam quatenus sibi utile est. Quis si quis hominibus liberis & sub herili imperio vivere respuentibus ita imperat tyrannus est & in odio subditorum.*

3. Volunt tamen & qui tyranni sunt amari & honorari à subditis suis. *Nam hic malorum mos est, ut cum nihil boni habeant, testimonium tamen virtutum ab aliis petant & letentur: si in opinione sint, ac si virtutiosi existant, licet virtutis nihil habeant. Quemadmodum enim sophista contenti sunt, si videantur docti, licet non sint: ita mali dissimulantes: sua vitia volunt videri præclaris animi donis instructi, & omnia bene agere, suorum munere præclare fungi. Ridiculi autem sunt qui subditos serviliter tractant, & tamen ab hisce testimonium virtutis petunt. Quale enim hoc erit quod à servilibus hominibus proficitur.*

4. Si ergo amicitia inter tyrannum & subditos intercedit à parte subditorum simulata & adulatoria est. *Nam adulator est, qui se longè inferiorem & alterius admiratorem cultoremque simulat: nemo autem, nisi talis sit, cum tyranno amicitiam colere posse videtur.*

5. An ergo, quia Christianos non decet adulari, ejusmodi tyranno nullum honorem nullum amorem exhibebunt? *Nequaquam: scriptum est enim, principi populi tui non maledices. Act. 23. Exod. 22. v. 28. ita ergo debemus circa tyrannos nos gerere, ne contra fidem & Christianas virtutes quicquam committamus. Ita namque Christus ait: Matth. 22. v. 21. Reddite Deo que sunt Dei, & Cesari que sunt Cesaris. Erant autem tempore Salvatoris nostri Cesares tyranni, quorum imaginem satis ad vivum depinxit Tacitus. Nam & sine adulatione tyrannis obediens esse possumus. Christianorum ergo sub tyrannorum potestate viventium est observare illud Pauli Rom. 13. Omnis anima potestati supereminantioribus subdita sit: non enim est potestas nisi à Deo. Itaque qui resistit, ordinationi divina resistit. & Petri monitum. 1. ep. c. 2. v. 13. Subditi estote cuius humana creatura, propter Dominum, sive regi tanquam præcellenti, sive presidibus, ut qui per eum mittantur ad vindictam quidem nocentium, laudem autem rectè agentium. Quoniam sic est voluntas Dei ut benefaciendo os obduretis hominibus stultis & ignorantibus. Tributa quoque exacta solvenda sunt, secundum Pauli monitum Rom. 13. v. 6. & 7. Reddite igitur omnibus que debentur, cui tributum debetur; tributum; cui vectigal, vectigal; cui timor, timorem; cui honor, honorem. Sed in hoc summa cura posita sit Christianis, ne magis tyrannis quam Deo parent. Deus namque, super omnia est amandus. Ita Daniel alloquebatur regem: Notum tibi sit Rex, Deos tuos nos non esse culturos, & imaginem auream, quam erexisti, non adoraveros. Rom. 3. v. 16. ita Apostoli Petrus*

Et Johannes: An justum sit, in conspectu Dei vobis potius inscultare, quam Deo, judicate. Actor. 4. v. 19. Et actor. 5. v. 29. dicunt apostoli: Obcedere Deo magis oportet quam hominibus. Et Paulus 1. Cor. 7. v. 3. Precio empti estis: nec estote servi hominum. Hinc Christus a nos jubet Cesari quod Cesaris reddere, ut reddatur Deo quod Dei est.

6. Singularem ergo virtutem exercent Christiani amantes propter Christum quoad cultum externum quoque; eos qui apud omnes in summo etiam sunt odio. Nam regem amore & honore dignum amare & honorare etiam externa dicitur at honestas: at exemplo Christi etiam tyrannus solvere vestigalia & tributa promptè & sine molestia à Christianorum provenit virtute, qui & suos inimicos, eosque à quibus persecutiōnem patiuntur, amant.

CAP. III.

DE

AMICITIA QUÆ INTER PARENTES ET LIBEROS EST RITE COLENDÆ.

1. *Doctrinam de officio parentum & liberorum duobus articulis comprehensuri sumus.*

ARTIC. I.

DE

OFFICIO PARENTVM.

1. Parentum officium, quod ipsis amicitia imponit, est 1. Liberi prospicere de alimentis. Nam dum liberi sunt idem cum parentibus, tanquam ex his velut suo principio producti, caritas naturalis ducit parentes, ut his prospiciant de alimentis. Id namque & in bestiis observamus, procreans procreato prospicere & ut habeat alimentum curare, donec hoc sibi querere cibum possit. Quatenus ergo identitas hujus amicitie fundamentum est, parentes alliciuntur ad subministranda liberis qua ad vitam necessaria sunt.

2. Secundum officium est, ut rationem habeant educationis quò liberi perficiantur in virtutibus, cum primis autem in pietate erga Deum. Hec enim prima cura parentum esse debet, ut à pueris sacras literas liberi norint, que eos possunt eruditos reddere ad salutem per fidem, que est in Christo Jesu. 2. Tim. 3. v. 15.

3. Est autem ratione curæ morum aliud patrum aliud matrum officium. Nam 1. liberorum masculorum cura magis patrum videtur, femellarum magis matrum: superius enim docuimus, imperium, quod mascula & femina in familia habent, esse aristocraticum, singulisque ratione viri acum propriarum competere. Virtutes verò ad quæ liberi

U n n

masculi

masculi ediscantur sunt patribus insunt; ad quas femelle, matribus. Habent enim singuli sexus suas sibi proprias virtutes; v. g. virorum propria virtus est fortitudo, & prudentia, ut scilicet suam familiam tueantur & foris verentur mediis negotiis & contractibus querendo quæ domi necessaria sunt; contra mulierem est domi parsimoniam exercere, quod quæ maritum acquisivit ritè custodiantur & ad usum in familiâ preparantur, regimenq; circa culinam exerceant. Quare patres dabunt operam, quò masculi liberi prudentes, fortes & ita temperantes, quemamodum masculos decet, fiant; matres verò, quò filia adsuefiant parsimonie & preparandis cibis, quòq; evadant pudice. Nam temperantia in pudicitia consistens propria mulierum virtus est. Et quia mulierum amicitia cum maritis requirit submissionem quandam; statim à teneris matres suæ filias ita adsuefacere debent, ut reverentiam discant prestare superioribus. Hinc jubet Paulus Titum informare avus ut honesta doceant, quò nimirum modestas reddant adolescentulas, ut maritos suos diligant, ut liberos ament, ut sobria sint, pura, domus custodes, bonæ, subsidae suis viris. Tit. 2. v. 3. & seqq.

4. Et quia à teneris magis ad malitiam homines proni sunt, quandoque decet parentes castigare liberos; omnis tamen opera dari debet, ut cum voluptate quædam opera virtutis tractare discant. Nam potestas patria non in severitate sed in pietate consistit, quò liberi virtuosè evadant. Hinc Paulus ad Col. 3. v. 21. Patres, ne provocetis liberos vestros, ne despondeant animum. Et Ephes. 6. v. 4. Vos patres, ne provocetis ad iram liberos vestros, sed educetis eos cò reverentia, ut vobis cupitis. Quantum ab officio pietatis abfuerint leges Romana in iis, quæ de potestate liberorum tradiderunt, ex hisce addisci potest. imitatur enim patria potestas regum non tyrannicum imperium.

6. Potestas autem patria & cura educandi eorumq; se extendit, quousque liberi prudentiâ patris indigent. Nam frustra est imperium ubi quis prudentiâ eo pervenit, ut seipsum regere valeat. Unde iterum apparet, quantum LLatores Romani errarint, liberos non modo reddendo instrumenta acquirendi patribus, sed & concedendo, ut possent eos in potestate retinere, quousq; vellent.

6. Amicitia ergò à patribus efflagitat, ut liberos adultos & satis prudentiæ habentes emancipent, tantumque bonorum iisdem addant, quò patres fam. fieri possint. Nam nisi quis aliquod corpus bonorum seu familiam habeat, patri fam. officio fungi nequit. Cum enim liberorum gratiâ parentes acquirant, liberiq; quando in familiâ sunt velut partes parentum, quodammodo paternorum bonorum domini existant: (cujus gratiâ enim instrumentum aliquod visa est, is hujus dominus est.

Quod

Quod pluribus infra, quando de dominio acturi sumus tradetur.) necesse est cum ipsis, quando à familiâ separantur etiam aliquam particulam familiæ seu corporis, bonorum quæ ipsis inserviat, unâ separari. Id quod iterum non intelligentes LLatores Romani liberos seu sub potestate patrum seu emancipati essent miseros & infelices reddiderunt. Tantum nocuementi affert Respublica, LLatorem fundamenta amicitie ignorare.

ARTIC. II.

DE

OFFICIO LIBERORUM ERGA PARENTES.

1. Cùm à parentibus liberi vitam & educationem habeant, idque tantum beneficium sit, quod æstimari & remuneratione æquari nequit: debent quod rependere nequeunt honore compensare. *Nam quod in inequali amicitia remunerando consequi non possumus, loco ejus honorem tribuendum esse supra docuimus.*

2. Honor autem offerendus parentibus similis divino seu ei, qui Deo debetur, longè tamen inferior. *Nam & Deus & parentes dant vitam; ille ut substantia à quâ omnes omnium substantiarum mobilium motus pendent, hic ut Dei quoddam opus & causa ab eodem dependens: addit namq; pater semen, quo natura velut instrumento in efformando homine utitur. Cùm ergo jura amicitie exigant, ut singulis convenientes tribuantur honores, Deo debebitur summus cultus, parentibus autem is qui hisce conveniens est.*

3. Fiunt autem liberi amabiles præstando obædientiam parentibus. *Nam ita perficiuntur in virtutibus & patres sentiunt non modo se bene fungi munere educationis, sed etiam suam imaginem in liberis non modo quoad carnem verum quoq; quoad virtutes conspiciunt. Quod ipsis summè jucundum est. Christianos, liberos cum primis decet hanc suam virtutem exercere ad imitationem Christi, qui licet unâ verus Deus esset, tamen obædiens suis parentibus erat. Hinc Paulus Coloss. 3. v. 20. Filii obædite parentibus in omnibus. Hoc enim bene placet Domino. & Ephes. 6. Filii obædite parentibus vestris in Domino. Nam id est justum. Honora patrem tuum & matrem (quod est præceptum primum in promissione) ut bene sit tibi, & sis longævus in terrâ. Matth. 15. v. 4. Marc. 7. v. 10. Exod. 20. v. 12. Deuter. 5. v. 16. Decet ergo liberos subjectos esse parentibus cum omni reverentiâ. 1. Tim. 3. v. 4.*

4. Non autem tantum honorem & obædientiam liberi parentibus debent quamdiu in familiâ sunt; sed etiam postquam sunt emancipati. *Nam beneficium parentum non desinit, licet emancipatio sit facta. Et quanquam quando emancipati sunt tantum prudentie cen-*

seantur habere, ut sibiipsis prospicere possunt. Sunt tamen prudentia gra-
dus, tenenturq; aliis qui juniores sunt seniorum consilia sequi.

5. Parentibus, qui per senectutem sibi quærere necessaria ad
victum nequeunt, aut per adversam fortunam in extremam pauper-
tatem sunt coniecti, alimenta liberi debent. *Nam hæc remaneratio
est plane conveniens beneficius, quod liberi à parentibus acceperunt.*

CAP. IV.

DE

OFFICIIS CONJUGALEM AMICITIAM COLENTIUM.

1. Non in unum amicitiae genus incidit, quo felix & salva
conjugalis societas redditur. *Nam benevolentia, à quâ hæc societas
capit initium, ex consilio est & non à principio eodem semper provenit: in-
terdum enim divitias velut utile bonum, interdum pulchritudinem in fa-
cie, gestibus, motu &c. vel etiam facetias, velut jucundum bonum, inter-
dum parsimoniam, pudicitiam &c. velut honesta bona respiciunt qui ma-
trimonium ineunt.*

2. Honestâ amicitia, quæ inest matrimonio, naturam habet
imperii Aristocratici, quod inter eos est, qui diversarum virtutum
sunt. *Nam alia virtus est masculorum, alia feminarum. Ut in superi-
oribus docuimus.*

3. Uxoris ergo est maritum sincerè amare & in iis quæ ejus
propria sunt obtemperare. *Nam maritus prævalet scientiâ, pruden-
tiâ suâ, virtutibus quibus domus regenda est. Hujus ergo imperium mu-
lier audire & propterea ipsi velut capiti debitam reverentiam exhibere
debet. Hoc à feminis Christum colentibus quammaximè exigitur. 1. Petr.
3. v. 1. & 2. Uxores subdite sitis vestris viris, ut etiam qui non obtempe-
rant sermoni, per uxorum conversationem absq; sermone lucrifiant, dum
considerant cum reverentiâ conjunctam castam conversationem vestram.
& Coloss. 3. v. 18. Uxores, subdite estote propriis viris, sicuti convenit in
Domino. sc. Ephes. 5. v. 22. uxores propriis viris subdite sitis, veluti Do-
mino. sc. Paulus ad Tit. 2. v. 5. jubet ita educari feminas, quò subdite sint
suis viris.*

4. Spectat etiam ad uxores, virtutes, quas proprias habent,
exercere. *Nam ex honestate colentes conjugalem amicitiam actionibus
virtuosis sese amabiles reddunt. Consistunt autem virtutes mulierum in
parsimoniâ, in habitu curandi res familiares & amandi liberos, in mun-
ditate. Ita Paulus Tit. 2. v. 44. jubet adolescentulas ita educari, ut ma-
ritos suos diligant, liberos amant, sobria sint, pure, domus custodes, bona
subdite.*

subbita viro. Ad virtutes etiam mulierum spectat tolerantia in liberis procreandis & educandis. Hac non modo marito sed & Deo mulierem gratiam reddi testatur Paulus 1. Tim. 2. v. ult. Salva fiet mulier per generationem liberorum, si manserint in fide ac dilectione & sanctificatione cum castitate. Quammaximè vero ornat mulierem castitas. Nam si impudica sint mulieres, dubium reddunt matrem de liberis & non modo in odio apud eundem sunt, sed etiam efficiunt, ut, quae agenda in salutem liberorum sunt, negligat: unde tota familia infelix reddatur.

5. Ornatus mulierum debet esse modicus, & talis qui placeat marito. Si enim ulterius quàm decet in ornatu mulier progredietur, non modo suspicionem excitat, quasi alius placere laboret; sed etiam peccat contra parsimoniam, quae ipsius propria virtus est. Magis autem mulier interno animae ornatui operam dare debet. Idem non modo recta ratio sed & verbum Dei exigit. 1. Petr. 3. v. 3. & seqq. Mulierum ornatus sit non externus, qui situs est in plicatura capillorum & additione auri, aut in palliorum amictu: verum occultus qui est in corde homo, si careat omni corruptelâ, ita ut spiritus placidus sit ac quietus, qui in oculis Dei magnifica ac sumptuosa res est. Nam ad eum modum olim & sancta illa mulieres sperantes in Deo comebant sese, & subditae erant suis viris.

6. Vir contra & Deo & mulieri amabilis fit, si mulieri praesit tanquam caput ejusdem; imitando Salvatorem nostrum Jesum Christum. Nam in omnibus nostris actionibus imitari Christum debemus. Datur autem occasio marito in matrimonio id faciendi; quia Christus comparatur in sacris literis sponso & Ecclesia sponsa. Et quemadmodum mulier desiderat naturaliter virum tanquam caput suum; ita Ecclesia unitum caput agnoscit Jesum Christum. Quapropter inquit Paulus Ephes. 5. v. 25. & seq. Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam & semetipsum tradidit pro eâ, ut illam sanctificaret mundatam lavacro aqua per verbum: ut adhiberet eam sibi ipsi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut quicquam ejusmodi, sed ut esset sancta & irreprehensibilis.

7. Et inde sequitur. 2. quod maritus uxorem, ut suum corpus diligere debeat. Nam maritus caput mulieris est ratione amicitia. Ergo & ut corpus suum eam debet diligere. Hinc Paulus ad Ephes. 5. v. 28. & seqq. Sic debent viri diligere suas uxores ut sua ipsorum corpora. Qui diligit suam uxorem se diligit. Nullus enim unquam suam ipsius carnem odio habuit: imò nutrit ac fovet eam, sicut & Dominus Ecclesiam. Quoniam membra sumus corporis ejusdem, ex carne ejus, & ex ossibus ejus. Hujus rei gratiâ relinquet homo patrem & matrem, & ad-

jungetur uxori suae: atq; e duobus fiet una caro. *Mysterium hoc magnum est. Verum ego loquor in Christo & in Ecclesia. Quaequam & vos singularim suam quisq; uxorem diligit tanquam seipsum. Uxor autem ut revereatur virum.*

8. Sciatur autem & maritus comiter imperare uxori. *Neq; enim he- rile exercet imperium seu tale quale dominus habet in servos: sed quia sexus femininus imbecillitate quaedam laborat; mariti est prudentia sua eidem subvenire, & sicubi erret mulier illam suaviter corrigere. Ita Petrus ait I. ep. c. 3. v. 7. Viri cohabitent secundum scientiam velut infirmiori vasi muliebris impatiens honorem, tanquam etiam coheredes gratiae vitae, ne interrumpantur preces vestrae.*

9. Viri & uxoris porro conversatio casta debet esse. *Ver- santur enim in actu rei venerea, circa quem exercenda est temperantia, servando mediocritatem, ne scilicet vel in totum altera pars ab altera abstineat, vel debitum conjugale nimium exigat. Hinc Paulus I. Cor. 7. v. 3. & seqq. uxori vir debitam benevolentiam reddat: similiter autem & uxor viro. Uxor proprii corporis jus non habet, sed maritus: similiter & mari- tus proprii corporis jus non habet, sed uxor. Ne fraudetis vos invicem, nisi si quid ex consensu, pro tempore, ut vacetis jejunio & precationi: & rursum in unum conveniatis, ne tentet vos Sathanas propter intemperantiam vestram. Nam quibus non data est heroica temperantia, in ma- trimonio vivere coguntur & temperantiam ex mutuo consensu exercere.*

10. Quae in solâ utilitate posita est amicitia conjugum diu- turna non est & multis referta querelis. *Nam maritus qui divitem uxorem duxit, dotem postquam eam accepit, parvi aestimat. Contrâ uxor, quae dotem dedit, se plus dedisse, quam onera matrimonii exigunt, conque- ritur. Nonnullae feminae ita argumentantur:*

*Qui plus in societatem contulit, ei prima debentur partes
Ego hoc feci. E.*

Et hoc syllogismo seducta maritis student adimere imperium, quod natu- raliter eidem debetur. Contrâ si mulier dotem nullam aut admodum e- xiguam, aut minorem quam pra se ferebat, dederit; maritus conqueritur, se minus accepisse, quam promissum erat aut onera matrimonii requirunt.

11. In jucunditate solâ posita est conjugum amicitia, si vir ad matrimonium fertur ineundum pulchritudine mulieris illeceus. *Hæc autem quoque minus diuturna est. Nam pulchritudo corporis cum etate accrescente minuitur; quo facta etiam de amore remittitur: pro- ut namq; intenditur vel remittitur amabile, ita & amor. Deficiente au- tem cultu, oriuntur querela & criminationes. Volunt enim amari & coli pulchrae mulieres.*

12. Semper autem amicitia conjugum firmitior est, quando liberiori consensu matrimonium interunt. *Nam ejusmodi amicitia, à majori benevolentia institutum capit, adeoque magis per se amicitia est.*

13. Multum quoque ad constantiam amicitiae facit debita ætatis proportio. *Nam maritus, ut potè, cui imperium competit, et ætate quodammodo excedere uxorē debet: etas enim minor aliquid auctoritatis ipsius detrahit; quia prudentia, quæ in imperio requiritur, cum tempore paratur.*

CAP. V.

DE

FRATERNAL AMICITIA COLENDAL.

1. Fraternal amicitia in æqualitate quãdam consistit, ac proinde in eadem velut in sodalium amicitia æqualia sunt retribuenda. *Sunt enim fratres, in unis parentibus idem quiddam & præterea coetanei: quia partis ætatem excipiunt.*

2. Hæc augetur, si parentes pariter liberos amant, & in iisdem educant studiis. *Si enim imparia tractant studia & alter præ altero diligitur, inæqualitas suboritur: vult autem fraternal amicitia æqualitate conservari.*

3. Nos Christiani maximã cum jucunditate hanc amicitiam colimus, cogitantes Jesum Christum Salvatorem fratrem nostrum esse, atque hunc nos imitari; ut quemadmodum ille nos; ita nos invicem nos diligamus. *De hæc mutuã caritate & amicitia cantare possumus canticum Davidis. Ecce quã bonum & quã jucundum, habitare fratres in unum. Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbã Aaronis, quod descendit in oram vestimenti ejus: sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion. Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem & vitam usq; in seculum.*

CAP. VI.

DE

CONSANGVINEORUM ET AFFINIUM AMICITIA COLENDAL.

1. Consangvineorum & affinium amicitia imitatur partim eam, quæ inter parentes & liberos est, partim etiam fraternal. *Nam consangvinei & affines omnes vel similes sunt fratribus & sororibus, velut consobrini, comprigni &c. vel parentibus & liberis; quia patrum, avunculus, amisa, matertera parentum personam representant. Quapropter ad imitationem eorum, quæ hætenus de amicitia parentum & liberorum, fratrum item inter sese diximus, hæ amicitia sunt colenda.*

2. Est

2. Est autem proprium hujus amicitiae, ut scilicet qui eam continent singularem honorem sibi invicem exhibeant in nuptiis, generaliis &c. *Nam hi affectus proprii eorum sunt qui in una gente vel familia vivunt.*

CAP. VII.

DE

AMICITIA COLENDÆ QUÆ INTER DOMINUM ET SERVUM EST.

1. Inter dominum & servum videtur nulla propemodum esse amicitia. *Nam inter dominum & servum tantumdem juris & amicitia videtur intercedere, quantum intercedit artifici cum instrumento, animo cum corpore. Artifices enim fovent sua instrumenta & student ea conservare quatenus profunt ad usum: sed nemo dicit amicitiam aut jus artificibus cum instrumentis esse. Est autem servus nihil aliud quam instrumentum sui domini domesticum: quare ergo servus est nulla cum ipso amicitia est; sed quatenus huic accidit hominem esse. Est itaque, amicitia inter dominum & servum ex accidenti.*

2. Sed quamvis durissima servorum sit conditio, ad eum ut bestiis æquiparentur, possunt tamen servi Christiani jucundè in Christo vivere & ex amicitia quædam dominis suis inservire; dum quod ethnici servi ex necessitate, hi ex benevolentia erga dominum imitantes Christum faciunt. *Nam Christus formam servilem assumens etiam pro servis mortuus est. Quare Salvatorem suum in humilitate & patientia imitantes ejus imaginem in servitiis suis dominis præstandis representare, & ita æque felices ac ii, qui omnibus imperant, esse possunt. In quo enim Christus habitat & operatur satis felix est. Hinc Paulus instruit Titum, quid docere servos debeat, in hunc modum: Servos hortare, ut suis dominis pareant, in omnibus illis placeant, non responsatores, non suffurantes, sed fidem omnem ostendentes bonam: ut doctrinam Servatoris nostri ornent in omnibus. Tit. 2. v. 9. & seqq. Quin dum servi ex voluntate Christi obediunt, non hominum sed Christi servi sunt, servilia munera quasi ipsi Christo præstantes. Ephes. 6. v. 5. ait: Servi obedite iis qui domini sunt juxta carnem, cum timore ac tremore, cum simplicitate cordis vestri tanquam Christo, non ad oculum servientes velut hominibus placere studentes, sed tanquam servi Christi, facientes que vult Deus, ex animo; cum benevolentia servientes Domino & non hominibus; illud scientes, quod unusquisque, quod fecerit boni hac reportabit à Deo, sive servus fuerit, sive liber. Hoc pacto quoque cum jucunditate acerbis Dominis servire possunt. Nam quod Christiani in Christo & per*

Chri-

Christum operantur hoc jucundissimum ipse est. Quâ de causâ Petrus ita hortatur servos: Famuli subditi sint cum omni timore Domini, non solum bonis ac humanis, verum etiam pravis. Nam hæc est gratia, si quis propter conscientiam Dei suffert molestias, præter meritum affectus malis. Que enim est laus, si quum peccantes alapis cadimini, suffertis? Sed si quum benefactis, tamen malis afficimini, suffertis, hæc est gratia apud Deum. Si quidem in hoc vocati estis; quoniam & Christus afflictus est pro nobis: relinquens nobis exemplum, ut insequeremini vestigia ipsius. 1. Petr. 2. v. 18. & seqq.

3. Contra domini fidem Christianam colentes ad majorem amorem servis suis præstandam, quam solum honestatem sectantes obligati sunt. Nam domini sciunt Christum Salvatorem omnes eque diligere pro omnibus esse, passum & mortuum esse. Hinc Paulus ita hortatur dominos: Vos domini sui & equalitatem servis exhibete, scientes, quod & vos habeatis Dominum in cælis. Coloss. 4. v. 1. & ad Ephes. 6. v. 9. ita ait: Vos Domini eadem facite erga illos, remittentes minas; scientes, quod & vester ipse Dominus est in cælis, nec persona respectus est apud illum.

CAP. VIII.

DE

COLENDA AMICITIA CUM DIVERSI GENERIS HOMINIBUS.

1. Quò minus eadem cum omnibus hominibus conversatio sit, morum diversitas, & quò non omnibus eadem jucunda vel utilia sint, causa est. Nam hæc tria amabilia esse supra positum est.
2. Sed cum primis mores hominum considerandi sunt, si cum omnibus amicè vivere velis. Mores namque, cujusque, indicant que singulis utilia quæque, jucunda sint.
3. Mores diversos tribuunt hominibus Natura, Adversitas & Fortuna. Quapropter etiam tribus distinctis membris de moribus ariis hominum dicturi sumus.

MEMBR. I.

DE

MORIBUS QUOS TRIBUIT HOMINIBUS NATURA.

1. Naturales cujusque mores indicant 1. temperamentum.
2. ætas. 3. sexus.

DE

TEMPERAMENTIS QUATUOR, ET MORIBUS,
QUOS TRIBUUNT HOMINIBUS.

1. Oriuntur temperamenta ex quatuor combinationibus qualitatum, calidi, humidi, frigidi, sicci. *Nam quamvis quatuor sex modis combinari possint: sunt tamen duæ combinationes humidi nivi, & sicci, calidi & frigidi impossibiles.*

2. Dantur ergo quatuor temperamenta, Cholericum, calidum & siccum; sanguineum, calidum & humidum; phlegmaticum, humidum & frigidum; melancholicum, frigidum & siccum.

3. Hæc autem temperamenta rursus differunt. *Nam cholericum, quod magis calidum quam siccum est, diversum est ab eo, quod magis siccum quam calidum existit: & ita porro in cæteris.*

4. Hinc licebit etiam temperamenta dividere secundum quatuor elementa, nim. in igneum, æreum, aqueum & terreum. Igneum temperamentum est quod magis calidum quam siccum existit. *Nam ignis magis calidus quam siccus est: ignis quippe est quidam excessus caloris, fervorq; calidi.* Æreum est quod magis humidum quam calidum est. Terreum est quod magis siccum quam frigidum existit. Aqueum quod magis est humidum quam calidum.

5. *Sanguineum temperamentum in calore consistens & humiditate reddit homines. 1. celeriter & acutè excandescentes, quique statim sedantur. Nam quemadmodum ignis effervescente aquam facit, quæ tamen citò iterum frigesit: ita se habet in temperamento sanguineo: excessus enim caloris velut ignis facit humidum effervescente & ebullire, quod non aliter ac aqua calida etiam reliqua calefacit: unde hic motus vehemens, quem excandescentiam vocamus. Sed quemadmodum aqua citò iterum tepescit & eò citius quò minus terreni in se continet: ita quoq; sit in sanguineo temperamento eò magis, quò minus terreni admixtum habet. 2. temulentorum mores imitantes. Nam ebrietas ex superfluitate calidi & humidi nascitur. Sunt autem temulenti bonæ spei, confidentes, nihilq; mali metuentes, liberaliores & nullâ re indigentes, in rebus veneris incontinentes, facetiis, risui dediti, à conviviis & sodalitate volentes recedere. Tales ergo colligimus & sanguineos esse. 3. valde concupiscentes. Nam beneficio caloris excitantur spiritus quibus appetitus utitur movetq; hominem. Quò ergo mediâ potentius est, eò & vehementior est operatio. Hac eadem ratio est quare etiam. 4. sanguinei sint excellentiæ appetentes. Calor enim excitat movetq; spiritus, quos in se sentientes nihil arduum esse reputant, velut naturâ instructiis, quibus*

hominibus

homines apti sunt ad motus & operationes. 5. Verecundos etiam hoc temperamentum reddit. Nam videtur verecundia quaedam flamma esse, qua longe, leviter tamen urendo & calefaciendo, protenditur. (Videmus etenim ignem in carbonibus non protendi longius sed vehementissime urere, flammam longius protendi seilicet urere levius) cumque flamma sit vapor accensus: (Nam excitatur flamma circa ligna, quod vapores exhalescentes accendantur) in temperamento sanguineo contingit tale quiddam, ut scilicet ignis i. e. excessus quidam caloris (Nam ignis nil aliud quam caloris excessus est) in subtilissimis vaporibus, qui consistunt in humido exciteretur: unde flamma cito protenditur in faciem, rubicundumque, reddis, leviter quasi urendo. 6. Sunt & sanguinei mutabiles. Nam calor est quiddam aptum ad varia agendum, humidum ad recipiendum & amittendum. Quem admodum videmus aquae subito quid imprimi impressumque, subito evanescere. 7. Quia vero humidum varios gradus habet, etiam sanguineorum non est eadem natura. Omnium optimi sunt, quorum sanguis est calidus tenuis & sincerus: sunt namque, & fortitudine & prudentia praediti, ingenioque, multum valens. Quorum autem sanguis paullo crassior est, hi magis pollent viribus & robore corporis.

8. Temperamentum melancholicum sanguineo contrarium etiam contrarios gignit mores. Nam melancholici 1. sunt magis ad odium quam ad iram propensi. Ubi namque, nullus est calor, ibi nec caloris excessus effervescentiam quandam excitare potest. Affecti ergo injuria melancholici, diu perpendunt meditanturque, injuriam vel contemptum, nec vindictam aperte querunt confidentiam destituti, sed occasionem, expectant nocendi. 2. nihil valde concupiscunt: destituuntur enim calore velut mediocri. Quam eandem ob causam, 3. nec excellentiae appetentes sunt sed pusillanimi. Utpote nihil in se commotum sentientes quod vires habeat. Quicquid enim movet indiget quaedam facultate & robore; robur capitur a spiritibus congenitis: ubi ergo nullus est sensus excitati roboris vel commotorum spirituum ibi gignitur animus ad altiora non tendens velut sentiens se viribus destitutum. 4. necesse quoque est, ut melancholici habeant mores contrarios iis, quos temulentis inesse deprehendimus. Ubi enim defectus calidi & humidi est, ibi deesse necesse est ea, quae a superfluitate caloris & humiditatis gignuntur. Sunt itaque melancholici meticulosi & nullius spei sed omnia metuentes, parci & tenaces, semperque indigentes, temperantes nec appetentes res venereas, facetias, risum, convictus sodalitatesque fugientes. 5. Nec etiam gratas in sese sentiant mutationes, nec ullus incis vigor est. Frigus enim natura est propensus ad consistendum, & sicum minus aptum ad varia recipiendum, sed quod impressum habet firmiter tenet.

7. Phlegmatici qui sunt timidiores existunt. Nam metum in frigore consistere exinde colligitur, quod metu affecti eadem patientes, quae illi quorum membra occupavit frigus, nim. frigidorem dentium, pallorem, tremorem omnium membrorum. Quod part. 2. lib. 1. pluribus docuimus. Sunt autem timidiores ii quorum sanguis est diluitor. Nam quemadmodum aqua eo citius congelascit, quo purior limpidiorque est, ita & frigus sanguinem diluitorum citius consistere facit. Unde & major nascitur metus. Qui autem plurimum terreni admixtum habent, eorum humor consistere tandem potest. Unde fit ut qui leni sunt ad iram, quando diutius detinentur in calore licet exiguo tandem furiosis similes fiant & cholericis. Nam calore in humido & terreno diu detento, evaporatur quod humidum est & terrenum calefactum consistit. Habent & 2. phlegmatici mores mulierum moribus similes. Nam harum temperamentum collatum ad masculinum temperamentum ad humidum & frigidum inclinatur. Hinc fit quod mulieres sint timidae & meticulose, minus prudentes & ductore indigentes, capiteque, quod eas soletur & defendat, huic adhaerentes, simplices, quaeque secreta domus pandant. Tales ergo & sunt phlegmatici.

8. Cholericis ingenia habent animosa, iracunda & furibunda magis. Nam ira consistit in excessu caloris seu igne, sic enim autem, tanquam firmiter & solidius ignitum & supra modum calefactum urit; id quod in lapide, ferroque deprehendimus. Quibus ergo multum inest caloris & plenum sanguinem repletum fibris habent, in hisce fibrae velut solidae & terrene fervorem quandam in corpore faciunt, non aliter ac solida calefacta: unde ille furor. Hinc videmus animalia maxime animosa & furibunda habere sanguinem fibris refertum & omnium celeritate coactum & durem.

ARTIC. XI.

DE

MORIBUS DIVERSARUM ÆTATUM PROPRIIS.

I. Tres sunt distinctae hominum ætates, nim. juvenilis, senilis & ætas media. Quapropter & tribus distinctis partibus hoc in articulo de his acturi sumus.

PARS PRIMA

Articuli secundi

DE

MORIBUS JUVENVM.

I. Duo sunt naturalia morum in juvenibus principia, Temperamentum & Prudentia. Videtur namque singularum ætatum proprium

primum quoddam esse temperamentum, & secundum aetates prudentiam, augeri pars. 1. lib. 2. dictum est.

2. Docet autem experientia, juvenilem aetatem humido & calido praeter ceteris aetatibus abundare: adeoque ad ceteras comparatam sanguineae complexionis esse; senectutem vero calidi humidique defectu & proinde complexionis frigidae & siccae laborare. Unde consequitur, mediae maturaeque aetatis homines etiam medianam & bene mixtam complexionem habere.

3. Sunt ergo juvenes, quod temperamentum eorum concernit, 1. praeconi ad iracundiam, & ita quidem, ut celeriter & acute excandescant, mox tamen sedentur. 2. valde concupiscentes. 3. Excellentiae appetentes. 4. Verecundi & ad pudorem faciles. 5. confidentes & bonae spei. 6. paulo liberaliores. 7. Incontinentes in rebus veneris. 8. facetiis, risui, lusibus dediti, conviviis sodalitatesque amantes. *Nam hos esse mores eorum qui calido & humido abundant praeter. art. demonstravimus.*

4. Quod prudentiam juvenum concernit, est ea plane imperfecta. *Nam aetas eorundem ejusmodi experientiam non admittit, quae ad perfectam requiritur prudentiam. Consistit autem prudentia in hisce:* 1. ut certus finis sit propositus, ad quem tenditur. 2. ut bona consultius fiat, queranturque, media ad finem ducentia: ad quam conducunt duo: primum scientia non universalium seu propositionum practice abilium & deinde habitus sentiendi ea quae faciunt res se aliter atque, aliter habere: hisce enim non perspectis, nec universalia per scientiam cognita rite applicari poterunt. *Quae vero faciunt, ut quid aliter atque, aliter eveniat, insunt materiae circa quam prudens versatur. Materiae circa quam prudens versatur sunt res & homines, Rerum contingentiam ut aliter se habeant operatur & fortuna & malitia hominum calliditasque, in simulando posita. Hac probe perpensa non modo probabunt quod demonstrandum est, prudentiam juvenum plane imperfectam esse, sed & in quibus imperfectio illa consistat manifestum facient. Nam nihil horum perfecte juvenibus inesse sequentia docebunt.*

3. Juvenes certum finem propositum non habent ad quem tendunt, sed mutabiles sunt in horas & inconstantes. *Est namque juvenilis aetas variis exposita affectibus, cum propter temperamentum calidum & humidum, quod praeter ceteris potens est in existendo appetit irascibili & concupisibili, facitque, ut homines celeriter & acute excandescant, vehementer concupiscant, sed mox iram remittant, mox neglecto hoc aliud concupiscant; quia celeriter a quovis objecto moventur: Tu & ceteram quia nondum satis firmatae ratione id quod revera bonum est ab aspectu*

rentis distingueri nequeunt; & ita solentur bona apparentia, quæ varia sunt, & afficiunt hominem prout ab eo sentiuntur. Nam apparentia bona movent hominem, quatenus sensum afficiunt, gignuntq; phantasiam: at verum bonum intellectus cognoscit & disiudicat. Hinc juvenis afficiens alium probe ornatum amari a virginibus, & phantasiam de amore illo, quæm jucundus sit, faciens tendit ad amorem puellarum tanquæ ad scopum vite suæ; mox videns alium magnifici ob duella feliciter gesta, & phantasiam sibi faciens de gloriâ, quæ inde paratur, vitam pugilatoriam eligit: nunc videns, hunc vel illum ob eruditionem magnifici, se accingit ad studia; mox ponente phantasiam ob oculos suavitate otii & conversationis cum sodalibus, deserit studia, immemorq; fit gloriæ & honoris parandi. Ex hisce patet, quanam sint cause inconstantia & mutabilitatis in juvenibus.

6. In juvenem etiam non cadit facile scientia rerum practicabilium. Nam licet juvenes possint universales propositiones prudentiæ necessarias memoria mandare, ut quovis tempore recitare queant; faciunt tamen id plerumq; sine intellectu: primo enim in universalia non satis penetrare possunt, sed recitant ea quemadmodum pueri versus Empedoclis, ob intellectum adhuc quodammodo cæcum & non satis excultum: deinde occæcat eos appetitus, ut assensum satis firmum præbere universalibus nequeant. Aliter namq; intellectus practicus aliter theoreticus entia componit dividitq;: hic liberè, ille præpeditus appetitu. Quæ de causâ & juvenis aptior est ad scientiam aliquam theoreticam quàm practicam apprehendendam.

7. Deesse & juveni habitum sentiendi ea quæ faciunt hoc vel illud se aliter habere ætas facit. Nam longa ad id requiritur experientia, ut quid fortuna quid hominum malitia & simulatio possit perfisiamus.

8. Hinc ratione defectus prudentiæ colligimus mores juvenum dicimusque eos esse. 1. inconstantes in suis propositis & facile mutabiles. Id enim num. 3. satis demonstratum est. Præ cæteris tamen bonis honesta & jucunda eligere. Nam utilis nullam habent rationem, velut nondum experti indigentiam. Quare cessat in iisdem provida in pecuniis querendus cura & in his conservandis parsimonia: liberioresq; sunt, alliciente ipsos & temperamento. 2. Vivere opinione magis & legibus seu præscriptis aliorum quàm propriâ prudentiâ. Nam qui ipse scientiam non habet opinione & aliorum præscriptis utitur. Ita enim nobiscum comparatum est, ut si ipsi in rerum naturam penetrare nequeamus & verum perspicere, aliorum, quos scire putamus, sententiæ sectemur. 3. Esse credulos non suspicaces, & propterea aptos ad decipiendum. Nam per ætatem nondum satis perspectam habent homi-

num malitiam & simulationes. Unde operantes secundum ea que tantum apparent, facile decipi possunt. 4. Esse quodammodo pronos ad misericordiam. Nam cum nondum malitiam hominum compertam habeant, concipiunt omnes mala indignè pati: hoc autem prebet principium misericordiae: sed quia hoc unicum non sufficit ad opera misericordiae exercenda, nisi cogitemus, & nobis hac evenire, opera misericordiae saepe negligunt; quia ob levitatem ingenii & lasciviam id non meditantur. 5. Bonam spem habere de quovis sine obtinendo, aureosque sibi montes polliceri. Nam qui ignorat quid possit fortuna, quidvis putat se feliciter ad finem perducere posse.

PARS SECUNDA

Articuli secundi.

DE MORIBVS SENVM.

1. Senum mores contrarii sunt moribus juvenum. Sunt namq; & temperamento & aetate contrarii: est enim senum temperamentum frigidum & siccum ei, quod calidum humidumq; est, contrariè oppositum. Ratione autem aetatis contrarii sunt, quia senes multos annos, juvenes paucos numerant, hi habent aetatem accrescentem illi descrescentem. Unde senes meditantur magis praeterita, juvenes magis futura.

2. Prudentia senum maxima esset, ob summam experientiam, nisi temperamentum eorum crearet mores prudentiam corumpentes. Nam quemadmodum virtus nulla est sine prudentia, ita nec prudentia potest esse sine virtute & moribus. Unde fit, ut moribus corruptis corrumpatur & eadem: Sed cum prudentia semel acquisita videatur non facile amitti posse; considerandum est, quo pacto in senibus id accidat.

3. Temperamentum in senibus frigidum & siccum facit, ut sint 1. depressi in vitâ & pusillanimi. 2. meticulosi. 3. parci & tenaces. Ad quae in ipsis corrigenda nulla prudentia sufficere videtur. Nam sentientes quotidie destructiones virium & spirituum, in quibus robur consistit, similes sunt aegrotis, pusillanimiq; & queruli existunt. Hi enim fortissima animalium demittunt animum animadvertentia sibi robur decedere: ita & natura trahit homines ad idem faciendum decedens vobis spiritibus, frustra contrariante rectâ ratione. Pusillanimitas facit ut queruli sint. Nam fortes qui sunt parvifaciunt mala non magna, magnis quarunt remedia: at pusillanimi quasi non valentes sibi consulere ad querelas confugiunt. Metum in iisdem quoque non minuit ipsorum longa experientia, sed propemodum auget. Dum enim refrigerans temperamentum excitat metum, experientia longa causam metus cœdi confirmat proferendo exempla, quae multi inoponatis casibus sub-

meris

merſi fuerint; quoties contigerit, ut, dum longè periculum abeſſe exiſti-
mauerint, jam uertici imminuerit. Hac & talia efficiunt, ut ſenes om-
nia etiam tutiſſima circumſpiciant. Nec parcam & tenacem ipſo-
rum vitam improbat, ſed approbat longa illa, quam habent, experi-
entia. Hec namq; docuit ipſos, quàm difficilis ſit acquiſitio facilis amiſ-
ſio bonorum, exemplis partim propriis, partim aliorum in egeſtatem lapſo-
rum. Hec eſt cauſa, quare non magna & glorioſa nec iucunda, ſed uſilia
& ad vitam pertinentia perſequantur.

4. Quoad reliqua prudentiæ requiſita ipſis nihil deeſſe po-
teſt. Nam ſi dederint philoſophiæ operam, adepti erant perfectiſſimam
ſcientiam, ob ætatem perfectiſſimam. Aut ſi hoc non fecerint: non tamen
ducentur ad quid temerè aſſerendum, ſed omnibus adijcient limi-
tationem dicentque fortè, fortèſſe ita eſſe. Nam qui in multis depre-
hendunt ſe erraſſe, non faciles & proni ſunt ad temerè aſſerendum.

5. Circa ea quæ faciunt aliter atque aliter res ſe habere eti-
am plus quàm decet ſolliciti ſunt ſenes. Nam cum ſepiſſimè decepri
ſunt, nemini fidem tribuunt & omnia in malam partem interpretantur,
pleniq; ſuſpicionum ſunt. Unde fit, ut nec multum amant nec mul-
tum oderint. Nam licet frigus magis ad odium quàm amorem eos mo-
ueat: ita tamen odio habent tanquam amaturi, & ita amant tanquam odio
habaturi. Nam increduli ſunt & ſuſpicaces nec amicis nec delatoribus
multum fidei tribuentes.

6. Porrò ad mores ſenium ſpectat, ut quum tædio vitæ duci
debeant ob decrementum virium, vivere quàm maximè cupiant.
Dum enim vitam fugientem intuentur, redduntur quaſi vita indigentes.
Qua autem re indigemus, eam vehementer cupimus.

7. Ad docendum etiam pronos ſenes videmus, quemadmo-
dum & ad præſcribendum. Nam docere & præſcribere eſt ſentire &
percipere ſe multa didiciſſe. Hoc autem iucundum eſt. Hinc videmus
ſenes eos, qui non eruditi ſunt, in ſuorum annorum rerumq; geſtarum ſerie
narrandâ totos dies conſumere, auctoresq; patientiſſimos ſepenumero
deſatigatos reddere.

PARS TERTIA

Articuli ſecundi.

DE

MORIBVS EORVM QVI SVNT MEDIÆ ETATIS.

1. Qui mediæ ætatis ſunt habent omnia commoda conjun-
ctim quæ ſenes & iuvenes ſibi diſtribuerunt, & moderata ea quæ in
iſdem excedunt & deſiunt. Nam hiſce ineſt moderatum tempera-
mentum, & cum hoc conjuncta quedam laud levis experientia. Tempe-

ratus

status calor facit 1. ut non nimis confidant, nec nimis metuant; adeoque destituantur eo quod in juvenibus & senibus reprehenditur. 2. ut nec parcè & tenuiter nec luxuriôsè vivant. 3. ut nec excalescant nimium nec remissum aliquod suscipiant odium; sed irascantur quibus & quomodo oportet. 4. ut fortitudinem cum temperantiâ, & temperantiam cum fortitudine conjunctas habeant.

2. Inest porrò hominibus mediæ ætatis, ut nec creduli nimis sint, nec tamen & nemini credant; sed potius ex veritate magis judicent. *Credulitatis enim causa in juvenibus est defectus experientie; suspicionum in senibus longissima experientia cum timiditate conjuncta. Cumq; Viri habeant experientiam cum fortitudine conjunctam: non impediuntur ab affectu vel vitio in veritatem inquirendam.*

3. Ducuntur & medii bono utili magis quàm jucundo, ita tamen ut nec negligant honestum. *Nam experti necessitatem quarundam moventur quidem ad querenda utilia, ita tamen ut calore, quem adhuc habent excitentur ad non negligenda præcæra & gloriosa.*

ARTIC. VI.

DE

MORIBUS MULIERUM.

1. Mores mulierum à moribus virorum differunt propter temperamentum & imbecillitatem, quâ hic sexus laborat. *Nam si mulieres conferas cum masculis, deprehendes temperamentum paulo frigidius.*

2. Sunt autem mulieres meticulosæ. *Nam frigidius temperamentum timiditatis causa est: ob hoc enim phlegmatici & melancholici censentur ceteris timidiores.*

3. Student parsimonie & avaræ existunt. *Nam cum sint meticulosæ, tum & paupertatem quam maxime timeant.*

4. Minus quoque prudentes existunt: *similes namq; sunt phlegmaticis, quibus sensus insunt parum mobiles. Hinc licet parca sint & patiuntur tamen in contractibus se circumveniri. Quod ipsum occasianem dedit Scto Velloiano.*

5. Mobiles quoque sunt & inconstantes. *Nam tantum prudentia non habent, ut certum aliquid bonum sibi proponere & actiones eo dirigere valeant.*

6. Nec perfectas, quæ cum molestiis conjunctæ sunt, virtutes acquirere valent. *Nam ob suam imbecillitatem & timiditatem impares sunt rebus magnis suscipiendis.*

7. Avidæ tamen dominii & potestatis existunt. *Nam quo magis quis per naturam homo aliquo destituitur, eo magis & vehementius appetit;*

tit; præsertim si licentia occupandi illud datur, juxta illud: *videtur mala vestiam.*

8. Nuptæ quæ sunt trahunt maritos suos, à quibus amantur, in similia vitia. *Nam experientia testatur, mulierum fascinoibus sepe fortissimos in formidinem trahos fuisse.*

9. Pandunt etiam secreta domus: quia præterquam quod impudentià laborent etiam loquaces existunt.

MEMBR. II.

DE

COGNOSCENDIS MORIBUS, QUOS HOMINES AD SVEFACTIONE SIBI PARARUNT.

1. *Signa, ex quibus mores hominum, quos ad svefactione sibi pararunt, cognoscimus, ita distribuemus; ut primo discamus de moribus in quibuslibet hominibus cognoscendis, deinde de eis qui insunt singulis vitæ generibus.*

ARTIC. I.

DE

INDICANTIBUS MORES HOMINUM QVA- LIBET IN CIVITATE.

1. Indicantia mores hominum ad svefactione paratos ita possumus tradere ut se. doceamus, quibus vitiosi à virtuosis dignoscendi sint, & deinde ex quibus signis singulæ virtutes singulaque vitia sint cognoscenda.

2. Virtuosos à vitiosis distinguit conscientia. *Nam quem admodum vitioso; mala; ita virtuosos bona comitatur conscientia. Indicia itaq; mala conscientia sunt quoq; indicia virtuositatis. arguunt autem malam conscientiam tristitia, angor, crabra; lacorum multitudo, hominum conspectum fugere & solis arsam visam eligere.*

3. Vitiosorum alii emendabiles alii inemendabiles sunt. Inemendabiles indicat impudentia. *Nam emendationis remedium, est pudor; qui ubi nullus est inemendabilem significat.*

4. Virtutes & vitia in specie indicant 1. Educatio. 2. Operatio. 3. Virtutum vitiorumque connexio. 4. conversatio.

5. Circa educationem considerari debent patria & parentes. Circa patriam, quâ in formâ Reipubl. quis sit educatus. *Nam educati in statu ad democraticam inclinante sunt homines summa libertate semper atentes: finis enim democraticorum est libertas. Educati in statu tyrannico sunt adulatores, serviles, humiles & nullo ex honesto spem habentes; hominibus ingenuis indigna facientes, timidi & in perpetuo pavore, omnem splenderem & magnitudinem summa fugientes, nihil libere loquuntur.*

loquentes. His autem propemodum similes sunt in statu oligarchico educati.

6. Parentum mores plerumque liberi imitantur. Nam virtutes & vitia naturalia plerumq; à parentibus tanquam bona & mala hereditaria liberi habent. Hinc illud Horatii lib. 4. od. 4. fortes creantur fortibus & bonis. &c. His autem virtutum vitiorumq; seminariis accedit educatio: ita enim pleriq; parentes educant liberos, ut sunt in moribus eos domo imbuant.

7. Singularum virtutum ut & vitiorum sunt propriae operationes, quas probe inspicere decet, si iudicium de cuiusque moribus facere velis. Nam cum vitia & virtutes sint habitus firmiter inherentes, ex unica operatione, qua fit cum consilio & ex proposito, statim tota hominis vita colligi potest.

8. Tertio etiam iudicium morum praebet connexio & coherentia virtutum & vitiorum. Nam vitium unum, quod perfecte irradicatum inheret, secum trahit aliud, g. luxuria prodigalitatem, & haec avaritiam. Intemperantes enim eragant pecuniam, & quando prodigi miserunt tendentes porro ad luxuriam avari fiunt.

9. Quarto indicat etiam cuiusque mores conversatio. Nam noscitur ex socio qui non cognoscitur ex se.

ARTIC. II.

DE

MORIBUS QUOS HOMINES HABENT RATIONE
GENERIS VITAE QUOD COLUNT.

1. Homines alii sunt honestiores alii plebeji. Honestiorum mores cognoscuntur ex iis, quae singulas hominum virtutes indicant. Cognoscuntur autem haec ex operationibus, quae secundum has fiunt. De qua re nam. 7. preced. artic. dictum est. Plebejorum ergo hominum mores considerandi restant. Voco autem plebejos seu vulgus hominum qui ad virtutes & prudentiam educati non sunt, sed hoc tantum agunt, ut vivant & ad vitam sufficientiam habeant.

2. Vulgus itaque hominum est 1. superstitiosum. Nam de rebus divinis & cultu nihil iudicare potest. Quae de causa sepe ducitur ad ludicra, quae putat, se Deo gratum exhibere officium, osculando ossa sanctorum, vel etiam numos, quibus ossa vel imagines sanctorum sacra sunt.

3. Secundo novis movetur & percellitur. Nam rerum causas ignorans si quid novi in caelo videat, trepidat, concurrit, rogitat quid sit, quid portendat: & ira nova & invidia admiratur.

4. Tertio præsentibus studet, futura non cogitat. *Nam cogitare & providere futura prudentium est: at vulgus prudentiâ destituitur.*

5. Quarto. Est & instabile. *Nam ubi non est animus virtuti ad-
suefactus, ibi nec constantia ulla esse potest. Quoquo versum ergo rapitur
vulgus.*

6. Est etiam 5. ad omnia nova, quæ jucunda vel utilia vi-
dentur, latum. *Nam futura & secutura perpendere nequit: sed tunc
eandem se errasse animadvertit, quando aliter res cadunt, quam putabat.*

7. Nec etiam 6. quicquam modicè appetit. *Nam nullâ ra-
tione appetitum regere valet. Hinc metu percussus extremè metuis,
extra metum positum etiam terret.*

8. Septimo. Mores non nisi domesticos amat, incognitos
odit. *Nam de nullâ re judicare valens amplectitur tantum ea, quibus est
adsuetus; incognita pro vitis habet.*

9. Octavo. Nihil facile nisi per parabolas addiscere potest.
*Sunt enim parabole & fabule administrantium imbecillitatis. Docet nos hoc
plebs Romana fabulâ Memonii Agrippæ in urbem reducta.*

10. Eorum qui vulgo annumerantur sunt mercatores, opifi-
ces, rustici. In specie ergò mores mercatorum in hoc positi sunt, ut
quicquid faciunt lucri causâ faciant. *Nam finis horum cuius gratiâ
operantur in divitiis consistit.*

11. Opifices & mercenarii extra curam & sollicitudinem ma-
gis quàm mercatores vivunt. *Nam singulis diebus quod habeant acqui-
rere possunt.*

12. Ad rusticorum mores pertinet, de aliis rebus sollicitum
non esse. *Semper enim habent quod agant quod meditentur. Quapro-
pter solent esse simplices non seditiosi sed quietam vitam amantes.*

13. Dividi porrò possunt homines ratione vitæ generis in
paganos & milites, Est autem proprium militum, quòd sint glori-
osi. *Id quod docere voluit Plautus in suâ comediâ de milite glorioso. Nam
ex rebus fortiter gestis luorum & honores quarunt: quapropter eas expo-
nunt venales quemadmodum medici circumforanei sua augmen: a.*

14. Possunt etiam distingvi homines in aulicos & politos &
in eos qui domesticam semper colunt vitam. Mores malorum au-
licorum Tacitus ita breviter exprimit, quòd sint superioribus in-
sidiosi, æqualibus difficiles, inferioribus arrogantes.

MEMBR. III.

DE

MORBUS EX FORTUNA.

1. Fortuna utraque parit tria hominum genera; prospera,
nobis

nobiles, divites, potentes; adversa, plebejos, pauperes, impotent-
tes. De his ergo tribus articulis tractaturi sumus.

ARTIC. I.

D¹MORIBUS NOBILIUM ET QUI HISCE OPPO-
NUNTUR PLEBEJORVM.

1. Nobilitas dignitas quædam est, quam majorum virtus tribuit, & per consequens bonum tale, quod semel fortunâ negatum non datur, nisi ex fictione ejus, penes quem jura Majestatis sunt.
2. Mores nobilium potissimum in his consistunt. 1. quod concipiant, se habere bonum honoratius, quàm cæteri ceteri & ad gloriandum magis idoneum. Nam antiqua & longè remota fabulis aucta semper censentur honoratiora, quàm presentia, licet fortasse hac majoris faciendâ sint: nobilitas autem dignitas quædam est à longè remotâ & antiquâ virtute petita, quam hodierna secula, velint sequiora capere non posse videntur.
3. Hinc fit 2. quod reliquos præ se contemnant. Nam qui suam dignitatem positam concipiunt in bono, quod alii assequi nequeunt, ceteros præ se contemnant. Vident enim cum Nicodemo nomen ex plebejâ natum in uterum nobilis femina intrare & donno nasci posse.
4. Tertio, quod aut stomachentur aut invideant, si deprehendant alios ad eandem dignitatem aspirare. Nam stomachatio affectus est, quem gignit opinio, alium bono, quod adeptus est, indignum esse. Concipiunt autem nobiles propterea ceteros indignos nobilitate, quod illorum bonum sit recens, nec cum majorum suorum virtutibus quibus dignitatem istam acquisiverunt comparandum.
5. Sunt verò nobiles distingvendi: alii enim sunt generosi, alii degeneres. Generosi sunt, qui non deficiunt à virtutibus suorum majorum. Degeneres, qui à majorum moribus defleſcunt. Est enim generatio hominum velut proventus agrorum: neq; enim bonus ager semper fert fructus bonos, nec ex seminibus bonis semper similes fructus nascuntur: multa quippe in naturâ rerum sunt accidentia, quæ parant errores. Est quidem natura conveniens, ut fortes creentur ex fortibus & bonis: at quia tria concurrunt ad generationem hominis mas, femina, astra; creberrimè contingit error. Quid enim possit influentia astrorum, quid phantasia femina circa generationem hominum, physicis notum est.

6. Mores hæcenus enarrati magis degeneribus quàm generosis nobilibus insunt. Nam generosi qui sunt tanquam reverà virtuosius magis suspesos ex suis quàm alienis virtutibus asstant, & proinde ceteros

virtuosos, etiamsi ex plebeji nati sint, non contemnunt, nec talia, qualia ceteri nil boni propriis habentes fingunt.

7. Tendunt quoque generosi qui sunt ad altiora, studentque suorum majorum virtutes superare. *Nam ita comparatum est, ut honorati semper altiora cupiant, nec persequi omittant quae sese consequi posse concipiunt.*

8. Plebeji ita nominati quatenus nobilibus contradistinguntur, vel honestiores sunt utraque vulgus sese erigentes, quorum mores consistunt in virtutibus, qui autem in numero plebejorum manent, nec sese erigunt, de his praeced. membr. artic. 2. dictum jam est.

ARTIC. II.

DE

MORIBUS DIVITUM ET PAUPERUM.

1. Dives est, qui quando opusest, pecuniam in promptu habet. Est autem pecunia res, qua bona omnia, quae in commutationem cadunt, aestimantur.

2. Divites concipiunt, se omnia bona habere. *Nam qui habet id quod cuncta aestimat, cuncta habendi par est nec gaudere videtur. Unde felicitas divitum quaedam demens felicitas est: Dum enim cuncta bona se habere putant, omnibus desistuntur quibus vera felicitas humana paratur.*

3. Fiant ergo superbi & arrogantes. *Nam qui concipit, se habere omnia bona elatus & superbus est: nascitur enim in hominibus superbia, dum in anis conceptus faciunt, se habere bona aut multa aut magna aut admiranda. Divites autem se cuncta bona in suam manu habere concipiunt.*

4. Contemnunt reliquos. *Nam superhorum proprium est, alios contemnere. Contemptus autem in hoc consistit, quod putent se omnia bona, reliquos nihil habere.*

5. Sunt & delicati. *Omnibus namque hominibus jucundum est suam ostentare felicitatem: dum enim hoc faciunt, percipiunt, se felices. & haec felicitatis perceptio jucunditas quaedam est. Cum vero felicitas divitum consistat in hoc, quod putent, se omnia bona habere: ostentatur ea hoc modo, si delectus fiat honorum, & in quo vel minimum desiderari possit, removeatur ab usu. Hoc namque pacto ostentatur, nihil boni deesse. Qui enim pauca bona habent arripiunt quoties & quocumque modo ad usum accommodatum. Quapropter delicati sunt divites selectum in bonis, quibus abundant, facientes & levem ob causam hoc vel aliud ab usu removentes.*

6. Magis tamen contumeliosi quam malitiosi sunt. *Nam qui alios ledunt vel lucri vel inanis gloriae vel voluptatis causa hoc faciunt.*

ant. Jam qui concipiunt, se omnia bona habere, neminem lucri causa laedunt. Ergo vel inanis gloriae vel valetudinis gratia faciunt. His autem peccatis contumeliosi quam malitiosi sunt.

7. Non obstat nobis demonstrationibus, quod multi reperiantur divites homines avari animi & sordidi. Nam deservimus divites, cum, qui quando opus est pecuniam in promptu habet. At hoc deservitis hominibus avari & sordidi applicari nequit. Haec enim quo plura habent eo pluribus indigent; magisq; pauperes quam divites sunt: nimis quippe semper pauper est, qui semper eget. Quomodo autem & satis divites est, qui nihil re eget.

8. Sunt autem divites duorum generum: alii namque recentes & à seipsis partem possident divitias, alii eas à majoribus habent. Qui recentes possident divitias deterioris sunt conditionis. Nam praequam quod invidiam patientur ab aliis, odium etiam gravius sibi pariunt, dum ex inopertis a status in quum translati sunt inopere superbiunt, singula affectate facientes, quae aliis quasi naturae & sine affectatione. Unde & stultitatem incidunt.

9. Pauperum mores divitum moribus contrarii sunt. Pauperes autem definitio eos, qui indigent pecunia. Nam aliud est pecunia deservis, aliud indigere. Vir namq; bonus nunquam pauper est, licet deservatur bonis fortuna: vivit enim quasi non indigeat, presentibus contentus. Sunt ergo mores pauperum contrarii moribus divitum, quia indigere pecunia & iam semper in promptu habere velat contraria etiam mores contrarios gignunt.

10. Pauperum mores hi sunt. 1. quod opinentur, se divitum injuriis expositos esse. Nam qui sentiunt se deservis eo, quo reliqua estmans in bona, nullam videntur sibi bonum parare posse, & nec quidem securitatem adversus laedentes: hac enim & ipsa bonum est, quod in corruptis Rebus publ. venale existit.

11. Hinc fit quod abjecti animi sint. Nam omnium injuriis expositi pusillanimes sunt, nec quicquam magnam cogitare possunt.

12. Nulli divitum tribuunt fidem, nec facile contrahunt cum iisdem. Nam quorum injuriis quis putat se expositum esse, ex fidem non tribuit: sed contumeliosos cum Exclusionem illoquitur.

Pactum non pactum est, non pactum pactum est, quod vobis libet.

13. Oderant quoque divites. Nam à quibus meritis injuriaribus odium.

14. In laedendo malitiosi sunt. Nam pauperes laedunt lucri captandi gratia, & praeter a calliditatem adhibent; quia aliter autem impune peccare nequeunt. Laedere autem callide lucri gratia est malitiosum est.

ARTIC.

MORIBUS POTENTUM, FORTUNATORUMQUE ET IMPOTENTVM.

1. II. quibus fortuna afficit potentiamque tribuit, quodammodo eosdem cum divitibus & quodammodo etiam diversos ab iisdem mores habent. Nam 1. præ divitibus colunt pietatem. *A Deo namq; videntur habere quod habent. Nam quod prospera fortuna concedit, etiam ethnici divinitus datum crediderunt. Qui autem pietatem colunt minus vitiosi sunt negligentibus eandem. Sunt etiam 2. potentia quotidie occupati. Nam nulla potentia sine adhibito labore & industria conservari potest: coguntur enim potentes cogitare de iis, que ad potentiam pertinent. Sed nummos multos habentes magis in otio, quod vestigia dat, vivere possunt. 3. sunt divitibus fortiores. Nam opera, que propter potentiam ipsis facienda sunt, viriliores eos reddunt. Et ita ferme meliores divitibus sunt.*

2. Magnanimi magis quam divites sunt. Nam divinum quiddam concipiunt se possidere bonum: & quia propter suum bonum clari dignitate existunt, molliter magis & eleganter graves sunt. Magis etiam hos quam divites elatus decet animus: quia in rebus ad felicitatem humanam pertinentibus quotidie sunt occupati. Ergo magnanimis similiores quam divites sunt.

3. Contra impotentes & infortunati ignavi & abjecti animi sunt. Nam qui nihil potentie habent nihil magni aggredi student, de paucis cogitant, nec sedulitatem & diligentiam adhibent. Frustra namq; omnia esse putant qua moluntur.

4. Sunt & cauti & circumspecti. In multis enim à fortuna blasi omnia metuant, nihilq; satis tutum esse existimant.

MEMBR. IV.

AMICITIA JUVENUM CUM ÆTATE MAJORIBUS.

1. Cum sæpius dictum sit, tria bonorum amabilium genera esse honestum nim. utile & jucundum; præcipuum autem amabilem esse honestum: sequetur quemlibet suam sibi propriam virtute præcipue amabilem esse. Dicendum, si aq; est de virtute juvenum, quemodo hac se amabiles reddant.

2. Virtutem perfectam juvenes non habent, sed perficiendam. Nam nimis præpediti cupiditatibus rationem audire non semper possunt: præsertim cum nec prudentia tantum habeant, quantum regendis affectibus & actibus sufficit. Unde in præced. demonstravimus, juve-

nes naturā duci ad vivendum secundam opinionem, s. e. praescripta & monita aliorum, donec ipsi debitam consequantur prudentiam.

3. Juvenum virtus consistit 1. in hoc ut habeant animum emendandi errata. Nam cum homines non statim perfecti existere possint, prima quaedam virtus & quasi via ad virtutem, seu potentia, quae in actum deduci incipit, est animus constans emendandi errata. Hujus signum est, peccata agnoscere & scire, aut scire desiderare. Nam qui negligit inquirere in peccata sua, nec curam emendationis habere videtur. Scire autem & agnoscere errata parit pudorem seu verecundiam. Hinc propria juvenum virtus est verecundia & pudor. Aliud quoque signum animi emendationem desiderantis est subducere seductoribus animum tenerem & recti parum tenacem. Nam qui non fugit irritamenta malorum, nec firmam intentionem mala emendandi & fugiendi habet. Praeterea si hoc negligitur, etiam cessat signum prius & modo memoratum. Nam juvenis non fugiens se ductores signum edit, se nondum agnoscere suos defectus & nescire quam facile flecti juvenilis animus ad quoscunque, perversos mores possit. Hoc autem indicat animum emendandi nondum adesse.

4. Secundum, in quo juvenum virtus consistit, est, hoc agere, ut se meliores quotidie faciant. Nam cum virtus perfecta res ardua sit & non sine laboribus & curis pareatur: convenit curas debitas & labores ei paranda impendere. Signa autem ejusmodi cura sunt 1. ductorem desiderare, quem quotidie imitari quis possit. Nam quemadmodum imitando artifices peritiores artis magisque exercitati reddimur: ita quotidie imitantes honestos & perfecte virtuosos meliores evadimus. Qui autem nullam curam habent ducum sibi sapere, nec agnoscere errata, nec animum sese perficiendi habere videntur. 2. Nihil differre in diem, ex quo bonus evadere possis. Nam differens bona agenda non videtur serio ad suam tendere perfectionem.

5. Ex hisce discimus, juvenem virtutem sibi propriam ostentare, eaque se amabilem reddere, dum agnoscendo errata pudore suffunditur, seductores evitat; ductorem vitae bonum desiderat, ipsius monita sequitur, actiones imitatur, nihilque boni quod agendum habet differt. Haec namque, indicant animum ad perfectam virtutem tendendi, in quo virtus juvenum propria posita est.

6. Hanc suam virtutem exercentes probe juvenes etiam se jucundos aetate majoribus exhibebunt. Nam dum sapientes & prudentes imitantur eosque, velut duces vita sequuntur, exhibent se opera eorum. Quilibet autem bonus opus suum bonum amat quam proximè, dum ex eo jucundus se afficitur, sentiens se ritè functum esse, munere suo

In hoc namq, voluptatem positam esse, superius diximus.

7. *Et quia juvenes à senibus emendantur, corriguntur & ad perfectionem perducuntur: quàm in re senes ipsis maxime utiles sunt. Hinc decet juvenes qui integras vires habent & corporis labores sustinere possunt venando, bellando &c. acquirere senibus, quò otiosi & à laboribus corporis quiescere, sapientiæque studia, quibus juvenibus profunt, excolere possint.*

8. *Sed quia sapientia & prudentia, quam à senioribus & etate profectioribus consequuntur, nullo bono externo estimari potest, id quod in amicitia inæquali fieri supra diximus, observare juvenes debent: nim. ut cultu & honore compensare studeant id quod remunerare nequeunt. Cultus hic eorum in signis consistit, quibus ostendunt se inferiores. Unde oriuntur officia, quæ juvenes convertendo cum senibus iisdem exhibere debent.*

9. *Decet ergò juvenes in senum præsentia præcipitem linguam frenare & paratos magis ad audiendum quàm loquendum esse. Eo enim ipso velut signo ostendunt, se exhibere quod naturaliter debent, & agnoscere se inferiores.*

10. *Decet quoque juvenes senibus confurgere; quem morem in veteribus Romanis collaudat his versibus poeta:*

Credebant hoc grande nefas & morte perandum

Si juvenis vetulo non assurrexerit, & se

Barbato cucunq, puer, &c.

Nam honor & cultus, qui superioribus exhibetur, semper in signo aliquo convenienti positus esse debet. Est autem hoc signum tale; quia indicat seniori deberi otium & quietem, juveni laborem adhibendum in gratiam senioris ut quiescat & tranquillo corpore sit, dum intellectu operatur in gratiam juvenis.

11. *Conversatio quoque juvenum cum senibus verecunda esse debet, non nimis libera. Hoc enim velut signo indicant, se agnoscere imbecillitatem suam in errando, & non liberè sed cum verecundia conversando studere omnia ita agere, ne senibus judicare valentibus quicquam displiceat.*

12. *Et quia mores juvenum contrarii sunt senum moribus, conveniens est, juvenes de suis remittere, & se senibus accommodare. Nam remittere de suis moribus signum est, se agnoscere alterum superiorem & habere, quid quod corrigendum est.*

13. *Est & juvenum æquo animo tolerare molestas senum morosorum & querulorum mores, & præ se ferre, nullam se ex iis molestiam sentire. Signum enim hoc est, se maxime facere sapientiam & monita, quæ ab iis speranda habent.*

14. *Ex his patet juvenum cum etate perfectioribus amicitiam naturaliter coincidere cum ea, que inter parentes seu subditos & imperatores, discipulos & docentes est.*

MEMBR. V.

DE

AMICITIA SENUM CUM HOMINIBVS CETERARVM ETATVM.

1. Senum mores non admittunt, ut cum juvenibus plurimum converfentur. *Sunt namq, plane contrarii, nec videntur ita remitti posse ut convenient.*

2. Videntur quoque moribus amabiles non esse posse senes. *Sunt namq, moribus ejusmodi præditi, qui colende amicitie cum hominibus non congruunt. Quicquid etiam in ipsis virtutum moralium reliquum est parcitate & tenacitate, nimia timiditate, incredulitate, & suspicaci animo corrumpitur.*

3. *Quid ergo est, quo senes amabiles redduntur reliquarum etatum hominibus? Sapientia. Nam hac nullo temperamento mutari & corrumpi potest; & præterea senum propria virtus est, utpote qui longissima experientia ad eam se preparare potuerunt, & ob dejectionem virium defectumq, spirituum ad labores inepti naturâ ipsâ in otium conjiciuntur. Sapientia ergo studium otium desiderans docet senes, quos naturâ velut ad hoc præ ceteris aptos, otiosi voluit. Ex his ergo patet, sapientiam esse illam virtutem senum propriam, quam colendo se amabiles reliquarum etatum hominibus reddere possunt. Debent ergo senes si quæ volunt esse amabiles i. se promptos ad docendum exhibere, & non modo unum vel alterum id petentem docere, sed de rebus divinis & abstrusis, aliisque in omni vitâ salutaribus præclara opera conscribere. Sic namq, sese non modo cunctis in civitate viventibus, sed & omni posteritati maxime venerandos reddunt. Fiunt quoq, admirabiles dum quasi nihil agendo agunt ea, que maximi momenti sunt. Quin videntur proximè ad Deum accedere, si pietatem colant & vitam ejusmodi, in qua positi contemnunt mortalia, nec curant que eminent; cadunt, deturuntur, crescunt, exhauriuntur, implentur, quibusq, incerta sorte inæqualitas inest. 2. graviter & nervosè de omnibus loqui, præsertim iis, quæ instructioni vitæ inserviunt. Hoc enim signum sapientie est. 3. Corrigitur homines sicubi in veritate errant. Hoc enim proprium sapientis esse indicant sophiste, qui student corrigere & reprehendere alios; quo sapientes appareant.*

4. Vita speculativa etiam propterea sapientibus conducit, si amabiles esse velint; quod hac vita angustum quid requirat quo tra-

anci possit, nec robur, spiritus, animum desideret: ut ita, quae senem odiosum reddere possunt, tenacitas, timiditas, suspicax animus supprimantur nec in actionibus ejus compareant.

MEMBR. VI.

DE AMICITIA HOMINUM MEDIÆ ETATIS
CUM SENIBUS ET JUVENIBUS.

1. Videtur mediâ hominum etas inter senilem & juvenilem naturâ interjecta, ut eas velut contrarias conjungat mediâ interposita, non aliter ac elementa contraria aqua nimirum & ignis interjecto medio, aere nimirum combinantur. Congruis enim aer cum aquâ in humido, cum igni in calido, & ita ignem cum aquâ connectit. Quemadmodum & ita aqua terram & aerem

Ignis ---- siccus calidus,

Aer ---- ---- calidus humidus,

Aqua ---- ---- ---- humida frigida,

Terra ---- ---- ---- ---- frigida sicca.

2. Hoc ergo fermè modo secundum suas qualitates, mores nimirum, tres etates hominum considerantes, quibus omnis perfecta societas humana seu civitas constat, ostendemus, qualis sit per amicitiam totius civitatis connexio naturalis. Nam pueros ab hac concatenatâ serie excludimus, utpote publicam amicitiam colere non valentes, sed potentiâ tantum cives existentes & ad hoc preparandi, quò cives aliquando fiant.

3. Viri ergo i. e. mediæ seu maturæ etatis homines, congruunt cum senibus dum non confidunt ubi metuendum est, non luxuriosè vel prodigaliter, sed temperanter vivunt, non excandescunt nimium, non omnibus credunt, quodammodo & bono utili ducuntur: Cum juvenibus autem congruunt, dum quæ non metuenda sunt non metuunt, sed fortes existunt, nec parcè & tenuiter vivunt, nec remissum aliquod suscipiunt odium nec omnibus fidem respuunt, bonum honestum colunt & gloriæ studio trahuntur.

4. Universalis ergo & inter homines omnium etatum firmissimè subsistens in societate civili oriatur amicitia: si universales propositiones petantur à senibus velut sapientibus; à viris applicantur singularibus, habitâ ratione quando aliter vel aliter se habeant, & ita præscribatur quid facto opus sit; juvenes verò consilia virorum audiant, & ipso in virtutes imitentur. Ita namq, qualibet etas secundum virtutem sibi propriam erit amabilis; etas senilis & mediâ suis perfectis virtutibus, illa sapientiâ, hæc moribus & honestate; etas vero juvenilis id quod imperfectum est in moribus perficiendo.

MEMBR.

MEMBR. VII.

DE AMICITIA QUÆ PRUDENTIBUS ET SAPIENTIBUS CUM VULGO INTERCEDIT.

1. Inter prudentes sapientesque & vulgus videtur similis intercedere amicitia cum eâ, quæ est inter dominum & servum. *Nam vulgus hominum non potest placere & amabile prudentibus sapientibusq; reddi, nisi quatenus suo corpore utilitatem quandam præbet, & instrumenti cuiusdam vicem sustinet.* Vulgus enim id vocamus quod nullam curam prudentiæ & virtutum habet. Vnde etiam fit, quod amicitia hæc admodum exigua sit. *Suprà namq; demonstravimus, amicitiam domini cum servo ferè nullam esse.*

2. Præclaræ & pulchræ prudentum operationes reddunt nonnunquam eosdem vulgo amabiles, sed admodum debiliter. *Est namq; ea vis probitatis, ut eam homines nonnunquam in hostibus suis amare cogantur. Hinc & vulgus, quod nullam curam virtutum alias habet, delectatur rebus præclaris & pulchre gestis, non tamen eo modo quo is, qui virtuosus est. Nam dum sentit incommoda à malis hominibus, virtuosus discit magnificere: quemadmodum mediantibus prævis dissonantiis discit magnificere harmoniam. Sed ut aliter harmoniâ afficitur musicus, qui de eadem judicare valet; ita aliter virtuosus cernens in alio virtuosas actiones. Hæc causa est, quare musica olim tantâ vehementiâ traxerit auditores, ut nonnunquam in enthusiastum conjicerentur: hodie verò parum virium in movendis hominibus habere videatur. Quotusquisq; enim est qui de harmoniâ judicium facere possit? Scilicet latet nos scientia musica, nec, cum deperdita sit, nostra pigritia eam unquam in lucem reducet.*

3. Ut verò vulgus observet virtutes prudentis & honesti viri, decet eum tales exercere virtutes quæ communiter utiles sunt. *Nam vulgus utilitate ducitur ad observandam ea quæ honesta sunt: omnia namq; ex utilitate estimat. ita v. g. quia vulgus superstitiosum est; amabilis redditur fortem se exhibens in superstitione horum propugnandâ. Par ratio est, si quis fortiter pugnet pro vulgi libertate, si banc amet, vel ejusdem commercii per certam aut mare tractandis. Amor namq; superstitiosi cultus, libertatis, utilitatis &c. ducet illud ad observandas & colendas viri fortis pulchras & præclaras actiones.*

4. Ita tamen vir prudens & virtuosus pulchram suam colere debet vitam, ne videatur vitæ vulgi contraria, si amabilis existere vulgo velit. *Nam contrarium qui apparet molestus est & in odio. Sed quomodo id obtinebitur, cum vitia virtutibus sint contraria? Respondet Seneca: intus sint dissimilia, frons vulgo conveniat. i. e. si videris quem ex*

numero vulgi vitiosum & tua virtuti, quam exerces, ce-
parumper. Ad quid enim prodest coram tali homine
nes edere, qui nec eas attendet & propterea te fugiet?
Eius humani tentanda correctio, si peccant quos corrigere
est. Signa virtutum ita edenda sunt, prout hæc v-
test. Si ex lyrâ rusticus musicum estimat, lyrâ te cane-
tus ab eodem habearis. Si vulgus ex longis capillis ho-
geni estimat, noli eosdem evellere, radere, prescindere.
diosum vulgus estimat eum, qui publicis conviviis inter
siamicitia cultor velis videri. Sed dices, quis temp-
poterit vulgi compotationibus? Remitte aliquid de
exhibe tamen specimen temperantis: fortasse pulchritudo
insipientes deformitatem suam agnoscent. Tempera-
Seneca, inter mores publicos & bonos. Sed huius tem-
ram amicitiam cum Deo & patriæ salutem ponendam a
quod ad emendationem in fide, in honestate, in præstando
prestari requirit, à vulgo per hoc temperamentum obtri-
fit, nec hominem honestum decet. Viri itaq; prudentis e-
tum fieri potest, probos & virtuosos, coram quibus speci-
dat: sed si contingat coram vulgo operari, exigente h-
pietate erga Deum, quousq; iudicium plebis admittet o-
nim celeberrimus musicus quarit auditores peritos & ju-
niâ valentes; sin vero coram imperitis canendum sit, de-
nie quid remittit, sic tamen operatur, ut & vulgo artifi-

5. Cogitur autem vir prudens cum vulgo
lere amicitiam. Nam ad captum ejusdem tenetur sese
admodum enim qui canes vel equos informant tenentur
sese accommodare: ita prudens amicitiam vulgi, proce-
bus ipsorum conservare debet.

6. Est ergo sapientis, fortuita in portenta
vulgus superstitiosum est, novisq; rebus movetur & perc-
potuerit in vulgo superstitio indicat Germania nostra, in
studia florere, pontifex Romanus magnam auri argenti
lem habendo remissionem peccatorum & mercaturam cu-
rum tractando sibi paravit.

7. Aliter autem divites, aliter pauperes tr-
contrariis sunt moribus. Pauperibus utili bono; di-
quo honore succurrendum. Contrâ à pauperibus
bus numi sunt exigendi. Hæc namq; moribus ipsorum
prâ diximus conveniunt.

MEMBR. VIII.

DE RELIQVIS, QUÆ SUPERSVNT, AMICI-
TIÆ SPECIEBV5 COLENDIS.

1. Inter nobiles degeneres & ignobiles virtuosos nulla est amicitia. *Nam qui se invicem contemnunt amici esse nequeunt: nobiles autem ignobilem contemnit, tanquam habens bonum, quod alter nunquam acquisiturus est; ignobilis virtuosus degenerem nobilem, quod is inane bonum jactet, hic verum bonum possideat: sed cum generoso quædam amicitia intercedere potest. Nam generosus se ex sua virtute estimat magis quam majorem.*

2. Inter nobiles quoque & vulgus amicitia existere potest. *Nam vulgo hominum ad sueto parere nobilibus impressa quasi est hæc opinio, nobiles ad imperandum natos esse, & propterea Deum voluisse hos nasci ex hisce parentibus, ut imperarent, seu virtuosos seu vitiosos sint. Vulgus enim ex virtutibus neminem estimare valet. Possunt etiam nobiles, qui generosi sunt & à majorum virtutibus non recedunt, sed eas superare student, suis virtutibus amabiliores esse, quam ignobiles, licet easdem virtutes habeant. Nam ignobilium virtus apud pares genere plus sepe invidia quam gloria parit. Nobilis autem qui est virtutem tanquam bonum proprium & hereditarium possidet.*

3. Inter pauperes & divites potest mutua subsistere amicitia, si divites pecuniâ, pauperes laboribus existant utiles. *Nam pauperes viles & abjecti sunt, contemptumque divitum patiuntur, modo utile ab eisdem bonum consequuntur. Contra divites oriantur volentes indigent laborantibus. Et ita amorem pauperum divitumque, mutua indigentia conciliat. Sed hæc velut amicitia utilis referta est querelis, dum pauperes pro laboribus non satis numorum, divites pro numis non satis laborum se consequi putant. Ejusmodi enim querelas in amicitia utilis nasci superius diximus.*

4. Cum potentibus impotentes qui sunt amicitiam colere possunt, si sint utiles & jucundi. *Nam potentes desiderant tales, qui in potentia eorum conservandâ se utiles præbent, & præterea facili sunt & urbani. Cum enim multis curis onerati sint, aliquam otiosam recreationem appetunt.*

LIB. VIII.

DE SOPHISTICA ET SIMVLATA

AMICITIA.

1. Simulata amicitia diabolica est & Christianos non decet. *Nam quod diabolicum est Christianos fugere decet, utpote quorum est in Christo*

Christo operari & diaboli opera omnibus modis fugere. Esse autem simulatam amicitiam diabolicam, patet ex seductione primorum parentum, quos decipiebat & amicos sibi reddebat sophisticum aliquo bono, vergente in extremam & miserrimam horum miseriam. Quapropter Paulus Rom. 12. v. 9. hoc nobis suggerit preceptum: dilectio sit non simulata, sitis odio persequentes quod malum est, adherentes ei quod est bonum. & 2. Cor. 6. v. 4. & seqq. In omnibus commendemus nos ipsos ut Dei ministri, in tolerantia multa, in afflictionibus, in necessitatibus, in anxietatibus, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in puritate, in scientia, in animi lenitate, in benignitate, in Spiritu S. in caritate non simulata. Quin & Ethnici similia docuerunt. Ita enim Cic. de Amicitia: Ex omni vita simulatio dissimulatioq; tollenda.

2. Est tamen frequentissima inter homines. Nam plerisque, qua verè amabilia sunt, destituuntur, & sese amant eo amore qui vergit in aliorum hominum perniciem: unde dum volunt amabiles aliis esse amicitiam simulant. Et hæc amicitia ita celebratur ab hominibus, ut neminem prudentem existiment, nisi simulare valentem. Quæ etiam causa fuit, quare sophisticarum turba me sæpe imprudentem judicavit & propterea ad conversationem civilem plane ineptum. Sed mala esse prudens in Christo & stultus coram mundo, quàm stultam jactare prudentiam. Quo autem videant sophiste, me aq; nosse ea, quibus simulata colitur à diaboli creaturis amicitia, & ut doceam eos, qui pietati student, ejusmodi homines fugere: modum colendi simulatam amicitiam tradam; unum tamen ostensurus hanc diuturnam non esse, nec felices reddere homines, sed quemadmodum artes diabolicæ solent, homines in eosdem, quos aliis struunt, laqueos conicere solere. Ne tamen ista fingere videar, ex communi magistro, quo hodie politici utuntur, Tacito nim. exempla petam.

CAP. I.

DE AMICITIA SIMVLATA IN GENERE.

1. Sophisticum & simulatum est quod consistit magis in videri quàm in esse. Nam simulatum est & falsum quod apparet esse hoc quod non est: ut aliud ita in hoc sit videri, aliud esse.

2. Duo ergò sunt quæ faciunt ad colendam simulatam amicitiam. 1. similitudo ejus quod apparet cum vero, & 2. defectus judicii, apprensus à verò discernere non valentis. Nam quæ reddunt aurum falsum & simulatum, seu quod pro auro habetur non tamen est? sanè requiritur similitudo & convenientia materie in quantitate & qualitate; si scilicet præ se ferat colorem & pondus auri; & judicium ineptum ad differentiam subtiliter querendam. Nam inquirendo differentiam judicium intelle-

Etis

*Etus vel sensuum apparens à vero discernit. Est ergo aurum falsum eam-
din aurum, donec artifex lydio suo lapide differentiam inquirat; quæ co-
gnitâ non amplius aestimatur aurum sed rejicitur.*

3. Sophisticam & fucatam seu simulatam amicitiam colere
aperti sunt, qui quæ amabilia apparent pro veris exhibere norunt
non valentibus suo iudicio apparens à vero distingvere. *Hæc enim
duo requiri in præcedentibus tradidimus.*

4. Est autem fucata amicitia non diuturna, sed simulatorem
aut in odium aut in contemptum conjicit. *Nam raro homines sine affe-
ctatione simulare possunt, quæ quando animadvertitur, facit ut affectus
stolidus & ridiculus habeatur. Quæ autem deceptio & fallacia la-
ret vel ob artificium simulantis vel ob imbecillitatem iudicis in eo, qui
circumvenitur; aliquandis & non in infinitum latet: emergunt enim suc-
cessu temporis quedam indicia, aut ad minimum eventus deceptions ma-
nifestat. Unde eo vehementiora nascuntur odia, quò injustius est sub spe-
cie amicitia decipi.*

5. Porro quia tria sunt amabilia, honestum, sub quo hæc compre-
hendimus id quod pius est, utile & jucundum & totidem contraria odium
gignunt: necesse est, eum, qui simulatam vult colere amicitiam, præ
se ferre pietatem, honestatem, utilitatem, jucunditatem; contra
dissimulare impia turpia, damnosa & molesta. Quapropter de sin-
gulis ordine dicturi sumus,

CAP. II.

DE SIMULATIONE VIRTUTUM.

1. Quò singula percurramus quæ falsi amici & sophistæ facere so-
lent, quando virtutes, ob quas amabiles esse volunt, præ se ferunt: dicturi
sumus primò de iis quæ generaliter conducunt ad simulandam honestatem;
deinde in specie singulas percurreremus virtutes.

MEMBR. I.

DE SIMULANDA MORUM HONESTA- TE IN GENERE.

1. Simulatio honestatis in hoc consistit, ut quis præ se
ferat signa, ex quibus generaliter colligimus, quem virum pium,
probum & honestum esse. *Nam ex signis animum cuiusq; colligimus.*

2. Signa alia sunt antecedentia, alia concomitantia alia
consequentia. *Id namque pluribus tradetur infra in materiâ de præsum-
ptionibus.*

3. Quod signa antecedentia concernit, debet quis præ se
ferre bonam educationem. *Nam qualiter quisq; est educa-
tus, tales etiam sunt mores ipsius.* Extollendi itaque sunt parentes, &

quoties horum mentio fit, indicandus est gratus animus. Hoc enim indicium est bonæ educationis. Secus autem solent nonnulli sapientiæ facere, conquirentes de parentum negligentia: quò ipso volunt suam ostentare ingenuam. Si talis vir sum neglectus à parentibus, qualis futurus essem rite educatus? Sed rectius pro suo proposito obtinendo de his taceant & contrarium loquerentur. Simile faciendum circa præceptores & tutores. Nam horum ope, si diligentes sint, virtutes adipiscimur. Sic Nero consularia insignia petiit Alconio Labroni, quò tutore usus erat. Tac. annal. 13. cap. 10. init. Idem in alloquitur Senecam præceptorem suum: Tu, quod præfens conditio poscebat, ratione, consilio, præceptis meam juventam fovisti. Et tua quidem erga me munera, dum vita mihi suppetit æterna erunt, nec ab ulâ fortunâ mihi eripientur. Quæ à me habes horti, & fœnus & villæ casibus obnoxia sunt: ac licet multa videantur, plerique haudquaquam artibus tuis pares plura tenuerunt. Vnde etiam rubori mihi est, quòd præcipuus caritate, nondum omnes fortunâ antecellis. annal. 14. cap. 55.

4. Signa concomitantia virtutum consistunt 1. in operationibus eorum quæ honesta videntur, quòd fit, si quis simulet se non sui, sed patriæ, civium gratiâ suos labores suscipere, iisque dare operam quæ post mortem profunt. Nam quæ talia apparent honesta reputantur. Sit in ore hoc Aduciani apud Tacitum 2. Hist. cap. 76. Omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an quòd inchoatur, Reipubl. utile, ipsisque gloriosum sit. Huc perit et illud Tiberis, quòd præ se fert, quando ait annal. 4. c. 38. Proinde socios, cives, Deos, deasque ipsas precor; hos uti mihi ad finem usque vitæ quietam & intelligentem humani divinique juris mentem dunt; illos, ut quandocunque concessero, cum laude & bonis recordationibus, facta atque famam nominis mei prosequantur. 2. In operatione constanti & cum iucunditate; ut scilicet quis præ se ferat, se cum voluptate facere quòd honestum est. Nam conjuncta cum operatione voluptas indicat virtutis habitum & præterea operantem amabilem reddit; dum in conspiciente similem voluptatem excitat; nõ aliter ac si dulcedine cibi tatantem conspicientes allicimur ad similem voluptatem, quam nostra nobis gignit phantasia. Præ se ferre ergò debet simulator animum alacrem, fidum, suisque actionibus, etiam tunc, quando summè molesta sunt quæ gerit, gaudentem. 3. In hoc, ut ad voluptates corporis quis pavidum se exhibeat. Nam qui simulat, se voluptatibus corporis non fidere magnam virtutis curam, præ se fert. 4. In conversatione cum virtuosis. Talem enim unumquemq; esse colligimus, qualis est is, cum quo conversatur. 5. In hoc, ut quis

quis fingat se imitari honestos. Nam imitando honestos honesti reddimur. Imitatio simulatur, quando quis se cum aliquo honesto comparat; quemadmodum Thrasea sese Vitellio assimilabat. De quo Tacitus 2. Histor. cap. 91. ita refert: Ac fortè Helvidius Priscus, prætor designatus, statuendo que non erant congruentia menti Vitellii, contra studium ejus censuerat. Compertus primò Vitellius, non tamen ultrà quàm tribunos plebis in auxilium spectæ potestatis advocavit. (fingebant enim tunc temporis imperatores se tribunos plebis: unde & Vitellius simulabat, ac si suos collegas in auxilium vocaret) Mox circumstantibus deprecantibus, & ita mitigantibus Vitellium amicis Helvidii, qui putabant agris latronum imperatorem & altiore iracundiam ejus verebantur; nihil novi accidisse respondit, quòd duo senatores in Re- publ. dissentirent: (simulans ita se nihil de se amplius existimare, ac quòd senator sit) solitum se etiam Thrasæ contradicere. (Quasi nunc representaret Thrasæam, qui erat vir honestissimus & prudentissimus.) Sed secutum est quòd solet contingere ejusmodi simulatoribus, quando simulationem sentiunt homines. Irrisere plerique senatores impudentiam æmulationis, quòd imperator, velut homo pessimus, se viro honesto & prudenti, qualis Thrasæa erat, compararet. Ex quibus una discimus hoc simulandi stratagemam periculosam esse. Nam duo opposita juxta se posita facillimè elucescunt.

6. Ut quis jactet dicta honestorum virorum, v. g. ita tyrannus jactare potest hoc quòd Galba adoptato Pisoni præscripsit apud Tacitum 1. Histor. 16. Utilissimus item ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus, cogitare quid aut nolneris sub alio principe, aut volueris. Ita Tiberius, cum vellet simulare modestiam dicebat: se vocatum ab Augusto in parte curarum experiendo didicisse, quàm arduum, quàm subjectum fortunæ, regendi cuncta onus. 1. annal. 11. Sed subjicit Tacitus: plus in oratione tali dignitatis quàm fidei erat. Scilicet latere simulatores non facile possunt.

7. Consequentia virtutum sunt 1. bona conscientia, 2. gloria & honor. Quapropter qui ob honestatem vult esse amabilis, debet præ se ferre bonam conscientiam, malam dissimulare. Nam si mala ra loquitur de conscientia bona, eam laudibus extollendo, gloriam se cum habere, aut letitia externâ eam præ se ferendo, reputabitur ab omnibus vir honestus. Sed hoc admodum difficile est, & licet improbi hoc affectum tamen sese produunt. Elegans textus est in Tacito 6. annal. 6. Adcò facinora atque flagitia sua ipsi (Tiberio) quoque in supplicium verterant, ipsumq; secum ferentia matrem conscientiam torquebant & cruciebant. Neque frustra præstantissimus sapientiâ, Plato scilicet, philosophorum

phorum princeps, firmare solitus est; si recludantur tyrannorum mentes, modo fieri possit, quemadmodum cor ita & animus aperto pectore conficiatur, posse aspici laniatus & ictus: quando ut corpora verberibus, ita sævitiâ, libidine, malis consultis animus dilaceretur. Et quamvis Tiberius esset optimus dissimulandi artifex, non tamen eum fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse pœnas fateretur.

8. In hoc verò maximè simulatores laborant, ut gloriam & honorem consequantur. *Nam gloria & honor testimonium virtutis est, quod habentes maximè virtuosos esse videntur: aliorum enim testimonium plus fidei habet quàm proprium: solent ergò simulantes animi virtutes honorem velut testimonium virtutis emere ab iis qui ducti avaritiâ dignitates, quas secundum merita virtutum distribuere debebant venales habent. Et hoc est medium sine ullo præclaro factò testimonium virtutis consequendi. Par est ratio, si contractâ affinitate vel alio præstito officio in utilitatem alterius, penes quos potestas est dignitates conferendi honorem quis adipiscatur. Ut autem & ipse magnus appareat aut si magnus habeatur, ejus gloria non minuatur, conducit. 1. prohibere eum, qui majoris æstimatur, præsentem esse. Sic Quadratus noluit admittere, ut Corbulo ipsius provinciam intraret, ne si eam intrasset Corbulo, omnium ora in se verteret. Erat enim corpore ingens, verbis magnificus, & super experientiam sapientiamque etiam specie inanum validus: vulgus enim externa & inania admiratur: & ita si Corbulonem cum Quadrato comparassent imminuta fuisset hujus dignitas. 2. Hoc agere ut sibi magistratum gerenti succedant in officio aut etiam collegæ jungantur homines imprudentes & viles. Ita refert Tacitus ex sententia nonnullorum, Tiberium non caritate aut Reipubl. curâ ab Augusto successorem adscitum: sed quoniam arrogantiam sævitiâque ejus inspexerit, comparatione deterrimâ sibi gloriam quaesivisse. Scil. putavit Augustus si successorem haberet naturâ superbum & crudelem, futurum, ut comparatione factâ cum hoc haberetur pro optimo principe & eternam clementia tandem adipisceretur. 1. ann. 10. Sic civitati grande desiderium Burrhi mansit per memoriam virtutis & successorum alterius fegnem innocentiam (quod quidem non esset malus sed socors & ignavus) alterius flagrantissima flagitia & adulteria. 14. annal. 51. verb. civitati. 3. Ex rebus ab aliis gestis captare gloriam, quasi prudentiâ & consiliis præfuerit. Sic Tiberius devicto Sacroviro scripsit Senatui, fide ac virtute legatos, se consiliis superfuisset. 3. annal. 47. Sic etiam si nulla consilia tyranni allegare possint victoriam suis auspiciis adscribunt.*

De

De Oshone scribit Tacitus 1. Histor. 79. quod gloriam deportatae victoria in se traxerit lætus, tanquam & ipse felix bello & suis ducibus suisque exercitibus Rempubl. auxisset. Ita Tiberius victo Maroboduo apud Senatum magnitudinem viri devisti, violentiam subjectarum ei gentium, & quam propinquus Italiae hostis, suaque in destruendo eo consilia extulit. 2. annal. 63. 4. Fortuita sibi adscribere & in gloriam convertere. Sic Tiberius cum soror Germanici Livia nupta Druso duos virilis sexus simul enixa esset, jactavit apud patres, nulli antè Romanorum ejusdem fastigii viro geminam stirpem editam; nam cuncta etiã fortuita ad gloriam vertebat. 2. annal. 84. 5. Manifestè adulantes fugere & simulare odium erga illos. Nam vir bonus anxie aliorum laudes non desiderat: satiaq; contentus est scientiã factorum propriã.

9. Cum primis autem simulatam amicitiam colens quærit gloriam ex virtutibus communiter utilibus. *Nam utile bonum scitari solet. Ergo ut videatur virtutem habere, quã lucrari possit, eas simulat virtutes que communiter utiles sunt.*

MEMBR. II.

DE SIMVLATIONE PIETATIS.

1. Pietatem ita simulant improbi ne superstitionosi, ne etiam hypocritæ appareant. *Nam qui deprehenduntur hypocritæ in odio sunt tanquam deceptores & quidam in re tam ardua: superstitionosi vero viles & in contemptu sunt. Qui autem reverã pius habetur ab improbis pro intercessore a piis pro summo amico habetur. Quapropter ita simulant, ut omnibus amabiles habeantur. Sed hypocrisis non dilatat: quia Christus satis fideliter docet, ex fructibus hypocritas cognoscendos esse.*

MEMBR. III.

DE SOPHISTIS.

1. Sophistæ sunt qui lucri captandi causã profundam jactant sapientiam. *Quemadmodum enim sapientum finis est speculatio, ita sophistarum pecunia. Hoc ergo agunt, ut ab omnibus pro sapientibus habeantur, quò aliquid lucrentur. Habent proinde sophistæ se ad sapientes, quemadmodum puella que fuco illinunt faciem ad eam que naturã pulchra sunt.*

2. Hoc ergo agunt sophistæ ut videantur potius quàm ut sint sapientes: cum qui verè sapientiæ dant operam magis hoc agant ut sint quàm ut videantur. *Nam qui tendunt ad speculationem non quiescunt, donec videant se adeptos esse rerum causas, ac proinde non laborant, ut videantur scire que non sciunt: hisce enim tempus terere nequeunt. At sophistarum studium omne positum est in lucro faciendo, & per*

hoc sapere sibi pra aliis videntur, quod ingentem pecunia summam corrādere possint, verē sapientes, qui pecunia studiis negligunt, stolidos vob imprudentes pronuntiantes. Proinde quid sciant vel non sciant parvi faciunt, modo quid habeant sapientiae simile, quod lucrum captent.

3. Itaque nihil scribunt quod difficile intellectu, sed quod lectu jucundum magis est. Nam hoc ipse consequuntur, ut scripta ipsorum per universum orbem terrarum legantur, quod & bishopolarum & suis consulant commodis. Fulgur enim eruditiorum non solidas rerum causas, sed quod novum & facile intellectu est cognoscere desiderat. Quapropter sophistae profundis scientiis tractandis non diu inhaerent.

4. Nec a quoquam corrigi volunt sed censuram sibi arrogant circa aliorum scripta. Nam qui corrigitur deprehenditur errasse: sophistae autem infallibiles esse volunt, & aliis potius errores ostendere.

5. In hoc autem potissimum sunt occupati, ut verba captent. Ita namque, qui vis defendere & reprehendere possunt. Si quid contra thesin ipsorum objiciatur in promptu habebunt varias vocum significaciones, & si alia ratione effugere nequeant, statim sua thesi alium sensum imponunt: ut te refutent talem tuis scriptis assignent sensum, qui tibi nunquam in mentem venit.

6. Docendo miseros decipiunt fingendo, se brevissimo temporis spacio integram aliquam scientiam absolvere posse. Nam omnes scire quidem desiderant: nemo autem debitas vult impendere labores. Hinc homines sese informandos committunt iis, qui brevi tempore omne negotium se absoluturos promittunt. Videntur autem hi similes iis, qui avidi videre Romam contenti sunt, si quis illos eo ducat, ubi è longinqua urbem videre possint. Qui autem veram colunt sapientiam ita singulas tractant scientias, quemadmodum iis, qui putant se Romam non vidisse, nisi minutissima quae sibi sunt observaverint. Decipiuntur ergo miseri à sophistis existimantes se totam habuisse scientiam, quando summa quaedam illiuc capita recitare audiverant.

7. Sed quemadmodum nullum apparet ita comparatum est, ut semper verum reputetur: ita & circa sophistas comparatum est. Quamdiu enim in imperitià suà remanent homines fidem ipsis tribuunt: mox fallacias animadvertunt, & se deceptos esse sentiunt.

MEMBR. IV.

DE ARTIFICIO SIMULANDI PRUDENTIAM.

I. Quemlibet quam maxime recommendat prudentia. Nam civilis prudentia velut vitta dux quemcumque, reddit amabilem. Et quidam amabilis erit nihil ex praecipitantià omnia ex consilio faciens; hominum judicia

judicia non numerans sed estimans; occasiones singulas observans; non propterans ante tempus, nec cessans in tempore, nullis obnoxius casibus?

2. Homines autem se tunc prudentes esse putant, si suis commodis consulere valeant. *Hinc artem descendi fallaciæ, struendi aliis addiscunt; veram autem prudentiam simulant tantum. Et quidem calliditates quibus homines alios in contractibus vel aliis negotiis circumveniunt hujus loci non sunt. Quapropter ea tantum persequemur quibus simulantes prudentiam amabiles sese reddere nituntur.*

3. Primò ergo qui prudentes videri volunt, hoc agunt, ut exhibeant animum sanum, erectum, qui fortunam despiciens molestias & injurias virtute elidere & suppressere valet. *Nam prudentia est mala fortuna vincere.*

4. In rebus prosperis dissimulant superbiam & elatum animum; in adversis pusillanimitatem. *Nam hoc pacto similes sunt prudentibus qui in omni & adversa & prospera fortuna se rectè gerunt. Consequitur autem hoc ipsum quis ut talis esse videatur, si sententia utatur, quibus prudentes uti solent, & dicat ea quæ prudentes facere solent. v. g. rebus prosperis dicit cum Pisone 1. Histor. 29. Secunda non minus discriminis habent quàm adversa. Et hoc modo sub specie præparandi se adversus fortune inconstantiam poterit etiam si malus sit & flagitiosus impunitati scelerum suorum consulere. Eleganter hac de re loquitur Tacitus 1. Histor. 72. pessimus quisque, ait, diffidentiam præsentium mutationem pavens, adversus publicum odium, privatam gratiam præparat: unde nulla innocentiae cura, sed vitæ impunitatis. Caveat ergo sibi qui vir prudens videri vult, ne ut letitia ita mœroris immodicus agat; ob quod reprehenditur Nero 15. anal. 23. sed ut videatur moderatus & ad futura sese semper preparare.*

5. Si prosperum quid contingit suæ prudentias si adversum fortunæ adscribunt. *Nam in rebus humanis vultum potest fortuna; itaque huic adscribunt quicquid male cecidit.*

6. Constantiam in proposito præ se ferre speciem prudentiæ habet. *Nam vir prudens non hinc inde vagatur, sed in suo proposito constans est.*

7. Talium quoque bonorum quæ non inania sunt appetitionem simulare solent, qui prudentes videri volunt. *Ita enim mala quæ per honestatem subeunda sunt mali à se declinant, videnturque ipsis prudentibus prudentiores. Sic cum Thrasca Patrus nolens adulari Imperatori silentio vel brevis assensu senatorum adulnitiones transmitteret, quoties in senatu sibi dicenda esset sententia; reprehendebatur tanquam minus prudens. Nam dicebant, eius exitium senatui ac sibi causam*

periculi

periculi fecisse, cæteris libertatis initium per hoc non præbuisse.
14. *annal.* 12.

8. Aliorum consilia quoque audiunt & pro suis venditant. Nam prudens est qui bona & recta consilia invenire valet: quare prudens videbitur qui iactat ea se reperisse. ita sæpè princeps quispiam appareat prudens, quamdiu scilicet bonum habet consiliarium: mox omnia imprudenter agit, consiliario scilicet mortuo. Contigit id circa Tiberium: quamdiu enim Drusus vivebat, & Sejannus bonis consiliis notescere vellet, rari per Italiam Cæsaris agri, modesta servitia, intra paucos libertos domus; ac si quando Tiberius cum privatis certaret, forum ac Jus. (patiebatur enim secum lege agi) quæ cuncta non quidem comi viâ, sed horridus ac plerumque formidatus, retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur, 4. *annal.* 7.

9. In summâ autem notare decet, cum, qui vult prudens videri, oportere vitare mores vulgi. Nam vulgus & prudentes contrariis sunt moribus.

MEMBR. V.

DE SIMULANDA JUSTITIA.

1. Qui Justitiam simulant valde amabiles sunt. Nam hac virtus omnis societas conservatur & salva est.

2. Simulatur autem justitia, si unum aliquod præclarum editur specimen. v. g. si inveniens rem anxie inquirat in dominum, cum tacere & rem retinere possit. it. si paupertate adigente quis abstineat à ledendo altero. Nam qui semel tale aliquod specimen edit semper justus esse putatur.

3. Justus quoque habetur & is qui ex legibus omnia agere videtur. Nam vivere secundum leges est justum esse. ita Tiberius, quò suum imperium justum videretur, simulabat, se ex legibus imperare. Ita namq; diserebat in Senatu: Satis onerum principibus, satis etiam potentia: minui jura, quoties gliscat potestas: nec utendum imperio, ubi legibus agi possit. Callidum autem commentum est, quò quid justum videatur hoc agere, ut prius lex condatur pronuncians licitum esse. Sic Claudius, quò justum videretur ipsius cum Agrippinâ matrimonium, Senatui ingressus decretum postulavit, quò justæ inter patruos fratrumque filias nuptiæ impofterum statuerentur. 12. *annal.* 7. Hæc quoq; causa fuit multitudinis legum apud Romanos. Quâ de re ita disserit Tacitus. 3. *annal.* 27. secutæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen dissensione ordinum patriciorum & plebis, & apide delicti, sæpius tamen dissensione claros viros, aliaque ob prava seendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob prava per vim lata sunt. Hinc Grachi & Saturnini turbatores plebis; nec minor

minor largitor nomine senatus Drusus; corrupti spe civitatis communicanda; aut illusi per intercessionem socii. Ac ne bello quidem Italico mox civili omissum, quin multa & diversa sciscerentur; donec L. Sulla dictator, abolitis vel conversis prioribus cum plura addidisset, otium ei rei haud in longum paravit, statim turbidis Lepidi rogationibus, neque multò post tribunis reddita licentia, quoquò vellent populum agitandi. Jamque non modo in commune sed in singulos homines latae quaestiones: & corruptissimà Re- publ. plurimæ leges. *Est & callidus modus huc referendus nim. leges sophisticè interpretari. Nam quod ex interpretatione legum sit justum videtur. Sic, quia vetore SCto quaestio servorum in caput domini prohibebatur, callidus & novi Juris repertor Tiberius mancipari singulos auctori publico jubet: scil. ut in Libonem ex servis salvo SCto quaeretur. Sophistica scil. hac orat. SCti interpretatio.*

MEMBR. VI.

DE

SIMULANDA FORTITUDINE.

1. Fortes valde amabiles sunt. *Nam horum virtute patria, fortunæque civitatem conservantur. Praclare vero secundum hanc virtutem operantur qui, quo patriam, civos, amicos à servitute, morte vel alia periculosa liberent nihil terribile habent nisi ipsam terrorem, quoque plus metus affertur eo minus timent: qui se eque promptos exhibent, ad pericula occupanda ac crudelitas est ad irroganda; qui morte totam vitam sobonestant, & in eternum per gloriam vivunt.*

2. His & talibus fortium virorum factis se amabiles reddunt, qui non reverà fortes sunt, sed commodi sui privati vel augendi imperii aut vanæ gloriæ gratiâ suscipiunt bellum sub pretextu defendendæ religionis vel libertatis. *Nam fortitudo non melius simulari potest, quam pretendendo sine aliquo honestum vel psum, cuius gratiâ bellum suscipitur.*

MEMBR. VII.

DE

SIMULANDA LIBERALITATE.

1. Liberalitas suos cultores gratisimos & acceptissimos reddit. *Nam præter elegantiam in operando continet quoque utilitatem. Pulchrè autem secundum hanc virtutem operantur, quorum sacculo quicquid inest ipsis sat est, modo habeant, unde indigentibus succurrant, qui procuratores potius suarum divitiarum quam domini sunt.*

2. Quæ ergò pulchrè facit liberalis semper, id semel in con-

Bbbb

spectu

speciū potissimū unū hominū parcorū facere debet qui liberalitatem vult simulare. *Nam homines parvi magis quān ceteri faciunt liberalē deprecantē & extollunt.*

3. Parit quoque speciem liberalitatis non de suo sed de alieno dare. *Quapropter simulare volentis liberalitatem & conciliandi sibi favorem est hoc agere, quo quasi procurator fiat in distribuendis alienarum pecuniis: aut ut accipiat, potest etiam de publica donandi.*

MEMBR. VIII.

D_B

SIMULANDA MAGNIFICENTIA.

1. Magnifici redduntur amabiles, splendida edificia, curias, templa extruendo, Deo bona dedicando. *Hi enim cum cultu quodam & honore amantur: dum se splendidis operibus magnos & memorabiles prebent.*

2. Magnificentiam simulant qui id faciunt de alieno. *Ita fertur Nero condendæ urbis novæ & cognomento suo (Neroniana) appellandæ gloriā quærivisse. 15. annal. 40. Sed quod in istis monumentis, nihil ita simulari posse, quod vitium simulatum sentiat, id & Neroni hic contigit. Quamvis enim pro reparandâ urbe nihil intermisserit: non tamen ope humanâ, non largitionibus principis, aut Deum placamentis decedebat infamia, quin justum incendium crederetur. 15. annal. 44.*

MEMBR. IX.

D_I

SIMULANDA MAGNANIMITATE.

1. Magnanimus amabilis fit agendo talia quæ magna & non communia sunt. *Nam magnanimus non parvis sed magnis se subicit periculis, & dum in eis versatur sibi non parvis, in potentes se excelsam, in reliquas moderatam prebet; non inter parvos gloriatur, nullius quam amici nutu vivit; omnia aperte dicit, nihil timide aut simulate; (neminem enim metuit) alios non vituperat, nec illorum curam habet: idque propterea facit, quia novit se omnibus virtutibus & bonis abundare. Quis vero hominum non amet virum interritum periculis intactum cupiditatibus, inter adverse felicem, in mediis tempestatibus placidum, ibi stantem ubi omnes jacent, ibi elatum ubi omnes deprimuntur, ex superiori loco videntem homines ex propinquo Deum?*

2. Horum nonnulla præ se ferendo quis magnanimitatem simulare potest: v. g. non facile admirari, non visibus se immiscere, simulationes & dissimulationes occulare, non occulsi ac sternere insidias sed aperte

per te aggreſſi hoſtem velle. Hoc pacto magnanimitatem ſimulavit Tiberius. Cui enim Adgandestrii principis Cattorum legerentur in ſenatu literæ, quibus mortem Aminii promittebat, ſi patrandæ necei venentim mitteretur: reſponſum ab eo eſſe fertur; non fraude neque occultis, ſed palam & armatum populum Romanum hoſtes ſuos ulcisci, quâ gloriâ æquabat ſe Tiberius priſtis Imperatoribus, qui venentim in Pyrrhum regem veterant prodiderantque. 2. annal. c. ult. Ita idem magnanimum ſe oſtendere voluit, cum Druſo datum eſſet venentim. Id quod Tacitus 4. annal. 8. ita enarrat; cæterum Tiberius per omnes valetudines ejus (Druſi) dies, nullo metu, an ut firmitudinem animi oſtendat, etiam deſuncto necdum ſepulto, Curiam ingreſſus eſt. Conſulesque non curulibus ſellis ſed ſede vulgari per ſpaciem mœſtitæ ſedentes honoris locoque admonuit; & eſſum in lachrymas ſenatum viſo ſeu cohibito gemitu, ſimul oratione continuâ erexit. Sed licet hoc unâ aut altera vice fiat: ſit tamen cætera affectus non correſpondant, facile fertur ſimulatio.

MEMBRUM X.

DE

SEMULANDO HABITU COLENDI HONESTAM
AMICITIAM.

1. *Habitus colenda amicitiæ maximè amabilem reddit. Nam cum hoc omnes amicitiâ inire deſiderant, qui deprehenditur habitu colendi amicitiâ instructus.*
2. *Hominis politi & ſimulatoris eſt operam dare, ne videatur cujuſquam amicitiâ captare ductus cupiditate lucri vel averſâ ſuâ fortunâ commotus. Nam homines per ſe amabiles eſſe volunt. Itaq; eo tempore querendi ſunt amici, quo nondû apparet, querentem hiſco indigere. Hoc enim modo videtur amiſſa iniri in eum modum, quo natura hominem homini conciliat.*
3. *Anxiè ergo ſimulator querere debet aliquid honeſto ſimile in eo, cum quo ineunda eſt amicitiâ, quod præterdere poſſit, tanquam principium benevolentæ. Nam hoc pacto videbitur alterum per ſe amare & debetâ benevolentiam proſequi.*
4. *Nullius boni poſſeſſionem ſine ſocio jucundam eſſe præ ſe ferat. Nam talia ſimulans videtur habitum colenda amicitiâ ita phraſſe, ut ſine amico vivere nequeat.*
5. *Debet quoque hunc habitum ſimulaturus præ ſe ferre morum ſimilitudinem. Nam ita videbitur natura hos velut ſimiles conſunxiſſe. Eorundem autem morum videtur, qui externas geſticulationes, veſtimenta, cultumque corporis imitatur. Nam ex hiſce æternis*

homines interna dijudicant. Hanc ob causam Caligula gratia fuit militibus. Nam infans in castris genitus, in contubernio legionum educus, quem militari vocabulo Caligulam (caliga enim dicebatur unum militare erant, quo alius manebatur peltis, ita naxiam tibi ac egerent) appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur. 1. annal. 41. ita amicitia militum manipularios seu gregarios, qui propterea caligati vocabantur, quod ejusmodi caligae uterentur. Sic & gratia fuit Narcissus Neroni, quia abditis adhuc vitiis per avaritiam & prodigentiam mire congruebat: artes animi praevidendi, quod praesto essent, necessaria ad luxuriam didicerat.

6. Simulandum etiam est, quem eadem bona eademque; mala cum altero habere. Hoc autem contingit, si super eisdemque cum altero letetur & doleat: si pra se ferat, se cum altero eosdem & amicos & inimicos habere.

7. Consilia quoque & secreta communicanda sunt, fingendaque secreta quae non sunt. Nam signum intima amicitiae est cum aliquo secreta pectoris & consilia communicare. Signum etiam est, nos alterum dijudicare prudentem a quo consilia expetimus.

8. Constantia quoque in amando erga amicos, quos habet, ostentanda est. Nam constantia amoris habitus signum est. Constantiam autem indicant, si quis amicum non modo praesentem sed etiam absentem, morumque liberis etiam beneficiat. et si qui savoris contentumque se promptum ad conciliandum exhibeat, hominumque defectus patienter ferat.

9. Tandem & virtutes homileticas quis pra se ferre debet. Nam haec aptissimum reddunt ad solendam amicitiam. De quibus latius in Ethicis.

CAP. III.

DE

OCCULTATIONE ET DISSIMULATIONE VITIORUM ET MALORUM AMICITIAM DISSOLVENTIUM.

1. In hoc omnem malitiosi homines impendunt operam, ut vitiosas actiones occultent, ne ob has sibi comparent inimicos. Occultari autem potest vel 1. persona malum agens: vel 2. factum vel 3. qualitas & vitiositas facti.

ARTIC. I.

DE

OCCULTANDA PERSONA MALA OPERANTE.

1. Primus modus occultandi personam est, si quis malum non ipse

ipse sed per alium infert. *Nam quod quis per alium facit, ejus ipse causa efficiens existit: interim tamen non ipse sed alius fecisse videtur.* Substituitur autem alius vel per mandatum, & hoc aut expressum aut tacitum, vel sine mandato. Expresse alicui mandare periculosum est. *Nam mandatarius sibi ita mandatum esse statim fatetur & prodit. Quapropter solent, qui ita ledere volunt, callidos eligere ministros & in occultis perpetrando malis exercitatos, aut tales qui non prodituri sunt, quia inimicitiam mandantis metuunt vel aliquod malum inde emergerum.* Sed turissimus modus est alios infligare movendo in iisdem stomachationem, invidiam, odium erga lædendum. *Nam hoc pacto quis quamoptime latere potest. Ita Sejanus fratrem Neronis Drusum traxit in partes & contra fratrem instigavit, spe objectâ principis loci, si priorem aetate & jam labefactum dimovisset. Atrox Drusi ingenium, super cupidinem potentiae, & solita fratribus odia, accendebatur invidiâ: quod mater Agrippina promptior Neroni erat, & propensior. 4. annal. 60. Ex quo loco unâ discitur, quinam dispositi sint, ut facile instigari possint.*

2. Item si quis culpam criminis perpetrati in alium transfert qui se defendere nequit. *Hoc stratagemate usus est Tiberius circa defunctam matrem. Quod ita enarrat Tacitus 14. annal. 12. Cæterum quò gravaret invidiam matris eaque demotâ, auctam lenitatem suam testificaretur, fœminas illustres Juliam & Calpurniam, præfecturâ functos Valerium Capitonem & Licinium Gabolum sedibus patriis reddidit. Quo ipso omnis severitiae & crudelitatis principium in matrem suam transferre voluit, matre se non valente defendere, quia mortua erat. Sic idem Tiberius occisurus Sempronium Gracchum milites in insulam ad eum occidendum non Româ misisse, sed auctor fuisse traditur, ut ab L. Asprenate proconsule Africa mitterentur, utpote qui hoc modo famam cædis posse in Asprenatem verti frustra speraverat.*

3. Callidissimum est ita rem agere, ut lædendus malum, quod ipsi inferendum est, in seipsum statuat. *Hoc callido velamine crudelitatis usus est Tiberius. Ita enim Tacitus 6. annal. 29. At Romæ cade continuâ, Pomponius Labeo per abruptas venas sanguinem effudit, æmulataque est conjux Praxæa. Nam promptas ejusmodi mortes metus carnificis faciebat: & quia qui expectabant sententiam damnati, publicatis bonis, sepulturâ prohibebantur: eorum qui de se statu ebant humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. Sed Cæsar missis ad Senatum literis, differuit, morem fuisse majoribus, quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, cumque finem gratiæ seu amicitiae ponere: id se repetivisse in La-*

beone. atque illum quia male administratae provinciae, aliorumque criminum urgebatur; culpam invidiam, quam hoc suo facinore in seipsum commisso in Imperatorem transferre niso fuerat, velavisse, frustra conterrita uxore, quam etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse.

4. Tandem conducit etiam, se ita gerere, ne homines praesument aliquid mali: quod impetratur simulando virtutes, cum primis autem pietatem. *Nam qui pius reputatur & Deum colens, de hoc nihil mali praesument, homines.* Conducit etiam verecundiam simulare. *Nam verecundi qui sunt & modesti inopri ad facinora mala committenda videntur.*

5. Osorem etiam se esse vitii, ex quo peccat, simulare prodest. *Nam nemo facile odit vitium quo laborat, sed illud defendere & palliare nititur.* Hoc privati faciunt prodendo & accusando eos, qui simili vitio laborant; magistratus, severe puniendo. Ita v.g. magistratus gravissimis supplicis, coerecens adulteros, videtur vitium intemperantiae tanquam ab hoc alienus graviter odisse.

ARTIC. II.

DE

FACTO ODIUM ET CONTEMPTUM GIGNENTE OCCULTANDO.

1. Quo facta lateant, committenda ibi sunt, ubi nulli sunt observatores. *Duobus autem modis contingit nullos observatores esse 1. si locus sit obscurus, ubi nulli sunt, homines, 2. si locus in aperto & oculis omnium expositus videatur.* Nam tali in loco nemo quicquam mali metuit. Hinc solent fures, quo magis lateant, id auferre quod in oculis omnium esse videtur. *Maxime securum vero est in locis obscuris & longinquis perpetrare mala.* ita Tiberius Juliam enecavit, obscuram fore necem longinquitate exilii ratus. 1. annal. 53. & ipse postea sex annis Romam absuit, quod speraret, minus conspicua fore qua crudeliter & libidine se patrarat: putabat enim sevitiam ac libidinem quam factus prodebat locis ab urbe dissitis occultari posse. 4. annal. 57. Hinc solent tyranni volentes vitia occultare non sepe prodire in publicum: magisque amantur & coluntur auditi quam inspecti. Id quod contigit circa Imperatores Romanos in Syria 2. Hist. 6. Solent etiam tyranni observatores & proditores flagitiorum occidere. Hinc enim, qui in Tyrannico statu felix esse vult, oportet conscientiam flagitiorum dissimulare.

2. Possunt & flagitia latere, si committantur in eas personas, quae proloqui quod perpetratae sunt non audent vel pudore impeditae vel metu majoris mali. *Nam interdum lesi malum illatum malum re-*
sicere

*esse quam pro palare: ita si quis visum proaverit honestam puellam inde
quam gravidam redditam, sepe impune hoc facit, puellam malente reticere &
begare, quam injuriam consistere. Nec etiam vis conqueretur de malo qui
ex querela gravium damnum movit.*

ARTIC. III.

DE

OCCULTANDA FACTI INJUSTITIA ET VITIOSITATE.

1. Nemo habetur vitiosus & ob malas actiones in odio est, nisi qui
apparet i. ex vitio seu potentia mali activâ operatus. 2. nocuisse seu da-
num intulisse, ratione alicujus boni vel utilis vel honesti. idque 3. injus-
tum esse.

2. Potentia malorum activa, seu, ut communiter loqui so-
lemus, animi vitiositas occultatur. 1. si quis prætendat bonam in-
operando intentionem. Nam quale sit in quoque principium operan-
di, ex fine a quo ad operandum excitatur, colligimus. Hoc est illud, ex
quo ferme est in manu hodie politicum, nunc occultare intentionem malam
& in omnibus actionibus bonam aliquam præ se ferre. U. g. cum malis con-
versari signum est improbi hominis: at convertendorum ipsorum gratiâ
hoc facere bonum est. it. Lucrum querere & pecuniam extorquere signum
est avari hominis: at boni publici gratiâ, quia aliter pax cum vicinis con-
servari nequit hoc facere, indicium est boni magistratus, qui publica tran-
quillitatis curam habet. Voluptatibus corporis deditum esse signum est
improbi hominis: at recreationis gratiâ post perfectâ multa ardua & la-
horum plena negotia aliquid voluptatis capere honestos quoque decet. Sui
gratiâ omnia facere suamq. querere salutem tyrannicum est: at facere
hoc, quod sine se salvo Respubl. salva esse nequeat, etiam bonum principem
decere videtur. Sic, ignominiosè aliquem tractare injuria est: at corri-
gendi animo id facere honesti viri officium. Ita pallium Titio auferre in-
justum est: at in hunc finem auferre, ut Sempronius, cuius est, enim recupe-
ret justæ speciem habet. 2. Si quis loquendo aliam animi intentio-
nem prodât, quam habet. Plerumque enim sermo proditor animi est, &
secretæ peccatoris pandit. Quâ de causâ callidi homines aut tacent aut con-
traria solum que intendunt proloquuntur. 3. Si quod intendit non-
nunquam oblatâ occasione arripiendi respuit. Callidè hoc Sejanus
in praxin deduxit, quando oblatâ occasione occidendi Tiberium
& imperium invadendi eam noluit arripere, quia nondum è-
omnia satis erant preparata. De quo Tacitus 4. annal. 59. ita refert:
Ac fortè illis diebus oblatum Cæsari anceps periculum auxit vana
rumoris: præbuitque ipsi materiam, cur amicitia constantiaque
Sejani

Sejanus magis fideret. Velcebantur in villâ cui vocabulum Spelunca. ejus os lapsis repente saxis, obruit quosdam ministros. hinc metus in omnes & fuga eorum qui convivium celebrabant. Sejanus genâ vultuque & manibus super Cæsarem suspensus opposuit sese incidētib; atque habitu tali repertus est à militibus, qui subsidio venerant: Major ex eo, & quanquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur. 4. Si palam operando exhibeat habitum contrarium illi vitio, ex quo, quod perpetraturus est, manare solet. v. g. *Quia autores seditionum in Rep. s. sunt homines superbi, elati, turbarum amantes. nulli parcentes labori in acquirendis honoribus, superioribus infideles & moribus contrariis, impudenses, callidi feroces & audaces, in re militari exercitati. Hinc molituri seditionem quo latcant, simulant, se esse humiles, pacis, quietis & otii amantes, laborum impatientes, superioribus fideles & moribus similibus, veracundos, simplices, timidos, artis militaris nullam peritiam habentes &c. Quod si quid commissum sit quod malum est, simulandum, id factum magis ex necessitate vel casu vel ex affectu eoque bono. Nam hæc à vitiositate excusare solent. Ad necessitatem spectat si quis dicit, se ex officio quod gerit cogi facere. v. g. qui crudelitatem exercent fingunt, se ex officio quod Deus injunxit id facere cogi: præcepisse enim Deum, ut magistratus gladium in improbos stringat. Ut verò tali in casu sibi fidem quis conciliet, caritatem quandam in operando & molestiam ex eâ præ se ferre debet. Quemadmodum ille, qui cum subscribendum esset sententiæ ferali, dicebat, quam mallent me scribere nescire. ii. Coactum fuisse facere ob necessitatem sui defensionem, aut jussu superioris &c. Prætextum etiam præbet bonus affectus. Nam quod ex bono affectu sit à nullo vitio provenire videtur. Hinc qui honestam puellam stuprârunt prætere summm amorem erga illam solent, & dicere se ex amore fecisse.*

3. Ne videatur actio vel operatio lædens & damnosa seu ratione honesti seu utilis seu jucundi boni, conducit argumentis suasoriis uti, & inutile utile, inhonestum honestum, molestum jucundum esse persuadere: *Nam hominēs ducuntur opinionibus, ut sapenumero credant salutare quod damnosum est & contrâ. Quâ in re multum potest eloquentia. Redduntur & molesta jucunda advesatione. Quâ de causâ solent duces gregarios milites adsuasore laboribus perfeendis, & ita impostis etiam rebus molestissimis horum amicitiam & benevolentiam conservare.*

4. Ne injustum videatur quod illatum est, prodest i. quod quis in alterum statuit etiam in se statuere. *Nam cum nemo habeat animam in se se statuendi injustum, nec injuriosum patitur, si quis in se statuere*

Statuere videtur quod committit erga alios. 2. Statuere in aliquem quod alius ultrò patiendum recipit. Hinc calidi homines aliquid erga aliquem facturi, ob quod se irasci possit, exhibent alium quendam vitro ad patiendum sese offerentem. Nemo enim altro patiendum recipit, nisi sciat bonum aut non malum esse quod patitur. 3. Semper aliquod bonum detrahere. Nam minuta singula parum iniusti habere videntur, unde totum quoque tale esse videtur. 4. Simulare vindictam v. g. dicere cum quis factus est olim gravius aliquod malum intulisse, & propterea vel proprio vel alieno nomine vindictam sumi. 5. Concedentibus legibus fieri. De quo etiam diximus, cum de simulandis virtutibus ageremus.

ARTIC. IV.

DE

MALO ILLATO CORRIGENDO, ET ODIS INDE
NASCITURO AVERTENDO.

1. Si manifesta facta sit læsio & iniuria, consultissimum erit quò odium declinetur, nisi corrigere malum. Itaque 1. simulanda est poenitentia. *Nam quorum nos poenitentia non videtur ex malis factis.*

2. Proponenda quoque læso sunt alia dicenda & facienda quò illati mali obliviscatur. *Nam obliviscendo illati mali aut mercedi similes redduntur eis qui nihil mali perpetrati sunt, vel merentur. Hoc modo cum rumor oriretur, parari Agrippinae a Tiberio exitium, Cæsar quò famam averteret & sermones hominum ad alia duceret, adesse frequens Senatui, legatorumque Asiæ ambigentes, quàm in civitate templum statueretur, plures per dies audivit. 4. ann. 55.*

3. Profuit etiam media iram lenientia. *Nam postquam iram facile redit in ingrati animi. Mitigant autem iratos excusationes quibus probatur, non despicendi animo factum esse quod pro contumelia vel iniuria habetur, sed jocandi causa; vel ex iracundia, quia quod per iracundiam fit, non fit animo despicendi. Præ reliquis autem conducit, ob oculos læsi ponere, ita tamen ne objectandi animo fieri videatur, beneficia interea in eos collocare, sive à lædente sive à maioribus ipsius: item succurrere læso in periculo magno constituto. Sic Germanicus studuit mitigare odium Pisonis, quando ortum tempore, cum Pisonis navis raperetur in abrupta, interitusque ejus ad casum referri potuisset misit iratos, quarum subsidio disformium eximaretur. 2. annal. 55. Habenda quoque ratio est ingenuorum; & dignitatis potentiaque amici: aliisque metui incutiendus; respectu aliorum metui simulandus. Nam qui motus non irascitur: metuens enim in querendam vindictam tardatur. 6. annal. 32. verb. Artabarus. Ejus autem, quomodo simulamus, nos metere, ira quoque sedatur. Sic Claudius Corvus notæ*

Cccc

facundia

facundia, sed dicendi artem apta trepidatione occultans, i. e. dum praeferebas, quasi praesens merus ipsum facinoratum redderes, quae res majorem dictis ipsius fidem addidit, militis animu mitigavit, 2. Hist. 69.

4. Praecavenda quoque est erga laesum misericordia. Nam misericordes erga laesum ledenti irascuntur occultumque in eum consciant odium. Impeditur autem misericordia, si praecaveatur, ne quis in miseria est veniat in conspectum eorum, qui misericordiam exhibitari sunt. Hoc observavit Narcissus prohibens Adessaliam liberosque ejus venire in conspectum Claudii 11. anal. 34. verb. simul codicillos. Nam nihil magis movet misericordiam, quam malum conspicendam exhibere. Ita Agrippina vidua Germanici omnes ad misericordiam commovit, quando se lectissimam feminam cum urna, in qua cineres mariti erant, & liberis populo conspicendam exhibuit. Verba Taciti 2. anal. 75. haec sunt: miserantibus cunctis, quod foemina nobilitate princeps pulcherrimo modo matrimonio inter venerantes gratantesque adspici solita, tunc ferales reliquias sinu ferret, incerta uleionis, anxia sui, & infelici fecunditate fortunae toties obnoxia. Sic Tiberius volens misericordiam movere iussit Germanici liberos in senatum ducere ita patres allocutus. Patres conscripti: Hos orbatos parente, tradidi patruo ipsorum, precatusque sum, quanquam illi esset propria soboles, ne secus quam suum sanguinem foveret ac tolleret, sibi que & posteris confirmaret. erepto Druso preces ad vos converto, diisque & patriae coram obtestor, Augusti pronepotes, clarissimis majoribus genitos suscipite regite: vestram meamque vicem explete. Hi vobis Nero & Druse parentum loco: ita nati estis, ut bona malaque vestra ad Rempubl. pertineant. His subjicit Tacitus, Magno: ea fletu, & mox precationibus faustis audita, ac si modum orationi posuisset, misericordiam sui gloriaeque animos audientium impleverat. Hinc porro discimus, si conspectus laesorum impediri nequeat, mox conciliandam hominibus opinionem, laesos non indignè perpeffos esse. Nam eorum miseris solemus, quos putamus indignè quid pati. Sic Vibulenus movit misericordiam apud gregarios milites, ut inde irascerentur Blase: quoniam cum ita alloqueretur: Responde Blase, ubi cadaver fratris mei abjeceris? ne hostes quidem sepulturam invident, cum osculis, cum lacrymis dolorem meum implevero: me quoque trucidari jube. Dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, ii sepeliant. 1. anal. 22. Contra ergo quo impediatur misericordia, inculcandum, eum qui conqueritur longe majora mala consensurum esse.

5. Optima ratio est imaginaria compensatione malum illatum

tum corrigere. Fit autem compensatio, si pro ablato bono aliud restituitur, aut restitui fingitur. *v. g.* Si in bono utili lædatur ambitiosus, compensatio fieri potest mediante honore. *Ambitiosus enim homines occidat, ut vano aliquo honore patiantur utile bonum compensari. Læso superstitioso compensatio fit, si lædēs jactet informationē in religione vel defensionē religionis. Nam hic facile deponet querelas, si viderit pro amisso bono externo, se tantum animi bonum adipisci. Læso avaro in utili bono, aliud objectandū est bonum utile unā cum facultate illud acquirendi. Nam qui facultatem acquirendi dedit ipse dedisse videtur, vel etiam bona reliqua quæ habet ratione qualitatum augenda sunt, *v. g.* oneribus gravatis tribuenda libertas; quæ inalienabilia sunt reddenda alienabilia; in quæ minus tuto possidentur addenda est securitas. Magis autem avarus admittit compensationem, si pro honore oblato pecunia vel simile quiddam rependitur. Quod si ambitiosus admittit honorem, correctio fit, si pro ablato restituitur honor qui par aut major videtur. Quid enim frequentius est, quam sub specie majorum honorum tribuendorum presentes adimere? Callidissimus modus est pro honoribus aut divitiis ademptis jucundum aliquod bonum retribuere. *v. g.* pro tributis etiam & quietem. Sic præfides provinciarum in Republ. Romanâ pro exactis tributis solebant provincialibus spectacula ludosque exhibere. Commune autem hoc est, quod pro molestiis impositis retribuantur bona utilia. Ita solent duces militares magnos anni montes polliceri militibus, quo molestias & labores bellicos subeant.*

6. Quod etiam detineantur in amicitia, qui satis causa habent eam dissolvere, semper ob oculos poni debet iis, quantum incommodi ex dissolutione amicitia oriturum sit. *Metuentes enim damna ex dissoluta amicitia nata officia amicitia prestare tenentur.*

7. Imponitur quoque hominibus, si pro damnosis vel molestis subeundis de aliis quid remittitur. *v. g.* si pro servitiis prestandis aliquid remittitur de tributis vel pro solvendis tributis aliquid de servitiis.

CAP. IV.

DE

ARTIFICIO ADULANDI.

1. *Quæ hæcenus proposita sunt non modo in amicitia equali, sed etiam in equali ab iis qui superiores sunt simulari possunt: nihil ergo de simulata amicitia tractandum restat, quam ut consideremus eos, qui in inæquali amicitia inferiores se exhibent, & adulatores vocantur.*

Cccc 2

2. Adula-

2. Adulator est qui simulat se inferiorem amicum & alterum longè superiorem, quàm reverà est.

3. Adulatores reddunt timiditas, avaritia, intemperantia, paupertas, ambitio, vel seorsim vel nonnunquam conjunctim. *Ita parasitos facit paupertas & intemperantia: his enim venter hæc creat, avaritiam, auribus ut peraudienda sint, ne dentes dentiant. Nemo enim nisi necessitate adductus ejusmodi servile genuum vicia subit: hæc autem, nimis timiditas, cupido divitiarum & honorum, concupiscentia volaptatum corporis, paupertas necessitatem imponunt.*

4. Omnis autem adulatio fit colendo & inserviando. Cuius conficit in mentiendo, corruptè & melius quàm fieri debebat iudicando, & tertio amplificando & magnificando. *De quibus ordine dicturi sumus subijcientes postea reliqua quæ circa hoc artificium veniunt, notanda.*

ARTIC. I.

DE

ADULATIONE QUÆ FIT MENTIENDO.

1. Mentiendo fit adulatio i. si quod is, cui adulando inserviendum est, in honore habet magnumque existimat, ipsi inesse dicitur. *v.g. si adulator videat, tyrannum ex arte saltatoriâ vel pugilatoriâ laudem querere, hanc artem summè deprecabitur, & quæ ad illam spectant tyrannum habere asseret.*

2. Secundò, si quod prudens veller alicui inesse dicitur in eo reperiri. *v.g. si adulator potentem, cui adulatur, deprecatur piæ: omnis enim vix prudens in potente pietatem desiderat.*

3. Tertio & is mentiendo adulatur qui mendaciæ alienius confirmat. *Utuntur enim adulatores hoc Plantino: assentandum est quicquid hic mentibitur. qui autem mendaciæ assentitur & ea confirmat etiam suo modo mentitur.*

4. Quarto mentiendo etiam adulantur simulantes se omnia non modò velle quæ alterum velle vident, sed etiam antè voluisse. *Tales sunt, qui cum Artotroga Plantino dicunt:*

Novisse mares me tuos meditatè deceo

Curamque adhibere, ut prævolet tibi quò tu velis.

Id enim faciunt, adulatores, quò cum altero eandem mensuram eandemq; voluntatem habere videantur. Quare adulatorum manum off. mores ejus, tibi adulandum est, exactè notos habere.

ARTIC. II.

ADULATIONE QUÆ FIT CORRUPTE JUDICANDO
ET OMNIA ETIAM MALA BONA VEL BONA
MALA INTERPRETANDO.

1. Artificium singulare adulatorum est omnia posse & laudare & vituperare. Nam quæ insunt ei, cui adulandum est, sunt laudanda & extollenda; quæ aliis, præ quibus is preminere vult, vituperanda & deprimenda. Quapropter desinit Tacitus adulatorem eum, cui omnia principum honesta acque inhonesta laudare mos est. 2. annal. 38. Qui habitum adulandi sibi paraverunt, non verentur diuersas temporibus eundem supra modum extollere & deprimere. Audi ac adultores eo tempore, quo à rege aliquo beneficio afficiuntur, exclamantes: Usque rex nosse, omnium regum quotquot sunt, quotquot fuerunt, quotquot futuri sunt optimus maximus! mox cessantibus beneficiis & quando exquisitoribus epulis ab alio saginantur hunc velut stolidum aut crudelem contemnent.

2. Ut verò non sine causâ laudent, id quod vitiosum virtuosum interpretantur. Nam sola virtus laude & honore digna est: itaque ut improbi laudari possint, quæ vitiosa sunt exponenda velut virtutem indicantia. Adulatores ergo audacem fortem, timidum cantum, ignavum pacificum, prodigum liberalem, avarum parsimoniam deditum, superbum & stolidum magnanimum, iracundum ingenium apertum & candidum, abjectum & servilem lenem, nobilem more infortunum peccantem generosum, eum verò qui à virtutibus majorum degenerat, novas virtutes familia aduentem vocant. Hoc artificium describitur apud Tacitum 1. Hist. 52. his verbis: Et Vitellius apud severos humilis, id comitatem bonitatemque faventes vocabant, quod sine modo sine iudicio donaret sua, largiretur aliena. Simul auiditate impetrandi quidvis à Vitellio, ipsa vitia pro virtutibus interpretantur.

3. Non autem in hoc subsistunt, sed vitiiis excellentiam virtutis affingunt. Ita dicunt audacem omnes heroes fortitudine superare; timidam cautiorem omnibus fortibus. Cum enim vitiosi quidam in excessu peccent, facile est eisdem excellentiam virtutis affingere.

4. Eò processit hoc artificium, ut adultores nonnunquam truncum stipitemque velut deum quendam colendum exhibeant. Obtinent verò hoc i. fortuita aliquis prudentiæ adscribendo. Nam ita semper magna gerere quis videbitur, si quæ sub ipsius auspiciis contingunt prospera forte fortuna prudentiæ ejusdem tribuantur. 2. Si appareat solâ alterius prudentiæ quæ placere gesta sunt perfecta esse, ejus cui adulatio faciendâ auspiciis adscribendum venit quod

gestum est. *Semper namq; ita principum boni ei inesse videbitur cui adulando inservitur. Sic solebant in statu tyrannico Romani suis imperatoribus domilitantibus & voluptates corporis sectantibus attribuere quæ fortè fortunâ à duobus prosperè gesta erant. Imperatorum namque auspiciis omnia fieri concipiebantur. Qui hoc modo adulantur similes sunt eis, qui imagines colunt & venerantur, affingentes hisse singularem vim, quasi ab his proveniant quæ fortuna dat. Talem adulandi modum describit Tacitus 16. annal. 2. Ac fortè quinquennale iudicium secundo lustro celebrabatur: oratoribusque præcipua materia in laudem principis adsumpta est. Non enim tantum solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed novâ ubertate provenire terras, & obvias opes deferre deos; quæque alia summâ facundiâ, nec miæri adulatione servilia fingeant, securi de facilitate credentis.*

ARTIC. III.

DE

HIS QUI SINGULA BONA AMPLIFICANDO ET MAGNIFICANDO ADULANTUR.

1. Exercentur & adulationes singula bona amplificando & magnificando. Amplificatur quid verbis & oratione; magnificatur factis, quibus velut signis magnitudo rei declaratur.

2. Ut bona amplificent adulatores utuntur mediis oratoriis. *Nam dicere solent, hanc solum vel primum vel cum paucis vel etiam præ cæteris & maxime fecisse. Adhibent etiam epitheta in suis orationibus à rebus palchris, caelestibus & divinis petita. Diminisch / Engellisch etc. Conferunt quoq; res depradicandas cum rebus gestis aliorum illustrium virorum, hasque cæteris omnibus preferunt. Et in summâ quæ in arte rhetoricâ circa amplificationem in genere demonstrativo faciendam traduntur, his adulatores callidè utuntur, eademque in malum finem dirigunt.*

3. Magnificent res gestæ signis magnitudinem quandam indicantibus. *Hinc solent adulatores rebus ab aliquo gestis novos honores excogitare, quasi hætenus usitati non sufficiant. Ita cum Nero suam matrem enecasset prætendendo per naufragium id factum, magno tamen cum commodo Reipubl. miro procerum certamine decernuntur supplicationes apud omnia pulvinaria, ut quinquatrus, quibus aperte essent insidiæ, ludis annuis celebrarentur. Aureum Minervæ simulacrum in Curia & juxtâ principis imago statueretur. 14. annal. 12. Signum etiam quo declaratur aliquem magnificari, est decernere pro ipso vota & preces. Ita Pontifices Romani eorumque exemplo cæteri sacerdotes, cum pro incolumitate principis vota susciperent, Neronem*

Neronem quoque & Drusum iisdem diis commendavere; non tam caritatè Juvénium, quàm adulatione.

ARTIC. IV.

DE

ADULATIONE QUÆ FIT INSERVENDO.

1. Inserviunt adultores potentibus i. dum lætitiæ tristitiæque præ se ferunt, prout prospera vel adversa quæ ipsis contingunt requirunt. *Ejusmodi adultores depingit Tacitus l. annal. 7. At Romæ vivere in servitium Consules, patres, eques, quanto quis illustrior, tantò magis falsi ac festinantes, vultuque composito, ne læti excessu principis, neu tristiores primordio; lachrymas, gaudium, questus adulationis miscebant.*

2. Deinde quoque inserviunt adultores præbendo sese ministros flagitiorum, intemperantiæ, crudelitatis, avaritiæ, &c. *Magis hic exemplorum copiam adducere possemus & hisce adulantiæ imaginem repræsentare: sufficit tamen unicum, quod exhibet Cæpio Crispinus delator Marcelli quò crudelitati Tiberii inserviret. De quo Tacitus l. ann. 74. Nec multò post Granium Marcellum prætorem Bithyniæ Quæstor ipsius Cæpio Crispinus majestatis postulavit, subscribente Romano Hispone. Qui formam vitæ iniit, quam postea celebrem miseræ temporum & audaciæ hominum fecerunt, nam egens, ignotus, iniquus, dum occultis libellis (i. e. secretis delationibus) principi adrexit, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis ac postremò sibi invenère. Sed Marcellum insimulabat, sinistros de Tiberio sermones habuisse: inevitabile crimen, quodque defensionibus suis Marcellus declinare non poterat, cum ex moribus principis foedissima quæque diligeret accusator, objectaretque reo. nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. Huic adulatorum generi accensendi, qui ut potentibus placeant, varias modos extorquendi pecuniam subditis excogitant.*

ARTIC. V.

DE

ARTIFICIO TECTE ADULANDI.

1. Picumque tædiosi sunt adultores & molesti qui aperte adulantur. *Nam sentientes aperta mendacia esse quæ dicuntur ab adulatoribus nec quicquam serio ab his dici fierique; non possunt non molestiam inde percipere.*

2. Qua

2. Quapropter dant operam adultores ut recte id faciant & ne sentiantur adulari. *Nam hoc pacto sunt magis tolerabiles.*

3. Quo pacto verò animum adulandi occultent adultores uno aut altero exemplo declarabo. *Mortuo Augusto Tiberius consultavit de honoribus: ex quibus maxime insignes vili: ut portæ triumphali duceretur funus, Gallus Asinius; ut legum latorum tituli, victasum ab eo gentium vocabula anteferrentur, L. Aruntius censuere, addebat Messalla Valerius, renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii interrogatusque à Tiberio, num se mandante eam sententiam prompsisset? Sponte dixisse, respondit: neque in iis quæ ad Rempubl. pertinerent, consilio nisi suo usurum vel cum periculo offensionis, ea sola adulandi specie supererat. 1. annal. 8. Aliud exemplum est 3. annal. 70. Post auditi Cyrenenses, & accusante Anchario Prisco Cæsar Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium equitem Romanum majestatis postulatum, quod effigiem principis promiscuum ad usum argenti vertisset, recipi. Cæsar inter reos vetuit: palam aspernante Asio Capitone, quasi per libertatem. Non enim debere eripi patribus vim statuendi, neque tale maleficium impune habendum. sane lentus in suo dolore esset Cæsar; Reipubl. injurias ne largiretur. Intellexit hæc Tiberius ut erant magis adulatoria scil. quam ut dicebantur: persistitque intercedere.*

ARTIC. VI.

DE

PRÆMIIS ADULATORUM.

1. Adulatorum diversa videntur genera & alii magis alii minus malitiosi. Qui quæ mala sunt laudant pessimi sunt, meliores qui quæ debebant inesse bona depreciant quasi insunt. *Nam dum adulator bona, quæ inesse debebant, depreciant ac si insunt, tacite enim, cum adulatur, reprehendit, efficitque, ut sentiat, cui res operam dare debeat, ut qui quæ mala sunt velut bona laudat ex malo reddit pejorem. Ab hoc genere adulatorum ut sibi Piso caveret Galba fideliter monuit apud Tacitum 1. Histor. 15. his verbis: fidem, amicitiam, libertatem, præcipua humani animi bona, tu quidem eadem constantiam retinebis: sed alii per obsequium imminuent. Irrumpet adulatio, blanditiæ pessimum veri affectus venenum, sua cuique utilitas. Nam suadere principi quod oportet multi laboris: assentatio erga principem quomocunque sine affectu peragitur, nullamque animi sollicitudinem parit.*

2. Præmium autem commune adulatorum est, ut pro vilibus & abjectis hominibus habeantur atque in contemptu sint. Ita

enim

omnis aut Tacitus 1. Hist. 1. Adulationi scdum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest: *De L. V. statio ita refert* 6. annal. 32. fin. Eo de homine haut sum ignarus, sinistram in urbe famam, pleraq; foeda memorari: cæterum regendis provinciis præscã virtute egit. Unde regressus & formidine Caii Cæsaris familiaritate Claudii turpe in servitium mutatus, exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habetur: cesseruntq; prima postremis & bonæ juventæ senectus flagitiosa oblitteravit. *De Capitone adulate ita judicat.* 3. ann. 70. fin. Capito insignitior infamiã fuit, quod humani diviniq; juris sciens egregium publicum & bonas domi artes adulatione de honesta visset. *De Haterio ita:* Atq; Haterius cum ejus diei S. C. T. aureis literis in curiã figenda censuisset, deridiculo fuit senex scdissimæ adulationis tantum infamiã usurus. 3. annal. 57. *Et quomodo servilia & foeda tractantes non potest contemptus & turpitudine sequi? cadet tandem projectæ adulantium patientiæ ipsos quibus adulantur.* 3. annal. 65. Cæterum tempora illa ad id infecta & adulatione sordida fuere, ut non modò primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat, sed omnes consulares, magna pars eorum qui præturã functi, multique etiam pedarii senatores certatim exurgerent, foedaq; & nimia censerent. Memoriae proditur, Tiberiũ, quoties curiã egrederetur, græcis verbis in hunc modum eloqui solitum, ò homines ad servitutem paratos! scil. etiam illum, qui libertatem publicam noñet, tam projectæ servientium patientiæ tædebat.

3. Sæpe autem, præsertim si suis adulationibus nocuerint aliisq; exitiũ pararint, sibi ipsis exitio sunt. *Ita Tacitus de Crispino:* mox clarissimo cuiq; periculum facescit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus dedit exemplum, quod secuti ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi perniciem aliis ac postremò sibi invenere 1. annal. 74. *Et de Junio Gallione:* 6. annal. 3. At Junium Gallionẽ, qui censuerat, ut prætobiani ad is stipendiis jus perciperentur in quatuordecim ordinibus sedendi, i. e. ne expleti militiã fierent equites Romani, violenter increpuit Cæsar; velut coram rogitans, quid illi cum militibus? quos neque dicta imperatoris, neque præmia nisi ab imperatore accipere par esset. reperisse prorsus quod D. Augustus non providerit. an potius discordiam & seditionem à satellite Sejani quæsitam? quã rudes animos nomine honoris ad corrupendum militiã morem propelleret. Hoc precium Gallio meditatæ adulationis tulit, statim curiã deinde Italiã exactus.

4. *Hec hæstenuis circa varia genera amicitiarum velus generalis astra:* Lata nunc applicaturi sumus ad Jura in civitatibus lata aut forenda:

Iustum facientes à Jure publico, cujus maximam pars in jure amicitiae est fundata. Neq; enim quae hactenus de simulatâ amicitia dicta sunt docendi gratiâ sunt proposita. quomodo ea sit colenda: nec ut inde nequam homines scientiam hauriant, sed ut appareat, quae sint fundamenta ex quibus in variis Rebus publ. conditores Juris publici procedunt, quo in promptu habeamus rationes, & causas legum variarum in diversis regnis de Jure publico latarum.

F I N I S.

PARTIS, TERTIÆ.

**PARS QUARTA
COMPREHENDENS ELE-
MENTA JURIS PUBLICI.**

L. I. I.

D. R.

**OPTIMA REPUBLICA, QUATENUS EA LUMINE RA-
TIONIS, INTRODUCI POTEST.**

 Uo pateat, quae methodus & ratio procedendi à nobis servetur, repetendum est quod tradidimus part. 1. duo esse quae omnem societatem conservant, nim. JUSTITIAM & AMICITIAM; Justitiam autem aliam esse universalem, aliam particularem. Et quia hactenus de universali Justitiâ, quatenus in omnibus Rebus publ. custoditur part. 2. de amicitia autem & singulis hujus specieb; part. 3. differuimus: Consequens est ut progrediamur ad ea Jura, quae in Justitiâ particulari eaque vel Distributivâ vel Correctivâ fundata sunt; qualia sunt jus publicum & privatum.

CAP. I.

QUID SIT JUS PUBLICUM.

1. Dividunt Jcti Romani Jus in publicum & privatum: illud definiunt quod ad statum rei Romanae spectat; hoc, quod ad singulorum utilitatem. l. 1. §. 2. ff. de Justit. & Jur. & §. ult. Instit. eod. Quae tamen definitio videtur obscura. Nam quid status rei Romanae sit non

immis-

immerito queri potest: eum enim definitio sit principium omnis cognitionis, quam de re aliqua ex suis causis habemus; non subsistendum est in tali, quæ obscura existit: debet enim nobisissimum esse, ex quo velut principio in cognoscendo progredimur.

2. Videtur autem vel status denotare unumquodque quo aliquid stat seu consistit: ut ad eum sensus definitionis sit hic: Jus publicum est quod tradit præcepta concernentia hoc per quod res Romana stat. Hunc sensum videntur approbare Dires præcipui, quos hic magno numero allegare prohibet institutus nostri ratio, quam in præfatione indicavimus.

3. Sed adhuc manet natura Juris publici obscura, licet vel maxime tali definitione, quod sit systema præceptorum concernentium id per quod res Romana stat, eam delineaverimus. Nam quid est illud per quod unumquodque stat? an cujusque rei substantia? ita videtur; quia substantiam id vocamus per quod unumquodque subsistit. Sed cum substantia sit duplex, propterea, quod substantia alicujus rei modo ipsius materia modo forma ejusdem dicatur; queritur, an status sit id per quod tanquam materiam vel id per quod tanquam formam res Romana stat.

4. Videtur autem status rei Romanæ denotare formam in quâdam ejusdem ordinatione & dispositione consistentem. Idem indicat vocis status communis apud Latinos auctores acceptio: ita Plautus Amphitr. act. 1. sc. 1. v. 170.

Etenim quoniam formam cepi hujus in me & statum.

Sic & Terentius Eunuch. act. 3. sc. 5. v. 49.

Tum equidem illuc os tuum impudens videre nimium vellem,

Quis esses status, stabellum tenere te asinum tantum.

Ich möchte wohl sehen, wie es dir anstünde, wenn du großer Edel den Weibel hieltest. Ut ad eum status nihil aliud sit proprie loquendo, quam habitus quidam & schema corporis. Hæc autem commode facere videtur, quod status sumatur proprie pro illâ corporis figurâ & dispositione, quâ quis ad pugnandum vel aggrediendum alterum vel ad aliquid aliud perficiendum se preparat: ita accipit Plautus Milit. glor. act. 4. sc. 9. v. 12.

in statu stat senex

Ut adoriatur machum.

Quemadmodum ergo status corporis est quædam dispositio certa singularium partium ejusdem talem vel talem figuram præbens, quâ quis se preparat ad pugnandum vel aliquid aliud perficiendum: ita status rei Romanæ videtur esse quædam dispositio populi Romani & ordinatio singularium partium ejusdem, quâ subsistit, se conservat & aliquid operatur. Unde quemadmodum ordinata partium corporis dispositio potest turbari, tolli, restitui: ita & talia de statu solemus enunciare: dicimus enim statum Reipubl.

convellere; in statu civitatem, provinciam &c. restituere. Statum statum
rueri, senere. Sic Tacitus 3. annal. 28. multorum excisi status i. e. dispositio
& ordinatio sui suarumque rerum, quæ se ad bene vivendum preparave-
rant eversa; dum ipsis dignitas resq; familiares erepte. Colligimus ergo
statum rei Romanae esse formam quandam consistentem in dispositione & or-
dinatione rei Romanae, quæ mediante populus Romanus consistit. Hac or-
dinatio videtur olim petita fuisse à virtutibus, cum primis autem fortitu-
dine. Hinc Ennius.

Morsibus antiquis res stat Romana virisque.

Hanc nostram sententiam quod scilicet status sit quaedam forma consistens
in ordinatione & dispositione partium alicujus totius confirmat hoc, quod
pro tali formâ & in jure privato status videtur accipi: quia dicitur con-
sistere in libertate, civitate & familiâ: i. e. in ordinatione privatorum,
consistente in hoc, ut diversis juriibus participant.

5. Hucusque pervenimus ut sciamus statum esse ordinatio-
nem & dispositionem rei Romanæ certam formam tribuentem, ut
per hanc illa subsistat. Sed nondum videmur naturam satis adsecuti.
Nam quid est res Romana? an Respublica? Respondent Ddres quod sic.
Quid Respublica? ordinatio civitatis, quæ vel unus vel quidam vel omnes
vicissim imperant. Si tale quippiam est Respublica, non videtur ea esse idem
cum re Romanâ. Nam res Romana semper stetit, Respubl. mutata est.
Initio quippe status erat monarchicus, quia manu regia omnia gubernabatur
non invidis civibus Romanis: eratque adeo tunc regnum barbaricum.
Id quod innuit Tacitus 1. annal. 1. quando inquit: Urbem Romam
à principio reges habuere. Mox degeneravit in tyrannidem ob super-
biam Tarquinis; eaq; tyranno exacto libertatem & consulatum Brutus in-
stituit i. e. statum politicum reddidit, magis tamen ad oligarchiam propen-
dentem: regiam enim potestatem regumque insignia accipiebant duo
Consules ex patriciorum numero electi, & ita ex perpetuo annuum imperium
placuit, ex singulari duplex, ne potestas solitudine vel morâ corrumpere-
tur. Flor. lib. 1. c. 9. Dictaturæ ad tempus sumptæ. Tacit. cit. loc.
i. e. quoties urgebat necessitas: adeoque aliquando etiam Roma obtinuit
asymmetria, seu tyrannidem optivam, suffragio scilicet delata: Neque decemviri-
lis potestas i. e. forma purè oligarchica in decemviris, quibus administra-
tio LL. erat commissa; consistens, ultra biennium. Tacit. cod. neque
tribunorum militum consulare jus diu valuit. idem cod. Aucta dein-
de tribunorum plebis potestas statum reddidit democraticum ut plebs patri-
ciorum prevaleat. Mox Cinna, Syllæque dominatio sed non longa. & Pompeii
Crassique potentia citò in Cæsarem: Lepidi atque Antonii arma in Augustum cessere.

Idem cod. Ademptâ postea callidis artibus
Tibe-

Tiberis simulantis se tribunum plebis omnis populo potestas, translatis e campo comitiis ad patres. Idem annal. I. c. 15. *Quanta* Reipubl. mutatio! res tamen Romana semper steterisse dicitur. Res ergo Romana non videtur idem quod Respublica. *Quid* agendum, quid discendum, quomodo progrediendum, ut per semitam, qua ad veritatem ducit, incedamus? *Monstrat* nobis viam Cicero lib. I. de Orat. quando dicit: Jus publicum versari in iis, quæ sunt propria civitatis & imperii. *Quid* est ne alia ordinatio civitatis alia imperii, ut ita mutata ordinatione civitatis Romana, manserit ordinatio & dispositio imperii, & ita quoad imperium res Romana semper steterit? Si ita est, quid differt civitas ab imperio, & quænam est ordinatio & dispositio imperii? *Hæc* ante aliquot annos, speculanti inespiciens notis ad Grotium inferni, ductus spe, fore nonnullos, qui placidè mecum disputatione inita excitarent meum ingenium ad subtiliorem hæc de re speculationem faciendam. Sed inanem fuisse meam operam hæcenus expertus sum; objectant ante sophistarum turbâ, me delirum esse, neq; enim sanum hominem consicere posse, qui mihi in mentem talia tamque inepta venerint. *Ha* tamen statuat ut alium statuat, aliamque formam civitatis, aliam imperii esse, omnem sanierem hominem monebunt, quæ hæcenus à nobis de re Romana enarrata sunt.

6. *Videtur* ergo sensus definitionis, quam tradit Ulpianus cit. I. I. §. 2. ff. de J. & J. hic esse: Jus publicum esse systema continens præcepta circa ea, quæ concernunt ordinationem & dispositionem civitatis & imperii in salutem illius.

7. *Quæ* ergo nobis agenda sint, quò elementa i. e. primas demonstrationes & universalis ex quibus rationes Juris publici peti, possint rite, tradamus, ex hisce perspicimus. Scil. inquirendum est in ordinationes & dispositiones illas, quibus salvæ civitates salvaque imperia redduntur, ut consistant nec dilabantur. *Ceterum* quæstiones, quas Dares initio commentariorum in Jus publicum movere solent, quæ scil. causa sit, quare Jus publicum in Instituta non sit relatum; quare & in Germaniâ diu fuerit incultum, hæc superfluum putamus enucleare. *Ultrò* enim sese offeret quid respondendum sit, toto tractatu absoluto. Deum veneror, ut contemplationi, quam in gloriâ ipsius suscipio, suo Spiritu S. adsit.

CAP. II.

FUNDAMENTUM JURIS PUBLICI ESSE JUSTITIAM DISTRIBUTIVAM.

I. *Divisimus* part. I. *Justitiam* in universalem & particularem, hæc verò rursus in distributivam & Correctivam, quam commutativam

vulgo vocant. *Ista autem non esse inania Aristotelis somnia, sed nos docere ad abstrusissimas tam publicis quam privati Juris causas, ex sequentibus, qua hisce in Elementis traditur sum; patet. Nam Jus publicum suum fundamentum in Justitiâ distributivâ; privatum in correctivâ habere, demonstrabitur. Hoc in loco circa Jus publicum id manifestum reddemus.*

2. Initium contemplandi facimus ab eo, in quo præced. cap. substitimus, nim. Jus publicum tradere præcepta de ordinatione seu dispositione civitatis & Imperii ad salutem utriusq; i. e. quò & civitas & imperium consistat, nec corrumpat. *Nam querendum nobis est, quanam sit illa ordinatio & quomodo facienda, quò civitas salva sit.*

3. Ordinatio inferens salutem & civitati & imperio, utque consistant nec corrumpant debet fieri secundum rectam rationem & Justitiam. *Nam quicquid secundum rectam rationem fit salutare hominibus est, quod contra eam fit destruit quicquid humanum est; & in actionibus humanis positum. Id quod subtilissime demonstravit Aristoteles 1. Ethic. Ita quoque quicquid justum est conservat societatem humanam, quicquid minus justum est eam destruit. Quapropter ordinatio civitatis & imperii debet fieri secundum id quod naturaliter justum est: i. e. quod recta ratio dicitur justum esse.*

4. Jus publicum dirigit Justitiâ distributivâ. *Nam ordinatio nil aliud est quam certa dispositio partium civitatis vel imperii secundum prius & posterius. Ea autem ordinatio, que non temere fit sed secundum rectam rationem & Justitiam ea est, que fit secundum personam cuiusq; dignitatem. Itaq; ordinatio justa est nil aliud quam dispositio civium ratione dignitatis, quam singulis habent i. e. pro cuiusque merito. Scilicet quò justa sit ordinatio, debet ea fieri ita: quemadmodum persona ad personam ita ea que singulis personis assignantur ad se invicem. Hoc autem Justitiæ distributivæ proprium est. Nisi enim secundum proportionem personarum fiat ordinatio seu distributio honorum, oriuntur querelæ, quasi minus justè facta sit distributio. Unde patet, ordinationem in Justitiâ distributivâ fundatam esse.*

CAP. III.

DE

OPTIMA REPUBLICA, QUALIS EX SOLO LUMINE RATIONIS INTRODUCI POTEST, INSTITUENDA ET ADORNANDA.

1. *Cum Ordinatio Reipubl. quò querelis civitas vacet, & quilibet suo statu contentus sit, debet fieri secundum Justitiâ distributivam:*
(Hæc

(*Hæc enim id quod commune est dividimus inter partes alicujus societatis ita, ne pars ulla conquerendi causam habeat.*) rependa sunt, quæ part. I. cap. 3. circa naturam hujus Justitiæ tradidimus.

2. Quò autem quærelæ in distributionibus cessent, prima cura esse debet, ne aut equalibus inæqualia aut inæqualibus equalia, vel etiam inæqualia, inferiori plus, superiori minus tribuantur, sed potius ut fiat:

Quemadmodum persona ad personam, ita res ad rem.

3. Sed unde petenda est proportio personarum? Notandum probe est, quod d. part. I. cap. 3. n. 4. docuimus, distributionem fieri inter personas, quatenus sunt partes alicujus societatis, quia eatenus ex communi iis aliquid debetur; quemlibet autem hominem eatenus dici partem alicujus societatis, quatenus aliquid confert ad bonum commune illius obtinendum. Ex eo ergò, quod quis in societatem pro bono illius impetrando confert, sumendam esse proportionem personarum.

4. Quapropter inquirendum est, quodnam sit illud bonum, ad quod tendit civitas. Nam hoc pacto constabit, quantum in ordinatione & dispositione unicuique tribuendum sit. Ex eo enim quod quis quæ ad bonum civitatis confert, personarum proportio petenda est.

MEMBR. I.

DE

CIVITATIS BEATITUDINE ET SUMMO BONO.

1. Videtur eadem totius civitatis quæ singulorù hominù esse felicitas & beatitudo. Id colligitur primò à signo & consensu tacito hominum. Nam quilibet iudicium faciens de beatitudine alicujus civitatis perit fundamentù judicandi ab eo, quod ipse pro beatitudine suâ propriâ habet. Qui felicitas est hominis in otio collocant laudant civitatem in otio versantè; qui divitiis pro summo bono habent, eam civitatè prædicant, felicè quæ bonorù copiâ abundat; qui in eo putant felicitatem collocatam esse, ut liceat iniquè plurimos herili imperio imperare, eam civitatem felicem esse dicunt, quæ quamplurimis aliis civitatibus & provinciis imperat; reliquæ nullum imperium in alias habentes viles reputat. Qui admiratur fortem virum, magnificet quoque civitatem res in bello strenuè gerentem. Deinde notum est, civitatem esse societatem quandam & quidem hominum. Hujus ergò aut erit aliqua operatio aut nulla. Si ponas hæc societatem nihil operari, frustrà erit & nullius causâ inita; & per consequens homo traheretur ad hanc à naturâ frustrà; quod absurdum est, quia natura nihil facit frustrà. Sin autem societas civilis comparata est ad aliquid operandum, necesse erit, humanum quiddam esse, quod illa operatur: quemadmodum enim grex

est:

est multitudo ex pluribus capitibus, pecoribus nimirum: ita quoque societas civilis est unum quiddam ex multis hominibus. Non potest autem totum ex hominibus velut partibus constans aliud operari, quam id quod ab hominibus proficisci potest. Quapropter beatitudo civitatis est operatio quadam in qua hominum perfectio consistit, & simile quiddam felicitatis singulorum hominum.

2. Civitas ergo duplici operatione redditur felix, eam nim. qua erga seipsam operatur, & eam qua erga alias civitates, populos, & nationes. Nam & homo duobus hisce modis operando felix esse potest. Ponamus enim hominem aliquem solitariam in deserto degere vitam, suamque sibi familiam suos servos habere variarum artium peritiam instructos, quibus praesto sint instrumenta ad usum vitae necessaria: erit hic felix operando erga seipsum. Nam habens bonam conscientiam, dum nullam sentit in se pugnam intellectus & appetitus, nullam perniciem ex vitis intemperantiae scil. luxuria, timiditatis & nimiae lenitatis vel iracundiae in regendis servis, sed contemplationi astrorum deditus quotidie novae motuum caelestium causas reperiens, jucunde vivit erga se operando. Sed quia beatitudo hominis in praeclearis operationibus secundum virtutes intellectuales & morales consistit: non poterit homo talem solitariam vitam ducens aequè beatum dici ac qui in communiione versatur & erga alios operatur. Nam hujus fortitudo, liberalitas, magnificentia, magnanimitas longe pulchriorem reddit vitam ipsius, quam solitaria existit. Similiter se res habet circa civitatem: Si enim ponamus aliquam à ceteris omnibus civitatibus separatam, erit ea non nisi ratione partium seu civium inter sese communicantium, justitiamque & amicitiam colentium felix. At pulchrior erit ea dicenda, quae foris praeclearas actiones exercet aliisque civitatibus formidabilis existit.

3. Ea civitas ratione operationum, quibus erga seipsam versatur, felix & beata est, quae virtutes augere omnibus modis studet, & divitias eatenus, quatenus instrumenta sunt exercitio virtutum inservientia. Communiter quidem ita comparatum est, ut ad summum homines fugiant vitia, excellentiam virtutis negligant; divitias tamen infinitum appetant, secundum hoc:

O cives, cives querenda pecunia primum.

Virtus post numos!

Nam ad beatitudinem civitatis sufficere putant, si ita temperantes sint cives, ne scortationes stupra, adulteria, incestus, sodomiam committant; ita liberales, ne furtis rapias, latrocinia faciant, vel improbum finis exerceant; ita lenes, ne quengquam occidant; ita justis, si nullam injuriam; nullumve crimen falsi committant. Quae causa est quare part. 2. de

Justi-

Iustitia universali, quatenus in Rebuspubl. communiter conservatur tractantes, nil aliud docuerimus, quam quibus poenis ordinariis singula crimina apud nos puniantur; & ex quibus fundamentis ordinaria poena vel minuenda vel aggravanda sint. Communiter itaque civitas habetur felix, si cives à vitiosis rebus abstineant, in divitiis autem acquirendis in infinitum procedant. Verùm cum is sit reverà prudens, qui bona non temerè appetit, sed unumquodque secundum suam naturam: dicimus eam civitatem beatam, in qua virtutes appetuntur angenturque in infinitum i. e. sine termino; divitiæ autem quatenus instrumenta sunt. Nam divitiarum virtutibus non virtutes divitiis velut instrumenta inserviunt. Divitiarum enim essentia in usu posita est, & proinde quatenus instrumenta sunt appeti debent: i. e. quatenus usus efflagitat: cetera quæ præter usum appetuntur, superflua & supervacanea sunt, & in hiis frustra desudatur. Sed animi bona nulla supervacanea sunt, nulla superflua aut cum incommodo conjuncta, quovis tandem in iis appetendis procedatur. Quammodum ergo ille homo reverà felix est, qui præ ceteris bene vivendi facultate est instructus: ita & civitas. Is verò facultatem bene vivendi habere censendus est, qui morum & mentis virtutibus egregie est exornatus, licet bonorum externorum copias mediocres habeat; & quidem magis, quam ij qui, cum multo plura bona externa habeant, quam quibus ad victum cultumque indigent, virtutum inopes sunt & hiis destituuntur. Ergo & civitas in tantum felix censeri debet, quantum cuique virtutis, prudentiæ & actionum his consentanearum contingit. Huic accedit, quod civitas maximè una optimè se habeat & perfectissima societas existat. (Est enim societas ex multis hominibus unum & proinde ratione sitæ essentia perfectissima quæ maximè una.) Eam autem societatem maximè unam ostendimus parte præc. quam conservat perfectissima amicitia; & hæc perfectissimam amicitiam, quæ ex virtutibus colitur, siue inter ætate pares siue impares. Cum ergo civitati, quæ studet virtutibus nihil iustitia nihil amicitia desit; necesse est, eam ratione sui beatissimam esse, cuius partes singule debitis virtutibus instructa sunt, tantumque bonorum externorum habent, ut eas exercere valeant.

4. Ratione operationum ad extra, ea civitas beata censenda est, quæ vicinis imperare valet, quatenus ratione virtutis sibi imperium competit. Nonnulla olim existere civitates, quæ se felicissimas arbitrate sicut, si in quamplurimas alias provincias & civitates imperarent. Nam nullum videtur magis gloriosum parari nomen posse, quam si in omnes homines & vel in totum mundum exerceatur potestas. Deus enim videtur terrestris omnibus nationibus & populis imperans: huic enim universum actionum humanarum principium inest. Quare existimant, ne-

mans vel patri vel fratribus parcendum; etiam ipsam pietatem laudandam esse, modo imperare possis. Sed hoc simpliciter appetere nec pulchrum nec justum est. Aut enim homines sunt serviles aut liberalis ingenii: si serviles sunt quid pulchri imperia inesse potest? servis enim precipere agenda nihil gloria dignum habet, & praeterea molestum est prudentibus & res praclaras meditantibus. Si liberi homines existant imperio subji- cendi: injustum erit imperium, nisi imperans à parentibus distet, quomodo pater à liberis vel maritus ab uxore: omne enim imperium in liberos homines est injustum, nisi exerceatur ab eo qui prudentior est. Quare vi invadere alias aequè prudentes eosque subicere imperio nil aliud est quam publicam rapinam publicamque latrocinium exercere. Qui enim injustè aliis bona & vitam per violentiam adimunt raptores & latrones sunt. Hoc ergo gloriosum est civitati si servet officia & colat studia habito respectu: ut scilicet ferocibus & bellicosis resistat: iis quos suam vivente longè superat & sibi ipsis consulere rite non valentibus imperet, omnibus verò terroris sit. Nam haec civitati obsequi pulchrum & honestum, parere justum. At dominatum appetere in servire nolentes maxime injustum est: quia est contra regulam qua omnis justitia & amicitia humana fundamentum existit. Quod tibi non vis fieri alteri ne feceris. Omnes enim volunt sibi injustè imperari. Ergo & in alios hoc statuere debent. Non ergo dicenda beata illa civitas, quae omnes suas curas in hoc positas habet, ut ceteris imperet, & in belli artibus perpetuo occupata est. Bella namque propterea gerimus, ut otiosi possimus: perpetuis detineri bellis laboriosum & vitam tranquillitati prosperitatique contrarium. Est praeterea etiam stolidum involentes imperare velle. Quemadmodum enim dementem quisvis diceret medicum cogere volentem homines, què patiantur suam sanitatem dirigi ab eodem: ita & ridiculum est, adigere conari homines, ut suam beatitudinem & felicitatem à nobis administrari patiantur.

5. Alia porro est beatitudo civitatum alia municipiorum. Hic autem de civitate non de municipiis agimus. Nam municipio- rum beatitudo ea est, quam habent homines qui aliorum imperium audire veniunt; civitatum autem talis, qualis est hominum aliis imperantium & nullius imperio subditorum. Civitates sepe societates superiorem non agnoscens operantur nihil ex necessitate sed omnia ex libertimâ electione; at municipia ex metu pene. Quemadmodum ergo reverè felix est homo qui ex insitâ virtute cuncta operatur; minus autem talis, qui metu mali à malo abstinet: ita perfectâ felicitas & beatitudo civitatibus minus perfectâ municipiis inesse videtur. Hac etiam causa est, quare municipia nullâ indigeant scientiâ civili seu politicâ. Nam quae sub imperio continentur subsistunt & quiescunt metu superioris vim cogendi habentis: at civitates superiores non agnoscens ex suâ insitâ formâ & dispositione

quis scire & subsistere debent. Et circa has Aristoteles suam speculationem in libris de Republ. instituit. Cujus propterea nullum aut exiguum usum cernunt qui in municipiis i. e. civitatibus imperio subiectis vivunt.

6. Ex haecenus dictis patet, eam civitatem beatam esse, quæ facultate instructa est operandi sapientis & architectonicæ ratione res præclaras & virtuosas nõ modò quoad se ipsam, sed etiam quoad extraneos. Nam cum beatitudo hominis & civitatis consistat in actionibus virtuosis: erit ea beatitudo summa, si architectonicè & imperativè operatio fiat: quemadmodum architecti præscriptis facienda operatio melior est quàm eorum, qui ad præscriptum illius operantur.

MEMBR. II.

DE

IIS SINE QUIBUS CIVITAS CONSISTERE NEQUIT,

1. Civitati beatæ necessariò adesse debent quæ in homine, quò beatus existat, requiruntur. Nam demonstravimus num. 1. membr. præc. beatitudinem civitatis in eadem, quâ hominis, operatione consistere. Quapropter etiam eadem requisita operandi erunt hominis beati & felicitis civitatis. Cognoscenda ergo sunt requisita beati hominis, & civitati applicanda.

2. Homo constat duplici intellectu, theoretico & practico. Unde in homine beato duplex requiritur virtus altera perficiens intellectum theoreticum altera practicum. Nam demonstravit Aristoteles in Ethicis beatitudinem hominis consistere in operatione secundum virtutes utrumque hunc intellectum perficientes.

3. Est itaque homo beatus 1. per sapientiam, & scientiam. Nam sapientia est virtus perficiens intellectum theoreticum, versaturq; in rerum divinarum & obscurissimarum contemplatione.

4. Secundò beatus existit homo per prudentiam. Nam prudentia virtus est perficiens intellectum practicum. Idem superius part. 2. l. 1. satis declaratum est.

5. Prudentia autem in homine triplex est, judicatrix, consultatrix & præceptrix. Nam prudens proposito vero bono, ad quod cognoscendum etiam facit theoreticum intellectus, deliberat de mediis ad bonum obtinendum facientibus: quæ consultando reperit appetitus præscribit, eumq; ad operandum excitat; & postea de suis factis, judicat volunptatem percipiendo, si bonè; molestiam, si malè gestasint. Hinc enim oritur mala conscientia, quando intellectus practicus judicans deprehendit appetitum

à traversa aberrasse, & quid contra honestatem & rectitudinem commisisse.

6. Requiritur etiam in homine bene operante appetitus audiens imperia prudentiæ & excitans affectus convenientes spiritusque quorum beneficio membra corporis humani moventur. *Nam nisi conveniens temperamentum adsit & sanguis receptivum variarum qualitarum, spiritus item, quorum ministerio appetitus in movenda homine utitur, operationes virtutum moralium cessant.* Quomaximè autem irascibilis appetitus spiritibus indiget.

7. Nulla potè operatio perfici ab homine potest, nisi præstò sint necessaria instrumenta. *Sine his enim nulla substantia mobilis operari potest.*

8. Sunt autem omnia instrumenta, quibus homo indiget ad vitam, vel naturalia vel artificialia, vel talia, quibus utraque hæc parantur: *nam enim præsentia ad vitam alia producit natura alia ars: pecunia autem hoc ipsum est, quo utraque parantur.* Quapropter tria sunt homini ad vitam necessaria velut instrumenta. 1. ea quæ profert natura 2. quæ ab arte producuntur & 3. pecunia, quâ hæc utraque parantur.

8. Ex hisce præmissis colligimus, Civitatem nullam beatam esse posse, nisi sint 1. qui rerum divinarum curam habeant 2. qui deliberent de rebus ad civitatem pertinentibus 3. qui iudicent 4. qui imperent 5. milites qui arma tractare valeant 6. locupletes abundantes pecuniâ. 7. qui querant instrumenta ad vitam necessaria, quæ à naturâ producuntur. 8. artifices conficientes ea, quibus præter data à naturâ indigemus ad vitam. 9. Qui laboribus corporis ad sueti suo corpore inferviunt. *Nam nisi hac adsint, civitas beatam aliquem virum representare nequit.*

9. Principalem civitatis partem constituunt, quibus cultus divinus est committendus: hosque sapientes esse decet. *Nam nulla gens tam fera ac barbara est, quæ non agnoscat Deum. Tum etiam conducit ad hoc, ut cives timèntes Nomen pareant legibus & magistratibus. (Loquor hic gentilium more; quia differa de Republ. optimâ, quatenus lumine rationis solo ab ethnico & scripturam ignorante introduci potest.) Hos autem sapientes esse decet: utpote qui hanc vitam profitentur, ut in res divinas & obscurissimas inquirent. Atque hæc pars civitatis representat sapientiam in homine seu virtutem intellectus theoretici.*

10. Hanc excipit ea pars, quæ deliberat de pace, bello, fœderibus, muniendâ regione, de exportandis & importandis, de legibus, de morte & exilio civium it. publicatione bonorum, & de

eligen-

eligendis magistratibus. Nam in his ferme præcipua civitatis operationes, de quibus instituenda veniunt deliberationes, consistunt. Hæc autem pars representat prudentiam consultatricem, seu virtutem intellectus practici, quæ homo de his quæ ad suam beatitudinem & felicitatem spectant deliberat, vocaturque *Sanatus*.

11. Tertio nec sine Judicibus potest esse civitas. Quomodo enim homo de suis negotiis judicat, an bene an male gesta sint; unde naturaliter in premium bonis oritur bona; in poenam improbis mala conscientia: ita quoque in civitate esse debet pars judicans 1. de gestis à magistratibus, exposcens ab eis rationes & inquirens, an officia bene an male gesserint. 2. de criminibus quæ committuntur vel in statum Reipubl. vel adversus honestatem publicam vel in damnum privatorum. 3. de controversiis, quæ suboriuntur vel inter magistratus publicosq; personas & inter privatas, imperantes scil. & parentes, de negotiis quæ imperium magistratuum concernunt; vel circa causas & negotia privata, commutationes nimirum: ex quibus vel alter alteri obligatur, vel ob quas alter cum altero disceptare valet; quæ vel sunt de rebus magnæ estimationis vel de parvis; & sunt vel inter solos cives vel inter solos peregrinos in civitate commorantes vel inter cives & peregrinos. De his, inquam, Judices judicare necesse est, qui proinde quoque aliquam civitatis necessariam partem constituent.

12. Quarto in civitate debent esse magistratus qui imperent. Quomodo enim intellectus practicus mediante prudentiâ præceptrice disponit appetitum, quousque appetendo progredi, quosque motus facere & quo ordine singula peragere debeat: ita in civitate necesse est ut sint, quorum ordinatione cuncta fiant. Ita v. g. debet esse in civitate Imperator qui dirigat exercitum & negotia militaria, si. dirigat educationem puerorum; contractus & commercia in foro. it. qui convocet senatum, vota colligat & finita deliberatione eum dimittat.

13. Nec etiam sine militibus civitas felix esse potest. Nam ratione operationum externarum civitas beata non existit, nisi aliis vel terrori sit vel imperet. His enim quæ ejusdem virtutis sunt formidabilis, cæteris imbecillioribus & minus aptis, ut se defendere queant, imperare debet. Est autem hæc pars similis appetitui irascibili spiritibusq; quorum beneficio contingunt motus in homine, quando erga alios operatur. Nec modo adversus extraneos, sed etiam eos, qui in ipsâ civitate sunt & parere nolunt manu militari opus est: neq; enim magistratus imperium in civitate exercere possunt, nisi vi quâdam coactivâ instructi sint.

14. Debent quoque in civitatibus esse homines artem ditescendi exercentes. Nam pecunia est nervus rerum agendarum: & ho-

ius usus magnus est non modo ad comparandas res quas regio, in qua sita est civitas, non producit; sed etiam ad negotia urbana & militaria gerenda. Acquiritur autem pecunia vel in quaque regione ex fodinis metallicis vel aliunde per mercaturam. Quae de causis à communiter in civitatibus nullam virtutis curam, magnam autem divitiarum habentibus summo in precio mercatores esse solent.

15. Septimò opus est iis, qui versantur circa paranda quae in regione producit natura vitae intervientia. Suntque trium generum: agricolae scilicet pastores & venatores. Agricolas voco omnes eos, qui curam habent horarum, vinearum, agrorum qui preparandi sunt ad frumentum producendum: pastores, qui curam habent mansuetarum bestiarum, quae gregatim pascuntur: venatores, qui impendant operam capiendis bestiis feris, quae in terrâ, aquâ, aëre degunt: quorum propterea tres species sunt: venatores in specie sic dicti, piscatores, aucupes.

16. Octavò necessarii civitati sunt artifices mechanici varia producentes instrumenta, quibus praeter res, quas natura suggerit, homo indiget ad vitam. Nisi enim sint fabri ferrarii, lignarii, sartores, sutores &c. multis carebit civitas instrumentis ad usum vitae quotidianum necessariis.

17. Tandem necesse quoque est adesse homines serviles, qui duros subire labores corporis valeant. Nam his quoque quotidie civitas indiget.

MEMBR. III.

DE

ORDINATIONE PARTIUM CIVITATIS SECUNDUM
JUSTITIAM DISTRIBUTIVAM FACIENDA.

1. Quò ritè fiat distributio, prout scilicet exigit Justitia distributiva, primum omnium inquirendum est, an omnes praecedenti membro enarrati, sine quibus civitas esse non potest, sint habendi pro partibus civitatis nec ne. Nam qui partes societatis civilis non sunt, iis nec quicquam à communi debetur.

2. Partes civitatis, quae vult esse beata, haberi non debent mercatores, agricolae, pastores, venatores, piscatores, aucupes, artifices mechanici, mercenarii. Nam qui cauponaria vel tabernaria operam dant humiles sunt & non generosi, coluntque vitam virtuosorum vitae contrariam: lucellunt enim pro summo bono habent: Agricola autem non possunt otiosi, sed in perpetuis detinentur laboribus: decet autem eos, qui virtuosè vivere volunt & praeclaras edere operationes à laboribus immunes esse. Artifices mechanici & mercenarii opera servilia faciunt in-

ingenue

ingenio & liberali homine indigna, quibus cum totam vitam consecrare
sunt. inepti sunt ad excolendas virtutes. Virtutum autem opifit-
as esse decet, que volunt civis esse in beatâ civitate. Ceteri enim ad bonum
occurrit summum nihil conferunt & per consequens nec partes optima ci-
vilitatis existunt.

3. Restant ergo liberali ingenio instructi & avidi vir-
tutum, tantumque agri & bonorum possidentes ut ex hisce in otio
vivere & virtutes excolere possint. Tales enim præsupponendi sunt ci-
ves in quos introducenda est respublica optima, quo tota civitas beata fiat.
Legislator enim ordinationem facturum indiget materiâ quâdam circa
quam operetur: non aliter ac opifex, qui quò aptiorem habet materiâ, eò
pulchrius opus conficit. Debent ergo pro introducendâ optimâ Republ-
icæ beneficio civitas beata reddi, tanquâ materiâ quâdam, que præ-
requiritur, præsto esse. 1. homines in debitâ multitudine & qualitate. 2. bo-
na sufficientia. Quod autem concernit bona, debent ea tot tanta & talia
esse, quas quæra & qualia requiruntur, ut tam imperantes quàm paren-
tes sua virtutum munia exercere valeant. Optandum ergo foret, urbem
esse positam eâ in regione, in quâ est ager omnium rerum ferax aut præci-
puarum, quò nihil desit civibus: bona immobilia etiam esse tanta magni-
tudinis & bonitatis, ut civis ab omni opere vacantes liberaliter & tempe-
rante vivere possint: ne usus bonorum trahatur ad luxuriam aut ad ni-
miam parsimoniam; taliter quoque comparata, quò & frumenta & ligna
præsto sint. Situs quoque urbis commodus præpe. mare esse videtur; quò
que regio non producit, facile aliunde afferri possunt. Quod attinet ipsos
cives, debent ei adesse in debita multitudine, tanta scilicet, que ad opus civi-
tatis proprium peragendum requiritur; que tamen nec bonæ ordinationi
impedimento sit. Nam nimia civium copia facit, ne sit ordinationis capax.
Immensam enim multitudinem ordinare est opus divinum. Cessante autem or-
dinatione cessant & leges & jura; quia legum iurumque, omnis vis in bonâ or-
dinatione consistit. Quando autem societas aliqua legibus regi nequit
non amplius societas est, sed multitudo hominum remissa & dissoluta. Nec
existimandum est, eam civitatem magnam esse que multos habet civis ad
res agendas ineptos, sed que instructa est civibus ad agendum valentibus.
Unus fortis miles plus potest quàm decem homines serviles. Ingenium
autem civium debet esse acre ad cogitandum & ferox ad audendum. Nam
prudentes & animosos esse decet civis. Quapropter apti sunt ad optima
rempubl. qui naturali prudentiâ & fortitudine sunt instructi.

4. Præsuppositis civibus idoneis, dicimus distributionem
munerum secundum iustitiam distributivam aliâ ratione fieri non
posse, quàm ut juvenibus injungatur officium parendi & militandi,
seni-

senibus iisque sapientibus cura sacerdotum & eorum qui circa cultum divinum sunt occupati; iis qui mediæ ætatis sunt & quidem singulis secundum suam prudentiam munus imperandi, omnibus verò ut senatores sint & judicent. *Nam ita singuli secundum proportionem quam inter se habent consequentur quod sibi debentur; proportio autem erit petita ab eo quod quisque ad bonum societatis civilis confert; ut ex seqq. patebit.*

5. Juvenibus dicimus id tribuendum esse, ut parent & militent, modò tales sint qui cives existere possint. i. e. sine instructi fortitudine & prudentiâ naturali. *Nam juvenibus insunt vires corporis & spiritus, ut imperata exequi & strenue res gerere possint. Tamen verò habent virtutem naturalem mediante advesatione & rectâ ratione perficiendam: ut ita naturaliter horum sit parere & parendo, discere semperare. Nec hoc pacto Respubl. a bellantibus, quarum arbitratu illa maneat vel non maneat, quisquam manendum habebit. Quis enim militans, sciens se aliquando imperium bono titulo consecuturum esse, maximo cum periculo illud rapiet. Quatenus ergo juvenes ad finem civitatis conferre habiles sunt, ceterum etiam suum honorem consequuntur; nim. ut ritè parendo & prudentiam præcepta strenue exequendo & pro patriâ pugnando gloriam domi & foris consequantur. Adeoque iis tributum est quod Justitia distributiva jubet.*

6. Circa eos qui maturæ ætatis sunt ita justa honorum distributio fiet; si perpendatur, an in numero horum sit. qui omnes ceteros sapientiâ & prudentiâ eâque præceptrice, consultatrice & Judicatrice longè superet, sitque velut Deus terrestris quidam. Huic enim perpetuum in omnes & in omnia imperium committendum est. *Nam quatenus quisque confert ad bonum societatis, ceterum ipsi tribuenda e communi sunt qua distribuenda veniunt. At hic confert ad operationem secundum virtutem optimam i. e. ad bonum societatis civilis, tanquam perficiens ceterarum omnium virtutes & velut exemplar quod omnes imitari decet. Ergo talis quoque honor ipsi debetur. Unde inferatur, hunc ab omnibus colendum esse tanquam superiorem, & ab eo velut principio omnium ceterorum actiones debere dependere, quomodolum a Deo omnes hujus universi motus. Hoc pacto contingit optimam Rempubl. in regiam statum incidere.*

7. Quod si talis heros non reperiatur, dividendi erunt honores & alii senibus aliis mediæ ætatis hominibus erunt assignandi. Senibus itaque regulariter committenda est cura rerum divinarum & ex horum numero eligendi qui præ sint sacra tractantibus. *Nam quatenus quisque aperit est conferre quid ad finem societatis civilis, ceterum*

in di-

in distributione, quo iusta sit, ipsi bonorum distribuendorum assignatio fieri debet. At præ cæteris ad felicitatem civitatis, ut Numen sibi habeat propitium, conferre senes possunt. Ergo etiam cura cultus divini, & honor qui talibus debetur ipsis assignari debet. Nam divina curare illi optimè possunt, qui sapientes sunt & res divinas maximeque obscuras speculari valent. Tales autem sunt senes, qui maximarum experientia instructi in universalissima præ cæteris penetrare possunt. Cui accedit, quod senibus velut ætate fessis, qui que per Juventutem & maturam quoque ætatem multos sustinuerunt labores tandem debeat oriosa vita, eaque honestissima & pulcherrima: talis autem est que in speculatione rerum abstrusissimarum & divinisimarum posita est. Quæ propter patet, iustissime & secundum proportionem fieri distributionem, si senes sapientiæ studium tractantes tali muneri præficiantur, ex quo reddantur maxime venerandi & cum admiratione omnium colendi: quale est cura cultus divini & imperium in eos qui rebus sacris præfecti sunt.

8. Qui mediæ & maturæ ætatis sunt omnes debent esse participes Consiliorum & Judiciorum. Nam quò plures sunt qui sua vota conferunt & futura præteritaque ponderant, eò felicius consultationes & iudicia perficiuntur: Omnes ergo qui mature mediæque ætatis sunt decet esse Senatores & Judices. Nam cum per ætatem prudentiam sibi pararint & tantum virum habeant, ut commode in rebus gerendis versari queant, munia prudentiæ consultatricis & qui ex hisce parantur honores ipsis debentur. Consequuntur enim suam gloriam quatenus habiles sunt ad bonum civitatis aliquid conferre.

9. Quod autem magistratus concernit, assignandi hi sunt unicuique secundum suam virtutem maxime propriam, & si plures sint æqualis virtutis, vicissim imperium erit committendum. Nam magistratus sunt, qui principium motuum & actionum existentes faciunt ut omnia debito ordine gerantur. Secundum ergo virtutem, qua ad unumquemque magistratum gerendum requiritur, distributio facienda: & ita alii creandi Consules qui præsent Senatus; alii prætores qui præsent iudiciis; alii Censores morum, qui observent, quomodo quilibet civium in suis actionibus id quod honestum & pulchrum est sequatur, alii Imperatores, quorum ductu juvenis militet, alii ædiles, qui curam habeant ædificiorum publicorum, fori item & viarum publicarum & qua in his gerantur, &c. Quòd si hæc omnia secundum virtutem propriam cuique assignantur, observata erit Iustitia distributiva, quia data est cuilibet copia gloriam sibi parandi, quatenus habilis est ad bonum civitatis quid conferre. Multis autem pari virtute instructis existentibus, ex necessitate vicissitudo imperandi introducenda. Injustum enim est eum, qui æque

aptus est imperare ac alter, illius causâ à potestate gloriâ, quæ sibi ob virtutem debetur, capiendâ perpetuo excludi.

10. Ex hisce patet procedendo secundum Justitiam distributivam & assignando munera civibus quatenus ad beatitudinem & summum civitatis aliquod bonum conferunt tres classes civium fieri, sapientum scilicet prudentum & militum.

11. Ex dictis quoque hoc elucescit, Rempublicam positam in ordinatione, quæ fit secundum Justitiam distributivam, aut monarchicam reddi aut aristocraticam, nunquam politicam. *Nam tres possunt concipi forme oriri ex ordinatione, vel ut unus perpetuo imperet, vel ut quidam vel ut omnes vicissim: unde oriuntur tres forme, Regnum, Aristocrasia & Politia. Est autem politia impossibilis introducta, quia Juvenes & Senes equalium virtutum esse & equalia capere vicissim imperando nequeunt. At hoc possibile est, animum omnes sapientiâ & prudentiâ superare, quem ceteris aequalem velle reputare injustum est, unde gignitur Monarchia. Quod si talis heros non existat, singulis pro suis virtutibus conferri honores necesse est: & hoc modo aristocratica nascitur status.*

MEMBR. IV.

DE CONCOMITANTIBUS ORDINATIONEM CIVIUM SECUNDUM JUSTITIAM DISTRIBUTIVAM FACTAM.

1. Nullâ in re magis miratus sum ingenium Aristotelis, quam quandoprehendens, ipsius Rempubl. cujus inventor est, tam exactè omnia habere quæ optare in civitate, ut felix & salva sit, possis; Es præterea quomodocumq; demonstrando progrediar (usus sum enim aliâ quâ is methodo in repentiendâ optimâ republ.) semper me ad idē, ad quod ille pervenire. Miratus quoq; sum rerū naturâ in omnibus exactè congruentem, ut si habueris unum cum ipsâ congruens, in reliquis non facile errare possis, modo demonstrando procedas. Ut vel ex hoc solo intelligere liceat, naturam esse opus Mentis nunquam errantis, & ita qualis hæc sit Mens illa è longinquo & per nebulam quasi videre. Dum hæc meditator, fundo hæc preces: O Mens æterna quam diu cessas me dissolvere, Veni mihi Jesu & fac, ut tuam essentiam penitus intuear, Teque à facie ad faciem videam!

2. *Mira sunt, lector benevole, quæ nunc tibi narrabo: Demonstravimus hactenus, Ordinationem Respubl. debere fieri secundum Justitiam distributivam, & unâ quoque ostendimus, quo pacto id rite fiat, ut adeo nunc pateat, quæ Respublica sit in Justitiâ distributivâ fundata. Audi, quæ bona hæc ita introductam concomitentur.*

3. Omnes ex Respubl. secundum Justitiam distributivam ordinatâ felices sunt. *Nam felicitas seu beatitudo consistit in operatione secundum virtutem, qualis in unoquoque maxima esse potest. At in Civitate secundum Justitiam distributivam se eo modo, quo diximus, ad-*

STATA

ornata unumquemque secundum suam virtutem operari contingit. Ergo & ex hac quaque suam sortitur felicitatem. Juvenes, optime operantur secundum virtutem qua propria est parentum, quia forsuntur optimos doctores, sapientes scilicet & optimos duces, prudentes nimirum. Qui media aetate sunt adunt operationes secundum virtutes morales perfectissimas, quia secundum suam prudentiam vivunt & operantur aliisq; praesunt. Senes habens sibi convenientem, otiosam nimirum vitam & in sapientia studio occupati divinas faciunt speculationes. Omnes ergo & singuli suam ex hac Republ. nanciscuntur felicitatem.

4. Est ergo haec Respubl. omnium optima. Nam optima moribus dicenda est ordinatio, ex qua quisque secundum aetatem suam optimas res agit & optime seu felicissime vivit. At in hac Republ. ad consurgere praecedendum, demonstratum est.

5. Cumque duo sint quae omnem civitatem conservant, Justitia nimirum & amicitia: utraque in civitate dicto modo adornata reperitur. De Justitia id primum demonstrabimus. Nam cives ita ordinatae civitati non sunt justis quemadmodum patet. 2. tradidimus Justitiam universalem communiter obtineri, ut scilicet cives fugiant vitiosas actiones metu poenarum: Sed singuli per se justis sunt i. e. sponte & secundum virtutes suas justa operantur. Perfectissima ergo in hac civitate viget Justitia.

6. Summam quoque Concordiam huic civitati inesse necesse est. Quid enim est Concordia? Definivimus eam part. 3. l. 4. quod sit amicitia civilis in hoc posita, quod singuli cives idem appetunt, eadem media ad illum finem ducentia eligunt, & singuli qua communi consensu electa sunt, exequuntur. At in taliter ordinata civitate omnes & singuli cives idem appetunt: qui enim media aetate sunt, audiunt sapientes, eos qui media aetate sunt, velut prudentes & duces suos sequuntur juvenes & militantes: & ita omnes appetunt idem bonum, quod scilicet sapientia & prudentia appetendum praescribit, i. e. veram beatitudinem. Nam unica est beatitudo vera; infinita beatitudines falsa & apparentes. Ad unum ergo finem omnes tendere qui veram beatitudinem appetunt, necesse est. Sed & in mediis ad finem ducentibus conveniunt: ponimus enim media aetatis cives prudentiam doctrina & adfectione acquisivisse. Prudentes autem qui sunt, facile qua revera salutaria sunt ad finem consequendum ab apparentibus separare possunt: ut ita quoad hoc nulla discrepantia oriri possit. Juvenes vero discunt parendo imperare, & in hoc suam gloriam querentes, se probe paraverint, omnia deliberata in prudentibus satis strenue exequuntur. Quapropter summa erit inter cives omnes concordia.

7. Perfectam etiam inter cives amicitiam esse necesse est. Nam qui media aetate sunt inter se colent amicitiam honestam in aequalitate positam, & alter alterum ut seipsum amabit, si magistratus vicissim conferuntur, quilibet dignus magistratu seipsum in imperante intuebitur, eumque prosequetur amore quo seipsum diligit. Ita Agrippa Orat. ad Augustum. Quod si quis aliquâ virtute præditus est, ipsemet eam & libenter ostendit & alacriter exercet. Si verò in alio eam elucere cernit, intrepidè fovet, augere studet & magnificè prædicat. Cum sapientibus colent amicitiam, qualem discipulos cum docentibus, cum Juvenibus talem, qualem part. 3, demonstravimus inter civiliter imperantes & parentes intercedere: nimirum prudentes diligunt Juvenes parentes tanquam opus suum, & hi illos tanquam accipientes ab eisdem perfectionem suam. Et ita tres hominum aetates æctusimâ illâ inter sese connexa erunt amicitia, de quâ part. preced. egimus.

8. Omnes quoque cessabunt querelæ, nec quisquam erit, qui jure conqueri possit, se esse ab imperio exclusum. Nam dum omnes Juvenes habent spem consequendi cum aetate imperii, nullus horum ab imperio potest exclusus conscri.

MEMBR. V.

DE

DISTRIBUTIONE BONORUM TAM MOBILIIUM QVAM IMMOBILIIUM IN OPTIMA REPUBL.

1. Hactenus offendimus, quomodo facienda sit distributio honorum in civitate, quò beata sit. Nam munera militum, senatorum, Judicum, magistratum, sacerdotum, pontificum sunt quasi instrumenta quedam quibus unusquisque secundum virtutem suam honorem & gloriam parare potest. Quantum ergo muneris cuique in civitate, tantum facultatis parandi honoris & gloriæ tribuitur. Quapropter quantum muneris, tantum & honoris conceditur: unde cum ostenderimus, qua munera singulis assignanda sint, & quidem habitâ ratione justitiæ distributive, unâ secundum hanc honorum distributio facta est. Et quia bona externa, quò in civitate distribuenda veniunt, sunt honores & divitiæ seu bona: (voco enim hic bona omnia ea, quæ usum quandam ad vitam præbent, seu sicut à natura seu ab arte producta.) consequens nunc est, ut de distributione bonorum disseramus.

2. Bona alia sunt mobilia alia immobilia. Nam omnia instrumenta, quibus ad vitam utimur, vel circumferri possunt, usumque præbent omnibus in locis, vel utentem ad certum terra locum quasi alligant: hæc immobilia, illa mobilia vocantur. suntque ita in numero immobilium
solum

solum & quæ solo adherent. v.g. arbor in horto plantata bonum immobile est, quia utentem ad certum terra locum, cum nimis, in quo plantata est, aligat.

3. Præsupposito, tantam bonorum immobilium copiam adesse civitati, quæ sit sufficiens, ut scilicet inde tantum fructuum petere cives possint quantum & publicè & privatim ad usum necessarium est: dicimus, dominium bonorum immobilium omnium solis civibus assignandum, nihil verò iis qui à civitate excluduntur attribuendum esse. *Nam agricola instrumenta quædam civium sunt, & quicquid faciunt, illorum & non sui gratiâ facere debent: operarentur autem sui gratiâ, si quorundam bonorum immobilium domini essent. Nam dominus est cuius gratiâ res est id quod est. Par est ratio in cæteris qui cives non sunt.*

4. An autem bona immobilia debeant omnia communia esse, an omnia dividi, ut singulorum propria fiant, an nonnulla debeant esse communia nonnulla propria & in singulos distributiva, quæri & dubitari potest. *Socrates namque apud Platonem omnia vult communia esse, quò cessent querelæ: sicut omnes cives possunt dicere, hoc est meum, pura nullas nasci contentiones posse circa bona externa, & ita civitatem maximè unam, adeoque satù felicem fore. Verùm Sophisma hoc esse ostendit Aristoteles lib. 2. politic. cap. 3. Nam respondet ad argumentum Socratis, desituras esse contentiones, si omnes tanquam singuli (voce omnis distributive in singula generum sumptâ) dicere possint hoc est meum, non si conjunctim: at bonis communibus existentibus, conjunctim quidem dicere posse omnes, hoc est meum, non singulos. Sed quia sententia illius absurditas, quæ statuitur, omnia debere esse communia, satis ab Aristotele demonstrata est, sumemus hic omnia bona, etiam immobilia, communia esse non posse. Nam quis non videt ineptum esse prædix urbana seu urbana immobilia ad habitandum comparata communia facere velle: singulos enim cives suum habere domicilium proprium necesse est. At de rusticis bonis, ut maneant communia, servis communibus velut agricolis ad rusticolendum destinatis, non absurdum est contendere. Si namque certi magistratus sint, quibus cura laborum rusticorum & regendorum agrorum committatur, divisio quotannis fructibus ratione numeri liberorum in quibus familiâ & dignitatis quam quisq; gerit, (magistratus enim quamdiu imperant velut pluribus ministeriis indigentes plura accipere jussum est) videntur omnis evitari inæqualitas divinarum, quæ discordiarum mater est. Verùm quia beatitudo civium consistit in operatione secundum virtutes, nulla autem beatitudinis particula civibus est adimenda, sed dauda potius opera, ut ratione omnium virtutum cives pulchrè & præclarè operari possint: etiam*

rustica, ex quibus fructus quot annis cives colligunt, dividenda sunt, ut singuli bona propria habeant. Nam si bona erunt communia, cessabunt opera temperantiae, liberalitatis, amicitiae. Quibus enim actionibus quis suam amicitiam vel liberalitatem ostendat? si singuli consequantur à communis fructus quibus utantur in re familiari? Quomodo apparebit, quis temperans sit nec ne; si singuli noverint se tantum & non plus habere quam quantum absumant? Temperantia enim quā necessitas imponit temperantia non est. Quod si autem bona propria existunt, liberalitatem & benevolentiam quicquid ostendere potest: amicis enim donare, opem ferre, epulas proponere, indigentibus succurrere, & alia, ex quibus vir bonus summam jucunditatem percipit, faciendi facultatem habet, quae omnia cessant bonis communibus existentibus. Nam liberalitas virtus est in usu propriorum bonorum consistens.

5. Omnia ergo bona immobilia, sive urbana sive rustica ita dividi debent, ut alia sint communia alia propria. Nam & aedificia in urbe & bona rustica quaedam communia & publica esse debent. Aedificia enim omnia, in quibus vel Deo cultus exhibendus, vel iudicia aut comitia celebranda sit, in quibus convivium publica instituenda sunt, publica esse debent. Et eandem ob causam etiam agri nonnulli publici & communes existant necesse est. Nam debet quaedam agrorum pars destinata esse ad cultum divinum, ad publicos servos alendos atque ad publica sodalitia & convivium. Ceterum pro habitatione & conservatione familiae quilibet civis proprium suum aedificium propriumque agrum habere debet, servata aequalitate. Nam cum in Republica hac tendant omnes ad perfectam virtutem: omnes etiam equalibus instrumentis ad virtutem exercendam necessariis instructi esse debent.

6. Sed quia non omnia fert tellus, quid statuendum est de mercatura & quomodo ea in optimam Republicam est exercenda? Si hanc seorsim civibus exercendam committere velis, reddes eos avaros. Nam vita mercatorum pro fine habet lucrum: qui autem lucrum pro scopo & fine actionum suarum habent redduntur avari. Quod si is qui cives non sunt mercaturam concedere velis, multi ex plebe magnum pecuniarum cumulum sibi acquirent & una superbi, arrogantes, sique videant se plus pecunia habere quam cives, etiam imperium eorum respicientes evadent: hos enim esse mores divitem part. praeced. docuimus. Quapropter civitatem, quae beata esse vult, communem mercaturam per servos publicos mercatores exercere decet. Nam hoc pacto non temere exportabuntur & importabuntur res; sed ea exportabuntur quibus civitas abundat & non indiget; contra importabuntur quibus opus habet, nec quaerentur ea quae tantum ad luxum faciunt. Quibus ergo quilibet civis non indiget ad rem familiarem, ea conferre in publicum debet, velut in societatem

tatem mercatoriam, facta estimatione illatorum, & postea secundum proportionem de lucro participare. Hoc enim modo sine avaritia & iniustitia in optima civitate commodissime mercatura exerceri poterit.

7. Quod concernit venationes, piscationes, aucupia, haec itidem nemini nisi qui civis est concessa esse debent. Nam in praecedentibus demonstravimus, solis civibus concedendum, ut rerum dominum acquirant; ceteros in hoc faciendo serviles tantummodo operas prestare. An autem loca in quibus venationes, piscationes, aucupia fiant debeant manere communia, an singulis civibus secundum regiones assignari, quemadmodum & quibus temporibus concedende, dacet terroris magnitudo & qualitas.

MEMOR. VI.

DE

JURE QUO REGITUR BEATA CIVITAS.

1. Divisimus part. i. Jus, quo quaque civitas regitur, in scriptum & non scriptum. Et docuimus, scriptum Jus esse quod memoriae gratia, ne amittatur aut vigere in civitate desinat, in scripturam redigendum est: non scriptum esse, quod ultrò per consuetudinem cives observant. Quibus repertis, facile erit videre, quo jure beata civitas regatur.

2. Jus ergò quod regit beatam civitatem est illud quod non-scriptum nominamus. Nam qui Juvenes sunt & parent imperio, ex factis prudentum seu imperantium vivere convenienter Reipubl. discunt: imperantea vero secundum virtutes ex adsuefactione paratas operantur, & ultrò faciunt qua facienda sunt: ut ita Jure scripto opus non sit. Scil. cives boni redduntur tribus modis 1. naturâ 2. consuetudine 3. oratione bonum precipiente & prescribente. Natura tribuit hominibus bonitatem, quando instruit eos sãem naturali aliquâ prudentiâ & inclinatione ad virtutes morales v.g. ad fortitudinem, temperantiam, liberalitatem. Et hoc munus Dei est: quando cives nascuntur benè corpore & animo conformati. Adsuefactio seu consuetudo habet vim partim virtutes naturales confirmandi, partim etiam id quod non naturale est reddendi tale ac si à naturâ inesset: ita v.g. qui naturâ timidus est adsuefieri potest, ut edat actiones similes actionibus eorum, qui naturâ fortes sunt. Oratio autem praeceptrix boni sep̄ facit, ut homines praeter naturam & consuetudinem suam quid agant. Nam intellectus practicus persuasum habens, aliud faciendum esse, quàm quod natura vel consuetudo dicitur, conjunctus est cum voluntate tendente ad id, quod à naturali inclinatione vel consuetudine est alienum. Quando ergò natura consuetudo & Oratio praeceptrix agendorum, quam latini rectam rationem vocant, concidunt, nullo opus est Jure scripto. Nam ita preparatis cives amanda-

genda

genda ultro faciunt. In civitate autem beata seu Republ. optime informata omnes civis hoc modo preparati operantur. Etenim totam Rem publicam & civium ordinationem secundum Justitiam distributivam factam videmus in hoc positam esse, ut Juvenes à sapientibus discant, à prudentibus adsuescant. Presupposito ergo, civis naturà bene corpore & animo conformatos, quod partim optandum, partim etiam cohabitatione cum mulieribus rite facta impetrandum, nihil deerit ad hoc, ut civis secundum Jus non scriptum vivant. Ubi verò nec natura civium bona est, nec cura habetur illos ad virtutes adsuefaciendi, nec etiam oratione illa trahuntur ut persuadeant sibi firmiter, bene operandum esse, opus est Jure scripto i.e. Oratione præceptrice cum vi coactiva conjunctâ & in scripturam redacta, quò in libris custodita presto sit, ut inde quæ agenda, & quomodo transgressores puniendi sint, peti queat. Quare civitates, in quibus nulla civium ad virtutes adsuefactio est, Jure scripto reguntur, usque virtutibus propemodum nullus est, sed civis ex necessitate & vi penarum metuentes supplicia & animadversiones à vitiosis actionibus abstinens: ob quâ causam etiâ part. 2. docuimus, quomodo pœna partim ordinaria partim extraordinaria secundum gradus peccatorum infligenda sint, quò civis in officio detineantur & à criminibus & peccatis sibi caveant. In optimâ autem civitate hac penarum irrogatione opus non est: usus enim virtutis ex necessitate non est, sed civis ducti naturâ, adsuefactione & doctrinâ ultro faciunt quæ bona & honesta sunt. Satis itaq; patet, beatam civitatem optimâ illâ, de quâ egimus, Republ. instructam Jure non scripto uti, nullisq; legibus scriptis indigere. Et de his civibus verum est quod leges Romane de principe dicunt, nimirum quod legibus soluti vivant ea tamen quæ legibus præcipiuntur agant. Hoc namq; ita se habet in omnibus Jure nature imperium habentibus.

CAP. IV.

DE

BEATÆ CIVITATIS IMPERIO.

I. Civitas beata exercet in extraneos imperium vel civile vel herili simile. Quemadmodum enim homo beatus & in societate vivens civili suis servis heriliter, ceteris civibus civiliter imperat: ita & contingit civitati beate, ut aliis civitatibus vel provinciis præsit imperio civili; aliis eo, quod herile imitatur. Ut ita non immeritò qui sub imperio sunt alii focii, alii servi sint dicendi.

MEMBR. I.

DE

IMPERIO IN SERVOS ET BARBAROS.

I. Imperium in servos & barbaros nimium extendere salutare

tate non est, nec etiam hoc civitas, quæ verè beata est, appetit. *Nam molestum est viris bonis in regendis servis & barbaris versari, nihil enim præclarum huic imperio inest. Deinde & periculosum est servorum numerum supra modum augere. Nam quantum in hisce tandem quale in virtuosis superare valet. Testantur id bella servilia in Imperio Romano.*

2. Eousque ergò beata civitas imperium extendit, quousq; necessitas requirit. *Nam quos requiruntur ad agros publicos privatorumque colendos, ad pasturam pecorum, ad venationes, piscationes, aucupia, ad artes mechanicas, exercendas, ad mercaturam faciendam, tot imperio subiectos habere necessitas exigit: ita tamen ut nihil proprii habeant sed sua alimenta à civitate consequantur: servis enim naturaliter debentur cibis & castigatio,*

3. Imperium hocce positum in eo est, ut prospiciatur, ne qui sub hoc sunt velint aut possint quicquam adversus civitatem moliri. *Nam talem hominum confluentem solà amicitia continere impossibile est: suis enim bestis similes,*

4. Conducit itaque cives ex variis gentibus sumere homines viles, abjectos & pusillanimos, ut ita singulis civium familiis alie atque alie gentes interserviant. *Nam pusillanimitas & abjectus animus facit ut nolint, diversitas ut non possint quicquam moliri adversus suos dominos. Nec tamen per hoc minus apti erunt ad officia sua faciendâ; quia homines abjecti vilisq; animi, modo robore valeant corporis ad negotia servilia aptissimi sunt. Quando vero singuli cives diversas habent nationes, coire inter se adversus dominos nequeunt: incogniti enim sunt.*

5. Videtur & hoc salutare, prudentiores, si qui ex hisce servis nascuntur, in numerum publicorum servorum recipere, & ex his dignos libertate manumittere ac in civitatem recipere. *Nam singulis civibus potestatem manumittendi concedere justum non est: consensum enim totius civitatis servos manumitti & cives reddi fas est; ne contingat civitatem supra modum libertinis repleri. Accidet porro ut, dum servi publici habent spem adipiscendæ libertatis, favent civitati, & si forte ceteri qui privatorum sunt quid novi molituri sint, per hosce possint coerceri.*

6. Ut nolint nec concipiant servi se posse quicquam moliri adversus dominos prædest paupertas, dum uti diximus nihil pecuniæ ipsis relinquitur, sed datur quantum ad victum sufficit. *Nam nihil pecuniæ ipsis, qui usum illius ignorant, quales sunt liberalitatis virtute destituti, relinqui non modo non injustum, sed & ipsis salutare est. Quemadmodum enim peccat qui insauti cultrum vel gladium porrigit; ita qui usum divitiarum ignoranti permittit divitias habere: Aut enim avarus*

redditur & studet numos augere in infinitum, aut prodigijs & luxu-
riosis.

M E M B R. II.

D E

IMPERIO BEATÆ CIVITATIS IN LIBEROS POPULOS
ET ALIAS CIVITATES LIBERAS.

1. Civitas optima habet vicinos vel virtutibus æquales vel inferiores vel nullis virtutibus instructos vel vitiosos. Nam plura genera fingi haud posse videntur:

2. Cum virtute paribus civitas beata optimam colit amicitiam & quidem æqualem. Quomodo enim vir honestus alterum æque virtuosum ut se ipsum amat: ita & civitas optima. Et ut vir bonus cum altero colens æqualem amicitiam unalatur & dolet: ita civitas beata cum altera æque bonâ in fœdere equali existens eadem prospera & adversa habet.

3. Quod si civitas beata habuerit aliâ vicinâ virtutibus impari. e. constantem ex civibus fortibus ad parendum magis quam imperandum aptis, & cum hac fœdus ineat, necesse est hoc inæquale existere, & optimam civitatem alteri imperio civili præesse. Nam hoc imperium naturaliter justum esse sapius demonstratum est. Contingit autem civitatem aliquam parentium virtute instructam esse, si cives naturâ sint fortes & boni, sed destituantur bonâ educatione; ut ita virtus eorum naturalis nec aduersione nec rectâ ratione & prudentiâ perfici possit. His dico salutare esse, ut alterius civitatis imperio regantur & sub hujus directione fortitudinem suam exerceant. Nam virtus naturalis sine prudentiâ sæpenumero magis damnoſa quam proficua est. Existit enim homo insigni virtute naturalis practicus prudentiâ destitutus similis grandi alicui corpori oculis orbat: hoc enim ubique offendit, & eo magis, quo grandius existit. Patet ergo naturaliter justum esse, ut civitas gaudens civibus naturâ fortibus sit sub imperio ejus quæ habet cives prudentes & ad imperandum aptos. Ejusmodi imperium in nonnullos populos Civitatem Romanam exercuisse testatur Florus, quando ait: Illi quoque reliqui, qui immunes impetierant (i. e. nulla tributa & stipendiâ solvebant nec a propretoribus & præfectis regebantur) sentiebant tamen magnitudinem & victorem gentium, populum Romanum reverebantur. Tale quoque fuit imperium urbium matricum in colonias. Nam colonia cum urbibus matricibus pari erant jure libertatis, sed tenebantur τῆμᾶν τὴν μητρῶσιν, ut loquitur Thucydides, & exhibere τὰ γόγα τὰ νεμὶθμῆνα. Agellius lib. 16. cap. 13. dicit: municipes esse cives Romanos ex municipiis suo jure, & legibus suis utentes, manneris tantum cum populo Romano honorariis participes, à quo munere capeſſendo appellatos vidiri,

nullis

nullis aliis necessitatibus neque ullâ populi Rom. lege astrictos. Præmissa autem municipes sine suffragii Jure Cerites esse factos, concessumque illis, ut civitatis Rom. honorem quidem caperent: sed negotiis tamen & honoribus vacarent, pro sacris bello Gallico receptis, custodituque. De coloniis ita refert: has non extrinsecus venire in civitatem, nec suis radicibus niti, sed ex civitate quasi propagatos esse, & Jurainstitutaque omnia populi Rom. non sui arbitrii habere. Hanc autem conditionem, quamvis magis obnoxiam minusque liberam, potiore tamen & præstabilissem existimari, propter amplitudinem Majestatemque populi R. cujus iste colonia quasi effigies parva simulacraque esse videntur. Unde deducimus civitatum & populorum civiliter parentium rursus certa quadam genera esse & inter sese differre. Apud Germanos exemplum ejusmodi imperii civilis exhibent feuda que libera seu franca vocantur, que in sola personali obligatione consistunt. Nam vasallus domino feudi operam, hic autem vasallo presidium & tutelam pollicetur. Omnes porro qui in inæquali fœdere sunt sub hoc imperio contineri videntur. Tale fuit fœdus secundum, quod Romani cum Carthaginiensibus fecerant, scilicet ne cui Carthaginienses bellum facerent injussu populi Rom.

4. Conservatur autem imperium hoc civile civitatis superioris in inferiores amicitia quadam inæquali. Nam civitates inferiores superiorum ductu militant, ab his auxilia adversus hostem & securitatem suam habent: pro his beneficiis autem inferiores debent reverentiam. Hinc illud quod Labeo dicit l. non dubito 7. §. 1. ff. de Captiv. Liber autem populus est is, qui nullius alterius populi potestati est subjectus, sive is fœderatus est: item sive æquo fœdere in amicitiam venit, sive fœdere comprehensum est, ut is populus alterius populi majestatem comiter conservaret. hoc enim adjicitur, ut intelligatur, alterum populum superiorem esse: non ut intelligatur, alterum non esse liberum. & quemadmodum clientes nostros intelligimus liberos esse, etiam si neque auctoritate neque dignitate, neque jure omni nobis pares sunt: sic & eos qui majestatem nostram comiter conservare debent, liberos esse intelligendum est. Sic Scipio Africanus Major apud Livium lib. 26. ait: populum Rom. beneficio quam metu obligare homines malle, exterarumque gentes fide ac societate junctas habere, quam tristi subjectas servitio. In quibus civiliter imperatur solent dici in fide esse; quibus vero heriliter, in ditione. Et imperare etiam modestiari vocè ordinari dicitur. Plin. lib. 8. epist. 24. Officia imperantium in hac societate describuntur apud Thucydidem in oratione Corinthiorum: $\alpha\epsilon\eta\ \tau\epsilon\varsigma\ \iota\gamma\epsilon\mu\omicron\upsilon\alpha\varsigma\ \tau\epsilon\ \iota\delta\iota\alpha\ \epsilon\acute{\iota}\ \tau\alpha\upsilon\ \tau\epsilon\mu\epsilon\lambda\alpha\varsigma\ \tau\epsilon\ \kappa\omicron\upsilon\alpha\ \omega\epsilon\sigma\omega\tau\alpha\iota$. Decet eos qui fœderis principes sunt, circa suas qui-

dem utilitates nihil præcipuum sumere, at in communibus rebus curandis eminere supra cæteros. *Isocrates veteres Athenienses hoc civile imperium exercuisse ait; ἡκὼν ἐπιστρατήγις, ἰδίῃ δ' ἐκείνους ἐλευθέρους ἐόντας εἶναι.* Curam gerentes pro sociis omnibus, sed ita, ut iis libertatem integram relinquerent. *Et abibi: ut imperium haberi belli, non dominari se debere censerent. it: συμμαχικῶς, ἀλλ' ἔδιδασκευκῶς βουλευομένους περὶ αὐτῶν: socialiter non heriliter horum curam habentes.* *Quæ verò civitates heriliter quam plurimis imperare pro summo bono habent, solent officiis hisce sepositis successu temporis imperandi rationem civilem in herilem mutare.* Primum enim patiuntur liberè agere inferiores socios, postea in consuetudinem parendi eos dem provocant, *Et ita gignitur quadam precaria servitus.* Sic Latini querebantur, sub umbrâ fœderis Romani se servitutem pati. *Liv. Lib. 34. Sic Civilis apud Tacitum 4. Hist. 14. Conqueritur, non societatem ut olim, sed tanquam mancipia haberi: tradi se præfectis centurionibusque. ir. cap. 7. Simul, secretis sermonibus, admonebat malorum, quæ tot annis perpesi, miseram servitutem falsò pacem vocarent.*

MEMBR. III.

DE

IMPERIO IN POPULOS STIPENDIARIOS ET TRIBUTARIOS.

1. Est hoc imperium magis herile quàm civile, quando populo imponuntur tributa. *Nam sunt hi populi velut instrumenta quædam præsentia ea quibus imperans populus utitur ad bella gerenda.*

2. Hoc autem imperium duobus modis fit justum. 1. quando sub hoc continentur; qui nullâ virtute instructi existunt ignavi & ad gerenda bella inepti, & propterea in ditionem aliorum sese dedunt. 2. quando vitiosis in pœnâ id injungitur. Sunt verò paulò inferiores habendi qui nullo delicto suo sed ex pacto magis stipendia solvunt reservatâ libertate. *Nam interdum imbecillitas vitium reddit civitates ignavas, ut inepte fiant ad res agendas. Tali sub Romanis imperio olim fuisse Judæos testatur Chrysostomus; quando dicit, Judæos, e. c. que retro ferri res eorum ceperunt, Romano attributos imperio, neque in plenâ, ut ante, fuisse libertate; neq; tamen ut postea, omnino servos; sed sociarum nomine honoratos regibus suis tributa pendisse & ab iis præfectos accepisse: in plerisq; verò suis usus fuisse legibus, ita ut & populariam delinquentes, ipsi punirent secundum mores patrios.* Hinc Judæi responderunt Pilato *Johann. 19. v. 7. Nos legem habemus, & secundum legem nostram debet mori, quia filium Dei se fecit. Nam ne alienis legibus Judæi se subi-*

subjicerent religio cassabatur. Reperiuntur autem qui se in servitutem perfectam dant, & hoc justè servire non est dubitandum: in voluntaria enim servitute vivunt. Tales sunt qui se cernentes devictos nec ullà alià ratione salvos sese dedunt. Ita Plautus:

Deduntq; se divina humanaque omnia, urbem & liberos

In ditionem atque in arbitratum cuncti Thebaeo populo.

Formula dedendi apud Romanos talis fuit. Deditisne vos populum Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, divina humanaq; omnia in meam populique Romani ditionem? Deditis. Et ego recipio. Liv. lib. 9. ita refert: Teates Apuli impetraverunt ut fœdus daretur, neque ut æquo tamen fœdere, sed ut in ditione populi Romani essent. idem l. 6. c. 2. Romanis mos vetustus erat, cum quo nec fœdere nec æquis legibus jungerentur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pœcatum uti, quam omnia divina humanaque dedidisset, obsides accepti, arma adempta, præsidia urbibus imposita forent. Civitas autem beata nullos in talem ditionem recipit, nisi videat eos planè ignavos & nullà virtute instructos. Nam virtute & prudentiâ pollentes in quo morte usos ita subjicere servituti injustum est, imperiumq; in hos magno cum periculo conjunctum diu arnum non existit.

3. Potest quidem Civitas beata populos vitiosos pœnæ nomine in servitutem redigere: sed hoc satis tutum non est. Nam beata Civitati competit jus puniendi eos populos à quibus nec sibi nec amicis suis secaris esse licet: amicorum enim injurias ulcisci tanto justius est, quo laudabilius est aliorum quam suas injurias vindicare. Et ob hoc tantis laudibus à veteribus celebratus Hercules fuit, quod transierit tot terras non concupiscendo sed vindicando, injustos puniendo: refert enim de eodem Diodorus Siculus, quod homines injustos & reges insolentes tollendo beatas reddiderit civitates. Eandè ob causam laudatur Theseus, ultor scelerum, qui quicquid ubique monstri aut sceleris fuit, virtute animi ac robore dextra comminuit; rest ante hoc de eodem Valerio Max. l. 5. c. 3. *Quidni ergo eis populo, qui suis delictis meruit amissionem libertatis, ea justè auferetur? At multos ita populos præter necessitatem servos constituere imminuit civitatis felicitatem. Nihil enim gloriosum facit, qui servis imperat, eosq; sub imperio continet.*

4. Ex hisce constat quale & quam varium sit civitatis beata in alios populos imperium, qua item sit optima Respublica. Quamvis autem multa que faciunt ad introducendam optimam Rempubl. cum primis que educationem civium concernunt tradere hic possim: quia s. amen hoc excedit modum Elementorù, & præterea nonnulla de hac re differenda erant.

quando infra de Christianorum Republ. que perfectissima & omnium optima est, differendum erit. Interim que hactenus de optima civitate ejusq; imperio in alios populos dicta sunt sufficere possunt.

LIB. II.

D E

FORMIS AB OPTIMA REPUBL. RECEDENTIBUS.

1. Hactenus consideravimus optimam Rempubl. que in Justitiâ distributivâ fundata civitates felices beatasq; reddit. Hanc, mirum dictu! deprædicant pleriq; hodie, & proh pudor! Christiani qui audire volunt, impossibilem somniumq; Aristotelis: cum tamen, quod inferius tradetur, Christianorum sit longe perfectiorem adhibere formam. Que cæssa hujus rei sit, primum omnium inquirendum erit.

CAP. I.

D E

CAUSSIS OB QUAS CIVITATES COMMUNITER ABEUNT AB OPTIMA REPUBL.

1. Dux sunt causæ facientes, ut homines optimam Rempubl. ex quâ omnes beati esse possent, introducere non possint. 1. defectus virtutum. 2. carentia instrumentorum, quibus opus est ad acquirendas & exercendas virtutes. Nam beatitudo & felicitas civitatum in quâ tanquam sine fundata est Justitia distributiva, ordinans ac disponens singulas civitatis partes, & hac suâ ordinatione introducens optimam Rempublicam in operatione secundum virtutes consistit: ut præced. libr. demonstratum est. Nulla autem hæc operatio sine virtutibus esse potest, difficilis quoque sit si deficiant instrumenta. Quapropter & virtutem & instrumentorum ad operandum necessariorum defectus facit ut optima Respubl. inter homines non vigeat.

MEMBR. I.

D E

DEFECTU VIRTUTUM IMPEDIENTE OPTIMAM REMPUBLICAM.

1. Demonstravit Aristoteles l. 6. Ethic. cap. ult. Nullam virtutem moralem sine prudentiâ nec prudentiam deficiente vel unicâ virtute morali consistere posse, & inde fieri, quod nemo possit unam virtutem moralem perfectam habere nisi quoque cetera virtutes adsint. v. g. fortem neminem esse nisi & sit temperans, & liberalis: si enim naturalis fortitudo in-

fructus sit luxuriosus vel avarus, militabit voluptatum vel pecunia & divitiarum parandarum gratiâ: at alius fortis non est, sed potius audaculus dicendus: nemo enim fortis est, nisi honestatis causâ periculis sese subiciat. Et nos tradidimus part. 2. lib. 2. si unicam adsit vitium, semper illud trahere secum alia & efficere, quâ reliquæ virtutes exerceri haud possint.

2. Ex præmissis discimus, duo esse genera causarum optimam Rempubl. impediendum in civitatibus. Nam duo sunt defectus parientis aberrationem à beatâ vitâ, prudentia scilicet & virtutum moralium. Videtur carentiam prudentiæ defectus doctrinæ; virtutum moralium neglectus ad suæ factiois & educationis parere. De quibus in seqq. dicturi sumus.

ARTIC. I.

DE

NEGLECTU DOCTRINÆ GIGNENTE ABERRATIONEM
AB OPTIMA REPUBL.

1. Prudentia hominem beatum reddit, quatenus eum præparat, ut scopum & finem actionum suarum convenientem appetat, & actiones ad finem propositum pertinentes & conferentes eligit. Nam part. 2. lib. 1. demonstravimus, munus prudentiæ consistere in duobus. 1. In fine debito & reverâ bono appetendo. 2. in reperiendis per bonam consultationem mediis ad optimum finem ducentibus. Quorum uno deficiente necesse est hominem miserum & infelicem reddi. Quæmadmodum enim in artibus, si vel in fine vel in mediis erretur, nasci opus vitiosum: ita & circa vitam hominis contingit. Nam si medicus ignoret aut finem, sanitatem nim. quid sit, aut media quibus hæc, in quibus sanitas posita est, efficiuntur, aberrabit in opere nec hominem valetudini restituet, sed morti tradet.

2. Gignuntur ergo Rempubl. variz ab optimâ aberrantes primò ob hoc, quòd homines diversa bona appetant; alii divitias, alii honorem & gloriam nominisque sui famam, alii libertatem, alii otium & voluptates corporis. Nam demonstravimus c. 3. lib. 1. h. part. omnem esse finem civitatis qui singulorum hominum, & quemlibet civem affirmare civitatem ex eo beatam, ex quo seipsum beatum & felicem iudicat. Quod ergo vel tota societas civilis vel maxima civium pars, pro suo summo bono habet, in eo quoque positus est ipsius civitatis finis. Quapropter quâ in civitate maxima pars civium appetit gloriam & famam, finis civitatis est imperium in alios populos; in qua plerique cives ducuntur læci cupiditate, in eâ divitiæ pro felicitate civitatis reputantur.

3. Secundò diversas formas civitatum gignit diversitas me-

diorum quibus ad finem propositum tenditur. *Nam ad eundem finem per diversa media & diverso modo sepe numero itur. Ponamus civitatis finem divitiarum: qualia sunt ingenia hominum, talia quoque erunt media ad divitias perveniendi. Si cives sit animosi gerent bella cum vicinis, arripientque rapinas & atrocina media aditescendi; Si simidiores paulo existant, callidi tamen in circumveniendis hominibus, mercaturam tractabunt &c. Et in summa, quod cuiusque magis possibile videtur, hoc prae ceteris eligit; quo utatur ad obtinendum finem suum. Est autem unicuique possibile ad quod producendum aptus natus est.*

4. Tertio causa diversarum formarum est diversitas opinionum, quas homines habent circa Justum. *Nam demonstravimus part. 2. lib. 1. prudentiam perfici à scientiâ, corrumpi autem ab ignorantia & opinione malâ. Cum ergo ordinatio civitatis requirat Justum distributivum ne querele orientur: diverse autem de hoc sint opiniones hominum, nulla apud quemquam ejusdem scientia: necesse est tam varias esse Respublicas ab optimâ formâ recedentes, quam varia sunt de Justo distributivo opiniones.*

5. Ut uno verbo dicamus neglectus doctrinæ in civitatibus causa est, optimæ Republ. locum non esse. *Nam scientia eorum, que reverà bona sunt, quaque conducunt ad ea paranda, acquiruntur doctrinâ. Jam verò scientiam parare res difficilis & laborum plena est, quam homines fugiunt.*

ARTIC. II.

DE

NEGLECTU EDUCATIONIS ET ADSUEFACTIONIS.

1. Virtutes morales ad suefactione parantur. *Nam homines quidem deest aptos ad virtutes suscipiendas nasci, quò virtuosus evadant; sine ad suefactione tamen virtutes morales parare sibi nequeunt. Quæ enim virtuosus operantur hæc imitari & crebrò agere debet evasurus virtuosus v.g. sepe edendo actiones temperantium, fortium, liberalium sit temperans, fortis, liberalis.*

2. Necesse ergò est, formas ab optimâ diversas nasci in civitatibus, in quibus nulla cura educationis & ad virtutem ad suefactionis habetur. *Nam cessante ad suefactione homines viciis destituntur, his autem destituti nullam honestam operationem appetunt; sed tendunt ad aliquod aliud bonum. Nam virtutes nos preparant ad verâ beatitudinē unicò appetendâ. Hoc ergò ipso, quòd cives virtutes sibi ad suefactione nò parant, Respubl. cetera à bonâ & rectâ deviant, differuntque. Hæc rursus causa est, quare nullibi Respubl. optimâ reperitur: nulla enim civitas de-*

bitam

debeatam virtutum curam habes, sed si qua educationi liberorum impenditur diligentia, in hunc finem fit, ut eam sibi, eruditionem parent, ex qua honestè sese alere possint, patrocinium litigantibus præbendo, vel artem medicinam exercendo. Quia vero ratione rerum agendarum homines sibi relicti quarunt voluptates corporis, otium, ignaviam, & hæc sepe agendo intemperantes otio & luxui dediti, ignaviq; redduntur; (Nam quemadmodum sepe bona agendo boni, ita sepe mala agendo mali redduntur. Quales enim sunt numerum functiones, tales in unoquoq; gignuntur habitus) fit, ut nulla civitas propemodum reperiatnr verè beata.

M E M B R. II.

D

DEFECTU INSTRUMENTORUM AD BENE BEATEQUE
VIVENDUM ET VIRTUOSE AGENDUM NECESSARIORUM.

1. Beatitudo civilis præsupponit instrumenta, quibus opus est ad virtutes morales exercendas. Quomodo enim liberalitatem magnificentiamq; exercebis, qui quini destitutus pecuniâ laboribus corporis comparare sibi tenetur? quomodo temperanter vives, qui præter pauperem & aquam nihil habet? nihil præclarè habet temperantia, si famem & sitim equo fers animo. Quomodo iustitiæ particularis specimina edas qui nihil habet, de quo cum altero contrahas?

2. Quin requirit beatitudo talem bonorum externorum copiam, quò domestica opera alius curanda comittere & otium tractandis virtuosis actionibus quis habere possit. Nam qui ipse agrum colere, pecora pascere & opera rustica vel etiam mechanica facere tenetur, quo sibi parvas necessaria ad vitam, parvas aut nihil temporis habet, quod præclaris & virtuosis actionibus impendat. Requirit autem cultum virtutum omnium ab omnibus servilibus laboribus.

3. Ex his patet, defectum instrumentorum vitæ, agrorum nim. & pecorum, fervorumque qui horum curam habeant, quique artes mechanicas tractent, facere, ut civitates beatae non existant nec optimam Rempubl. admittant. Nam si his destituantur cives, neglecto virtutum cultu varia vitæ genera subire coguntur, tractando artes vel liberaliores velus medicinam, geodesiam, graphicam, pictoriam &c. vel sordidiores fæctoriam, satoriam, pistoriam &c. it. colendo agros, hortos, vineas, it. piscando, aucupando, venando, item mercaturam, campotariam &c. tractando, quò se suosque alere possint. Et hanc gignuntur formæ civitates ab optima plane alienæ.

4. Quin defectus instrumentorum, quæ ad beatam vitam vivendam requiruntur facit, ut pleræque civitates non sui juris esse possint,

H h h h

posint,

possint, sed alterius imperio se subicere cogantur. Nam desistunt pecuniâ, quâ arma & qua necessaria ad bella sunt parare possunt, desistent in variis artificibus & agriculturâ, ut artis militaris peritiâ acquirere nequeant, vicinis potissimum barbaris potentibus, volentes nolentes alieno imperio, quò secure vivant, se subicere tenentur. Et hinc fit, quòd hodie rarè civitates reperiuntur. Municipia enim sunt & imperio se subiciunt civitates quæ virtutibus & facultatibus semetipsas defendendi deserviuntur.

CAP. II.

DE

VITIOSIS FORMIS.

1. Communiter tres formas seu status civitatum esse traduntur, nimirum status monarchicus, oligarchicus & democraticus. Ita Tacitus 4. annal. 33. cunctas nationes & urbes populus, aut primores aut singulis regunt. Tres autem istas rursus subdividunt in vitiosas & bonas seu rectas. Nos non ab accidentibus & numero hominum imperantium sed ex ipsâ naturâ procedentes & singula penitus inspicientes demonstravimus hætenus dari optimam aliquam Rempublicamque modò regiam modò aristocraticam esse; politicam in qua omnes vicissim imperent dari nullam. Nunc ergo in vitiosas formas, tyrannidem scilicet oligarchiam & democraticam, quales sint & quanam in singulis ordinationis ratio, inquirendum venit.

2. Videntur autem fundamenta vitiosarum formarum non inde petenda, quòd aut omnes vicissim, vel maximam partem civium aut paucos aut unum imperare contingat. Nam ejusmodi accidentale in numero positum essentiam imperandi non variat nec ordinationis rationem & causam ostendit. Perantius namque, maximam partem civitatis divites obtinere & hanc imperare; qualis hæc erit dicenda Respublica? non profecto oligarchicâ, si eam liberit ita nominare, in qua pauci imperant. Contra, si contingat pauperes paucos fortasse bello adfuetos & ad labores perferendos magis idoneos dominatum arripisse in divites quam plurimos, an hæc oligarchia erit nominanda? Sanè si ita philosophari velis & ab accidentibus species petere, nunquam quicquam solidi de formis docere poteris, sed quòd de oligarchiâ dictum continget circa democratiâ; & quòd circa democratiâ, continget circa oligarchiâ. Quòd si dicas, manere nihilominus posse fundamentum dividendi, quòd aut unus aut pauci aut plerique, vel omnes in civitate imperent, modò addatur paucis quòd divites sint, multis quòd pauperes, ut adeò Oligarchia fit, in qua pauci divites & Democratiâ, in qua multi aut omnes, scilicet pauperes imperant. Ve-

rimo

nam quorsum erit referenda hæc forma, si pauci pauperes multis divitibus & multi divites paucis pauperibus imperent?

3. Oligarchiam & Democratiam divitiæ & paupertas distinguunt. Nam necesse est omnes qui imperio præsumunt aut ex virtute imperare aut non: Virtuosis justè debetur imperium, & constituent aut optimam Rempubl. aut saltem, quæ pro vitiosa habenda non est. Quando nulla virtutis in civitate habetur ratio, vulgus imperat & hoc constat ex divitibus & pauperibus. Aliud enim nihil superest, quo ipso vulgus secundam suam essentiam dividat in species. Ex quibus patet, nomen oligarchiæ ab accidenti peti tum forma, in quâ divites imperant, applicatum esse: contingit enim plerumq; in civitatibus divites esse paucos, pauperes quamplurimos: ut adeo non à multitudine & paucitate imperantium, sed à divitiis & paupertate divisionis ratio in virtuosis Rebuspubl. petenda videatur; dicendaq; sit oligarchia in quâ divites pauperibus, etiamsi hos numero superent, imperant. Hoc docuit & contra sui temporis Philosophos probè inculcavit Aristoteles lib. 3. de Republ. c. 8.

4. At quid de tyrannidè dicturi sumus? tyrannus enim imperat & divitibus & pauperibus. Ducit nos ad fundamenta tyrannidis referenda Tacitus elegantissimo discursu, quem habet lib. 2. Hist. cap. 38. quando ait: Verus ac jam pridem insita mortalibus potentia cupido, cum imperii Romani magnitudine adolevit erupitque. Nam rebus modicis æqualitas faciliè habebatur, vigebatq; status quidam politicus, quando ex virtute bellicâ vicissim imperabant, quam virtutem unâ cum modestiâ excolere ducti necessitate cogebantur, plurimi circumquaque potentibus vicinis cum quibus bella gerebant, nondum satis opibus maniti. Sed ubi subactò orbe, & æmulis urbibus regibusque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit; & sine externorum metu potentiam querere: prima inter patres plebemque certamina exarsere. Modò turbulenti tribuni, modò Consules prævalidi, & in urbe at foro tentamenta seu præludia civilium bellorum. Mox è plebe infimâ Caius Marius, & nobilium sævisimus L. Sulla victam armis libertatem in dominationem verterunt, manifestamq; suppressâ Rempubl. tyrannidem exercuerunt. Post quos Cn. Pompejus occultior, non melior. Simulabat enim defensionem libertatis, auctoritatis irem Senatûs & optimatum, sed in animo imperium in omnes volebat. Et nunquam postea, nisi de principatu quæsitum. Ex quo discursu addiscimus tyrannidem gigni, si in numero hominum, qui à virtute alieni sunt, quos vulgi nomine comprehendimus reperiantur ducti libidine horiliter in omnes imperandi. Hi namq; plures numero existentes nunquam bellando desistent, donec unus aliquis superfit, qui cuncta discordiis civilibus fef-

sa, sub imperium accipiat. 1. *annal.* 1. pauperibusq; non modo sed & divitibus heriliter imperet. Nam homines ejusmodi imperis cupidi nec parem nec superiorem ferre possunt. Ex hisce fundamenta singularum formarum & jura, que imperantes in singulis formis præcedunt, addiscere possunt. Quo ergo forma vitiosa cum optima Republ. comparata eo molius suam essentiam conspicendam exhibeant; methodum, quæ circa optimam Rempubl. usi sumus, observantes, dicturi sumus 1. de jure distributivo, quod in vitiosis formis præceditur. 2. De jure quo in vitiosis formis utuntur. 3. De consistantibus respubl. vitiosæ.

MEMBR. I.

DE

JURE DISTRIBUTIVO FALSO QUOD IN VITIOSIS FORMIS PRÆTENDITUR, ET CUI INNUNTUNTUR.

1. Vitiosæ formæ nihil Juris habent: unicam enim illudque verum Jus distributivum est, quod observat optima Respubl. Cetera omnia ab hoc Jure abeunt.

2. Nulla tamen etiam vitiosissima forma est, quæ non Jus aliquod præcedat. Nam quemadmodum aurum dici nequit, nisi quod speciem aliquam externam, ad minimum ratione coloris habeat; ita nec Respubl. vel ordinatio civium, nisi cui insit ratio aliqua distribuendi bonores. Quapropter omnes formæ, licet sint vitiosissima, aliquam speciem Juris distributivi præferant: ut adeo non immerito nunc de illo Jure prælativo agamus, in quo singula vitiosa formæ fundata sunt.

ARTIC. I.

DE

JURE DISTRIBUTIVO PUTATIVO ET FICTITIO IN QVO STATUS TYRANNICUS FUNDATUS EST.

1. Fundamentum Juris distributivi quo utuntur tyranni, præcedentes se non injuste imperare consistit in hoc argumento:

Quicquid reddit beatum non est negligendum sed ab unoquoque omnibus modis appetendum.

Imperare cunctis reddit beatum.

Ergo ab unoquoque omnibus modis appetendum est.

Majorem probant; quia stolidus dicendus, qui quæ ad suam beatitudinem faciunt negligit nec omni adhibita diligentia persequitur. Beatitudo namque hominum est scopus ille ad quem collimare & omnes suas actiones dirigere tenentur. Minor per se videtur manifesta: quæ enim major beatitudo in humana vita excogitari potest, quam toti orbi præfusa & ab omni-

bus

hinc ut deum quendam terrestrem colat? sano talis homo ad Deum, quem omnia colunt, accedere videatur. Quidam ergo vel ipsum jus, ipsa pietas, fides que violanda, modo imperare in alios possit? Exemplum est in Julio Cesare, qui fertur semper in ore habuisse versum Euripidis, quos latine ita expressit:

Nam si violandum est Jus regnandi gratiâ
Violandum est, aliis rebus pietatem colas:

Sint alii, qui eodem imperium affectant, removendi è medio erant, ne quiescendum, donec funditus delati sint. Nam natura cuilibet homini hoc indidit, ut quisq; seipsum quam maxime amet & suam beatitudinem querat destructis omnibus qui eam evertere conantur.

2. Jus ergo distributivum, juxta quod procedentes tyranni sibi in omnes arrogant imperiû, introducit falsa opinio & perversa *Εὐκαλῖα* seu malus amor sui. Nam *sophistica* quadam argumētum est, quam præced. num. enarravimus, gignens falsam opinionem. Nimirum. 1. equivocatio in beatitudinis voce: est enim aliâ beatitudo vera alia *στεινία* & putativa. Vera beatitudo consistit in operatione secundum virtutes intellectuales & morales; & hanc in infinitum appetentes non peccamus, quin potius eximiâ gloriâ digni reddimur; & quo magis id facimus, eo magis ad Deum accedere, philosophicè loquenda, videmur. Hic enim quoq; ex se operatur quod optimum est. At beatitudo putativa consistens in divitiis, honoribus & voluptatibus corporis, sibi in infinitum appetatur, semper in infelices homines reddit. Nam hæc bona sub modo quodam sunt expetenda; divitiæ, quatenus præbent usum in vitâ beatâ; honores quatenus sufficiunt ad testimonium virtutum, quibus quis ornatus est; voluptates corporis, quatenus conservationi speciei & individui inserviant. Quod si appetendo hæc bona in infinitum progressaris, non beatus sed miserimus evades. 2. latet quoque equivocatio in voce Imperare; Nam imperium aliud est civile aliud herile: imperium civile reddit beatum; quia consistit in exercitio virtutum moralium conciliatq; cum patentibus summam amicitiam, quæ hoc imperio perficiuntur, & ad imperandum eisdem adsuescunt. At herile imperium nihil splendidum vel gloriosum habet: quæ enim servum facere decet hoc imperium herile tenentem præcipere oportet. Et quemadmodum mulio non felicior & beatior de prædicandis est, quod agat multos plures quam ceteri: ita nec qui servis imperat ex multitudine eorum, in quos imperium exerceat præ ceteris felix de prædicandis est. Falsum est ergo imperium herile; quod tyranni appetunt, beatum reddere. Præterea part. præced. demonstravimus, hunc non esse verum amorem sui, quando quis sibi divites, voluptates & externum splendorem &c. appetit: sed hominum, qui hoc facit, sese edisse; dum sibi odium

*apud omnes & suum tandem existium hoc amore comparas. Indodid ergo
cuiuslibet natura amorem sui; sed stolidi homines hoc amare ad sui pernici-
abuntur.*

3. Jus ergo distributivum, in quo tyranni suum statum fun-
datum habent, summè injustum est, & ex inordinato amore sui profe-
ctum. Nam in alios statumere quod quis in se summè injustum reputat ma-
ximè injustum est. At nullus tyrannus cuiquam parere vult, putatque
summè injustum si quisquam ipse vellet imperare, ipse tamen in reliquos o-
mnes tanquam servos imperare cupit. Quod ergo in se summè injustum
reputas, hoc in alios statumere nititur. Quare summè injustum est Jus
quod pretendis, & ex inordinatâ Quidam natum.

ARTIC. II.

DE

JURE PUTATIVO IN QVO FUNDATA EST OLI- GARCHIA.

1. Jus distributivum, quo utuntur oligarchici fundatum est
in hac ratiocinatione.

Inæqualibus debentur inæqualia, superiori plus, inferiori
minus.

Atqui divites & pauperes sunt inæquales & divites superiores.
Ergo divitibus plus debetur: & per consequens Imperium in
pauperes: Nam si pauperibus itidem concederetur impe-
rium, inæqualibus æqualia tribuerentur.

*Videtur autem hoc argumentum valde plausibile; quia major est ipsius
Justitia distributiva fundamentum: superius enim part. 1. scil. docuimus,
omnes querelas circa distributiones factas inde nasci; si aequalibus inæqua-
lia & inæqualibus æqualia tributa sint.*

2. Sed hoc Jus rursus mala opinio parit nata ex perversâ
Quædam seu cæco amore sui ipsius. Nam primò Major non simplici-
ter vera est: neque enim ex quaque re inæqualibus debentur in quâlibet
societate inæqualia; v. g. si mercatores intrant societatem, non debetur ei
qui longioris statura est plus lucri, sed ei qui plus pecunie contulit pro lævo,
in quo finis societatis mercatoria consistit, consequendo. Cum enim perso-
na affimentur ex eo, quod unaquâq; ad finem societatis consequendum con-
tulit; ita faciendâ erit major propositio: Ei qui plus confert ad finem so-
cietatis civilis obtinendam plus debetur, & quidem secundum proportio-
nem, pro quâ contulit. Jam verò divites quàm divites non plus conferunt,
ad finem societatis civilis quàm pauperes. Licet enim instructi sint instru-
mentis, quibus qui beati sunt nuntiar ad bene operandum: nihil tamen hoc
ipsis prodest, si usum ignorent. uti enim pro optimo musico non habendus est

qui

qui optimam cytharam habet, sed qui optime cantat: ita nec optimus civis est, qui instructus est multis divitiis, sed qui iisdem optime utitur. Secundo inconveniens etiam distributio est, si ratione divitiarum adsignentur dignitates & honores. Nam dignitas & imperium est quasi instrumentum quoddam parandi gloriam & famam nominis. Quemadmodum ergo musico non optime vestito optima tribuenda tibia, sed ei qui hac præceteris uti potest: ita & non ditissimo sed virtuosissimo tribuenda maxima dignitas, qui hac ad suam gloriam potest uti. Ex his ergo patet divites non nisi solide imperium in pauperes arrogare, quo tamen uti ad suam gloriam non possunt. Sed avarus occæcat eosdem, ut melius de se iudicent, quam debebant.

ARTIC. III.

D₁

JURE PUTATIVO IN QVO FUNDATA EST DEMOCRATIA.

1. Democraticorum hoc est fundamentum quo utuntur pro Jure suo defendendo:

Æqualibus æqualia debentur.

Pauperes divitibus & cæteris sunt æquales; quia æquè liberi sunt.

Ergo & pauperibus æquales dignitates, imperiumque æquè ac divitibus debentur.

Argumentum hoc magis apodicticè profert Agrippa Orat. ad August. Par nascendi conditio parem quoque distributionem desiderat, quam si consequitur gaudet, sin minus dolorem capit.

In omnibus autem par nascendi conditio est; quia omnes liberi nascuntur. E.

Hæc ratio rursus petita est ab eo, unde deducitur Jus distributivum, nim. equalibus equalia deberi. Et sanè si pauperes aliorum imperio semper subiacentur, libertas eorum minus videtur: quia perpetuo parere servile videtur. Quapropter cum æquè liberi ac divites sint, videtur iisdem tribuenda potestas vicissim cum divitibus imperandi. Quo tamen facto imperium in hos tanquam numero plures pervenit.

2. Sed rursus decipiunt & decipiuntur, idque quod reverè injustum est ponunt justum & fundamentum suæ formæ. Nam non quælibet æqualitas facit equalia attribuenda esse, sed ea que gignuntur estimatione personarum petita ab eo, quod conferant ad finem societatis obtinendum.

MEMBR. II.

D₂

JURE QVO UTUNTUR FORMÆ VITIOSE.

I. Jus

1. Jus quo utuntur formæ vitiosæ est voluntas hominum vitiosorum imperantium imponens subditis necessitatem operandi. Nam in tyrannide voluntas tyranni; in oligarchiâ voluntas divitum; in democratiâ pauperum necessitatem operandi civibus imponit (imperare enim est principium motus parentibus existere: hoc autem nihil aliud est, quam vim addere, ut fiat quod voluntas) cum enim in democratiâ omnes æquales reputentur; necesse est pauperes velut numero superantes divitibus imperare. Discenda ergo qualibet in formâ vitiosâ imperantium voluntas, si in eâ saluus esse velis. Elegans est textus Taciti 4. annal. 33. hæc faciens: Igitur, inquit, ut olim plebe validâ, cum statum esset democræticum, vel cū patres pollerent, statu existente oligarchico, noscenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur; Senatûsque & optimarum ingenia qui maximè perdidicerunt, callidi temporum & sapientes credebantur: sic converso statu, nequæ aliâ rerum, quam si unus imperitet, hæc qua scribo conquiri tradique in rem fuerit. Ex quo textu discimus in qualibet formâ vitiosâ voluntatem imperantium pro Jure haberi quo regitur civitas.

2. Vivendum itaque est moribus imperantium in vitiosis formis. Nam quales cuique sunt mores, talis quoque singulorum est voluntas: virtutes voluntatem rectam vitia corruptam reddunt. Qualiter enim morati sumus, taliter intellectus practicus judicat, & talis quoque nostra est voluntas. In statu ergo tyrannico mores principis; in oligarchiâ divitum; in democratiâ pauperum legem sibi facere debet qui vult saluus esse.

3. Est autem voluntas imperantium in vitiosis formis corrupta & vitiosa. Nam destituti prudentiâ & virtutibus moralibus judicium intellectus aut nullum aut corruptum habent: unde sequitur voluntatem quoque vitiosam & corruptam esse: quale enim in quoque est intellectus practicus judicium: talis quoque est voluntas: quia voluntas est appetitio ejus quod judicium intellectus dicitur.

4. Fiunt in his formis parentes servi imperantium. Nam parentes voluntate imperantium reguntur. Voluntas autem hominum non virtuosorum oritur ex inordinato amore sui, qui, ut part. præced. demonstravimus, facit, homines aliorum felicitatem in damnis habere, sibi solis consulere & hoc agere, ut sui gratiâ omnia fiant. Unde fit, ut subditi imperantium gratiâ omnia, nihil sui causâ operentur; sintque quasi instrumenta imperantium, que hi dirigunt ad suum usum. At alterius gratiâ esse & operari, & ab hoc dirigi est esse servum. Subditos ergo in vitiosis formis servos esse ex hisce patet. Hisce præmissis de jure singularum formarum differere possumus.

ARTIC. I.

DE

JURE QVO REGUNTUR SUBDITI IN OLIGARCHICO STATU.

1. Præcipuum Jus in Oligarchiis est accommodare se moribus divitum imperantium. *Nam in it, huj. membr. n. 2. demonstratum, imperantium moribus vivendum esse in vitiosis formis. In oligarchiis autem divites imperantes sunt.*

2. Quapropter Jus est in oligarchiis, pauperes exhibere divitibus honores tanquam habentibus omnia bona. *Nam demonstratum est lib 8. part. præced. divitum hos esse mores, quod existiment, se omnia bona habere. Et quia horum moribus vivendum n. 1. huj. artic. docuimus; sequitur, pauperibus velut Jus quoddam imponi in oligarchiis, ut divitibus exhibeant honores tanquam possidentibus omnia bona.*

3. Jus quoque est, ut pauperes à divitibus se patiantur contemni. *Nam cit lib. 8. p. præc. ostendimus, hos esse divitum mores ut pauperes præ se contemnant. Pati ergo se contemni, contumelias verbalibus & realibus affici à divitibus Jus quoddam oligarchicum est.*

4. Servitia præstare colendis agris divitum aliasque operas serviles Jus hujus formæ est. *Nam in omnibus vitiosis formis imperantes parentibus utuntur velut instrumentis suis domesticis & quatenus inservire possunt; divitibus autem pauperes hisce commodè inservire possunt.*

5. Deterrimum jus est, si divites utantur pauperibus velut instrumentis acquirendi, exigendo ab illis præter labores corporis etiam gravissima tributa. *Nam pauperes ignominia affecti tanquam humilis animi existentes Jus hoc tolerant: at si ipsi præterea quicquid habent auferatur vel aperte imponendo tributa vel callide fœneri dando pecuniam sub gravissimis usuris, & ita miseris nihil relinquendo, hoc intolerabile esse videtur.*

ARTIC. II.

DE

JURE QVO REGUNTUR DEMOCRATIÆ.

1. Quemadmodum in oligarchiis pauperes moribus divitum; ita in democratiis divites moribus pauperum se tenentur accommodare.

2. Jus itaque est, ut divites patienter ferant, sibi malitiosè & callidè auferri bona & publicari. *Nam pauperum mores sunt, magis malitiosè & lucri causa lædere. Quod ipsum porro perferre ubi pares imperant jus est. Inserviunt ergo divites pauperibus, quemadmodum servi qui in hoc comparati sunt, ut suis dominis acquirant.*

ARTIC. III.

DE

JURE QVO REGUNTUR SUBDITI IN TYRAN-
NICO STATU.

1. Jus tyrannicum ex Jure oligarchico & democratico est compositum. *Nam tyrannus & in divites & in pauperes imperat.*

2. Jus ergo tyrannicum est divitibus auferre bona, pauperibus durissimos labores & multa servitia imponere. *Hoc enim oligarchicum illud democraticum est. Eleganter hoc jus tyrannicum Samuel depingit Israelitis 1. Reg. cap. 8. v. 11. & seqq. quando ait: Hoc erit Jus regis, qui imperaturus est vobis: filios vestros tollet & ponet in curribus suis, facietque sibi equites & præcursores quadrigarum suarum, & constituet sibi tribunos & centuriones & aratores agrorum suorum, & messorum segetum & fabrum sarmorum & curruum suorum. Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias & focarias & panificas. Agros quoque vestros & vineas & oliveta optima tollet, & dabit servis suis. Sed & segetes vestras & vinearum redditus addecimabit, ut det Eunuchis & famulis suis. Servos etiam vestros & ancillas & juvenes optimos & asinos auferret, & ponet in opere suo. Greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei servi.*

MEMBR. III.

DE

CONCOMITANTIBUS RESPUBL. VITIOSAS.

1. Proprium vitiosarum formarum est, quod non sint diuturnæ & constantes, sed citò dissolvant societatem civilem. *Nam in quibus civitatibus desunt Jus & amicitia, ea non possunt diu subsistere: hec enim duo sunt, quibus omnis societas conservatur. Id autem in omnibus formis vitiosis ita se habere, inde patet, quod Jus cum illud, in quo fundata est ordinatio, tum quoque, alterum in quo positum est regimen sint maxime injusta; quodque civitates ita formatae omnia in se contineant principia discordiarum & inimicitiarum.*

ARTIC. I.

DE

JURE PUTATIVO, IN QVO VITIOSÆ FORMÆ FUNDATÆ
SUNT, QVATENUS CIVITATES DIS-
SOLVIT.

1. Cum aliàs Jus sua naturâ sit quiddam conservans societates humanas; jus distributivum, in quo fundatæ sunt formæ vitiosæ civitates dissolvit & dissociat. *Nam demonstravimus membr. 1. huj. cap. Jus hoc tantum putativum esse, natum ex opinione malâ quam in im-*
proba

pr. bis hominibus parit inordinatus amor sui. Non ergo mirum est id quod putativum & falsum est operari contrarium ejus quod verum. Jus operatur i. e. destruere & dissociare civitates, cum verum Jus eas conservet & in unitate retineat. At quomodo contingit hoc Jure distributivo posito dissociatio? Explicandum id nobis nunc erit.

2. Jus distributivum, in quo fundatæ sunt vitiosæ formæ, tunc vim querelas pariendo & dissolvendi civitates consequitur, quando cives opinantur, id non verum, sed falsum jus esse. *Nam quamdiu homines injustum non sentiunt non queruntur: at cernentes injustum aut putantes se cernere, querelas & seditiones movent. Quapropter diversitas opinionum circa Jus distributivum facit, ut hoc ipsum dissensiones in vitiosis formis pariat. Ob quod visuri nunc sumus, quamvaria opiniones circa Jus distributivum, in quo ordinatio fundatur oriri possint. Ita namq; non modo in vitiosis formis, sed & in cæteris, quæ ab his abeunt, judicium de motibus & causis horum facere poterimus.*

3. Oriuntur ergo querelæ & dissensiones 1. quando sentiunt cives æqualitatē & inæqualitatē personarū nō ex eo æstimatā esse, ex quo æstimatio petenda erat. *Nā demonstravimus membr. 2. h. cap. omnes vitiosas formas æstimare dignitatem personarum ex eo, quod dignitatis fundamentum non est. v. g. In democratiis ex libertate æstimatio patitur, dum putant, omnibus deberi imperium equaliter, quod omnes æquè liberi homines nati sint. In oligarchiis ex divitiis inæqualitas & prerogativa inferitur. Si, inquam, secum reputent qui parent, imperantium imperium tali fundamento innisi, sentiunt injustum. Prima ergo causa faciens, ut ob Jus distributivum non adhibitum oriantur querelæ & motus, est, quod cives non convenient in opinione circa principium unde cives æquales vel inæquales æstimandi sint.*

4. Dissentiunt secundo & querelas movent cives, quando in fundamento dignitatis personarum, quidem convenient, sed minus aut plus tributum esse opinantur, quam secundum dignitatis proportionem debebat. *v. g. Si tota civitas conveniat in hoc, divitibus deberi prerogativam quandam & proinde in distributione munerum habendam esse rationem divitiarum; contingit divites existimare, sibi plus deberi ratione dignitatis quam distribuendo assignatum est, pauperes contra in eâ opinione esse, ac si plus tributum sit divitibus quam debebatur. Si enim cives putent, proportionem personarum & ætatem non observatam esse, injustum concipiunt quod factum est: & hinc querela & motus.*

5. Tertia circa Jus distributivum diversitatis opinionum causa est, quando cives & in fundamento æqualitatis & in honoribus civilibus secundum gradus dignitatis assignandis conveniunt.

sed personæ inesse ea, quæ dignitatem tribuunt, negant. *Nam cum quislibet, ob amorem sui, de sese plerumque male judicet, putando sibi inesse quæ non insunt: contingit, nonnullos sese obtrudere velut dignos honoribus, cum digni non sint.*

6. Cum ei gò ratione justî distributivî, quod fundamentum est Reipubl. cujusque, motus & seditiones pariat diversitas opinionum 1. circa fundamentum dignitatis personarum 2. circa id quod cuique ratione dignitatis est assignandum seu circa proportionem 3. circa personas an ipsis inest dignitas: & hæc quidem in omnibus etiam à vitiosis abeuntibus locum habere possit; ea quæ circa fundamentum dignitatis est in vitiosis formis potissima motuum causa est. *Nam pauperes contendunt se equè liberos homines natos ac divites & proinde sibi equè ac divitibus deberi imperium: contra divites contendunt se inæquales, & ita perpetua pugna circa ipsum fundamentum est. Adeoque in oligarchiâ & democratiâ cives nec circa fundamentum conveniunt. In tyrannide autem plane nullum est.*

7. Ex dictis colligimus motus & seditiones in vitiosis formis contingere tribus modis. 1. quando Rempubl. impugnant & statum ipsum mutatum volunt. 2. quando tentant statum intendere vel remittere. 3. quando statum præsentem approbant eumque nec mutatum nec intentum aut remissum volunt, imperantes tamen deponere & vel alios vel seipsos surrogare nituntur. *Nam vel in fundamento juris distributivî peccatum concipiunt, & dignitatem personarum inde petitam, unde pot. non debebat; & tunc integrum statum eversum volunt; vel concipiunt non tantum honoris assignandum quantum assignatum est, aut minus tributum quam debebat tribui; & tentant statum intendere aut remittere. Vel tandem id, ex quo estimatur personarum proportio imperanti non inesse, aut amico-fao vel sibi magis aut equè inesse; & tunc præsentem statum in omnibus approbantes vel pro se vel pro amicis motus & seditiones excitant. Ita Mutianus digniorem imperio judicans Vitellio Vespasianum hunc concitat, ut ipse imperium invadat. Torperè inquit, ultra & pollendam perdendamque Rempubl. relinquere sopor & ignaviâ videretur. 2. *Histor. 76 & cap. 77. in fine ita: Nec mihi major in tuâ vigilantia, parsimonia, sapientia fiducia est, quam in Vitellii torpore, incitiâ, sævitiâ. Mucianus vero se socium præbebat & ministrum Vespasiano, quod doleret, per Cacinam & Valentem geri à Vitellio imperium, homines tanto honore non dignos, quibusque ipse dignior sit. Ita enim ait cit. cap. 77. Nobis nihil ultra arrogabo, quam ne post Valentem & Cacinam numeremur.**

8. Ut autem perspicue doceamus, quomodo ex hoc capite oriantur motus & seditiones, dicimus, quando intellectus practicus alicujus ponderat, imperium eorum, qui præsunt, non in vero Jure distributivo fundatum esse, gigni affectum, qui vocatur stomachatio, non patientem quiescere eum, donec injustum quod est, remorum & sublatum sit. *Est enim stomachatio, ut eam part. 1. definivimus, affectus cum molestia conjunctus natus ex bono, quo gaudet, quem eo indignum putamus. Et quia homines molestiam omnem fugiunt; hac autem, cum quâ hic affectus conjunctus est, deponi nequeat, nisi injusto sublato, abiciuntur qui perpendunt, in injusto fundatum imperium, ut omnem operam adhibeant, quo imperium tollatur. Quamdiu enim hoc durat, molestiam sentiunt.*

9. Stomachatio autem magis ac aliàs gignitur, quando imperantes imperium recens consecuti sunt. v. g. si in oligarchiâ pauperes subito divites redditi imperium sint adepti. Nami quò quis magis aliena quam sua occupare putatur, eo facilius de eo concipitur opinio, quod injuste ea habeat: videntur autem aliena que nova sunt: duplici itaq; modo injustus videtur per novas divitias imperium acquirens 1. quòd divitiæ ipsius hoc non mereantur. 2. quòd ipse indigne has possideat. Ponas ei qui formosam habet uxorem conferrè imperium, & esse quandam deformem ducentem uxorem formosissimam; plus hic erga se stomachationis excubabit, quam si & ipse formosus esset. Elegans est exemplum apud Tacitum 2. Hist. 20. de uxore Cæcina Salomnâ: de quâ Tacitus ita: Salomnam, quanquam in nullius injuriam insigni equo ostroq; veheretur, tanquam læsi gravabantur: insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modumque fortunæ à nullis magis exigere, quam quos in æquo vidère.

ARTIC. II.

DE

JURE IN QVO REGIMEN VITIOSARUM FORMARUM
CONSISTIT QUATENUS CAUSSA EST OMNIS
INFELICITATIS.

1. Sequitur, ut consideremus, quomodo Jus, quo reguntur vitiosæ formæ, causam miseræ & omnis infelicitatis humanæ existat. Est autem causâ omnis miseræ, quam vitiosæ formæ patiuntur ex Jure quo reguntur, duplex: quarum altera est posita in vitiositate voluntatis ejus qui operat, altera in necessitate parendi. Nam definivimus Jus, quo utuntur vitiosæ formæ voluntatem hominum improborum impe-

rantium imponentem subditis necessitatem operandi. Ex quibus patet in hisce duobus querendam causam miseram. Quemadmodum enim optima Respubl. ex suo Jure salva est, quæ utitur Jure non scripto posito in voluntate rectâ. & quod singuli civos ultro faciant quæ justa sunt: ita vitiose formæ ex suo Jure quod Juri optima Respubl. contrarium est (constitit enim in voluntate corruptâ & necessitate parendi) infelices & misera reddi videntur.

2. Necesse ergo est civitatem, quæ vitiosorum hominum voluntate regitur, miseram esse & multis turbis motibusque obnoxiam. Quemadmodum enim homo redditur infelix & miser, in quo principium operandi est corruptum i. e. in quo est voluntas proveniens à Judio intellectus practici vitio corrupto: ita quoque illam civitatem miseram necesse est, in quâ principium motuum & operationum est voluntas vitiosa & corrupta. Docuimus enim lib. 1. cap. 3. membr. 1. huj. part. civitatem censendam similem homini. Sed & sepositâ hac similitudine, facile cernere licet, quare tumultus & miseria subditorum inferat. hoc Jus: oritur enim ex amore quo seipsos homines mali imperantes prosequuntur. Nam ostendimus part. 3. homines improbos sui amantem definire eum, qui in pecuniâ, honoribus voluptatibus denique corporis sibi ipsi majorem & potioram partem tribuit; idque obtinere nititur etiam cum pernicie aliorum. In hoc ergo amore sui posita est voluntas imperantium in vitiosis formis: hæc enim tanquam improbi homines concupiscunt & in hisce, velut omnium rerum optimis omne studium suum collocant. Talis autem amor sui principium voluntati imperantium, quâ regitur civitas, existens subditos, qui ex eodem amore sui nituntur operari necessario infelices reddit. Nam dum voluntate temperantium reguntur, omne id in quo positam habens suam felicitatem vident ad imperantes pertingere. Et hinc tumultus & dimicationes suboriuntur. Qui enim dum Juri obsequuntur seipsos odisse videntur, nunquam, si poterunt, parebunt, sed sese quovis modo opponent. At dum in vitiosis formis parent subditi pecuniam, honores & voluptates sibi detrahentes & in eos qui imperant conferentes se maximè odisse videntur, qui aputant se facere contrarium ejus quod agunt qui se quam maximè amant. Et ita fit, ut nec improbi contenti sint Jure quo utuntur. Longè autem minus qui virtuosi sunt hoc Jure salvî esse possunt: hos enim, cum sint liberalis ingenii, necesse est fugere illud Jus, quod redduntur instrumenta improbi hominis quò is obtineat quod concupiscit. Nihil aliud enim sunt quam servus illius: ut demonstravimus in 1. membr. 2. nemo autem qui liberalis ingenio est servit: magis mortem subit. Ita Thracæ Romanis nunciarent, suspensæ ut victis servitium indiceretur; esse

esse sibi ferrum & iuventutem, & promptum libertati, aut ad mortem animum. 4. ann. 46.

3. Secundò quoque miseri sunt subditi in vitiosis formis, quod perpetuæ necessitati subiecti sint. *Nam demonstravimus part. 1. omne necessarium & violentum molestum esse, quemadmodum omne illud, quod non ex necessitate sed secundum inclinationem naturalem fit, iucundum est. At in vitiosis formis & improbi & probi ex necessitate parent, probi ob hoc, quod nolint esse instrumenta concupiscentiæ; improbi, quod parent amorem sui aliud suadere, quàm alterum commodis inservire. Ergò quicquid operantur secundum regimen Juris quo utuntur est molestum. Omnis autem eni quicquid operantur molestum est miser est.*

4. Maximè autem molesti imperantes subditis sunt, si præcipiant contraria eorum quibus adsueta sunt. *Nam quemadmodum quod secundum consuetudinem fit iucundum est: ita quod cum hac pugnat molestum. Hæc pertinet exemplum quod habet Tacitus 6. ann. 41. Per idem tempus, inquit, Clitarum natio Cappadoci Archelao subiecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in juga Tauri montis abscessit. Hinc nullum satis validum imperium est prohibendis quibus populus adsuetus est. Id idem auctor exemplo confirmat. 1. 3. ann. c. 6. Crebrescebat, inquit, græcas per urbes licentia atque impunitas a syla statuendi. Complebantur templa pessimis servitorum. Eodem subsidio obæratum adversum creditores, suspectique capitalium criminum receptabantur. Nec ullum satis validum imperium erat coercendis seditionibus populi flagitia hominum ut ceremonias Deum protegentis: putabat enim si patebantur sceleratos inde abripi, jus templorum violari.*

5. Ob hanc causam movent seditiones qui amantes sunt libertatis, voluntque patriam à servitute liberatam. *Quales sunt omnes qui honestatis & gloria studiosi sunt liberalique ingenio præditi. Hi enim nullam sæpe injuriam ab imperantibus affecti movent seditiones. Sic conjurantibus adversum Neronem sociavit Lateranum consulem designatum nulla injuria, sed amor Reipubl. & studium eam à servitute libertandi. 15. ann. 49.*

ARTIC. III.

DE

DISCORDIA CIVIUM IN VITIOSIS FORMIS.

1. Vitiosas Republicas comitatur etiam perpetua discordia. *Discordiam tribus ex causis gigni part. præc. docuimus. 1. Si contraria appetant cives. 2. Si tendant quidem ad eundem finem sed in mediis ad illum ducentibus convenire nequeant. 3. Si nolint exequi deliberata, sed qua peragenda sunt alter in alterum differat; primam autem causam maximam gignere discordiam. Inde demonstrabimus vitiosas formas discordiarum plenissimas esse. Nam in hisce quislibet sui perverfus ar*

ator existens sui privatis utilitatibus studet. Habent enim subditi has in re præcunctes sibi imperantes. Suam ergo solam felicitatem, quam possunt in pecuniâ, honoribus, corporisq; voluptatibus, omnes querunt, aliorum felicitatem in propriis damnis, calamitatem in commodis ponunt. Necesse ergo est, omnes in civitatibus vitiosâ aliquâ formâ laborantibus maximè discordes esse: contraria enim eorum quæ ceteri singuli appetunt, hic suam felicitatem, illius infelicitatem, ille huius infelicitatem suam felicitatem habent. Sed si contingat aliquando convenire in uno appetendo, quod fit, quando metu concitati coeunt ad propulsanda externa pericula, in mediis eligendis diversi ab invicem sunt; aut si necessitas doceat circa hac consentire; alter tamen in alterum executionem transferre nititur. Nam quilibet semetipsum quam maximè amans vulgato illo amore onera & labores in alterum transfert, sibi quietem, otium & vacuitatem ab oneribus querit. Ex his apparet vitiosas respublicas perpetuis discordiis laborare.

ARTIC. IV.

DE

CAUSSIS EVERTENTIBUS OMNEM AMICITIAM ET PARIENTIBUS ODIA INIMICITIAS ET TURBAS IN FORMIS VITIOSIS.

1. Principium conversionis omnis amicitie in vitiosis formis vel inest imperantibus vel subditis, utrumque consistit in aliquâ vitiositate vel defectu virtutis: de quibus distinctis duabus partibus acturus sumus.

PARS PRIMA

HUIUS ARTICULI

DE

VITIIS IMPERANTIUM IN VITIOSIS FORMIS, QUIBUS VEL ODIO VEL CONTEMPTUI SUBDITORUM SE EXPONUNT.

1. Amicitia quæ inter parentes & imperantes intercedit est inæqualis: unde & parentes imperantibus honorem debent: causam ostendimus præced. part. 3. Quod ergo vera inter parentes & imperantes intercedat amicitia, necesse est, ut imperantibus insint bona amabilia eademque honore digna. Nam sine amabilibus amicitia nulla est.

2. Hic autem perversus mos est imperantium, quod putent sibi omnia licere, nec opus habere ullâ curâ quod sint amabiles: cum tamen id quam maximè operam dare debeant. Sic Felix Judææ impostus cuncta malefacta sibi impunè ratus, tantâ potentiâ subnixo. Tacitus 12. annal. 54. Scilicet vitiosi homines liberè mala operantur, quando impu-

impune possunt: id autem ipsis contingit si potestate polleant. Deberent autem dare operam rebus amabilibus & honorabilibus; quia cessantibus his deficit omnis cultus quem parentes imperantibus velut superioribus debent: & ita cessat amicitia, quæ statim conservari debebat.

3. Quo minus subditi imperantibus in vitiosis formis officia amicitia exhibeant imperantium vitia potissimum in causa sunt. Nam vitia vel faciunt ut quis in odio sit vel ut evalescat & vilipendatur. Quem autem odimus & vilipendimus, eum amicum superiorem non agnoscimus; Imò cum illius nulla emendatio appareat eundem e medio tollere studemus. Id quod Sulpitius Asper causam quare Neroni insidias struxerit ingenue confessus est. De quo Tacitus 15. ann. 68. Proximum constantia exemplum Sulpitius Asper centurio præbuit, percunctanti Neroni, cur in cædem suam conspiravisset? breviter respondens: Non aliter tot flagitiis ejus subveniri posse. Quopactò autem contingat vitiosos homines vel in odio esse vel ad minimū vilipendi, part. 3. lib. 5. ostendimus: nunc verò quæ ibi dicta imperantibus applicanda sunt, & ostendendum, quomodo inimicitia & odiorum causa apud subditos in vitiosis formis sint, petitis unâ testimoniis ab exemplis quæ nobis offeruntur historicis, quorum præcipuum hac in re est Tacitus, qui etiam prorsus sufficit nobis sufficere potest.

4. Vitia quibus laeduntur aliorum hominum bona fortunæ, qualia sunt vita, libertas, fama, existimatio, possessiones & facultates, apud laesos gignunt iram & odium, apud reliquos metū, vel misericordiam: unde fit, ut omnes subditos sibi inimicos reddant imperantes ejusmodi vitiis inquinati. Et primò quidem is, qui vitis imperantium laeduntur, iram odiumq; erga eos dem concipiat. Est enim, ut hunc affectum pars. 2. definiimus, ira appetitus cum dolore conjunctus vindictæ propter apparensem despicientiam vel in se vel in suorum contemptiã nõ convenienter. Hinc si subditò videant, se nõ convenienter, i. e. ab homine vitioso & indigno qui imperet cõtemni, contumeliã affici aut in suis rebus & bonis impediri (hæ enim species despicientiæ sunt) moventur irã: ex longã & multã irã gignitur odiũ. Laesos ergo subditos irã odiũq; adversus imperantes concipere quando ab iisdem ut vitiosis laeduntur ex his constat. Ira autẽ & odiũ subditorũ motus & seditiones pariunt: appetunt enim irati vindictã & qui odiũ erga aliquẽ fovent, eũ e medio sublatũ volant. Tacitus 15. ann. 48. Ineunt deinde consulatũ Silius Nerva, & Articus Vestinus cœptã simul & auctã conjuratione, in quam certatim nomina dederant, senatores, eques, miles, fœminæ etiam, cum odio Neronis tum favore in Cn. Pisonem. Odio enim concepto omnia in deteriorem partem homines interpretantur & causas quascunq; conquirunt, quibus motus exci-

gent. Ita Tacitus l. H. 51. Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio, metu & ubi vires suas respexerant, securitate. *Sunt autem contumelia varis generis; alie, scilicet, realex alia verbales: Referre huc lubet que de motu Icenorum scribit Tacitus l. 4. ann. 31. Rex Icenorum Prasutagus, longâ opulentiâ clarus, Cæsarem heredem duasque filias scripserat, tali obsequio ratus regnum & domum suam procul injuriâ fore, quod contrâ vertit, ad eò ut regnum per centuriones; domus per servos procuratores Cæsaris velut capta vastarentur. Jam primum uxor Boudicea verberibus affecta & filie stupro violatæ sunt, præcipui quique Icenorum, quasi cunctam regionem muneri accepissent, avitis bonis exuuntur, & propinqui regis inter mancipia habebantur. Quâ contumeliâ & metu gravio- rum (quando informam provinciæ cesserant) rapiunt arma. Interdum incommodatio in re levis iram concitare potest ad extrema quæq; sentanda in commoventem subditos. Sic Lucanum, ne sociaretur conjuranti- bus adversus Neronem, accendebat, quod famam carminû ejus præmebat Nero, prohibueratque ostentare vanus assimulatione: volebat enim ipse Nero poeta insignis celebrari. 15. ann. 49. Sed causas irarum & odii enarrare omnes hujus loci non est: sufficit constare eos qui laudantur, si ad iram & odium aliâs sint dispositi, hos affectus contrahere & in ea ad seditiones & motus disponi. De cæteris non levis nunc dicendum est: in his enim metus & misericordia principia motuum existunt. Metus enim est affectus natus ex opinione mali imminentis vim interimendi habentis. Talem ergo affectum in omnibus subditis concitari, si videant nonnullos lædi ab imperantibus, extra dubium est: quin ipsi qui læsi sunt plura secutura mala metuant, si cernant imperantes ex vitio læsisse. Sic seditionem militum adversus Galbam peperit metus: Accessit, inquit Tacitus l. H. 51. callidè vulgatum, temerè creditam decumari legiones (i. e. decimum quemq; militum destinari ad supplicium) & promptissimum quemque centurionum dimitti, sem ex anteo- rari. Idem l. H. 6. Introitus Galbe in urbem trucidatis tot millibus inermium militum infaustus omine, atque ipsis etiam qui occide- rant ministerium Galbe præbendo formidolosus. — Præ cæteris autem metuunt, qui cum hætenus faventes imperantes habuerint, sentiunt eos dem- de favore quid remississe. Tacitus 15. ann. 90. Ergo dum scelera princi- pis, & finem adesse imperii, deligendumque qui se suis rebus succur- reret inter se aut inter amicos jaciunt, aggregavere Tullium Senecionem, Cervarium Proculum &c. equites Romanos: ex quibus Senecio è præcipuâ familiaritate Neronis speciem amicitie etiam tum retinens (i. e. extinctâ amicitia verâ simulat amicitiam colens) eò plu- ribus*

ribus periculis consistebatur. i. e. in perpetuo metu versabatur trapi-
damque colebat vitam. Misericordia quoque concitata in subditis
erga eos, qui innocentes patiuntur, gignit odium erga imperantes.
*Est enim misericordia affectus non molestia conjunctus natus exinde, quod quis
conspiciat, alterum præter suum meritum sentire malum, quod vel vim in-
cerimens habet vel cum magno dolore conjunctum est, quodque ipse se vel
suorum quempiam pati posse putat. Quando ergo qui imperant homini-
bus virtute praeclari aut de patria bene meritis, quibus præmia & honores
debentur, mala inferunt; bona adiungunt, ceteri ducti misericordiam con-
stant tumultu, dum molestiam quam gignit misericordia ferre non possunt.
Sic Romanorum militum ira exacerbabatur erga germanos hostes suos,
cum conspicerent ossa caesorum sub Quintilio Vero: Tacitus l. ann. 62,
Igitur Romanus qui aderat exercitus, sextum post cladis annum, tri-
um legionum ossa, nullo noscente, alienas reliquias an suorum humo
tegeret, omnes ut conjunctos, ut consanguineos, auctam in hostem iram,
maesti simul & infensi condebant. Scilicet misericordia movebat hos ad
iram. Solere autem nasci misericordiam, si bene meriti loco præmiis quod
expectabant quid mali sentire tenentur, ostendit oratio patris pro filio Ho-
ratio apud Livium lib. 1. quam misericordiam movere studebat: Hunc cin-
ne quem modò decoratum ovantemque victoriã incedentem vidi-
stis, cum sub furcã victum inter verbera & cruciatus videre pote-
stis? Illictor, colliga manus, quæ paulò antè armatæ imperium po-
pulo Romano pepererunt! I, caput obnube liberatoris hujus!*

5. Nonnulla vitia faciunt, ut imperantes appareant homi-
nes viles, ob quod nascitur in subditis pudor alliciens eos, ut nolint
amplius parere, parati potius extrema quæque tentare. Sic Piso de
Othone oratione ad milites quæ habetur l. Histor. 30. Nihil arrogabo
mihi nobilitatis aut modestiæ: neque enim relatu virtutum in com-
paratione Othonis opus est. Vitia quibus solis gloriatur, evertère
imperium, etiam cum nondum imperator, sed amicis imperatoris
Neronis ageret & in aula ejus versaretur. Habitu & incessu, an il-
lo muliebri ornatu meretur imperium? Falluntur, quibus luxuria
specie liberalitatis imponit. Perdere iste sciet, donare nesciet. Stu-
pra nunc & comessationes & foeminarum cœtus volvit animo: hæc
principatus præmia putat, quorum libido ac voluptas penes ipsum
sit; rubor ac dedecus penes omnes, qui eidem parent. De Vestilio hæc
habentur lib. 2. H. 90. Postera die, tanquam apud alterius civitatis
Senatum populumque, qui ipsius vitam & flagitia in itinere perpetrata
ignoraret, magnificam orationem de semetipso prompsit, industriam
temperantiamque suam laudibus attollens: conscis flagitiorum i-

psis qui aderant, omnique Italiâ per quam somno & luxu pudendus (i. e. ut puderet honestos tali Imperatori parere) inceserat.

6. Pariter etiam motus gignuntur, si imperantes in suo imperio utantur flagitiosis & servilibus hominibus. *Nam quæ vitiosa & flagitiosa ministeria committuntur redantur in imperantes; quæ autem nomine imperantium præcipiunt serviles ministri pudorem subditis, qui liberali ingenio sunt, intuentur, ut parere denegent.* Sic Polycletus à Nerone missus ad spectandum Britannie statum, quia libertus erat derisus est. De quo Tacitus 14. ann. 39. ita: Hostibus irrisui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat: mirabanturque, quod dux & exercitus tanti belli confector servitiis obœdient. De Mauris idem 4. ann. 23. quod Ptolemæo Jubbæ filio juventâ incurioso, libertos regios & servilia imperia (i. e. dum ob juvenutem incuriosus imperium suis libertis committit) bello mutaverant & à se declinaverant.

7. Ut verò in specie singulas virtutes percurrâmus & ostendamus quopactò vitiis hæc oppositis imperantes indignos subditorum amicitia & cultu sese reddant odiaque sibi pariant: initium ab iis virtutibus facturi sumus quæ imperantium quammaximè propriæ sunt. Et primò quidem requiritur in imperantibus prudentia & vigor: quàm ob causam etiam in optimâ Republ. imperium mediæ ætatis hominibus adsignavimus. Hinc cultum, quem subditi magistratibus debent, denegant homines senibus, juvenibus, feminis, ducti pudore. *Nam senibus non est ille vigor, qui in imperantibus requiritur, & per consequens pudore suffunduntur qui imperio ignavi alicujus senis parere tenentur, præsertim si imperium exerceantur in militares homines.* Sic exercitus Hordeonium Flæcum spernebat, senectâ æ debilitate pedum invalidum, sine constantiâ sine auctoritate. 1. Histor. 5. Sic Artabanus Parthorum rex metu Germanici fidus Romanis, æquabilis in suos; (i. e. jure & legibus eos tractans) mox superbiam in nos, levitiam in populares sumit. Fretus bellis, quæ secunda adversus circumjectas nationes exercuerat, & senectutem Tiberii ut inertem despiciens. 6. ann. 31. *Cui accedit plerumque deformitas corporis quæ senectutem comitatur, cujus rationem vulgus inaptum habere solet.* Tacitus 1. Histor. 7. Ætas Galbæ & irrisui & fastidio erat, adjectis juventæ Neronis, & imperatores formâ ac decore corporis (ut est mos vulgi) comparantibus. *Et hæc fuisse causa videtur, quare Tiberius extra urbem in senectute vixerit: idem 4. ann. 57.* Erant qui crederent, in senectute quoque corporis habitum pudori fuisse: quippe illi prægracilis & in curva proceritas, nudus capillo vertex, ulce-

viscerosa facies, ac plerumque medicaminibus interstincta. *Simili-*
ter pudori est subditis parere Juveni aut femina. Nam Juvenibus & fe-
minis non inest ea prudentia, qua in imperantibus requiritur. Hinc Roma
 postquam Augusto profecta jam senectus, agro & corpore is fatiga-
 batur pars multò maxima civium imminentes dominos variis ru-
 moribus differebant, trucem Agrippam, & ignominia vacendum,
 non etate neque rerum experientia tantæ molis parem. Tiberium
 Neronem maturum annis, spectatum bello; sed vetere atque insita
 Claudie familiae superbia, multaq; indicia sevitiae, quanquam pre-
 mantur, erumpere. &c. accedere matrem muliebri impotentia (i.e.
vitio muliebris, nim. imbecillitate judicii & contumacia) serviendum
feminae, duobusque insuper adolescentibus (Tiberio & Germanico)
 qui Reipubl. interim premant, quandoque distrahent. 1. ann. 4. *Pa-*
res querela nascebantur imperante Nerone Juvene cum matre Agrippina:
quas narrat Tacitus 13. ann. 6. Fine anni turbidis rumoribus pror-
 pisse rursus Parthos, & rapi Armeniam allatum est, pulso Rhada-
 misto, qui sæpè ejus regni potitus. dein profugus, tum quoque bel-
 lum deseruerat. Igitur in urbe sermonum avida, quemadmodum
 princeps vix septendecim annos egressus suscipere eam molem aut
 propulsare posset, quod subsidium in eo qui foeminâ (matre Agrippi-
 nâ) regeretur, num prælia quoq; & oppugnationes urbium & cætera
 belli per magistratos administrari possent, anquirebant. In imperanti-
 bus maturæ ætatis produnt actiones imprudentia. v.g. Si imperantes
 omnia fortunæ committant nihil ex ratione agant. *Nam prudent-*
is est omnia cum rectâ ratione agere & hæc ipsâ fortunam vincere. Si
 quidvis temerè agant, mala in homines probos statuant, bona flagi-
 tiosis impertiant. *Nam prudentes singula prius expendunt.* Indicat
 quoq; imprudentem, ad prodigia vel alias res novas trepida. e. *Nam*
prudentis est nosse rerum causas & nihil novum sibi habere, sed in omnibus
rectè se gereere & consilia reperire. it. Rebus prosperis nimis securum
 esse & superbire, adversam fortunam immodico mœrore pati. *Nam*
prudentes lubricitatem fortuna norant qua ipsis documento est adversa
securitate & superbiam. Specimen talis imprudentia præbebat Nero cum
notam sibi ex Poppeâ sibi ultra mortale gaudium acciperet; (i.e. plus
lataretur, quam homines ob inconstantiam fortune decet) quartum autem
 intra mensem defunctâ infante, ut lætitiæ ira mœroris immodicus
 ageret. 15. ann. 23. it. Agere quæ Reipubl. perniciofa sibi turpia & i-
 gnominiofa aut ingloriofa sunt. *Nam omnes qui magnarum rerum*
 consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod in hoatur Reipubl.
 utile, ipsis gloriosum aut promptum effectu aut certè non arduum

fit. 2. *Hist.* 76. *It.* Missio solido inania quærere. *Nam prudentes missis inanis vera & solida bona quærunt. It.* Pro bonis obtinendis vel malis avertendis amplecti media quibus plus incommodi & damni inest. *In hoc imprudentia genus incidisse Pompejum narrat Tacitus 3. ann. 28.* Tum Cn. Pompejus tertium consul corrigendis moribus dilectus & gravior remediis, quàm delicta erant, suarumque legum auctor idem & subversor, quæ armis tuebatur armis amisit. *It.* agere suo cum damno quæ nemini profunt. *Ob hoc imprudentia accusatus Thrasea Pætus silentio vel brevi assensu priores senatorum adulationes transmittere i. e. in adulatoris senatorum decretis tacere vel paucis verbis consentire solitus, qui exitium hoc ipso senatui ac sibi causam periculo fecit, cæteris libertatis initium non præbuit. i. e. ut ceteri senatores hoc imitati ferrentur in exitium, ipsi in viso cedes parerentur. Qui tamen idem cohibuit spiritus Rustici Aruleni, pro Thrasea intercedere Sæto volentis, quo hic ad mortem condemnatus erat, monuitq; ne vana & reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet. 16. annal. 26. It.* Suscipere impossibilia. *Nam amicus vir prudens primum omnium perpendit, an id quod velut ultimum in deliberatione reperit, quodque primum in actione esse debet sit possibile. It.* Cujusque hominis consilia audire. *Nam vir prudens probè attendit, quinam ille sit qui consilium suggerit, & an idem in executione consilii futurus fuerit socius nec ve. Sic Mucianus Orat. ab Vespasianum 2. Hist. 76.* Simul ipse qui suadet considerandus est, adjiciatne consilio periculum suum: & si fortuna cœptis adfuerit, cui summum decus acquiratur. *It.* Temerè omnibus credere, vel contrà plenum suspicionum esse & nulli fidem tribuere. *Nam prudentis est singula probè expendere & nosse quibus fides tribuenda quibus non item. It.* In causas actionum non inquirere, quo animo homines unumquodque agant. *Nam prudens non externas actiones respicit, sed quo quisq; animo sit explorat. In hoc autem imprudentes quam maximè labuntur, ut in primo specimine statim impingant quemadmodum cantherius in portâ. Hoc modo peccavit Vitellius in initio imperii irrepentibus dominationis magistris superbior & atrocior occidit Dolabellam jubens, magnâ cum invidiâ novi principatus, cujus hoc primum specimen noscebatur, (i. e. unde argumentum futuri principatus capiebatur). In specie quia prudentia alia est consultatrix, alia præceptrix alia judicatrix, quod concernit Judicatricem prudentiam, ut penditur imperans nullius juris cognitionem habens. Sic contemnebatur Vitellius qui omnis humani divinique juris expertus, pari libertorum amicorumque fœcordiâ, velut inter temulentos agebat. 2. Hist. 90.*

8. Imperantium maximè propria virtus esse debet Justitia,
& pro-

& propterea Injustitia, quæ vitium est ad homines lædendos comparatum, in odium conjicit eisdem. *Nam qui per injustitiam leduntur ledentem oderunt, ceteri ducuntur stomachatione ad fovendum inimicitias cum injustis magistratibus. Oritur enim stomachatio super omni injustitiâ non modo erga eum qui plus accepit, sed etiam eum qui distribuit. Sive ergo imperantes malis conferant bona, sive probos malis afficiant, semper in subditis gignitur stomachatio. Tacitus 2. Hist. 69. Postero die Vitellius, Senatûs legatione, quam ibi operiri jusserat, auditâ, transgressus in castra ultrò pietatem militum, qui pridie Virginis viri consularis & quondam ducis Vitellii ejusq; innoentis exitium flagitaverant; collaudavit: frementibus auxiliis (auxiliaribus militibus) tantum impunitatis atque arrogantis legionariis accessisse. i. e. facinus pestimum non modo impunitum relinqui, sed laudari etiam nequam homines, ut arrogantiores inde fiant. Species injustitiæ est crudelitas, quam sæpissimè sub specie puniendi delinquentes exercent tyranni, & hæc sumum apud subditos odium gignit. Hac enim facit, ut etiam reges maxime strenue & summâ cûsui gloriâ in bella cuncta gerentes de solio dejiciantur vel planè e medio tollantur. Crudelitas enim metum gignit & misericordiam, quibus affectibus mori subditi tyrannis insidias struunt. Sic Bardanes Parthorum rex ingens gloriâ belli, atque eò ferocior & subjectis intolerantior. Qui dolo antè composito, incautum venationiq; intentum interfecere primâ intra juventam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares quàm metum apud hostes quævisset. 11. annal. cap. 10.*

9. Justitiam excipit fortitudo, quâ imperantes amabiles fiunt: contra reddit imperantes viles & cultu subditorum indignos ignavia. *Exemplam ignavi principis exhibet Tacitus 3. Hist. 36. Vitellium describens his verbis: At Vitellius profecto Cæcinâ, quem duce præfecerat suo exercitui, cum Fabium Valentem paucis post diebus ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat: non parare arma, non alloquio exercitioque militem firmare, non in ore vulgî agere, sed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, jacent torpentque, præterita, instantia, futura, pari oblivione dimiserat. Neronem quoq; ob ignaviam contemptum subiisse & inde inter eum & Vestinum natum esse odium testatur idem 15. ann. 68. Cæstrum Neronis odium adversus Vestinum ex intimâ loca litate cœperat, dum hic ignaviam principis penitus cognitâ despicit, ille ferociam amici metuit, sæpè asperis facetiis illusus; quæ ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriâ relinquunt.*

10. Intemperantiæ varia genera sunt: aliis nocetur, alia contem-

temptum gignunt, omnia subditorum cum imperantibus amicitiam dissolvunt motuumque causæ existunt. *Peperit intemperantia contemptum Vitellio numquam ita ad curas intento, ut voluptatum oblivisceretur. Tacit. 2. H. 67. fin. Erat enim epularum fœda & inexplebilis libido. Ex urbe atque Italiâ irritamenta gulæ gestabantur; strepentibus ab utroque mari itineribus, exhausti convivorum apparatibus principes civitatum, vastabantur ipsæ civitates, degenerabat à labore ac virtute miles, assuetudine voluptatum & contemptu ducis. 2. Hist. 62. & cap 87. eod.* Dum hæc per provincias à Vespasiano ducibusque partium geruntur, Vitellius contemptior indies segniorque ad omnes municipiorum villarumque amœnitates resistens gravi urbem agmine petebat. *Ut Vitellius in cibo & potu, ita Nero in re venerat intemperans parricida redditus matrem, præceptoremq; occidit miserimèq; tandem ipse periit. Nam primò delapsus in amorem libertæ, cui vocabulum Actæ, quæ principis libidines per luxum & ambigua secreta explebat, ne severioribus quidem ipsius amicis, Senecæ & Burrho adversantibus: metuebatur enim ne in supra fœminarum illustrium perumperet, si illâ libidine prohiberetur 13. ann. 12. Post fœda Roma exacta lascivia, quâ Nero itinera urbis & lupanaria & diverticula veste servili in dissimulationem suâ compositus pererrabat, comitantibus qui raperent ad venditionem exposita, & obvijs vulnera inferrent, adversus ignaros adeo, ut ipse quoque acciperet ictus & ore præferret. 13. ann. 25. Hinc illigatus amore Poppæ uxoris Othonis eod. cap. 46. Progressusq; esset ad incestum cum matre committendum, ni Seneca subsidium à fœminâ petivisset, Actemq; instigasset, quæ simul suo periculo & infamiâ Neronis anxia, deferret, per vulgatum esse incestum gloriantem matre, nec toleraturos milites profani principis imperium. 14. ann. 2. Occidit ergo matrem consilio & ministerio usus Aniceti liberti cap. 3. & seqq. eod. Hæc sublata se in omnes libidines effudit, quas malè coercitas qualiscunque matris reverentia tardaverat. cap. 13. eod. Ita per licita & illicita fœdatus i. e. per naturales & præternaturales coitus infamis redditus nihil flagitii reliquit, quo corruptior ageret, seu se ulterius commacularet, nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege, cui nomen Pythagoræ fuit, in modum solennium conjugiorum denupsisset. Inditum imperatori flammeum insigne sponsarum. Misit auspices duo & genialis torus, & faces nuptiales; cuncta denique spectata, quæ etiam in fœminâ nox operit. 15. ann. 37. Hæc atq; talia peperere ipsi contemptum & odium mortis, ut cogretur se ipsum è medio tollere. Hæc narramus propterea ut appareat, quam vim habeat intemperantia advertendas Respubl. Quotidie*

vidē enim augmentum capit hoc vitium semel admissum; quia voluptates corporis appetuntur in infinitum, nec finis harum fit, donec his omnia pessum eant. *Maximi autem motus (ex stupris oriuntur: stuprum enim fecit, ut ex actis regibus statum Romanum mutaretur, ut decemviralis potest as diuturna non esset. &c.*

II. Liberalitati opponuntur duo vitia, avaritia & prodigalitas, quorum illud in odium & contemptum, hoc magis in contemptum imperantes conjiciendo amicitiam dissolvit & motuū causa existit. *Sic avaritia causata est, ut provincia tyrannicum statum, quem Augustus Roma introducebat, munia Senatūs, magistratuum, legum in se trahendo approbarent. Tacit. 1. ann. 2. fin.* Neque provinciarum illum rerum statum abnuebant, suspecto Senatūs populique imperio ob certamina potentium & avaritiam magistratuum, invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecuniâ turbabantur. *Concipiunt autem subditi odium, quando imperantes magna & multa exigunt tributa, aut sub gravissimis usurus pecuniam fœnoris dant. Inde nata seditio civitatum Gallicarum, cujus exstimulatur acerrimus inter Treveros Julius Florus, apud Ædnos Julius Sacrovir: li secretis colloquiis, ferocissimo quoque adsumpto, aut quibus ob egestatem ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo; componunt, Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula & cœtus seditiosa differebant, de continuatione tributorum, gravitate fœnoris, sævitia ac superbiâ præsentium. Tac. 4. H. Qui ex fœnore nati sunt motus historia Romana testatur. Sufficiet nobis enarrasse que habet Tacitus 6. annal. 16.* Interea magna vis accusatorum in eos irrupit qui pecunias fœnore auctitabant adversum legem Dictatoris Cæsaris, quâ de modo credendi possidendique intra Italiam cavetur; omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. Sane vetus urbi fœnebre malum & seditionum discordiarumque creberrima causa: eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. *Sapissime verò contingit, ministros imperantium suâ avaritiâ causas motuum existere. Testatur hoc motus Julii Civiles de quo Tacitus 4. H. 14.* Igitur Civilis disfidii certus, occultatè interim altiore consilio, cætera ex eventu judicaturus, novare res hoc modo cœpit. Jussu Vitellii Batavorum juvenus ad dilectum vocabatur: quem suapte naturâ gravem onerabant ministri avaritiâ ac luxu, senes aut invalidos conquirendo, quos precio dimitterent, rursus impuberes, sed formâ conspicui (& est plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. Hinc invidia (odium) & compediti seditiois auctores: perpulere ut dilectum abnuerent, *Idem ministrorum*

amicorumque vitium Galba peperit odium, qui simplicitate sua amicorum suorum rapacitate & avaritiâ augebat: erat enim credulus nec acer in inquirendo in delicta: unde nec ipsum metuebant aulici & vitiosis suis actionibus lucrum sibi parabant. Verba Taciti. l. H. 12. fin. hac sunt: Quippe hiantes in magnâ fortunâ amicorum cupiditates ipsa Galbæ facilitas intendebat, cum apud infirmum & credulum minore metu & majore præmio peccaretur. Eadem incommoda pavens magistratum provinciis regendis præfeci. Tacitus l. H. 60. Præerat in Britannia Trebellius Maximus per avaritiâ ac sordes contemptus exercitui invidiosusque: Sic Catus præfectus provincia Britannica, quia sciebat se in odio provincialium esse, quos suâ avaritiâ ad rebellionem concitaverat fuso Ceriali coactus est e provinciâ aufugere. Tacitus 14. ann. 32. Et victor Britannus Pæto Ceriali legato legionis nonæ in subsidium adventanti obvius fudit legionem, & quot peditum interfecit &c. Quâ clade & odiis provinciæ, quâ avaritiâ in bellum egerat trepidus procurator Catus in Galliam transit. Prodigalitas imperantium hominibus, qui se præbens instrumenta libidinis, grata ceteris exosa est: præsertim quando absumptis per luxuriam omnibus trahit secum avaritiâ, ut fiant prodigi de alieno. Nam erga aliena sumptus eosdem faciunt quibus sua prodegerunt. 1. Hist. 20. Sunt autem eiusmodi grati nonnulli sint principes prodigi apud omnes in contemptum. Quis enim non contemneret perdere resentes donec nescientes 1. Hist. 30.

12. Magnanimitati & modestiæ opponuntur vitia superbiæ & arrogantia, quibus ingens odium imperantes sibi parant. Ita Romani senescente Augusto aversabantur successorem Tiberium ob superbiâ: Tacit. 1. ann. 4. rumoribus differabant &c. Tiberium Nerone maturum annis; spectatum bello: sed vetere atque infirmâ Claudii familiæ superbiâ. (Nam familia Claudia semper superba plebem contempserat) Sic Galli superbiâ præsidantur commoti ad seditionem. 3. ann. 40. verb. sevitâ ac superbiâ. Sic plerique Armeniorum superbiâ Parthorum perosi, datum à Romanis regem malebant. 14. ann. 26. Similiter Vannius Suevis à Druso Cæsare impositus pellitur regno. primâ imperii ætate clarus acceptusque popularibus: mox diuturnitate in superbiâ mutans & odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus. Sic & arrogantia que præcipuum cum avaritiâ vitium validiorum est 1. Hist. 51. verb. secundum avaritiâ &c. odium eisdem gignit. Superbiâ enim & arrogantia vitium faciunt, ut imperantes subditos præ se contemnant: contemptus vero iram odiumque concitant.

13. Lenitati opponuntur iracundiæ, & nimia lenitas; hæc
viti-

vitium contemptum illud odium parit. Iracundi enim omnibus sunt molesti & potentia instructi incuriunt matum: unde odia & dissensionea. *Lenis autem nisi vi approbata facit imperantes vilipendi.*

14. Vicia quoque cum homileticis virtutibus pugnantia contemptum parere imperantibus solent. Ita popularitas reddit subditis gratum principem, sed desituta virtutibus ceteris contemptum parit. Exemplum est in Vitellio, qui plebis gratiam captare nisus est, candidatos deducendo in curiam & senatoribus commendando, spectando etiam histriones & circenses, velut unus ex multis esset. Sed hac potius contemptum quam gratiam plebis ipsi conciliarant, quia deprehendebantur fieri ex libidine cui olim fuerat adsuetus. De hoc Tacitus 2. Hist. 91. ita: Vitellius comitia consulum cum candidatis civiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro ut spectator, in circo ut fautor affectavit. quæ grata sæpe & popularia, si à virtutibus proficiscerentur, memoriâ vitæ prioris indecora ac vilia accipiebantur. Contra urbanitatem peccantes qui imperant, si scurrilitatem & ludicras artes amplectantur in maximum contemptum conjiciuntur. Ex hac causâ nonnulli Pisonem hortati sunt, ut pergeret in castra aut rostra ascenderet, & experiretur an militem populumq; ad defectionem commovere posset: ad omnia enim ista Neronem velut haminem histrionia & scurrilitatibus deditum imperatum esse. Verba Taciti 15. ann. 59. hæc sunt: Fuere qui proditâ conjuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scævianus, hortarentur Pisonem, pergere in castra, aut rostra ascendere, studia militum & populi tentare: Si conatibus ejus conscii aggregarentur, secuturos etiam integros, magnæque motæ rei famam, quæ plurimum in novis consiliis valeret. Nihil adversum hoc Neroni provisum, etiam fortes viros subitis terreti; nedum ille scenicus, Tigellinus scilicet cum suis pellicibus comitante, arma contra ciret. Nonnunquam contingit, imperantes quando inter iocos ludibrio aliquid habere volunt, parere in hunc misericordiam. Exemplum est apud Tacitum in Nerone, qui cum inter ludos rex sorte crearetur, iussit Britannicum exurgere & canere cantilenam, ludibrio fore sperans, movit erga hunc apud spectatores misericordiam: cantabat enim hic, se detrusum imperio & solio paterno. verba Taciti 13. ann. 15. hæc sunt: Festis Saturno diebus inter alia equalium ludicra regnum lusu sortientium, (Herr König ich bin Euch zu hofe) evenerat ea sors Neroni. Igitur cæteris diversâ, nec ruborem illatura ubi Britannico iussit, exurgere, progressusque in medium cantum aliquem inciperet; irrisum ex eo sperans pueri sobrios quoque convictus, nedum temulentos ignorantis; ille constantior exorsus est carmen, quo evolutum cum

fede

sedē patriā rebusque summis significabatur. Unde oratio miseratio.

15. Maximum odium imperantibus parit impietas. *Omnes enim subditi commoventur sentientes iratum in civitatem Numen, ob impietatem capitano imperii, patantque expiari Numen, si malum nim, imperantes è medio tollant.*

PARS SECUNDA
ARTICULI QUARTI.

DE

PRINCIPIIS MOTUUM QUÆ INSUNT SUBDITIS IN VITIOSIS FORMIS.

1. Subditorum in vitiosis formis alii volunt non tamen possunt, alii possunt non tamen volunt, alii & possunt & volunt movere bella intestina præsensque imperium evertere. Possē autem dicuntur dupliciter. nim. de facto & de jure. *Hinc mea contemplationi præbuit principium quod habet Tacitus lib. 1. ann. cap. 13. quando narrat Augustum supremis sermonibus tractasse, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel itidem possent cuperentque: M. Lepidum capacem sed aspernantem; Gallum A. sinium avidum & minorem; L. Arruntium non indignum, & si casus daretur ausurum.*

2. In omnibus vitiosis formis jure de Imperio disceptationem & controversiam movere possunt virtuosi, nullas tamen turbant vel seditiones propterea excitant. *Nam virtuosus debet imperium ex iis, quæ de optimâ Republ. disserimus, constat: honores enim & munera publica sunt illa instrumenta, quibus virtuosus utitur ad specimina suarum virtutum exercenda & ostentanda; hæc si iisdem demeguntur & aliis indignis tribuantur, Jus disceptandi de imperio concedunt. Sed virtuosus licet de jure possit imperium occupare, noluit tamen turbas & tumultus sui juris obtinendi causâ dare. Gloriosus enim est de jure suo remittere, quàm tumultus concitare, imò mori potius quàm cum incommodo patriæ vitam suam tueri: Hoc Othonem Imperatorem tam celebrem reddidit, & cum aliis homo sceleratus & luxuriosus esset, effecit, ut optimus post mortem princeps haberetur: maluerat enim mori, quàm admittere, ut pro suo imperio ulterius sanguis profundetur. De quo Tacitus 2. Hist. ita: duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, cede nim. Galbæ, altero egregio, morte sumptâ ultrò, ne bellis affligeret Rempubl. tantundem apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Oratio ejus erant plena virtutis, quâ alloquebatur milites suos moriturus 2. Hist. 47. Civile bel-*

se bellum à Vittellio cœpit, & ut de principatu certaremus armis, initium illic fuit, *ut sit quod later me. horum malorum auctorem nan esse: ne plus quam semel certemus, penes me exemplum erit. Gloriosum quippe mihi reputo, si uscò citius finiatnr bellum ego auctor sim.* Hinc Othonem posteritas æstimet. Fruetur Vitellius fratre, conjugē, liberis, qui in meâ potestate sunt. Mihi non ultione neque solatiis opus est: *aggressor enim quid gloriosum quod vindictam vel consolationem non exigit.* Alii diutius imperium tenuerint: nemo tam fortiter deliquerit. An ego tantum Romanæ pubis, tot egregios exercitus sterni rursus & Reipubl. eripi patiar? *Ex his ergò patet, verè virtuosos de Jure posse sibi petere imperiũ; sed non facere eis andorũ tumultuũ gratiã.* Gloriosus enim est omni carere splendore, quam eundẽ viset fraudibus studere obtinere.

3. Cæterum qui virtuosus non sunt, nõ contenti præsentis status, quando purant se de facto movere tumultus & vel statum evertere vel imperantes dejicere posse, id faciunt. *Quod quis enim vult & potest hoc facit. Volunt autem qui virtuosus non sunt & ea quæ de jure facere non possunt, modo de facto, queant. Quapropter considerandum est, quinam subditi velint, & quinam possint movere, aut putent se posse..*

4. Volunt omnes statum præsentem mutatum qui vel infelicitatem & miseriam præsentem auffugere vel felicitatem ex motibus sibi parere nituntur. *Quilibet enim hominum felicitatem suam quarere infelicitatem & miseriam declinare nititur.* Felicitatem verò communiter homines collocatam habeat in honore, divitiis, voluptatibus corporis; contrã infelicitatem & miseriam ex turpitudine, paupertate & molestiis æstimant. Omnes ergò appetentes vel fugere turpitudinem, paupertatem vel damna in re familiari & molestias, vel persequi honores, divitias & voluptates volunt, nova motusque moliuntur. *Egestate multos ad res novas adductos variis historici testantur; & sufficere vel solius Salsæti possit historia quam de bella Catilinario scripsit. Nos Tacito nostro, inherentes ex ejusdem scriptis commemorabimus quod habetur 3. ann. 40. quando describens seditionem in Galliã ita ait: Eodem anno Gallorum civitates ob magnitudinem aeris alieni rebellionem cœptavere, cujus exstimulator acerrimus inter Treveros Julius Florus, apud Æduos Julius Sacrovir. nobilitas ambobus & majorum bona facta, coq; Romana civitas olim data, cum id rarũ, nec nisi virtuti præciũ esset. Hi secretis colloquiis, ferocissimo quoq; adsumto, aut quib9 ob egestatẽ ac metũ ex flagitiis maxima peccandi necessitudo, ere enim aliquo gravatũ tempore pacis meruere iudicia coguntur, turbatis rebus ab hoc metu immunes sunt. Quibus enim afflictã fides in pace, hi turbatis rebus alacres, &*

per incerta tutissimi sunt 1. H. 88. fin. Hinc Taciti axioma: Ab inopia præcipua audacia 14. annal. 57. Molestia & turpitudinis seu ignominie fugienda causa nonnulli movent; Sæpius quidem, ut molestias declinent præsentis, alii, ut futuras & imminentes. Sic cum Romæ allatus esset rumor, Gallos descivisse, optimus quisque Reipubl. curam mœrebat: multi odio præsentium, & cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur. Metus malorum imminantium, præsertim si suis flagitiis eadem commeriti non sint prætextus quidam sæpenumero est, quò motus non videntur iniusti: neque enim iniustum videtur quod quis periculatorum custandorum gratiam facit. De Othone res novas moliente Tacitus 1. H. 31. 18A: Fingebat & metum, quò magis concupisceret, i. e. ut eo iustus videretur affectare imperium prætendebat metum. Prægravem se Neroni fuisse, nec Lusitaniam rursus aut alterius exilii honorem esse expectandum. i. e. Neronem non potuisse ipsam præsentem ferre, sed eum sub specie honorum, quasi præficeret Lusitaniam, eo relegasse. Hoc tam honoratum exilium à Galbâ non esse expectandum. Suspectum semper invisumque dominantibus qui proximus destinaretur. Proponisissimi sunt qui ex quiete & motu idem vel ex quiete mali habent metum. Ita Otho est. loc. non contentatione opus, ubi perniciosior sit quies, quàm temeritas. Ita Mancianus traherebat Vespasianum ad invadendum imperium & Vitellium deiciendum, ostendens ambos incidisse in necessitatem oppugnandi Vitellium, propterea, quòd de invadendo imperio deliberarint, & hinc eodem reputantur, ac si iam defecerint, verba Manciani 2. H. 77. fin. ita refert Tacitus: Sed & meliorem in bello causam quàm in pace habemus. Nam qui deliberant desciverunt. Porro quam varia sint molesta odium inimicis, & parientia part. 3. l. 5. cap. 1. membr. 3. à nobis enarratum est, nec repetitione indiget. Præcipua ex iis quæ huc referri & applicari possunt sunt morum diversitas in subditis & imperantibus. Molestum namque est velut cum libertate pugnans sub peregrini imperio esse. Ita cum Cheruscis cepisset imperare rex Italus, qui diu Romæ vixerat: petitæ est causa querendi à præcipuis populi: adimi veterem Germaniæ libertatem, & Romanas opes insurgere, adeò neminem iisdem in terris ortum, qui principis locum impleat: nisi exploratoris Flavii progenies supra cunctos attollatur? Frustrâ Arminium præscribi: (i. e. præteriti, ac si Italus sit Arminio sanguine junctus) cuius si filius hostili in solo adultus in regnum venisset, posse extimescere, infectum alimoniam, servitio, cultu, omnibus externis. Item si subditi implicentur multitudini laborum, quibus non adsueta sunt. Item si concipiant se impediri ab imperantibus in iis quæ appetunt. &c. Contra voluptatis, lucri, gloriæ & imperii causâ itidem motus oriri inde patet.

patet. Sunt enim nonnulli qui nullam aliam ob causam turbas concitant, quam quod hisce delectentur. Hac ex causâ sese sociarunt multi impostori qui Scribonianum se Camerinum ferens magnas res favorabili principio moliebatur: de quo Tacitus 2. Hist. 27. Existiterat quidam Scribonianum se Camerinum ferens Neronianorum temporum metu in Histriâ occultatum, quod illic clientelâ & agri veterum Craesorum, ac nominis favor manebat. Igitur acerrimo quoque in argumentum fabulæ adsumpto (i. e. improbo quoque conciliato, ut testimonium ferret, impostorem illum reverâ Scribonianum esse) vulgus credulum, & quidam militum errore veri, seu turbarum studio, certatim aggregabantur. Spes lucri ex novis rebus multos quoque excitat, ad tumultum. Ita Cæcina & Valens Vitellium instigarunt adversus Otho-
nem ducti lucri cupiditate. Tacitus 1. H. 52. Profusâ cupidine (i. e. immoderatâ aviditate lucrandi) insigni temeritate, legati legionum Alienus Cæcina & Fabius Valens: è quibus Valens infensus Galbæ &c. instigare Vitellium, ardorem militum ostentans. Quin vulgus hominum ad motus & bella non melius quam raptus & latrocinia concedendo allicitur: erat hoc axioma Othonis: Vulgus & plures seditionibus & ambitioso imperio latus per turbas & raptus ad civile bellum impelli. 1. H. 83. Honoris causâ movent, qui vident, non nisi turbidis rebus ad dignitatem se pervenire posse. Sic Othoni, cui compositis rebus nulla spes consequendi dignitatem, omne in turbido consilium. 1. H. 21. Tanta enim regnandi apud homines cupido est, ut nil non imperii obtinendi gratiâ subsistant. Sic fertur Agrippina ardore retinendæ potentie eosque provecta, ut medio diei, cum id temporis Nero per vinum & epulas incalesceret, offerret se sæpius temulento comptam & incestu paratam. 14. ann. 2. Est namque cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior. 15. ann. 53. fin. Nonnullos autem non imperium ipsum agnere ac ea, cum quibus conjunctum putatur, excitat. Ita idem Otho ad imperium invadendum illiciebatur ab intimis libertorum & servorum qui aulam Neronis & luxus adulteria, matrimonia cæterasque regnorum libidines avido talium, si auderet, ut sua (i. e. quasi jam in manu ipsius esse) ostentabant, quiescenti (non audenti invadere imperium) ut aliena exprobrabant. i. e. reprehendebant, quod pateretur hec, quasi solus hisce dignus, alium habere) Nonnulli nec imperium, sed ex solo facto gloriam, affectantes invadunt eos qui imperant. Tales sunt qui vitam suam parvi faciunt, modo facinus gloriosum perpetrent, quo nomen suum æternare possint.

5. Sequitur ut videamus quinam concipiant se posse movere. Nam non omnes subditi possunt movere, resistendum imperantibus

Pœnas gravissimas seditiosis insipientibus. Omnis ergo tentans aliquid seu adversus imperium seu adversus imperantes vel id facit aperte & vi vel clandestinè. Nam quicquid cum periculo & metu pœna conjunctum est & sit aliis nolentibus id vel violentum vel clandestinum est. Vi & aperte ré aggrediuntur vel ii, qui nullas metuunt pœnas vel qui resistentibus imperantibus pares aut superiores esse posse putant. Nâ nullos cruciatus nullas pœnas metuentes quidvis in alios statuerè possunt. Omnes autem qui æstimant quid valeant & an superiores esse possint eo, adversus quem movent, petunt æstimationem vel à numero, vel à potentiâ vel à virtute vel à fortunâ. Numero superiores se putant, qui se solo quanto vincere posse opinantur. Ita decem russici unum strenuum militem superare valent. Potentiâ consistit in divitiis, amicorum, vasallorum, confœderatorum copiâ, locorum munimine. Sic miles in Oriente, postquam vulgatum erat, Ortho-nem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire, ne pœnas cæteros imperii præmia; pœnas ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere & vires suas circumspicere. Septem legiones statim, & cum ingentibus auxiliis Syria Judæaque: inde continua Ægyptus, duæque legiones: hinc Cappadocia Pontusque, & quicquid castrorum Armeniis prætenditur. Asia & cæteræ provinciæ nec virorum inopes, & pecuniæ opulentiæ. quantum in insularum mari cingitur, & parando interim bello facundum tutumque ipsum mare. 2. H. 6. fin. Ita Mucianus trahebat Vespasianum ad bellum adversus Vitellium, ponendo ob oculos potentiam: Tibi, agebat, è judæâ & Syriâ & Ægypto novem legiones integræ, nullâ acie exhaustæ non discordiâ corruptæ, sed firmatus usu miles, & belli domitor externi. Classium, aliarum, cohortium roborâ: & fidissimi reges. 3. H. 76. fin. Ratione virtutis se superiores esse posse existimant feroces, audaces, confidentes. Tales sunt qui corpus habent patiens inedia, vigiliarum, laborum. Nam industria ac vigilantia licet talia sint quæ virtuosos quam maximè decet, haud minus tamen noxiæ, quoties parando regno finguntur 4. ann. 1. Confidentes reddit experientia militaris. 2. Hist. 76. fin. Egrotus huc facit textus 2. Hist. 5. ubi Tacitus describit Vespasianum & Mucianum sese Vitellio opposcentes & virtutibus suis confisos. Vespasianus, inquit, acer militiâ, anteire agmen, locum castris capere, metatoribus non fidendo, noctu diuque consilio, ac si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habituque vix à gregario milite discrepans; prorsus, si avaritia abesset, antiquis ducibus par. Mucianum e contrariâ magnificentia & opes, & cuncta privatum modum supergressa extollebant, aptior sermone, dispo-

litu.

fitu, provisuq; civilium rerum peritus. egregium principatus temperamentum, si demtis utriusq; vitiis, solæ virtutes miscerentur. Ex quibus discimus virtuti suæ considerare eos qui præter tolerantiã laborum, quam habent etiam instructi sunt astutiã & facultate dicendi. Nam talibus nihil deesse videtur virtutis, quod ad res novas & magnas suscipiendas requiritur. Fortunam prosperam & hac sese superiores esse posse sibi promittunt, qui antea multa facinora & periculis plena negotia feliciter ad finem perduxerunt. Exemplum est in Artabano rege Partharum: qui superbiam in Romanos, sævitiam in populares sumpsit, fretus bellis, quæ secunda adversus circumjectas nationes exercuerat. 6. ann. 31. item qui persuasi sunt à genethliacis se fato benigno & ad præclaras maximasque res gerendas esse natos. Sic Othonem concitant ad invadendum imperium mathematici, dum novos motus & clarum Othoni annum observatione syderum affirmant genus hominum, potentibus senis qui in imperio sunt infidum, sperantibus fallax, quod in civitate Romanâ & vetabatur semper & retinebatur. 1. Hist. 22. Nonnunquam repetuntur, qui fortuna omnia tribuunt & tutissima à presentibus eligunt, de ceteris parum solliciti; exemplo Julii Caesaris, qui agebat: Eatur quod Deorum ostenta & inimicorum iniquitas vocat, jacta est alea. Sueton. in eod. Hi omnes porro in suâ opinione firmantur, si imperantes, adversus quos bella movent, sint homines imbelles aut impotentes; ita Artabanus fretus bellis, quæ secunda adversus circumjectas nationes exercuerat, & senectutem Tiberii ut inernem despiciens 6. ann. 31. Sic Cæcina & Valens hortantur Vitellium, ut Galbam aggrediatur, precarium enim seni esse imperium i. e. nullâ propriâ potentia subnixum: & brevi transiturum. 1. H. 32. Item. Si imperantes Deum adversarium habere videantur.

6. Qui vident se solâ vi & apertè invadere imperium vel ipso aut Jure aut facto nõ posse, adhibent media clandestina & fraudulenta, quibus dissimulant voluntatem & potentiam callidè res magnas tractandi, simulantque Jus si finem obtinuerint. De quibus ageretur, quando de Ratione statûs tractaturi sumus.

7. Quæ hætenus tradita sunt, nos manuducunt, ut generaliter dicamus, seditiones & mutationes vitiosarum formarum habere sua principia & causas etiam in subditis aut vitiosis aut virtutibus destitutis. Nam demonstravimus, virtuosos, licet de Jure possint, non tamen imperium appetere, si non nisi vi, fraudibus & dolo occupari possint: eos vero qui virtutibus destituti felicitatem suam in honore, divitiis, & voluptatibus corporis positam habent motus & seditiones concitare, qui que putant se vel vi vel dolo & fraudibus impunè finem suum obtinere posse. Ex

quibus patet, ad seditiones & motus pronos esse homines avaros, luxuriosos, intemperantes & prodigos, ambitiosos & superbos, iracundos, audaces, feroces, petulantes, leves, invidios, ex suis actionibus vitiosis mala metuentes, & in summâ omnes eos qui inordinate amore sui (qui principium est omnis inimicitiae, ut part. 3. demonstratum dedimus) ducuntur. Qui enim lucri cupiditate, aut ut fugiant egestatem motus concitant avari sunt: at fugâ paupertatis & lucri cupidine duci homines ad motus modo demonstratum est. Prodigalitas in improbia causa remota est motuum: parit enim paupertatem & hac avaritiam, quâ ducti res novas moluntur. Ex hoc fundamento accusabatur Torquatus Silanus tanquam homo factiosus: Justi enim id accusatores objicere, prodigum eum largitionibus, neque aliam spem quàm in novis rebus esse. 15. ann. 35. Sic Orho, cui luxuria etiam principi onerosa, inopia vix privato toleranda omne in turbido consilium habebat. 1. Hist. 21. Luxuriosi & intemperantes tendunt ad hoc, ut sua flagitia & voluptates impune exercere possint. His autem moveri homines ad imperium invadendum paulo ante docuimus, Qui enim imperio pollent impune talia committere se posse putant. Superbiam & ambitionem causas esse motuum nullum est dubium. Nam soto honoris studio nonnunquam homines duci ad motus modo diximus: hi autem superbi sunt & ambitiosi; qui non appetunt honores eo modo, quæ debeant. Iracundia quoque motuum causa existit. Nam sæpe improbi homines, ut ulciscantur injurias, totum aliquod turbant imperium. Sic Otho nem exstimulabat in Galbam ira, quod scilicet ab ipse non esset adoptatus, sed Pisoni postpositus 1. Histor. 21. Audacia, petros & ferocia, quæ species quadam audacia est, (ferox enim propriè esse videtur, qui ex petulantia quadam se conjicit in pericula) faciunt, ut improbi concipiant, se posse motus periculosos feliciter conficere. Hinc solent qui res novas moluntur ferocissimos quoque sibi conciliare. 3. ann. 40. verb. ferocissimo quoque. Impellit & levitas improbos homines ad motus & tumultus concitandos imperiaque mutanda. Sic Tacitus differens de causis quibus Cæcina & Bossus moti videantur, ut à Vitellio desciverint, inter alias etiam refert levitatem quando 2. H. ult. ita ait: Nobis super infirmam levitatem, & prodito Galbâ mox vilem fidem, æmulatione etiâ invidiâque, ne ab aliis apud Vitellium anteirentur, pervertine ipsum Vitellium videntur. Similis levitati est petulantia, quia utraq; in incogitantia quadam posita est. Leves enim sunt qui per incogitantiam & sine sufficienti ratione propositum mutant; petulantes qui per incogitantiam varia etiam periculosa tentant. Unde fit, ut quandoque petulantia degeneret in perfidiam. 2. Hist. 27. fin. Nam dum petulantes ex varietate rerum novarum & periculosarum voluptatem percipiunt, tandem etiam, si nihil aliud superest,

ad-

adversus imperantes nova moluntur. Differunt autem leves & petulantes, hi enim in novis inanem tantum jactantiam, illi ex novis commodum quoddam interdum exiguum querunt. Tacitus l. H. 88. levisissimus quisque & futuri improvidus spe vanâ tumens. Rapiuntur & qui virtutibus destituuntur, quorsum ducunt affectus, amor, odium, metus, confidentia &c. Et de metu quidem sepius diximus. De invidiâ autem & emulatione, qua in est improbis adhuc monendam restat, hos affectus multorum magnorumque motuum causas saepenumero existere. Parit autem invidiâ motus duobus modis: vel enim subditi erga imperantes vel erga alios subditos, qui ab imperantibus magnifunt, invidiosè concitant seditiones. Sic Otho ductus invidiâ in Pisonem, sibi à Galbâ prepositum l. H. 21. Caccina & Bossus, ut modo ex 2. H. cap. ult. memoravimus, emulatione invidiâq; ne ab aliis apud Vitellium anteirentur, pervertisse ipsum Vitellium videntur.

ARTIC. V.

DE

CAUSSIS STATUM TYRANNICUM EVERTENTIBUS,

1. Consultum videtur singula ab initio repetere, & omnes odiorum, dissensionum & querelarum causas quatenus singulis vitiosis Rebuspubl. insunt contemplari. Nam hoc accuratè nosse nobis proderit in inquirendis adversus mala remediis; qua considerabimus paulo post, quando de ratione status tractaturi sumus.

2. Et primò quidem solus tyrannus cum suis ministris videtur Rempubl. propriam habere: unde fit ut nulli subditi curam illius habeant quò salva maneat. Nam cum subditi à consiliis excludantur & solus cum suis ministris tyrannus consilia tractet: à ceteris Respubl. aliena videtur. Tacit. l. Hist. 1. verb. insitiâ Reipubl. ut alienæ. Quare subditi eam tanquam alienam negligunt nec amant (proprium enim esse debet quod communiter hominibus amabile est) ac proinde nec illius ullam curam habent ut salva sit. Desinimus quippe part. preced. quòd amare sit curam alicujus habere, ut salvum sit.

3. Secundò quia solus tyrannus imperium habet, idque privati commodi gratiâ exercet, nascitur apud eos, qui ad hunc affectum inclinati sunt invidiâ in tyrannum, quæ porrò inimicitias & odia parit. Desinimus enim invidiam part. 2. l. 1. c. 3. membr. 4. affectum parientem molestiam ob felicitatem ex bonis quâ gaudent qui nobis similes sunt aut inferiores, ob hoc, quòd quis nolit hæc alteri adesse. Quia ergo tyrannus solus imperans excludit multos alios genere, astate, cognatione, divitiis, existimatione, potentiâ, virtutibus animi & corporis pares

vel superiores: consequens est, cum in perpetuâ vivere invidiâ. Invident ergo tyrannis 1. omnes qui genere sunt pares vel superiores. Hinc fratrum illa circa imperium amulationes & discordiæ. 15. ann. 2. verb. videbarque contra vetera fratrum odia & certamina familiæ nostræ penates ritè composuisse. Itacum Nero fratrem Britannicum occideret, facinorosi plerique hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias & insociabile regnum æstimantes. i. e. ponderantes, quantum discriminis imperio ex fratrum invidiâ nascatur. Hoc intelligens Sejanus fratrem Neronis Drusum traxit in partes suas & contra fratrem instigavit, spe objectâ principis loci, si priorem ætate & jam labefactum dimovisset. Atrox enim Drusi ingenium super cupidinẽm potentiæ, & solita fratribus odia, accendebatur invidiâ quod mater Agrippina promptior Neroni erat. 4. ann. 60. Sic, Piso Drusum hanc fratris interitû trucem, quàm remoto æmulo æquiorẽ sibi sperabat. 3. annal. 8. Similiter se res habet in agnatis, cognatis vel etiam hominibus diversi generis dignitate tamen paris. Nec ab invidiâ retrahit caritas naturalis, quæ inter fratres ex identitate sanguinis existere solet. Nam cupido regni fratre & sorore potior est. Exemplum est apud Tacitum 12. annal. 48. — 2. Invidiæ quoque pleni sunt, qui res strenuè pro patriâ gerunt aut aliàs benè de hac merentur: eadem enim aut superiora se se habere concipiunt ac qui imperat; & ex hac paritate nascitur invidiâ. 3. Qui apud plebem in honore sunt. Nam ex honore altero oblate concipiunt, se imperio quoq; dignos, & ita imperantibus pares: unde invidiâ. 4. gloriæ & honoris studiosi. Suum enim hi arbitrantur, cuius studiosi sunt: & hinc invidiâ erga alios idem habentes. Nam cum homines doleant ob honora, quæ alii homines habent, quibusq; se quoque dignos æstimant, tum vero major sit dolor, si videant alterum impedimento esse, quominus & ipsi eadem possideant. Hinc illud: & signus figulo invidet. Alter enim alterius lucellum ex arte captandum impedit. 5. Qui olim cum imperantibus de gloriâ contenderunt. Hi namque similiter suum esse putant bonum quod imperantes habent. 6. Qui vel quorum majores magno cum labore adepti sunt, quod qui imperant vel horum majores nullo labore acquisiverunt, ut si principis alicujus majores potentiam sibi suam conjungis, alterius, sudoribus bellicis parârint: hic enim invidet illi; quia quod sibi justum delicti putat hoc alterum possidere videt. 7. Qui ejusdem generis vel potentiæ existentes cum imperantibus ætate majores sunt. Nam hi imperantibus Junioribus invident 3. quia putant sibi dudum debitum quod hi habent, unde eò major invidiâ.

4. Tertio quia tyrannus nequit ullum meritum suæ personæ alle-

allegare (ponimus enim eum tyrannum qui nec ex virtute propria nec ex virtute majorum suorum seu generis sui nec ex ullo alio suo merito aut beneficio erga civitatem imperat) & ita nullo in Jure fundatum habet imperium, comitatur eum stomachatio. *Definivimus enim part. 2. lib. 1. c. 3. membr. 4. stomachationem, affectum cum molestiâ conjunctum natum ex inde, quod quis aliquo bono indignè fruatur. Indignè autem frui videtur qui nec propriis nec generis sui meritum allegare potest.* Hinc ei, qui imperium suum à majoribus habet, non facile stomachantur. *Nam bonum antiquum possidens minus indignè habere videtur; magis enim ut suum & quasi ex præscriptione illud habet.* At qui nullâ ex familiâ illustri oriundi nuper divitias, potentiam & imperium nacti sunt sine ullo satis manifesto suo merito, molestias hoc ipso cæteris hominibus creant & quidem eò majores, quò minus digni videntur. *Hi enim quicquid habent ut alienum sibi que non conveniens habere videntur. Injustum enim apparet quicquid alienum ut suum quis habet; id, quod quis non convenienter habet; quia justum in analogiâ quâdam consistit. Est autem inconveniens, hominem ignobilem & nullâ propriâ virtute nobilitatem possidere imperium.* Ejusmodi tyrannus recens imperium nactus etiam stomachationem movet in aliis exteris & vicinis regibus: unde & ab extraneis sibi metuendum habet. *Nam Reges extranei ex genere illustri oriundi molestiâ afficiuntur, quando vident hominem incogniti & vasis generis parvi cum iisdem dignitate frui.* Omnes præterea stomachantur, qui de Justo judicare possunt sapienter & prudenter. *Nam quò est exactius & subtilius Judicium de Justo & fundamentis Rerum public. eò vehementior est stomachatio; quia ex Judicio de Justo & injusto hic affectus aritur, ut ex definitione ejusdem patet. Sed hi nihil movent; quia paulò antè demonstravimus, virtuosos licet justè imperium petere possint, non tamen tumultus concitare. Hi autem & stomachantur & hoc affectu ducti tumultus quoque concitant qui genere, potentiâ, divitiis superiores tyranno existunt: auget enim molestiam dum vident, alterum indignè possidere id, quo se dignos autimant.*

5. Quartò quia Jus quo regitur civitas tyrannicâ formâ utens, est voluntas vitiosi hominis, quæ principium omnium actionum civilium existens totam civitatem infelicem reddit, quemadmodum hominem quemque sua voluntas cotrupta, tum quidem flagitiosi homines aliquandiu hoc Jure delectantur, donec malâ conscientiâ ducti & seiplos & tyrannum oderint; honestatis verò studiosos semper odisse tyrannum necesse est: *Contingit enim nonnullis placere tyrannicum imperium, sic scil. qui cupiditate immergi amici tyrannorum sunt.*

At m m m 3.

ſupprimere & flagitioſos extollere: neceſſe eſt tyrannum apud eos,
 qui libertatis & divitiarum amantes, laboribus verò adſueti non
 ſunt & apud omnes bonos quoque, qui aliàs amicitiae & unitatis
 amantes exiſtunt in perpetuo vivere odio. *Libertatem namque va-*
surâ & bruta amant 4. Hiſt. 17. quam aut tenere aut ante ſerviſſimum mo-
ri decet 2. annal. 15. pro quâ vincendum aut cadendum. 14. annal. 35. ſin.
ſerviunt enim quibus major viſa quàm glòria cupido, ingenuis hominibus
deſtinatum eſt cum libertate occidere. 4. ann. 50. Quapropter plenum o-
dis eſt & inimiciſſarum imperium herile in liberos homines exercitum. Et
quia liberorum hominum duo ſunt genera: alii enim ſunt virtuoſi & hi
ſterum vel recens acquiſitæ virtutes habent vel majorum ſuorum, qui ſcil.
ex illuſtri familiâ oriundi ſunt; alii virtutibus deſtituti & hi vel divi-
tes vel pauperes: tyranni virtuoſos & nobiles genere clarosq; ſupprimunt,
ne virtutibus præmineant, flagitioſos fovent. Sic ſub Tiberio incede-
bat deterrimo cuique licentiâ impunè probra & invidiam in bonos
excitandi, arreptâ imagine Cæſaris: libertique etiam ac ſervi, pa-
trono vel domino, cum voces, cum manus intentarent, i. e. injuriis
verbalibus vel realibus afficerent, ultrò metuebantur. 3. ann. 36. Quin-
ſapè homines viliffimi admoventur ad imperium excluſis nobilibus & vir-
tuofis. Ita Tacitus de Creſcente Neronis liberto 1. Hiſt. 76. Nam in
malis temporibus partem ſe Reipubl. fecerat. i. e. In tyrannico ſtatu
aufus erat vilis iſte homo ſe immiſcere curis Reipubl. concernentibus. Idq;
tunc quammaximè obtinet, ſi tyrannis ope flagitioſorum fuerit acquiſita.
Tacitus 1. Hiſt. 83. Otho quanquam turbidis rebus & diverſis mili-
tum animis, cum optimus quiſque remedium præſentis licentiæ
poſceret: vulgus & plures ſeditionibus & ambicioſo imperio (i. e.
in quo principes ambitione coguntur vulgo indulgere) læti, per turbas &
raptus facilius ad civile bellum impellerentur; ſimul reputans,
non poſſe principatum ſcelere quæſitum ſubitâ modeſtiâ & priſt. à
gravitate retineri mulcendo milites ſeditioſos coactus eſt ad præſens co-
ponere quos coercere non poterat. Neceſſe autem eſt ejuſmodi tyrannos
apud omnes honeſtos & bonos in odio eſſe. Divitibus porrò in ſtatu ty-
rannico auferuntur bona: aut ſi id de facto fieri nequit, ſi unquam
iſſidem inſidiæ. Sic divitiæ exitio fuerunt Sexto Mario. Tacitus 6. ann. 17.
 Poſt quos Sextus Marius Hiſpaniarum ditiffimus deſertur inceſtaliſſe
 filiam, & ſaxo Tarpejo dejicitur, ac ne dubium haberetur magnitu-
 dinem pecuniæ melioris, tunc avariasque ejus, (i. e. ne lateret, ſed
 cuique manifeſtum fieret non tam crimina quàm divitiæ & avari-
 tiam mortem peperiffe) quanquam publicarentur, ſeu avari-
 tæ ad iudicarentur, ſiomet Tiberius ſepoſuit. Item Valenti-
 Afiani-

Asiatico; de quo II. *annal.* I. Nam Valerium Asiaticum bis consulem, fuisse quondam adulterum ejus (*Pompeja Sabina*) credidit: pariterque hortis inhians *Messalina* uxor *Cesaris*, quos ille à Lucullo emptos insigni magnificentiâ extollebat, Suihum accusandis utrisque *Asiatico* & *Pompeja* immittit. Adjungitur ab eadem *Messalinâ* Sosibius Britannici educator, qui per speciem benevolentiae mone- ret Claudium, anrivim atque opes principibus infensas &c: *Idem*, contigit *Statilio Tatro* ab alterâ ejusdem Imperatoris conjuge *Agrippinâ* 13. *ann.* 55. At Claudius sævisima quæque promere adigebatur ejus- dem *Agrippinæ* artibus, quæ *Statilium Taurum* opibus illu- stem hortis ejus inhians pervertit, accusante *Tarquitio Prisco*. Ex his discimus, tyrannos ductos vel avaritiâ vel quod ipsis divitiæ præfer- tim cum virtute conjunctæ suspectæ sint divites pervertere. *Tacit.* 1. *ann.* 13. Post quæ *L. Arruntius* hæud multum discrepans à *Galli* oratione perinde offendit, quanquam *Tiberio* nulla vetus in *Arruntium* ira: sed divitem, promptum, artibus egregiis & pari famâ publicè susce- ptabat. His accedit etiam invidia: neque enim ferre possunt tyranni, ut ullus civium magnificos opes ostendet. Hinc *Seneca* insensu eundem variis criminationibus adoriebantur, tanquam ingentes & privatum modum evectas opes adhuc augetet, quòdque studia civium in se verteret, horro- rum quoque amœnitate & villarum magnificentiâ quasi prin- cipem supergrederetur. *Contra* *Regulus* licet auctoritate, constantiâ, famâ, in quantum præumbrante imperatoris fastigio datur, clarus, adeò ut *Nero* æger valetudine, & adulantibus circum, qui finem imperio adesse dicebant, si quid fato pateretur, responderit, habere subsidium *Rempubl.* in *Memmio Regulo*: vixit tamen, quiete de- fensus, & quia novâ generis claritudine, neque invidiosis opibus erat. Pauperibus tyranni imponunt labores partim suis commodi causâ, quia subditis nutuntur velut instrumentis domesticis; partim etiam quia populus otiosus facile lascivum redditur. *Contra* vulgus hominum luxum & otium cupit, disciplinam & laborem aspernat. 1. *ann.* 16. Hinc sedi- tiones. 1. *annal.* 31. inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab unâ & vicesimanis quintanisque initio & tractis primâ quoque ac vicesim legionibus, nam isdem æstivis in finibus *Ubi- orum* habebantur, per otium aut levia munia. Igitur audito sine (*morte*) *Augusti* vernacula multitudo, nuper adò in urbe delectu, lasciviæ supeta, laborum intolerans, implere cæterorum rudes ani- mos. Contingunt & odia, si plebs libertari de diti sordidâ laboribus im- plicatur. Exemplum præbet *Tarquinius* apud *Liv.* lib. 1. c. 59. de quo ci- casus *Autor* ita: addita crudelitati superbia regis, miseræque & la- bores

borez plebis in fossas cloacasque exhauriendas demersit: Romanos homines victores omnium circa populorum opifices ac lapidicidas pro bellatoribus factos. His incensam multitudinem perpulit *Brutus*, ut imperium regi abrogaret, exulesque esse juberet *Tarquinius* cum conjugibus & liberis. *Ex his omnibus patet, in tyrannico imperio nihil tantum vel securum nihil amicum, sed divitibus relinquuntur seu adimantur bona, seu labores imponantur inopibus seu orium permissatur.*

7. Sextò quia nihil amabile habet tyrannus, omnia officia subditorum adhibitâ vi metuque pœnarum extorquere tentetur: hinc erga eum odium. *Egregiè enim Ennius: quem metuunt oderunt: quem quisque odit, perisse expetit. & Cic. 2. Offic. Omnium autem rerum nec aptius est quicquam ad opes tuendas & tenendas, quàm diligi, nec alioquàm quàm timeri: neq; enim possunt extra adium esse quæ suorum animis metum & crudelitatem incutiant: ut paulò ante demonstratum dedimus. Et quamvis aliquandâ in officio subditi contineant metum: nullam tamen fidem & in parendo constantiam habent. Ita Tacitus 1. Hist. 76. Nusquam fides aut amor erga Imperatores, metu ac necessitate hùc illuc mutabantur s. e. in ejus verba jurabant quem pro atroce movebant.*

8. Septimò ut à nemine amentur tyranni, sed ut partim in odio partim in contemptu sint, vitiis suis efficiunt. *Id ipsum jam demonstravimus artic. 4. huj. membri. Quando ergo tyrannus vigore & prudentiâ destitutus deprehenditur, quod accidit vel per ætatem, quando vel senex decrepitu vel admodum juvenis est, contemnendum se prabet; vel per aliam causam imprudentiam arguens. (de quib. cit. art. 4.) 2. Injustitia tyranni odium eidem parit, & quidem diversis modis: peccat enim vel contra jus distributivum vel contra correctivum. Circa distributivum jus peccat, quando indignos proficit muneribus, hominibus servilibus & flagitiosis tribuendo honores & magnas dignitates, virtuosos postponendo; ministris luxuriæ magna salaria, ceteris exigua stipendia constituendo. Circa correctivum jus peccat tyrannus duobus modis, vel injuriis verbalibus reatibusq; afflicto subditos vel malè Judicia administrando & pecunias e. e. judicio sibi parando. Exemplum nobis suggerit apud Tacit. 2. Hist. 84. Mucianus. Qui pecuniam studebat acquirere Jus dicendo non secundum Justitiam & veritatem; sed ita, prout ex causâ plurimam pecunia acquireretur, fovendo etiam delatores divitiarum, ut condemnatorum bona publicarentur, verba Taciti hæc sunt: Sed nihil æquè fatigabat, quàm pecuniarum conquisitio: eos esse belli civilis nervos dicentis Mucianus, non jus aut verum in cognitionibus, sed*

solum magnitudinem opum spectabat. passim delationes, & locupletissimus quisque in prædam correpti. *Superius etiam monuimus supra sub specie administranda iustitiam puniendis criminibus tyrannos crudelitatem exercere, quod repetere superfluum est.* 3. Ignavis tyrannus contemptum gignit. *Cujus exempla art. 4. n. 9. huj. membr. astulensur. Notissimum est exemplum Sardanapali, qui fertur interfectum, quod à duce bellico deprehenderetur cum femellis, lanam ac telam tractans.* 4. Intemperantia tyranni item liberorum & ministrorum ejusdem partem contemptum partim odium eidem parit. *Odius quidem gignitur tyranno liberisq; ejus, si supra & adulteria committant. Præter exempla art. 4. n. 10. allata est an. Iulianum in Tarquinio propterea Romam effectis. Frequens autem hoc est in tyrannorum liberis, ut antequam curam imperii subeant ejusmodi flagitiis se polluant. Tacitus 4. H. 2. Nomen sedemque Cæsaris Domitianus filius Vespasiani imperatoris acceperat, nondum ad curas intentus, sed stupris & aduertiis filium principis agebat. Et qui aliter fieri contingit, quando liberi sic educantur, ut turpissimis à senibus imbuantur cupiditatibus; quando autem pubertatem iidem forma adducuntur, vino epulisq; obruantur, nec ullum tempus iisdem sobria relinquantur. In contemptum ergo & odio tyrannos horumq; liberos vivere hoc modo contingit.* 5. Intemperantiam & luxuriam tyrannorum comitatur prodigalitas, hanc avaritia: unde rursus odia & contemptus. *Quemadmodum ergo luxuria tyrannis horumq; ministris frequens est: ita & avaritia. Ut enim voluptates corporis; sic & pecunia, quam parantur, in infinitum appetuntur. Unde fit, ut, dum potentiam quoq; instructi sunt, miseria auferant quicquid habent. Quam ob causam Tacitus avaritia & arrogantia præcipua Validorum vitia vocantur. 1. Hist. 54.* 6. Odium præ cæteris vitiis tyrannis patit superbia. *Hujus rursus præter superius allata exemplum præbent Tarquinii.*

9. Ex hisce discimus, tyrannidem esse formam maximè infirmam & nihil diuturni habentem. *Nam omnis societas conservatur & una manet per Jus & amicitiam. At tyrannidi nihil Juris & amicitie inest. Demonstravimus enim, Jus & illud in quo tyrannus fundata est, & id quo regitur nullum esse: utpote cum illud sit peruersum atton tyranni erga se; hoc vero bestialis ipsius voluntas. Amicitia propterea amissa cessat, quia tyrannus quicquid est in odio & contemptu penes subditos est. Quem autem odimus & contemnimus ut officia amicitie, que amicis inferior superioris debet, exhibere ex animo non possumus.*

10. Cum ergo loco Juris & amicitie tyrannidi insint odia & contemptus, odium facit, ut subditi velint tyrannidem tollere; contemptus, ut concipiant se posse, & ita concurrentibus utrisq; nihil est

quod

quod eam ulterius conservet. Nā licet homines quid velint; non tamē faciunt, nisi concipiant se posse facere; nec si possint quid perficere, id ipsum facere aggrediantur, nisi & velint. Sed quod quisq; vult & putat se posse facere hoc facit. ut tradidimus in articulo 4. part. 2. Quapropter deprehendimus multos tyrannorum ab amicis & familiaribus e medio sublato esse. Nam nimia familiaritas contemptum parit.

11. Quia etiam quæ pariunt iram odii causæ existunt, impressiones quæ fiunt ex irâ sunt vehementiores, eæ quæ ex odio suscipiuntur periculosiores. Nam quæ ex irâ operantur sine consilio quasi ex furore quodam invehuntur: odium autem cum consilio conjunctum est, & ita periculosum magis est tyranno. Quicquid enim mali adhibito consilio struitur, majoribus cum insidiis fit, eiq; minus obviam iri potest.

12. Impressionum præterea aliæ fiunt in principatum aliæ in ipsum principem. Nam supra ostendimus alios motus fieri ad ipsum statum evertendum, alios ad hoc, ut status maneat, sed qui nunc præfunt removeantur. Sic Brutus non modò ut regem Tarquinium tolleret, sed & ipsum regnum statum everteret, movebat: quando cultrum ex vulnere Lucretia extractum manantemque cruore præ se tenens ita agebat: Per hunc castissimum, ante regiam injuriam, sanguinem juro, Vos dii testes facio, me L. Tarquinium superbum, cum sceleratâ conjugē & omni liberorum stirpe, ferro, igni, quâcunque dehinc vi possim, exsequiturum. nec illos nec alium quenquam regnare Romæ passurum.

13. Quæ impressiones ex irâ fiunt magis petunt corpus ipsum tyranni quàm statum. Nam ira in certam aliquam personam eam scilicet quæ iram despiciendo adversus se concitavit directâ est: & hoc ipso part. 2. ab odio eam differre diximus: tendit enim ira ad vindictam, ut malum sentiat persona despiciens. Unde porro patet contemptum, contumeliam & impeditionem facere, ut subditi petant corpus tyranni. Nam tres hæc causæ iræ sunt. Contumelia species sunt injuriæ reales & verbales. Quapropter discimus ex historicis, multos tyrannos misere perisse ob verba & convicia subditis ibata. Nolumus exempla ab Aristotele lib. 5. de Republ. cap. 10. alia hic repetere.

14. Quapropter tyrannicus status & subditos & ipsos tyrannos in extremam conjicit miseriam. Nam omnis liber homo serviens extreme miser est; non minus autem & is qui cum perpetuo sua vitæ periculo dominatur. Antigonus hinc ad vetulam quandam, quæ felicitatem ejus extollebat dixit: si nosset, quantis malis hic panniculus (ostensâ purpurâ) referretur esset, ne in sterquilinio jacentem tolleret. Sunt enim tyranni æspica sui similes semper mortem metuentes; quia sciunt se equè ac suæ mortem omnibus debere. Quin dubites quid detur sit, an tyrannus

nidi subesse vel præesse. Singuli enim subditi unum tyrannum, hic omnes subditos metuentes habet, etiam uxorem & liberos, cum quibus cæteris hominibus arctissima amicitia intercedit. His omnibus accedit mala conscientia. Exemplum nobis exhibet Tiberius 6, annal. 6. Qui literis ad senatum datas ita exorsus erat: Quid scribam vobis P. C. aut quomodo scribam, aut quid omninò non scribam hoc tempore, dū me deæque pejus perdant, quàm perire quotidie sentio, si scio. His eleganter subjicit Tacitus: Adeò facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant (i. e. ipsum cruciabant) Neque frustra præstantissimus sapientiã (Plato scil. philosophorum princeps) firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse adspici laniatus & iectus; quando ut corpora verberibus, ita levitã, libidine, malis consultis, animus dilaceretur.

ARTIC. VI.

DE

CAUSSIS STATUM OLIGARCHICUM EVERTENTIBUS.

1. Sequitur, ut de causis evertentibus Oligarchiam dicamus: est autem oligarchia, in quã divites sibi solis arrogat imperium & quo pro arbitrio heriliter imperant in pauperes eosque liberos homines. Hic enim de perfectè vitiosis formis agimus.

2. Primò itaque cum soli divites imperent, suboritur apud plebejos invidia, gignens contentiones & tumultus. Elegans hac de re exemplum est apud Livium lib. 6. cap. 34. Cum enim Patres ita firmasse imperium viderentur, ut nullum putaretur ex plebe ausurus petere honores, contigit M. Fabii Ambusti potentis viri, sorores alteram nimis natu majori patricio Ser. Sulpicio, alteram natu scil. minorem C. Licinio Stolonis illustri quidem viro, tamen plebejo nubere: eaque affinitas haud sprete, gratiam Fabio apud vulgum quæsierat. Fortè ita incidit, ut in Servii Sulpicii tribuni militum domo sorores Fabiæ, quum inter se sermonibus tempus tererent, lictor Sulpitii, quum is de foro domum se reciperet, forem, ut mos est, virgã percuteret. quum ad id mors ejus infveta, expavisset minor Fabia, risui sorori fuit, miranti id ignorare sororem. Cæterum is risus stimulos parvis mobili rebus animo muliebri subdidit. Scil. invidiã concitata est mulier, cum vidires sue sororis fortunatum ex dignitate mariti matrimonium sequere impari unctum. Et tali quom. nec honos nec dignitas comitaretur, quia nemo a proximis anteiri vult. A quã propterea motus pater Ambustus consilia cum genero cœpit, adhibito L. Sextio strenuo adolescente,

& cu-

& cujus spei nihil præter genus patricium deesset, eoque res perducta victo senatu rogationes tribunicie acciperentur, & comitiis consulum adversâ nobilitate habitis P. Sextius de plebe primus Consul fieret.

3. Secundo quia in divitibus sæpè nulla virtus comparet, adeoque indignè frui imperioprehenduntur oritur inde stomachatio, præsertim si in numero plebis sint virtutibus instructi. *Suprà namq; demonstravimus divites nullum Juri verum habere, in quo ipsorum imperium fundatum sit.*

4. Quia tertio in oligarchiis cuncta reguntur voluntate divitum, pauperes serviliter tractant labores durissimos imponendo; unde motus & seditiones. *Hac enim in re oligarchia cum tyrannide concurrens, quod verilo in utraq; formâ imperium in pauperes exerceatur: unde etiam in utraq; par causa seditionum existit. Hinc ansam movendâ perspicuè tribuni plebis cum Imperatores vellent populum Rom. sub pollicibus militare & hyemando bellum continuare. Liv. lib. 5. cap. 2.*

5. Quarto cum divites in pauperes sæviant & crudelitatem exercent, metus inde & misericordia; & hinc motus. *Dum enim supplicia metuant pauperes student divites è medio tollere aut alios concitant motus vel civitatem deserunt & affugiunt: aut si ipsi nullam metuant, ducuntur tamen misericordiâ erga eos qui seve patiuntur. Exemplum crudeliter tractati à divitibus moventis misericordiam est apud Liv. lib. 2. cap. 23.*

6. Septimò vitia divitum imperantium faciunt, ut apud pauperes subditos in odio & contemptu sint. *Nam I. injustitia, avaritia, superbia, inemperantia & libido faciunt, ut ledant subditos injuriis verbalibus & realibus eos affliciendo, pecuniam extorquendo imponendo in eis tributa, vel etiam fœnus improbum exercendo. Cujus exemplum præbet Romana civitas, que intestino inter patres plebemque flagrabat odio; maximè propter nexos ob æs alienum. Fremebant plebei, se foris pro libertate & imperio dimicantes domi à civibus captos & oppressos esse, tutior emque in bello quàm in pace, inter hostes quàm inter cives libertatem plebis esse. Liv. lib. 2. cap. 23. Solebant enim debitores, si solvendo non essent in vincula conjici. Id quod tamen tumultu factò abrogatum est. Quâ de re Liv. lib. 8 cap. 28. ita: Eo anno plebi Romanæ velut aliud initium libertatis factum est, quod ligari nexi desierint: mutatum autem jus ob unius fœne: atoris simul libidinem, simul crudelitatem insignem. L. Papius is fuit. Cui cum se C. Publilius ob æs alienum paternum nexum dedisset; quæ ætas formaque misericordiam elicere poterat, ad libidinem & contumeliam animum accenderunt: & florem ætatis ejus fructum:*

adventitium crediti ratus, primo perlicere adolescentem sermone incesto est conatus: dein postquam adspernabantur flagitium aures, minis territare, atque identidem admonere fortunæ: postremo cum ingenuitatis magis, quàm præsentis conditionis memorem videret, nudari jubet, verberaque afferri. Quibus laceratus juvenis, quum se in publicum proripuisset, libidinem crudelitatemque conquerens fœneratoris, ingens vis hominum cum ætatis miseratione atque indignitate injuriæ accensa, tum suæ conditionis liberumque suorum respectu in forum atque inde, agmine facto, ad curiam concurrit. &c.

7. Magis proprium oligarchiæ principium motuum est ipsorum divitum inter se discordia & odium. *Nam cum nihil firmum sit quod discordat: ut enim concordia res parva crescunt, ita magna dilabuntur: pauperes infensi occasione arripimus, & ita oligarchicos disturbans.* Gignitur autem discordia inter divites, quando qui in imperio sunt stomachatione & invidia ducuntur erga eos, qui recentibus divitiis acquisitis imperium adepti sunt. *Nam non possunt homines se continere, quin subitas ostentent divitias: unde sua stultitia augent invidiam & stomachationem.* Ita Fabius Valens diu fordidus per inopiam, repente dives, mutationem fortunæ malè tegebat, accensis egestate longâ cupidinibus immoderatus, & inopi juventâ senex prodigus. Item, quando ditiores qui sunt alios divites à maximis magistratibus excludere, & ita Oligarchiam oligarchiæ inferere conantur: aut si aliam ob causam divites nonnulli à magistratu capeffendo arceantur. *Nam divites qui excluduntur ducti contemptu sese pauperibus jungunt populique auxilium advocant: unde oligarchia vel in tyrannidem vel in popularem aliquem statum commutatur.*

8. Contingit etiam in oligarchiis sæpè ex numero divitum nonnullos superbiâ ductos tyrannidem affectare. *Sunt enim improbi homines ita comparati, ut nec parem quandoque præ superbiâ ferre queant. Solent autem mediante demagogiâ quâdam id conari perficere. Nam vel alios divites in suas partes trahunt vel plebem. Simulant enim qui affectant tyrannidem cum aliis potentibus amicitiam & societatem, mox collegas, si vident tyrannidem firmatam è medio tollentes. Sic Augustus cum M. Antonio & Lepido triumviratum iniens, mox postquam Lepidum jussit privatum esse & Antonium interfecerat, posito triumviri nomine, consulem se ferens, & ad tuendam plebè tribunitio jure contentum, ubi militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otii pellexit; insurgere paulatim, munia Senatûs, magistratuum, legum in se trahere; nullo adyersante I. ANN. 2. Ex quo discimus duplici*

plura demagogia usum esse Augustum; prima erga parentes, & his remotis altera erga plebem. Aliud exemplum exhibet Sp. Maelius eques Romanus, qui frumentum populo sua impensa largitus & ob id conciliata plebe regnum affectabat. De quo Livius lib. 4. cap. 13. ita: Tum Sp. Maelius ex equestri ordine, ut illis temporibus, præ dives, rem utilem pessimo exemplo, pejore consilio est aggressus. frumento namque ex Etruriâ, privatâ pecuniâ per hospitem clientiumque ministeria composito largitiones frumenti facere instituit: plebemque hoc munere delinitam, quacunque incederet conspectus elatusque supra modum hominis privati, secum trahere, haud dubium consulatum favore ac spe despondentem. Ipse, ut est humanus animus insatiabilis eo quod fortuna spondet, ad altiora & non concessa tendere, & quoniam consulatus quoque eripiendus invitis patribus esset, de regno agitare.

9. Contingit etiam præcipuè in Oligarchiis causam seditionum esse, si divites qui imperii capaces sunt absumperint sua bona & unâ cum facultatibus etiam imperium amittant. *Nam hi aut moriantur nova, dum vel ipsi tyrannidem invadere student vel alii id tentantibus adstant; aut pecuniam publicam furantur, unde vel cum plebe vel cum cæteris divitibus contendere coguntur.*

10. Cùm itaque & divites inter se discordent, neuterque alteri fidem habeat, externo milite uti, &c. qui medius est vel cuidam extraneo imperium in eundem tradere solent: unde contingit tyrannidè nasci. *Nâ dux externo militi præfectus facile sibi favorem parat & hoc acquisito tyrannidem invadere potest, dum prestat gratiam militum. Id enim nonnunquam & tyrannis contingit, cuius exemplum præbet Seganus præfectus prætorio à Tiberio constitutus, qui ipsum Tiberium aggredi & imperium invadere nisus est. De quo Tacitus 4. ann. 2. Viti præfectus & modicam antea intendit s. e. uberiorem & majorem reddidit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo: ut simul imperia acciperent, numeroque & robore, & vitium inter se, fiducia ipsius, in cæteros metus crederetur. s. e. discerent quantum fidere sibi ipsi, quantum metus alii incutere valeant. Prætebat fascivæ militè diductum: si quid subitum ingruat, majore auxilio pariter subveniri, & severius acturos s. e. meliori disciplinâ habitumiri, si vallum statuatur procul urbis illecebris. Ut perfecta sunt castra, in sepe paulatim militares animos adeundo, appellando: simul centuriones ac tribunos ipse diligere.*

11. Fit nonnunquam magis ex accidenti, quàm vitio eorum qui præsunt, mutari oligarchiam, si ex certo aliquo & quantitate de-

te: mi-

terminato censu imperent. Nam auctâ felicitate temporum peccant, augetur & numerus imperantium, & contingit imperium tandem ad plerosq; vel omnes pervenire. Id. Si numerus pauperum augetur præter expectationem, ut quanto superent quale i. e. potentiam divitum.

ARTIC. VII.

DE

CAUSSIS DEMOCRATIAM EVERTENTIBUS.

1. Agimus hic de deterrimâ democratiâ, in quâ plebs dominatur in divites herileser, & suâ voluntate velut lege quâdam omnia gubernat, continens in se homines vilissimos, vitiosissimos, pauperissimos.

2. Primò itaque quia in democratiâ pessimâ maximos magistratus vilissimi homines gerunt & in Senatu Judiciisque prævalent, longè vehementior quàm in oligarchiis gignitur stomachatio. Nam in divitibus quaedam dignitatis umbra est tribuens prerogativam; in democraticis nihil reperitur quod pretendi queat.

3. Necessè quoque est invidiam erga imperantes majorem esse. Nam quò quis digniorem se reputat bono quod aliter habet, eò magis invidet. Digniores autem se existimant divites imperio, & sibi solis competere, adeoq; pauperes possidere bonum, quod sibi debetur, arbitrantur. Maximam ergò apud hos esse invidiam consequens est.

4. Cùm porrò voluntas vulgi in democratiis sit illud primum unde motus totius civitatis pendent, nihil boni civitas operari potest. Nam vulgi voluntas tota corrupta est: vires enim vulgus perit rapiunt affectus. Et hoc modo fit, ut bestia quadam multorum capitum in hac formâ præsit.

5. Totum ergò imperium vulgi in divites & virtute claros viros est violentum & molestum: Nam bestia nemo volens parat: ignominiosum enim est & parentibus pudorem injicit, vilibus hominibus & faci populi subjectum esse. Quâ de causâ non nisi viri & metum panarum sub imperio detinentur qui parent.

6. Plenum præterea injuriarum & peccatorum imperium democraticum est. Nam plerumq; agit vulgus ex quâdam injustitiâ & imprudentiâ; hac facit ut percat in suis actionibus; illa ut noceat.

7. Injustum, quod vulgus imperans facit, omne magis lædit bona & facultates quàm existimationem. Nam quicquid vulgus committit magis lucri quàm voluptatis gratiâ facit: vulgus enim hic vocamus quod virtutibus & divitiis destituitur. Hac facultatem ledendi alios habens semper lucri gratiâ lædit. Unde fit, ut divites fugientes damna & metuentes amissionem facultatum moveant seditiones.

8. Præcipuum mutationum & tumultuum principium in demo-

demo-

democratibus sunt, demagogi. Cùm enim plebs sine aliquo capite esse nequeat, utitur suis ductoribus, qui eisdem aduantes velut homines viles devites clarosq; viros vexant; devites quidem, dum eorundem bonis insidias struunt; claros viros, quia tolerare eos dem non possunt velut moribus contrarios. Hinc objectant hi scæ falsa crimina, quo damnati publicis judiciis e medio tollantur. Testimonium nobis præbent ex Romanâ historiâ tribuni plebis, qui multa damna variasq; ignominias claris viris intulerant, quorum præcipui fuere duo Scipiones Africanus & Asiaticus. De quibus Livius lib. 38. cap. 50. & seqq. P. Scipioni Africano, inquit, (ut Valerius Antias auctor est) duo Q. Petillii diem dixerunt. Id pro ut cujusque ingenium erat interpretabantur. Alii non tribunos pl. sed universam civitatem, quæ id pati posset, inculabant. Duas maximas orbis terrarû urbes ingratas uno prope tempore in principes inventas, Romam ingratiorem: si quidem vidæ Carthago vidæ Annibalem in exilium expulisset, Roma vidæ Carthago vidæ Africanum expellat. Alii, Neminem unum civem tantum eminere debere, ut legibus interrogari non possit: nihil tam æquandæ libertatis esse, quàm potentissimum quemq; posse dicere causam. Quid autem tutò cuiquam, nedum summam republ. permitti, si ratio non sit reddenda? qui Jus æquum pati non possit, in eum vim haud injustam esse. Hæc agitata sermionibus, donec dies dicendæ causæ venit, nec alius antea quisquam, nec ille ipse Scipio consensu in favore majoris omnis generis hominum frequentia, quàm reus illo die in forum est deductus. Hic Scipio, ne amplius tribunitiis injuriis vexaretur, in voluntarium exilium Liternum concessit. Major enim animus & natura erat, ac majori fortunæ aduetus, quàm ut reus esse sciret, & submittere se in humilitatem causam dicentium. Scil. nequam illi homines splendens, alienâ invidia voluit & spolia ex triumphis clarissimorum virorum petere. Hæc sine dubio causa fuit, quare imperatores suavis tyrannidem simularent, se tribunitiâ potestate contentos esse, quo scil. velut demagogi plebis uterentur favore, senatus decreta & clarissimos quosq; viros evertere possent. Tacit. 1. annal. 2. Augustus posito triumviri nomine, consulem se ferens, & ad tuendam plebem tribunicio jure contentum &c. Ita post finem Augusti Tiberius cuncta per consules incipiebat, tanquam veteri Republ. & ambiguus imperandi. ne editum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribuniciâ potestatis præscriptione posuit sub Augusto acceptæ. 1. annal. 7. Scil. id summi fastigii vocabulum Augustus reperit, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliquâ cætera imperia præmineret. Unde discimus demagogiam in causa esse, quare democra-

ne degenerent in tyrannides: demagogus enim artis militaris peritus fit tyrannus. Nam cum demagogi hanc illuc trahant vulgus, omnia tandem horum voluntate geruntur, fiuntque principium omnium actionum in Re- publ.

9. In democratiis contingit omnia negotia publica fieri venalia. Nam plebs ex comitiis & judiciis sibi querit pecuniam. Lucrum enim gratia omnia facit. Sic Roma qui ambabant honores suffragia plebis emebant. Hinc Jugurtha Romam abiens exclamabat, o Roma venalis, modo quispiam foret qui te emero cuperet. Adeo enim plebem invaserat avaritia, ut teste Plutarcho in Cesare absque rubore in comitiis mensis argenteo plena ponerentur: non aliter ac si sub hasta venderentur & quidem publice magistratus. Et ita contingit ubi eliguntur ex divitibus magistratus: ut ubi hoc non fit, coguntur divites tributis solvere, quo plebs quando comitiis iudiciisque interest sportulas consequatur. Ita Pericles fertur auctoritatem populi auxisse, dum iudicia populi reddidit mercenaria. Plut. in vit. Periclis.

10. Sant etiam democratiæ multam improbitate refertæ, unde hatum interitus. In his namque vivit quisque, prout vult: quia democratarum finis est libertas, quam definiunt facultatem vivendi prout quisque vult. (Unde & Ceteri Romani suam definitionem pervertere, emendantes ipsam adjectam limitatione, nisi si quid vi aut jure prohibeatur) Concessa autem facultate vulgo faciendi quod vult, innumera gravissimaque committi flagitia necesse est, furtiva, adulteria supra &c. ex quibus nil nisi extrema pernicies emergere potest.

11. Quandoque tamen contingit & in his nasci homines virtutibus ditatos & magnis laboribus easdem sibi parantes, quod quando fit, mutationes consequuntur. Nullus enim excellens admittet, ut a plebe in se dominium exerceatur. Hinc aut voluntarium exilium eligunt, ut modo de Scipione narravimus; aut vero plebem compescere & subicere sibi student, quod fit, quando excellentia in virtutibus accedit potentia & amor imperandi: omnia enim pericula hi subeunt modo principatum obtineant. Declaravit id temeritas C. Cæsaris, qui omnia Jura divina & humana pervertit, propter eum, quem ipse sibi opinionis errore finxerat, principatum. Cic. 2. offic. ut vero annus incipias excellere virtutibus & potentia, bello evenis. Id quod exemplum modo laudati Cæsaris docet.

12. Hactenus consideravimus formas civitatum seu Republicas eas, quæ suam naturam injustitiam inimicitias & odia in se continent & proinde haud diu subsistere possunt, hæcque subjecimus velut opposita optima Reipubl. quæ suam naturam justitiam & amicissimam velut principia conser- vantia.

vantia in se habet: consequens est, ut speculemur eas, quæ à vitiosissimis abeunt & vel minus iniustitia & odii inimicitiaque vel nihil habent quo interire possunt.

CAP. III.

DE

FORMIS IN QUIBUS VITIOSITAS CUM QUIBUS HACTENUS ENARRATÆ FORMÆ CONJUNCTÆ SUNT LEGIBUS EMENDATUR VEL TOLLITUR.

1. Formæ, quibus occurritur iniustitiæ, inimicitiiis odiisque, continent aliquid in se destruens, impediens vel emendans causas evertendi & dissolvendi societatem civilem, quæ insunt formis vitiosis hactenus enarratis. *Nam quæ causam tollunt, destruunt, impediunt vel mitigant alienum mali, etiam tollunt malum ipsum.*

2. Videtur autem præcipuum emendandi causam omnis malitiæ quæ vitiosis formis inest remedium id quo impeditur vel emendatur corrupta imperantium voluntas. *Nam hæc est præcipuum principium omni tumultus omniumq; turbatum in Rebus publicis: ut ex præced. constat. Videtur autem optimum remedium esse, si legi magis quam voluntati imperantium imperium committatur. Quapropter dum de formis minus vitiosis tractatum instituumus, merito ab iis quæ legibus reguntur, initium facimus.*

MEMBR. I.

DE

REBUSPUBL. QUÆ LEGIBUS REGUNTUR.

ARTIC. I.

DE

COMMODIS LEGUM.

1. Nullas leges nullumque Jus scriptum observari in optimâ Republ. sed imperantes pro suâ prudentiâ vivere bene, ultrò facere justa & honesta, unâ parentibus vivam legem existere virtutumque imaginem, & inde firmam aliquam & constantissimam gigni amicitiam; contra in vitiosissimis formis voluntatem corruptam imperantium regere & odiorum contemptusque causam exillere, in præced. diximus. cumque hæc voluntas, quæ tanquam Jus debebat conservare civitatem, dissolvat eandem: stante & positâ hæc, malo aliter occurrere non potest, quam si restringatur & temperetur nec penitus libera relinquatur: id quod fit, si qui præsumunt cogantur

ex legibus imperare. *Hac ratio procedendi in contemplatione facit, ut qua de legibus dicenda sunt exacte & ex suis causis cognoscamus, naturamq; earum eo magis aperiamus. Et hancce in speculationem induxit mo Tacitus 3. annal. 26. Quando ait: Vetustissimi mortalium, nullâ adhuc malâ libidine, sine probro scelere, eoque sine pœnâ aut coercitionibus agebant, neque præmiis opus erat, cum honesta suoapte ingenio i. e. propter se & quod honesta essent peterentur, & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum verabatur. vel ut Ovidius loquitur 1. Metamorph.*

Proque metu populum sine vi pudor ipse regebat:

Nullus erat justis reddere jura labor.

Scilicet quod demonstravimus superioribus, in optimâ republ. omnes Jure non scripto uti & ultrò facere qua decet, nec legibus indigere, id cum poetis fingit Tacitus olim contigisse, ut quanam sint proprietates optimæ Respubl. ostendat. At postquam exorta æqualitas i. e. postquam nonnulli sese efferrunt & ceteris prevalere niterentur, & pro modestiâ ac pudore ambitio & vis incedebat i. e. & alii callidis artibus alii violentiis remediis & aperte imperia invadere laborarent omni exortâ modestiâ; provenire dominationes i. e. herilisa imperia & camprimis tyrannides, multosque apud populos æternum mansere; eas scilicet qui servili erant ingenio & herilibus imperiis adsuescieri poterant. Quidam statim aut postquam Regum petzsum leges maluerunt. Vides lector, Tacitum narrantem contigisse quod philosophum decet speculari, ansam nobis præbuisse subtili in legum usum & naturam speculari.

2. Est autem propriissimè loquendo lex oratio seu propositio dirigens actiones imperantium & parentium à voluntate utrorumque profecta. *Nam part. 1. diximus, leges dirigere actiones humanas ita: quod sint propositiones universales, sub quibus homines casus singulares subsumentes conclusionem suis actionibus comprehendunt. Quod enim in theoreticis syllogismis est conclusio, hoc in practicis est operatio. Quapropter patet, nos rectè legem per orationem vel propositionem definiisse. Requiritur vero ad perfectam legem consensus imperantium & parentium. Si enim soli imperantes potestatem legum ferendam habent, imperium exercent hæc in nolentes & à justis herilibus parum differunt: quidem interest, an quis voluntatem habet corruptam in scriptis promulget suam voluntatem an ore pronunciet: imperat enim utroque modo corrupta voluntas in nolentes & invitos. Ad hoc fortasse ejusmodi lex minus perfecta conducere posset, ne imperantes faciliè voluntatem & quod semel placuit mutare queant. Ad perfectam ergo legis naturam videtur requiri & imperantium & parentium consensus.*

Aristo-

Ambroscus lib. 1. Rhet. cap. 15. ait: καὶ ἄλλος αὐτοῖς ὁ ὕμνος οὐδὲν ἴσιν.
 Et omnino ipsa lex pactum quoddam est. *Id perfectam legem esse, & in definitionem faciendam iudicia erunt quae circa huius effectus & comoda dicendi sumus.*

2. Lex facit, ut sine affectibus imperetur. *Nam lex est oratio perpetuo permanens & non mutabilis: homo autem qui suo intellectus practico praestitit solida prudentia & virtutibus parum instructus orationes, quas facit circa aequa iusta & honesta, sepe mutat; quia a iudicium intellectus in non virtuosus rapitur quò ducunt affectus.* Hinc *Aristoteles 4. de Republ. cap. 16. Qui mentem praesse atque imperare jubet, is Deum & leges imperare videtur jubere: qui vero hominem jubet addit & feram.* Hinc *patent quærela Juvenum apud Livium lib. 2. cap. 3. cuius supra quoque mentionem facimus; Regem hominem esse, à quo impetres. ubi jus tibi injuria opus sit: esse gratiae locum esse beneficio; & irasci & ignoscere posse, inter amicum & inimicum discrimen nosse. Leges, rem surdam, inexorabilem esse, salubriorem melioremque inopi quam potenti: nihil laxamenti nec veniae habere, si modum exceferis; periculosum esse in tot humanis erroribus solâ innocentia vivere.* Scilicet, *quod salutare legibus inest, hoc in eadem reprehendebant homines nequam & improbi; quia sua nequitia obviam huic iri videbant. Quoad hoc ergo vitiositatem aliquam & cassam motuum tollunt, quod commendat vitiosam imperantium voluntatem, quae hæc atque illuc affectibus rapitur multaque per contumeliam per gratiam facere suadet. dum enim coguntur adherere legibus imperando, contingit, mentem quandam affectibus non corruptam praesse.* *Consultur ergo imperantibus per leges non aliter ac medicis qui ipsi aegrotantes aliorum consilia audire solent. Corrigitur enim iudicium imperantium, quod sibi relictum perversum est, à legibus & in viam reducitur.*

4. Secundò efficit lex, ut de imperio subditi conqueri & illud velut injustum accusare nequeant. *Nam lex perfecta consensu parentium condita valet tanquam ex pacto: unde fit, ut parentes, in quos ex lege quid statuitur conqueri nequeant.* *Dicimus enim, volenti non fieri injuriam.* *Patet ergo leges facere, ne injustitia in civitate regnet.*

5. Minuitur tertiò odium & invidia erga imperantes qui non pro sua sed legum voluntate imperant. *Nam si quid minus ardeat, quando scilicet malis pars insurguntur, principium magis legibus quam imperantibus inesse videbitur.* *Oidium vero ob malum erga eam, in quo huius principium non est, injustum est.*

6. Introducitur quoque mediantibus legibus aequalitas in iudicendis poenis, impediturque crudelitas, quam qui pro sua vo-

linitate imperant exercent. *Nam licet varia peccatorum sint genera; constitutis tamen ordinariis penis, quas sine causa excedere non licet, terminis inclusa potestas puniendi à crudelitate imperantes abstinere.] ne patet ex iis que parte 2. lib. 2. de delictis differimus.*

ARTIC. II.

DE

LEGUM IMBECILLITATIBUS.

1. Leges non reddunt civitatem beatam, perfectam vacuamque ab omnibus debilitatibus. *Nam leges hanc vim non habent ut imperantes parentesque perfecte justos reddant. Justitia enim, que virtus est perfecta ex omnibus virtutibus constans, alia ratione non paratur, quam si homines naturalis prudentiâ & ad virtutes morales propensione & inclinatione instructi disciplinâ & adsuâctione à tenore perficiuntur. Leges vero tantum promissis adducunt homines ad virtuosas actiones edendas (que etiam à non virtuosis edi possunt: contingit enim eum, qui non justus est, agere quod justus operatur metu scilicet pœnæ vel spe præmij, non per se & amore virtutis) improbos à vitiosis actionibus metu pœnarum deterrent. Quo ipsos, ut ulterius nihil perficere queant, quam ut homines à vitiosis actionibus abstineant & virtuosas non tamen virtuose agant. Cum vero tunc beata sit civitas, si singulis virtuose operentur: apparet leges hanc vim non habere, ut civitatem beatam, perfectam & ab omnibus debilitatibus vacuum reddant. Qui enim metu pœnarum abstinere ab actionibus vitiosis & spe præmiorum operantur virtutibus conformia, cessantibus his aliter operabuntur: peccabuntque, si impune licebit. Manebitque adeo in his principium malorum; & sic civitas adhuc suis imbecillitatibus laborabit, non obstantibus legibus. Id ipsum Delabella, quamvis adulandi animo, verè tamen dixit, legibus delicta puniri, mitius in eos à quibus metuuntur delicta, melius in pasturos damna ex delictis provideri, ne peccetur. 3. ann. 68. fin.*

2. Inesse legibus & alia potest imbecillitas, si calliditas accedat in iisdem ferendis. *Nam contingit leges callide ferri in perniciem alterius partis civitatis quam altera suppressam vult, & hoc pacto injustos esse. Quomodo enim circa pacta contingit, ut dolo malo vel vi metuve iniuria iniusta fiant. (Circum hac enim præterea pollicetur prætor restitutionem in integrum) ita & circa leges, que itidem in consensu subsistunt & pacta quedam sunt. Qui enim omnia in se trahunt reliquos, quibus dominari nituntur, aut vi aut dolo ad consentiendum in leges perniciosas sibi trahunt. Hos ut ita doceamus, ansam rursus nobis præbet elegantis illa textus Taciti 3. annal. 26. quando ait: Hæ leges primò rudibus hominum animis simplices erant i. e. sine furore & fallaciis feriebantur.*

bantur. maximèque fama celebravit Cretenſium, quas Minos; Spartanorum, quas Lycurgus; ac mox Athenienſibus quaſtiores *s. e. fabrilium excogitatas jam & plures Solon præſcripſit.* Scil. eo tempore civis committēbant certis *L. Latoribus* negotiorum condendi leges & ita sine fraudē condēbantur, prout salutare videbantur toti civitati & singulis ejusdem partibus. Quando verò à partibus civitatis inter se contendētibz leges conficiuntur, semper altera ab altera vel vi vel fraudibus consensus parare nititur, ut ita ex legibus suam salutem alterim perniciem consequatur. Quo ipſo conſingit & injustas leges, taliaque comprehendentes, quā in perniciem partiam Reipubl. vergunt, condit. Tacitus hoc circa Reipubl. Rom. docet. l. 3. ann. cap. 27. quando inquis: Pulſo Tarquinio adversum Patrum factionē multa populū paravit tuendæ libertatis & firmandæ concordæ: creatique decemviri, & accitis quæ usquam egregia, composiæ XII. tabulæ, finis æqui Juris. *s. e. ultimum fuit quod Roma consentientibus ordinibus sine fraudibus & vi accepit; cetera sequentia vi & fallaciâ condita sunt.* Nam fecitæ leges, etſi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen diffensione ordinum, senatus patriciorum & plebis, & apiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob prava per vim latae sunt. Ejusmodi fuisse *L. Apuleia*, per quam pulſus est Metellus Numidicus & *L. Clodia*, quæ Cicero. Hinc Gracchi & Saturnini turbatores plebis; nec minor largitor nomine Senatus Drusus; corrupti spe civitatis communiçanda, aut illuſi per intercessionem socii. Ac ne bello quidem Italico, mox civili omiſſum, quin multa & diversa à tribuni plebis ſciſcerentur; donec *L. Sulla* Dictator, abolitis vel converſis prioribus cum plura addidiſſet, otium ei rei, ut scil. super condendis legibus non amplius diffensiones essent, haud in longum paravit, statim turbidis Lepidi rogationibus. neque multò post, Consulatu Pompei & Crassi scil. tribuni reddita licentia, quoquo vellent populū agitandi, & ita pernicioſis legibus turbas movendi. Jamque non modo in commune, sed in singulos homines latae quaestiones: & corruptiſſimā Reipubl. plurimæ leges. Ex hisce constat, mala Reipubl. legibus non tolli, si dolo & vi ferantur: adeoq; has in parte suos defectus habere, ut civitatem perfecte beatam reddere nequeant.

3. Legum & hæc imbecillitas est, quòd quandoque oblivione, quandoque contemptu aboleantur, interdum graviora mala concitent, quàm quorum abolendorum gratiâ latae sunt. Nam si levioribus utaris penis contemnantur leges: neq; enim quales quales stantinas penas suffices pro exstirpandis vitiis præſertim inveteratis; quia nec corporis quidem morbos veteres & diu auctos, nisi per dura & a pe-

ris coërceas. corruptus scil. & corruptor, æger & flagrans ar. imus

haud levioribus remediis restingendus est, quam libidinibus ardescit. tot à majoribus repertæ leges, tot quas D. Augustus tulit; illæ oblivione, hæ (quod flagitiosius est) contemptu abolitæ securiorem luxum fecere. nam si velis quod nondum vetitum est, timeas ne vetere. arsi prohibita impune transcendendis, neque metus ultra, neque pudor est. 3. ann. 54. *Ex his discimus, si non satis viri magis leges habeant, nonnunquam eas ansum uberius peccandi prætere. Quod si in puniendis improbis severitè persistas, movebunt improbi, qui à vitio abstinere nequeunt metu popularum. Exemplum præbet Cæcina, quem juvenem Galba quaestorem in Bæticâ, impigre in partes suas transgressum, legionî præposuit; mox compertum publicam pecuniam avertisse, ut pecularem flagitari jusset. Cæcina ægrè passus, miscere et turbare cuncta, suam damnationem bello civili eludere & ita privata vulnere Reipubl. malis operire statuit. 1. Hist. 53.*

4. Leges sine administratoribus esse nequeunt, & inde rursus quaedam imbecillitates. *Nam nisi sint legum defensores, qui majestate quâdam polentes vim addant iisdem, ut serventur, frustra erunt lata. Hanc vim defensorum sæpè percurrunt improbi homines. Unde factum, ut vix ulli legumlatorum existimâre legibus parari auctoritatem posse, sine deorum cultu. Et hinc tam varia de diis ad multitudinis persuasionem & ad legum usum fabulosè ab Ethnicis excogitata sunt. Id quod ipse Ethnicus Aristoteles refert 12. Metaphys. cap. 8. Tacitus 3. ann. c. 6. Nobis Romulus, ut libitum imperitavit: dein Numa religionibus & divino jure populum devinxit. Hinc Cic. lib. 2. d. LL. Sit igitur hoc jam à principio persuasum civibus, dominos esse omnium rerum ac moderatores deos, ea quæ gerantur eorum geri judicio, ac numine, eosdem optimè de genere hominum mereri, & qualis quisque sit, quid agat, quid in se admittat, quâ mente quâ pietate religiones colat, intueri, piorumque & impiorum habere rationem: his enim rebus imbutæ mentes haud sanè abhorrebunt ab utili & à verâ sententiâ. Sed qui ad vitantes adjecti à teneris non sunt, quemadmodum qui Platoni Titanum è genere dicuntur, & diis celestibus & magistratibus adversantur ut adeo leges sæpè sprete jaceant. His accedit, quod populus Phylaxæ, qui libros non modo, in quibus leges scriptæ habentur sed etiam facta hominum observare & ad leges revocare debent sæpè corrupti pecuniâ vel affectibus id negligant. Hinc peritæ, quod narrat Tacitus 1. ann. 2. provincias tyranni eum statum, quem Augustus introducebat non abnuisse, invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, potestemò pecuniâ turbabantur. Est porro & alia causa, quare legibus confuendæ sint administratores. Nam cum leges de omnibus casibus ferri neque-*

ringentibus, nec in omnibus casibus locum habeant: esse in cussate debent
 quo interpretentur leges, eandem extendendo ad casus, de quibus nō loquun-
 tur. & restringendo, sic ubi in hoc vel illo casu non procedant. Cū etiam
 sensus (sepe numero obscurus sit, convenientem sensum erui necesse est. De
 interpretatione extensivā hoc testatur Julianus l. non possunt 12. ff. de LL.
 & Peditanus citante Ulpiano in l. 13. ff. eod. Sed si ii. penes quos legum ad-
 ministratio est, improbi homines sint, quid illa proderunt? Poterunt etiam
 extendi ad casus, ad quos extendi nō debebant, & restringi in casibus in quibus
 nō debebant. Quin si paulo obscuriores sint, affingi eisdē planē alienus sensus
 poterit: praesertim si authentica interpretatio administratoribus sit concessa.
 Eiant ergo hoc pacto ob improbitatem hominū leges quasi cereae & flexibiles
 in quacumq; partē: & ita improbi existētib; administratoribus parum
 praesidii eisdem inest. De quo conqueritur Segestes apud Tacitum l. ann. 58.

5. Ex his patet, Respubl. in quibus cives ad perfectas virtutes non
 educantur, aliquid sollicitatis consequi, si qui praesunt ex legibus imperent,
 multis tamen adhuc imbecillitatibus laborare.

MEMBR. II.

DE

REBUSPUBL. PAULATIM A VITIOSISSIMIS ABEUN-
TIBUS.

I. Præmissis quibusdam, quæ circa legum utilitatem dicen-
 da fuerunt, commodè nunc species Monarchiarum, Democratia-
 rum, Oligarchiarumque à vitiosissimis formis abeuntium contem-
 plari poterimus. Nam multum solitur malitiae mediātib; legibus
 in singulis formis hisce. ut ex præced. patet.

ARTIC. I.

DE

MONARCHIIS A VITIOSISSIMA TYRANNIDE
ABEUNTIBUS.

I. Prima species Monarchiarum à tyrannide abeuntium est re-
 gnum barbaricum. Est autem barbaricum regnum monarchia quā
 quis heriliter imperat in homines ferviles & alio imperio regi ne-
 scientes. Hoc autem regnum firmitus esse tyrannide inde constat; quia
 desituitur iniustitiā, qua inest tyrannidi; neq; enim, ut in tyrannide, in
 liberos homines heriliter imperatur. Quin natura congruum est ejusmodi
 regnum, utpote in tali imperio positum, quale natura parentium exigit.
 Est ergo tutum & diuturnum, quia fit in volentes ita regi & per consequens
 legitimam est. Quicquid enim ex voluntate & consensu subditorum sub-
 sistit legitimum est: lex enim pactum quoddam est: ut præced. membr.
 ostendimus. Habet tamen & hoc regnum suas imbecillitates. Nam in-

Pppp

stittia

stria ejus & firmitudo dependet à voluntate vulgi ingenio servili pradii, quâ immutata, necesse est & regnum fieri injustum & motibus percelli. Est autem vulgus 1. superstitiosum: adeoq; si rex aliquid tantet quod contra præconceptam opinionem est, quam vulgus de religione & cultu divino habet, statim gignuntur turba. Hanc ob causam Augustus Ægyptum singulariter sibi regendam reservare voluit. Tacit. l. II. Ægyptum copiasque, quibus coerceretur, jam inde à D. Augusto equites Romani obtinent loco regum. Ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ fecundam, superstitione ac lasciviâ i. e. lascivitate animi discordem & mobilem, inciam legum, ignaram magistratum domi retineri. 2. Est & instabile ejusmodi vulgus in iis, quibus non est adfectum. Quapropter nisi regnum barbaricum sit avicum & vulgus adfectum familia certa parere, nihil diuturni habet. 3. Vulgus servile & barbaricum amat domesticos mores, incognitos odit. Nam de nullâ re judicare valens amplectitur tantum ea quibus est adfectum; incognita pro vitio habet. Hinc quamvis nonnunquam à peregrinis reges petiisse barbari deprehendantur: nisi tamen statim mores ipsorum domesticos adsumperint reges, iterum de regno depulsi sunt. Elegans hac de re est exemplum apud Tacitum 2. ann. 1. & seqq. de Venone quem Parthi Româ petiitum accepere lætantes, ut fermè ad nova imperia; mox aspersionati sunt, cum subaret eos pudor, quasi degeneraverint, petendo alio ex orbe regem, nec inter ipsos educatum, sed hostium artibus infectum i. e. moribus generis hostilis imbutum. Accendebat dedignantes & ipse Venones diversus à majorum institutis, raro venatu, legni equorum curâ, quoties per urbes incederet lædica gestamine, fastuque erga patrias epulas. Irridebantur & græci comites i. e. oratores & historici græci, quibus more Romanorum utebatur, ac vilissima utensilium annulo clausa i. e. vascula in quibus cibum posuere servabatur obsegnata. Sed prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis & honestis. Ex hisce patet, quamam barbaricis regnis insint imbecillitates.

2. Secunda monarchiarum species est regnum æsymneticum. Definitur Aristoteli æsymnetia, tyrannis optiva, seu consensu & suffragio populi delata. Differtq; à tyranni de possessione, quod fundata fit in Jure voluntaria; & per consequens legitima sit. Quicquid enim ex voluntate & consensu ibi in aliquem statuitur, justum, vel ad minimum non injustum est. Non est autem æsymnetia unius generis; quia alia confertur ad totam vitam & ita indeterminata est, alia est determinata vel certo tempore, vel usu, quando confertur ad certa res gerendas, quibus finitis & illa finitur. Oriuntur autem habent æsymnetia à necessitate,

se, quando populus liber videns, se aliâ ratione saluum non esse, eligit aliquem eiq; concedit imperium herile. Hoc circa Dictaturam, quæ species quadam asymmetria fuit, testatur Livius lib. 2. cap. 18. quando ait: Supra belli Latini metum id quoque accesserat; quod triginta jam conjurasse populos, concitante Octavio Mamilio, satis constabat. In hac tantarum expectatione rerum, sollicitâ civitate, dictatoris primum creandi mentio orta. Hoc isidem vult Tacitus, quando ait l. ann. 1. Dictaturæ ad tempus sumebantur i. e. pro tempore prout exigebat necessitas. Nam quando herile imperium uni commissum est, strictius cives parere coguntur: sed quod tempore necessitatis salutare est. Liv. citat. loc. Creato dictatore primum Romæ, postquam præferri secures viderunt, magnus plebem metus incescit, ut intentioniores essent ad dicto parendum, neque enim ut in Consulibus, qui pari potestate essent, alterius auxilium, neque provocatio erat: neque ullum usquam nisi in curâ parendi auxilium. Sabinis etiam creatus Romæ dictator (eò magis, quod propter se creatum crediderant) metum incussit. Est autem asymmetria magno cû periculo civitatis conjuncta. Nam si conferatur ad tempus, appetitur ab eis qui præsumunt ad vitam; sedatur ad vitam facile transit in perpetuâ tyrannidem; quia student qui præsumunt imperiû ad suos posteros propagare & dum vivunt tyrannidem ita firmant, ut liberis facile auferri nequeat. Testatur hoc ipsum historia Julii Cesaris & aliorum perpetuam dictaturam sibi asserentium.

3. Tertia monarchiarum species est regnum Laconicum, quod maxime legibus adstrictum nihil potestatis regi relinquit, præterquam quando extra urbem est in bello, & civibus ut dux militaris imperat. Nam reges Laconici tempore belli habebant ut perpetui duces jus vite & necis. Est autem regnum laconicum aliud gentile & quasi hereditarium, aliud electivum. Recedit ergo regnum hoc à tyrannide, quia rex legibus subicitur, quando domi agit, & lege imperat. Sed laborat & hoc imbecillitatibus, quod scilicet ejusmodi reges perpetuo occupati sint, quò liberentur à legum observantiâ, contra cives nitantur vim legum in eos conservare, nimis rigide quandoque adversus eos procedendo.

4. Quarta species est regnum heroicum, estque monarchia ob bene merita alicui vel familiæ integræ, ut ex hac semper unus prælit, concessa. Estq; & hac in lege & voluntate parentium fundata & præterea in meritis vel imperantium ipsorum vel familia, ex quâ sunt oriundi. Differtq; præ cæteris longissime à tyrannide; quia fundata est partim in iusto legitimo ex voluntate scilicet parentium descendente, partim quodammodo in naturali, quia datur ob beneficia & merita vel ipsius regis vel majorum ejusdem, ex quibus oriundus est. Hoc autem regnum his imbecil-

litariibus gaudet, quod regis filii in delictis & voluptatibus educati sapienter bestis similes fiant & propterea summè contemnendos se præbeant, aut etiam maximè injuriis afficiant subditos extorquentes pecuniam eisdem, ut luxuriose vivere queant. Verùm nisi extremè malitiosi evadant, non facile imperium amittunt; quia videtur imperium his naturaliter deberi. Consequitur & suum interitum nonnunquam, quando plures sunt in familiâ qui de imperio contendunt.

ARTIC. II.

DE

SPECIEBUS OLIGARCHIARUM A. PESSIMA. RECE-
DENTIUM.

1. Habent & Oligarchiæ suas species quæ pessimè contradistinguntur. Emendatur autem in his quoque vitiositas à legibus, dum Jure legitimo fit justum quod naturaliter non est, dumque qui præfunt non pro suo placito, sed ex legibus imperant. Nam part. I. demonstravimus, ex quibus causis quod naturaliter justum non est quandoque ex lege Justum fieri possit.

2. Ut autem singularum specierum fundamenta, & in quantum à vitiosissimâ abeant, intelligamus, reperimus, vitiosissimam oligarchiam eam esse, in quâ sine legibus pro suo arbitrio imperant divites summæque imperium pro lubitu in alios transferunt: unde plerumque hereditaria est, quia, quilibet dat operam, ut ad liberos suos imperium transferat.

3. Prima ergò species Oligarchiæ minus vitiosæ est, quando ea quidem est hereditaria & imperium qui præfunt unâ cum suis bonis ad liberos transferunt, ex legibus tamè imperant. In hac oligarchia specie cessant incommoda quæ inde oriuntur, quod oligarchici pro suâ voluntate impotent, præcipiendo heriliter parentibus perniciosâ sibi utilis & proficua, it. inde, quod contra voluntatem parentium & in eas invitos imporetur: adeoque & in Jure legitima hæc species fundata est & secundum Jure legitimam in hac imperatur. Originem autem huic species præbet potestas divitum paulò minor, quam requiritur, ut sine lege pro arbitrio imporetur. Quapropter hoc agunt divites, ut secundum leges quidem exerceatur imperium, sed hereditarium & ad liberos devolutum.

4. Secunda species oligarchiæ à pessimâ recedens est ea, quæ non hereditaria sed electitia est, potestatem autem ex lege habent eligendi qui ipsi imperant & quidem ex numero eorum qui censum legibus definitum habent. Contingit hæc secunda species paulò magis abiens à pessimâ, quando divitum tanta potentia non est, ut imperium hereditarium facere queant: interim pauperum numerum suâ potentia excedentes inhaerent huic principio seu axiomatici, divitiibus velut

sape-

superioribus imperium deberi; & hoc ipso obtinent, ut nemo alius admittatur quam sanctum vel sanctum censum habens; sibi que jus eligendi arrogare: na forte esse quandoq; & ex aliis magistratus querantur. & Jui cui iniunguntur evortantur. Habet hæc species incommoda quedam cum pessima communita, quod scil. ab imperio persone debitum censum non possidentes semper excludantur, & proinde apud eos potissimum, qui satis prudentia habent, ut ipsi quoque imperare valeant, stomachatio & invidia oriatur. Commoda autem insunt huic species omnia, quæ à legibus proveniunt: & præter hæc etiam, quod non temerè quilibet dives imperium consequatur; sed qui præ cæteris divitibus idoneus videtur: quia imperium non hereditarium, sed electivum est: quo ipso hæc species præcedenti primâ melior est.

5. Tertia species est, quando census definitus talis est, cuius quamplurimi sunt participes, qui propterea ex LLibus imperant: Hæc species, præter commoda, quæ insunt cæteris à pessimâ oligarchiâ abeuntibus, & hoc habet, quod nimirum non tam multi, ut in cæteris oligarchiis excludantur à participatione imperii. Unde eò minor invidia.

6. Et hæc fermè sunt species Oligarchicæ recedentes quædem paulatim à pessimâ & vitiositatem ejus emendantes, per hoc, quod leges in hisce imperent; non tamen carentes suis imbecillitibus, quæ partim circa singulas enarratæ sunt, partim etiam cognosci possunt ex iis, quæ membr. 4. art. 2. de imbecillitatibus LL. disseruimus. Nam cum hæc forme omnem suam bonitatem à Legibus habeant & præterea nullam, quæ legum defectus corrigantur: sequitur eas laborare omnibus imbecillitatibus, cum quibus diximus leges conjunctas esse. Leges enim quamvis studeant occurrere malis: non tamen efficere possunt, ut propterea singuli suo statum contenti sint. Ita v. g. leges oligarchicæ nonnunquam prohibent filios unâ cum parentibus aut duos fratres simul imperare; ne occasio detur familia ad se solam trahendi imperium: At quia hoc ipso multi divites ab imperio excluduntur; seditiones quamplurimæ inde gignuntur. Ita nonnunquam leges eligendi Jui conferunt plebi, quæ salutare videtur, dum qui præsent magis ex voluntate subditorum, tanquam ab hisce electi imperant. Sed hoc ipso sæpenumero causâ malorum existunt; dum divites plebej blandiuntur; ambitu imperium querentes. Item salutaris videtur in Oligarchiis lex, quæ jubentur magistratus reddere plebej rationes gesti officii: at hoc sæpenumero maximè detrimentosum est. Nam divites magistratum non ritè gerunt, sed ad placitum vulgæ: gignunturque inde demagogi.

7. Dançai & accidentia principium mutationum existentia: Qualia sunt quibus potentia immutatur. Nam omnis oligarchia fundata est in divitiarum potentia, quæ prevalent. Quod si hæc immutetur, con-

cidit fundamentum, cui leges oligarchice superstructa sunt: Et ipse quoque vim omnem amittunt: a potentioribus quippe perumpuntur, v.g. si minus ex divitum numero potentia ita augetur, ut hic solum ceteris prevaleat, studebit hic tyrannidem invadere, & omne imperium sibi arrogabit. Contingit hoc tempore bellis sibi ex divitibus committitur exercitum ex stipendiariis militibus constans: hic enim favorem militum sibi comparans potens evadit & validus ad suppressendum ceteros. Contra etiam accidit, populum numero superiorem reddi divitibus, quo ipso motus in democraticam fit. Similiter etiam accidit, legibus determinatum esse certum censum, sed florente civitate augeri facultates civium ita, ut plerique civos fiant, harum participes, quo factus status redditur popularis.

ARTIC. III.

De

SPECIEBUS DEMOCRATIARUM A PESSIMA RECEDENTIUM.

1. Nascuntur species democratiarum a pessimâ recedentes ex principio, quod facit plebejos cogi ad committendū imperium legibus. Nam si legibus regantur vitiose forma, malitiam harum mitti, gari demonstravimus membr. 1. artic. 1. huius cap. Est autem principium faciens, ut plebeji legibus committant imperium nec pro suâ voluntate impereant, si civitas non sit potens nec provincias aut civitates sibi subiectas habeat tributarias. Nam defectus tributorum & vectigalium efficit, ut plebei pauperes nequeant comitiis & iudiciis interesse, quod quando fit, legibus imperium committunt.

2. Prima ergo species est, quando omnibus qui liberi homines sunt aditus patet ad imperandum & participes sunt consiliorum & iudiciorum, sed legibus committunt imperium. Hac species insigni illâ vitiositate, qua pessima democratie inest, destituitur. Nam in pessimâ democratiâ imperat bellum multorum capium voluntas nimirum corrupta plebejorum: at in hac lex, qua est quadam constans & perpetua ratio, licet in arbitrio plebis fundata existat. Oritur autem hac forma, quando non superent civitati tributa & vectigalia, ut pauperes qui intersunt iudiciis sportulas consequi queant: hos enim casu legibus imperium relinquuntur.

3. Secunda species est, in quâ omnes liberi homines, qui nullâ infamiâ notati sunt, participes existunt imperii. In hac enim secundum leges imperari necesse est; legem namque esse oportet, quæ iubeat excludi infamiâ notatos. Deinde & virtutis quodammodo habetur ratio; quia coguntur qui participes esse volunt imperii, abstinere à vitiosis actionibus infamiam importantibus. Quæ secus se habet in pessimâ democratiâ, in quâ

quâ voluntas pessimorum & flagitiosissimorum hominum pro lege habenda venit.

4. Tertia species est, in quâ certus aliquis census legibus determinatus est, quo instructi esse debent qui imperii participes esse volunt. *Hæc itidem emendat vitiositatem pessima democratiæ; quia 1. legi committitur imperium 2. non admittuntur pauperissimi insidias fruentes bonis divitum, sed si qui tantum census habent, ut orari possint.*

5. Quarta species est fundata in lege edicente æqualitatem divitum pauperumque, & reddente omnes æqualiter participes imperii. *In hac formâ divites non æquè subjacent imperio pauperum minuiq; insidiis sunt exposti, ac in cæteris formis. Tantum eatenus hic status democraticus est, quatenus pauperes numero suffragiorum exsuperant divites.*

6. Hæ omnes formæ pessimâ democratiâ durabiliores sunt: laborant tamen defectibus quas diximus inesse iis formis, quæ nihil boni præterquam à folis legibus habent. *Nam in hisce demagogia non æquè locus est; quia ex legibus imperatur; in pessimâ enim, ubi voluntas plebis pro lege habetur, trahitur plebs à blandis ductoribus, ut perperet, quæ in perniciem divites detrahunt.*

CAP. IV.

DE

DISTRIBUTIONE BONORUM MOBILIIUM ET IMMOBILIIUM IN FORMIS VITIOSIS, ET EADEM ITA FACIENDA QVO QUÆ COMMUNITER OPTIMA. RESPUBL. EST. EMERGAT.

1. Distributio bonorum præsertim immobilium in vitiosis formis qualis qualis nulla naturaliter justa est. *Nam facultates nemini secundum justitiam distributivam rectè assignantur, nisi dignæ hisce sit. Nemo verò dignus iisdem est, nisi veram earum usum sciat. verum autem usum divitiarum soli liberales norunt: unde sequitur, in nullâ republ. justè distribui & dividi res nisi in optimâ, in quâ cura habetur, quæ omnes cives sint virtuosæ.*

2. Quamvis verò distributio bonorû seu rerum divisio in cæteris præter optimam rebuspubl. nulla naturaliter justa sit: aliter tamen ea fit in monarchiis & oligarchiis, aliter in democratiis. Videtur quoque dari modus dividendi res ita, ut inde emergat aliqua constantior republ. quàm cæteræ præter optimam republ. formæ sunt. Quâ de causâ de his nunc differendum erit.

MEMBR.

DE

DIVISIONE RERUM SEU DISTRIBUTIONE BONO-
RUM IN VITIOSIS FORMIS FIERI
SOLITA.

1. In democratiis nulla certa ratio dividendi res seu mobiles seu immobiles adhibetur. *Nā quod accinet bona mobilia, quicquid inventū vel occupatum fuerit, occupantibus cedit; omnes enim parem in occupandis rebus, que nullius sunt, libertatē sibi arrogans; cum democratia sint in equalitate & libertate fundata. Omnibus ergo facultas venandi, aucupandi, piscandi concedi solet. Circa immobilia ab hostibus capta pauperes dominum appetunt, sibi que assignari desiderant. Exemplo est apud Romanos lex agraria, que Cassio & Verginio CSS. primū promulgata; nunquam deinde sine maximis motibus rerum agitata est. Liv. lib. 2. cap. 41.*

2. In monarchiis & oligarchiis venationes, piscationes, aucupia sibi arrogant qui imperant; bonorum immobilium possessiones non nisi cum onere servitii & tributa præstandi pauperibus concedunt. *Herile namq; monarchiarum & divitum in oligarchiis est imperium: adeoq; & servorum in modum subditos tractant: ut instar peculii habeant quicquid bonorum ipsis relinquitur.*

MEMBR. II.

DE

REPUBLICA MEDIORUM

1. Mediorum republ. voco in quā divisio civibus in tres classes, divitum nim. mediorum & pauperum; ea habetur mediorum ratio, ut præsent. potentia tali instructi, quā superiores existere possint partim divitibus partim pauperibus, quò juncti alteri parti patienti injuriam, alteram superare valeant.

2. Hæc forma est 1. aliena à vitiis quæ democratiis oligarchiisq; intunt ob mores distortos divitum pauperumque. *Nam divites sunt contumeliosi, nec facile alios admittunt ad imperium, sed ipsi semper imperare volunt tyrannidem affectantes; exercentq; in pauperes imperium herile: unde in Oligarchiis turba & seditiones nascuntur. Contrā pauperes sunt malitiosi, fraudulenti, aliorum bonis infidias frucentes, it. humiles & abjecti, imperare nescientes aptioresq; ad servendum; quæ causæ sunt maximarum turbarum in democratiis. Unde sequitur, mediorum in utrosq; divites nimirum & pauperes imperium hic vitiis non laborare, quibus oligarchie & democratia. Medis enim imperantes nec contumeliosi sunt in pauperes aequè ac divites; nec divitibus fruunt infidias, ac faciunt, qui pauperes sunt; nec aequè sunt subjecti invidia ac divites.*

3. In

3. Inest 2. huic mediorem Reipubl. constantior quædam concordia. *Nam tanta inter imperantes & parentes non est morum contrarietas, ac ubi divites in pauperes vel hi in illos imperant: medi enim partim cum divitibus, partim cum pauperibus congruunt; divitibus pauperibusque, planè inter se pugnantibus; minor ergo erit mediorem cum utriusque, discordia, cessantibus odiis, que ex contrarietate oriuntur.*

4. Ex necessitate 3. coguntur & pauperes & divites quiescere, adeoque non facile in oligarchiam aut democraticam status mutabitur. *Nam moventibus pauperibus assistent imperantibus mediis divites; his moventibus stabunt à partibus mediorem imperantium pauperes: & ita ope alterius partis parentium semper pars imperans satis munita erit adversus eos, qui statum turbare nituntur.*

5. Ex his patet, quid respublica mediorem sit, & que commoda habeat, que incommoda oligarchica & democratica emendet vel tollat.

CAP. V.

DE

FORMIS MIXTIS.

1. Vidimus præced. cap. 4. quâ ratione ex divitiarum proportionem, si iis, qui mediocres divitias habent summa potestas committatur stabilis aliqua & media forma sit conficienda; & cap. 3. membr. 2. quid possint leges in vitiosis formis, si secundum has imperetur. Nunc contemplabimur cum Aristotele lib. 4. polit. latiusque, quod ibi tradit Philosophus persequemur, quàm varia genera rerumpubl. ex mixtione legum oligarchicarum & democraticarum orientur. Hæ enim mixtæ formæ sine dubio species simplices oligarchicas & democraticas etiam eas, quæ legibus reguntur, bonitate suâ superabunt. *Nam leges oligarchicæ late in salutem divitum & democraticæ in salutem pauperum defectus oligarchicos & democraticos retinent. Quin licet pro virtute feras leges deferendo virtuosus imperium, orientur multa incommoda que oligarchiis insunt, unde si leges oligarchicæ & democraticæ aristocraticæque miscerentur; nulla civitatis pars videtur conqueri posse, se præteritam esse.*

2. Mixtio legum oligarchicarum in salutem divitum & democraticarum in salutem pauperum vergentium vel ita fit, ut dignoscere nequeas, utrum status propendeat ad oligarchiam an ad democraticam. i. e. ut forma videatur esse & democratica & oligarchica, & tamen etiam neutra, quam rempubl. perfectè mixtam vocabimus, vel ita, ut status quodammodo ad oligarchiam propendeat, qui aristocraticus

craticus nominari solet; quia divites plerumque magis moribus exculti sunt, magisque honestati operam dant, quam pauperes; vël ita, ut status propendeat ad democratiam, qui popularis & politicus dici consuevit.

3. Hinc tria distincta nobis gignantur membra, nim. 1. de formis perfectè mixtis 2. de aristocratiis. 3. de populari seu politico statu. Quibus accedet quartum de mixtione quæ diversimodè sit respectu trium præcipuarum civitatis partium.

MEMBR. I.

DE

REPUBLICA EX DEMOCRATIA ET OLIGARCHIA PERFECTE MIXTA.

1. Mixtio democratix & oligarchix tribus contingit modis. Primus est, quando ex utrâque formâ sumuntur leges circa idem. v.g. *lex democratica est*; pauperes qui interfunt judiciis, accipiunt oportulas; *oligarchica*, divites qui judiciis non interfunt, multam danto. *Utraque lex circa judicia in eadem republ. lata reddit formam mixtam secundum primum modum.*

2. Secundus miscendi modus est, si medium sumatur eorum quæ in oligarchiâ & democratiâ recepta sunt. v.g. *esto civitas, quam si redere oligarchicam velis, legem conficere talem necesse habeas: nemo admittitor ad magistratum nisi facultates ipsius 10000. aureos excedant; si eam democraticam habere velis, ut talis tibi faciendæ lex sit: nemo admittitor cujus bona 4000. excedunt: gignetur status mixtus, si lex fiat: si creantur magistratus, quorum bona nec infra 4000. sunt nec 10000. excedunt. Hæc enim lege lata status nec democraticus nec oligarchicus dici potest; sed potius incidit in republ. quam mediocrum cap. 4. membr. 2. vocabamus.*

3. Tertius miscendi modus est, quando ex duobus, quorum alterum oligarchix, alterum democratix proprium existit, fit una lex. v.g. *si lex fiat: nulla census ratione habitâ fiat magistratuum electio. est hæc composita ex duobus, quorum alterum democratia, alterum oligarchia est proprium. Nam magistratus eligi oligarchicum est; ex nullo consensu sumi, democraticum.*

4. His tribus modis mixtione legum factâ gignetur forma, quâ totâ inspectâ non apparet utrum magis ad oligarchiam an ad democratiam propendeat; & quamvis durante hac formâ cessent querelæ: rarò tamen hoc legum æquilibrium & non nisi magnâ curâ adhibitâ conservari potest. *Nam facile contingit, alteram partem potentia prævalere, quæ leges tales non diu admittit. Videtur id innuere*

TACITUS.

Tacitus 4. annal. 33. quando ait: Nam cunctas nationes & urbes, populus, aut primores aut singuli regunt, dilecta ex his & constituta i. e. mixta in eum modum, quò nunc diximus, Reipubl. forma laudari facilius quàm evenire; vel si evenit, haud diuturna esse potest. Cuius causa nulla alia est, quam quòd facile contingat, aliquam partem prevalere; quia à medio & equalitate facilè abitur; idque tunc possissimum contingit, si civitas sit potens & in pace constituta. Tacit. 2. H. 38. Nam rebus modicis aequalitas facilè habebatur, sed ubi subacto orbe & æmulis urbibus regibusve excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, i. e. sine externo metu domi potentiam quarere datum est; prima inter patres plebemque certamina exarsere. Quæ autem forma non nisi metu externorum subsistit ex se diuturna non est. Scilicet Romanorum, equalitas, quam incendebant legibus non satis firmis erat munita. Id verò nisi fiat, & leges equalitatem præcipientes strictè serventur, facilis contingit mutatio.

MEMBR. II.

DE

ARISTOCRATIIS.

Aristocratiaë duorum generum sunt: & quidem 1. vocantur aristocratiaë, si mixtione ex oligarchicis & democraticis legibus facta resultet ejusmodi forma, quæ ad oligarchiam propendeat. 2. Si ex virtute divitiis & popularitate fiat mixtio, ita tamen ut eorum, qui divites & virtuosi sunt, præcipua ratio habeatur. Nam ut solius virtutis respectus habeatur non nisi in optimâ republicâ contingit.

1. Est verò aristocratiaë communis quædam species Nobilium imperium. Nam nobilitas est quiddam in divitiis & virtutibus majorum consistens. Ergo imperium nobile est forma quædam ex divitiis & virtutibus mixta.

3. Habent aristocratiaë principia everfionum cum oligarchiis communia. Nam quando qui divites sunt aut divites & virtuosi simul reliquis preferuntur, nascitur æque ac in oligarchiis, in quibus divites omnia superiora habent, in exclusis ab honoribus invidia quædam, præsertim si ij sint exclusi qui magnos spiritus habent & concipiunt se virtuosos similes. Contingit autem tales existere multos; quia in communibus hisce aristocratiaë prudentia & fortitudo virtutes ea sunt, quarum ratio habetur; existimant verò audaculis & callidi homines se fortes & prudentes esse. Sunt ergo communes aristocratiaë ratione exclusionis eorum qui divites & virtuosi non sunt, quædam oligarchia.

4. Est ergò prima causa evertens aristocratias, quod his in formis excludantur multi à participatione imperii. Nam innum. præc.

ostendimus, multos dari, qui prudentes & fortes sese esse conceperunt, & proinde ducti invidiâ erga imperantes conqueruntur, se iniquè ab imperio excludi.

5. Secunda causa est, si qui in imperio sunt ceteros præ se contemnunt. Nam ita morati sunt, qui unâ vel alterâ virtute & non perfectâ præditi sunt, ut aequè ac divites ceteros vilipendant & contemnunt; sive reliqui nihil virtutis habeant, sive aliâ quâdam virtute instructi sint. Sic experientia hodiè testatur, eos, qui studio rei militaris dant operam, floccipendere eruditos. Inde autem odia & ira oriuntur in contemptu affectis. Par est ratio in iis aristocratiis, quæ sunt formæ mixtæ ad oligarchiam propendentes, si qui locupletes sunt & imperio eminenti studio summo ad contumeliosa facinora & cupiditates immoderatas atque injustas confertur.

6. Tertia causa est, si divites & virtuosus jam præ eminentiâ quâdam gaudentes studeant omnia superiora habere. Nam qui unâ aliquâ virtute velut fortitudine tantum polleant arripiunt occasionem sibi aliquam monarchiam parandi, tunc, quando magistratus diturnos gerunt ex virtute bellicâ.

7. Quæ reliqua in oligarchiis principia motuum existentia etiam aristocratiis inesse possint, facile ex his, quæ circa oligarchias superius tradita sunt, peti potest. Nunc vero singulas aristocratiarum species considerabimus.

ARTIC. I.

DE

ARISTOCRATIA QUÆ MIXTA FORMA EST PROPENDENS AD OLIGARCHIAM.

I. Debilis admodum hæc forma est, quæ ex divitiis & popularitate mixta propendet ad oligarchiam. Nam & perfectè mixtas formas propterea haud diturnas esse paulo ante diximus, quod facile ab æquilibrium abiri ad alteram partem possit, legibus non satis firmis existentibus. Quid ergo sperandum, si status versus alteram partem jam prominet, prævalentibus nullâ virtute instructis, quâ cupiditates honorum reprimere valeant?

ARTIC. II.

DE

ARISTOCRATIIS, IN QUIBUS PRÆEminentiam HABENT QUI DIVITES ET VIRTUOSI SUNT.

I. Præter generales causas, quas in ist. huj. membr. enarravimus, reperimus speciales, & hujus formæ, in quâ virtuosus præeminet.

minentia habent, proprias, quibus corrumpuntur *nim.* i. si plebs bellicosa existens vel ledatur vel in paupertate vivat, aut alia ob causam suo statu contenta non sit. *Nam fortitudo illa virtus est paucissima, ob quam pre- eminentia dari solet: ac proinde aristocratia, de quibus hic agimus, locum habent incivitatibus bellicosis: facile autem proficit plebs bellis adversa, si vel egestate laboret, vel alias statu suo contenta non existat. Testatum hoc facit respubl. Romana. Ita Livius lib. 2. cap. 23. Sed & bellum Volsicum imminerebat, & civitas secum ipsa discors intestino inter patres plebemque flagrabat odio, maxime propter nexos ob aes alienum. Fremebant, se foris pro libertate & imperio dimicantes, domi a civibus captos & oppressos esse: tutioremque in bello quam in pace, inter hostes, quam inter cives libertatem plebis esse.*

2. Haud levis motuum causa & haec est, si virtuosus perversa æmulatione ducti odia inter se foveant. *Nam hic est mos eorum qui unâ vel alterâ & non perfectâ virtute praediti sunt, ut æmulationis, qua aliâ solâ virtute delectantium virtutem non modo ipsam, sed & amicisiam auget. (gratissimum enim est perfectè virtuosus de virtute certare) mera agnata odia. Ponamus duos fortes, utrosque autem aut ambitiosos, superbos & inguis gloriæ cupidos aut avaros: pariet horum æmulationis mera odia, quia certamen non aequè est circa virtutes, quam de gloriâ aut divitiis, quas virtutibus suis sibi parare student. Ex inde fit, ut hac æmulationis non aequè tendat ad excitandas mutuo virtutes, quam ad hoc, ut alter alterum supprimat, ipsiusque famam minuat. Talis æmulationis existebat inter Cæcinam & Valentem de quibus Tacitus 2. H. 30. Hinc æmulationis ducibus, Cæcina Valentem ut sordidum & maculosum i. e. sordidum & infamem, ille Valens ut vanum ac tumidum i. e. arrogantem & superbum iridebant, Scilicet ut alter alterius gloriam vel commoda alia ob virtutes minuat, solent invicem vitia objicere, cum quibus virtutes conjuncte imminutionem quandam patiuntur. Vergis quippe talis æmulationis ad hoc, ut alter alterius fortunam morietur. 3. Hist. 65. inist. *Quae causa est, quare viri fortes æmulorum plerumque impatientes sint. Tacit. 15. annal. 6. Sed neque Corbulo æmuli patiens, & 4. annal. 3. Nam Drusus impatiens æmuli. Sic Piso Drusum haud fratris Germanici interitum truce, quam remoto æmulo æquior sibi sperabat. Ex his patet, quomodo æmulationis minus perfectè virtuosorum causa motuum existat.**

ARTIC. II.

DE

REPUBLICA NOBILIVM SEU PATRICIORVM.

1. Rempubl. nobilium seu patriciorum voco, in qua præmi-
nena

nent, qui nituntur divitiis & virtutibus majorum. *Nam, ut paulò ante diximus, nobilitas quadam dignitas est posita in divitiis & virtutibus auctis.*

2. Habet autem & hæc aristocratia similes cum oligarchiis causas corrumpentes, & primò quidem, si sint qui divitias recens acquisite propriasque virtutes habent æquè ac nobiles, excludantur autem ob defectum generis à participatione imperii. *Hi enim & stomachatione & invidia laborant, & propterea tumultuum auctores existunt.*

3. Secunda causa est, si non ex omnibus familiis imperent, sed ex quibusdam, fiatque familiarum distinctio. *Nam in ejusmodi aristocratiis similiter se res habet, ac quando oligarchie oligarchia est inserta. Hinc multi fiunt tumultus, si familia antiquiores eas, quæ recentiores sunt, præ se contemnant.*

4. Tertia causa seditionum est, quòd nobiles soleant contemnere plebejos tanquam habentes aliquod bonum quod ab his parari nequit. Præcipuum autem contemptus genus est, quòd plebejos à communione matrimoniorum arceant. *Id quoque comprobatur Respubl. Romana, in quâ hæc plebis adversus patres seditionis causa fuit.*

5. Frequens etiam est, ut nobiles à majorum virtutibus degenerantes nihil retineant imperio dignum, sed luxuriæ & otiosi libidine ducti se contemnendos præbeant. *Nihil enim magis vile videtur esse, quàm parva à majoribus tueri non posse.*

6. Existunt etiam nobilium inter se discordiæ eausæ motuum. *Similiter enim & in oligarchiis se res habet, quando divites inter se contendunt.*

7. Tandem contingit nobiles luxuriâ corruptos sua bona avita absumere, & pro parandâ pecuniâ ærarium spoliare aut alia crimina committere.

MEMBR. III.

DE

STATU POLITICO SEU POPULARI.

1. Politiam communem suprâ definivimus eam formam, quæ mixta ex oligarchiâ & democratiâ ad hanc paululum propendet.

2. Est verò hæc longè firmior, quàm illæ mixtæ formæ quæ ad oligarchiam propendent, de quibus modò egimus. *Nam in politis magis tenditur ad equalitatem, quæ facit homines esse equiori animo & præsentis statu magis contentos.*

3. Non

3. Non ergo facile contingere potest, ut hæc forma intereat, nisi fortasse nimium aucto populo, & plebe tribunos nascât, forma planè in democratiâ degeneret.

MEMBR. IV.

DE

RATIONE DIVERSIMODE MISCENDI FORMAS QUOAD
TRES PRÆCIPUAS CUJUSQUE CIVITATIS
PARTES.

I. Tres sunt partes præcipuæ, ex quibus omnis status Reipubl. æstimandus venit, (id quod superioribus per suas causas demonstravimus) Senatus, Magistratus & Judicia, & quarum respectu variæ mixtionis contingere possunt. Nam contingit iudicia esse aristocratica, magistratus oligarchicos senatum democraticum: Imò fit, ut alij magistratus oligarchici sint alij democratici. Contingit etiam aliam partem esse purè oligarchicam, vel purè democraticam aliam mixtam. Unde dignitur mixtio infinitis modis variari, fiuntq; forma mixte infinita. Quapropter, quò de singulis formis exactissime iudicium fieri possit, qualiter mixta sint; considerandum erit, quæ singulis in partibus oligarchica, democratica vel aristocratica sint, incho facto ab eâ parte quæ senatus vocatur.

ARTIC. I.

DE

S E N A T U.

1. Senatum voco eam civitatis partem, quæ deliberat de rebus ad Rempubl. & salutè totius civitatis pertinentibus. Velut de pace, bello, fœderibus, muniendâ urbe vel regione, de legibus ferendis, de exportandis & importandis, de monetâ & qualis cujusq; metalli valor esse debeat, de vitâ libertate, jure civitatis, civibus adimendis vel conservandis, et de rationibus, à supremis magistratibus reddendis.

2. Fit ergo Senatus vel democraticus vel oligarchicus vel aristocraticus vel monarchicus vel mixtus. Nam deliberant, vel de omnibus omnes, aut nonnulli, hiq; vel divites vel virtuosius aut unus. Omnes de omnibus deliberare est democraticum; nonnullos de omnibus oligarchicum vel aristocraticum; unum de omnibus monarchicum est. At si de quibusdam omnes, de reliquis nonnulli deliberent, mixtus quidam ratione senatus nascitur status.

3. Redditur senatus democraticus non uno modo. Nam variis modis contingit, omnes de omnibus deliberare, vel enim solis magistratibus deliberandi potestas conceditur, omnes autem vicissim magistratum gerunt; vel omnes conveniunt & vota ferunt, rogantibus magistratibus, idque, vel tribusim vel sine tribuum distinctione.

4. Uterque:

4. Uterque modus, & quando de omnibus omnes deliberant, & quando omnes vicissim imperant cum deliberandi potestate arguit pessimam democratiam; minus tamen mala est ea democratia in quâ tributim, quàm in quâ sine tribuum distinctione vota ferunt; quemadmodum & ea minus mala est, in quâ omnes conveniunt ut deliberent, quàm in quâ magistratibus conceditur potestas deliberandi. *Nam melius videntur plebei deliberare, si omnes conveniant, quàm si pauci sibi relinquatur: exinde enim, quòd omnes aliquam particulam sane mentis conferunt, totum aliquod effici potest melius eo, quòd unus vel alter solus sibi relictus decernit. Sed quando omnes conveniant deliberandi causa, melius est si tributim ferantur vota. Nam in hac forma non equò demagogus aliquis facillè populum in suam sententiam trahere valet.*

5. Democratiarum meliorù, quæ legibus reguntur, hoc proprium est, nonnulla magistratibus, nonnulla omnibus consultantia committi. *Nam indicium hoc est, plebem omnibus rebus gerendis adesse non posse, & proinde legibus imperium concedere, v.g. si omnes deliberent de legibus ferendis in de pace & bello; reliqua magistratibus committantur, indicium hoc præbet, plebem non semper convenire posse & propterea legibus imperium relinquere.*

6. Optimæ democratix signum est, si singuli magistratus à populo electi præficiantur iis rebus, quæ non nisi à peritis & prudentibus geri possunt, iisque deliberandi de rebus quibus præficti sunt, potestas concedatur; omnes verò conveniant, si rationes à magistratibus reddendæ sint, aut si de pace & bello deliberandum sit. *Nam in hac democratia singula fiunt secundum ususque virtutem, & quòd plebs habet ab ipsius facultate non est alienum: potest enim ea facillè de imperiis aliorum judicare, quàm ipsa imperare & deliberare.*

7. Senatus-oligarchicus vel aristocraticus est, quando nonnulli de omnibus consultant. *Si enim pauci divites, qui ad posteros transferunt imperium quòd sine legibus exercent, de omnibus deliberant, indicat hoc pessimam oligarchiam. Quòd si verò pauci divites de omnibus deliberantes vel ex legibus imperent & eligantur vel à lege vel ab omnibus vel ab ipsis, qui præsent, divitibus; incidit respublica ratione senatus in aliam aliquam mitiorem oligarchiæ speciem.*

8. Ex mixtione eorum, quæ dicta sunt, senatus modò politicus modò aristocraticus fit. *Nam si divites habeant potestatem deliberandi de pace & bello, omnes verò de legibus ferendis, de rationibus à magistratibus repetendis, fit forma aristocratica: status enim versus oligarchiam propendet. Quòd si de omnibus deliberant magistratus, de aliis electi, de aliis*

de aliis quoque potissimum sortitio creari: status est politicus; quia ad democraticam propendet.

ARTIC. II.

DE
JUDICIIS.

1. Circa judicia primum omnium considerandum est, quam varia sint res, de quibus fiant: *Nam que sunt de rebus parvi momenti, vix in considerationem veniunt: parum enim refert, quinam hisce intersint. Sunt autem res majoris momenti, de quibus si non recte judicatum fuerit, seditiones oriri solent: ejusmodi judicia sunt qua instituuntur de crimine lese majestatis vel in statum vel in personam, qua præsunt, commissum. ut. de Residuis & repetundarum. ut. Judicium appellationum. ut. quod suscipitur inter magistratus & privatos de multarum irrogatione, quando privati disceptant, eam non esse legitime factam. ut. de contractibus & hereditatibus majoris momenti. Cetera judicia partim criminalia partim civilia, qua sunt de contractibus & negotiis exigui momenti parum aut nihil faciunt ad statum cognoscendum, qualis ratione judiciorum sit.*

2. Quod judicia majoris momenti concernit, duo spectanda veniunt. 1. Ex quorum numero 2. Quomodo constituantur iudices. *Nam iudices vel ex omnium vel ex quorundam civium numero sumuntur, & quidem vel sorte vel per electionem. Quando eliguntur vel omnes eligunt vel certe quidam.*

3. Iudices sumi ex omnium numero & quidem sorte est maxime democraticum. Quod si verò eligantur, aut in nonnullis eligantur, in nonnullis sorte creentur, aut divites sorte, pauperes electione: status fit mixtus ad popularem magis inclinans.

4. Iudices sumi ex quorundam & quidem divitum, nobilium vel virtuosorum numero oligarchicum aristocraticumque est. *Quamvis & hic nonnullæ iterum occurrant differentiae. Nam vel per sortem vel per electionem creantur; vel in nonnullis per sortem, in aliis per electionem; vel primo ex paucis per electionem & ex his iterum, per sortem. Quibus modis à pessimâ oligarchiâ abitur.*

5. Quod si tandem nonnulli judicent ex quorundam numero, de aliis ex omnium sumpti, seu sortitio seu per electionem, mixtus quidam status Judiciis inest.

6. Posset quidem existimari, non alienum esse ab hoc loco, si jubeantur quoque perpendi ii qui iudices eligunt: verum hoc potius pertinet ad tertiam partem Civitatis nimirum magistratum. *Nam qui iudices dant jurisditioni præsunt: est autem jurisdictio potestatis*

exercendi Judicia publica, dandi scil. Judices & exequendi horum sententias, quod magistratus proprium est,

ARTIC. III.

DE

MAGISTRATIBUS.

1. Quid apparet, qualis sit status ratione magistratuum, consideranda sunt 1. constitutio. 2. Qualitas eorundem. Nam quod constitutionem horum concernit, necesse est, eos vel forte creari vel eligi. 2. vel ex omnium vel ex quorundam numero. 3. vel omnes creandi potestatem habere vel nonnullos. Quoad qualitatem considerari potest. 1. an cum aliis an solitarie imperent. 2. quibus in rebus potestatem exercent. 3. an perpetuo an ad tempus idque vel longum vel breve imperent: & an uni semel an reiterato detur magistratus. 4. an sit necessarius an non necessarius.

2. Indicat ergo statum creatio magistratuum 1. si perpendatur, penes quosnam sit potestas eosdem creandi; an penes omnes cives, an penes quosdam, & hos iterum vel sortitò creatos vel electos seu à lege seu à civibus: an nonnullos magistratus quidam, nonnullos omnes constituent. Si consideretur, ex quorum numero creentur, an ex omnium vel quorundam, an sortitò an per electionem; & porrò, an omnes ex omnium aut quorundam, an quidam ex omnium, quidam ex quorundam numero. Creationem omnium magistratuum fieri per electionem ex quorundam, divitum nim. nobilium & virtuosorum numero, oligarchiam & aristocratiam quandam sapit; sorte & ex numero omnium, democratiam; alios sorte, alios electione; alios ex censu, alios ex virtute, alios ex omnibus, mixtam quandam formam arguit, quæ qualis sit, ex superius dictis cognosci potest.

3. Quod qualitatem magistratuum concernit, considerandi potissimum illi, qui necessarii existunt. Necessarii sunt, sine quibus civitas esse nequit. Qui quales sint hac methodo investigari possunt. Civitas indiget magistratibus vel tempore belli vel tempore pacis. Tempore belli necessarii sunt præfecti urbis, qui hujus custodiam habeant, duces qui regunt vel totum exercitum vel partem ejusdem; & vel terrâ vel mari ut classis & triremium præfecti. Tempore pacis necessarii sunt 1. rebus sacris. 2. Senatui. 3. Judiciis. 4. negotiis ad sufficientiam bonorum spectantibus præfecti. Rerum divinarum curam habent magistratus qui sacerdotibus, ædibus sacris, rebusque Deo consecratis præpositi sunt. Senatorii magistratus seu senatui præfecti sunt, qui senatum seu eam partem civitatis,

vitatis, penes quam est potestas deliberandi de rerum summâ convocant, vota & decreta consignant ac promulgant. Rebus Iudicialibus præsumt Prætores penes quos est Iurisdictio i. e. potestas publica iudicia exercendi, dandi scilicet actiones, & iudices, quodque iudicatum fuerit, executioni mandandi, quique legum custodiam habent. Quæ ad sufficientiam spectant dirigunt qui vectigalibus, sumptibus faciendis, annonæ, rebus venalibus, foro, portibus, agris, ædificiis præsumt. Non necessarii sunt, qui tantum ad bene esse faciunt: ut censores morum, quorum alii mulieribus alii viris alii pueris horumque educationi & exercitiis præsumt. it. qui spectacula edunt. *Hi non necessarii aristocraticum quid indicant; quia faciunt ad bene esse.*

4. Iudicium ergo secundum singula ista, cujus formæ propria sint, faciendum. *Nam magistratus forte creati democraticum, eligi oligarchicum & aristocraticum, partim forte creati partim eligi mixtæ formæ proprium est &c.*

CAP. VI.

D_B

IMPERIIS FORMARUM AB OPTIMA REPUB. RECEDENTIUM.

1. Quid & quale sit imperium optimæ Reipubl. supra dictum est. *Nimirum imperium est illa potestas, quam civitas in extraneos quæ civis non sunt i. e. in populos, provincias & municipia exercet; idque taliter facit, qualiter id justum esse rectitudo dicit: nunc videndum, quo pacto imperia ceterarum formarum ab optimâ republ. abeuntium sese habeant & ab optimo illo imperio optimæ civitatis abeant.*

2. Imperia, prout communiter introducta reperiuntur, vel principatus vel respublicæ appellantur. *Id eleganter observavit Machiavellus vir aliis subtilis, sed atheos, uti videtur; quippe omnibus suis scriptis, quæ edidit, satis testatus, se non credere, Deum aliquam rerum humanarum curam habere, secutus hac in re quamplurimos Italorum. Quæ de re aliquando in extremo iudicio ipsi respondendum erit. No: super*

3. *Satis luculenter demonstravimus, inter Deum hominesque interitum quandam intercedere amicitiam. Ceterum sepositis nunc hisce, rationes hujus à Machiavello facta divisionis reddemus; idque propterea, quia videmus nonnullos, qui imperium à civitate non separant, hac in re labi, dum existimant, id esse commentum Italorum à veteri Philosophiâ alienum. Nimirum in republicâ optimâ, si vel unus vel optimates impe-*

rant secundum suas virtutes respublica ab imperio facile distingui potest; quia monarcha in cives civiliter in extraneos & provinciales heriliter imperat, ut latere nequeat quid imperium, quid Respubl. At in formis recedentibus à republica optima contingit plerumque, monarcha eodem uti imperio in civitatem, quæ caput imperii esse debet & in municipia; ut inter municipium (quod nihil aliud est, quam societas civilis societati similis sub imperio existens) & civitatem nulla distinctio compareat: in oligarchis vero & democraticis imperium exercensibus de civitate municipii contradistincta satis constat. Hinc fit, quod omne imperium exercitum à formis vitiosis sit vel principatus vel Respublica, v.g. cum imperatores Romani tyrannidem invaderent: mansit imperium Romanum Respublica, quamdiu scil. tyranni Urbi Romæ imaginem veteris Respubl. relinquebant. Postquam vero imperium in gratiam transferebatur, Roma à municipio nihil differebat. Patet ergo, imperia, qualia communiter sunt, in quibus inter imperium civile in primariam civitatem & herile in municipia exercitum nulla fit distinctio, merito in principatus & Respubl. dividi. Nam in oligarchis & democraticis imperantibus civitas, quæ caput est, comparet. Ut adeo satis subtiliter processerit Machiavellus, quem hac de causâ secuti sumus.

3. Primo ergo generaliter de Imperiis vitiosarum formarum dicturus sumus; deinde de principatibus & Rebuspublicis seorsim agemus.

MEMBR. I.

DE

IMPERIIS QUALIA COMMUNITER SUNT IN GENERE.

1. De imperiorum interitu & duratione generaliter judicium facturus haud inconvenienter procedes, si primum omnium naturam & ingenium provincialium, qui sub imperio sunt, inspexeris. Nam alia provincia diu sub imperio jam fuerunt adueta vel Respubl. aut principi parere; vel hætenus sui juris fuerunt & in libertate.

2. Quæ hætenus semper sub eadem Republ. fuerunt, aut familiæ, ex quâ princeps oriundus est, parere aduetae sunt nõ faciliè imperiũ respuunt, aut seditiones movent. Nam consuetudo altera natura est, & sine molestia, ut demonstravimus part. 2. Adeoque imperium in provinciam parere aduetae non periclitatur, nisi à veteri imperandi consuetudine & à majorum institutis abeat.

2. Provinciæ novæ vel antea paruerunt vel liberæ fuerunt. Quæ antea paruerunt movent, quando incipiunt alio imperii genere regi, quàm antea rectæ fuerunt. Nam licet vulgus hominum in-

terdum

teritum letum sit ad nova imperia 2. annal. 2. meliorum vanâ expectatione
 mox tamen novum imperium sentientes, cui adsueti non sunt, fastidire in-
 cipiunt, & jugum quod imprudenter subierunt abjicere. Nam quod
 fit contra consuetudinem vulgum molestum eidem est. Contingit autem pro-
 vincias alia ratione regi quam debebant, si imperantes ab his planè diver-
 sorum morum diversaque lingua sint. Peccant ergo qui provinciis impe-
 rio adjunctis reges diversorum morum aut ex familiâ, cui parere non ad-
 sueti sunt, præficiunt. Tacit. 14. ann. 26. advenit Tigranes à Nero-
 ne ad capeffendum imperium dilectus, Cappadocum ex nobilitate,
 regis Archilai nepos; sed quòd diu obses apud urbem fuerat, usque
 ad servilem patientiam demissus; nec Consensu acceptus, durante
 apud quosdam favore Arsacidarum.

4. Provinciæ quæ liberæ fuerunt antequam subigerentur
 difficiliter conservantur. Nam & injustum est novum imperium quod
 in liberos homines exercetur & tale, quod ferre subjugati planè respiciunt.
 Quapropter Romani Capuam, Carthaginamque devictas maluerunt ever-
 rere, quam integras sub jugo conservare. De Capuâ Livius lib. 26. c. 16.
 ita: De urbe Capuâ agroque reliqua consultatio fuit; quibusdam
 delendam censentibus, prævalidam, propinquam, inimicam. Cæ-
 terum præsens utilitas vicit. Nam propter agrum, quem omni fer-
 tilitate terræ satis constabat primum in Italiâ esse, urbs servata est,
 ut esset aliqua oratorum sedes, urbi frequentandæ multitudo inco-
 larum libertinorumque & insulicorum, opificumque retenta: ager
 omnis & cæca publica populi Romani facta. Cæterum habitari
 tantum tanquam urbem Capuam, frequentarique placuit: corpus
 nullum civitatis, nec Senatus nec plebis concilium, nec magistratus
 esse. sine consilio, sine imperio multitudinem, nullius rei inter fe-
 sociam, ad consensum inhabilem fore. Præfectum ad jura reddenda
 ab Româ quotannis missuros.

5. Generaliter autem in omnibus qualibuscunque provin-
 ciis nascuntur tumultus & seditiones primò si tributis novis aut su-
 pra modum auctis provinciales onerantur. Nam vetera onera sine
 avaritiâ & crudelitate magistratum provincia tolerant, novis turbantur
 Tacitus 4. ann. 6. fin. Idem 3. ann. 40. verb. Igitur per concilia-
 bula. &c.

6. Sunt autem provinciæ aliæ pacatæ & quiescentes aliæ in-
 motu & manu militari compescendæ. Pacatæ commoventur ad se-
 ditiones præsidum malitiâ: si sint avari, crudeles, corpora provin-
 cialium verberibus tractantes, bona iisdem adimenes 4. ann. 6. it. su-
 perbi 3. ann. 40. verb. levitiâ ac superbiâ præsentium. Sunt enim
 levitia.

sevitia & superbia maxime inuisa scelerum. 3. Hist. 31. fm. Quapropter haud frustra placitum olim Romanis, ne faeminae in socios aut gentes externas traherentur. e. ne praesides secum ducerent uxores, propterea quod superbia & avaritia maritos corrumpere. 3. ann. 33.

7. Est autem admodum difficile, praesides; qui mittuntur in provincias, in officio continere. Nam *seniorem ipsi possentatem concedas; superbia, avaritia & sevitia provincias turbant; si accusare praesides concesserit provincialibus, & in male gubernantes paulo severius animadvertas, adulantur provincialibus, quo laudes apud eosdem demerentur. Ita apud Romanos, cum moris esset, ut provinciales grates agerent proconsulibus pro moderato imperio, reddebantur superbi, quasi penes eos esset potestas judicandi de proconsulum imperio. Unde Claudius Timarchus Cretensis in contumeliam Senatus Romani dixerat: in sua potestate situm, an proconsulibus, qui Cretam obtinuissent, grates agerentur pro imperio administrato. 15. ann. 20. Quae remotaus Patrus Thrasea eleganti oratione adhortatus Senatum est, quo adversum provincialium superbiam dignum fide constantiaq; Romanam caperent consilium: suscipit quoque cap. 21. eod. ut laus falsa & precibus expressa perinde cohiberentur, quam malitia, quam crudelitas. Plura, agebat, saepe peccantur, dum demeremur seu placere studemus, quam dum offendimus. Nam ut metu repetundarum infracta avaritia est, ita veritatem gratiarum actione ambitio cohibetur.*

8. Provinciae, quae nondum satis pacatae sunt, nec aut colonis aut sufficientibus praesidiis continentur, sine dubio motus concitant. *Nam si praesidiis denudentur provinciae arripiunt occasionem.*

9. In universam autem cuncta intereunt imperia si desit virtus, potentia, fortuna. *Nam si vel unum horum deficiat, dominatio ingentes perit. Hinc tribus quippe superiores ceteris hominibus existimus. Quod enim virtutem concernit, nimirum fortitudinem & artem militarem, si hac exercita non sit, opus est peregrino & duce & milite mercenario. Duci autem mercenario summam rei committere periculosum est. Quae causa fuit, quare Augustus Imperator praesidi Egypti junxerit Juridicum Alexandria; quia fames urgere Italiam poterat, qui eam provinciam, claustraque terre ac maris, quamvis levi praesidio adversum ingentes exercitus insedisset. 2. ann. 59. fm. Contra tamen si pleribus ducibus una provincia regenda committatur, motus discordiae subest, quae multarum barbarum causa esse solet.*

10. Haud parum incommodi affert & miles mercenarius. *Nam praeterquam quod ingentes sumptus ad stipendia militibus porrigenda requiritur, ut interdum tributa, quae pendunt provincia subacta non*

sciunt

*fulsiant: mercenarij quoque ad pugnandum non aequè gloriâ quam sp
prædæ trahuntur: ut adeo ignavi sunt, si provincia ipsi diripienda non
concedatur. Id quod maximo eum malo conjunctum est.*

11. Amittitur quoque plerumque imperium si auxiliario milite utatur civitas imperans. Nam præpotentes in auxilium vocati victores existentes sibi, quod in manu habent plerumque retinent. Possumus huc referre illud Taciti 13. ann. 19. Nihil rerum mortalium tam instabile, ac fluxum, quam fama potentiae non suâ vi nixa. Exemplum porro ille nobis exhibet in civitate Seleucensium quando ait 6. ann. 42. Civitas potens, septa muris neque in barbarum corrupta s. e. nec barbarorum ritu vivens, sed conditoris Seleuci s. e. legum quas ille tulit retinens. Trecenti opibus aut sapientiâ dilecti, ut Senatus, sua populo vis: s. e. status eorum mixtus est ex divitiis, virtute & popularitate seu libertate. & quoties concordēs agunt, spernitur Parthus: ubi disensere, dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocant, accitus in partem adversus omnes valet.

12. Cùm tandem omne imperium firmum sit amicitia & destruat eum, quod amicitiam tollit: duo autem sint quæ evertant amicitiam nim. 1. ea quæ pariunt contemptum. 2. quæ gignunt inimicitiam & odium: tum verò comprimis quicquid contemptus causa existit imperia evertit. Nam imperia fundata sunt in quadam potentia & vi, nullaque subditorum erga imperantes amicitia propemodum est, quam quæ ex admiratione potentiae oritur. Omnia itaq; ea quæ faciunt auctoritatem imperantis evilesce imperia detrimenta sunt. Qualia sunt 1. Si qui imperant, nullâ rerum magnarum tractatione subditis sese commendant, sed imbelles existant, & nervis rerum agendarum deficienti, aut nullâ potentia innixi. 2. Si metuant subditos. Hinc nonnunquam qui securitatis, sæpe studentes arma subditis detrahunt, arces munitiones in suis municipiis existant sibi nocent, non modo dissidentiam erga subditos, sed etiâ metum prodentes.

13. Cernitur & in eversione Imperiorum divina quædam potestas. Præterquam enim quò dnos Christiani ex revelato Dei verbo scimus, Deum peccatis hominum accensum regna & imperia evertere: deprehendimus etiâ sensisse ethnicos, nullam nonnunquam aliam causam subversionis potuisse subesse quam iram Numinis. Ita Tacitus 16. ann. 16. quando tristes exitus tam præclarorum Roma virorum desce. in hac prorumpit verba. Ira illa numinum in res Romanas fuit, quam non ut in cladibus exercituum, aut captivitate urbium semel editam transire licet. Multa namque adversa imperiis ita eveniunt, ut nullâ prudentiâ corrigi queant. Nec sufficit tunc, quò vitentur mala, quod Ma-

shia.

Machiavellus urget adversus fortunam ferocia & circumspessione se preparare: sed requiritur, ut homines seria poenitentia iram aeterni Nummis placent. Qui namque ferocia sua impugnavit fortunam studeat & Machiavellianum sequatur principium, quod cap. 25. de principe inculcat, quando dicit: Fortuna namque femina est; & ut quis eam sibi subijcias, necesse est, ut fuste eam subagitet atque instiget: hoc mirum in modum decipietur.

MEMBR. II.

DE

PRINCIPATIBUS.

1. De principatibus & quibus ex causis evertantur nihil ferme habemus, quod singulare tradamus, praeter ea, quae superius de tyrannidem & monarchias evertentibus diximus. *Nam idem est modus civitati & integris provinciis horribiter imperandi. Hinc etiam videntur praeter generalia, quae modo circa imperiorum eversiones notavimus, nihil peculiare à Machiavello traditum, sed repetita potius esse quae Aristoteles habet lib. 5. politic.*

2. Summa scilicet eversio principatum, quod quidem ad causas attinet quae principi insunt, si princeps incidit in vitiorum infamiam quibus contemptus odiumque gignantur. Sunt autem vitia principem iam imperantem in contemptum odiumque conjicientia 1. Avaritia nimiaque parsimonia. *Nam decet principem erga milites, in quorum benevolentia fundata est plerumque potentia ipsius, liberalem esse, praesertim si horum ope, quod sperarent donativum nactus sit imperium. Nihil enim aliud imperium Galba eversit, quam avaritia & nimia parsimonia. Nam miles urbanus longo Caesarum sacramento imbutus s. e. à multis annis ex Caesarum familia imperatores agnoscere consuevit, & ad destituendum Neronem arte magis, & impullu quam suo ingenio traductus, postquam neque dari donativum sub nomine Galbae promissum, neque magnis meritis ac praemiis eundem in pace qui in bello locum praeventamque gratiam intelligit. i. e. majori in gratia esse legionem Hispanam, quae prima Galbam principem salutarerat, pronus ad novas res studeat alium eligere imperatorem; scelerate insuper Nymphidii Sabini praefecti imperium sibi molientis agitur. 1. Hist. 5. 2. Nimia crudelitas & intolerabilis saevitia. *Nam principatus magni magis quidem videntur terrore incusso subditis, quam affectatione favoris conciliari, secus ac in civitatibus; quia imperia omnia magna aliquid herile continent. Id namque & in optimâ Reipubl. circa eos qui civitati servantur observandum est, ut terror incutiatur viderem quò pareant. Neque enim ea in magna multitudine hominum quorum**

querum plerique servilis animi sunt & malitiosi, obsiners possunt, ut sincere ament, sed magis meturegi volunt; interim tamen, si manifeste apparent, principem profusione sanguinis delectari, extra infidias vivere nequit. Hac ferme circa principes latum imperium habentes, singulariter notanda veniunt; cetera congruunt cum iis que supra de tyranni de & monarchis diximus.

MEMBR. III.

DE

REBUS PUBLICIS.

I. Raro reperiuntur Respublicæ imperium amplum habentes. Nam si sit civitas quadam gloriæ cupida & imperii, plerumque in tyrannidem transiit rebus auctis. Id est statum facit Romana Respubl. de qua Tacitus 2. H. 38. ita: Vetus ac jam pridem insita mortalibus cupido cum imperii magnitudine adolevit erupitque. Erat enim initio status oligarchicus, sed cum aucta potestate plebs, qua foris imperabat, domi servire nollet, inter patres plebemque certamina exarsere degeneravit que status in democraticum: neque enim plebs bellicosa oligarchiam seu imperium divitum herile tolerat. Moxe plebe infimâ C. Marius & nobilium factissimus L. Sulla victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Cn. Pompejus occultior non melior. Et nunquam postea nisi de principatu quaesitum. Scilicet quæ in civitate ex imperio gloria pro summo bono habetur, quislibet gloria cupidus imperium tanquam maximam quandam felicitatem in infinitum affectat; fitque dominandi cupido omnibus affectibus flagrantior, nec creditur civitas quietæ, donec omnes uni paruerint. Id quod etiam Romana contigit civitati, qua nunquam permisit esse felix, nisi Augustus cuncta discordiis civilibus fessa nomine principis sub imperium accepisset. 1. ann. 1. Et hæc causa est, quare pleraque imperia sint principatus.

ARTIC. I.

DE

OLIGARCHIARUM DOMINATIONE.

I. Nulla oligarchia diu videtur dominari posse. Nam oligarchia aut utitur propriis civibus pauperibus scilicet in acquirendo imperio in extraneos, & volunt pauperes unam imperii esse participes, ut in his huj. membr. docuimus, mutaturque status in democraticum: aut utitur militibus externis, & oriuntur illa incommoda qua membr. I. n. 9. & seqq. huj. cap. tradita sunt. Hinc accedit contentio inter divites imperandi cupidos & propterea de imperio certantes, illudque dilacerantes.

DOMINATIONE DEMOCRATIARUM.

1. Democratiarum dominatio diuturnior est quam Oligarchiarum. *Nam in oligarchiis tractat plebs Rempubl. ut alienam; in democratiis quilibet propriam negotium gerere sibi videtur, quando pro amplificatione imperii pugnant; & ita democratia civium militans militiâ nec indigent mercenariis, atq; in hacce pro gloria pugnatur.*

2. Imminuunt tamen dominationem. 1. quòd nihil confilii propemodum latere possit: *que enim ab omnibus communiter cernuntur in propatulo sunt. Quâ in re feliciores sunt principatus, in quibus potestas decernendi penes unum est.* 2. nimia pauperum avaritia: *hi enim participes dominationis provincialium facultates imminuunt, motusque concitant; dum provincialibus repetundarum eos conveniensibus non succurritur. Quo ipso moti provinciales in Imperio Romano principatum prærepubl. expessuere. Tacit. 1. ann. 2.* Neque provinciæ illum rerum statum principatum scil. Augusti abnuebant, suspecto Senatûs populique imperio ob certamina potentium & avaritiam magistratum, invalido legum auxilio, quæ vi ambitu, postremò pecuniâ turbabantur.

FINIS LIBRI SECUNDI.

LIBER III.

DE

RATIONE STATUS.

CAP. I.

QUID SIT RATIO STATUS.

1. Variæ sunt circa definitionem rationis statûs sententiæ. *Nam nonnulli traaserunt, rationem status nihil aliud esse, quam regimen aut artem gubernandi. Quis tamen videntur errasse, propterea, quòd communiter creditur ratio status spectare utilitatem eorum maxime qui Rempubl. gerunt, cum ars gubernandi magis tendere videatur ad salutem subditorum. Alii definirunt prudentiam consultatricem. Videtur tamen prudentia consultatrix latius patere, quam ratio status;*
quia

quia hæc solum circa res versatur, quæ præbent, medium conservandi rem-
publicam in salute imperantium positam; illa vero ad longè plura se ex-
tendit. Alii distinxerunt rationem status in veram & apparentem; veram
eandem esse dixerunt cum prudentiâ civili; apparentem eam, quæ
propriè nomen rationis status sortita sit. Hanc negant prudentiam
esse, quòd cum nullâ virtute morali sit conjuncta: sed docent esse per se
quandam velut habitum scientiâ & prudentiâ imperfectiorem. Alii velut
Scipio Ammiratus discurs. ad Tacit. definit vere eam contraventionem Ju-
ris communis, publicæ majorisq; utilitatis gratiâ. Qui videntur ra-
tionis status eandem naturam tribuere, quam habet privilegium. Unde
Clapmarus l. 4. c. 4. de arc. rerump. definit rationem status jus quoddam
supremum seu privilegium bono publico introductum, contra jus commune
seu ordinarium, sed tamen à lege divinâ non alienum. Verum videtur &
rationis status locus esse in rebus publ. in quibus nulla lex, nullum jus com-
mune est, ut in pessimâ tyrannide. Occasione definitionis, quòd ratio sta-
tus definiatur contraventio Juris communis publica majorisq; utilitatis
gratiâ, incidimus & in hanc questionem & dubitationem, an etiam ratio
status eadem in subditos; Ponamus dari tyrannum, cujus imperium excu-
tere publicæ utilitatis interest: id cum aliter fieri nequeat, quàm veneno-
sum tollendo: queritur, an id fiat per rationem status. Aliud quoque
suboritur dubium, an scil. ratio status locum tantum habeat in bonis for-
mis an & in vitiiosis. Nam in formis pessimis nullæ leges sunt, in iis, quæ
à pessimis recedunt reperuntur leges, sed status conformes, ut non opus sit
contra eas venire. Est & alia definitio, quòd ratio status sit bona con-
sultatio de majoribus regiminis politici commodis omni aliâ rati-
one soluta. Quam ita conficiunt qui rationem status in hoc ponunt, quòd
sit quippiam, quo malæ principum actiones contra salutem publicam in-
commodum proprium tendentes seguntur & excusantur. Ut adeò ex men-
te horum formæ bonis ad salutem subditorum tendentibus nulla ratio status
insit. Fortasse ergò mens horum est, rationem status esse illud externum
quo unaquæque forma indiget ad sui conservationem, quæ per se satis firma
non est. Quo in sensu ratio status erit quoddam quasi fulcimentum Rei-
publ. per se non satis firma consistens in astutiis & calliditatibus ad conser-
vationem requisitis, (quas hic bonam consultationem vocare videntur)
prevalentibus omnibus rationibus aliud quiddam justum suadentibus. (Id
enim videntur his verbis, aliâ ratione soluta, indicare) Alii inquirunt
prius in naturam status, eumque definiunt, dominium stabile in popu-
los, unde infertur rationis status hæc definitio, quòd sit notitia medio-
rum idoneorum ad constituendum, conservandum, ampliandumque
dominium ita vel ita comparatum. Quæ definitio occasionem nobis
præbet

præbet dubitandi, an etiam ratio status se extendat ad formas constituen-
das & introducendas. Et sanè non videtur alienum à communi usurpa-
tione: si enim invadens tyrannidem indigeat pecuniâ, eamque callidis ar-
tibus extorqueat, interrogatus quare id faciat, respondebit rationem sta-
tus id exposcere. Tale est quod faciebat Mucianus imperium Vespasiano
obtenturus. Hic enim, cum pecuniam velut belli civilis nervos con-
quirere opus haberet, non jus aut verum in cognitionibus, sed magni-
tudinem opum spectabat i. e. acquirere pecuniam sibi studebat ex Judi-
ciis, dum non secundum Jus judicabat, sed prout quamplurimum pecunia
caussa afferret. passim delationes & locupletissimus quisque in præ-
dam correpti. i. e. reperiebantur qui divites deferrent condemnandos,
ut bona ipsorum publicarentur & in fiscum redigerentur. quæ gravia
atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata. Scil. Imperi-
um Vitellio aliâ ratione adimi non poterat, quam armis; hæc non aliter
parari quam pecuniâ poterant, necessitas ergo armorum erat ratio status,
quâ scelera Mucianus excusabat circa pecuniam querendam commissâ.
Tacitus 2. Hist. 84. Septimius, cujus tractatum de ratione status de Ita-
lico in latinum versum edidit affinis meus carissimus Joannes Garmers su-
mis, rationem status positam esse totam in cognoscendis mediis,
iisque adhibendis quæ idonea sunt ad instituendum conservan-
dumque regnum vel dominium sive illud bonum sit sive vitiosum.
Unde colligit, aliam rationem status esse bonam, aliam malam & vitiosam,
illam scil. bonam, quæ tendit ad bonam formam; malam, quæ tendit ad
malam introducendam vel conservandam: & inde porro deducit, ratio-
nem status definiri non facile & sine defectu posse, sed distinctis definitio-
nis tradendam esse naturam rationis status bonæ præterquam, aut si unâ defini-
tione natura exponenda sit; dicendum, rationem status esse habitum in-
tellectus practici, qui dicitur prudentia vel sagacitas; per quem ho-
mines post consultationem deliberant de mediis modisque, quibus
introducere vel conservare possint illam formam dominii, in quâ
sunt constituti. Sed si summam rationem status tale quippiam esse, quid
ea differet à politicâ scientiâ?

2. Nos perpensis paulò accuratius singulis, quæ commu-
niter de ratione status enunciantur, definimus eam Hypothesin in
formâ aliquâ Reipubl. vel introducendâ vel conservandâ fundatam
reddentem licitum (no scil. videatur justum aut ad minimum non inju-
stum,) quod fortasse aliâ & simpliciter loquendo tale non est. Nam
quicquid in optimâ Reipubl. obtinet est simpliciter justum, & quod licitum
sit ratione status non excusatur. Quicquid præter hoc conservat formam
ab opti-

ab optimâ Republ. abeuntes ex hypothesi, posito scilicet hanc vel illam formam introducendam vel conservandam esse justum est.

3. Ex hac definitione peti potest causa, quare Improbi homines sceleratas suas actiones ratione status defendere nitantur. *Habes namque ratio status speciem justæ. Jus enim in his elementorum posuimus esse quiddam quo civitas salva est. Et quia unumquodque est salvum per suam formam, forma autem civitatis est Respubl. Hinc quicquid stante hypothesi in Republ. aliquâ fundatâ agendum est justum videtur, quia est quiddam per quod civitas salva esse videtur. Ratione, status ergo velut Jure quodam tegere suam nequitiam improbi student.*

4. Invenias tamen & valde reprehendentes rationem status, & dicentes, esse eam nomen novum à principum parasitis excogitatum honesti justique speciem præ se ferens, quo improbas & sceleratas actiones excusent. v.g. quando Turcarum imperator in his imperii fratres suos occidit, tyrannus homines studio gloria deditos colit, democratia in excellentes ostracismum introducit &c. Scilicet quemadmodum quod ex hypothesi tantum verum est simpliciter falsum existit: ita quoque quod ex hypothesi tantum justum vel licitum est simpliciter justum non est, sed à sublatâ hypothesi quandoque magis injustum: adeoque quod jubet ratio status sæpe numero, si simpliciter illud consideres, maxime injustum est.

5. Solent & quod dicitur ratio status sub nomine necessitatis excusare. Idque patet ex exemplo Manciani num. 3. alato, quando necessitas armorum afferebatur pro excusandis sceleribus specie judiciorum perpetratis. Causa est quia ex hypothesi verum vel justum dicimus, quod illo vel illo posito necessarium est ut sit. Ita ex hypothesi verum dicimus, asinum habere pennas; quia posito quod volat necesse est eum pennas habere, idque facit, ut quod ratio status dicitur excusationem mereatur & ad minimum non injustum esse videatur; quia & aliâ necessitas à vitio & crimine excusat.

6. Ita apertâ naturâ rei rationes errorum & quibus causis inducti rationem status tam diversimodè definiunt detegere possumus. Qui rationem status definiunt regimen aut artem gubernandæ hac causâ moti sunt, quia qui quid pro conservando vel introducendo utile & necessarium callidè reperire possunt consentur artem gubernandæ novisse. Et quia utilia & necessaria pro statu introducendo vel conservando reperire calliditatem requirit: nonnulli rationem status sumpsere pro ipso habitu callidè reperientiâ mediâ auxiliâ & necessaria: unde factum, ut prudentiam nominarint vel habitum prudentiæ similem. — Qui rationem status contraventionem juris communis publicæ utilitatis gratiâ definiunt, moti sunt hac ratione, quia deprehenderunt id quod per rationem status excusatur

cum eo quod justum simpliciter est nonnunquam pugnare. Similiter videre possumus, quid velint qui rationem statum definiunt bonam consultationem de majoribus regiminis politiciis commodis divini aliâ ratione solutam. Nimirum videntur hi. eos, qui secundum rationem statum operantur, callide consultando reperire media pro conservando statu, præferenda aliis quæ honestas sed minori cum utilitate & comodo suggerit. Sepe alius vero non perpendens optima Reipubl. inesse jure simpliciter, & existimans omnes vana bonas quàm malas formas jure hypothetico conservari, sumpsit rationem statum pro ipsâ prudentiâ civili, quâ inveniuntur media constituendi & conservandi formas bonas & vitiosas.

7. Cognitâ hoc pacto naturâ rationis status, & posito, quòd sit quiddam licitum, justum & salutare hominibus non simpliciter sed ex hypothesi fundatâ in aliquâ formâ recedente ab optimâ republica, species rationis statum & methodum, quam circa ejusdem speculationem servare licebit, investigare poterimus. Nam hypothesis præbens causas agendorum consistit in Republicâ vel introductâ vel introducendâ. Agenda verò pertinent vel ad eos qui sunt in parendi vel ad eos, qui sunt in imperandi conditione: ut ita tota doctrina de Ratione statum quatuor capitibus absolvi queat. Dicemus ergò 1. de ratione statum concernente eos, qui imperium & præsentem formam conservare volunt. 2. de ratione statum eorum, qui imperium parare vel novam formam introducere nituntur. 3. de ratione statum parentium in formâ firmatâ & consistente, 4. de ratione status parentium in formâ immutandâ vel sub imperio de cujus immutatione jam laboratur.

CAP. II.

DE

RATIONE STATUS OBTINENTE IN OMNIBUS FORMIS AB OPTIMA REPUB. ABEUNTIBUS.

1. Duo sunt quorum cura habenda est, ut salva sint civitas & imperium. Itaque duo sunt potissima capita Rationis statum, alterum tradens modum conservandi formam in civitate; alterum ostendens, quomodo imperium salvum & incolumem conservandum sit.

2. Generaliter autem notandum est, Rationem status consistere in his, quæ causas motuum impediunt, tollunt, supprimunt ne vires exserere valeant. Quapropter ex superioribus traditis principiis motuum & seditionum facillè colligere, quantum ratio statum pro conservando esse Reipubl. & imperiorum exigat.

PARS

PARS PRIOR
CAPITIS SECUNDI

DE

RATIONE STATUS CIVITATIS.

MEMBR. I.

DE HIS QUÆ RATIO STATUS IN CIVITATIBUS, QUÆ
FORMIS UTUNTUR AB OPTIMA. RECEDENTIBUS.
EXIGIT, QUO SEDITIONES ET TUMULTUS PRÆ-
CAVEANTUR VEL EXCITATÆ COMPO-
PONANTUR.

1. Tria sunt quæ præcipit ratio status observanda. 1. im-
pedientia causas. 2. occasiones motuum quæ vel imperantibus vel
subditis insunt. 3. agenda, seditionibus jam concitatis. *Nam si
causæ impediri nequeant, quò minus viros exserant, præcavenda sunt occa-
siones. Quòd si subditi occasiones nacti fuerint, & seditio suborta sit, dan-
da opera, ut illa compefcatur. Insunt autem causæ motuum vel imperan-
tibus vel subditis.*

ARTIC. I.

DE

PRÆCEPTIS RATIONIS STATUS CONCERNENTIBUS
CAUSSAS ET PRINCIPIA MOTUUM QUÆ INSUNT
IMPERANTIBUS.

1. Primum motuum principium in formis vitiosis est, quòd de Jæ-
re distributiva diverse sint hominum opiniones & de fundamento distribu-
endi honores in Republ. convenire nequeant. Ne autem hec causa vi-
ros suos exserere valeat, suadet ratio status, ne cuiquam concedatur fa-
cultas liberè de statu Reipubl. differendi. Nam si non liberè loqui
possint homines quid sentiant: manet opinio hominum occultata nec vires
suas potest exercere. Idque ita observari in Rebuspubl. vitiosis restatur
experientia: Rara namque est temporum felicitas, ubi sentire que velis
& que sentias dicere licet. 1. Hist. 1. fin. Constitui quoque in eos, qui
de justitiâ status disputant, gravissima pœna potest, nim. criminis
læse Majestatis. Hac severitate enim pœna deterriti ne quidem cogita-
re alia audebunt. It. prohibendum est omne otium. Nam ejus-
modi speculationes otiosos homines desiderant, Si ergo laboribus perpe-
nuis detineantur subditi; alia habebunt, que meditentur. Sed rutissi-
ma omnium ratio est, de vitiositate status quid remittere & exclusos
ad minimum in speciem ad rempubl. admittere. Nam vitium est hoc
agere:

agere, ne de injusto homines causam conquerendi habeant, quam cogoro eos, ne quarelas moveant causâ querendi non sublatâ.

2. Secundum motuum principium superius esse diximus, quod scilicet voluntate imperantium perpetua necessitati subditi subjiciantur: inimicitias enim sibi pariunt quorum voluntas necessitatis & molestiarum principium hominibus existit. Videtur ergo, quod precaveantur motus, ratio status exigere: ut imperantes simulent se ex legibus imperare. Nam hos modo invidiam & odium à se declinabunt. Sic Tiberius urgebat, legibus relinquerent imperium, satis onerum agebat principibus, satis etiam potentiae: minui jura, quoties gliscat potestas: nec utendum imperio, ubi legibus agi possit. Nec hoc ipso impediuntur imperantes pro lubitu & voluntate imperare: possunt quippe curare, ut de his quae facere volunt leges condantur. Possunt etiam leges latae extendere ad quoscumque, velint casus, de quibus non loquuntur: aut etiam in casibus, in quibus nolunt easdem valere, illas restringere, & ita adhibitâ sophisticâ interpretatione quidvis statuerent pro suo arbitrio. Sic quia vetere Scto quæstio servorum in caput domini prohibebatur, callidus & novi juris reparator i. e. malitiosus juris interpret Tiberius mancipari singulos auctori publico jubet: scilicet ut in Libonem ex servis salvo Scto quæreretur. 2. ann. 30. Tutissima autem via est inordinatam voluntatem temperare, & imperio subiectos nullis malis, nullâ injuriâ afficere. Nam ita rursus reverâ cessabit causa conquerendi, apud subditos. Optime autem temperatur voluntas educatione. Nam qualiter quisque educatus est, talis est. Quapropter facit ad salutem singularum formarum imperantes ita educari, ut perversa ipsorum voluntas moderetur.

3. Discordiâ quoque perpetuâ laborare formas vitiosas supra demonstravimus. Quapropter singulari artificio concordia obtinenda est, nimis ponendo ob oculos mala discordiæ. scilicet concordia res parvas crescere, magnas dilabi. Ita Titus prava certamina patris Vespasiani & Muciani communi utilitate aboluit. 2. Hist. 9. Conducunt enim homines odia & discordias seponunt eandem utilitatem foventes 2. H. 30. circ. fin. Conducit quoque bella externa fovete. Nam etiam infensissimi qui sunt eoerunt imminentibus belli externi malis. Et ut Liv. ait l. 2. c. 34. Externus timor maximum concordia vinculum suspectos quamvis infensosque inter se jungens animos.

4. Es quia imperantibus in vitiosis formis nihil reverâ & per se amabile inest, ac proinde nihil amicitia est quod civitatem conservet & numeram reddat, simulata colenda est amicitia, de qua diximus pars. 3. ad quam totum lectorem remittimus, ne inutiliter quamplurima repetere cogamur. Scilicet simulanda sunt honestum, utile, jucundum, dissimulanda turpe,

carpe, damnosum, malefium. Virtus ergò quæ propria imperantium in pessimis formis est simulatio & dissimulatio, videturque communiter optimè imperare, qui optimus dissimulandi artifex est. *Et hæc est illa politica hodierna, de qua alicui tantopere gloriantur, ars nimirum diabolica, usque eludens illud ipsum, in quo Christianorum vita consistere debet; veram nimirum caritatem.* Imperantes exemplar quod imitari possint habent Tiberium, de quo Tacitus 4. ann. 71. Nullam æquè Tiberius, ut rebatur, ex virtutibus suis quàm dissimulationem diligebat, eò ægrius accepit, recludi quæ premeret. *Hæc dissimulandi artificiosus quoq; est Otho, cum necessitas id suaderet.* Tacitus 1. Hist. 71. Otho interim contra spem omnium, non delitiis, neque desidiâ torpescere, ditæ voluptates, dissimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperii composita.

5. Simulabunt ergò imperantes pietatem, prudentiam, Justitiam &c. iis, quòs suprâ part. 3. lib. 8. cap. 2. tradidimus modis: *Pietatem simulantes qui imperant efficiunt, se videri amicos Deo & proinde inviolabiles & sanctos. Deum enim offendit qui amicum ipsum laedit. Trahit etiam pietas secum omnes virtutes: & proinde qui pius putatur existimatur omnibus virtutibus ceteris instructus. Et hæc causa est, quare olim reges simularint, se ex diis procreatos; quare isidem Cæsares preterderint suos majores inter divos velatos esse. Quia ipsi patiebantur suas imagines & statuas deorum instar coli. Ita adulator ille apud Tacitum 3. annal. 36. disurrebat; principes instar deorum esse. Pietatem porro suprâ cit. part. 3. ita simulandam diximus ne hypocrisis appareat, nec talis superstitione, quæ deridendum imperantem subditis præbeat. Prudentiam simulare summopere conducit imperantibus; quia hæc imperantium propria virtus est. Simulatur autem prudentia, ut cit. part. 3. docuimus, nihil temerè agendo, ad res novas non trepidando, rebus prosperis non nimis securè agendo, nihil suscipiendo quod non utile & salutare appareat, inania missa faciendo, nihil damnosum subeundo, nisi sub spe majoris emolumentis, nihil gerendum suscipiendo nisi quod possibile sit, non cuius fidem tribuendo aut cuiusvis consilia audiendo, in causas actionum cuiusq; sedulo inquirendo. Præ ceteris autem artibus inseruet imperantibus hæc, si omnia fortuita sibi velut causæ primæ adscribant. Ita cum soror Germanici Livia Druso nupta duos virilis sexus simul entia esset, non temperavit Tiberium, quin jactaret apud patres, nulli antè Romanorum ejusdem fastigii viro geminam stirpem editam. nam cuncta etiam fortuita ad gloriam vertebat. 2. annal. 84. It. Si ex rebus ab aliis gestis sibi gloriam captent suæ prudentiæ vel ad minimum suis auspiciis adscribendo quod gestum est. Sic Tiberius confecto in Gallia bel-*

lo adversus rebellantes, Senatus patratum bellum narravit, fide ac virtute legatos, se consiliis superfuisset. 2. annal. 84. Sic Orbo visis Sarmath lacus gloriam bellis in se trahetas, tanquam & ipse felix Bello; & suis ducibus suisque exercitibus Rempubl. auxisset. 1. Hist. 79. Porro quæ suæ prudentiæ desunt potest qui imperat bonis consiliariis supplere. adeoq; imperantium est operam dare magnosque impendere sumptus, ut bonos fortiantur consiliarios. Sic cum multis Roma Neronem reprehenderent velut juvenem & tanta molis regende imparem: alii contra melius evenisse diserebant, quàm si invalidus senectâ & ignaviâ Claudius militiæ ad labores vocaretur servilibus jussis obtemperaturus. Burtum tamen & Senecam multarum rerum experienciâ cognitos. 13. annal. 6. Quia porro prudentes circum inntissima sunt sollicitis, imperantium est vitare incuriam & curare τὸ μὲν ποῦν. Nam prudens in ore habet illud Tiberis: nihil spernendum 2. annal. 40. Et ita patet, quid imperantes agere oporteat, ut simulando prudentiam amabiles fiant. Altera virtus imperantium propria est Justitia, quam proinde unâ cum prudentiâ præ se ferre debent. Diximus autem cit. p. 3. Justum eum videri qui ex legibus omnia agit. Unde non modo ob hoc quod nam. 2. h. art. tradidimus, sed etiam quò videatur justus, imperantis est hoc agere, ut videatur ex LLbus imperare. Tum etiam simulabitur Justitia, si quis vel semel aliquè præclarè Justitia actū edat: ut si stricte fide servet, ubi non servare liberum erat. Hæc causa est, quare politici omni laude dignum depreciant in principe, pactam fidem servare, atque vitâ integritatem sine omni dolo malo retinere. Quamvis contra nonnulli doceant: nihil gloriosum esse, quod non scuto fraudis reatum sit. Volunt enim hi, satius esse imperantem apparere callidum quàm simplicem, omnem autem eum qui justitiam nimium colit simplicem videri.

6. Quoad reliquas virtutes sufficet imperantibus occultare vitia virtutibus opposita. Nam vulgus vivens in civitate, in quâ nulla virtutum cura habetur, de actionibus virtuosorum judicare nequit: unde nec qui eas edunt amabiles se hisce reddere possunt. Quemadmodum enim musicus elegantissimam harmoniam edens apud rusticos non cum admiratione auditur sed negligitur: ita & comparatus est circa virtuosos, qui specimina virtutum vulgo exhibent. Sufficere ergò videtur vitia occultare quæ odium & contemptum parant. Quinam autem sint modi vitia occultandi, ne hominum incurras odium & contemptum. part. 3. lib. ult. cap. 3. docuimus. nim. 1. si principium male & vitiose actionis, deriverit in aliam personam. 2. si factum 3. facti vitiosum occultetur. Quæ latius ibi tradita hæc nolumus repetere. Ut verò generalibus ibi traditis magis specialia quæ imperantes concernunt hic addamus: Consultum est, imperantes vitiosos non sæpè prodire in conspectum. Hæc causa est.

quare

quare nonnulli tradant, decere reges pro conservandâ maiestate suâ, ut raro se conspiciendos præbent: idque plerumque Hispani docere solent. Et habemus exemplum Romanorum imperatorum, quos oriens constanter coluit propterea, quia non conspiciendos acceperat. Tacitus 2. Hist. 6. auditique sæpius in Syriâ Judæâque Cæsares quàm inspeçti sunt. *Conducit secundo & hoc, ut puniant vitia, quibus maximè inquinati sunt. Nam qua quis panis odisse videtur: contra quibus quis vitii inquinatus est, ea dissimulare & punire non solet. Tacitus 2. Hist. 56. Valens ob lucra & quæstus infamis, eoque alienæ etiam culpæ dissimulatur. i. e. Et ob hanc causam rapinas in militibus non puniebat. Maxime autem consultum est imperantibus attendere ob quæ antecessores in contemptu & odio fuerunt eaque fugere, aut ad minimum fugam præ se ferre. Observavit hoc Nero, quando Curiam ingressus, & de auctoritate Patrum, & consensu militum, quomodo scilicet hisce imperator creatus sit, quedam præfatus, consilia sibi & exempla capessendi egregiè imperii memoravit: nec juventam armis civilibus aut domesticis discordiis imbutam; nulla odia, nullas injurias, nec cupidinem ultionis afferre. Tum formam futuri principatus præscripsit ea maximè declinans, quorum recens flagrabat invidia. Non enim se negotiorum omnium iudicem fore, ut clausis namq; intra domum accusatoribus & reis, paucorum potentia grassaretur. i. e. ut, quemadmodum hætenus pauci principes, familiares in domo ejusdem iudicia exercebant. Nihil in penatibus suis venale i. e. non admissurum, ut quisquam familiarium pecuniâ corrumpatur, tanquam obtenturus à principe, ut quid contra justitiam pronuncietur, aut ambitioni periculum: discretam domum & Rempubl. Teneret antiqua munia Senatoris, Consulibus Italia & publicæ provinciæ assisterent. Hii Consules scilicet Patrum aditum præberent; se mandatis exercitibus consulturum. 13. annal. 4.*

7. Imperantium in civitatibus nullam virtutum curam habentibus est, amicitia utili operam dare, ne damnosi sed utiles videantur civitati. *Nam vulgus virtutum expertis omnia ex utilitate æstimat. Præ cæteris ergo malis hoc fugere debent imperantes, ne damnosi videantur & laedentes vitam, famam, existimationem, pudicitiam aut possessiones. Hic enim apud vulgus extremum conciliatur odium. Quapropter consultum est, cedes peragendas per alios committere, quo principium non finiatur aequè imperantibus inesse. Sic Tiberius Sempronium Gracchum è medio tollens curavit milites à L. Africano mitti, quo in hunc famam cedis verteretur. 1. ann. 53. fin. Est & consultum, cedes sub specie Justitiæ committere, & ita in removendo è medio delato-*

res constituere, qui eosdem de crimine accusent, quo iudicati pereant. *Observavit hoc Tiberius & eo rem perduxit ut, quod maxime exitiabile rulere ipsius tempora, primores Senatûs etiam infimas delationes exercerent, alii propalam, multi per occultum: neque discerneres alienos à conjunctis, amicos ab ignotis, quid repens aut vetustate obscurum: perinde in foro in convivio quâque de re locuti incusabantur, ut quis prævenire & reum destinare poterat; pars ad subsidium sui, ut alios suis calumniis in iudicio evertendo ipsi tarsi essent, plures infecti quasi valetudine & contactu.* 6. *annal.* 7. *Testatur idem Tacitus hujus temporibus expertum primum esse hoc artificium quo exederetur Respubl.* 2. *annal.* 27. *verb.* quia tum primum reperta, quæ per tot annos Rempubl. exedere. *Hinc & delatores summopere defendit Tacitus* 4. *annal.* 30. *memorat eum pro delatoribus ita locutum: irritas leges & Rempubl. in præcipiti esse, nisi foverentur delatores: subverterent potius Jura, quàm custodes eorum amoverent. Sic, inquit Tacitus, delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam satis coercitum per præmia eliciebatur. Honores ergo & divitiarum præmium delatoribus constituere debent imperantes, quò tollendos tollere è medio possint; interim iudicio factò & sententiâ ferri distat à grege quasi ferre mortes civium. Si pudicitiam alicujus honestæ famiariæ per intemperantiam læserint, prætendendum, hoc factum esse ex amore vehementiori erga puellam. Nam ita minus agra ferent cognati ignominiam tanquam ab amore quodam profectam. In tributis exigendis quibus læduntur hominum possessiones & facultates prætendi debet necessitas belli. Nam quæ ex necessitate sunt agentem ab odio excusant. Ita multa gravia tributa, multa quoque intoleranda exactiones necessitate armorum initio excusantur, in pace tamen manent.* 2. *H.* 84. *verb.* quæ gravia &c. *Conduces etiam præcipuos civium instigare, ut ultro contribuant pecuniam exigendam. Nam nihil querelâ & odio dignum vel injustum videtur dici posse quod homines honesti ultro faciunt. Decipi autem ceteri possunt, si ultro conferentibus plura præmiis loco refundatur. Sic propriis quoque opibus Mucianus bellum juvit, largus privatim, quò avidius de Respubl. sumeret. Cæteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti rarissimus quisque eandem in recuperando licentiam habuerunt.* 2. *Hist.* 84. *Sunt & alii modi callidè exorquendi pecuniam ita, ne exactiones tanquam ex avaritiâ factæ pariant imperantibus odium. n. n. Si in vitia frequentissima, quæ aliàs pœnis corporalibus affici solent, constituentur pœna pecuniariæ. Videntur enim imperantes ex singulari clementiâ facere quod ex avaritiâ fit. Ita ex callidum panis lex Papiæ Poppæe augebat a-*

T. ARS.

varium. Tacitus 3. annal. 25. Legem Poppeam Poppeam senior Augustus post Julias rogationes incitandis s. e. intendendis cœlibum pœnis, & augendo ærario sanxerat. Hac enim lege introductum, ut delinquentes adversus eundem, si nolent habere præmia & prævilegia parentum, sentirent pœnas, vel ut Tacitus loquitur cap. 28. eod. si à privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret: sed custodes huic legi dati altius penetrabant s. e. per interpretationem extensivam faciebant; ut quamplurimi obnoxii fierent multa, urbemque & Italiam, & quod usquam civium corripuerant: multorumque excisi status s. e. versa fortuna, & terror omnibus intentabatur s. e. vis reperiebatur, qui a pœnis hujus legis immunis esse possit. Est & hic calidus modus quasi ex benevolentia subditorum acquirere, si hoc agatur, ut nullum testamentum facile ratum sit. sed infringatur (id quod facile fieri potest. Singulis ad subtilissimam juris rationem examinatis) nisi in quo imperantes heredes instituti sunt, vel legatum adepti. Obtinuit hic mos in ista aetate monarchia Romana: sed Tiberius hoc non sufficiens ad occultandam avaritiam ratus, si hereditatem ex Testamento caperet, nullius hereditatem adiit, nisi cum amicitiam meruisset. Ignotos & aliis infensos, eoque principem nuncupantes ptocularcebat. 2. annal. 48.

8. Pro colenda cum subditis amicitiam utili conducit felicitatem eorum spectare; in quam re eandem positam habeant, & huic adipiscendæ consulere. *Est autem felicitas hominum curam virtutis non habentium varia: alii enim honores, alii divitias, alii voluptates appetunt: alii pro ratione temporis aliud vel aliud, afflicti bello pacem, morbo prosperam valetudinem tanquam summum suum bonum appetunt. Amicitiam ergo sibi parant imperantes, si in hisce utiles existant, Tiberius, sævitiam seu caritatem annonæ inculante plebe, statuit frumento precium quod emptor solveret, vilium scil. ut pauperes emere possent, binosque numos se additurum negotiatoribus in singulos módios, ob quod nomen patris patriæ ingeminabant recusatum tamen ab eodem. Calidum commentum est in pericula & damna subditos conscire & postea se liberatorem exhibere. Ita Augustus maximum apud civem Romanos favorem quaesivit, cum cuncta discordiis civilibus, quarum tamen & ipse auctor fuerat, fessa sub imperium accepit, pacemque orbi Romano restituit. 1. annal. 1. Solent nonnulli imperantium odia fovere civium & patri persecutionem patienti se jungere: ita enim amicitiam & benevolentiam patriæ, cui succurrunt sibi parant.*

9. Quamplurima etiam plebi jucunda sunt, quibus propterea imperantes jucundam quandam comparare amicitiam possunt. *Nam & valibus hominibus jucundi esse possunt imperantes. Id quod sit, si*

simulent, se subditorum singularem curam habere. (Quomodo enim molestum est & inimicitiam parva negligi & contemni, ita jucundum & benevolentiam concilians in precio esse) Hoc medio sibi magnum favorem concitavit Vitellius, quando inferiorem Germaniam ingressus, hyberna legionum cum curâ adierat i. e. ita, ut satis appareret, cum omnia intentè & maximâ cum diligentia facere: redditi plerisque ordines i. e. restitutus honestior militis locus, qui pœna nomine ad inferiorem ordinem rejecti erant; remissa ignominia; allevatæ notæ i. e. notati infamiam in integrum restituti sunt: plura ambitione i. e. plerâque fibant sine merito eorum, quibus succurrebatur, quædam judicio: in quibus sordem & avaritiam Fonteii Capitonis, adimendis assignandisque militiæ ordinibus integrè mutaverat. Nec consularis legati mensurâ, sed in majus omnia accipiebantur. i. e. quod tam exactam curam militum haberet, in ipso laudabatur à militibus, non tantummodo ut legatum decens, sed tanquam profectum ab homine maximum fastigium commerito. 1. H. 2. Conducit & imperantibus eam partem plebis colere, quam nemo æstimat. Nam quò magis quis negligitur à ceteris hominibus, eò jucundior est qui negligentibus superior existens colis neglectos. Ità Tiberius, ut mors Sulpicii Quirini publicis exequiis frequentaretur petivit à Senatu. Cujus ratio hæc fuit, quod Tiberium quoque Rhodi agentem, cum nemo ipsius curam haberet, coluerat. 3. annal. 48. Par est ratio, si imperantes cum iis colloquuntur, quos nemo aliis alloquio dignaretur. Prodest Imperantibus etiam ad benevolentiam captandam subditos singulos, nominibus appellare posse. Nam hoc indicium est, eos subditorum curam habere, unde jucundi isdem fiunt. Hic erat modus, quem Orho adhibebat in parando militum favore invasurus imperium, dum militum studia affectabat, in itinere, agmine, in stationibus, vetustissimum quemque militum nomine vocans, ac memoriâ Neroniani comitatûs (erat enim ob memoriâ bonorum prætorum jucundus) contubernales appellando, alios agnoscere i. e. pristina amicitia admonere, quosdam requirere i. e. desiderare & rogare ubi essent & pecuniâ aut gratiâ juvare. Sunt quoque imperantes jucundandi subditis pulchro corpore gaudentes, quod tamen donum natura est: unde nec est quod præsentis loco de hoc traitemus. Jucundiores præterea subditis sunt imperantes sese ad illorum mores accommodantes. Nam quemadmodum honesta amicitia virtuosus est plena jucunditas, ita is, qui non virtuosus est similitudo morum: Ità Caligula imitatus vestimenta militum magnum sibi horum favorem paraverat. Caligula, inquit Tacitus 1. annal. 41. infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam (à caligis seu calceis

ecis militariibus) appellabant , quia plerumque ad concilianda vulgustudia eo regimine pedum induebatur.

10. Si amabile aliud nullum supersit , poterunt imperantes cum subditis , quorum benevolentiam habere interest , affinitatem contrahere & ita mediantibus connubiis amicitiam sibi parare. *Ita Antonius Tarentino Brundusinoque fœdere & nuptiis Octaviae sororis Augusti illectus ab eodem subdole affinitatis panas morte exsolvis.* 1. annal. 10.

ARTIC. II.

DE

IIIS QUÆ RATIO STATUS IN DECLINANTIBUS AB OPTIMA REPUB. FORMIS JUBET ATTENDERE RATIONE PRINCIPORUM CAUSSARUM MOTUUM QUÆ SUBDITIS INSUNT.

1. Imperantium munus est , vigilare & in suorum subditorum animos inquirere. *Nam si noverint quomodo animati subditi sint , quæque foveant consilia , mature malis occurrere statumque suum tueri possunt.* Juxta vulgatum illud : *tela prævisa minus nocent.* Qualia autem sint consilia singulorum occulta , non nisi per amicos inquiri potest : *Ita enim comparatum est cum hominibus , ut plerumque habeant quos censent intimos amicos , quibus arcana pectoris revelant.* Decet ergo imperantes in vitiosis formis alere exploratores , qui intimam cum præcipuis civium , à quibus quid mali metuitur simulatam tamen , colant amicitiam arcana ipsorum explorantes. *Ejusmodi explorator fuit Firmus Catu Senator intimam cum Libone Druso colens amicitiam & juvenem improvidum postea deferens.* 2. annal. 27. & seqq. *It. Latinus Latiaris.* 4. annal. 68. & cap. 69. fin. *Taciti verba hæc sunt.* Non aliàs magis anxia & pavens civitas , etiam adversum proximos congressus , colloquia , notæ ignotæque aures vitari , etiam muta atque inanima , tectum & parietes circumspiciantur. *Isem* conducit imperantibus in amicitiam recipere & fovere uxores civium fervosque : *hæ enim persone quotidie in familiâ civium versantes arcana revelare possunt.* Prodest quoque discordias ferere inter subditos : *ita enim sese mutuo observabunt & prodent.* privata enim odia impellant homines ad suscipiendam curam boni publici ; quò sub specie boni publici privata sua odia exercere possint. *Exemplum est in Helvidio Prisco.* 13. annal. 28. fin.

2. Circa singulos subditos duo inquirenda sunt ; an velint & an existiment se posse quid novi moliri. *Nam quod quisque vult & potest hoc facit.* *Id paulo superius docuimus ex eleganti-textu Taciti*

1. ANN. 13

1. *annal. 13. verba haec sunt: Augustus supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel iidem possent cuperentque. Ex quibus verbis discimus, tria genera subditorum perpendenda habere imperantes, nempe eos, qui quid novi moliri volunt & non possunt; eos, qui possunt & nolunt, & tertio eos, qui & volunt & possunt. Is qui possunt & nolunt, aut valent non tamen possunt, metuentis non aequi sunt: ac ab iis, qui & volunt & possunt cavere omnibus modis sibi debent imperium tenentes.*

3. *Iis qui volunt & possunt moliri nova occurri potest, 1. si planè è medio tollantur clandestinis remediis vel fovendo delatores, qui calumniosè ipsos accusent, quò ad ultimum supplicium condemnentur. De quare num. 7. preced. differuimus: ubi docuimus, quo pacto soleant tyrannicè imperantes suam crudelitatem occultare, vel veneno extinguendo. De generibus venenorum & quanam quibusvis casibus praeligenda, principia suggerere potest consultatio Agrippinae 12. *annal. 66.* 2. Si cogantur semper in conspectu versari. Nam nihil novi tunc moliri facile possunt: latere enim decet nova sentantes. Ita Tiberius Caesar L. Arruntium, quem Augustus non indignum imperio, & si casus daretur ausurum supremis sermonibus dixerat 1. *annal. 13.* inter amicos receptum semper in conspectu habuit. Quod stolide & sine causâ Vitellius circa Cluvium imitatus est. 2. *Hist. 65.* 3. Si aliis occupationibus detineantur. Nam ita dediscunt nova moliri. Ita refert de Britannico exercitu Tacitus 1. *H. 9.* in illo nihil irarum, nec alias legiones, per omnes civilium bellorum motus, innocentius egisse. seu quia procul & oceano divisa; seu crebris expeditionibus doctæ hostem potius odisse. Simile quid faciendum circa cives, qui nova moliri videntur & velle & posse, ut scilicet variis iisque arduis occupationibus, & quidem sic locis, in quibus nullam occasionem arripere possunt, distenti à proposito suo arceantur, & simul etiam periculis objiciantur. Sic Tiberio haud ingratum accidit, turbari res Orientis, ut eâ specie Germanicum suæ legionibus, seu quarum favorem longâ consuetudine sibi paraverat, abstraheret, novisque provinciis impositum dolo simul & casibus objectaret, i. e. malitiosis artibus & periculis exponeret. 4. Si qui clari fieri possunt aliis modis supprimantur. Imperantium enim est dare operam, ne quisquam subditorum facile emergere & clarus fieri queat. Refertur hoc posse illud Taciti, quod narrat de Memmio Regulo: Eo anno mortem obiit Memmius Regulus auctoritate, constantiâ, famâ, in quantum præumbrante imperatoris fastigio datur, clarus, 14. *ann. 47.* Modum autè supprimendi subditos, ne studeant inclarescere, commoustrat quod habet Tacitus 3. *annal. 55.* quando ait: luxus mensæ à fine Acti-*

cibel.

ei belli, ad ea arma quis S. Galba rerum adeptus est per annos centum profusis sumptibus exerciti paulatim exolevere. Causas ejus mutationis quærerere lubet. Dites olim familiæ nobilium, aut claritudinæ insignes, studio magnificentiæ prolabebantur. nam etiam tum plebem, socios, regna colere & collicitum, ut quisque opibus, domo, paratu speciosus per nomen & clientelas illustrior habebatur. Postquam cædibus sævitum, & magnitudo famæ exitio erat; cæteri ad sapientiora convertere. *Ex hisce discimus supprimi posse subditos, ne studeant emergere, si plura exempla posita ob oculos habeant eorum, qui splendori dediti in extrema pericula precipites acti sunt.*

4. Maximè autem salutare est imperantibus in vitiosis formis, ut subditos adsuefaciant adulationibus & studiis servilibus. Nam hoc pacto obtinent amicissimam quæ propria est hominum quibus heriliter imperatur, ut patet ex iis quæ lib. ult. part. 3. de adulatoribus diximus. nec quicquam stomachationis & invidia metuendum habebunt. Nam qui servilis & abjecti ingenis sunt nec stomachantur nec invident. Ut verò subditi evadant serviles consequentur imperantes. 1. Idoneâ educatione. Si scilicet à teneris adsuescant adulationibus, moribusque servilibus. 2. constitutis in adulatores & ad servitium promptos præmiis. Hoc pacto in iustis tyrannici cives Romani adsuefiebant adulationibus: Nobilis enim quanto quis servitio promptior, opibus & honoribus extollebatur, 1. ann. 2. Vulgus vero Romanum adeo edocitum erat adulari 1. Hist. 90. ut tandem adulandi libidine flagraret 4. H. 49. Et quia statim cum tyrannide ars adulandi coeperat, verus hoc in Republ. malum vocatur Tacito 2. ann. 32. Nec difficile est cives ita adsuefacere: est enim adulatio malum, quod postquam in uno radices egit suo contactu reliquos secum trahit. Sic cum Asia Tiberio delubram exstruxisset, statim Hispania ulterior missis ad Senatum legatis oravit, ut sibi idem facere liceret. 4. ann. 37.

5. Præmissis hisce generalibus, percurramus species cum eorum qui volunt cum & illorum qui possunt, & si quæ peculiaris mediis singulis obviam eandi dantur, aut quæ ex generalibus singulis magis convenientia perscrutabimur. Demonstratum autem superius, omnes velle nova vel fugienda miseria vel adipiscende felicitatis gratiâ. Principium fugiendi miseriâ est sentire se miserum esse. Sentiunt autem miseriâ, qui imperantium calliditates quorsum tendant ex signis conspiciunt. Quapropter solent tyrannicè imperantes odisse & persequi arcana scrutantes. Hinc M. Terentius apud Tacitum 6. ann. 6. abditos principis sensus i. e. arcana illius, & si quod occultius parat, exquirere illicitum, anceps. Fugientes miseriâ sunt qui vel ob pauperatē vel ob declinandam turpitudinem aut aliam aliquam molestiam id faciunt. Circa eos qui paupe-

tate adigi ad res novas possunt datur medium, si nimirum mature his succurratur. Ita Tiberius census quorundam senatorum juveni. e. supplevis ipsorum opes, ne cogerentur senatû abire 2. annal. 37. Adque medium adhibendum tunc potissimum est, quando sine suâ culpâ in paupertatem sunt coniecti, id quod innuit Tacitus 13. annal. 34. Non nimis etiam frequentandum in Republicâ hoc medium, ob mala alia, qua secum trahit, monet Tiberius, quando respondet Hortali precibus: dedit tibi Hortale D. Augustus pecuniâ, sed non compellatus, nec ea lege, ut semper daretur, languescit alioqui industria i. e. remittetur de labore & studio facultates suas conservandi, intendetur fœcordia, si nullus ex se metus aut spes. Quod attinet eos, qui honoris cupidi studio gloria moliantur nova, hac videtur optima ratio eisdem occurrendi, si removeantur è medio: neque enim quisquam virtutibus emergere, volens diu tolerandus: Id enim tyrannicè imperantibus moris esse facere, testatur Tacitus 1. H. 2. Nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine; & ob virtutes certissimum exitium. Constat etiam ex variis exemplis, quorum quaedam ex Tacito nostro narrasse sufficiat. 16. ann. 15. ita inquit: Ostorius longinquis in agris apud finem Ligurum id temporis erat, eò missus centurio, qui eadem ejus maturaret. Causa festinandi ex eo oriebatur, quòd Ostorius multâ militari famâ, & civicam coronam apud Britanniam meritis, ingenti corporis robore armorumque scientiâ metum Neroni fecerat. Sic Turcarum imperator metuens à fratribus insidias laqueo eos mature tollere solet. Est autem & mitior via, cujus antea mentionem fecimus, si nimirum affectantes imperium aliis occupationibus distringantur aut mature ipsis aliud imperium invadendum objiciatur, id quod circa filium suum ita practicavit Pharasmanes 12. annal. 4. Volunt etiam imperantes invadere subditi qui ducuntur odio, invidia, emulatione, qui propterea plerumque è medio tolli solent, Hisce namque affectibus erga imperantes ducti sine dubio vita eorundem insidiis fruunt.

6. Diximus de his qui concipiunt se posse superius, esse nimirum eos qui putant se vel numero vel potentiâ vel virtute vel fortunâ superiores existere. Iis qui numero superare possunt occurritur, si ita disponantur, ne vires suas circumspicere & scire valeant. Collegimus hoc ex eo, quod Tacitus de legionibus adversus Vindisem contractis 1. Hist. 51. ait: Nimis potentibus nunquam fides tribuenda. Nam nunquam satis fida potentia, ubi nimia est. Tacit. 2. H. 92. Est autem non unus modus occurrendi potentibus. primò enim odia concitanda aut simultates, ne potentes suis clientibus fidem tribuere possint. 2. vires sub aliquo honesto pretextu distrabenda. Simile

quis-

quippia fecit Valens in militibus à quibus seditionē metuebas 2. H. 28. Nō autem tantum iis, qui potentes sunt, sed etiam his, qui potentiam parant, occurrendum maturè est. Tales sunt qui favorem plebis aut provincia ejusdem 16. ann. 23. vel etiam militum parare student. 1. ann. 69. 6. ann. 10. & 1. ann. 52. Virtute se superiores esse posse putant homines feroces audaces & confidentes, plus quam civilia agentes, ut loquitur Tacitus 1. annal. 12. Sunt autem feroces imperantium potentiam vilipendentes, qualis erat Calpurnius Piso 4. ann. 21. It. qui artis militaris peritiam aliquam habent, corpusque laborum & inediae patiens. Hic autem potest & alià ratione quam occidendo eosdem occurrì, si nimirum adsuant voluptatibus. His enim vel fortissimos trahi ad ignaviam testatur exercitus Virellis 2. H. 62. & 93. It. astuti & callidi, simulatores, eloquentià pollentes. Hi enim suis artibus superiores se posse existimant. Imago hominis ab imperantibus metuendi exhibetur in Sejano 4. annal. 1. Corpus illi laborum tolerans, animus audax, sui obtegens, in alios criminator, juxta adulatio & superbia, palam compositus pudor, intus summa apiscendi libido; ejusque causâ modò largitio & luxus, sæpius industria ac vigilantia, haud minus noxiæ quoties parandâ regno finguntur.

ARTIC. III.

DE

PROHIBENDIS SEDITIONUM OCCASIONIBUS.

1. *Occasio consistit in medio, quod fortè fortunâ in tempore offertur, à quo initium operandi fieri potest, reddens operationem quæ impossibilis videbatur possibilem, & eam quæ difficilis erat facilem. Unde fit, ut occasio alliciat homines ad faciendum quod aliis non facerent. Quapropter imperantium, qui aliis modis motus prohibere nequeunt, est occasionibus occurrere: Ita namque multi acerbissimi motus impediuntur.*

2. *Consistunt autem occasiones plerumque in rebus parvis. Solent enim seditiosi plerumque à parvis initium movendi facere. Unde etiam docet Aristoteles, seditiones non de parvis, sed ex parvis rebus esse. Quæ causa est, quare plerumque qui imperant negligent occasiones nec iis occurrant. Quæ enim parva sunt non curantur. Prudentium autem est iis omnibus modis occurrere: sunt enim malorum principia & faciunt, ut fiat, quod aliàs non fieret.*

3. *Rixæ potentum etiam de rebus ludicris occasiones bellorum intestinorum esse solent, omnibus propterea modis præcavendæ. Nam utraque pars adhaerentes sibi amicos & clientes habet; quod*

V u u u 2

facit

facit civitatem in partes scindit. Arripiunt namque turbandi occasione qui seditiones amant auxilium patronis rixantibus ferendo. Imperantium ergo est, rixas potentum impedire omnibus modis, aut his maturè occurrere.

4. Alia occasio consistit in adversâ imperantium & prosperâ parentium, præsertim in bello, fortunâ. *Nam inde arripiunt occasionem subditi nova molendi. Ita Arabano infeliciter res gerente Vitellius sollicitavit subditos, desererent regem sævum in pace & adversis præliorum exitiosum. Igitur Sinnaces patrem Abdagesem, aliosque occultos i. e. clandestina conjurationis socios consulit, & tunc continuis cladibus promptiores ad defectionem trahit; adfuentibus pau'atim, qui metu magis quàm benevolentia subjecti reperitis auctoribus i. e. seditionum ducibus suslulerant animum: Ex quo colligimus, Imperantes si videant, se uti adversâ fortunâ, quammaximè curiosos esse debere, ne subditi quicquam moveant.*

5. Otium quoque occasionem præbet. *Nam otia dant vitia, i. e. lasciviam pariant. Tacit. lib. de Mor. Germ. otiosæ armatorum manus faciliè lasciviunt. Ita otio tumultuabantur miles Pannonicus 1. annal. 16, & Germanicus 1. annal. 31. Quâ de causâ exigit nonnunquam ratio status, bellâ cum exteris fovere, quò in his occupati cives desistant intestina bella meditari, aut alios labores subditis imponere.*

6. Est & alia occasio, si petituri corpus imperantium latere possunt. *Nam omnes peccandi occasionem inde petunt, quando latere possunt, quando interitus inimici qui petitur ad casum trahi potest. 2. annal. 55. Decet ergo imperantes esse abstrusos & tristissima quæque maximè occultare. Id quod fecisse Tiberium testatur Tacitus 1. annal. 24. inis.*

7. Nonnunquam & defectus annonæ, eaque quæ hunc pariunt (quale quid ante aliquot annos in nostrâ patriâ contingeat ob corruptam monetam) occasionem tumultuandi præbent. *Idque tum potissimum contingit, quando imperantes in causâ sunt. Sic Domitio & Camillo (SS gravitate annonæ juxta seditionem ventum, multaque & plures per dies in theatro licentius efflagitata, quàm solitum adversum Imperatorem. 6. annal. 13. Ne ergo tumultuandi occasio præbeat, maturè sævitæ annonæ occurrendum. Id quod Tiberium fecisse legimus 2. ann. 59. & 4. ann. 6.*

8. Alia occasio est, si imperantes sint incauti. *Est enim frequens, eos, qui alios aggredi volunt, incautos petere. Sic Rhescuporis per epulas & vinolentiam incautum Corn. casenis onerabat. 2. ann. 65. Decet ergo imperantes semper meditari mala imminencia & pericula,*

etiam

etiam ubi nulla sunt fingere, quò omnes collegæ vel consiliarii semper vigilent.

9. Attendendum quoque, an in viciniâ sint, quorum auxilio subditi uti possint. Nam horum auxiliis freti occasionem movendi subditi arripunt. Contingit autem à vicinis juvari subditos si formâ illi nentur contrariâ: ita democratici prompti sunt ad auxilia subditis in Oligarchiâ ferenda. Imperantium ergò est dare operam, quò vicinos sibi habeant faventes, aut si per contrarias, quas amplectuntur, formas id fieri nequeat, ut maturè vicinorum vires infringantur.

10. Datur & occasio, si milites, quorum præsidio imperantes utuntur, iisdem infensi sint, aut dispersi, aut duces dissideant. Ita ducum Cæcina & Valentis dissidia infregère imperium Vstellonis. 2. H. 92.

11. Inhibetur subditis & occasio, si omnia conventicula serio prohibeantur. Nam à facultate conveniendi occasiones concitandis turbas petunt. Secreta namque colloquia & conventicula suspecta Imperantibus esse debent. 15. ann. 55. fin. Imprimis autem ab iis sibi cavere debent, vel pœnas dicitare iisdem, qui singulari artificio cœtus facere possunt. Qualis eras Percennius, dux olim theatralium operarum i. e. plausores histrionibus conquirens, dein gregarius miles procaz lingua, & miscere cœtus histrionali studio doctus. 1. annal. 15.

12. Magnum quoq; momentum hac in occasione situm est, si plebs seditiosa ducem nacta fuerit. Nam sine duce plebs nihil perficere potest. Ergò nova cupientibus auferatur dux & auctor. 16. annal. 22. Nec existimare debent imperantes, difficile fore parentibus ducem nancisci; motis enim rebus dux facillè reperitur. 14. annal. 61.

ARTIC. IV.

DE

SEDITIONIBUS SUBORTIS COMPONENTIS.

1. Quia contingit, seditiones in vitiosis formis suboriri, quomodo cumque adornatis cunctis, que ratio statûs jubet; nosse etiam decet modos occurrendi seditionibus jam flagrantibus. Nec hoc alienum à nostro proposito est: conducit enim ad inquirendas rationes & causas legum latarum circa pœnas infligendas crimen lese Majestatis committentibus.

2. Indiciis ergò de seditione subortâ factis, non cunctari decet imperantes. Nam aspernantes indicia alius dubitatione bellum inferendum. 3. ann. 41. fin.

3. Prima autem cura esse debet de committendo, qui idoneus sit ad animos hominum sibi conciliandos. Nam qui hoc artificio non instructus est, magis irritabit seditiosos. Valens autem ad cap-

grandes animos qui eloquentiâ polent. *It. qui in favore apud seditiosos sunt. Idque observavit Galba premissens in castra ad componendos seditiosos milites Pisonem juvenem magno nomine & recentis favore. 1. H. 34.*

4. Finis persuadentis esse debet, ut trahat ad pœnitentiam seditiosos. *Obtinetur hic 1. si argumentis ostendatur impossibilitas consequendi id, ad quod tendunt seditiosi v.g. solos non sufficere, reliquos esse quietos. Fecit hoc Germanicus milites tumultuantes allocutus 1. ann. 34. cire. fin. 2. Contumacibus pœnas, pœnitentibus spem veniæ vel etiam præmia pollicendo. Nam si videant, se præmiorum nomine tantum consecuturos, quantum periculis, quibus se injiciunt, sua potius arripiunt, periculosa seponentes: conducet que tunc ingemiscere illud, quod habetur apud Tacitum 1. ann. 28. Tarda sunt quæ in commune expostulantur: privatam gratiam statim merere, statim recipias. Hac causa est, quare pœnitentibus & prudentibus socios criminis læsæ Majestatis non modo veniæ, sed etiam præmia promittantur, t. quisquis §. 5. ult. C. ad L. Jul. Maj. Contumaces qui sunt nec verbis flectuntur, pœnis miniq; adigendi. Nam nihil in vulgo modicum, terrent, nî paveant, ubi perituerint impune contemuntur, 1. ann. 25. In summâ periculorum præmiorumq; ostentatorem esse oportet eum, qui componere seditiosos nititur. 1. H. 24.*

5. Alterum remedium est, seditiosos dissociare. *Quemadmodum enim confociatio improborum promovet seditionem, ita dissociatio eam impedit. Hinc cum agrestium Cilicium nationes commota essent, rex ejus oræ Antiochus blandimentis adversus plebem, fraude in ducē, cum barbarorum copias dissociasset; Trofobore paucisque primoribus interfectis, cæteros clementiâ composuit. 12. annal. 55. Idem modum observatum tradit Tacitus 2. H. 28. Cum primis autem danda est opera, quò concitati & auxiliares ab auctoribus separentur. Hoc namque factu facile est, promissis præmiis aut veniâ is, qui commoti sunt: & sic manebit auctores sua pœna. Ita Tiberius Tacfarinate moventes dat negotium Blaso, cæteros quidem ad spem proliceret arma sine noxâ ponendi, ipsius autem ducis quoquo modo potiretur. 3. annal. 73. add. 1. ann. 29. & 30. Conducit & quandoq; callidum Germanici commentum adigendi commotos, ut ipsi de auctoribus pœnas sumant. 1. ann. 48. Quandoq; contra, si ita magis consultum videatur, duces seditiosorum sub specie amicitia avocandi sunt. Fecit hoc Galba, abducto per speciem amicitia Verginio duce germanici exercitus moventis 1. H. 80. unde illa seditio implacabilis videtur, in quâ dux non apparet 1. ann. 32. Interdum lento veneno auctores seditionum imperantes selere solent: interdum inimicos ipsorum in eosdem concitare.*

'6. Extre-

6. Extremis autem & jam flagrante incendio, utendum audentia, si cetera media non profint. 1. ann. 38. Scil. coercendi tumultuantes, labantes inhibendi, boni in suo proposito firmandi. 1. Hist. 36. imit.

MEMBR. II.

DE

RATIONE STATUS TYRANNICA.

1. Duplex ratio status tyrannica traditur ab Aristotele, quarum altera est violenta tollens & impediens causas & principia motuum, quae insunt subditis, altera in simulatione consistens amicitia & benevolentiam intendens subditorum erga tyrannum tale, quali qui in regio vivunt statum suum regem prosequuntur. Nam causa & principia motuum in tyrannico statu partim insunt ipsi tyranno partim subditis. Unde fit, ut aut tyrannus nullam sui rationem habens tantum operam det, quo cessent causae nec prorumpant vimque exferant quae insunt subditis, aut vero dissimulet, quae sibi insunt, odium & inimicitiam parientia, contra simulet se instruum is, quibus reges amabiles esse solent. Utroque enim hoc modo obtineri potest, ut quis pro libitu imperet & voluntas ipsius sit iudicans civitatem.

ARTIC. I.

DE

RATIONE STATUS TYRANNICA IMPEDIENTE
PRINCIPIA MOTUUM IN SUBDITIS SOLIS.

1. Tyranni nihil remittere de sua malitia aut dissimulare volentis est operam dare 1. ne subditi velint movere 2. ne concipiant se posse vel possint. 3. ut praescindantur ipsis occasiones. Nam qui volunt & possunt movere occasionem oblatam arripiunt & movent.

2. Quod ergo cap. 2. membr. 1. art. 2. docuimus, imperantium scilicet esse, ut explorent subditorum animos & consilia, quod sciant quanam velint quid novi moliri, id tyrannus ratione status de qua nunc agimus, quam maxime observare debet. Conveniens ergo huic rationi status est. 1. mulieribus licentiam maximam imperiumque in maritos concedere. Nam hoc pacto obtinebitur, ut maritorum consilia enuncient & facta, ex quibus, quales sint, praesumptiones peti queant. 2. servos remissius tractare, horum libertatibus favendo, dominorumque severitatem coercendo. Nam & hi facta dominorum detegunt; sique necessitas exegerit, a partibus tyranni stabunt. Nec est, quod a mulieribus & servis insidias tyrannus metuat. Nam quid ad hos, quali imperio civitas regatur? 3. Exploratores fovere simulantes intimam amicitiam & prodentes quae arcana viderant & audiverunt. Nam

ita

ita nihil occultatum obscurumq; manebis eorum, quae cives agunt dicuntve: praesertim si exploratores omnibus casibus & conventibus sese immisceant. Idque etiam ad hoc conducit, ne cives quicquam audeant liberè loqui eorum, quae ad statum pertinent.

3. Qui ergo deprehenduntur tales, ut velint & possint novi quid moliri velè medio tolluntur à tyrannis. Nam cum tyranni in imperio sibi conservando felicitatem habeant positam: nihil injustum ipsis reputatur quod pro imperio conservando facit: tollunt ergo & remouent quicquid nocere potest. Ferocibus ergo hominibus & potentiâ salis instructis, ut quid novi tentare valeant vitam adimunt, vel etiam hoc agitur cum iis, ut in publico tyranniq; conspectû quotidie versari teneantur. Nam nihil novi tentare possunt qui semper in conspectu hominum versantur, vel 3. laboribus & aliis gerendis implicantur. Dum enim alia gerenda habent nova meditari nequeunt.

4. Tutissimum tyrannis est, curam impendere, ut serviles reddantur subditi, constitutis praemiis in eos qui ad servitia prompti sunt, poenis in refractarios; vel etiam curam educationis habendo, ut serviliter educentur. Nam si animi civium serviles redditi sint, magis in volentes exercebitur tyrannis, incideq; in speciem regni barbarici. Et licet suam libertatem meditentur, nihil tamen tentare audent; nihil enim magni aggreditur, qui abjecti animi est. Quò verò serviles reddantur subditi, conducit hoc agere, ut negligantur disciplinae & studia liberalia, contra verò cives parasitico more discant quære voluptates corporis: ita namque necesse est eos maxime serviles evadere. Et in summâ lex tyrannica est: Virtus pro crimine habeatur quò quisque servitio promptior eo major habetur.

5. Quò verò *civ. art. 2. num. 5.* tradidimus, ne ducti paupertate moveant subditi, dandam esse operam, quo succurratur civibus pauperibus & paupertas eorum sublevetur, id tyrannidi, de qua nunc agimus conveniens non est. Nam tyranni potius est subditos in paupertatem conicere, ne potentes evadant & quid novi moliri valeant. Quid verò Tiberium & ceteros Roma tyrannos id fecisse legimus, ut *civ. num. 5. ostendimus*; id propterea factum, quia fingeant, pristinam Rempublicam, & hoc agebant, ut imago veteris mixta forma ex oligarchiâ & democratiâ superesset, in qua vatio stathus dictabat tale medium pro conservatione adhiberi.

6. Omnes porro tyrannum æmulantes supprimi aut malè perire necesse est. Nam tyrannicum est, neminem tolerare gravitatem morum & magnificentiam deditam: soli namque tyranni magnificeri & in honore esse volunt; in hoc namque felicitatem suam positam habent, ut praeter
cetera

ceteris & instar deorum honorentur & colantur. Omnibus itaque emulis & gravitate magnificentiaque cum tyranno certantibus & liberaliter viventibus adimenda est excellentia. Si enim tanquam eversores imperii in odio sunt amuli tyranni, facile ceteri discent cautius mercari & humiliter se gerere.

6. Ne possint cives quicquã movere, neve concipiant se posse, conducunt quæ supra tradidimus observanda, ne vel numero vel potentia vel virtute vel fortunã superiores se esse posse homines existiment. Et quidem ne numero evadant superiores, seminandæ discordiæ vel hoc agendum, ut invicem sint incogniti. Nam inanis est numerus qui unus non est: fit autem numerus unus amicitia, ut demonstravimus part. 3. itaque omnis impediendã est inter cives amicitia: fit autem hoc vel si manent incogniti, vel si cogniti sint, ut discordes existant inimicitia mutuis sese persequentes. Hoc pacto namque omnis fides & amicitia inter cives cessabit. Sin nec hoc obtineri queat, fovenda sunt bella cum vicinis multis, dividendi cives & auxiliariis miscendi, ne vires suos discant.

7. Ne potentes evadant cives, conducit eosdem pauperare. Nam in divitiis potissima potentia consistit. Redduntur autem pauperes, si coguntur alere pretorianos tyranni milites, & tributa solvere pro muniendã urbe & extruendis splendidis ædificiis. It. vectigalia magna solvere. Quemadmodum de Dionysio narrat Aristoteles, tanta ipsum tributa & vectigalia exegisse, ut omnes res familiares tributo conferendo quinquennio essent exhaustæ.

8. Ne virtute bellicã cives se superiores esse posse concipiant, feroces & audaces qui sunt & artis militaris peritiam habentes vel tollendi vel in voluptatem & luxuriam rapiendi sunt. Nam voluptatibus aueruantur hominum animi.

9. Ne occasionem invadendi tyrannum subditi arripiant, omne otium ipsis adimendum est. Nam, ut superius diximus, otioso laevi redduntur subditi. Ne in otio vivant conducit iterum quod num. 7. rationem statim tyrannicam suadere diximus, nim. pauperes reddere eosdem. Si enim pauperes sint, in otio vivere nequeunt, sed coguntur omnem operam impendere, quo necessaria ad victum sibi parant. It. in perpetuis laboribus eos detinere. Ita enim nihil otii ad insidandum eis reliquum erit. Hujus rei exemplum, inquit Aristoteles, præbent pyramides quæ sunt in Ægypta, & Cyselidarum Colossi, donaque diis consecrata, & ædes Jovis Olympi à Pisistradidis ædificata, & opera Samia à Polycrate facta. Hæc enim omnia ad unum & idem valent, nim. ad civium occupationem & paupertatem.

10. Omnia tandem conventicula prohibere tyranni interest. *Nam ita praecripietur occasio societatem adversus tyrannum inveniendi.*

11. Restat, ut de tyranni amicitia utili & jucunda dicamus, quomodo eam colere possit. *Nam nihil honesti tyranno inest: unde si quid amicitiae colis, ad utilem vel jucundam referendum est. Jucundam tyrannum colere amicitiam cum subditis tutum non est. Neque enim in familiaritatem recipiendus est, cui nullam fidem tribuere queat. Jubet ergo ratio status peregrinorum uti conversatione, & eos ad convivium & quotidianam vitam consuetudinem adhibere potius quam cives. Nam cives tyranni hostes sunt, peregrini autem cum ipso de principatu non certant, nec ad se pertinere putant, quomodo imperet. Sed nec his etiam amicitiosam fidem tribuenda. Familiares enim qui sunt praeter ceteris occasionem habent fruendi insidias. Ad quod etiam peregrini trahi possunt corrupti pecunia à civibus.*

12. Ne autem planè inutilis subditis videatur, utilem quandam cum subditis colere potest amicitiam, si nimirum bella fovcat. *Nam bellis implicati ducti hujus carere non poterunt, & ita quadam utilis intercedet amicitia. Sed suam hanc amicitiam impetrabit, quemadmodum improbi solent, reddendo homines infelices, quò utiles videantur infelicibus succurrendo.*

13. Ex his dictis colligimus cum Aristotele, tria esse, quae ratio status tyranno a pertam tyrannidem exercenti attendenda praescribit: *nim. 1. ut cives, qui sub imperio sunt, humiles & abjecti animifiant. 2. ut nulla inter eos admittatur amicitia, sed hoc potius agatur, ne alter alteri fidat; ubi enim nulla fides, ibi nec adversus tyrannum congregari possunt. 3. ut omni copia bonorum & potentia destituti concipiant se nihil movere posse. Nemo enim aggreditur eas res, quas novit se perficere non posse: ergo nec tyrannidem evertendam, si destituti agendi facultas. Ad hos fines observandos ratio status tyrannorum voluntates revocat: quos merito corporales diabolos nominaveris, omnem amicitiam & felicitatem humanam intervertentes.*

14. *Cum verò dixerimus supra, moventium alios statim petere, alios caput imperantium, frequentissimum est in tyrannico ipsam vitam tyrannorum peti. Cui malo occurrere tyrannis difficilimum. Nam mille invadentibus facile resistas; at clandestinè per venena insidiantibus aut etiam invadere paratis gloria studio, licet in ipso momento vitam amittere faciat, non videm. Quapropter hi praeter ceteris accurati simam cu-*

ARTIC. II.

DE

ALTERA RATIONE STATUS TYRANNICA IN SIMULATIONE REGII STATUS CONSISTENTE.

1. Alter conservandi tyrannidem modus consistit in emendatione & dissimulatione causarum motuum quæ tyrannis insunt: & ex enarratis supra statum tyrannicum evertentibus addiscendus est.

2. Ne ergo indignus videatur imperio tyrannus nec stomachationem invidiamque apud subditos excitet, alere debet adulatōres, qui coram populo merita ipsius majorumque & virtutes extollant. *Diximus enim part. 3. lib. ult. adulatores etiam viciosos deprecari posse velut in virtutibus excellentes.* Secundo debet virtute instructos & imperio dignos civibus regendis præficere, & ejusmodi honoribus ornare, ut non facile de suo statu conqueri possint. *Nam ita cessabit querela, quam aliàs causatur tyrannis omnnes præter unum ab imperio excludens: decipiantur enim honorum cupidi, existimantes se imperis satis participes, si tyrannus ministerio horum utatur in administratione Reipubl. Quemadmodum apud Romanos introducto statu tyrannico tandem contingebat, ut magistratus nil aliud essent, quam status tyrannici ministri.* In his ergo eligendis respiciet monarcha ad proportionem virtutum. *Nam si secundum dignitatem & merita cuiusque ministeria distribuit, videbitur fons & origo omnium honorum iustusque eorumdem distributor.* Cessabit ergo omnis stomachatio & invidia, singulis, qui honorum cupidi sunt à tyranno consequentibus sua ministeria, que circa Reipubl. regendam præbeant. *Observabit autem & hoc tyrannus, ut officia publica & præmia obres bene gestas ipse conferat, executionem vero penarum certo magistratui mandet.* Nam ita quod benevolentiam parit ipse ager, odia & invidiam in alios derivabit. *Ne autem qui imperii participes sunt potentia abutantur, singulis in magno magistratu constitutis addet collegam actiones illius observantem: quemadmodum Augustus Præfidi Ægypti iungebat Juridicum Alexandria. Dabit etiam operam, ne facile magnis muneribus præficiat quos paulo antè dicebamus velle & posse imperium invadere.*

3. Conducit etiam, tyrannum leges condere pro suo arbitrio. *Nam si leges ferantur consensu civium, statum desinit tyrannicus esse, quia non in volentes imperatur.* Decipio tamen gignetur, si in pro suo lubitu leges ferat, quasi ex legibus imperet: & ita cessabunt motus, qui inde arisi solent, quod subditi videant, se ad naturam & voluntatem

ratem unius vivere cogi; licet nihilominus & in rei veritate voluntati tyranni pareant.

4. Præcipuum principium everfionis tyrannidis est, quod subditi liberi homines videant, tyrannum in suam propriam salutem imperare seque illius servos existere: Conservabit ergo statum tyrannus, si ita se gerat, ut videatur esse potius dispensator & administrator civitatis velut alicujus familie. Nam hoc pacto regem imitabitur & videbitur subditorum gratiâ esse, nec æque suam ac subditorum utilitatem querere. Videbitur autem procurator & administrator boni publici, si se offerat ad rationes reddendas de acceptis & expensis. Sed opponas, nihil hoc pacto prodesse tyrannidem, cum hujus finis sit ex imperio felicem esse; hoc autem, ex republ. tantum pecunie sibi parare, quò voluptuosè & luxuriosè vivere queat. Respondemus Tyranno, non obstante, quod sese offerat ad rationes reddendas, pecuniam deficere non posse, propterea, quòd summâ in civitatè potestate gaudet. It. si tributa exigere videatur ad usus domesticos necessarios & ad belli oportunitates. Nam & hoc pacto videbitur potius procurator & administrator quàm suum proprium negotium gerere. Dum namque fugit, quicquid pecunie ad splendorem familie exigit, id fieri Reipubl. causâ, cujus interfit, caput ejusdem peregrinus splendorem & pompam exhibere: singula videbitur Reipubl. gratiâ facere. Abstinere ergo debet à nimia profusione & quidem eâ, quæ in privatam luxuriam & non in totius Reipubl. splendorem fit. Nam sumptus facere in scorta & peregrinos homines luxuria inferentes commovet maximam iram summumque apud subditos odium; sevirunt enim & irascuntur subditi, quando vident, se quicquid laboribus assiduè tenuerunt & parcè vivendo acquisiverunt, cogi tyranno dare, ut ita temere profundat, & utilissimis hominibus largiantur.

5. Alterum everfionis tyrannidis potissimum principium est, quod tyranni ob vitia sua in odio & contemptu sint. Virtutes ergo simulandæ, vitia di. simulanda, eo modo, quo diximus membr. i. art. a. b. c. ut videatur rex qui tyrannus existit. Simulabit ergo tyrannus. i. pietatem. Nam pietatem comitari cetera virtutes solent, ut adeo si pius videatur tyrannus omnes quoque reliquas virtutes habere, & servans legum esse existimetur. Nam minus timent, inquit Aristoteles, subditi, ne quid sibi incommodi præter leges im. ortetur, si principem religiosum esse, & metu deorum contineri & deos curare existiment. Conducit etiam hypocrixis tyranno ad hoc, ne censeant subditi, se posse quicquam adversus hunc obtinere: Nam qui faventem Deum habet, adversus eum frustra & planè infeliciter motus suscipiuntur; fortunâ enim

enim prospera superior existit. & ita, ut versus loquitur Aristoteles, minus ad infidas se conferunt subditi tyranno comparandas, tanquam deos habentis belli societate conjunctos. 2. prudentiam. Nam prudentia est illa virtus, quâ reges bene imperant. Quapropter tyranni est aut scientiam rerum civilium sibi parare, aut prudentiam consiliariorum epe uti. 3. Justitiam, quæ altera est patissima virtus imperantium propria. Id quod obtinebit vel unum insigne speciem hujus virtutis propriam edens; tum etiam, si non patiatur locupletes & pauperes sese mutuis injuriis afficere: hoc ipso enim non modo justus videbitur, sed pat abunt tam pauperes quam locupletes, se sine tyranno defensore salvos esse non posse. it. si studeat securitati vicorum, puniendo latrones &c. 4. Magnanimum; præ se ferendo gravitatem sine asperitate; id quod obtinebit, si hoc agat, ut qui cum eo loquantur & conversantur eum non metuant nec horreant sed vereantur & pudore prosequantur. Quod ipsum ex doctrinâ de pudore, quæ in scientiâ civili tradenda est, hauriendum est. add. tradita part. 3. lib. ult. c. 2. membr. 5. 5. Magnificum. Idque obtinebit exornando urbem adificiis & manibus, licet id faciat non de propriis sed publicis pecuniis: apparebit enim magnificus ut administrator pecuniarum publicarum, quo ipso duplicem ob causam amabilis fiet, & quia sevit, quinam sumptus singulis rebus convenient, & quia se administratorem boni publici exhibet. 6. Humanum & affabilem. Id quod obtinebitur, si nobiles & præcellentiores ad congressum admittat, plebem autem populari oratione quandoque mulceat. Videbitur enim ita imperium regio similis tanquam non in humiles & abjectos, sed homines liberalioris ingenii. Contrâ dissimulabit tyannus vitia, quibus velodium vel contemptum incurrit. Faciet ergo contrarium ejus, in quo communiter tyranni peccant, existimantes sibi quænia licere, nim. ut non modo per integros multos dies in luxuriâ & comessationibus vivant, sed & scelerum libidinem confisos omnes reddant, quo tanquam felices & fortunati iis fiant admirabiles: dico contrarium hujus observandum esse, temperandumque voluptatibus; aut, si id per intemperantiam fieri nequeat, occubandas illas esse, ne in oculos hominum incurrentes contemptum tyranno gignant. Quin non modo hoc ipso contemptum fugiet tyrannus, sed etiam præseindet occasionem infidas struentibus. Incanti namque sunt luxuriosi: Incanti autem occasionem præbent furivandendi. Nam neque is qui siccus ac sobrius est imp. effusionem facientibus patet, aut dignus est qui contemnatur; neque is qui vigilat atque excubat; sed is qui dormit. inquit Aristoteles. Nullum etiam contemnet aut injuriâ seu reali seu verbali afficiet tyrannus; idque cum primis observabit circa eos, qui honorum cupidi sunt. Nam quemadmodum divitiarum cupidi valdè dolent, sibi injuriam inferri circa pecu-

pecunias : ipsa vehementissime dolent honorum studiosi, se ignominiam affici.
Quod si verò quis vel penam ignominiam inferende vel pecuniaria afflicten-
dus est, simulandū nec ex avaritiā nec ex cōtemptu id fieri, sed provenire ex
paterno animo castigandi. Sin etiam consigeris, quem ignominiam affe-
ctum esse, uberiori honore compensandum est. ut docuimus part. 3. lib. ult.
cap. 3. artic. 4. A contemnendis hominibus tyrannus etiam uxorem,
liberos & omnes suos familiares abstinere debet. Nam quod hi com-
mittunt, in ipso tyrannum redundat. unde ob uxorum contumelias mul-
ta tyrannides interierunt. velle Arist. 5. polit.

6. Ejusmodi tyrannus diu exercens tyrannidem non perfe-
 ctè malus videtur remanere posse. Nam qui multas virtuosorum
 proprias actiones edit, licet simulatè id faciat; successu tamen temporis
 bonis agendis adsuescit; vitiaque occultans, licet id faciat imperii firmam-
 di tantum gratiā, de disidio tamen mala agere. Quapropter cum Aristote-
 les dimidiā parte bonum, dimidiā malum esse dicit.

MEMBR. III.

DE

RATIONE STATUS OLIGARCHICA.

1. Primum motus principium in oligarchiis prebet disputatio de
 fundamento Jure nūm. distributivo: dolentque & stomachantur exclusi ab
 imperio presertim duriter à divitibus tractati. Quod si ergo oligarchici
 inherere velint sue opinioni & nihil remittere, sed sibi omnia superiora su-
 mvere, ceteris nihil honorum relinquere, nullus alius conservandis statum
 modus est, quàm inhibere disputationes de statu sub gravissimis pœnis, ut
 generaliter de conservacione status diximus. Satis tamen semper est tu-
 tissimam viam eligere & de vitiositate forma quid remittendo cassano
 conquerendi de injusto iudem adumere quàm relinquere. Ne ergo pau-
 peres in Oligarchiis conqueri possint, se exclusos ab imperio, man-
 dandi his quoque sunt magistratus lucrosi, tales tamen, qui ad sum-
 mam imperii non spectant. Nam contenti erunt pauperes, si & hono-
 ris quiddam & ex eodem præterea lucrum capiant. Nec novum est, alicui
 magistratum mandari cum honore & lucro conjunctum, qui tamen nihil
 gerendum habeat ad rempubl. faciens: ita enim Consules Romani maximo
 honore gaudebant, adeo ut & ipsi imperatores consulatum nonnunquam
 subirent: nihil quicquam tamen potestatis habebant. Quapropter vide-
 tur causa conquerendi pauperibus & stomachatio omnis admissi posse, si di-
 vitibus mandetur magistratus magnā cum curā & sollicitudine, pauperi-
 bus cum honore & lucro conjuncti & sine onere acque laboribus.

2. Temperanda quoque est divitum voluntas ex inordina-
 tis ipso-

tis ipsorum moribus resultans, ne ignominia & injuriis verbalibus realibusve subditos afficiant. Nam hanc tenuissimam viam superius esse diximus, cum de ratione status in genere ageremus. Compescuntur autem divitum mores & innotantur vel legibus vel educatione (hi namque duo modi sunt perverfos alicujus mores emendandi) legibus, si ita ferantur, ut graviores poena constituentur in divites divitumque liberos, quam in pauperes se minus molecentes. Cum primis autem prohibendum est omne injustum pauperum facultates ledens. Nam patiuntur tandem pauperes se vilipendi: at ladi etiam in bonis suis ipsis intolerabile est. Cum autem plus perficiat, educatio legibus: danda est opera, quò à teneris divitum liberi parentibus in imperio successuri ita educentur. Optima itaq; ratio est statum oligarchicum conservandi divitum liberos oligarchicè educari. Est autem ea educatio oligarchica, non quò divitum liberi discunt pauperes contemnere & suppressere, sed quò ducuntur ad hoc, ut ab omni contemptu & ignominia abstineant. Sic enim moderato Jure oligarchico, quod in voluntate divitum consistit, cessabunt quae superius trãdebamus ex jure oligarchico damna oriri. Sed cum contrarium communiter observetur & divites suorum liberorum felicitatem in hoc consistere existiment, si ex ignominia pauperum latentur, eosque suppressant; etiam educationem ita faciunt: sed hoc pacto statum omnem suum evertunt.

3. Ex virtutibus simulanda est prae caeteris magnificentia & liberalitas; ex vitiis dissimulanda avaritia. Erunt namque divites in admiratione apud pauperes: si in honorem Dei splendida exstruant templa; in amore, si liberales videantur, Maximè autem fugere avaritiam divites debent, ne pecuniam publicam furentur, aut ex magistratu, quem gerunt, discere studeant. Nam pauperes non aequè indignè ferunt, se excludi ab honorum ac à divitiarum participatione. Quo enim quis indiget, id quammaximè appetit: Si itaque videant pauperes indigentes numis, se eosdem ex magistratu acquirere posse: non quiescent nisi illius participes redditi. Contra magistratibus sterilibus existentibus, latrabuntur, se suis rebus superesse & ad vitam necessaria acquirere posse. Difficultas autem maxima in oligarchiis sese offert: quia difficile est medium servare & virtutem obtinere: aut enim divites qui praesunt rei publ. avari existunt aut prodigi; si avari sunt & pecuniam publicam suffurentur, motus pauperum excitant; si prodigi existant, patrimonium suum profundentes, ut tandem censu definito destituti excludantur à participatione imperii, ipsi rebus novis student. Tantum scilicet incommodorum infert virtutum neglectus. Posito tamen, cives ad virtutes non educari nec curam harum haberi, alia ratio non separest, quam ut operationibus malis hominum bonis legibus occurratur. Ne ergò divites avaritia in exercens: e-

curiam in sollicitudinem in suos usus convertant; salutare est, pecuniam publicam magistratuum incuntibus publicè & in conspectu civium curatorum tradi rationumque exempla per curias & tribus servari. Iis qui magistratum benè gesserunt & bona publica optime administraverunt honores legibus decerni. *Et quia seditiones etiam suboriuntur, si divites potentes fœnis improbum exerceant: conducit statim oligarchicam conservando legem ferre prohibentem in mutuo omnes usuras, vel quantitatem earundem ita definitam, ut modica sumantur. Nam si divites egeniurum necessitatibus sine usuris subveniant, benevolentiam singularem sibi conciliabunt.*

4. Et quia in specie Oligarchiæ intereunt ob contentiones divitum inter se, dum oligarchia oligarchiæ inferitur, conducit pro salute oligarchiæ fervare æqualitatem & popularitatem inter divites. *Nam servata æqualitate & culta amicitia tali, qualis inter æquales est, querelæ omnes & contentiones inter divites cessabunt; nec dabitur pauperibus occasio quid machinandi contra divites: quam alias rixæ eorundem largiuntur. Quapropter oligarchiæ salutare erunt leges democraticæ divitibus applicatæ. Utinamque fundamentum legum democraticarum est æqualitas: ita debet esse earum quæ divitibus in oligarchiis prescribuntur. Lex ergo esto: breves v. g. semestres suato magistratus; quò scilicet omnes qui divites sunt magistratuum sint participes. Nam hoc ipsum quoque in democratiis ita servari solet. Habebit hæc lex & alium usum, nim. ne existere possit prepotentior invadens tyrannidem. Nam discurrunt magistratuum præbet via, qui ceteris ditiores & potentiores sunt, occasionem tyrannidem invadendi. Adeoq; non ob unam causam magistratus breves esse debent in oligarchiis.*

5. Conducit etiam divitum imperio terrores incuti & divites qui in imperio sunt perpetuo metu detineri. *Nam hoc ipsum reddet divites vigilantes & ne per suam negligentiam & incuriam præbeant pauperibus occasionem nova molendi & imperium excutiendi. Cumque metus sit affectus nativus ex phantasia imminentis mali; fingendum semper erit magistratibus, qui præsumunt, ea quæ longè remota sunt presentia: quò ceteri divites, qui in consilio sunt, perpetuo suas curas impendant conservationi Respubl.*

6. Contentionibus omnibus divitum & potentiorum maturè obviam eundum est. *Nam principii & incipis parvis obstandum, nimis sero paratur medicina, si jam invaluerint. Est autem hoc, si lites potentiorum fortè fortunâ suborta statim per arbitros componantur, & ceteri partibus accessuris inhibeantur.*

7. Ne etiam ex accidenti oligarchia transeat in democraticam

etiam, si præfinito censu augeantur facultates fiatque status democraticus: consultum est vel quotannis vel tertio, quarto, quintove anno censum institueret & perlustratis civium bonis edicere censum, ejusque magnitudinem definire, retentâ proportionem eâ, quæ initio fuit observata.

8. Si accidat præter spem, unum quendam & amicorum & pecuniarum copiis & magnitudine cæteris prævalere, quod quando contingit, oligarchiæ in tyrannides transire solent, ostracismo adhibito. Jubendus est aliquando extra civitatem esse. *Nam cum durum sit innocentes è medio tollere: periculosum tamen sit, ejusmodi viros in civitate versari: decet quidem mediantibus legibus præcavere, ne accidat, ut unus aliquis ceteros omnes potentia superet: sed si præter spem nihilominus contigerit tale quippiam: ex necessitate ad hoc recurrendum est medium. At quomodo occurratur huic malo? nimirum ita, si prosperâ fortunâ & nimisâ felicitate ferocentes arceantur à magistratibus præsertim majoribus, sed hi potius committantur reliquis minus felicitate mentibus.*

9. Cæterum quod in tyrannide frequentissimum est, ut petatur ipsum corpus imperantis, id non æquè facile est factum in oligarchiis: Omnes enim divites simul è medio tollere uno tempore clandestinis artibus vix perfici potest: Sed faciunt divites hac in re sui copiam, quando in senatu magno sunt i. e. deliberandi causâ de rebus maximis momenti uno in loco convenerunt. Quapropter decet eos tunc temporis vigilare & locum ubi convenerunt magnis præsidis firmatum habere.

MEMBR. IV.

D

RATIONE STATUS DEMOCRATICA.

1. Primum motuum principium est in democraticis fundamentum injustum, nimirum equalibus equalia tribuenda, omnes autem esse æquales: stomachantur enim divites se æquales reputari pauperibus. Sed æqualitas facilius toleratur quàm inæqualitas: forte enim, ut & alii imperans indigni, quàm ut excluderis ab imperio tolerabilis est. Quod si autem divitibus servandum, quò prærogativam habere videantur, excogitandi sunt magistratus nihil potestatis habentes, cum magno tamen splendore & apparatu conjuncti: Ita quippe pro pauperibus divites singulare quippiam obtinebunt, republicâ tamen manente salvâ: præsertim si hos gerentibus imponatur necessitas multas impensas faciendâ.

2. Secundum principium turbarum in democratiâ est perversa voluntas plebis imperantis, omnia in detrimentum & everisionem divitum facientis. Nam plebs bellua quaedam est contrarium ca-

pitum. Quapropter necesse est, ut huius perverse voluntati obviam eatur vel legibus vel bonâ educatione; legibus quidem gravissimâ poenâ constituentibus in pauperes divitum bonis insidias struentes. Et si divites enervandi sunt, callide id fieri potest offerendo ipsis magistratus cû onere impensarû faciendarû conjunctos, velint in ludos & spectacula. Omnium autem optimû mediû adversus mala hæc democratia est educatio democratice conveniens. Nâ quales cunq; ferat leges, nisi civēs fuerint à teneris adsueti, ultrò his se parere, nihil perficere salutare Reipubl. Non verò existimandum est, hanc esse educationem democratice convenientem, si pauperum liberi imbuantur odio erga divites & insidiis faciendis bonis & facultatibus eorundem, vivantq; prout liberi sit. Taliter enim educationē faciunt qui finē democratice habens libertatem, eamq; definiunt facultatem faciendis quod cuilibet libet. Ita ergo educandi sunt liberi pauperum, ut adsueant legibus convenienter vivere. Conducit quoque democratias, ne voluntate nudâ pauperum & plebeiorum hinc inde nutant & variabiles, sed legibus magis, callidiorq; artibus coalescere animos pauperum ut uti agricultura dent operam, assignatis iisdem ex liberalitate vel etiam leviori precio venditis & distractis agris. Nam hoc pacto laboribus irretiti, dum osiari nequeant, legibus imperium paulatim concedent, & à pessimâ democratiâ abibunt.

3. Et quia præcipuum motuum principium in democratiis sunt demagogi seu tribuni plebis, qui vel ipsi tyrannidem invadunt, si bellicosi homines sint, vel blanditiis suis trahunt plebem, ut omnia faciant in perniciem divitum: danda cum primis opera est, ut tribuni eligantur homines modesti, legum tenaces & qui voluntatem plebis inordinatam temperare valeant. *Nam cum voluntas plebis immoderata formam democraticam evertat, temperamento indiget, cujus effectores tribuni plebis esse possunt. Videtur & salutare studium eloquentiæ exterminare & odium huic conciliare, nec admittere, ut tribuni plebis eligantur eloquentiâ imbuti, nisi modesti & legum tenacissimi sint. Nam eloquentiâ præditi trahunt plebem in quascunq; partes. Lex quoque ferri debet, ne quisquam potens & artis militaris peritus tribunus plebis creetur. Nam si imbelles & impotentes homines huic muneri præficiantur, præripietur occasio invadendi tyrannidem. Consultû etiam videtur, tribunos initio sui officii jurejurando obstringi & ita cogi jurare, quod nolint quicquam in perniciem divitum moliri. Nam ita non faciliè audobunt contra divites quicquam statueri, nec plebs eos velut perimros audiat.*

4. Spectat tamen ad tribunos excitare plebem, ut vigilet & sui statû conservandi curam habeat. *Nam plebs incuriosus occasionem præbet divitibus imperium invadendi. Fingere ergo pericula debent*

debent ubi nulla sunt, quo plebs in perpetuo metu & terrore detineatur.

Salutare autem & huic formæ est magistratus non diuturnos esse. Nam eodem statum democraticum positum suo in quâdam æqualitate: omnes verò simul imperare & magistratu fungi nequeant: (quis enim pareret?) magistratus deferendi sunt non diuturni, quòssa successu temporis omnes magistratus participes fiant. Condatit deinde & hoc, ne unus præpotens diu magistratu fungens ansam arripiat invadendi tyrannidem. Quòd si autem contigerit, alicujus potentiam honoribus supra modum auctam esse, paulatim eadem & per minima procedendo immittenda erit. Nam violenta ablatio parset tumultus.

6. Si existant potentes & feroces apti ad tyrannidem invadendam, vel supprimendi sunt vel ostracismo coercedi. Nam ostracismus, quo jubentur qui potentes sunt extra civitatem aliquandiu esse, ad id inventus est, ne opus sit vitam adimere præpotentibus & Respubl. formidabilibus. Supprimantur autem qui præ ceteris felices & fortunati potentesque sunt, si nullis præficiuntur muneribus, sed ab his excludantur. Contra magistratum minus potentibus mandantur.

MEMBR. V.

De

RATIONE STATUS FORMARUM QUÆ SALUTEM SUAM IN LEGIBUS FUNDATAM HABENT.

1. Diximus superius, circa vitiosas formas rem optime geri, si legibus potius committatur imperium, quam solis hominibus: unde & deduximus species Oligarchiarum & democraticarum à pessimis & vitiosissimis abeuntes. Sed quia & legibus sui defectus insunt: differendum est & de his que jubet ratio statim observare, quo legum sua maneat auctoritas.

2. Quò ergò leges in vigore maneant, salutare est, singulos magistratus initio officii in leges jurare, se nimirum earum custodes existuros nec latum unguem usq; ab iisdem recesuros esse; Datasq; operam, ne interpretando quicque sibi leges aptas faciat, sed suos potius mores ad eas accommodet.

3. Ne verò magistratus interpretationibus sophisticis vel extendèdo trahant leges ad casus, ad quos nullà rectà ratione accommodari possunt, aut restringendo limitent easdem, ubi limitandæ non sunt, aut etiam affingant iisdem sensum, quem habere nequeunt: consultum est, vel collegio pontificum sacra tractantium vel prudentibus quibusdam & sapientibus hominibusque speculative

224
 vitæ deditis & à vitâ civili alienis interpretationem committite. & jubere magistratus horum consiliis uti, si fortasse obscuritas quædam legum obveniat. Nam hi non immixti negotiis stant secundum conscientiam & sine affectibus leges interpretantur; præsertim si jurjurando ad interpretationem legum secundum conscientiam faciendam.

4. Authenticam autem interpretationem, quæ adhibetur quando prudentes, qui ipsi potestatem ferendarum legum non habent, nullum sensum eruere valent, penes totum populum esse conveniens est. Nam uti totius populi consensu leges ferri Reipubl. cuius tranquillitatem parit: ita & conveniens est, authenticam interpretationem penes omnes esse. Si enim parti prevalenti relinquatur, in oligarchiis divitibus, in democratiis plebi: redit imperium ad perversam voluntatem imperantium dissidia & contentiones, dissociationemque civitatis gignentem.

5. In omnibus ergo formis vitiosis non modò oligarchiis & democratiis sed & monarchiis emendatur vitiositas & redduntur status diuturniores, si quantum fieri potest, cuncta legum imperio committantur. Nam quo magis leges imperant, eò minus odii & invidia in imperantes redundat: redduntur quin etiam qui in imperio sunt minus imperiosi & ita civibus magis tolerabiles. Quapropter conducit in hisce formis quamplurimos habere leges.

MEMBR. VI.

DE

RATIONE STATUS MIXTARUM FORMARUM.

1. Mixtæ formæ hominibus salutares sunt; quia quod in democratiâ pauperibus, in oligarchiâ divitibus conducit, hoc sumitur & miscetur: vix tamen mixta forma introduci facillè potest, aut si introducta sit diuturna existit. Nam in omnibus civitatibus inter se pugnant quantum & quale: quantum voco pauperes, qui non nisi numero prevalere possunt; quale, eos qui virtute & potentiâ divitiarum externorumq; amicorum plurimum possunt. Plerumque autem prevailet vel quantum vel quale; & quod prevailet predominari alteri parti nititur, nec mixtionem aliquam perfectam admittit. Hinc Tacitus 3. ann. 33. Cunctas nationes & urbes populus, primores, aut singuli regunt; dilecta ex his & constituta: i. e. mixta Reipubl. forma laudari facilius quàm evenire, vel si evenit haud diuturna esse potest; quia scilicet facillimè contingit, aliquam partem prevalere.

2. Ratio

2. Ratio ergo status jubet collatis invicem quanto & quali convenienter & secundum potentiam utriusque mixtionem facere, ut scilicet prævalente quanto status paulatim ad democratiam; prævalente quali, ad oligarchiam inclinet, utraq; æqualium virium existente, perfecta mixtio fiat. *Nam nisi ita fiat, semper pars prævalens movebitur, se nullâ prerogativa gaudere.*

3. Diuturniores autem sunt status populares, propendentes ad democratiam, aristocratiis seu formis ad oligarchiam inclinantibus. *Nam & quod numero superas potentius est, quam quod qualis; quia numerus manet; virtus, fortitudo nim. sæpe luxuriâ & voluptatibus labefactatur, amici deficiunt, divitiæ per adversam fortunam disperduntur. Unde in mixtis formis conveniens erit rationi status, quantum fieri potest, favere quanto; diuturniorem namque hoc pacto formam existere necesse est.*

4. Constitutâ aliquâ Republ. mixtâ & ex simplicibus formis dilectâ, maxima cura civium habenda est, ut legibus strictè pareant, ne vel minimum in legibus servandis negligatur. *Nam si à minimo abisum sit, statim deviatum à medio est & datur ansa longius evagandi: unde vel ad oligarchiam vel ad democratiam abitur.*

5. Plurimum autem in mixtis formis valet tò *μικτόν*; studens enim qui prævalere nituntur in minimo progredi, exigentes sibi cœcidi, quod primo intuitu exigui momenti videtur; dehinc huius paulatim addunt, donec successu temporis integer status mutetur: quemadmodum enim nemo animadvertit lapidem cavari à guttâ, sed elapsu temporis cavatum quislibet videt: ita consingit in Rebuspubl. potissimum mixtis mutationem non sentire sed statum mutatam esse. Ratio ergo status exigit in mixtis formis tò *μικτόν* observare nec negligere. *Nisi enim hoc fiat, occultè serpit ac se insinuat legum violandarum atque institutorum civitatis negligendorum consuetudo. Quemadmodum totum patrimonium parvis sumptibus exhauriunt si sæpe fiant. Non apparet autem mutatio; quia non profundatur universa familia: decipitur enim ab iis rebus mens, tanquam falsò quodam syllogismo; cuiusmodi est sophistica ratio: Si unum quodque parvum est: ergo & omnia: hoc autem est, ut sit verum, est ut non sit. Totum enim & omnia non sunt parva sed ex parvis componuntur. Huius igitur principio statim apponenda custodia & cautio est. verba sunt Aristotelis 5. politic. cap. 8.*

6. His in genere premissis, conveniens est de singulis speciebus mixtarum formarum quid subiacere.

DE
ARISTOCRATIARUM RATIONE
STATUS.

1. Aristocratia multa habent communia cum oligarchiis, & proinde etiam ratio status propemodum eadem est. Nam Aristocratia aut sunt ex mixtione divitiarum & libertatis pauperum, ita ut divites prevaleant, consequaturque forma aliquam naturam oligarchicam: aut unâ attenduntur virtutes, & sic nec ab oligarchiis multum differunt. Sunt enim qui unâ vel alterâ virtute praediti existunt, divitiis moribus haud dissimiles, contemnendo pra se ceteros tanquam longè se inferiores. Quapropter multa pro aristocratiis faciunt pracepta circa oligarchias supra tradita.

2. In Aristocratiis autem cum primis notandum est generale praceptum; quod ratio status in omnibus aberrantibus formis suadet, cujusque contrarium communiter facere solent, nimirum partem predominantem non debere operam dare, ut sua jura augeat in infinitum, alteram partem inferiorem supprimat. Nam quò magis pars prevalens studet sese extollere, eò magis augetur forma vitiositas, invertens & infelicem reddens totam civitatem. Quid enim si pars inferior tota deleta & extincta sit, an tunc feliciores erunt quam nunc sunt?

3. Habenda porius est ratio inferiorum, ne ullâ injuriâ afficiantur. Nam, ut inquit Aristot. intelligendum est, nonnullas non solum aristocracias, sed & oligarchias manere, non quòd stabiles & pura sint Reipubl. administrationes, sed quòd si quid magistratum & imperia obtinent rectè se gerunt adversus eos, qui sunt extra Reipubl. administrationem, nullam eisdem inferendo injuriam. Nam longè felicior est civitas, si fugiantur odiorum & inimicitiarum causa, quàm si una pars tendens ad summa in perpetuo reliquorum odio vivat. Facienda ergo eorum, qui in civitate minus potentes sunt, distinctio, quòd aliis sint honorum, aliis sint divitiarum cupidi: circa hos danda opera ne ratione lacri & commodorum; circa illos, ne ratione honorum ledantur. Ira enim in quolibet est vehementior, quò magis appetit id, quò impeditur.

4. Nemo privatorum ratione virtutum & divitiarum imperio dignus excludatur. Nam hoc pacto occurratur stomachationi & invidia.

5. Maxima pestis aristocratiarum, prout communiter sunt, hoc est, virtuosus qui sunt inter sese foveant amulationes rixarum & inimicitiarum causas. Qui enim unâ vel alterâ quarunt virtutem non vir-

tutis

intus sed magis glorie aut lucri causa id facere solent: unde horum emulatores magis lucri & gloria, quam ipsius virtutis augenda gratia sunt, & proinde perniciosi, ut in præced. docuimus. Quapropter proprium suum commodum perpèdentes virtuosi æmulationes pravas seponere, & tanquam omnes virtute pares inter se vivere debent, scientes, dum alter alterum præ se contemnit & suppressere laborat, omnium auctoritatem evilesçere. Conducit autem pro hoc obtinendo, virtuosus semper ob oculos ponere mala ex pravis æmulationibus nascentia, & pericula inde imminentia. Hoc pacto inter Vespasianum & Mucianum concordiam aluisse Titum filium Vespasiani testatur Tacitus 2. Hist. 5. quando ait: Cæterum Mucianus Syriæ, Vespasianus Judææ præpositus, vicinis provinciarum administrationibus invidiam (æmulationem) discordes, exitu demum Neronis, positis odiis in medium consuluerunt, primum per amicos, dein præcipua concordie fides Titus prava certamina communi utilitate aboluerat.

ARTIC. II.

DE

RATIONE STATUS NOBILIUM IMPERANTIIUM.

1. Nobilium Rempubl. conservant. i. si virtutibus & sufficientibus divitiis instructi à dignitate patriciatûs non excludantur. Nam ita plebeji magis quiescent scientes, se non plane à participatione imperii excludi; sed datâ pecuniâ se dignitatem generis, ex quâ affirmatur aptitudo consequendi honores & munera in Rempubl. consequi posse. Salutare itaque est, legem ferri, ut quilibet bene meritus de patriâ & sufficientibus divitiis instructus in numerum nobilium seu patriciorum recipiatur.

2. Vitare quoque nobiles debent differentias familiarum, ne altera alteram præ se contemnat, sed æqualitas servetur. Nam quod de divitibus diximus, interire oligarchias, si inter se dissident & oligarchia oligarchiæ inferatur; id quoque locum habet, si nobiles, qui præsent, inter se concordēs non vivant, nec æqualitati studeant.

3. Quammaximè verò hoc agere debent, ne quenquam plebejorum contemnere videantur. Nam odium, quod parit invidia, augetur, si præterquam quod videant homines, se ab imperio exclusos perpetuo parere cogi, etiam contemnantur.

4. Salutare etiam est Rempubl. huic, id agere, ne familiæ nonnullæ supra modum ditescant, neve etiam ita facultates immineant, quò minus ex dignitate familiæ vivere queant. Nam si aliqua familia supra modum ditescit, metueda tyrannis est, si verò in pau-

persa-

peritatem consociatur, timorandi tumultus. Videtur vero pro bonis nobilitatem in debito statu conservandis conducere legem circa successiones facere modo admittentem omnes filios ad successionem, modo excludentem nonnullos v.g. eosque quousque singuli 50000. consequi possunt, ceteros à successione excludendos; si unus filiorum plus 50000. consequatur admittendas ad hereditatem quoque esse filias & ex numero agnatorum vel cognatorum debitâ bonorum quantitate destitutos.

5. Circa matrimonia hæ leges videntur conducere, ut quidem nobili concessum sit plebejam ducere uxorem. Nam hoc pacto cum plebejis affinitas junctâ arttiorum reddet nobilitatem & plebejorum amicitiam. At ut plebejus ducat feminam nobilem, prohibitum esse debet. Nam femina nobiles per superbiam allciant plebejos maritos ad faciendas seditiones & invadendam nobilium dignitatem.

6. Nobilium porrò liberi non ad luxuriam, voluptates corporis & mollitiem, sed ad bellicos labores educandi sunt. Nam luxuria & mollities contemptum in eadem parit.

MEMBR. VII.

DE RATIONE STATUS MONAR- CHICA.

1. Quæ sit ratio status tyrannica & quibus modis tyrannides conservanda, superius tradidimus; sequitur, ut de ratione status monarchicâ differamus: differunt autem monarchiæ à tyrannidibus, quòd hæ nil aliud sint, quàm dominationes & herilia imperia in liberos homines & proinde merè injustæ; illæ verò justæ & in volentes. Nam regnum barbaricum licet, in herili imperio consistat, justum tamen est & naturale; quia homines barbari & serviles alio regi imperio nequeunt. Laconicum regnum fundatum in legibus justum est; asymmetricum, quoniam ex necessitate sit, non tamen in volentes est. Heroica autem regna, quæ certa alicui familia ob bonè merita conferuntur præ cæteris sunt justa, & se habent ad regnum optimum & perfectissimum, quemadmodum aristocratiæ communes ad illam optimam aristocratiam, in quâ optima Respublica consistit. Nam optimus rex omnibus virtutibus instructus est, monarchæ, de quibus hic agimus, unâ vel alterâ, Justitiâ vim, & fortitudinem.

2. Monarchiæ nullâ stomachatione nullâ invidia laborant. Nam omnes monarchiarum species in volentes exercentur: & hoc ipso à tyrannide differant. Id enim patet ex iis, quæ supra de regno barbarico, Laconico, asymmetrico & heroico diximus. Heroicum autem etiam in jure distribu-

distributivo naturali fundatum est: quia confertur alicui familia ob virtutes & bonemerita.

3. Exiguam proinde in hisce, & cum primis in Heroicis regnis vim habet ratio status. Nam heroica regna ex se satis firma sunt & in jure optimo fundata, meritis scilicet erga Rempubl. à virtute provenientibus, ut adeo non sit quod ad externa & accidentalia recurratur conservantia: modo lege aut consuetudine satis firmiter constitutum sit, ad quofnam ex familia transire imperium debeat, ne contentiones oriantur circa successionem in regno: modo etiam reges & principes curam habeant educationis liberorum, quo à teneris adsuefiant pietati, prudentiæ, Justitiæ, magnificentiæ & similibus virtutibus. Quod enim precabatur Tiberius à dis, ut sibi ad finem usque vita quietam & intelligentem humani divini que jura mentem darent lib. 4. annal. 38. hanc ut educatione consequantur liberi, heroes operam dare debent, cum primis autem, ut discant à teneris judicare de consiliis & qua suggesta à consiliariis magis salutaria eligere. Sæpè namque contingit consiliarios ambitiosos cæterorum optima consilia eludere & sua inculcare principibus accipienda, omnisq; egregiis consiliis quod non ipsi attulerunt, inimicos existere 1. Hist. 26. fin. Quod justitiam concernit, duo discenda potissimum regum liberis 1. ut norint dignis attribueri officia, ne cogantur toti dependere ab iis, qui pro aliis eadem ambiunt: est namque perniciosum & principi & Republicæ aliena ambitione trahi. 3. annal. 69. 2. ut judicia possint exercere & ipsi, si quando opus est jus dicere.

4. Respektu tamen subditorum & diversorum Reipubl. temporum Ratio status varia & diversa suadet. Estque regum bonorum sese subditorum ingeniis accommodare. Voco autem accommodare sese ingenis subditorum, quando reges perpendunt, qualiter animati sint subditi, quidque à regibus suis boni sibi optent inquirere, & hujus auctoritatem existere. Optima scilicet gubernandi ratio est, si rex perpendat, quid sibi fieri vellet eo in loco, in quo subditi ejus, positi, & hoc ipsis tribuat. Utillissimus scilicet principi idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus, cogitare quid aut noluerit sub alio principe aut fieri voluerit. 1. H. 16. Sunt autem subditi trium generum: alii sunt plane serviles, quales Armenios fuisse refert Tacitus 13. ann. 34. fin. alii liberalis ingenis, alii qui nec totam servitutem nec totam libertatem ferre possunt. Id Galba quo imperio gubernandi Romani essent Pisoni inculcabat teste Tacito 1. H. 16. fin. qui verba Galba hac refert: Neq; enim hîc, ut in cæteris gentibus, quæ regnantur, certa dominorum domus & cæteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem. Alii porro subditorum sunt

prompti ad bona agenda, alii segnes nec facile iussa exequentes: in quos proinde diversam debet esse regimen: boni enim laudibus & premiis, segnes exemplo patrisq; excitandi.

5. Quo porrò reges benè educati constantes in suis virtutibus permaneant, nullà fidè tribuere adulatoribus & pravæ dominationis magistros fugere debent. *Hoc Galba suū, què adoptabat Pisonè decebat his verbis: Fidem, libertatem, amicitiam, præcipua humani animi bona tu quidem servabis: sed alii per obsequium imminuent. Irrumpet adulatio, blanditiæ pessimum veri affectûs venenum, sua cuiq; utilitas. i. e. suadebunt & salutare dictabunt quod cuique utile est. Nam suadere principi quod oporteat multi laboris, assentatio erga principem quemcunque sine affectu peragitur. i. e. assentari principi facilè & nullam sollicitudinem parit. Quapropter boni principis est ejusmodi consiliarios eligere, qui seposito omni placendi studio qua reverà salutaria sunt suadeant. Contrà verò pravæ dominationis magistri, qui ex principibus bonis malos, ex malis peiores reddunt procul habendi. Sic Vitellius adventu fratris & irrepentibus dominationis magistris superior & atrocior redditus. 2. H. 63. Ita quoque Vespasianus inter initia imperii ad obtinendâ iniquitates hand perinde obstinatus, donec indulgentia fortuna & pravis magistris didicît ausuq; est. 1. H. 84.*

6. Optimum omnium regnorum, prout esse possunt, ubi virtutis cura haberi nequit, est, in quo regis proprium est territorium, & propterea Rex in regnò est, quod paterf. in suâ domo. *Nam ejusmodi reges principesq; suos subditos fovent, quemadmodum paterfam. eos, quos habet in suâ familiâ. Quo plures enim quoque ditiores habet subditos, eò sese felicisorem esse novit. & non nisi stolidus princeps ille erit, qui subditos suos destruit: ut ita in tali principatu nullius mali principium existere possit, nisi sit extremè stolidus & imprudens. Præterea, licet princeps ejusmodi summè avarus, crudelis ac superbus existat, nullum tamen propterea jus competere potest subditis statum immutandi vel principem e medio tollendi: sed si tolerare imperium nequeant, abire ipsi concessum erit.*

PARS POSTERIOR
CAPITIS SECUNDI

DE

RATIONE STATUS IN IMPERIIS CONSERVANDIS ET AMPLIFICANDIS.

1. Duo sunt qua de Ratione status imperiorum dici possunt. *Quomodo imperia sint conservanda. 2. quomodo sint amplificanda. Quapro-*

propter & duobus membris absolvemus quæ hæc in posteriori cap. 2. parte dicenda sunt.

MEMBR. I.

DE

IMPERIIS CONSERVANDIS.

1. De conservatione imperiorum ita disturi sumus, ut prius tradamus, quæ ratio status suadeat in genere; deinde quæ notanda in specie circa principatus & Respublicas videntur.

PARS PRIMA

MEMBRI PRIMI

DE

CONSERVATIONE IMPERIORUM

IN GENERE.

1. Principium conservandi imperia cuncta est partim vicinis, partim etiam subjectis provinciis terrori esse. Nam superiorum neminem agnoscimus, nisi terrori nobis existat.

2. Tria verò faciunt, ut populus terrori sit aliis populis. 1. Virtus. 2. Potentia. 3. Fortuna, si adsint vel adesse videantur. Nam populus his instructus concipitur superior reliquis esse posse. Unde fit, ut populi ceteri partim subacti partim alii viciniorum reverentur. Hoc autem obsento, firmum satis est imperium. Quapropter ut hæc adsint, danda est opera, vel ad minimum, ut adesse videantur.

ARTIC. I.

DE

VIRTUTE CONSERVANTE IMPERIA.

1. Virtus triplex imperia conservat, Fortitudo nimirum, ars militaris & Prudentia. Nam hisce instructi terrorem aliis incutere possumus.

2. Fortitudo paratur conservaturque 1. arcendo cives à voluptatibus. Nam quicquid corrumpit milicum mercenariorum fortitudinem; etiam nocet civibus Reipubl. vel principatus dominantis, qui suâ fortitudine vicinis vel etiam subjectis provinciis terrori esse debent. At omnes historia testantur milites corrumpi voluptatibus & luxuriâ. Tacitum 2. Hist. 93. Miles plenis castris & redundante multitudine, in porticibus aut delubris & urbe totâ vagus, non principia noscere, non servare vigilias, neque labore firmari: per illecebras urbibus & inhonesta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebat. & 13. annal. 24. Fine anni statio cohortis assidere ludis solita demovetur,

vetur, ut miles theatrâli licentiâ non permixtus incorruptior ageret. *Et res, atque experientia, florentissimas civitates, quarum præcipua fuit Roma, statim ac ante opibus frui voluptatibus caperunt usas quoque esse mercenariis militibus harumque cives ignavos esse redditos. 2. pudorem injiciendo, si ignaviâ cives sese dedere incipiant. Nam ut pudore incusso à ceteris vitiis, ita & ab ignaviâ deterrantur homines. 3. æmulationes fovendo. Nam affectus æmulationis ad virtutes colendas excitat homines. Sic Muciani exercitus, licet in pace ageret, excitabatur tamen æmulatione & studio æquandi laudes exercitus Vespasiani. Tacitus 2. Hist. 4. Sed æmulatio & proximi exercitus gloria repulerat segnitiam.*

3. Ars militaris summè necessaria est populo imperare volenti. *Ita enim ait Vegetius l. 3. de Re Militari. Quis dubitat, artè bellicâ rebus omnibus esse potiorè, perquâ libertas retinetur, & dignitas propagatur, provinciæ conservantur & imperiû? Hanc quondam relictis doctrinis omnibus Lacedæmonii, & post colere Romani & lib. 1. cap. 1. Nullâ aliâ re videmus populû Romanum orbè subegisse terrarû, nisi armorum exercitio, disciplinâ castrorum usuque militiæ. Quid enim adversus Gallorum multitudinem paucitas Romana valuisset? Quid adversus Germanorum proceritatem brevitatis potuisset aude- re? &c. Sed adversus omnia profuit tyronem solerter eligere, jus (ut ita dixerim) armorum docere, quotidiano exercitio roborare, quæcunque evenire in acie, atque in præliis possunt, omnia in campestri meditatione prænoscere, severè in desides vindicare. Nutrit quoque ars militaris confidentiam. Nam nemo facere metuit, quod se bene didicisse confidit. Paratur autem ars militaris. 1. scientiâ. 2. exercitio eorum quæ ad artem pertinent 3. tolerantia variarum molestiarum. Nam hæc duo, scientia & exercitatio in omni arte paranda requiruntur. Datur enim, ut in ceteris artibus, ita & in hac quadam architectonica scientia, quam exultam habere debent Daces bellici, quorum scientiâ & prudentiâ cuncta reguntur. Et hanc quidem scientiam eradere hujus loci non est, sed dabitur aliquando, si Deus vitam concesserit, tempus de hac quid scribendi. Nunc quæ ad exercitium & tolerantiam pertinent, possimum persequemur. Consistunt autem exercitia. 1. in Cursu & saltu. Nam interdum opus est impetu in hostem, interdum ut celeritate præoccupens loca oportuna hostibus eadem capere nitentibus, interdum ut fugientes apprehendant. Saltui adsuescere propterea utile est, quò fossa transiliri vel impediens altitudo celeriter superari queat. Quod ipsum docet & Vegetius lib. 1. c. 9. 2. In natando. Non enim pontibus semper flumina transeuntur, quædamque hostium securus ex improvise transat*

stranato flumine invadi potest. Quod profuerit ars natandi, exemplum habemus in Tacito 2. Histor. 35. Cum enim gladiatores Othonis navibus tendere ad Insulam in medio fluminis sitam; preventi sunt à Germanis nandi peritis, qui sub Vitellio militabant. verba Taciti hæc sunt: & erat insula ante medio, in quam gladiatores navibus molientes Germani nando prælabebantur. Ideoque Romani veteres, quos tot bella & continuata pericula ad omnem rei militaris erudierant artem, campum Maximum vicinam Tyberi elegerunt; in quo Juventus post exercitium armorum sudorem pulveremque dilueret, ac lassitudinem cursus natandi labore deponeret. teste Vegetio l. 1. c. 10. 3. in facultate tractandi equos & ascendendi descendendique, Neminam enim vel modicâ belli experientiâ instructum latet utilitas celeriter & cum armis insiliendi equos & desiliendi. 4. In armorum usu. Non enim vestium nitor, vel auri vel argenti, gemmarumque copia hostes aut ad reverentiam aut ad gratiam inclinant, sed solo terrore subiguntur armorum. Consistit autem usus armorum 1. in hoc, ut hisce nos defendamus. 2. ut isidem hostem ledamus. Alia quoque arma sunt ad hoc comparata, ut isidem cominus pugnemus, quibus ritè tractandis inservit ars pugilatoria; alia ut his e minus ledamus hostem, qua diriguntur ad usum jaciendo: horumque exercitium in eo positum est, ut tyrones discant non frustra jaoere. Adultum namque peccatur in bello selis in falsum jactis. Quod probe monuit Sabinus apud Tacitum 4. ann. 50. fin. 5. In portandis oneribus. Nam in arduis expeditionibus contingit graves sarcinas quandoq; portandas esse. Quod ne difficile sit usq; facile reddendum est. 6. In muniendis castris. Nam miles in his exercitatus semper vallam secum quasi circumfert, ut sibi opus sit, hoc utatur tutus adversus quolibet pericula imminentia. 7. In ordinibus servandis. Quid enim exercitum retinet magis saluum in prælio quam servati ordines?

4. Nullâ in arte molestiarum variarum tolerantia æquè necessaria est ac in militari. Præter labores enim multos, frigoris, caloris, inedia, vigiliarum molestie ferende veniant. Hac tolerantia ut conservetur, nunquam otiosi relinquendi sunt rem militarem tractantes. Nam consuetudo facit, ut nullâ molestia molesta sit: ac facile illa amitti potest otio & desidiâ. Tacitus 1. annal. 16. Castris æstivis tres simul legiones habebantur, præside Junio Blæso: qui fine Augusti & initiis Tiberii auditis, ob Justitium aut gaudium intermiserat solita munia. eo principio lascivire miles, discordare, pessimi cujusque sermonibus præbere aures, denique luxum & ocium cupere, disciplinam & laborem aspernari. Quapropter Ductes optimi primum omnium de tolerantia in militibus gignendâ solliciti esse solent. Elegans exemplum nobis

nobis exhibet *Corbulo apud Tacitum lib. 13. ann. 35. verba Taciti hæc sunt*: Corbuloni plus molis (*laboris*) adversus ignaviam militum, quam contra perfidiam hostium erat: quippe Syriâ transmoti legiones; pace longâ segnes, munia armorum ægerrimè tolerabant &c. Re-tentus omnis ab ipso exercitus sub pellibus, quamvis hyeme sævâ adedò, ut obducta glacie nisi effossa, humus tentoriis locum non præberet. Ambusti multorum artus vi frigoris, & quidam inter excubias exanimati sunt. Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine in laboribus frequens adesse; laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere. *Ex hujus ducis insigni gestis discimus, optimum medium reddendi milites tolerantes esse, si ipse dux exemplo præcat.* Hac enim re egregium exhibuit specimen *Corbulo semper*. De qua idem *Tacitus 14. ann. 24.* Ipse *Corbulo* exercitusque ut nullis ex prælio damnis, ita per inopiam & labores fatiscabant, carne pecudum propulsare famem adacti. Ad hæc penuria aquæ, fervida æstas, longinqua itinera, solâ ducis patientiâ mitigabantur, eodem plura, quam gregario milite, tolerante.

§. Prudètia ostentata cõservat itidè imperia. Nâ incutit quoq; terrore partim provinciis subjectis partim vicinis imperiis & civitatibus. Ostentatur autè prudentia in imperiis 1. singularitate consiliorû. Nâ singularis videtur prudentia in eo, qui nõ vulgaris consiliis utitur, sed talibus, quæ recedunt à communi usu. Tale fuit *Levini Consulis*, cum intra castra hostem exploratorem reperisset: jussit enim hunc circumducere & exercitum ostenderè. 2. In novorum instrumentorum mediolorumque quibus finis aliquis obtinetur, inventione. Ita v. g. *Hannibal* cum ad præalti fluminis transitum elephantos non posset pebere, jussit ferocissimum elephantium sub aure vulnerari, & eum qui vulnerasset, transnato statim flumine procurrere: quo facto, Elephantus exasperatus ad persequendum dolotis sui auctorem, tranavit amnem, & reliquis idem audendi fecit exemplum. *Frontinus lib. 1. strat. ag. c. 7.* 3. traducendo negotia & potissimum bellica in eum statum quo commodissima nobis sunt, hostibus maximè damnosa. Ita *Fabius Maximus* gerens bellum adversus *Hannibalem* successibus præliorum insolentem & vehementem cunctando restituit. Sic *Themistocles* adventante *Xerxe*, cui Athenienses nullâ ratione pares esse poterant; auctor his fuit, ut relictis Athenis statum belli ad navale prælium transferrent. Ex his patet, verissimum esse, quod dixit *Tiridates apud Tacitum*: §. ann. 1. fin. Non ignaviâ magna imperia contineri.

POTENTIA QUA CONSERVANTUR IMPERIA.

1. Præcipua potentia pars est concordia. Nam debile est quicquid discordat, & in contemptum. Quia quilibet novit, facile dissisi posse quod motibus & discordiis laborat. Tale autem terrori non est. Malum hoc plurimum nocuit Romanis. Referre proinde hæc libet quod narrat Livius lib. 2. cap. 44. Inde ad Veiens bellum profecti, quo undique ex Etruriâ auxilia convenerant, non tam Vejentium gratiâ concitata; quam quod in spem ventum erat, discordiâ intestinâ dissolvi rem Romanam posse. Principesque in omnium Etruriæ populorum conciliis fremebant; æternas opes esse Romanas, nisi inter semetipfos seditionibus sæviaat. Id unum venenum, eam labem civitatibus opulentis repertam, ut magna Imperia mortalia essent.

2. Alterum in quo consistit potentia est militia. Estque hæc vel propria vel auxiliaris. utraque vel mercenaria vel non mercenaria. Nam contingit auxiliares nobis jungi vel acceptâ mercede vel communis utilitatis gratiâ.

3. Ut autem de propriâ militiâ initsum differendi faciamus, questionem enucleabimus, quam tractare politici solent, quidnam melius sit in propriâ militiâ, an uti civibus sine mercede & legere milites, an datâ mercede eos conducere. Videtur usum mercenariorum militum confirmare hodierna consuetudo. Quis enim regum Europeorum aliâ quam mercenariorum utitur militiâ? Ceteri omnes artis rudes existimantur & ignavi. Contra Machiavellus c. 10. de Principe arma mercenaria plane rejicit. Et sanè non omnes rationes ipsius quas affert inanes sunt. Nam 1. cum omnia mercenarii milites utilitatis, nihil propemodum honestatis gratiâ faciant, quasi cessante etiam denegant officia. 2. Omnem civium pecuniam absumunt, eosque in extremam pauperatam redigi faciunt: cum contra si ipsi cives versentur in militiâ, prædam ex hostibus lucrentur. 3. Sunt plerumque flagitiosi homines, quibus nulla fides pietasq; inest; strucentes ipsi, quibus serviunt, insidias; adeo, ut quò major horum sit copia, eò in majori periculo Respubl. existere videatur. Verum sciendum est, ejusmodi questionem non ita generaliter nullâ habitâ ratione formam Reipublice definiendam esse. Nam fortasse nonnullis Rebuspubl. conducit viros admittere mercenarios milites, ponas aliquam formam, in quâ singuli cives fortes suos statim sunt contenti, nec imperans à parente quicquam metuendum habet. Quòd si verò cives sint ignavi, acquirendis tamen di-

vitiis dediti, necessario adhibendi sunt mercenarii milites. Nam disciplina severiori in mercenarios obtineri potest, ut iussa ducum strenue exequantur. Et ita praestent quod à civibus ignavis nunquam obtineretur; his contra licet in pace vivere & acquirere, unde alantur milites. Versantur tamè hi civis unà in summo periculo, sicutantur quoq; duce mercenario. Nam hic aut ignavus est, & nihil proderit; aut strenuus, & tentabit invadere tyrannidem in manu suà exercitus habens. Consultissimum tamen semper est in omnibus civitatibus magnum Imperium habentibus, & civis informare à teneris in arte militari, eos, qui fortes naturà apparent; soligendo & exercendo. Nam hi ducti honestate & amore erga patriam pugnabunt reverà fortes existentes & rem bellicam majori cum constantia exercentes. Quapropter duces etiam ejusmodi milites glorià, qui verò praesens mercenarius spe predae concitare ad pugnandum solent. Exemplum est apud Tacitum 6. ann. 34. quando ait: Cæterum directa acie Parthus imperium orientis, claritudinem Arsacidarum, contraque ignobilem Hiberum mercenario milite diserebat. i. est. hortabatur suos dicendo, se se pugnare pro orientis Imperio & nobilissimà Arsacidarum familià; contra hostem ignobilem omnem potentiam, habere positam in mercenario milite. Pharasmanes integros semet à Parthico dominatu i. e. dux adverse partis diserebat, se nunquam habentium Imperio Parthorum subiectos fuisse. quantum majora peterent i. e. qua nobiliorè hostè aggredierentur, plus decoris victores, aut si terga darent, flagitii atque periculi laturos. simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina; hinc viros, inde prædam ostendere. Nec tamen propterea disuaderem in totum usum mercenariorum, licet ipsa civitas habeat exercitatos milites. Nam non facile in unà civitate aut uno populo reperiantur ad omnia negotia bellica feliciter peragenda idonei: ut proinde non sine salute imperii ex variis regionibus etiam conducendi sint milites mercenarii, & adhibendi ad usus, ad quos maximè idonei sunt. Alii enim populi robore alii celeritate magis pollent; alii loca aspera inreperere consueti: quorum singulorum diversi & distincti sunt usus. Variant quin etiam ratione plagarum mundi homines; quia septentrionales sunt fortiores & frigora ferre adsueti; meridionales callidiores. Quapropter utile erit, seligere ad singulos usus praestantissimos ex variis terre locis, eosque civibus jungere. Nec obstant incommoda qua politici allegare solent; quia adhibita ratione statim facile his occurrì potest. Decet enim eum, qui mercenariis militibus utitur, sese accommodare ad mores horum, & semper lucri aliquam spem ostendere, nunquam verò admittere, ut tribuni vel centuriones stipendia intervertant, aut à gregariis militibus mercedem vacationis (quod Romanis usitatum fuit) exigant. De quâ re

ve Tacitus 1. H. 46. quando ait: Flagitatum, ut vacationes i. e. precia vacationum à muneribus præstari centurionibus solitæ remitterentur. namque gregarius miles, ut tributum annuum seu ordinarium pendebat. pars manipulis, pars per comeatus, aut in ipsis castris vagadum mercedem centurioni exsolveret i. e. modo tantum corradere quantum centurionibus pro vacatione solvendum esset, neque modum oneris quisquam neque genus quæstus pensi habebat. i. e. neque considerabant, quanta onera essent injuncta, quibusque artibus pecunia quaereretur. per latrocinia & raptus, aut servilibus ministeriis militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles, labore ac sævitiâ fatigari, donec vacationem emeret. i. e. centuriones, quemcunque ditissimum noverant, ei eo plus laborum injungebant verberibus in eundem seviscentes donec pecuniam solveret. Ubi sumptibus exhaustus secordiâ elanguerat, inops pro locuplete, iners pro strenuo in manipulum redibat. Sed Otho ne prohibendo istam mercedem, centurionum animos averteret, ex fisco suo vacationes annuas exsolviturum promisit: rem haud dubiè utilem, & à bonis postea principibus perpetuitate disciplinæ firmatam. Ita dico, dandam operam esse, ne tribuni à gregariis militibus pecunias exigant. Sed potius hoc agendum, ut in perpetua spe lucri detineantur, & ubi causa bellandi præsentantur, magnitudo prædæ unâ ostendatur: nisi enim hoc fiat, statim querelâs movent, discentes, militiam gravem, infructuosam, paucis assibus in diem animam & corpus æstimari. 1. ann. 17. & 1. H. 51. Nec oneratur sumptibus nimis civitas, si bella in exteris geruntur regionibus, & militibus conceditur potestas libere latrocinandi. Ceterum in amplissimo Imperio omnia mercenariis militibus peragere consultum non est. Romanum enim imperium hac genere militum eversum nemo ignorat, qui in historiâ Romanâ hopenon est.

4. Nunquam auxiliares copix adhibendæ, nisi necessitate exigente, & tunc involvendi sunt bello vicini, à quibus auxilia petimus æquè ac si suam causam agant. Nam si sociis danda salaria sunt, facilè contingit Respubl. planè enervari. Quapropter adversus hostes nostros incitare debemus eorum amulos & invidios.

5. Consistit quoque potentia imperii in hoc, si & urbs & regio munita sit. Est verò regio munita, si hosti sit aditus difficilis. Quomodo autem hoc perficiendum sit, hujus loci non est dicere.

ARTIC. III.

DE

FORTUNA CONSERVANTE IMPERIA.

1. Terrori quoque est Respubl. aliis civitatibus & provinciis

Aaaaa

Digitized by Google fDeum

si Deum videatur habere faventem, & tunc fortunatam eam dicimus. *Nam quæ Respubl. Deo grata esse videtur, sancta & inviolabilis habetur. Hinc fortunatam Rempublicam vel principatum revereri populi solent: fortunata enim ea dicitur, cujus actionibus Numen suâ benignitate adesse videtur. Ita Alexander M. terrori erat, cunctis populis non modo suâ virtute, sed & fortunâ. Ita enim de eo refert Curtius lib. 10. cap. 5. n. 35. Fatendum est, cum plurimum virtuti debuerit, plus debuisse fortunæ; quam solus omnium mortalium in potestate habuit. Quoties illum à morte revocavit? quoties temerè in pericula vestrum perpetuâ felicitate protexit? Vitæ quoque finem eundem illi, quem gloriæ statuit. Expectare eum fata, dum oriente perdomito, aditoque oceano, quicquid mortalitas capiebat impleret.*

2. Videbitur autem sancta civitas imperans & Deum singulariter faventem habere, si habeatur in eadem locus singulari modo sacer. *Tale fuit inventum Regis Romanorum Servij Tullyi, qui, ut loquitur Liv. lib. 1. c. 45. auctâ civitate, magnitudine urbis, formatis omnibus domi ad belli & ad pacis usus, ne semper armis opes acquirerentur, consilio augere imperium conatus est, simul & aliquod addere urbi decus. Jam tum erat inclytum Dianæ Ephesiæ sanum: id communiter à civitatibus Asiæ factum fama ferebat. Quum consensum Deosque consociatos laudaret mirè Servius inter proceres Latinorum, cum quibus publicè privatimque hospitia amicitiasque de industriâ junxerat, sæpè iterando eadem, perpulit tandem, ut Romæ sanum Dianæ populi Latini cum populo Romano facerent. Ea erat confessio, caput rerum Romam esse: de quo toties armis certatum erat.*

ARTIC. IV.

DE

REGIMINE PROVINCIARUM.

1. Provinciæ sunt vel veteres & assuetæ parère vel novæ & recens acquisite. *De hisce dicturi sumus, quando de imperio amplificando tractabimus: de illis hoc in loco agemus.*

2. Regimen provinciarum veterum & parère adfuetarum ita instituendum, ne querelæ oriantur ob nimiam severitiam, sed ut prompti sint provinciales solvere tributa & præstare servitia. *Nam duo sunt quorû gratiâ imperium in provincias exercetur: n. 1. ut tributa & vestigalia pendant & 2. ut præstent servitia. In imperiis enim communibus commercia relinquuntur provincialibus, modo solvantur tributa & vestigalia.*

3. Potissi-

3. Potissimum medium, quo adhibito querelæ provinciâli parè aduكتورum cessant, est, majorum instituta & consuetudinem non transgredi. *Hi namque sunt mores vulgi, ut contentum sit suo statu cui aduكتورum est, novis supra modum percellatur. Conducitque ad eò, quod observavit Tiberius eo tempore, cum adhuc moderatè atteretur imperio, dum nimirum providit, ne provinciæ novis oneribus turbarentur, utque vetera onera sine avaritiâ aut crudelitate magistratuum tolerarent.* 4. *annal. 6.*

4. In servitiis tributisq; augendis potest observari τὸ μικρόν i.e. ut procedatur per minima, addendo semper aliquid insensibile. *Nā vulgus hominum presentibus intentum futura non speculatur. Quapropter singula seorsim minutissima admittit tanquam exigui momenti. Verum apud nos hodiè stratagemata hoc tam frequens est, ut rustici nolint in servitiis minimum admistere, sed precise in hereant consuetudini, nisi vi majore adi-gantur.*

5. Quòd si autem necessitas exigat subitam tributorum graviorum impositionem, consultum est terrorem incutere mediante famâ, quasi provinciæ immineant hostes & bella expectanda sint: addenda etiam prodigia, quibus metus imminentium malorum firmatur. *Est namque vulgus superstitiosum, novis facillè percellitur, nec nisi affectibus suis vivit. Quâ de causâ movendis primus affectus sunt, si ab eodem quid impetrare velis. Præ cæteris verò affectibus metus conductio ad illud movendum & impellendum, cui mediantibus prodigiis incusso semperare nequeant. Tacitus 1. annal. 29. Nihil in vulgo modicum; terrent, ni paveant: ubi pertimuerint, impunè contemnuntur.*

6. Præmiis quoque pœnisque Præfides provinciarum adducendi, ut benè fungantur suo munere. *Nam si præfides præmia sua aliunde expectanda habeant, non ex provincialibus æquè ditescere student; præsertim si anâ metueudas habeant gravissimas pœnas ob crimen repetundarum conventi. Præmia verò non tribuenda sunt ob publicas laudes à provincialibus impetratas. Nam hoc si fit, indulgenter nimis tractant provinciales, malitiæ ipsorum connivendo, quò favorem & laudem mercantur. Sed occultè in regiminis modum, quo singuli utuntur, inquirendum est.*

7. His observatis antiquæ provinciæ facillè quiescunt. *Nam in antiquis provinciis obruta jacet memoria libertatis & quomodo melius vivi possit ignoratur. & difficulter admodum trahuntur homines paci & otio aduكتورi ad motus: præsertim si & hoc agatur, ne turbatores pacis admittantur ad intrandum provinciâ.*

PARS SECUNDA
MEMBRI PRIMI

DE

CONSERVATIONE IMPERIORUM QUÆ
RESPUBLICÆ VOCANTUR.

1. Respublica vel benè mixta est, & imperium conservatur non aliis modis, quàm nunc dictum est. (*Nam de nullâ re quàm de imperio in tali formâ sollicitos cives necesse est*) vel minus benè est mixta, sed vel propendet ad oligarchiam vel ad democratiam: & majori opus est labore, ut imperium conservetur. *Nam impotentissima est civitas imperans internis discordiis laborans: ut demonstravimus part. 1. hui. membr. art. 2. Quapropter dicendum nobis de duplici genere Rerumpubl. penes quas imperium est, nem. de iis que ad democratiam & iis que ad oligarchiam inclinant.*

ARTIC. I.

DE

RERUMPUBLICARUM AD OLIGARCHIAM
INGLINANTIUM IMPERIO CON-
SERVANDO.

1. Respublicæ inclinantes ad Oligarchiam vel unâ fundatæ sunt in aliquâ virtute & quærunt pauperum salutem, vel ad deterrimam accedunt pauperum detrimentum intendentes. Oligarchiæ seu Aristocratæ quærentes commodû pauperû possunt uti militiâ ex civibus lectâ: id quod cæteræ oligarchiæ, in quibus perpetuè inter patricos divites, virtuosos & inter plebè contentiones facere nequeunt. *Nam quando premitur plebs & herili vexatur imperio, statim fremunt, se foris pro libertate & imperio dimicare, domi à civibus opprimi; entiosemque inter hostes quàm inter cives libertatem plebis esse. Liv. lib. 2. cap. 23. Quin & ipsa civitas imperans in contemptu apud finitimos est; si aliqua pars ipsius militaris servilis est: nihil autem quod in contemptu est terrori existit. Tale quippiam contingebat Romanis, cum tyrannidem exercebant decemviri, Livius lib. 3. cap. 38. Deploratur in perpetuum libertas: nec vindex quisquam existit, aut futurus videtur. nec ipsi solùm desponderant animos, sed contemni cepti erant à finitimis populis: imperiumque ibi esse, ubi non esset libertas indignabantur. Sabini magnâ manu incursionem in agrum Romanum fecere. latèque populati, cum hominum atque pecudum inulti prædas egissent, recepto ad Eretum, quod passim vagatum erat, agmine, castra locant, spem in discordiâ Romanâ ponentes.*

2. In

2. In omni ergo Oligarchiâ quæ lectâ utitur militiâ & pauperes ad bella admittit debet 1. cessare herile imperium. *Nam ut modo dictum, herile imperium parit non modo contemptum, sed & discordias excitat, quibus impotens redditur civitas.* 2. Plebs debet prædæ particeps reddi. *Nam qui ad victoriam conferunt, etiam participes esse debent fructuum victoria: alias enim oriuntur querelæ, peccaturq; contra Justitiam distributivam. Immobilia, qua commodè dividi nequeunt in publico servari debent, ut inde parentur belli necessaria: redditus plebi rationibus. Hæc si observassent patricii Romani, nec ipsi agros hostibus ademptos occupassent, & ita plebem fraudassent prædâ: non cum tantis motibus agitata fuisset lex agraria.* 3. Contomodum quoque videtur, habitâ ratione liberorum, divisionem prædæ fieri. *Nam hoc pacto plebs allicitur ad procreationem liberorum; id quod bellicose civitati & imperium affectanti, maximè salutare est. Id & factitatum apud Romanos testatur Livius lib. 5. cap. 30. Vojentibus enim devictis Scutum factum, ut agri Vojentani septena jugera plebi dividerentur: nec patribus familiæ tantum, sed ut omnium in domo liberorum capitum ratio haberetur: vellentque in eam spem liberos tollere.*

3. In Oligarchiis, in quibus patricii imperant, salutare est plebejos, qui virtutem suam bello ostentarunt, & satis bonorum sibi acquisiverunt, in numerum nobilium recipere. *Nam hoc modo plebeji magis erant contenti statu, prouioresque ad fortitudinem & belli artes excolendas.*

4. Quæ verò Oligarchiæ ad pessimam accedunt, & in plebe suppressendâ occupatæ sunt magis conservant statum alendo mercenarios milites & plebem ab usu armorum arcendo. quamvis nec sic diuturnitas quædam & constantia imperii speranda sit. *Nam Alendo gregarios milites & prohibendo arma plebi, redditur hæc imbellis & inepta ad quicquam movendam. Quin adacta ad alendos milites tota enervatur, ut nihil potentia ipsa retineat. Habent præterea divites nobilesque qui præsunt in milite mercenario præsidium. Ut adeo in vitiosâ hæc formâ magna utilitas mercenarii militis esse videatur. Sed nec sine periculo est ipsa Oligarchia. Nam Oligarchici aut utuntur duce peregrino aut proprio ex numero divitum vel patriciorum: de utroque mensum est, ne nova moliantur & tyrannidem invadat. Adeoque nisi magna cura & vigilantia adhibeatur, ope mercenarii militis Oligarchia facile in tyrannidem abire potest. Id quod etiam Aristotelem observasse videmus lib. 5. politic.*

DE
POLITIARUM ET DEMOCRATIARUM
IMPERIO CONSERVANDO.

1. Politiarum imperium maximè diuturnum est, modò ob-
serventur cætera, quæ facere decet civitatem imperare volentem.
*Nam haec forma tantò uti possunt lectâ militiâ: adeoque si excolunt artem
militarem & à teneris adsuescunt fortitudini; nihil facile erit, quod impe-
rium ipsarum infringere valeat; omnibus in commodis, cum quibus merce-
naria militiâ conjuncta est, cessantibus.*

2. Ducum autem munere vicissim fungi debent electi ex vir-
tute bellicâ, potentiâ & divitiis postpositis. *Nam potentiâ & divi-
tiis destituti & ad tempus tantùm imperantes in bello statum evertere
nequeunt. Hoc plurimum conduxit ad imperii Romani splendorem, non
obstante, quòd perpetua inter patricios & plebem lis esset. Sic spes unica
populi Romani L. Quintius Cincinnatus quatuor jugerum colobat agrum
operi agresti intentus, cum ab legatis rogaretur, ut rogatus mandata Sena-
tûs audiret, & hic togam propter è turgida proferre uxorem Raciliam ju-
beret, abstergoque pulvere ac sudore, velatus procederet consalutatæ Di-
ctator. Liv. lib. 3. c. 26. Quod quando observatur, plerumque duces fiunt
qui per singula officia militari gradatim progressi; secus ac ubi potentia &
divitiæ respiciuntur, ut in Oligarchiis: sunt namque hi duces laborum pa-
tientes & severi, disciplinam militarem conservantes, maximeque experi-
entia. Id de Rufo testatur Tacitus 1. annal. 20. quando ait: Quippe
Rufus dur manipularis, dum centurio, mox castris præfectus, anti-
quam diuamque militiam revocabat, invictus operis ac laboris, &
eò immittior, quia toleraverat. & de Cæcina 1. annal. 64. Quadra-
gesimum id stipendium Cæcina parendi aut imperandi habebat, i. e.
quadagesimum annum partim miles partim dux existens militaverat:
secundarum ambiguarumque rerum sciens, eoque interritus.*

3. Danda in politis quoque opera civium copiæ parandæ.
Id quod fit, vel si cives alliciuntur ad præcreationis liberorum studii-
um, vel etiam si bellicosissimi quique ex peregrinis in numerum
civium recipiuntur. *Ita crescebat Roma Alba ruinis, duplicato civium
numero. Liv. lib. 1. cap. 30.*

PARS TERTIA
MEMBRI PRIMI

DE
CONSERVATIONE PRINCIPATIUM.

1. *Qua sit Ratio status monarchici tyrannicique in civitatibus,
superius,*

superius, quantum ad præsens propositum, sufficienter dictum est: nunc hoc loco tractandum est de Ratione status imperiorum, quæ sub Regibus sunt & principatui hodie vocari solent.

2. Principatus alii sunt meri alii mixti. Meros principatus voco eos, in quibus absoluta omnium rerum potestas uni competit principi imperanti in omnes tanquam provinciales. Principatus mixti sunt, qui constant ex principatu & Republica. Respublica conjuncta Principatui vel inest civitati cuidam, quæ imperii caput est, vel nulli civitati inest. Sic Romanum imperium ante tempora Constantini M. erat mixtus principatus; quia Senatus Romanus, in quo posita erat Respublica civitatis Romanæ tanquam caput imperii, unâ imperabat ad minimum in speciem: sed tempore Constantini M. dividens imperium in orientale & occidentale, & Italianæ ceteris provinciis annuerant, redditus est principatus merus magis: dicebat enim hic imperator, ubique Romam esse. Est & germanicus status mixtus & plerorumq; per Europam regnorum; quia proceres regnorum in consilium vocari soliti aliquam Rempubl. & imaginariam civitatem representant, licet nulla civitas usquam appareat, ob hoc, quod non habitent in unâ quâdam Urbe. Meri principatus sunt Turcicum Persicumque imperium & alia per Asiam & Africam. Quapropter tribus articulis proposituri sumus quæ de principatibus tradenda sunt.

ARTIC. I.

DE

PRINCIPATIBUS MERIS ET ABSOLUTIS.

1. Principatus absoluti potentissimi sunt ad subsistendum, sed everfi securius possidentur ab occupantibus. Nam in præced. ostendimus, discordiis maxima imperia collabi. At una eademque persona imperans secum ipsa discors esse non potest. Sed contrâ hac, familiâq; ipsius, penes quam imperium est, sublatâ, securius possidetur imperium invasum: nullus enim est, à quo novus princeps sibi metuumdum habeat.

2. Quapropter nihil magis factu opus est, quàm ut princeps suæ personæ consulat, ne vel in contemptum vel odium incidat. Id quod fit, ut superius, cum de Ratione status monarchicâ ageremus, dictum est. 1. abstinendo à voluptatibus, præsertim si præcipui duces bellici sint abstinentes. Nam plerumque principes amplissimum imperium habentes non involuti curis militaribus, quia omnibus copiis abundante, voluptatibus alliciuntur, ut quid committant, quo contemnen-

. dos:

dos se praebeant. *Q. Curt. lib. 6. cap. 2. de Alexandro haec refert: Sed ut primum instantibus curis laxatus est animus militariū rerum, quam quietis otiique patientior, exceperere cum voluptates: & quem arma Persarum non fregerant, vitia vicerunt. Intempestiva convivia, & perpotandi pervigilandiue insana dulcedo, ludique & greges pellicum, omnia in externum lapsa sunt morem. Erant autem amici ipsi tenaces disciplinae suae, soliti parco ac parabili victu ad implenda naturae desideria defungi. Hinc saepius comparatae in caput ejus insidiae. 2. à superbiâ. Nam & haec solet principes latissimum imperium obtinentes praeceteris vitiis comitari. Naturam enim ipsam hominum valent commutare res secunde, & raro quisquam erga bona sua satis cautus est. Curt. lib. 10. cap. 2. n. 40. Idem l. 6. c. 6. n. 1. de Alexandro M. Hic verò palam cupiditates suas solvit, continentiamque & moderationem in altissimâ quaque fortunâ eminentia bona, in superbiam ac lasciviam vertit. Patrios mores disciplinam Macedonum regum salubriter temperatam, & civilem habitum, velut leviora magnitudine suâ ducens, Persicae regiae, par deorum potentiae fastigiū aemulabatur. Jacere humi venerabundos pati coepit. 3. à Jactantiâ & contumeliis, quae superbiam comitantur. Hinc enim oriuntur insidiae, haec sequuntur caedes conjuncta cum miseratione. Videatur idem Curt. lib. 6. c. 7. & seqq. & l. 8. c. 1. n. 22. et. c. 6. & seqq. 4. ab assentatoribus. Est enim assentatio perpetuum maximorum principum malum, horum opus saepius quam ipse hostis evertens. Curt. l. 8. c. 5. n. 6. fin. Verum de hisce plura superius jam disseruimus.*

3. Maximè salutare ejusmodi principibus est sanctos se reddere & inviolabiles. Nam maximè securi sunt, quos existimat vulgus non nisi sub gravissimâ Dei penâ ledi posse. Id gentiles tentarunt perficere fingendo, se ex Deo vel Deâ quâdam natos. Quae etiam videtur fuisse intentio Alexandri M. Jovis filium non se dici tantum, sed & credi volentis. Curt. lib. 8. cap. 5. n. 5. aemulantis praeterea Liberum Patrem id, l. 9. cap. 10. n. 24. & seqq. Verum quia id fingebat non credentibus Macedonibus suis, superbia ipsius adscriptum est. Ob quod Hermolam, qui adversus Alexandrum conjuraverat, eum sic alloquebatur: Tu Macedonas genua voluisti tibi ponere, venerique te ut Deum: tu Philippum patrem aversaris, & si quis deorum ante Jovem haberetur, fastidires etiam Jovem. Curt. l. 8. c. 7. n. 13.

ARTIC. II.

DE

PRINCIPATU CUM REPUBLICA ALICUJUS CIVITATIS,
 QUAE CAPUT IMPERII EST, CONJUNCTO.

1. Prin-

1. Principatus conjunctus cum Republ. alicujus civitatis, quæ caput imperii est, debilis admodum est, & facillè invadi potest, sed occupatus non facillè conservari. *Nam quicquid discordat impotens est: at principium quo regitur ejusmodi imperium laborat discordiis, quæ inter principem & civitatem, & inter ordines civitatis imperantis intercedere solent. Hinc fit, quòd ordinis, cujusdam, qui infensus principi est amicitiam comparans facillè invadere imperium queat & nonnunquam principem ipsum intervertere: sed nunquam securè imperium possidere valet. Nam licet princeps cum suâ familiâ sublatus sit, manet tamen Respublica, quæ adversus novum hunc principem semper nova molitur.*

2. Duo sunt modi in ejusmodi principatibus imperandi, quorum alter tyrannicus hunc habet scopum, ut civitas, quæ caput imperii est, supprimatur & municipio adæquetur; alter ut civibus imperantis civitatis ita imperetur, quò contenti suo statu esse possint. Prior modus obtinetur, quando 1. princeps omnem militiam per cunctas provincias ad se trahit. *Nam Respublica omni militiâ destituta nihil habet potentia: unde nec quicquam novi adversus principem moliri potest. Observavit hoc Augustus imperator, quando senatui concedens provincias pacatas, sibi sumens regendas ceteras, in quâ bella gerenda erant, omnem istam militiam Romanam sibi propriam habere cepit. 2. quando Rempublicam ad paucos reducit. v. g. si statu existente politico, jus comitiorum populo adimit sub specie quasi convocari totius populus toties, quoties necessitas exigit non possit, & ad paucos Senatores transferat. Nam paucos Senatores facillius est adigere, ut nihil decernant aliud quàm quod principi placuerit: id quod fit si refractarii & qui liberius, quæ sentiunt in Senatu proferant maximis afficiantur malis. Hæc calliditate usus est Tiberius transferendo comitia à campo Martio ad Patres. 1. annal. 15.* 3. Quando provincialium privilegia auget & civibus adæquat. *Nam hoc pacto tacite obtinetur, ut tandem inter civitatē & municipia nulla amplius sit distinctio. Sic Claudius imperator Eduis Gallia populis jus Senatorum dedit, causatus non esse novum, ut jus Senatūs extendatur, & tributariis, qui hoc antè non habuerant. Refertur enim Patres sic allocutus 11 ann. 24. fin. Omnia P. C. quæ nunc vetustissima creduntur nova fuere. Plebeij magistrat⁹ post patritios, Latini post plebejos, cæterarum Italiæ gentium post Latinos: Inveniet hoc quoque: & quòd hodiè exemplis tuemur inter exempla erit. Dein Antoninus Imperator omnes, qui sub orbe Romano sunt, jus sit cives Romanos esse.* 4. Quando municipia in provinciis magnitudine & munitione exequat civitati & ibi quoque residet.

Nam ita tandem inter civitatem & municipia casera nulla erit differētia. Ita tempore Constantini M. tandem Roma, qua hactenus civitas & caput imperii fuerat, reddita est municipium. Sed hic modus conservandi principatum, quamvis reddat principis imperium liberius, in perpetuo tamen vite periculo desinet principem, reddatque monarchiam amplam parum stabilem, si contingat principem ignavum esse, multisque bellis afflicti. Nam quicumque tali in imperio favorem militum nactus fuerit, princeps evadit altero dejecto: soli enim ut & potentia mercenariorum militum innisitur.

3. Si civitas retinenda est caput imperii, danda opera est
 1. ut bonæ leges scribantur, ex his imperetur, iisque strictè inhæreatur. *Nam unius imperium perpetuum facilius tolerant cives, si ex lege sit*
 2. ne cives serviliter tractentur, sed civiliter & secundum leges. *Nam dominantes aliis facile ducuntur pudore, si quid servile patientur, ut quid novi moliantur. Gignit quin etiam civitati imperanti contemptum, si domi serviat, ut & paulo ante ducimus.* 3. ut hæc sola sit populosissima & satis munita. *Nam id magis salutare est hac in forma; quam si passim per pro vincias varia arces exstructæ sint. Est enim hoc modo vis unita, qua fortior existit.* 4. ut, qui mittuntur in provincias, præfides non diu præfint, *Nam hoc modo nihil nov, facile tentare possunt.* 5. ut ipse princeps pervagetur singulas provincias & quid firmum quid ægrum cognoscat. *Nam ita nihil facile latebit principem, discensque præfides, se non suum sed principis negotium in provinciis gerere.* 6. ut provinciis, in quibus bella gerenda sunt, vel ipse princeps intersit, vel si id fieri nequeat, non uni civi omnia gerenda committat, sed alium eidem semper adjungat. *Nam observatorem habens præses nihil novi moliri poterit. Præter hæc omnia in civitate faciet, quæ superius enim, qui vult bonum monarcham videri, decere docuimus.*

ARTIC. III.

DE

CÆTERIS MIXTIS PRINCIPATIBUS.

1. Sunt nonnulli principatus & quidem in Europâ haud pauci, qui principis & statuum Consilio reguntur, adeoque admixtam aliquam Rempublicam, sine civitate tamen capite, habent. *Ita Rex Angliæ leges conditurus vel abrogaturus junctum sibi habet parlamentum constans ex domo superiori & inferiori. Sic in regno Boemæ Majestatem cum rege communem habent statui, Barones nimirum Equites & civitates. Sic etiam rex Polonia Senatui inconsulto neque bellum cui quâ facit neque fœdus publicè cum quoquâ scit, neque tributa, vestigialia aut*

colonia nova instituit, neq̄, alienat quicquam de bonis regni, neque quicquam ad Rempublicam pertinens majori momenti statuit. Leges autem novas condere, pecuniam extra ordinem publice imperare, successorem sibi designare nec cum Senatu quidem potest absq̄, consensu cetera nobilitati, siue equestri & militaris ordinis.

2. Cæterum modus imperandi in hisce regnis itidem duplex est, ac in iis, in quibus civitas caput imperii est. *Nam quid interest ad potestatem Regis limitandam & restringendam, homines constituentes Rempubl. unâ habitare in urbe vel sparsim? Quapropter princeps vel imperabis, statuum potestatem imminuendo aut conservando; imminuendo, si 1. militiam ipse omnem gubernat 2. potestatem deliberandi de præcipuis ad paucos reducit, qui ad nulum ipsiq̄ vivere tenentur. aut contra 3. paucorum dynastiarum potentiam potestatem deliberandi de rebus ad imperium pertinentibus ad plures eosque sibi faventes extendit. Quod si autem statuum dignitas atq̄, auctoritas infringi nequit, principis est 1. ex legibus imperare 2. status non serviliter sed planè civiliter tractare. 3. non tamen unius vel alterius vires supra modum augere, nec facilè uni ex statibus summam bellè gerendi committere, sed quantum fieri potest, interesse bellis & singula per se gerere. Cum primis autem princeps singulas singulorum dynastiarum provincias sedulò visitabit, & hoc aget, ut sæpius in aulâ principis compareant, ne obliviscantur ejusdem, sed perpetuò eundem vereantur, scientes, se superiorem habere, quem agnoscant.*

MEMBR. II.

DE

AMPLIFICANDIS IMPERIIS.

1. *In satiabilis imperandi cupido facit, ut homines studeant imperia perpetuò augere: idq̄, eò magis, quia communis hæc est hominum opinio, non ignaviâ magna imperia contineri; virorum armorumque faciendum certamen. Id in summâ fortunâ æquius quod validius, & sua retinere privatæ domûs; de alienis certare regiam laudem esse. i. e. sua rebus contentum & aliena non rapere in privatis laudabile esse, reges decere alienorum auferendorum & sibi acquirendorum gratiâ bella gerrere. Tacit. 15. ann. 1. Cum ergò aliâs homines avidi sint, rerum alienarum, ut nullo magis id studebunt facere, si videant cum injusto lucro gloriam conjunctam esse & immortale nomen. Ne ergò quicquam omitteremus, quod ad Rationem status pertinere videtur: nonnulla de amplificando imperio dicenda nobis erunt.*

2. Amplificatur & augetur imperium, novae civitates provinciasque adjiciendo: id quod fit vel vi vel dolo & fraudibus. *Quapropter duobus articulis comprehendemus quae de hac materia dicenda nobis veniunt.*

ARTIC. I.

DE

IMPERIO VI AUGENDO.

1. Si vi quaedam vicinas civitates provinciasque adjicere velis, danda opera est, ut prius virtutem & potentiam earum imminuas. *Nam his ipsis terrori sunt aliis & adversus quos cunque vim facturos se tueri possunt.*

2. Virtus vicinorum infringitur, si virtuosi, quibus instructi sunt callidis artibus e medio tollantur. *Ita cum Sextus filius Tarquinii Superbi, simulando se ob injuriam patris profugum, receptus Gabiis satis virium jam collectum ad omnes comatus videret, & e suis unum sciscitantem Romam ad patrem mitteret, quidnam se facere vellet: huic nuncio nihil voce responsum est; sed rex velut deliberabundus, in hortum edis transiens sequente nuncio filii tacitus summa papaverum capita baculo decussit. Sexto filio quid vellet parens, quidvis preciperet tacitis ambagibus statim patuit, primoresque civitatis, criminando alios apud populum, alios suam ipsos invidia opportunos interemit. Liv. l. i. c. 54*

3. Potentia imminuitur 1. ferendo discordias in civitate vel provinciâ subjugandâ. *Nulla enim, quamvis minima ratio, potest ab adversariis perdeleri, nisi propriis simultatibus seipsa consumpserit. Nam civile odium ad inimicorum perniciem preceps est, ad utilitatem suae defensionis incautum. Veget. lib. 3. de Re milit. Ejusmodi stratagemate usus est Drusus in Germanos, suggerente consilio Tiberio. Tacitus. 2. ann. 62. Hanc leve decus Drusus quaesivit inliciens Germanos ad discordias, utque fracto jam Maroboduo usque in exitium insisteretur. i. e. ne nihil se colligendi spatium eis daretur. Hinc fit, quod discordia hostium velut occasio arripitur ad eos invadendos: Idem 1. ann. 55. Germanicus quanquam in aetatem summâ ope bellum parabat, initio veris & repentino in Catos excursu praecipit. i. e. inchoavit antequam destinaverat. Nam spes inceserat, dissidere hostem in Arminium ac Segestem. i. e. hos duos duces fovere diversas factiones. *Dignum est quod huc referamus factum Marci Coriolani, qui ut ignominiam damnationis suae adversus patriam ulcisceretur, populationem patriciorum agrorum inhibuit, densis vastatisque plebejorum: ut discordiam moveret, quâ consensus Romanorum distringeretur. Liv. lib. 2. cap. 39. Consilium autem est*

est discordias diu fovere, ut eo magis exacerbentur odia; non statim primo tumultu, nisi vocatum in auxilium intervenire. Nam externus timor maximum concordiae vinculum quamvis suspectos infensosque inter se jungit animos. ut loquitur Livius cit. loc. 2. Concitando in vicinos subjiciendos ipsorum vicinos invidos æmulosque. Ita Sabini ad defectionem adversus Romanos sollicitarunt Veientes. Liv. lib. 1. c. 30. Et Nere duos veteres reges Agrippam Jocchum expedire copias, quis Parthorum fines ultrò intrarent mandat. Tacit. 13. ann. 7. Sic corbulo Mardos immisissis Hyberis vastavit, hostilemque audaciam externo sanguine ultus est. Tacit. 14. ann. 23. 3. Munitas civitates præsiidiis nudando & comeatum earum perdendo. Ita Fabius Maximus, vastatis Campanorum agris, ne quid eis ad fiduciam obsidionis superesset, recessit semensis tempore, ut frumentum, quòd reliquum habebat, in sationes conferrent: reversus deinde renasa prostravit & ad famem reductis positus est. Ut præsiidiis nudentur urbes munitæ, consequi possumus, si alio vocantes hostem efficiamus, ut ipse præsiidia è munitissimis civitatibus tollat.

4. In invadendis vicinis observandæ sunt occasiones. Nimirum ut invadas eos. 1. quando sunt incauti. Nam hæc occasio communiter ab optimis ducibus observari solet, quando nullus apud hostem belli timor. Sic Germanicus Cesar invadebat Germanos, cum festam tractarent noctem, ac solennibus epulis ludis erant. Fiunt autem vicini incauti, quando simulamus impotentiam & propositum quiescendi, aut nos ita alienis bellis intricatos, ut nihil novi tentare valeamus. 2. quando bellis intestinis laborantes aut aliàs in periculo versantes indigent auxilio. Ita ope & auxiliis indigi Campani, cum hæc à Romanis denegarentur coacti sunt se his dedere, quò suppetias impetrarent. Liv. lib. 7. c. 31. Quò autem ab infirmioribus in auxilium vocetur Republica, obtinet suã virtute bellicã, potentia & in adiuvandis sociis fide. Hoc eleganti stratagemate usi Romani sociis defendendis ac juvandis terrarum omnium positi sunt; It. Philippus Alexandri M. pater, de quo Justinus lib. 8. c. 1. Philippus rex Mædoniæ velut è speculã quãdam libertati omnium Græciæ civitatum insidiatus, dum contentiones civitatum alit, auxilium inferioribus ferendo, victos pariter ac victores subire regiam servitutem coegit. Hæc omnium optima occasio est vicinos invadendi & subjiciendi; habet namq; honesti speciem miseris suppetias ferre & in profectionem eosdem recipere.

5. Si vi occupatur aliqua vicina provincia, danda est operã, ut præcipua & munitissima urbs statim initio occupetur. Ita Vitelliani duces Galliam Cisalpinam intrantes Veronam occupare primo loco

decreverunt. Id quod rectè factum viscit Tacitus propterea, quod potens
 esset civitas, cujus exemplum alias pertinaces civitates terrere posset, &
 movere, ut iidem se dederent: quoniam suis opibus exercitum Vitellianum ju-
 vare patuit, verba eius 3. Hist. 9. hæc sunt: In Veronensibus precium
 fuit exemplo opibusque partes juvere.

6. Devictâ provinciâ aliquâ, nihil reliquendum per quod
 rursus bellum excitari à subjectis possit. Nam nisi hoc observetur,
 contingit rursus amitti quod magno labore partum est. Observandum
 hac in re est monitum Alexandri M. apud Curt. lib. 6. c. 3. Sicut in cor-
 poribus ægris nihil quod nociturum est medici relinquunt: sic nos,
 quicquid obstat imperio, recidamus. Parva sæpe scintilla contem-
 pta magnum excitavit incendium. Nil tutò in hoste despicitur:
 quem spreveris valentiorẽ negligentiam facies.

7. Non existimandum autem est, devictos populos jam im-
 perio subjectos: longè enim difficilium est, devictos subjugo detinere, quàm
 bello eosdem subjicere. Florus lib. 4. c. 12. Difficilium est provincias
 obtinere, quàm facere. viribus parantur jure retinentur. Tutum
 itaque non est, provinciam victam potius quàm domitam habere.

8. Præcipuum medium conservandi provincias devictas est
 deductio coloniarum: de quibus, quatenus profint, & quis modus
 sit deducendi & deductas in officio suo detinendi nunc dicendum
 est. Nam conducunt colonie primò ad hoc, ne opus si præsidia alere: de-
 inde, ut notari possint & observari provinciales, ne quid novi moliri au-
 deant, & tandem, ut successu temporis adsuescant parere. Et quia devi-
 cti populi aut sunt prudentiores aut barbari; & illi rursus vel feroces
 vel molles & effeminati: conducunt potissimum colonie, si devictis
 populis ferocissimis & libertati deditis maxima horum pars, quæ armis ad-
 sueta est, trucidetur vel hinc inde ad servitia dispergantur, & agri vacui
 in coloniam deductis assignentur. deinde & si devicti populi sint barbari,
 qui suos agros hæcenus nondum satis excoluerunt: cum enim barbari non-
 dum imperiis assueti rigidâ cervice jugum subeant, ut loquitur Alexan-
 der M. apud Curtium lib. 6. c. 3 tempore opus est, dum mitioribus inge-
 niis imbuuntur, & efferas mollior consuetudo permulcet. Optimum hic
 usum præbere. Colonias quis non videt? Quò autem profint colonie notan-
 dum est. I. eos deducendos qui bellicosi sunt. Nam tales esse debent,
 qui vim rebellantium sustineri possint, donec mittantur auxilia. Quam ob
 causam Romani solebant veteranos mittere, & quidam integras legiones,
 cujus ratio patet ex iis, quæ tradit Tacitus 14. ann. 27. quando ait: Non
 enim, ut olim, universæ legiones deducebantur cum tribunis & cen-
 turionibus, & sui cujusque ordinibus, militibus ut consensu & cari-
 tate

estate Rempubl. efficeret, sed ignoti inter se, diversis manipulis, sine rectore, sine affectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium repente in unum collecti, numerus magis quam colonia. Scilicet, tales miti debent, qui apti sunt ad constituendam inter se Rempublicam. Aut ergo veterani hoc pacto sunt deducendi, aut cives invicem cogniti apti ut affuescant armis tractandis. 2. Hos atque tales ita mitti assignatis agris non sufficit, sed requiritur etiã, ut colonia optimè muniatur. Nam arduum non est excindere coloniam nullis munimentis septam. ut loquitur Tacitus 14. ann. 31. fin. Ex quo textu & hoc discimus: ipsam Rempublicam de munienda colonia sollicitam esse debere, nec id deductum in coloniam committere. Nam hi amonitati potiusquam usui consulunt, i. e. singuli quid privatim jucundum sit magis querunt, quam quod publicè utile est. 3. Requiritur, ut crebrò mittantur præfecti novi in Coloniam. Nam ita impeditur, quo minº qui eas inhabitans degenerent in mores provincialium & ab his seducti in Rempublicam quid moliantur.

9. Alterum medium, quo domari & sub jugo detineri devicti populi possunt, est, fidelibus & tervire perseverantibus amicitiam & benevolentiam; & nocere conatis gravissima infligere supplicia. Hac enim duo sunt quibus homines preparantur, ut voluntatem suam improbam & nocere paratam emendare discant. Occasionem hac docendi petiit ex gestis Corbulonis prudensissimè ducis, qua narrantur à Tacito 14. ann. 24. Verba ejº hac sunt: In regionem Taurantiam Corbulo transgressus improvisum periculum vitavit. Nam haud procul tentorio ejus non ignobilis barbatus cum telo repertus, ordinem insidiarum seque auctorem & socios per tormenta edidit. Convictique & puniti sunt qui specie amicitie dolum parabant. Nec multò post legati Tigranocerta missi, patere mœnia afferunt, intentos populares ad iussa i. e. incolas paratos esse facere imperata. Simul hospitale donum, coronam auream tradebant. Accepitque cum honore, nec quidquam urbi detractum, quo promptio obsequium integri retinerent, i. e. ut retentis salvis rebus suis tanto fideiores Romanis forent.

10. præter hæc etiam datur medium domandi devictos, quod principatum proprium est, nim. si princeps in devictam provinciam ipse degat, & provincialibus imperet, accommodando sese ad illorum mores. Quam in re tamen unam adhibenda cautio est, ne populus principalis provincie quasi neglectus & insuper habitus inde odium in principem conjiciat. Nam presentia principis tanquam victori deterret devictos, quominus quid novi moliantur, & benevolentia ejusdem conciliat amicitiam. Sed si princeps, quo capret favorem devicti populi, ita se accommodet hujus moribus, ut videatur hos potiores

viros suos habere, facile sibi eo ipso principalis populi odium parare potest. Sic Alexander M. de viciorum Persarum mores assumens eos sibi adeo devicit, ut cum moreretur, comis hisuo more desponsis, in lugubri veste, cum conjugibus ac liberis, non ut victorum modo hostem, sed ut gentis suae iustissimum regem lugerent. Adfecti sub regibus vivere, non alii, qui imperaret ipsis, digniorem fuisse consuebantur. Curt. lib. 10. cap. 5. num. 17. sed hoc ipso ita popularium animos oculosque offendit, ut à plerisque amicorum pro hoste haberetur. Id. lib. 6. cap. 2. num. 2.

ARTIC. II.

DE

IMPERIO DOLIS AUGENDO.

1. Provinciae dolo alliciendae vel sui juris vel alieno imperio subiectae sunt. His, ut suo nativo imperio se subtrahant, reddendi sunt imperantes exosi, promissa magna sub novo imperio felicitate & securitate. Nam prone sunt hominum aures ad res novas, praesertim, si id se consequi posse putent, in quo positam habent felicitatem suam. Ita Rhadamistus consilio patris Pharasmanis patrum suorum circumvenit & regno privare studuit. Simulatam enim adversus patrem discordiam, tanquam novae odii impar, adit patrum, multaque ab eo comitate in speciem liberum cultus, primores Armeniorum ad res novas illicit, ignaro & ornante inuper patrum Mithradate. Tacit. 12. annal. 44. fin.

2. Populus, qui sui Juris est, alliciendus est infocietatem bellicam pactis una initis, ut tot vel tot viros in auxilium mittat, mox, ut horum loco aliquid pecuniae conferat quotannis pro defensione illius suscepta. Nam hac pecunia sine difficultate naturam tribuere induere potest. Hoc pacto soliti sunt Romani socios suos circumvenire. In summa, hoc agendum, ut socii per reverentiam cedant, deinde procedendo per minima majoris magisque intendendum imperium. De Basavis narrat Tacitus 4. Hist. 12. eos opibus Romanis societate validiorum nondum attritos viros tantum armaque imperio ministrasse. Sed cum Vitelli ministri non observarent modum in comiter hisce tractandis nata est seditio. (procedendum enim est secundum totum principem.) Idem d. 4. Hist. cap. 14. Possem hic melius diffundere: sed fatigatur mens nequitiis enarrandis. Haec pro ratione Institui sufficiant: qua propterea commemorantur, ut rationes & causas pateant. Juris publici cujuscunque regni & status.

CAP. III.

DE
RATIONE STATUS IMPERIUM INVADEN-
TIUM NOVAMQUE FORMAM IN-
TRODUCENTIUM.

1. *Non videtur alienum & hoc in loco tradere ea, quæ jubet Ratio status observare circa immutationes Rerum publ. quando imperium callide invadendum vel nova forma introducenda est. Et quia eorum, qui invasuri sunt imperium aut aliquid novi molituri, prima cura esse debet, ut lateant: initium à modis latendi facturi sumus.*

MEMBR. I.

DE
MEDIIS LATENDI QUIBUS UTI NECESSE HA-
BENT QUI QUID NOVI MOLITU-
RI SUNT.

1. *Novi quid tentaturos primum omnium oportet operam dare, ne videantur velle aut posse nova moliri. Nam de quibus conjecturam habent imperantes, quod velint possintque novi quid tentare, his maturè occurrere solent.*

2. *Ne autem videantur velle quid adversus imperium vel imperantes tentare, conducit 1. hypocrisis seu simulatio pietatis. Nam qui pii putantur & Deum colentes, presumuntur præcepta ejus observare, ac proinde cuicumque magistratus etiam improbo reverentiam & obedientiam debitam exhibere.*

3. *Prodest 2. simulare humilitatem & animum à cupiditate imperandi planè alienum. Sic in Sejano palam compositus pudor, intus summa apiscendi libido 4. ann. 1. Ut verò videatur quis alienus ab animo affectandis imperiis, obtinebit, si sæpius de periculis & molestiis, cum quibus conjunctum est, differas cum iis, qui hoc ad imperantes iterum deferunt. Simile fecit Tiberius, qui invasurus vel potius confirmaturus tyranni dem solitus est ita loqui: Cuncta mortalium incerta, quantò quis plus adeptus fuerit, tantò eum magis in lubrico esse.*

4. *Tertiò simulandus animus cupidus quietis. Nam quietem qui amant nihil novi facile moluntur. Præ se autem ferunt quietem, qui de molestiis laborum quotidie conquærantur; & inquietos, si qui sunt, deferunt. Nam qui penas struunt delinquentibus videntur delicta odisse.*

5. *Conducit 4. specimina nonnulla fidelitatis imperantibus exhibere. Sic Germanicus quantò summæ spei propior, i. e.*

74
videbatur facilius imperium obtinere posse, tanto impensius pro Tiberio niti. s. e. eò fideliores in imperio Tiberis conservando sese exhibebat. Exemplum speciminis, quo fidelitatis opinionem sibi conciliavit Sejanus apud Tiberium, exhibetur à Tacito 4. ann. 59. quando ait: ac fortè illis diebus oblatum Cæsari anceps periculum, auxit vana rumoris: præbuitque ipsi materiam, cur amicitia constantiaque Sejanus magis fideret. Vescébantur in villâ, cui vocabulum Speluncæ, nativo in specu, ejus os lapsis repente saxis obruit quosdam ministros. hinc metus in omnes & fuga eorum, qui convivium celebrabant. Sejanus genu, vultuque & manibus super Cæsarem suspensus opposuit sese incidentibus. atque habitu tali repertus à militibus qui subsidio venerant. Major ex eo, & quanquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fid: at dicebatur.

6. Quintò prodest conformem se moribus imperantium exhibere. *Nam qui eorundem cum altero morum est, potius amicitiam ejus sibi parare studet, quàm ut eum subvertat.*

7. Septimò quicquid mali inferitur ab imperantibus, simulare non ingratum esse. *Nam qui hoc simulat videtur cum suo statu semper contentus, nec quicquam novi machinari.*

8. Ne quis videatur posse quid novi tentare, convenit simulare simplicitatem. *Nam simplices qui sunt & nullâ calliditate nihil magnum agredi audent. Talis erat apud Romanos Brutus, qui ex ætate regibus novum pro libertate populi introducebat statum.*

9. Secundò inertiam. *Sic Salvium Titianum fratrem Othonis sua juvit inertia & ignavia, ut sub Vitellio salvus esset. Tacitus 2. Hist. 66. Salvius Titianus Othonis frater nullum discrimen adiit pietate & ignavia excusatus i. e. quòd fratrem salvâ pietate destituere non potneret, nec Vitellio ob ignaviam formidabilis existeret.*

10. Tertiò laborum impatientiam, vel etiam se otio deditum. *Sic Memmius Regulus, licet ob auctoritatem, constantiam, famam clarus adeo ut ab ipso Nerone dignus imperio censeretur: vixit tamen quiete defensus i. e. quòd videretur otii & quietis studiosus, & quia novi generis claritudine nec invidiosis opibus erat. 14. annal. 47.*

11. In universum autem prodest nova tentaturis omnia signa, ex quibus quis alteri insidias struere colligitur, evitare. *Talia sunt 1. subito & nimium præterque solitum blandiri, Tacitus 13. annal. 13. Tum Agrippina, mater Neronis qua hæcenus severam se erga filium exhibuerat, versis artibus per blandimenta juvenem aggredi, suum potius cubiculum ac sinum offerre contegendis, quæ prima ætas & summa fortuna expeterent. Quin & facebatur intempesti-*
ram

veritatem, & suarum opum, quæ haud procul imperatoriis
 erant, copias tradebat. Ut nimia nuper coercendo filio; ita
 rebus intemperanter demissa. Quæ mutatio neque Neronem fe-
 felicitatis, & proximi amicorum metuebant, orabantque caveri insidias
 mulieris semper atrocis tum & falsæ. *i. e. tam repentinam mutationem
 Nerò suspectam habuit & alere quid monstri non modo ipse, sed ejus amici
 viderunt.* 2. Nimis meditatè loqui. Referatur hùc exemplum, quod
 habet *Tacitus* 4. ann. 68. 3. Scrutari arcana. Hinc *M. Terentius* apud
Tacitum 6, ann. 8. abditos principis sensus, & si quid occultius pa-
 rat, exquirere illicitum. 4. nimio silentio uti *Nam semper ali-
 quid monstri alunt qui magis cum fortunâ principis quàm principe ipso lo-
 quuntur.* 4. Parare sibi media rebus novis inservientia. *v. g. corra-
 dere pecuniam, militum favorem sibi conciliare, secreta cum amicis tracta-
 re colloquia* 13. ann. 18 verb. at matris.

12. Tandem si vi solâ invadere imperium quis velit, adhibe-
 bit celeritatem. *Nam irrannidem nemo nisi celeriter maturatam se-
 creto invadit, & publicè armat, cujus summa est, assumpto diademate ac
 purpurâ videri antequam sciri, inquit Orosius lib. 7. cap. 40.* Sin verò
 fraudibus meris uti velis; sequentis membri præcepta prode-
 runt.

MEMBR. II.

DE

IPSA MUTATIONE REIPUBL. DUM FIT,
OCCULTANDA.

1. Quò ipsa mutatio occultetur, & ne qui in Republ. sunt
 sentiant eam fieri, conducit 1. observare τὸ μυστικόν. i. e. ita mutando
 Rempubl. procedere ne sentiat mutatio fieri sed facta esse. *Sunt
 enim multa in naturâ etiam ista comparata, ut eadem non movet sed mo-
 vesse tandem videamus: ita nemo videt gramen crescere sed crevisse, ne-
 mo videt lapidem scilicididio cavari sed cavatum. Pari ratione proceden-
 dum est in Republ. immutandâ, si velis mutationem latere. Tale quip-
 piam sub imperatoribus contigisse videmus licentiam judicandi vulgari-
 bus, de quâ in liberâ Republ. tot dissensiones inter ordines civitati, que-
 sorem, senatorium & plebejorum erant. Nam Augustus apud equestres,
 qui Egypto præsiderent, lege agi, decretaque eorum perinde habe-
 ri jussit, ac si magistratus Romani constituisent: mox alias per
 provincias; & in urbe pleraque concessa sunt, quæ olim à prætori-
 bus noscebantur. Claudius omne Jus tradidit, de quo toties sedi-
 tione aut armis certatum, cum Sempronii rogationibus equester*

ordo in possessione Judiciorum locaretur, aut rursus Serviliæ leges Senatui judicia redderent.

2. Secundò hoc agendum, ut imago veteris Reipubl. sup-
 sit. *Id potissimum in mutandâ Reipubl. & firmandâ tyrannide observandum*
Tiberius Tacit. 3. ann. 60. Sed Tiberius vim principatûs sibi firmam
 imaginem antiquitatis Senatui præbebat postulata provinciârum
 adquisitionem patrum mittendo. *Ex hoc Taciti textu discimus, sim-*
ulari veterem Reipubl. sapere esse si quandoque actus concedatur veteri
Reipubl. proprius. Hinc idem Tacitus 13. annal. 28. Manebat nihilo-
 minus quædam imago Reipubl. Nam inter Vibullum prætorem
 & plebei tribunum Antistium ortum certamen, quò immodestos
 fautores histrionum, & à prætore in vincula ductos tribunus omitti
 iussisset. *i. e. intercessisset, quasi adhuc veteri Reipubl.* Comprobavere pa-
 tres inculatâ Antistii licentiâ &c. *Elegans præter hunc est textus 1. an-*
nal. 77. Actum de seditione histrionum apud Patres, dicebanturque
 sententiæ, ut prætoribus jus virgarum in histriones esset. Intercessit
 Haterius Agrippa, tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli
 oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis Senatui præ-
 bebat. *Hæc ita miseros peragere Tiberius permittebat, quò conciperent,*
se adhuc in Reipubl. liberâ, in quâ perpetue cum tribunis erant contentio-
nes, vivere. Manet 2. veteris Reipubl. imago, si leges pristinæ re-
 tineantur. *Nam retentis LLbuis videtur pristina Reipubl. superesse. Ta-*
citus 4. ann. 6. sua consulibus, sua prætoribus speciès. Minorum
 quoque magistratuum exercita potestas; legesq; si majestatis quæ-
 stio eximeretur, bono in usu. *Hinc monet Aristoteles, non semper ex*
LLbuis statum Reipubl. dignosci posse propterea, quòd retentis legibus sta-
tus nonnunquam mutetur. Callidum quoque 3. est pro imagine Rei-
 publ. retinendâ admittere, ut judicia in causis privatorum veteri
 more tractentur. *Nam hoc parum ad statum facit, interim speciès*
Reipubl. pristina conservat. De Tiberio Tacitus ita: si quando cum
privatis disceptaret, forum & jus. i. e. patiebatur secum in Jure leges
per procuratores. 4. Retentis magistratuum vocabulis & ornamen-
 tis, cultuque, nihil aut parum potestatis ipsis relinquere. *Tacitus 1.*
annal. 3. Domi res tranquillæ, eadem magistratuum vocabula: *mu-*
nia autem in se traxerat Augustus 1. ann. 2. 5. Subire magistratum ma-
 gnæ potestatis in veteri Reipubl. *Nam ita sub specie veteris Reipubl.*
tyrannis exerceri potest. Sic Augustus invasurus tyrannidem simulabat,
se tribunicio jure contentum 1. ann. 2. *Nam ita captabat benevo-*
lentiâ apud plebem tanquam defensor ejusdem & consequebatur facili-
tatem infringendi omnia Scta, adeoque suo nûm regendi Reipubl. Tacitus
3. ann. 56.

Ann. 56. Id summi fastigii vocabulum Augustus reperit, ne regis aut
 Regiatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliquâ cætera
 Imperiâ præmineret.

3. Subtilissimus est modus: mutationem ita instituire, ut
 nihil dignitati cujusquam ademptum, sed ea iusta potius compa-
 reat. Ita cum Tiberius comitia è campo Martio in curiam transferret
 i. e. populo jus comitiorum adimeret, & patribus daret deliberanda, que
 in comitiis tractabantur: videbatur hoc ipso antea potestati Senatorum;
 populus autem nihil amisisse; quia Tiberius velut tribunus non admittebat,
 ut senatus quicquam in perniciem populi decerneret. Sed cum Senatores
 nihil decernere auderent, quod præviâ imperatoris Oratione non esset præ-
 scriptum: accidebat hoc pacto omnem de rebus magnis deliberandi & de-
 cernendi potestatem in imperatorem transferri. Tacit. 1. annal. 15.
 Tum primùm è campo comitia ad Patres translata sunt. nam ad e-
 am diem, & si potissima arbitrio principis, quædam tamen studiis
 tribuum fiebant: neque populus ademptum jus quæstus est, nisi in-
 ani rumore.

MEMBR. III.

DE

IMPERANTIBUS IN REPUB. EVERTENDA CAL-
 LIDE SUPPRIMENDIS.

1. Qui de imperio deijciendi invadendi vel tollendi sunt
 callidis artibus devinciendi sunt quò arcana pectoris revelent, &
 incanti fiant. Nam si eos incautos reddideris jam adeptus es occasionem
 eos invadendi & deturbandi, siue id fiat vi siue clandestinis artibus. Id fe-
 cit Sejanus invasurus imperium: Tiberium enim variis artibus devin-
 xit adeò, ut obscurum adversum alios sibi uni incautum intellectum-
 que efficeret. Tale consilium susceptum à Rhadamisto, cum patrum è re-
 gno ejecturus esset: quo enim incautum eum opprimeret, simulatâ adver-
 sus patrem discordiâ, tanquam novercæ odiis impar perguit ad pa-
 trum Mithradatem, multaque ab eo comitate in speciem liberum
 cultus, primores Armeniorum ad res novas illicit, ignaro & onnan-
 te seu instructe insuper Mithradate.

2. Danda & opera est, ut fiant exosi & contemptibiles. Nam
 his duobus solent imperia everti. Hæc summa erat consilii quod sugge-
 rebatur Quadrato 12. ann. 48. Semina odiorum adversus Rhadamistum
 jacienda, ut non Romanis Rhadamistum invisum & infamem esse.

3. Antequam ipsi imperantes tollantur è medio, si aliâ ra-
 tione supprimiti nequeunt, removendi sunt successuri in imperio.

*Hoc pacto enim occultius & securius proceditur, si successuri prædiximus etiam
lanantur. Facit pro nequitiâ cognoscendâ consilium à Sejano susceptum, quod
habet Tacitum 4. ann. 3. cuius verba hæc sunt: Cæterum plena Cæsaris
domus, juvenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant.
i. e. cum videret Sejanus, sublato Tiberio adesse liberos ipsi in imperio suc-
cessuros, hosq; ipsius intentione obsistere, quominus ipse imperis compos fieri
possit. & quia vi tot simul corripere intutum, dolus intervalla sce-
lerum poscebat. placuit tamen occultior via, & à Druso incipere, in
quem recenti irâ ferebatur.*

4. Ipsi imperantes variis artibus tolli possunt, seu fictis in
eos criminibus, quò jure videantur necari, vel venenis aut aliis me-
diis, quæ animus horret enarrare, quorum magnam copiam diabo-
lus suis instrumentis suggerit.

MEMBR. IV.

DE

PARANDA CALLIDE POTENTIA.

1. Pro parandâ potentiâ conducit ferocissimos & potentis-
simos civitatis sibi reddere socios & commune cum his imperium
simulare, mox singulos remove, quò penes solum invadentem ma-
neat potentia. *Nam non omnes sunt eo animo, quo Mucianus erga Ve-
spasianum erat: si vincimus, ajebat, honorem quem dederis habe-
bo: discrimen ac periculum ex æquo partiemur. 2. H. 77. plerique
tendunt ad hoc, ut participes sint imperii. Hoc movit Augustum, ut tri-
umviratum & societatem cum Lepido & Antonio iniret, quò hostes sine
debellare, ferocissimos quosq; tollere, & ita tandem exuto Lepido, interfe-
cto Antonio imperium solus invadere posset. 1. ann. 2. & 10. Possunt autem
emuli imperii variis artibus removeri, de quibus superius diximus.*

2. Qui imperium non affectant strenui tamen in bello sunt
spe novarum rerum lactandi. *Nam inani spe multi homines decipi-
untur, ut res periculosissimas subeant. Quapropter invasurus imperium
artificio debet instructus esse excitandi in hominibus spes vanas. Consistit
autem spes in phantasiâ magnorum & multorum bonorum futurorum.*

3. Maxima autem cura in parando exercitu posita esse de-
bet. *Media perficiendi hoc ipsum hæc sunt. 1. danda opera est, ut
exercitus regendus committatur. Nam hoc ipso occasio datur exer-
citurum ad se trahendi. 2. Imperantes in fensu militibus reddendi,
culpatâ horum avaritiâ, crudelitate nimiaque severitate. Facit hoc
Otho adversus Galbam 1. H. 37. 3. Favor militum parandus. Nam
apud milites omne consilium rebus & sine his quamvis egregia invalida sunt.*

1. H. 38.

1. Hist. 38. *Allucere autem & ad se trahere milites quis potest donis. Ita Augustus pellexit donis militem 1. ann. 2. Quod ipsum imitantes careri imperatores fecerunt, ut omne imperium in manu militum esset. Orho per speciem convivii, i. e. quasi sportulas convivales daret quoties Galba apud eum epularetur cohorti excubias agens viritim centenos numos dividi curavit. 1. Hist. 24. Labet hic enarrare artificium, quo usus est Sejanus, de quo Tacitus 4. ann. 2. Vim præfecturæ modicam antea intendit i. e. cum factus esset præfectus prætorio auxit hujus muneris potentiam, qua antea erat exigua: dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo: ut simul imperia acciperent. i. e. pretendens, hoc pacto omnes simul jussa ductis audire, numeroque & robore & visu inter se fiducia ipsi in cæteros metus crederetur. i. e. dum quotidie se muræ conspicimus milites, feri ut & viros suos & quantum fiducia sibi esse debeat, quantumque metus aliis in eunte valeant, estimare discant. Prætebat lascivire militem diductum: si quid subitum ingruat, majore auxilio pariter subveniri, & severius acturos i. e. severiori sub disciplina eos habitum iri, si vallum statuatur procul urbis illecebris. Ut perfecta sunt castra, irrepere paulatim militares animos, ad eundo, appellando, simul centuriones ac tribunos ipse diligere: Ex quo haurimus 4. ducem facile sibi totum exercitum fidelem reddere posse, si tribunos & centuriones suos amicos & fideles eidem præficiat. Conducit pro favore militum 5. Remittere de severitate disciplinæ. Sic Postquam Syriam ac legiones attingit, largitione, ambitu, infimos manipularium juvando, cum veteres centuriones, severos tribunos demoveret, locaque eorum clientibus suis, vel deterrimo cuique attribueret, desidia in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eoque corruptionis proventus est, ut sermone vulgi parens legionum haberetur. 2. ann. 55. 6. Comem esse & humanum erga milites eorumque, facta laudibus prædicare. Sic Germanicus facta singulorum militum extollet, vulnera intuens, alium spe, alium gloriâ, cunctos alloquio & curâ, sibi que & prælio firmabat. 1. ann. 71. Hæc & similia faciunt ad ostendendam potentiam, sine qua frustra res nova tentantur.*

MEMBR. V.

QUÆ OBSERVANDA CIRCA PRIMORES CIVITATIS.

1. Primoribus civitatis faciendâ est spes honoratoris vitæ, addendusque iisdem dignitatum cumulus. Nam hæc re illecti favent actionibus nova querentis. Id observavit Orho teste Tacito 1. H. 77.

quando ait: Sed Otho pontificatus Auguratusque honoratis jam
nibus cumulum dignitatis addidit. *i. e. viros senes gestis honoribus
claros honoratios reddidit, cooptando in collegium pontificum & augu-
rum. & recens ab exilio reuerfos nobiles adulescentulos, a vitis su-
paternis sacerdotiis in solatium recoluit. i. e. in solatium restituit has
sacerdotia, que patres auique eorum obtinuerant.*

2. Sollicitari quoque possunt ad societatem. *Cujus causam
preced. membr. tradidimus. Consultum verò est & tunc id facere, licet
potentia hisce non multum augeatur: ut scil. participes redditi imperij
in speciem & amici invadentis imperium eo fidiiores existant. Sic Ca-
sualda validâ manu fines Marcomannorum ingressus sollicitavit primores
ad societatem, 2. ann. 62.*

3. Fidelibus & servitio promptis tribuendi sunt amplissimi
honores. *Nam premiis talibus allecti ceteri ruent in servitium. vid. 1.
ann. 2. verb. ceteri nobilium. &c.*

MEMBR. VI.

DE

PARANDA PLEBIS BENEVOLENTIA.

1. Captatur vulgi amicitia 1. largitionibus. *Nam ex u-
tilitate vulgus omnem amicitiam estimat. Sic Augustus pro captando
favore plebis frumentum menstruum distribui curavit. 1. ann. 2. verb. po-
pulum annonâ.*

2. Secundò novum & diu exoptatum bonum populo exhi-
bendo. *Hoc pacto namque letus ipsi & amabilis novus status evadit,
qualis contingebat Romanis cum Augustus post diuturna bella exoptatam
pacem ipsis restitueret. Tacitus 1. ann. 2. cum & os dulcedine otii pel-
lexit.*

3. Tertio libertatis aliquam imaginem concedendo. *Nam li-
bertas omnibus jucunda.*

4. Quarto ingeniis ac moribus eorundem sese accommo-
dando. *Nam molestum est vulgo & barbaris quicquid moribus ipsorum
contrarium est. Tacitus 2. ann. 56. Regem illa tempestate Parthis non
habebant amoto Vonone, sed favor nationis inclinabat in Zeno-
nem, quòd is primâ ab infantia instituta & cultum Armeniorum
æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres ple-
bemque juxta devinxerat.*

MEMBR. VII.

DE

CURA PROVINCIARUM HABENDA AB EO QUI
IMPERIUM INVASURUS EST.

1. Provinciae Reipubl. subjectae vel sunt imbelles & invalidae, vel tales quibus vis inest sese opponendi imperium invadentibus. Imbellium rationem habere non exigit necessitas, *Nam inermes provincia cuicumque servitio exposita sunt, & in precium belli cedunt. Tacit. 1. Hist. II.*

2. Quae autem provinciae vi aliquam valent, circa has non cunctandum, sed i. injecta trepidatione aliqua statim invadendae sunt. *Hac causa movebat milites, ut suaderent Vitellio, invadendas esse provincias mature. Tacitus 1. Hist. 62.* Mira inter exercitum imperatoremque diversitas. Instare miles, arma poscere, dum Galliae trepidant, dum Hispaniae contentur, non obstare hyemem, neque ignavae pacis moras, invadendam Italiam, occupandam urbem, nihil in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto magis quam consilio opus esset. *Quo autem sese subjiciant, persuasionibus in initio uti salutare est, objecta spe meliorum; quibus si non moventur, vim adhiberi necesse est. Id observavit Vitellius injungens Fabio Valenti, ut Gallias persuasionibus in partes traheret, vel si imperium respuerent, in transiit eosdem popularetur. Tacitus 1. H. 61.* Fabius Valens allicere vel si abnuerent vastare Gallias, & Cottianis Alpibus Italiam irrumperere.

3. Occupatae provinciae bellicosae praesidiis sunt muniendae. *Nam licet simulent subjectionem; fides tamen eis nulla tribui potest; quarunt quo metus quo spes commodi ducit, suntque, qui mores sunt vulgi, inflexibiles. Sic Corbulo ne Frisii iussa exuerent, praesidium immunivit. II. Ann. 19.*

4. Non tamen initio duriter; sed ita tractandae, ut harum benevolentia captetur: id quod fit i. minuendo tributa. *Nam in hac provincia imperio subjecta omnem suam felicitatem positam habent. Idnamque unice exoptant, ut a tributis immunes fiant. Circa Cappadoces a Romanis id observatum testatur Tacitus. 2. ann. 56.* At Cappadoces in formam provinciae redacti Q. Veronium Legatum acceperunt. & quaedam ex regis tributis deminuta, quo mitius Romanum imperium speraretur. 2. Caetera privilegia, quae habent, augendo. *Talia Othonem initio imperii largitum provinciis privilegia testatur Tacitus 1. H. 78.* Nam Hispalensibus & Emevitensibus familiarum adjectiones i. e. ut novae familias in suam coloniam adoptare possent, Lingonibus univerfas civitatem Romanam, provinciis Baeticae Maurorum civitates dono dedit; nova jura Cappadociae, nova Africae, ostentui magis quam mansura, 3. Inania & servitium indicantia negligere, vimque potius imperii querere. *Nonnulli quidem existimant, nisi*

provinciales adhibitis ceremoniis sese submiserint, se nondum possessionem in provinciis adeptos esse: sed falluntur: dum enim actu aliquo servitii suam subjectionem declarare tenentur, molestiâ ex novo imperio afficiuntur. Ejusmodi inania neglexere Romani. Exemplum est apud Tacitum 15. annal. 31. Et digressus, inquit, Tiridates Patrum apud Medos, Vologesen Ecbatanis reperit, non incuriosum fratris: quippe & propriis nunciis i. e. suo non fratris nomine à Corbulone petierat, ne quam imaginem servitii Tiridates perferret. i. e. ne quid facere nimium simile & rege indignum teneretur ad contestandam suam subjectionem, ne ferrum traderet, aut complexu provincias obtinentium arceretur. i. e. salutatione proconsulum prohiberetur, foribusve eorû adfiteretur, ante fores eorum tardè admissus praestolari cogeretur: tantusque Romae, quantus Consulibus, honor esset. Scilicet externae superbiae lucto non erat notitia nostri: apud quos jus imperii valet, inania transmittuntur. i. e. erat fastui adsuetus Tiridates, cui barbari reges operam dare solent, facilitatem Romanorum ignorans: hi namque solemnitates non curant, contenti se habere imperium.

5. Provinciae porro, quae sub imperio sunt, vel regibus gubernantur vel praesidibus, qui in eas mittuntur. His quae regibus gubernantur interdum praeposendus novus rex venit, quod quando accidit, eligendus est ex eâ familiâ, cui provinciales patrum consueti sunt, aut moribus talibus, quales amant nec adversari. Nam favor erga familiam, cui parere adsuesi sunt barbari non facile remittitur: vid. Tacit. 14. ann. 26. Si rex provinciae sibi imponi nequeat & bellicosus sit, ut in servitio non facile deponi queat, in belli societatem assumendus, & cum eodem iudicio fingenda amicitia. Nam hoc ipso suam se consecuturam plenam libertatem sperabit nec amicitiam & auxilium respiciet.

6. Praesidium in provinciis captanda benevolentia & imperii locum, qui provincialibus accepti non sunt, substituendum. Illi sunt à parentibus luxum, formidinem, contemptum, apti sunt ad conciliandum hominum favorem & benevolentiam. Hoc modo fiet, ut de statu ex novo imperio latiori sibi gratulentur qui in provinciis sunt. Aptissimi qui imperii initio provinciis praeficiantur sunt iudicibus instructi, qualibus praeditus erat Licinius Mucianus, de quo Tacitus 2 Hist. 10. Mucianus apud subiectos i. e. imperio ipsius traditos, apud proximos i. e. amicos & sodales, apud collegas, variis illecebris potens & cui expeditius fuerat tradere imperium quam obtinere. i. e. qui facilis alii imperium invadenti auxilio esset, quam ipse imperium intruderet.

DE

IMPERIO NOVO FIRMANDO.

1. Pro firmando imperio novo facit 1. bonus pretextus abrogandi vetus. *Nam eo iustus videtur novum, quò iustior videtur causa impugnandi vetus.* Possunt autem pretextus peti 1. à religione. *Nam unguis supersticiosus est, nec facile tolerat quod contra receptam & patriam religionem facit.* 2. à libertate. *Nam nihil iustus videtur, quàm populum à servitiâ, crudelitate tyrannorum & reliquorum heriliter impervantur liberare.* Nihil etiam acceptius præstantiusque est tyrannorum depulsoribus inquit *Aurel. Victor. de Casar.* 3. à quâlibet aliâ felicitate, quam civis & qui sub imperio intendunt. *Nam iustum videtur quicquid pro amovendâ infelicitate hominum suscipitur.*

2. Secundò danda est opera iis qui novum imperium invaserunt, quò videantur hoc voluntate subditorum accepisse. *Nam iustum reputatur quod ex voluntate subditorum tenetur imperium.* Hec inter alia causa fuit, quare *Tiberius initio imperii cuncta per Consules inciperet tanquam veteri Republ. & ambiguum imperandi.* Nam ne edictam quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribunitiæ potestati præscriptione posuit sub Augusto acceptæ. Verba edicti fuere hæc, & sensu permodesto. de honoribus parentis consulturum: neque abscedere à corpore: idque unum ex publicis muneribus usurpare. Sed defuncto Augusto signum prætorii cohortibus ut imperator dederat. excubiæ, arma, cætera aulæ. miles in forum, miles in curiam comitabatur. literas ad exercitus tanquam adepto principatu misit: nusquam cunctabundus, nisi cum in senatû loquebatur. *i. e. in senatu tantum simulabat se nolle esse imperatorem.* Causa præcipue ex formidine, ne *Germanicus*, in cuius manu tot legiones, potentia sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium, quam expectare mallet. Dabat & famæ, ut vocatus electusque potius à Republ. videretur, quàm per uxorium ambitum & simili adoptione irrepsisse. *1. annal. 7.*

3. Dissimulanda 3. honorum cupiditas. *Nam ita videbitur hæc publici gratiâ imperium occupatum, erisque erga novellum imperantem major favor.* Obtinetur hoc, si evitantur tituli & ambitiosa vocabula, alisque inanes honores. Ex hoc principio *Seneca* informavit *Neronem*, ut statim sibi argento vel auro solidas adversus offentes prohiberet: Et quanquam consuissent patres, ut principium anni inciperet mensis *Decembri*, quo ortus erat *Nero*, veterem religionem *Kal. Januar.* inchoando anno retineret. *13. ann. 10.*

4. Quotò quod omnibus imperantibus ratio statuitur, ut scilicet præ se ferant virtutes, occultent vitia, id multo magis eos, qui imperium quod invaserunt confirmare volunt, observare decet. *Dum enim præ se ferunt virtutes, videntur non injustè occupasse imperium, sed tanquam debitum. Sunt autem virtutes, quæ præ cæteris à novellis imperantibus simulanda sunt clementia & liberalitas. Nam vulgus nihil magis exoptat, quam lucrum & delictorum impunitatem. Quam ob causam Seneca Neronem instigabat, ut inisio imperii suam clementiam non modo deprecaret, sed & nonnunquam offentaret. Tacitus 13. ann. 11. Securaque lenitas in Plautium Lateranum, quem ab odulterium Mefaliniæ ordine remotum reddidit Senatui, clementiam suam obstringens crebris orationibus; quas Seneca testificandi, quam honestè præciperet vel jactandi ingenii, voce principis vulgabat: Idem Tacitus reprehendit Mithradatem, quòd clementiâ, quæ inisio novæ regni utilis est, usum non sit, quando dicit, atrociorum eum fuisse, quam novo regno conduceret. 11. ann. 9. Liberalitate solâ Tiberius crudelissimum a lias, effecit, ut cæterorum vitiorum obviscerentur cives. Tacet. 2. ann. 48. Magnificam in publicum largitionem auxit Cæsar haud minus gratâ liberalitate, quèd bona Æmiliæ Musæ locupletis intestata petita in fiscum, velut caduca, Æmilio Lepido, cujus è domo videbatur & Parulei divitis equitis Romani hereditatem (quamquam ipse heres in parte legeretur) tradidit M. Servilio, quem prioribus nequis suspectis tabulis scriptum compererat; nobilitatem utriusque potentiam juvandam præfatus. Vitia vero ea potissimum sunt fugienda aut dissimulanda, ob quæ dejecti de imperio ac vitibus vel imperio subjectis fuere reprehensi. Id ipsum observavit Vitellius inisio imperii, quando aulica officia non ut anteriores principes suis libertis, sed equitibus Romanis deferebat. Tacitus 1. H. 58. Vitellius magister principatus per libertos agi solita in equites Romanos disponit. Cum primis autem adulatorum blanditiis, quibus seduci solent qui novum imperium, sunt adepti, resistendum. Nam & prudentes viri nonnunquam sese patiuntur seduci, ut nimis tyrannicè impègent.*

5. Amici & fideles extollendi & magnis rebus præficiendi. *Nam hoc pacto in his augetur studium, & ceteri eadem premia expectantes illos imitabuntur. Tacitus 1. ann. 3. Cæterum Augustus subsidia dominationis i. e. ut novam suam tyrannidem firmaret, Claudium Marcellum, sororis filium admodum adolescentem, Pontificatus & curuli ædilitate; M. Agrippam ignobilem loco, bonum militiâ & virtutis socium geminatis Consulatus extolliit.*

6. Hominum in arte bellicâ peritorum & potentiorum, qui

putantur fideles futuri conciliata amicitia, benevolentia, mediante affinitate, paranda. *Nam hominum virtutibus parvis deditorum vix alla alia constantior & firmior potest reperiri amicitia. Sic Augustus M. Agrippam, de quo num. preced. diximus, quamvis ignobilis esset, ob peritiam in arte militari, defuncto Marcello, cui Julia filia Augusti erat iuncta, generum sumpsit. 1. ann. 3. Et Vitellius Valerium Asiaticum Belgica provincia firmandi imperii causa generum adscivit. 1. H. 59. verb. accessere.*

7. Si sint nonnulli ex potentioribus metuendi, qui tamen tolli non possunt, his consultum dare imperium aliquod sed jungere collegas contumaces & refractarios. *Nam ita futurum, ut non modo nihil preclarum potentia augenda causa gerere possint, sed etiam in infidas collegarum incidant. Sic cum a Germanico sibi metueret Tiberius, orienti eum prefecit; iungens eidem Pisonem hominem ferocem & parva neferentem. Tacitus 2. ann. 43. Tunc decreto Patrum permittitur Germanico provinciae, quae maii dividuntur i. e. trans mare mediterraneum sitae sunt, majusque imperium quoquo adisset, quam his qui forte i. e. proconsules aut missu principis i. e. praesides obtinerent. Sed Tiberius demoverat Creticum Silanum, per affinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni vetustissimo liberorum ejus parta erat; praefeceratque Qn. Pisonem ingenio violentum & obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pione & praeter paternos spiritus, uxoris quoque Plancinae nobilitate & opibus accendebatur. vix Tiberio concedere, liberos ejus ut multum infra despectare; nec dubium habebat, se dilectum, qui Syriae imponeretur ad spes Germanici coercendas.*

8. Securum quoque redditur novum imperium praesertim tyrannicum electis & constitutis successoribus multis. *Nam frustra existimabunt tolerare imperium nolentes tolli eos qui in imperio sunt, si videant successores adesse. Exemplum praebet Augustus, qui Agrippam socium potestatis tribunicia & hoc defuncto, Tiberium Neronem dilegit, ne successor in incerto foret. Sic cohiberi aliorum spes rebatur; Simul modestiae Neronis & suae magnitudini fidebat. 3. annal. 56.*

9. Cum primis autem hoc agendum est, ne qui sub imperio sunt spe frustrantur, qua ducti mutationem Reipublicae admiserunt. *Quippe humanae mentes frustrata boni spe asperius offenduntur, cum mutato rectore flagitioso arumnarum non manet, ut loquitur Aurel. Vict. de Caesar.*

RATIONE STATUS PARENTIUM IN FORMA
REIPUBL. VITIOSA FIRMATA ET
SUBSISTENTE.

1. Indigent & subditi in vitiosis imperiis ratione status. *Nam nulla hisce ex ejusmodi formis, qua talibus, sperari felicitas potest. Quapropter singulari arte videtur querenda.*

2. Et virtuosorum quidem nulla alia ratio status superest, quam ut parent sese ad mortem fortiter subeundam, si ita exigat necessitas & voluntas hominum vitiosorum penes quos imperium est. *Nam rara est temporum felicitas ut vitiosa in formam sentiant qua utilis & dicere qua sentias possis. H. 1. At virtuosi suam liberam voluntatem sibi adimi non patiuntur: sed manent firmi & constantes in sua sententia, liberè, loquuntur, nec quicquam recitent, quod honestas eloqui jubet. Quapropter nil nisi odium imperantium in pessimis formis metuendum habent: nec quicquam aliud superest, quod praclare agere possint, quam ut mortem forsiter & constanter patientur. Virtuosi enim & delectationem capiunt ex morte virtutis & honestatis gratia subeunda. Conducit hic referre ex annal. 16. cap. ult. exemplum Thræsa Pars, qui accepta SCS, qui jubebatur mori, Helvidium & Demetrium in cubiculum inducitis profectis utriusque brachii venis, postquam cruorem effudit, humum super spargens, propius vocato Quæstore, Libanus, inquit Jovi liberatori! Specta juvenis me morientem, & omen quidem De prohibeant! cæterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expedit constantibus exemplis. i. e. quibus salutare est, fortium virorum exempla inspicere & animum firmare ad mortem pari constantia subeundam.*

3. Verùm cum rari sint virtuosi, plerique stolidos existimant vitiosos sibi non melius consulentes, & media varia exquirunt felicitatem aliquam in vitiosis formis parandi & conservandi: ut adeo de Ratione status horum nonnulla nobis dicenda sint. Perficiemus autem hoc tractatum 1. in genere de vitiosis formis. 2. in specie de statu tyrannico, ut potest quo difficillimum est se, bona & vitam suam conservare.

MEMBR. I.

CONTINENS GENERALIA CIRCA RATIONEM
STATUS VIVENTIUM IN VITIOSIS
FORMIS.

1. Videtur haud subtilis Rationem status, que viventibus in statu vitioso

vizioso observanda est, generaliter tradere posse, quam id factum est à Tacito 4. ann. 33. Ex cuius verbis universalis quadam collegimus; qua cum suis rationibus & causis hic tradituri sumus.

2. Raro contingit, dari formam, in qua non reperiatur aliqua pars civitatis aliquo modo ex formâ Reipubl. infelix: ac proinde variis mediis indigens, ad quæ ex necessitate confugere opus habeat, quò salva sit. Nam mixta forme, in quibus omnium tam virtuosorum, quam divitum & plebejorum salus queritur, rarissime inveniuntur, aut si dentur, non diu durant: prevalet enim plerumque vel divitum vel plebejorum pars, ut superius demonstravimus: ita enim Tacitus ait in ist. cap. cunctas nationes & urbes populus, aut primores aut singuli regunt. dilecta ex his & constituta Reipubl. forma laudari facilius quam evenire; vel si evenit haud diuturna esse potest.

3. In omni formâ vitiosâ Ratio statûs id exigat, ut qui in eadem vivunt sese accommodent moribus imperantium seu eorum qui prevalent. Nam qui moribus sese imperantium accommodare norunt, in amicitia horum sunt & hac fruente salvi existunt. In servient itaque rationi statûs que part. 3. lib. ult. de moribus variorum hominum differimus: ut nim. qui in statu democratico vivunt norint mores vulgi; qui in oligarchiâ, mores divitum & nobilium; qui in tyrannico, singulorum tyrannorum. Verba Taciti cit. cap. hæc sunt: Itaque ut olim plebe vallet i. e. cum status Romanus inclinaret ad democrasiam, vel cum Patres prævalerent, i. e. cum prævalerent patricii & status vergeret in oligarchiam, nascenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur; tenariq; & optimatum ingenia, qui maximè perdidicerant, callidi temporum & sapientes credebantur: sic converso statu, neque aliâ forma quam si unus imperitet, hæc que in libris annalium & historiæ de tyrannide in Romanâ civitate tractantur, conquiri tradique in rem fuerit. Ex quibus patet, rationem statûs exigere, ut viventes in statûs aliquo vitioso cum primis imperantium mores addiscant, & sese iisdem accommodent.

4. Sed quid est sese moribus imperantium accommodare? an facere que volunt, & ipsorum malitiam augere? ut fecit Orho gratus Nero ni emulacione luxus. 1. Hist. 13. Quid autem hoc aliud est, quam & se & totam civitatem in pessima mala & pericula precipitare? Nam firmata improbos homines est in malitiâ sibi malum struere. Hinc videmus in democrasii demagogos, in oligarchiis & tyranni dibus adalatores raro felicem eventum suis blanditiis & adulationibus adeptos esse. Quemadmodum enim, auctâ malitiâ improbi se ipsos tandem oderunt, ita & eos, quorum auxilio & persuasiombus deteriores redditi sunt. Quapropter tutum

non erit in vitiosis formis, ita te prævalentium moribus accommo-
dare, ut horum malitiam studeas augere, ministrum scelerum te præ-
bendo.

5. Tutissimum ergò est viventibus in formâ aliquâ vitiosâ
observare præceptum Taciti, quod *cit. cap.* habet, & naturam impe-
rantium temperanter habere. *i. e. non concitare erga se vel etiam alias
improbum & malitiosum imperantium animum ad intemperatè utendum
sua potestate. Quemadmodum enim à bestia aliquâ feroci & robustâ sta-
lide speres felicitatem & commoda: ita quoque ab imperantibus in vitio-
sis formis. Sufficit si hoc agas ne tu ipse laedaris vel ne alii te instigante à
bestiâ qua præest, in pericula consiciantur. Unde sequitur, eos optimè
secundum rationem status vivere in formis vitiosis, qui callidis artibus
temperare & mitigare indomitam improbitatem imperantium norunt, ne
hac vel sibi vel aliis noceatur: contra eos in extrema pericula precipites
agi, qui suis blanditiis bestialem imperantium animum erga alios commo-
vent, vel etiam ipsum in se irritant. Similes itaque sunt in vitiosis for-
mis viventes barbaris, qui diabolum adorant, ne is noceat.*

6. Ex præmissis deducimus, conducere pressis tyrannide po-
bis, divitum, nobilium vel unius alicujus, nosse modos lædendi, quos
*cap. 3. membr. 1. enarravimus. Si namq; velis tutus esse à tyranno, pri-
ma tibi erit cura impendenda, ne lædendi causam ipsi præbeas. Omnis ita-
que excellentia occultanda. Nam nullâ in Republ. vitiosâ nimia ali-
cujus excellentia toleratur, præsertim si militum favore sit munita. Qua
res evertit Germanicum. ut patet ex 1. ann. 69. & aliis locis. Quanto
autem quis excellentior apparet, tantò submissiorem erga imperi-
um tenentes sese exhibere debet. Hac sub Tiberio cogebantur obser-
vare Viri illustres, quò salvi essent. 1. ann. 7. At Romæ ruere in servi-
tium Consules, Patres, Eques, quantò quis illustrior, tantò magis
falsi ac festinantes. *i. e. quantò magis quisque eminebat, tanto magis dam-
nationem Tiberii sese amplecti simulabat. Occultatur etiam excellen-
tia, si quis abstineat ab omnibus rebus præclaris & eximiam glori-
am patientibus. Nam ex his velut signis excellentia colligitur. Quan-
tum autem detrimenti attulerit quesita gloria in variis Reipubl. formis,
exempla Græcorum nos docere possunt: nos autem insistentes proposito no-
stra, ex solo Tacito id deducemus. Sic Corbulo, ut ostentaret virtutem
suam, semina rebellionis præbuit. *i. e. ansam ipsis, dedit insurgendi ad-
versus Romanos: sed hec ut læta apud plerosque, ita apud quosdam
sinistrâ famâ. cur hostem conciret, adversa in Reipubl. casura. &
si improspere quid contigerit, damnum Reip. fore: sin prospere egisset
formidolosum paci virum insignem & ignavo principi prægravem.***

Ideò

Ideo Claudius adeo novam in Germanias vim prohibuit; ut referri præsidia cis Rhenum juberet. Jam castra in hostili folio molienti Corbuloni hæ literæ redduntur. Ille re subitâ, quanquam multa simul offunderentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus, quàm, beatos quondam duces Romanos, signum receptui dedit. 11. ann. 19. Sic Rabellius Plautus coactus est in Syriam secedere & cum conjuge sibi habitare, quod omnium ore celebraretur idoneum, qui Neroni succederet. 14. annal. 22. Unde enim gloria egregiis viris, & pericula gliscent. 15. annal. 23. fin.

MEMBR. II.

D

RATIONE STATUS EORUM QUI VIVUNT
IN TYRANNIDE.

1. Viventibus in statu tyrannico prima cura esse debet, ut compertos habeant mores tyranni. Nam sine horum cognitione nec hujus parare amicitiam nec odia illius effugere possunt. v. g. an sit acutus & subtilis, an hebetis ingenii, aut an adversetur consilia uxoris. an uxori devinctus, qualis fertur Claudius fuisse 11. ann. 28. Si namque uxoris vir sit tyrannus, sentanda est uxoris amicitia. It. an sit constans in opinionibus an patiatur se facile persuaderi. Nam si mobilis sit, non facile sibi aliisq, relinquendus. Id observavit Narcissus circa Claudium 11. annal. 33. & 34.

2. Inquirendum 2. quinam tyranno præ cæteris sint amici, horumque amicitia paranda. Nam quod communiter fit, ut amicorum nostrorum amici nostri quoq, amici reddantur, id quoq, in tyranno ita obtinet, præsertim cum ad hunc nullus fermè quàm per ministros pateat aditus. Non tamen cum his, qui circa tyrannum sunt, intimiorem iniri amicitiam tutum est. Nam horum periculum, quando gratia tyranni in odium mutatur, extendit sese quoque ad ipsorum amicos. Exemplum notabile est in Sejano Tiberis intimo consiliario, cum quo pereunte quamplurimi alii perierunt. Labet hæc referre quæ habet Tacitus 4. annal. 74. Cum Tiberius & Sejanus in Campania essent & in urbem ire recusarent, venere eò patres, eques, magna pars plebis anxii erga Senatum: cujus durior congressus i. e. quem accedere non facile dabatur; atque eò per ambitum & societate consiliorum parabatur. i. e. famulæ ut ei non aliter obtineri poterat, quàm prensando ministros & consiliis eius pro potentia sibi paranda susceptis sese immiscendo. Satis constabat, auctam ei arrogantiam, fœdum illud in propatulo servitium

Ecce

Digitized by Google

spe-

spectanti, i. e. cum videret senatorum publicas easque serviles calumnias. quippe Romæ sventi discursus: & magnitudine Urbis incertum, quod quisque ad negotium pergat. Ibi campo aut litore jacentes, nullo discrimine noctem ac diem juxta gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur. i. e. aequè serviliter à janitoribus tractabantur & admissi & repulsi. donec id quoque vetitum i. e. donec id quoque, ut scilicet à janitoribus tractarentur, impetrare non amplius potuerunt. Et revenère in urbem trepidi, quos non sermone non visu dignatus erat. quidam malè alacres i. e. quidam ad alloquium & amicitiam admissi malo suo lasi, quibus infaultæ amicitiae gravis exitus imminabat. i. e. quibus postea cum ipso ab amicitiam ejus pericundum erat. add. que narrat Tacitus, lib. 5. & 6. ann. de iis que post Sejani interitum amici ipsius consigere. Ita ergo tractandi sunt tyrannorum amici & tali modo colendi, tanquam mox in summo odio existituri. Nam aut quid novi moluntur ducti contemptu in principem ob nimiam familiaritatem, aut alià ratione amicitia dissolvitur. Docet hoc nos Tacitus 3. ann. 30. exemplo Crispi Sallustii, qui incolumi Meccenate proximus, mox præcipuus cui secreta imperatorum Augusti & Tiberis inniterentur, & interficiendi Postumi Agrippæ conscius ætate provectâ, speciem magis in amicitia principis, quam vim tenuit i. e. non tantum amplius valens apud principem quam communiter crederetur. Idque & Meccenati accidit: fato potentia rarè sempiternæ: an satias capit, aut illis cum omnia tribuerunt, aut hos cum jam nihil reliquum sit quod cupiant?

3. Cui contingit familiariter cum tyranno vivere, quod tamen nõ nimis avidè quærendum, tractare eum tenetur ut in aliqua aliquam ad iram & odium facile mobilem. Nam in tyrannorum nulla constantia amicitia speranda, quemadmodum & in hominibus omnibus nullâ virtute præditis. Aliquandiu ministros scelerum fovent, mox horum perassios alios eligunt. Sic Tiberius, qui scelerum ministros, ut præverti ab aliis volebat, ita plerumque satiat, & oblati in eandem operam recentibus, veteres & prægraves i. e. molestos & odiosos afflixit. 4. ann. 71. Voluptatibus enim & honoribus de deis adseriis, creatis quicquid non satis jucundum est molestum, quod non satis servile honoribus perniciosum existimant. Quapropter periculosa est omnis cum tyrannis conversatio: nec omnia ipsis rescenda nec cuncta narranda. Elegans exemplum est apud Tacitum 11. ann. 28. & seqq. Cum enim Messallianus imperatoris, hoc absente, nupsisset Sillio, idque nunciaretur: domus principis in horruerat: i. e. amici Claudii trepidi erant & perturbati, maximeque quos penes potentia, & si res vertent, i. e. si ad alium imp-

pericund

periculum transiret, formido. Subibat etiam sine dubio metus ne frustra expectanderent apud principem, reputantes hebetem Claudium & uxori devinctum multasque mortes iussu Messallinae patratas. Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, si atrocitate criminis praevaluissent, posse opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, utque clausae aures etiam confidenti forent. *Additis sequentibus, quae Narcissus somnavit, ejusque periculis, quibus hoc ipso subjectus fuit, manifestum redditur, quam periculosum sit familiarem tyranno esse.* Hinc solens aulici quae molestae sunt aliis mandare principi narranda. II. ann. 29. nonnulli dant operam orationi verbisq; ambiguis, si ipsi quid enarrare vel proloqui in praesentia principis coguntur: Sic inter diversas voces Claudii principis, cum modo incusaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam conjugii & infantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium fama fuit, quam ò facinus! ò scelus! Instabat quidem Narcissus aperire ambages, & veri copiam facere; sed non idè pervicit Vitellium, quin suspensam & quò ducerentur inclinatum responderet. i. e. quin loqueretur ambigua & quae posset interpretari quomodocunque vellet & prout incusator exigeret. II. ann. 34.

4. Quia verò vix possibile est, ut quis tyranno amicus sit, nihil adulator existat, danda quidem opera adulationibus, sed ita ut rectè hoc fiat. *Quà de re & quomodo fieri debeat, dictum est part. 3. lib. ult. Nam qui cum tyranno conversatur debet se exhibere humilem & servilem, ad irationemque & venerationem eorundem: Id autem adulator est. Sed quia non volunt videri amatores adulatorum; ne tacite fateantur se nihil amabile habere: callidus modus adhibendus est, ut scilicet adulatio ita fiat, ne sentiat fieri; moribus enim corruptis adulatio perinde anceps, si nulla, & ubi nimia est.* 4. ann. 17. Unde angusta & lubrica facileque in utramque partem peccans oratio, sub principe, qui libertatem metuit, adulationem odit. 3. ann. 87. *Quod temperare adulationibus possit L. Piso, id cum reddidit clarum, vixit tamen periculo in tyrannide exco-* *miss. Tacit. 6. ann. 10.* Per idem tempus L. Piso pontifex, rarum in tantâ claritudine, fato obiit i. e. naturali morte discessit: nullius servilis seu adulatoria sententia in Senatu spontè auctor, & quoties necessitas ingrueret sapienter moderans. i. e. quoties servandum temporibus & adulatorium quid dicendum esset, ita se gerens, ne adulari videretur. Refertur huc potest, quod de Lepido refert Tacitus 4. ann. 20. *Quando ait: Hunc ego Lepidum, temporibus illis gravem & sapientem virum fuisse comperio. Nam pleraque ab saevis adulationibus alio-* *rum in melius flexit i. e. adulationes cum saevitia conjunctas mitigavit:* neque

neque tamen temperamenti egebat. *i. e. non nimia libertate usebatur; cum æquabili nec temporibus mutatâ auctoritate & gratiâ apud Tiberium vigerit. Unde dubitare cogor, fato & sorte nascendi, ut cætera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos: an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque inter abruptam contumaciam i. e. pertinacem subjectionis detestationem, & deforme obsequium i. e. surpem & servilem adulationem pergere iter ambitione ac periculis vacuum. i. e. quâ nec adulando grata capeatur & pericula imperio principum parendo precauentur. Ex quo discimus, quantum fieri potest, ab adulationibus abstinendum esse.*

5. Odium & insidias tyranni effugiet. 1. qui non in arcana ejus inquirat. *Nam suspectus principi est qui arcana ejus scrutatur.* 6. ann. 8. 2. qui simulat se nihil eorum intelligere, quæ tyrannus dissimulare & occultare nititur. *Nihil enim subditos magis exorat tyrannis reddere potest, quam si verbulo prodant, se sentire quod obscurum esse volunt. Exemplum exhibet Tacitus 1. ann. 11. Versa, inquit, inde a patribus ad Tiberium preces, ut susciperet imperium, & ille varie dicebat, de magnitudine imperii, suâ modestiâ, solam D. Augusti mentem tantæ molis capacem; se in partem curarum ab illo vocatum didicisse, quàm arduum, quàm fortunæ subiectum regendi cuncta onus. proinde in civitate tot illustribus non subnixâ, non ad unum omnia deferrent, plures facilius munera recipere publicæ sociatis laboribus exsecuturos. Plus in oratione tali dignitatis quàm fidei erat: Tiberioque etiam in rebus, quas non occurreret, seu naturâ seu adfuetudine suspensa semper & obscura verba tunc verò nitenti, ut sensus suos penitus abderet, in incertum & ambiguum magis implicabantur. At patres, quibus unus mens, & intelligere viderentur, in quæstus, lachrymas, vota effundi &c. Ex qua apparet nihil magis periculosum esse, quàm prodere, se tyranni simulationes & dissimulationes intelligere.* 3. qui flagitia tyranni ignorat. *Referunt hæc potest quod de Nerone narrat Tacitus 13. ann. 25. Q. Volusio, P. Scipione CSS otium foris, foeda domi lascivia, quâ Nero itinera urbis & lupanaria & diverticula, veste servili, in dissimulationem sui, sine agnosceretur, compositus pererrabat, comitantibus qui rapere ad venditionem exposita, & obviis vulnera inferrent; adversus ipsos ad eum, ut ipse quoque acciperet ictus & ore praeferret. Julius quidam Montanus Senatorii ordinis, sed qui nondum honorem ceperat, congressus fortè per tenebras cum principe, quia vim tantam acriter repulerat, deinde agnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est.* 4. Qui cavet sibi à simulantibus intimam amicitiam & servorum suorum odia vitat. *Nam hi sunt quibus pro-*

hi, miseri in extremas angustias & pericula vita devolvuntur. Refertur hinc potest exemplum Laisarii, cujus & superius mentionem fecimus ex 4. ann. 68. Desatagatur calamitas hisce scribendis: plura enim afferre possem; ut ergo brevibus omnia concludam, afferam textum ex Tacito 1. Hist. 3. compendio quasi exhibentem qua in tyrannide quisq; fugienda habet. Nobilitas, inquit, opes, omni gestique honores pro crimine & ob virtutes certissimum exitium. i. e. Sub tyrannia, quorum res gesta narraturus sum, occidebantur alii, quia ex nobili familia erant oriundi, alii, quia ex gestis magistratibus illustres erant; alii, quia metuentes inde periculum magistratus refugiebant; virtutibus vero instructi mortem effugere non poterant. Nec minus premia delatorum invisâ, quàm scelera. i. e. Fovebant quoque tyranni delatores, assignatis premiis, ob qua usi & ob scelera sua invisâ erant: cum alii sacerdotia & consultius ut spolia i. e. ut ex viis hominum innocentium suis delationibus enecatorum adepti, procuraciones seu administrationem pecunia alii & interiorè potentiam i. e. familiaritatem principis agerent verterent cuncta i. e. omnia prada haberent. Odio & terrore corrupti in dominos servi. i. e. servus adacti ad prodendos & deserendos dominos suos, partim quod illos adissent, partim quod tormentis & vinis cogentur, in patronos liberti: & quibus deerat inimicus, per amicos oppressi. Ex his quæ quæque vitanda in tyrannide habeat, quo saluum sit & incolomis tanquam per compendium disci possunt.

CAP. V.

DE

RATIONE STATUS VIVENTIUM IN FORMA DE CUJUS MUTATIONE LABORATUR.

1. Periculosissimum est vivere in civitate, quæ motibus turbatur. Nam quia eventus bellorum est dubius, neutri parti te tuto adjungere poteris.

2. Quapropter Ratio status ejusmodi in formâ jubet occultare animum & ita te gerere, ut videaris in neutram partem inclinare; nec ulli ad verius, si neutri te jungere ob imbecillitatem virium salutare sit. Nam hac est omnium tutissima via, quam ingredi datur. Cuiusque enim faueat fortuna, securus esse & sine periculo victoris dominationem expectare poteris. Hinc cum Otho & Vitellius certarent de imperio; minus prudenter multi Senatorum Romanorum Othonem in castra comitati sunt, cum tamen nec consilio nec viribus Othonem juvare possent. Quapropter devicta Othone in summis fuerunt angustis. Tacit. 2. H. 52.

Posito ubique bello, magna pars Senatûs extremum discrimen adire profecta cum Othone ab urbe, dein Mutinæ relicta. Illuc de adverso prælio allatum. Sed milites ut falsum rumorem aspernantes *i. e. Othoniani milites qui ibidem erant nuntius de victo suo imperatore nullam fidem tribuentes,* quod infensum Othoni Senatûm arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumq; trahere in deterius. *i. e. observabant verba gestuq; senatorum, an lesi essent tamristi Othonis exitu.* conviciis postremo ac probris causam & initium cædis quærebant. cum alius insuper metus Senatoribus instaret, ne prævalidis jam Vitelli partibus, cunctanter excepisse victoriam *i. e. paulo tardius gratulati Vitellio de victoriâ crederentur.* Ita trepidi & utrinq; anxii cœunt. *Ex quibus apparet, quas in angustiis recidant qui imbelles sentantur partes de imperio certantes: ut adeo securum maxime se ejusmodi hominibus, temporibus inseruire & ita se gerere, ne illorum partem videantur inclinare. Quamvis non dissiteat, honestate suadere, ne eligas partem, cui adheras, & cum hac presentem potius subeas mortem, quam ejusmodi fædis artibus conserves vitam. Sed agitur hic de eo, quod Ratio Statûs suadet faciendum, si vitam & bona conservare velis: hæc talis sit causa duorum tyrannorum, ut neutri tibi accedere possis.*

3. Media occultandi sunt, si nihil eorum, quæ ad statum Reipubl. spectant solus, sed inter plures agas. Nam victor adeptus imperium non facile in omnes sevit. Et est aliâs modulandi, inter multos facere, quod solus impune facere nequeas. Ad hoc remedium confugiunt Senatores, qui Mutinæ erant. Tacit. d. l. 2. H. c. 51. cuius verba hæc sunt. Nemo privatim expedito consilio, inter multos societate culpa peccator, *i. e. Nullus Senatorum quicquam solus decernebat, sed singuli se sociaverunt associabant, scientes, se ita tutiores fore & magis laetatos.*

4. Aliud medium fatitandi est, vitare omnes occasiones, quibus, quali animo quis sit, declarare cogitur. Nam si admisseri talem occasionem, extra periculum non eris, quicquid agas. Id illis, qui Mutinæ erant contingebat Senatoribus, non satis præcaventibus, ne decernerent Mutinenses pro Othoniâ partibus nimis aperte agerent. Tacit. d. l. 1. Onerabat paventium curas Ordo Mutinensis, arma & pecuniam offerendo, appellabatque Patres Conscriptos, intempestivo honore. *i. e. Ordo decurionum Mutinensium reddebat Senatores suspectos, quibus adherent partibus Othonis, dum hæc arma & pecuniam, quasi pro Othone pugnaturi offererat, & magnifico illo utebatur nomine, eos appellando Patres Conscriptos, ac sibi representarent Senatûm Romanum suorum reum consententem.*

5. Tertium medium est, ambigüe omnia proferre, si de publicis

cis

est differendum sit. Quemadmodum enim sophista & divinatores, qui genethliaci & calendariographi vocari solent, utantur orationibus ambiguis; quarum sensum quo velint detorquere possint, ut videantur vera dixisse: ita Ratio statûs suadet ejusmodi obscuritatibus operam dare temporibus Reipubl. adversis: & quando mutationes imminunt. Fecero hoc Eprium ceterisque Senatores, quorum hæcenus exemplo usi sumus. Tacit. 2. Hist. 53. Notabile jurgium inde fuit. quo Licinius Cæcina Marcelium Eprium ut ambigua differentem, i. e. talia loquentem, quò verba & Velleio & Othoni, uter horum victor existisurus esset, probare posset, invasit. Nec ceteri sententias aperiebant. i. e. idem quod Eprium & ceteri faciebant Senatores, nec quinquã hprã claris verbis sensa animi aperiebat.

6. Alterum, quod Ratio status monet facere, est, dare operam, ut maturè exploretur, quorsum victoria inclinet, quò in tempore victori servitia offerri possint. Nam talem te exhibere decet, quasi anxius fueris victoria superantis expectator, si huic amicus esse velis. Exemplum rursus nobis præbent miseri illi Senatores, de quibus Tacitus cit. loc. Et redièrè omnes Bononiam consiliaturi. Simul medio temporis plures nuncii sperabantur. Bononiæ divisim per itinera i. e. hinc inde collocatis custodibus, qui recentissimum quemque nuncium percurrebantur, interrogatus Othonis libertus causam digressus, habere & suprema ejus mandata respondit. Ipsum viventem quidem reliquit, sed solâ posteritatis curâ & abruptis vitæ blandimentis i. e. nihil Othonem amplius meditatum esse, quam quid post mortem suam fieri vellet. Hinc admiratio & plura interrogandi pudot. Atque omnium animi in Vitellium inclinavèrè. Cui ridere placet, legat que Tacitus addit seq. cap. 54.

7. Est & aliud medium, quod suggerit Ratio status honestum magis, sed miny tutum pro conservandâ vitâ & nõ nisi singulari virtute instructis salutare; nim. parti alteri eiq; Justiori se jungere, strenueq; pro ipsi salute agere, rebus verò malè cedentibus, fateri, victori se ad versarium fuisse, promittere huic eandem fidẽ quam exhibuit devoto. Nam sæpè constantiã & virtute permoti victores ejusmodi hominibus veniam non modo dant, sed etiã honores addunt. Exemplum elegans præbet Marcus Celsus apud Tacit. 1. Hist. 71. Marius Celsum, inquit, Consulè designatum, per speciem vinculorum servitiæ militum subtraçum acciri in Capitolium Otho jubet. Clementiã titulus è viro clero & partibus in viso petebatur. i. e. Otho volebat videri clemens servando vitam viri ob virtutes celebris & suis hostibus odiosi. Celsus constanter servata eiga Galbam fidei crimen confessus exemplum vitro imputavit. i. e. non negavit Celsus, se talem sese exhibuisse Galba,

qualem quisque Imperator suos erga se esse optat : nec de cetero principum huiusmodi ignorata exempla habere ; sequi eandem fidem Othoni, Imperator praestitum. Nec Otho quasi ignosceret, sed ne hostis metum reconciliationis adhiberet, i. e. Nec sic Otho cum illo egit, quasi culpam condonaret, sed quasi factum probaret, nec Vitellium adversus se actiorem redderet desperatione reconciliationis, statim intra intimos amicos habuit, & mox bello inter duces delegit. mansitque Celso velut familiariter etiam pro Othone fides integra & infelix, i. e. stetit ex eo die Celso sui fidem pro Othone, quasi in fatu esset optimi viri, infelicibus Imperatoribus cum sui infelicitate fidelissimum existere.

FINIS LIBRI
TERTII.

LIBER IV.

DE

REPUBLICA ROMANA ET VARIA HUIUS
MUTATIONE.

I. Multum prodest ad interpretationem legum, quae in Juris publici corpore continentur cognitio Republicae Romanae, quam variis modis mutata fuerit. Id quod fiet manifestum cuilibet vel primum librum Digestorum inspicienti. Quapropter speculabimur statum rei Romanae, qualis quoque tempore fuerit, addentes rationes & causas mutationum, quae una hactenus traditorum usus compareat. Duobus autem capitibus, quibus etiam comprehendemus : priori dicturi sumus de statu qualis fuerat ante tempora imperatorum ; posteriori, de imperatorum regimine.

CAP. I.

DE

STATU REI ROMANAE QUALIS FUIT ANTE
TEMPORA IMPERATORUM.

MEMBR. I.

DE SEPTEM REGIBUS.

I. Alter annus Numitoris, qui erat ante Christum natum 750. novae urbi initium dedit, quam Romulus & Remus fratres gemini in iis locis, ubi expositi, ubi educati erant condidere, collebant ex Albanis, Latinis, Pastoribusque tribus hominum millibus. Sed mox Romulus, occiso Remo, qui novos muros in ludibrium transilierat, solus imperio potitus est, & conditoris nomine urbs condita appellata.

ARTIC. I.

ARTIC. I.

DE

REGE ROMULO.

1. Romulus primus Romanorum rex palatinum primum, in quo ipse erat educatus, munit: sacra diis aliis Albanorum ritu, græco Herculi, ut ab Evandro instituta erant fecit. *Liv. lib. 1. Nam sine cæleſti divino regi præſertim ejusmodi barbarus populus non poterat.*

2. Rebus divinis ritè perpetratis, vocatâque ad concilium multitudine, quæ coalescere in populi unius corpus nullâ re, præterquam legibus poterat, Jura dedit: quæ ita sancta generi hominum agresti fore ratus, si seipse venerabilè insignibus imperii fecisset, quum cætero habitu se augustiorem, tum maximè licitoribus XII. sumptis fecit. *Liv. lib. 1. cap. 8. Nam leges nihil profunt, nisi sit administrator earum, qui Majestatem habens terrori sit populo.*

3. Centum deinde creavit Senatores, sive quia is numerus satis erat: sive soli centum erant qui creari patres possent. (*Patres certe ab honore, patriciisq; progenies eorum appellati*) Solent enim reges, & interest quoque eorum, optimos quosq; eligere, cum quibus consilia Respubl. communicent: dicitur etiam natura, consiliis jungi eos, qui & etate & prudentiâ præ ceteris possent.

4. Reserat unius ætatis, populus virorum: itaque mulieres à Sabinis petitz, quia non dabantur vi captæ sunt. Inde bellum fuisse & rursus ex hoc repente lata pax, & ex duabus civitatibus una. (*Titus enim Tatius regnum Romulo sociaverat & cum Curibus Sabinis Romanam transferas: unde Romani Quirites dicti*) *Liv. lib. 1. cap. 13. Nam affinitas principiam amicitie, ob identitatem sanguinis, non admittebat æternum bellum.*

5. Divisus postea populus in Curias trigintâ, conscriptæ etiam centuriæ tres equitum, Ramnenses à Romulo; ab Tito Tatius Titientes appellati, & inde non modò commune, sed & concurs etiam regnum duobus regibus fuit, donec Titus Tatius inेतito suo occideretur. *Liv. eod. Nam quicquid discordiarum ex communiione regni nasci & diversitate gentium poterat, nova affinitas & hinc nata sanguinis identitas tollebat.*

6. Hunc Romulum somniarunt in cælum translatum, auctore Proculo Julio, qui visum à se affirmaverat augustiori formâ eumque Quirinum à dis appellari. *Est namque vulgus proclive ad superstitiones & quæ bucuque facillè ducitur.*

DE
NUMA POMPILIO SECUNDO REGE
ROMANORUM.

1. Mortuo Romulo, patrum animos certamen regni ac cupido versabat. nec dum à singulis, quia nemo magnopere eminebat in novo populo, pervenerant factiones: inter ordines certabatur. Oriundi ab Sabinis, ne, quia post Tatii mortem ab suâ parte non erat regnatum in societate æquâ, possessionem amitterent, sui corporis creari regem volebant. Romani veteres regem peregrinum aspernabantur. *Nam docuimus lib. 2. huj. partis, querelas nasci, si non convertant cives circa fundamenta Justitiæ distributive. Oriundi ex Sabinis argumentabantur, equalibus deberi equalia, & ita ex eorum numero eligendam regem, quò vicissitudo, ut decet inter equales, observetur. Contra Romani veteres sibi tanquam vetustioribus precipuum quiddam deberi concipiebant.*

2. Cùm convenire non possent, placuit interregnum in hunc modum: decem decuriis factis, singulisque in singulas decurias summa rerum præssent, creant: decem imperitabant, unus cum insignibus imperii & lictoribus erat: quinque dierum spacio fingebatur imperium, ac per omnes in orbem ibat. *Liv. lib. 1. cap. 17. Metus namque externus hanc interea suadebat concordiam, cum nunciam circumcirca civitatum irritatis animis Roma sine imperio esse non posse.*

3. Non tamen diuturnum erat imperium fremente plebe, multiplicatam servitutem, centum pro uno dominos factos: creatus deinde à patribus, ita volente populo, Numa Pompilius, cunctæ Justitiæ & religionis, qui tunc Curibus Sabinis habitabat. *Nam regio imperio vulgus Romanum erat adfectum, & propterea plurimum ferre non poterat: mos namq; vulgi & barbarorum est, suæ gaudere. Rebellis ergo fecere patres obsecuti plebi creando novum regem. Ferebant autem ex veteribus Romanis oriundi propterea hunc aliunde originem & quidem ex Sabinis trahentem; quia nullus tunc apud Romanos erat imperio prior. Scilicet virtus, cui natura imperium detulit, vel invidentibus imperat.*

4. Hic Numa ita regno potitus urbem novam, conditam vi & armis jure legibusque ac moribus metu deorum incusso, simulatis congressibus nocturnis cum deâ Egeriâ, de integro condere paravit. *Multitudo namq; barbarorum erat adfecta bellis, quam domare alia ratio non dabatur, nisi postis aliquandiu armis & cultu divino legibusque introductis: cultum autem divinum non nisi simulatis illis congressibus ob-*

tinere

videre potuit; quia in animos vulgi non descendit cultus sine aliquo miraculi commento.

5. Dies hic divisit in fastos, seu judiciales, & nefastos, quibus non decebat judicia exercere. *Nam necesse est, in civitatibus ordinem observari, quò civis debito modo singulis rebus invigilare valeant.*

6. Tum sacerdotibus creandis animum adjecit, quanquam ipse plurima sacra obibat, ea maximè, quæ postea ad flaminem Dialem pertinebant. *Nam interest imperantium consiliare sibi opinionem, quasi sint Deo proximi ejusq; intimi amici: ita enim nemo audebit eos invadere.*

7. Legit & virgines Vestæ, Albâ oriundum sacerdotium & genti conditoris haud alienum, quas virginitate & aliis ceremoniis sanctas fecit. *Nam sanctum & immaculatum esse videtur, quod à coitu venero aliquod bestialitatis præseferente abstinet. Potuissetque djurima hoc medio fascinare vulgus imperitum pontifex Romanus, si a peccatis sodomiticis hominem in ordinem clericorum receptorum atq; juvenilis permisisset.*

8. Subjecit etiam pontificis scita publica & privata sacra, ut esset quò consultum plebes veniret, ne quid divini Juris, negligendo patrios ritus, peregrinosque asciscendo, turbaretur. *Nam plebs superstitiosa perpetuum & constantem desiderat cultum divinum, turbasq; maximas concitat in suâ, quam de colendo Deo semel concepit, opinione turbata.*

9. Eâ hoc modo pietate pectora imbuerat; ut fides ac Jusjurandum pro summo legum ac pœnarum metu civitatem regerent. *Nam leges nil nisi externas & in oculis incurrentes ab õiones coercent; quæ occulta sunt nemo nisi Deus ipse Judicare potest. Unde adversus incognita & latentia, quæ ab unoquoque metimur, securitatem mediante jurejurando querere solemus. Quæ causa est, quare reges initio suorum imperiorum jurejurando subditos suos adstringant, quo adversus infidias securi sint & fideles eos sibi habeant. Plena ergo securitas non est sine jurejurando, jusjurandum frustra est sine pietate. Inculcanda ergo pietas civibus. Et hoc est, quod præced. libr. ex Aristotele docimus, ethnicos plerosque Deum verum ignorantes direxisset cultum, quem dis exhiberant, ad observantiam legum.*

10. Ita Romuli Numæque institutis tum valida tum temperata & belli & pacis artibus viguit civitas. *Errant namq; qui putant, civitatem felicem satis fore, si tantum ad bella gerenda preparata sit: bellum enim perpetuò gerens civitas misera est, quia finem, cujus gratiâ*

bella sunt, nunquam obtinet: bellum enim gerimus, ut pacem consequamur. Est præterea ejusmodi civitas casus latronum.

ARTIC. III.

DE

TULLO HOSTILIO.

1. Numæ morte ad interregnum res rediit: inde Tullum Hostilium, cujus clara pugna adversus Sabinos fuerat, regem populus jussit, Patres auctores facti. Priori interregno enim erat ingratus mos, ut auctoribus patribus & jubente populo fieret, quod firmum ratumque in civitate esse deberet. Salutare fuisset civitati Romana, si hoc modo semper electi fuissent reges ex virtute & non ex potentia, suppressis semper potentioribus. Nam quod dicunt, electissima regna plena contentionum esse, ac proinde conducere regnis, si hereditaria sint, id obtinet tunc, quando cuncta ex potentia magis quam ex virtute estimantur.

2. Hic non solum proximo regi dissimilis, sed ferocior etiam Romulo fuit, tum ætas viresque, tum avita quoque gloria animum stimulabat. Liv. lib. 1. cap. 22. Nimia enim juvenitudo in regem reddidit eum ferociorem, senectus paulo tardior. Quapropter salutare fuit civitati, paulo juniorem Numæ substituere regem, ne otio dedita & imbellis redderetur. Profuit & hoc, quod elegerint virum nobilem non degenerem. Nam qui degeneres non sunt majorum suarum virtutibus ad res præclaras gerendas excitantur.

3. Callidus tamen exstitit in captandâ populi gratiâ. Nam cum qui ex tergeminis fratribus Horatis supererat victor sororem suam dasset & in Juvæ raperetur, re: ne ipse tam tristis ingratisque ad vulgum iudicis, aut, secundum iudicium, supplicis auctor esset; concilio populi convocato, duum viros, qui iudicarent, creavit. Liv. lib. 1. cap. 26. Sed præviderat rex, mortem victoris eo tempore ipsi irrogatam, quo jam præmia sue victoria expectabat, misericordiam apud plebem moraturam esse, affectum ejusmodi qui auctori supplicis odium paraturus esset.

4. Crevit sub hoc rege Roma Albæ ruinis. (Diruta enim Albæ scilicet civis Albanos Romanos transtulerat) duplicatus civium numerus. Cælius additus urbi mons, & quò frequentius habitaretur, eam sedem Tullus regiæ cepit, ibique deinde habitavit. Principes Albanorum in patres, ut ea quoque pars Reipubl. cresceret, legit. Nam conducit bellicosa civitati & imperium affectanti, si mediantem procreatione liberorum numerum in bello casorum supplere nequeat, peregrinos devictos eosque bellicosos in civitatem recipere, Jurinum quoque civitatis participes reddere, excisâ ipsorum civitate: possunt namque hi cives redditi consenti suo statu esse melius, quam si servitutis subiacerent.

Est.

Fitque hoc modo civitas terrori vicinis, aucta per numerum civium potentia.

ARTIC. IV.

DE

ANCO MARTIO.

1. Mortuo Tullo, res, ut institutum jam inde ab initio erat, ad patres redierat. hique inter regem nominaverant, quo comitia habente, Ancum Martium regem populus creavit. Patres fuere auctores. *Liv. lib. 1. c. 32.*

2. Numæ Pompilii nepos, filia ortus Ancus Martius erat, qui ut regnare cepit, & avitæ gloriæ memor, & quia proximum regnum cætera egregium, ab una parte hæc satis prosperum fuerat, aut neglectis religionibus aut præve cultis, longè que antiquissimè ratur, sacra publica, ut ab Numâ instituta erant, facere; omnia ea, ex commentariis regis pontificem maximum in album relata proponere in publico iussit. Inde contemptus Anco apud vicinos, his vero animus, de sedem Romanum regem inter sacella & aras regnum agentem. *Nam ociosam quod videtur contemptum sibi creat.*

3. Itaque Ancus, demandatâ curâ sacrorum flaminibus, sacerdotibusque aliis, exercitu novo conscripto, profectus, Politorium urbem Latinorum vi cepit: secutusque morem regum priorum, qui rem Romanam auxerant hostibus in civitatem accipiendis, multitudinem omnem Romam traduxit. & cum circa palatium sedem veteres Romani, Sabini Capitolium atque arcem, Cælium montem Albani impleverint: Aventinum novæ multitudini datum: quibus adiecit postea alios hostes devictos. *Nam necessitas tunc urgebat civitatem numero augeri: alias enim id non tutum est, sed principum seditionum existit, si ex diversis & distinctis nationibus vel gentibus conficit civitas. Quâ de causâ tali in casu maturè occurrendum malis, quæ ex civium diversitate gigni solent.*

4. Nec urbs tantum hoc rege crevit, sed etiam ager finesque: Sylva Mæsia Vejentibus adempta: usque ad mare imperium prolatum, & in ore Tiberis Hostia urbs condita. *Proficuum id fuit Romanis prope mare urbem habere, ut ita qua necessaria essent civitati aliunde inferri possent. Nam lib. 1. huius part. demonstravimus salutare esse civitati, viciniam mari esse.*

ARTIC. V.

DE

TARQUINIO PRISCO.

1. Mortuo Anco Martio Tarquinius Priscus qui peregrinus.

Tarquiniis Romam venerat, in familiaritatem regis receptus, & tutor liberorum ab ipso constitutus, à populo regiam dignitatem obtinuit. *Liv. lib. 1. c. 35. Nam virtutis tunc ad huc ratio habebatur, & in novo populo repentina omnis & ex virtute nobilitas.*

2. Ergò virum cætera egregium, secuta, quam in petendo habuerat, etiam regnantem ambitio est: nec minus regni sui firmandi, quàm augendæ Reipubl. memor, centum in Patres legit, qui deinde minorum gentium sunt appellati. factio haud dubia regis, cujus beneficio in curiam venerant. *Liv. lib. 1. cap. 35. Nam tam Tarquinius Priscus, utpote peregrinus nullos ex consanguinitate & affinitate eosq; potentes haberet amicos: summare regnum aliâ ratione non potuit, quod recens acceperat, quam beneficiis sibi conciliando amicos & potentiam ipsis in Reipubl. tribuendo.*

3. Numero etiam equitum alterum tantum adjecit, ut mille & trecenti equites in tribus centuriis essent. *Liv. lib. 1. cap. 36. Deerat enim suis viribus auctâ civium multitudine eques.*

4. Bellis deinde gestis, postquam Collatinos in deditionem receperat, Egerio fratre ibidem in præsidio relicto, nomenque omne Latinum domuerat; pax facta. Inde majore animo pacis opera inchoata, quàm quantâ mole gesserat bella, ut non quietior domi populus esset, quàm militiæ fuisset. *Interest enim civitati bellicose & aliis gentibus imperatura, nunquam civis relinquere otiosum, ne ocio & desidia corrumpantur.*

5. Tandem quò sibi regnum firmaret, & regiam dignitatem ad posterum transferret, filiam suam optimæ indolis Juveni Sulpio Tullio, non obstante, quòd ex servâ matre natus esset, nuptias dedit: sed hoc pacto adversus se eò magis irritavit duos Anci filios, quos impuberes tutor eorum existens ab imperio excluderat: eum enim semper antea pro indignissimo habuerant, se patrio regno tutoris fraude pulsos, regnare Romæ advenam, non modò civem, sed ne Italicæ quidem stirpis: tum impensius his indignitas crescere, si ne à Tarquinio quidem ad se rediret regnum, sed præceptis inde porrod ad servitia caderet. Ferro igitur eam contumeliam arcere stathentes Tarquiniū Priscum in regiâ trucidari curant. *Scilicet imprudenter satis factum à Tarquinio, quòd, cum sciret apud liberos acci stomachationem excitatam, utpote qui non nisi injustissimum imperium ejus judicare poterant, tanquam sibi ademptum & peregrino datum stomachantur enim præcæteris, qui quòd sibi deberi putant aliosum velæ indignum habere vident: quòd namq; qui novum possidet hoc indigne possidere v. d. rur) stomachantibus non occurrerit, vel removendo eosdem callide*

de e medijs, vel quod magis regium, affinitatem cum iisdem contrahendo & spem imperii faciendo. Sed indignitatem istam auxit contumeliam iisdem inferendo, cum servilis originis in imperio iis proponeret hominem. Quod ipsum sufficiens fuit motum principum, ut lib. 2. demonstravimus.

ARTIC. VI.

DE

SERVIO TULLIO.

1. Servius Tullius primus injussu populi voluntate Patrum regnavit. Nam inter mortem Tarquinii, Prisci uxor ejus Tanaquil populum allocutus, jussit eum bono animo esse, sopitam fuisse regem subito acta. ferrum haud altè in corpus descendisse. Jam ad se redisse. Interim Servio Tullio jubere populum dicto audientem esse. Eum jura redditurum, obiturumque alia regis munia. Servius cum trabea & lictoribus prodiit; ac sede regis sedens alia decrevit, de aliis consulturum se esse regem simulavit, & per aliquot dies, quum jam expirasset Tarquinius, celata morte per speciem aliena fungendæ vicis suas opes firmavit. Liv. lib. 1. cap. 40.

2. Postquam obtinuit imperium, non jam publicis magis consiliis quàm privatis munire opes, & ne qualis Anci liberum animus adversus Tarquinium fuerat, talis adversus se Tarquinii liberum esset, duas filias juvenibus regis Lucio atque Arunri Tarquinii junxit. Nec rupit tamen fati necessitatem humanis consiliis, quin invidia regni etiam inter domesticos infida omnia atque infesta faceret. Nam docuimus lib. 2. huj. part. affectum imperandi vehementissimum esse, nec parentibus nec cognatis parentem, sed omnem naturalem caritatem evertentem. Nec juvat spem facere imperii. Nam cupido facit, ut homines malint rapere quàm expectare illud ipsum.

3. Censum posthæc instituit, rem salubrem tanto imperio, ex quo belli pacisque munia non viritum, ut ante, sed pro habitu pecuniarum fierent. Tum classes, centuriasque, & hunc ordinem ex censu fundamentum & onerum & munerum bellicorum collocans, utebatur principio oligarchico in ordinandâ Republ.

4. Suffragium quoque non, ut à Romulo traditum cæteri servaverant reges, eadem vi eodemque Jure promiscuè omnibus datum est; sed gradus facti, ut neque exclusus quisquam suffragio videretur, & vis omnis penes primores civitatis esset. Equites vocabantur primi, octoginta inde primæ classis centuriæ; ibi si varia et, quod raro incidebat, ut secundæ classis vocarentur: nec ferè unquam ira descenderent, ut ad ad infimos pervenirent. Liv. lib. 1. cap. 43. Nam convulsis monarchias reddere oligarchicas; facilius enim

monarcha cum primoribus & paucis suscipiens consilium temperare singula potest, quam sitota multitudo moderanda & compescenda est. Id observabat etiam Tiberius comitia à campo Martio ad patres transferens.

5. Civitatem non modò numero auxit civium, & urbem ad eam multitudinem amplificavit, addendo duos colles, Quirinalem Viminalemque. *Liv. lib. 1. cap. 44.* Sed & formatis omnibus domi ad belli & pacis usus, ne semper armis opes acquirerentur, consilio augere imperium conatus est, simul & aliquid addere urbi decus: dum perpulit Latinos, ut Romæ fanum Dianæ cum populo Romanum facerent. *Liv. lib. 1. cap. 45.* Nam hoc ipso tacitè fatebantur, caput rerum Romam esse, de quo toties armis certatum fuerat. Nullus enim modus melior datur calidè afficiendi homines ad exhibendam loco alicui & per hunc civitati reverentiam, quam superstitio: ei enim loco, ubi concipitur peculiaris deus habitare, honorem coguntur offerre.

4. Mota hinc seditio à Juvène Tarquinio, cui suam filiam nuptum dederat. Nam paulò ante tradidimus homines imperii cupidos nulli parcere affinitati, nulli Juri amicitia. Spargebat Juvénis, Servium injussu populi regnare; & quamvis hic callidis artibus à populo impetraret, se juberi regem: non tamen per hoc speim imperii Tarquinio minuit. Nam frustra erat, quòd jam diu in possessione regni existens Servius jussum populi exigeret, patres hoc ipso offendens. Nequè enim malum tollitur, nisi principio sublato: at hoc erat superbia Tarquinii & uxoris ipsius filia: erat namque juvenis ardens animi, & domi uxor Fúlia inquietum animum stimulabat. Removendus ergò fuisse Tarquinius è civitate & proficiendus colonie vel urbi ab hostibus occupata, vel participis reddendus imperii, aut planè tollendus, quòd fieri potuisset, si objectus fuisset belli periculis. Non itaque quiescit Tarquinium, donec Servium occidisset.

ARTIC VII.

DE

TARQUINIO SUPERBO.

1. Occiso Servio Tullio, Tarquinius, cui superbo cognomen facta indiderunt, regnum scelere partum non melius administravit quàm acquisierat. Nam primores patrum, quos Servius rebum favisse credebat, interfecit. aliaque egit, quæ non nisi in pessimâ tyrannido fieri solent: erat enim inquinatus vitis tyrannorum propriis, superbiâ & crudelitate.

2. Pessimam ergò tyrannidem solâ vi innixam exercuit, i. corpus armatis stipando. Id enim coguntur facere tyranni, quibus nihil amabilius inest, sed potius talia agunt, quæ odium, iram, invidiam

stomachationem apud subditos gignunt. 2. Judicia criminalia sine consiliis per se solum exercendo. Nam hoc modo poterat non tantum criminum reos, sed & suspectos & invisos vel etiam eos, à quibus nihil aliud quam pradam sperare posset, occidere. 3. Imminuendo Patrum auctoritatem. Nullos namque in locum trucidatorum legis, quò contemptior paucitate ordo esset, minusque, per se nihil agi, indignarentur. Primus enim hic regum traditum à prioribus morem de omnibus Senatuum consulendi solus, domesticique consilii reipubl. administravit, bellum, pacem, fœdera, societates per se ipse cum quibus voluit, injussu populi ac Senatuum fecit, diremitque. 4. Peregrinis auxiliis se muniendo. Nam Latinorum sibi maxime gentem conciliabat, neque hospitium modo cum primoribus eorum, sed affinitates quoque jungebat. Liv. lib. 1. c. 49. 5. Plebi labores graves imponendo. Nam adhibebat eos primò exstructioni templi (quod plebs minus gravabatur) postea verò ad foros circumfaciendos, cloacamque maximam, receptaculum omnium purgamentorum urbis sub terram agendam. idem lib. 1. c. 56. Exhibet ergò Tarquinius pessimi tyranni exemplar studiosis politicos.

3. Sed ejusmodi tyrannis in populum bellicosum non diu subsistere potuit. Itaque non modò corpus tyranni petitur, sed etiam status regius planè sublatus est auctore Junio Bruto sore regis nato. Juvene longè alio ingenio, quàm cujus simulationem induerat. *Docuimus namque præced. libr. eum, qui immutatus nrius statum & nova molitur? est, debere nosse artem simulandi humilitatem, simplicitatemque animi, ignaviam &c. Id quod observavit Brutus. Hic enim ex industria factus ad imitationem stultitiz, quom se suaque prædæ regi esse sineret, Bruti quoque haud abnuvit cognomen: ut sub ejus obtentu cognominis, liberator ille populi Romani, animus latens opperiretur tempora sua. Liv. lib. 1. c. 56. Que etiam obtinuit, postquam Filius Tarquini Lucretiæ intulisset stuprum, & eadem sibi ademisset vitam: prehensio enim cultro cruento, quo se femina illa occiderat, juravit se L. Tarquinium superbum cum sceleratâ conjuge & omni liberorum stirpe quâcunque vi exsecuturum, nec illos nec alium quencquam regnare Romæ passurum. Idem eod. c. 59.*

4. Rem autem Junius Brutus ita perfecit. Elatum domo Lucretiæ corpus ipse viduus & cæteri Collatiæ in forum pro se quisque scelus regium ac vim questi detulerunt. *Nam plebs non melius commoveri ad iram poterat, quàm mediante misericordiâ; hæc autem subjectione cadaveris defunctæ Lucretiæ ob oculos civium: ita enim*

docuimus in superioribus, misericordiam excitari. Et ita movit populum tum patris moestitia, tum Brutus, castigato lacrymarum atque inertium querelarum auctorque, quod viros, quod Romanos dederet, arma capiendi adversus hostilia ausos. Ferocissimus quisque juvenum cum armis voluntarius aderat. sequebatur & caetera juvenus. habitaque ad populum oratio à Bruto nequaquam ejus pectoris ingeniique, quod simulatum ad eum diem fuerat, de vi ac libidine S. Tarquinii, de stupro infando Lucretiae, & miserabili caede: addita superbia ipsius regis, miseriaeque & labores plebis in fossas cloacasque exhauriendas demersa. Romanos homines victores omnium circa populorum opifices ac Lapidicidas pro bellatoribus factos. *Nam quo minus convenienter quis patitur contumelias eo major in eo ira. ut part. 2. lib. 1. docuimus.* His similibusque memoratis Brutus accensam multitudinem perpulit, ut imperium regi abrogaret, exulesque esse juberet L. Tarquinium cum conjugē ac liberis.

5. Status ita regius, qui 244. annis duraverat, rejectus & novus introductus est.

MEMBR. II.

DE

STATU REI ROMANÆ, QUALIS FUIT A TEMPORE EJECTORUM REGUM USQUE AD LL. XII. TABB.

ARTIC. I.

DE

NOVÆ REIPUBL. INTRODUCTIONE.

1. Exactis regibus, id quod factum est anno ante Chr. N. 506. Junius Brutus cum L. Tarquinio Collatino Lucretiae marito Consul creatur: & ita status tyrannicus in aliquam mutatur oligarchiam, quæ non longè à pessimâ aberat, nisi quòd virtutis aliquid haberet admixta. *Nam creabantur ex equitum numero duo Consules ejusdem potentie cum regibus. Ita namque Liv. lib. 2. c. 1.* Libertatis autem originem inde magis, quia annum imperium consulare factum est, quam quòd deminutum quicquam sit ex regiâ potestate, numeres. Omnia jura omnia insignia primâ Consules tenuere. Id modò cautum est, ne ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur.

2. Brutus prior concedente collegâ fasces habuit: qui non acrior vindex libertatis fuerat, quàm deinde custos fuit. Omnium primum avidum novæ libertatis populum, ne postmodum flecti precibus aut donis, regiis posset, jurejurando adigit, neminem Romano passuros regnare. *Est namque plebs lata ad nova; sed mox eorum perasa ad pristina & adsueta redit. Ut docuimus p. 3. lib. ult. Quapropter merito Brutus sacris avem sibi, adhibito jurejurando, questus.*

3. Deinde quò plus virium in Senatu frequentia etiam ordinis faceret, cædibus regis deminutum Patrum numerum, primoribus equestris gradus lectis, ad trecentorum summam complevit. *Id namque erat 1. contrarium facto ex actis regu: decet autem eum qui in novo imperio præest, facere contrarium, ob quæ qui ab imperio depulsus est in omnium odio fuit. 2. & salutare reddere ditissimos, quales erant qui in equestris erant ordine (Servius enim Tullius primum ordinem, quo equitum erat, ex maximis divitiis definiverat) participes Consiliorum. Unde patet reverà aliquam oligarchiam introductam esse; quod scilicet ex ditissimorum numero Patres; ex Patrum Consules crearentur.*

4. Rerum deinde divinarum habitâ curâ, & quia quædam publica sacra per ipsos reges factitatæ erant, ne ubi ubi regum desiderium esset, regem sacrificulum creavit: idque sacerdotium pontifici subjecit: ne additus nomini honos aliquid libertati, cujus tunc prima cura erat, officeret. *Liv. l. 2. c. 2. Scilicet multa fiunt ex affectibus ab hominibus & sæpe metuitur, ubi nihil metuendum est: multa quoque ridicula suadet superstitio. Nomen regis exosum & terroris plenum retinendum in sacrificio faciendo dicitabat superstitio, subjiciendum pontifici metus ex nomine. Quemadmodum & L. Tarquinius Collega Bruti ob invisum nomen Tarquiniorum se consulatu abdicare coactus est, quo vanum ex nomine metum plebi adimeret. Cuiusque est Consul & Bruto Collega factus P. Valerius, cuius ope is reges exegerat.*

5. Hoc modo præparato novo statui natum mox periculum, dum Juvenes nobili genere orti, quorum in regno libido solutio fuerat, æquales, sodalesque adolescentium Tarquiniorum, aduetti more regio vivere, de accipiendis clam nocte in urbem regibus consilium suscipiunt. *Ducebantur enim molestia ex presenti statu, quia jucunda illa sodalium amicitia, quam cum regis adolescentibus colerant & licentiâ in luxuriâ & rebus veneris hoc ipso privabantur his juvenes, aliâ æquivalens objicere vel ex ætissimam curam horum habere &*

laboribus bellicis detinere, vel aliâ ratione omnes occasiones præsentante. Sed sumptâ de adolescentibus panâ; servo Indici data pecunia, libertas & civitas: ut in utramque partem arcendis sceleribus nobile exemplum esset.

6. Pugnatum postea cum Tarquiniis, ceciditque Junius Brutus Consul. Publius Valerius Consul redux, cum debuisset hoc primum operam dare, ut collega sibi crearetur, sciens solitudinem plebi de suâ libertate sollicitâ suspectam, id negligit. Hinc ex favore invidia non modò sed suspicio etiam cum atroci crimine orta. *Nam Regnum eum affectare fama ferobat, quia nec collegam surrogaverat in locum Bruti & edificaverat in summâ Velia; unde suspicio: ibi alto & munito loco arcem fore.*

7. P. Valerius suspicionem declinare nisi vocato ad concilium populo summissis fascibus in concionem ascendit: Gratum id multitudini spectaculum fuit, summissa sibi esse imperii insignia, confessionemque factam, populi quàm Consulis vim & majestatem superiorem esse. *Liv. lib. 2. c. 7. sed minimè pro ratione status. Nam cum status esset oligarchicus, debuissent patres inania quaedam plebi tribuere, & ex eadem creare magistratus cum honore, sine potestate tamen; sibi verò summam potestatem reservare. Sed contra Valerius effecit, ut insignia & titulos honoresque patres gererent, potestas penes populum esset. Unde status subsistere non potuit. Potuisset sufficere ad adimendam plebi suspicionem ades extructas demolire, aliisque civibus collem permittere.*

8. Græ deinde in vulgus leges ejus fuere, quas solus & antequam collegam acciperet tulit, ut sua unius in his gratia esset, (unde & Publicolæ cognomen ipsi factum) ante omnes, de provocatione ad populum adversus magistratus, sacrandoque cum bonis capite ejus, qui regni occupandi consilia iniisset: sed minus prudenter pro statu. *Nam quid hoc aliud fuit, quàm patricium inanem splendorem & vana insignia reservare, plebi autem ipsam potestatem tradere; & ita statum evertere, neque tamen consequi, ut plebs suo statu esset contenta? Nam vulgi mores sunt, ut inania spectet.*

ARTIC. II.

DE

DICTATORE PRIMUM CREATO.

1. Posthumo Cominio & T. Curtio CSS. supra belli latini metum id quoque accesserat, quòd trigintâ jam conjurasse populos concitante

circante Octavio Mamilio satis constabat. in hac tantarum expectatione rerum sollicitâ civitate, Dictatoris primum creandi mentio orta, magistratûs tali rerum statu summe salutaris & necessarii, *Liv. lib. 2, c. 18.* *Nam nimia populi libertas & restrictam CSS. imperium civitate in angustiis posita efficiebat, ut segnius, quam necessitas exigeret jussa expedirentur: opus ergo fuit magistratu absolutam potestatem e jus vite necuque habente, quo metu adacti intensiores essent ad dicto parandum & strenuè perficiendum munus injunctum. Habesque Dictatura aliquam regni asymmetrici naturam; quia volentes Romani absoluto alicujus imperio ad tempus sese subiciebant.*

1. Creatus autem est Dictator 1. si aut belli externi aut seditionis domesticæ vis tanta esset, ut auctoritas consularis non sufficeret. 2. si clavus figendus esset sedandæ pestilentie causâ. 3. si absentibus CSS. celebranda essent comitia.

3. Jus eligendi eum penes Consulem fuit. *Nam non quemadmodum ceteri magistratus comitiis centuriatis à populo; sed à Consule dicebatur: unde & nomen suum videretur habuisse.*

4. Erat autem Dictatoris potestas quoad hoc CSS. potestate longè major, quòd non esset divisa, sed penes unum, à quo provocari non poterat. *Nam ab altero Consule ad alterum iabatur, ab utrisq; provocabatur ad populum: in dictatore vero nullam usquam nisi in curia parendi auxilium.*

5. Ne verò occasione hujus magistratûs tyrannidem invadere quis posset, brevis nec diuturnus fuit, ultra lex mentes regulariter non datus. *Nam nihil aliud erat, quò in magistratu tanta potentia impediri Tyrannidem posset, quam brevis temporis, quòdque finito magistratu cogerebantur respondere de gesto officio. Et hoc est quòd Aristoteles inculcat lib. 5. politic. magistratus majoris potentia debere esse brevis & non diuturnos, & quòd Dictator dicebas apud Liv. lib. 4. c. 24. maximam Reipubl. custodiam esse. si magna imperia non sine diuturna & temporis modis imponatur, quibus sine imponi non possit.*

6. Quamvis autem magistratûs hic reverà tyrannicus esset & haud pauci eodem essent functi, nullus tamen ante Syllæ tempora legitur hanc suâ potestate usus vel abusus. *Causa mihi hec fuisse videtur, quia finito magistratu, si quisquam injusti potestate abusi commississent, tribunos metuentes habebant, à quibus eisdem dies dicebatur. Primum tamen Lucius Cornelius Sylla ostendit, tyrannidem hinc magistratus involutam*

involutam: id quod hactenus ignoraverant Romani. Hunc secutus Julius Caesar, qui Dictatoram perpetuam adeptus tyrannidem invasit, effecitque ut postea nullus tyrannorum dictatoris nomine amplius uteretur. Redditum enim erat exosum aequè ac regum nomen.

7. Soliti autem sunt Dictatores, quàm primum dicti à CSS. essent, sibi adsciscere & eligere magistrum equitum virum illustrem: qui quidem haberet quoque imperium in cives, esset tamen subiectus Dictatori, ut sine permisso ejus nihil ipse facere posset. Testantur hoc exempla nonnulla eorum, qui injussu Dictatorum etiam feliciter rem adversus hostes gerentes disformem viam subierunt, & nonnisi precibus populi à potestate liberati sunt. Quales fuerunt Q. Fabius & M. Minucius.

ARTIC. III.

DE

INITIIS DISCORDIARUM INTER PATRES ET PLEBEM,
ET IN SPECIE DE SEDITIONE OB IMPOTENTIAM
FOENERATORUM, QUÆ CAUSSA FUIT UT
TRIBUNI PLEBIS CREARENTUR.

1. Appio Claudio & P. Servilio CSS. anno scilicet ante C. N. 492. mortuus est Cùmis Tarquinius S. cujus morte nunciata erecti patres, erecta plebs. Sed Patribus nimis luxuriosa fuit ea lætitia, & plebi, cui ad eam diem summâ ope inservitum erat, injuriæ à primoribus fieri cœpère. Liv. lib. 2. c. 21. Scilicet hactenus motum æternum, quem Tarquinius S. inferebat, adegerat patres, ut concordés cum plebe viverent & horum favorem nimis blanditiis ambirent. Unde injuria, solusque metus, à patribus illata & majorem iram concitavit.

2. Bellum Volscum imminēbat, & civitas secum ipsa discordans intestino inter Patres plebemque flagrabat odio; maxime propter nexos ob res alienum. Demonstravimus namque lib. 2. & 3. huj. part. plebem tandem ferro imperium divinum & contumelias eorum, modo aliquid utilitatis expectandum ab eisdem habere, aut ad minimum non impediatur in commodis res familiaris; adeoque divinum esse, hoc potissimum operam dare, quò commodò & emolumento sint pauperibus. Hujus contrarium cum Patres observassent blandiendo plebei, eosque supra modum venerando, contrâ immenso favore bona ipsorum exhaustendo: non potuerunt non gravissima inde oriri seditiones. Viguisse autem rem patrum statum, si necessitati plebejorum succurrissent sine favore maximo

tuam pecuniam dando, sibi contra potestatem omnem summam reservando. Excogitandi etiam fuissent magistratus nonnulli cum lucro conjuncti, sine potestate tamen aliquâ, jure eligendi & conferendi Patribus relicto: ita enim beneficiis ab his aucti didicissent eosdem venerari. Hac namque & non aliâ ratione divites pauperum amicitiam impetrant. Quid ergo insectum est, Patribus non intelligentibus aut facere nolentibus quod ratio status oligarchica exigebat? Fremebant, inquit Liv. plebeji, se foris pro libertate & imperio dimicantes, domi à civibus captos & oppressos esse. (conjiciebantur enim in compedes ad praestandas serviles operas qui non solvendo erant) Odium plebejorum erga Patricios sponte gliscens insignis alicujus calamitas accendit, qui cum omnium suorum majorum insignibus se in forum projecit, populum ad misericordiam movendo: unde natus clamor & tumultus non in foro se continens, sed totam urbem pervadens.

3. Durante seditione narratur, Volscos infesto exercitu ad urbem oppugnandam venire, quæ audita (adeò duas ex unâ civitate discordia fecerat) longè aliter Patres ac plebem affectere. Exultare gaudio plebes, ultores Patrum adesse dicere Deos, alius alium confirmare ne nomina darent: Cum omnibus potius, quam solos perituros; Patres militarent, ut penes eosdem pericula belli, penes quos præmia essent. Ita namque comparatum est cum irâ accensis, ut propriam salutem negligant, modo vindictam adipisci possint.

4. Composita tunc seditio, ut profiterentur plebeji nomina, à Servilio C. S. cui ingenium magis populare, quam collegæ Appio Claudio erat. Edixerat enim, ne quis civem Romanum vincrum aut clausum teneret, quominus ei nominis edendi apud consules potestas fieret. Ne quis militis, donec in castris esset, bona possideret, aut venderet. Bene quidem in praesens, sed magno cura malo in tempus futurum: ita namque didicerant plebeji, se suis motibus extorquere posse quod vellent. Rectius consulissent sibi Patres, si malo in tempore prevenissent, statim iniussu sine favore mutando pecuniam, succurrendo miseris & ita sibi benevolentiam conciliando.

5. Fuis hostibus & intra paucos dies bello feliciter peracto promissa Consulibus edicto comprehensa fideiq; senatus plebs expectabat: quam Appius & in istâ superbia animo, & ut collegæ vanam faceret fidem, quam asperrimè jus de creditis pecuniis dicebat. Exinde graviores quam antea tumultus, contentionesq; tam
diu

diu agitata, donec plebs auctore Sicinio in iussu Consulum in sacrum montem secederet. *Liv. lib. 2. c. 32. Nam ineptum erat denegare plebi quod extorserat operas in bello recusando, quodque pro conservando statu ulsro prestandum erat.*

6. Cum in Aventino monte plebs se teneret: pavor ingens in urbe, metuq; mutuo suspensa erant omnia: timere relicta ab suis plebes violentiam Patrum, timere patres residem in urbe plebem, incerti manere eam an abire mallent: tandem sentiebant, nullam nisi in concordiam civium spem reliquam esse. *Scilicet ita in vitiosis formis comparatum est, ut altera pars alteram ad se prosequatur & omnibus modis suppressere nitatur; cum tamen nemra sine altera esse possit. Quid enim est democratia sine divitibus? quid oligarchia sine plebeis & pauperibus? Cui enim in Oligarchia dominabuntur divites exstirpatis pauperibus? Sensere hoc suo damno Patres, sed nimis sero, quia prudentiam honesta ab deterioribus, utilia ab noxiis sapientes discernunt: plures aliorum eventus docentur. Tac. 4. ann. 33.*

7. Constituere itaque Patres plebem per aqua per iniqua reconciliandam civitati esse, misso ad eam Menenio Agrippam facundo viro, &c, quod inde oriundus erat, plebi caro, qui parabolam quamdam a partium corporis cum ventriculo contentione petita mentes seditiosorum flexit. *Nam lib. 3. c. 2. huj. part. demonstravimus, sutori a seditione mittendos ad seditiosos esse eloquentiam instructos & quidem tales, qui seditiosos accepti sunt, ut audiantur. Recte autem usus Menenium parabolam, quia vulgus nullam aliam rationem melius informari potest. Hinc docet Aristoteles in Rhetor. parabolis ad vulgus utendum esse.*

8. Agi deinde de concordiam coeptum, concessumque in conditiones, ut plebi sui magistratus essent sacrosancti, quibus auxilii latio adversus Consules esset. Neve cui patrum eum magistratum capere liceret. Ita tribuni plebei creati, *Liv. lib. 2. c. 33. graviorum malorum auctores potius, quam medium concordiam exiitentes. Nam hoc modo nata una in urbe duplex civitas, patrum scilicet & plebis. Namque hec est suos de magogis & blandos duces adversus patres irritantes eandem. Rectius fecissent Patres, somnia debita plebeis potius remisissent & edixissent, ne quisquam impetrum sub favore mutuum daret pecuniam, quam ut plebi duces suos & defensores concederent, fores & democratiam & tyrannidem aperiendo.*

ARTIC. IV.

L. AGRARIA PRIMVM LATA.

1. Civitate bellicosâ existente & hostibus bona immobilia adimente, ratio statûs oligarchica requisierat, ut hæc publica fierent, servis bello captis ad agros colendos & cætera opera rustica perficienda adhibitis: quibus potuissent præponi ex plebe curam habentes, ut ritè agri colerentur, dato salario. (*Nam hic magistratus ad summam rei non spectat*) Reditusque potuissent impendi in stipendia plebejis militantibus solvenda. *Quantum id profuturum fuisset pro favore plebis obtinendo, indicat, quod tradit Liv. lib. 4. c. 59. fin & c. 60.* Et nè qua contentio nasceretur, quasi patres illos redditus in suos verterent usus: rationes, vocatis ex singulis classibus, qui his reddendis nomine plebis interessent, reddi debuissent. *Nam hoc modopotuissent, in statu oligarchico, salvo patrum imperio, omnia esse quæta.* Sed quum id non heret, patribus contra publicos agros in suos usus convertentibus, natæ sunt inde querelæ, & dissensiones.

2. Sp. Cassio & Proculo Virginio CSS. anno scil. A. Chr. N. 483. cum Hernicis fœdus ictum à Romanis, agri partes duæ ademptæ: inde dimidium Latinis, dimidium plebi divisurus Consul Cassius erat. Adjiciebat huic muneri agri aliquantum, quem publicum possideri à privatis criminabatur. Id multos, quidem Patrum, ipsos possessores, periculo rerum suarum terrebat. Sed & publica patribus sollicitudo inerat, largitione Consulem periculosas libertati opes struere. Tum primum promulgata lex agraria, nunquam deinde sine maximis motibus rerum agitara. *Nam sine dubio Cassium videns, agros publicos interverti, occasionem inde cepit favore plebis non modo Romana sed & exterorum, Latinorum nimirum, captandi & tyrannidem ita invadendi. Quapropter & ipsius collega plebi dissuasit, ne acciperet donum, predicans, agros illos servitutem eis, qui acceperint, laturos. regno viam fieri.*

3. Quamvis verò, his CSS. quum plebes metuens ne Cassius sibi machinaretur regnum, donum illius velut præsentem regni mercedem aspernata, legem ratam non juberet & dulcedo tamen hujus legis ipsa per se dempto auctore subibat animos, accensaque ea cupiditas est malignitate patrum, qui devictis eo anno Volscis Æquisque, militem prædâ fraudavêre. captum ex hostibus Fabius Consul vendidit & in publicum redegit. *Nam cum nulla populo ra-*

tiones redderentur de publicis, pro amissis vel potius in utilitatem patrum conversis habebantur redacta in publicum. Hinc querela; quia premia belli penes solos patres esse videbantur. Et ita recedebatur a Justo distributivo, quod omnibus distribuere bona communia jubet, qui quid ad victoriam contulerant. Scilicet bona mobilia capta ab hostibus fuissent singulis pro meritis suis & iis quae ad victoriam contulerant tribuenda.

4. Crebrius postea tribuni plebis urserunt hanc legem: ut Cæsoni Fabio & Sp. Furio CSS. *Liv. lib. 2. c. 43.* it. M. Fabio & Cn. Manlio CSS. *Id. lib. 2. c. 44.* urset & ipse Cæso Fabius denuò CS, creatus initio Consulatus, priusquam quisquam agrariae legis auctor existeret tribunus, occuparent Patres ipsi suum munus facere: captivum agrum plebi quam maximè æqualiter darent. verum esse habere eos, quorum sanguine ac sudore paratus sit. *Prudenter satis: ut ultro datum à Patribus videretur, quod magnà cum ignominia eorundem extorqueri posset.* Aspernati tamen Patres sunt: quæsti quoque quidam, nimiam gloriâ luxuriare & evanescere vividum quondam illud Cæsonis ingenium. *Nimirum existimans divites & nobiles in oligarchia, de ratione status esse, etiam justa qua sunt plebeis denegare. Sed hoc statum invertit. ut lib. 2. cap. 2. h. part. demonstratum dedimus.* Perrexerunt ergò Tribuni, quaerendo pristina mala domi, si quando foris deerant. Plebem suo veneno agraria lege, in resistentes agitare patres, nec in universos modò sed in singulos. *Liv. l. 2. c. 52.* Nec quietum unquam, sed paci externae semper continuabatur discordia domi. *Id. eod. c. 54.* L. Valerio & Tiberio Emilio CSS. iterum certamina ordinum de L. agraria, & Appio Claudio velut acerrimo adversario legis, & ob hoc plebi maximè in viso dies dicta à tribunibus. *Id. eod. c. 61.* Eadem certamina repetita Tiberio Emilio iterum & Q. Fabio CSS. & obtenta fuisset lex, nisi Antium, quæ tunc capta erat deducta colonia fuisset, dato iisdem ex agro vicino ex hostibus capto. ut ita sine querelis possessorum agri publici plebs in agros iret: quamvis non deesset multitudo, quæ poscere Romæ agrum mallet, quam alibi accipere. *Liv. lib. 3. c. 1.* Et inde tribuni plebis in urgenda lege agraria perseverarunt. *Idem eod. & seqq. capp. Anno ante Chr. N. 412.* rogatio promulgata à tribunibus nonnullis: quicquid agri ex hostibus captum esset & occupatum divideretur, quæ Patres in summo angustiis redacti amississent sua bona, nisi sex ceteri tribuni à patribus blanditus preparati essent, ut intercederent: *Liv. l. 4. c. 48.* Ea tandem invasit homines dulcedo occupandi agros hostium devictorum, n. statuerent tribuni, civitatem dividendam, &

*partes vestros habitandos destruarent. Liv. lib. 5. c. 24. Divisi hinc agri Ve-
gentans plebi septena jugera, nec patribus familia tantum, sed ut omnium
in domo liberorum ratio haberetur, vellensque in eam spem liberos tollere.
Divisus & paulo post ager Pomtinus Liv. l. 6. &c.*

ARTIC. V.

DE

AUCTA TRIBUNORUM MALITIA ET PO-
TENTIA.

1. Auxit malitiam tribunorum 1. Lex de creandis tribunis :
cujus auctor Volero tribunus plebis rogationem ad populum fe-
rens, ut plebeji magistratus tributis comitiis fierent. Haud parva
res sub titulo primâ specie minimè atroci, ferebatur: sed quæ pa-
triciis omnem potestatem per clientium suffragia creandi, quos vel-
lent, tribunos auferret. *Hæc res nos monet, ut hoc loco de
comitiis populi Romani, seu conventibus ejusdem ferendorum suffra-
giorum gratiâ altis nonnulla dicamus. Comitia primo omnia calata
vocata sunt à calando seu vocando. quod nomen postea singulariter
retentum & assignatum iis comitiis, quæ pro collegio pontificum habeban-
tur, vel testamentorum condendorum causâ fiebant. Gell. l. 15. c. 27.
(Hinc nascebantur testamentorum duo genera, alterum calatis comitiis
dictum, alterum in procinctu. §. 1. Inst. de testam. ordin.) Postea tria comi-
tiorum genera orta: Curiata scilicet Centuriata & tributa,*

DE

COMITIIS CURIATIS.

*Omnium prima fuere curiata, in quibus per curias suffragia fere-
bantur, quibus omnia in initio peragebantur, antequam centuriata & tribu-
ta introducerentur, adeo ut & hisce ante legem Voleronis tribuni plebis cre-
arentur. Sed & postea obsoleta sunt.*

*Fuere autem curia tribuum partes, & quidem triginta numero.
Nam Romulus populum in tres tribus (unde fortasse ita appellatae sunt) &
has singulas in decem curias diviserat, singulis aliquem honoratum virum
preponendo: testantibus Dionys. lib. 2. & Plutarcho in vitâ Romuli.*

*Imo habendi comitia & convocandi fuit in statu regio penes reges,
in liberâ Rep. penes patricios magistratus, nim. Consules, Dictatores, Pre-
tores, Pontifices, Interreges. Nam habebantur hæc comitia auspiciis &
Patribus auctoribus.*

*Imo suffragii fuit penes cives Romanos, eos tantum, qui in curiis
descripti Romæ & non extra urbem habitabant.*

Modus celebrandi comitia ista hæc fuit, i. edicebantur ab aliquo

magistratu patricio. 2. Convocatio populi fiebat per 30. lictores. 3. adhibebantur auspicia de caelo, cogebaturque magistratu comitia celebraturus parere obnunciationi, si observatum de caelo esset, fas non esse cum populo agi. 4. Si non obnunciatum esset, rogatio, cuius suffragium a populo petebatur, publicè recitabatur. 5. praeses comitiorum curias in suffragium mittebat his verbis: si ita vobis videtur, discedite in Curias Quirites & suffragium inire. Dionys. l. 4. 6. Si rogatio non futura è re populi videretur, tribuni plebis intercedebant verbo Veto: & tunc suffragia nulla ferebantur, sed comitia dissolvebantur vel in alium diem proferebantur. 7. Non vetantibus tribunis, discedebat populus in curias & de rogatione consultabat. 8. singula curia sorte vocata exhibant vota ferentes, primà vocatâ mali ominis existente proferebantur comitia. 9. Quod maxima pars curiarum iussisset ratum habebatur. Hinc si sedecim consensissent priores, finis comitiorum erat: sin dissentirent, eoque vocabantur dum sedecim consensissent. 10. Olim decretum curiarum ad patres relatum, ut auctores ferent.

Centuriata comitia à centuriis ita dicta, quòd in huic populus per centurias suffragia ferret, originem habent à Servio Tullio rege. Nam Servius Tullius populum in quinque classes diremit. In primâ classe fuere primo octodecim centurie equitum, quorum dilectus sumptus ex opulentissimis nobilium. Secundo octoginta centurie peditum, quorum census erat possessio haud minor viginti minis. quadraginta Centurie Juniorum, primum locum in acie tenentium, & quadraginta seniorum erant, qui domi essent urbem custodientes. Arma hos gestare iussit clypeum, loricae ex aere, galeamque & ocreas, tela hastam & gladium. In secundâ classe minimus census erat septuaginta minarum; comprehendebanturque viginti centurie, decem juniorum & decem seniorum; illis secundus in acie locus erat. Paria arma cum illis qua gestabant pedites primae classis, nisi quòd loricae non haberent & loco clypeorum scuta. In tertiâ classe census erat ad minimum quinquaginta minarum, itidem viginti centurie, decem juniorum & decem seniorum, quibus non modo loricae sed & ocreae prohibitae erant. In quariâ classe minimus census viginti minarum; viginti centurie, decem seniorum & decem juniorum. Arma hi iussu habere scuta, hastas gladios & ultimum in acie locum obtinere. In quintâ classe census erat ad minimum minarum duodecim & dimidie, triginta centurie, quindecim seniorum & quindecim juniorum, qui cum fundis & jaculu militabant extra ordines. His centuriis annexa sunt quatuor inermes centuriae, duae ad armorum & machinarum fabricam annumeratae secunda classis; una subicuum & cornicinum quarta classis insertae, pari a-

tatis.

ratis discrimine. Reliqui quasi sextam classem constituentes minus duodecim & dimidiâ minus possidentes immunes à tributis & militiâ redditi, superarunt vel equarunt omnes in quinque classibus comprehensos. Ut adeò civis facile pateat, statum ad oligarchiam propendisse.

In *Centuriatis comitiis* 1. creabantur majores magistratus Gell. lib. 25. cap. 14. Dion. lib. 3. 2. rogabantur leges à magistratibus senatoriis seu majoribus auctoritate *Senatus*, quæ in nostro Jure leges in specie sic dictæ vocantur. 3. exercebantur *Judicia perduellionis*. Hinc Cicero pro *Setio*: *Legibus XII. tab. sancitum, ne de capite civis, nisi comitiis centuriatis ageretur.*

Jus convocandi pro magistratibus creandis habuere Consules, Dictatores, Interreges; pro legibus condendis, Consules, Dictatores & prætores, horumque urbanis potissimum, si Consules abessent, qui istidem vocare ad comitia solebant, si judicia tractanda essent.

Jus suffragiorum competebas civibus in centurias redactis & in quinque classibus constitutis.

Modus celebrandi comitia 1. Patres auctores facti *SCro* jussurunt magistratum comitia edicere. 2. Quo factò, Senatorii magistratus diem certum edixere Gell. lib. 13. c. 14. propositis etiam quæ futuris comitiis essent tractanda. 3. Capiebantur auspicia; quia obnunciatione factâ à magistratu majori peragi comitia non poterant. 4. Magistratus comitia habiturus urbem egrediebatur in campum martium, atque tabernaculum capiebat, quem olim sequebantur cives armati sub signis in suis quinque centuriis. 5. Concione habitâ proponebatur rogatio, hac formulâ *Velitis jubeatis Quirites &c.* 6. Magistratus jubebat populum in suas centurias discedere ad suffragium ferendum. 7. Ordo suffragiorum diversis temporibus erat diversus. Nam tempore *Servii Tullii*, teste *Dionysio* lib. 4. ad suffragium primæ evocata octodesim equitum centuria & peditum octoginta primæ classis. Hæ si consentirent, definita erat sententia, nec cæterarum classium centurie rogabantur; quia prima Classis superabat numero reliquas quæ minor classes simul sumptas. Quòd si verò non convenirent centurie primæ classis, vocabantur centurie viginti dua classis secundæ, & ita deinceps. Quo ipso raro contingebat, ultima classis suffragium audiri. Hic modus velut nimis oligarchicus in liberâ Republica mutatus est, & ex omnium numero per sortem vocata centuria, penes quam esset primum suffragium, prerogativa appellata; post exploras autem tribus cum essent triginta quinque, factis duabus sortitionibus vocata est primo prerogativa tribus, secundo ex hæc tribus prerogativa centuria. Prerogativam centuriarum in suffragio ferendo sequebantur centurio pri-

ma classis equitum scil. & pedum ordine: quibus consentientibus cum prerogativa censurâ finita erant comitia, non verò consentientibus cum prerogativa & inter se, secunda classis suffragia audiebantur.

DE

TRIBVTIS COMITIIS.

Tributa comitia à tribubus ita appellata sunt. Erant autem tribus partes populi Romani regionibus in urbe & extra urbem distincta: quarum numerus, cum tres essent in initio, excrevit ad triginta quinque.

Jus convocandi habuere etiam tribuni plebis, qui semper in creando tribunis post Legem Voleronis praesides fuerunt comitorum.

Jus suffragii habuere omnes cives in tribus relati.

Modus à ceteris comitiis diversus fuit; quia fiebant in consilio Senatu & in auspicio Dionys. lib. 9. quamvis obnunciationi parendū esset. Concione ergo factâ populus discedebat in tribus, fiebatque de ordine omnium & singularum tribuum sortitio, longè aliter ac centuriatis comitiis, missis scil. in urnam omnibus tribubus.

Ex his omnibus patet quid Volero intenderit, suâ lege de creando tribunis plebis, nimirum, ut singulis tribubus sorte vocatis ad suffragia, nullâ equitibus prerogativâ relictâ, & praesidibus ipsis tribunis praecaveri posset, ne patricii suis clientibus tribunitiam potestatem darent, si deligi semper aut plerumque possent patriciorum adversarii à partibus plebis stantes. Obtinuit ergo tandem, patribus frustra contranitentibus, lex Voleronis, & tum primum tributis comitiis tribuni plebis creati sunt.

2. Accessit secundò multum potentiae tribunis aucto horum numero. Nam eodem tempore tres accesserunt. Liv. lib. 2. c. 58. CSS. C. Horatio & Q. Minutio, cum bellum cum Sabinis gerendum esset, extorserunt Senatui, ut liceret decem creare. Liv. lib. 3. cap. 30.

3. Tertio quoque adaucta est supra modum tribunorum potestas cum L. Valerio & M. Horatio CSS. lex centuriatis comitiis lata esset, ut quod tributim plebes jussisset populum teneret. Liv. lib. 3. c. 55. Nam hac lege tribunicis rogationibus telum acerrimum datum est, statumque cepit magis ad democratiam inclinare, concessâ plebejis magistratibus potestate rogare leges, quibus & patricii obligarentur. Hec est origo plebiscitorum, ex quibus collecta & in Jus, quo hodie quoque usimur, relata tradantur §. lex est 6. inst. de Jure nat. gent. & civ. Sed & hac ab imprudentiâ patrum septimum speciem extornam imperii & splendorem, in rei veritate summam rerum potestatem ad plebem transferentiam.

Quid

Quid enim absurdum esse potest in mixta Republ. quam blandis populi ductoribus potestatem rogandi leges concedere?

4. Quarto cum ab iisdem hisce Consulibus expresse renouatum, ut Tribuni pl. sacrosancti essent. *Liv. eod. Sanxerant enim, ut qui tribunis plebis, edilibus, iudicibus, decemviris nocisset, ejus caput Jovi sacrum esset, familia ad adem Careris, liberi liberæque venumiret.*

5. Quod cuique magistratui finito officio, diem dicere possent. *Sic cum Furius dictator terrorem incuisset plebi, quò desisterent obsequi tribunorum libidinibus: hi contraulerunt, ad plebem, idque plebes scivis, ut si M. Furius quid pro dictatore gessisset, quingentum millium erit ei multa esset. Liv. l. 6. c. 38. Unde augentes hanc suam licentiam etiam ipsos consules in carcerem conjici jusserunt, ut docebitur infra.*

MEMBR. III.

DE

DECEMVIRATU ET LL. XII. TABB.
LATIS.

ARTIC. I.

DE

CAUSSIS OB QUAS EX GRÆCIA PETITA
SUNT LEGES.

1. L. Lucretio & Sp. Verurio CSS. secundæ belli res urbanos motus excitaverunt, dum C. Terentillus Arsa tribunus pl. CSS. absentibus ratus locum tribuniciis actionibus datum, per aliquot dies Patrum superbiam ad plebem criminatus; maximè in consulare imperium, tanquam nimium nec tolerabile liberæ civitati invehebatur: nomine enim tantum minus invidiosum, re ipsa propè atrocius quàm regium esse. quippe duos pro uno dominos acceptos immoderatâ, infinitâ potestate: qui soluti atque effrenati ipsi omnes metus legum omniaque supplicia verterent in plebem. Quæ ne æterna illis licentia sit, legem se promulgaturam, ut quinque viri creentur, legibus de Imperio consulari scribendis. Quod populus in se jus dederit, eo consulem usurum: non ipsos libidinem ac licentiam suam pro lege habituros. *Peccaverant namque Patres inseram contra ea, que in superioribus de Ratione statim oligarchicâ differuimus, nem. dare debere imperantes operam, quò videantur ex legibus potius quàm pro libero arbitrio & voluntate suâ corruptâ imperare. Id debuisse*

debuissent observare patricij imperium in populum bellicosum & libertati deditum, nimisque blanditiis jam corruptum exercere volentes. Sed male, quod ultro facere debebant, tribunis extorquendum relinquebant: cuius initium fecit Terentillus, quem ceteri tribuni secuti sunt.

2. Legem, cuius auctor Terentillus erat, urserunt tribuni, donec tandem lenius cum Patribus agerent, petentes, si ipsis plebejæ leges displicerent, ut illi communiter legumatores & ex plebe & ex patribus, qui utrisque utilia ferrent, quæque æquandæ libertatis essent, sinerent creari. Rem non aspernabantur Patres: daturum leges neminem nisi ex Patribus aiebant. Quum de legibus tantum conveniret, de latore tantum discreparet: missi legati Athenas, iussique inclytas leges Solonis describere & aliarum Græciæ civitatum instituta, mores, Juraque noscere. *Hic iterum errarunt, Patres pro conservando suo statu facturum autumantes, si ipsi exclusis plebejæ conderent legem. Nam mox parata fuissent, seditiones & tribuni criminantes, leges in salutem patrum, perniciem plebejorum scriptas esse, & parum fecissent, ad quietem, si patres id obtinissent. Ex accidenti ergo contigit salubrius remedium apprehendi & leges ex Græciâ peti.*

ARTIC. II.

DE

DECEMVIRIS CREATIS ET LL. XII. TABB.
CONDITIS.

1. CSS. P. Sestio & L. Menenio, anno scil. V. C. 302. redierant legati cum Atticis legibus, eò intentius instabant tribuni, ut tandem scribendarum legum initium fieret. Placet creari X. viros sine provocatione. & ne quis eo anno alius magistratus esset. Admiserentur ne plebejæ controversia aliquandiu fuit. Postremò concessum patribus, modò ne lex Icilia de Aventino, aliæq; sacratæ leges abrogarentur. *Liv. lib. 3. c. 32. Neutra pars hic observavit quod esset de ratione status; patres suum imperium intendere laborantes, & decem ex suo numero occasionem invadendi tyrannidem præbentes, plebejæ hoc ipsum patribus concedentes.*

2. Anno ergò trecentesimo altero, quàm condita Roma erat, iterum mutatur forma civitatis ab consulibus ad X. viros, quemadmodum ab regibus antè ad consules venerat translato imperio. Minus insignis, quia non diuturna mutatio fuit. *Nam quo pacto aliqua constantia huic magistratus inesse potuit, cum populus libertati suæ pramodum deditus non posset ferre imperium CSS. valde limitatum jam & restrictum.*

3. Confectæ ab his leges in X. tabb. populo oblatae sunt: quumque ad rumores hominum de unoquoque legum capite edito, satis correctæ viderentur, centuriatis comitiis decem tabb. leges perlatæ sunt: qui nunc quoq; in hoc inuenso aliarum super alias acervatarum legum cumulo, fons omnis publici privatique est Juris. *Quibus X. tabulis paulo post adhuc duæ adjectæ sunt.*

ARTIC. III.

DE

DECEMVIRALI POTESTATE ABROGATA.

1. Principium motuum, quibus decemviratus abrogatus est, exstitit Appius Claudius, qui seipsum comitiis creaverat, adsumptis collegis nequaquam splendore vitæ paribus, quos rejecerat. *Nam cum moliretur sibi tyrannidem, ratio statim flagitabat, ut honestos viros supprimeret, & sibi faceret collegas quos in suos mores formare possent.*

2. Causæ motuum hæc fuere 1. prorumpbat superbia, rari aditus, colloquentibus difficiles. *Demonstravimus enim supra, superbiam magistratibus odium invidiamque parere.* 2. Incutiebant populo terrorem, dum, neglectâ consuetudine priorum decemvirorum, ut unus tantum fasces haberet, & hoc in signe regium in orbem, suam cujusque vicem per omnes iret, subito omnes cum duodenis fascibus prodibant, cœnum viginti licitoribus forum replentes. Decem regum hæc species erat, multiplicatusque terror, non infimis solum, sed primoribus Patrum, ratis cædis causam ac principium queri. *Hoc autem fugiendum magistratibus supra demonstravimus, dandamque operam, ne sine causâ metus civibus incutiat, & crudelitatis tyrannica signa edantur. Sed non subsistere Xviri in minis, secuta etiam crudelitas, dum virgis securibusque saevierunt.* 3. Hominum non causarum toti erant, ut apud quos gratia vim æqui haberet. *Ostendimus vero superius, malam administrationem justitiæ causam motuum existere. Quod in Xviris cò magis obtinebat; quia in hunc finem singulariter à populo creati erant, ut injustitiam equaliter secundum leges administrarent.* Ultimum, ob quod etiam Tarquinii ejecti erant, fuit, quod Appium virginis plebejæ stuprandæ libido cepit. quam cum spe precioque pellicere ad stuprum non posset, sentiens omnia pudore septa vindicanti in servitutem addixit: quod ancillâ pronunciatâ instrumentum suæ libidinis haberet. Ob quod puella, quia aliâ ratione in libertatem vendicari non poterat à patre ipso istu cultri è medio sublata. Hinc misericordia

apud vulgus erga parentes puellæ; erga Appianum stomachatio, odium & irâ, cum spe recuperandæ libertatis. Plebe Aventinum occupante eò res devenit, ut decemviri magistratu sese abdicare cogerentur. *Nam cum nihil omitterent, Xviri, quod motuum principum existere possent, subsistere imperium ipsorum distium non potuit.*

3. Creati denuò tribuni plebis, & per interregem Consules duo L. Valerius & M. Horatius, quorum Consulatus popularis sine ullâ Patrum injuriâ, nec tamen sine offensione, fuit. *Nam docuimus supra, perversum amorem sui in hominibus à virtutibus alienis facere, ut quicquid aliorum bonis accedit, id suis opibus decedere existiment: & ita omnem impediri amicitiam, quâ civitas conservatur. Idem contigit circa Patricios Romanos; qui quicquid cernere in prodesse libertatè plebis suis damnis annumerabant. Sed non negandum est, potuisse Consules hosce aliis modis se populares exhibere, tribuendo plebeis magistratum lucrosam, non tamen ad summam rei spectantem. Sed dum, ut paulò antè, cum de auctâ tribuniciâ potestate differeremus, diximus, plebeis vim legis attribuerunt, hisque & patres obligari cœntiariis comitiis constituerunt, præterea etiam de provocatione legem rogaverunt: ne quis ullum magistratum sine provocatione crearet, qui creasset, cum jus fasq; esset occidi, neve ea cades capitalis noxa haberetur; modum in popularibus sese exhibendis excesserunt, & non sine imprudentiâ plebi tribuerunt, id, cujus loco aliud dandum fuisset. Hoc tamen ab ipsis factam approbo, quòd instituerint, ut Scitæ in adem Careris ad ediles plebis deferrentur, quæ ante arbitrio Consulum supprimebantur utiabanturque. Nam hoc ipso non minuebatur sed firmabatur imperium patriciorum, dum impediebantur callida artificia, quæ d' uturna esse non solent, sed magis nocent quàm profunt. Non obstat autem, quòd Consules hi nimium populares fuerint; ratio status requisivisset, ut patres odium erga Consules dissimulassent, quasi & suum donum fuisset quòd Consules dederant: ita namq; captassent plebis benevolentiam omnes; præsertim cum facta infecta reddere non possent; impedivissent etiam, quòd hi Consules suis blanditiis insenderant, nimirum, ne singularem inde à plebe obtinerent gratiam: sed maluerunt odium erga eos suum declarare, triumphum quem meruerant denegando: quò ipso, esecerunt, ut hi Consules rogatione tribunorum ad plebem facta in jura Senatûs primi trium harent, non sine magno ejusdem præjudicio & contemptu. Nam cum primum sine auctoritate Senatûs, populi jussu triumphatum est. Liv. lib. 3 c. 53. fin. Quin potuissent hoc ipso istius duobus consulibus ansam præbere invadendi tyrannidem aliquam. Id quòd satis arguunt quæ mox Livius c. 64. subjicit.*

MEMBR. IV.

DE

TRIBUNIS MILITARIBUS CUM POTESTATE CONSULARI
CREATIS ET LEGE CIRCA CONNUBIA
LATA.

1. *Demonstravimus lib. 3. cap. 1. cum de Ratione status Nobilium Imperantium ageremus: dissensiones & discordias oriri in hac oligarchia specie 1. ex contemptu, si plebeji arceantur à nobilium conjugio. 2. Si plebeji videant, se semper arcei ab imperio, quicquid etiam virtutis & divitiarum sibi acquirant: & propterea Rationem status, quò nobilium imperium conservetur, exigere, ut lex fiat: plebejorum filias ad matrimonium nobilium, non nobilium filias ad plebejorum admittendas: (Nam femina nobilis nupta plebeji irritant maritos ad dignitatem nobilium invadendam.) deinde recipiendos nonnunquam ex plebejorum numero in nobilitatem, qui virtutes & divitias sibi pararunt idoneas; eosque pariter cum ceteris nobilibus dignitatis reddendos. Sed hæc neglecta, imò horum contraria observata effecerunt, ut dum patres nihil tribuerent plebejis, statum suum conservare non possent. Legem namque tulerant Xviri prohibentem connubia inter Patres & plebejos. Liv. lib. 4. c. 4.*

2. *M. Gerutius & C. Curtius CSS. de connubio Patrum & plebis C. Canulejus tribunus pl. rogationem promulgavit, quò contaminati sanguinem suum patres, confundique jura gentium rebantur. Liv. l. 4. c. 1. Hic namque mos nobilium est, ut statim stomachentur, si videant, se bono, quod habent, solos frui non posse, existimantes: se specie à ceteris hominibus differre.*

3. *Eodem tempore quoque mentio primum illata à tribunis, ut alterum ex plebe Consulem liceret fieri, eò processit deinde, ut rogationem novem tribuni promulgarent, ut populo potestas esset seu de plebe seu de patribus vellet, Consules faciendi. Liv. cod. Nam cum nullus virtuosorum divitumque & bene in bello de Republ. meritorum in numerum Patrum reciperetur, & ita omnibus ceteris virtuosis precluderetur aditus ad honores, quid aliud inde consequi potuit, quam mutatio status & nova ordinatio, ut scilicet etiam liceret ex plebejorum numero magistratus majores creare: presertim cum in civitate bellicosa quotidie daretur occasio fortitudinem exercendi & ostentandi?*

4. *Magnam hoc tempore Patres iterum prædidere imprudentiam. Nam cum ipsi debuissent offerre modum, quo plebeji ad dignitatem patriciatûs pervenire possent, imperata etiam aliquâ pecunie summa pro eadem obtinendâ: simpliciter rejistere petitis plebejorum maluerunt: & roganti tribuno, cur plebejam fieri Consulem non oporteret,*

Senatus parum utiliter in praesens certamen respondit, quod nemo plebejua auspicia haberet: ideoque Xviros connubium diremisit, ne incerta prole auspicia turbarentur: Plebes ad id maxime indignatione exarsit, quod auspiciari tanquam iuviſi diſ immortalibus negarentur poſſe. Liv. lib. 4. c. 6.

5. Factum inde, quum & tribunum acerrimum auctorem plebs naſta eſſet, & ipſa cum eo pertinaciâ certaret, ut patres in legem de connubio ferendam conſentirent, exiſtimantes tribunos contentionem ita de plebejis conſulibus depoſituros eſſe. Sed cum tribuni cæteri Carulejo, qui legem connubiorum extorſerat gloria cedere nollent, & Patres imminente bello dilectum alio modo impetrare non poſſent, eò deducta res eſt, ut patres conſentirent in tribunos militum Conſulari poteſtate promiſcuè ex patribus & plebe creandos. de Conſulibus nihil mutaretur, eoque contenti tribuni contenta plebs fuit. *Liv. eod. Scit: haec fuit ſemper Patrum ſtoliditas, ut inania & ſplendorem externum affectarent, in rei veritate poeſtatem omnem in plebem transferrent. Cuius ſua ſtultiſſia poenas mox quoque pendere coacti ſunt. Nam indiſtis comiſſis de tribunis militariſibus creandis, patricios à petendis honoribus deſperatio primo, irritatâ plebe, ad iſcendi honoris, deinde indignatio, ſi cum his gerendus eſſet honos, deterruerunt: nec etiam ambiviſſent, niſi coacti à primoribus fuiſſent, ne ceſſiſſe poſſeſſione Reipubl. viderentur. Quis miſerior tunc hinc eſt, ſua imprudentiâ jam omne imperium in eos, quos participes eſſe nolebant, jam jam translaturis. Longè prudentior tunc plebs, qua tribunos omnes tunc creavit patricios, contenta ea, quod habita ratio plebejorum eſſet. Quo ipſo ſatis oſtenderunt, ſtatim longè melius à Patribus conſervari potuiſſe, ſi in ſpeciem aliquid ab ipſis conſeſſum fuiſſet: prout cum Ariſtoſtele docuimus lib. 3. huj. part.*

6. Anno ergò trecentefimo decimo ab urbe conditâ, ante Chr. N. 441. primum tribuni militum pro Conſulibus magistratum inierunt. *Liv. eod. Omnes ex patriciorum numero, teſte Dionyſio. Mox Imperio ſeſe abdicantes tanquam minus auſpicatò creati: diſtigue ab interrege denuò Conſules per aliquot annos, donec plebs morte Sp. Melii alienata à patribus Tribunos militares conſulari poteſtate iterum crearet. Ab eo tempore modo Conſules modo tribuni militares creati ſunt, ſemper tamen ex patriciorum numero, donec cum tributum eſſet grave plebs ex plebe primus nominatus eſt Licinius Calvus. Liv. lib. 5. c. 12. aliquandiu poſt ex plebejis ſumpti, ut patricii viderentur imperium, quod antea ſibi ſolis appetuerant, amiſſiſſe.*

MEMBR.

CENSORIBUS CREATIS.

1. Annus quo M. Geganius & T. Quintius Consules erant, ante Chr. N. 439. Censuræ initium fuit, rei à parvâ origine ortæ, quæ deinde tanto incremento aucta est, ut morum disciplinæque Romanæ penes eam regimen, senatus, equitumque centuriæ, dedecorisque discrimen sub ditione ejus magistratûs, publicorumque privatorumque locorum, & vectigalia populi Romani sub nutu atque arbitrio essent. *Liv. lib. 4. c. 8.*

2. Ortum autem initium rei est, quod in populo per multos annos incenso, neque differri census poterat, neque consulibus, quum tot populorum bella imminerent, operæ erat id negotium agere. Et patres, quanquam rem parvam, tamen quod plures patricii magistratus in Republ. essent, læti accepere. *Ex quibus patet, quare initio censorius magistratus exiguum fuerit; constitit nimirum magis in ministerio quondam, quam in imperio splendido & magnifico: nihil scilicet censoribus tunc subiectum erat, quam scribarum ministerium, custodiaque & tabularum cura. Debussent ergo Censorem, velut ministrum Consulium, potestatis eorundem subicere. Sed cum ei darent propriam & summam in censendo potestatem, & patriciis committeretur, splendor statim quidam accessit tribuens eidem majorem honorem, quam mereretur.*

3. Augendæ potestatis haud exigua fuit occasio, quod cum cæteri magistratus essent annui hic quinquennalis existeret. *Quæ causa erat, quare Mamercus Æmilius dictator censuram minuere intendens talis legem, ne hic magistratus ultra annum & dimidium duraret. (Quæ de re Liv. lib. 4. c. 24.) Maximam dicebat Republ. custodiam esse, si magna imperia diuturna non essent, & temporis modus imponeretur, quibus Juris imponi non posset. Alios magistratus annuos esse; quinquennalem censuram: grave esse idem per tot annos maximâ parte vite obnoxios vivere; se legem laturum, ne plusquam annua ac semestris esset censura. Censores autem postquam dictator se dictaturâ abdicasset, inde arripere occasionem potestatem, quam studuerat imminuere, augendi, & eandem tribu moverunt. Quam quidem rem ingenti animo tulisse fertur, causam potius ignominia intuens quam ignominiam: patres tamen, quanquam de minoribus censura Jui nollent, exemplo acerbitatis censoria offensi: quippe quum se quisque diutim ac sæpius subiectum censoribus*

fore cerneret, quam censuram gesturum. Populi certe tanta indignatione coorta dicitur, ut vi a censoribus nullius auctoritate praterquam spissus Mamerci deterreri quiverit.

MEMBR. VI.

DE

CONSULATU PLEBEJIS CONCESSO ET CREATIS
PRÆTORIBUS ÆDILIBUSQUE CURU-
LIBUS.

1. Anno ante Chr. N. 372. quando magis prosperis bellis tranquilla omnia foris erant, tantò in urbe vis patrum indices miseriarumq; plebis crescebant: quum eo ipso, quod necesse erat solvi, facultas solvendi impediretur. Itaq; cum jam ex re nihil dari posset, famam & corpore judicati atq; addicti creditoribus satisfaciebant, pœnaq; in fidem cesserat. Adeò ergò obnoxios submiserant animos, non infimi solum, sed principes etiam plebis, ut ne ad plebejos quidem magistratus capessendos petendosq; ulli viro acri experientiq; animus esset: possessionemq; honoris usurpati modò è plebe per paucos annos, recuperasse in perpetuum patres viderentur. *Nam quò major lesio ex usuraria pravitate, quam patres exercebant, contingebat plebeis; eò vehementiori odio & irâ adversus eos flagrabant: neq; enim tantummodò imminuebantur horum facultates, ut postea nexi addicerentur operum præstandis; sed etiam impediebantur in honoribus, quorum adipiscendorum jus multis contentionebus acquisierant. Unde cum magno cum detrimento rei familiaris jacturam quoq; facerent honorum, quos jam adepti & in manu habere viderentur (est enim hæc incommodatio cum maximâ molestiâ conjuncta): vehementissimâ adversus patres concitabantur irâ. Omnes itaq; cause seditionum uni huic malo inerant: ignominia, qua comitabatur debitorum; impeditio in honoribus, que in virtuosis gloriæ cupidis, quorum magna copia in plebe Romanâ quotidie bellis exercitata reperiebatur, magnam etiam reliquos parit invidiam; & amissio facultatum ob sanum improbum à patribus exercitum. Quibus principibus ita stantibus, plebej suo statu non paruerant esse contenti. Nihil ergo profecisse patrum varia consilia, quibus stantibus hisce principibus, statum suum integrum & saluum se conservare posse existimant, mirum non est.*

2. Ne id, quod patres ita adepti erant, nimis lætum iisdem esset, parva, ut plerumq; solet, rem ingentem moliundi causa intervenit. Eleganter enim monuit Aristoteles 5. politic. & nos hujus

causam

Caussam de dimum lib. 3. cap. 2. membr. 1. art. 3. bus. part. seditiones esse de rebus magnis semper, licet ex parvis principiis originem habeant. Cuius elegans hic nobis exhibetur exemplum, quod descriptam est à Livio lib. 6. c. 34. Marci Fabii Ambusti potentis viri, quum inter sui corporis homines, tum etiam ad plebem, quòd haudquaquam inter id genus contemptores, ejus habebatur, filiae duæ nuptæ, Ser. Sulpitio major; minor C. Licinio Stoloni erat; illustri quidem viro tamen plebejo: eaque ipsa affinitas haud spreta, gratiam Fabio apud vulgum qua fierat. Hoc autem matrimonium in statu nobilium prohibitum esse debere, docuimus, cum de ratione status ageremus, contra licitum, ut nobilis plebejam ducat. Fortè ita incidit, ut in Servii Sulpicii tribuni militum domo sorores Fabia, quum inter se sermonibus tempus tererent, licitor Sulpicii, quum de foro se domum reciperet, forem, ut mos erat, virgâ percuteret, & ad id, moris ejus infueta, expavisset minor Fabia, risui sorori fuit, miranti id ignoscere sororem. Cæterum is risus stimulus parvis mobili rebus animo muliebri subdidit. dolorem suum patri confessa postea est, quòd juncta impari esset, nupta in domo, quam nec honor nec gratia intrare posset. Inde pater Fabius Ambustus consilia ipse cum genero cœpit, adhibito L. Sextio strenuo adolescente, & cujus spei nihil præter genus patricium deesset. Liv. l. 6. c. 34. Ita ex re parvâ, muliebri scil. impotentia, res maximè momenti mutata scil. status Reipubl. Romana originem traxit.

3. Creati hinc tribuni pl. Licinius gener Fabii & L. Sextius promulgavêre leges omnes adversus opes patriciorum, & pro commodis plebis: unam de ære alièno, ut deducto eo de capite, quod usuris pernumeratum esset, id quod superesset, triennio æquis portionibus persolveretur; alteram de modo agrorum, ne quis plus quàm quingenta agri jugera possideret; tertiam, ne tribuno um militum comitia fierent, sed Consulium, & utique alter ex plebe crearetur. Cuncta ingentia, & quæ sine certamine maximo obtineri non possent. Nam ita status planè evertebatur, ut nihil oligarchici superesset. Cæterum obtinissent statim quod vellent tribuni isti, nisi ceteri blanditiis partium illèctis intercessissent. Sed ejusmodi effugia nihil habent timorini: Saltem enim est principia & causas morborum tollere, quæ in neglectis hiæ in symptomatibus curandis subsistere, ita hominum mortuorumque Reipubl. causas auferre. Similes sunt hi homines febricitantes, qui præsentem molestiâ calidâ intemperiei frigidâ potione sedare studentes causâ morbi, & cum hac molestiâ ex calore nimio augent. Licinius enim

enim:

enim & Sextius de novo tribuni creati nullos curules magistratus creati passi sunt, eaque solitudo magistratum, & pleberesciente duos tribunos, & his comitia tribunorum militum tollentibus, per quinquennium urbem tenuit. Liv. l. 6. c. 35.

4. Cùm diu certatum esset inter plebem patresque, duo tribuni decimùm à plebe hanc potestatem adepti de decemviris sacrorum ex parte de plebe creandis legem pertulere: creati quinque patrum, quinque plebis: graduque eo via facta ad Consulatum videbatur. Quà victorià interea contenta plebs permisit, ut iserum tribunorum militarium comitia haberentur. Nam plebs modo obtinisset remissionem usurarum, solutis in sortem computatis, contenta facile fuisset, nec quicquam Licinius obtinere potuisset, sed mansisset status patribus integer. Carruisset quippe ita argumentum, quo Licinius & Sextius utebantur, remissionem usurarum alià ratione plebem consequi non posse nisi Consularis dignitatis participes reddita fuerit.

5. Anno ante Chr. N. 362. devictis à Furio Camillo Gallis per ingentia certamina dictator Furius Senatusque victus, ut rogationes tribunicia acciperentur: & comitia Consulatum adversà nobilitate habita, quibus L. Sextius de plebe primus Consul factus. Et ne is quidem finis certaminum fuit, quia patricii se futuros auctores negabant, prope ad secessionem plebis res, terribilesque alias minas civium certaminum venit: cùm tamen per dictatorem conditionibus sedatæ discordiæ sunt, concessumque ab nobilitate plebi de Consule plebejo; à plebe nobilitati de Prætoribus uno, qui Jus in urbe diceret, ex Patribus creando. Mira hæc rursus ineptia Patrum: si enim initio discordiarum quid de usuris remissionem & plebejos ad pratorium magistratum, quo Jus dicere in causis debitorum possent, admisissent, quietas fuisset Respubl. & status patricius integer magis conservatus. Creati autem tunc primus Prætor ex patriciis Sp. Fursus M. filius, Camillus. Liv. l. 6. c. ult.

6. Eodem tempore duo quoque Ediles curules ex patriciorum numero creati sunt. Nam ab diutina irâ tandem in concordiam redactis ordinibus, quum dignam eam rem Senatus censeret esse, & Deorum causâ ludos faciendos: recusantibus id munus adilibus plebis, conclamatum est à patriciis juvenibus, se id honoris Deum causâ libenter acturos, ut ediles fierent. Quibus cùm ab universis gratia acta essent, factum Scenium, ut duos viros ediles ex patribus dictator populum rogaret. Adilitatem ita primi ex patriciis nati Cn. Quintus Capitolinus & P. Cornelius Scipio. Liv. 7. c. 1.

7. Contenti sic patres fuere pro unius magistratus communicatione plebeis factâ tres novos adepti; miseri, non conjicientes, plebem, si nacta jam sit Consulatum tanquam magistratum supremum; se sine singulari difficultate & reliquorum participem aliquando fore. Longè stolidus fuit, si existimarunt, hoc modo patricios liberè usuras impostero exercere posse. *Nam manentibus principis motuum & auctâ facultate movendi (id quod contigit admissis ad consulatum plebeis) nulla quies sperari potest.* Hinc C. Martio Rutilo & Gn. Manlio (SS. Judicia populi Romani tristia in feneratoribus facta; lexq; lata de unciario fenore, quod solent interpretari pro 12. singulis annis unum. Tacitus 6. ann. 16. tradis LL. XII. tabl. sanctum, ne quis unciario fenore amplius exerceret, cum antea ex libidine locupletium agigaretur; dein rogatione tribunicia ad semenciam redactam & postremo veritam versuram.

8. Post aliquot annos, non sufficiente uno prætor, cum multa peregrinorum jus civitatis non habentium turba Romæ judicia susciperet, alter prætor creatus est, ut duo præessent Jurisdictioni: alterq; urbanus alter peregrinus dictus. *Nam tunc temporis qui sub orbe Romano erant non omnes erant cives Romani jurisq; civilis participes: sed nonnulli solo gentium Jure fruebantur. Quæ causa est, quare Romano Jure ea quæ juris gentium sunt ab his quæ sunt juris civilis tantâ distinguantur diligentia.* Sic v. g. testamenti factio erat juris civilis non gentium; quia nullus peregrinus quicquam ex testamento capere poterat. *Quæ propter prætor peregrin^o jus dicebat in causis, quæ ex solo jure gentium decidenda essent.* Id quod fiebat si vel peregrino cum peregrino aut cum cive lis intercederet: Et apud hunc non quemadmodum apud Urbanum lege agi poterat. Ceterum creati hi comitis centuriatis à populo Jdictionem incertam consequabantur: designati verò ex SCro suas Jdictiones urbanam scil. & peregrinam sortiebantur.

9. Officium & potestas porro prætorum, qui Jdictioni præerant, consistebat in administratione legum, de causis civilibus seu pecuniariis præcipientium: quâ suâ potestate valdè abutebantur. *Nam administratio legum in hoc consistit, ut succurratur defectibus legum, de quibus nonnulla diximus lib. 2. c. 3. membr. 1. art. 2. h. p. Scil. 1. quia leges ex utilitate Reipubl. hominumque feruntur: non omnibus autem temporibus omnia profunt, nec omnibus casibus pro diversitate accidentium & circumstantiarum applicari possunt: administratorum legum est videre, quæ leges sint antiquandæ, & à quibus in discendo Jure certis temporibus vel casibus sis abundam.* 2. Quia non omnes casus

Kkkk

legibus

legibus comprehendendi possunt: administrationis est, si casus legibus non definitus occurrat, vel à simili procedendo vel pro sua arbitrio statuendo quod à mente legumlatorum non alienum est, id quod deest supplet. Hinc Julianus l. 12. ff. de LL. Non possunt omnes articuli singulatim aut SCris comprehendendi, sed cum in aliquâ causa sententia earum manifesta est, is qui J. dictioni præest ad similia procedere atq; ita Jus dicere debet. Et Ulpianus l. seq. Nam, ut ait Pedius, quotiens lege aliquid, unum vel alterum introductum est, bona occasio est, cætera quæ tendunt ad eandem utilitatem, vel interpretatione vel certè J. dictione suppleri. Solebant ergo prætores in ius sui imperii, antequam Jus dicerent, edicta sua proponere, ut cuiq; constaret de Jure quod dicituri essent: quibus Jus civile partim confirmabant (ut scirent civis à quonam non essent abituri) partim emendabant, partim quod eidem deerat supplebant. Quo ipso sibi legulatoriam quandam potestatem parabant. Nam quid edictum aliud quam annua lex est? inquit Cic. & Imperator Nov. 26. c. 1. tradit, prætorem Romanorum Imperatoris simuli & legulatoris locum in sua Republ. tenuisse.

10. Majestatem prætorum ostentabant insignia hæc: prætexta, sella curulis, hasta & ministri, scribæ nimirum accensi & lictores. Nam ad legum administratorem quoque pertinet vim addere suâ auctoritate & ita contumacibus terrori esse: Insignium autem nonnulla cum consulum insignibus communia erant, velut sella curulis & prætexta et lictores: quamvis prætor Urbanus tantum duobus teste Censorino de die natali, vel sex, ut narrans Polibius & Plutarchus, uterentur.

11. Anno ante Chr. N. 231. cum Sicilia & Sardinia in provincie formam redactæ essent, Senatus Romanus statuit, quatuor prætores creandos, quorum bini Jus dicerent in urbe, tertius Sicilia præset, quartus Sardinie. Flor. in epit. Nam cum imperatorum vicibus hi duo fungi deberent, olim autem imperatores & duces prætores, quasi prætores vocarentur: prætorum nomen & his tribuere voluerunt. Creati autem à populo quatuor sunt, de J. dictione & provinciis postea sortiti. Crescentibus dehinc provinciis & latius patescente imperio sex ceperunt creari: idque primum factum Sempronio & Q. Minutio CSS. anno ante Chr. N. 196. teste Livio.

12. Erat ergo J. dicio inter prætores & populum divisa. Nam prætores solam habebant J. dictionem civilem i. e. potestatem publicè exercendi Judicia de causis civilibus & pecuniariis, qua *jurisdictio* vocabatur. Penes populum autem erat *Jurisdictio* criminalis, que merum imperium dici consueverat i. e. potestatem exercendi Judicia criminalia, qua & publica vocabantur. Nullamque magistratum

concedebat. populus de capite civis statueret. Id quod etiam tradit Pomponius l. 2. §. Ex actio de O. J. ne per omnia regiam potestatem consules haberent, inquit, lege lata factum est: ut ab his provocatio esset; neve possens in capite civis Romani animadvertere injussu populi: solum relictum est eis, ut coercere possent & in vincula publica duci juberent. Porro hanc suam jurisdictionem criminalem populus exercebat, olim creatis *Questoribus quasi questoribus*, qui inquirerent, prout crimen publicum animadvertens dignum inciderebat. At postea *questiones perpetuae* constituta sunt Censorino & Manilio L. S. anno ante Chr. N. 147. ut refert Cic. in Bruto. Creatique sex praetores, quorum duo praesent *Juditioni*, reliqui quatuor *Judicia publica* exercerent. Quo tempore videtur praetoribus gladius insignium nomine additus, *Juditionem* criminalem seu merum imperium denotans. Unde fortasse manat definitio meri imperij, quam habet Ulpianus l. 3. ff. de *Juditione*. quod scilicet habere gladii potestatem ad animadvertendum in facinorosos. Non tamen existimandum est, eos *Jurisdictionem* criminalem sibi propriam consecutos esse: nomine enim populi tanquam hujus propriam eam exercebant. Hec causa etiam erat, quare praetores *Juditionem* mandare poterant, merum imperium non item. Nam hoc specialiter lege sibi delegatum habebant. ut ostendit Papinianus l. 1. ff. de officio eius. cum enim populus sibi merum imperium reservasset, nec tamen ipse semper cognoscere de causis criminalibus posset; praescribebat *curiam* & *perpetuam formam* de certis criminibus *Judicia* exercendi: quemadmodum antea seorsim singulis *questoribus* in singulis casibus incidentibus praescripserant: ut ita delegati populi essent, & nullam propriam de delictis publicis haberent *Juditionem*.

MEMBR. VII.

DE

SEDITIONIBUS QUAE FIRMATO LIBERAE REIPUBL. IMPERIO CONTIGERUNT AD AUGUSTUM USQUE.

1. *Aequatis plebeis & equitibus*, nulla per ducentos ferme annos notabilis contigit *seditio*, sed populus Romanus in firmando & augendo imperio occupatus sese gloriosum exhibuit. Nam *querelae plebis* cessabant: nec dabatur *aqua seditionis* tribuendis *ansa eandem comitandi*: creabantur enim ex plebe non modo *Consules* sed etiam *Dictatores* velut M. Claudius Marcellus Anno ante Chr. N. 322. *Censores*, ut Q. Caecilius Metellus & Q. Pompejus Rufus ambo de plebe anno A. C. N. 129. *Introductum* etiam circa annum A. C. N. 321. *crim-*

delitate

delicata L. Papirij occasionem prabente, ne liceret amplius ob pecuniam debitorum civem in vinculis detinere. Liv. Omnia quoque fuisse ista tranquilla, nisi tribuni pl. quandoque certamen inter primores civitatis patricios & plebejos interjecissent. Quales erant primo Q. & Cn. Ogulnij, qui cum nihil haberent, quo plebem infirmam accenderent, ipsa capita plebis Consulares triumphalesque plebejos aggressi sunt: quorum honoribus nihil, nisi promissa sacerdotia, deerat: qua tamen post contentiones aliquot, obtinebantur, ut scil. & ex plebejus pontifices auguresque crearentur. Liv. lib. 10. c. 6. & seqq. Contigit hoc anno A. C. N. 298 Quo eodem anno lex de provocazione à magistratibus ad populum tertio lata est Liv. eod. cap. 9. scil. C. Flaminius, qui legem in visis patribus ferebat, ut Picennam regio, unde Senones Galli pellebantur, Romanis militibus dividerentur: qua causa fuit, ut bellum Gallicum exoriretur. Polyb. lib. 2. It. duo Q. Petilli, qui incamparabilis heroi Scipioni Africano Hannibalis victori dicere dixerent. Liv. lib. 38. c. 50. scil. qui CSS, Licinium & Postumum delectum severe agentes in carcerem conjiciebant. E. pis. Liv. scil. Cornelium Scipionem & Junium Brutum. Equitatis, quam plebes obrinuit accessere virtutes illustrium virorum: frugalitas Curii Dentati, qui post triumphum bis in eodem magistratu & de Samnitibus & Sabinis actum, teste Cicer. ad foculum sedens, & coquendi rapis vacans aurum Samnitium aspernatus est: malle se, dititans, aurum habentibus imperare, quam aurum habere, quod talis cena auro non indigeret. Liberalitas Senatorum, qui cum in erario pecunia non esset, nec privati miserius classem alere possent, omne aurum & argentum esq. signatum, quod habebant, in publicum conferebant & Respubl. mutuo dabant. Quam liberalitatem secuta etiam plebs: atque ita dum Remp. suis opibus tuebantur, suas opes simul conservabant; referente hac Livio. Fortitudo & prudentia quam plurimorum heroum, quos hic narrare superfluum foret. Ha non immerito Florus quando lib. 2. c. 29. ad enarrandas res gestas illius temporis, quod nos nunc contemplaturi sumus, progreditur, transitionem ita fecerit. Haftenus populus Romanus pulcher, egregius, pius, sanctus atque magnificus: reliqua secula ut grandia atque, ita vel magis turbida & foeda, crescentibus cum ipsa magnitudine imperii vitiis. Scil. magnitudo imperii nullum populum virtutibus destitutum felicem, sed potius subministranda vitiis instrumenta miserissimum reddit. Verissimum enim est, quod demonstravit Aristoteles & nos supra quoque ostendimus, virtuosis solis debere opes & imperium, ut pote dignis & habilibus, qui hisce uti valeant; idque distitante Justitia distributiva. Quapropter omnia Respubl. quae magis bonis abundat, eo

plura

plura opera virtutibus, cum primis autem frugalitati, temperantiae, modestia civium operam dare debet.

2. Peracto ergo omni bello Punico & remoto Carthaginiis metu, sublatâque imperii æmulâ, domitis item Africâ, Macedoniâ, Siciliâ, Hispaniâ, non gradu, sed præcipiti cursu à virtute descitum, ad vitia transcursum, vetus disciplina deserta, nova inducta, in somnum à vigiliis, ab armis ad voluptates conversa civitas. *Vellej. lib. 2. Nam pacis artes veramque felicitatem in operatione secundum virtutes reliquas, soli fortitudini adversi ignorantes Romani, subministratis voluptatum instrumentis enteritum ex vitio effugere non poterunt. Id enim contingere ex vitibus latissimè imperantibus lib. 3. c. 3. huj. partis docuimus.*

3. Natæ ergo denuò gravissimæ seditiones, quarum causas tribunicia potestas excitavit, quæ specie quidem plebis rucndæ, cujus in auxilium comparata erat, re autem dominationem sibi acquirens, studium populû ac favorem agrariis, frumentariis, judiciariis legibus aucupabatur. *Flor. l. 3. c. 13. Qui enim aliter fieri potest, si in civitate plebis & patriciorum odiis flagrante demagogi & blandi dactores plebi dantur maximâ cum potestate? Hac enim solere demagogos facere, satis perspicue docuit Arist. 5. politic. Ex quo quæ supra de democratiis tradita sunt hausimus.*

ARTIC. F.

DE

TIBERII GRACCHI SEDITIONE.

1. Primam certaminum facem Tiberius Gracchus accendit.

Flor. l. 3. c. 14. Postquam enim turpissimum Mancinus cum Numantinis fœdus inierat, & ob id, quod Senatus hoc ratum habere nolle, Numantinis dederetur, qui tamen eum acceptare noluerunt, Oros. lib. 5. c. 4. & 5. immanem deditio ista civitati movit dissensionem. Et quidem Tiberius Gracchus, quo quæstore & auctore, id fœdus illud erat, nunc graviter ferens aliquid a se factum infirmari, nunc simulæ vel judicii vel pœne cum Mancino metuens discrimen, tribunus plebis creatus, vir aliqui vis à innocetissimus, ingenio florentissimus, proposito sanctissimus, ut loquitur Vellej. l. 2. tantis denique adornatus virtutibus, quantas & perfectæ naturæ & industria mortalis conditio recipit P. Mutio Scævola & L. Calpurnio consulibus, anno A. C. N. 131. descivis à bonis (Causam hanc motuam nos supra tradidimus nimiram ignominiam & metum pœne) pollicatus toti Italiae civitatem (Quamvis enim Romani multos populos ut

liberos

liberos suosque suos tractarint, comiser in eos exercentes imperium: ita tamen comparatum est, ut hac frau diu latere nequeat. Quapropter venientes qui sub orbe Romano erant civium prerogativam sibi civitatis sibi parare omnibus modis nisi sunt: ut adeo medium movendi id Gracchus callide apprehenderit) simul etiam promulgatis agrariis legibus, omnibus statim concupiscentibus, summa in eis miscuit & in preruptum, atque anceps periculum adduxit Rempubl.

2. Quo verò propositum perficeret, Octavio collegæ pro bono publico stanti imperium abrogavit: III viros agris dividendis coloniisq; deducendis creavit se locerumq; suum consularem Appium, & Gracchum fratrem.

3. Sed P. Scipio Nasica, cum esset consobrinus Tib. Gracchi, patriam cognationi præferens, & quicquid publicè salutare non esset, privatim alienum existimans cives hortatus, qui salvam vellent rempubl. se lequerentur. Tum optimates, Senatus, atq; equestris ordinis pars melior, major, & intacta perniciosi consilii plebs, irruere in Gracchum, stantem in arca cum catervis suis & concientem penè totius Italiæ frequentiam. Is fugiens decurrensq; clivio Capitolino, fragmine subsellii jctus vitam, quam gloriosissimè degere potuerat, immaturâ morte finivit. *Vellej. lib. 2. Rectè id quidem tunc factum, quod in tempore occurreret Scipio seditioni & seditionum Gracchum in flagrante crimine occidit: ita enim omnibus visus est jure oppressus. Sed mansit nihilominus principium & causa motuum scil. quod qui in Italiâ essent nolent esse exclusi à Jure civitatis: cui compositâ seditione statim occurrendum fuisset. Danda quoq; fuisset opera, ut conditiâ salutaribus legibus obviam iretur ejusmodi & similibus factibus, ne dimicationum vis maneret impunita. Quamvis enim Scipio fecerit quod esset salutare Reip. res tamen fuit plena scandali, cum privatim concilavit homines ad Gracchum occidendum. Neq; enim ibi consistunt exempla, unde caperunt, sed quamlibet in tenuem recepta tramitem, latissimè evagandi sibi viam faciunt: & ubi semel recto deerratam est, in præceps pervenitur. Hoc ergo factum cum Scipioni impunè esset, imò laudabile, inisurum in urbe Româ civilis sanguinis, gladiatorumq; impositæ fuit. Inde juvi obrutum, potentiorq; habitus prior, discordiaq; civium, antea conditionibus sanari solite, ferro dijudicata, bellaq; non caussis iniæta, sed prout eorum merces fuit. Verba hæc sunt Vellej, ex quibus dotrina gratiâ hoc hærrimus, bella privatorum omnibus modis inhiberi debere, usulq; justam reputandum quod non viâ legum perfectum est.*

ARTIC. II.

DE

C. GRACCHI SEDITIONE.

1. Decem interpositis annis, qui Tiberium Gracchum, idem Cajum fratrem ejus occupavit furor, tam virtutibus ejus omnibus, quam huic errori similem, ingenio etiam eloquentiâq; longè præstantiorem. *Causa & principium motus, cuius auctor erat, nullum aliud ipsi fuisse videtur, quam superbia & ira. hac ut mortis fraternæ; illa ut legum fraternarum vindex existeret. Duo ista fecere ut vellet; eloquentia, vigorq; ingenii, ut putaret se posse imperium consequi.*

2. Hic ergo Cajus, cum summâ quiete animi, civitatis princeps esse posset; ejusdem exempli cum fratre tribunatum ingressus, longè majora & acriora repetens leges ferre nitus est. 1. Ut populo fumentum venderetur triente & semisse. 2. Ut agri, qui à privatis per vim occupati erant plebi dividerentur. 3. Ut ex numero equitum eligerentur sexcenti qui iudicia administrarent. 4. Ut coloniæ Carthaginem & alia in loca deducerentur. Et hoc pacto nihil immotum, nihil tranquillum, nihil quietum deniq; in eodem statu reliquit. *Enere hac postulata Gracchi haud aliena ab æquitate, saltatamen, quibus sine maximis tumultibus satisfieri non possent. Acquissimum videbatur, misera plebi ex arario subveniri; agros sudoribus bellicis acquisitos injustis possessoribus adimi; sedes & habitationis vicioribus loca vacua devictarum gentium tribui; senatu regente, provinciæ tantum auctoritatis equitibus concedi, ut iudicia administrarent. Sed hac ipsa in perniciem redibant, & misera Respubl. in exitum suum verces erat. Nam & à Senatu in equitem translata iudiciorum potestas, vectigalia i. e. imperis patrimonium supprimebat. Et emptio framentis ipsos Respubl. nervos, exhauriebat ararium. Reduci plebs in agros unde poterat sine possidentium eversione, qui ipsi pars populi erant? & tamen resistas sibi à majoribus sedes atate, quasi jure hereditario possidebant. verba sunt. Flori l. 3. c. 13. Scil. quando in principio erratur, progressus malorum tandem contingit in infinitum. Debuisset initio statim, cum exigua portio agrorum occupata esset, restitutio plebi fieri, aut ad minimum in publicum colendus, ex hostibus captus ager iradi; & aliud quoddamq; potius fieri, quam ut tribuni plebis admitterentur. Præbet itaq; exemplum Respubl. Romana suo inferitu commonefaciens omnes civitates, ut sibi caveant à demagogo, aut si sint, malitia ipsorum omnibus modis occurrant.*

3. Tantum etiam suis perfecit legibus, ut equites acciperent iudicia. (*quibus etiam per 40. annos usq. ad tempora Syllae praesurrunt*) ipse vero triumvir coloniam in solo Carthaginiis diruta duceret.

4. Opimius Consul, ut leges Gracchianas rescinderet, Senatum postea instigavit, quò sibi mandaretur, videret, ne quid detrimenti Respubl. caperet. Quo facto Gracchus cum Fulvio, quem collegam habebat, Aventinum montem occupavit, misso ad Consulem Opimium filio Fulvii de pace. Sed Consul ferocior repudiatà pace ad tria millia civium occidit, & simul Fulvium Gracchumq; in Tyberim projici jussit. *Ab utraq; parte factus peccatum: Gracchi optimus ingenio, male nisi miserrimum sibi pepererunt exitum, qui si civilem dignitatis concupissent modum, quicquid tumultuando adipisci gestierunt, quietis obsulisset Respubl. Consul Opimius dedituris condiciones offerre potuisset, & jubere cum his lege agi, Hoc enim civile magis fuisset. Hinc Velles. l. 2. Factum Opimii, quod inimicitiarum quaesita esset ultio, minor secuta est auctoritas & visa ultio privato odio magis quam publicae vindictae data.*

ARTIC. III.

DE

SEDITIONE APPULEJANA.

1. Anno A. C. N. 98. Marius Consul tantum animorum clamulum dabat Servilio Glaucae & Saturnino Appulejo, ut leges Gracchanas afferere & Senatum, ut in ipsorum verba juraret, cogere auderent.

2. Processit eò malitia Saturnini, u Memmius Candidatum Consulatus interherceret, & Glauciam suae nequitiae collegam consulem facere niteretur: laetus interea in tumultu accipiens ire regem salutari. *Nim. insatiabilis imperandi libido ita occupaverat animos Romanorum; ut occidendi & occupandi imperii facultatem se habere conciperent qui ab eodem longe aberant. Consulissimum ergò fuisset Respubl. bella cum externis foveere & civis feroces, gloriosos superbosq; hostibus mactandos exponere: item leges tribunicias prohibentes agrorum numerum possidendo excedere ambabus manibus arripere: vel alio modo opulenta hominum & potentia occurrere.*

3. Senatus

3. Senatus ergo in mandatis dabat Consuli Mario, videret, ne republ. detrimenti quid caperet. Et quamvis hic cum utroque colluderet; adversus redditur ipsis, quos tueri non poterat, ipsos abruptis fistulis in capitolio obsidet, postea sese dedentes in curiam recipit, nihil omittens eorum, quæ ad vitam ipsorum conservandam facere videbantur. sed populus irrumpens in curiam nequam homines trucidavit.

ARTIC. IV.

DE

DRUSIANA SEDITIONE

1. L. Martio Philippo & Sex. Julio Cæsare CSS. M. Livius Drusus, vir nobilissimus & eloquentissimus, meliore in omnia ingenio, animoque quam fortunâ usus, Senatui priscum restituere cupiens decus judicia ab equitibus ad eum transferre ordinem nisus est. *Causa hæc rursus æqua videbatur. Nam potestatem judicandi legibus Gracchianis nacti equites, cum in multos clarissimos atque innocentissimos viros sevisserent, tum P. Rutilium, virum non sæculi sui, sed omnium ævi optimum, interrogatum lege respondendum, maximo cum gemitu civitatis damnaverant. Vell. l. 2. Videbatur & Ratio Status exigere, ne potestas judicandi huic soli parti civitatis ulterius permitteretur; hac enim subnixi equites fata fortunamque patrum vitamque principum habebant in manu; interceptamque veltigalibus peculabantur suo jure Republicam. Senatui e contrario omne decus Majestatis amittebat. Flor. l. 3. c. 13.*

2. Sed his ipsis, quæ pro Senatu moliebatur, Senatum habebat adversarium. *Nam non intelligebat Senatum, si qua de plebis commo-
di ab eo agerentur, veluti inescanda, illicendaque multitudine causam fieri,
ut minoribus perceptis, majora permitteret. Denique ea fortuna Drusi fuit,
ut malefacta collegarum, quam ejus optime ab ipso cogitata Senatus
probaret magis, & honorem, qui ab eo deferebatur, sperneret; injurias que
ab aliis intendebantur, æquo animo reciperet, & hujus summa gloria invideret,
illorum modicam ferret. Vell. l. 2. Nimirum invidia Senatorum
erga collegam occidebat eosdem, ut judicium de ipsius actionibus integrum
facere nequirent.*

3. Tum conversus Drusi animus, quando bene cæpta male cedebant, ad dandam civitatem Italix. *Nam hoc ipso se muniebat
adversus Servilium Capionem equestrii ordinis defenserem. Flor.
l. 3. c. 17.*

LIII

4. Cum

4. Cùm adesset dies promulgandi legem de dandâ civibus Italiâ, frustrâ obrogante Philippo C. S. per vim lata iustaque est. Sed cùm revertisset è foro, immensâ & incognitâ, quæ illum comitabatur, multitudine cinctus, in atrio domûs suæ cultello percussus, qui affixus lateri ejus relictus est, intra paucas horas decessit. *Male hic iterum consultum malo: manebat enim causa & principium pene populos Italiae, sublato licet Druso. Injustum namque existimabant, se suâ ope Romanum Imperium in tantum evexisse fastigium, non sâmen de imperio participare. Quid verò equius & magis in iustitiâ distributivâ fundatum exigere potuissent? Petebant, inquit Vellej. lib. 2. eam civitatem, cujus imperium armis subantur: per omnes annos atq; omnia bella duplici numero se militum equitumque fangi, neque in ejus civitatu jus recipi, quæ per eos in id ipsum pervenisset fastigium, per quod homines ejusdem & gentis & sanguinis, ut externos alienosque fastidire possent.*

ARTIC. V.

DE

SOCIALI BELLO.

1. Bellum sociale originem traxit à L. Liciniâ Muciâ de civibus regundis latâ; & à Drusi seditione. *Nam cùm viderent Romani, omnes provincias herile imperium non admittere, quales erant bellicose & libertati deditæ: distinxere easdem, nonnullas recipiendo in societatem bellicam comiter audientes imperium, nonnullis prætoris proficiendo & collocatis præsidis regendo. Et hoc callido invento putarunt fore, ut provinciales bellicosi & libertatis amantes sub imperio retineri possint. Et fortasse etiam ita contigisset: nisi nimis rigorose Consules Lucius Licinius Crassus & Q. Mutius Scævola urfissent differentiam civium Romanorum & latinorum, condentes legem, quâ negabant, rectum esse, si quis se pro civo gereret, qui civis non esset, teste Cicerone. Cùmq; hac lege socij in suarum civitatum Jura redigerentur, ita alienati sunt à Romanis, ut jus civitatis suo jure peterent, nisi hoc syllogismo.*

Qui equalia conferunt, ad Imperium in populos debent etiam participes imperii in eos esse.

Latini, Picentes, Etrusci, Campani, equalia in bello ad imperium obtinendum ac ipsi cives in urbe contulerant.

Ergo & his Jura civium & unâ cum his imperium in populos bello subjectos debetur.

Jus horum fundatum ita erat in iustitiâ distributivâ æstiman personarum dignitatem ex eo, quod quæq; ad finem societatis obtinenda

contulit. Potuissent autem Romani negare minorem propositionem; quia
 hanc ductus auspiciis bella gesta erant: ut adeo non precise jura civitatis so-
 cius dandum fuisset, sed jus cum civibus Romanis de pace & bello delibe-
 randi. Cetera inepita, quod civis Romani soli potestatem in liberos,
 matrimonia, Testamenta factionem, plenissimum in res suas dominium
 haberent negligi potuissent: ita enim quietiores in Italia fuissent populi.
 Sed quomodo olim patricii denegabant plebejicis matrimonia: Ita ci-
 ves exorantibus; negantis contrahi matrimonium nisi societate conjugali
 inter civis Romanos inita. His modis potuisset sociorum seditio impe-
 dari. Verum cum differentiâ civium & peregrinorum lata lege subtilius
 observat à daretur occasio Invidia civitatis, quæ viribus auxerant so-
 cii, postulare quod jura ipsis naturale addicere videbatur, & præterea ad
 spem consequendi jus suum à Druso erant erectæ: eodem oppresso in
 arma & oppugnationem urbis, ut vi obtinerent quod jure potentibus de-
 negaretur accensi sunt.

2. Cœptum id bellum ab Asculanis, qui Servium Prætorem
 Fonteiumq; legatum occiderunt: inde à Marsis exceptum in om-
 nes penetravit regiones: natumq; bellum, cujus atrox fortuna
 fuit, quodq; omne imperium populi Romani evertere potuisset.
 Nam defecerunt *Vejentes, Vestini, Marsi, Peligni, Marrucini, Lucani,
 Samnites.* Quæ popularum copiâ insurgens factum, ut bello absume-
 rentur trecenta milia juventutis Italice, duo Romani Consules Rutilium
 ac deinde lato occiderentur, fuis multæ in locis populi Romani exerci-
 tibus. *Velles, lib. 2.* Suum namq; imperium Romanorum imperio op-
 posuerant, quod *Italicum* appellabant, caputq; ejusdem *Corvinium* le-
 gerant.

3. Nullâ aliâ ratione Romani salvi esse poterant, quàm re-
 cipiendi in civitatem qui arma aut non ceperant, aut deposuerant
 maturius. Quo vires infectæ sunt, Pompejo, Sullâq; & Mario flu-
 entem procumbentemq; Rempubl. restituentibus. Hoc quidem
 consilium optimum fuit ad separandos & in partes discindendos secliv-
 sos. (Quod & supra docuimus faciendum, seditionibus subortis) Sed in
 effectum effectus, ut Romani prærogativam, quam tanto sanguine profuso tu-
 eri nitebantur, amitterent. Primum namq; Latinis, deinde Italicis om-
 nibus in civitatem redantibus data civitas.

ART. C. VI.

DE

SEDITIONE MARIANA CINNÆ ITEM ET SULLÆ
 DOMINATIONE.

I. Sequitur, ut dicamus de bello horrendo, quo in Urbe

mediâ ac foro, quasi arenâ cives cum civibus suis gladiatorio more concurrerunt. Cujus initium & causa in explebilis honorum Marii fames. (*Superbiam enim hominum ferociam & bellicosorum seditionum causam & principium esse superius docuimus: quâ eò major in Mario fuit, quò à viliori familiâ oriendus honores primus adeptus est*) Nam cum bello Mithradatico Sulla Asia provincia sorte obvenisset: iug³ egressus urbe circa Nolam, quæ Urbs pertinacissimè arma retinebat, & sola ex rebellantibus Italia Urbilij devincenda supererat; interea P. Sulpitius tribunos pl. disertus, acer, opibus, gratiâ, amicitibus, vigore ingenii atq; animi celeberrimus, cum antea, rectissimâ voluntate in populum, maximam quasisset dignitatem, quasi pigeret eum virtutum suarum, & bene consultâ ei male ciderent, subito prævius & præceps. C. Mario post septuagesimum etatis sue annum omnia imperia & omnes provincias concupiscenti Asiam provinciam, quæ ut modo diximus Sulla obvenit, addixit, legemq; ad populum tulit, quâ Sulla imperium abrogaretur. C. Mario bellum decerneretur Mithradaticum; aliâq; leges perniciosas & exitiosas, neq; tolerandas libertæ civitati, tulit. *Quin etiam C. Pompeii C. S. filium eundemq; Sulle generum, per emissarios factionis suæ interfecit.*

2. Sulla contracto exercitu ad urbem rediit, eamque armis occupavit, XII. auctores novarum pessimarumque rerum, inter quos Marium cum filio & P. Sulpitio urbe exturbavit, ac lege latâ, exules fecit. Sed Marium servilia fuga eximit, imò fortuna alteri bello reservavit. *Nam cum Sulla equites exitem confortati abditum limo extraxissent, in carcerem Minturnensium conjectus est. Ad quem interficiendum missus cum gladio servus publicus, natione Germanus, ut agnovit Marium, magno ejulatu expromens indignationem casus tanti viri, abjecto gladio, profugit carcere. Tum civis ab hoste misereri paulò antè principis viri docti, instructum viatico, tollatq; veste in navem imposuerunt. At ille aspectu circa Anariam filium, cursum in Africam direxis, inopemq; vitam in tugurio ruinarum Carthaginiensium toleravit, cum Marius aspiciens Carthaginem, illa intuens Marium, alter alteri possent esse solatio.*

3. Exacto ex urbe Marius Consul cum Cn. Octavio creatus Cornelius Cinna Mario Sulpitioque non temperator: hic immemor Jurisjurandi, quo obstrinxerat se Sullæ de partibus ejus defendendis eadem diem dicit, quòd exercitu urbem occupasset. *Plutarch. in Sull.* utque adversus absentem se muniret, Italicis, qui recepti in civitatem in octo tribus contributi erant, adjecitque triginta quinque tribus Romanorum, in omnibus tribubus eos se distributum pollicetur, *Nam hoc nomen ingentem totam Italia frequentiam*

quentiam in urbem acciverat. Frangebatur enim hoc ipso veterum civium dignitas, ne plus possent recepti in beneficium, quam auctores beneficii. Sed Consulatus ei ab Octavio abrogatur, inque locum ejus sufficitur L. Cornelius Merula. Tum Cinna corruptis primò centurionibus ac tribunis, mox etiam spe largitionis, militibus, ac eo exercitu, qui circa Nolam erat, receptus Cajum Marium cum filio ab exilio revocat & cum hoc pullos. Opus enim erat partibus, auctoritate & gratiâ, quam ita augeri posse putabas. Parrato post cum Cn. Pompeio CS. sub ipsis mœnibus prælio, victoque eodem, ingressus urbem Cinna de recipiendo Mario legem tulit. Mox Cajus Marius pestifero civibus suis reditu intra vitæ mœnia. Nam inde excellentissimæ & eminentissimæ Civitatis viri variis suppliciorum generibus affecti. Superbiæ & crudelitatis junctâ est avaritia, hæc illi causam præbente: modus enim culpe ex pecunia modo constituebatur: quicquid erat locuples fœhat nocens. Nihil videbatur turpe quod erat quaesitosum. Hæc nos docent, quam infelix fœlicitas sit imperium ingens civitatis virtute destituta: adeoq; superius nos rectè tradidisse: imperium perniciosum esse civitati, nisi cum hoc aucto crescat virtus.

4. Secundum deinde Consulatum Cinna & septimum Marius inivit, ejus initio morbo oppressus decessit. Dominatus est post Cinna tertium, quartumque Consul creatus, donec reditum ex Græciâ Sullâ moliente ante hujus adventum, seditione ortâ ab exercitu interemptus est.

5. Sulla, trucidato Cinna, in Italiam reversus semper pacis auctor fuit, & cum Consule Scipione inter Cales & Theanum de auctoritate Senatus, de suffragiis populi, de jure civitatis aliisque de rebus egit: sed cum inter se convenire non possent, & Sulla Scipionis castra oppugnaturus esset, universus exercitus Consulibus signa ad Sullam transtulit, Scipio dimissus est, & Massiliæ postea in exilio vixit.

6. Post Marium Consulem Marii F. & Pontium Telesinum Sannitium ducem victos Sulla à Flacco interrege creatus Dictator, cujus honoris usurpatio per annos 102 intermissa, immodicæ crudelitatis licentiâ usus est. Nam octo milia de ditorum in viâ publicâ trucidavit, tabulam præscriptionis primus proposuit, & universam Italianam cadibus replevit, inter quos Prænestinorum inimicum duodecim milia occidit. Incendit universum Sullam lex Valleris Flacci interregis, jubens omnia verba quæ ipse gessit. De qua sic orat. 3. contra Cællum: Omnium, inquit, legum iniquissimam, difficillimamque legis esse arbitror

arbitror eam, quam L. Flaccus interrex de Sulla tulit, ut omnia quaecunque ille fecisset, essent recta. *Et lib. 1. de LL. Nihil credo magis illa justa est quam Interrex noster tulit, ut Dictator quem vellet civium, indictâ causâ imponere possit occidere.* *Itaq; Sulla plusquam regalem potestatem habens omnes, quos oderat morte multabat Cic. pro Ligario. Liberâq; per urbem cedes, percussoribus passim rogantibus, ut quemq; tra ve; praeda sollicitabat, agitabantur. Oros. lib. 5. cap. 21. Primus quoq; infamem proscriptionis tabulam induxit. proscriptisq; ditissimos, proscriptos jugulavit. Ne, ipsius mortis erat via simplex, inquit Orosius cit. loc. aut una conditio, ut in nece civium saltem, si hostium servaretur, qui nihil à victis præter vitam exigant. M. Marium siquidem de Caprili casâ extractum, vinciri Sylla iussit: Ductumque trans Tiberim ad Lucas: eorum sepulchrum, effossis oculis, membrisque minutis desectis, vel etiam fractis truncari. Liv. lib. 88. Ut adeo Sulla dictator creatus videretur, quò crudelitate libido honesti præcipueque nominis reverentiâ & armaretur & velaretur.*

7. Plebi quoq; quæ partibus Marij faverat, infensus Sulla leges tulit pro imminuendâ tribunitiâ potestate 1. Ne tribunis liceret alios magistratus capere. 2. ne ad eos provocatio esset. 3. ne leges ferre possent 4. ne ipsis concionari liceret. Solam intercedendi potestatem ijs relinquens. *Salutare hoc Reipubl. videtur, si censoris malis quoq; occurrisset: omnis tribuniticia potestas abrogari non poterat, sine infinis turbis tanquam inveteratis. Laudatq; hoc factum Sylla Cicero lib. 3. de LL. quando ait: Quamobrem in istâ quidem re vehementer Syllam probo, qui tribunis pl. suâ lege injuriæ faciendæ potestatem ademerit, auxilium ferendi reliquerit.*

8. Judicândi quoq; potestatem, quem Gracchus ereptam Senatui ad equites transtulerat, ab equitibus ad Senatum reduxit. *Velles. l. 2.*

9. Postquam satis sævitum, occisis centum millibus plebeiorum, Senatorum nonaginta, Consularium quindecim, equestri ordinis duobus millibus & sexcentis, spontè dictaturâ abiens Cumas se contulit vitamq; finivit. *Plut. in Sulla.*

10. Mortui Sullæ acta cupidus rerum novarum per insolentiam Lepidus rescindere parabat, non quidem injustè sed minus prudenter. *neq; enim sine magno Reipubl. detrimento id fieri poterat. Nam proscripti à Sullâ revocati a Lepido, quid aliud, quam ad bellum vocabantur? quanquam enim proscriptionum bona addicente Sullâ malè capta: repeditio tamen eorum, licet jure facta, labifacillatim componere possiam*

possibile civitatem, adeoque sine magna civitatis clade fieri non poterat, quod Lepidus intendebat. Quapropter Catulus collegam Pompeji, & huius merito ipsi resistens. A quibus etiam cum comparasset sibi exercitum victum Sardiniam recessit; ubique morbo & poenitentia interit.

II. Anno tamen A. C. N. 68. M. Licinius Crassus & Cn. Pompejus M. CSS, tribuniciam potestatem, cuius imaginem tantum Sulla Dictator reliquerat, restituerunt; Cotta vero Praetor iudicandi munus, quod Sulla demptum rursus equitibus Senatui reddiderat, aequaliter inter utrumque ordinem partitus est. *Kelley. l. 2.*

ARTIC VII.

DE

SEDITIONE CATILINARIA.

i. Demonstravimus supra, tumultus moveri ab iis, qui omnibus bonis absumptis, non nisi ex novis rebus felices esse possunt, & propterea tractatu de Ratione status subjecimus media his occurrendi. Ne quicquam mali deesset Reipubl. Romanae, Catilina specimen excitate ex hoc principio seditionis edidit: quem luxuria primum, tum hinc conflata egestas rei familiaris, simul occasio, quod in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur, in nefaria consilia atque opprimendae patriae suae compulere. Nam cum auctis opibus per imperium, quod sibi paraverat civitas, quasitorum bello usum verum ignoraret, nec virtutum ullam haberet curam, civis voluptates corporis querere, viri patimuliebria mulieres pudicitiam in propatulo habere, vescendi causa terram marisque omnia exquirere, dormire prius, quam somni cupido esset; non famem, aut sitim, neque frigus, neque lassitudinem opperiri, sed ea omnia luxu ante capere. Quibus juventus, ubi familiares opes defecerant, ad facinora incandebatur. In tanta atque corrupta civitate Catilina omnium flagitiosorum atque facinorosorum circum se tanquam stipatorum catervas habebat. Nam quicumque, in pudorem, adulter, ganeo, alea, manu, ventre, pene, bona patria laceraverat; quique, alienum es grande conflaverat, quo flagitium aut facinus redimeret; praeterea omnes undique, parricide, sacrilegi convulsi iudiciis, aut profectis iudicium timentes; ad hoc, quot manus atque lingua perjurio & sanguine civili alebat; postremo omnes, quos flagitium egestas, conscius animus exagitabat, hi Catilina proximi familiaresque erant. Quod si quis etiam a culpa vacuum in amicitiam ejus incidere; quotidiano usu atque illecebris facile par similisque, ceteris efficiebatur. Sed maxime adolescentium familiaritates appetebat, & uti cuiusque studio

ex at ore flagrabat, aliis scorta præbere, aliis canes atq; equos mortuarii postremo neq; sumptus neq; modestie sua parcere, dum illos obnoxios fidosq; sibi faceret. Sallust. de bell. Catil. His amicis sociisq; confisus Catilina, simul quod pleriq; Sullani milites largius suo usuraparum & victoria veteris memores civile bellum expectabant, opprimenda Reipubl. consilium cepit. Peccaverat hic multum Senatus, qui Cn. Pompejo in exremis terris bellum gerente tutos domi tranquillaq; existimantes nihil intuerentur; opportunas prorsus Catilina, qui Senatum confodere, Consules trucidare, distingere incendii urbem, dissipere ararium, totam denique Reipubl. funditus tollere consisterat.

2. Actum fuisset de pulcherrimo imperio, nisi pessimi viri conjuratio in Ciceronem & Antonium Consules incidisset; quorum alter industriâ rem patefecit, alter manu oppressit. Nocturno namq; tempore consilios congregavit, conjurationem quo fecit. Cui cum interfuisset Q. Curius, cui hominis non minor vanitas inerat, quam audacia; neque qua audierat, neque suamet ipse scelera occultare; prorsus neque dicere neque facere quioquam pensi habebat. Erat ei cum Fulviâ muliere nobili stupri vetus consuetudo. Cui cum minus gratus esset, quod inopiâ minus largiri poterat, repente gloriâns, mare montesq; polliceri cupit, minari interdum ferro, ni sibi obnoxia foret. Tum Fulvia insolentia Curii causâ cognitâ, tale periculum Reipubl. haud occultum, habuit; tantique adeo sceleris indicium per hanc emerisit. Cicero verò habita Senatu in presentem parricidam peroravit, habita oratione luculentâ atque utili Reipubl. quam postea scriptam edidit. Sed non amplius profectum, quam ut Catilina hostis evaderet & incendium suum ruina restitutum Senatus minaretur. Antonius autem collega Ciceronis, parte conjurationis oppressâ, infestis ab Etruriâ signis patriam petentem Catilina opprimit. Quam atrociter dimicatum sit, eventus docuit, nemo hostium bello superfluit. Quem quis pugnando ceperat locum, eum amissâ animâ corpore tenebat. Catilina longè à suis inter hostium cadavera repertus est, pulcherrimâ morte, si pro patriâ sic concidisset. Flar. lib. 4. cap. 1.

ARTIC. VIII.

DE

TYRANNIDE JULII CÆSARIS, QUAM DICTATOR PERPETUUS CREATVS INVASIT.

1. *Haftenus agrotantem Republicam Romanam causasque miseriarum ejusdem speculati sumus: nunc intebimur illam morientem causas & principia mortis ejusdem perpendentes.*

2. Prin-

3. *Principium interitus libera Reipubl. fuit superbia Pompeji M. & Julii Cæsaris: quorum hic superiorem, ille parem ferro non poterat. Refert namq; Cic. 3. Offic. quem citat Svetonius, Cæsarem semper in ore habuisse Euripidis versus, quos sic ipse vertit:*

Nam si violandum est jus, regnandi gratiâ

Violandum est: aliis rebus pietatem colas.

Vellejus autem lib. 2. mores Pompeji describens ducem belli peritissimum, civem in togâ (nisi ubi vereretur, ne quem haberet parem) modestissimum vocat.

3. *Hæc superbia adegit utrumq; ut & inter se & cum Crasso, qui immunis quidem voluptatibus in pecuniâ tamen & gloriâ concupiscendâ nec modum norat nec capiebat terminum, societatem potentia inirent, quæ urbi, & terrarum, nec minus diverso quoq; tempore ipsis exitiabilis fuit. Hoc consilium sequendi Pompejus causam habuerat, ut tandem acta in transmarinis provinciis, quibus multi invidiâ obtrecebant (nunquam enim eminentia invidiâ carent) per Cæsarem consulem confirmarentur (Consule enim J. Cæsare anno A. C. N. 57. inita hæc societas est); Cæsar autem, quod animadvertibat, se cedendo Pompejæ gloriæ, aucturum suam, & invidiâ communis potentia in illum relegatâ confirmaturum vires suas; Crassus, ut, quem principatum solus assequi non poterat, auctoritate Pompeji, viribus teneret Cæsaris. Firmata societas affinitate inter Cæsarem & Pompejum: filiam enim Julii Cæsaris Pompejus M. uxorem duxit. Vellej. lib. 2. Hæc namq; optima ratio est inter improbos firmandi amicitiam.*

4. *Cæsar in suo consulatu consentientibus Pompejo & Crasso legem tulit, ut ager Campanus plebi divideretur. Vellej. & Dio. Nam pro invadendo imperio benevolentia captanda erat: cui rei nullum melius interserviebat medium. Et quamvis Bibulus collega Cæsaris cum actiones ejus magis vellet impedire quam posset, majore parte anni se domi teneret; hoc tamen factu, quo augere studebat collegæ invidiam auxit potentiam. Lex namque perlata est (vadentibus Pompejo & Crasso atque circiter viginti hominum millia in agrum Campanum deducta sunt. Eodem modo conatur Cæsar Ciceronem, quem sentiebat sibi adversarium, evertere apud plebem, Clodium in eam concitando, qui tribunus factus plebi gratuitum frumentum dividebat.*

5. *Adipsissimum potentiam Cæsar, dum ipsi assignantur Gallia, vid. Dio, materia innumerorum triumphorum; Pompejum autem & Crassum ducti invidiâ erga Cæsarem denuò consulatum petunt, ut & ipsi provincias instrumenta potentia sibi acquirant. Tribunum hinc Consules facti subornant; legem ferentem, ut alteri consulum Syria, alteri Hispaniâ in quin-*

agnentium cum exercitu conferatur. Cui legi multi Rempubl. à motibus conservare studentes sese opposuerunt. Nam tribuerè homini superbo potentiam magnam eamq; longam periculosissima libertati res est. Meritò ergò cives boni cùm viderent, consulatum ab his nec honestè petitem nec probabiliter geri, sese opposuerunt.

6. *Urimq; potentia accrevit morte Crassi. Nam cùm Craso bellum Parthicum molienti Syria decreta esset: diris cum omnibus eam in provinciam abiit, frustrà eum retinere conantibus tribunis plebis, Quorum execrationes, inquit Vellejus, si in ipsum tantummodo valuisent, utile Imperatoris, damnum salvo exercitu fuisset Reipubl. Transgressus ergò Euphratem fluvium à rege Orode unà cum parte majore exercitus interemptus est.*

7. *Septimo ferme anno Caesar morabatur in Gallis, nullà estate prætermisà, quà non justissimus triumphus emeritus esset, cum medium jam ex invidia Pompeji male coherens inter Cn. Pompejum & C. Caesarem concordia pignus, Julia filia Caesaris, uxor Magni decessit, atq; omnia inter destinatos tanto discrimini duces dirimente fortunà, filius quoq; parvus Pompeji, Julià natu intra breve spacium obiit. Brevi post belli civilis exarsere initia. Pompeji causa melior, Caesaris firmior erat: hic valentia illic speciosa. Nam Pompejum Senatùs auctoritas, Caesarem militum armavit fiducia. Consules Senatusque causæ, non Pompejo, summam imperii detulerunt. Appius Claudius Centor Caesari inimicus multos Senatu movit, qui omnes Caesaris partes tum secuti sunt, suaque hac imprudentià Caesaris partes auxit. Plutarch. Claudio Marcello & Cornelio Lentulo nihil relictum à Cesare, quod servandæ pacis causà tentari posset: nihil receptum à Pompejanis: cùm alter Consul justo esset ferocior; Lentulus, verò, salvà Reipubl. salvus esse non posset.*

8. *Prælio hinc sumpta est Thesalia, & Philippicis campis, urbis imperii, generis humani, fata commissa sunt: trecenta amplius millia hinc & illinc præter auxilia regum ac Senatùs pugnant. Victus Pompejus, aufugit in Egyptum, ubi trucidatus sub oculis uxoris & liberorum mortuus est. Caesar de vicis postea & Pompejanis liberis in patriam victor invehitur: ætis triumphis in eum unum omnes congesti honores: circa templa imagines, in theatro distincta radiis corona, suggestus in curià, fastigium in domo; mensis in celo; ad hoc ipse pater patriæ, perpetuusq; Dictator, novissimè dubium, an ipsa volente, oblata pro rostris ab Antonio consule regni insignia. Que omnia velut infula in destinatum morti victimam congregabantur Flor. lib. 4. c. 2. Nam clementiam principis vicie invidia. Conenseruntq; in eadem ejus Brutus Cas-*

finis alicque Patricii, & sedentem in curuli Senatus in curiã invasit; tribusq; & viginti vulneribus confecit. Sic ille, qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo curiam implevit.

CAP. II.

DE

STATU REIPUBLICÆ ROMANÆ MONARCHICO.

MEMBR. I.

DE

IMPERATORIBUS EX FAMILIA CÆSARUM ORIUNDIS.

ARTIC. I.

DE

AUGUSTO.

1. *Populus Romanus, Cesare & Pompejo trucidatis, rediisse in statum pristinae libertatis videbatur: & redierat, nisi aut Pompejum liberos, aut Cesar heredem reliquisset Augustum; vel, quod utroq; perniciosius fuit, si non collega quondam, mox emulus Cesariane potentia superfuisset Antonium.* Nam Antonius prælatam sibi Octavium furens, inexpiabile contra adoptionem acerrimi juvenis suscepit bellum, & jam parato exercitu in Cisalpinã Galliã resistentem motibus suis Decimum Brutum obsidebat. Octavius Cesar ætate & injuriã favorabilis, & nominis majestate, quod sibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus Consullem aggressus obsidione Mutinæ liberavit Brutum, Antonium exiit castris.

2. *Octavius cruentissimi fœderis societatem cum Lepido & Antonio iniit, Lepidum divitiarum cupido, quarum spes ex turbatione Reipubl.; Antonium ultiones de his, qui se hostem judicassent; Octavius superbia contemptu irritata, inultusq; pater agitabant.* Quam enim Senatus omnia honorificè de Octavio decrevisset ante victum Antonium, post, cum recessisset metus & Antonius victus esset, Bruto & Casio provinciæ quas occupaverant lege datæ sunt. Sexto Pompejo verò classis tributa. Octavio honores Consulares decreti, nominatusq; per contemptum puer laudandus & tollendus: petitus Consulatus ipsi denegatus. Motus hisce Octavius pacem cum Antonio Lepidoq; fecit fœdusq; iniit. Convenère tres duces apud confluentes inter Perusiam & Bononiam. Triumviratus Invasus Romanæ civitati hæcenus incogitatus. Oppressaque armis Republicã, & quasi hereditate qua-

dam inter eos divisâ rediit Sullana proscripio: cujus atrocitas nihil in se minus habuit, quàm numerum 140. senatorum. Exitus fecidi, truces, miserabiles, toto terrarum orbe fugientium. Romæ capita Cæsari in rostris proposita: verû sic quoq; civitas lachrymas tenere nõ potuit. quum recisum Ciceronis caput in illis suis rostris videretur; nec aliter ad videndum eum, quàm solebat ad audiendum concurretur. Octavius Cæsar percussoribus patris contentus fuit, cætera cætera Antonium Lepidumq; auctores habuerunt.

3. *Devisis Bruto & Cæsio, grave bellum Augustus cum Pompei filio gessit; cui cum Lepido auxilio veniret, sibiq; nimium tribuens, atrocibus verbis in Augustum inveheretur: Augustus ipse exercitum corrumpit inq; suas partes traxit. Lepidum autem deprecantem omnibus provinciis exiit, & in custodia Romam misit. Dio lib. 49.* Hoc factum præbet signum, pietatem erga parentem, & vindictam ab Augusto assumptam tantum ut speciosum prætextum, quo bella gerere & satis potentie ad invadendam imperium sibi parare posset; Antonium verò & Lepidum specie amicitie deceptos esse. Id quod faciendum circa rivales imperii, quando imperium occupatur, docuimus, cum de Ratione statûs ageremus.

4. *Exuto ita Lepido & visis Antonio & Cleopatrá, cui Antonium precium libidinum Romanorum imperium promiserat, arma collegarum, quos triumvir habebat, in Augustum cedere, qui cuncta discordia civilibus facta, nomine principis sub imperium accepit. Tac. 1. ann. 1.* Nam intestinis & civilibus bellis fatigata misera civitas pacem pro summo bono & unica suâ felicitate habebat. Quam cum ex Augusti imperio consequeretur: (pace enim toto orbi Romano restituta, ausus est Janum Geminum eludere, bis tantum ante seclufam septingentorû annorum spacio; sub Numâ scilicet rege & victâ primùm Carthagine) avidâ illud tanquam unum suæ felicitatis medium arripiebat; existimantes civitatem aliâ ratione unam permanere non posse, nisi tanquam unum corpus uno spiritu contineretur.

5. *Posito itaq; triumviri nomine, Consulem se ferens, & ad tuendam plebem tribunicio jure contentum: ubi militum donis, populorum annonâ, cunctos dulcedine otii pellexit; insurgere paulatim, manus Senatus, magistratuum, legum in se trahere, nullo adversantia: cum ferocissimi per acies aut proscriptione cecidissent. Cæteri nobilitum, quæ quis servitio prompser, opibus & honoribus exsollerantur: ac novis ex rebus aucti, tanta & presentia, quàm vetera & periculosa mallent. 1. ann. 2.* Scilicet nihil Augustus omisit eorum, quæ ratio statûs in imperio Romano proparanda monarchiâ requirebat. Triumviratum, inierat; quia solus

tantem potentia non habebat, ut suppressere omnes hostes & ulcisci patris mortem posset: ipse quasi ex pietate erga patrem sapiens invidiam & odium a se declinabat, & in Antonium Lepidumque transferbat, qui ducti crudelitate & avaritia ferocissimos potentissimosque trucidabant & proscribent; quod civitate his purgata neminem Augustus haberet, quem metueret. Et quia regium dictatorisque nomen erat odiosum, illud ob reges per crudelitatem & superbiam exactos; hoc ob potestatem tyrannicam populo horrendam, quodque iam praetextu huius muneris Sylla dominationem invaserat; utque videretur citra statum nihil immutare; ipse Consulatum inivit, una tamen assumpta tribunicia potestate, qua poterat decreta Senatus evertere & favorem apud populum tanquam defensor ejus captare. Et ita fugiens inanes titulos imperium regium adeptus est, speciosum adhibens nomen tribuni, quod maximam potestatem secum ferebat, ut patet ex his, quae de libera Reipublica dicta sunt. Militum quoque benevolentiam captare non neglexit; id quod praecipuum in nova tyrannide. Quicquid enim ubique militum esset ad certam stipendiorum praemiorumque formulam adstrinxit: definitis pro gradu cujusque & temporibus militiae, & commodis missionum; ac aut aetate aut inopia postmissionem sollicitari ad res novas possent. Urque perpetuo ac sine difficultate sumptus ad tuendos eos profsequendosque suppeteret, aetatum militare cum vestigalibus novis instituit. *Sueton. in Octav. cap. 49.* Urque aetatum hoc militare auget, legem Papiam & opprobriam de maritandis ordinibus emendavit, statuens, ut si vir vel uxor liberos non haberent, ejus quod alteri reliquissent, decima pars aetatum militari adjudicaretur. *Dis. lib. 56. pr.* Ut & plebis captaret gratiam, Aegyptum in provinciae formam redidit, feracioris habiliorisque annonae urbanae reddidit, fossas omnes, in quas Nilus exestuat oblitatas longa vetustate opere militari repurgando. *Idem in Octav. c. 18.* traduntque Aegyptus & Josephus, annonam quatuor mensium singulis annis populo Romano inde ministrari solitam. Quo minus ergo omnem summam in se traheret potestatem nihil impedivit. Ferocissimi, si qui essent in triumphata occisi & proscripti; adeoque sine Augusti invidia remoti erant. Reliqui qui essent nobiles, quod humiliores se exhiberent & magis serviles erga principem eo plus honorum opumque consequerentur. Et ita praemiis ad adulationes & vitam servilem ducebantur. Ex quibus patet, Augustum exacte observasse quae Ratio statuta in invadendo imperio requirebat. Quae mira quadam brevitate incomparabilis Tacitus una periodo comprehendit.

6. *Nec provinciae illius statum abnuent, suspecto Senatus populi*

imperio ob certamina potentium, & avaritiam magistratuum: invalide legum auxilio, qua vi ambitu postremo pecuniâ turbantur. Quem admodum enim intestina bella ipsam urbem caput imperii: ita quoque provincias in extremam conjecerant miseriam: ut quemadmodum ægroti prosperam valetudinem; ita hæc pacem velut summum bonum exoptarent. Hactenus namque detentæ erant in perpetuo meru, modò huc modò illuc tractæ, prætores & prætores cæteri que præfecti questum ex officio suo questiverant. Et quamvis ex L. Repetundarum convenirentur: nihil tamen adversus eos obtinebatur: dum qui de crimine repetundarum damnari debebant vel potentiâ suâ se defenderent, vel Judices populumque ambirent vel etiam corrumperent. Adeoque liberatæ ab hisce malis provinciæ imperio Augusti singularem ex eodem percipiebant felicitatem, præsentique statui propterea favebant.

7. *Cæterum Augustus subsidia dominationi Claudium Marcellum, sororis filium admodum adolescentem, Pontificatu & curuli editate; M. Agrippam ignobilem loco, bonum militiâ & victoria socium geminatis consulatibus extulit, mox defuncto Marcello generum sumpsit: Tiberium Nerone & Claudium Drusum privignos Imperatoris nominibus auxit, etiam dum integrâ domo suâ.* Nam salutare est & Ratio statûs in recens acquisito imperio s'vadet, ut qui imperium adeptus est, studeat hoc firmare amicis; non modò ob hoc, ut habeat quos consiliorum participes faciat & adhibeat ad Rempubl. in partibus regendam; sed & ut præstò sint, qui morienti succedere possint; ne si nulli sint, ansam arripiant homines superbi & feroces ad petendum corpus principis Ipe invadendi imperii. Id quod frustra tentatur, si plures sint qui succedere possint.

8. *Domi ergò res tranquilla, eadem magistratum vocabula. Juniores post Aëtiacam victoriam, etiam senes plerique, inter bella civium nati, quotuscumque reliquus, quæ Rempubl. vidisset? Igitur verso civitatis statu, nihil usquam præsci & integri moris. Omnis exiâ equalitate jussa principis aspeclare. 1. ann. 4.* Magnum namque robur ad novum imperium conservandum habet, subditos ignorare bona pristinae Reipubl. Nam cum ignorantis nulla sit cupidò, præsentibus contenti præterita reperere subditi non laborant. Id contigit Imperio Augusti post tot bella civilia gesta & exercitas à potentioribus tyrannides. Cum ergò nullo amplius æqualitatis & libertatis desiderio ducerentur, omnes tolerabant principatum; præcipui civium contenti si magistratus nominetenus & sine potentiâ gererent.

9. *Provincias imperii idem Augustus cum Senatu divisit, & quidem*

dem pacatiores, in quibus nulla bella essent gerenda, reliquit Senatui, in quas proconsules mittebantur; eas in quibus bella gerenda erant sibi proprias retinuit. Callidum hoc fuit commentum, quo videbatur senatui magis quam sibi favere, in rei veritate autem hoc agebat, ut perpetuum in milites regimen retineret & jura belli sibi propria faceret.

10. *Præfectum quoq; urbi, qui perpetuo præses constituit.* Nam antea profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur qui jus redderet, ac subitis mederetur. Feruntq; ab Romulo Dertram Romulium, post ab Tullo Hostilio Numam Martium, & ab Tarquinio superbo Spurium Lucretium impositos. Dein Consules mandabant. Cæterum Augustus bellis civilibus Cilnium Mecœnatem equestris ordinis cunctis apud Romam atque Italiam præposuit. Mox rerum potitus ob magnitudinem populi ac tarda legum auxilia, sumpsit è Consularibus, qui coërceret servitia, & quod civium audacia turbidum nisi vim metuat. 6. ann. 11. Scil. Augustus tacitè merum imperium ita ad præfectum suum transferre nitebatur concedendo potestatem animadvertendi in facinorosos homines servos & nonnunquam cives, si subitum quiddam occurreret, quod legum auxilium expectare non admitteret. Postea ceperunt causæ criminales extra ordinem coram præfecto urbi tractari. 14. ann. 47.

11. *Jctos quoq; viginti bohuic, quibus concessum, ut qua statuerent perinde rata essent, ac Scæta.* Dio lib. 56. Callidus hic quoque modus fuit imminuendi potestatem jus dicendi magistratibus, cum omnes, qui Jdictioni præerant, responsa Jctorum pro Jure agnoscere teneantur.

12. *Decessit tandem propectâ jam senectute cum agro corpore fatigaretur, seu morbo extinctus, seu scelere uxoris, quam suspectabant marito demittitur dedisse.* 1. ann. 5.

ARTIC. II.

DE

TIBERIO.

13. *Tiberius sine dubio matris Livie fraudibus imperium adeptus est.* Artibus namq; hujus ab Augusto, filius collega imperii, consors tribunitiæ potestatis sumptus est, & imago ejus signis militaribus exhibita non secus ac Augusti. Hæc quoq; senem maritum aded devinxerat, uti nepotem unicum Agrippam Postumum in Insulam Planatiam projiceret; rudem sanè bonarum artium & robore corporis solidi ferocem, nullius tamen flagitii, ob quod potuerit abdicari, comperit, 1. ann. 3. ad quam vitendum rumores tulere postea rectum

Augustum electis consociis & comite uno Fabio Maximo; multas illic utrinque lacrymas, & signa caritatis, spernq; ex eo, fore, ut juvenis penatibus aviredderetur. Quod Maximum uxori Martia aperuisse, illa Livia, gnarum id Casari. neq; multò post extincto Maximo (dubiùm an quaesita morte) auditos in funere ejus gemitus semet incassantis, quòd causa exitii marito fuisset. Utcunq; se ea res habuit, vix dum ingressus Illyricum Tiberius, ingravescente valetudine Augusti properis matris literis accitur. neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem repererit. actibus namq; custodiis domum & vias seperat Livia: latique interdum nuncii vulgabantur, donec provisus quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem fama tulit. 1. ann. 5.

2. *Primum facinus novi principatus fuit Postumi Agrippæ cadæ, quem ignarum inermumq;, quamvis firmatus animo centurio agrè consecit. Nihil de eâ re Tiberius apud Senatum disseruit. inter privatos familiaribus colloquiis patris iussa simulabat, quibus prescripisset tribuna custodia appesito, ne constaretur Agrippam morte afficere, quandocunq; ipse supremum diem explevisset. Erat hoc artificium tyrannicum, quo Tiberius suam dominationem securam reddere nitebatur; Augustum vero mandasse commentitium, faciens ad avertendam invidiam. Multa quidem sine dubio sevaq; Augustus de moribus adolescentis questus, & exilium ejus Scto sanciretur, suam domum quasi Senatûs imperio subjiciens perfecerat. Cæterùm nunquam odio eò progressus est, ut quenquam suorum juberet occidi. Neq; mortem nepoti pro securitate privigni illaram credibile erat. Propius ergò vero est, Tiberium ac Liviam, illum metu; hanc nonvercalibus odiis suspecti & invisij juvenis eadem festinavisse. 1. ann. 6.*

3. *Cæterùm quamvis defuncto Augusto Tiberius signum pratoris cohortibus ut imperator, literas etiam ad exercitus dedisset, tanquàm ad eptò principatû; cuncta tamen per Consules incipiebat, tanquàm veteri Republicâ, & ambiguus imperandi, ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribunis potestatis prescriptione, post se sub Augusto acceptæ. 1. ann. 7. Nam duo Tiberio pro novo imperio firmando agenda erant, nim ut relinqueret Reipubl. veterem speciem; & ut vocatus electusq; potius à Reipubl. videretur, quam per uxorium Livie matris suæ ambitum, & senili adoptione irrepsisse. Quamvis Tacitus fin. cap. 7. hanc fuisse causam suæ simulationis veram asserat: ut cognosceret, quo erga se primores animo essent, & dum observabat vultus singulorum omnia sinistrè interpretando, quò aliquando vitâ & bonis illos privaret, homines eò magis à novis rebus metum incutendo deterret.*

3. Hoc principe primum è campo comitia ad Patres translata sunt. Nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio principis, quedam tamen studiis tribuum fiebant, neq; populus ademptum sibi jus questus est, nisi vanorumore & Senatus largitionibus ac precibus sordidis exsoluit: libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quam quatuor. Candidatos commendaret, sine repulsa & ambitu designandos. 1. ann. 15. Imminuenda etenim erat Tiberio populi vis & potestas: id quod aliâ ratione fieri non poterat, nisi præcisâ occasione adulandi populo & ambiendi honores: constituit ergò, ne magistratus amplius comitiis in campo Martio celebrari solitis crearentur sed à Senatu. Id quod gratum fuit Senatoribus, ne sordidis precibus honores à populo flagitare tenerentur.

4. Observabat deinde Tiberius Germanicum quem jussu Augusti adoptaverat. Erat enim juveni civile ingenium, mira comitas & diversta à Tiberii sermone, vultu arrogantibus & obscuris. Unde in hunc favor & spes: credebatur enim, si rerum potitus foret, libertatem redditurus. 1. ann. 33. In Tiberio formido, ne Germanicus, in cujus manu multæ legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium quam expectare mallet. 1. ann. 7.

5. Quapropter postquam Germanicus seditiones militum largitionibus composuerat: multaq; præclara contra Germanos gesserat: contigit res orientis turbari: id quod Tiberio haud ingratum accidit, ut eâ specie Germanicum, suis legionibus abstraheret, novisq; provinciis impositum dolo simul & casibus objectaret. Callidum hoc erat Tiberii consilium & Rationi status ipsius conforme. Neq; enim qui ducti gloriæ studio potentes sunt, ut imperium armis & jute præ cæteris petere possint, melius suppressi possint, quam si dolis periculisq; objiciantur, & specie honoris è medio removeantur. Misit proinde Tiberius Germanicum in Orientem eiq; velut in extremas terras relegato adjutorem dedit Pisonem, cujus ut & Plancinæ scelere interceptus immeritâ morte periit.

6. Mortuo Germanico, quò firmaret imperium, misit literas ad Senatum, quibus tribuniciam potestatem Druso petebat. Id enim tummi fastigii vocabulum Augustus repererat, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, actamen appellatione aliquâ cætera imperia præmineret. M. deinde Agrippam socium ejus potestatis, quò defuncto Tiberium Neronem delegerat, ne successor in incerto foret. Sic cohiberi pravas aliorum spes ratus. Quo tunc exemplo Tiberius Drulum statim rei admovebat: cum incolumi Germanico integrum inter duos judicium tenens neutrum alteri præposuisset. 3. ann. 56.

7. Cùm velut successe imperii designato stabilivisset potentiam Tiberius, imaginem antiquitatis Senatui præbebat, postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. Crebrescebat enim gratia: per urbes licentia atq; impunitas affla statumendi. Complebantur templa pessimis servitiis. eodem subsidio oberati adversum creditores, suspectiq; capitalium criminum recepebantur. Igitur placitum, ut mitterent civitates Jura atq; legatos. Magnaq; ejus diei species fuit, quo Senatui majorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam, qui ante vim Romanam valuerant, decreta, ipsorumq; numinum religiones inspexit; libero, ut quondam, quid firmaret mutaretve. 3. ann. 60. Conveniens namq; erat Rationi statûs præsentis tyrannici recens introducti, ut Senatui concederetur actus in liberâ Republ. celebrari (vetus: quò cerneretur imago veteris & nondum planè deperditæ Reipublicæ. Hec causa fuit, quare Tiberius legatos provinciarum apud Senatui agere specie antiqui Juris concederet.

8. C. Asinio C. Antistio CSS. P. C. N. 23. novus Tiberio annus erat composita Reip. furentis domûs (nam Germanici mortem inter prospera ducebat) cùm repente turbare fortuna cepit, se vivere ipse aut se viventibus vires præbere. Initium & causa penes Ælium Sejanum, cohortibus prætoris præfectum. Nimirum nihil tutum nihil securum tyrannis: metuerat Tiberius ne Germanicus filius ipsius adoptivus cæteros liberos naturales excluderet ab imperio, suaq; per hoc fata properarentur: & propterea callidis consiliis studebat eum è medio tollere: quo impetrato sibi satis consultum existimabat. Sed nudando domum suam insidiis majoribus affectantium imperium se exposuerat. Et quia mira fuit Sejanum in evertendo Tiberio calliditas exhibens praxin eorum, quæ superius de Ratione statûs in invadendo imperio docuimus: non abs re erit singula quibus tentavit ad summa progredi ex Cornelii nostri lib. 4. annal. enarrare. Ælius ergo Sejanus Tiberium sibi aded devinxit, ut obscurum erga alios & animum occultare valentem sibi uni incantum întectumque efficeret. Corpus illi laborum tolerans, animus audax, sui obtegens, in alios criminator, juxta adulatio & superbia: (ita enim moratos aulicos esse decet, ut principi humiles cæteris superbos & arrogantes sese exhibeant) palam compositus pudor arguens animum modestum & suâ forte contentum; intus summa adipiscendi libido & fastigium imperatoriam parandi cupiditas. Ejusq; causâ modò largitio & luxus, sæpius industria ac vigilantia, hand minus noxiz, quoties parando regno finguntur. Licet hæc ex se & sua natura talia sint quæ nemini nocere videntur; si tamen velut media quædam pro obtinendâ tyrannide adhibentur, maximis cum damnis con-

jūcta sunt. Vim præfecturæ modicam antea intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo: prætendens, ita simul imperatoris jussa audire posse & vires suas addiscere, ut sciant, quantum his fidere debeant, cives verò norint, quos metuere conveniat. Quod tamen non modò ob fallacias Sejani, sed & metuendas à milite prætoriano seditiones summè perniciosum Tiberio erat. (Miles enim prætorianus otiosus cognoscens vires suas novi quid tentat.) Prætebat etiam lascivire militem diductum & in hospitiiis latitantem: si quid subitum ingruat, majori auxilio pariter subveniri, & sub severiori disciplina eos habitum iri, si vallum statuatur procul urbis illecebris. Ut perfecta sunt castra irrepere paulatim militum animos, horumq; gratiam adeundo, appellando prensare: simul centuriones ac tribunos ipse diligere. (ita namq; obsequentes & fideles sibi habebat). Neque abstinere à Senatu ambiendo & in partes suas trahendo, clientes suos honoribus aut provinciis ornando, facili Tiberio, atq; ita prono, ut socium laborum non modò in sermonibus sed apud Patres & populum celebraret, coliq; per theatra & fora effigies ejus interq; principia legionum sineret. Cæterum plena Cæsaris domus, juvenis filius, nepotes adukti, moram injiciebant ipsi, quo minus obtinere possèt quæ appeteret. Et quia vi tot simul corripere intutum, dolus intervalla scelerum posebat. Placuit tamen occultior via, & à Druso incipere, in quem recenti irâ ferebatur. Nam Drusus impatiens amulii (lente rat enim Sejanum parare sibi potentiam) & animo commotior, orto fortè jurgio intenderat manus Sejanis, & contra tendentis os verberaverat. Igitur cuncta tentanti promptissimum visum ad uxorem ejus Liviam convertere. Hanc ut amore incensus adulterio pellexit. Ee postquam primi flagitii potitus est, neq; fœmina amisissâ pudicitia alia abnuerit: ad conjugii spem, consortium regni, & necem mariti impulit. Atq; illa cui avunculus Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi, seq; ac majores & posteros homine ne quidem in urbe nato scœdabat, ut pro honestis & præsentibus flagitiosa exspectaret. Diligitur venenum, quo paulatim irrepente fortuitus morbus asimularetur. Id Druso datum per Lygdum spadonem. Necato Druso nulla spes successiois, nisi in nepotibus, Germanici nimirum filiis duobus, Druso & Nerone, quos Tiberius Senatui mox recommendabat. Sed Senatus populusque Romanus domum Germanici reviviscere occulti lætabantur. Sejanus verò, ubi videt mortem Drusi inultam interfecto-ribus, sine mœnore publico esse, ferox scelerum animumque ex crimine fumens, & quia primum flagitium ad placitum evenerat, volutare secum, quoniam modo Germanici liberos perverteret, quorum non

dubia successio. Veneno nihil hinc perfici poterat: habebant namque hi Germanici liberi fideissimos pedagogos, nec mater ipsorum Agrippina stupro corrumpi ut Livia poterat. Contumacem ergo ejus & elatum animum insectabatur. Et ne Liviam viduam Drusi, cui matrimonium promiserat, frustrari videretur, componebat ad Cæsarem codicillos, quorum talis forma erat: Benevolentiam patris Augusti & bonis opinionibus Tiberii ita inserevisse, ut spes vocatq; sua non prius ad Deos, quam ad principum aures conferret. Neque fulgorem honorum & ut præ cæteris emineret, unquam precatum: excubias ac labores, ut unum è militibus pro incolumitate imperatoris malle. Attamen quod pulcherrimum, adeptum, ut affinitate Cæsaris dignus crederetur. Et quoniam audiverit, Augustum in collocandâ filiâ equitum Romanorum conditionem non sprevisse, sed cum consultaret, eam nuptum daret, mentionem fecisse etiam equitis Romani: Ita si maritus Livie quaereretur, rationem Cæsar haberet Sejanus, ex affinitate nullam potentiam, nullas opes, sed solam gloriam quaerentis: se renturum esse munus præfecti prætorii, nec deserturum illud esse: satis æstimare, firmari domum adversus iniquas Agrippinae offensiones. Idque liberorum causâ, nam sibi multum superque vitæ fore, quod tali cum principe explevisset. Cæsar verò hoc ipsius propositum dissuadens nihilominus omnem gratiam & benevolentiam pollicebatur. Sejanus metuens ne Tiberius suspicaretur quæ in animo voluaret, aut ex aliis cognosceret, quæ suspicionem movere possent, huc flexit, ut Tiberium ad vitam procul Româ amœnis locis degen-dam impelleret. Quod etiam artibus suis impetravit: quippe Tiberius, ut procul urbe degeret, in Campaniam ivit. Ubi magno in periculo Imperatori fidelem se præbens Sejanus causa exstitit, quare imperator amicitia constantique ejus magis fideret. Tum verò insectabatur Nerone Germanici filium maximum natu, tanquam Tiberii proximum successorem, instigando quoque contra eum Drusum fratrem, spe objectâ principis loci, si priorem ætate etiam odio Tiberii labefactum dimovisset. Atrox Drusi ingenium, super cupidinem potentia, & solita fratribus odia, accendebatur invidia; quòd mater Agrippina Neroni esset propensior. Neque tamen Sejanus ita Drusum fovebat, ut non in eum quoque semina futuri exitii meditaretur, gnarus præferocem & insidiis magis opportunum. Interea Tiberii mater moritur, cujus mors severiori & crudeliori dominationi causam præbuit, nam incolumi eâ, erat adhuc perfugium: quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium; neque Sejanus audebat auctoritati parentis antecire. Tunc velut frenis exsoluti proruperunt, misereque

littera, quibus apud Senatū urgebatur Agrippinæ & Neronis condemnatio: verba inerant meditata asperitatis: sed non arma, non rerum novarum studium, amores juvenum & impudicitiam nepoti objectabat, in nulum ne id quidem confingere ausus, arrogantiam oris & contumacem animum incusavit. Ausa posthæc mirum in modum potentia Sejani, jam & natalem ejus publicè celebrabant, ejusq; imagines colebant. Vix tamen tandem & astu magis ac dolo quam principali auctoritate Tiberius, certior de nequitia ejus redditus eum subvertit. Nam ut à se eum per speciem honoris dimitteret, collegam sibi assumfit in quinto consulatu, quem longo absens intervallo ob id ipsum susceperat. Deinde spe matrimonii cum Liviâ & Tribunitia potestatis deceptum, inopinantem criminatus est. *Sueton. in Tib. cap. 65.* Vocatus ergo Sejanus in Senatū, quasi tribunitiam potestatem jussu Cæsaris accepturus occiditur scelerumq; suorum subitas pœnas dat, cadaverè in gemonias coniecto & per triduum ludibrio habito.

9. *Interfecto Sejano, in amicos ejusdem sevirè, alios statim occidere, alios in carcere detinere, donec supplicationibus irritatus, cunctos, qui carcere atinebantur, accusatos societatis cum Sejano necari juberet, miserandam crudelitatis spectaculum exhibens.* Jacuit enim immensa strages: omnis sexus, omnis ætas, illustres, ignobiles, dispersi aut aggregati, & in acervum coniecti. neq; propinquis aut amicis adfiteri, in lacrymæ mare, ne visere quidem diutius dabatur. Sed circumjecti custodes & in incerorem cujusque intenti corpora putrefacta adfœtabantur, dum in Tiberim traherentur: ubi fluitantia aut ripis appulsa, non cremare quisquam non contingere. Omnia humanitatis officia vi metu sublata erant: quantoque major erat crudelitas, tanto minus concessum erat lugere. *6. ann. 19.*

10. *Drusum deinde nepotem ex Germanico fame enecat, cum hic se miserandis alimentis, mandando è cubili tomento, nonnum ad diem detinuisset. Quo deleto, mox Agrippina mater, cum videret, Tiberium nihil de sevitia remittere voluntate extincta, nisi sinegatis alimentis, adsimulatum est fisis, qui videretur sponte sumptus.* *6. ann. c. 23. & c. 25.*

11. *Mors tyranni crudelissimi hac fuit, cum interclusâ animâ & cessante respiratione creditus esset mortalitatem explevisse: multo grantantum concursu, ad capiendâ imperii primordia C. Cæsar egrediebatur. & repente adfertur, redire Tiberio vocem ac visus, vocariq; qui recreanda defectioni cibus adferrent. Pavor hinc in omnes, & ceteri passim dispersi, se quisq; mœstum aut nescium fingere. Cæsar in silentium fixus à summâ spe novissima expectabat. Macro intrepidus opprimi senem injectis multa vestis jubet discediq; à limine. Sic finivit Tiberius octavo &*

septuagesimo etatis anno. P. C. N. 37. Egregius hic fuit, quoad privatus vel in imperiis sub Augusto fuit; occultus ac subdolus fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere. Idem inter bona malaque mixtus, incolumi matre; intestabilis sævitia sed obrectis libidinibus, dum Sejanum dilexit, timuitve. Postremò in icelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu suo tantum ingenio utebatur.

ARTIC. III.

DE

CAJO CALIGULA.

1. *Cajus Caligula Druso & Nerone fratribus jussu Tiberii hostibus judicatis & occisis solus ex Germanici filii: superstes Tiberio successit, tantàq; cum populi lætitiâ jussu arbitriumq; omnium rerum illi permissum est, ut tribus proximis mensibus supra centum sexaginta millia victimarum ferantur casa.* Nam plerique militum ipsum infantem cognoverant, & universa plebs urbana ob memoriam Germanici patris miserationemque afflictæ domus ei favebat. *Suet. in eod.* Incenderat & ipse studia hominum omni genere popularitatis, damnatos relegatosque restituendo; criminumque, si qua residua ex priore tempore manebant omnium gratiam faciendo. Nil enim magis recommendat principem, quàm si initio imperii emendet, de quibus antecessoris principatu querelæ sunt actæ. Quo principio & axiomate observato etiam Rationes Imperii ab Augusto proponi solitas, sed à Tiberio intermissas publicavit. Tentavit & comitiorum more revocato suffragia populo reddere. Quas ob res inter reliquos honores decretus est ei clypeus aureus; quem quotannis certo die collegia sacerdotum in capitolium ferrent, senatu prosequente; nobilibusque pueris ac puellis, carmine modulato, laudes virtutum ejus canentibus.

2. *Imperium ejus turbant & everterunt vitia 1. Superbia.* Nam parum absuit, quin diadema sumeret, speciemque principatus, quàm Augustus, ne regis vocabulum ipsum exosum redderet, intròduserat, in regni formam converteret. Verùm admonitus, & principum & regum se excessisse fastigium, divinam ex eo majestatem sibi adserere cœpit, templumque numini suo proprium & sacerdotes & excogitissimas hostias instituit. *Sueton. in eod. cap. 22.* Senatores quoque, quosdam summis honoribus functos ad effedum sibi occurrere togatos per aliquot passuum millia, & cœnanti modò ad pluteum modò ad pedes stare succinctos linteo passus est: omnesque reliquos ordines superbè tractavit.

3. *Secundum ipsius vitium, quo in summo imperio infelicitissimè vi-*

xit, confitit in luxuria & prodigalitate. Omnium enim prodigorum ingenia suis sumptibus superavit, commentus novum balnearum usum, portentosissima genera ciborum atque cœnarum, ut preciosissimas margaritas aceto liquefactas absorberet; convivis ex auro panes & obsonia apponeret. Fabricavit & de cedris liburnicas, gemmatis puppibus, versicoloribus velis. Et hoc pacto immensas opes à Tiberio relictas vicies ter millies sestertium i.e. ultra centum milliones non toto vertente anno absumpsit. *Dio lib. 58. fin.* Exhaustusigitur atque egens ad rapinas convertit animum, vario & exquisitissimo calumniarum & auctionum & vectigalium genere. Testamenta, in quibus non erat institutus heres, rescidit, substituens quî dicerent, se audivisse ex defuncto, quod animum habuerit, imperatorem dicendi heredem; eos à quibus heres dictus erat venenatis cupediis enecavit. Auctiones rerum ludicrarum instituit & cives ad emendam adegit, aded ut hisce nonnulli omnibus bonis exuerentur. Vectigalia nova atque inaudita per tribunos & centuriones exercuit, nullo genere rerum aut hominum omisso, cui non tributum aliquid imponeret. Leges de vectigalibus ita proponebat, ut sciri ab omnibus non possent, quo bona caderent in commissum. Lupanar quoque in palatio instituit, distinctisque & instructis pro loci dignitate pluribus cellis, in quibus matronarum ingenuique starent. Ac ne ex lusu quidem alia lucrum spernens, plus mendacio atque etiam perjurio lucrabatur. Edixit & Arenas incunte anno se recepturum: stetitque in vestibulo palatii sui Kal. Januariis ad captandas stipes, quas plenis antecum manibus ac sinu omnis generis turba ferebat. *Suet. in eod. c. 42.*

4. *Tertium vitium fuit intemperantia in re veneranda.* Nam pudicitia neque lux neque alienarum pepercit; pantomimos etiam ditexisse fertur commercio mutui stupri. Cum omnibus suis sororibus stupri consuetudinem fecit. Illustriores foeminas cum maritis ad cœnam vocatas, præterque pedes suos transeantes, diligenter ac lentè mercantium more consideravit, etiam faciem manu allevans, si quæ pudore submitterent. Quoties deinde libuisset, egressus triclinio, cum maximè placitam se vocasset, paulò post, recentibus adhuc lasciviz notis reversus vel laudavit palam vel vituperavit; singula enumerans bona malave corporis atque concubitus. *Suet. in eod.*

5. *Utiq; nihil tyrannici mali deesset, etiam crudelitatem exercuit.* Nam fratrem Tiberium inopinantem, repente immisso tribuno militum interemit. Silanum item socerum ad necem, secundasque novacula fauces compulit. Ad saginam ferarum noxios latitantes accitavit. Multos honesti ordinis, deformatos prius signatum no-

ris ad metalla aut ad viarum munitiones, aut ad bestias condemnavit, aut bestiarum more quadrupes caveâ coërcuit, aut medios ferrâ dissecuit. Parentes supplicio filiorum inesse coëgit. Nec antè satiatuſ est, quàm membra & artus & viscera hominis tracta per vicos atq; ante se congesta vidisset. Tragicum illud subinde jactavit:

Oderint, dum metuant.

Animum quoque remittenti ludoque & epulis dedito, eadem fuit ditorum factorumque sævitiæ. Miles decollandi artifex quibuscunq; è custodiâ capita amputabat. Ita bacchantem atque gaslantem non defuit plerisque animus adoriri. Sed unâ alterâque conspiratione detectâ, aliis per inopiam occasionis cunctantibus, duo consilium communicaverunt perfeceruntque, primas aggrediendi partes Cassio Chæreâ tribuno cohortis pratoris sibi deposcente.

ARTIC. IV.

DE

CLAUDIO.

1. *Claudius maximâ etatis parte transactâ, quinquagesimo etatis anno imperium cepit, quamvis mirabili casu.* Nam auditâ cæde Caligulæ, cum sese abdidisset, latentem casu offendens miles gregarius extraxit, & præ metu ad genua sibi accidentem, Imperatorem saltavit. Postea læsticæ impositus, tristis ac trepidus miserante obviâ turbâ, quasi ad pœnam raperetur insons, in castra delatus fidemque militis præmio pigneratus est. *Suet. in eod. c. 10.*

2. *Nocere imperio ipsius 1. imprudentia & hebetudo ingenii, que efficiebant, ut uxoribus libertisq; additus, non principem se, sed ministrum ageret.* *Sueton. in eod. cap. 29.* Nam compendio cujusque horum, vel etiam studio ac libidine, honores exercitus, impunitates, supplicia largitus est: & quidem insciens plerumque & ignarus. Posidem Spadonem Bricanico triumpho inter viros militares hastâ purâ donavit. Felicem Judææ præposuit trium reginarum maritum. Narcissum & Pallantem decreto Senatus non præmiis modò ingentibus, sed & questoriis pratoriisque ornamentis ornari passus est. Uxorum verò prima Messallina multa ipso inscio crudelia perpetravit facinora. Poppææ perniciem festinavit, subornatis qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent; adèd ignaro Cæsare, ut paucos post dies epulantem apud se maritum ejus Scipionem percontaretur, cur sine uxore discubisset? *11. ann. 2.* Unde natus in eum contemptus. Nam non modò cives sed & Messallina ipsum vilipenderunt. Asiaticus mori iussus dixit, se honestius calliditate Tiberii vel impetu Caji Cæsaris periturum fuisse, quàm quod fraude muhebri & impudico

Vitellii ore caderet. 11. ANN. 3. Messallina verò uxor neglecto marito deperire Silium iuventutis Romanæ pulcherrimum; non furtim sed multo comitatu ventitare domum Silii, ipsi si prodiret in publicum adesse, largiri opes, honores; postremò, velut imperium à Claudio in Silium esset translatum, servi, liberti, paratus principis apud aduleterum vilebantur. 11. ANN. 12. Secuta sunt, quæ fabulosa videntur, ut Silius cum Messallinâ uxore principis matrimonium publicè Romæ contraheret, inter convivas discumberet, oscula, complexus, noctem denique licentiâ conjugali ageret: non audentibus ministris auxilium id proderet Claudio, reputantes hebetem eum & uxori devinctum, multasque mortes jussu Messallinæ patratas. 2. ANN. 28. Nec dedisset adultera pœnas, nisi Narcissus mortem eidem accelerasset. 11. ANN. 29. & seqq. Dimotâ Messallinâ Agrippinam duxit fratris filiam, decretum prius postulans à Senatu, quò iustæ inter patruos fratrumq; filias nuptiæ etiam impostæ statuerentur. Versa ex eo civitas, & cuncta scæminæ obœdiebant, non per lasciviam, ut Messallina, rebus Romanis illudenti, additum quasi & virile servitium. Præ se enim ferebat Agrippina severitatem & arrogantiam: nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret: Insatiabilis in eâ cupido habendi excusabatur, quod sine magnis opibus sumptibusque imperium administrari non posset. 12. ANN. 7. Ipsa namq; non mariti honore sed suo nomine & genere particeps imperii esse volebat. 12. ANN. 37. fin. Hujus artibus stupidus homo etiam persuasus est, ut Domitium filium ejus suum privignum adoptaret: Instigaverat enim Pallantem Agrippina, quem stupro sibi obstrictum reddiderat, ut stimularet Claudium, consuleret Reipublicæ, Britannici filii sui pueritiam robore circumdaret. Sic apud D. Augustum, quanquam nepotibus subnixum, viguisse privignos; à Tiberio, supra propriam stirpem, Germanicum adsumptum; se quoq; accingeret juvene, partem curarum capesituro. Quibus evictus biennio majorem natu Domitium filio anteposuit. Rogataque lex, quâ Domitius in familiam Claudiam & nomen Neronis transiret. Nemo tunc adeò expers misericordiæ fuit, quem non Britannici fortuna mœrore afficeret. 12. ANN. 25. & 26. Nero vigesimo ætatis anno Consulatum iniit, spectabat hunc populus decore imperatoris, Britannicum puerili habitu. 12. ANN. 41. Prodidit verò & Claudius suam imprudentiam sermonibus, cum sæpè ita loqueretur, ut nec quis nec inter quos, quoque tempore ac loco verba faceret scire ac cogitare existimaretur. Suet. in eod. cap. 40.

3. Cetera vitia, quæ imperium ipsum evertens poterant fuerunt scilicet & intemperantia; sed non tanta quanta in Caligulâ. Nam, quod

Intemperantiam attinet, nunquam trichinio abicescit, nisi dissentius ac madens; & ut statim supino ac per somnum hianti pinna in os inderetur ad exonerandum stomachum. Libidinis quoque in foeminas fuit profundissimæ, marium tamen omninò expers. *Suet. in eod. cap. 32.* Sangvinarium sævumq; fuisse indicat, quòd tormenta quæstionum sine dilatione exigeret & ipse aspiceret.

4. *Hoc autem proprium sibi habuit vitium, quòd esset timidus ac diffidens.* Nam neq; convivia facillè inire ausus est, nisi ut speculatores eum lanceis circumstarent, militesq; vice ministrorum fungerentur. *Suet. cap. 35.*

5. *Nullà in re prudentem se quàm in Censorio munere exhibuit.* Gesit enim censuram diu intermissam non horridè. Oblatum enim adulteriis & corruptelis famosum, nihil amplius quàm monuit, ut aut parcius ætulatæ indulgeret aut certè cautius: addiditq;: Quare enim ego scio, quàm amicam habeas? Scilicet noverat, in hoc homine vitis immerso nihil aliud impetrari posse, quàm ut disceret vitia occultare, ne publicè peccando scandalo esset. It. cum orantibus familiaribus dempsisset cuidam appositam notam, lituram tantem exlituram addidit. *Suet. cap. 36.* Sic famosos probris quonam modo Senatu depelleret anxius, mitem & recens repertam, quàm ex prisca severitate rationem adhibuit; monendo, secum quisque de se consultaret, peteret jus exuendi ordinis, facilem ejus rei veniam, se motos Senatu & excusatos non distincturum: ut Judicium censorum ac pudor spontè cedentium permixti, ignominiam mollirent. Ob ea Vipsanius Consul retulit, Patrem Senatûs appellandum esse Claudium, quippe promiscuum patris patriæ cognomentum: nova in Rempubl. merita non usitatis vocabulis honoranda. Sed ipse cohibuit Consulem ut nimium assentantem.

6. *In Jure dicendo autem plus diligentia & sedulitatis quàm prudentia adhibuit.* Nam Jus & Consul & extra honorem laboriosissimè dixit, etiam suis suorumq; diebus toleantibus. nonnunquam antiquus quoq; festis & religiosis. Sed in cognoscendo & decernendo mirâ fuit animi varietate, modò circumspexus & sagax, modò inconsultus ac præceps, nonnunquam frivolus amentiq; similis. *Suet. in eod. cap. 14. & 15.* Ridiculum inter alia est, quòd aliquando ita pronuntiavit, secundum eos se sentire qui vera proposuissent. Simplicitas quoque & credulitas effecit, ut causidicis qui his abutebantur paterfere materia prædandi; nec quicquam publicæ mercis, tam venale esset, quàm advocatorum perfidia: adeò ut Samius insignis eques Romanus quadringentis annorum millibus Sullio datus & cognitâ præter-

neque in domo ejus incubuerit, & Patres consurgerent legem Cinciam flagitantes, quæ cavetur antiquitus, nequis ob causam orandam pecuniam domumve accipiat. Id quod tamen contradicentibus advocatis Patres obtinere non potuerunt. 11. ann. 5. & seqq.

7. Profuit quoque, quod Claudius ipse Jus dixit ad potentiam Imperatorum augendam, prætorum & aliorum, qui sibi solis Romæ Judicia arrogabant, minuentem: laudemque acquisivisset hoc ipso Claudium, nisi rursus quid immiscuisset, quod aliquid in ipso arguisset imprudentia. Nam D. Augustus apud equestres qui Ægypto præfiderent, lege agi, decretaque eorum perinde haberi jusserat, ac si magistratus Romani constitissent: mox alias per provincias, & in urbe pleraque concessa sunt, quæ olim à prætoribus noscebantur. (Callida hæc fuit ratio Augusti, prætorum circa Jdictionem potentiam imminuendi.) Claudius autem, omnem & civilem & criminalem Jdictionem in se trahens, omne jus non modò ipse dixit, sed & suis procuratoribus dicendi facultatem dedit (constituit enim & Scro cavit, parem vim rerum habendam à procuratoribus suis judicatarum, ac si ipse statuisset), de quo toties seditione aut armis certatum in liberâ Republ. erat. Imprudentiæ opus ignominiamque afferens, quòd libertos procuratores suos, quos rei familiari præfecerat, sibiq; & legibus adzquaverit. 12. ann. 60.

8. Agrippina uxoris dolis veneno extinctus, ut eò maturius in Imperio succederet Nero, quem adoptaverat, & ut ipsa regimini eò magis interesse posset. Cùm enim in magnâ curarum mole Claudius adversâ valetudine corriperetur, refovendisque viribus Sinuessiam peteret: Agrippina sceleris olim certa & oblata occasionis propera, nec ministrorum egens de genere veneni consultavit: ne repentino & præcipiti facinus proderetur; si lentum & tabidum dilexisset, ne admotus supremis Claudius & dolo intellecto ad amorem filii (Britannici) rediret. Exquisitum aliquid placebat, quod turbaret mentem, & mortem differret. Sed cùm venenum à Locustâ ad hoc præparatum, solutâ alvo Claudii, debitum non sortiretur effectum; Agrippina Xenophontem medicum adhibuit, qui tanquam nifus evomentis adjuvaret. pinnam rapido veneno illitam faucibus ejus demississe creditur: hæc ignarus, summa scelerâ incipi cum periculo, peragi cum præmio. 13. ann. 67.

ARTIC. V.

DE

NERONE.

1. Nero callidis Agrippina matris suæ artibus adeptus est imperium, hæc namque sua Pallante, qui Claudium persuaderet, effecit, ut hic te-

posito suo filio Britannico Neronem adoptaret, 12. ANN. 25. Deinde inter mortem Claudii, quem veneno extingui curaverat, res firmando Neronis imperio composuit, dum velut dolere victa & solaria conquirens amplexu Britannicum teneret ac variis artibus demoraretur, ne cubiculo egrederetur; donec foribus palatii repente diductis, comitante Burrho Nero exiret ad cohortem, quæ more militiæ exhibitis aderat. Ubi monente præfecto festis vocibus exceptus & lætice inditus castris illatus & postquam donativum promiserat, Imperator salutatus est. Sententiam militum secuta sunt Patrum consulta.

2. *Initium Imperii ejus latum, quamdiu à Senecâ & Burrho patiebatur regi.* Nam suasu matris superba statim itum fuisset in caedes, nisi Afranius Burrhus & Annæus Seneca obviam ivissent. Hi enim rectores Imperatoris juventæ & pari in societate potentiæ concordēs diversâ arte exæquo pollebant. Burrhus militaribus curis, & severitate morum; Seneca præceptis eloquentiæ & comitate honestâ, juvenes invicem, quò facilius lubricam principis ætatem, si virtutem asperraretur, voluptatibus concessis retinerent. Certamen his utrisque unum erat contra ferociam Agrippinæ. Horum suasu ductaque, peractis ob mortem Claudii tristitiæ imitamentis, Nero curiam ingressus, & de auctoritate patrum & consensu militum præfatus, consilia & exempla capessendi egregiè imperii memoravit. nec juventam armis civilibus aut domesticis discordiis imbutam; nulla odia, nullas injurias, nec cupidinem ultionis asferre. Tum formam futuri principatus præscripsit, ea maxime declinans, quorum recens flagrabat invidia. Non enim senegotorum omnium judicem fore (quod Claudius fecerat) ut clausis unam intra domum accusatoribus & reis, paucorum potentia grassaretur. Nihil in penetibus suis venale, aut ambitioni pervium. discretam domum & rempublicam, teneret antiqua munia Senatus. Consulibus tribunalibus Italia & publicæ (Senatoris) provinciæ assisterent. Illi (Consules) Patrum aditum præberent; se mandatis exercitiis consulturam. Hoc Seneca utens axiomate, quod supra tradidimus, eum qui imperium recens suscipit non melius pro captandâ benevolentia sibi consulere posse, quam si simulet fugam eorum, quibus antecessores in imperio sibi odium pararunt. Ut verò dictis fides esset, etiam arbitrio Senatûs statuere de multis rebus permisit. Quin cum ipso & Antistio CSS. in acta principum jurarent magistratus; in sua acta collegam Antistium jurare prohibuit: magnis Patrum laudibus, ut juvenilis animus levium quoque rerum motu sublatus majores continuaret. 13. ANN. 11. Mauebatur ergo quadam sub Nerone veteris Reipublicæ imago. Prohibiti namque à Sen-

nam sunt tribuni, cum inter Vibullium prætorem, & plebei tribunum Antistium certamen ortum esset, jus prætorum & Consulum præripere, aut vocare ex Italiâ eum quibus lege agi posset. Addidit L. Piso Consul designatus, ne quid intra domum pro potestate animadvertent; neve multam ab iis dictam Quæstores ærarii in publicas tabulas ante quatuor menses referrent: medio temporis contradicere liceret, deque eo Consules statuerent. Cohibita arctius & Ædilium potestas, statutumque, quantum curules, quantum plebeji pignoris caperent vel pœna irrogarent. 13. ANN. 28.

3. *Turpavit imperium opus 1. Agrippina mater suâ superbiam & vngandi libidine.* Hæc namque cunctis malæ dominationis cupidinibus flagrans speciem libertatis Senatui concessam eripere nitebatur. 13. ANN. 28. Quin & legatis Armeniorum causam gentis apud Neronem orantibus, ascendere suggestum imperatoris, & præsidere simul parabat; nisi cæteris pavore defixis, Seneca admonuisset, venienti matris Nero occurreret. Ita specie pietatis obviam itum dedecori. Ignominiosum enim erat tanto imperio a fœminâ regi. Ad eò autem intentus imperio fuit, ut denegante eidem hoc filio; undique pecuniis in subsidium corripere, tribunos & centuriones comiter exciperet; nomina & virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore haberet, quasi quæreret ducem & partes. Quibus motus Nero eam prælatio iussit exire, ne cœtu salutantium frequentaretur. 13. ANN. 28. Tradit Cluvius, referente Tacito 14. ANN. 2. Agrippinam retinendam potentis eò provecam, ut medio diei, cum id temporis Nero per vinum & epulas incalesceret, offerret se sæpius temulento comtam & incesto paratam. Jamque lasciva oscula, prænuntias flagitii blanditias annotantibus proximis perfectum tandem illud fuisse: nisi Seneca contra maternas illecebras subsidium ab A&æ libertatâ, quam imperator deperibat, petivisset. Igitur Nero vitare secretos ejus congressus; prægravemque & intoleraibilem ratus occidere constituit. Idque cum Anicetus libertus arte clandestinâ se perfecturum promississet, navem posse componi docens, cujus pars ipso in mari soluta per artem effunderet ignaram; placuit principi solertia. 14. ANN. 3. Sed cum fractâ nave faucia levi ictu evasisset, missis à Nerone percussoribus multis vulneribus confecta est. Hoc parricidio Nero matrem à societate Imperii removit; antea in contemptu exhibere in maximo odio.

4. *Secundò perniciem Neroni attulit, quòd artem imperandi negligens imprudentem & vanum sese exhibuerit.* Nam primus hic assensu eloquentiâ uti coactus est. Dictator quippe Cæsar summis oratoribus

bus, Hortensio & Ciceroni, æmulus, & Augusto prompta ac profuens, quæ deceret principem, eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat, quæ verba expenderet, tum validus sensibus aut consulto ambiguus. Etiam C. Cæsaris turbata mens vim dicendi non corripit. Nec in Claudio, quoties meditata dislereret, elegantiam requireres. Nero puerilibus statim annis vividum animum in alia detorsit. Celare & pingere, cantus aut regimen equorum aurigando exercere. *13. ann. 3.* Unde prolapsus in vana scdam exercuit libidinem & petulantiam. Namq; itinera urbis, & lupanaria & diverticula veste servili in dissimulationem sui compositus pererrabat, comitantibus qui raperent ad venditionem exposita, & obviis vulnera inferrent; adversus ignaros adeo, ut ipse quoque acciperet ictus, & ore præferret. Deinde ubi Cæsarem esse, qui grassaretur, pernoctuit, augebantur injuriæ adversus viros foeminasq; insignes, & quidam simili licentiâ, sub nomine Neronis, inulti propriis cum globis eadem exercebant, & in modum captivitatis, quasi expugnata urbe, nox agebatur. *13. ann. c. 25. Suet. in tod. c. 26.* Vetus quoque illi desiderium erat aurigarum Circensium more quatuor equos agitare, nec minus scdam studium citharâ histrionum in modum canere cum cœnaret. Nec tum contineri poterat; cum Senecæ ac Burrho vitum, ne simul & in circo & in scenâ se prostitueret, alterum horum concedere. Clausumque valle Vaticanâ spacium, in quo equos regeret, haud promiscuo spectaculo, mox ultrò vocari populus Romanus. laudibus extollere, ut est vulgus cupiens voluptatum, & sic eò princeps trahat, latum. Cæterum evulgatus pudor non satietatem, ut rebantur, sed incitamentum artulit. ratusque dedecus amoliri, si plures scdasset, nobilium familiarum posteros, egestate venales in scenam deduxit. His non contentus in scenam quoque, ut citharâ cantaret, prodire constituit. Et quamvis Senatus propinquo jam lustrali certamine, ut dedecus, quod ipse sibi parabat, averteret, offerret Imperatori victoriam cantus, adjiceretq; facundia coronam, quæ ludicra deformitas velaretur: Nero tamen nihil ambitu, nec potestate Senatûs opus esse dictitans, se æquum adversus æmulos & religione Judicum meritam laudem assecuturum, primò carmen in scenâ recitat: mox flagitante vulgo, ut omnia studia sua publicaret (hæc enim verba dixere) ingreditur theatrum, omnia sedulo observans, quæ solebant citharædi; ne sessus resideret, ne sudorem, nisi eâ, quæ indutus erat, veste detergeret; ne inter canendum spueret vel mungeret nares. Postremò flexo genu adorans populum & manu basia jactans sententias Judicum opperiebatur, ficto pavore. Et plebs quidem urbis personabat certis modis,

plausaque composito letata, quia parum curabat publicum flagitium. Sed qui remoris è municipiis iis partibus Italiæ habitabant, quibus adhuc prisca severitas vigeat; quique per longas provincias lascivie in experti officio legationum, aut privata utilitate advenerant; afficiebantur incredibili pudore, adeò ut ad spectum haud tolerare, multò minus applaudere possent. (Diximus autem supra ejusmodi pudorem trahere subditos ad dejiciendos ab Imperio principes.) 16. ANN. 6. 4. & 5. Refertur à Xiphilino, Teridaten, cum à Nerone creatus Armeniæ rex, vidisset eum publicè citharà canentem, eundem statim vili pendisse, Corbulonem contra laudasse, hoc tamen in eodem reprehensio, quòd talem dominum ferret. Singulare quoque vanitatis specimen exhibuit Nero, cum Cefellius Bassus, origine Pœnus, mente haud integrà, somnium pro vero venditans, narraret ipsi, repletum in agro suo specum altitudine immensâ, quo magna vis auri congereretur, non in formam pecuniæ, sed rudi & antiquo pondere. Massas quadratas instar lapidum ibi jacere; easq; tot seculis absconditas, ut præfenti felicitati inservirent. Igitur Nero, non auctoris, non ipsius negotii fide satis inspectâ, nec missis visoribus per quos nosceret, an vera affererentur (id quod imprudentium proprium supra ostendimus) auget ultrò rumorem; mittitque qui velut partam prædam adveherent. Dantur triremes & dilectum navigium juvanda festinationi. Gliscebatur interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi prolatis, quas multos per annos prodigeret. Quir & inde jam largiebatur. Et divitiarum expectatio inter causas pauperatis publicæ erat. Sed Bassus agnoscens tandem suum errorem, & ipse miratus, quòd tam diu vanis somniis passus fuerit se decipi, pudore stultitiæ & metu Neronis seipsum interfecit. 16. ANN. 6. 1. 2. & 3. Aliud quoq; suæ imprudentiæ testimonium edidit, quo ostendit, se modum prosperis & adversis letandi dolendive ignorare. Nam natam sibi ex Poppæâ filiam ultra mortale gaudium accepit (cum debuisse attendere, natum sibi esse hominem, qui mori posset & ob hoc lætitiæ temperare) appellavitq; Augustam, dato & Poppææ eodem cognomento. Mortuâ postea infante, ut lætitiæ ante, ita nunc mœoris immodicus egit. 15. ANN. 23.

3. *Contemptum præterea & ignominiam ipsi peperit impudicitia & in seclandis vagis libidinibus intemperantia.* Nam abhorrens ab Octaviâ uxore nobili & probitatis spectatæ, quia illicita apud eum prævalebant, delapsus est in amorem libertæ, cui vocabulum Acte, metuebaturque ne in supra feminarum illustrium prorumperet, si illâ libidine prohiberetur. 17. ANN. 12. Mox alia femina haud minoris inf-

mix majorum Reipubl. malorum initium fecit Sabina Poppæ, quæ famæ nunquam parcens maritos & adulteros non distinxit. nec cujusquam amoris capta & ipsa indulfit. Unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transtulit. Hanc Otho adulterio pellexerat, ut divortium à Rufo Crispino faceret; prostituens postea ut leno eandem imperatori, quò sibi potentiam conciliaret. Sed Imperator blanditiis feminae illectus Othone[m] ab urbe removit & Lusitaniæ præfecit. 13. ann. 45. & 46. Mox Cornelio Syllâ, quem suspectabat 13. ann. 47. & Plauto, à quo vivente metuerat, ne ad eundem velut ex Juliâ familiâ natum populus & miles indignari deficerent, interemptis, nuptias Poppæ ob ejusmodi terrores dilatos posito metu paravit, exturbando Octaviam velut sterilem & adulterium servile ipsi objiciendo: quam etiam paulò post mori jusfit, 14. ann. 49. & seqq. Gliscere hinc Romæ flagitia & infamia, nec ulla à conditâ sædior hominum corruptiorque colubivies existerat. Vix enim artibus honestis pudor retinetur; nedum inter certamina vitiorum, pudicitia, aut modestia, aut quicquam boni moris reservaretur. 14. ann. 15. Horrendum relatu[m] est quod narrat Tacitus 15. ann. 37. de epulis in stagno Agrippæ preparatis. Crepidinibus (ripis) stagni, inquit, lupanaria adstant illustribus sceminis completa. & contra scorta visabantur nudis corporibus. Jam gestus motusq; obsceni. Ipse per licita & illicita (naturales & præternaturales coitus) sædatus, nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret; nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege, cui nomen Pythagoræ fuit, in modum sollennium conjugiorum denupsisset. Inditum Imperatori velum, quo nuptæ uti solebant. Missi auspices duo & genialis torus, & faces nuptiales; cuncta denique spectata, quæ etiam in sceminâ nox operit. voces quoque & ejulatus vim patientium virginum Imperator imitatus est. Suet. in eod. c. 29.

6. *Crudelissimam quoq; maximam exercuit, quâ cuncto populo exorsu redditus est.* Nam fratrem Britannicum 13. ann. 15. matrem Agrippinam, ut n. 3. h. artic. fin. à nobis narratum est, uxorem Octaviam, quod præc. n. dictum; Senecam denique præceptorem suum occidi jusfit. 15. ann. 62. Sævit quoque in Christianos; cum enim dolo ipsius, condendæ novæ urbis & cognomento suo appellandæ (Neronianam enim volebat appellari) gloriâ querens, Romam incenderet; nec ullis largitionibus aut deum placamentis efficere posset, quò minus justum ab ipso incendium crederetur: abolendo rumori subdidit reos & quæ sitisissimis pœnis affecit Christianos. Pereuntibus addidit Indibria, ut ferarum tergis contectis laniatu canum interirent; aut crucibus affixi, aut flammandi; atq; ubi defecisset dies, in tulum noctur-

nocturni luminis urerentur. 15. ann. 44. Secura postea ingens multitudo clarorum Romæ virorum, quos dum enarrat Tacitus, in hæc prorumpit verba: 16. ann. 16. *Etiamsi bella externa & obitas pro Reipubl. mortes tantâ casuum similitudine (paritate mortium) memorarem, meq; ipsum satietas cepisset, aliorumq; tadium expectarem, quamvis honestos civium exitus, tristes tamen & continuos assernantium. At nunc patientia servilis (quod cives Romani tam serviles fuerint, & patienti animo mortem jussu ejusmodi bestię obierint, nec illum potius è medio sustulerint) tantumq; sanguinis domi perditum & sine utilitate Reipubl. profusum fatigant animum & mœsticia restringunt. Neq; aliam defensionem ab iis, quibus ista noscentur, exegerim, quàm ne oderim tam segner percutentes (quòd non ex odio erga eos quid de his hìc dixerim, etiam in mortuos invehendo, propterea quod instar pecorum se mactandos serviliter exhibuerint) Ira illa numinum in res Romanas fuit, quam non ut in cladibus exercituum aut captivitate urbium semel editam transire licet. Quid ergò prodest latissimum imperium, Reipublicæ non benè institutæ? Vani fuère Romani foris gloriam affectantes, domi servientes.*

7. *Tanta tamq; immensa libido, impudicitia, crudelitas & contemptissima vanitas & potulantia sine seditionibus & tumultibus consistere dand potuit.* Facta enim Silio Nerva & Attico Vestino CSS. conjuratio, in qt am certatim nomina dederunt Senatores, eques, miles, sceminz etiam cum odio Neronis, tum favore erga Pisonem, quem in locum Neronis substitutum volebant. 15 ann. 48. Omnes enarrate, qui conjurationi interfuerunt, nimis longum foret. eos tantum commemorabimus, de quibus constat, quæ ipsos causa impulerit. Et Lucanus Annæus, Plautiusq; Lateranus vivida odia intulère. Lucanum incendit quòd famam carminum ejus premebat Nero, ipse se volens his ostentare; Lateranum nulla injuria, sed amor Reipubl. sociavit. Quinctianus molli corpore & à Nerone probroso carmine diffamatus contumelias ultum ivit. Cæteris spes ex novis rebus petebatur. Præcipua conjuratorum fiducia in Fenio Rufo præfecto prætorii videbatur, quem vitâ famâque laudatum per lævitiam impudicitiamque Tigellinus in animo principis anteibat, fatigabatq; criminationibus, ac sæpè in metum adduxerat, quasi adulterum Agrippinæ, & desiderio ejus ultioni intentum. Omnia ad interimendum Neronem præparata; mirum quàm inter diversi generis, ordinis, ætatis, sexus, dices, pauperes taciturnitate omnia cohibita sint, donec proditio cœpit è domo Scevini. Detectâ conjuratione auctoresque sociiq; pœnis subiecti. Inter cæteros Subrius Flavius tribunus inter-

rogatus à Nerone, quibus causis ad oblivionem sacramenti processisset? Amaveram te, aiebat, nec quisquam tibi fidelior militū fuit, dum amari meruisti. odisse cœpi, postquam *parricida matris & uxoris, auriga, histrio & incendiarius* exististi. 15. ann. 68. - Proximum constantiæ exemplum Sulpicius Asper centurio præbuit. perecontanti Neroni, cur in eadem suam conspiravisset? breviter respondens: *Non aliter eos flagitiis ejus subveniri posse.* Hæc tamen ipsum à malitiâ suâ non abstinébant. Jam enim nimis altas in ipso radices vitia egerant.

8. *Talem principem paulo minus XIV. annos perperam orbis, tandem destituit.* Nam Julius Vindex prætor Galliarum, cum provincia, cui præerat, multis exactioibus ad incitas propemodum reduceretur, Galbam qui Hispaniis præerat concitabat. Nunciatâ omnium exercituum defectione, literas præsenti sibi redditas concerpfit, mensam subvertit, & sumpto à Locustâ veneno in auream pyxidem condito ad classem præparandam Ostiam contendit. tribunos centurionesque prætorii de fugæ societate tentavit. Sed partim tergiversantibus, partim aperte detrectantibus, uno verò etiam proclamante

Usque ad eone mori miserum est?

varia agitavit, P arthosne an Galbam supplex peteret, an atratus prodiret in publicum, proque rostris, quantâ maximâ posset miseratio-
ne veniam præteritorum precaretur: ac nî flexisset animos, vel Ægypti præfecturam concedi sibi oraret. Sed deterritus, ne priusquam in forum perveniret, discerneretur, cum ab omnibus desertus esset & comperisset, se hostem à Senatu judicatum, & quari ut puniatur more majorum; moxq; appropinquantibus equites, quibus vivus attraheretur sensisset, ferro semetipsum interfecit.

M E M B R. II.

D^s

IMPERATORIBUS QUI POST NERONEM ULTIMUM EX
FAMILIA CÆSARUM IMPERARUNT, ET ROMA VEL
ITALIA ORIUNDI FUERUNT.

ARTIC. I.

D^s

G A L B A.

B. *Mortuo Nerone vulgatum arcanum imperii, posse principem alibi, quàm Rome fieri. Tacit. i. Hist. 4.* Nam cum ex Cæsarum familia oriundi dominarentur, unius familiae quasi hereditas fuit populus Romanus consensu Patrum collata. Postquam verò proge-
nics

nies Caesarum in Nerone defecit, cœperunt milites intelligere, pene se potestatem creandi Imperatores esse. Quo ipso dignitas Senatûs planè evulvit.

2. *Imperium adeptus est Galba nullo gradu coningens Caesarum domum; sed haud dubiè nobilissimus, magnâq; & vetere prosapia; exorsus tamen & spectus ab nimiam parsimoniam & senectutem cum nimia severitate committam.* Miles namq; urbanus longo Caesarum sacramento imbutus (Caesarum enim familiam venerari & colere à tam plurimis annis didicerat) & ad desituendum Neronem arte magis & impulsu, (quod alter alterum desicentem sequeretur) quàm suo ingenio tractus, postquam non dari donativum sub nomine Galbæ promissum videret, pronus ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini præfecti imperium sibi molientis agitatur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus. Sed quamvis capite defectionis ablato, mæcebat plerisque militum conscientia; nec deerant sermones senium atq; avaritiam Galbæ increpantium. Laudata olim & militari famâ celebrata severitas ejus metum injiciebat veterem illam disciplinam ferre recusantibus, atque ita XIV. annis à Nerone asvescatis, ut haud minus vitia principum amarent, quàm olim virtutes verebantur. 1. *Hist. 5.* Tum verò & plebi & militi etas Galbæ irrui & fastidio erat; assuetis juventæ Neronis, & Imperatores formâ ac decore corporis, (ut est mos vulgi) comparantibus. 1. *Hist. 7. fin.* Huic Galbæ avaritiæ accedebat libertorum, quibus ille obnoxius erat, summa avaritia: hi enim cuncta venalia habebant. Servorum quoque manus avidæ, & tanquam apud senem festinantes. Eratq; aded domus Galbæ non sanctior ac Neronis, talis tamen cni minus condonaretur. Ita enim Tacitus 1. *H. 7.* ait; *Eadem nova aula mala, aequè gravia, non equò excusata.*

3. *Parsimonia nimia accessit crudelitas, quâ in principio imperii inversum sese reddiderat.* Nam cum in itinere esset accepturus Romæ imperium multa millia hominum quorum in numero inauditi & indefensi tanquam innocentes perierunt. Introitusque ejus in urbem, trucidatis tot millibus, infausus omine, atque ipsi etiam, qui ministerium in occidendis iisdem præbuerant formidolosus? Ita statim initio Imperii ingens novis rebus præbita materia, ut non in unum aliquem prono favore, isa audenti parata. Tacit. 1. *H. 6.* (i. e. cum omnes qui sub imperio erant parati essent ad rebellandum, nec hætenus certum quendam haberent quem singulari favore præ cæteris prosequerentur & Galbæ opponerent, dabatur occasio cuicumque sese offerre) nec facile postea erat Galbæ favorem sibi recuperare. Nam *inverso semel*

principe seu bene seu male facta premunt. (i. e. quicquid agat princeps, qui initio statim principatus incepit in odio esse semper populus id in malam partem interpretatur.)

4. *Maturavit quidem Galba, postquam audierat, superioris Germania legiones imperatorem alium flagitare, suum imperium adoptione Pisonis firmare; sed sine fructu id fecit. Nam causa motuum hac adoptione non tollebat sed augebatur; quia elegerat Pisonem vultu habituque moris antiqui & de virtutibus bene judicantibus severum, deterius interpretantibus tristem & austerum, adeoque moribus, ob quos in odio erat apud milites sibi similem: milites autem desiderabant alterum quendam Neronem. Potuisset & hoc corrigi liberalitate aliquâ exiguâ: sed cum nullum donativum militibus daretur, per eos mœstitia ac silentium cum Pisonem in concione adoptaret, tanquam usurpatam etiam in pace donativi necessitatem bello perdidissent. Scilicet nocuit antiquus rigor & nimia severitas, cui tunc nullus Imperator etiam fortissimus & qui terrori militibus esset amplius par esse poterat, nedum decrepitis ille senex.*

5. *His atq; talibus effecit Galba, ut à milite sentiente in suâ manu imperium esse, & propterea veterem rigorem ducum respiciente miserè trucidaretur. Nam cum Otho, de quo seq. art. dicitur, favore militum salutatatus esset Imperator, Galba in foro miserè periit: fœdè namque crura brachiaque (nam pectus lorica tectum erat) laniavère, pleraque vulnera, feritate & sævitiâ trunco jam corpori adjecta. Caput per linas calonesque suffixum, laceratumque postera demum die repertum, & cremato jam corpori admixtum est. Hunc exitum habuit Galba tribus & septuaginta annis, quinque principes prosperâ fortunâ emerit sus, & alieno imperio felicior quam suo. t. H. 49. Major privato visus, dum privatus fuit, & omnium consensu capax imperii, nisi imperasset.*

ARTIC. II.

DE

O T H O N E.

1. *Otho natura & moribus similis Neroni, etiam beneficio horum huic familiaris redditus amicus eidem in amore & propria uxoris mœchus existens specie honoris in Lusitaniam remotus est. Exstitit namque hic à primâ adolescentiâ prodigus, ac procax, adeo, ut sæpè flagris objugaretur. Ferebatur & vagari noctibus solitus; atque invalidum quemque obviorum vel potulentum corripere; ac dissentio sago impositum in sublime jactare. Eratque adeo homo petulans, luxuriosus, sævus, audax. Post patris mortem libertinam aulicam gratiosam,*

quò efficacius coleret, etiam diligere simulavit, quamvis animum ac penè decrepitam. Per hanc insinuatùs Neroni, facillè summum inter amicos locum tenuit congruentiã morum, (Cujus ratio tradita part. 3. cum de amicitia ageremus) *Suet. c. 2.* Sabinam Poppæam agentem in matrimonio Rufi Crispini pellexit juventã ac luxu, & quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. Nec mora quin adulterio matrimonium jungeretur. Cæsarem post irritamentis ad uxoris suæ amorem traxit; quem tamen mox rivalem non æquo tulit animo. Dejicitur ergò familiaritate suetã, post congressu & comitatu; & postremò ne in urbe æmulatus ageret, provinciæ Lusitaniz præficitur. unde distichon:

Cur Otho mentito sit quæritis exul honore?

Uxoris moechus cœperat esse suæ.

Hac in provinciã usque ad civilia arma, cum Vindex & Galba Gallias & Hispanias concirent, non ex priore infamia, sed integrè sanctèq; egit, procax otii & potestatis temperans. In hoc melior Nerone, quòd necessitate exigente sibi temperare posset.

2. Cum provinciam quaestorium per decem annos administrasset, moderatione atq; abstinentiã singulari, tandem oblata ultionis occasione conatibus Galba primus accessit, eodemq; momento spem imperii ipse cepit. Quamvis enim videretur homo mollis, munditiarum penè muliebrium, vulto corpore, galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato & annexo, ut nemo dignosceret. *Suet. c. 12.* non tamen corpori similis animus erat, sed virilis & ad res novas satis audax. Et intimi libertorum servorumq; corruptius, quam in privatã domo habiti, aulam Neronis, & luxus, adulteria, matrimonia, ceterasq; regnorum libidines avido talium, frauderet sua (i.e. in manu ejus posita) ostentantes; quiescenti, ut aliena exprobrabant. (i.e. ceteros omnes præter Othonem indignos his bonis esse dicebant) Urgentibus etiã mathematicis, dum novos motus & clarum Othoni annum observatione syderum affirmant, genus hominum potentibus infidum sperantibus fallax. *1. H. 22.* Ipsi quoq; luxuria etiam principi onerosa inopia vix privato toleranda. In Galbã ira, in Pisonem invidia. (Quæ ipsa motuum principia esse superius docuimus) Fingebat & metum (quò videretur habere causam invadendi imperium aliquam justæ speciem præ se ferentem) prægravem se Neroni fuisse. Lusitaniam rursus aut alterius exilii honorem expectandum? (Galbam & Pisonem non eã moderatione, quæ Nerò, usus.) Suspectum semper in visumque dominantibus qui proximus destinaretur (successor imperii.) Necessisse id sibi apud senem

principem: magis nociturum apud juvenem ingenio truce[m] & longo exilio efferatum. Occidi Othonem posse. proin agendum audendumque, dum Galbæ auctoritas fluxa, Pisonis nondum coaluisset. Opportunos magnis conatibus transitus rerum (i. e. Rebus novis & tumultibus dum principatus oditur & transfertur dari occasionem novi quid molendi) nec contatione opus, ubi perniciosior sit quies quam temeritas. Mortem omnibus ex naturâ æqualem, oblivione apud posteros vel gloriâ distingvi. Ac si nocentem innocentemque idem exitus maneat: acrioris viri esse, merito perire. (i. e. non quiescere & carnificibus innocentem cervicem præbere sed dignum quid morte committere.) 1. *Hist.*-21. Atque ita cum vellet & conciperet se posse imperium invadere, id fecit. Primum omnium hoc egit, ut corrumperet milites: in itinere, agmine. stationibus vetustissimum quemque nomine vocans, ac memoriâ Neroniani comitatûs contubernales appellando, alios agnoscere, quosdam requirere (i. e. rogare ubi essent) & pecuniâ aut gratiâ juvare, inferendo sæpe querelas & de Galbâ ambiguos sermones quæque alia turbamenta vulgi (quibus ad seditionem concitatur) Labores itinerum, inopia comectuum, duritia imperii atrocius accipiebantur, 1. *Hist.* 23. Cùm ita tum ipse tum etiam per alios milites blanditiis verborum & pecuniâ corrumperet: suscepere duo manipulares (seu gregarii milites) imperium populi R. transferendum & (quis crederet) transtulerunt, 1. *Hist.* 25. Inerat enim desiderium militibus prioris licentiæ, & ex severitate Galbæ metus mutandæ militiæ, quæ tabes infecerat quoque legionarios & auxiliarios. 1. *Hist.* 26. Adeoq; apud malos parata erat seditio, apud integros dissimulatio. Tres & viginti fuere qui Othonem imperatorem salutatum in castra primi rapuerant. Factus ergo est Imperator, quod militum pauci pessimum hoc facinus auderent, plures vellent, omnes paterentur.

3. *Occisis Galbâ & Pifone Senatus Othoni, hic militi adulatur, milites corrumpitur, corruptiâ, arbitrio omne Romanum imperium subjicitur.* Tantam namque immutationem mors Galbæ peperit ut alium Senatuum alium populum credidisset: ruere cuncti in castra, anteire proximios, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum judicium, exoculari Othonis manum: quantoque magis falsa erant quæ fiebant, tanto plura facere. 1. *H.* 45. Has adulationes sibi Otho suo erga milites servitio acquisierat: cum enim in castra translatus omnes palam & reverâ sibi faventes videret milites, protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula, servum imitando, quod dominaretur. Hæc servillis adulatio fecit, ut omnia deinde arbitrio militum

litum agerentur. Prætorii præfectos sibi ipsi legere; Plotium Firmum è manipularibus quondam, tum vigilibus præpositum, & incolam adhuc Galbæ partes Othonis secutum. Adjungitur Licinius Proculus, intimâ familiaritate Othonis, suspectus, consilia ejus fovisse. Urbi Flavium Sabinum præfecere, judicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obtinuerat; plerique opinantes se fratri ejus Vespasiano gratum hac in re officium facere. Secuti & motus militum nullum ferme imperium ducum agnoscentium. De quibus 1. *Hist.* 80. § 109. it. 2. *Hist.* 24. § 26.

4. *Decorantur Othoni postea tribunitia patellæ, & nomen Augusti, & annus principum honores. Imperium quoque simulatâ clementiâ & conciliato favore administrare aggressus non diu gessit ob Vitellii motum, & hujus exercitum victore existente.* Nam Senatores aliis jam gestis honoribus insignes honoratioribus reddidit, cooptando eos in collegium pontificum & augurum, & recens ab exilio reverbos nobiles adolescentulos avitis ac paternis sacerdotiis in solatium recoluit. Redditus nonnullis Senatorius locus, qui repetundarum criminibus sub Claudio ac Nerone ceciderant. Quoque justius hisce ignoscere videretur, simulavit, ac si non repetundarum sed Majestatis damnati fuissent, quia lex Majestatis tunc aded in odium erat, ut sub prætextu hujus & bonæ leges tolli possent. 1. *H.* 77. Eâdem largitione civitatum quoque ac provinciarum animos aggressus est. 1. *Hist.* 78. Trepida tamen semper sub ipsius imperio misera civitas fuit, simul atrocitatem recentis sceleris, quod Galbam crudelitati militum commiserat, simul veteres ipsius mores recolens, mox extremè misera, cum novo de Vitellio nuncio exterrere; duos enim omnium mortalium impudiciâ, ignaviâ, luxuriâ deterrimos, velut ad perdendum imperium fataliter electos, non Senatus modò ac Eques, quis aliqua pars & cura Reipubl. sed vulgus quoque palam mœrere. Nec jam recentia sævæ pacis exempla, sed repetitâ bellorum civilium memoriâ, captam toties suis exercitibus urbem, vastitatem Italiæ, direptiones provinciarum loquebantur. Propè eversum orbem, etiam cum de principatu inter bonos certaretur; sed mansisse sub Julio, mansisse Cæsare Augusto victore Imperium; mansuram fuisse sub Pompejo Bruteoque Rempubl. Nunc pro Othone an pro Vitellio in templa ituros? Utrasque impias preces, utraq; detestanda vota, inter duos, quorum bello id solum scires, deterridorem fore qui vicisset. 1. *H.* 50. Superior tamen existit ille, cujus ignaræ voluntates minus timebantur, quàm alterius flagrantissimæ libidines. Addiderat enim Othoni odium Galbæ ca-

des: credebaturque hic luxu, sævitia, audacia, Reipublicæ exitio fior; Vitellius venere & gulâ sibi tantum hostis. 2. Hist. 31.

5. *Compertâ victoriâ Vitellii, quamvis copiis abundè instructum, maluit tamen suâ manu perire, quam certando de imperio Reipubl. damnum, fideisimis militibus labores & mortem ipsam parare. Et ita decessit duobus facinoribus, altero flagitiosissimo [cæde Galbæ] altero egregio (morte scilicet de seipso sumptâ, ne ulterius affligeret Rempubl.) tantundem apud posteros merens bonæ famæ quantum malæ. 2. Hist. 50.*

ARTIC. III.

DE

VITELLIO.

I. *Othoni successit Vitellius, cujus imperio occasionem præbuit militum Germanorum lascivia.* Nam cum Julius Vindex provinciam Lugdunensem adversus Neronem concitans Galbamq; ad imperium vocans à Germanicis exercitibus oppressus esset: (habuerat enim exercitum militiæ inexpertum) tantos statim hi sibi sumebant animos, ut similem occasionem querere mallent, quam tenui aliquo stipendio contenti esse. Hactenus namque in horridâ regione bellantes infructuosam & asperam toleraverant militiam, detenti præterea sub severâ disciplinâ, quæ bellis civilibus laxior esse solet, ubi ab utraq; parte largitionibus & pravâ indulgentiâ sollicitatur miles, & transfugia impune fiunt. His ducebantur milites, ut vellent res novas motusque civiles: sed & se validos esse ad hæc perficienda tunc concipiebant. Nam cum adhuc in Germaniâ essent, incogniti invicem erant, & nulla, nisi inter eos, qui ejusdem cohortis erant, intercedebat amicitia; quia per partes provinciæ variè dispersi erant: sed bello adversus Vindicem contracti in una castra experti sunt, quid ipsi quid Galli possent. Postquam ergo & voluntas & facultas aderat, bella civilia novasque discordias quærebant. Aulus Vitellius in inferiorem tunc Germaniam ingressus, singulari cum curâ videbatur cuncta ibi agere: restituri suis honoribus, qui pœnæ nomine ad inferiores ordines rejecti erant; ignominiam notati, famæ: pleraque fiebant sine merito captandæ tantum benevolentia ergo. Quâ re laudem meruerat non legati alicujus sed hominis summi fastigii propriam. Et quamvis apud severos & graves viros videretur nimis humilem & demissum se gerere: id tamen milites, quorum benevolentiam captaverat, comitatem bonitatemque vocabant. Solent namque homines adulantes vitia pro virtutibus interpretari. Instigabant ergo Vitellium Cæcina & Valens, ut capesseret imperium ardorem militum suamque ipsi dignitatem ostendentes. *Quæritur hinc, inquit Tacitus 1. H. 53. segne ingenium, ut concupisceret magis quam*

Speraret. i. e. Vitellius ignavissimus homo his stimulis accendebatur, ut quamvis optaret cuperetque imperium, nullâ tamen spe ad illud consequendum erectus esset. Creatus tamen à legionibus, qui à Galbâ desceverant, Imperator. 1. H. 54.

2. *Erat homo nullius virtutis, flexibilis in vitia.* Nam cum atriâ naturâ humilis esset animi, ut modò dictum, adventu fratris & irrepentibus dominationis magistris (i. e. occupantibus animum ejus qui tyrannidem ipsum docebant) superbior mox & atrocior redditus est, 2. Hist. 61.

3. *Intemperantissimus gula veneriq; deditum adeo fuit, ut Galba item tanquam de solo victu perpetuo cogitantem laudat nec vendum esse existimaret.* Suet. cap. 7. Epularum namque inexplebilis libido erat, quas trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat: in jentacula & prandia & cœnas, comestationesque (i. e. epulas post cenam), facillè omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine Suet. a. 15. Ex totâ Italiâ, postquam adeptus imperium erat, irritamenta gula gestabantur, strepentibus ab utroque mari (supero & infero) itineribus, exhausti conviviorum apparatus principes civitatum, vastabantur ipsæ civitates, degenerabat à laboribus ac virtutibus miles, assuetudine voluptatum & contemptu ducis. 2. H. 62. Scatim enim initio, cum tenderet in urbem, indies contemptior segniorque reddebatur ad omnes municipiorum villarumque resistebat. Aggregabantur ipsi in turpibus voluptatibus obsequentes scurræ, histriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehonestamentis fruendæ voluptatis gratiâ mirè gauderet. Saginabantur milites ipsius non aliter ac gladiatores, quibus pro robore consequendo cibus obtrudi solebat, quod testatur Tacitus 2. Hist. 88. his verbis: *Singulis militibus Vitellius paratos cibos, ut gladiatoriam facinorâ, dividebat.* Postquam certior reddebatur, ad actum in verba ejus Orientem, ipse & exercitus non ut Romani amplius sed planè barbarorum more in omni vivebant libidine. 2. Hist. 79. fin. Miles in porticibus, delubris & urbe totâ vagus, non principia noscere, non servare vigilias, neque labore firmari, per illecebras urbis, & inhonesta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebat. 2. Hist. 93. Sed non fortitudinem militum tantùm Vitellius suâ luxuriâ, verùm & numerum imminuebat. Ut enim ærarium inopes adsumptus, quos absumebat luxuria, sufficeret, amputari legionum, auxiliatorumq; numeros jubet, vetitis supplementis. 2. Hist. 61. Atq; ita Vitellii tanta fuit luxuria, ut se totumq; exercitum corrumpere.

4. *Magna quoq; ejus fuit crudelitas.* Nam nobiles viros, comites, discipulos & æquales suos, omnibus blanditiis tantum non ad socie-

tatem imperii allicefactos vario genere fraudis occidit. Quendam etiam in ipsâ salutatione supplicio traditum, statimq; revocatum, cuius clementiam laudantibus, coram interfici jussit, velle se, dicens pascere oculos. Sed & equitem Romanum proclamantem, cum raperetur ad pœnam, Heres meus es, exhiberi testamenti tabulas cœgit: utq; legit coheredem sibi libertum ejus adscriptum, jugulari cum liberto imperavit. *Suet. c. 14.*

5. *Trepidans tamen ipse & meticulosus existit. ita namq; Tacitus 3. Hist. 58. Vitellius vuln. voce, lachrymis, misericordiam elicere, largus promissis, & qua natura trepidantium est, immodicus. & cap. 67. eod. Surda erant ad fortia consilia Vitellii aures.*

6. *Nulla in re prudens ridiculum contemnendumque se prebebat. Ignarus namq; erat ejus quid deceret. Quam suam decoris ignorantiam prodidit, cum Imperator primùm creatus ingressurus esset Urbem. insigni equo, paludatus accinctusque, Senatum & populum ante se agens. Quod etiam perfecisset, nisi consilio amicorum deterritus esset, monentium, ne urbem ut captam ingrederetur. 2. H. 29. Maximum Pontificatum adeptus de ceremoniis publicis 15. Kal. Aug. edixit, antiquitus in fausto die, Cremerensi Aliensiq; cladibus: id quod apud civitatem religionum observantissimam funesti ominis loco acceptum est: aded omnis humani divinique Juris, pari libertorum amicorumque fecordia, velut inter temulentos agebat. 2. H. 90. Captare etiam studebat plebis gratiam spectando cum eadem histiones & circenses ludos velut unus ex plurimis: hæc fuissent popularia & grata, si à virtutibus profecta; sed quia deprehendebantur ex lasciviâ fieri, cui olim adænetus erat, vilia habebantur, & his contemnenda se prebebat, quibus gratiam se exhibere nicebatur. Tacit. eod. Multa soliditatis specimina edebat movente Vespasiano v. g. cum fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultaret, stultâ dissimulatione remedia potius malorum, quam mala ipsa differendo. 3. Hist. 54. cum in summis angustiis constitutus utilia aspera, nec quicquam nisi jucundum & lætaturum auribus accipere vellet. 3. Hist. 56. fin. Quibus suis imprudentibus factis infelicem sui exitum ominabatur. Tacitus eod. Concionanti (prodigiosum dictu!) tantam fœdarum voluntatum supervolavit, ut nube atra diem obtenderent. Accessit dirum omen, proefugus altaribus taurus, disjecto sacrificii apparatus, longè nec ubi feriri hostis mos est, confosus. Sed præcipuum ipse Vitellius offensam erat, ignominia militiæ, improvidus consilii. quæ ordo agminis, quæ cura explorandi, quantum urgendo trabendove bello modus, alios rogitans, & ad omnes nomias vuln. quoq; & inter se trepidus, dirum malentis, postremo radiis astro-*

rum, & audita defectione Misenenſis claſſis, Romam revertit, recentiſſimum quodq; vulnus pœvens, ſummæ diſcriminis incurioſus. Hinc inter diſcordantes duces nihil ipſi auctoritatis, & pravâ æmulatione Valentis Cæcina Imperatoris deſertor. 2. *Hiſt.* 93. & *cap.* 101. & deportata ab Antonio, Flavianarum copiarum duce, victoria 3. *H. c.* 20. & ſeqq.

7. *Finis quodq; ejus factus.* Nam ubique per imprudenciam ſuam aut ſuperatus aut proditus, ſalutem ſibi & millies Hſ. à Flavio Sabino fratre Veſpaſiani pepigit: ſtatimque pro gradibus palatii apud frequentes milites cedere ſe imperio, quod invitus recepiſſet, profeſus eſt. *Suet.* *cap.* 15. (Nemo tunc rerum humanarum adeò immemor, quem non commoveret illa facies, Romanum principem, & generis humani paulò antè dominum, relictà fortunæ ſuz ſede, per populum, per urbem exire de imperio.) pauca locutus: Cedere ſe pacis & Reipubl. cauſâ: retinere tantùm memoriã ſui, fratremq; & conjugem & innociam liberorum ætatem miſerarentur. Simul filium protendens, modò ſingulis, modò univerſis commendans, poſtremò fletu præpediente aſſiſtenti Conſuli exſolutum à latere pugionem velut juſ necis vitæque civium reddebat. Aſpernante Conſule, reclamantibus qui in concione aſſiſterant, ut in æde Concordiæ poſiturus inſignia Imperii, domumque fratris petiturus diſceſſit. 3. *H. c.* Reſciſſâ ita tranſactione, tandem capta eſt urbs à Flavianis. Vitellius per averſam palatii partem, Aventinum in domum uxoris ſellulâ deſertur; ut ſi diem latebrâ vitaviſſet, Tarracinam ad cohortes, fratremque pertugeret. Dein mobilitate ingenii, & quæ natura pavoris eſt, cum omnia metuenti præſentia maximè diſplicerent, in palatium regreditur, vaſtum deſertumq;: delapſis etiam infimis ſervorum aut occurſum ejus declinantibus. Terret ſolitudo & tacentes loci. tentat clauſa, inhorreſcit vacuis. feſſusq; miſero errore, & pudendâ latebrâ ſemet occultans, ab Julio Placido tribuno cohortis protrahitur: Vincito tergum pone manus, laniatâ veſte, ſædum ſpectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illachrymante. deformitas exitûs miſericordiam abſtulera. Infeſtis poſtea mucronibus coactum modò erigere os & offerre contumeliis, nunc cadentes ſtatuas ſuas, plerumque roſtra, & Galbæ occiſi locum contueri, poſtremò ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini jacuerat propulſere. Ubi ingeſtis vulneribus concidit. Et vulgus eãdem pravitate infeſtabatur ipſe ſectum, quâ ſoverat viventes. 3. *Hiſt.* 85.

8. *Revera miſera ſub hoc Imperatore fuit Civitas.* Tacitus 2. *Hiſt.* 28. *Magna & miſera civitas eodem anno Orbonem Vitelliumq; paſſa, inter Fœnos, Egiptos, Aethiopes, Aſiaticos, variâ & pudendâ ſorte agebat; donec ſu-*
ceſſero

cessere *Mucianus & Marcellus, & magis alii homines, quàm alii mores.* Sic fatigata ab Imperatorum istorum ministris tandem Vitellianos Flavianosque sub ipsis mœnibus cernebat de Imperio certantes sanguinemque civilem profundentes, insana & moribus planè corrupta velut spectaculo interesset: Tacitus 3, *Hist.* 83. *Aderat pugnantibus Spectator populus, usq; in ludicro certamine, hos modo, rursus illos clamore & plausu fovebant quoties pars altera inclinasset, abditos in tabernis, aut si quam in domum perfugerant, erui jugulariq; postulantes parte majore præda potiebantur.* Nam milite ad cedes & sanguinem obverso, spolia in vultura cedebant. *Seva ac deformis urbe totâ facies, alibi prælia & vulnèra, alibi balnea popinag;.* Simul & strages corporum. *Juxta scorta & stercoris similes: quantum in luxurioso otio libidinum, quicquid in acerbitate simulâ captivitate scelerum: profusus ut eandem civitatem & furere crederes & lascivire.* *Confluxerant ante armati exercitus in urbe, bis L. Sullâ, semel Cinnâ victoribus, nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana securitas, & no minimò, quidem temporis voluptates intermisisse, velut festis diebus id quod gaudium accederet, exultabant, fruebantur, nulla parviam curâ, malis publicis leti.* Perditissima ergò fuit civitas & infelicitissima sub hisce tyrannis, utpote suam miseriam ignorans & non agnoscens. add. quæ de captâ urbe plura narrat Tacitus 4. *Hist.* 1.

ARTIC. IV.

DE:

V E S P A S I A N O.

II. *Rebellionè trium principum, & cede dicit incertum & quasi vatum imperium suscepit firmavitq; tandem gens Flavia: obscura illa quidem, ac sine ullis majorum imaginibus: sed tamen Reipubl. nequaquam pernicenda, confert licet Domitianum cupiditatis ac sevisse merito pœnâ laesse.* Nam ipsa fato variis ostentis jam pridem Vespasiano suum favorem ostenderant. *Suet. c. 5.* accessitq; quæ inopinato & adhuc novo principi decrat, auctoritas & quasi Majestas quædam singulari miraculo. *Ex plebe Alexandrinâ quidam, oculorum tabe notus genus ejus advolvitur, remedium cœcitatibus expositens gemitu, precabaturque principem, ut genas & oculorum orbis dignaretur respargere oris excremento.* Alius manu æger, ut pede ac vestigio Cæsaris calcaretur orabat. *Vespasianus primò irridere, aspernari: atque illis instantibus, modò famam vanitatis metuere, modò obsecratione ipsorum & vocibus adulantium in spem induci; donec cuncta fortunæ suæ patere ratus, nec quicquam ultra incedibile, ita ipse vultu, erectâ, quæ adstrabat, multitudine iussa exquiritur.* Statim conversâ ad usum manus, ac cocco relaxit dies. 4. *Hist.* 81. *Adoptus imperator*

miraculo & ipse fuit: solus namq; omnium ante se principum in me-
tus mutatus est. 1. *Hist. 20. fin.* Confirmavit itaq; Imperium ejus o-
pinio, quam habebat vulgus, gratum Vespasianum cœlestibus esse &
horum favore munitum adversus injurias hominum.

2. *Primus Flaviorum Vespasianus post devictum occisumq; Vitelli-
um urbem ingressus per totum imperium nihil habuit antiquius, quam pro-
pe afflictam nutantemq; Rempubl. stabilire primò deinde & ornare.* Nam
milites pars victoriæ fiduciâ, qui sub Antonio Cremonam expugna-
verant, pars ignominie dolore ad omnem licentiam audaciamq; pro-
cesserant. Participibus autem victoriæ ad eò nihil extra ordinem in-
dulsit, ut etiam legitima præmia non nisi serò persolveret. Deformem
quoque veteribus incendiis ac ruinis urbem pristino nitore restituere
nisus est, varias aras occupare & ædificare, si possessores cessarent,
enicunq; permittendo. *Suet. cap. 8.* Libidini quoque atque luxuriæ,
quæ nullo coërcente invaluerat, occurrere bonis legibus cepit.
Suet. cap. 11.

3. *Civile & clemens ab initio principatus ad exitum fuit. Suet. c.
11. fin. offensarum inimicitiarumq; minime memor executor ve. Idem c. 14.*
Vitellii enim hostis sui filiam splendidissime maritalit, dotavitque
etiam & instruxit. Nec temerè quisquam punitus insons ab eodem
reperitur; nisi absente eò & ignaro, aut certe invito atque decepto.
Justis suppliciis etiam illacrymavit atq; ingemuit.

4. *Duo ob vitia reprehenditur, quorum altero odium, altero con-
temptum sibi parere potuisset, nisi inter virtutum gloriam hæc fuissent.* Fer-
tus namq; fuisse pecuniæ cupidus: ita enim *Suet. cap. 16.* *Sola est, in
quâ merito culpatur, pecunia cupiditas.* Non enim contentus omnia
sub Galba vindex revocasse; nova & gravia addidisse; auxisse tri-
buta provinciis nonnullis & duplicasse: negotiationes quoq; vel pri-
vato pudendas propalam exercuit, coëmendo quædam tantum ut plu-
ris distraheret. Nec candidatis honores, reive tam innoxii quàm
nocentibus absolutiones venditare cunctatus est. Creditur etiam
procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia ex indu-
striâ solitus promovere, quò locupletiores mox condemnaret: qui-
bus quidem vulgò pro spongiis dicebatur uti, quòd quasi & siccos ma-
defaceret, & exprimeret humentes. Sed benevolentia hominum,
quam ceteræ virtutes, meritaque erga Rempubl. ipsi paraverant, hæc
facta ipsius in meliorem interpretabatur partem. Compellum ad hæc
dicebant summâ ærarii fisci que inopiâ, de quâ testificatus esset initio
statim principatus. Fuisse quoque eum plurimæ dicacitatis, refert
Suet. cap. 22. & sic scurrilis ac fordida, ut ne obscœnis quidem, vel

ut citatus autor loquitur, prætextatis verbis abstineret. Quæ abjectum & vilem hominem indicantia contemptum comitem habere solent.

5. *Pacatam & sine tumultibus ferè habuit Rempubl. nisi quod mature adversam de filio Domitiano acciperet famam, tanquam terminos ætatis & concessa filio egrederetur.* 4. *Hist. 51.* Erant enim hujus hominis libidines, & pronitas ad intempestivos tumultus, nisi Mucianus absente patre flagrantem juvenem retinuisset, ne ferociâ ætatis & pravis impulsoribus paci bellôq; malè confuleret. Creditur tamen Domitianus, occultis ad Cerialem nuntiis, fidem ejus tentavisse, an præfenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret. Sed Cerialis salubri temperamento illudit, ut vana pueriliter cupientem. 4. *Histor. ult.*

6. Mortuus est alio repente usque ad defectionem solutâ, dum confulgeret his usus verbis: *Imperatorem stantem mori oportere.*

ARTIC. V.

DE

TITO VESPASIANI FILIO.

1. *Anno P. C. N. 79. succedit Vespasiano filius Titus nomen patris gerens, antequam subiret imperium alius Nero existimatus.* Præter famulitiam enim suspecta in eo etiam luxuria erat, quod ad mediam noctem comissiones cum profectissimo quoq; familiarium extenderet. Nec minus libido propter exoletorum & spædonum greges, propterq; insignem reginæ Berenices amorem, cui etiam nuptias pollicitus ferebatur. Suspecta & rapacitas: quod constabat in cognitionibus patris nundinari præmiariq; solitum. *Suet. cap. 7.* Nata quoque de eo suspicio est, quasi desciseret à patre, Orientisque regnum sibi vindicare tentasset: expugnatâ enim anno P. C. N. 70. Hierosolymâ in gratulatione à militibus Imperator salutatus & cum abire provinciâ vellet quodammodo vi detentus erat. *Suet. cap. 5.*

2. *Sed hec fama ei pro bono cesit conversaq; est in laudes maximas, postquam imperare cepit neq; ullo vitio reperto, & contra virtutibus summis.* Tantum namq; illi ad promerendam omnium voluntatem vel ingenii vel artis vel fortunæ superavit: ut amor ac delicia generis humani diceretur. *Suet. & Aurel. Vidor in eod.* Nam ut subiit manus imperatorum, Berenicem nuptias suas sperantem regredi domum & enervatorum greges abire præcepit. Quo factò statim prodidit signum depositæ intemperantiæ. Liberalitatem excoluit ita, ut nullam hæc in virtute imperatorem parem habuerit. Nam non modò nulli civium quicquam ademuit, sed ab omni alieno abstinuit: nemine tamen ante

ante se munificentiam minor. Quin admonentibus domesticis, quasi plura possideretur, quam prestare posset: non oportere, ait, quenquam a sermone principis tristem discedere. Atque etiam recordatus quondam super coenam, quod nihil cuiquam toto die prestisset, memorabilem illam meritoque laudatam vocem edidit: Amici diem perdidisti! Suborto Romae incendio, quod per triduum totidemque noctes duraverat, nihil nisi sibi periisse publice testatus, cuncta praetoriorum seu villarum splendide exstructarum ornamenta operibus ac templis destinavit. *Suet. cap. 8.* Clementissimum praeterea se semper exhibuit. Nam delatores, qui ex licentia veteri superfuerant, assidue in foro flagellis ac fustibus caesos, ac novissime magnam cum sui ignominiam traductos per amphitheatri harenam partim hasta subjectos pro mancipiis vendi imperavit, partim in asperissimas insularum avehi; periturum se potius, quam perditurum adjuvans. Duos patricii generis convictos in affectatione Imperii, nihil amplius, quam ut desisterent monuit, dicens principatum fato dari. Fratrem insidiari sibi non desinentem, sed penes ex professo sollicitantem exercitus, meditantem fugam, nec occidere, nec seponere, ac ne in minore quidem honore habere sinit: sed ut a primo imperii die consortem successoremque testari perseveravit: nonnunquam secreto lachrymis & precibus orans, ut tandem mutuo erga se animo esse vellet. *Suet. c. 9.*

3. Excessit in villam post biennium quam successerat patri, non secus atque in domestico lectu morantibus publice cunctis. Senatus tantas mortuo egit gratias, laudesque congescit, quantas ne vivo quidem unquam atque praesenti.

ARTIC. VI.

DE

DOMITIANO.

1. *Domitianus initio Imperii, licet ob nonnulla in contemptu fuerit, ex mixtura tamen virtutum & felicitatis in bello spectabilia existit.* Nam praeterquam quod inter initia principatus, quotidie secretum horarium sumere solebat: nec quicquam amplius quam muscas capere, ac stylo praecuto configere: (ut cuidam interroganti, essetne quis intus cum Caesare, non absurde responsum sit a Vibio Crispo, ne musca quidem) etiam per omne gladiatorium spectaculum ante pedes puerulum coecinatam stantem habuit, parvo portentosoque capite, cum quo plurimum fabulatus est, nonnunquam serio. Auditus est certe, dum ex eo quarit, ecquid sciter, cur sibi visum esset ordinatione proximam Aegyptum praeficere Metium Rufum? Sed haec tanquam ab atra bile protecta magis, quam ab animi viro felicitate, quam in bello habuit virtutibusque

tribusq; quibusdam, quarum specimina edidit, contexta sunt. Nam de Catts Dacisque post multas clades, quas exercitus ipsius perpesa sunt, duplicem tamen triumphum egit. Bellum civile motum à L. Antonio superioris Germaniæ præside confecit absens, felicitate mirâ: cum ipsa dimicationis horâ resolutus repente Rhenus, transituras ad Antonium copias Barbarorum inhibuisset. *Suet. cap. 6.* Sagittarum quoque tam doctus fuit, ut inter patentes digitos extentæ manûs viri, procul positi spicula ejus transvolarent. Jus quoque diligenter & industriè dixit. Plerumque & in foro pro tribunali extra ordinem ambiciosas centumvirorum sententias rescidit: imitatus parentem, qui iudicia centumviralia, quibus peragendis vix suffectum litigatorum ætas videbatur extra ordinem dijudicanda certis personis commisit. Nummarios Judices, seu eos, qui patiebantur se corrumpi, ascesoresque ipsorum infamiâ notavit. Magistratibus urbicis prævinciarumque præsidibus coercendis tantum curæ adhibuit, ut neq; modestiores unquam, neque iustiores existerint. è quibus plerique post illum rei omnium criminum deprehensi. Censorio quoque munere bene functus morumque correctionem suscipiens, licentiam theatralium promiscuè in equitum cuneis spectandi inhibuit. Quæstorium virum, quòd gesticulandi saltandique studio teneretur, movit Senatu. Probro sis fœminis lecticæ usum ademit; jusque capiendi legata hereditatesq;. A cædibus quoque abhorruit initio dissimulans sævitiam. Cupiditatis quoque atque avaritiæ vix suspicionem ullam aliquandiu princeps dedit: imò è diverso magnæ sæpè abstinentiæ non modò, sed etiam liberalitatis experimenta. Omnes circa se largissimè profectus, nihil prius aut acrius monuit, quàm ne quid sordidè facerent. *Suet. cap. 8 & 9.*

2. *Sed à mixturâ virtutum & vitiorum tandem in vitia desectens terribilis & invisus redditus est.* Nam primò ad sævitiam mox ad cupiditatem descivit. Complures quippe Senatores, & in his aliquot Consulares leves plerumque ob causas interemit. Erat autem non solum magnæ, sed & callidæ inopinatæque sævitiz. Adorem summarum pridè quàm crucifigeret, in cubiculum vocavit: asidere in toro juxta coëgit, securum hilaremque dimisit, epularumque partibus dignatus est. Nunquam tristiorè sententiam sine præfatione clementiæ pronuntiavit: ut non aliud jam certius atrocis exitûs signum esset, quàm principii lenitas. *Suet. cap. 11.* In persecutione Christianorum Neroni parum cœsit. Super ingenii naturam etiam inopiâ rapax fuit. Nam exhaustus operum ac munerum impensis, tentavit quidem, ad relevandos castrenses sumptus militum numerum dimi-

ngere. Sed cum obnoxium se barbaris per hoc animadverteret: neque eo facius in explicandis oneribus omnibus haberet: nihil pensi habuit, quin prodaretur omnimodo. Bona vivorum & mortuorum usquequaque, quolibet & accusatore & crimine corripiebantur: scitis erat objici qualecunque factum dictumque adversum Majestatem principis. Confiscabantur alienissimæ hereditates; vel existente uno, qui diceret, audisse se ex defuncto, cum viveret, heredem sibi Cæsarem esse *Suet. cap. 12.* His vitis accessit quoque superbia. Nam cum procuratorum suorum nomine edictalem epistolam, sic cepit: *Dominus & Deus noster sic feci jubet.* Unde institutum posthac, ut ne scripto quidem ac sermone cuiusquam appellaretur aliter. Statuas sibi in Capitolio nonnisi aureas & argenteas poni permisit ac ponderis certi. Quibus omnibus aliis terror fuit sibi ipsi verò summum exitium struxit. *Suet. cap. 13.*

3. *Cunctis ergo exorsus tandem appressus est amicorum liberorumque intimorum conspiratione, simul & uxoris.* Nam ad uxoris manus pueri cujusdam imprudentia pervenerat catalogus trucidendorum, quorum in numero & ipsa fuit. Quo ipsa mota ad trucidandum eum nonnullos instigavit. Cadaver ejus populari sandapilâ per vespillones exportatum, Phyllis nutrix in suburbano suo Latinâ viâ funeravit.

M E M B R. III.

D E

IMPERIO ETIAM IN EXTEROS COLLATO, ACCEDENTE TAMEN SENATUS AUCTORITATE.

ARTIC. I.

D E

COCCEIO NERVA.

1. *Hactenus Roma seu per Italiam orti imperium regere: hinc advena; qui civiliores civibus & indigenis existere.* Unde patet, quale fuerit Romanorum immensi sanguinis profusione imperium in tot populos partum, mox tyrannidi etiam externorum subiectum. Scilicet frustra possidetur dominium in totum orbem, si absit virtus.

2. *Domitiano ergo interfello factus Imperator Coccejus Nerva, quem ex Cretâ originem traxisse ferunt, qui melius imperiam administravit quam acquiserat.* Nam quamvis operâ interfectorum Domitiani ad imperium pervenerit: æquisimum tamen & civilissimum se præbuit. *Entrop. lib. 8.* & ut in privatâ vitâ moderatus semper fuit & strenuus: ita sese in imperio quoque talem exhibuit. Liberalitatem exer-

ercuit, indulgendo quicquid antea poenae nomine tributis accesserat; afflictos civitatis relevando; clementiam, dum Calpurnium Crassum, promissis ingentibus animos militum pertentantem, detectum, confesumque Tarentum cum uxore removit, Patribus lenitatem ejus increpantibus. *Aurel. Victor.*

3. *Magnam quoque addidit ipsi gloriam adoptio Trajani.* Nam licet non decissent sanguine juncti; maluit tamen publicam utilitatem privatæ amicitiae præferre.

4. Interit febris corruptus ejusque corpus à Senatu delatum in Augusti sepulchro sepultum est. *Aurel. Victor.* Ipse inter Divos relatus,

ARTIC. II.

DE

T R A J A N O.

1. *Ulpianus Trajanus adoptione Nervæ Imperium adeptus pacis bellisque temporibus insignis existit.* Inusitata enim & civilitatis & fortitudinis fuit, inquit Eutrop. *lib. 8.* Et Aur. Victor *Epit.* cum duo sint, inquit, quæ ab egregiis principibus expectentur, sanctitas domi, in armis fortitudo, utrobique prudentia: tantus in eo erat maximarum rerum modus, ut quasi temperamento quodam miscuisse videretur.

2. *Romani imperii, quod post Augustum defensum magis fuerat, quam nobiliter ampliatum, fines longè lateque diffudit.* Nam urbes trans Rhenum in Germaniâ reparavit. Quinquennium bellavit cum Decobalo Dacorum rege, cui Domitianus tributa promiserat. Eoque devicto trans Danubium provincia facta in his agris quos Taiphali & Victophali & Thervingi tunc habebant. *Eutrop. lib. 8.* Armeniam, quam occupavere Parthi, recepit, Pharnace Syrio occiso, qui eam tenebat. Albanis regem dedit. Iberorum regem & Sauromatarum & Bosphoranorum, & Arabum & Osdroënorum & Colchorum in fidem accepit. Adiabenos, Marchomedos occupavit. & Anthemisiûm magnam Persidis regionem; Seleuciam & Ctesiphontem, Babylonem & Edessios vicit, ac tenuit; usque ad Indiæ fines & mare rubrum accessit atque ibi tres provincias fecit, Armeniam, Asyriam, Mesopotamiam. quibus adjecit Arabiam. Hac re quidem sibi perpetuam gloriam, cæteris ignavis principibus immortale dedecus, Imperio verò Romano barbaris undiquaque concitatis haud parum periculi creavit.

3. *Quamquam verò bello tot & tantas præclaras res gesserit, ut superiorem se nullum Imperatorem habuerit, gloriam tamen militarem civilitate & moderatione superavit.* Nam Romæ & per provincias equalem se omnibus exhibens: amicos salutandi causa frequentans, vel

ægotantes, vel cum festos dies habuissent, convivia cum iisdem indiscreta vicissim habens, nullum in comitate sibi parem admisit. Amicis cum culpantibus, quod nimiam erga omnes uteretur comitate respondit: Talem Imperatorem se esse privatis, quales esse sibi Imperatores privatus optasset. Et ita gesit Imperium in amicitiam fundamentum felicissimum.

4. *Præter comitatem etiam alias exercuit virtutes principem decentes, 1. Liberalitatem.* Nam publice privatimque cunctos ditavit quos mediocri familiaritate cognovit. *Entrop. lib. 8,* in sublevandis civitatibus largus *Vict. Epit.* Fiscum nunquam injuste auxit. *Entrop. eod. 2. Justitiam.* Ita enim *Aur. Victor Epit.* Justitiæ ac Juris humani divinique tam repertor novi quam inveterati custos. Ipse etiam innocentiam studuit, ne quenquam injuste læderet, sed suum cuique tribueret. Hinc fidens sibi Præfectum prætorio Saburanum, cum insigne potestatis ex more, pugionem nimirum ipsi daret, monuit, dicens: *Tibi istum ad munimentum mei committo, si recte agam: sin aliter, in me magis, quod moderatorem omnium vel errare minus fas sit.* 3. *Clementiam.* Nam omni ejus ætate unus tantum Senator damnatus est, per Senatuum tamen ipso ignorante. *Entrop. lib. 8.*

5. *Quapropter maximam sibi acquisivit gloriam.* Nam per multos atque atroces tyrannos perditio prostratoque statu Romano, in remedium quasi tantorum malorum divinitus credebatur datus, Deo proximus, omnibus vero principibus cæteris superior habebatur. *Entrop. lib. 8.* Hujusque memoriæ tantum delatum est, ut postea principibus in Senatu acclamarint: *Felicioꝛ Augusto, melioꝛ Trajano!* Ad eam gloria bonitatis in eo obtinuit, ut vel assentantibus occasionem magnificentissimi præstaret exempli.

6. *Unicum tamen in eodem vitium, ebrietatis nimirum, notatur.* Et sanè multum hoc obest principum dignitati sed & rebus agendis: multa quippe per ebrietatem penitenda præcipiunt. Sed & hoc Trajanus sua prudentiam molliverat, curari vetans jussa post longiores epulas. *Victor de Caesar.*

7. Profluvio tandem ventris extinctus inter Divos relatus, solusque omnium intra urbem sepultus est.

ARTIC. III.

De

HADRIANO.

1. *Defuncto Trajano Alius Hadrianus creatus est princeps sine aliqua quidem voluntate Trajani, sed operam dante Plotina Trajani uxore, Entrop. lib. 8.* Nam frequens opinio fuit, Trajano id animi fuisse.

ut Neratium Priscum, non Hadrianum, successorem relinqueret; multis amicis in hoc consentientibus; usque eò ut Prisco aliquando dixerit; Commendo tibi provincias; si quid mihi fatale contigerit. Nec defuerunt qui assererent, mortuo jam Trajano adscitum Hadrianum, supposito à Plotinà, qui pro Trajano festà voce loqueretur. *Spartianus.*

2. *Merito hunc, varium & multiplicem historici nominant.* Nam osor belli, unà peritissimum ducem se exhibuit armorumque & rei militaris scientissimum. Idem severus, lætus; comis, gravis; lascivus, cunctator; tenax, liberalis; candidus, simulator; sævus, clemens. *Spart.* Idq; quomodo contigerit circa singula ostenturi sumus.

3. *Pacis amatorem se simulans, unà prodidit invidiam ergà Trajanum.* Nam statim ac creatus est Imperator, provincias à Trajano multo sanguine acquisite reliquit, & de Assyrià, Mesopotamià & Armenià revocavit exercitus, ac finem Imperii Euphratem esse voluit. *Europ. lib. 8.* Idem de Dacià facere conatum deterruerunt amici, ne multi cives Romani barbaris traderentur: propterea quòd Trajanus victà Dacià, ex toto orbe Romano infinitas eò copias hominum transtulerat ad agros & urbes colendas. Tum Græcorum more seu Pompeiij Numæ ceremonias, leges, gymnasia, doctoresque curare cœpit, ac deò quidem, ut etiam ludum ingenuarum artium, quod Athenæum vocant, constitueret. *Aur. Victor de Cæs.* Jusit quoque nomine suo Salvium Julianum componere Edictum perpetuum: i. e. ex prætorum edictis variis colligere optima, quæque & in unum volumen redigere, quod prætores & præsides provinciarum observarent semper, quò idem Jus per totum Imperium Romanum diceretur. Ad quod ingen-tes commentarij Jctorum variorum scripti exercuerunt. Tribonianum in Digestorum compilatione.

4. *In pace, acio & curà voluptatum se peritissimum ostendit militum, tacite facta Trajani reprehendens.* Nam, uti solet tranquillibus fieri, remissior rus proprium Tibur secessit, permissà urbe Lucio Allo Cæsari: ipse uti beatis locupletibus mos, palatia extruere, curare epulas, signa, tabulas pictas: postremò omnia satis anxie prospicere, quæ luxus lasciviq; essent. *Vit. de Cæs.* Eodem tamen luxurioso otio exercuit milites ipse duriter vivens: transitq; in Germaniam, pacis magis quàm belli cupidus, quasi bellum immineret; militum, ne otio torpesceret, tolerantia documentis imbuens; ipse quoq; inter manipulares vitam militarem magistrans; cibus etiam castrensibus in propatulo utens h. e. larido, caseo & potà: exemplo Scipionis Emiliani, & Metelli & anctoris sui Trajani, multos præmiis, nonnullos honoribus donans, ut ferre possent ea, quæ asperius jubebat.

Et sic disciplinam incuriâ superiorum principum horumque blanditiis labantem, à Trajano restitutam ipse in pace retinuit. Tribunos non favor militum, sed Justitia commendabat, nulli vitam nisi robusto & bonæ famæ dabat; nec tribunum nisi plenâ barbâ faciebat, aut ejus ætatis, quæ prudentiâ & annis tribunatûs robor impleret. De militum etiâ ætatibus judicabat; ne quis aut minor, quàm virtus posceret, aut major, quàm pateretur humanitas, in castris contra morem veterem versaretur. *Spartian.* Exemplo etiâ virtutis suæ cæteros adhortatus, cum etiâ vicinâ millia pedibus armatus ambularet; vestem humilimam frequenter acciperet, sine auro balteum sumeret, sine gemmis fibulas stringeret, capulo vix eburneo spatham clauderet. Expeditionem in Britanniam instituit; in quâ murum per octoginta millia passuum duxit, qui barbaros Romanosque divideret. Idque etiâ post alibi & pluribus quidem in locis fecit, in quibus barbari non fluminibus, sed limitibus dividebantur: stipitibus enim magnis, in modum muralis sepiis funditus jactis atque connexis barbaros separare studuit, ut testatur idem Spart. Quæ omnia arguunt in ipso mentem singularem barbarorum. Quem eundem confirmant quoque, quod Armeniis regem habere permisit, cum sub Trajano legatum habuissent. à Mesopotamiis tributum non exegit, à Trajano impositum. Albanorum & Hiberorum reges largitionibus prosecutus est, cum ad illum venire contempissent. Hinc tradit Aurelius Victor *Epitom.* à regibus multis pace occultis muneribus impetratâ, jactasse eum palâm, plus se otio adeptum, quàm armis cæteros, cum pacem pecuniâ redimens in summò contemptu esset. Quo ipso mentis pretextum quæsit, gloriam Trajani minuere studuit.

5. *Liberalitati miscuit luxuriam.* Nam infinitam pecuniam, quæ fisco debebatur, privatis debitoribus in urbe atque Italiâ; in provinciis verò etiâ ex reliquis ingentes summas remisit; syngraphis in foro D. Trajani; quò magis securitas omnium roboraretur, incensis. Equites quoque, quos pauperes & innocentes vidit, spontè ditavit; quos verò calliditate ditatos, etiâ odio habuit. *Æl. Spart.* Sed unâ quoque anxie prospexit quæ luxûs lascivieque essent. *Vict. de Cæstr.* post cæteras namque immensissimas voluptates, in honorem socius suæ, aromatica populo donavit. In honorem Trajani balsama & crocum per gradus theatri fluere jussit. *Æl. Spart.* Inter aliâ ludicra etiam venationum cupidissimus existit: equos & canes sic amavit, ut eis sepulchra constitueret. Opidum Adrianorheras in quodam loco quòd illic & feliciter esset venatus & ursam occidisset, aliquando,

constituit. Hæc prodigiorum & luxuriosorum propria liberalitati immiscuit.

6. *Pronus ad amicitiam parandam equè ac dissolvendam fuit.* Nam in colloquiis etiam humiliorum civilissimus fuit: detestans eos, qui sibi hanc voluptatem humanitatis, quasi servantes fastigium principis, inviderent. Convivis amicorum interfuit: ægros bis ac ter die, & nonnullos equites Romanos ac libertinos visitavit; solatis refovit, consiliis sublevavit. Omnia denique ad privati hominis modum fecit. Plebis cum primis jactantissimus amator fuit. Amicos quoque ditavit etiam non petentes. Idem tamen facillè quicquid de iis infurra- batur audivit, atque idèd propè cunctos amicissimos, quosque sum- mis honoribus exexerat, postea ut hostium loco habuit. *Æl. Spart.* Curiosus quoque domus amicorum per frumentarios occulta omnia exploravit, eorumque matrimonia adulteriis fœdavit: hac enim in re nec amicis servavit fidem.

7. *Peregrinationibus suis & magnam industriam nec minorem de- claravit vanitatem.* Nam nec quisquam ferè principum tantum ter- rarum tam celeriter peragravit. Dumque hoc fecit omnes prope- modum provincias percurrendo procuratores & præsides severè co- Ærcuit, oppida universa restituit & ordinibus auxit. *Spart.* ad speci- men enim legionum militarium fabros, perpendicularatores, archite- ctos, genusque cunctum exstruendorum mœnium seu decorandorum in cohortes centuriaverat. *Aurel. Vell. in Epit.* Contrà videbatur hisce vanitatem suam regere; nec enim amore imperii, sed cupidine omnia, quæ legerat de locis orbis terrarum, inspiciendi tot tantasque peregrinationes suscepit.

8. *Doctorem virorum & amator & irrisor existit.* Poëmatum namque & literarum omnium studiosissimus fuit, arithmetica, geometria, pictura peritissimus. præditus quippe singulari memoria, libros lectos statim memoriter reddidit. Hinc græcis literis impensè eruditus à plerisque græculus appellatus est. Professores tamen omni- um artium risit, contempsit, obtrivit tanquam doctior & simul præmi- is condecoravit. Et quum ipse auctor esset, ut nulli ab eo tristes re- cederent; dixit, se graviter ferre, si quem tristem videret.

9. *Arrogantem quoque se & unà modestum exhibuit.* Nam cum o- pera ubique infusa fecisset, nunquam ipse, nisi in Trajani patris tecti- plo nomen suum scripsit, singularis cum modestiæ laude: multas ta- men civitates Hadrianopolis vocavit prodendo quandam arrogan- tiam.

10. *Magistratum Judiciumque, officiis functus, et videretur non*

nunquam ex petulantia eadem affectus. Nam Pontificis maximi officio functus sacra Romana diligentissime curavit. Causas Romae atque in provinciis frequenter audivit, adhibitis consilio suo consulibus, praetoribus & optimis Senatoribus; ita J. C. C. Julio Celso, Salvo Juliano, Neratio Prisco. Sed sine causa per varia oppida provinciasque magistratum officii functus quoque est. In Erraria praetura Imperator egit. Per latina oppida Dictator & aedilis & duumvir fuit, apud Neapolim demarchus; in patria sua quinquennalis; & item Hadriae quinquennalis quasi in aliena patria; & Athenis archon. *Spart.*

11. *Joca ejus licet plurima essent jucunda tamen his aequè & molesto fuit.* Nam acerrimus ad laceffendum pariter & respondendum feris, joco, maledictis fuit: referre carmen carmini, dictum dicto prorsus ut mediatum crederes adversus omnia. Floro poetae scribenti ad se

Ego nolo Caesar esse
Ambulare per Britannos,
Scythicas pati pruinas.

respondit:

Ego nolo Florus esse,
Ambulare per tabernas,
Latitare per popinas
Culices pati rotundos.

Hujus uxor Sabina, dum prope servilibus injuriis accipitur, ad mortem voluntariam compulsa est. & antequam moreretur, palam jactavit, quam immane ingenium pertulisset; & elaborasse, ne ex eo ad humani generis perniciem grvida redderetur. *Spart. & Victor.*

12. *Senatus exhibuit se faventem clementemq; & unà crudelem.* Nam initio statim Imperii cum ad Senatum scriberet, veniam petiit, quod de Imperio suo Judicium Senatus non dedisset; salutatus scilicet praepropere à militibus Imperator, quod esse Respubl. sine Imperatore non posset. Senatoribus, qui non vitio suo decoxerant, patrimonium pro liberorum modo Senatoriae professionis explevit. Senatusque fastigium semper extulit, execratus principes, qui minus Senatoribus detulissent. Contra quatuor Consularium occiforum invidia premebatur, naturam crudelis, quod tamen naturae vitium eò repressit, donec in villam Tiburtinam profluvio sanguinis penè ad exitum venit, quo tempore multi vel aperte vel per insidias interfecti sunt. Quapropter & mortuus est omnibus, cum primis autem Senatui invisus, Patres namque ne successoris quidem oratu ad Divi honorem eidem desererent.

deferendum sic & ebantur; tantum amissos sui ordinis tot viros moriebant.

13. Antequam moreretur, adoptavit Cejonium Commodum Verum; eumque Ælium Verum Cæsarem appellavit. Quem cum minus sanum videret, sæpissimè distavit; in caducum parietem nos inclinavimus, & perdidimus quatermillies sestertium, quod populo & militibus pro adoptione Commodi dedimus. Hoc verò mortuo cum ipse animo parum valeret, idcircoque despectui haberetur, ad creandum Cæsarem Patres convocavit. Quibus properè accurrentibus, fortè Antoninum contempexit lenis loceri aut genitoris anxios gressus levantem manu, quo mirè oblectatus adoptatum legibus Cæsarem esse iussit. Quam ob causam etiam Pius tertius nominatus Antoninus,

ARTIC. IV.

DE

ANTONINO PIO.

1. Antoninus Pius cognomento à pietate dictus, Gallia oriundum Transalpinam, formam conspicuus, ingenio clarus, singulari eloquentia, & nitida literaturam artis imperandi gnarus successit Hadriano adoptatum ab eodem. Nam conditionem imperantium Coccejo Nervam imperium suscipiente longè antea expresserat: cum enim hic in curiam gratulationibus excoiperetur; Antoninus hunc amplexus dixit, se gratulari Senatui & populo provinciisque; ipsi autem nequaquam, cui satius fuerit, malos semper principes eludere, quam tanti oneris vim sustentem non molestiis modò & periculis subijci; sed famæ etiam inimicorum pariter & amicorum; qui cum mereri omnia præsumant, si quicquam non extorserint, atrociores ipsis hostibus existant. Rationem cognominis præced. artic. num. ult. reddidimus, præterquam & alia afferuntur, nim. quòd eos, quos Hadrianus per malam valetudinem occidi iusserat servavit. it. quòd singulari erga Hadrianum patrem pietate non modò quoad vixit, sed etiam post mortem ejus usus fuerit. *Jul. Capitol.* Adoptionis lex ab Hadriano hujusmodi data fuerat: ut quemadmodum Antoninus ab Hadriano esset adoptatus: ita sibi ille adoptaret Marcum Antoninum, fratris uxoris suæ filium, & Lucium Verum Ælii Veri filium.

2. *Spectabilis fuit hic Imperator 1. temperantia.* Virtus namque ipsius talis fuit, ut esset opulentia sine reprehensione, parsimonia sine sordibus & mensa ejus per proprios servos, proprios aucupes, piscatores & venatores instrueretur, nec ipse quicquam de vitæ privata qualitate mutasse videretur. Ebrietati autem deditus nunquam fuit. 2. *Liberalitate & Magnificentiâ.* Largus namque fuit & alieni abstinentis,

semper tribuens cum mensurâ & sine jactantiâ. Opera verò ejus multa existere cum Romæ tum in municipiis, quibus suam ostentavit magnificentiam. 3. *Clementiâ*. Abstinit namq; à civili sanguine, extinctis quadræ platoribus. nullæ sub ipso bonorum publicationes: unus tantum ipso imperante, & quidem Senatu pœnam decernente, proscriptus est Atillus Tatianus affectatæ tyrannidis reus. Cum Patres instarent, ut ebs, qui conjurationem fecerat, perlequeretur, compressit quæstionem, præfatus, *Necesse non esse sceleris in semetipsum cupidus pertinacius indagari; ne si plures reperirentur, quantis odio esset intelligeretur.* A crudelitate adeò fuit alienus, ut & seditiones solâ gravitate & modestiâ comprimeret. 4. *Diligentiâ & singulari curâ in administratione imperiî*. Tantâ namq; diligentîâ subjectos sibi populos rexit, ut omnia, quasi sua essent, curaret. Priusquam salutandus prodiret, degustans panis aliquantulum, ne frigescente circum præcordia per jejunium sanguine, viribus exasis, interciperetur, eoq; actuum publicorum laboribus minimè sufficeret. *Jul. Capit. & Aur. Vict. epist.* ministris nihil administrandum reliquit, nihilq; per interauncios egit, unde nec quicquam venale fuit. Præfectos præmiis pœnisq; in officio continuit, bonos locupletando & honoribus macando; improbos repetundarum damnando, liberis tamen bona relinquens paterna, eâ lege, ut illi provincialibus redderent quod parentes injustè retinebant. Salaria multis in Republ. subtraxit, quos otiosos videbat accipere; dicens, Nihil esse sordidius, imò crudelius, quàm si Rempubl. is arroderet, qui nihil in eam suo labore conferret. *Capitol.* 5. *Benevolentîâ erga Senatum*. Nam Senavit tantum detulit, quantum, cum Senator esset, deferri sibi ab alio principe optavit. Pater Patriæ ob id appellatus. 6. *Cultu Justitiæ*. Multa namque de jure sanxit, usus Jurisperitis Vinidio Vero, Salvio Valente, Volusio Metiano, Ulpio Marcello & Jabeleno. *Jul. Capitol.*

3. *Bella non nisi per legatos gessit, nec tamen apud externos in contemptu fuit*. Nam in agris suis vixit potius quàm in expeditionibus, usus Scipionis dictorio: malle se unum civem servare, quàm mille hostes occidere. ferrur tamen nihilominus tantum auctoritatis apud exteras gentes habuisse, quantum alius nullus in pace, adeò trementibus & amantibus eum cunctis regibus, nationibusq; & populis, ut parentem seu patronum magis, quàm dominum Imperatoremve, reputarent, omnesq; uno ore propitium sibi optantes, de controversiis inter se judicem poscerent. *Vict. epit. Eutrop, lib. 8.*

4. *Mortuus est, cum prius Marco Antonino Rempublicam & fidem presentibus præfatis commendasset.* *Digit. A Senatu Divus est ap-*

pellatus; cunctis certatim adnitentibus: cum omnes ejus pietatem, clementiam, ingenium, sanctimoniam, laudarent.

ARTIC. V.

De

MARCO AURELIO ANTONINO.

1. *Marcus Antoninus Philosophus divinitus quasi Romanis datus videbatur ut miseria Reipubl. suâ philosophiâ succurreret.* Nam nisi ad illa tempora natus fuisset, totus status Romanus corruisset. Quippe ab armis nusquam quies erat: perque omnem Orientem, Illyrium, Italiam, Galliamq; bella fervebant. *Vell. epit.* Hic verò forticus à teneris optimos præceptores (quos Julius Capitol. magno numero enarrat) tanto studii flagravat amore, ut hoc ipso serius gravisq; reditus ab omnibus cæteris, quibus indulgent homines abductus ad labores & quaslibet molestias ferendas præparabatur. *Jul. Capit.* Neq; enim cognitione tantum sed & moribus philosophus erat. *Eutrop. lib. 8.* ut meritò in ore potuerit ferre illud Platonis: *florere civitates, si aut philosophi imperent, aut imperatores philosophentur.* *Jul. Capit.*

2. *Hoc imperante cepit primum Romana Reipubl. duos habere Augustos.* Nam cum post excessum Antonini à Senatu coactus esset regimen publicum capere; fratrem sibi participem in Imperio designavit Lucium Verum, ex quo cœperunt pariter Rempubl. regere: cum ea hætenus singulos semper habuisset Augustos. *Eutrop. l. 8.*

3. *Imminentibus, ergo bellis, ad Parthicum gerendum, consensu Senatus misit fratrem; ad cætera alios legatos; ipsa vero Roma remansit.* Causa: quare miserit fratrem ad gerendum bellum, hæc videtur fuisse. Nam Verus immerfus voluptatibus & deliciis exercendus erat: in bellis, ut molestiis ferendis adsuefieret, durio remque colere vitam. Sed consilio hoc satis prudenter suscepto nihil profecit. Verus namq; postq; in Syriam venit bellum legatis gerendum comisit: ipse verò voluptates corporis persequi perseveravit. *Jul. Capit. in Ver.* Hæc fratris sui vitia & celavit & defendit, licet vehementissimè displicerent.

4. *Composito per legatos Oriente, ad bellum Germanicum, Pictovallæ & Martomannis cuncta turbantibus, cum fratre profectus, mortuo hoc maximâ cum sui gloria illud perfecit.* Nam post obitum fratris solus Rempubl. tenuit, multò melior & feracior ad virtutes: quippe qui nullis Veri jam impediretur aut simulatis callidæ severitatis (quo ille ingenito vitio laborabat) erroribus aut mentis pravæ institutis. Magnâ ergò tum virtute tum felicitate bellum perfecit tantum, quantum nullâ tunc hominum memoriâ fuit: aded ut Punicis collatum sit: hoc enim durante, pestilentia Roma, per Italiam ac provincias maxima ho-

minum.

minum pars, militumq; omnes ferè copiaz perierant. Cum Marco-
männis autem Quadi, Vandali, Sarmatæ, Suevi atque omnis Barbaria
commoverat. *Eutrop. Epit.*

5. *Incredibilem sibi apud omnes, qui sub Orbe Romano erant &
prudentiâ & fortitudine & liberalitate, favorem hoc ipso bello Germani-
co sibi paravit.* Nam exhausto ærario cum nervi bellorum defice-
rent, neque Italiæ neque cæteris provinciis tributa indicere, sed in fo-
ro D. Trajani auctionem ornamentorum Imperialium facere. Dis-
tracta tunc sunt aurea pocula & crystallina & myrrhina; vasa regia,
vestes uxoriæ sericæ & auratæ, gemmæ & alia preciosa, signa nimirum
cum tabulis magnorum artificum. Post victoriam verò suâ prudenti-
tiâ & virtute bellicâ partam, quâ Rempubl. à barbarorum invasione
liberaverat, precia emptoribus restituit iis, quibus empta reddere pla-
cuit, nulli qui semel empta retinere maluerat, molestus. Prudentis-
simum se exhibuit in gerendis bellis non modò sed & civilibus consilia
aliorum audiendo: Æquius enim est, ajebat, ut ego tot & talium a-
micorum consilium sequar; quam ut tot & tales amici meam unius
voluntatem sequantur. *Jul. Capit.* Prudentis namque est multorum
consilia audire.

6. *Nec desuere ipsi cætera quibus optimi principes benevolentiam
subditorum sibi parare solent.* Auctoritatem namque Senatûs abxiit
prætoriiis & consularibus viris delegando negotia decidenda; arcen-
do equites à causis capitalibus Senatorum dijudicandis; comparen-
do in Senatû in Comitiiis, nec recedendo de Curia, nisi Consul dixisset
Nihil vos moramur Patres conscripti. Senatuum quinetiam appella-
tionibus à Consule factis Judicem dedit. 2. Justitiam & ipse coluit va-
rias leges & instituta salutaria introducendo: diebus enim fastis plu-
res judicarios addidit, ita, ut 130. dies annui rebus agendis litibusq;
disceptandis essent. Prætorem quoque tutelarem primus fecit; cum
antè tutores à Consulibus poscerentur; quò plus diligentie in eli-
gendis tutoribus adhiberetur. De Curatoribus verò, cum antè non
nisi ex L. Lætoria vel propter lasciviam vel propter dementiam daren-
tur; ita statuit, ut omnes adulti curatores acciperent, non redditis
causis. *Jul. Capit.* Ufus autem est Scævola præcipuè Jcto. In cri-
minibus puniendis moderatissimus fuit, solitusque omnia crimina mi-
noribus suppliciiis, quàm Legibus dictata essent, punire; contra me-
nifestos & gravium criminum reos inexorabilis existens. Capitales
causas hominum honestorum ipse cognovit, & quidem summâ æqui-
tate; ita, ut prætorem reprehenderet, qui citò reorum causas audie-
rat; juberetque illum iterum cognoscere à dignitatis eorum inter-

esse dicens, ut ab eo audirentur qui pro populo judicaret. 3. *Claros viros fovit*: permisit enim hisce, ut eodem cultu, quo & ipse, vel ministeriis similibus convivium exhiberent. *Jul. Capit. Victor. & Eutrop.*
 4. *Clementem se semper exhibuit.* Nam Avidio Cassio rato invalidum vel extinctum Imperatorem Marcum & Orientem in suas partes propterea trahente, ignoravit statim civitatibus quæ Avidio consenserant. Nec exultavit Cassii interfectione, caputque ejus sibi allatum humari jussit. In conscios defectionis vetuit Senatam graviter vindicare. simul petiit, ne quis Senator tempore principatus sui occideretur; ne eius pollueretur Imperium. *Capitol.* Ante tempus quoque mortis, priusquam ad bellum Marcobannicum rediret, in Capitolio juravit, nullum Senatorem se sciente occisum, cum rebelliones dixerit, se servaturum fuisse, si scisset.

7. *Nullam ob rem videbatur reprehensionis dignus, quam quod cognatis & domesticis nimium indulgeret.* Nam cuncta in omnes propinquos, etiam indignos contulit ornamenta. Filio Commodi, homini scelesto atque impuro citò nomen Cæsaris, mox sacerdotium, vocabulum Imperatoris, triumphus participationem & Consulatum dedit. Adulteros uxoris non modò toleravit, sed etiam honoribus auxit, nimirum Tertullum, Utilium, Orphitum & Moderatum. Tertullum etiam praudentem cum uxore deprehendit. de quo mimus in scenâ præsente Antonino dixit, cum stupidus nomen adulteri uxoris à servo quæreret, & ille ter diceret Tullus, alter verò simulans stupiditatem adhuc quæreret; respondit tandem, jam dixit, Tullus dicitur. Hac patientiâ mariti ita abusa est uxor, ut sedens in amœnis litorum Campaniæ diligeret ex nauticis, qui plerumque nudi agebant, flagitiis aptissimos. *Jul. Capit. & Victor. de Cæsar.* Fato ergò eorum, qui liberalia colunt studia, usus hic Imperator ex filio & uxore infelix existit, cætera summè beatus deprædicatus.

8. *Decesit octavo decimo anno Imperii, vixit sexagesimo primo ætatis famâ & gloriâ.* Parum enim fuit, quòd illi honores divinos. omnis ætas, omnis lexus omnisq; Ordo dederat, nisi quòd etiam sacrilegus judicatus est, qui ejus imaginem in suâ domo non coleret, modò per facultates habere posset. Nam quòd de Romulo ægrè creditum est, omnes pari sensu præsumpserunt, Marcum cælo receptum esse. *Vitt. Epit.*

ARTIC. VI.

DE

COMMODO ANTONINO.

1. *Marcus Aurelius successit Commodus filius planè degener, quòd*

propterea per adulterium ex gladiatore conceptus credebatur. Cùm enim aliàs parum roboris haberet; ad munera gladiatoria satis validus deprehensus est: multa namque millia ferarum suâ manū occidit.

Ælium Lamprid. in ejus vitâ.

2. Fuit hic Commodus homo vitis sermè omnibus inquinatum, nim. Impius. Nam & Deorum templa polluit stupris & cædibus. *Æl. Lamprid. Crudelis.* Nam puer duodecim annorum, cùm tepidius paulò lorus esset, balneatorem in fornacem conjici jusit. *Id.* Imperator factò saviendi occasio data, cùm soror ipsius Lucilla cum nobili adolescente, cui Quadrato nomen, de eo trucidando consiliū suscepisset, ab hoc eodem proditum: stolidus namque cùm pugionem nudasset, non statim occidit, sed hæc ad Imperatorem locutus est verba: Hunc tibi senatus mittit. Quapropter non modò in hunc sed & in sororem Senatūq; saviit. ferturq; sororem prius compressisse quàm occideret. Senatores, qui jussu ipsius perierunt, nimis longum foret hic enarrare. Quin cùm illi sæpè pugnanti, ut Deo, populus favisset, irrisam se credens, populum Romanum à militibus clasariis, qui vela ducebant, in amphitheatro interim præceperat. Urbem quoque incendi jusserat, utpote coloniam suam (ita enim vocaverat) Idque factum fuisset, nisi Latus præfectus prætorio ipsum detinuisset.

Æl. Lampr. Bibidinosus. Nam nec irruentiam in se juvenum caruit infamiâ, omni parte corporis atque ore in sexum utrumq; pollutus. nec ab incestu abstinerat. *Luxuria adjectus & hinc avarus.* Nunquam enim pudori sumptuique pepercit. In domo suâ aleam exercuit: mulieres elegantioris formæ ut prostibula ad ludibrium pudicitia contraxit. Cùm aliquando indigeret pecuniâ simulavit iter in Africam, exegitque viaticum, quod postea in convivia & aleam impendit. Cuncta quoque venalia habuit, remissiones pœnarum, administrationes provinciarum, cædes in gratiam aliorum perpetrandas & similia.

Æl. Lampr. Ignavus. Nam bellum, quod pater ipsius penè confecerat, legibus hostium se subjiciens remisit, & ita, redemptâ pace, cum magnâ sui ignominiâ rediit Romam triumphatusq; est, quasi rebus præclare gestis.

Xiphil. Sordidus. Fertur namque preciosissimis cibus humana stercora miscuisse.

Negligens publicorum. Molestiâ enim affectus ex subscriptione libellorum permisit, ut omnia per alios subscriberentur, quorum avaritiâ tota Respubl. in maximâ struementi copiâ maximâ inopiâ occæpit laborare. Unde iterum nactus occasionem saviendi alios occidit alios proscripsit.

Ludicris inhærens & flagitiosis hominibus cuncta regenda committens. Nam à teneris operam dederat ludicris & libidinosis rebus, calices sive bibebat, sal-

cabat, cantabat, currum & in amphitheatro dimicans gladiatorem se exhibebat, aurigæ habitu currus regebat, & in summâ talia agebat, ut probrius magis, quàm ei loco, ad quem fortuna provexit, eum natum crederes. *Æli. Lampyr.* Quapropter flagitiosissimis hominibus committens imperium, ipse ludicris vacabat rebus & voluptatibus corporis. Hoc pacto Perennis præfectus prætorio omnem sibi potestatem arrogavit, vitâ bonis innocentes exuens: cui, quod insidias struxisset vitæ imperatoris, occiso Cleander substitutus est. Hic pro servo Romæ venundatus, inde libertus in aulam receptus & postea cubicularius factus Imperatoris ejus pellicem duxit: hisque gradibus ascendit ad hanc dignitatem summam, quam Perenni mortuo obtinuit Præfectus prætorio salutatus, omneque Imperium omnesque dignitates venales habuit. fertur viginti quinque consules in unum annum designasse. *Diol. lib. 72.* effecit hic quoque suâ avaritiâ detinendo frumentum coemptum, ut populus Romanus fame affligeretur: ob quod à populo ad necem postulatus est; & quamvis populus à militibus reprimeretur, restitit tamen; unde Commodus sibi metuens Cleandrum occidit, jusque ejusque liberos. *Herodianus.* *Stolidè quoque, superbus fuit, adulteribus vitium hoc in eo argentibus.* Nam ad Senatum scribens usus est hoc titulo: Imperator Cæsar Lucius, Ælius, Aurelius, Commodus, Antoninus, Augustus, Pius, Felix, Sarmaticus, Germanicus, Maximus, Britannicus, Pacator orbis terrarum invictus, Romanus, Hercules, Pontifex Maximus, Tribunitiæ potestatis XVIII. Imperator VIII. Consul VII. Pater Patriæ &c. Herculem namque se dicebat & ludis editis manu dextrâ clavam gestabat; sinistrâ, cruentum gladium, occidens quos ridentes vidisset. *Dio.* Pii cognomen à Senatu serviliter adulate adeptus est, cum adulterum Faustinae matris suæ consulem creasset: qui ipse, cum Imperator retulisset de Româ Commodianâ dicendâ se quoque Commodianum nominavit, Commodum Herculem & Deum: unde & statuae Herculis habitu eidem erectæ, & ut Deo immolatum est. Menses quoque in honorem ejus, Augustus Commodus, September Hercules, October Invictus, November Exsuperator, December Amazonius (à concubinâ Marcia quam amazonico habitu deperibat) dicti sunt.

3. *Hæc bestia, quamvis salutare fuisset eam ante imperium mori, vixit tamen in imperio ultra duodecim annos: donec Letus præfectus prætorio & Marcia concubina ei venenum propinarent, & hoc non operante à Narcisso laqueo suffocaretur.* Admiratione tamen dignum, hoc vivente per legatos tumultus nonnullarum gentium repressos esse,

ARTIC. VII.

DE

P. HELVIO PERTINACE.

1. *Helvius Pertinax humili loco natus ad fastigium Imperatorium pervenit ope Lati, qui Commodum veneno extinxerat.* Natus namque est patre libertino Helvio Successo, qui vitam vendendis lignis aridis seu *dudaviois* toleraverat: adultus docuit grammaticen, secutus militiam postea, cum videret ex grammaticâ quæstum exiguum parari, tantâ fortunâ usus est, ut tandem præfectus urbi esset creatus: quam præfecturam imperante Commodò gessit. Conscientiam interficendi Commodi haud fugiens à Læto præfecto prætorio & Electo Commodi cubiculario Commodò Interfecto Imperator dictus est & in castra deductus: illic professus sibi à Læto & Electo ingestum Imperium militi donativum promisit; à paucis tamen primùm Imperator salutatus est, cum jam esset sexagenario major. *Jul. Capitol.*

2. *Parsus fuit & avarus, blandusq; magis quam beneficus.* Nam civilem se salutantibus & interpellantibus & quasi præfectus urbi sese omnibus affabilem præbuit; semper dans operam, quò non videretur alius quàm fuerat: quin & displicere sibi Imperium hoc testatus est, quòd aliquando paratus esset illud deponere & ad privatam vitam redire. Sed cum esset modestus & verbis affabilis, re ipsâ fuit illiberalis & propè sordidus. Imperator enim factus, si sine convivis esset, eadem consuetudine cœnavit; quâ olim privatus. Fertur etiam apud vada Sabatia jam Imperator mercaturas exercuisse per homines suos non aliter, quàm privatus solebat. Munera quoque lucri libidine libenter accepit. *Jul. Capitol.* Unde eum græco nomine *Χρησόλογος* appellavêre. *Victor. in eod.*

3. *Hac parsimonia ejus, & quòd videbatur veterem disciplinam introducturus eum & aulicis & militibus exosum reddidit, ut ita à militibus trucidaretur.* Nam statim ac Imperator creatus fuit petenti primâ die signum tribuno dedit *militemus*, quo exprobrabat tacitè segnitiam superiorum temporum. Sed hoc ipso milites moti statim de alto Imperatore eligendo cogitarunt: gemueruntque, cum viderent statuas Commodi dejici: timebant enim militiam, sub senè Imperatore. Quo ipso Pertinax coactus, omnia quæ Commodus militibus & veteranis dederat relinquere. Sed his non obstantibus, ipsi nihilominus factio præparata est per eundem, à quo Imperator primùm salutatus erat. Lætum nimirum præfectum prætorii, & eos quos Pertinacis sanctimonia offenderat. Lætum enim poenituerat facti, quòd eum Imperatorem fecisset. Militibus grave vitium, quòd in causâ

Falconis, qui Imperium invadere nifus erat, multos milites ad unius servi testimonium occidi præceperat. Trecenti igitur de castris armati ad Imperatorias ædes cuncto facto subito in palatium venere: neque hic globus aut arceri, aut quid immineret Imperatori nunciari potuit. Enimvero tantum odium in Pertinacem omnium aulicorum fuit, ut ad facinus milites hortarentur. Prorupere itaque in intima palatii, primusque horum Tausius hastam in pectus Imperatoris coniecit. Tunc ille precatus Jovem ultorem togâ caput operuit, atque à cæteris confossus est; caputque ejus conto fixum per urbem in castra perlatum, cum imperasset 85. diebus. *Jul. Capitol. & Aurel. Victor.*

4. *Huic tamen mortuo Divi nomen decretum est, ingeminatioque ad vocis defectum plausibus acclamatum: Pertinace imperante securi vicimus, neminem timuimus. Patri pro, patri Senatûs, patri omnium honorum. Scilicet populus mortem ejus indignissime tulit: viderat enim, omnia per eum antiqua posse restitui. Sed nimis intempestivè & statim initio Imperii animum militum à se alienaverat. Magna ipsius & felicitas & infelicitas fecit, ut fortunæ pila vocaretur.*

ARTIC. VIII.

DE

DIDIO JULIANO.

1. *Interfecto Pertinace, Didius Julianus ambitione promissus, à militibus Imperium obtinuit. Nam cum Sulpicianus Præfexus Urbi in castris jam sibi moliretur imperium: hic Didius hortatu P. Floriani & Vestii Apri tribunorum, à quibus etiam ad prætoria castra ductus est, primum è muro ingentia pollicitus; cum surdas adhuc militumprehenderet aures, monuit prætorianos, ne eum facerent Imperatorem, qui Pertinacis mortem esset vindicaturus [Erat enim Sulpicianus socer Pertinacis] scripsitque in tabulis, se Commodi memoriam restitutum. Et ita ad Imperium, quod pecuniâ & blanditiis mercabatur, admissus est, rogantibus Prætorianis, ne ambitus Sulpiciano crimini vertatur. *Æl. Spart.**

2. *Fuit hic parsimonia & temperantia cultor, placidus item & injuriarum patiens: sed Imperium ejus ignavia & desidia militum evertit. Fertur namque oleribus leguminibusque nonnunquam contentus sine carnibus appositis cœnasse. Sed hæc ipsius virtus odio populi obsecrata non modò, verum etiam luxuriæ insimulatus est, objectumque, quod gubus, aleator, armis gladiatoriiis exercitus esset senex, cum antea semper integrè & ab his vitis ineptisque immunis vixisset. Ea est vis odii mentientis & omnia in pejorem partem interpretantis.*

Nam populus opinione, quasi Pertinax, quem credebatur mala Commodi temporibus introducta emendaturum, hujus consilio interemptus esset, odio erga ipsum flagrabat. Spargebant in senatu, Julianum ipsa die qua miserè perierat Pertinax luxuriosum parasse convivium, ostreis & altilibus piscibusque adornatum, eumque ingentibus convitiis in rostris atque ante Curiam lacebentibus, sperantes, his se obtenturos, ut Imperium à militibus datum deponeret: nec contenti Imperatoris defectus dicacitate lapidatos, etiam lapides in eum coniciebant. Mitigarum quoque haud est odium hujus placiditate, sed populus magis incitatus obstetit. quoque eunti cum Senatu in Capitolium, nec cessisset, nisi ferro, vulneribus & pollicitationibus aureorum, quos digitis ostendebat ipse Julianus, quò fidem faceret, summotus atque depulsus esset. Ergò Pescennius Niger in Syria, Septimius Severus in Illyrico cum exercitibus, quibus praesidebant, à Juliano descivère. Quà re perturbatus, [neque enim Severum suspectum habuerat] à Senatu postulavit, ut Severum hostem renuncjaret. Milites Severi avocati tuba cominatione, nisi intra diem praestitutum deseruerint partes illius, eidem numero hostium eosdem habitum iri. Interea ipse praetorianos in campum deduci jubet, muniri turres: sed milites desidiosi & urbanam luxuriam dissoluti exercitium militare molestè subibant, adeò, ut vicarios operis, quod cuique injungebatur mercede conducebant. Ita nihil cum exercitu praetoriano proficientem populus risit, adventum Severi appropinquantis expectans. *Æl. Spart.*

3. *Varia quidam tentavit adversus Severum rebellantem: sed odium in quo erat, omnia consilia reddidit inania.* Nihil namque ab eo de Senatu videtur omisum eorum, quae superius, cum de Ratione statum ageremus, compescendis inservire tradidimus. Misi etenim sunt legati Consulares à Senatu ad milites, qui suaderent repudiationem Severi, & ut admitterent eum imperare, quem Senatus veller: horum in numero fuit Valerius Catulinus, qui gratus militibus posset Severo succedere in regendo exercitu. Sed accessere hi legati Severo. Destinatus quoque Aquilius centurio, notus cædibus Senatoriis, qui Severum occideret; sed frustra. His consiliis initis, à Senatu petiit Julianus, ut adsumptis Virginibus Vestalibus ceterisque sacerdotibus obviam iret exercitui Severi, eumque offensis infulis in aliam traheret sententiam. Quod quidem ablonum aliis non est; quia vulgus superstitione ducitur & movetur: sed inane hoc erat adversus barbaros impiosque milites praesidium. Augur quoque Faustus Quintilius Consularis obnunciabat afferens, non debere imperare eum, qui tueri armis imperium nequiret; cui multi Senatores consenserunt. Hinc

ratus Didius milites è castris petiit, qui Senatum ad obsequium co-
gerent, obstinatos senatores trucidando. Sed mox displicuit consi-
lium: nimis enim tyrannicum videbatur talia in Senatum tentare quæ
Severum adverteriam Didii hostem Reipublicæ judicaverat. Quam-
vis nonnullis commentum & mendacium odio in eundem confictum
visum sit. Meliore ergo consilio flagitavit Scutum de participatione
Imperii, quod etiam factum est. (Quo ipso nomen, quod sibi Julianus,
cum imperium acciperet, fecerat, Senatoribus in memoriam revoca-
tum est. nam cum Consul designatus de eo sententiam dicens, ita pro-
punctiaslet: *Didium Julianum Imperatorem appellandum esse consensit*; Julia-
nus iuggesit, *Adde & Severum*: quod cognomentum avi & proavi sibi
Julianus adsciverat.) Sed pacem hanc simulatam populus reputavit,
centarius suam necem Severus suspicatus est. Denique hostem se
Juliano Severus esse maluit, quam participem; idem militibus sentien-
tibus. Hoc amentæ Juliani annumerantur, quod per magos plera-
que faceret, quibus putaret vel odium populi deliniri vel militum ar-
ma compesci: nam & quasdam non convenientes Romanis sacris ho-
stias immolaverant, & carmina profana incantaverant. Tandem Di-
dus ab omnibus desertus, ipsiq; à Senatu imperium abrogatum est,
missiq; quorum curâ occideretur.

ARTIC. IX.

DE

SEVERO.

I. Severus Germanico exercitui præfectus, ubi auditum est, Com-
modum occisum, Julianum autem cum odio omnium imperare, salutatum
ab exercitu Imperator, prudentem se exhibuit partim in removendis omnia-
bus, que Imperio obflare & turbare illud poterant, aptissimè in faciendis, que
ad confirmandum illud conducebant. Nam cum auctore Didio Juliano
à Senatu hostis esset appellatus, legatis missis, qui milites ipsius hor-
tarentur, quod eum desererent; pertimuit primò quidem, postea cor-
rupit legatos, ut pro se apud milites loquerentur, & in ipsius partes
transirent: callidè etiam evitavit manus eorum, qui à Juliano misse-
rant ad ipsum occidendum; datis contra literis ad prætorianos, qui-
bus signum dederat, ut Julianum occiderent, vel desererent: statimq;
auditus est. nam & Julianus occisus est in Palatio & Severus Romam
invicatus. Ita quod nulli unquam contigit, naturantùm Severus Vi-
ctor est factus, armatusque Romam contendit. Postea veniens
in urbem prætorianos cum sabarmalibus inermes sibi jussit occurre-
re, eisdemq; sic ad tribunal vocatos & armatis circumdatos exaucto-
ravit. (erant namque seditiosi & una ignavi, utpote illecebris urbis
ad.

adfecti) Amicos Juliæ accusatos apud Senatam præscriptioni & neci dedit. *Æl. Spart.* Erant quoque designati Imperatores, Pescennius Niger à Syriacis legionibus, Clodius Albinus à Britannicis & Germanicis. Sed ne & cum Nigro & Albino potentissimis hostibus unquam tempore depugnandum esset: Albino persuasit ut quiesceret, se enim pro ipsius dignitate paratum esse pericula bellæ subire. Et ita hoc prius egit quod Imperium Nigro interverteret. *Dis.* Intercepit enim Nigri edicta, ne populo proponerentur, & literas, ne legerentur in Senatu. Deinde componendum Orientem & Nigrum devincendum aggressus, cum eo superato prius per duces *Æmilianos*, ipse conflixit, cumq; apud Cyzicum interemit. Liberos ejus in exilium ire, nec occidi iussit. Deleto Nigro, Albinum frustra Imperium ab eodem expectantem, & propterea moventem hostem judicavit eosque omnes qui ad ipsum mollius scripserant vel rescripserant. Ad Lugdunum cum illo concurrat, primoque die dux ejus victus, ipse in dextero cornu postero die vicit, Albino occiso, cujus caput Romam misit & in crucem egit. *Dis.* Hæc pro removendis, quæ imperio obstabant, strenuè, prudenter & feliciter gessit, non legior in perficiendis iis, quibus favor senatûs, populi, militum parabatur. Nam non obstante, quæ à Senatu hostis esset judicatus, legatis centum desperatis rebus à Senatu missis septuagenos vicenos aureos dedit. Postquam Romam venisset, in Curia rationem reddidit suscepti Imperii; Scitum etiam fieri fecit, ne liceret Imperatori inconstituto Senatu Senatorem occidere. Nullum etiam Senatorem quæ partibus Nigri steterat, supplicio affecit. Populi favorem sibi parere studuit simulando se ultorem *Pertinacis*, quem etiam imitatus est, dando signum tribuno *Laberentis*, quem admodum *Pertinax*, *militem*. Quinque quoque censorium ejus imagini duxit, inter Divos retulit, additis flamine & sodalibus *Helvianis* qui *Marciani* fuerant, & sese *Pertinacem* vocari iussit. Ne tamen ob hoc odium militum incurreret, quia *Pertinax* parum gratus apud eosdem fuerat, ut in præced. dictum est; quantum nemo unquam principum, quingenta sestertis militibus dedit. Cum etiam milites, ipso in Senatu xeriente, per seditionem de se millia poscerent à Senatu, exemplo eorum, qui *Augustum*, *Ostavianum* Romam deduxerant, tantumq; acceperant, mitigatos addita liberalitate dimisit. Deniq; tantum stipendiorum his dedit, quantum nemo principum. Pro firmando etiam imperio filias suas splendidissime dotatas nuptum dabat, excluso fratre liberos adhuc exigua gratia in collegium imperii recipiebat.

Uticis suis Respubl. 1. fortitudine & arte militari. Nam *Pertinaciam*

thiam ingressus Ctesiphontem, pulso rege, pervenit, cumque hyemali tempore herbarum radicibus milites viverent, atque inde contractis morbis ire longius non possent; tamen perlicit ipse & oppidum cepit, fugato rege. Et ita Parthicum nomen meruit. Persarum quoque regem Abgarum subegit, Arabas in deditionem accepit, Adiabenos tributarios reddidit &c. *3. annona & rei frumentaria consulendo.* Nam moriens septem annorum canonem, ita, ut quotidianè septuagena quinque millia modiorum expendi possent reliquit; olei verò tantum, ut per quinquennium non solum urbis usibus, sed & totius Italiz, quæ oleo indigeret, sufficeret. *3. Justitia culta.* Nam causas plurimas ipse cognovit, implacabilis delictis existens. accusatos repetundarum à provincialibus Judices convictosq; graviter punivit. Industrios quosq; Judiciis præfecit. Vitam suam privatam publicamq; ad fidem composuit. *Al. Spart.*

3. Laudem quoq; promeruit studio philosophiæ & quòd alienus esset à luxuriâ. Fertur namque fuisse philosophiæ deditus. Unde ejus acutè dicta: cum enim ex humili per literarum & artis militaris culturam cum ad Imperium fortuna deduxisset: de se ita locutus est: *Omnia fui & nihil expedit.* Idem cum pedibus æger bellum moraretur, idq; milites anxie ferrent, ejusq; filium Bastianum, qui unà erat, Augustum fecissent: tolli se atque in tribunal ferri iussit: adesse deinde omnes tribunos, centuriones, duces & cohortes, quibus auctoribus id acciderat, fisci deinde filium, qui Augusti nomen acceperat. Cumque animadverti in omnes facti auctores præter filium haberet, rogareturque omnibus ante tribunal prostratis de veniâ: caput manu contingens dixit. Tandem sentiens caput imperare non pedes. Exercuit suam philosophiam etiam fugiendo luxuriam. Ufus quippe est vestibus admodò exiguis, ut vix tunica ejus aliquid purpure haberet, & cum hirtâ chlamyde humeros velaret. Cibi parcissimus fuit, leguminis patrii avidus carnis frequenter, ignarus.

4. Vituperium ipsi peperit crudelitas & iracundia cum quâdam avaritiâ conjuncta. Nam devicto Albino, cum legisset acta de Clodio Censino laudando, iratus Senatui & populo, quasi hoc Albino dedissent; Orationem habuit in Senatu, quâ Syllæ Commodique crudelitatem laudavit & hunc deus annumerandum censuit, Deum appellando, quasi hoc modo injuriam à Senatu illatam ulcisci posset: Senatorum deinde, qui in bello erant interempti, cadavera dispari iussit: aliorum, qui non interfuerant, viginti novè morte punivit. Damnavit præterea multos, alios quidem, quòd jocati essent, alios, quòd rancidissent; alios, quòd pleraque figurata dixissent. Interdum occisis non nullis

nullis sese excusavit negavitque se jubente occisos. Fuitque aded & nomine & re Severus Pertinaxque. Occisorum quamplurimorum, bonæ publicata sunt: unde filiis suis tantum reliquit, quantum nullus Imperatorum, tuncque primum privatarum rerum procuratio constituta est. Cumque his ita moribus esset, Senatus de eo censuit, illum aut non nasci debuisse aut non mori: erat enim Reipubl. & maximè utilis & maximè crudelis. *Æl. Spart.*

5. *Minus quocq; cautus fuit in regendâ suâ familiâ.* Nam uxorem Justiam famosam adulterii & consciam conjurationis retinuit. Filius quoque natu maximus Bassianus cum Plautiani præfeci urbis filiam dote, quæ quinquaginta reginis suffecisset, instructam duxisset uxorem, eam malè tractavit, quod Plautianus eum asuetum voluptatibus & imperio cohibuisset, tandem etiam, ut à locero austeriore liberaretur, substituit milites, qui dicerent, se misos à Plautiano, ut Severum occiderent. Quo obtinuit, ut Plautianus occideretur, & filia ipsius, uxor Bassiani relegeretur. Post mortem Plautiani tanquam pædagogus liberati ambo Severi filii Bassianus & Geta scædisimis libidibus se polluant, gladiatores sibi parant, & contrariis studiis disfidere incipiunt, aded, ut dum curru certant Bassianus crus frangeret. Fertur tamen nihilominus Severus immoderatè lætus, quod duos Antoninos pari imperio Reipubl. relinqueret, exemplo Pii, qui Verum & Marcum Antoninos per adoptionem filios Reipubl. reliquerat; hoc melius, quod ille filios per adoptionem, hic ex se genitos rectores Romanæ Reipubl. daret. Sed deceptus fuit miser occæcatusque nimiam caritate corrumpente iudicium intellectus. Nam Bassianus fratrem Getam, & Papinianum Juris asylum & doctrinæ legalis thesaurum, quod parricidium excusare noluisse, occidit. *Æl. Spart.* Refert Dio, Bassianum, cum sæpius fratrem occidere tentaret, nec tamen patre vivente posset, parentem quoque à tergo aggredi & occidere conatum esse, sed deterritum clamore famulorum fuisse: vidisse quoque patrem nudum gladium; non tamen id facinus punivisse, sed paulatim morore animi contabuisse.

6. Perit morbo naturali. Ultima verba ejus dicuntur hæc fuisse. *Turbatam Reipubl. ubiq; accepi. paucam etiam Britannis relinquo. Senex & pedibus ager firmum imperium Antoninis meis relinquenti, si boni erant, imbecillam, si mali.*

7. *Post mortem suam, licet crudelis fuerit, desideratus tamen est.* Nam utilitas quam præstitit Reipubl. maximam etiam ejus crudelitatem texit. Accessit etiam malicia liberorum ejus, quæ Reipubl. summè nocebatur.

ARTIC. X.

DE

ANTONINO CARACALLA.

1. Antoninus Bassianus Severi filius Caracalla inde dictus, quod ex Gallia vestem plurimam devertisset, talarisque caracallas fecisset quas distribuerat militibus, quibus etiam plebs ipsam salutatura non coacta est, successit patri in Imperio collegam habens fratrem Getam. *Aur. Vict. Epit. & Dio.*

2. *In pueritia bene moratus fuit.* Fertur enim pueritia ejus fuisse blanda, ingeniosa, parentibus affabilis, amicis parentum jucunda, populo accepta, grata Senatui, ipsi etiam ad amorem conciliandum salutaris, à crudelitate aliena: flevit enim si quando feris objectos damnatos vidit, aut oculos avertit. *Egressus vero pueritiam asperior crudelior truculentiorq; patre redditus, sorte ita paternis meritis adsuffectus.* *Al. Spart. Eutrop.* Sulla namque seipsum comparavit, & toto imperio in sanguine profundo occupatus fuit. Initium fecit à medicis, quod nolissent accelerare mortem parentis. Postea occidit fratrem Getam: quo ipso furore aliquandiu poenas dedit dirarum insectatione. Ab hoc progressus ad eos, qui Getæ fratri faverant, quique mortem ejus suaserant. Lætus namque, qui primus mortis Getæ suasor fuerat, etiam primus ob hoc interemptus est. Qui verò fratri faverant innumeri occisi fuerunt; etiam liberti ejus. Papinianus summus & Jctus & ipsi amicissimus, in conspectu ipsius securi percussus est. In summum quoque discrimen Cilo præfectus & Consul venit ob hoc, quod concordiam inter fratres suaserat. *Aur. Vict. Dio it. Spart.* Alexandrinis civibus iratus, quod eum Oedipum appellarent, magistratus Alexandriae obviam euntes convivio excepit, & in eodem occidit: inde exercitum urbi immisit, singulosq; cives suis in domibus miserè trucidavit. Cælorum numerum nemo inire potuit. *Dio.*

3. *Non minor crudelitate fuit intemperantia ipsius.* Præterquam enim, quod cibi viniq; supra modum appetens fuit, etiam Virginem Vestalem stuprare conatus, vi venerat delitutus delictum consummare non potuit: quatuor virgines Vestales ferme innocentes, quarum in numero & ea fuit, cujus ipse stuprum appetit, occidi jussit. Novercam quoque suam Juliam uxorem duxit. Hæc enim cum esset pulcherrima, & quasi per negligentiam se maximam corporis parte nudasset, dixissetq; Caracalla, *Vellem si liceret, respondisse fertur, si liber, licet.* *An nescis te Imperatorem esse, & leges dare non accipere?* Quo audito, furor inconditus ad effectum criminis roboratus est,

est, celebravitq; incestuosas nuptias, parricidio jungens incestum; siquidem Julii filium Getam fratrem suum occiderat. *Spart. it. Vill. de Cesar.*

4. *Superbior quoq; patre exstitit.* Assumpsit enim cognomen Germanici, Parthici, Arabici & Alemannici. Unde filius Pertinacis fertur dixisse, *adde, si placet, etiam Geticus Maximus*, quod Getam occiderat fratrem, & Gothi Getæ dicerentur, quos ille, dum ad Orientem transiit tumultuariis præliis vicerat. *Spartian.* Conspicto etiam corpore Alexandri M. Magnum atque Alexandrum se jusse appellari, assentantium fallaciis eò perductus, ut truci fronte & ad lævum humerum conversâ cervice, quod in ore Alexandri notaverat, incedens, fidem vultus simillimi persuaderet sibi: *Ann. Vill. Epir.* Cùm exercitatus esset in apris capiendis & aliquando contra leonem ætisset; missis ad amicos literis gloriatus est; seque ad Herculis virtutem accessisse jactavit. *Spart.*

5. *Magis quoq; artibus inquinatus fuit.* Deturcorum namque amicitias evocasse dicitur, à nullâ tamen quàm Commodi quicquam dici audivit: nim. *ἄλλοθις δὴν ἀσσοῦ.* Perge ocius ad supplicium. *Dio.*

6. *Periit insidiis Macrini.* Nam Macrinum præfectum prætorio prædixerat Vates quidam in Africâ regnaturum; cujus rei rumor ad Caracallam perlatus erat. Macrinus certior hac de re factus, cùm videret sibi mortem imminere, maluit prævenire, immisissis centurionibus, qui eum vesicam evacuantem inter Edesam & Charras occiderunt. *Dio. Spart.*

7. *Hæc bestia demortua parricidio & incestu polluta nihilominus ab ipso Macrino qui eam occiderat, timore militum & maxime prætorianorum inter Deos relata est.*

ARTIC. XI.

De

OPILIO MACRINO.

1. *Macrinus, homo vilis vitiorumq; omnium, nactus imperium perfidia erga principem, quem occidi jusse, perjurio sibi illud firmare studuit.* Pertur namque fuisse homo libertinus, in domo imperatoris servilibus officiis occupatus, venali fide, vitâ sordidâ, relegatus in Africam venator prius, mox tabellio, & deinceps advocatus fisci; & ex hoc officio ad ampliora quæque pervenisse. Factus demum præfectus prætorio, collegâ ablegato Imperatorem suum interimie, tantâ fictione, ut non ab eo sed militaribus insidiis videretur occisus, prætextâ in imperatore causâ parricidii & incestus. Declaratus hinc à militibus Imperator dedit literas ad Senatum de morte

morte Antonini Divum illum appellans excusansque se & jurans se ca-
 edis ignarum fuisse. Ita sceleri suo junxit perjurium homo impiissi-
 mus, à quo imperandi initium fecit. Verba literarum ad Senatum
 hæc recensentur: *Vellemus P. C. & incolam Antonino nostro & reuelto*
cum triumpho, vestram clementiam videre. tunc demum enim florentis
Republ. & omnes felices essemus, & sub eo principe viveremus, quem nobis
Antoninorum loco di dederant. Verum quia id evanire per tumultum mi-
litarem non potuit: nunciandus primum, quid de nobis exercitus fecerit:
deinde honores divinos (quod primum faciendum est) decernimus ei viro,
in cuius verba juravimus: cum exercitus ultorem cadis Bassiani nemi-
nem digniorem prefecto ejus putavit; cui utiq; & ipse vindicandam fa-
ctionem mandasse, si vivus, deprehendere potuisset. &c. Lectis in Sena-
 tu literis, contra opinionem omnium Senatus & mortem Caracallæ
 grateranter accepit, & Macrinum libertatem publicam curaturum spe-
 rans primum in patricios allegit, novum hominem, & qui paulò antè
 privatæ rei procurator fuerat. Eundem cum scriba pontificum esset
 pontificem M. appellavit, Pii Felicisque nominibus decretis; Pii cogno-
 men respuit, Felicis accepit.

2. *Contemptum ex vilitate generis & perfidia perjurioq; rebus sum-*
mmum odium & contemptum per stoliditatem parientibus evitare studuit.
 Ipse enim assumpsit nomen Severi, cum nullâ illi cognatione junge-
 retur: unde jocus exstitit: *Sic Macrinus est, Severus, quomodo Diodo-*
menus Antoninus. Filium enim Diodumenum collegam Imperii sum-
 derat, eumque à militibus Antoninum vocari jusserat; fortasse hac
 de causâ; ut à se suspicionem interfecit Antonini Caracallæ remove-
 ret; vel quia populus militesque ita aduësacti Antoninis tunc erant,
 quemadmodum olim Cæsaribus, ut nisi audirent Antoninos, cense-
 rent non imperitari posse. Severum etiam imitari voluit asperitate
 morum & crudelitate homo sævi & incivilis animi, sperans sese his vi-
 litatem ex genere & anteaetis posse oblivioni dari: cum hæc illius se-
 veritas occasionem illum reprehendendi & lacerandi aperiret: adeo
 ut & nomen & vita Severi, quam imitabatur, ipsi magis nocerent quàm
 prodesse. Nam vilitati generis & vitæ anteaetæ addens crudelita-
 tem fecit, ut tanquam homo putidus in Imperio tolerari non posset,
 Nec etiam toleranda erat crudelitas ipsius: incusans enim superio-
 rum temporum disciplinam, ac solum Severum præ cæteris laudans,
 in crucem milites egit, & servilibus suppliciis semper affecit: cumq; ob
 hoc frequentes sentiret militum seditiones, eos decumavit, vicesima-
 vit, centesimavit: quod verbum ultimum ipsius proprium fuit, cum
 clementem se exhibere vellet, quando eos centesimaret, quos decu-

anari vel vicesimari decebat. *Jul. Capitol.* Quibus effecit, ut, quod pecuniae initio imperii pro crimine abolendo militibus dederat, parum prodesset. (Dederat enim stipendium & praetorianis & legionariis solito uberius.)

3. *Pugnauit tamen contra Parthos, Armenios & Arabas, qui Eudemones vocabantur, fortiter feliciterq; legumq; non sine laude sua curam habuit.* Statuit namque omnia principum veterum rescripta tollere, ut Jure, non rescriptis ageretur, nefas esse dicens, leges videri Commodi & Caracallae & hominum imperitorum voluntates: cum Trajanus nunquam libellis responderit, ne ad alias causas facta praferrentur, quae ad gratiam composita viderentur.

4. *Imperavit cum filio anno & duobus mensibus. trucidatus est, cum per luxuriam sui interimendi copiam & Heliogabalus occasionem praebisset.* Nam, confictu habito cum Parthis, inferior in bello, quod Antoninus gesserat, Artabene graviter necem suorum civium vendicante, missis legatis pacem petiit, quam libenti animo Parthus interfecto Antonino concessit. Inde cum se Antiochiam recepisset ac luxuriae operam dedisset, justam causam sui interficiendi militibus praebuit, ac Heliogabalum, qui ferebatur filius Caracallae sequendi. De hujus Heliogabali ortu quae traduntur haec nonnulla ex Julio Capitolino adnectemus. Mæsa quaedam mulier, siue Varia post mortem Caracallae ex aulicâ domo per superbiam Macrini expulsa duas habebat filias Semiamiram & Mammæam, quarum illi filius erat Heliogabalus (ita Phœnices solem nominabant) pulchritudine, staturâ & sacerdotio conspicuus, notusque omnibus, qui ad templum venerant; militibus praecipuè, quibus Mæsa dixerat, Heliogabalum hunc Caracallae filium esse. Erat praeterea Mæsa ditissima, ex quo Heliogabalus etiam luxuriosissimus, & propterea militibus magnam summam pecuniae promiserat, si legiones à Macrino abduxissent. Factum id quoq; & Imperii insignia Heliogabalo delata. Hæc ubi sunt Macrino apud Antiochiam nunciata, miratus muliebrem audaciam, simul etiam contemneas, Julianum praefectum ad obsidendū Heliogabalum cum legionibus misit. Sed cum hisce ostenderetur Heliogabalus, miro amore in eum omnibus inclinatis, occiso Juliano praefecto, in partes illius secesserunt. Ita firmatus quâdam potentiâ obviam venit Macrino, commissoque praelio eum vicit. Et hoc pacto Macrinus proditione militum & amore Antonini, victus cum filio & paucis aliis fugiens in vicum quodam Bithyniae ipse & filius ejus occisi sunt, caputq; Macrini ad Heliogabalum delatum est.

ARTIC. XII.

De

ANTONINO HELIOGABALO:

1. *Occiso Macrino equum filio Diadumeno in Varium Heliogabalum, Antoninum dictum (quia Antonini Bassiani filium ferebatur) & propterea à Senatu populog. avidè acceptum, translatum est imperium. Nam Antoninorum nomen adeò carum, erat, ut etiam parricida & incestuosus homo Bassianus propterea amaretur. Hinc cum Heliogabalus nuntios Romam mitteret; & se nominatum à militibus Imperatorem significaret, omnes ordines ad nomen Antonini, utpote quod non solum in titulo quem admodum circa Diadumenum, sed etiam in sanguine redditum videbatur, excitati ingens ejus desiderium ceperunt. Lectis in Senatu literis ejus statim in ipsum fausta, dira in Macrinum ejusque filium dicta sunt, appellatusque Antoninus princeps, volentibus cunctis, & studiose credentibus, ut sese habent vota hominum ad credulitatem festinantium; cum quod optant verum esse desiderant.*
Æl. Lamprid.

2. *Libidines hic exercuit plus quam bestiales. Quæ enim bestia reperitur, quæ per cuncta cava corporis libidinem recipiat, & rem veneream præter naturam exerceat, si naturali modo frui possit? Hic verò Heliogabalus Romæ nihil egit aliud, nisi ut emisarios haberet, qui ei bene vasatos perquirerent, de scenâ, circo, arenâ in aulam traduci sunt, quorum corpora placuerant. In conviviis appositi sunt exoleti, ut horum contrectatione & tactu exhilararetur. Omnes aliquando de circo, de theatro, de stadiò & cæteris locis meretricibus collegit in ædes publicas, & apud eas concionem habuit quasi militarem, vocans eas commilitones, disputavitq; de generibus (chemarum) & voluptatum. Cupiditatem tandem stupri, quam assequi naturæ defectu non poterat, in se convertens, muliebri nomine Bassianam se pro Bassiano jusserat appellari.*
Æl. Lampr. Vit. Epir.

3. *Fuit & impudentissimus. Coëgit namq; scriptores nonnullos nefanda, imò potius non ferenda ejus dicta de luxuriâ disputare in vitâ ejus. Quæsit etiam à philosophis & gravissimis viris, an & ipsi in adolescentiâ perpesi essent quæ ipse pateretur & quidem impudentissimis verbis: nec unquam pepercit verbis infamibus, cum & digitis impudicitiam ostentaret; nec ullus in conventu & audiente populo esset pudor. Cum ad vindemias vocasset amicos nobiles, gravissimum quemque percontari cœpit: an promptus esset in venerem, erubescensque senibus exclamavit: *erubescit, salva res est, silentium**

ne ruborem pro contenta ducens. Addidit præterea ipse quæ faceret, sine ullius pudoris velamento. *Lamprid.*

4. *Homo quoq; existit luxuriosissimus.* Multarum namque rerum novarum ad luxuriam facientium inventor existit: quas magno numero recitat Lampridius. Proposuit quoque convivis quasi the-mata, ut jura nova dapibus condiendis invenirent: cujus placuisset commentum, ei dabat maximum præmium, ita ut sericam vestem donaret, quæ tunc & in raritate videbatur & in honore. Si quis displicuisset, iussit eum semper quod invenisset comedere, donec melius invenisset. Ad mare piscem nunquam comedit: in longissimis à mari locis omnia marina semper exhibuit: murenarum laticibus & in portum in locis mediterraneis rusticos pavit. Cœnas Vitellii superavit, Haud minor ejus in vestitu fuit luxuria. Usus enim est aureâ omni tunicâ et purpureâ & de gemmis Persicâ. Habuit & in calcamentis gemmas & quidem scriptas. *Lamprid.*

5. *Luxuriam & libidines comitabatur mollities.* Nec enim cubuit in accubitis facile, nisi iis quæ pilum leporinum haberent, aut plumas perdicum subalares, sæpè culcitas mutans. *Lamprid.*

6. *Ne quisquam deesse ipsi, quod contemptum imperantibus asserit, etiam faminas participes Imperii reddidit.* Nam sine matris Semiamiræ meretriciam vivens vitam voluntate nihil in Republicâ fecit. Hanc quoque primo die quo Senatum habuit in Curiam rogari iussit. Quæ cum venisset vocata ad Consulatum subsellia scribendo affuit i. e. Sciti conficiendi testis: solusq; omnium Imperatorum fuit, sub quo mulier quasi clarissima loco viri Senatum ingressa est. Fecit & in colle Quirinali mulierum Senatum, in quo Semiamirica facta sunt Scita ridicula de legibus matrimonialibus: quæ quo vestitu incederent, quæ cui cederet, quæ ad cuius osculum venisset, quæ pilento, quæ equo saginario, quæ asino veheretur, quæ carpento mulari, quæ boum; quæ fellâ veheretur, & utrum pelliceâ an ossicâ, an eboratâ, an argentatâ; & quæ aurum vel gemmas in calcamentis haberent. *Lamprid.*

7. *Non minus quoq; avarum fuit & injustum.* Vendidit enim honores & dignitates & potestatem tam per se, quam per fervos ac libidinum ministros. Unde lecti in Senatum sine discrimine status, cœsus generis. Libertos quinetiam fecit præfides, legatos, consules; & ita omnes dignitates polluit ignobilitate hominum perditorum. Ad præfecturam prætorii saltatorem, qui histrionem Romæ fecerat, adstrinxit, præfectum vigillum Gordium aurigam fecit; præfectum annonæ

Claudium Censorem ad honores reliquos promovit, commendatos sibi pudibilia enormitate membrorum. *Lampr.*

8. *Superbiam exerens omnes contemnendo.* Nam Senatores nonnunquam per contemptum mancipia togata appellavit; populam verò Romanam unius fundi cultorem; equestrem ordinem in nullo loco habuit. *Lampr.*

9. *Turbavit & populum novis religionibus.* Nam statim ac ingressus esset urbem, omissis iis, quæ in provinciâ gerebantur, Heliogabalum deum in palatino monte juxta ædes Imperatorias consecravit, eique templum fecit, studuit omnia Romanis veneranda in illud transferre, ne quis Romæ deus nisi Heliogabalus coleretur. Omnes deos sui dei ministros esse aiebat, cum alios ejus cubicularios, alios servos appellaret. *Lamprid.*

10. *His omnibus suis vitiis contemptum adimam, causam mortis sibi peperit; insidiis autem, quas Alexandri consobrina à se adoptivo strabat, sui occidendi occasionem præbuit.* Milites namque talem bestiam velari Imperatoris nomine pati nequiverunt: statimque eos facti sui poenituit, quod tale monstrum Imperio præfessent. Moxque inclinaverunt in Alexandrum. Heliogabalus verò hunc Alexandrum, quem adoptaverat, à se amoveri jussit: erat enim egregius juvenis ab ejusmodi vitiis abhorrens. Et quanquam passim instigare, qui eum occiderent: nullus tamen adduci potuit ad tantum facinus perpetrandum. Quin potius quæ in Alexandrum parabat tela Heliogabalus in ipsum conversa sunt. Milites enim Alexandrum custodiâ suâ periculo mortis exemerunt; Heliogabalum verò, impetu in hunc facto, cum in latrinam confugeret, occiderunt. Tractus deinde per publicum, additaque injuria cadaveri est, ut id in cloacam milites mitterent, sed cum cloaca fortuito non cepisset, per pontem Æmilium, annexo pondere non fluitaret, in Tiberim abjectum est, ne unquam sepeliri posset. Unde post mortem Tiberinus, & Trajætitius & Imputus appellatus est. Occisa cum ipso est mater Semiamira probrosissima mulier & tali filio digna: cautumque, ne unquam mulier Senatum ingrederetur, utque inferis ejus caput dicaretur devovereturque, per quem id esset factum. *Lampr.* Regnavit, ut tradit Dio, annos tres, menses novem, dies quatuor.

ARTIC. XIII.

DE

ALEXANDRO SEVERO.

1. *Interfecto Varro Heliogabalo ad remedium generis humani Aurelianus Alexander (ita dicitur, quod apud Arcenam urbem in templo Alexandro*

xandro M. dicato natus esset, cum casu die festo Alexandri, pater eum uxore solennitatis patriæ impendæ causâ illuc venisset) *Imperator factus est, cum ante Cesar à Senatu, mortuo Macrino, esset appellatus.* Vitiis namq; Heliogabali Imperium Romanum valde debilitatum erat.

2. *Statim in hunc omnes dignitatum tituli collati sunt à Senatu.* Augusti namque & patris patriæ nomen, & jus præconsulare & tribuniciam potestatem & jus quintæ relationis, deferente Senatu, uno die assumpsit. Causa, conjectante Lampridio, videtur fuisse, vel quod milites jam insueverant sibi Imperatores & tumultuario iudicio facere, & item faciliè mutare, utentes pro defensione sui, quod nescivissent Senatam principem nominasse: unde nata sunt bella civilia. Quamobrem festinavit Senatus, ut omnia simul Alexander tanquam verus Imperator acciperet. Huic causæ accessit magnus favor, quem partim vitæ & moribus, partim periculo, quod Heliogabalus eidem struxerat, sibi conciliavit. *Lamprid.*

3. *Adolescens erat hic sedecimo annorum cum crearetur Imperator, & in ipso nihilominus elucebat singularis quadam modestia.* Nam dominum se appellari vetuit. epistolas ad se quasi ad privatum scribi iussit, servato tantum nomine Imperatoris. Recusavit etiam & Antonini & Magni nomen, quamvis hoc tanquam Alexandro illud tanquam optimis Antoninorum virtutibus instructo iudicio Senatûs deferretur. Antonini nomen hac oratione declinavit: *Nè quæso P. C. ne me ad hanc certaminis necessitatem vocetis, ut ego cogar tanto nomini satisfacere; cum etiam hoc ipsum nomen (Alexandri), licet peregrinum, tamen gravare videatur. Hac enim nomina insignia onerosa sunt. Quis enim Cicerontem diceret mutum? quis indoctum Varroem? quis impium Metellum? De nomine Magni recipiendo ita respondit: Facilius fuit P. C. ne Antoninorum nomen acciperem: aliquid enim vel affinitati referrem, vel consortio nominis Imperialis. Magni vero nomen cur accipitur? quid enim iam magnum feci? cum id Alexander post magna gesta, Pompejus vero post magnos triumphos acceperit. Quiescite igitur venerandi patres, & vos ipsi magnifici unum me de vobis esse censete potius, quam Magni nomen ingerite.* *Lamprid.*

4. *Alienum quoq; suis ab omni luxuriâ.* Nam gemmas de calceamentis & vestibus tulit, quibus usus fuerat Heliogabalus, veste usus albâ nec auratâ. vestes sericas raras habuit, holosericas nunquam indidit. Gemmarum quod fuit vendidit, & aurum in ærarium contulit, dicens gemmas viris usui non esse. Cumque quidam legatus uniones duos uxori ejus per ipsum obtulisset magni ponderis & inusitate mensura, vendi eos iussit; qui cum precium non invenirent, ne exemplum

malum à reginâ nasceretur, si eo uteretur quod emi non posset, in auribus Veneris eos dicavit. Aulicum ministerium in hoc contraxit, ut essent tot homines in singulis officiis, quot necessitas postularet. Milites, quos ostensionales vocant, non preciosis sed speciosis clarisque vestibus ornabat: nec multum in signa, aut ad apparatus regium auri & serici deputabat, dicens, Imperium in virtute esse, non in decore. Nanos, nanas & meriones & vocales exoletos & omnia acroamata & pantomimas populo donavit: qui autem usui non erant, singulis civitatibus deputavit alendos singulos, ne gravarentur specie mendicorum. *Lamprid.*

5. *Liberalem contra se exhibuit.* Nam pauperes juvit, honoratos, quos pauperes verè non per luxuriam aut simulationem vidit, semper multis commodis auxit, agris, servis, animalibus, gregibus, feramentis rusticis, mutuas etiam dedit pecunias pauperibus sine usuris ad agros emendos, reddendas de fructibus. Cogitavit præterea secum & descriptum habuit, cui quid præstitisset: & si quos sciret vel nil petiisse vel non multum, unde sumptus suos auferent, vocavit eosdem, dixitque: quid est cur nihil petis? an me tibi vis fieri debitorem? pete, ne de me privatus queraris. *Parcus tamen fuit parsersam.* Nam temper de manu suâ ministris convivii & panem & partes aut olerum aut carnis, aut leguminum dabat, senili profus maturitate patremfagens. Dicitur præterea fuisse ad aurum colligendum attentus, ad servandum cautus, ad inveniendum sollicitus, sed sine cujusquam excidio. Causa videtur fuisse, quòd in omnibus obsecundaret matri: ob quod aliquid maliebre passus est circa parsimoniam. Refert enim Aur. Victor in *Epit.* matrem ejus Mammam eò coëgisse filium, ut si mensæ prandiaque superfuissent, quamvis permodica, alteri convivio reponerentur.

6. *Crudelitatem quoque, fugiens clementem se semper exhibuit.* Inde enim Imperium ejus *ἀναιμάτων* est dictum, licet dñus & severus fuerit, quia nullum Senatorem occidit, teste Herodiano. Cum quidam Ovinus Camillus Senator antiquæ familiæ delicatissimus rebel-
lare voluisset, tyrannidem affectans, sique nuntiatum esset ac statim probatum: ad palatium eum rogavit, eique gratias egit, quòd curam Reipubl. quæ recusantibus bonis imponeretur, spontè reciperet deinde ad Senatum procescit, & timentem ac tantæ conscientie tabe confectum participem imperii appellavit, in palatium recepit, convivio adhibuit, ornamentis imperialibus & melioribus, quàm ipse utebatur affectit. Et cum expeditio barbarica esset nunciata, vel ipsum, si vellet ire, vel ut secum proficisceretur, hortatus est, & cum ipse pedes

iter faceret, illum invitavit ad laborem, quem post quinq; millia concurrentem equo sedere jusfit. cumque post duas mansiones etiam equo frigatus esset, carpento imposuit. hoc quoque seu timore seu vere respectu, abdicantem quineriam imperium, & mori paratum dimisit; commendatumque militibus tutum ad villas suas ire precepit, in quibus diu vixit. Quamvis tandem, quod à militibus amaretur, jussu Imperatoris occisus sit. *Lamprid.*

7. *Exstitit quoq; affabilis & amicitia cultor maximus.* Cum amicis enim tam familiariter vixit, ut communis esset ei sæpe consensus, nec etiam ad convivium eorum; aliquos autem quoque haberet quotidianos non vocatos; salutaretur verò, quasi utus de Senatoribus, patente velo, remotis admissionalibus: cum antea salutare principem non liceret. Amicos quoque non solum primi ac secundi loci, sed etiam inferiores agrorantes visit. Sibi quoque ab omnibus liberè que sentiebant dici optavit, & cum diceretur audivit, & cum audivit ut res poscebat emendavit atque correxit. In matrem Mammam unicè pius fuit; adeò ut amandi modum excedens eam participationem Imperii faceret. Adulatores falsosque amicos respuit. Si quis caput flexisset, aut blandius aliquid dixisset, uti adulator vel abjicebatur, si locutejus qualitas pateretur, vel ridebatur ingenti cachinno, si ejus dignitas graviori subiacere non posset injuriæ. Oratores & poetas non sibi panegyricos dicentes, sed aut orationes recitantes aut facta veterum libenter audivit; libentior tamen, si quis ei recitavit Alexandri M. laudes, aut meliorum retrò principum, aut magnorum Urbis Romæ virorum.

8. *Justitia omnis prudens administrator fuit.* Nam quod Justitiam universalem concernit punivit vitia, iisque occurrit, ita tamen ut quid gravius malis ex prohibitione nasceretur (nonnulli enim legiflatores quodvis prohibent delictum plus malis inferentes Reipubl. quam si committerent). Habuit aliquando in animo, ut exoletos veteres, quod postea Philippus fecit: sed veritus est, ne prohibens publicam dedecus in privatas cupiditates converteret: cum homines illicita magis poscant, veteraque furore persequantur. Justitiæ particularis, distributive scilicet & corrective, nullam partem incultam prætermisit. Distribuit enim honores non pro mercede, sed pro personarum dignitate: nunquam enim honores Juris gladii vendi passus est, dicentis necesse est, ut qui emit vendat. *Ego non patiar mercatores potestatem, quos si patiar, damnare non possum.* Erubesco enim punire illos homines qui quod emit vendit. Nec minus segnis fuit in danda opus, quod corrective Justitia ritè coleretur. Nam Judicia malè administran-

extrantes gravissimè punivit, eos qui bene præfuerunt præmiis affecit. Eum notarium, qui falsum causæ brevem in consilio Imperatoris retulisset, incisus digitorum nervis, ita ut nunquam posset scribere, deportavit. Si quos vellet vel rectores provinciis dare, vel propositos facere, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus; si non probasset, subiret pœnam capitis. Judices cum eligeret, exemplo veterum & argento & necessariis eos instruebat, reddituros nonnulla, nonnulla retenturos, si bene egissent; in quadruplum restitutos, si malè, præter condemnationem aut peculatus aut repetundarum: si alicui præsentem successorem dedit, semper hoc addidit: *gratias tibi agit Respubl.* eumque muneratus est; ita ut privatus pro conditione sua posset honestè vivere. Retulit Encolpius, quo ille familiarissimè usus est, si Judicem furem vidisset, paratum habuisse digitum, ut illi oculum erueret. Addidit Septimius, qui vitam ejus non mediocriter excutus est, tanti stomachi fuisse Alexandrum in eos Judices, qui furtorum samâ laborassent, etiam si damnati non essent, ut si eos casu aliquo videret, commotione animi choleram evomeret, toto vultu inardescente, ita ut nihil posset loqui. Eos autem præfides provinciarum, quos verè non factionibus laudari comperit, & in itineribus semper secum habuit in vehiculo; & muneribus adjuvit, dicens, & fures & Republ. pellendos ac pauperandos, & integros esse redimendos atque ditandos.

9. *Cum primis autem ornatus fuit triplici illâ virtute, quâ omnium principem vicinis terrori esse supra diximus, adeoq; dignum, ut amplio imperio præsit; nimirum arte militari, fortitudinis & prudentiâ.* Nam artibus tam civilibus quàm militaribus à teneris imbutus fuit: nec unum quidem diem spontè transire passus est, quo sese non in literis & arte militari exerceret, optimis præceptoribus instructus. Post actus publicos seu bellicos seu civiles sectioni græcorum autorum operam dedit, pervolvens libros Platonis, quos scripsit de Republicâ: nec etiam omisit Latinos & cum primis Ciceronem de Officiis & de Republicâ. In historicis quoque plurimum versatum hoc arguit, quòd literatos non modò vehementer amaret, sed etiam reformidaret, ne quid de se asperum scriberent. *Lamprid.* Et ita tractando exercitia militaria, legendo philosophorum scripta & prudentiam & artem militarem sibi paravit. Fortitudinem sibi acquisivit legendo vitam Alexandri, eundemque imitando, (quamvis crudelitatem & ebrietatem in eo condemnaret). Virtutes enim non melius parantur, quàm ponendo ob oculos alicujus virtuosissimi facta, & ea imitando. Elaborabat

rabat ergo, ut dignus illo nomine videretur, imò ut Macedonem illum vinceret: dicebatq; inter Romanum Alexandrum & Macedonem multum interesse debere.

10. Artem militarem exercuit 1. Favorem militum sibi conciliando. Milites enim juvenem hunc Imperatorem amarunt ut fratrem, ut filium ut patrem: quem amorem obtinuit *primò* curam habendo militum, ut omnes noceret: (habuit enim in cubiculo breves, & numerum & tempora militantium) incredibile enim est, quantum benevolentia sibi parare dux posuit, si singulos etiam gregarios milites nominibus appellare sciat. Causam hujus rei demonstravimus, cum de amicitia ageremus. *Secundò*, quòd causas militum contra tribunos se audivit, ut si aliquem reperisset tribunorum in crimine, pro facti qualitate sine indulgentia proposito puniret. *tertiò*, donativum aliquoties dando. *quarto*, quòd horum laboribus suppetias tulerit sarcinas mulis camelisq; imponendo, jungens, milites se magis servare quam seipsum, quòd salus publica in his esset; quodque agrotantes visitaverit per tentoria, etiam ultimos, & carpentis vexerit. Quòd si fortè gravius laborarunt per civitates & agros patribusfam. & sanctioribus matronis eos distribuit, reddens impendia quæ fecissent, seu convalescent seu perisissent. *quintò*, in cibo & cultu parem se militibus gerendo. In prociectu namque atq; in expeditionibus apertis papilionibus prandit atq; cenavit, militarem cibum, cunctis vidontibus atque gaudentibus sumendo. Hoc tandem egit, ut milites essent honestè vestiti, calceati etiam ad decorem, armati nobilitate, equis instructi & ephippiis ac frenis decentibus: prorsus ut Romanam Republicam intelligeret quicumque Alexandri vidisset exercitum. *2. Disciplinam militarem strenuè conservando.* Nam severitatis tanta tuit in milites, ut sæpè legiones integras exauctoraverit, ex militibus Quirites appellans. Cum enim aliquando Antiochiam venisset, ac milites nonnulli lavacris muliebribus & deliciis vacassent, omnes eos comprehendi jusit & in vincula conjici. Unde cum mota esset seditio à regione cujus focii in vincula conjecti erant; victos jusit duci ad tribunal & armatos legionarios valde increpavit; cum verò fremere non desinerent, sed ferro minarentur; *Deponite*, inquit, *dexteras contra hostem erigendas, si fortes estis. me enim ista non torrent, Si enim unum hominem occideritis, non nobis deerit Respublica, non Senatus, non populus Romanus, qui me de vobis vindicet.* Cumque nihilominus post ista fremerent, exclamavit: *Quirites discedite, atq; arma deponite.* Mirando exemplo depositis armis, sagulisque militaribus omnes non ad castra, sed ad diversoria varia recesserunt.

serunt. Tuncq; primum intellectum est, quantum severitas ejus posset. Hanc tamen legionem, antequam ad expeditionem Persicam proficisceretur, loco suo restituit, eaque pugnante maximè vicit. Si quis de viâ in alicujus possessionem deflexisset, pro qualitate loci aut fastibus subiciebatur in conspectu ejus, aut virgis aut condemnationi; aut si dignior esset, gravissimis contumeliis afficiebatur, cum diceret Imperator, *visne hoc in agro tuo fieri quod alteri facis*. Ingeminabat enim quam à Christianis didicerat regulam, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*. Quapropter Parthicam expeditionem tantâ reverentiâ sui egit, ut non milites, sed Senatores transire dicerentur. Ob quæ & tanta bona provinciales eum ut Deum suspiciebant, milites autem rigidæ disciplinæ minus adsuæti eum Severum nominabant. Quod tamen illi ingentem in præsens reverentiam, magnamq; apud posteros gloriam peperit: postquam deprehendebatur eò accessisse, ut de animi virtute nomen acciperet. *Lamprid.*

II. *Fortitudinem suam ostendit contra Artaxerxen regem Persarum pugnando.* Ipse namque Imperator cornua adiit & subiectu reversatus. milites admonuit non modò, sed & manu multa fecit; fuditq; ita regem, qui cum septingentis elephantis, falcatisque mille & octingentis curribus ad bellum venerat, equitum centum viginti millibus. *Lamprid.*

12. *Specimina prudentiæ edidit 1. sentiendo dolos & fallacias.* Nemo enim ei poterat imponere, & si quis eum urbanè tentare veller intellectus ferebat poenas: 2. *removendo omnia, ob quæ Heliogabali in odio fuerat.* Nam deposuit omnes à muneribus & honoribus, quos impurus ille Imperator ex genere hominum turpissimo provexerat. Abstinit quoque à cæteris Heliogabali vitiis virtutes his oppositas exercendo. 3. *Singularum ordinum, in civitate, provinciarumq; favorem querendo.* Nam Senatûs auctoritatem auxit, multum tribuendo Senatui, nim. præfectum prætorii ex Senatûs auctoritate constituit; præfectum urbis à Senatu accepit. Senatorem quoq; nunquam sine omnium Senatorum, qui aderant, consilio fecit, ita, ut per sententias omnium crearetur. Præfectis prætorio suis itidem Senatoriam dignitatem dedit, ne quis non Senator de Romano Senatore iudicaret. Minuit quoque in gratiam Senatûs potestatem præfecti urbi. Nam curatores Urbis Romæ quatuordecim fecit ex consularibus, quos audire negotia urbana cum præfecto urbis jusfit; ita ut omnes adesent aut maxima pars, cum acta fierent. Ut quoq; splendor accederet, caruccas Romæ & rhedas Senatoribus argentatas habere permisit: interesse Romanæ dignitatis putans, ut his tanta urbis Senato-

res vestirentur. Provincias item consulares ex Senatûs voluntate ordinavit. Libertinos nunquam in equestrem locum redegit, asserens, seminarium Senatorum equestrem locum esse. Populi favorem adeptus est commeatum adjuvando: cum enim frumenta Heliogabalus evertisset, vicem de propriâ pecuniâ loco suo reposuit. Negotiatoribus, ut Romam volentes concurrerent, maximam immunitatem dedit. Provinciales benevolos reddidit tributa impendendo non in res lodieras, sed in militiam. Hinc aurum argentumque raro, cuiquam nisi militi divisit, nefas esse dicens, ut dispensator publicus in delectationes suas & suorum converteret id, quod provinciales dedissent; item milites sub disciplinâ detinendo. Quâcunque enim iter per provincias legiones faciebant, tribuni accincti, centuriones vercandi, milites amabiles erant; ipsum verò ob hæc tot & tanta bona provinciales ut deum quendam suspiciebant. 4. *Nihil concedendo familiaribus suis & vehementissimè puniendo eos qui fumum vendidissent.* Nam quendam, qui de eo fumum vendiderat & à milite centum aureos acceperat, in cruce tolli iussit per eam viam, quâ esset servus suus ad suburbana Imperatoria iter frequentissimum. Erat quidam Vetriconius Turinus, qui cum familiaris Imperatori esset, omnia vel fingendo sic vendiderat, ut Alexandri quasi stulti hominis, & quem ille in potestate haberet, cuique multa pervaderet, infamaret imperium: omnibus enim persuaserat ad nutum ejus Imperatorem cuncta facere. Hujus hominis fallacias singulari arte exploravit immittendo quempiam, qui ejus suffragium emeret, eique ingentia præmia daret: cumque fumi venditor iste mentitus esset, suâ intercessione Imperatorem petitis emptoris detulisse, iussit Imperator illum in foro transitorio ad stipitem ligari, & fumo appposito, quem ex stipulis atque humidis lignis fieri præceperat, necari; præcone dicente *fumo punitur, qui vendidit fumum.* 5. *Hoc præcipuum prudentie ipsius fuisse existimo, quòd, cum juvenis esset, optimis uteretur consiliariis eorumq; monita sequeretur.* Nam melior videtur Respublica & propè tutior, in quâ princeps malus est eâ, in quâ amici principis mali sunt: siquidem unus malus potest à pluribus bonis corrigi; multi autem mali non facile ab uno quamvis bono: multò magis ergò necesse est, felicem Rempub. esse, si & princeps bonus atq; ad obsequium optimorum consiliariorum promptus, & consilarii sint viri non malitiosi, non furaces, non factiosi, non callidi, non bonorum inimici, non libidinosi, non crudeles, non deceptores, non principem ut fatuum circumducunt, sed sancti, venerabiles, virtuosus, religiosi, sui principis amantes. Tales fuere, Consilarii Alexandri Severi, *Fabius Sabinus* Sabinus filius, *Domitianus* Ill-

pianus, Jurisperitissimus, *Claudius Venturi*, Orator amplissimus, *Pomponius* legum peritissimus, *Alphennus*, *Africanus*, *Florentinus*, *Martianus*, *Callistratus*, *Hermogenes*, *Venulejus*, *Triphoninus*, *Mesianus*, *Celsus*, *Proculus*, *Modestinus*; qui omnes Juris professores discipuli fuere splendidissimi *Papiniani* [cujus asesores feruntur *Paulus* & *Ulpianus* fuisse] & *Alexandri* Imperatoris familiares. Negotia & causas prius à scriniorum principibus & doctissimis Jurisperitis hinc, quorum primus tunc *Ulpianus* fuit, tractari ordinarique, atque ita referri ad se præcepit. In animo aliquando habuit omnibus officiis genus vestimenti proprium assignare, dignitatesque non modò invicem sed etiam ingenuos servosque vestibus decernere, ne servi ingenuis miscerentur. Sed hoc *Ulpiano* *Pauloque* displicuit, dicentibus plurimum rixarum fore, hominibus ad injurias facilimis. Ut verò tractaturus de negotiis civilibus Jurisperitos, viros doctos & disertos; ita de rebus militaribus acturus milites veteres & senes ac bene meritos, locorum, bellorum ac castrorum peritos; doctos tamen in consilium vocavit: nec propriam cujusque experientiam contentus requirebat, quid in talibus causis, quales in disceptatione versabantur, veteres Imperatores vel Romani vel exterarum gentium fecissent. Hæc erat ipsius ratio res non modò civiles, sed & bellicas per amicos tractandi, *Lampr.*

13. *Hæc suis virtutibus quibus utilis Reipubl. erat cunctis redditor est amabilis: nisi quod severitatem ejus milites disciplina non adsecti ferre nequirent: à quibus etiam instigante sine dubio Maximino cum bellum Germanicum suscepturus esset, occisus est, postquam XXXIX. annis vixisset, XIII. imperasset. Lamprid.*

M E M B R. IV.

D 8

IMPERATORIBUS QUORUM ELIGENDORUM FACULTATEM SIBI ARROGARUNT MILITES SPRETA SENATUS AUCTORITATE.

1. *Hactenus Imperium Romanum à Romulo ad Septimum certatim evolans, Bassiani consiliis tanquam in summo constitit. Quo ne confestim laberetur Alexandri fuit. Abhinc dum dominandi suis quam subigendi externos cupientiores, atque inter se armantur, magis Romanum statum quasi abrupto precipitavere, immisitque in Imperium promiscue boni malique, nobiles atque ignobiles barbarique, multi. Auct. Vict. Quidenim boni sperari potest facultate principes summosque Imperii rectores eligendi mercenariis militibus, quibus nulla fides pietasque, concessa. Itaque Augusti, de quibus hoc in membro agendum, semestre*

Are vel annuū plerique per biennium, ad summum sexennium imperarunt.

ARTIC. I.

DE

MAXIMINIS DUOBUS, TRIBUS GORDIANIS, MAXIMO
ITEM ET BALBINO IMPERATORIBUS.

1. Imperatorum adeo ferax redditum est Imperium, postquam milites sibi solis potestatem eos creandi sumpserunt excluso Senatu, ut uno propemodum tempore septem numero facti sint Imperatores. Quos propterea uni articulo inclusimus.

2. *Maximinus ergo visis barbarusq; robore & magnitudine corporis atq; militari celebris ab Alexandro toti exercitui præfectus, hunc suum Imperatorem à medio tollendo Imperator factus à militibus imperium crudelissimè administravit, ut Romani ab ipso deficere cogerentur.* Oriundus namque erat ex vicis Thraciæ vicino barbaris, barbaro patre & barbarâ matre. Pastor in primâ pueritiâ, post magnitudine corporis conspicuus, (Referunt enim ejus fuisse magnitudinis, ut octo pedes digito excederet) stipendia equestria mereri cepit, & paulò post cum curtu defatigatus septem fortissimos devicisset Severo innotuit. Sed cum sub Heliogabalo ars ipsius parvi penderetur, mortuo hoc, officia obtulit Alexandro, à quo benignè receptus Senatuiq; recommendatus & legioni quartæ, quam ex tyronibus ipse composuerat præfectus est. Hanc exercuit jubens milites quintâ quaque die decurrere, simulacra bellorum agere. Cum ob hoc reprehenderetur à tribunis, quod tantopere laboraret, cum ejus loci esset, ut ducatum posset accipere, respondisse fertur: *Ego vero quò major fuero, tanto plus laborabo.* His conspicuum virum Alexander Severus tandem integro exercitui præposuit, sed in suam perniciem. Nam cum in Galliâ esset, immixtis à Maximino militibus occisus, & hic à militibus Imperator salutat, sine Senatus suffragio. [Hujus namque tanta semper fuit astitia, ut milites non solum virtute regeret, sed etiam præmiis & lacris sui amantissimos redderet.] Imperium quod crudelitate adeptus erat, crudelissimè gesit, quo ipso talem incussit Senatus populoque Romano metum, ut vota in templis publicè privatimque mulieres etiam cum suis liberis facerent, ne ille unquam Urbem Romanam videret. Audiebant enim, alios in crucem sublato, alios animalibus nuper occisus iactatos, alios feris obiectos, alios fustibus eis, atque hæc omnia sine delectu dignitatis, cum videretur disciplinam velle regere militarem; cujus exemplo civilia etiam corrigere

soluit: quod non convenit principi, qui diligi vult. Erat enim ei persuasum Imperium nisi crudelitate non teneri. Simul & verebatur, ne propter humilitatem generis barbaricâ nobilitate contemneretur. Meminerat præterea, se Romæ etiam à servis nobilium contemptum esse: & ut se habent stultæ opiniones, tales eos contra se sperabat futuros, cum jam Imperator esset. Tantum valet conscientia degeneris animi! Nam ignobilitatis tegendæ causâ omnes consocios generis sui interemit, nonnullos etiam amicos, qui misericordiz ac pietatis causâ ei sæpè quid donarent. Reddebatur hæc bestia quotidie immanior seditione Magni cujusdam viri Consularis, (quam tamen nonnulli tradunt fictam potius à Maximino fuisse, quo materiam crudelitatis auget.) item desiscentium sagittariorum Ostroëtorum, ob desiderium Alexandri, quem ab illo occisum apud eodem fatis constabat, nec aliud persuaderi poterat. Hæc crudelitas ipsius perficiebat, ut quanquam ex plurimis bellis victor evaderet, cumque ingentibus spoliis atque captivis, ut non dubitaretur, si vixisset, quin totam Germaniam usque ad oceanum cum septentrionalibus partibus in Romanam ditionem redacturus fuerit. (ingressus enim Germaniam trans Rhodanâ per trecenta vel quadringenta millia barbaricâ soli vicis incendit, greges abegit, prædas sustulit, barbarorum plurimos interemit, militem divitem reduxit, innumeros cepit, cæteris per amnes, sylvas & paludes confugientibus.) Sed cum Romani ejus crudelitatem ferre non possent, quod delatores evocaret, accusatores immitteret, crimina fingeret, innocentes occideret, damnaret omnes quicumque in judicium venissent, ex ditissimis hominibus pauperimos faceret, nec aliunde nisi malo alieno pecuniam quæreret: nihil denique prætermitteret, quod ad crudelitatem videretur facere; contra eum defectionem pararunt.

3. *Cum itaq; Maximianus non solum in civem, sed etiam in militem hoc modo se videret, exercitus, qui in Africâ erat subitâ & ingenti seditione Gordianum nobilem senem, virum gravissimum, tunc proconsulem filiumq; ejus Imperatores fecerunt, applausu quidam senatus sed tristi eventu. Nam licet militum provincialiumque unanimis adfuerit consensus Gordiano creando; hic etiam Imperium meruerit, non modò ob nobilitatem generis (originem enim paternam ex Gracchorum, maternam ex Trajani familiâ duxit, patre, avo, proavo, consulibus) sed & divitiarum, potentiam (in provinciis enim tantum terrarum habuit quantum nullus privatus) virtutesq; eruditionem nimirum & magnificentiam, quâ populo carus fuit. Quamvis etiam Senatus magnâ cum gratulatione factos contra Maximinum Imperatores Gordianos utroque accep-*

rit, adeo ut non solum hæc gesta probaret, sed etiam viginti viros eligeret, inter quos dividerentur Italiæ regiones contra Maximinum pro Gordianis defendendæ: Surrexit tamen adversus hosce Capelianus homo audax & experientiâ militari instructus, qui Gordianum juniorem à patre adversus ipsum missum experientiâ militari destitutum vicit & in pugna interfecit. De quâ clade filii certior factus Gordianus senjor, cum in Africâ nihil præsidii & à Maximino multum timoris, & fides Punica perurgeret, & Capelianus acerrimè instaret; lucus deinde mentem atque animum fatigaret, laqueo vitam finivit, postquam filio imperasset anno uno & mensibus sex. *Jul. Capitol.*

4. *Ubi Romam nunciatus est miser Gordianorum exitus, Senatus Maximini & naturalem & jam necessariam crudelitatem timens, Maximinum & Clodium Balbinum Imperatores creavit, quibus etiam adjectum est à populo parvulus nepos Gordiani; ut adeo tunc Romanus populus tribus adversus Maximinum Imperatoribus niteretur.* Nam cum Maximinus homo naturâ ferus Scetum accepit, quò Gordianum Imperium confirmatum erat, sic exarsit, ut non hominem sed belluam putares: arrepto gladio, quasi Senatum uno gladio ita occidere posset, scidit vestem, effosurus filio adolescenti, quem secum Imperatorem fecerat, oculos: quòd non jussu paterno parvisset & Romæ mansisset: hæc enim Senatum nihil ausurum fuisse. Dato ergo stipendio & quidam ingenti, Romam versus cum exercitu proficisci cepit: Capelinus vero victor in Africâ pro Maximino omnes Gordiani partium interemit atque proscripsit, nec cuiquam pepercit. Tunc suavis Vestii Sabini duo à Senatu Imperatores creati sunt, quorum alter res domesticas, alter bellicas curaret & tyranno cum exercitu obviam iret, Maximus & Balbinus. Verùm dum hi novi Imperatores in Capitolio rem divinam faciunt, populus Romanus Imperio Maximi contradixit: timebat enim vulgus ejus severitatem. Quare factum est, ut Gordianum adolescentem quoque eligerent. Maximus ergò susceptis votis in Capitolio contra Maximinum cum ingenti exercitu missus est, prætorianis domi remanentibus: inter quos & populum tanta seditio fuit, ut ad bellum intestinum perveniretur, urbisque Romæ pars maxima incenderetur, templa sedarentur, omnesque plateæ cruore polluerentur: nec sedari aliâ ratione tumultus posset, quàm instante Gordiano purpurato & longissimi hominis collo superposito & in forum producto: hoc enim viso populus & milites usque adeo placati sunt, ut amore illius in concordiam redirent. Ingressus autem in Italiam exercitus Maximini fame, hic vero odio militum fatigabatur: consilium enim susceperant provinciales de cunctis quæ victum præbere possent in ci-

civitates recipiendis: unde exercitus incensus, quod in Italia fame laboraret, in quâ post Alpes se recreari posse crederet. Fame auctâ quoddam Senatus ubiq; prohibuisset, ne in castra Maximiani comeatus ferretur, hoc verò indies magis in duces militum quasi ignavos leviente, cum frustra Aquilejam obsideret, civibus fortiter resistentibus: irâ metuque milites ducti ipsam filiumque ejus medio die quiescentes in tentorio aggressi occiderunt, eorumq; capita præfixa contis Aquilejensibus demonstraverunt. Hic fuit finis Maximinorum dignus crudeli patre.

5. *Occis Maximinis, paulo post etiam Maximus & Balbinus discordiis suis occasionem præbentes à militibus trucidati sunt, & Gordianus solus declaratus Imperator.* Maximus enim, qui Ravennæ cum suo exercitu commoratus erat, trucidati Maximini exercitu suscepto ad urbem cum ingenti pompâ & multitudine reversus est, moerentibus militibus, quod eum Imperatorem, quem ipsi delegerant, perdidissent, eorumq; regerentur Imperio, quos Senatus legerat, quo odio semel imbuti militum animi retinerari non poterant. Unde cum audissent Senatûs acclamationes, ad contumeliam ipsorum pertingentes: (in Senatu enim hæc verba dicta quoque erant: *Sapienter electi principes sagunt, per imperites electi sic pereunt.*) sumserunt occasionem occidendi Maximum & Balbinum, qui tacitam inter se fovebant discordiam, eosque cum in palatio soli essent cum Germanis, quorum præsidio utebantur, impetum in eos fecerunt: cumque Balbinus Maximo Germanos in auxilium mittere nollet, ambos nudatos vestibus regalibus milites de palatio cum injuriis traxerunt, atque ne à Germanis liberarentur statim occiderunt. Inter hæc cum nullum alium præsentem milites haberent, Gordianus Cæsar Imperator est appellatus & sublatus à militibus Senatui & populo insultantibus. *Capitol.*

6. *Gordianus omnibus amabilis Persicum bellum consilio fœceri sui Mithriæ bene & prudenter gessit, sed insidiis Philippi circumventus misere periit.* Nam adolescens Gordianus priusquam ad bellum Persicum proficilceretur, dedit uxorem filiam Mithriæ doctissimi viri. A quo tempore non puerile amplius ipsius imperium apparuit: siquidem optimi fœceri consilii juvabatur. Pugnavit cum Persis præliis frequentibus semper victor existens. Sed Mithriæ per venenum, ut suspicabantur, à Philippo tublato; quem magno cum suo malo Gordianus præfectum prætorii constituit: statim Philippus hie humili genere natus nec in novitate atque enormitate fortunæ se continere valens insidias Gordiano per milites struxit, nares frumentarias avertens & milites in ea loca deducens, in quibus annonari non poterat: quo ipso

Gordiano infestos milites reddidit, non intelligentes artibus Philippi juvenem deceptum esse. Sed Philippus etiam addidit rumorem, adulescentem esse Gordianum, Imperium non posse regere; melius esse, illum imperare, qui militem gubernaret, qui Rempubl. sciret. Quo ipso effecit, ut prius quasi tutor Gordiani cum ipso in pari versaretur imperio: erga quem superbè sese gessit, donec tandem eò rem perduxit, ut occideretur.

ARTIC. II.

D₃

JULIO PHILIPPO, DECIO, VIBIO GALLO, ET ÆMYLIO ÆMYLIANO IMPERATORIBUS.

1. M. Julius Philippus Arabs Trachonites ortus patre nobilissimo latronum ductore trucidato Gordiano, Imperator factus in consortium Imperii sumpsit filium puerum eumque; C. Philippum appellavit, qui à teneris aded̄ severi & tristis animi dicitur fuisse, ut nunquam riserit, patremque ludis secularibus solutius cāchinnantem vultu notaverit averfato. Firmare quoque nihil est Imperium suum, Priscum fratrem Syriacis exercitibus, Severianum generum Mysiæ Macedoniaque præficiendo. Verùm Mysorum & Pannoniorum legiones Marinum; Orientales avaritiam Prisci non ferentes, Jotapianum Imperatores creant. Quibus territus Philippus deponere Imperium in animo habuit, deposuissetque, nisi à Messio Decio confirmatus fuisset. Sed cùm Decius à Philippo mitteretur in Pannoniam puniturus factionis Marini complices; illi in rem suam rati beneficio vincere Decium statunt Imperatorem eum creando. Philippus, filio relicto domi, ut Urbi præfesset, configit prope Veronam cum Decio fugatoque exercitu cadit. Quæis Romæ compertis aptud castra Prætoria filius duodecimum annum agens quoque interficitur: postquam annos sex imperitatum esset. *Aurel. Victor.*

2. Decius hostium cæde lætus filium Hetruscum nomine Cæsarem facit: eoque in Illyrios præmissis Romæ moratur mœnium, quæ restituit, dedicandorum gratiâ. Interea Jotapianus, qui per Syriam nova tentaverat, militum arbitrio occubuit, ejusque ora inopinata ad Decium lata sunt. Contrâ verò Lucio Prisco, qui Macedonas præfidatu regebat, delata dominatio Gothorum concursu, postquam direptis Thraciæ plerisque illò pervenerant. Decio hac de causâ Româ degressus Julius Valens vulgo ira cupiente Imperium capit. Verùm utriq; mox cæsi. Decius Vibio Gallo Tanaidis ripæ præfesto, cum filio Gothos invadit & aliquot præliis vincit. Sed dum intersus itineribus omni prædâ eos exuere conatur, Criva Dux Gothorum

Philippopolin expugnat, Deciiq; filium in conflictu interficit. Decius, cum percussis milites ad solandum eum multa præfauissent, dixisse fertur: detrimentum unius militis parum videri sibi: affectum tamen paternum non ferens hostes invadit, delususque à Gallo apud paludem eos aggreditur: ubi circumseptus à Gothis voraginibus haeritur, ita ut nec cadaver ejus potuerit inveniri. Imperavit menses triginta. *Aurel. Victor. Jornandes. Zosim. Zonar.*

3. Vibius Gallus Romam profectus filium Volusianum Cæsarem creat, & postquam Hostilianus, cui Senatus Augustum nomen dedit pestilentiam iniererat, Decii filium alterum sibi adoptat, quò securius agentem sceleratius interficeret. Quum verò negligentius agerent hi Cæsares & Romæ pestilentiam extinctorum exequias curarent, barbari miserè vastarunt Imperium, Scythæ Græciam, Persæ Mesopotamiam, Gothi cum Burgundis & Carpis cætera Europæ. Æmylius ergò Æmylianus legionum, Pannoniæ dux, genere Maurus, pugnavit, non tamen præceps, cohortatus milites, ne Romanum nomen Scythis conculcandum darent, præter expectationem hostes concidit, partisq; opimis spoliis in Scytharum regiones suas tradidit legiones. Ab his in Mœsiâ creatus Imperator Senatus per legatos pollicetur, se barbaros Thraciâ, Persas Asiâ Syriâq; expulsurum ac ducem tantum futurum militum, imperio Senatus relicto, properatoque in Italiam tendit itinere, militesq; Galli spe præmii majoris corrumpit, ut Gallum Volusianumque occiderent, & in ipsius partes transirent. Et ita perire Gallus filiusq; ipsius postquam vix biennium imperitaverant. *Zosim. Zonar.*

4. Æmyliano iisdem artibus, quibus acquiserat imperium ademptum est: quique odio Galli dederant favore Licinii Valeriani eum vitâ abstulere. Occisus est inter Narniam & Oriculum apud pontem ab eodem sanguinarium dictum trimsistris Imperator. Hoc pacto pro dominatione brevi macandas præbuerunt se bestia. *Aurel. Vict.*

ARTIC. III.

DE

LICINIO VALERIANO.

L. Valerianus dignissimus Imperio habiit ne miserrimum & infelicissimum sensit Imperii sui exitum. Nobilis namque genere per dignitatum omnes gradus suis temporibus ad maximum in terris culmen ascendens septuagenarius, qui vitam omnem duxerat laudabilem, non, ut solet tumultuario populi concursu, non militum strepitu, sed jure meritorum & quasi ex totius orbis unâ sententiâ Imperator factus est. Si enim data fuisset omnibus potestas promendi arbitrii, quem Im-

peratorem vellent, alium non elegerunt. Decii namque temporibus cum creandus esset Censor, omnes, qui in Senatu fuerant, sine mora dixisse feruntur: *Valeriani vita censura est. Ille de omnibus iudicet qui omnibus est melior, quia in tota sua vita Censor fuit. Primus genere, commendatus vita, doctrina clarus, moribus singularis, exemplum antiquitatis.* Trebell. Pollio. Factus hic Imperator, cum undique barbari Imperium vastarent, Gallienum filium Augustum, alterum Cornelium Valerianum Cæsarem creat: Gallieno Occidentem tradit, ipse in Orientem adversus Persas proficiscitur, quorum Rex Sapore suavis Cyriadis imperium invaserat. Sed nihil feliciter bono Valeriano processit, occiso quamvis Cyriade, qui salutatus Augustus erat: cum enim Sapor imparem se viribus, lue corripiente exercitus Romanos, videret, pecunia placare barbarum conatus est: sed ductu cujusdam ducis, cui summam omnium bellicarum rerum agendarum commiserat, seu fraude, seu adversa fortunâ in ea loca deductus, ubi nec vigor nec disciplina militaris quicquam potuit, captus in potestatem regis Saporis pervenit, & in vilissimâ servitute vitam finivit. Trebell. Pollio. Sapore namque victor fertur, quoties equum ascenderet incurvati Valeriani cervici pedem imposuisse, & ad extremum cute detractâ scedè lamæ tum interfecisse.

ARTIC. IV.

DE

GALLIENO.

1. Capto Valeriano, nuntante Republicâ & toto Oriente periclitante, Gallienus incipit imperare homo natus magis otio, voluptatibus & ad domini, quam Imperio. quo proinde sine seriâ curâ, crudeliter tamen imperante misere triginta tyrannis laceratum est Imperium. Erat namque adeo negligens, ut ejus ne quidem mentio apud milites fieret: non obstante, quod ad liberandum à captivitate parentem pietate excitari debuisse. Cum enim plerique patris ejus captivitatem moererent, ille specie decoris, quod pater ejus virtutis studio deceptus videretur, supra modum lætatus est: quodque philosophus ille dixerat, cum filius ipsius moreretur: *sciebam me genuisse mortalem;* hoc ille patri hostibus misere fervienti applicans, dixit: *sciebam patrem meum esse mortalem.* Scilicet gaudebat, patrem Censorem amotum, & sibi nunc licere vivere, ut vellet. Et quanquam non semel querelæ de miseriâ patris audirentur, quod à filio inultus relinqueretur, cujus tamen vindictam extranei quærent: talibus non movebatur, obstupescendo voluptatibus corde: sed ab iis, qui circum eum erant, requirebat, eorum habemus in prædicio? qualis cras erit cæna, quales Circenses? Erta noctes diesque

vino & stupris perdidit; in Republicâ otiosas luxuriam & intemperantiam trahens negotiosam: veris enim tempore cubicula de rosis fecit, de pomis castella composuit, uvas triennio servavit, hyeme summâ melones exhibuit; mustum quemadmodum toto anno haberetur, cocujt, ficos virides & poma ex arboribus recentia semper alienis mensibus præbuit. Vîno & popinis vacavit, lenonibus, mimis & meretricibus se dedit ac bona naturæ luxuriæ in cibo, potu ac re veneræ continuatione deperdidit. Neve ullum omitteret luxuriæ genus, crinibus suis auri scobem aspersit, usus quoq; chlamyde purpureâ gemmatisq; fibulis & aureis & quidem Romæ, ubi principes semper togati viscebantur. Vanitates quoque sectatus est factus Athenis Archon vanitate illâ, quâ & civis adscribi desiderabat, & sacris omnibus interesse. Arcopagitarum præterea cupiebat ingeri numero: sectabatur enim laudes ex poësi, in quâ exercitatus erat, certans sæpenumero cum poëtis. Unde hujus dicitur fuisse epithalamium:

Hæc, ait, ô pueri, pariter sudate medullis

Omnibus inter vos: non murmura vestra columbæ

Brachia non hederæ, non vincant oscula conchæ.

Scilicet non perpendebat Ucalegon ille, aliud in poëtâ, aliud in Imperatore flagitari, nec carminibus succurri Reipublicæ. Quapropter & poëtarum more de Reipublicæ negotiis loquebatur. Nam cum enunciatum esset, Ægyptum descivisse, dixisse fertur: Quid? sine lino Ægyptio esse non possumus? Cum autem vastatam Asiam comperisset: Quid, inquit, sine aphronitris esse non possumus? Perditâ Galliâ arrisisse ac dixisse perhibetur, Non sine trabeatis sagis turâ Respublica est? Sic denique de omnibus partibus mundi, cum eas amitteret, quasi detrimentis vilium ministeriorum videretur affici, jocatus est. Et in summâ deditus helluationi, ludibriis & aliis vanitatibus non attente Rempublicam rexit, quàm cum pueri fingunt per ludibria potestates. Huic ipsius luxuriæ & desidii accessit crudelitas. Nam cum ludos aliquando ageret & Regem Persarum tanquam captivatum (quantâ stoliditas, cum Rex ille patrem ipsius captivum teneret!) duceret: quidam scurræ miscuerunt se Persis, diligentissimè scrutantes omnia, & interrogati quidnam suâ solertiâ agerent, responderunt, Patrem principis querimus. Hoc cum ad Gallienum pervenisset, non pudore, non mœrore, non pietate commotus est, scurrasque justis vivos exurit. Quæ impietas & crudelitas & populum & milites valdè affecit. Fertur quoq; terna millia vel quaterna militum singulis diebus occidisse. Hæc atq; talia cum nil nisi odium & contemptus consequerentur, & non modo subditos sed & Deum ipsum gravissimè offende-

rent: etiam secuta reliqua sunt, quæ communiter solent. nimirum æternum illud Numen inter tot bellicas clades etiam terræ motus gravissimos immisit, quibus multa ædificia cum habitatoribus absorpta sunt: multi terrore sunt mortui. Mota est & Roma: hiatusque terræ plurimis in locis fuerunt, cum aqua salsa in fossis appareret. Maria etiam multos urbes occuparunt. Vastavit quoque orbem Romanum pestilentia. Et propterea cum tot calamitatibus premeretur Imperium Romanum, hinc terræ motibus, inde hiatribus ex diversis partibus pestilentia, capto Valeriano, Gallieno voluptatibus & luxuriæ dedito, apud omnes barbaros in contemptu fuit & undiquaque in vasum. Gothi Macedoniam vastarunt, Thessalonicam obsederunt. Templum Dianæ Ephesæ spoliatum & incensum est. Flærque civitates, Bithyniæ à Scythis deletæ. Denique quasi conjuratione totius mundi factâ, per universum orbem Romanum existerè tumultus nullam aliam ob causam, quam quòd Gallienus homo luxuriosissimus, & modo frui securè voluptatibus posset, ad omne dedecus paratissimus, apud omnes in contemptu esset. Hinc, mirum dictu, hac bestia imperante (imperavit autem cum patre sex, solus novem annis) triginta tyranni Imperatores à militibus salutati sunt. Cujus quidem hæc causa, quòd, postquam Senatûs nulla amplius ratio habebatur, Imperator verò contemptissimus homo existeret; nihil esset, quòd impediret, quò minus milites quibusvis in provinciis facerent quòd vellent.

Felice.

2. *Primus tyrannorum, qui adhuc Patre Gallieni regnante Imperatorem se dici voluit, Cyriades fuit, mox à militibus trucidatus.* Nam hic Patrem Cyriadem fugiens, cum luxuriâ suâ & moribus perditis sanctum senem gravaret, direptâ magnâ parte auri Persas petiit: atque inde Saporî regi conjunctus & sociatus Odenatum primùm, deinde Saporem ad Romanum solum traxit, ipse verò Cæsareanum nomen accepit. Atque inde vocatus Augustus, cum omnem Orientem vel virum audaciâ vel terrore quateret. Sed mox insidiis suorum, cum Valerianus ad bellum Persicum veniret, occisus est.

3. *Hinc Aureolus Illyricos regans exercitus in contemptum Gallieni coactus à militibus sumpsit Imperium, qui tandem post mortem Gallieni à Claudio victus, & prope pontem, qui ab ipso nomen habuit, ut tyrannus viliori sepulchro donatus est.* Nam cum Gallienus adversus eum tanquam virum fortem frustra pugnare tentasset: pacem cum copugnaturus adversus Posthumium fecit, quò ejus auxilio uteretur.

4. *Hinc pro defendenda Oriente Macrianus & duo ipsius filii Imperatores creati, quibus quatuor etiam putatur accessisse Balissæ, qui*

omnes omnes cruciati sint. Nam cum Romanum in Oriente nutaret Imperium, Gallieno nihil agente, Macrianus & Balista coivere solliciti de Imperatore, pluribusq; secretis placuit, Macrianum & filios ipsius Macrianum juniorem & Quietum dici Imperatores, qui defendendam Rempublicam capessissent. Nemo namq; ducum Macriano tunc sapientior habebatur, nemo ad res gerendas aptior. Erat quoque Macrianus ditissimus, ut adeo privatus posset fortunis publica explere dispendia; accedebat, quod liberi etiam fortissimi juvenes totâ mente in bellum ruebant, ut essent legionibus exemplo ad omnia militaria. Macrianus ergo Imperator creatus undiq; collectis exercitibus Orientis partes petiit: atque ut posset late sibi delatum Imperium defendere & tueri, bellum sic instruxit, copiasq; ita paravit, ut esset omnium circumspectus quæ contra eum poterant cogitari. Idem Macrianus *Pisonem* unum ex nobilibus principibus Senatûs ad Achaiam destinavit ob hoc, ut *Valentem*, qui illic proconsulari Imperio Rempublicam gubernabat, opprimeret. (Erat enim hic vir militaris, simul etiam civilium gloriâ pollens virtutum, proconsulatum Achaiz à Gallieno datum administrans, quem Macrianus vehementer reformidabat) *Sed Valens, comperto quod Piso contra se veniret, sumpsit Imperium:* aliâ enim ratione se sibi haud subvenire posse videbat. *Piso a Macriano ad interficiendam Valentem missus, ubi eum providum fatuorum cognovit, Thessaliam concessit, atq; illic, paucis sibi consentientibus, usus quoq; Imperatoris nomine, appellatus inde Thessalicus.* Sed Pisco à Valente, Valens à suis est occisus. Macrianus in Oriente relicto uno ex filiis, alterum ex filiis sibi comitem sumens, Aureolum, qui in Illyrico ut Imperator dominabatur, petens ab eodem victus cum filio Macriano juniore, occubuit, deditusq; omnis exercitus Aureoli Imperatori. *Pollio*

5. *Occisus Macrianis Odenatus rex Palmyrenorum Orientem sibi subiecit, strenue adversus Persas res gerens, ut ab ipso Gallieno Augustus diceretur: sed & ipse tandem insidiis confobrini Maonii occisus est.* Nam Gallienus cognitâ morte Macrianorum quasi securus rerum, libidini ac voluptati se dedit totum, ludos celebrans Circenses, scenicos, gymnicos, venationes & ludos gladiatorios instituens; populumque quasi victorialibus diebus ad festivitatem ac plausum vocans. Odenatus ergo certior factus, Gallienum remisissus agere ad alterum filium Macriani *Quietum* occidendum festinavit, sub specie, quasi Gallieni partes vendicaret, qui si vixisset dignus Imperio lapsis fortasse succurrere potuisset. Occisus & tunc *Balista* vir insignis & ad Rempublicam consilii administrandam vehemens, quem itidem aliquandiu Imperatoris nomine usum historici nonnulli referunt. Hoc pacto totius

tius propè Orientis factus est Imperator Odenatus, cum Hlyricum teneret Aureolus, Gallienus Romam, & aut nullas aut luxuriosas aut ineptas aut ridiculas res agens: statimq; bellum Persis in vindictam Valeriani, quam ejus filius negligebat, indixit. Nisibin & Carras occupat, tradentes sese & Gallienum increpantes. Nec defuit tamen reverentia circa Gallienum: captos enim satrapas ad eum misit; quos accipiens Gallienus de victoria Odenati triumphavit. Hinc Odenatus nihil aliud agens, quam ut Romanorum nomine ignominiam capti Valeriani vindicaret eumque captum liberaret, quotidie instabat, ac locotum difficultatibus, in alieno solo Imperator optimus laborabat. Cum Gallienus res gestas Odenati comperisset, redactas scil. Nisibin & Carras in potestatem Romanam, omnem Mesopotamiam Romanorum, deniq; Ctesiphontem esse perventum, fugisse regem, captos satrapas, plurimos Persarum occisos: Odenatum Augustum vocavit, ejusq; monetam, quâ Persas captos traheret, cudi iussit, quod & Senaui & urbi gratum fuit. Sed imperator hic Imperio Romano summe proficius à consobrino *Mæonio* occisus est, unâ cum filio *Herode*, quem pater Odenatus quoque Imperatorem dixerat. Nullam prætere *Mæonius* causam potuit quàm Herodis delicias (erat enim homo delicatissimus & pater ingenio ejus favens quicquid concubinarum regalium, quicquid divitiarum gemmarumque cepit eidem tradidit.) Dicitur autem primum cum Zenobiâ uxore Odenati novercâ Herodis consensisse, quæ ferre non poterat, ut privignus ejus Herodes priore loco quàm filii ejus Herennianus & Timolaus princeps diceretur. Sed fuit hic *Mæonius* spurcissimus homo. *Quare Imperator appellatus pererrare in brevi à militibus pro sua luxuria meritò interemptus est. Treb. Pollia.*

6. *Omnia tandem Gallieno imperante consumptus est pudor: & flagrantia Republicâ consurgens, perventum est, ut, Gallieno nequissime agente, optime etiam mulieres peregrine imperarent.* Nam Zenobia Odenati vidua, quæ se de Cleopatrarum Ptolemæorumque gente jactabat, post sublatum Maritum & Mæonium ejusdem occisorem, imperiali sagulo perfuso per humeros habitu, donis ornata, diademate etiam accepto nomine filiorum Herennii & Timolai diutius quàm fœmineus sexus onus sufferre posse videbatur, imperavit: siquidem & post mortem Gallieni, Claudio bellis Gothicis occupato regale munus obtinuit: & vix deniq; ab Aureliano victa & triumphata in jura Romana concessit. Videtur autem Claudius cautè, dum Gothicis rebus occupatus erat, perpersus, ut illâ servante Orientales fines Imperii ipse secutus quæ instituerat perpetraret. Ferrus hujus eacastitas fuisse, ut ne

virum solum admitteret, nisi tentatis conceptionibus. nam cum semel concubuisset, expectatis menstruis, continuit se, si pręgnans esset; sin minus, iterum potestatem quęrendis liberis dabat. Laboribus & molestiis ferendis apta frequenter vel tria vel quatuor miliaria cum pedibus ambulavit. Temperans fuit quoque in cibo & potu: bibebat tamen cum Persis ut vinceret eosdem: historia Alexandrinę atq; Orientalis ad eam perita, ut eam epitomasq; dicta fuerit. Captę ab Aureliano data est possessio in Tiburti, quę postea ab eadem Zenobia dicta est; liberis ejusdem duobus Imperatoribus occisis.

7. In *Egypto* quoq; *Emilianus*, qui urbi *Alexandria* pręerat, coactus est sumere Imperium mox vivus Gallieno oblatu. Nam turba *Alexandrina* omni seditionum instrumento & furore eum persecuta est. iectus est lapidibus, petitus ferro: ut sciret, sibi percundum esse, nisi imperium reciperet. Et huic turbę consensit exercitus *Ægyptiacus* maximę in Gallieni odium. Nec ejus ad regendam Rempublicam vigor defuit: ad Thebaidem totumque *Ægyptum* peragravit, & quatenus potuit barbarorum gentes fortiter submovit. Unde *Alexandrinus* virtutum merito dictus est. Sed non diu imperavit. Nam cum contra *Indos* pararet expeditionem, a *Theodoro* duce, quem Gallienus miserat, superatus & vivus captus est, transmissusq; Gallieno dedit poenas in carcere strangulatus. *Pollio*.

8. *Galli* quoq; nec puerum imperantem nec Imperatorem luxuriosum ferre valentes invito *Postumio* obitusere imperium, cui feliciter pręfuit per septem annos adversus barbaros pugnando, donec insidiis *Lolliani* occideretur. Nam cum Gallienus filium *Saloninum* pręfecisset *Gallix* & huic rectorem *Postumium* tanquam virum in omni vitę gravem addidisset, custodemque vitę ejusdem: misi sunt a Gallis qui *Saloninum* adolescentem occiderent & *Postumium* Imperatorem appellerent. Quo facto, a totā *Galliā* & omni exercitu ibidem lato animo acceptus *Postumius* talem se prębuit per annos septem, ut *Germanicis* omnibus submotis gentibus securam adversus barbaros *Galliam* redderet: sustineret etiam Gallienum assumendo sibi collegam Imperii *Victorinum* militaris industrię virum: donec rebellionē *Lolliani* *Postumius* ejusq; filius *Postumius junior* a patre *Cæsar* appellatus, ac deinceps in ejus honorem *Augustus*, interemti sunt.

9. *Lollianus* in locum *Postumii* Imperator surrogatus a Gallis iterum interemtus est. Fuit hic quidem fortissimus, sed rebellionis intuitu minorem auctoritatem apud Gallos tenuit. Itaque occisus est. *Pollio*.

10. Interfecto *Lolliano* solus *Victorinus*, olim collega *Postumii*, in Imperio

Imperio Gallie remansit, mox tamen ob libidines occisus. Nam multa militum militariumq; matrimonia corruperat, ob quod ab aëuario quodam, cujus uxorem stupraverat, percussus Agrippinae est. Hoc mali unicam ob libidinem subiit, cætera vitæ gravis & regendo Imperio aptus. Pollio.

11. *Post hæc Victoria vel Victorina mater castrorum & Augusta appellata, Victorinum nepotem suum Victorini filium Caesarem appellavit, quem tamen puerulum statim milites occiderunt. Hanc mulierem itidem licentia & historia dignam Gallieni perverſi mores reddidit. Nam occisus Postumius, Lolliano, Victorinis Marium ex fabro ferrario triduanum Imperator fuit. Primâ die factus est Imperator, alterâ visus est imperare, terciâ deposuit imperium occisus à quodam milite, qui, cum ejus quondam operarius in arte fabrilis fuisset, eum contempsit. Dicitur interemptor addidisse hæc verba: *Hic est gladius quem ipse fecisti.* Hunc ergo cum Victoria occisum videret, Tetricum ad Imperium exhortata est, ipsa tamen paulò post occisa, vel, ut alii volunt, fatali necessitate consumpta.*

12. *Tetricum, cujus filius Tetricus Caesar à Victoriâ dictus est, cum hæc à militibus mater castrorum appellaretur, ab Aureliano captus & per eum triumphum ductus. Nam licet multa Tetricus feliciter egisset, diuq; imperasset, tandem tamen ab Aureliano victus est, & cum suorum militum impudentiam & procacitatem ferre non posset, volens se gravissimo & severissimo principi dedit. Versus deniq; illius, quem statim ad Aurelianum scripserat, fertur*

Eripe me his, invicte, malis.

Quare cum Aurelianus nihil simplex neq; mire aut tranquillum facile cogitaret, Senatorem populi Romani, eundemq; Consularem, qui jure prædiali omnes Gallias rexerat per triumphum duxit, eodem tempore, quo & Zenobiam Odenati uxorem cum filiis minorennibus Odenati. Postea tamen quasi pudore victus eundem hunc correctorem Italiae constituit, eundem sæpè collegam, nonnunquam commilitonem, aliquando etiam Imperatorem appellans. Filium quoque ejus Aurelianus tantâ tractavit humanitate, ut neminem illi præferret. Pollio

13. *Ingenuus qui Pannonias regerat itidem dictus est Imperator à Messiacis legionibus, cæteris Pannoniarum volentibus: ob quod tamen Ingenuus perit & in milites gravissimè sevitum est. Nam cum Sarmatae instarent & deesset Imperator, hic videbatur aptissimus, qui fessis rebus mederetur. Ipse verò Ingenuus sevitiam Imperatoris & aliâs metuendam habebat, quod esset & fortissimus & militibus acceptissimus,*

ac proinde oblatam dignitatem acceptabat. Sed Gallienus, ut erat nequam & perditus, ita etiam, ubi necessitas cogeret, velox, furibundus, ferus, vehemens, crudelis: denique Ingenuum confictu habito vicit, eoque occiso, in omnes Moesiacos, tam milites quam cives, asperrimè sævit: nec quenquam suæ crudelitatis exortem reliquit: usque adeò asper & truculentus, ut plerasque civitates vacuas à virili sexu relinqueret. Fertur & Ingenium civitate captà intrasse domum, & in eadem se pugione transfodisse, atq; ita vitam finivisse, ne in tyranni crudelis potestate veniret.

14. *Cum veteris audacia vel iudicium Imperatoriam dignitatem dedisset Gallieni tempore: Regilliano contulit jocularis astutia.* Nam cum milites quidam cum eo cenarent, adstitit Valerianus tribunus, qui diceret, Regilliani nomen unde credimus dictum? Alius continuo, credimus quòd à regno. Tum is qui aderat scholasticus cœpit quasi grammaticaliter declinare & dicere, Rex, regis, regi, Regillianus. Militesq; proni ad ea quæ cogitarant, dixerunt; Ergò potest rex esse? item alius, Ergò potest nos regere? item alius, Deus tibi nomen regia imposuit. Quid multa? his dictis, cum alià die manè processisset, à principiis Imperator est salutaris. Fuit autem vir in re militari semper probatus, & Gallieno jam ante suspectus, quòd dignus videretur Imperio. *Pellio.*

15. *Trebellianus dux Isaurorum, quem alii Archipiratam vocabant, ipse se Imperatorem appellavit, monentem eundem jussit, & in arte Isauria palatium constituit, victus à Causifoleo duce Gallieni & occisus sine magno commodo.* Nam à temporibus Trebelliani Isauri pro barbaris habiti sunt; & cum in medio Romani nominis solo regio eorum esset, securi tamen vixerunt; quippe quòd in editis positi adiri non possent. *Pellio.*

16. *Celsam Astri Imperatorem auctore Vibio Pasiense proconsule Africa dixerunt vix inter obscuros principes ab historicis relatum.* Nam antequam Imperator fieret, privatus in agris suis vivebat, eà tamen & justitià & corporis magnitudine, ut dignus videretur imperio: Imperator verò creatus statim septimo die post à muliere Gallienà consobrinà Gallieni interemptus est. Corpore ejus à canibus consumtum est, Siccensibus, qui Gallieno fidei servaverant, urgentibus.

17. *His omnibus tyrannis accessere etiam Saturninus, Titus, Censorinus.* Saturninus à militibus factus concione fertur dixisse: Com-militones, bonum ducem perdidistis, & malum principem fecistis. Hinc cum multa strenuè in Imperio fecisset, quòd esset severior & gravioe militibus, ab iisdem ipsis, à quibus creatus fuerat, interemptus est.

Titus

Titus invictus & timore mortis delatum à militibus Imperium suscepit, mensibus sex imperavit à militibus suis iterum occisus. Censorinus vir diu & in multis honoribus versatus, cum in agro suo degeret senex atque uno pede claudicans ex vulnere, obq; hoc per jocum à militibus Claudius dictus, Imperator factus statim à militibus electoribus suis interemptus est, felix ad omnia infelicissimus Imperator.

18. Tandem Gallienus in summo contemptu, ob luxuriam, & odio, ob crudelitatem, non apud Romanos sed etiam exeros occisus: cum infra-
 ctus tot ducibus imperatorio munere dignis à milite habitis cunctis nationibus & populis terrori esse potuisset. Nam cum tolerari ipsius vita amplius non posset: consilium inferunt Martianus & Heraclianus, ut alter horum imperium caperet: & Claudius quidem vir omnium optimus electus est, qui consilio non adfuerat. Occisus autem ab his est Gallienus insidiis hisce: Gallienus ab Aureolo qui principatum invaserat, dissidebat, sperans quotidie gravem & intolerabilem tumultuarii Imperatoris adventum. Hoc scientes Martianus & Cecropius, subito Gallieno iusserant nuntiari, Aureolum jam venire. Ille igitur militibus congregatis, quasi certum processit ad prælium; atq; ita misis percussoribus interemptus est. Dedit hic Imperator exemplum, quomodo desidia inclarescere etiam ignavi possint.

ARTIC. V.

DE

CLAUDIO ET FRATRE EJUS
 QUINTILLO.

1. Claudius natione Dalmata vir egregius volens Gallieno successisset. Nam ferebatur, Gallienum jam moriturum regia indumenta huius mitti iussisse.

2. Egregius fuit civis in omnibus ostendens, se magis patria quam sibi natum esse. Nam primum ut factus est Imperator, Aureolum, qui gravior Reipubl. fuerat, conspectu habito à Republicæ gubernaculis depulit, tyrannumque, misis ad populum edictis, datis etiam ad Senatum orationibus judicavit. Et quamvis scelus ille peteret Aureolus: his tamen verbis ipsi fuit denegatum; *Hæc à Gallieno petenda fuerant, qui consentire moribus poterat, & timere.* Deniq; iudicio militum apud Mediolanum Aureolus dignum exitum vitæ ac moribus suis habuit. Hinc adversus Gothos paravit bellum, qui evaserant eo tempore, quo illos Macrianus est persecutus, quosque diurnitas nimis validos ac propè incolas effecerat. Inspecti tunc sunt libri fatales Sibyllini: & cum ex iis addisceretur, primum Senatorii ordinis victorie vovendum, huiusq; morte malis remedium querendum, Pompo-

nio Baslo, qui tunc erat primus, le offerente, ipse Claudius vitam suam, haud passus responsa frustrari, sibi potius id muneris competere ostendit, neminem enim Senatorii ordinis primas habere, nisi ipsum Imperatorem, qui revera Senatus & omnium princeps esset. Ita nullo exercitus detrimento fusi barbari summoque, postquam Imperator vitam Reipubl. dono dedit. *Aurel. Vist.* Scytharum diversi populi, dum Claudius in aliis occupatus ad bellum imperatorie gerendum se preparabat, praedae cupiditate in Romanum solum venerant, quod gloria principis accresceret, ejusque victoria fieret celebrior toto penitus orbe. Armatarum enim gentium ita trecenta viginti millia sua virtute superavit & brevi tempore attrivit, paucis ad patrium solum redeuntibus. Feruntur etiam barbari habuisse duo millia navium. Ita enim ipse in epistola ad amicum scripserat: Delevimus trecenta viginti millia Gothorum, duo millia navium merimus. Tecta sunt flumina scutis &c. Finito bello Gothico gravissimus morbus increbuit, quo etiam ipse Claudius affectus mortales reliquit; cum nondum integro biennio imperasset. Hujus res gestae tantam posteris famam dederunt, ut Senatus populusque Romanus novis cum honoribus post mortem affecerint. Illi clypeum aureum Senatus Romanae curiae, & quod nulli antea contigit, populus Romanus sumptu suo in Capitolio ante Jovis templum statuam auream decem pedum collocavit. *Flav. Vopiscus.*

3. *Succesit Claudio in Imperio Quintillus frater, qui tamen ob brevitate temporis nihil dignum Imperio gerere potuit.* Nam septima decima die, quod se militibus gravem nimis exhibuerat, eo genere mortis, quo Galba quo Pertinax perit.

ARTIC. VI.

DE

AURELIANO.

1. *Aurelianus vir severitatis immense, & discipline singularis omnium legionum consensu Imperator post mortem Claudii factus est, princeps magis necessarius quam bonus.* Nam a teneris ingenio vivacissimus, viribus clarus nullum unquam diem praetermisit, quamvis festum, quamvis vacantem, quo non se pilo & sagittis caeterisque armorum officii exerceret. Quapropter ejus in bello, antequam crearetur Imperator, multa exstiterent praecclare gesta. nam erumpentes Sarmatas in Illyrico cum trecentis praefidariis solus fortiter attrivit. Secundis post haec usus auspicii Claudiani Rempublicam in integrum reddidit. Quae causa fuit ut legiones omnes ipsam imperatorem salutarerent. Hic quidem sua severitate talem militibus incussit timorem, ut

sub eo, posteaquam semel cum ingenti severitate castrensis peccata correxerat, nemo peccaverit. Solus denique omnium militem, qui adulterium cum hospitis uxore commiserat, ita punivit, ut duarum armorum capita inflecteret, ad pedes militis deligaret, easdemque subito dimitteret, ut scissus ille utrinque penderet. Quæ res ingentem timorem omnibus fecit. Haud abs re erit epistolam militarem ad vicarium suum datam inferere. *Si vis tribunus esse, imò si vis vivere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ovem nemo contingat. segetem nemo deterat. oleum, sal, lignum nemo exigat; annonam suam contentus sit. De prædâ hostis, non de lachrymâ provincialium habeat. Arma tersa sint; ferramenta samiata (acuta) calceamenta fortia. Vestis nova vestem veterem excludat. Stipendium in batteo non in popinâ habeat. Torquem brachialem & anulum apponat. Equum sagmarium suum defricet. Captum animal non vendat. Alter alteri quasi servus obsequatur. à medicis gratis curentur. aruspiciibus nihil dent. in hospitibus castè se agant. qui litem fecerit, vapulet.* Hæc quidem bene, nisi & cætera crudelior paulò & iracundior exstitisset. Nam incivilius in civem usus imperio & plenus irarum vindictæque cupidus, quàm seditionum asperitas suggererat: interemptis enim seditionum auctoribus cruentius ea, quæ mollius fuerant curanda, compescuit: Interfecti sunt etiam nonnulli nobiles Senatores, cum quibus leve quiddam & quod contemni à mitiori principe potuisset, vel unus vel levis vel viliis tessis objiceret. & ita magnum illud, & quod jam fuerat, & quod non frustra speratum est infamæ tristioris ictu contaminavit imperium, timeri cepit princeps optimus non amari. Cùm alii dicerent perfodiendum salem principem, non optandum; alii, bonum quidem medicum, sed malâ ratione curantem. Dicitur enim eò processisse ipsius crudelitas, ut plerisque Senatoribus simulatam ingereret factionem conjurationis ac tyrannidis, quò facilius eos posset occidere. addunt nonnulli furorem ipsius ad liberos sororis processisse. Servos & ministros peccantes coram se cædi iussit. Crudelitatem in Palmyrenos ipse confessus vel potius de eâ gloriatus est quâdam epistola: cuius verba à Flavio Vopilco hæc referuntur: *Non oportuit ulterrime progredi militum gladios. Jam satis Palmyrenorum casum atque occisum est. Mulieribus non peperimus, infantes occidimus, senes jugulavimus, rusticos interemimus. cui terras, cui urbem deinceps relinqueremus parcendum & iis qui remanserunt.* Res tamen bello præclare gessit, addidit, ut quoad hoc meliorem principem optare sibi Respublica non potuisset. Nam quamvis propè Placentiam magnâ clade insidiis Marcomannorum affectus fuerit, vicit tamen eosdem. Et post hæc con-

tra Zenobiam, quæ filiorum nomine Orientale tenebat Imperium, iter flexit. Cum quâ, ubi multa in itinere ac magna bellorum genera contecerat, de summâ rerum pugnavit, ipsamque cum Zabâ socio ejus fugavit, plenissimè partâ victoriâ. Tandem quoque eandem in Palmyrâ obsedit, & captam triumpho servavit, occisis plerisque, quibus auctoribus bellum moverat, paraverat, gesserat, ut populi Romani oculis esset ostentâ. Interim cum esset Firmus quidam nomine, qui sibi Ægyptum, sine insignibus Imperii, quasi ut esset libera, vindicaret: continuo ad eum Aurelianus revertit, Ægyptumque statim recepit. Atque, ut erat ferox animi, cogitationis multus, vehementer irascens, quoddam adhuc Tetricus Gallias obtineret, Occidentem petiit, Tetricumque sese dedentem eidem ad splendorem suum reservavit. hunc namque, ut & superius retulimus unâ cum Zenobiâ triumpho duxit. Præter hæc ita præclare gesta, etiam muros Urbis Romæ sic ampliavit, ut quinquaginta propè millia murorum ejus ambitus teneret. His omnibus fecit, ut magis princeps utilis, quàm bonus & clemens diceretur.

Flav. Vopisc.

2. Tandem cum victâ Zenobiâ etiam Persis bellum inâdiceret, iterq; eo faceret, inter Heracleam & Byzantium, malitiâ notarii sui, manu Mucatoris interemptus est, ansam cadis truculentâ ipsius præbente. Nam cum notario secretorum Mnesteo minitatus esset, suspicatus de eo quippiam: hic verò sciret, Aurelianum nec frustra minari, nec si minaretur ignoscere solere: breve nomen conscripsit, mixtis iis, quibus Aurelianus verè irascebatur cum iis, de quibus nihil asperum cogitabat, addito etiam suo nomine, quod magis fidem faceret ingesta sollicitudinis: ac breve legit singulis, quorum nomina continebat, addens, disposuisse Aurelianum eos omnes occidere, illos debere suæ vitæ, si viri essent, subvenire. Et ita princeps hic summè utilis Reipubl. eidem subtrahitur. Cui tamen cognitis Mnestei fallaciis interfectores ejus sepulchrum ingens & templum, exstruxerunt, Mnesteo bestiis objecto. Imperaverat annos sex. *Fl. Vopisc.*

ARTIC. VII,

DE

TACITO

ET

FLORIANO.

i. Duo fratres Tacitus & Florianus, quorum alter sex mensibus, alter vix duobus imperavit, quasi quidam interreges inter Aurelianum & Probum, post interregnum Principes nominati sunt. Nam post interfectum Aurelianum exercitus odio præsensium, vel idè quod nullum

de his

de his faciendum purabat, qui tam salutarem Reipubl. principem occiderant, quasi ad meliorem mentem revertens ad Senatum literas misit, petens, ut ex ordine suo principem legerent. Verum Senatus sciens, lectos à se principes militibus non placere, rem ad milites retulit, dumque id sæpius fieret, contigit, ut per sex menses Imperatorem Romanus orbis non haberet; omnesque Judices ii permanerent, quos aut Senatus aut Aurelianus eligerat: donec tandem omnis Senatus eligeret Tacitum quod lenior esset & literatus. Et quamvis imperium repudiaret, ratus sibi minus gloriosum fore, si senex fortissimo principi succederet: Senatus tamen replicabat, Trajanum & Hadrianum itidem senes imperatores creatos, animum non corpus ipsius eligi: nimis multos præeros hæcenus imperasse, & propterea petere Senatum, ne parvulos suos successores sibi eligeret, sed meminisset, ingentem esse gloriam principis, Rempublicam magis amare quam filios: quo ipso obtinebatur, ut Tacitus oblatum imperium acceptaret; non tamen diu gereret: septimo quippe mense vel à militibus occisus vel morbo sublatus, decessit. Quo mortuo frater ipsius Florianus imperium arripuit, non expectans auctoritatem Senatûs, sed suo motu, quasi hereditarium esset. Sed vix duobus mensibus illud tenuit & occisus est Tarsi à militibus, qui auderant, Probum, quem omnis exercitus legerat, imperare. Volebat hic imitari fratrem, cum esset ab ipso moribus planè alienis, quod vel cupiditas imperandi satis indicabat. Cumque hic nihil notatu dignum gesserit, de Tacito nonnulla tantùm hæc adjiciemus. *Fl. Vopisc.*

2. *Sub Imperatore Tacito Senatus pristina libertatem & dignitatem suam videbatur recuperasse.* Tanta namque Senatûs fuit lætitia, postquam huic eligendi principis cura erat commissa, ut & supplicationes decernerentur & hecæombæ promitterentur: singuli denique Senatores ad suos scriberent, mitterenturque literæ ad provincias, ut scirent omnes socii omnesque nationes, in antiquum statum rediisse Rempubl. Romanam, ac Senatum principes legere, imò ipsum Senatum principem factum, leges à Senatu petendas, reges barbaros Senatui supplicaturos, pacem ac bella Senatu auctore tractanda. Tacitus etiam factus Imperator ita Senatum allocutus erat: *Ita mihi liceat, R. C. sic Imperium regere, ut à Vobis me constet electum, ut ego cuncta ex vestra facere sententiâ & potestate decrevi. Vestrum est regitur ea iuberet ac sancire, quæ digna vobis, digna modesto exercitu, digna populo Romano, esse videantur.* Hæc sua libertate ut latatus, ita quoque usus est, dum Imperatori petenti pro fratre Floriano Consulatum id denegaret: ut & Imperator dixerit: *Scit Senatum, quem principem fecerit.*

3. *Nec minus quoq; favorem militum sibi paravit publicâ libertate, ipse privatim parvus. Nam cum primùm creatus esset Imperator ita allocutus est milites. Et Trajanus ad imperium senex venit, sed ille ab uno deductus est; at me, sanctissimi commilitones, primùm vos, qui scitis principes approbare, deinde amplissimus Senatus dignum hoc nomine judicavit. curabo, enitar, efficiam, ne vobis desint, si non fortia facta, et saltem vobis atq; Imperatore digna consilia. & post hoc stipendium & donativum ex more promisit. Patrimonium suum publicavit, quod habuit in redditibus, sestertium bis millies octingentes. Pecuniam, quam domi collegerat, in stipendium militum vertit. Possessiones, quas in Mauritania habuit, partis tertis Capitoliū deputavit. Argentum mensale, quod privatus habuerat, ministeriis convivorum, quæ in templis fierent, dedicavit. Ipse tamen fuit vitæ parcissimæ. Flav. Vopisc.*

ARTIC. VIII,

DE

P R O B O.

2. *Probus vir domi forisq; conspicuus, Aureliano, Trajano, Adriano, Antoninis, Alexandro, Claudioq; præferendus, post Tacitum omnium judicio dignus imperio judicatus, a militibus electus imperator, Rempublicam ab omnibus barbaris vindicavit, securitatem plenissimam cunctis restituit, aureum illaturus seculum, si vixisset. Nam cum hic sub Valeriano, Gallieno, Aureliano & Claudio res multas præclare gessisset; adeò ut ipsum Aurelianus & Tacitus dignum imperio judicassent, mortuo Tacito ab omnibus Orientalibus exercitibus Imperator factus (volebant enim Orientales Italicos prævenire, ne iterum Senatus principem daret) invitatus & detrectans hanc dignitatem recepit, sæpè dicens: Non vobis expedit milites; non mecum bene agitis. Ego enim vobis blandiri non possum. Scripsit etiam ad amicum in hunc modum: Imperium nunquam optavi, & invitatus accepi. Deponere mihi rem invidiosam non licet. Agenda est persona, quam mihi miles imposuit. Ad Senatum dedit has literas: Rectè atq; ordine, P.C. proximo superiore anno factum est, ut vestra clementia orbi terrarum principem daret, & quidem de Vobis, qui & estis mundi principes & semper fuistis, & in vestris posteris eritis, atq; utinam Florianus id expectare voluisset, nec velut hereditarium sibi vindicasset imperium; vel illum vel alium quempiam majestas vestra fecisset. Nunc quoniam ille Imperium arripuit; nobis à militibus datum est nomen Augustum, vindicatum quinetiam in illum à prudentioribus militibus quod fuerat usurpatum. Quæso ut de meis meritis faciatis quicquid iusserit vestra clementia. Gratulati sibi sunt Senatores de*

principe, in quo essent omnia, quæ à bono principe desiderari possent. non jam Trajanum, non Claudium, non Alexandrum, non Antoninos, non Aurelianum querendos, omnia in uno principe constituta esse, militarem scientiam, animum clementem, vitam venerabilem, exemplar agendæ Reipublicæ, atq; omnium virtutum prærogativam. Nec fefellit Senatum: exhibuit namq; optimum sese principem 1. *In disciplinâ militari.* Nam ita amorem militum sibi quæsit, ne milites peccare admitteret: neq; enim, ut Aurelianus, crudeliter eos tractavit, sed singulos manipulos adiit, vestes & calceamenta perspexit: si quid prædæ fuit, ita divisit, ut sibi nihil præter tela & arma servaret: idque sic semper observavit antequam Imperator crearetur. Ne autem lascivirent milites, nunquam admisit eos esse otiosos. Multa enim opera in Ægypto per milites struxit. 2. *In perpetuo labore & pugna cum barbaris & tyrannis tumultus concitantibus.* Nam primò Gallias petiit occiso Postumio planè turbas & à Germanis possessas, ibique ultra quadringenta millia barbarorum, qui Romanum solum occupaverant trucidavit, reliquias ultra Nicrum fluvium removit, tantum prædæ barbaricæ tulit, quantum ipsi Romanis abstulerant. contra, urbes Romanas & castra in solo barbarico posuit, atq; illic milites collocavit: nec cessatum est pugnare, donec reguli novem ex diversis gentibus venirent, atq; ad pedes Probi jacerent, quibus illæ obsides imperavit. In Illyrico Sarmatas cæterasque gentes ita contudit, ut propè sine bello cuncta reciperet, quæ illi diripuerant. Tetendit deinde iter per Thraciam, atque omnes Geticos populos famâ rerum territos & antiqui nominis potentiam pressos aut in deditionem aut in amicitiam recepit. Quibus gestis Orientem petiit & Isauriam liberavit, populis atque urbibus Romanis legibus restituit. Barbarorum in Isauriâ loca vel per terrorem vel per voluntatem ingresses. Omnia ibidem loca, quæ angustè adeuntur, veteranis donavit, addens, ut eorum filii ab anno octavo decimo, mares duntaxat ad militiam mitterentur, ne ante latrocinari, quàm militare discerent. Hinc, factâ pace cum Persis, ad Thracias rediit, & centum millia Bastarnarum in solo Romano constituit, qui omnes fidem servaverunt. Sed cum & ex aliis gentibus transfulisset, illi omnes fidem fregerunt, quos coactus est variis victoriis opprimere. Hæc cum barbaris Probus gesit. Habuit tamen non leves motus tyrannicos. nam & Saturninum, qui Orientis imperium arripuerat variis præliorum generibus; deinde, cum Proculus & Bonosus apud Agrippinam in Galliâ imperium arripuisent, & hos devicit. Et in summâ, arte suâ militari & fortitudine eò rem deduxit, ut populus militantium, qui bellis civilibus per tot an-

nos Rempubl. vexaverat, pacis studiis tractandis jam videretur ad faciendus. Quæ etiam causa fuisse videtur, quare à suis militibus per insidias occideretur. Fama enim fuerat, dixisse Probum, brevi milites necessarios non futuros. *Fl. Vopiscus.* Imperavit annos sex. *Victor, Eutrop.*

2. *Senatus mortem Probi gravissimè accepit, equè populus: & ab hinc etiam militaris potentia convaluit, ac Senatui omne Imperium, credendiq; jus principis ereptum planè est.* Nam statim electus fuit à militibus Imperator Carus tristior princeps & metuendus, quàm maximè verò improbus ipsius heres Carinus. Sed hujus sui interitûs Senatus ipse causa fuisse videtur. Nam decuisset Patres tempore Taciti, cum legiones potestatem eligendi principes utrò offerrent melius vigilare, seq; ipsos duces variis exercitiis exhibere, donativis militibus datis. Verùm dum inter sese dissensiones metuerunt, singuli verò delectati otio divitias & facultates suas voluptatibus potius impenderunt; munivere non modò militibus sed & barbaris viam dominationem in se ac posteros suos arripiendi. *Fl. Vopisc.*

ARTIC. IX.

DE

CARO ET FILIIS EJUS
NUMERIANO ET CARINO.

1. *Videbatur Carus medius inter bonum malumq; principem, meliorq; habitus fuisset, si nec fuisset suspectus de cade Probi, nec liberos suos Casares nuncupasset.* Nam per civiles & militares gradus præfectus prætorio tandem à Probo factus est, tantumq; sibi apud milites amoris locavit, ut interfecto Probo, solus videretur dignissimus imperio. Hinc suspicati sunt multi, Cari factione interemtum Probum. alii contrarium collegerunt exinde, quòd Probi mortem & acerrimè & constantissimè vindicasset. Ubi primùm accepit Imperium, consensu omnium militum bellum Persicum, quod Probus paraverat, aggressus est, liberis Cesaribus nuncupatis; & ita quidem, ut Carinum ad Gallias tuendas cum viris lectissimis destinaret; secum verò adolescentem Numerianum: nulloque sibi occurrente, Mesopotamiam cepit, & Ctesiphontem usq; pervenit, occupatisq; Persis domestica seditione. Imperatoris Persici nomen meruit. Posthæc, cum morbo laboraret & subortâ tempestate inter tonitrua moreretur, fertur fulmine ictus.

2. *Numerianus patri in bello Persico comes factione Arris Apris occisus.* Cujus mortem in Apris vindicavit Diocletianus. Cum enim Numerianus fletu nimio ægritudinem oculis conscivisset, anasam cepit Aprus spe invadendi imperii eum occidendi, præcendens erga so-

licitos milites, illum in conspectum hominum non prodire, quòd oculos invalidos vento soliq; subtraheret. scetore tamen cadaveris res est prodita. Productus ergò Aper ante signa & principia. quæsitum, quis vindex Numeriani iustissimus fieret, quis daretur Reipublicæ bonus princeps. Diocletianum tunc consensu quodam Augustum appellaverunt. A quo Aper gladio percussus dignum vitâ moribusq; exitum dedit.

3. *Carinus ausu contra Diocletianum Imperium suum tueri, magno cum Reipublica emolumento vitius occubuit.* Erat enim homo flagitiosissimus, adulter, corruptor juventutis, ipse quoque malè usugenio sexûs sui. Eos, cum quibus scèdisima quæque peregerat, ad summos prævitæ honores. Uxores ducendo ac rejiciendo novem duxit, pulsis plerisque prægnantibus. Mimis, meretricibus, cantoribus atq; lenonibus palatium implevit. Fastidium subscribendi tantum habuit, ut impuram quendam, cum quo semper meridiè jocabatur, ad subscribendum poneret. Superbas ad Senatum literas dedit. Vulgo Urbis Romæ, quasi populo Romano, Senatûs bona promisit. Ubi patrem fulmine absumptum, fratrem à focero interemtum, Diocletianum Augustum creatum comperit, majora scelera edidit, tanquam liber à frenis domesticæ pietatis, suorum moribus absolutus. Nec ei tamen defuit ad vindicandum sibi Imperium vigor mentis, nam contra Diocletianum multis præliis conflixit. Sed tandem devictus occubuit.

ARTIC. X.

DE

DIOCLETIANO

&

MAXIMIANO.

1. *Occiso Numeriano, Diocletianus obscuro loco natus Imperator creatus suspicionem cædis in Numeriano perpetratæ à se avertere primùm omnium laboravit.* Nonnullis enim scribæ filius, aliis Anulini Senatoris libertus creditus *Ætop. lib. 1.* fertur primùm Diocles dictus à Diocleâ matre & patriâ ita appellatis; ubi verò orbis Romani potentiam cepit, Grajorum nomen in Romanum morem convertisse. *A. Vist. de Cesar.* Is occiso Numeriano postquam unanimi militum consensu electus est Imperator, primâ militum concione juravit, Numerianum nullo suo dolo interfectum: cumque juxta eum Aper, qui censebatur Numeriano insidias struxisse, constitisset, in conspectu militum eundem suâ manu tanquam reum cædis occidit. Quo ipso à suspitione se liberavit.

2. *Homo fuit superbus, ita tamen ut occurreret unâ odio, quod hoc vitium parere solet.* Se namq; primus omnium Caligulam, Domitianumq; & Dominum dici, adorari se, appellarique uti Deum passus est, & ita in Imperio Romano regis consuetudinis formam magis, quàm Romanæ libertatis invexit. Ornamenta gemmarum vestibus calceamentisq; indidit. Cujus fortasse causa hæc fuit, quòd humilimi quique, ubi alta accesserunt, superbiâ immodici sint, dum animus potentia expers tanquam inedia refecti, insatiabilis est. Verùm vitium hoc in Valerio Diocletiano obductum cæteris bonis fuit: eoq; quod dominum se dici passus, parentem egit. Satisque apparuit, edocere sum voluisse, atrocitatem rerum magis, quàm nominum officere. *Aurel. Viâ. de Casar.*

3. *Videtur fuisse princeps singulari prudentiâ.* Refert namq; Eutropius *lib. 9. fin.* Diocletianum fuisse callidè moratum, sagacem præterea & admodum subtilem ingenio, quique severitatem suam vellet alienâ invidia explere. Quâ de causâ sublato Carino Maximianum statim fidum amicitia, militia atque ingenio bonum sed semigræstem Cæsarem appellavit. Ita enim de Maximiano Eutropius *lib. 9. Heraculius* (hoc Maximiani cognomen erat ipsi à cultu sui numinis inditum) *propalam ferus. & incivilis ingenii, asperitatem suam etiam vultus horrore significans. Hic natura sue indulgens Diocletiano in omnibus severioribus consiliis est obsecutus.* Hunc, cum in Galliâ Amândus & Elianus collectâ rusticanorum manu, quos Bagaudas, Banditen / Schnap-hâne / vocabant, perniciosos tumultus excitavissent, in Gallias misit, qui facillè agrèstium hominum imperitam & confusam manum militari virtute compescuit. *Oros. lib. 7. cap. 25.* Post hæc tempora Carausius, qui vilissimè natus in strenuo militiæ ordine famam egregiam fuerat consecutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandum mare accepisset, quod Franci & Saxones infestabant, multis barbaris sæpè captis, nec prædâ integrâ aut provincialibus redditâ aut imperatoribus misâ, cum suspicio esse cœpisset, consultò ab eo admitti barbaros, ut transeuntes cum prædâ exciperet, atq; hac occasione ditaret; à Maximiano jussum occidi purpuram sumpsit & Britannias occupavit. Ita cum per omnem orbem terrarum res turbatæ essent, & Carausius in Britanniiis rebellaret, Achilleus in Ægypto, Africam Quinquegentiani infestarent, Narfeus Persarum rex Orienti bellum inferret, Diocletianus Maximianum Herculum Augustum, Julium Constantium & Galerium Maximianum Cæsares fecit. *Aurel. Viâ. de Cas. Eutrop. lib. 9.* Hos ut concordés redderet, affinitate eos conjunctos reddidit: qui etiam summè concordés eum ut parentem,

seu Dei magni modo venerati sunt. Et quoniam bellorum moles acrius urgebat; quasi partito Imperio, cunctæ, quæ trans Alpes Galliarum sunt, Constantio commissæ; Africa Italiaque Maximiano Herculo; Illyrici ora ad usque Pontifretum Galerio; cæterorum Valerius curam habuit: Constantius verò Cæsar in Galliâ priori prælio ab Alemanis profligato exercitu suo vix ipse substractus est, altero autem splendidâ victoriam adeptus est; dum paucis horis 60000. millia Alemanorum trucidasse dicitur. Maximianus autem Augustus bellum in Africâ profligavit, domitis Quinquegentianis & ad pacem redactis. Porro autem Diocletianus Achilleum obsessum per octo menses apud Alexandriam cepit & interfecit. Sed immoderatè victoriâ usus Alexandriam direptioni dedit, Ægyptum totam proscriptionibus cædibusque fœdavit. *Oref. d. l.* Galerius autem Maximianus cum duobus jam præliis adversus Narseum conflixisset, tertio inter Gallinicum & Carras congressus & victus amissis copiis, ad Diocletianum refugit. A quo arrogantissimè exceptus est, ita, ut per aliquot millia passuum purpuratus ante vehiculum ejus cucurrisse referatur. Veruntamen hac contumeliâ quasi cote ad virtutem usus est, per quam, detrita regii fastus rubigine, aciem mentis expedit. Itaque mox per Illyricum & Mœsiam undique copias contraxit, raptimque in hostem reversus, Narseum magnis consiliis viribusque superavit. Extinctis Persarum copiis, ipsoque Narseo in fugam acto, castra ejus invasit, uxores, sorores, liberosque cepit, immensam vim gazæ Persicæ diripuit. Reversusque in Mesopotamiam à Diocletiano plurimo honore susceptus est. *Entrop.* Et ita summâ prudentiâ, Augustum Cæsaresque idoneos eligendo, & inter hosce concordiam stabiliendo pacatum reddidit orbem Romanum. Cæterum in hoc videtur mihi omnes heroas Romanos prudentiâ superasse, quod inusitatâ virtute usus solus omnium post conditum Romanum imperium, ex tanto fastigio spontè ad privatæ vitæ statum remearet. Cum enim ingravescente ætate parum se idoneum moderando Imperio sentiret, auctor Maximiano Herculo fuit, ut in privatam vitam concederent, & stationem tuendæ Reipublicæ junioribus mandarent. Scilicet viderat prudens princeps, naturam ipsam detrahendo vires senibus hoc intendere, ut superatis multis magnisque laboribus tandem homines ex memoriâ rerum retrò gestarum splendidum & jucundissimum trahant otium. Quapropter & contigit ei, quod nulli alii, ut cum privatus obiisset, inter divos tamen referretur.

ARTIC. XI.
DE
GALERIO
&

CONSTANTIO.

1. *Julius Constantinus & Galerius Maximianus dividerunt primi Imperium, quasi esset res in eorum patrimonio, quo ipso Romani, qui olim orbis terrarum dominabantur, ob ignaviam suam servilissimi homines rediti sunt.* Nam Galerianus Illyricum, Asiam & Orientem; Constantius Italiam, Africam, Hispaniam & Gallias obtinuit. Sed Constantius vir tranquillissimus, Galliâ tantum Hispaniâque contentus, Galerio cæteris partibus cedit. Quid hoc aliud est, quam familiam aliquam eriscere?

2. *Anno P. C. N. 306. cæpit imperare Constantinus Magnus.* Nam cum Galerius duos Cæsares legisset, Maximinum, quem in Oriente constituit; & Severum cui permisit Italiam, ipse in Illyrico subsistens; Constantius interea in Britanniam movit contra Pictos & Caledonas, ibique bellum gessit: Constantinus verò ex priori conjugè Helenâ Constantii filius, qui hætenus apud Galerium fuerat, cum in creatione Cæsarium præteritus esset, & sentiret, sibi insidias strui, opportunè fugam ad patrem arripuit, & ab eodem, omnibus militibus suffragantibus, præcipuè verò Alemannorum rege, successor est destinatus. Quapropter ad vitam ejus, & quæ mutatio Reipubl. sub imperio ejus contigerit, delineandum accedemus,

M E M B R. V.

DE
SUBLATA PENITUS REPUBLICA ROMANA PER
CONSTANTINUM M.

1. *Constantinus M. creatus in Britannia Imperator, postquam lago Maximanum Herculeum encaverat, Maxentiumq; devicerat, ipso cum Licinio solus imperare cæpit.* Nam cum Constantinus, juvenulus à Galerio in urbe Româ religionis specie obles teneretur, fugam arripuit, atque ad frustrandos insequentes publica jumenta, quæ iter ageret, interficiens, ad patrem in Britanniam pervenit: ubi, ut n. 2. præc. membr. art. ult. diximus, Imperator creatus est. *Aurel. Vict. Epit.* Interea verò Maxentius, quod à patre Maximiano Herculio in eligendis Cæsaribus præteritus esset, & invidens gloriæ Constantini, qui Augustus à patre creatus fuerat conciliatis sibi per tribunos militum prætorianis, imperium invasit. Adversus hunc prætorianorum & Maxentii

tii morum Severus Cæsar Romam, missus à Galerio, cum exercitu venit; obsidensque urbem militum suorum scelere desertus est; inde auctæ Maxentio opes, confirmatumque Imperium. Severus fugiens Ravennæ interfectus est. Hercules autem pater Maxentii naturâ impotentior de evertendo filio Maxentio consilia agit, & publicè profitetur, Maxentium gerendo Imperio idoneum non esse. sed durius acceptus à militibus seditionem & convitia ab iisdem tulit. Inde ad Gallias præfectus est; dolo composito, tanquam à filio esset expulsus; ut Constantino jungeretur: moliens tamen Constantinum repertâ occasione interficere, qui in Galliis, & militum & provincialium ingenti jam favore regnabat, cæsis Francis atque Alemannis, captisque eorum regibus; quos etiam bestiis, eum magnificentum spectaculum parasset, objecit. Detectis igitur insidiis per Faustam filiam, quæ dolum viro enunciaverat, profugit Hercules Massiliam, ibique oppressus laqueo vitam finit, vir ad omnem asperitatem sævitiamque proclivis, infidus, incommodus, consiliis stolidus, ardens libidine, civilitatis penitus expers, ortu agressi Pannonioque. Per hoc tempus Licinius à Galerio Imperator est factus, Daciâ oriundus, notus ei antiquâ consuetudine, & in bello quod adversus Narseum gesserat, strennis laboribus & officiis acceptus. mors Galerii confestim secuta est. Respublica tum recta est à quatuor Imperatoribus, Constantino & Maxentio, filiis Augustorum; Licinio & Maximino, novis hominibus. Adungere se his nisus est Alexander in Africâ homo timidus, inferior adversus laborem vitio senectæ. Sed eum à Maxentio missi paucissimis cohortibus, Rufus Volusianus præfectus prætorio ac militares duces levi certamine confecerunt. Quo victo Maxentius Carthaginem reliquaque Africæ pulchriora vastari, diripi, incendiique jusfit, ferus inhumanusque ac libidine multâ retrior. Nec minus etiam ipsam urbem vastabatur totamque Italiam, perfugientibus plurimis nobilium Romanorum ad Constantinum. Qui ubi ad bellum se præpararet, fertur in ipso meridie cælo sereno, multis simul adstantibus & videntibus conspexisse crucem splendens cum expressis circum eam literis. *In hoc vinces.* Quo monitus Constantinus, qui adhuc Ethnicus erat, curavit sese in doctrinâ Christianâ informari: atque inde superatis Alpibus firmissima propinquarem urbium præsidia expugnavit, & tripliciter prælio victor potissimam Italiæ partem occupavit. Maxentius, dum Constantino occurrit, paulò superius à ponte Milvio, in pontem navigiis compositum ab latere ingredi festinans lapsu equi in profundum demersus est, ut corpus vix reperiretur. *Aurel. Vict. Entropius.* Hoc facto Constantinus & Licinius simul edictum proponunt de libertate

religionis Christianæ, ut scilicet concederetur Christianis & templa habere & conventus. *Euseb.* ipsique affinitate firmant amicitiam, datâ in matrimonium Licinio filiâ Constantini. Maximinus, quod se dignitate inter reliquos primum censeret, irritatus edictis Constantini & Licinii in Illyricum impetum facit. Licinius contractis copiis primum clade quidem afficitur, post tamen Maximinum Thraciâ expellit, ubi hic iterum copias colligit, sed majore clade victus, abjectis insignibus Imperii fugit, seq; in Ciliciâ Tharso includit; ubi furore accensus multos suorum, quod bellum suavissent, occidit, & postea moritur, cum quadrienio Caesar & triennio Augustus imperasset. Ita potestas orbis Romani duobus quæsitâ.

2. *Contracta inter Constantinum & Licinium amicitia non fuit diuturna, cum cœpissent commune Imperium habere, sed Licinius à Constantino devictus & occisus est, ut salus tandem totum Imperium Constantinus evinceretur.* Imperia namque communia raro sine discordiâ sunt: tum verò hi duo Imperatores contrariorum erant morum. Erat namque Licinius avaritiæ cupidine omnium pessimus, neq; alienus à luxu venereo, asper admodum, haud mediocriter impatiens, infestus literis, quas in incitiam immodicam virus ac pestem publicam nominabat, præcipuè forensem industriam. Agrarius planè ac rusticantibus, quia ab eo genere ortus altusq; erat, latis utilis, ac militiæ custos ad veterum instituta severissimus. Sed Constantinus cunctos hostes honore ac fortunis manentibus texit recepitq; ; civilibus artibus & liberalibus studiis deditus, laudum, ultra quàm æstimari potest, avidus, affectator justî amoris, quem omninò sibi & liberalitate & docilitate quæsit. Sicut in nonnullos amicos dubius, ita in reliquos egregius; nihil occasionum prætermittens, quò opulentiores eos clarioresque præstaret. Qui si munificentiae atque ambitionis modum hisq; artibus statuisset, quis præcipuè adulta ingenia gloriæ studio progressâ longius in contrarium labuntur, haud multum abesse putatus fuisset à Deo. *Aur. Vict. de Caf.* Auxerat namque æstimationem ipsius, quod cum ceteri principes, cum quibus imperaverat, naturæ bona quasi incomta aut etiam horrida haberent, hic sua elegantiam, eruditione & comitate splendida & veneranda reddidisset. Origo autem contentionum hæc fuit; quòd Licinius post partam de Maximino victoriam, omnes ejus regiones sibi sumeret, Constantinus verò partitionem quam peteret. Hinc bellum, primumq; apud Cibalas juxta paludem hiulcam nominæ, Constantino noctu castra Licinii irrumpente, Licinius fugam petiit, Cibalæq; & Sirmium à Constantino captæ. Inde Licinius, reparato exercitu, in Thraciâ iterum Constantino occurrit: sed

sed desperans de victoriâ cum Constantino pactus est, ut Dalmatiam is, Macedoniam, Moesiam & Daciam retineret, ipse verò Thraciam cum Asiâ, Ægypto & Oriente, & ita Valens Cæsar occisus est. (fecerat enim Licinius Valentem Cæsarem, ut socium belli haberet) *Zosim.* Tunc Constantinus, quò utriq; firmaretur Imperium, filios suos Crispum nomine ex Minervâ concubinâ susceptum & Constantinum iisdem diebus natum oppido Arelatensi, Licinianumque Licinii filium mensium ferè viginti, Cæsares effecit. Sed paulò pòst, cum Constantinus regem Sarmatarum, Crispus verò filius Francos insigni victoriâ superasset, Licinius incitatus à magis & præstigiatoribus, occultè primum, mox apertè persequi Christianos cœpit, prohibendo, ne episcopi inter se convenirent, & mulieres à sacris publicis excludendo; tandem clausis templis adigendo Christianos, ut sub dio cultum divinum tractarent, omnibusque remotis è palatio, qui sacrificare gentilium numinibus abnuerent. *Euseb. lib. 2. de vitâ Const. cap. 8.* Igitur antequam ulterius pergeret Licinius, Constantinus vir ingens & omnia efficere nitens, quæ animo præparasset, simul principatum totius orbis affectans Licinio bellum intulit, non obstante necessitudine & affinitate. (nam soror Constantini Constantia nupta Licinio erat) *Eutrop. lib. 10.* Concurrerunt Licinius suos venerans deos, Constantinus Christum, cujus insigne præferebat, & modestiam imitari studebat. Sed Constantinus triginta millibus hostium occisis & castris captis victor exstitit. Licinius fugit Byzantium & hinc in Asiam transit, ubi exercitum iterum collegit, & Martinianum, ut socium belli haberet, Cæsarem creavit. *Zosim.* Sed iterum prælio inito Licinius perditis omnibus se victori permisit, qui Thessalonicam missus, ut ibi privatus degeret, paulò pòst cum Martiniano jugulatus est. Et sic res Romana sub uno Augusto esse cœpit.

3. *Unius Constantini arbitrio, postquam Licinius sublatu erat, cunctis parentibus, omnis Respublica Romana planè interisit, ut ne umbra quidem superesset. Imperatorq; non amplius Senatus Romani princeps, sed posui defensor religionis Christiana exstitit per universum illum orbem, in quo Romana Respublica suum Imperium exercuerat. Tam admiranda est Dei providentia! Scilicet Numen hoc, cujus consilia sunt imperscrutabilia, permiserat hætenus suos fideles tyrannis dilaniandos, quò ita hi opera edere possent præclara & Christianis digna, quibus suam erga Salvatorem suum fidem probarent. Nec enim per hoc infelix fuit Ecclesia, sed felicissima: utpote cujus felicitas non in voluptatibus, divitiis, honoribus, sed operatione secundum virtutes Christi Salvatoris, imitando easdem posita est. Sed ne fideles tandem pla-*

nè delerentur, defenlorem ipsis dedit succēforem tyrannorum à quibus tōt perlecutionibus sine exemplo afflicti fuerant. Nec Constantinum suo motu talem se gessisse vel cætera ab eodem gesta docere possunt. Præterquam enim, quòd Licinium affinem suum jam privatum & nihil movere valentem jusserat occidi, etiam parricidio se maculavit eo ipso tempore, quo suo munere in adornandâ Ecclesiâ fungi cœpisset. Insolentiâ enim rerum secundarum mutatus, Crispum filium necari jusfit. Dehinc uxorem suam Faustam in balneas arden-tes coniectam interemit: cum eum mater Helena dolore nimio nepotis increparet. quibus refert Eutropius adjectos fuisse numerosos amicos. Nimirum & antea Licinianum sororis filium, incertum quâ ex causâ, commodæ indolis juvenem occiderat. Hic Constantinus, Deo sine dubio ita singulariter dirigente, de Christianis contrarias planè præcedentibus tyrannicis tulit leges, exules revocavit, spoliatos ditavit, servos libertati reddidit, plerisque provinciis rectores Christianos dedit. Si qui Christiani esse nolent, idolis tamen sacrificare prohibuit: hortatus ad Christianismum omnes præpositis edictis. molestus tamen nemini ob mentis errorem fuit, certamen pro immortalitate sponte suscipiendum dicatans, teste Eusebio *in vitâ ejus*. Deinde gliscentibus dissidiis ex varietate opinionum, cum Constantinus litigantes, ne ob quæstionum litis, quàm pietatis feraciorum temeritatem, Ecclesiam Christi scinderent, darentque ludibrii causam infidelibus, hortaretur, nihil autem proficeret: quæsitâ utrinque suffragia rem ad concilium universale perduxerunt, quod Constantinus Anno post C. N. 325. Nicææ indixit: & hoc ipso annum Imperii vigesimum ornavit, ut loquitur Eusebius *lib. 3. in vitâ Const.* In hoc decretum, ut Christus *ὁμοούσιος* Patri haberetur condemnatâ hæresi Arianâ. Nam ut tradit Sulpitius Severus *lib. 2.* Arianorum dogma hoc fuerat, Patrem instituendi orbis causâ genuisse filium [An fortasse hoc somnium petiit Arius ex Platone?] ex eo potestate sui ex nihilo factum Dominum novum alterumque. Sublata quoque est in eodem concilio vetus de Paschate controversia, statutumque, ne cum Judæis quartâ decimâ lunâ (i. e. decimo quarto die post novilunium) celebraretur, sed die dominico, qui decimam quartam lunam proximè sequeretur; & ut Alexandrinus Episcopus tempus Paschatis definiret, & ad Pontificem Romanum aliosque Patriarchas tempestivè perferberet, qui aliis Episcopis id indicarent. Posthæc locum sepulturæ Domini à gentilibus lascivæ Veneris fano conspurcatum emundari, insignique templo exornari jubet, additâ urbe, cui novæ Hierosolymæ nomen datum. Nec defuit Helena mater Constantini basilicas circa antrum nativita-

tis, locumq; ubi ferebatur Christus in cœlos ascendisse, exstruens. *En-
 seb.* Utq; superstitiones omnes & cum hisce in iisdem fundatam Reipubl.
 Romanam penitus tolleret (creabantur enim singuli magistratus
 suis auspiciis, quorum proinde auctoritas durante illâ veteri super-
 stitione, penitus everti non poterat) Byzantium de integro struens
 eam novam Romam & à se Constantinopolin nominavit: eamq;
 translatis eò pluribus nobilium Romanorum, collectisq; ex toto orbe
 opibus, subito ad tantum fastigium erexit, ut Romæ non cederet,
 Et ut Roma nil esset nisi municipium & Italia provincia, distribuit
 imperium in duas partes, Orientem & Occidentem. Occidentis iterum
 duas fecit, Galliam & Iraliam. Gallia comprehendit ipsam Galliam,
 Hispaniam, Britanniam & Germaniam; Italia ipsam Italiam, Africam
 & partem Illytici. Orientis itidem fecit duas partes, Asiam, scilicet & Thra-
 ciam. Quæ omnia facta sunt eo tempore, cum & Constantinopolin
 dedicaret. *Zonar. Cedren. &c.* Utq; omnium magistratum auctoritas
 & dignitas planè subverteretur, novos titulos honorum v. g. Comitum
 & aliquot ordinum invenit, & quamplurimis honores tribuit sub spe-
 cie magnificentiæ; in rei veritate autem omnis veteris Reipubl. peni-
 tus evertendæ gratiâ. Ita enim Amm. Marcell. c. 25. inquit: Nec cu-
 jusquam spes aliquod ab eo beneficium expectantis frustrata est: mul-
 tos auctoritate, multos senatoriis officiis, multos consulari dignitate,
 ornavit, duces plures ab eo constituti sunt, comites quoque alii
 primi, alii secundi ordinis: quâ ratione infiniti propemodum maxi-
 mos honores adepti effecerunt, ut omnium magistratum dignitates
 evilescerent. Divisit etiam consulatum, & alterum Consulem Romæ,
 alterum Constantinopoli esse voluit. Anno post C. N. 331. edicto
 Constantini templa gentilium clausa & everfa sunt, missis duobus pri-
 marie auctoritatis viris per orbis Romani provincias, à quibus de-
 tecta & demoniorum fraude, protractisque & ludibrio expositis statuis
 abolerentur prisca erroris circa religionem contagia. *Euseb. Socrat.
 Cedren.* Diem dominicum cunctis nationibus feriatum esse iussit.
 Precandi formulam militibus ipse prævit, negans in armis aut cor-
 porum viribus ponendam victoriam, sed in solius Dei manu. Precationem
 militum hanc refert Eusebius: *Te solum Deum agnoscimus, te
 regem profitemur, te adiutorem invocamus. per te victoriam consecuti sum-
 mus, per te hostes superavimus. Tibi & presentem felicitatem accep-
 tam ferimus, abs te & futuram speramus. Tui omnes supplices sumus.
 Constantinum Imperatorem nostrum, pioq; ejus liberos quamdiutissime
 nobis salvos & victores conservas!*

4. *Hic Imperator, quamvis primus Christianorum Imperatorum
 fuenit;*

fuert; talia tamen scribitur gessisse, ex quibus colliguntur vitia principem ejusmodi non decentia. Nam 1. *Nimia severitate & crudelitate videtur laborasse*, quam ut paulò antè diximus, in filium, uxorem, sororis filium & alios exercuit. 2. *Superbiâ*, quòd conderet urbem novam sui nominis Romæ æmulam. Nam quòd dicitur, eum ductum fuisse odio rituum gentilium & cultuum; id prætextus tunc multis videbatur; quia potuisset Romæ pro sua potestate hæc abrogare; quemadmodum & hoc fecit per universum orbem Romanum. Ostendunt & leges ejus in Codicem à Justiniano relatæ, eum habuisse animum omnem dignitatem magistratum evertendi. Voluit namq; ut ab omnibus magistratibus daretur provocatio, excepto præfecto prætorio, & in summâ, omnes ejus actiones tenderunt ad eversionem totius Reipublicæ; quæ etiam statu ab eâ introducto durante paulò post secuta est. 3. *Irrisor quoq; fertur fuisse & contemptor*. *Aur. Vict. epit.* Trajanum dicitur vocasse herbam parietariam ob titulos multos ædibus inscriptos. 4. *Dicitur & prodigum fuisse, ignoscensq; modum in dando*. Unde mores ejus secundum annos quibus imperavit descripserunt ira: fuisse eum decem annis præstantissimum, duodecim sequentibus latronem, decem novissimis pupillum ob profusiones immodicas. An fortasse dicendum, quòd habet *Aur. Vict. de Cesar.* In summo ingenio atque optimis moribus, quanvis parva vitia elucere magis, eòq; notari facilius.

5. Mortuus est anno Imperii tricesimo primo, P. C. N. 337. cum præter liberos suos fratris filium, cui ex patre Dalmatio nomen fuit, Cæsarem vocasset.

M E M B R. VI.

DE

IMPERATORIBUS, QUI A TEMPORE CONSTANTINI M.
USQVE AD JUSTINIANUM IMPERA-
RUNT.

ARTIC. I.

DE

TRIBUS CONSTANTINI M. FILIIS.

1. *Mortuo Constantino M. tres filii Constantius, Constantinus & Constans inter sese divisere Imperium*. Nam Dalmatius Cæsar adoptatus à Constantino M. prosperrimâ indole, nec patruo ab similibus, haud multò post oppressus est factione militari Constantio si non jubente, sinente tamen. & ita ad tres orbis Romani dominatio redacta est, Constantinum, Constantium, & Constantem filios Constantini; ita dividentes Imperium; Constantinus cuncta trans Alpes; Constantius

tius à freto propontidis Asiam atque Orientem cum Thraciâ ; Constantans Illyricum, Italiam, Africam, Dalmatiam, Macedoniam, Achaiam habuit. *Aur. Vict.*

2. *Mox Constantinus cum imperasset annos tres, dum Constantem fratrem insectatur, incaute petulantia periculo sese offerens à ducibus suis occisus est. Oros. lib. 7. c. 29.* Neque enim erat Constantinus sua sorte contentus, quam pater dederat; sed insuper Africam & Italiam petebat, à Galliâ contra Constantem in Pannonias iter armatus ingressus. Constantis ipse exercitum opponit, à quo vincitur, & cum in fugâ ultimus esset, & sine diademate, ut ignotus occiditur prope Aquilicam, & in flumen Allam projicitur. *Socr.*

3. *Constantis imperium strenuum aliquandiu & justum fuit, mox ad gravia vitia conversum, & provincialibus intolerabilis, militibus molestem factione Magnentii occisus est.* Nam cum ex Pannoniâ in Gallias iret, venationibus, voluptatibus & fœdis libidinibus sese dedit, omni Imperii curâ omisâ. Cùm ergo Constantis sui securus venandi cupidine per sylvas saltusque erraret, conspiravere aliquanti militares in ejus necem, aut oribus Chrestio & Marcellino, simulque Magnentio; & ita apud Helenam opidum Pyrenæo proximum à Gaisone cum lectissimis misso interfectus est. *Vict. Entrop.*

4. *Constantinus post civilibus bellis quam externis, deponendis quam creandis Caesaribus felicior prudentiorque, spædonum antiquorumque, & uxorem amari deditus, & una superbis solus imperat.* Nam cognita morte Constantis Vetrano magister militum in Illyrico consensu militum Imperium corripuit, vir ætate grandævus, naturâ simplex, & qui ne quidem prima literarum elementa unquam didicisset, jucundæ tamen civilitatis & morum veterum. Sed huic Constantius fraternæ necis ultionem adversus Magnentium patens novo inusitatoque more arrogavit Imperium; cum enim literas primas meditareur Imperator ille senex, persuasit huic, ut cum literis, purpuras abjiceret contentusque privatis feriis palatium simul scholamque dimitteret. quæ gloria post natum Imperium soli Constantio processit eloquio & clementiâ. *Oros. Vict. Entrop.* Misit eum Prusiam in Bithyniam, ipsique sumptus honestos præbuit. quam vitam etiam Vetrano omni regno prætulit *Socr.* Eodem tempore & Nepotianus corrupto vulgo, simul Magnentii odio, cæso Urbis præfecto armatusque gladiatorum manu Imperator fit: cujus stolidum ingenium adeo plebi Romanæ, Patribusque extio fuit, uti passim domus, fora, viæ templaque crebro ac cadaveribus opplerentur hystorum modo. vigesimo atque octavo die à capto Impetio per Magnentii duces oppressus est, caputque ejus pila

per urbem circumlatum. *Aurel. Vict. Eutrop.* Magnentius, qui Constantem occiderat, sibi metuens à Constantio fratres suos Decentium & Desiderium Cæsares facit, & ad Hispaniam Italiamque occupandam dimittit. Constantius cum exercitu contra hunc it nullos admittens milites præterquam Christianos, (Ethnicos enim exaudivit, & in pagos dimisit, unde pagani dicti sunt. quod nomen postea omnibus gentilibus datum) eumque vincit prope Mursum. In quo bello planè propemodum consumptæ sunt vires Romanæ totiusque Imperii fortuna pesfundatæ. Tandem Lugduni obsessus Magnentius amicos suos interficit, & fratrem Desiderium vulnerat. Inde sibi manus infert, mense Imperii quadragesimo secundo. Decentius frater quoque laqueo vitam suam finit, Desiderius autem ex vulnere recreatus veniam adipiscitur. [Hos enim duos Magnentius Cæsares creaverat] Hæc feliciter ita à Constantio peracta sunt. Elegerat & Constantius, antequam bellum cum Magnentio iniret, Gallum patruelem fratrem Cæsarem & adiutorem, eumque miserat in Persas, qui erat vir naturâ ferus, & ad tyrannidem pronior, si suo jure imperare licuisset, elatus præterea & crudeliter omnia ad libitum agens: Hic cum & comitem Domitianum & quæstorem Montium, salutaria potius quam grata momentes, trucidaret, delatores feveret & in innocentes sæviret, à Constantio blandis verbis Mediolanum vocatus, in itinere Istriam versus à præfidiariis Constantii exceptus & capite truncatus est. Pòst Sylvanus dux egregius, Germanis Galliam vastantibus, postquam eò missus res præclare gesserat, à nonnullis sibi invidis delatus, quasi invasurus esset imperium, cum nosset Constantii in hujusmodi crimine inexorabilem sævitiam, quo securitati suæ melius consuleret etiam reverà sumit imperium. Contra quem missus Ursicinus dux persuasit militibus, ut eum occiderent. His elatus Constantius, cum jam solus imperaret, immunem se existimans ab omni mortalitatis incommodo ipse distando scribendoque propriâ manu orbis totius se dominum appellavit. Sed hac suâ dignitate solus frui non potuit: cum enim Germani magnis motibus turbarent Galliam Coloniamque; Agrippinam caperent & delerent, Sarmatæ in Pannoniâ tumultuarentur, & Persæ reposcerent Armeniam & Mesopotamiam; his solus resistere non valens nec tamen ducibus exercitus committere audens Julianum patruelem Galli fratrem Romæ proclamat Cæsarem, ipsiq; jungit matrimonio sororem Helenam, quemadmodum & Gallo Constantinam sororem in matrimonium dederat. Hic, dum Constantius Sarmatas vincit & Sarmatici nomen meretur, in campis Argentoratensibus apud Gallias cum paucis militibus infinitas hostium copias delevit.

levit. Stetere acervi montium similes: fluxit cruor fluminum modo, captus rex nobilis Chonodomarius, fusi omnes optimates redditus limes Romanæ possessionis. postmodum cum Alemannis dimicans potentissimum eorum regem Bodomarium cepit. Hinc à militibus Gallicanis Augustus pronuntiatus. Constantio urgenti legationibus, ut in statum nomenq; pristinum reverteretur, Julianus mandatis mollioribus refert, se sub nomine celsi Imperii multò officiosius pariturus; sed mox apostata simulans tantum Christianam fidem, quò favorem hominum retineret, apertè inimicitias Constantio denunciatur, putans id magis securum, ne quemadmodum frater Gallus per insidias tollatur, pacatq; primo vere Germaniã, exercitum in multas partes dividit, & diversis viis in Illyricum ac Thraciam tendit. Constantius, cum appropinquare Thraciæ Julianum audiret, Constantinopolin redit, ubi se baptizari curat. Inde senescente autumno cum Tarsum in Ciliciam venisset sub Tauri montis radicibus moritur. *Aurel. Vict. Ammianum Marcell.*

ARTIC. II.

DE

JULIANO APOSTATA.

I. *Mortuo Constantio Julianus rerum potitus est, vir aliàs egregius, liberalibus disciplinis apprime eruditus, facundia ingenti, promptæ memoriæ & tenacissimæ, aptissimus Imperio, nec M. Aurelio absimilis, nisi quòd abnegatâ fide factus sit apostata & Christianorum persecutor, quos trahi debebat. Statim enim ac solus imperare cœpit, prorupit, quod ab ipso occultatum hætenus fuerat. Jusit enim templa ethnicorum aperire: milites ad se vocans præcepit, ut thus in ignem conjicerent, eosq; qui id facere noluerunt ad fines Imperii relegavit, quorum inrelegatorum numero fuit & Valentinianus, qui postea imperavit. Ut Christianos ad idololatriam pelliceret, Constantinopoli omnia venum exposita sacrificiis polluit: sed cives toto illo quadragesimæ tempore tantum frumento cocto in cibum usi sunt. Cùm etiam pecuniâ indigeret præparaturus bellum Persicum, Christianos, qui Idolis sacrificare noluerunt, pecuniâ multavit. Legatos quoque Persarum, quòd nollent interesse sacrificiis, contra Jus gentium occidit. Antequam in Persiam moveret, Judæis permisit, ut Hierosolymam instaurarent, tributum quoque remittens, & sumptus ad ædificandum supeditans. Sed dum hoc Judæi aggressi sunt, referente Socrate lib. 3. fundamenta jacta terræ motu eruta sunt, & ignis è terrâ erumpens tam operarios quàm instrumenta eorum consumpsit, apparentibus igneis crucibus in vestimentis Judæorum. Tandem, cùm contra*

Persas pugnaret, & sub dexterâ axillâ vulneretur, ex vulnere illo perit. Causæ apostasiæ videntur fuisse philosophi, quos magnifici. Themistium enim præturæ insignibus ornavit, & postea præfectum Urbis fecit. Libanio sophistæ quæsturæ donavit insignia.

Amm. Marcell.

ARTIC. III.

DE

J O V I A N O.

1. *Mortuo Juliano statim die sequenti Jovianus electus Imperator homo Christianus, sed ignavus & infelix.* Nam in angustiis positus leges pacis sibi à Rege Persarum præscriptas accepit in triginta annos, concessâ Nisibi urbe & aliis vicinis locis. Ipse milites à Juliano pullos in exilium & episcopos restituit, hos ad concordiam hortatus, usus consilio Athanasi, qui ipsi & episcopis præscripsit fidei formulam. Sed cum Constantinopolin tenderet, in opido quodam inter Galatiam & Bithyniam improvise casu nocte exanimatus repertus est. Decessit imperii mense septimo. Hoc ipso valde sædavit Imperium, quod multatus Imperii finibus, & nonnullâ Imperii Romani parte, traditâ pacem fecerit cum rege Persarum: id quod ante eum à condito Imperio Romano nunquam acciderat, Eutropius, lib. 10. circ. fin. *Amm. Marcell.*

ARTIC. IV.

DE

DUOBUS VALENTINIANIS, VALENTE ET GRATIANO.

1. *Valentiniano mediocri stirpe orto à militibus Imperium adgestum, commendatione patris Gratiani; homini ad imperandum aptissimo, & sine dubio bono principi futuro, si ei insidis hominibus, quibus sese quasi fidiis prudentissimiq; dederat, carere aut probatis eruditissiq; monitoribus uti licuisset.* Fuit namque vultu decens, solers ingenio, animiq; gravis, sermone cultissimus. Quanquam enim ad loquendum parcus, severus vehemens; infestus tamen vitiis, maximèq; avaritiæ, cuius punitor ipse fuit acer. Genera vetustissimorum armorum meminisse, nova meditari: fingere terrâ seu limo simulacra; prudentesq; util locis, temporibus, sermonibus. *Aur. Vict. epis.*

2. *Collegam sibi elegit Valentem fratrem, subsimulatum & propterea minus proficuum Imperio visum nonnullis.* Nam cum deliberaret de collegâ eligendo, fertur Dagalaiphus consilium tale suggestisse: *Si tuos amas, babes fratrem; si Republicam, quere alium.* Sed hoc non obstante fratrem elegit: fortassis, quod ingruentibus undiquaq; ho-

sibus

stibus, magis ad fidelitatem, quàm ad cæteras virtutes respiceret. De populabantur namq; Alemanni Gallias & Rhetiam; Sarmatæ & Quadi Pannoniam, Picti Saxones & Scoti Britanniam, Mauri & aliz gentes Africam, Persæ Armeniam, Gothi Thraciam. *Ammian. Marcell.*

3. *Valentinianus & Valens collega partim ipsi partim per duces multastrennè, quamplurima verò & crudeliter.* Nam Valentinianus primò per Dagalaiphum, post ipse vicit Germanos. *Zosim.* Tandem & Germaniam longè latèq; vastabat, ipse verò omnia explorare nisus, in insidias incidit, vixq; ereptus his peractis in hyberna rediit. Valens autem vicit Procopium. Nam Procopius cognatus Juliani, quem etiam Julianus successorem destinarat, postquam diu latuisset in Capadociâ, Constantinopolim properabat, fretus nonnullorum amicorum auxilio, & pellendâ in societatem multitudine cognationem sobolis Constantini iactando, regiam occupabat, filiamque Constantii Posthumam cum matre Faustina secum ducebat, quasi easdem defensus, captandæ apud vulgus benevolentiz gratiâ; exercitû etiam contra se missum, in suas partes trahebat, & ita totâ Bithyniâ potiebatur. Valens turbatus primò astutiâ Procopii in animo habuit in conditiones pacis descendere; sed prohibitus à ducibus suis, postquam auxilia è Germaniâ accersivisset, prælio cum Procopio est congressus, datâ tesserâ *Augustus.* quâ voce subinde ingeminatâ Procopii exercitus signa ad Valentem detulit, ipse verò in sylvas fugiens nocturnâ luce lunæ agnitus captus & trucidatus est. Posthæc Grutungos Gothos bellicosam gentem aggressus, eos ad pacem petendam adegit. Per duces quoq; suos feliciter contra Persas pugnatum est. Optimus horum Imperatorum dux fuit Theodosius, postea Imperator factus, per quem Picti & Scoti in Britannia ad suas paludes repulsi, binis relictis qui præesent. Missus hic idem fuit in Africam, ut tumultuantes ibidem beneficiis mitigaret; sed insidiis exceptus prælio hostes fudit victoriam persecutus, Vicit & Igmacem regulum, ad quem Firmus autor rebellionis confugerat. Cæterùm horum Imperatorum gloriam minuit crudelitas: cum enim Valens Antiochiæ comperisset Theodorum & alios philosophos sortes exquisivisse, datasque esse quatuor literas *Esod* (quibus indicabatur Theodosium paulò post imperaturum) & has Theodorum putare ad se spectare, hunc statim, iussit occidi, multos præterea ob hoc captivitati destinans; adeò ut carceres non sufficerent, multosq; interficiens. Nec provinciæ tributis nimis exhaustæ horum imperio contentæ fuerunt. *Amm. Marcell.*

4. *Valentiniano, cum regnasset annos duodecim ferè, subito mortuo, electus Imperator Valentinianus puer à ducibus, non obstante, quòd Gra-*

Gratianus jam esset electus & Valens adhuc viveret. Nam cum Sarmatas vicisset, & reducens incolumem exercitum in hyberna, deprehendisset secutos legatos Sarmatarum fordido habitu, dicentes, se selectiores Sarmatarum esse: fertur ita exarsisse iracundiâ, quod cum ad eò abjectis hominibus bellum gessisset, ut subito conciderit. Cùmque nec Valens nec Gratianus (Hunc adhuc impuberem; cùm gravissimè aliquando Valentinianus decumberet, elegerat Imperatorem) presentes essent: Duces Valentinianum puerum sexto die Imperatorem proclamaverunt.

5. *Hinc imperarunt Valens, Gratianus & Valentinianus junior, sed Valens cum imprudenter Gothos in fines imperii admisisset, re ita malè gestâ paulò post miserè periiit.* Nam cùm Gothi urgerentur ab Hunnis ad eò, ut operam suam cogerentur Valentiniano offerre contra Persas vel alios hostes in Thraciam irruituros; modò impetrare possent loca Thraciæ vicina, ubi uxores & familiam deponerent: Valens nihil horum Gothis recusavit, utpote indigus militum: quin etiam ipsis frumenta pro conferendis agris præbuit. Verùm cùm Gothi esurirent & loco comæatûs verbera sentirent, juncti Fritigerno Hadriano-polin obsederunt, & quamvis imperiti obsidionem frustra tentarent, duces tamen Imperatoris devicerunt, & auxiliis à Gratiano missis fortiter resisterunt. Valens postea Constantinopolin veniens à plebe lacescitur probris, quia & suburbia Constantinoposis vastabant, nullis sufficientibus copiis instructus pugnam cum Gothis denudè aggressus & prælio, ubi Gothi ex insidiis equitatum vicerant, perditos in angustias coegerant, vix tertiâ parte exercitûs elabente superatus mox à suis armigeris desertus & vulneratus, in casâ ab ignorantibus hostibus quis intus esset, concrematus miserè periiit.

6. *Mortuo Valente Gratianus Theodosium, ut esset consors Imperiis elegit, & paulò post à Maximo Imperium invadente fugatus & occisus est.* Nam cùm Germani tumultuantes Gothiq; urgerent Imperium Romanum, nec solus omnibus præesse posset, Theodosium constituit imperatorem, ipse verò abiit in Gallias pugnaturus adversus Germanos. Non multò post Maximus ex deportatâ in Britannia victoriâ elatus imperium sibi sumens filium suum Victorem Augustum creatum in Hispaniam misit, ipse Gratianum aggressus est. Hic verò cùm in odio apud exercitum esset, ab eodem desertus, & cùm anffugeret prope Lugdunum occisus est. Ex quo tempore Maximus Gallias, Hispanias, Africam & Britanniam occupavit & quinque annis obtinuit. *Amm. Marcell.* Hi Imperatores favorant Arianis contra Orthodoxos parum profecti ecclesiæ.

ARTIC. V.

D.

THEODOSIO.

1. *Mortuo Gratiano Theodosius Imperator temperans, lenis, pius & fortis, tyrannicūq; desolans imperium, praesuis cum Valentiniano Arianis.* Nam cum superiores principes sese infelices existimarent, hiis hybernae rosae poculis innatarent & aestiva glacies vinum refrigeraret; nisi etiam fruerentur cibis ex peregrinissimis terrarum locis; hic omnem luxuriam & prohibuit & ab aula removit: tantum tribuit etiam pudori, ut consobrinarum nuptias vetaret tanquam sororum, Irasci rebus indignis sed flecti citò: unde modicam dilatione emollebantur aliquando severissima praecipita. Habebat enim à naturae munere, quod Augustus à philosophiae doctore, qui cum vidisset eum facile commoveri, ne asperum aliquid statueret, monuit, ut, ubi irasci coepisset, quatuor atq; viginti graecas literas memoriâ recenseret, quò illa concitatio, quae momenti est, mente aliò traductâ, parvi temporis interjectu languesceret. Tyrannidem semper oderat. diligens enim cum esset in cognoscendis majorum gestis, semper execratus est eos, quorum facta superba, crudelia, libertati infesta legerat, ut Cinnam, Syllam, Marium ceterosq; tyrannos. *Anrel. Vist.* Pietatem ita coluit, ut semper esset orthodoxae religioni addictus. Ideò etiam ad Constantinopolitanos scripsit, ut fidem Nicenam omnes amplecterentur, Arianos templo, quod erat Constantinopoli primarium, eiecit, eosq; in suburbium removit. *Naxianz.* Affectus aliquando injuriâ à Thessalonicensibus injuriam meditabatur; Ambrosius ne faceret orabat. Sed comitibus Imperatoris vindictam urgentibus, vulgus trucidatur, quod Thessalonicæ erat, ut trium horarum spacio septem millia hominum perirent. Quam ob causam Imperatorem Ambrosius ab Ecclesiâ excludit octo mensium spacio, quo tempore talem egit poenitentiam, ut populus prostratum Imperatorem fieret, & pro illo oraret, Vixere sub hujus Imperio praeter Ambrosium Augustinus & Chrysostomus. Praclare quoq; res in bello gessit. Nam ac à Gratiano Imperator dictus esset Gothos devicit & in gratiam recepit, aliis sedes in Thraciâ, aliis partes nonnullas Aegypti habitandas concedens, alios agris colendis praeficiens. *Zosimus.* Vicit quoq; Maximum, fratremque ejus Marcellinum. Desertusque Aquilejæ Maximus à militibus ipsi traditus est, cujus vitæ parvisset, nisi milites contradixissent. *Amm. Marcell.* Contigit paulò post, ut Arbogastes Francus Comes in aula Gratiani & postea quoq; Valentiniani potestate abuteretur, ad eò, ut suo arbitrio Imperatorem regi & vivere vellet: quod aliquando in eodem

Valentinianus stricto gladio ulcisci nifustecit, ut iussu hujus laqueo enecaretur. Quo tempore cum Arbogastes, ut peregrinus, ipse imperium invadere nollet, tradidit hoc Eugenio viro obscuro, qui quondam grammaticam docuerat. cum hoc postquam totam Italiam Imperator factus sibi subiecit, pugnavit Theodosius ambiguo Marte primo die, ob quod totâ postea nocte precibus apud Deum pro victoriâ supplicans, *ubi est*, aiebat, *Theodosi Deus?* his suis precibus impetravit, ut postero die, cum pugnaretur, ingens ventorum procella hostium arma & jacula impediret non modò, sed & retorqueret. Quo ipso fortissimæ hostium cohortes motæ ab Eugenio desciverunt, Eugenium victum offerentes Theodosio, Arbogastes verò sibi ipsi manus violentas intulit. Claudianus de hoc prælio ita cecinit:

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas hyemes! cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti t-

2. *Valentiniana extincto, Eugenioq; superato, filios, suos quos virosq; Augustos antea, vivente adhuc Valentiniano, pronunciaverat, Arcadium & Honorium gravi morbo decumbens Theodosius illum Orienti hunc Occidenti præfecit, tutore addito Stillichone, mortuusq; Mediolani, cum imperasset annis sedecim.*

ARTIC. VI.

D^a

ARCADIO ET HONORIO.

1. *Arcadii & Honorii puerilæ etas, exposita insidiis & in imperantibus contemptum ferax omne horum Imperium turbavit & in miserrimum coniecit statum.* Theodosius namque, quamvis aliàs bonus princeps, in hoc tamen valdè peccavit, quòd liberos suos, cum ferulæ manum nondum subtraxisent, & adhuc audirent suos præceptores docentes capita pietatis, Augustos crearet, & Reipublicæ divisa relinqueret principes pueros auxilio tutorum indigentes, quibusq; ad subscribendum Edicta magistri literarii manus tenerent. Quomodo enim terrori & subditis & exteris esse poterunt qui manuum magistratum ictibus & terrori subjacent? Scilicet tantæ tam vasti imperii erant angustia, ut liberis impuberibus velut familia quædam erescenda relinqueretur datis tutoribus. Igitur cum Orientem Arcadio & Occidentem Honorio dedisset Theodosius, & singulis potissimis infantum cura & disciplina utriusque palatii esset commissa, hoc est, Ruffinò Orientalis aula, Stilliconè occidentalis Imperii; quid uterq; egerit, quidve agere conatus sit, exitus utriusque docuit: cum alter sibi, alter filio suo affectans regale fastigium, ut rebus repente turbatis, necessi-

ras Reipubl. (celus ambitus tegeter, gentes barbaras ille inmisit, hic
 fovit. *Oros. lib. 7. cap. 37.* Nam Ruffinus, à quo Arcadius juvenis &
 artis imperandi rudis totus dependebat, Alaricum in Græciam clam
 vocabat, qui eam vastaret; quò tantis in turbis Arcadium Imperio de-
 truderet. Grata uterant postulata Ruffini barbaro, ita non respue-
 bat, sed irruens in Græciam depopulabatur Thebas & Athenas, inde
 Peloponnesum petens Corinthum, Argos & Spartam. Stillico ite-
 dem Orienti intentus unà cum cadavere Theodosii ducebat exerci-
 tum in Græciam, ut Alaricum pelleret, sed Ruffinus, sentiens occasio-
 nem invadendi imperii sibi ereptum iri, persuasit Arcadio, ut juberet
 Stilliconem, omisso hoste, exercitum Constantinopolim mittere.
 Quamobrem Stillico iratus Ruffino mandabat Gainæ, ut fraudem e-
 jusdem ulcisceretur eumque trucidaret. Quod etiam ita contigit,
 cùm Arcadius exercitui obviam iret: Ruffinus enim à militibus mille
 vulneribus confossus & in frustra concisus dedit pœnam perfidie.
 Huic in officio succedit Eutropius non melior: quippe qui clarissi-
 mos viros calumniabatur & in exilium agebat; Stilliconem etiam ho-
 stem Imperii publicè declarari jubebat, insuper Gildonem comitem
 in Africâ ad hanc occupandam instigabat, velut jussu Arcadii. Hic
 ergò Africam excerptam à societate Reipubl. sibi sumere ausus est, gen-
 tili magis licentiâ contentus, quàm ambitu regis affectationis inflatus.
 Scilicet minimam in parvulis Imperatoribus spem fore arbitrabatur,
 præsertim cum absq; his non facile antea quisquâ pupillus in Imperio
 reliquus ad maturitatem virilis ætatis evaserit. *Oros. l. 7. c. 36.* Et sanè ma-
 ximas turbas de disset hic Gildo nisi frater ipsius Mascezil novarum re-
 gum molitiones in fratre perhorrescens, & illectus ad vindictam, quòd
 Gildo filios ipsius occidisset, hunc ad ortus in fugam conjecisset, in quâ
 miserè periit. Hujus quoq; instigator Eutropius insidiis Gainæ primùm
 in Cyprum deportatus, deinde interfectus est. Mox tamen & Gaina Ar-
 cadium dejecturus de imperio vincitur à Fravitâ duce Arcadii & tandè
 ab Hunnorû duce, quòd rem gratam Arcadio faceret, obruncatur. *Zos.*
 Interea Alarico devastatâ Græciâ in Occidentè tendit, Dalmatiam Pan-
 nonicamq; direptionibus quatiens, ducibus Honorii parum de hisce
 miseris sollicitis: quo ipso eousq; audaciz prolabitur, ut trajecto Pa-
 do Italiam invaderet & Hastæ Honorium obsideret: sed pluribus præ-
 liis defatigatus & ab exercitu derelictus inglorius in Illyricum, unde
 venerat redire cogitur: ostendens facile potuisse imperium à barbaris
 liberari, si Imperatores virtutibus ducibusq; fidelibus instructi fu-
 isent. Sed imprudens ignavusq; Honorius coactus consiliis Stillico-
 nis, cujus virtutibus sibi triumphum de Alarico paraverat, parere devi-

Et cum hunc hostem militibus præficeret; quò Stillicò hujus perfidiâ ad invadendum Orientem uti possit. Quid imprudentius facere potuisset Honorius, quàm Alarico rege cum suis sæpè à Stillicone victo, sæpè concluso, semper dimisso, fidem nihilominus Stilliconi tribuere, & Alaricû exercitui præficere? Vix quies ab Alarico, cum Radagaisus hostis longè immanissimus repente impetu totam inundat Italiam, (Nam feruntur in ipsius comitatu fuisse plus quàm ducenta millia Gothorum) qui velut paganus & Scythæ omnem Romani generis sanguinem diis suis propinare deoverat. Fit Romæ concursus, conqueruntur qui nondum fidem Christianam amplexi erant, deos esse perditos, repetenda pristina sacra clamant, nomen Christi blasphemant velut litem aliquam præsentium temporum. Sed Stillicò, qui numero longè erat inferior Radagaiso; in magnis vallium angustiis ipsum aggreditur, & salvis suis omnibus centum millia hominum trucidat, Rhadagaisus in fugâ capitur & occiditur. *Zosim.* Tanta fertur fuisse captivorum Gothorum multitudo, ut, vilissimarum pecudum modo, singulis aureis passim greges hominum venderentur *Oros. lib. 7. cap. 37.* Ex hac victoriâ elatior Stillicò nec contentus, se ex imbelli, avarâ, perfidâ & dolosâ Vandalorum gente oriundum affinem tutoremque Imperatoris esse & nomine hujus imperare, filium suum Eucherium in Imperio quoquo modo sustinere nitebatur. Quamobrem Alaricum cunctamq; Gothorum gentem pro pace & quibuscunq; sedibus suppliciter orantem, occulto sædere fovens, publicè autem & belli & pacis copiâ negatâ, ad terendam terrendamq; Rempubl. reservavit: præterea gentes alias copiis viribusque intolerabiles Alanorum, Sævorum, Vandalorum, ipsiq; motu simul impulsorum Burgundiorum. ultrò in arma sollicitans, deperfo semel Romani nominis metu, suscitavit, sperans miser, sub hac necessitatis circumstantiâ filio imperium parari, & gentes barbaras tam facillè comprimi, quàm commoveri posse. Irumpentibus ita Vandalis & Alanis, junctis aliis quampluribus Germanorum & proximas Rheno provincias longè latèque vastantibus, etiam in Britannia milites tumultuantur & novum Imperatorem eligunt Constantinum ex infimâ militiâ hominem, propter solam spem nominis, sine merito virtutis. qui continuò ut invasit imperium, in Gallias transit. Eo tempore moritur Arcadius octennem filium relinquens Theodosium juniorem, eiq; Isdigerdem Persarum regem tutorem præficeret, officio hoc putans se illicere posse barbarum vicinumque potentem, ne pupillo imperatori damnum inferret. quod quò imprudentius fuit eò felicius cessit. vid. discursus, quem habet Agathias *lib. 4.* contra Procopium factum Arcadii defendentis. qui

rectè concludit, Isdigerdem potius ob benignitatem suam, quàm Arcadium ob factum suum laudandum.

2. *Hætenus Honorius puer & adolescens, nunc majorennis pupillo utitur collegâ Theodosio, quasi fato, ut juvenili pueriliq; imperio orbis Christianus fatigaretur, premereturq; haud meliori successu in adultâ ætate imperavit.* Nam Stillico mortuo Arcadio & Imperio ad ostennam puerum delato meliorem opinatus se natum esse occasionem invadendi Orientis, Honorio suadet, ne tuendi Theodosii gratiâ Constantinopolin iret, comprimendum enim Constantinum in Galliâ dominantem, expellendos barbaros eandem devastantes: Ipse verò suam operam offert intutando imperio Orientali. Itaque scelerum scena patefacta & Stillico occisus est, unâq; filius Eucherius, qui ad conciliandum sibi favorem paganorum restitutione templorum & everfione Ecclesiarum imbuturum se regni primordia minitabatur. *Zosim. it. Oros. lib. 7. cap. 38.* Stilliconis contra milites improbatâ hac illius cæde ad Alaricum se conferunt, eumque hortantur, ut invadat Italiam. Id quod etiam fecit obseditq; Romam, fame urbem premens, nec eam liberans, donec accepto multo auro & preciosissimâ suppellectile placaretur. Sed Honorius nolens pacem cum Alarico confirmare efficit, ut Alaricus rursus Romam caperet & Romanos adigeret ad Attalum Imperatorem faciendum. Quod Honorius tanquam Ucalegon parvi faciens nunciante Romam periisse respondit, se mirari eam tam subito periisse, quum tamen eam paulò antè vidisset festivissimè ludentem. Scilicet intentus vanitatibus & rebus ludicris, existimabat nuncios locutos de aliquâ gallinâ pugnaci, cui nomen Romæ dederat. cùmque qualis esset Romæ audiret, doluit, se frustra triste nuncium de suâ gallinâ audire coactum esse. Iterum post pax facta cum Alarico, qui Attalum ab imperio removit. Sed interim Sarus dux Honorii, in Galliâ pacem hanc turbaturus, in Gothos inopinantes irruit, & multos cædit, quâ clade motus Alaricus tanquam ab Honorio profectâ, Romam denuò per insidias cæpit; dato tamen præcepto, ut in quantum possent milites prædæ inhærentes à sanguine temperarent. Tertiâ demum die, quum ingressi urbem fuerant, barbari spontè à direptione & urbe discesserunt. *Oros. Zosim.* Mortuoque paulò post Alarico successit Atalphus. Dum hæc ita gerebantur, ansa dabatur Constantino agendi quidvis nõ modò in Galliis, sed etiam in Hispaniis; barbaris verò, Scotis nimirum, cùm, Constantino invadente Imperium, nemo Romanorum in Britanniâ esset, Britanniam recuperandi. Quapropter Honorius videns, tot oppositis tyrannis, nihil adversum barbaros agi posse, ipsos prius tyrannos debere rudet, Con-

stantioque comiti summam belli committit, (Hactenus enim barbaris comitibus usus erat) qui in Gallias cum exercitu profectus Constantinum Imperatorem apud Arelatem capit, occidit. *Oros. lib. 7. cap. 42.* Inde in Hispaniam citeriorem transit Constantius, ubi Maximum, qui tyrannidem ante biennium invaserat, capit, mox tamen ob humilitatem ejus eum dimittit: quo ipso Gallia & Hispania citerior ad jus Honorii redit. Attalus tanquam inane Imperii simulacrum cum Gothis usq; ad Hispanias portatus, hinc in mari captus ad Constantium comitem deductus, deinde Imperatori Honorio exhibitus, truncatâ manu, vitæ relictus est. Heraclianus interea Africæ comes, qui partes hactenus strenuè & constanter sustinuerat, ex Consulatu gesto elatus cum immensâ classe ad littora Italiæ progressus crudelissimè eadem vastabat, sed occursu comitis Marini territus & in fugam reversus arreptâ navi solus Carthaginem redit, atque ibi manu militari interficitur. *Oros. lib. 7. cap. 42.* Posthæc Franci à Caustino duce Honorii è Galliâ, quam invaserant, exiguntur. Ataulphus quoq; rex Gothorum, qui Attalum ad denuò invadendum Imperium concitaverat, à servo proprio occiditur, Attalus à Constantio capitur. Wallia dehinc à Gothis electus, ut pacem cum Imperatore infringeret, sed transitu infelici in Africam deterritus datis obsidibus pacem rursus cum Honorio facit; Romanæ securitati periculum suum offert, ut advertum cæteras gentes, quæ in Hispaniâ sedissent sibi pugnaret & Romanis vinceret, (Resilius meo judicio dedisset Honorius operam, quò is & sibi pugnare & sibi vincere potuisset) Ob quod ipse in Imperatorem meritum Aquitaniam provinciam in Galliâ consequitur. *Isidor.* Constantius autem pro præstitis suis officiis in Gothis devincendis & Honorii sororem uxorem & Augustalem dignitatem, sed propemodum invitus consequitur. His gestis Honorius intercutis morbo perit planè inglorius, utpote qui nil præclari ipse sed cuncta per duces gessit, & quidem eo tempore quo Imperium maximè periclitabatur.

ARTIC. VII.

DE

THEODOSIO JUNIORE ET VALENTINIANO III.

I. *Mortuo Honorio cum Theodosius causam presentium malorum nondum animadverterat, nimirum hactenus pueros, adolescentes & imbelles Imperio præfuisse Valentinianum puerum & sub tutelâ matris, quæ erat ipsius amita, Orienti præficit.* Invaserat enim defuncto Honorio Johannes, qui scriba fuerat, imperium, nîsus favore Callini & Aëtii, quo-

quorum hunc cum comperisset Theodosium sibi adversarium factum, que ipsius improbantem, ad Hunnos misit contracturum copias militum; ipse vero Ardaburium Theodosii ducem Ravennæ inclusit, à filio Aspare, quem pastor per paludem cum equitatu duxerat, ut Ravennam intrare posset, liberatum, qui Aspar & Johannem scribam, postquam decimum octavum Imperii mensem complevisset, cepit, Placidizq; matri Valentiniani misit, cujus jussu primum manibus post capite truncatus est. Aëtius vero extincto Johanne adducens Hunnos paciscitur cum Aspare, Hunnosq; datis muneribus dimittit. *Seruat.* Castino in exilium coniecto Aëtio Bonifacioq; ducibus, matre Placidia tutrice utitur Valentinianus, postquam decreto Theodosii Augustalia insignia acceperat. Utrumq; principem seorsim considerabimus dicturi prius de Theodosio.

2. *Theodosius ergo, qui ut minorennis vivente Honorio nihil memoratu dignum gerere potuit, majorennis mortuoq; Honorio, Christiano religionis quidem & legum amantem, simplicem tamen & ignavum sese exhibuit principem.* Fertur namque Academiam instituisse & confirmasse, in qua docerent Oratores tres, Grammatici decem, Sophistæ quinque, Philosophus unus, Jcti duo. Idem quoq; Jctis suis, eruditione, fide ac prudentiâ notis, injunxit, ut omnes principum Constitutiones à Constantino M. usq; & quidem utiliores in unum corpus redigerent; quò haberent magistratus certum legum Codicem, ex quo Jus dicerent. Inde natus est Codex Theodosianus, quo Justinianus in suo Codice conficiendo usus est. Publicatus fuit à Theodosiano 25. Febr. Anno P. C. N. 435. Posthæc & volumen Constitutionum novarum, quod suo Codici sub Novellarum nomini Romam ad Valentinianum misit, anno 447. Pietatem & amorem erga Christum declarare voluit edicendo, ne imago Christi picta vel sculpta humi collocaretur, sed in sublimi loco statueretur; privilegia quoque templorum auxit, ipsaq; in toto suo ambitu inviolabilia sanxit ab altari usque ad ultimas fores, armaque inferri prohibuit, motus inde, quò nonnulli servi, quò ad altare tanquam asyllum fugerant, cadibus templum Constantinopolitanum foedasent. Crevit tamen sub hoc principe superstitio, vero Christi cultu imminuto. Nam Eudocia conjux ejus, ita ab ipso Imperatore, cum duceretur uxor baptizareturq; nominata, ex Palæstina secum attulerat tres catenas, quibus ferebatur Petrus, quando ab Angelo liberatus fuit, vincus fuisse, it. reliquias Stephani, fasciasque Salvatoris. Inde cum unam catenarum misisset ad pontificem Romanum, festum S. Petri ad vincula institutum, Calendis Augusti celebrandum. Unà cum superstitioe aucta quoque est

Episcoporum superbia. Etenim Nestorius Episcopus Constantinopolitanus homo superbus publicè fertur pro concione ad Imperatorem dixisse: Tu mihi in profigendis hæreticis subveni, & ego tibi in vincendis Persis auxilium feram. Qui idem novo suo dogmate, Mariam non dicendam Deiparam turbavit Ecclesiam brachio seculari usus adversus contradicentes. Secuti hinc inde anathematismi. Clamabat Nestorius in Concilio Ephesio, se eum; qui mensuris spaciis humano more crevisset, Deum non appellatum. *Socrat.* Magni nomen, quod hæcenus Alexandris, Pompejisque tributum erat Leonibus ecclesiasticis dari cœpit. Episcopatus certis adhæserè familiis quemadmodum Imperatoria dignitas Cæsaribus; familiæ divertæ in sese mutuo tyrannidem exercuere. Id quod acta concilii Chalcedonensis testantur. Varii in ecclesiam irrepsere errores: prorupit & Eutychna hæresis, damnati in Concilio qui duas naturas post unionem in Christo statuturi sint. Conciliū hoc à Theodosio defensum. Leo papa à Dioscoro Episcopo Alexandrino, qui præses concilii in sententiam Eutycheris cæteros Episcopos manu militari adduxerat, excommunicatus. Bello nihil præclare ipse Imperator gessit: receptæ quidem Pannoniæ, quæ ab Hunnis quinquaginta annos posseserant; feliciter etiam pugnatum adversus Persas, sed per duces. Nam cum Procopius Dux à Theodosio in Persas mitteretur: placuissetque Persarum regi, ut duorum militum pugna lis dirimeretur; vicit à partibus Areobinda, dataque regi Persarum pax in quinquaginta annos. Posthæc suppetias genero Valentiniano iaturus, misit duces Areobindam & Anaxillum instructos classe quidem hostibus formidabili, nihil tamen suâ potentiâ dignum perficiente. Terruere ipsum Hunnorum reges Thraciam, Macedoniam & Græciam vastantes, quos duces Theodosii viribus inferiores magis irritabant quàm reprimebant. Coactus itaque est pacis conditiones, quas Hunni præscribebant, subire, ut scilicet Attalæ daret sex millia librarum auri & stipendium librarum eotidem. Ita Attila ingenti auri pondere & maximo captivorum numero ditatus in Scythiam reversus est. Nec tamen ita quies: Attila enim affectans totius orbis imperium iterum Theodosio, ob annum tributum non persolutum bellum denunciat, idemque & Valentiniano minitatur: sed Anthemii fidelitate obtenta victoria adversus Attilam & pax facta. Mortuus est Theodosius Anno P. C. N. 450. cum prius cognitâ fraude Eutychetis pœnam in Eutychianos edixisset, exitum nimirum.

2. Valentinianus qui sub regimine matris suæ primò cum Theodosio, mox cum Marciano, qui post mortem Theodosii imperium tenuit, Occiden-

*oidentem rexis, homo fuit ignavus, domi voluptatibus deditus, & hinc ob
 adulterium occisus. Unde miserè à barbaris Imperium Romanum vastatum
 fuit. Nam initio statim Imperii cum Theudericus Gothorum
 rex sedibus in Aquitania non contentus esset, Placidia misit Aëtium
 Theuderici victorem. Mox misera fœmina Bonifacium, cujus ductu
 Castius hostis Valentiniiani devictus erat, advertarium reddit decepta
 & circumventa ab Aëtio gloriæ Bonifacii invidente; facitque ut is in
 auxilium vocaret Vandalos. Posthæc imprudens fœmina sentiens se
 deceptam ab Attilâ, nec Attilam punire poterat (erat enim valido ex-
 exercitu instructus) nec Vandalos vocatos à Bonifacio quantumvis con-
 ciliatus Placidia id ipse tentaret, expellere, quin potius prælio ab his
 superatus est Bonifacius, & Africa devastata, captâ Hippone urbe, in
 qua erat Augustinus tertio mense obsidionis febris corruptus mortu-
 usque. Dum Vandali ita Africanos miseris modis tractant, devicti
 sunt Scoti Pictiq; qui in Britanniam irruerant; Gundericus rex Bur-
 gundionum, qui neglecto fœdere Belgium invaserat, per Aëtium co-
 gitur ad legatos de pace mittendos. Sed pro delendo in Africâ Gen-
 serico Vandalorum rege, qui non modò bona externa sed & religio-
 nem, utpote Arianus, turbabat, nulla comparebant media, præsertim
 cum & pyratæ, qui Vandalis in Africam transeuntibus adfuerant, ma-
 re infestum haberent & misfos duces imperatoris cum copiis suis tru-
 cidarent, ipse verò Gensericus Carthaginem simulatâ pace occuparet.
 Igitur Theodosius transmissis in Africam auxiliis tandem à Genserico
 obtinuit, ut pacem faceret, coactò Genserico dare filium, obsidem &
 solvere tributa. Mox Attila Genserici instinctu edicit omnibus ut ex-
 peditionem secum in Italiam facerent, non quidem Valentinianum
 ipsum, sed Gothos invadurus, ut prætendebat; voluitque hic appella-
 ri Rex Hunnorum, Medorum, Gothorum, Danorum, Metus Orbis,
 Deiq; flagellum. Sed cognitâ Attilæ fraude Valentianus in fœdus
 convocat Reges Gallia, Theudericum Gothorum, Gundericum Bur-
 gundionum, Meronicum Francorum & Sangibarum Alanorum, Aëtium-
 que summæ belli præficit. Commisum est prælium, in quo ceci-
 derunt ab utràque parte 180000. teste Jornande: victoria deportata
 solis Gothis ab historicis adscribitur. Sed Attila, reparato exercitu,
 in Italiam irruit, captâ Aquilejâ, cæterisque Italiae partibus occupatis;
 quas tamen intercessione Leonis pontificis deseruit; Hoc tempore
 Veneti populi, cum omnia exusta essent, insulas cœperunt excole-
 re Rempubl. constituentēs. Hisce tam immensis calamitatibus & pe-
 riculis, cum Imperium omne quasi in agone jam esset, Valentianus
 domi latitans, Imperator scilicet Christianus & Christianorum defen-*

for, meditat^{us} est supra & adulteria voluptatesque corporis. [Erat enim, ut Procopius scribit *de bell. Vandal. lib. 1.* à Placidia matre in omni mollitie nutritus, atque illius vitio effœminatus, utens incantamentis, ut potiretur matronis alienis: quanquam ipse uxore longè formosissimâ non careret.] Cùmque arderet amore conjugis Anicii Maximi viri consularis, decipit honestam feminam annulo mariti, quo lusu alex potitus erat. Maximus vindictæ cupidus eadem Valentiniiani meditatur: quam ut impunè perficere posset Aëtium prius submovendum censet, quod & perficit mediantibus calumniatoribus eò rem perducens, ut Valentinianus suâ manu Aëtium interficeret, quo solo hætenus usus fuerat ad Imperium tuendum & conservandum. De quâ cæde quidam poëta ita cecinit:

Aëtium placidum mactavit semivir amens,

Occisi Aëtii satellites conducti à Maximo Imperatorem rursus trucidarunt,

ARTIC. VIII.

DE

MARCIANO ET MAXIMO.

2. *Theodosio defuncto Marcianus, Valentiniiano trucidato Maximus successere, utraq, nuptiis adepti Imperium.* Nam Marcianus duxit uxorem Pulcheriam sororem Theodosii virginem quinquagenariam; Maximus verò ipsius imperatoris Valentiniiani, cùm extitisset auctor cædis ejusdem, viduam Eudoxiam recenti mariti cæde turbatam uxorem unâque imperium sibi arripuit; dispari tamen eventu. Marcianus enim homo & ingenio & ætate tardus nihil laudabile faciens mortuus est, cùm imperasset annis sex & totidem mensibus. Maximus verò, dum novæ uxori Eudoxiæ stolidè aperit, se auctore priorem ipsius maritum Valentinianum occisum, eam ita ad iram accendit, ut Gensericum ad occupandam Romam vocaret, quo Romam classe adventante Maximus fugam tentans lapidibus obrutus est, disceptus & in Tyberim abjectus. Hinc Gensericus urbem intrans quatuordecim dies spoliando & diripiendo consumit. Quievit hoc tempore Marcianus per ignaviam & tarditatem suam. Avitus in locum Maximi Imperator à militibus electus est, sed cùm in Italiam venisset Româ pellitur, Placentiæ episcopatum accipit, & tandem, cùm audiret se trucidatum iri, in Gallias abit mœrore animi absumptus,

ARTIC. IX.

DE

LEONE ET IMPERATORIBUS RELIQUIARUM OCCIDENTIS MAJORANO, SEVERO, ANTHEMIO, OLYBRIO ET GLICERIO.

1. *Leo homo isdem ignavus domi latitans, severus tamen tributorum exactor, imprudentiam etiam suam in eligendo succedere prodidit.* Nam cum quinque annis imperasset, Gothos in Thraciam irruptione donis placavit, hisque obsidem filium regis Gothorum obtinuit ratione olim Romanis incognita obsides barbaris extorquendi. Hinc Zenoni curam rerum bellicarum per Orientem commisit. mox animum sumit per duces suos debellandi Gensericum, qui omnes partes Imperii prædando pervagabatur, quotannis eas invadendo, nec ordine aut consilio, sed quocunque, ut ipse agebat, vento ferebatur. Quia etiam Naucloero præceperat, ut eò tenderet; quò venti pellèrent: ubi vis enim inveniebat prædæ expositos; teste Procopio. Quapropter ducibus suis Genserici petulantiam cohibere nititur: sed hi maxime strenuo explorum numero, Marcellino nimirum, qui Sardiniam receperat, occiso, Tripolin recipiunt & totam classem, cui Basiliscus præerat, Carthaginem ducunt, quæ mille fertur fuisse navium: Ubi otia dediti corrumpuntur adeò, ut ipse dux Bonifacius, cum ad prælium perventum esset, primus fugeret. Quo ipso totà propemodum classe Gensericus potitus est, elatior & audacior redditus. Leo accensus irâ non ausus est punire suorum ducum ignaviam: potentiores enim erant, quàm ut puniri possent. Itaq; cogitur eorum, præsertim Asparis & Ardaburii benevolentiam captare, filiam suam Asparis filio despondendo, & eundem Casarem creando, quem tamen noverat Arianz religioni addictum, & propterea exòsum populò. Quapropter tumultus excitante plebe & motibus persequente novum Casarem Asparisq; familiã velut Arianz sectæ addictam, adeò ut Chalcedonem fugere cogèrentur; Leo simulans se his auxilio futurum, jubet Zenonem, quem præ cæteris sibi fidissimum putabat, omnes ex Asparis familiã occidere. *Nicephor.* Interea Basiliscus, ut maculam ignaviæ detergeret, classe cum Genserico pugnat, cumque vincit. *Procop.* Paulò ante excessum suum nepotem Leonem ex Ariadnã filiã & Zenone, patre Zenone præterito, creat Casarem, cum lucem primùm spectasset, & propterea spectacula edit. Scilicet hæcenus pueris imperantibus & nutricum matrumque consilio ductis nihilominus steterat imperium, & quidem ita, ut sub pueris poterat: tentandum erat, quid infantes valerent. Postea ex ventris profluvio moritur.

ritur. Succesit ergo defuncto Leoni Leo infans septendecim mensium Imperator sanctus & inviolabilis ex misericordiâ. Quis enim ejusmodi innocentem infanzulum læderet? Tutor ipsius erat Zenon parens, sed paucis mensibus cum imperasset moritur, ignorans pariter, quid accepisset, ageret, relinqueret: ut Facti Siculi habent.

2. *In Occidente interea, dum imperavit Leo, præfuerunt plures Imperatores, & primo quidem Majoranus, à Leone missus ad imperium accipiendum, prope Ravennam coronatus, vir fortis & qui jam lapsam Occidentem erigere quodammodo potuisset, nisi per insidias fuisset extrinctus.* Nam Genserico tentaturus, quid posset novus Imperator, Campaniam populatur: sed insidiis Majorani superatus unâ cum Vandalis Afrisq; suis devictis Italiâ cedere cogitur. Inde Majoranus comparatâ classe in Africam trajiciens, Mauritaniamque recipiens, morbo impeditus, re infectâ in Italiam redit. Hinc cum Gothi à Genserico incitati extra sedes vagarentur, iisdem occupata oppida adimit, & in sedes recipere jubet. Inde ex Gallis in Hispaniam tendit, ut classe ibi paratâ Vandalos adoriatur; & rem etiam strenuè perfecisset, nisi proditione suorum impeditus fuisset. Terrorem tamen incusserat Genserico, ut hic legatos mitteret de pace obtinendâ. Occisus est à magistro militiæ Ricimero.

3. *Occiso Majorano succesit Severus: hic usus Ricimero, qui Alanos fudit, rege quoq; eorundem trucidato: mortuum est cum tres annos novem menses imperasset.*

4. *Cum interregnum fuisset unius anni & octo mensium ferè, Ricimer dux pepigit cum Leone, ut mitteret, quem vellet Occidenti præfesse, filiâq; Ricimeri uxorem duceret. Mittitur igitur Anthemius, qui annos quinq; præfuit, sed Ricimer propria potentia postea confusus struis insidias securo imperatori, Romam obsidet, Imperatorem capit & occidit, postquam annos quinq; imperasset. Ipse Ricimer paulo post quoq; mortuus est.*

5. *Anthemio succedit Anicius Olybrinus, qui menses tres, dies 23. præfuit.*

6. *Glicerius posthæc ope Gotharum Imperator creatur homo itidem imbellis & ignavus.*

ARTIC. X.

DE

ZENONE.

1. *Anno P. E. N. 474. Orienti capit præfesse Zenon homo ignavus & voluptatibus deditus, qui cum potuisset Orientem erigere & Occidentem ab interitu vindicare, passus est se ejici. Nam tempore, quo Leo morie-*

moriebatur, Perozes Persarum Rex cum toto exercitu ab Hunnis occisus præbuit Zenoni occasionem firmandi imperium & contra reliquos hostes res præclare agendi. Sed hic turpissimis voluptatibus sese dedens nullamq; Imperii curam habens admittit Saracenos Mesopotamiam, Hunnos Thraciam vastantes. Tandem ipse quoque à Basilisco ejicitur, & ut mortem declinaret in Isauriam fugit, vitamq; cum conjugè herbis radicibusq; interdum vescendo tolerat. Ejiciuntur à Basilisco Orthodoxi, Eutychiani exules revocantur suisq; sedibus restituntur, infirmato Concilio Chalcedonensi. Quo ipso tamen tantum Basiliscus sibi parabat invidiæ odiiq; ut Constantinopolis incenderetur, & Zeno ex exilio revocaretur, postquam mensibus viginti exulasset. Armatus, quem magistrum militiae Basiliscus constituerat, Zenoni exercitum sibi commissum tradebat. Unde Basiliscus, templo, in quod fugerat extractus, in exilium missus miserriam ducere coactus vitam frigore & inediâ perit, nemine quicquam suppeditante. *Procop.* Tandem & ipse Zeno miserriam morte perit. Nam correptus morbo comitiali mortuus reputabatur, tradebaturque sepulturæ: cumque reviviscens sub saxo lamentatus esset; nemo ipsum liberavit prohibente id uxore ipsius Ariadnâ: unde fame extinctus est, postquam ipse suos lacertos devorasset. Quis crederet hos homines Christianos fuisse?

2. *Dum ista in Oriente gerantur, omnes Occidentalis imperii reliquie absumuntur.* Nam Julius Nepos à Leone designatus ut Occidentis præses, classe Italiam petit & Glicerium nullis instructum viribus deponit, Episcopumq; Salonensem facit. (Quæ enim major excogitari potest inter Christianos ignominia, quam si princeps secularis cultui divino præficatur? Tanta est vis diaboli.) Interea Franci Galiam invadunt, perpetuam sibi sedem ut habeant. Nepos perituræ Gallie subventurus Orestem Gothum comitem creat & hunc contra Francos Gothosque mittit. Sed Orestes his viribus adversus ipsum Nepotem utitur, ipsiq; Ravennæ adimit Imperium. Vocatur ab amicis Nepotis Odoacer Herulorum rex in auxilium adversus Orestem; sed hic securus hostium filium suum, Momyllum creat Augustum, Augustulum postea, quod exiguæ staturæ esset, dictum. Odoacer autem inopinatè Orestem invadit eumque Ticini capit, & in conspectu militum occidit, Augustulum captâ Româ in exilium conjicit, salutarq; rex Italiae: sedes regni Ravennæ constituitur, Romanis Consules creandi potestas adimitur: quò nihil usquam pristinae dignitatis superesset; mox tamen restituitur ex singulari gratiâ. Interea Clodovæus Francorum rex Romanos invadit in Gallia, & Syagium Roma

num devincit. quo ipso Francorum regno ad Ligerim usque profenso nihil Galliarum amplius Romanorum fuit. Nec tamen Odoacri regnum in Italiâ diuturnum fuit. Nam Theodoricus à Zenone instigatus, quò à se imminens malum averteret, Italiam invasit regnum ibidem occupaturus, & strenuè cum Odoacro pugnans prope Veronam (unde Veronensis dictus) & postea Abduam vires omnes ejusdem prostrernit. Romani ad quos confugiebat Odoacer eundem recipere nolunt, jussi à Zenone per literas habere Theodoricum regem. Inclusus tandem Ravennæ Odoacer & pace factâ cum Theodorico convivioq; acceptus trucidatus est. Et sic regnum Italiæ ad Theodoricum pervenit.

ARTIC. XI.

DE

ANASTASIO IMPERATORE

&

THEODORICO REGE ITALIÆ.

I. *Anastasius Imperator Orientis, judicio mulieris & imbellis Episcopi electus, homo ignavus, orthodoxorum inimicus, seditionum hoc ipso auctor tandem fulmine ictus perit.* Nam sepulto Zenone Ariadna hunc alacrescebat, consilio Euphemii Episcopi addens hoc pactum, ut chirographo Anastasius sese obstringeret, quòd nihil contra Synodum Chalcedonensem moturus sit. Sed mox Orthodoxorum persecutor existens Euphemium deposuit. Unde cum monitus à Symmacho papâ Romano, ut sibi caveret ab hæreticis; ipse verò vehementius in Orthodoxos læviret, in ludis Circensibus tria millia inermium occidens, Eutychianosq; defenderet, ab eodem Papâ excommunicatus est. Sed Anastasius eam excommunicationem nullam esse papamq; majoribus sceleribus obnoxium esse demonstrabat: eiciebat quoq; in exilium Episcopum Macedonium, & huic substituebat Timotheum, Eutychianum & hominem impurum, quem Constantinopolitani *κλωνα εινεν ζυρενhengst* appellabant. Indictâ quoque Synodo damnari curabat omnes Chalcedonensem Synodum amplectentes. Hinc seditio: eiecissetque Anastasium ex urbe populus: nisi se Synodum Chalcedonensem defensurum pollicitus esset. Sed sedatâ seditione Anastasius haud melior. Quapropter Vitalianus comes sese Orthodoxorum defensorem profitetur, occupatq; universâ Thraciâ, Scythiâ, Mœsiâ, terret Anastasium, ut promitteret, se Heracleæ concilium habiturum, Vitalianumq; magistrum militum crearet, eo fini, ut tantum gratiam populi iniret. Sed gratiâ populi paratâ nec sic Synodum instituit, & Vitalianum omnibus honoribus privat, ad papam literas

litteras dat significans, se Imperatorem nec admittere posse, ut quisquam sibi aliquid præcipiat. Hinc iterum seditio Constantinopoli. Bella gesit porro hic Imperator per duces, Isauricum, quod contra fratrem Zenonis feliciter finitum fuit, Persicum per Hypatium & Areobindam amissis multis militum millibus, adeo ut pecuniâ pacem redimere cogeretur. Hæc etiam imperante, Bulgari, gens hæcenus incognita, Thraciam vastantes, cum itidem aliquot millia Anastasianorum trucidassent, Getæ Macedoniam & Thessaliam diripientes pecuniâ placati & amoti sunt. Tandem fulmine ictus perit, nec quicquam ipsum jovit ædificium, quod à Protolo adversus fulminum pericula fieri curavit.

2. *Theodorici Italia Rex fortior prudentiorq., non tamen sine sevitia infamiâ decessit.* Vicit namque hic Odoacrum occidentalium imperii everforem, subiectisq; Italiæ urbibus, sapientissimè regnum Italiæ constituit, sibi Cassiodorum consiliarium assumens. Regnum firmavit, filias suas potentissimis regibus in matrimonium dando. Ipse verò Clodovei Francorum regis filiam Antecessandam uxorem duxit. Removit Herulorum principes, suisque Gothis agros eorundem distribuit, Bulgaros Pannoniam vastantes vicit, præducem tamen suum, Petzam. Regnum Gothorum in Hispaniâ occupavit, illudq; Tutoriq; homine per quindecim annos reservavit nepoti ex filia. Sub hoc rege, quia Arianus erat, nec tamè Orthodoxis infensus, Gelasius papa primatum inter episcopos sibi arrogavit, recepitque post sacra Biblia Concilium Nicenum, Constantinopolitanum contra Macedonium, Ephesinum contra Nestorium, & Chalcedonense contra Eutychem. Theodoricus autem nemini suam sectam obrusit: quin potius orthodoxum quendam amplexum religionem Arianam spe summam gratiam adipiscendi manu suâ interfecit, dicens, eum sibi fidum non futurum, qui Deo fidus non existeret. Quapropter etiam cum inter Symmachum & Laurentium certamen esset de obtinendo papatu, & inde nascerentur cædes, rapina & innumera mala, Arianus hic controversiam diremit, prohibuitque, ne impofterum propter ambitum & immoderatam pontificatus cupiditatem seditiones fierent. Et quanquam Sevatum Romanum initio humanissimè tractaret, Boëthium tamen ex consulem nimia libertate utentem in jure Senatûs & populi tenendo adversus aulicos in exilium egit, tandem eundem cum Symmacho sororo occidit. (Videtur autem commotus ad iram à Justino Arianos extinguente, servusque adeo redditus esse.) Refertque Procopius hanc causam quoque mortis Theodorico fuisse. Nam cum paulo post caput piscis esset in mensâ regis appositum, vi-

sum fuisse Theodoricum sibi videre caput Symmachi sibi minitantis ,
& inde in acutissimam incidisse febrim, ex eaq; mortuum esse.

ARTIC. XII.

De

JUSTINO.

1. Justinus natione Thrax post mortem Anastasi à pratorianis militibus electus Imperator in Orthodoxâ religione conservandâ, Arianis, Manicheisq; extripandis occupatissimus fuit, moriturusq; Justinianum ex sorore nepotem Imperatorem constituit. Nam cum Theocritus Justino pratorianorum præfecto ingentem numerasset pecuniam, quâ sibi Imperium emeret, distribuendam militibus; hi acceptâ pecuniâ nihilominus Justinum Imperatorem fecerunt. Hic creatus Imperator nihil antiquius duxit, quam ut exules Orthodoxos revocaret, & Eutychianos excommunicaret; delectis quoq; ex tabulis sacris Zenone, Anastasio & Episcopis hæreticis. Manichæos quoq; per edictum in exilium egit. Cum quoq; Arianos sedibus suis pelleret, & Theodoricus rex Italiæ pro hisce intercedens nihil obtineret: concitatus hic est, ut adigeret Pontificem Johannem ad legationem suscipiendam ad Justinum & intercessionem pro Arianis faciendam. Sed cum hic ex Italiâ rediret, Ravennæ detentus & in carcerem conjectus est, ibique mortuus; eiq; ipso Theodorico autore, successor electus Felix Beneventanus. Justinus cum egrotaret, Justinianum ex sorore nepotem socium Imperiû assumpt. paulò post mortuus, Anno scil. P. C. N. 527.

MEMBR. VII.

De

JUSTINIANO IMPERATORE.

ARTIC. I.

De

REBUS BELLICIS, QUÆ JUSTINIANI AUSPICIIIS GESTA SUNT.

1. Justinianus deperditatur ob Persas, Vandalos, ac Gothos non propriâ tamen virtute, sed ope Belisarii potissimum & Narseri ducum præstantissimorum devictos. Quod enim Persicum bellû attinet, doctû Belisarii prope Nisibin, terrente hostes ludimagistro quodam Andreâ monomachis duplici, feliciter in conspectu utriusq; exercitûs commissâ, multa millia Persarum periére, omnesq; eorû pedites projectis sentia nullo ordine capti ac interfecti sunt. In regione autê, quæ Comagene dicebatur, cum Belisarium urgrent milites, increpantes eum, quasi imbellis esset,

ac horum fortia facta impediret, ut congrederetur cum Persis; coactus est propemodum ut victus recedere, relinquens Persis cadavera spolianda. Pax hinc facta cum Cosroë Persarum rege, qui Cabadi successerat, cum quo pugnatum erat, data pecunia, sed non diuturna. Nam cum percepisset Cosroës, missum Belisarium in Italiam, ut eam Justiniano subjiceret; causas belli finxit eò promptior ad nova praelia, quò majoribus persuasionibus ad hæc suscipienda Vittige Gothorum rege illiciebatur. Irruptioni Persarum opposuit Justinianus Germanum fratris filium: sed hoc impare viribus hostium existente, Berroëa & Antiochea captæ: tantaque auri & argenti deportata est copia, ut Persarum Rex ditissimus inde evaderet. Utque à Cosroë pax impetraretur, annua pecunia ipsi promissa. Sed cum duces Justiniani denuò Cosroëm invadere niterentur, magnâ clade affecti sunt: fugati omnes citatis flagello & clamore equis ad eò cucurrerunt, ut nullus fermè ex illis equis supervixerit, sed plerique à cursu subsistentes subito exanimis conciderint. *Procop. lib. 1. & 2. de bello Pers.* Peractum est bellum Persicum, cum Persæ Phasida urbem in Laziorum regno obsidentes magnâ clade afficerentur. *Agath. lib. 3.* Cosroës enim pertusus belli ducem suum, qui ad Phasida urbem malè rem gesserat vivum excoriari iussit, & ad Justinianum Oratorem Byzantium misit, qui de pace cum ipso conveniret. Res ita transacta, ut Romani Persæq; ea tenerent, quæ in agro Lazorum belli jure cœpissent, neq; de his imposterum certaretur, nisi majus aliquod interveniret rei principium. *Agath. lib. 4. fin.* Hæc sufficiant de bello Persico. Vandalicum bellum inchoavit Justinianus, cum Cosroës succedens Cabadi initio sui regni pacem cum Justiniano faceret. Causa belli fuit quòd Gîlimer Ilderichum legitimum regem Vandalorum in custodia teneret. Missus est Belisarius cum ingenti classe. Necantur statim iussu Gîlimeris Ilderichus & ceteri ejdem sanguine juncti omnesq; his faventes. Et quanquam Gîlimeri initio res benè cederet, ad eò, ut si inisset, fuit Gîlimer hostes jam in fugam conjectos, cuncta à Justiniani partibus corruisent (quanta enim erat formido Romanorum, tanta Vandalorum multitudo). Quòd si etiam rectâ petisset Carthaginem, potuisset eam civitatem facile sibi servare, cepissetque naves hostium haud longè insequentibus: quo ipso & victoriæ & evadendi spes Justinianæ fuit ablata. Verum nihil horum egit, sed commoratus in loco, ubi pugnatum erat, inspexit fratris cadaver, in luctum ac sepulchri curam conversus. Atq; ita amisit præclare gerendi res occasionem, quam postea recuperare non potuit. *Procop. lib. 1. de bell. Vandal.* Quia dum Carthaginem, quam interea muniverat Belisarius recuperare nititur,

in foedam fugam conjicitur, ut relinqueret exercitum nihil quicquam dicens aut mandans. Postea in Papuâ monte, in quem confugerat, obsidetur per Pharam ducem, quem eò Belisarius miserat; ipsiusque omnis substantia à Bonifacio, cui custodiendâ data erat, proditur & Belisario offertur. Gilimer tandem obsidione longâ defatigatus petit à Phara unum panem, spongiam & cytharam; quo petito significavit, se nullum coctum panem habuisse ab eo tempore, quo Papuam montem ascendit; spongiam sibi propterea necessariam, ut abstergeret lachrymas; Cytharam, ut musicus cum esset bonus, præsentem calamitatem flebilibus numeris demulceret. Hæc ubi Pharas intellexit, humanam miseratus conditionem ei morem gessit, majori tamen quàm antea adhibitâ custodiâ, ne elaberetur. Quo ipso adactus sese tandem dedit. Ductus ad Belisarium Carthaginem risit, fortasse perpendens quàm ridiculæ essent actiones humanæ. Mox in triumpho Belisarii, quem Constantinopoli habuit, cum in Hippodromo constitit, ac Imperatorem in altâ sede constitutum, populumque circastantem conspexit; ac demum seipsum, in quod fatum pervenerit, considerasset; fertur nec flevisse, nec aliter conquestus, tantum illud memorasse: *Vanitas Vanitatum & omnia Vanitas; Procop. lib. 2. de bell. Vandal.* Ita feliciter peractum est bellum Vandalicum ductu Belisarii. Belli Gothici hæc fuit causa: Cum Athalaricus rex Italicæ jam pubes factus moribus depravatus & per comites suos ad temulentiam & fœminarum concubitus compulsus moreretur: Amalafuntha mater defuncti Athalarici Theodahatum regem fecit, hæc condidit, ut prius sese juramento obstringeret, regis duntaxat nomen se servaturo, administrationem imperii Amalafunthæ relicturum. Sed Theodahatus rex factus contra datam jurejurando fidem Amalafuntham in carcerem trahit, & paulò post obruncat; præterea, se invito hoc factum esse; Quapropter indignitate rei motus Justinianus bellum in Italiam præparat: Mundum ducem in Dalmatiam, & Belisarium, ut callidè prætertendo, se Carthaginem classe repetiturum, occupet Siciliam. Quæ res etiam Belisario feliciter cecit: reddita enim est Justiniano ab eo tempore Sicilia tributaria. Hac repercussus Theodahatus Imperatori universam Siciliam relicturum se promittit, missurumque singulis annis coronam 400. auri librarum, seq; potestatem occidendi nullum sacri vel senatorii ordinis sine imperatoris consensu usurpaturum, nomen imperatoris ubique prævaliturum, in acclamationibus populi; statuasque æneam Imperatoris ad dexteram, Theodahati ad levam exhibiturum. Præter hæc metuens, ne accepturus sit hæc conditiones addit alias literas, quibus offert regnum Ita-

Italiae & Gothorum imperatori, si modò certam partem terræ in pace colendam acciperet. Interea Mundus filiusq; ipsius in Dalmatiâ cadunt certantes cum ducibus Gothorum. Quibus auditis Theodahatus animi inconstans & pronus ad perfidiam (quippè quæm præfens fortuna temerè semper, ac præter decoris & officii dignitatem vel in nimiam trepidationem impellebat, vele contrariò in ineffabilem audaciam) maximè in modum elatus nullam ampliùs ferum promissarum conventarumque rationem habere voluit: Sed oratores à Justiniano misos in custodiâ detinuit. Justinianus verò cognitâ clade Mundi in Dalmatiâ comitem suistabuli Constantianum in Dalmatiâ Mundo substituit, qui Dalmatiâ Liburniâq; potitur. Belisarius autem occupat Neapolin. Theodahato homini imbelli, inque vaticinijs perscrutandis occupato, & per ignaviam suam in suspicionem venientis, quasi proditurus esset regnum Italiae Imperatori, abrogatur regnum, Vittigesq; in hujus locum sufficitur, vir non quidem ex illustri familiâ oriundus, sed qui varias res in bello hæctenus bene gesserat. Interea Romani veriti, ne eadem sibi, quæ & Neapolitanis, contingerent (strages enim ingens civium ibi erat facta, omnia direpta, matresfam. pueriq; in servitutem acti, & vix ipso Belisario deprecante dimissi) misere legatum ad Belisarium petentes, ut is Romam contenderet, polliciti una se venienti paratos esse urbem dedere. Hinc adventum ejus Gothi, qui Romæ erant, non expectantes Ravennam sese conferunt. solo Leudere relicto, qui una cum clavibus urbis Imperatori transmisus est. Belisarius postea in muniendâ & reparandâ Româ occupatus necessaria ad obsidionem tolerandam præparat. Vittiges Gothorum maximâ potentia instructus, quantâ potuit celeritate Romam progreditur, veritus ne ante ejus adventum Belisarius aufugeret, sed hic ad obsidionem sustinendam omnia parata habuit. Incidit obsidionis minus caurus conjectus est in periculum, dum inter primos militis in modum pugnavit, insidens equo subrumulo, adeoq; satis notus Gothicis, qui clamicarunt *in valam den Wasfen*. Defensus tunc dicitur unice ministrorum suorum fidelitate, qui præ latis clypeis convolantium undiq; sagittarum vim exceperant, & supervenientes magno agmine hostes umbone procul à se repulerant. Obsessa hinc Roma, in quam Belisarius cedere coactus est. Sed hic urbem non modò strenuè defendere eruptionibus crebrò factis, verum & imbelles ex urbe eicere, papam & alios viros senatorios suspectos de defectione ad hostes in Græciam deportare, & omnia ita adornare, ut non modò Romani providentiam ejus, & artem bellicam mirarentur, sed & Gothi tandem, cum urbem annum & dies novenos circumfessissent,

ultrò ab ejus obsidione recederent. *Procop. lib. 1. c. 2. de bell. Goth. Aret. de bell. Ital. lib. 1. c. 2.* Belisarius recedentes hostes infectus. capta oppida in Italiâ quamplurima. Narses quoque advenit novis instructus auxiliis. Eò tandem Gothi redacti sunt, ut Belisario Occidentis imperium offerrent: verebantur enim, ne si in Romanorum ditionem venissent, ex Italiâ exciti abire Byzantium cogerentur, ibique vitæ reliquum agere. Belisarius verò sine Imperatoris permisso susceptorum se id regnum negare, paulò post tamen simulare, se id facturum: quo ipso obtinuit, ut cum toto exercitu in urbem Ravennam reciperetur, ipsique rex Vittiges dederetur, quem honorificè custoditum servavit. *Procop. lib. 2. circ. fin.* His peractis Belisarius à Justiniano ex Italiâ revocatur pugnatum contra Persas, qui proinde Constantinopolin rediit secum ducens Vittigen regem Gothorum captivum. Denegatus autem ipsi est ab Imperatore triumphus: sed Belisarius ut homo virtuosus gloriâ rerum à se gestarum contentus fuit. Post abitum hujus ex Italiâ cæteri ad gubernationem illius provinciæ ibi relictis præfecti, & inter se pares nihil non ad privata commoda gerere, subditosque militum libidini permittere: quo ipso effectum, ut res Romanæ planè iterum conciderent. Alexander homo avarus & crudelis summæ rei à Justiniano præfectus & militum & Itatorum animos alienos reddidit. Totilas magno cum Gothorum emolumento & successu rex ab hisdem creatus. Statim enim Veronam, quam devicerant Romani contendentes de prædâ nondum partâ iterum eum aliquâ suorum clade amiserunt. Disparatæ sunt copiæ Justiniani. Capta Neapolis. Justinianus cum certior fieret, duces suos illa ipsa, quæ à Belisario partâ erant custodire non posse, Belisarium rursus ad curam Italici belli delegit, non obstante; quòd bellum Medorum nondum finitum esset. Sed adventus hujus nihil confidentiæ fractis Itatorum animis addidit, metum potius auxit: utpote cum nullis copiis instructus adventaret, comitatus tantum tyronum quatuor millibus. Itaq; concionantem Ravennæ, causasq; adventus sui docentem, cohortantem denique ad capeffendum bellum nec opidani nec milites læto animo audiverunt, neque lætitiæ aut spei bonæ signum ullum ediderunt. Denique Belisarium ipsum, quòd in Italiam venisset, statim pœnitere cœpit. Totilas Romam obsedit, & quamvis Belisarius omnibus modis suppetias ferre niteretur, nihil tamen profecit: prodita urbs Totilæ. interfecti cives sine ullo delectu, bona eorum in prædam militibus concessit. Posthæc cum legatos misisset ad Justinianum, quorum in numero etiam erat papa Pelagius, nunciantes, si Imperator ipsum & Góthos amicos habere velit, se urbem Romanam servat.

servaturum, & in cunctis expeditionibus permagna ac fidelia auxilia præstiturum; nil autem responsi acceptaret præter hoc; Belisarium esse in Italiâ, in cujus potestatem & arbitrium res Italiæ commisisset: Totilas. irâ accensus moenia Romæ pluribus locis ad solum evertit, capitulum totamque penè urbem incendio vastavit; & inter hæc incendia multitudinem urbanam cum conjugibus & liberis sedibus patriis eduxit, ne deplorandi quidem misérias suas libertatem haberent. Egressus deinde Româ cum toto exercitu eam desolatam penitus ac vacuum reliquit, ut neque vir quisquam, nec femina in illâ remaneret. *Aretinus lib. 3. in fin. de Reb. in Ital. adv. Goth. gestis.* Procopius autem *lib. 3. de bell. Goth.* rem ita narrat: Totilam habuisse quidem in animo, Romam ad solum prostrernere & in ovium pascua idoneam reddere; literis Belisarii autem effectum, ut mutaret animum: usum enim hunc esse tali dilemmate: aut hoc bello victor existeres, aut, si fortuna ita dederit, nos superabis: si viceris, tuam non alterius urbem te delevisse dolebis: si victus eris, Româ servatâ tibi apud victorem gratiâ conciliabitur, eâ extinctâ ad clementiam consequendam nullus patebit aditus: sed omnes pro tam egregiâ urbe deletâ dignas te luisse pœnas dicent. Has literas Totilam sæpius perlegisse & ut bene monentes magnificuisse, urbemque integrâ servasse, deq; ejus in hanc voluntate certiores Belisarium fecisse. Postquam Totilas, distributis per varia loca civibus Romanis, dirutâque tertiâ parte murorum, Romam deseruerat: Belisarius eam rursus occupat, reparatis qualitercunque ob defectum cæmentorum muris, fossâque circa muros profundiori redditâ, Romani, circumjecta incolentes patriæ loca in patriam reduces coacti, desiderio partim Romam rursus habitandi, partim rerum necessariarum inopiâ. Hinc Totilas urbem iterum obsidet: sed ob clades illatas obsidionem solvere tenetur increpatus à militibus, quòd urbem non planè delevisset, quùm eam in manu sua haberet. Posthæc Belisarius nulla referens belli decora Byzantium redit ex ocio vivens & in deliciis, affluentibus opibus agens, contentus rebus antehac feliciter gestis. Imperator rogatus à præfule urbis Romæ aliisque primoribus Italiæ, ut omnibus adhibitis viribus Italianam in suam redigeret potestatem, respondit. Italianam sibi curæ fore. Sed Totilas copias universas Romam ducens eam circumvallando obsidet, cives fame maceratos in deditionem accipit; urbem ipsam restituit; jubens sarciri omnia, quæ vel igni absumpta essent vel per se demolita, revocans quoque patricios in urbem, quos ipse emiserat. Tandem Justinianus Narsetem eunuchum exercitu & pecuniâ instructum in Italianam contra Gothos mittit. Superantur quos Totila miserat

rat in Græciam depopulatum à Joanne bello navali: ejiciuntur ex Sicilia Gothi ab Artabane, devictus à Narsete ipse Totilas, aded, ut cum quinque militibus ipse aufugeret, & in fugâ vulneratus periret. Roma à Narsete recipitur, clavesque urbis tertio ad Imperatorem mittuntur. Narsetes hic victo quoque Teia Gothorum rege, quem Totilas substituerant, bellum Gothicum tandem conficit. Professorem Gothi se victos, postulant, ut sibi liceat ex Italiâ abire & sua secum auferre: & ita concesso abitu Gothi Italiam relinquunt. *Procop. lib. 3. de bell. Goth.* Ex his narratis patet, Justinianum si ducum virtuosissimorum & felicissimorum acta imperatoribus regibusque adscribentia sunt, fuisse insignem imperatorem, statem scilicet, qualem post Constantini tempora Oriens non vidit: Libyam namque capto Gilitimere, Italiamque depulsis Gothis recuperavit, Persarum regem defatigatum bello adegit ad pacem faciendam. Sed si dicendum quod res est; magnam hæc laudem tribuere Justiniano nequeunt: contingere enim quod fortuna ipsi dederit, honos duces Belisarium & Narsetem: Si Romani tot habuissent Belisarios, quos Caligulas, Neronés, Arcadios, Honoriosque, immobile semper stetit imperium. Quid mirum si principi desidi & superbo obveniat Belisarius, ejus principatum augeri & amplificari? Præterquam enim quod pulchritudo & magnitudo corporis eum honestabat: humilem præterea se benignumque atque obvis quibusque perfacilem aded se exhibuit, ut infimæ fortis viro persimilis videretur. Militibus qui bello casum aliquem adversum pertulissent, pro acceptis vulneribus pecuniam non modicam donando, indignationem ac simul mœstitiam sæpè permulcebat; ei verò, qui in acie res bene gesserat, ornamenta in premium dabat. Nullam præterea agricolas permittebat vim pati; sed hoc potius agebat, ut ex militibus discescerent. Ex temperantiâ quoque laudem meruit; quia præter denuptam sibi uxorem noverat nullam: cumque multas ex Vandalis Gothisque formâ egregiâ fœminas cepisset; earum nullam vel in ejus conspectum venire passus est. In ipso discrimine animi & magnitudinem & sagacitatem ostentabat, dubiisque in rebus, quia mellus aut salutaris, promptè inveniebat. festinare præterea & cunctari, prout res deposcebat, in rebus trepidis bene sperare, nec terrore aliquo capi, non prosperis insolentem se gerere, nec vitam in deliciis agere, nec quisquam hominum fuit, qui temulentiam eum unquam viderit. Adiones ipsius perpetua quædam comitata est felicitas. Quapropter Belisario in senectutem vergente; omnis quoque contrahit disciplina militaris: & nisi taciturnus senex induisset denuò arma & quæcumque obvia vastantes Hunnos depulisset: nemo fuisse ducum his resistere ausus. *Procop. lib. 3. de bell. Goth. add Agathias lib. 5.*

ARTIC. II.

DE

IIS, QUÆ JUSTINIANUS CIRCA LEGES
PRÆSTITIT.

1. *Duo potissimum sunt, quibus Justinianus princeps amplissimum imperium gubernans inclarescere studuit, arma scil. & leges.* Ita namq; ait *proam. Instit. pr.* Imperatoriam Majestatem non solum armis decoraram; sed & legibus armatam esse oportet; ut utrumq; tempus, & bellorum & pacis, rectè possit gubernari: & princeps Romanus non solum in hostilibus præliis victor existat; sed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat; & fiat tam Juris religiosissimus, quam victis hostibus triumphator magnificus. Et in *Constit. De Justiniano Codice confirm. pr.* ita discribit: Summa Reipubl. tuitio de stirpe duarum rerum, armorum scil. atque legum veniens, vimque suam exinde muniens, felix Romanorum genus omnibus anteponi nationibus omnibusq; gentibus dominari tam præteritis effecit temporibus, quam Deo propitio in æternum efficiet. Istorum etenim alterum alterius auxilio semper eguit: & tam militaris res legibus in tuto collocata est, quam ipsæ leges armorum præsidio servatæ sunt. De necessitate legum discribit in hunc modum *l. 1. §. 1. C. de Vet. Jur. enucl.* Cum itaque, inquit, nihil tam studiosum in omnibus rebus invenitur, quam legum auctoritas, quæ & divinas & humanas res benè disponit, & omnem iniquitatem expellit, &c. Scil. ex suprâ dictis de Ratione statûs constat, principem etiam absolute imperium sibi consulere latissimis legibus. Nam licet ipse has ferat, adeoq; ipsius voluntas lex sit: (quod quidem ita obtinebat, & in Imperatoribus Romanis, præterdentibus, lege regiâ omne jus omnemq; potestatem populi Romani in Imperatoriam potestatem translatam esse *lib. 1. C. de vet. Jur. enucl. §. se det. 3. j. de Jur. nat. gent. & civ. l. 1. pr. ff. de Constit. princ.*) decipiuntur tamen subditi quodammodo concipientes se legibus regi: ut ita minuatur odium & invidia erga imperantem. In latissimis verò imperiis regimen vix aliâ ratione, quam per leges subsistere potest: quomodo enim voluntas imperatoris innotescet, nisi promulgata fuerit? Judicium quin etiam & præsidium gratiâ, qui per provincias imperant, certæ debent condi leges, secundum quas Judicia exercent: ne pro libero arbitrio pronunciantes homines afficiant injuriâ.

2. *Postquam ergo se bellis satis inclarnis se existimavit Imperator, legum studio æternam sibi famam parare nisus est, arreptâ occasione leges confusus in ordinem redigendi.* Nam quod Tiberius callidè excusans, si ipse non interfuisset præliis, se per Reipubl. negotia interesse rebus

gerendis non potuisse, adfuisse tamen militantibus suis consiliis: id sine rubore postea fecerunt imperatores ignavi sibi adscribentes, quod forte fortunâ feliciter vel per strenuos duces præclare gestum erat. Hæc pax Justinianus de suis bellicis laboribus gloriatur: quando ait *proem. Inst. §. 1.* Et bellicos quidem sudores nostros (quis ex hæc verbis aliam hauriret sensum quam ipsum Justinianum singulis præliis interfuisse?) barbaricæ gentes sub juga nostra redactæ cognoscunt, & tam Africa quam aliæ innumeratæ provinciæ post tanta temporum spacia (Fuerat enim longo tempore Africa sub potestate Vandalorum, Italia sub Gothorum, cum ipse has recuperaret, ut ex præced. constat) nostris victoriis à cœlesti Numine præstitis, iterum ditioni Romanæ, nostræque additæ Imperio, protestantur. add. *Constit. Dedit. pr. & l. tanta 2. pr. & §. 23. C. de vet. Jur. enucl.* Quid autem ad negotia bellica propriè contulerit, ob quod ipse gloriari possit (neque enim diffiteri possumus virtuti & felicitati Belisarii quæ cum hoste gesta sunt adscribenda esse) videtur exprimere *Constit. de Justin. Cod. confirm. pr.* quando ait: militaria quidem agmina multiplicibus & omnem providentiam continentibus modis correximus: & tam veteribus ad meliorem statum brevi tempore ductis, quam novis non solum exquisitis, sed etiam recta dispositione nostri numinis sine novis expensis publicis constitutis, primò servando posita, deinde nova ponendo firmissima subjectis effecimus. In hac tamen curâ nec perstitisse eum testatur Agathias *lib. 5.* quando ait, desidiâ Justiniani omnem artem belligerandi neglectam esse, ita ut milites ad aliam vitam ob carentiam alimentorum transferint; insumptaque postea esse stipendia militaria in scorta, aurigas & homines effæminatos ac deliciis deditos, civilesque in seditiones intentos & corporum curam, contentiosos, furentes, audaces, & in alia nullius momenti. Sed cum his modis Justinianus suo nomini (vel, ut ipse de se loquitur, numini suo) satis se consuluisse pro æternâ gloriâ parandâ existimaret; parem famam legum curâ sibi acquirere unâ aggressus est, sumptâ inde occasione, quod quæ à conditâ urbe legum vim consecuta erant (quæ infinita propemodum fuisse per suas causas ex Tacito superius cognovimus) nullo ordine gauderent, vel ut ipse loquitur *l. 1. §. 1. C. de vet. Jur. enucl.* cum reperiret omnem legum tramitem, qui ab urbe conditâ & Romuleis descendit temporibus, ita esse confusum, ut in infinitum tenderetur & nullius humanæ naturæ capacitate concluderetur.

3. *Scopus Imperatoris in legibus conscribendis hic fuit, ut omnia Jura Romana que unquam prodierunt, utilitatem in foro habentia colligerentur, & quidem ita; ne idem aliquoties repeteretur, neve contraria &*

*discrepantia insererentur. Qui tamen eo modo, quo compilatores rem tractare aggressi sunt, obtineri haud potuit. Unde scientia Justii ex his legibus plane incerta gignitur. Et quidem hunc fuisse scopum non uno loco satis aperte proficitur Justinianus d. l. l. §. 1. & 4. C. de vet. Jur. enucl. apertissime autem de codice §. 8. & 9. d. l. quando ait: Nulla itaque in omnibus praedicti Codicis membris ἀρτιωπία aliquem sibi locum vindicet: sed sit una concordia, una consequentia, adversario nullo constituto; sed & similitudinem (identitatem) ab hujusmodi contuminatione volumus exulare &c. add. l. tanta 2. pr. §. 1. C. cod. Constit. Dedit. pr. Const. de nov. C. sac. §. 3. Const. de Just. C. confirm. §. 1. Quin voluit etiam Imperator, ut nec leges diversorum voluminum Codicis nim. & Digestorum pugnarent. d. const. §. 3. fin. Sed dico Imperatorem per suos compilatores, quos adhibuit, suum finem obtinere non potuisse. Nam ordo titulorum in Codice & Digestis cuilibet scientiarum perito indicat, compilatores nullam scientiam instructos consulam singularum materiarum cognitionem habuisse: unde & leges sine ratione ordinis singulis titulis inseripserunt. Quicquid ordinis inest titulis à variis materiarum accidentibus petatum est. Ubi autem nulla est accurata scientia, ibi contingere nequit, ut non interdum aliquid repugnans dicatur; si non explicitè, implicitè tamen; idq; eò magis hoc in opere contigit, quod non modò ex ipsis constitutionibus, legibus, Sctis, Edictis, sed etiam interpretationibus collectum est, adeò, ut nonnunquam verbis Edictorum omisiss ipsas tantum interpretationes collegerint. Et ut reddatur manifestum, quo cum errorum periculo hic labor Justiniani conjunctus sit: repetendum, quod *part. 1. de Jure & legibus ex græcâ philosophiâ discernimus; nim. Jura debere ferri de iis, quæ ut plurimum contingunt, non de iis, quæ raro: id quod ex Theophrasto quoque docent Pomponius, Celsus & Paulus l. jura 3. & seqq. ff. de LL. Pro nostro instituto sufficiet perpendere l. 3. & l. 6. quarum verba hæc sunt: Jura constitui oportet, ut dixit Theophrastus in his, quæ ἐπι τὸ πλείον i. e. ut plurimum accidunt, non quæ ἐκ παραλίγῃ i. e. ex inopinato. τὸ γὰρ ἀπαξ ἢ δις i. e. quod enim semel aut bis existit παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται, i. e. prætereunt LLatores. At hoc ipsum in volumine legum Justinianarum non observatum est. Digesta etenim ex variis interpretibus Juris, Codex ex variis non modò constitutionibus sed & rescriptis principum collectus est. At quæ in interpretibus Juris habentur pleraque talia sunt, quæ concerunt id quod raro contingit, & ab eo, quod ut plurimum obtinet, abit: horum namque gratiâ interpretationes Juris fiunt. Rescripta verò principum, quando consulenti-**

bus responderunt, plerumque etiam de talibus fuerunt. Unde apparet, cum horum nulla facta sit à compileribus distinctio, ea, quæ ut plurimum & ea quæ rarò contingunt, temerè mixta esse. Ex quâ re varios nasci errores, adeò, ut tandem quælibet opinio ex LL. defendi queat: obscurum non est. Contingit namq; studiosos Juris concipere, quod rarò ita se habet plerumq; esse, & quod plerumq; rarò. Quia verò ex scriptis nostrorum commentatorum satis constat, eos velut græcæ philosophiæ ignaros mentem horum verborum non satis adsecutos esse; in memoriâ revocatis, quæ supra *part. i.* tradita sunt, exemplo uno vel altero rem declarabimus. Dicitur autem est, *loc.* leges nihil aliud esse quàm orationes quibus entia Justa dicuntur; hæc autem non esse necessaria sed contingentia: legislatorem verò proponere tales orationes, quæ entia necessaria dicant. v.g. ep̄s justum est *depositarium reddens depositum*; est autem & quandoq; *depositarium non reddens depositum*. Unde sequitur: legislatorem posse dicere, *depositarium esse obligatum ad reddendum depositum & depositarium non esse obligatum ad reddendum depositum*: sed hoc non inserit legibus, verùm illud; quia *depositarium non reddens depositum* est quidem ens Justum sed rarò & *ὄκ παραλόγως*, quando scilicet contingit præter expectationem, deponentem deportari vel fieri furiosum. Hæc ergò propositio, quæ dicit ens contingens ut plurimum, nim. *depositarium debere restituere depositum*, pro lege habenda & præcipienda: & si quid *ὄκ παραλόγως* contingat quod faciat, rem aliter se habere, id interpretibus moderandum relinquere conveniens est. Nam inserere legibus quæ *ὄκ παραλόγως* sunt, est res infiniti laboris; quia quæ ita sunt infinita existunt, nec intellectu percurri possunt. Esto aliud exemplum. *Proprietarium exigens ab usufructuario cautionem fructuariam*, est ens justum: est autem idem ens quandoq; in numero injustorum, ponas, ab eo herede usufructum relictum esse, cujus coheres jussus est loco legatarii cavere leges autem non debent esse orationes entia injusta dicentes. Quid ergò faciendum? negligendum quod *ὄκ παραλόγως* est, nim. proprietarium non habere facultatem exigendi cautionem à fructuario; & ponenda lex *usufructuariam teneri proprietario ad præstandam cautionem*. Nam si quod contingat præter spem & ex accidenti, quod faciat rem aliter se habere, hoc interpretibus legum diligenter scrutandum est. Quid ergò fuisset agendum Justiniano vel potius Tertulliano, cujus consilio usus est in legibus emendandis, quò mererentur æternam aliquam observantiam? Debuisset Tribonianus ab invicem separare contingentia ut plurimum à contingentibus rarò & *ὄκ παραλόγως*. Quid verò fecit? Edicta, in quæ commentati sunt Jcti;

maximam partem omisit, & contra annotavit interpretationes] Cro-
 rum continententes id quod *ἐκ παραλόγου* & quo abitur ab eo quod ut
 plurimum est, & SCtis, Edictis &c. comprehenditur. Quapropter
 contingit si accidens, ob quod abitur ab eo, quod ut plurimum est,
 non sit satis exprestum *ἀδινομίας* inextricabiles oriri; nisi concedere
 velis Ddribus, ut fingant casus & varia accidentia, in quibus dicant, le-
 gem, quæ cum alterâ pugnare videtur, fundatam esse. Hoc autem
 concessio, leges nihil firmi habent, sed possunt trahi in omnes partes:
 alleganti enim legem, semper licet objicere, fundatam illam esse in tali
 vel tali accidenti, valere tali vel tali casu; fierique tandem ridiculas &
 ineptas. Id quod & circa leges Justinianas contigit: utpotè cum tot
 natae sint Ddrum opiniones, quæ nullâ theoriam conciliari possunt. Quâ
 de causâ quid legitimum sit hodiè magis ex eo, quod in foro obtinet,
 quàm ex subtiliori legum inspectione & resolutione addisci solet. Bo-
 ne Deus, quantum est in rebus inane! Dum hæc scribo, in memoriam
 mihi revoco virum, qui ob studium juris magnificabat eo tempore,
 cum ut novus Justinianus cœperam interesse disputationibus publi-
 cis; hic solebat interdum horis matutinis aliam quàm pomeridianis
 defendere sententiam, & eo ipso magnam aliquam existimationem pa-
 rabat. Sed quid facilius est, quàm legibus quod ut plurimum est cum
 eo quod *ἐκ παραλόγου*, miscentibus, id perficere. Quid verò aliud
 inde oritur, quàm sententiarum confusio: ut nihil certi ex legibus pro-
 fiteri possis: nisi tu ipse ista separaveris & novum quasi corpus legum
 confeceris. Hoc pacto potuit Tribonianus facile afferere nihil con-
 trarium legibus collectis inesse, si modò modi conciliandi fingantur,
 petiti scilicet ab accidentibus & casibus facientibus. ut ab eo, quod regulare
 est, abeat. r. Contrarium, inquit Imperator, *l. tanta 2. C. de vet. Jur. e-
 nucl.* in o Codice positum nullum sibi locum vindicabit, nec inve-
 niatur, si quis subtili animo diversitatis rationes excutiat: sed est ali-
 quo modo inventum, vel occultè positum, quod dissonantiae que-
 relam dissolvit, & aliam naturam inducit discordiæ fines effugientem.
 & *l. 15. Constit. De die.* ita ait: Contrariam autem aliis legibus legem
 ex his, quæ in hoc volumine positæ sunt, non faciliè quis repererit, si
 modò ad omnes contrarietatis fines animum intendere festinet. Sed
 inest aliquid diversum, quod adsumptum alterius generis fortè hanc
 & illam legis positionem apparere faciet. Quid hoc aliud est, quàm
 concedere, ut fingantur casus, ad quos respexisse dicatur legislator
 in hac vel illâ lege, ne eadem cum aliâ quadam pugnet? Esto lex: *De-
 positum reddendum est*; & alia: *Depositem non est reddendum*; dico hanc
 illi non esse contrariam: loquitur enim hæc de illo casu, quando de-

ponens est deportatus. Hoc pacto fateor, nullam unquam datum iri contrarietatem, quicquid tandem legibus positum sit. At si leges debent comprehendere id, quod ut plurimum ita est; necesse est alterutram istarum legum esse falsam, & manifestam reperiri *ἀντινομίας*; neque enim utraque potest dicere quod contingit ut plurimum; sed altera continebit quod rarò: sed quæ rarò ita se habent & *ἐκ παραλόγου* negligenda Legislatori sunt, ex mente Theophrasti, quam ipse Imperator cit. LL. approbavit. Tantum autem abest, ut ista observarint compilatores, ut potius ex illis etiam J Cris, qui voluerunt videri docendo, quod *ἐκ παραλόγου* & à communibus alienum adeoq; singulare tradant, plurima sumpserint. Quid enim Paulus aliud agit communi sententiæ toties quoties contradicendo, quam ut singulare aliquid dicat, fundamentis petitis ab accidentibus, quæ præter opinionem rebus contingunt & non frequenter. His consiliis Tribonianus tam audacter asseruit nullam visum iri contrarietatem in toto Codice seu Corpore Juris universi in similibus autem sibi quasi diffidit. *cit. l. tanta §. 15.* Cum tamen facilius sit evitare, ne idem sæpius dicatur, quam ne nihil dicatur repugnans. Verùm hæc omnia clariora evadent, si Jus privatum contemplati fuerimus. Dicitur enim tunc laicis de Ratione interpretandi, & quomodo imbecillitatibus legum sit occurrendum.

4. *Negotium redigendi leges omnes Romanas in consonantiam Triboniano potissimum commisit Imperator, addendo facultatem, ut posset Constitutionibus Imperatoriis, ex quibus Codex, & interpretum sententiis, ex quibus Digesta composita sunt, aliquid adicere, minuere, circa hæc etiam aliquid mutare, ubi putaverit, necessitatem id exigere. Quo ipso ingens iterum nata est confusio.* Nam ait Imperator *Constit. de nov. C. faciendo. §. 2.* se permisisse (refecatis tam supervacuis, quantum ad legum soliditatem pertinet, præfationibus, quam similibus & contrariis, præterquam si juris aliâ divisione adjuventur, illis etiam quæ in defuetudinem venerunt) certas & brevi sermone conscriptas ex tribus Codicibus &c. leges componere, & congruis titulis subdere; adicere item & detrahere, imò mutare verba earum, ubi hoc rei commoditas exigeret; colligere etiam in unam sanctionem quæ variis constitutionibus dispersa sunt, & sensum earum clariorem efficere. & *l. 1. §. sed in hoc 7. C. de vet. Jur. enucl.* permittit compilatoribus, si quid in veteribus libris, ex quibus Digesta collecta sunt, invenerint non bene positum, vel minus perfectum, supervacua longitudine semotâ, & quod imperfectum est replere, non rectè scripta reformare, & ordini moderato tradere, ut hoc videatur esse verum & quasi ab initio scriptum.

ptum, aded ut nemo ex collatione veterum scripturarum hoc vitiosum asserere audeat. & l. tanta. 2. §. 10. eod. tit. *Constit. dedit.* §. 10. ait Imperator: se tantam antiquitati tribuere reverentiam, ut nomina prudentium patiat Digestis inferi; si quid tamen in legibus eorum, vel supervacaneum, vel imperfectum, vel minus idoneum visum fuerit, id adjectionem vel deminutionem necessariam accipere & rectissimis regulis tradi debere. Quamvis verò Justinianus Tribonianum ipsiusq; auxiliarios ob singularem dexteritatem & experientiam rerum magnificiat, §. 9. *Constit. Dedit.* non desunt tamen qui in illius dexteritate haud pauca desiderent. Sic enim de eò sentit Procopius *lib. 1. de bell. Pers.* Tribonianus vir moribus & disciplinâ omnium artium nemini secundus, justum sectabatur lucrum, singulis diebus leges aliquas aut antiquabat, aut condebat, ut ex usu esse videbat. Quapropter etiam motâ seditione populus eum ad necem quæsit. Et non multò post de eodem ita diserit: Tribonianus vir, qui nihil à quocquam ingratum est passus, quum naturâ mitis & humanus esset, quibus moribus simul & doctrinâ singulari unicum avaritiæ morbum obscurabat. Quod si hæc ita se habent, verisimile est multa bene à veteribus prodita per avaritiam Triboniani immutata esse; adeoque confusionem Juris haud levem ex ipsius labore natam esse. Verùm hæc levia sunt, & in singularibus posita, circa quæ plurima disputare vulgo eruditorum & quibus tempus vacat singularibus inhærere relinquimus. Nos ex universalibus magis procedentes hoc monemus: ejusmodi laborem vix sine confusione esse posse. Nam ubi proceditur ex diversis principiis, & miscentur quæ ex iis deducta sunt, confusionem nasci necesse est: Atqui ex aliis veteres Jcti proceslere principiis cum de Jure responderent in liberâ Republicâ; ex aliis qui commentabantur in Edictum perpetuum circa tempora Alexandri Severi; ex aliis Tribonianus & ejus auxiliarii: diversa namque planè fuit Ratio statûs, quam in condendo Jure observarunt. Ergò his mixtis confusionem nasci necesse est. Sed dicas, propterea reformata fuisse Jctorum veterum scripta, ut quæ ex aliis principiis & præsentis statui non congruentibus provenirent tollerentur. Respondeo, id in tantâ rerum copiâ in hominibus destitutis scientiâ accuratè perfici non posse. Quin subtilius rimanti & ponderanti leges in magno illo Codice, quem Corpus Juris vocant, statim talia multa occurrunt, jam etiam multis Jctis notata.

5. *Initium laboris factum est à Codice nomen Justiniani præ se ferente conficiendo.* Nam l. 1. §. 11. C. de Vet. Jur. encl. dicit Imperator, prius studium sibi fuisse à sacratissimis retrò principibus, initium su-

mere & eorum constitutiones emendare, ac vix dilucidè tradere. add. *lib. 2. §. 1. eod. & §. 1. Constit. Dedit.* Collectus autem est Codex Justinianus ex Constitutionibus quæ habebantur in tribus Codicibus Gregoriano, Hermogeniano & Theodosiano, (qui ultimus nomen accepit à Theodosio Jun. de quo superius narravimus, quòd Codicem legum confici curaverit) & aliis Novellis partim ipsius Theodosii partim aliorum principum post ipsum, *Constit. de nov. C. fac. pr.* Finis & intentio Imperatoris hæc fuit; ut caligò veterum Constitutionum penitus extirparetur, & omnia in debitam brevitatem redigerentur. *Const. de Justin. C. confirm. §. 1. & essent leges certæ & indubitatæ in unum Codicem collectæ, ex quo sub nomine Justiniani litium decisiones in judiciis fierent. pr. eod.* Quem finem ut obtineret, iussit compilatores supervacuas præfationes, quæq; in desuetudinem abierunt omittere & componere leges certas & breves, certisq; titulis subdere, ordine Imperatorum, prout vixerunt observato. *Const. de nov. C. fac. §. 2.* Publicatus est hic Codex Anno P. C. N. 529.

6. *Post absolutum Codicem curavit Imperator fieri Digesta seu Pandectas opus quinquaginta librorum ex interpretibus Juris Romani & omnì vetustate collectum, parùm feliciter Reipublica literaria cedens.* Nam Justinianus ingenii Tribonianæi documento ex Codicis ordinatione accepto, tendere ad Juris plenissimam perfectionem nilus, omnem Romanam sanctionem colligi & emendari & quamplurimorum auctorum volumina uni Codici inditâ ostendi voluit, opus quod hæcenus nemo sperare vel optare ausus erat *lib. 1. §. 2. & 3. C. de vet. Jur. etncl. Const. Dedit. pr.* Duo milia enim fermè librorum & plusquam tricies centena millia seu trecentæ myriades versuum à veteribus effusa deprehensa sunt, quæ necesse erat legere & perscrutari, & ex his quod optimum esset eligere. *l. tanta 2. §. 4. C. eod. Constit. Dedit. §. 1.* Et sanè elegantissimum opus perfectissimumque ex tot voluminibus confici potuisset, si laborem hunc nactus fuisset scientiarum tractandarum peritus. Nam quid facilius est modum sciendì cognitum habentibus, quàm oblatâ à multis seculis experienciâ, rerum causas tradere. Si enim de τὸ ὄν constar, τὸ δὲ ἴδι non potest facilè latere, inquit Aristoteles *lib. 1. Ethic.* Nullâ autem in Republ. tot celebres versati sunt sc̄ti ac in Romanâ. Testatur hoc ipsum catalogus qui habetur *l. 2. §. 35. & seqq. de Orig. Jur.* Compilatores autem omnis artificii, quod ad scientiam conficiendam requiritur, rudes fuisse vel divisio Digestorum in septem partes satis declarat. Traditur *Constit. Dedit. §. 1.* Opus in septem partes divisum esse, respectu habito ad numerorum naturam: dicitur namque numerus septenarius sacer à philo-

philosophis scientiam musicam excolentibus, At quid hoc ad scientiam aliquam tractandam? Scientiam tradere volentem decet naturam ipsam inspicere verum & ex hac partitionem facere, Sed hæc levia sunt: vñ fortasse partes pro memoria tantum sint factæ. Hoc dolendum, nihil obmodi toti operi iheres: sed omnia existere confusa. Et quamvis non desiat JGi., quæ rationes connexionis traderint titulorum: nihil tamen id ad tem facit. Nam eo pacto maxime confusorum ratio ordinis reddi poterit. Quid magis ridiculum esse potest ratione quæ redditur, quare titulus de nautis, cauponis &c. subiectus sit titulo de Receptis arbitris? aut, quod titulus de his qui not. infam. adiectus sit titulo de procuratoribus. Lubet singulas partes, prout in Constit. *Tanta & Dedit.* enarrantur percurrere: Prima pars velut præter dicta continetur quatuor primis libris: in quibus agitur potissimum de iis, quæ circa initia Judiciorum notanda videbantur. Secunda pars inscribitur de Judiciis, constans libris septem tractantibus de Actionibus Realibus & mixtis, quibus nonnulla inserta sunt et non spectantis, ut Actio ex L. Aquila, de servo corrupto &c. Tertia pars, de Rebus dicta, constat octo libris, in quibus agitur de Actionibus personalibus ex contractibus, vel quasi potissimum, sine ordine, cum facillime negotio ordo à contractibus vel quasi peti potuisset. Quarta pars, velut umbilicus, scilicet octo libros suscipit, tractatque de hypothecis, adilitiis edictis, evictionibus, probationibus, matrimoniis, tutelis. Quæ ratio hinc connectendi? Si sanæ mentis es, nec nimius Tribonianus amor aut libido quidvis defendendi te obsedit, cogeres fateri nihil subesse rationis, quare hoc ordine materiz istæ in partem quartam coniectæ sint. De evictionibus & adilitiis edictis redditur ratio §. 5. *Constit. Dedit.* quod dux istæ materiz sint pedisequæ materiz de Empt. venditionibus; in veteri Juris ordinatione autem ab hac nimium devagatæ sint: (decet autem bonas pedisequas suam dominam in conspectu habere). Quinta pars comprehendit materiam de testamentis, legatis, fideicommissis novem libris. Scilicet, quia jam initio partis tertiæ actum erat de Hereditatis petitione & querelâ inofficiosi testamenti, ulterius tractatus de testamentis differri non poterat. Sexta pars octo libris conclusa persequitur materiam de possessionibus potissimum. Quæ hac in parte sit materiarum confusio, exinde addisci potest, quod initium comprehendat materiam de bonorum possessionibus, medium de manumissionibus servorum, de donationibus, de acquirendo rerum dominio; finis exhibeat doctrinam de Obligationibus & actionibus. Septima pars comprehendit reliqua ad finem. Hæc est materiarum se-

des, hic ordo satis indicans, nihil scientiæ compilatores habuisse. Partem autem curamus, multos reperiri qui rationem connexionis singulorum titulorum tradiderunt. Et ego quoque meis auditoribus solo in tabulis connexionem exhibere, ut eò melius materias memoriz insigere possint. At hoc nihil facit pro methodo obtinendâ, quam jubet scientia observare. Misceas tu omnes colores & confundas, semper aliquam rationem ordinis fingam. Ponas nigrum primo, album ultimo loco, dicam id fieri propterea, quia sunt colores contrarii & ob id quàm maximè ab invicem removendi: conjungas eosdem colores, dicam id fieri propterea, quia opposita juxta se posita magis succescunt. Interjicias inter album & nigrum rubrum, dico id factum ob id, quòd opposita juxta se ponenda fuerant, nec tamen nimis statim ad opposita saltus faciendus; in hunc finem rubrum interjectum esse. Sed ne hocce dilectus mihi invidiam odiumque conciliem, lectorem ad Bachovii scripta remitto, ante me nasci nomen à Tribonianis asseclis adepti, quem privare acquisitis nolo. Fateor tamen ingenè, me non semel optasse, Tribonianum nunquam vixisse, nos verò illa vetera Jctorum volumina adhuc integra habere. Merita enim loco integrorum fragmenta habemus, supplenda sunt edita, ad quæ Jcti commentari sunt, fingendi casus de quibus locuti sunt, & quidem maximo cum labore, si velis aliquem eruere sensum; id quòd mihi jam quaritam singulas leges evolventi multos extorsit sudores. Ceterum voluit hos libros Digesta seu Pandectas appellari (unde & signo π quòd in ff. corruptum videtur, citari solent) ut ipse indicat *Constit. Dedit. §. 1.* propterea, quòd legum habeant receptiones & decisiones, quòdque omne in unum congregatum receperint, non tamen ultra quindecim versuum myriades comprehendant. Confirmata sunt Digesta Lampadio & Oreste CSS. Anno P.C.N. 330. promulgata Justiniano tertium Cos. anno P.C.N. 533.

7. *Præter hæc jus sit quoque Imperator conscri Institutiones, quæ sunt elementa totius Jurisprudentiæ.* Nam cum perpexisset Imperator, quòd ad portandam tantæ sapientiæ molem idonei homines non essent, nisi preparati radi quâdam & generali compendiariâque cognitione: jus sit quoque Institutiones componi ex omnibus antiquorum Institutionibus & cum primis Caji: ut essent quasi quædam legum inonabula, & levi quâdam ac simplici viâ primò tradant Jura, ne si infirmus tyronum animus statim initio multitudine ac varietate legum oneretur, cum diffidentiâ quâdam studium hoc accedat. *Constit. tanta & Dedit. §. 11. proem. Inst. & §. 2. de Just. & Jur. cod.* Quatuor sunt libri Institutionum seu Elementorum Juris: quia scilicet sunt quatuor elementa.

menta, ex quibus cuncta hæc inferiora composita sunt. Continens tamen, quod sateri cogimur, materias meliori ordine quam in ff. & C. dispositas. Sunt Institutiones confirmatae post Digesta Justiniano III. COS. Anno P. C. N. 533. Sed eodem anno, & quidem ante Digesta promulgatae, nimirum Institutiones mense Novembri, Digesta mense Decembri.

8. *Credidisses perfecta esse omnia; sed ecce nova emerferunt causa, suadentes emendationem Codicis: unde natus postea novus Codex repetita prælectionis distans, quo hodie in foro utimur & in scholis non sine confusione & difficultate interpretandi.* Nam post Codicem priorem decisiones quinquaginta & constitutiones factæ sunt, quibus maximus legum antiquarum in Digestis & Cod. comprehensarum articulus emendatus & coarctatus est, omneque Jus antiquum, supervacaneâ prolixitate liberum atque enucleatum redditum est. *Conff. de emend. Cod. §. l. §. 2.* Hæc ne extra Codicem vagarentur competentibus titulis in novo Codice sunt suppositæ & cæteris in priori Codice comprehensis constitutionibus aggregatæ. Dico ex hujus Codicis novi confectione natam aliquam difficultatem & confusionem interpretandi. Querunt enim Ddres, an leges novi hujus Codicis sine discrimine derogent legibus Digestorum; an solummodo novæ illæ decisiones; & si ita sit, quanam illæ sint. Nam si in toto volumine legum nihil contrarium aut repugnans esse debet, ut traditur §. 3. *fin. de Justin. Cod. confirm.* profectò nihil videbitur in novo Codice derogare Digestis, præterquam Decisiones illæ quinquaginta; cæteris legibus si quædam apparens contrarietas inest, erit illa aliâ ratione concilianda. Sed contra quælibet leges Codicis novi seu repetitæ prælectionis videntur ita esse comparatæ ut legibus Digestorum derogent. Nam quod Imperator dixit cit. §. 3. omnes ff. & C. leges consonare nihilque contrarium habere; id de priori Codice intelligendum. Jam verò circa novum concessit Justinianus emendationem facere, si quâ opus esset; quò antiquus Codex purgatus & candidus factus circumductis, additis, repletis, transformatis omnibus compareat. At quibus in legibus hæc emendatio facta sit, non constat. Ergò de singulis metuendum, ne quid immutatum & ab illo prioris Codicis Jure, quod cum Jure Digestorum conveniebat, diversum quid habeant. Hæc difficultates inextricabiles ex crebrâ legum immutatione, cujus auctor Tribonianus fuit, ortæ sunt.

9. Utilitas horum operum hæc ab Imperatore commendatur; quòd Judices quæ antea tanquam in tantâ multitudine abscondita ipsos latebant, scire, quòdque tenuiores quæ nunc existant perlegenda pro-

acquirendâ Jurisperitiâ faciliè & vili precio sibi parare possint. §. 13. & 17. *Constit. Tanta & 2. 12. & 17. Constit. Dedit.* Nec enim si quis ex aliis libris allegare velit auditur, sed incidit in crimen falsi. Has verò leges tenentur omnes magistratus pro suâ servare Jdiciione. §. 19. *Constit. Tanta & Dedit.* §. 24. d. *Constit. Dedit.* §. 3. de *Justin. Cod. confirm.*

10. *Studio Juris quinquennium prescripsit & unâ tradidit modum, quomodo beneficio sui operis id queat absolvi.* Nim, primò anno jubet legere Institutiones & primam partem Digestorum; secundo anno vel secundam vel tertiam quæ visa fuerit præmissu commodior & ex quartâ parte jungere nonnullas materias; tertio anno reliquam vel secundam vel tertiam partem, prout libuit vel tertiam vel secundam priori anno præmittere, & huic iterum jungere particulam ex quartâ parte Digestorum, nim. de hypothecis, ædilitiis edictis, evictionibus &c. Quarto anno quæ ex quartâ parte ff. supersunt & præterea quintam ff. partem jubentur ediscere. Quinto anno Codicem. Sexta enim & septima pars tunc demum tractari jubetur, quando finito studio in Jdiciis versantur. Hæc est docendi Jura ratio, quam Tribonianus tradidit. Quæ sint rationes ista docendi, & quare sexta & septima pars omittendæ neq; addiscendæ sint, totus autem Codex harum loco evolvendus, inquirat qui velit.

CONCLUSIO

Eorum quæ libro hoc quarto tradita sunt.

1. *Hactenus enarravimus mutationes varias, quæ contingere circa Respubl. Romanam eum in finem, ut partim universaliam, quæ superius de Ratione statûs tradita sunt, usus pateat, partim etiam viâ prepararetur ad tractatum de Jure publico Justiniano, quod sequenti libro proposituri sumus.* Versamur namque in tradendis Elementis i. e. universalibus & primis, ex quibus petuntur rationes & causæ interpretandi Jura i. e. limitandi, extendendi, corrigendi & emendandi eadem, sicubi opus est. Enarrata autem hoc libro suggerunt nobis rationes & causas, ex quibus circa Jus publicum Justinianum dicto modo procedere, & iste hoc Jdicium facere poterimus. Nam & sepositis universalibus, quæ de ratione statûs tradidimus, sola hæc historia ingenio præditum docere quodammodo valet, quid Jure publico Justiniano approbandum vel reprobandum, quid extendendum vel restringendum insit: si quid enim occurrat in eodem, quod necuisse

Reipubl. antea deprehensum sit, id vel reprobandum vel omnibus modis restringendum; si verò quid profuerit, hoc approbandum & extendendum seu ampliandum. Accedentibus autem universalibus, eò certius erit nostrum Judicium; quia certior est via ex universalibus & naturâ primis procedens.

2. *Ust autem sumus plerumq; verbis ipsorum historicorum in singulis gestis enarrandis.* Nam nolimus videri quicquam comminisci, ne fictis putaremur fidem causas mutationum suggerentibus universalibus nostris conciliare.

3. *Quae fuerint cause, quare Respubl. Romana initio regia in Oligarchiam, democratia aliquandiu consuetata tandemq; succumbens, in tyrannidem transferit; ex rationibus, quas immiscuimus historia, nisi fallor, factis apparet.* Nam superbia, crudelitas & ignavia ejecit reges; patrum factus imprudentiaq; inanem splendorem sectantium, ipsam verò summam potestatem reverâ plebi suggerentium, concessis unâ mediis iisdem in eâ sese tuendi, it. avaritia eorundem, quòd prædam ex hostibus captam sibi solis arrogarent, & in plebem fœnus improbum exercendo sævirent, horum imperium evertit. Summa imperandi libido & luxuria pariens ignaviam totum populum Romanum, tyrannidi Imperatorum subjecit.

4. *Quare pauci Imperatorum sine cade & sanguine communem in locum abierint, iidem ex narratis facile videre licet.* Nam plerosque crudelitas aut in pericula coniecit aut extinxit, Tiberium scil. Caligulam, Claudium, Neronem, Galbam, Vitellium, Domitianum, Commodum, Antoninum Caracallam, Macrinum, Maximinum, Aurelianum. Huic crudelitati in Tiberio accessere libidines sed obrectæ (juvit enim eū quodammodo artificium dissimulandi); in Caligulâ, præter libidines, superbia, luxuria & prodigalitas, quæque easdem comitatur rapacitas; in Claudio timiditas, diffidentia, hebetudo ingenii, quæ causabatur, ut postquam proprium filium ab imperio exclusisset, & privignū prætulisset, ab uxore enecaretur; in Nerone, præter libidines inmensas & nefandas vanitas, quâ motus histrioniam & artem aurigandi exercebat, inde sibi laudem captans; in Galbâ nimia parsimonia & contemptus ob senium; in Vitellio, præter hebetudinem ingenii, ignaviam & inertiam jure militari, flexibilitas in quælibet vita, it. gula & voracitas, quâ integras principum populi familias exhaustit, omnesque suos exercitus corruptit; in Domitiano præter avaritiam & rapacitatem nimiam & intolerabilem superbia; in Commodò, præter superbiam, luxuriam, ignaviam & neglectum disciplinæ militaris, impietas & negligentia publicorum; in Antonino Caracallâ, præter superbiam & studium magicarum artium, intemperantia; quâ motus incestuosas contra

xit nuptias; in Macrino, præter imprudentiam & vilitatem generis, impietatemque, quâ inductus initium imperandi à perjurio fecit, luxuria, quâ etiam neci suæ occasionem præbuit. Præter hos autem, quorum imperium crudelitas infame reddidit, Otho magnam detrimentum orbi Romano attulit servili ergà milites adulatione, quâ hoc induxit, ut omnis in iisdem labasceret disciplina; hi verò sibi sumerent potestatem Imperatores eligendi & necandi: Heliogabalus autem ferinâ planè intemperantiâ & mollitie, immensâque prodigalitate & luxuriâ, superbiâ itidem stolidâ & rapacitate suâ intolerabilis fuit. Nihil hîc dicam de Gallieno, ejus desidiam & ignaviam satis superius perpendimus.

5. *Qua causa etiam fuerint, quare ejusmodi bestiis imperantibus non statim interierit, sed tam longo tempore conservatum sit Imperium Romanum; istidem ex narratis perspicuum fit.* Immixti enim bestiis modò commemoratis fuere qui suis virtutibus labantem Rempublicam erexerunt. Fortitudine namque suâ & arte militari, quæ duæ virtutes præ cæteris decent Imperatorem, terrorem populis incuslere viresque Romanis restituere Vespasianus, Trajanus, Marcus Aurelius Philolophus, Severus, Alexander, Claudius II. Aurelianus, Probus, Carus. Hinc fortitudini junctam Vespasianus habuit clementiam, quæ in eodem texit avaritiam & scurrilitatem, quibus vitus inquinatus suisle videtur; Trajanus, præter clementiam & civilitatem, etiam liberalitate, Justitiâ & sanctitate conspicuus fuit. Marcus Aurelius his, quas modò diximus Trajanum ornasse, addidit studium philosophiæ cum theoreticæ tum practicæ: fuissetque Imperator planè incomparabilis, nisi nimius amor erga Commodum filium degenerem, quem sibi successorem destinavit, laudè ejus quid detraxisset. Severus fortitudinem conspicuam magis reddidit philosophiâ, prudentiâ, Justitiâ, temperantiâ, quibus virtutibus aded utilis Reipubl. fuit, ut nimiam in eo severitatem & in crudelitatem degenerantem cives parvi penderent; Alexander non modò liberalitate, Justitiâ & prudentiâ, sed etiam modestiâ, affabilitate cultuque amicitiz. Aureliano nocuit crudelitas; Probus autem fortitudine & arte militari nemini Imperatorum cesit, imò palmam præripuit cunctis. Titum, Nervam, Antoninum Pium exornavit liberalitas, cui Titus junxit virtutes homileticas; Nerva clementiam; Antoninus Pius temperantiam, Justitiam, laborem diligentiamque in regendâ Republicâ.

6. *Id quæri adhuc potest, quare postquam Imperatores Romani*

implexi sunt fidem Christianam, & sese profesſi deſenſores eccleſie, plane perſuadatum ſit Imperium Romanum, omniſq; ejus dignitas collapſa. Quis enim potuiſſet non promittere omnem ſe ſcitatem à Deo imperatoribus, fideliam credentiumque in Chriſtum deſenſionem ſulcipientibus? at præcipiti lapſu corruiſit omnis imperii dignitas. Variæ commiſci cauſæ poſſunt. Licebit dicere, impericruſabilem eſſe Deū O. M. providentiam. it. non in ſplendore & dignitate conſiſtere felicitatem Eccleſiæ. Et ſanè, ut verum fatear, videtur Eccleſia ſub tyrannis crudeliſſimis preſſa felicior fuiſſe, quàm ſub Imperatoribus eam defendere prætendentibus. Nam non exiſtimandam eſt, Eccleſiæ felicitatem in dignitate aliqua & affluentia omnium bonorum conſiſtere, ſed in operationibus ſecundùm virtutes Chriſtianorum proprias, eas ſcil. quibus amor ſincerus erga Salvatorem noſtrum Jeſum Chriſtum declaratur, quarum haud ultima eſt fortitudo Chriſtiana, ut nimirum inreſpide pro nomine illius mortem & quolibet cruciatus perpetiamur. Unde felicior eſſe judico Chriſtianum olim mediis in cruciatibus lætum, quàm poſt Episcopum quendam ſingulari ſanctitate ſuperbum, Imperatoriſque beneficiis & honoribus auctum. Quid ergo? Nemo curam Reipublicæ & Eccleſiæ habentium propemodum vixit vitam Chriſtiano homine dignam. Imperatores ex religione Chriſtiana ſecuriſſimos, nec æquè invaſionem à ſubditis metuentes effecti ſunt homines molles, luxurioſi, ignavia dediti, pauciſque admodum fortes exſtitere, bella nulla excipere auſiſſant, ſi gerenda eſſent, ductu aliorum æquè mollium & luxurioſorum perficere niſi ſunt. quaſi religio Chriſtiana aliquam mollitiem & ignaviam deſideraret. Perpendamus vitas Joviani, Honorii, Theodoſii Junioris, Valentiniani III. Marciani, Leonis, Zenonis, Anſtaſii: quid aliud dicere poterimus, quàm ignaviam, mollitiem, negligentiam imprudentiamque horum omnem vim imperii labefactaſſe? Eò tandem progreſſi ſunt Imperatores hi, ut non modò pueros, ſed etiam infantes ſibi ſucceſſores conſtituerent. Quid autem aliud Occidentem penitus deſtruxit, Orientem labefactavit, quàm pueritia Arcadii & Honorii auctoritate Tutorum ſuum adminiſtrantium Imperium, Theodoſii item Junioris & Valentiniani? Quem verè & pium & fortem aſſereres præter primum Theodoſium? Quid autem fecere Episcopi? exſtitere homines avari, ſuperbi, ſuarum opinionum deſenſores; de inutilibus ad colendam vitam chriſtianam & iis, quæ etiam diaboli ſciunt, diſceprantes, inque horum ſcientiâ ſalutem vitamque æternam collocantes. Quando quaſo diſputatum de amore

erga Christum & per hunc nostrum Salvatorem erga proximum exercendum? Nonne autem Episcopos perpendere oportuerat quod dicit Apostolus, nullam prodesse scientiam destituti caritate erga Christum & proximum nostrum? Si hi contendissent invicem, quo pacto alter alteram officii caritatis potius, quam splendore externo superaret, & ita exemplo suo laicos illexissent ad similia officia invicem præstanda, haud fortunatius potuisset excogitari imperium. At horum superbia confirmavit Imperatores, ut cum modestiam Christi tanquam hujus imitatores sectari deberent; sese numina & divina oracula, tuamque purpuram adorandam subditis præberent. Cum ergo virtutes, quibus ethnicos longè antecedere Christiani Imperatores debebant, negligerent & planè deponerent, quid aliud quam interitus Imperii sperari potuit? Hæc præbunt nobis fundamentum, cui Judicium de Jure publico Justiniano superstruemus.

FINIS LIBRI QUARTI.

LIBER V.

D_B

JURE PUBLICO JUSTINIANO,

CAP. I.

DE

MODO SPECULANDI JUS PUBLI-
CUM JUSTINIANEUM.

1.

Jus quatenus ars boni & æqui est, (l. 1. pr. ff. de Justit. & Jur.) seu quatenus denotat studium Justitiæ & legum, id duobus occupatum est potissimum, publico nimirum & privato. Id namq; docuimus (uit. lib. 1. hujus part.) & confirmat Ulpianus (l. 1. §. 1. ff. de Just. & Jur.) quando ait; *Hujus studii due positiones sunt; publicum & privatum.*

2. Difficile autem oppidò videtur, seorsim ex Corpore Juris civilis tradere ea quæ Juris publici sunt. Nam quæ Juris publici sunt, ita Juri privato sunt immixta, separari ut vix possint: adeò, ut nonnulli Dares non erubescant publicis proderè scriptis, Justinianum de Jure publico parum aut nihil in suo legum volumine nobis reliquisse, sed quicquid inest, solum privati Juris gratiâ scriptum esse: quæ enim de officio magistratum (l. 1. ff. & C.) proponuntur, in eum tantum sive esse scripta putantur, ut doceant, coram quo magistratu quisq; conveniri debeat. Circa reliqua, quæ Juris publici dicuntur, velat tutelam, testamenti factorem &c. tam dubii sunt, ut fingant aliquam equivocationem publici. Ut proinde si opinionibus communibus inherere velis, parum profuturus sis in eruendo ex Jure Romano publico eorq; Justinianæ Jura. Nec multum te juvabit definitio Ulpiani & differentia quâ distinguit Jus publicum à privato, si nulla alia admixta adhibueris: distinguit namq; in hæc Jura ab invicem utilitatibus: sunt enim, inquit (l. 1. §. 2. ff. d. 1.) quedam publicè utilia, quedam privatim, ac proinde privatim Jus definit, quod ad singulorum utilitatem spectat. Si opponas, etiam publicum Jus querere singulorum & omnium utilitatem, respondent Dares, publicum tantum secundariò id prestare, privatim primariò. Age, applica ista singulis legibus & centis, quære, quænam sint quæ primariò ad privatorum utilitatem spectent, quæ secundariò, nihil tibi proderit Labor omnis, sed oleam operamq; perdes. Addit quidem Ulpianus (cit. textu:) publicum Jus in sacerdotibus, in magistratibus consistere: ac cum Ulpianus veteris fuerit, queritur in Christianâ Republ. Juri publico quid voram Jura

Hhhhhh

Ginn.

annumerandum sit: & præterea dubitari potest, an duo tantum hæc summa capita Juris publici sint, ut adeo reliqua quæ nec ad sacra & sacerdotibus, nec ad magistratus spectant, Juri privato veniant accensenda. Ex his omnibus patet, plurimum difficultatis conjunctum habere laborem in Jure publico Justinianeo scorsim tradendo occupatum.

3. Nec tamen de perfectâ Juris cognitione gloriari eum posset, qui quæ Juris publici sunt à privato Jure non probè separare novit. Præterquam enim, quod methodus scientifica requirit, ut singula scorsim ex suis domesticis principiis tradantur; etiam necessitas. Quam id facere jubere videtur. Nam quopactò applicari poterit regula Juris hæc, Jus publicum privatorum pactis mutari non potest [l. Jus publicum 38. ff. de pactis]. Utilitas publica præferenda est privatorum contractibus. [l. 3. C. de primipilo] nisi scias, quæ sint Juris publici, quæ privati, de quo concessum est patribus, si pacisci?

4. Ne quâ in re circa Jus publicum tradendum erremus, sed singula quæ ad hoc spectant à Justiniano collecta & præcepta ex suis causis & rationibus cognoscamus; hætenus eâ, quâ potuimus brevitate & perspicuitate docuimus generalia ad statum cujusque Reipubl. spectantia. 2. enarravimus singula ad statum Romanum ejusque mutationem pertinentia à Condita Urbe ad Justiniani tempora usque. Næ id plane novâ ratione à nobis factum est. Nam & altiarum JCos Romanos in interpretatione Juris versatos fecisse videmus. Ita enim Gaius (l. 1. ff. de Orig. Jur.) Facturus, inquit, legum veterarum interpretationem, necessario prius ab initiis urbis repetendum existimavimus; non quia velim verbosos commentarios facere, sed quod in omnibus rebus animadverto id perfectum esse, quod ex omnibus suis partibus constat. Et certè cujusque rei potissima pars principium est. Deinde, si in foro causas dicentibus nefas ((ut ita dixerim) videtur esse, nullâ præfatione factâ Judici rem exponere: quanto magis interpretationem promittentibus inconveniens erit, omisis initiis, atque origine non repetitâ, atque illotis (ut ita dixerim), manibus protinus materiam interpretationis tractare? namque (nisi fallor) istæ præfationes & libentius nos ad lectionem propositæ materiæ producant, & cum ibi venerimus (ejus) evidentiolem præstant intellectum. Hæc Gaius. Ex quibus satis apparet, hanc JCum partim dialecticis rationibus motum, partim etiam, quod videret, invariabilem nostrum in cognoscendis legibus & faciendâ harum interpretatione, historiæ quandam mutare Reipubl. à condita urbe suis, quos fecerat; commentariis præmississe. Idem quoque fecit & quidem brevissimis Pomponius (l. 2. ff. de O. J.) qui ita ait: (pr. d. l.) Necessarium itaque nobis videtur, in primis ipsius

Juris originem atque processum demonstrare, &c. Quos JCIos imitatus Imperator ex eadem Pomponio. Originem Juris, varietatem magistratuum & successionem prudentum tradidit. (d. l. 2.) Nos hac in re non substitimus; sed alium repetito initio, de optimâ Republ. & ceteris formis ab haccedentibus, ratione nem statûs disserimus: & unâ ostendimus, Jus publicum querendum in Justitiâ distributivâ, cujus ope singulis è publico tribuitur, quod secundum quamq; formam deberi videtur: & hisce subjicimus enarrationem mutata Reipubl. Romane: ita namq; nihil putamus deesse nobis posse, quod ad Jus publicum Justinianæ accuratius cognoscendum facit. Nam Jus distributivum nos ducet ad didicandum, partim quænam sint ea que ad Jus publicum sunt referenda; partim ex quibus causis & rationibus descendant: historia verò mutati statûs obscuritates tollet, que inde in leges irrepserunt: plerumq; enim contingit, ut pristini statûs leges supersint & novus quandam veteris imaginem præ se ferat: quæ non satis penetrato antinomiam indisolubiles gi-gnantur.

5. Applicantes ergo præcepta, que de speciebus Reipubl. & ratione statûs seu modo singulas conservandi tradidimus, ad eas que in Corpore Juris civilis circa statum proponuntur, leges, primum omnium quibus statum Justiniani fuerit, inquiremus: inde enim reliqua ad Jus publicum spectantia suam ordinationem capiunt.

CAP. II.

DE

STATU ROMANO, QVALIS ILLE FUIT TEM-
PORE JUSTINIANI.

1. Difficile est in statum Romanum ex legibus Romanis inquirere. Nam docuimus, eam de vitâ Justiniani ageremus (præced. libr.) jus, quod ipse nobis reliquit, collectum esse ex variorum JCIorum commentariis, qui singulis ad sua tempora, quibus vixerunt sese accommodarunt: adeoq; de Jure publico non eodem modo locuti sunt. Mansit enim propemodum usq; ad tempora Constantini M. imago quedam veteris liberæque Reipubl. ut quandoq; crederes, statum dicendum democraticum Ita (l. de quibus 32. ff. de LL.) potestas ferendarum legum à Juliano tribuitur populo: & Ulpianus (l. 1. §. 1. ff. ad l. Jul. Maj.) definit crimen læsæ Majestatis, quod adversus populum Romanum vel securitatem ejus committitur. Ut adeo nisi que in speciem quandam tantummodo dicuntur à vero, temporâq; distinxeris, in ridiculas de statu opiniones incidere possis. Id quod contigisse videmus JCIos, qui circa materiam Juris dictionis commentati sunt, istam obscure loquentibus, ut vix credam, eosdem se ipsos intellexerunt.

2. Occurritur autem huic difficultati, si distinguantur 1. tempora ingeniaq; Imperatorum. 2. apparens & simulatum à vero. Nam ita comparatum est in Rerumpubl. mutationibus, ut in novis formis maneat vestigium veteris abrogata. Hanc enim calidissimum mutandi status modum docuimus (lib. 3. huj. part.) si sub specie manentis veteris Reipubl., democratica nimirum vel oligarchica, tyrannis introducat, & aliquid pristini relinquatur, donec hac satis firmata sit. Idem contingit circa mutationem Reipublice Romanae. Imperatores enim privati, multum pristina libertatis Senatui populoq; nonnunquam in speciem concessere, quasi veteri Republica: quin & posteriores quandoq; prout prudentia & clementia reliquos antecire studebant: donec Constantinus M. omnem pristinam libertatem, & imaginem imò umbram etiam veteris Reipubl. tolleret. Unde sequitur, omnes difficultates, quae circa sui publicum Justinianum occurrant, facile superari posse, si attendantur tempora, quibus quisq; Imperatorum vixit, it. ingenia Imperatorum singulorum à quibus vel quorum tempore quaeq; lex scripta est. It. quid in speciem tantum & apparenter, quid verè dictum sit. Interdum namque Imperatores se Rationi status loquuntur velut in liberâ Reipubl. in quibus ad Imperatorum Majestati nihil detrahit.

3. Ne quid omittamus, quod ad statum Romanum subtilius dijudicandum facit, tres praecipuas cujusq; civitatis & Imperii partes percurramus, nimirum Senatum, Magistratum & Judicia. Nam demonstravimus (lib. 2. huj. part.) saepe numero ratione harum partium statum mutari, v. g. Senatum esse oligarchicum, magistratu existente democratico, & contra: adeoq; ex perpensa una tantum harum partium nullum de statu solidum Judicium fieri posse.

M E M B R. I.

De

SENATU ROMANO ET POTESTATE DELIBERANDI DE HIS, QUAE AD το κυβερνῶν PERTINENT.

1. In liberâ Reipubl. caput Imperii erat Senatus Populusq; Romanus. Patrum namq; seu Senatorum auctoritate populoq; jussu praecipua ad το κυβερνῶν spectantia tractari solebant. Omnia namq; jussa deserta ad provinciales Senatus Populoq; Romani nomine emittebantur, antequam tyrannis firmaretur. Id quod tempore Imperatorum tacite observabatur. De militibus, qui adversus Galbam movebant, Tacitus (1. H. 45.) ita loquitur: mox consensu, ac ne reverentiam Imperii exuere, s. e. omnino ab imperio Romano deficere viderentur, in Senatus populi-

que Romani oblitterata jam nomina, i. e. pridem omiſſa, ſubſiſtentiſ nominibus *Cesarum*, ſacramenta advocabant.

2. Mutatâ Republ. manſit aliqua ſpecies priſtinæ poteſtatis & auctoritatis Senatû, qua tamen in rei veritate nullius momenti erat; donec tempore Conſtantini M. planè evaneſceret. Nam *Augustus* ſtatim munia Senatûs in ſe traherat. (Tac. 1. ann. 2.) non abrogando eandem, ſed callidis artibus hoc agendo, ne Senatores quicquam contra ipſius voluntatem decernerent. Licet enim Imperatores plerumq; variis artibus invaderent Imperium; non tamen facile niſi Senatu confirmatam ſuſcipiebant. Ita *Tiberius* maluit videri, vocatus electuſq; à Republ. quam per uxorium ambitum & ſenſi adoptione irrepreſſe. (1. ann. 7. fin.) It. *Nero* licet artibus matris invaderet imperium: ſecuta tamen Patrum conſulta, quibus firmabatur. [12. ann. 69.] De *Veſpaſiano* ita loquitur *Tacitus* [4. H. 3.] At Romæ Senatus cuncta principibus ſolita *Veſpaſiano* decernit. Et paulo poſt: Cæterum ut princeps loquebatur civilia de ſe, & Republicâ egregia. nec Senatûs obſequium deerat. Ipſi conſulatus cum *Tito* filio, Prætura *Domitiano* & Conſulare Imperium decernuntur. Idem fecerat quoq; antea circa *Othonem* [1. H. 47.] Idem hic Senatus vivis mortuûq; Imperatoribus, quorum principatum confirmaverat, honores decrevit; velut *Auguſto* (1. ann. 8.) *Claudio* (12. ann. 69.) & aliis, ut patet ex ſuperius narratis, cæleſtes poſt mortem honores; vivis ut *Tiberio*, vota pro reditu ejûs, ſupplicationeſq; & alia decora (3. ann. 47. add. 6. ann. 45.) it. *Neroni* (13. ann. 10. & 41. it. 15. ann. 18.) Ducibus belli quoq; ob res præclare geſtas honores; ut *Germanico* triumphum (1. ann. 55.) & ſic, qui cum hoc rem præclare geſerant (1. ann. 72.) it. *Furio* ob viſtos *Numidas* [2. ann. 52.] *Poppeo Sabino*, contuſis *Thracum* gentibus [4. ann. 46.] decrevit. Idem contigit circa alios, qui de Imperatore & Imperio bene meriti videbantur. (3. ann. 72. 4. ann. 15. 6. ann. 11. fin.) *Neronem* quin etiam pro ſuis amicis & benèfactoribus petivîſſe à Senatu honores, teſtatur *Tacitus* (13. ann. 10.) De religione, ſacris & ſacerdotibus deliberatum in Senatu, teſtatur idem (4. ann. 16. 6. ann. 12. 11. ann. 15.) Jura quoq; & leges condidiſſe Senatûm, velut de nuptiis, ut celebrata cum fratrum filiarum licite eſſent: quò *Claudius Imperator* *Agrippinam* licitè ducere poſſet (12. ann. 6) it. de adoptione Imperatoris: cum enim *Claudius* *Neronem* adoptaret, rogata lex in Senatu, quâ *Domitius* in familiam *Claudiam* & nomen *Neroniæ* tranſiret (12. ann. 26.) Multa præterea Scita tempore Imperatorum facta partim ex hiſtoricis cum primis *Tacito* (1. ann. 77. 2. ann. 32. & 33. 3. ann. 55. & 63. 4. ann. 14. & 26. 12. ann. 52. 53. & 60. 13. ann. C. 4. C. 5. C. 26. C. 32. C. 41. C. 44. it. 15. ann. 19.) partim ex LL. à *Juſtiano* in corpore juris relatis addiſciimus. Crederes etiam auctoritatem Senatûs

potestatem & auctoritatem tempore Imperatorum, cum è campo ad patres comitia transferrentur à Tiberio (1. ann. 15.): largitionibus enim precibusq; sordidis exsoluebatur Senatus; ne Senatores ambire populorum captandorum honorum gratiã amplius tenerentur. Quanta in dignitate primis Imperatorum temporibus Senatus fuerit, indicat oratio, quam Orho ad milites suos, quorum tumultu in periculo erat, habuit. (2. Hist. 84.) Verba, prout à Tacito concepta sunt, hic lubet enarrare: Nec illas, inquit Orho, adversus Senatum voces ullas unquam exercitus audiat. Caput Imperii i. e. Senatum & decora omnium provinciarum i. e. Senatores, qui præesse provinciis & illas regere solent, ad poenam vocare, non hercè illi, quos cum maxime Vitellius in mos ciet, Germani audeant. - Ulline Italiæ alumni & Romana verè Juventus ad sanguinem & cædem deposcerent Ordinem, cuius splendore gloriã sordes & obscuritatem Vitellianarum partium perstringimus. i. e. quem partibus nostris faventem habentes collusum vilium hominum, qui partes Varelles sectantur, suppressimus. Nationes aliquot occupavit Vitellius imaginem quandam exercitus habet, i. e. cum Vitellius non auctore Senatu sed faventibus nonnullis nationibus bellum suscepit & militum contraxerit, cæcum potius latronum quam exercitum habet. Senatus nobiscum est. Sic fit, ut hinc Respublica, inde hostes Reipubl. constiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc urbem, domibus & tectis & congestu lapidum stare creditis? Mura ista & inanima i. e. corpora intellectu destituta intercidere ac reparari promiscuè possunt: æternitas rerum ac pax gentium, & mea cum vestra salus incolumitate Senatus firmatur. Hunc auspiciatò à parente & conditore urbis nostræ institutum, & à regibus usq; ad principes continuum, & immortalem, sicut à maioribus accepimus, sic posteris tradamus. Inde colligimus, Senatum tempore Imperatorum mentem illam suisse cuius consiliis vastum illud regeretur imperium; quem propterea Consilium publicum vocat Tacitus (6. ann. 15.) Verus sub specie Auctoritatis Senatus auctore, quasi in liberâ Reipubl. tyrannidem sibi suam Imperatores firmabant: ipsi enim principes Senatus, & una officium eribunturum plebi gerentes nihil patiebantur contra dignitatem & voluntatem suam statui ab eodemp. Hinc de rebus maxime arduis nihil absente Cesare audiebant Senatores: decernere, Consulesq; exequi, teste Tacito (14. ann. 49.) quando ait: at Consules perficere Senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Cesari. Prasente autem principes SCta faciebant merè adulatoria (1. ann. 7. 8. 11. 12. 14. it. 3. ann. 56. & 57.) Erant namq; tempora Tiberii aded infecta & sordida adulatione, ut non modò primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat, sed omnes consulares, ma-

gna pars eorum qui prætura functi, multique etiam pedarli Senato-
 res cœrtim exsugeront, foædaque & nimia, (i. e. *ingenuis & cordatis se-
 natoribus indigna*) imò nonnunquam ridicula (6. ann. 2.) censerent.
 Memoriz præditur, Tiberium, quoties curiã egredèretur, græcis ver-
 bis in hunc modum eloqui solitum: O homines ad servitutem para-
 tos! scilicet etiam illum, qui libertatem publicam noller, tam projecte
 servientium patientiæ tædebat. (3. ann. 65.) Quapropter etiam inisio
 principatus Tiberii publica negotia & privatorum maxima apud pa-
 tres tractabantur, dabaturque primoribus dislerere. (i. e. *concedeba-
 tur præcipuis Senatoribus sententiam suam pluribus verbis in Senatû exp-
 onere*) & in adulationem lapsos cohibebat ipse princeps (4. an. 6.) *Causa
 adulandi Senatoribus erat metus crudelitatis & accusationibus incensus:
 ita enim inquit Tacitus (4. ann. 64.) pavor internus occupaverat animos,
 cui remedium adulatione quærebatur. Eadem Senatûs species tempo-
 re Neronis fuit. Nam hic Imperator inisio Imperii formam futuri Im-
 perii talem præscripsit: teneret antiqua munia Senatûs. Consulum tri-
 bunalibus Italia & publicæ provinciæ assisterent. (13. ann. 4.) nec de-
 fuit fides, multaque arbitrio Senatûs constituta sunt. (11. ann. 5.) Par-
 etiam adulatjo sub ejusdem imperio (13. ann. 8. & 41. 14. ann. 12. it. 14.
 ann. 23.) & sequentium principum. Quod ex historicis deducere nimis
 longum foret. Multa quoque Scia à principibus extorta sunt. Id namque
 ab Augusto statim factum legimus (11. ann. 10. verb. extortum) miserat
 enim in curiam centurionum, qui dubitantibus Senatoribus diceret, ad-
 mota ad gladii capulum manu: si vos non vultis hic faciet. Nihil ergo
 liberè sentire, aut quæ sentirent dicere imperatorum temporibus dabatur:
 (i. H. l. fin. versare sententias & huc atque illuc torquere (i. H. 85.)
 Plerumque etiam Scia alicujus momenti facta sunt præviã oratione Principis
 in Senatû habitã. Ut aded multi honesti viri sentientes inane Senatorum
 esse nomen sine dignitate Senatoriã maluerint vivere. (3. ann. 30. it. 16. ann.
 17.) Ex his omnibus patet, Imperatores callidè omnia munia Senatûs
 ordine Senatorio ad speciem salvo relicto, in se traxisse: adeoque potestatem
 deliberandi de bello, pace, vectigalibus, legibus omnibusque ad rō. Kū-
 ejoz pertinentibus, quæ in liberã Republicã Senatûs propria erat, (13. ann.
 49.) in se traxisse: donec Constantinus M. omnem Senatûs dignitatem,
 translatò in Orientem Imperio everteret & decurionum ordini similem red-
 deret: ut ex narratis de vitã ipsius clarè patet. Inde etiam addiscimus
 causam, quare Imperatores, penes quos tamen absolutissima potestas fuit,
 sese nonnunquam Senatûs partem vocarint. (L. ius Senatorum. 8. C. de Di-
 gnitatib.) Nam ante tempora Constantini modestius agentes Imperatores,
 Senatûs principes malebant videri. Hinc Vitellius contendens adversus
 Helvi-*

Helvidium Priscum, qui contra studium ejus censuerat, mitigantibus amicis, nihil novi accidisse respondit, quod duo Senatores in Republ. dissentirent. (2.H. 91.) At post Constantini tempora Senatores ferme sungebantur officio consiliariorum principis; & modo adhibebantur ad consilia modo non, prout congruum statui videbatur. Eratq; Senatus duplex, alter constans ex proceribus palatii, alter ex Patribus conscriptis, id quod innuunt Theodosius & Valentinianus Impp. (l. humanum. 8. C. de LL.)

3. Quia verò in liberâ Republicâ non penes solum Senatam omnis erat potestas; sed cuncta fiebant auctore Senatu subente populo; sungebant Imperatores in sese omnia populi Jura translata esse: quo ipso absolutissimum supremumq; omnium rerum arbitrium consequerentur. - Ita namq; fertur dixisse *Vlpianus* (l. 1. ff. de Constit. Princ.) Quod principi placuit legis vigorem habet: neptote cum lege regiâ, quæ de Imperio ejus lata est, populus ei & in eum omne Imperium, & potestatem contulerit. Hinc à potestate populi ad Imperatoris potestatem argumentatur idem *Vlpianus*; imò Imperatori plus potestatis quam populo assignat. (lib. 3. ff. de Offic. præ.) Qui tamen idem *JCtus* crimen lese Majestatis non definit illud quod contra principem, sed quod contra populum & magistratus Romanos eos, qui cum Imperio præfunt, committitur (l. 1. §. 1. ff. ad L. Jul. Maj.) ut adeo citati sextus *Vlpiani* suspecti esse videantur, & à Triboniano eidem afficti,

4. Concludimus, omnia populi Senatâsq; Jura Imperatores callidè mediis in sese traxisse: statumq; ratione potestatis deliberandi de iis, qua ad τὸ Κόρον spectant merè monarchicum tempore Imperatorum redditum esse. Id quod magis perspicuum evadet, quando distinctis articulis qua ad τὸ Κόρον pertinent evolvemus.

ARTIC. I.

DE

POTESTATE LEGES ET JURA
CONDENDI,

1. Jus varias significationes habens videtur esse legi quid simile, latius tamen hac patere. Nam Jus sumitur 1. pro eo, quod semper bonum & equum est, ut est Jus naturale. 2. quod omnibus aut pluribus in quâq; civitate; ut est Jus civile. 3. pro Jure honorario quod prætor exercitendi, extendendi, corrigendi Juris civilis gratiâ apud Romanos introduxerant. 4. pro necessitudine; veluti est mihi Jus cognationis vel afinitatis (l. penult. & ult. ff. de Justit. & Jur.) Sumitur etiam Jus pro loco in quo Jus redditur (d. l. penult.) Verùm hanc significationem, cum metonymica sit, consilia præmittimus. Significationes autem ista diver-

se non videntur tales esse, quæ vocem arguant equivocam; cum reddi communis omnium earum λόγος possit. Nam quid impedit quò minus dicamus, Jus esse quiddam vim obligandi habens i. e. necessitatem parendi imponens? Hinc continet sub sese præcepta naturalia, gentium, civilia, item ea quæ prætor pro sua Jisdictione jubet; item pro necessitudine i. e. eo, ad quod amici invicem obligantur, quò amicitia firma & constans sit: supra namq; docuimus, & amicitie justum quoddam inesse. Respectu autem hujus significationis, quòd Jus denotet quoq; artem boni & æqui, quam tractantes Jcti vocantur & cultores Justitiæ, dicendum est vocem equivocam esse. Verùm hanc significationem misiam facientes inherebimus ei, quatenus Jus sumitur pro eo, quòd vim obligandi habet legemque tanquam lausius atq; strictius in se continet, visuri penes quos Juris condendi potestas fuerit. Videmur autem optimè procedere, singulas partes Juris prout LL. Romanis traduntur percurrere.

2. Dividitur Jus in privatam & publicam: hujus condendi potestatem sibi sumpsit pars in Republ. Romanâ ea quæ pro ratione temporis prævaluit. Nam in liberâ Republ. modo patricii oligarchicum, modo plebei democraticum reddidère statum; in tyrannide Imperatores modo auxere tyrannidem modo remisere. Vnde & factum, ut nullum penulare volumus de Jure publico nobis relictum sit; sed quæ hoc concernunt partim ex historicis partim ex Jure privato tanquam per illud dispersa colligenda veniant. Quare callidè Ulpianus (l. 1. §. 2. ff. de J. & J.) tradit, Jus publicum consistere in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus; horum namq; ordinatio permanebat statu politico in democraticum mutato.

3. Jus privatam ex sententiâ Ulpiani tripartitum est; collectum scilicet ex præceptis naturalibus, gentium & civilibus. (d. l. 1. §. 2.) Scilicet vidit Ulpianus, homines multa facere pro sua inter se societate conservandâ, ad quæ faciendâ & bruta trahuntur naturâ; ut ratione procreationis & conservationis procreati; item quòd singule fere bestie utantur suâ libertate. Quapropter Ulpianus voluit definire Jus naturale quòd natura omnia animalia docuit, (l. 1. §. 3. ff. de J. & J.) illudq; dixit non solius humani generis proprium, sed commune omnium animalium, quæ terrâ mariq; nascuntur; adeò ut & fere hujus Juris peritiâ censentur; non quòd inter animalia Jus obtineat, sed quòd faciant ductu naturæ ea; quæ quando fiunt ab hominibus rectâ ratione utentibus justa dicuntur. De potestate ergò condendi Jus, quòd Jcti Romani naturale vocant, nihil attinget dicere. Nam ut bestiis, ita & hominibus concipiunt Jcti hoc innatum esse.

4. Jus quòd gentium vocatur Romanis, itidem nullum agnoscit Legislatorem. Nam definitur hoc in LL. quòd sit illud, quò gen-

res humana utantur. (l. 1. §. 4. ff. de J. & J.) quodq; solis hominibus inter se proprium est; quo ipso Juri naturali contradistinguitur, & ab eodem recessit. Huic Juri annumerantur erga Deum religio, ut parentibus & patrie pareamus. (l. 2. ff. eod.) Ut vim atq; injuriam propulsemus. (l. 3. ff. eod.) Nam Jure hoc evenire tradit Florentinus (d. l. 3.) ut quod quisq; ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimetur. Ex hoc Jure, inquit Hermogenianus (l. 5. ff. eod.) introducta sunt bella, discreta gentes, regna condita, dominia distincta, agris termini positi, edificia collocata, commercium; emptiones venditiones, locationes conductiones, obligationes institute. Huic Juri attribuit Ulpianus (l. 4. ff. eod.) manumissiones: utpote cum Jure naturali omnes liberi nascerentur, nec esset nota manumissio, cum servitus esset incognita. Sed postquam Jure gentium servitus invasit, secutum est beneficium manumissionis: & cum uno naturali nomine homines appellarentur, Jure gentium tria genera esse ceperunt; liberi & his contrarium servi, & tertium genus libertini i. e. qui desierunt esse servi. Quam erga Jus gentium sit quod naturalis ratio inter omnes homines constituit seu simpliciter (quod primævum Dires jus appellare solent) seu urgente necessitate (quod secundarium vocant) & hoc omnes gentes utantur (l. 9. ff. eod.) nec attinet de potestate hoc Jus condendi querere.

5. De potestate ergo condendi Juris civilis querendum est ei, qui de statu alicujus civitatis vel imperii judicaturus est. Nam quod quisq; populus ipse sibi jus constituit, id ipsius proprium civitatis est, vocaturq; jus civile, quasi jus proprium ipsius civitatis. (d. l. 9.) efficiturq; & dum Juri communi naturali nimirum & gentium, additur vel detrahatur (l. 6. pr. ff. eod.) Verum quia Jus hoc iterum duplex est, scriptum nimirum & non scriptum (l. 6. §. 1.) seorsim de his dicturi sumus.

6. Scriptum Jus est Lex, Plebiscitum, & Ceterum, Principum placita, Magistratum edita, Responso prudentium. Nam ex hisce Jus Justinianum collectum est. (s. constat. 5. J. de Jur. N. G. & C.) Papinianus (C. 7. pr. & §. 1. de J. & J.) dividit Jus Scriptum in civile & pretorium. Jus civile vocat, quod ex legibus, plebiscitis, & Ceteris, Decretis principum auctoritate prudentium venit; Jus pretorium, quod praetores introduxerunt adjuvandi vel supplendi vel corrigendi Juris civilis gratia propter utilitatem publicam.

7. Legis variae traduntur definitiones (l. 1. & 2. ff. de LL.) quarum quae Demosteni & Chrysippo adscribuntur, essentiam non attingunt sed potius vim ejus & potestatem oratorie depingunt. Ea verò, quam Papinianus (d. l. 1.) tradit, quod sit communis Reipubl. aponso virorumq; prudentium consultum, respicit ad modum condendi le-

ges in Republ. Romanâ, quæ fiebant auctore Senatu iubente populo: conveniç; cum eâ, quæ traditur Institur. (§. *Lex est. 6. de Jur. N. G. & C.*) quod lex sit, quæ iubente populo, & senatorio magistratu, veluti Consule vel Pratore, rogante constituitur. *Nam in liberâ Republicâ post exactos Reges ejusmodi leges condendi ratio obtinebat; concipiebaturq; hic status permanere, quamvis tacite mutaretur, etiam sub Imperatoribus. Unde factum, ut quod ita constitutum esset pro lege proprie haberetur, reliqua legis proprie dictæ nomen non haberent.*

8. Plebiscitum definitur, quod plebs plebejo magistratu interrogante (veluti Tribuno) constituebat. (§. *lex est. 6. 7. de Jur. nat. g. & c.*) & hoc lex quidem non erat, legis tamen vim habebat. *Nam tradidimus (præc. lib. c. 1. membr. 2. art. 5. n. 3.) L. Valerio & M. Horatio C. S. legem censoriatis comitiis latam esse, ut quod tributum plebs jussisset populum teneret: eoque ipso statum tacite democraticum redditum esse. Quia verò status expresse non mutatus est, mansit, ut legis nomen retineret quod populus Romanus senatorio magistratu interrogante constituebat, plebiscitum verò non quidem lex, legis tamen vim habens & Jus quoddam esset.*

9. SCtum quod Senatus jubebat atq; constituebat. (§. *SCtum 7. 7. de J. N. G. & C.*) itidem lex proprie non erat, sed Jus legis vim habens: (l. 9. ff. de LL.) Ratio redditur (J. cit. text.) quod cum auctus esset populus Romanus in eum modum, ut difficile esset in unum eum convocari legis sancienda causâ, æquum visum fuerit, senatum vice populi consuli. *Verum si rectè rem perpendimus, fuit hoc stratagemma Imperatorum callidè omnem potestatem in se trahentium. Erant enim hi principes Senatûs; nihilq; huic velut æquâ tribunitiam potestatem gerentes permittebant decernere, nisi quod ipsi approbassent. Quâ de causâ etiam SCta fiebant præviâ oratione principum. Tandem obtinuit, ut Senatus loco consilii principis haberetur. Id quod manifestè apparet ex l. Quisquis. 7. C. Ad L. Jul. Maj. ubi Senatores dicuntur pars corporis principis æquè ac viri Illustres qui consilio & Consistorio ejusdem intersunt. Quapropter & principes posteriores nonnulli auctoritatem SCtorum penis tuebantur (l. un. C. de SCtis) ut, si quinquam speciali supplicatione eliciendum aliquod rescriptum tentaverit, ut transire ei liceat formam statutorum, certâ patrimonii parte mulsetur, & damnatus ambitûs crimine infamis maneat. Apparet itaq; ex hisce, quicquid auctoritatis & potestatis olim in liberâ Republ. Senatus habuit, id omne ad principes transfusse, & SCta Imperatoribus subjecta fuisse.*

10. Responsa prudentum sunt sententiæ & opiniones eorum, quibus permisum erat de Jure respondere. (§. *Responsa 9. J. de J. N.*

G. & C.) Nam, ut ipse Imperator cit. text. loquitur, antiquitus constitutum erat, ut essent, qui Jura publicè interpretarentur, quibus à Cesare Jus respondendi datum est, qui Juri appellabantur, quorum omnium sententia & opiniones eam auctoritatem tenebant, ut Judicij recedere ab eorum responsione non liceret. Scilicet erat ratio Augusti callidè in se trahendi jurisdictionem, dum constituebat Jctos, qui ipsius numine Jus dicerent & prescriberent Judicibus, à quo ipsis recedere non liceret. Quid enim aliud est prescribere Jctos Jus dicentes & prescribentes omnibus Judicibus, quàm habere supremam Jurisdictionem?

II. Prætorum quoque Edicta non modicam obtinebant Juris auctoritatem (S. prætorum, §. J. d. t.) in liberâ Republicâ. Nam cum libera adhuc esset Respublica, singulis in iis magistratuum proponebantur prætores Edicta, adjurandi, supplendi, vel corrigendi Juris civilis gratiâ (l. 7. §. 1. ff. de J. & J.) magnamq; adeo circa Jus, quod in causis civilibus & pecuniariis occupatum erat, sibi arrogabant potestatem: erantq; LLatores condentes leges annuas. Sed quia Status Romanus non admittebat, ut quid legis nomen acciperet, nisi Senatorio magistratu interrogante & jubente populo conditum esset: jus prætorium contentum Edictis non lex vocabatur; sed Jus honorarium, quod qui honores gerunt, id est, magistratus huic Juri auctoritatem dederunt. (S. prætorum, §. J. de J. N. G. & C. l. 7. §. 1. ff. de J. & J.) Hoc Jus in liberâ Republ. erat. vix. Jus civile, Nam, ut modo diximus, proponebatur à magistratibus administrantibus Jus civile & ad singulares casus accommodantibus. Sed quemadmodum in liberâ Republ. abutebantur prætores suâ potestate singulis annis nova Jura condendo & durante quandoq; magistratu immutando: ita sub Imperatoribus ipsorum potestas non modo imminuta, sed & nulla reddita est; dum Hadrianus præcipua prætorum Edicta jussit colligere & Salvium Julianum redigere in corpus, ex quo ab Hadriano confirmato postea perpetuo Jus dicere coacti sunt: adeoq; & honorarium Jus tunc coepit auctoritate Imperatorum obtinere, & ab his dependere.

III. Que ab Imperatoribus edicebantur initio statûs monarchici itidem legis nomen non habebant, sed hoc firmato quælibet Imperatorum voluntas lex erat. Nam initio monarchia fingebatur semper libera adhuc Respublica: adeoq; licet successu temporis vim legis Edicta Imperatorum habere inciperent; non tamen leges sed constitutiones potius appellabantur (l. 1. §. 1. de Constit. Pring.) ne pristinus status, quo Senatorio magistratu interrogante, jubenteq; populo leges condabantur, immutatus videretur. Sed firmato statu quod principi placuit legis vigorem habuit (l. 1. pr. ff. eod. l. ult. C. de LL.) Non, ut Ulpianus refert, vel potius, ut relatum ipsi adscribitur, quod lege regiâ de Imperio ejus lata per-

pulsus est & in eum omne suum Imperium & potestatem contulerit; sed quia Imperatores ita tacite invaserunt tyrannidem nemine propemodum animadvertente; prout in superioribus diximus. Ceterum quae de Constitutionibus principum reliqua dicenda sunt proponuntur inferius, quando de Imperatore & ejus potestate dicturi sumus.

13. Jus consuetudinarium, quod moribus introductum dicitur, in liberâ Republicâ & initio monarchiæ plurimum auctoritatis habebat: sed postea subdebat quodq; legibus Imperatorum. Nam in liberâ Republ. vim legis universalis habebat consuetudo; [l. diuturna §. si de LL.] quia haec nihil aliud est, quam voluntas populi sine scripto rebus & factis declarata: cum verò ipsae leges non aliâ ratione sub Romano Imperio viventes tenebant, quam quod Judicio populi essent receptae; merito etiam consuetudo omnes obligabat. Quae causa est quâ utitur & Justinianus more in liberâ Republ. usitato disserens [l. de quibus. 37. §. ff. de LL.] Et hinc Hermogenianus [l. Sed & ea. 35. ff. eod.] tradit inveteratam consuetudinem, velut tacitam civium conventionem non minus quam ea, quae scripta sunt, jura servari. Fuit ergo hoc Jus consuetudinarium, ut in omni politia, ita quoq; in Republicâ Romanâ magne auctoritatis; quia, ut loquitur Paulus, [l. immo. 36. ff. eod.] in tantum probatum est, ut non fuerit necesse scripto comprehendere. Quin tributa ipsi est vis abrogandi leges (d. l. 32) item interpretandi (l. 37. ff. eod.) Optima namq; ratio interpretandi petitur a factis interpretantibus voluntatem Legislatoris scripturâ comprehensam: at consuetudo in ejusmodi factis populi legum ferendarum potestatem habentis consistit. Idq; Imperatores simulantes prius liberi status se conservatores aliquando ita admisisse testatur Callistratus (l. Nam Imperator. 38. ff. eod.) qui tradit Severum rescripisse; in ambiguitatibus, quae ex legibus proficiscuntur, consuetudinem, aut rerum perpetuo similiter judicatarum auctoritatem vim legis obtinere debere. Quamvis hoc quoq; sapienter aliquid monarchicum; quia in monarchico statu ad consuetudinis prout esse videtur quod Judices auctoritate monarchiæ judicantes perpetuo & similiter judicando introducunt. Quemadmodum & hoc monarchicum est, quod tradit Ulpianus (l. 34. ff. eod.) cum, qui de consuetudine civitatis vel provinciae considerare vult, primum illud explorare debere, an etiam contradicito aliquando Judicio consuetudo firmata sit. Scilicet ita secundum rationem procedentes Imperatores paulatim statum, nemine observante, immutabant. Et quemadmodum in liberâ Republicâ, de quibus causis scriptis legibus non utebantur cives, id custodiebatur quod moribus & consuetudine inductum erat; & si quâ in re hoc deficeret, quod proximum & consequens ei esset: ac sine id quidem appareret, jus, quo urbs Roma utebatur, servabatur: (d. l. 32. pr.) ita in statu

statu monarchico deficiente lege, quod iudiciis auctoritate Imperatorum exercitiis constanter pronuntiatum erat, obtinere incipiebar; donec Constantinus *M* qui evertit omnem Reipubl. statum, expressè ediceret consuetudinis usurve longavi auctoritatem, licet non vilis sit, non eo tamen sui momenti valituram, ut aut rationem vincat aut legem (l. 2. C. Quæ sit longa consv.) Ex quibus apparet tandem Imperatores penes quos solos mansit potestas legum condendarum, etiam consuetudini tanquam Juri statuario dominatos esse.

14. Concludimus, omnem potestatem Jura legesque condendi penes solos Imperatores tandem fuisse. - Nam hæcenus demonstratum est, omnia Jura dependisse tandem ab Imperatoribus solis. - Unde & Justinianus expressè asserit (l. ult. §. 1. C. de LL.) In presenti leges condere sole Imperatori concessum esse. - Et quamvis tradatur (l. Humanum. 8. C. d. t.) si quid de cætero in publicâ privatâq; causâ emerserit necessarium, quod formam generalem & antiquis legibus non insertam exposcat, id ab omnibus antea tam proceribus sacri palatii, quam gloriosissimo patrum cœtu tractari; universorumque consensu probatum auctoritate Imperatoriâ confirmari debere; Id tamen non eo referendum, quasi potestas legum ferendarum non penes solum Imperatorem sit; sed quod hic in iisdem condendis senatorum consilio utatur, id fieri humanitatis gratiâ, ne videatur temere & sine consilio prudentum quid statuere. Docuimus namq; (initio hujus Membr.) firmatâ tyrannide, Imperatores ipsos fuisse Senatui velut assessoribus & Consiliariis suis.

M E M B R. II.

DE

MAGISTRATUUM JUDICUMQUE ELECTIONE.

1. Ne quid omitteremus eorum, quæ ad statum Romanum, qualis hic fuit tempore Justiniani, dijudicandum pertinent, de Electione magistratuum, & quidem quinam habeant potestatem eligendi & ex quorum numero electi fuerint dicamus. Nam hæc perpendenda esse, si de statu aliquo iudicium ritè facturus sis, superius docuimus.

2. Olim ergo in liberâ Reipubl. omnes magistratus à populo & ex populo i. e. tam patriciis quam plebejis eligebantur: sed in monarchiâ ab Imperatoribus. Nam, ut ex superioribus constat, Tiberius statim comitia e campo ad patres transferens vâlidè jus eligendi magistratus in se traxit; à cuius temporibus Imperatores ceteri hoc iure vel modo destituti vel superbius usi sunt.

3. Similiter autem & ex Tacito supra docuimus, de omnibus iudicandi

mandi iudicesq; constituendi potestatem sibi mature Imperatores arrogasse: ut adeo dubitandum non sit, quin omnis summa potestas temporibus Justiniani penes solum Imperatorem fuerit, statusque pure monarchicus existerit.

CAP. III.

DE
FINE IMPERII ROMANI.

1. In omni tractatu de civitatis vel Imperii alicujus statu primum omnium querendum, quis finis illius sit ad quem tendit. *Nam quemadmodum hominis, ita & principatus vel Reipubl. cujusvis est quedam operatio & finis, ad quem sua operatione tendit. De hac autem an bona vel mala existat, a fine judicandum est: finis namq; vel est revera bonus vel apparenter tantum, in rei veritate autem malus: si finis, ad quem tenditur malus est, omnis operatio ad eum tendens mala est & status diu subsistere nequit, sed in perniciem vergit eorum, qui partes & membra Imperii vel civitatis sunt. Sin vero finis revera bonus sit & operationes ad hunc tendentes nulla aut ad contrarium tendentes finem, status itidem vitiosus est & labilis. Quapropter, quo eo melius examinare statum, qualis tempore Justiniani fuerit, & de Jure publico, quod ipsius tempore obtinuit, judicium facere & interpretationem possumus: de fine Imperii Romani disferendum est.*

2. Antequam Christianam religionem amplecteretur Constantinus M. plerumque finis Imperii fuit tyrannicus i.e. talis ad quem tyrannides solent tendere. *Quemadmodum enim olim in libera Reipubl. cum florerent ingenia gloria cupidissima, finis erat gloria ex ampliatione imperii parata: ita auctis rebus tendebatur ad voluptates & omnis generis luxus: quem finem etiam pleriq; ante Constantinum M. Imperatores sibi propositum habebant: quo etiam ad affectandum Imperium ducebantur. Testatur hoc ipsum Tacitus [l. H. 22.] quando refert quibus irrita mentis a libertis servisq; Otho incitatus fuerit ad affectandum Imperium, quando ait: Et intimi libertorum servorumque corruptius, quam in privata domo habiti, ausam Neronis & luxus, adulteria, matrimonia ceterasque regnorum libidines avido talium, si auderet, ostentantes; quiescenti ut aliena exprobrabant. Et quamvis nonnunquam essent Imperatores, qui talia contemnentes tendebant ad gloriam sibi parandam; ab ignavis tamen & otio corruptis militibus non audiebantur, sed potius removebantur. Cumq; ita pleriq; Imperatores principatus premia supra, comestationes & stercinatuum cœtas haberent: jacebat Imperium velut inertis & ignava mæles: unius hominis: ministrorumq; ejusdem voluptatibus*

infernus. Ut ergo finis iste reverà malus erat; ita & operationes ad hanc finem tendentes tales, quibus imperium miserè peribat.

3. Cùm verò Imperatores amplexi essent religionem Christianam, nullus potuit Imperii finis alius esse, quàm qui est Christianorum, nimirum, vera cum Deo & proximo in Jesu Christo amicitia, eorumque, qui hanc colunt, defensio adversus barbaros & paganos, omnesque Christianæ fidei persecutores. *Nam amicitiam cum Deo & proximo caritatemq; in Jesu Christo Servatore mutuam finem esse unicum, quem Christiani veri & non solum præ se nomen ferentes, intendunt, supra demonstravimus, cùm de amicitia ageremus. Vastissimum autem in Christianos imperium nullum alium finem habere potest, quàm Christianorum adversus barbaros & persecutores Christiani nominis defensionem: neque enim decet Christianos vane gloriæ & dilatandæ Imperii, dominandiq; causa sanguinem humanum profunderè. Ex quibus satis constat, Imperiū Romani, quale fuit post tempora Constantini M. hunc unicum scopum esse debuisse, ut sub Imperatorum tutela viverent Christiani veram caritatem exercentes erga Deum & proximum. Ad hunc finem antea tendent, que legibus ad Jus publicum pertinentibus traduntur, examinando paulò subtilius, quàm communiter fieri solet, patebit, quanti Jure Justinianeo, quod statum concernit, æstimandum sit; queq; si adhuc in usu hodiè esset, deberet esse ratio & modus illud interpretandi. Presupponimus autem boni interpretis esse, ab iis, que manifeste noxia sunt, quantum quidem fieri potest, recedere; quod verò salutare est, ampliare & extendere omnibus modis.*

CAP. IV.

DE

IMPERATORE.

1. Ab Imperatore meritò initium speculandæ facimus. *Demonstratum namq; est (cap. I.) statum tempore Justiniani fuisse monarchicum: omnemq; adeo Imperii splendorem in hoc positum fuisse. Spargula ergo que circa Imperatorem Romanum observanda Jure Justiniano traduntur distinctis articulis proponentes, que desiderari possunt explicabimus.*

ARTIC. I.

DE

IMPERATORUM CHRISTIANORUM NIMIA SUPERBIA,

1. Nihil magis quidem decuisset Christianos Imperatores, quàm modestia; sed imitati Ethnicos Imperatores, per superbiam se indignos videntur reddidisse qui gererent nomen Christi. *Nam debu-*

essent Imperatores representantes caput Orbis Christiani, præ cæteris sese imitatores Christi exhibere; & modestiâ suâ Christianâ humilitateq; præire; solitariq; virtutes potius quàm inanem honorem. At deprehendimus, eos in nimio fastu esse imitatores Ethnicos Imperatores 1. ratione titularum. Numen namq; videmus seipso appellare (l. 8. C. de LL. l. un. C. de contr. Judic. l. 7. & l. 12. C. de fund. patrim. lib. XI. l. 2. C. de offic. mag. offic. & passim.) *it. suam divinitatem* (l. 2. C. de privil. scholar. l. 17. C. de Re milit.) *it. suam perennitatem* (l. 3. C. de offic. milit. Judic.) *it. caeleste oraculum* (l. 10. C. de Asilesforibus) quo nomine & sua rescripta indigitarant (l. 9. C. de Aquæduct.) qua & appellata sunt statuta caelestia (l. 10. C. de Murileg. lib. XI.) *it. responsa caelestia* (l. 10. C. de Re milit.) *it. divina præcepta* (LL. C. ut dignit. ordo serv. lib. XII.) 2. ratione venerationis & cultus exhibendi. Dabant namq; beneficii loco facultatem adorandi purpuram suam; que ceremonia ita absolvebatur, ut purpuream vestem principis à duobus elatam admisi adorantes exoscularentur. Et hunc morem introduxerat primus Domitianus, qui dominum se dici & ut Deum adorari primus passus est: cum antea boni Imperatores in modum Judicum tantum salutarerentur. Inde factum, ut & Christiani Imperatores sese appellarent eternitatem adorandam (l. 2. C. de fabricens. lib. XI. l. 2. C. de offic. ejus qui vicem) vel etiam adorandos (l. 1. C. de præpos. sacr. cubic. lib. XII.) *it. hec causa fuit, quare locis venerandis suas ponerent statuas* (l. 4. C. de spectacul. & scen. lib. XI.) Pertinent hæc quæ de statu traduntur (t. 7. C. de statu) 3. ratione vestimentorum reliquorumq; Ornamentorum. Nam usum purpure sibi solis Imperatores reservabant, adeo ut tincta conchylio nullius alterius permixtione passent. contexi (l. temperent. 4. C. de vestibus holoberis. lib. XI.) Quin nec sinebant vellera adulterino colore fucata in speciem sacri muricis tingere sub pena capitali (l. vellera. 3. C. cod.) Diffata quoq; est publicationis honorum pena in vendentes inficientesq; vestes purpurâ, que blatta vel oxyblatta vel hyacinthia dicitur [l. 1. C. quæ res venire non possunt] Deniq; purpuram à commercio & nundinatione hominum, prorsus exemerat Imp. Theodosius & Valens. (l. fia. C. d. t. de vest. holob.) Reservabant etiam sibi principes splendidum in equis & sellis equestribus apparatus, ac in vestibus ornatum, quo cæteris uti non erat permissum. (l. un. C. Nulli licere in frenis. lib. XI.) Quamvis verò magistratibus & Judicibus decens aliquis cultus vestium ornatuq; debeatur ad conciliandam auctoritatem, idq; & Aristoteles in politicis concedat: ejusmodi tamen immensum luxum, cui Christiani Imperatores dediti erant, plerique ethnicorum Imperatorum, quibus virtutes cura cordiq; fuerunt, plane odeant.

2. Quapropter id in Jure Justinianæo publico primo loco desideramus, quòd Imperator modestiam & mediocritatem nullam se-
tacus inhæserit vanitatibus priorum Imperatorum, quæque manife-
stam arguunt superbiam legibus servari voluerit. *Dem namq, odit
luxum & superbiam. Quomodo verò placere potest eidem imperium, cu-
jus operatio tota ad hoc tanquam ad unicum suum tendit, ut caput illum
fastum luxumq, incomparabilem exerceat?*

ARTIC. II.

DE

NIMIA LICENTIA IMPERATORUM CHRISTIANORUM.

1. Videtur quoque Jus publicum Justinianum peccare non em-
mendans nimiam licentiam Imperatorum. *Nam nimia illa licentia
conjecerat plerosq, Justiniani antecessores tam Christianos quàm Ethnicos
in pessima quæq, vitia: quibus tamen, præsertim in capite Orbis Christia-
ni, omnibus modis occurrendum est. Hæjus namq, peccata totam orbem
Christianum in miseriam conjiciunt.*

2. Consistebat autem Imperatorum licentia 1. in hoc, quòd es-
sent soluti legibus, & uxoribus suis quoq; hanc licentiam tribuerent.
(l. princeps. 31 ff. de LL.) *Nam quid intentatum relinquunt homines in
perpetuo luxu viventes, nullam legem metuentes? Decuisset ergò Justinia-
num hoc agere, ut Christiani principes successores ipsius, adstringerentur
certis legibus; quò vitam Christiani Orbis capite dignam vel inviti cole-
rent. Quamvis verò Theodosius & Valentinianus professi fuerint (l. di-
gna. 4. C. de LL.) vocem esse Majestatis regnantis dignam, legibus alligatum
se principem præferri; propterea, quòd ab auctoritate Juris pen-
deat auctoritas Imperatoris; majusq, Imperio sit submittere legibus prin-
cipatum: eaq, propter id indicent suis successoribus, quòd sibi licere non
patiantur: Id tamen nondum satisfacit; quia ad summam rei nihil facit,
quòd princeps sit privatum, quòd talis ipse serbet, nec à semel lato teme-
re recedat. Debuisset namq, leges de Officio Imperatoris ferri, ut sci-
rent qui præessent, quæ sui essent muneris. Quis enim ætius ad mansum
suum faciendum adstringendus est, quàm cujus levisimum erratum to-
tum Orbem Christianum magno afficit malo? Quamvis autem objicias:
decere bonum principem ultro facere quæ sui muneris sunt, cum nemo prin-
cipem cogere possit: nemo verò sibi ipsi imperare queat. Respondeo, me
non hoc velle, principem subjacere debere Imperio populi, puniendus ab eo-
dem nisi paruerit legibus; sed hoc; Imperatores debuisse initio Imperii le-
gibus astringi, quibus mediante iuramento sese subjicerent; scirenaq, De-*

ad altorem sese habituros, si munus suum non fecerint. In summa deditur Justiniānus pervendere malum inde illatum Imperio Romano; quod hactenus Imperatores tam ethnici quā Christiani abastuerint suā licentiā; & propterea hoc ad minimum alligando Imperatores ad leges corrigendum esse: quō differentiā quadam inter ethnicos & Christianos Imperatores apparuisset.

3. Deinde etiam hoc nimium erat, quōd principum voluntas pro lege haberetur. Nam Ulpianus (l. 1. §. 1. ff. de Constit. Pr.) testatur suo tempore jam obtinuisse, ut quod Imperator per epistolam & subscriptionem statuit, vel cognoscens decrevit, vel de plano interlocutus est, vel Edicto præcepit, lex esset. Quamvis autem Theodosius & Valentinianus id limitarint tradendo (l. 2. & 3. C. de LL.) ea quæ ex relationibus vel suggestionibus judicantium, vel consultatione in commune sacri palatii procerum auditorium introducto negotio statuuntur à Principe generalia Jura non esse, sed leges duntaxat his facere negotiis atq; personis, pro quibus fuerint promulgata; illas autem leges generales debere esse & ab omnibus observari, quæ misæ ad proceres oratione conduntur, vel inserto Edicti aut legis vocabulo nuncupantur, vel per omnes populos judicum programmatibus divulgantur vel expressius continent, quōd princeps censuerit ea, quæ in certis negotiis statuta sunt, similium quoq; causarum fata componere: Justinianus tamen [l. ult. C. de LL.] licentiā iterum extendit tradens, si Imperialis Majestas causam cognitionaliter examinaverit, & partibus cominus constitutis sententiā dixerit, omnes omnino Judices scire debere, hanc esse legem non solum illi causæ pro quâ producta est, sed & omnibus similibus; annexâ ratione, quōd nihil majus nihil sanctius Imperiali majestate sit. Quid autem magis periculosum esse potest, quā si vastissimum Imperium, quod omnium optimè operari, & nihil omittere debet eorum, quæ Deo placent & accepta sunt, unius arbitrio committas? Quam facile enim est hominem ruere iuvitia & sententiâ à Christianâ religione & fide alienas? Decuisset ergo Justinianum & hoc emendare, legumq; condendarum potestatem cum episcopis vel iis, quibus rerum sacrarum cura commissa est, aliisq; prudentissimis communicare.

ARTIC. III.

DE

MODO ELIGENDI IMPERATORES.

1. Reprehendum in Justiniano & maximè hoc est, quōd nihil circa electionem Imperatoris tradiderit; vel non immutavit ea, quæ olim in usu erant. Nam ethnicis Imperatoribus tenentibus imperium summa temporum infelicitas fuit, quod, multum temeritate eligerentur

tar principes; Christianorum autem Imperium miserè devastavit totamq; Occidentem destruxit, quòd Imperatores suos liberos non modo pueros, sed etiam infantes eligerent sibi successores in Imperio. His perpensis potuisset Justinianus, si amasset Orbem Christianum, introducere singularem rationem eligendi Imperatores, quò semper aut plerumq; idonei presecti fuissent imperio. Scilicet à temporibus Constantini id semper egere Christiani principes, ut omnia fierent hereditaria tam munera quam honores: ut ex seq. patebit: quò penes suos posteros maneret Imperium.

CAP. V.

DE

CULTU DIVINO ET MINISTRIS
ECCLESIE.

v. Jus sacrum, quòd tradit de Episcopis & omnibus clericis intervenientibus Deo, item de privilegiis horum omniumq; Christianorum, quòdque continet credenda; ut sit unitas fidei per universum imperium, Justinianus meritò pro præcipuo habuit, à quo etiam Codicem orditus est. Nam in Christiano Imperio hæc omnia loco fundamenti sunt: utpote càm finis hujus sit verus cultus Dei & hanc colentium defensio. Quapropter etiam Gratianus, Valentinianus & Theodosius Christianorum catholicorum nomen amplecti severe iusserunt: reliquos vero demones vesanosq; hæretici dogmatis infamiam sustinere, divinâ primò vindictâ, deinde etiam pro suo arbitrio ultione plectendos judicantur (l. a. §. i. C. de summâ Trinit.) Nostrum erit videre, quanam credenda Imperatores statuerint; quam itidem amplexi fuerint rationem extirpandi hæreticos & paganos suppressendi contra Christianos defendendi & in fide conservandi; quidq; tradiderint circa clericos omnesq; pnes quos cura rerum sacrarum est: item quæ circa ecclesias seu templa observari voluerint.

M E M B R. I.

DE

C R E D E N D I S.

1. Videtur ex mente Justiniani circa credenda ita ritò procedi, sit primò quæ generaliter traduntur consideremus; deinde specialia subjiciantur.

ARTIC. I.

DE

HIS QUÆ GENERALITER CIRCA CREDENDA
NOTARI DEBENT.

1. Primò generaliter circa credenda approbavit Justinianus:

quæ

quæ à Gratiano & collegis ejus (*l. 1. pr. C. de summâ Trinit.*) injunguntur cunctis populis sub Imperio Romano viventibus, ut in tali religione vivant, quam divum Petrum Apostolum tradidisse Romanis, religio ab ipso insinuata declaret, quamque Pontificem Damasum sequi clareat, & Petrum Alexandria Episcopum virum Apostolicæ sanctitatis. *Scilicet tunc temporis jam invaluit opinio, Petrum docuisse Romanos, & permanere apud Pontifices Romanos eam doctrinam, ab eisdemq; propagari. Vulgus namq; credulum pronum est ad credendum, veritatem certe alicui loco adherere.*

2. Approbavit deinde Justinianus, credenda nim. esse, nec de his dubitandum aut disputandum, quæ in Synodo Chalcedonenfi Marciani jussu celebratâ, & in Nicenâ præsentibus 318. patribus, it. in Constantinopolitanâ à 150. & in Ephesinâ definita sunt. (*l. nemo. 4. C. cit. tit. de summâ Trinit.*) *quæ lex Marciani est approbata à Justiniano (l. inter claras. 8. §. 3. C. eod. & Nov. 131. c. 1.) Hæc namq; concilia obviam itum est iis, qui disputationibus suis orbem Christianum turbabant.*

3. Jubentur autem ita servari canones pristini ecclesiastici; ut, si quid dubietatis emergerit, id oporteat (non absque scientiâ viri Reverendissimi sacrosanctæ legis antistitis ecclesiæ urbis Constantinopolitanæ, quæ Romæ veteris prærogativâ lætatur) conventui sacerdotali sanctoq; Judicio reservari. (*l. omni. 6. C. de sacros. eccles.*) præcipiuntur etiam omnes pragmaticæ sanctiones, quæ contra Canones ecclesiasticos interventu gratiæ vel ambitionis elicitæ sunt, robore suo & firmitate vacuata cessare. (*l. privilegia. 11. §. 1. C. eod.*)

ARTIC. II.

DE

CREDENDIS CIRCA S. S. TRINITATEM.

1. Præcipuum eorum, quæ secundam Apostolicam disciplinam, evangelicamq; doctrinam credenda sunt, hoc est, Patris & Filii & Spiritus S. esse unam Deitatem sub pari Majestate & sub piâ Trinitate. (*l. 1. pr. C. de summâ Trinit.*) *item (l. 2. C. eod.)* Is Nicenæ assertor fidei & catholicæ religionis verus cultor accipiendus dicitur; qui omnipotentem Deum & Christum filium Dei uno nomine confitetur; Deum de Deo, lumen de lumine; qui Spiritum S. quem ex summo rerum Parente & speramus & accipimus, negando non violat: apud quem intemeratæ fidei sensus viget, & incorruptæ Trinitatis indivisa substantia, quæ græco verbo *ὁμοουσία* rectè credentibus dicitur. *It. l. cum recta. 5. §. credentes r.; saltem confessionem odit Justinianus: Credentes*

dentem in Patrem & Filium & S. Spiritum unam essentiam in tribus hypostasibus, seu subsistentibus personis, adoramus unam Deitatem, unam potestatem, Trinitatem consubstantialem. Et (*l. cum Salvatore 6. S. 1.*) Credimus itaque in unum Deum Patrem omnipotentem, & in unum dominum Iesum Christum filium Dei, & in Spiritum S. unam essentiam in tribus hypostasibus sive subsistentibus personis.

2. De Christo filio Dei hæc est Justiniani confessio, quod nimirum unigenitus filius Dei, Deus & Dominus noster, incarnatus de Spiritu S. ex sanctâ atque gloriosissimâ semper virgine Dei genitrice Mariâ, homo factus, crucifixus, unius sanctæ & consubstantialis Trinitatis, coadorandus, conglorificandus Patri & Spiritui S. consubstantialis Patri secundum divinitatem; nobis secundum humanitatem; passibilis carnè, impassibilis Deitate; Verbum Dei, sine tempore de Patre natum. (*l. 5. 6. 7. C. eod.*) Ne etiam crux Christi profanaretur, statuit Theodosius (*l. un. C. nemini licere signum Salvat.*) nemini debere licitum esse vel in solo vel in filice vel in marmoribus humi positâ crucem insculpere vel pingere, ut pedibus conculcetur & iustitiam exponatur, gravissimâ pœnâ in eum sanctitâ, qui contrarium huic Imperiali statuto facere tentaverit. Justinianus quoque prohibuit ne signum Christi aibi, quàm in venerabili loco, seu religiosis ædibus reponeretur, sed ut hoc ipso fixo consecrarentur loca Deo, sitq; crux adoranda & veneranda. (*Nov. 5. cap. 1. Nov. 67. c. 1.*) *Nam hæc est humana imbecillitas; ut in ejusmodi externis queratur cultus; virtutes animi, quas respicit & exigit Deus, negligantur. Hinc fit, quod cum homines tendere debeant ad veram amicitiam cum Deo & hominibus colendam; venerentur crucem vel etiam ossa martyrum, magis superstitiosi quàm religiosi. Et cum deceat eum, qui cupit orbis Christiani esse vult, ab ejusmodi superstitionibus ad veram inducere homines pietatem; dolendum profecto, Imperatores more veterarum vulgus in sua superstitione confirmasse. Sic cum debuisset inculcari hominibus, ne supra modum venerentur martyres horumq; reliquias & maluit Honorius & Theodosius legem ferre, ut nemo martyres distrahat, nemo mercetur. (l. 3. de S. S. eccl.)*

M E M B R. II.

DE

MEDIIS PRO FOVENDA ET CONSERVANDA RELIGIONE CHRISTIANA ADHIBITIS.

1. Imperatores Christiani pro conservandâ verâ religione his ferme usi sunt mediis, ut scilicet hereticos & apostatas punirent, turbatores ecclesie comprimerent, erga veros Christianos favorem, erga paganos odium decla-

*deklararent, ministrosq; verbi cultum exercentes divinum defenderent,
Quæ omnia distinctis articulis proponitari sumus.*

ARTIC. I.

DE

HERETICIS.

1. Quinam hæretici dicantur Imperatoribus, videtur colligi posse ex l. 1. §. 1. C. de lumina Trin. nîm, qui Christianam fidem evangelicamq; doctrinam docentem Deum unum tribus personis non amplectuntur. Nam cum pr. d. l. traditum esset de fide, quænam esset verã, ut scilicet secundum apostolicam disciplinam, evangelicamq; doctrinam, Patris & Filii & Spiritus S. unam Deitatem sub pari maiestate & sub pã Trinitate credamus; subjiciuntur §. 1. hæc verba: Hanc legem sequentes Christianorum catholicorum nomen jubemus amplecti: reliquos verò demones vesanosq; judicantes, hæretici dogmatis insaniam sustinere, divinã primã vindictã, post etiam motus animi nostri, quem ex cœlesti arbitrio fumpserimus, ultione plectendos. Idem colligitur ex l. 2. C. eod. nîm, ex hæc lege dicendus is hæreticus, qui omnipotentem Deum & Christum filium Dei non constetetur, Deum de Deo, lumen de lumine, qui Spiritum Sanctum negantio violat. Sed (l. 1. C. de Hæret.) hæreticorum vocabulo continentur qui vel levi argumento à judicio catholicæ religionis & tramite detecti fuerint deviare. & (Novell. 109. pr.) Justinianus omnes eos vocat hæreticos: qui licet nomen Christianorum sibi imposuerint: attamen Christianorum se fide & communionem separant, diversarumq; hæresium sunt, quibus connumerantur & qui Nestorii Judaicam sequuntur vesaniam & Eutychianistæ & Acephali, qui Dioscori & Severi malefacta sangvent, & Manichæi & Apollinaris renovantium impietatem; & ad hoc omnes, qui non sunt membrum sanctæ Dei catholicæ & apostolicæ ecclesiæ, in quã omnes concorditer sanctissimi episcopi, & totius orbis terrarum patriarchæ, & Hesperix & Romæ & Constantinopolis & Alexandrix, & Theopolcos, & Hierosolymorum, & omnes qui sub eis constituti sunt sanctissimi episcopi, & apostolicam prædicant fidem atq; traditionem. *Quæ qualia sint, Theologis examinanda relinquimus, ad quos spectat hæc definire. Nos supra, cum de crimine læsæ Majestatis divinae ageremus, nostram mentem quodammodo exposuimus.*

2. Hæresis seu hæreticorum crimen publicum est. Cujus ratio redditur [l. manichæos. 4. §. 1. C. de Hæret.] quod illud, quod in religionem divinam committitur, in omnium ferat injuriam. Et (auth. Gazaros C. eod.) crimen læsæ Majestatis æternæ vocatur. Ex quo velut principio procedendo commodissime videtur vater a hujus criminis ex-

poni posse; & deduci neminem pœnâ hereseos afficiendum, nisi qui turbando ecclesiam suis opinioibus ipsius Dei Majestatem impugnât. Quare enim severissimis pœnis afficiatur delictum hoc, ratio redditur (cit. auth. Gazaros) quia scilicet hoc ipso non temporalis sed aeterna Majestas impugnetur.

3. Pœna autem hæreticis ab Imperatoribus talis statuta est. 1. ut infamiam sustineant sui dogmatis, & excommunicentur & ab omnium ecclesiarum limine semoveantur. (l. 1. §. 1. & l. 2. C. de summa Trin. l. 5. C. de Heret.) 2. ut arbitrariè puniantur à principe, commissâ & Deo vindictâ. (d. l.)

4. In specie Manichæi (fanaticam hi foverunt opinionem de diis duobus, uno bono, altero malo, aliosq; multos errores & præcipuè adversus humanam naturam Christi; eosq; divus Augustinus, hujus sectæ primò cultor deinde conversus refutavit.) tanquam omnium hæreticorum deterrimi & Donatistæ severè coërcentur, jubeturque huic hominum generi nihil ex moribus nihil ex legibus commune esse cum cæteris. (l. Manichæos. 4. pr. C. de Heret.) 2. bona horum publicantur. (d. l. 4. §. 1.) 3. remonentur ab omni liberalitate & successione (d. l. 4. §. 2.) 4. non donandi non emendi non vendendi non denique contrahendi facultas ulli horum relinquitur. (d. l. 4. §. 3.) 5. in mortem quoque extenditur inquisitio, quò memoria ipsorum damnetur, quemadmodum id observatur in his qui crimen læsæ Majestatis humanæ committunt. (d. l. 4. §. 4.) 6. Nec testari possunt Manichæi, nec horum filii hæredes patrum esse, nisi à paternâ pravitate discesserint. (d. l. 4. §. 5. & 6.) 7. Jubentur etiam è civitatibus pelli & ultimo supplicio tradi. (l. 5. C. eod.)

5. Notantur quoque Nestoriani & Ariani (l. 6. C. de Heret.) prohibenturq; qui sub Imperio Romano sunt Nestorii libros legere, describere, scriptos habere.

6. Singulariter etiam puniuntur Eutychanistæ & qui cum his ratione pravitatis hæreticæ conjuncti sunt, Apollionaristæ; nim. ut ad nullam militiam admittantur, in suâ patriâ non tolerantur, nullaque disputandi facultas his detur, & omnes eorundem libri concrementur. [l. Quicunq; 8. C. eod.]

7. Scorsim etiam puniuntur Novatiani & Donatistæ sacrum baptismâ reiterantes (t. t. C. Ne sacr. baptismâ reiter.) Afficiuntur enim infamiâ, testandi facultate destituuntur, mortisq; causâ donandi: in exilium mittuntur & aliquando ultimo supplicio traduntur. (l. 2. & 3. d. t.) Quæ omnia ita custodiri decernuntur, ut nulli Judicium liceat delatum ad

se crimen minori coercionis mandare aut impunitum relinquere, nisi ipse idem pati velit, quod aliis disimulando concessit. (d. l. 3. in fin.)

8. Magnus hæreticorum numerus etiam enarratur (l. 5. C. de Her.) & suis pœnis coercentur, nimir. omnia loca, in quibus convenire possunt, ipsis adimuntur. (l. 3. l. 6. l. 8. C. eod. & l. 2. C. de summo Trin.) propelluntur ab ipsis urbium mœnibus, si eruptio factiosa quid tentaverit: (d. l. 2. C.) qui notorii sunt desinunt esse cives Romani & efficiuntur infames, ut ad nullos prorsus honores, ad nullas dignitates, ad nulla sacramenta pervenire possint. (l. 1. & l. 7. C. de Hæret.) Inhibetur quoq; hæreticis res ecclesiasticas emere, conducere vel possidere (l. 10. C. de Hæret.)

9. Hæreticis æquiparantur cœticolæ, qui cœlum, solem, lunam colunt, novo prorsus & inaudito dogmate. (l. 2. C. de Jud. & cœlic.)

ARTIC. II.

DE

JUDÆIS.

1. Judæos, licet sint hostes Christi Salvatoris nostri, non tamen hos equè ac hæreticos persequuntur leges Codicis. Nam tolerantur horum synagoga, ita ut veteres & ruinam minitantes fulciri possint, nova tamen nequeant fabricari. (l. 18. §. 1. C. de Jud.) prohibentur concromari aliq; modo ledi [l. 14. C. eod.] & [l. 3. C. eod.] vetantur milites in his facere hospitia. Admittuntur quoq; Judæi ad decurionatum (l. 4. & 9. C. eod.) Datur iisdem potestas litigandi coram Judicibus Romanorùm secularibus, etiam de rebus ipsorum superstitionem concernentibus: ita tamen ut die Sabbathi convenire nequeant. Possunt quoq; ex suo numero eligere arbitros, quorum sententias Judices exequi tenentur. (l. 7. l. 11. & l. 14. C. eod.) Hos offendere, bonarumq; bona invadere nemini concessum. (l. 13. C. eod.) nec precia rerum à Christianis iisdem statui possunt, qui enim hoc faciunt supplicio afficiuntur tanquam aliena appetentes (l. 8. C. eod.) Tantummodo monentur, ne insolescant elatiq; reddantur sui securitate (l. 13. C. eod.) prohibenturq; mancipia Christiana possidere (l. un. C. Ne Christ. mancip.) & si circumciderint Christianorum bonorum proscriptione & exilio damnantur (l. 16. C. de Judæis) nullo quoq; honore defensoriq; officio fungi possunt. (l. 17. C. eod.) celebrantes sacra nihil debent facere in contemptum Christiana fidei. (l. 10. C. eod.) Matrimonia cum Christianis iisdem denegantur, siq; contraxerint, habentur pro adulteriis [l. 6. C. eod.] In suis matrimoniis coguntur leges Christianorum observare, nec uno tempore plures habere uxores ipsis permittitur. (l. 7. C. eod.) Horum collegio nihil legari potest (l. 1. C. eod.) si attentaverint ledere eos,

qui sese converterunt ad religionem Christianam flammis dantur & cum suis complicitibus concremantur. (l. 2. C. eod.) Si qua etiam inter Judaeos & Christianos sit contentio, non a Senioribus Judaeorum, sed ab ordinariis judicibus dirimenda est. (l. 15. C. eod.)

ARTIC. III.

DE

PAGANIS.

1. Pagani aliàs in Jure dicuntur qui non sunt milites. Hinc oritur distinctio inter testamentum paganum & militare. Ratio denominationis hac fuit; quòd olim Rome rustici nomen militiae non dabant, nec ex his delectus habebatur, ne per hoc agricultura negligetur. Apud Christianos Imperatores autem omnes sacrificantes idolis & ethnicam religionem amplectentes paganorum coeperunt nomen habere; quia ad militiam quoque non admittebantur, sed ab Imperatoribus excludebantur. (l. nemo milit. 20. C. de episc. aud.)

2. Ne autem paganismus exresceret & tandem loco Christianae religionis introduci in Imperium Romanum posset: Imperatores templa diis consecrata non quidem destrui, sed claudi jubebant, ad patrimonium suum ea referentes [l. r. l. 5. & l. 7. C. de Paganis & sacrif.]. In hoc enim servabant differentiam inter templa hereticorum & paganorum: quia templa hereticorum sibi non vendicabantur, sed cum Deo, licet superstitioso cultu, consecrata essent; ad usus profanos non convertebantur, sed pio usui potius applicabantur.

3. Sacrificantes diis gladio feriebantur. (l. l. 6. 1. & 2. C. eod.) ad ditam proscrizione omnium bonorum (l. 7. C. eod.) concis hujus criminis ac ministris eadem manente poenâ & punitis multâ 50. libr. auri Rectoribus provinciarum & officialibus ipsius, si poenam dictatam infligere neglexerint. (d. l. 7.) Similiter prohibitum erat extra inspicere & ex his more gentilium futura praedicere. (l. 2. C. eod.) Nam initio Christianismi, quia animi vulgi facile seduci possunt ad pristinum cultum recipiendum, praesertim, si concipiant eum cum majori felicitate conjunctum fuisse; aliter ethnica religio supprimiti non potuit, quam si ethnicus cultus pro crimine publico haberetur & punirentur quoque, ii, qui in suis aedibus eum exerceri solerent. (l. 8. C. eod.)

4. Paganis tamen aequè ac Judaeis quietà viventibus nec quicquam turbulentum tentantibus noluerunt Imperatores manus violentas à Christianis inferri aut bona abripi. Jubent namque Honorius & Theodosius Christianos qui quid abriperunt in duplum restituere. (l. 6. C. eod.) Quin admittuntur ad sponsalia cum scientibus Christianis.

celebranda (l. 16. C. de Episc. aud.) Defensores tamen civitatum fieri, munerève advocatorum fungi prohibentur. (l. 15. & l. jubemus. 19. C. eod.)

5. Festos dies, qui vigente ethnica religione ad lætitiã & voluptatem instituti fuerant, noluerunt Imperatores abrogare, modò sine superstitione & sacrificiis celebrentur. (l. 4. C. eod. *His enim ad-
sueti Romani non sine metu tumultus adigi poterant ad eadem abroganda.*)

ARTIC. IV.

DE

S A M A R I T I S.

1. Samaritarum secta quasi media erat inter Judaismum & Paganismum. *Nam libros Moysis hi recipiebant, rejectis posterioribus Prophetis; negabant carnis resurrectionem & idola colebant.*

2. Secta hæc damnatur, congregationes & conventicula hanc, cotentium prohibentur ab Imperatoribus, jubenturque synagoga destrui, additis iisdem pœnis, quæ & Manichæis dictatæ sunt. (l. 12. & 17. pr. C. de Heret.) Quibus pœnis contingit, ut Samaritæ nullos successores habere possint præterquam filios Orthodoxos. *Nam qui antiq., expellantur & capite puniuntur, nec ex testamento nec ab intestato habere successores possunt: sed specialiter data est potestas filiis eorum orthodoxis bona patrum vindicare curâ & providentiâ Episcoporum & Præsidentum* [l. 17. §. 1. & l. 18. C. eod.]

3. Hæc autem pœnæ in Samaritas durarunt, quamdiu hi atroces & elati contra Christianos fuerunt: Justinianus enim motus testimonio Sergii, eos meliores factos, nullosq; motus in futurum metuendos ab his esse (Nov. 129.) restituit ipsi licentiam scribendi testamenta & dispensandi de suis substantiis; donandi item & legata relinquendi, capiendique: additâ tamen hac limitatione, ut si defunctus ab intestato cognatos habeat alios Christianos, alios Samaritas, soli Christiani succedant; si verò ex testamento Christianus & Samaritanus concurrant, hic accipiat (olum sextantem; reliquum verò, nisi debeatur Christianis legatariis, coheredi Christiano accrescat: à quo tamen Samaritanus, si postea resipiscat, & ad fidem convertatur, id recipere possit, detractis fructibus mediæ temporis. Sed cum appareret, eos à suâ hæresi deduci non posse, extitisse etiam nonnullos, qui salutari baptismo dignati dequò ad id mali, unde discesserant, redierunt: præclarum visum fuit veterem illam legem renovare. Nam (Nov. 144.) hæc vocatur ad ipsorum bona; exceptis tantum agricolis, quibus

beneficium Novellæ 129. reservatum est, ne cultura agrorum deminueretur.

ARTIC. V.

DE

APOSTATIS.

1. Apostata definitur [l. 4. C. de Apostatis] qui nomine Christianitatis imbutus sacrificia sacrilega vel facit vel facienda mandat. Videtur autem apostasia longè gravius hæresi punienda. Nam hæretici in parte recedunt & in quodam principio conveniunt; apostata penitus desiscunt, nullum agnoscentes Christiana religionis principium. Unde hoc crimen proprium est perditorum hominum sanctam baptismi professionem. (l. 3. C. eod.)

2. Pœnis itaque omnibus apostataz, quibus & hæretici, subjacent & præterea alias quoque ferre coguntur. Nam puniuntur publicatione bonorum (l. 2. C. eod.) sunt intestabiles (l. 1. C. eod.) nulliq; heredes esse possunt (l. 3. C. eod.) omniq; his testandi donandove facultas denegatur (l. 4. C. eod.) In hoc cum Apostatis severius agitur: quòd eorum crimen poenitentia non aboleatur (d. l. 3.) & in vivos perpetua nullamq; prescriptionem admittens detur accusatio [d. l. 4.] que in mortuos neque ad quinquennium extenditur (d. l. 2.) Qui etiam alios vel invito vel suasio- ne traducunt ad idem crimen cum dispendio fortunarum capita plectuntur. (l. 5. C. eod.)

ARTIC. VI.

DE

TURBATORIBUS QUI DUBIA REDDUNT DE QVIBUS
NON DUBITANDUM.

1. Turbatores vocamus, qui publicè de fide Christiana coadunatis turbis tractant, quique ex hoc tumultus & perfidia occasionem requirunt. (l. 4. C. de summ. Trinit.) dubiaq; faciunt quæ in Concilio Nicæno, Chalcedonensi & Ephesino definita sunt. His quoque poenæ dictæ sunt (cit. l. 4. & l. 3. §. 3. C. eod.) Nam qui contra expositam fidem veniunt Judæis & paganis, mysteria veneranda profanant & propterea merito poenæ coercendi videntur. Clerici itaq; tale quid committentes à consortio clericorum removentur, milites cingulo spoliantur, ceteri ex urbe exiguntur vel etiam pro rigore judicario supplicii subjungantur.

2. Ad impediendos tumultus, quos turbatores excitant, facit prohibitio conventiculorum. Quæ causa est, quare conventicula illicita etiam extra ecclesiam in privatis ædibus celebrata puniuntur. proscrizione domûs, in quâ clerici tumultuantes recepti sunt. (l. conventicula. 15. C. de Episc. & Cler.)

ARTIC. VII.

DE

CHRISTIANORUM PRIVILEGIIS ET
OFFICIO.

1. Uti quoque sunt Imperatores medijs alliciendi homines ad amplectendam religionem Christianam, assignando præmia sese convertentibus. Nam 1. servi paganorum, Judæorum & hereticorum desiderantes ad orthodoxam fidem venire, postquam catholica ecclesie associati fuerint, in libertatem eripiuntur, jubenturq; a Judæis provinciarum, ecclesie defensoribus & episcopis defendi, nihil pro eorum precis penitus accipientibus dominis. (1. Deo 56. §. His ita. 3. C. de Episc. & cler.) 2. Sola Christiani orthodoxi Jus succedendi habent in bonis parentum non orthodoxe religionis. [1. cognovimus 19, junct. Auth. idem est. C. de Hæret.]

2. Christiani autem qui esse volunt, jubentur verum cultum exercere i. e. juvare pauperes & positos in necessitate. (h. I. C. de Episc. aud.)

3. Christiani vel clerici sunt vel laici; de clericis seq. membr. dicitur; Laici prohibentur soli facere quod sine clericis fieri non est permillum; velut celebrare litanias. Ratio redditur Auth. sed novo. C. de Episc. & Cler.) quod sine orationibus & cruce fieri non debeant.

ARTIC. VIII.

DE

TURBATIONE CULTUS DIVINI.

1. Ne turbetur cultus divinus, jubentur qui in ecclesias irruunt & ministris verbi cultum tractantibus aliquid injuriæ important eoque cultum turbant capitaliter puniri: licet ab Episcopo non accusentur, parente cuilibet facultate hos accusandi. (1. 10. C. de Episc. & Cler. junct. Auth. sed novo eod.)

MEMB. III.

DE

EPISCOPIS ET CLERICIS, HORUMQUE OFFICIO,
JURIBUS ET PRIVILEGIIS.

1. Ecclesiam Jesu Christi miserè dilaniavit episcoporum superbia & fastus; dum quilibet horum nomen suum novis opinionibus æternare, reliquos opprimere studebat; dum singuli seculares magistratus imitantes inter se de principatu contendebant. Quibus male cum deberet Justinianus occurrere, suâ approbatione eadem auxit.

Et quia huius quoque Imperatoris temporibus Pontifex Romanus primatum sibi quaesivit, conveniens erit, initium ab eodem facere.

ARTIC. I.

DE

PONTIFICE ROMANO.

1. Quantus fuerit fastus, quantaque superbia Joannis, qui tempore Justiniani Romae episcopus fuit, ex epistolâ ad Justinianum datâ & legi 8. C. de summâ Trinit. insertâ addisci potest. Laudat namque hæc in epistolâ Justinianum filium suum gloriosissimum & elementissimum velut principem Christianissimum, propterea, quod caritatis studio eorum ecclesiasticis disciplinis Romane sedis reverentiam conservet, huic cuncta subscribendo & ad huius unitatem deducendo. Hinc Romane sedis auctorem Petrum adserit, ad quem Dominus dixerat, pascere oves meas! unde infert sedem hanc verè esse caput ecclesiarum: idque consensu patrum & sanctorum principum testimonioque Justiniani confirmare nititur. Inde etiam dicit confirmari Imperium Justiniani, quod hic Episcopo Romano primatum deberi fateatur: inque hoc Imperatori impletum esse quod scriptura dicit (Proverb. 2.) per me reges regnant & potentes decernunt Iustitiam. Tandem & confirmat Edictum Justiniani, quod populi amore fidei consensu episcoporum proposuit de submovendis hereticis.

2. Huic superbiæ Joannis haud parum adulatur Justinianus. (d. 1. 8.) Nam sanctitatem Joannis honorans, eum certiores facit de omnibus que ad statum ecclesie pertinent, propterea quod omnes sacerdotes universi Orientalis tractus subiecti huic esse debeant, ipse verò se caput omnium sanctarum ecclesiarum, & ab hoc easdem unitatem suam habere. Facit tamen huius fratrem episcopum Constantinopolitanum, sed ita, ut & hic sequatur in omnibus apostolicam sedem. Hæc omnia adulatorie facta testatur historia de rebus gestis Justiniani. Ratio enim status in Imperatore Italiam recuperaturo exigebat, ut benevolum sibi haberet Romanum Episcopum; Cuius favorem aliâ ratione captare non poterat, quam sese ad mores ipsius accomodando, & primatum, quem tam anxie desiderabat, deferendo. Cuius gratiâ etiam singularem edidit Constitutionem (Nov. 131. cap. 2.) cuius verba hæc sunt: Ideoque sancimus secundum earum (sacrarum scripturarum) definitiones, sanctissimum senioris Romæ papam primum esse omnium sacerdotum: beatissimum autem archiepiscopum Constantinopoleos novæ secundum habere locum post sanctam apostolicam senioris Romæ sedem; aliis autem omnibus sedibus præponatur. Hæc ita statuit Justinianus, ut Joannis gratiam, quâ indigebat in obtinendâ Italiâ, captaret. Alia autem mens fuisse videtur

*Honorii & Theodosii, qui (l. omni. 6. C. de S. S. Ecclesiis) tradunt; si quid dubietatis circa canones ecclesiasticos emerferit, id oportere (non absque scientiâ viri reverendissimi sacrosanctæ legis antistitis ecclesiæ urbis Constantinopolitanæ, quæ Romæ veteris prærogativâ lætatur) conveni-
turi sacerdotali sanctoq; Judicio reservari. Quod si tempore Constantini
M. tam celebris fuisset Roma cathedra Petri, profecto sine causâ prosi-
lisset hic Imperator ad novam urbem cõpendendam Româ sanctiorum & cul-
-æ Idolorum non commaculatæ.*

ARTIC. II.

DE

EPISCOPIIS, HORUMQUE OFFICIO, PRIVILEGIIS, DI-
GNITATE, POTESTATE ET ELE-
CTIONE.

1. Quemadmodum in magistratibus, ita quoque in Episcopis:
cura habenda est, ut sciamus, quomodo & ex quorum numero eli-
gendi, quale sit horum officium, quæ potestas, quæ dignitas, qualia
privilegia. Nam ex hisce dijudicari potest, qualis ratione Episcoporum
fuerit in Imperio Romano status.

2. Ad modum eligendi pertinet 1. quod præcipiunt Leo & An-
themius Imp. (l. si quenuquam 31. C. de Episc. & Cler.) nim. ut, si conti-
gerit quenuquam ad Episcopatus gradum, prochi, auctore Deo; ipu-
ris hominum mentibus nudâ electionis conscientiâ sincero omnium
iudicio proferatur. Nam cum Episcopi nomen ipsum arguat, eos qui
huic officio præficiuntur, esse quasi speculatores morum & religionis; decet
eõs maxime idoneos. Id quod fieri nequit, nisi electores liberi sint ab o-
mnibus affectibus & solam ecclesiæ salutem ob oculos positam habeant. 2. ut
nemo gradum sacerdotii precii venalitate mercetur. (Nov. 6. c. 1. §. 9.)
Nam in electione personarum ad tam ardua officia non quantum dare suf-
ficit, sed quantum quisq; meretur estimandum est! (d. l. si quenuquam) Pro-
fecto enim, ajunt Imperatores (cit. l.) quis locum rursus & quæ causa esse
poterit excusata, si veneranda Dei templa pecuniis expugnentur: quæ
murum integritatis aut quod vallum fidei providebimus, si auri sacra fa-
mes in penetralia veneranda proserpat? quid deniq; quantum esse poterit aut
securum, si sanctitas incorrupta corrumpatur? cesset altaris ibi immittre
profanus ardor avaritiæ, & a sacris aditis repellatur piaculare flagitium.
Addita itaq; pena est. & danti. & accipienti præcium. (d. l.) vid. de modo
eligendi Nov. 123. c. 1. pr. & Nov. 137. c. 2.

3. Quinam & quales eligi debeant quoq; præcipere non omit-
tunt Imperatores, Et primò quidem temperantes jubentur eligi, præ-
sertim

sertim circarem veneream. *Id enim videntur velle Imperatores (d. l. 31.) quando jubent castum eligi.* 2. Modesti. *Nam (d. l. 31.) Imperatores humilem esse volunt episcopum, & adeo ab omni ambitione alienum, ut queratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat; saltem illi suffragetur necessitas excusandi.* 3. Orthodoxi, qui Synodi Nicenae fidem tenent. (argt. l. 2. C. de summ. Trin.) 4. Contemptores pecuniarum. (l. omnem 42. C. de Episc. & Cler.) *Hoc dubitatum an & curiales possent creari Episcopi; quia nemo & esse Episcopus & curialia munera perficere potest; at & hos creari posse Episcopus obtinuit; modo per substitutos, periculo suarum facultatum, curia muneribus satisfaciunt.* (l. 21. C. de Ep. & cler.) *Nov. autem 6. c. 1. §. 1. jubet curialem in monasterio constitutam fortunam liberari: quartam prius substantia curia redditam. add. & Nov. 123. c. 1. pr. it. Nov. 137. c. 2.* Requirit porro Justinianus (l. Sancimus 48. C. cod.) ut qui eligendus est Episcopus nec mulieri cohabitaret nec liberorum esset pater; sed loco uxoris adhaerere quidem & continens sit circa sanctissimam ecclesiam; loco vero liberorum omnem Christianum & Orthodoxum habeat populum. *Sed (Nov. 6. cap. 1. §. 3. it. Nov. 137. c. 2.) jubetur admitti & is qui habuit uxorem ex virginitate ad ipsum venientem, & non viduam, neq. se junctam a viro neq. concubinam.* Jubetur quoque ordinandus Episcopus sumi non ex laicis & Ineruditis, aut si laicus sit, non repente episcopus ordinari, sed primo clericis non minus tribus mensibus connumerari, & ita sanctas regulas & cotidianum Ecclesiae ministerium, edoctus Episcopus creari. *Ratio adjicitur (Nov. 123. c. 1.) quod qui alios debet docere post ordinationem ab aliis doceri non debeat.* Tandem nec ab Episcopali munere detrusus esse debet ordinandus; *jubetur enim episcopus sacerdotio pulsus, si presumpserit ingredi civitatem, unde pulsus est, monasterio in alio loco constituto tradi, ut qua in sacerdotio deliquit in monasterio corrigat.* (Auth. si quis episcopus. C. de episc. & cler.)

4. Quod attinet dignitatem Episcopalem & cum hac conjuncta privilegia, haec data eidem deprehendimus, nimirum 1. quod solvat Jus patris potestatis. *Voluit enim hoc ipso Justinianus dignitatem Episcopalem equiparare Consulari & praefecturae praetoriae, urbariaeve (Auth. sed episcopalis. C. de Episc. & Cler.)* 2. quod nec honore nec legibus ad testimonium dicendum flagitari aut admitti possint. *Ratio redditur (l. nec honore 7. C. de Episc. & cler.) quod & persona oneretur & dignitas sacerdotis exempta confundatur.* *Quod si tamen sine horum testimonio licet expediri nequit, mittere ad eos Judex quosdam de suis ministris debet, ut propositis sanctis evangelii, secundum quod decet sacerdotes, dicant ea qua noverint, non tamen jurent.* (Auth. sed Judex. C. cod.) 3. quod

quòd non inviti ad secularè vel militarem Judicem trahi possint, nisi jubente principe. (*Auth. Nullus episcopus. C. eod.*) Quòdquè calumniòse hos accusans super crimine 30. pondo auri pœnæ nomine solvere teneatur. (*l. 22. pr. C. eod.*)

5. Officia Episcoporum consistunt partim in faciendo partim in omittendo: in faciendo 1. ut provideant, ne negotiatores, qui captivos redimunt & inde lucrum captant, commodum mercandi excedant. (*l. 1. C. de Episc. aud.*) 2. ut videant, quò Judices attendant, ne custodes incarceratos inhumanius trahant. (*l. Judices 9. C. eod.*) 3. ut etiam per unam cujusque hebdomadæ diem i. e. feriâ quartâ aut sextâ eos, qui in custodiâ habentur, visitent, & diligenter inquirent causam, ob quam detinentur, & admonerent magistratus, ut ea exequantur circa ipsos, quæ Imperatoria constitutio jubet. (*l. Neminem 22. §. 1. de Episc. aud.*) 4. ut operam dent, ne locus aliquis civilis aut publicus juxta muros urbis aut in publicis porticibus aut ubicunquè id fuerit, indebitè possideatur. (*l. de his. 26. §. sed & oportet. 4. C. de Episc. aud.*) 5. ut attendant, ne expositus in servitutem redigatur, sed libertatem retineat. (*l. nemini liceat. 24. C. eod.*) In omittendo consentientia officia hæc sermè episcopis injunguntur. 1. ut abstineant à mulieribus, nec ullam secum habeant. *Jubetur enim de jeci de Episcopatu qui habere aliquam secum probatur.* [*Auth. Episcopo. C. de Episc. & Cler.*] 2. ut sint alieni ab omni avaritiâ, nec capiant lucrum ex electione sacerdotum. (*l. si quæquam 21. verb. profecto enim C. eod.*) *Jubentur enim deponi ab officio velut rei criminis lese Majestatis qui id committunt.*

6. Data quoque Episcopis est potestas. 1. exequendi testamenta, in quibus quid legatum est in redemptionem captivorum, si nullus constitutus sit executor, aut si constitutus negligens fuerit. (*l. Nulli 28. junct. auth. Licet testator. C. eod.*) 2. ut fungi possint munere arbitratorum in causis civilibus. (*l. episcopale. 3. C. de Episc. aud.*) *Daturq; ab horum sententiâ nulla appellatio nisi certo modo* [*Auth. si quis litigantium. C. eod.*] 3. ut coram hisce possit fieri manumissio à minoribus 25. annis (*l. 1. C. de his qui in Eccl. manumitt.*) & manumissi consequantur Jus civitatis Romanæ. (*l. 2. C. eod.*) 4. ut possint liberare à patriâ & dominicâ potestate mulieres, quibus à patribus dominisve lenonibus imposita est peccandi necessitas. (*l. si lenones. 12. C. de Episc. aud.*) 5. ut præse possint æstimationi dotis in furiosorum liberis matrimonium ineunibus. (*l. Tam dementis 28. C. de Episc. aud.*) 6. ut apud hos interponi possit querela non numeratæ pecuniæ. (*l. si presens 21. C. eod.*) &c.

ARTIC. III.

DE

CLERICIS.

1. Clerici ministri veræ orthodoxæ fidei vdeantur (l. quisquis. 27. C. de Episc. & cler.) quia scilicet divinis officiis in ecclesiâ inserviunt. horumque species videntur enarrari (l. presbyteros. 6. C. eod.) scilicet quod alii sint presbyteri, alii diaconi, subdiaconi, alii exorcistæ, lectores alii, alii ostiarii & acolythi. Circa quos eisdem considerare possumus electionem, privilegia, officia.

2. Circa electionem attendendum 1. ex quorum numero sint eligendi: notandumque quod certæ ætates observandæ singulis ordinibus præstitutæ sint; nim. ne presbyter ordinari possit minor 35. annis; diaconus 25. ann. lector 18. (auth. presbyterum. C. eod. Nov. 123. c. 13.) Diaconissa ne sit minor 30. annis, vel 40. nec ad secundas nuptias pervenerit (l. nulla 9. junct. auth. Diaconissam. C. eod.) It. quod clerici non sint eligendi ex numero curialium vel officialium, nisi curiales monasticam elegerint vitam, & in monasterio quindecim annis steterint, ibique se rectè gesserint: tunc enim curiâ liberati ad clericatum imò & Episcopatum promoveri possunt. (l. 4. l. 12. Auth. sed neq. C. eod. Nov. 123. c. 15.) nisi etiam officiales à rationibus liberati sint cognitione Judicum. It. nec ex numero servorum, nisi consensu dominorum, quo ipso libertatem consequuntur. (Auth. si servus, qua corrigi l. 37. §. 1. C. eod.) It. nec ex numero glebæ adscriptorum, nisi dominus consenserit, surrogato qui opera ruralia præstet. (l. 16. C. eod.) Quod tamen (auth. adscriptitios C. eod.) retractatur, adeo ut & hi possint in vitiis domibus ad clericatum admitti, modo agriculturæ per substitutos satisfaciunt. Cæterum omnes, qui emensis militiæ stipendiis & expletis officiis seu muneribus, si volunt Dei templis ministeria præbere, & quietè post longi temporis lassitudinem vivere, admitti jubentur. (l. quisquis. 27. C. eod.) Imò rectius Imperator Leo fecisset, neminem nisi senio gravatam admittens, ne homines maturè ad otium pervenientes intemperantes reddantur aliisq. vitis operam dare discant (otia enim dant vitia) nec prohibentur fieri clerici qui filii sunt, sed admittuntur, integro retento Jure succedendi. (l. Deo nobis auxilium præbente. 56. C. eod.) 2. Perpendendum quoque circa electionem, quousq; in augendo clericorum numero procedi debeat. Nam numerus clericorum non ulterius extendendus est, quàm quoad reditus & facultates ecclesiarum id patiuntur. Hinc non plures quàm nongentos quinquaginta decanos Constantinopoli deputari jubent Honorius & Theodosius. (l. 4. C. de S. S. ecclesiis.) Justinianus (Nov. 3. c. 1. §. 1.) Constantinopoli

non ultra 60. presbyteros in sanctâ simâ majore ecclesiâ esse, diaconos autem masculos centum, & quadraginta feminas; subdiaconos vero quingenta; lectores autem centum & decem, cantores viginti quinq; voluit; ita ut clericorum majoris ecclesie numerum in quadringentis viginti quinq; consisteret.

2. Privilegia clericorum varia sunt 1. quòd non possint extraordinariis muneribus gravari, adeoque immunes existant à muneribus personalibus & sordidis (l. 2. & 6. C. de Episc. & cler.) Quin & monachi, licet non sint clerici immunes à personalibus muneribus, turtella scil. & curâ pronunciantur. [l. generaliter § 2. C. eod.] Exceptio est in presbyteris, diaconis, subdiaconis, qui jure cognationis ad tutelam vocari permittantur esse tutores; id quod Episcopis & monachis denegatum est. (auth. presbyteros. C. eod.) Hominibus quoq; clericorum, qui operam in mercimoniis habent, data sunt privilegia, ut vacent extraordinariis muneribus (d. l. 2. §. 1. & 2.) prohibentur quoq; clerici, horum conjuges, liberiq; vocari ad patungarias, quemadmodum & horum facultates & substantie (d. l. 2. § 3. & 4.) additâ poenâ his qui id tentare ausierint. (Auth. item nulla C. de episc. & cler.) 2. ut sint sancti & inviolabiles, jubetur injuria personis Ecclesiasticis in munere suo versantibus, locisque sacris, illata tanquam crimen publicum capitali poenâ vindicari. [l. si quis 10. C. eod.] 3. Clericorum & monachorum quoq; hoc privilegium est, ne in causis civilibus ex ullius majoris vel minoris judicis sententiâ communitariâ ad extranea judicia pertrahantur, aut provinciam aut locum aut regionem, quam habitant, exire cogantur; sed apud suos Judices ordinarios i. e. provinciarum rectores actiones excipiant. (l. 33. pr. C. eod.) vel, si Constantinopoli sint, apud Patriarcham vel præfectum prætorio. (l. 25. C. eod.) Authentica autem (Clericus quòq;) præcipit, ut si causa sit pecuniaria clerici prius apud episcopum conveniantur; nisi natura causæ vel alia ratio faciat, ut negotium apud eum decidi non possit. In civili crimine civilis Judex, in ecclesiastico episcopus jubetur judicare. (Nov. 83. c. 1.) Clericus porrò Constantinopolitanus litem subiens fidejussorem dabat œconomum, aut defensorem Ecclesiæ usque ad 50. libras auri; at œconomus conventus non cavebat: (d. l. 25. C. eod.) sed defensoris Ecclesiæ fidei committebatur. (l. 33 § 4.) 4. Lites Clericorum & monachorum jubentur summarie & sine scripto expediri. (cit. Nov. 83. cap. 1.) Ratio redditur (Nov. 79. cap. 2. fin.) ne mens eorum occupetur circa litis sollicitudinem, quò sacris obsecundare possint. 5. Clerici filiiam. de acquisitis occasione clericali tanquam quasi castrensibus contrahere & testari possunt. (l. sacrosanctæ. 34. C. eod.) aded ut eorum testamenta non subja-

ceant querelæ inofficiosi testamenti. (l. cum lege. 50. C. eod.) Quod tamen Jus à Justiniano variè mutatum est. Nam factum postea commune est, & quodcumq; filiorum scilicet testamentum de peculio quasi castrensi querelæ inofficiosi testamenti exemptum. (l. ult. fin. C. de inoffic. test.) Postea (Auth. presbyteros. C. eod.) statutum, ut testamenta Clericorum possent everti per querelam inofficiosi, nisi legitima liberis, vel, eis non existantibus, parentibus relicta fuerit. Ceterum Episcopis interdicitur (Nov. 131. c. 13.) res mobiles aut immobiles seseq; moventes, quæcumq; post Episcopatum ad eos quoquo modo pervenerunt, in proprios cognatos aut in alias quæcumq; transferri personas. Monachus autem quis factus hoc ipso suas res omnes obtulisse monasterio videtur, si prius testatus non fuerit. (Auth. Nunc autem. C. eodem.) Fit autem & distinctio privilegiorum ratione ordinum. Nam presbyteri & diaconi possunt adigi ad testimonium ferendum citratamen torturam, ceteri clerici & tortura subijci possunt quemadmodum laici. (l. 8. C. eod.) additâ pœnâ, si falsum testimonium dixerint. (Auth. presbyteri. C. eod.)

3. Officium clericorum itidem, ac de Episcopis diximus, consistit vel in faciendo vel omittendo. Quod faciendâ concernit, jubentur bona, quæ parcimoniâ & scientiâ scripturarum aut mercaturâ honestâ congeserunt, in usum pauperum atque egentium ministrare. (l. 2. C. de Episc. & cler.) Deinde jubentur exercere patientiam & modestiam, quam leges Imperatorum & publica disciplina & monachorum nomen exigit, studiose observare. (l. 26. C. eod.) Omittendâ in his consistunt. 1. ne ad tabulas ludant, aut ludentibus inspectores stant, aut ad spectaculum veniant. Id enim prohibitum est facere (Auth. interdicimus. C. eod.) statuta pœnâ in committentes, ut per triennium in monasterium redigantur. 2. Prohibentur extraneam mulierem tanquam sororem in consortio habere. (l. 19. C. eod.) 3. Quamvis mulieres, quas ante clericatum in conjugium receperunt, retinendi facultatem habeant, nullis tamen durante clericatu, exceptis lectoribus & cantoribus, ineundi matrimonii potestas conceditur. (cit. l. 19.) 4. Prohibentur crucem vel reliquias sanctorum in locis, quæ voluptatibus destinatae sunt, habere. (l. 26. C. eod.) 5. Arcentur quoque à foro. Opprobriosum namq; clericis esse dicit Justinianus (l. repetitâ. 41. C. eod.) si peritos se velint ostendere disceptionum forensium.

4. Clericorum privilegii gaudent æconomi locorum piorum, velut Orphanotrophi, præferti adibus ubi nutriuntur pupilli; Brebotrophi, curatores infantium expositorum; Xenodochi, qui advenas inopes & invalidos hospitio recipiunt; Ptochotrophi, pauperum curam habentes; Nosocomi, præferti locorum, ubi curantur aegroti; Gerontocomi,

locorum, ubi senes sustentantur. Hi quasi tutores & curatores administrationem gerunt, & velut patres sunt miserarum (l. Orphanotrophos. 31. C. eod.) De horum officiis in genere vid. l. 14. C. de S. S. eccles.

5. Virgines quoque moniales sanctæ jubentur esse. Nam non modo qui rapit, sed etiam attentat tantum easdem jungendi matrimonii causa, capitali poenâ feritur. (l. 5. C. eod.) Raptores autem & qui his auxilium ferunt, à quovis occidi in flagranti crimine possunt. (l. Raptores virginum. 54. C. eod.) Prohibentur quoque mima harum vestes imitari. (l. 5. C. de Episc. aud.) Habent quoque eadem privilegia cum monachis communia; ne scilicet ad alium Judicem civilem trahantur, sed apud episcopum conveniantur (Auth. Causa quæ fit. C. de episc. & cler.) & adjuvantur secundum leges & sacras regulas.

ARTIC. IV.

DE

ECCLESIIIS.

1. Ecclesiæ vox videtur æquivoca. Modo enim denotat cœtum omnium credentium, modo locum in quo res divina peraguntur, modo pro collegio clericorum certo aliquo in loco Deo ministrantium accipitur. Hic sumemus, quatenus vel templum vel collegium clericorum denotat; eritque ad eam ecclesiæ similitudo quædam cum civitate: quemadmodum enim civitas modo denotat urbem, modo societatem hominum in eadem viventium: ita & ecclesiæ modo sumitur pro ædificiis Deo consecratis, modo pro collegio clericorum sacra administrantium.

2. Ecclesiarum in civitatibus, oppidis & pagis privilegia & indulta strictè conservandâ præcipit & promittit l. Decernimus. 16. C. de S. S. ecclesiis. Statutæ etiam sunt poenæ, quibus deterrentur homines à violatione harum. Nam si ecclesiæ cujusquam privilegia fuerint vel temeritate, violata vel dissimulatione neglecta, commissum hoc quinq; librarum auri condemnatione plectitur. (l. si venerabilis. 13. C. de Episc. & cler.)

3. Cum primis autem bona ecclesiarum privilegiis gaudent; & quidem 1. non possunt redire in antiquum statum & secularem usum. (Auth. multo magis C. de S. S. eccles.) 2. prohibentur sordidorum munerum fece, extraordinariorum etiam superinditorumque exactio-
ne vexari sub poenâ: (l. 5. C. eod.) à cæteris verd muneribus, quæ inter sordida non reputantur, velut pontium refectione; præstatione navium ad transferendos milites, angariis item & parangariis, vel plaustris, vel quolibet munere, quando ad Imperatoris expeditionem solita ministeria exhibentur, immunitatem non habent. (l. 7. l. 14. l. 11. C. eod.)

ead.) Quapropter (Auth. sicut C. eod.) prohibentur ecclesie dari res steriles & anerosæ. 3. Nec alienari possunt. Omnibus namq; Archiepiscopis & Oeconomis prohibitum est bona Ecclesie immobilia & his adherentia alienare. (l. 14. C. eod.) etiamsi omnes clerici consentiant. Ut enim, inquit Imperatores, ecclesia religionis & fidei mater perpetua est: ita quoq; patrimonio eius jugiter servari illesum debet. (d. l. 14. pr.) Quin si alienata sint, non habentur pro alienatis & possunt ab ecclesia vel ejus Oeconomo vendicari; nec qui eas emisit precium repetere potest: (d. l. 14. S. 1.) is vero qui locativo titulo eadem adeptus est jubetur illa reddere cum omni causa & præterea tantundem, (Auth. Qui res, C. eod.) Casu tamen necessitate, modo non provenerint ab Imperatore, pignorari & alienari possunt; observato modo prescripto (Auth. Hoc Jus C. eod.) Mobilia in redemptionem captivorum & ut fami hominum succurratur, item si ecclesia debitorum sit alienari possunt. (l. 17. C. eodem.) item ob onera fiscalia etiam immobilia, si juramentum præstetur, quod aliâ de causa non alienentur [Auth. Item prædium, C. eod.] Permutari & possunt bona ecclesie principi, ita inter ipsas ecclesias (Auth. sed & Auth. item sibi, C. eod.) Quamvis vero alienationis quodammodo species sit in emphyteusis datio; possunt tamen bona ecclesie certo modo in emphyteusis dari, (Auth. si quas & Auth. perpetua C. eod.) 4. Bona emphyteutica ecclesiarum habent hoc privilegium, ut si canon bonorum emphyteuticorum per biennium non solvatur vel res deteriores efficiantur, repelli possint emphyteuta ab emphyteutico Jure, ita tamen, ut nihilominus canonem totius temporis cogatur solvere & præterea deterioratum refarcire non repetitis impensis meliorationis. (Auth. Qui rem, C. eod.) 5. Quas actiones aliâs decennalis, aliâs vicennalis, aliâs tricennalis præscriptio excludit; hæc, si loco religioso competant quadraginta annis excluduntur, solâ Romanâ ecclesiâ gaudente centum annorum spacio. (Auth. Quas actiones, C. eod.)

4. Habent & templa cæteraque venerabilia loca, qualia sunt Orphanotrophia, asceteria, ptochotrophia, Xenodochia, Monasteria, [l. omnia 35, C. de Episc. & cler.] sua privilegia, 1. ut in hæc confugientes extrahi nequeant. (l. 2. & l. præsentis, 6. C. de his qui ad eccles. confug.) unâ tamen abusus prohibetur (l. 1. & l. si servus, 4. C. eod.) 2. Jubentur omnes in hisce abstinere à seditionibus, conclamationibus, tumultu, impetu, conventiculis sub pœnâ ultimi supplicii. (l. Decernimus, 5. C. eod.)

5. Comparantur porrò ecclesie miserabilibus personis & civitatibus quæ indigent suis defensoribus (l. 17. C. de S. S. eccl.) & proinde etiam suos defensores habent.

*Conclusio Capitis Quinti***Continens Judicium circa partem eam Juris publici
Justinianei quæ tractat de cultu divino & mi-
nistris Ecclesiz.**

1. Ex dictis colligimus haud paucos defectus Juris publici Justinianei, quod de cultu divino & ministris verbitræctat. Nam nihil videtur introductum legibus de vero fine obtinendo, nimirum amicitia cum Deo & proximo. Hanc autem propositam debere esse ei, qui Orbis Christiani caput esse vult (cap. 3.) ostendimus. Sed in hæc Justinianus is, ob quæ diximus Romanum Imperium, postquam ad Christianos pervenit, perisse. Quid enim aliud egit, quàm ut in hereticos sequiretur & prohiberetur varietas opinionum, quasi Christianismus totus sciendo absolveretur, & tunc cum Deo archisima coleretur amicitia, si scirentur, qua & diaboli cognitâ habent? Circa clericos autem quid aliud egit, quàm quod vulgus solet, nimirum, ut adularetur isdem & cumprimis Joanni episcopo Romano, superbiam avaritiamq; ejusdem fovendo? Nimirum vulgus existimat, se Deo carissimos evasuros, si adulentur ministris ejus, tanquam favorem ejus conciliare valentibus; quancunq; tandem vivant vitam.

CAP. VI.

DE

RE MILITARI.

1. Cum Romani Imperii, quale fuit tempore Christianorum Imperatorum, duplicem finem (cap. 3.) demonstraverimus, nimirum, ut omnes exercerent caritatem erga Deum & proximum, & ut defenderentur Christiani erga barbaros & paganos, & quid pro illo fine obtinendo Justinianus præstiterit hætenus dictum sit: sequitur, ut quid pro defendendâ Christianis circa rem militarem observatum fuerit tradamus.

2. Militia vel armata est vel togata seu inermis. Armata militiam exerceant qui arma tractant & cum hostibus congregiuntur; inermem tractare dicuntur qui in regendâ Republ. concurrunt, prudentiâ, sapientiâq; suâ. Omnes namq; prudentes & sapientes tendunt quoq; ad hoc, ut Respubl. in quiete sit & sine turbis: quod idem & finis est militiae armate.

3. Dicturi ergo sumus de officiis, privilegiis, dignitatibus, gradibus, electione, missione militum armate militiae, ubi simul exponentur privilegia militum militiae inermis. Nam privilegia militum armatorum pleraq; etiam militibus inermibus concessa sunt. Quibus subjiciemus reliqua ad rem militarem pertinentia.

MEMBR. I.

DE

ELECTIONE MILITUM.

1. Circa electionem militum duo consideranda sunt. 1. Quinam habeant potestatem eligendi. 2. Ex quorum numero eligendi sint, seu quinam admittantur ad militiam, quinam prohibeantur militare. *Hec enim circa omnia officia consideranda veniunt.*

ARTIC. I.

DE

HIS PENES QUOS EST ELECTIO MILITUM.

1. Imperatores Severus & Antoninus jubent eos, qui militiae nomen dare volunt, sese offerre iis, qui probandi jus habent (*l. i. C. qui militare possunt.*) *Videtur autem sui probandi milites suisse penes magistrum militum & bello duces. (l. 17. C. de Re milit.)*

2. Probandi milites potestas autem à Zenone ducibus adimitur (*l. neminem 17. C. de Re milit.*) *Prohibet enim hic Imperator, quenquam in illo numero equitum vel pedatum, vel in quolibet limite sine sua sacra probatoria imposterum sociari; consuetudine, quæ hactenus tenuerat, ut scilicet magisteria potestas & duces probatorias militum facere & militibus adungere possent, antiquatâ. Magistrum verò militum & duces, si suppleendi numeri veniant, jubet declarare qui & quanti & in quo numero vel limite debeant surrogari; quò ita Imperatoria subnotatione subniti militiam sortiantur.*

ARTIC. II.

DE

HIS QUI ADSCISCI IN MILITIAM POSSUNT.

1. Prohibentur recipi in numerum militum vel qui per se minus idonei esse censentur vel qui per accidens: per se inhabiles sunt alii ratione generis vitæ, alii ob statum, alii ob delictum aliquod, alii ob vitium corporis.

2. Ratione generis vitæ ordinis, in quo sunt; Jure Justinianæo inhabiles habentur 1. Negotiatores. (*l. un. C. Negotiatores ne militent*) qui scilicet advehendis mercibus occupati & ergasterio, tabernæ, officinæ mercimoniis deputatæ præfunt. *Definiuntur namq. negotiatores (l. legatis, 65. pr. ff. de Leg. III.) qui prepositi sunt negotiis exercendis causâ. Ratio autem, quare militari prohibeantur, redditur (d. l.*

unic.) quod sint atiles omnibus contrahentibus, ac proinde ab armata militia abstinerendi, libertate aliam quamcumque militiam parandi ipsis relicta. Excipiuntur negotiatores, qui ad armorum extruccionem suam professionem contulerunt; item argenti distractores, qui ad armatam militiam admittuntur, modo negotiationem suam deponant. 2. Filii decurionum vel ii qui in fraudem civilium munerum id faciunt. (l. 2. C. Qui militare poss.) Neque enim ad militiam admittendi sunt, qui sine lesione Reipubl. militare nequeant. Militis namque est, suam officium dirigere in salutem Reipubl. non ut huic vel alii cuiuscumque, hoc ipso noceat: quam ob causam qui litis gratia militiam appetiverant postulantes adversariis sacramento solvuntur. (l. 1. §. 1. C. Qui militare poss.) modo id fecerint propterea, ut sub obtentu militiae se preciosiores adversariis redderent (l. 4. §. 8. ff. de Re milit.) 3. Coloni & saltuenses. Quamvis enim rusticis laboribus & molestiis perferendis adueti quam maxime idonei videantur; unde Catonis illud (de Re rustic.) ex agris viros fortissimos & milites generosissimos gigni; jubent tamen Arcadius & Honor. magistrum militiae curam pervigili observare, ne coloni vel saltuenses aut uliro se offerentes ad militiam suscipiantur armatam, aut cogantur inviti. (l. 3. C. Qui militare poss.) Fortasse horum tempore id sensit necessitas, ut essent scil. qui agros colerent.

3. Ratione status prohibentur militare servi. (l. 6. C. Qui milit. poss. l. 11. ff. de Re milit.) non propterea quasi sint inepti ad militiam, sed ne dominis fiat injuria. (l. 2. C. de tyron.) Nam si scientibus dominis servi militent sunt ingenui & domini amittunt sui patronatus; modo deprehendantur quoad reliqua habites (cit. l. 6.) Hac quoque causa est, quare qui status controversiam patiuntur, & ingenui bona fide servientes, itaque redempti ab hostibus se nondum luerunt, militare nequeant. (l. 8. ff. de Re milit.) ne scil. actione, iure, possessione priventur si quibus hac competant.

4. Ratione delictorum commissorum militare non possunt Rei capitalis criminis (l. 4. §. 1. 2. 5. & 7. ff. de Re milit.) it. relegati ad tempus antequam illud finitum sit; puniuntur enim deportatione, si se legi patiantur. [d. l. 4. §. 3.] It. ignominia missi, licet a Iudice absoluti sint.) [d. l. 4. §. 6.] it. qui tantum rei criminis postulati sunt, licet nondum sint damnati. (l. 16. pr. ff. eod.) Tyrones quoque vagi. (l. 1. C. de tyron.)

5. Ob vitium corporis arcentur a militia qui membris ita debilitati sunt, ut inhabiles sint ad militiam gerendam. (arg. l. 4. §. 12. ff. eod.) Videntur quoque a militia removeri Eunuchi. Sunt enim hi feminis, quam viris similiores. Idque colligitur ex d. l. 4. pr. ubi traditur eos, qui

cum uno testiculo nati sunt eumve amiserunt, jurè militare posse; ne quod adversà fortunà contigit ipsis noceat.

6. Per accidens non idoneos voco, qui cum per se idonei sint, ex accidenti & quod munus ritè gerere nequeant non admittuntur, quales sunt qui jam aliquam militiam habent. *Nam nisi hi parati sint eam quam habent, sive civilis sive armata sit, deserere, ad alteram non admittuntur.* (l. 5. C. Qui militare poss.)

7. In his, quæ circa electionem militum Jure civili traduntur, desid. ramus hæc. 1. quòd à militiâ remoti sint qui labores molestiasq; præ cæteris ferre possunt, rustici nimirum. *Nam docet Vegetius, ex officinis fabrorum, agris, ex lanienis milites legendos. Et florebat Respublica Romana eo tempore quo Dictatores ab aratro petebantur.* 2. quòd nihil determinatum sit ratione peregrinorum. *Nam multum interest, quosnam ex peregrinis recipias: non enim quævis natio æquè apta est ad quævis bella suscipienda: quandoq; conducit etiã nullos planè externos admitti.* 3. Quòd civibus Romanis & Constantinopolitanis lux ignaviæ relicta solis mercenariis usi sint & Christiani Imperatores, quibus tamen universus Orbis Romanus perfundatus est.

M E M B R. II.

DE

MILITUM OFFICIIS, DUCUMQVE POTESTATE.

1. Officia militum alia sunt parentium alia imperantium propria alia communia. Communia potissimum in omittendo consistunt. 1. Ne emant prædialia rustica. *Ratio est, ne per agriculturam avocentur à militiâ: & quemadmodum agricola non admittuntur ad militiam; ita dedecet milites colere agros. Hinc non prohibentur prædialia urbana emere vel etiã rustica, modo sita sint in aliâ provinciâ, quàm in quâ militant, horum namq; culturam aliis coguntur committere.* (l. milites. 13. ff. de re militari.) *Injustum quoq; est, eos, qui à Republ. armantur & abuntur, aliis quàm publicis utilitatibus occupari.* (l. milites 15. C. eod.) *Hereditaria tamen prædialia propterea ipsis non adimuntur* (l. 9. pr. ff. eod.) 2. ut omninò à civilibus curis abstineant. (l. milites. 31. C. de Locato.) *qui enim ad has applicant animum militiâ statim & privilegiis omnibus militaribus nudantur.* (l. 16. C. eod.) 3. Ne familias suas secum habeant, nisi iustu principis. (l. 10. C. eod.) 4. Ne evagentur per possessiones, sed cum signis propriis in mansionibus solitis & publicis maneant. (l. 11. C.)

2. Parentium proprium officium est, ut ducum jussionibus

obœdiant. [l. 18. pr. C. eod.] *Divisa, inquit Antonius apud Tacitum* (3. Hist. 20.) *inter exercitum ducesq; sunt munia: militibus cupido pugnandi competit; duces providendo consultando profunt. Et Otho apud eundem* (1. Hist. 84.) *Parendo potius quam imperia ducum scifestando res militares continentur.*

3. Circa Imperantes, duces nimirum, præter officia etiam potestatem eorundem considerandam habemus. Officia ducum consistunt non modò in dandâ, sed etiam in observandâ disciplinâ. (l. officium. 12. pr. ff. eod.) Prima autem cura ducum esse debet, ut exerceantur milites. *Hinc Macer* [l. 12. §. 2. ff. eod.] *dicit: officium tribunorum & eorum, qui exercitui præsunt, esse ad exercitationem milites producere. milites namq; armorum quotidiano exercitio ad bella preparandi.* (l. 15. C. eod.) *Cui accedit, quòd lasciviant percepto otio* [Tacit. 1. ann. 16. verb. eo princip. & 2. Hist. 93.] *& si non discant molestias ferre. Id quod prudenter observavit Corbulo, testante Tacito.* (13. ann. 35. & 14. ann. 24.) 2. Id agere debent, ut singuli milites suis in numeris permaneant. *Hinc prohibentur duces à numeris ad alios numeros milites transferre.* (l. 14. C. eod.) 3. Querelas commilitonum audire debent. (d. l. 12. §. 2. ff. eod.) 4. Valetudinarios inspicere (eod.) 5. Dare operam, quando accersunt ad se milites, ne quolibet modo curiales seu collatores quibusdam afficiantur dispendiis. (l. 18. §. 5. C. eod.) 6. Quando in castris versantur, debent frequenter principiis interesse; militem in castris continere. (d. l. 12. §. 2. ff. eod.) nec admittere, ut in flumine, cujus aqua potum præbet castris, sordes equorum hominumque abluantur; claves portarum suscipere, vigiliis circumire. (eod.) 7. Ratione commearûs parci esse jubentur in concedendo, nec admittere, ut equus militaris extra provinciam ducatur, multò minùs militem ad opus privatum pilcatum, venatum mittere (d. l. 12. §. 1.) frumentationibus autem militum interesse. frumentum probare, mensuram fraudem coercere. (d. l. 12. §. 2.) 8. Delicta secundùm suæ auctoritatis modum castigare debent. (d. l. 12. §. 2.)

4. Quod potestatem ducum concernit, in suo arbitrio habent causas militum cognoscere vel cognitionem permittere arbitris. (l. 18. §. 4. C. eod.) Officia quoque peragenda militibus secundùm artem militarem præscribere possunt; non tamen quidvis injungere. *Nam ad alicujus persone custodiam deputari sine præviâ Imperatoris scientiâ nullus militum potest.* (l. 17. C. de trogar. milit. annon.)

MEMBR. III.

DE

PRIVILEGIIS MILITUM.

1. Privilegia competunt militibus tam ratione præmiorum quam pœnarum. Nam dantur quedam delicta militum propria, ob quæ hi soli puniuntur.

ARTIC. I.

DE

PRIVILEGIIS QUÆ PRÆMII LOCO HABENT MILITES.

1. Militibus meritò tribuuntur privilegia. Nam summè necessarii sunt, utpote apud quos omne honestis consiliis robur & sine quibus quamvis egregia invalida sunt (Tacit. i. Hist. 38.) Hinc pater subtrahens bello filium tempore belli exilio & bonorum parte multatur; tempore pacis, sustibus caditur: qui autem filium debilitat quando delectus habetur, ut inhabilis fiat; deportatur. (l. 4. §. 12. ff. de Re milit.)

2. Præcipua privilegia sunt quæ habent in Jure Romano ratione peculii & testamenti. Nam cum aliàs hoc Jure filii familiàs omnia suis patribus acquirant; habentur qui militant in bello acquisitis propriis fam. adèò ut circa hæc statuere possint quod lubet. Cum etiam testamenta singulares requirant solennitates; data est militibus, qui in expeditione sunt, facultas quovis modo testandi, adèò, ut nuda horum voluntas pro testamento habeatur. (l. 1. ff. de test. milit.) De quibus inferius plura dicendi occasio dabitur.

3. Horum privilegiorum alterum, nimirum quod circa peculium competit etiam militibus inermibus concessum est. (Nam quicquid milites hi filii fam. existentes ex studiis suis sibi acquirant quasi peculii castrensis nomine habent ad imitationem castrensis peculii. (l. ult. §. 1. C. de inoff. test.) Gaudent autem hoc quasi castrensi peculio Consules, Proconsules, Præsides provinciarum, ac omnes generatim qui in diversis dignitatibus vel administrationibus constituti à principe consequuntur quasdam largitates: item causarum patroni, memoriales & agentes in rebus; magistris studiorum qui publica salaria percipiunt. [d. l. ult.]

4. Alterum autem privilegium in conficiendis testamentis consistens, solis militibus armatis datum est, nec tamen & his omnibus, sed tantùm qui in expeditione sunt. (l. ult. C. de testam. milit.) Nam temporibus, quibus citra expeditionis necessitatem & extra castra in aliis locis degunt milites, hoc privilegio testandi non gaudent, sed coguntur Jure communi testari & pagamentum testamentum facere. (l. penult. C. cod.)

Ratio est, quia hoc privilegium militibus datur ob simplicitatem, & ignorantiam juris, quam evitare possunt, quando non in expeditione vel castris sunt consulendo Cros vel testamentarios. Quae etiam causa est, quare milites inermes hoc privilegium sibi arrogare nequeant: esset enim absurdum, eos, qui prudentiâ suâ Reipubl. inserviunt, allegare aliquam simplicitatem. Nam milites armati magis arma quam Jura seire presumuntur (argt. l. 4. §. 1. ff. de Jur. & facti ign. l. ult. C. de Jur. delib.)

5. Habent & milites ratione vectigalium privilegium, ne scilicet ob omnes res eorum in commissum cadant (l. 3. C. de Vectig.) licet ab iisdem exempti non sint. (l. 7. C. eod.)

6. Singulare quoque est in militibus, ut quod horum pecuniâ emptum est statim ipsorum sit, vindicariq; à possessoribus possit. (l. 8. C. de Rei Vendic.) Nemo enim aliâs emendo sibi quid parare potest, nisi ipse per se vel per alios contrahat.

7. Item ex causâ æris alieni milites, qui sub armatâ militiâ stipendia meruerunt, nec in carcerem conjici, nec insolidam semper, sed quatenus facultates admittunt condemnari possunt, ne scilicet egeant. (l. 6. pr. & l. 18. ff. de Re Judic. Interest namq; Reipubl. hos non egere qui eidem invigilant, praesertim si eo tempore, dum inservierunt debita contraxerint.

8. Excusantur quoque à muneribus cum primis sordidis. Nam qui viginti stipendia impleverunt jubentur esse liberi ab omnibus sordidis muneribus. (l. 2. C. de Re milit.) & (l. 3. §. 1. ff. de muner. & honor.) prohibetur his, qui castris operam per militiam dant, illum munere munus adjungi.

9. Gaudent quoque ob suam absentiam, quando, dum in castris fuerunt, res eorum usucaptæ aut à creditoribus venditæ, vel actiones interea amissæ sunt, beneficio restitutionis in integrum. Nam milites qui in castris sunt Republice causâ absunt: (secus enim se res habet circa eos qui sunt in comætu l. 1. ff. de Re milit.) ac proinde omnibus gaudent privilegiis, quibus fruuntur Reipubl. causâ absentes. (l. 1. C. de Restit. milit.)

ARTIC. II.

DE

DELICTIS POENISQUE MILITARIBUS.

1. Delicta militaria vel propria sunt vel communia: proprium militare est delictum, quod quis uti miles admittit. (l. 1. pr. ff. de re milit.) vel quod committitur aliter, quam disciplina militaris exigit.

veluti fegnitia crimen vel contumacia vel defidia. (l.6. pr. ff. eod.) Sunt enim quedam vitia militum propria.

2. Pœnas porrò, quæ irrogantur militibus ob delicta militaria, non comitatur infamia: (l.7. C. de Re milit.) nisi delictum sit tale, quod ipòs militiâ indignos reddit. Hinc ignominiosa missio cum infamiâ conjuncta est. (l.3. C. eod.) Suntq; capitale supplicium, castigatio qua sustibus fit, multa, munerum interdictio, gradus dejectio, ignominiosa missio. (l.3. §.1. ff. de Re milit.) In metallum autem vel opus metalli non dantur. (d.l.3. §.1.)

3. Delicta militaria horumque species peti possunt à vitiis militum propriis, hæc ab eorundem virtutibus. Nam vitia virtutibus contraria sunt: contrariorum autem eadem est scientia.

4. Hinc omnia delicta militaria proveniunt vel ab infidelitate vel à contumaciâ vel à defidiâ. Nam propria militum virtutes sunt. 1. fidelitas erga Rempublicam, prepositos & commilitones. 2. studium exequendi mandata & jussus ducum. 3. Diligentia incustodiendis armis cæterisq; faciendis, quæ bonum militem decet. 4. fortitudo. Quæ propter hisce contraria sunt vitia: 1. Infidelitas erga Rempubl. prepositos, commilitones. 2. Contumacia & Irreverentia erga duces. 3. Defidia vel negligentia. 4. Ignavia.

5. Ex infidelitate erga Rempublicam, cui intervenire obligati sunt, peccant Desertores, Emansores, Transfugæ, Proditores, & his similes. Desertor est qui per prolixum tempus vagatus reducit. (l.3. §.3. ff. de Re milit.) vel ut loquitur l.1. C. de Desertor. qui tempore belli abest à signis militaribus. Infidelis enim est & sacramentum violat, qui signa & militiam deserit, consilioq; abest cum adesse debebat. In crimine autem desertorum puniendo varia observantur circumstantiæ. Nam (l.5. pr. ff. eod.) iubetur haberi ratio ordinis, stipendiorum, gradus militiae vel loci, muneris deserti, & antea acta vita; item numeri, an scilicet solus vel cum altero vel cum pluribus deseruerit, aliudve quod crimini desertioni junxerit. Solet autem desertor, si in urbe inveniat, capite puniri; alibi repertus primâ vice restitui potest, iterum deserendo capite punitur. (d.l.5. §.2.) Siq; in desertione moriatur, bona ejus confiscantur. (l.4. C. eod.) Mitigatur hæc pœna, si desertio sit facta in pace: eques enim gradu pellitur, pedes militiam mutat. (d.l.5. §.1.) qui seipsum offert deportatur (d.l.5. §.4. l.13. §.6. ff. eod.) vel alio modo, mitius tamen, punitur (l.1. C. de Desertor.) quemadmodum & si plures primò deseruerint; deinde intra certum tempus reversi sunt gradu pulsati in diversa loca distrabantur (l.3. §.9. ff. de Re milit.) tyroni quoq; parcitur (d.l.3. §.9) Qui post desertionem in aliam militiam nomen dederit militariter puniuntur.

tur. (l. 4. §. 9. ff. eod.) Ratio habetur [§. 10. eod.] Oblati quoque à patre in hujus respectum mitiori poena afficiuntur. (l. 13. §. 6. ff. eod.) Jubetur etiam praeses provincia auditum desertorem ad suum ducem cum elogio mittere, aut si quid gravius in provincia admiserit, eum plectere. (l. 1. §. pr. ff. eod.) promittitur quoque premium illum prodeuntibus (d. l. i. C. de Desert.) jubetur. & opprimi ut rebellis, si armis resistat (l. 2. C. eod.) Peccatum porro desertionis subit, qui praesidis vel cujusvis praepositi ab excubatione desistit. (l. 3. §. 6. ff. de re milit.) Pater quoque, qui filium suum subtrahit militiae, belli tempore exilio & bonorum parte multatur; in pace suisibus ceditur: & requisitus juvenis vel à patre postea exhibitus in deteriorem militiam datur. Qui enim se sollicitavit ab alio veniam non meretur (l. 4. §. 11. ff. eod.) Poena hujus delicti, licet à milite regulariter committatur, excedit tamen militarem poenam: quia indignus redditur militari privilegio qui infidelis redditus militiam deserit. Ne & latitare possint desertores receptatoribus eorundem dictata est poena. Nam dominus praedii ubi latitant amissione ejusdem, actor autem capite punitur. (l. 1. C. de Desertor.)

6. Emanfor definitur (l. 3. §. 2. ff. de re milit.) qui diu vagatus ad castra regreditur. Omnisque is qui ad diem comiteatu statutum non redit (l. 3. §. 7. ff. eod.) seu qui comiteatus spacium excedit emanforis loco habetur. (l. 14. pr. ff. eod.) Estque hujus delictum levius quam desertoris. (l. 4. §. 13. ff. eod.) Nam minus infidelis est & magis ex imbecillitate aut lascivia, quam ex vitio peccat qui ultra tempus emanet. Hinc etiam comparatur cum servo erroneo, desertor autem cum fugitivo. (l. 4. §. 14. ff. eod.) mittiturque punitur, quam is qui stationis munus relinquit (d. l. 3. §. 5.) In poenam autem emanfori irroganda examinantur causae emansionis: nimirum cur & ubi fuerit & quid egerit, daturque venia valetudini, affectioni parentum, & affinium, ut & tironi ignoranti disciplinam. (l. 4. §. 15. eod.) Augetur poena si quis in exploratione emaneat: Capitalis enim infertur. (l. 1. §. 4. eod.) Qui carcere effracto & effugit nec desertor nec emanfor proprie est, capite tamen punitur. (l. 13. §. 5. ff. eod.)

7. Transfugae sunt qui partes deserunt & hostis partes sequuntur. Qua causa est, quare hoc ipso desinant pro militibus haberi & pro hostibus habeantur, capite puniantur (l. 3. §. 11. ff. de re milit.) & ex aucto rati torquentur. (l. 7. ff. eod.) Praesumuntur autem transfugae, qui capti ab hostibus cum redire possint non redeunt. (l. 5. §. 5. ff. eod.) Remittitur poena iis qui ex improvise, dum iter faciunt, capiuntur ab hostibus, habitata tamen ratione precedentis vite (d. l. 3. §. 12.) item iis, qui multos latrones apprehendunt & transfugas demonstrant. (l. 5. §. ult. ff. eod.)

8. Proditores vocantur qui explorant secreta eaque nunciant hosti

hosti. (l. 6. §. 4.) Similes hi habentur transfugis & capite puniuntur. (d. l. 7. §. 1. 6. §. 4.)

9. Ex infidelitate peccantibus annumerare possumus seditiones, factiosos & pacis turbatores. *Qui enim seditionem atrocem militum concitant capite plectuntur.* (l. 3. §. 19. ff. eod.) *is vero qui inra venerationem aut levem querelam consistens gradu militiae dejiuntur* (d. l. 3. §. 20.) Factiosi dicuntur ii, qui barbaris facultatem praedandi in Romanos dant vel cum eis praedam dividunt: hi vivi comburuntur (l. 9. C. de re milit.) Turbatores pacis capite puniuntur. (l. 16. §. 1. ff. eod.) Item qui vallum transcendent aut per murum castra ingrediuntur. (l. 3. §. 17. ff. eod.) *It. qui stationem relinquunt, pro modo delicti castigantur aut gradu militiae dejiuntur.* (l. 3. §. 5. ff. eod.) *Nam plus quam amansores peccant.* Item qui excubias palatii deserunt. (l. 10. pr. ff. eod.)

10. Infideles erga praepositos sunt qui eosdem protegere nolunt sed deserunt. *Hi occiso eo capite puniuntur.* (l. 3. §. ult. l. 6. §. 8. & 9. ff. eod.) *Eadem pena afficitur qui manus violentias praeposito infert:* (d. l. 6. §. 2.) *ex eodem vitio namq. hos provenit.*

11. Commilitoni infidelis est, qui eundem vulnerat. Punitur hic dejectione militiae, si lapide id fecerit; sin gladio, capitale admittit. (l. 6. §. 6. ff. eod. *Nam decet commilitones invicem sinceram & fidelissimam colere amicitiam.* Simile committit qui commilitoni arma surripit: poena hujus est, ut gradu militiae pellatur. (l. 3. §. 14. ff. eod.)

12. Ex Contumacia, Irreverentia & Inobedientia erga praepositos peccantes graviter puniuntur: & quidem contumacia militis erga ducem vel praesidem capite. (l. 6. §. 2. ff. eod.) Irreverens miles non tantum a tribuno vel centurione, sed etiam a principali coercendus est. (l. 13. §. 4. ff. eod.) *Nam qui centurioni castiganti resistit apud veteres notatus est, si vitem tenuit militiam mutat; si ex industria vitem fregit vel manuum centurioni intulit capite puniuntur.* (eod.) Inobedientes sunt, qui rem a duce prohibitam faciunt, aut mandata non servant. Hi etiam si res bene cesserit, capite puniuntur. (l. 3. §. 15. ff. eod.) *in specie qui contra vetitum agmen excedunt vel fustibus caduntur vel militiam mutant.* (l. 3. §. 16. ff. eod.)

13. Ex desidia peccant qui arma amittunt, & hi vel capitaliter puniuntur vel ex humanitate militiam mutant. (l. 3. §. 13. ff. eod.)

14. Ob ignaviam quoque puniuntur milites. *Nam qui in aetate fugam prior fecit spectantibus militibus delictum capitale committit.* (l. 6. §. 3. ff. eod.)

MEMBR. IV.

DE

DIGNITATUM DELATIONIBUS.

1. Circa dignitates militum præcipitur (*l. 14. C. de Re milit.*) quod honoris augmentum ad unumquemq; non ambitione sed labore conveniat devenire. At Constantinus (*l. 1. C. de filiis official.*) statuit, ut qui ex officialibus quorumcunque officiorum geniti sunt, sive eorundem parentes adhuc sacramento teneantur, sive jam dimissi sint, in parentum militiam vocentur. Similiter Gratianus (*l. 2. C. eod.*) voluit, filios primipiliorum ad conditionem parentum vocari (*dicebatur autem primipilus comes primi ordinis & præfatus decima legionis, quam sexaginta centurie eidem obsequentes sequebantur.* (Pompon. Lætus lib. de magistr. Rom.) *Erat namq; legio decima cæteris præstantior ac prima, & per excellentiam eius centurio primipilus dicebatur* (Livius lib. 7.) *& milites primipilarii. Eaq; de causâ inter maximas belli daces graviter & nonnunquam ad necem usq; decertatum est.*) *Quamvis autem, redditis hoc pacto hereditariis militaribus dignitatibus, contentiones & contentiones ex invidia & emulatione nata tollerentur, & parentes allicerentur, ne inhabilitas obijci filiis posset, ad eosdem ad fortitudinem & artem militarem educandos & adsuæfaciendos: tamen non negandum est, multos horum indignos adeptos esse munia, reliquos autem ex clausis præclaris actionibus pro gloria captandâ non dedisse operam.* Hac ratione agitur Tiberius (apud Tacitum 2. ann. cap. 36.) quando respondet Gallo censenti in quinquennium magistratum comitia habenda, & nominandos magistratus qui quinquennio ordine succedant; grave moderationi suæ pot eligere tot differre, vix per annos singulos offensiones vitari, quamvis repulsam propinqua spes soletur: quantum odii fore ab his, qui ultra quinquennium projiciantur? unde prospici posse, quæ cuiq; tam longo temporis spacio mens, domus, fortuna? superbiere homines etiam annuâ designatione: quid si honorem per quinquennium agitent? quintuplicari prorsus magistratus, subverti leges, quæ sua spacia exercendæ candidatorum industriæ, quæ readisque aut posuendis honoribus statuerint. *Rectius itaq; proceditur, si dignitates conferantur militares ex requisitis ducum & præpositorum, quò magis vel minus deprehendantur inesse. Sunt autem requisita reliquis præficiendum, ut habeant belli peritiam, norint ingenia militum, hostium & quo bellandi genere utantur* (Tac. 15. ann. 25.) *ut sine acres & vigilantes nocte diuq; in consulendo occupati, cibo fortuito contenti, avaritiam fugientes,* (2. Hist. 5. & 77. 1. ann. 19.) *patientes laborum, ambiguarum rerum scieres & interriti, quales suadere solent qui initio gregarii milites per singula officia*

officia gradatim progressi sunt. [1. ann. 20. & 64.] ut adeò summè perniciosum videatur hereditaria militum reddere officia. Debet quoq, prepositis militum inesse facultas disponendi, providentia eorum qua in futurum contingunt, facundia & ars mulcendi vulgum, auctoritas (1. Hist. 10.) vera fortitudo, ut non pecunia & inanis gloria sed honestatis causa pugnent (15. ann. 3.) Constantia in consiliis (15. ann. 10.) Talia omnia quomodo à naturitate inesse possunt?

M E M B R. V.

DE

MISSIONE ET RESTITUTIONE MILITUM.

1. Missionum generales causæ sunt tres: honesta, causaria, ignominiosa. (*l. milites. 13. §. 3. ff. de re milit.*) Honestæ est, quæ tempore militiæ impleto datur; Causaria, cum quis vitio animi vel corporis minus idoneus militiæ renunciatur; Ignominiosa missio est, cum quis propter delictum sacramento solvitur. (*cod.*)

ARTIC. I.

DE

HONESTA MISSIONE ET VETERANIS.

1. Missio honesta definita est ea, quæ tempore militiæ impleto datur. Impletur autem militiæ tempus 20. annis. *Idem probatur* (argt. l. ult. C. de his qui non impl. stip. & ex l. 1. C. de excus. veter.)

2. Honestè missi ob impletum tempus militiæ veterani vocantur, gaudentque suis privilegiis tunc, si hæc adsint requisita. 1. ut viginti stipendia meruerint. 2. ut in legione vel vexillatione militaverint. *Nam qui in cohorte vel vigiliis Roma militavit frustra vacationem munerum perpetuam sibi arrogant.* (l. ult. C. de his qui non impl. stip. sacr. soluti sunt.)

3. Dignitas veteranorum hæc est, ut decurionibus æquiparentur. *Ita enim Marcianus* (l. 3. ff. de veteran.) *Veteranis & liberis veteranorum idem honor habetur qui & decurionibus.* *Nam olim sacramento post vicena stipendia soluti cum honore in colonias mittebantur; & in remunerationem meritorum sibi agros accipiebant & pecuniam ad emendandum ruri necessaria.* (l. 3. C. Theod. de veteran.)

4. Privilegia sua veterani à Constantino adepti sunt, ne scilicet eorum in ullo munere civili, nec in operibus publicis conveniantur, nec ullâ collatione, nec à magistratibus, nec vectigalibus, in quibus

buscunque nundinis interfuerint, ullam ob venditionem proponendam dare teneantur; immunesque sint ab omni munere personali seu corporali. (l. 1. C. de veteran.) *Nam aequum est, ut quiete post labores perenniter fruantur.* Et hanc immunitatem jubentur etiam habere iis in civitatibus, in quibus incolæ sunt. (l. 2. ff. pr. eod.) *Habuerunt autem & ante Constantini tempora sua privilegia, ut scilicet excusarentur à navium fabricâ, & ne exactores tributorum constituerentur.* (l. 5. ff. eod.)

5. Porro quia veterani pari honore gaudent cum decurionibus, etiam ratione pœnarum habent sua privilegia. *Nam nec in metallum demittuntur, nec in opus publicum, vel ad bestiarum, nec fustibus caduntur.* (l. 3. ff. eod.) *Hæc namque privilegia & decuriones habent.* (l. 11. C. de Quæst.) *sed in hoc differunt, quod veteranorum privilegia ad primum tantum gradum liberorum pertingant, decurionum autem ad omnes gradus.* (l. 5. C. & l. 9. §. 13. ff. de pœn.)

6. Defectum præterea adversus injurias, si protectoriam dignitate in precium laborum consequantur, i. e. si mittantur adjuvandas in provinciis necessitates publicæ. (l. 2. C. eod.)

7. Privilegia porro à muneribus tantum personalibus iisdem competunt non à patrimonialibus. *Nam ut dictum, (n. 4.) à navium fabricâ, & ne exactores tributorum fiant excusantur it. à curâ & tutelâ suscipiendâ* (l. 8. pr. ff. de Excusat.) *Hæc enim munera ut in corporis labore animiq; sollicitudine tantum consistunt, proprie personalia dicuntur.* (l. 1. §. 3. ff. de muner. & honor.) *At à patrimonialibus, quæ ob possessiones debentur immanes non sunt.* (l. 2. §. 1. & l. 4. ff. de veteran.) *ut ne naues eorum angariari possint. Quamvis à curâ annonæ & hospitii receptione excusentur,* (l. ult. §. penult. ff. de muner. & honor.) *quod tamen patrimoniale magis minus esse videtur.* (l. 3. §. 14. ff. d. t.)

8. Possunt verò veterani indignos se hinc privilegiiis reddere, si atrociniâ tractent nec rus colant aut aliam honestam negotiationem suscipiant. (l. 3. C. de veteran.) Quando etiam passi sunt se in ordinem legi muneribus fungi coguntur. (l. 5. ff. eod.) Caterùm si quis veteranorum suâ voluntate honorem aut munus susceperit, immunitas ejus per hoc non labefactatur. (l. 2. pr. ff. eod.)

ARTIC. II.

D B

CAUSSARIA MISSIONE.

1. Causaria missio, quatenus ignominiose contradistinguitur, videtur ea omnis dici posse, quæ non fit in pœnam, unde quæ honesta est

Ha est caustaria Jure Romano appellatur. Nam & quod honestum est poena nomine fieri dicitur nequit.

2. Hac mistus non notatur infamia. (l. 8. C. de re milit.) Neque enim poena nomine fit: infamia autem quiddam est quod delicta velut poena comitatur.

3. Contingit autem caustaria missio, cum quis vitio animi vel corporis minus idoneus militiae renunciat. (d. l. 13. §. 3. ff. de re milit.) ut adeo sit duplex magis & minus honesta. Nam quae sit ob vitium corporis magis honesta est. Hinc Imp. Dioclet. & Maxim. (l. 1. C. de his qui non impletis stipend. sacram. soluti sunt) edixerunt, ut qui pro vetere aetate ob senium dimissi essent, censerentur honestam missionem confecti; non tamen ea privilegia haberent quae his competant qui pleno stipendiorum numero sunt functi.

ARTIC. III.

DE

IGNOMINIOSA MISSIONE.

1. Ignominiosa missio est, quando quis propter delictum factum amento solvitur. (l. 13. §. 3. ff. de re milit.) Decernebatur enim, si quis commistorem lapide vulnerasset (l. 6. §. 6. ff. eod.) aut quod alias capitale esset per vinum aut lasciviam commisisset. (d. l. 6. §. 7.) aut si quis studisset seipsum impatiensiam doloris vel radio vita vel furere, vel morbo aut pudore mori. (cit. t.)

2. Parit ignominiosa missio infamiam, quam notatus nullis honoribus, qui integre dignitatis hominibus deferri solent, frui potest. (l. 3. C. eod.) facitque ut quis nec Romae nec in sacro comitatu, nec aliis interdictis locis commorari queat. (d. l. 3. C. & l. 13. §. 3. ff.) Nam plebanaque addebat, quo in loco ignominiose missus commorari non posset v. g. quod tu rapinas fecisti rei, publice fuisti inutilis, ob eas res causam ignominiae ab exercitu meo te removeo, hodieque ex Africa abesse & quanto longius poteris, proficisci jubeo.

ARTIC. IV.

DE

RESTITUTIONE MILITUM.

1. Missi non facile restituantur. Nam veterani prohibentur ad militiam accedere (l. 1. C. de tyronib.) semel autem caustarie missis militibus instauratio non solet concedi ob rem recuperata valetudinis melioris: quando non tempore dimittantur: nisi quos constat medicis denotantibus & Judice competente diligenter examinante vitium contraxisse. (l. 6. C. de re milit.)

2. Si qui autem restituntur à principe mediæ temporis stipendia & donaria non aliter accipiunt, quàm principis liberalitate. (l. 10. §. 1. & l. 15 f. cod.)

MEMBR. VI.

DE

STIPENDIIS MILITUM.

1. Stipendia sunt salaria militum: & consistunt in pecuniâ, frumento, veste.

2. Soluebantur autem stipendia in numeros receptis. Nam primò nulli militare permittebatur, nisi relatns esset in numeros: unde nec salarium denuereri primo quisquam poterat. fiebat autem relatio in numeros mediante sacramento militari, quod singulis Kalendis Januariis repetebatur. Jurabant verò olim se jussu Consulam conventuros, neq; in insidias abituros, nec fugam formidinis ergò arrepturos, neq; ex ordine recessuros, nisi soli sumendis aut petendis aut hostis feriendis aut civis servandi causâ.

3. Interest autem Reipublicæ, militibus stipendia solvi & non subverti à Præfatis. (Tacit. Hist. 46.) Nam nisi solvantur stipendia, collabitur disciplina, nec securi provinciales esse possunt, sed vagantissimè injuriis subjecti sunt. Sin verò debita acceperint stipendia prohiberi iisdem potest, quominus provincialibus detrimentum afferant, & observari quod traditur. (l. 13. C. de re milit.)

ARTIC. I.

DE

ERARIIS SPECIEBUS SEU PECUNIA QUÆ SOLVEBANTUR MILITIBUS ROMANIS.

1. Militibus Romanis præter annonarias species, quæ victus causâ dabantur, etiam ærariæ solvebantur. Id enim diu in Reipubl. Romanâ obtinuisse testatur Livius (lib. 4.) Et quia eo tempore, quo introductum est, ut pecunia solveretur civibus pro laboribus bellicis Roma nondum signato argento, sed ære usa est: hinc natum ut ærariæ species dicerentur, quæ pecunia nomine militibus solvebantur.

2. Circa pecuniam autem introductam ab Imperatoribus, ut omnis pecunia ad diem mortis militibus debita per erogatorem uxoribus ac liberis eorum solveretur. (l. 14. & l. 16. §. ult. C. de Erogat. milit. ann.)

ARTIC. II.

DE

ANNOA MILITARI.

Oooooo 3

1. Annonæ militaris nomine veniunt omnia quæ victus causâ militibus erogantur. Videtur autem Imperatorum tempore commendata militaris annona. Nam olim cibis & castrensis erat buccellatus i. e. frumentum ad usus diuturnitatem excoctum, lardum & casus, potus posca i. e. aqua aceto temperata; quibus non modo gregarii milites sed & duces utebantur: Imperatorum verò tempore hæc obtinuit consuetudo ut in expeditione consequerentur buccellatum ac panem, vinum quoque, atque acetum, sed & lardum, carnem etiam vervecinam ita; in duobus diebus buccellatum, in tertio die panem; uno die vinum, alio die acetum; uno die lardum, biduo carnem vervecinam. (l. 1. C. de erog. milit. ann.) Circa vinum tamen Arcadius & Honorius hoc iusserunt observari (l. 10. C. eod.) ut à mense Novembri de novo vino daretur, propterea quod veteris dispendiosa videatur erogatio.

2. Jubentur autem erogatores singulis diebus & per capita annonam præbere: quamvis etiam concessum esset militibus stato tempore totam annonam frumentariam percipere; modò id facerent antequam annus præterlaberetur. (l. 6. C. eod.) Nam quod competenti tempore non percipiant fisco adjudicatur. Ratio est, quia patitur damnum Respublica, quando milites repudiata ad tempus specieram copiâ & inopia occasione captivâ prociâ postulare licet. (l. 7. C. eod.)

3. Alia porro ad annonam spectantia conferuntur à provincialibus & militibus erogantur, alia ab ipsi militibus invchuntur in castra. Nam fenam & paleas militibus invchere concessum erat, & quidem paleas vicesimo non amplius lapide i. e. quinto miliari germanico petere jubebantur (l. 2. C. eod.) fenam autem militibus iustis capitibus præstandam nec tamen ad opidum deferendum Valentinianus præceperat. (l. 8. C. eod.) Vegetius autem (lib. 2. cap. 19.) refert, olim legitimis milites fasces, fenam, aquam, stramen in castra portare consuevisse. Videtur autem salutare, ne nimia vagandi è castris licentia militibus relinquatur: præta enim provincialium & Imperatoris ipsius perniciosum periculosumque est militum molestiâ fatigari. (l. ult. C. de pasc. publ.)

4. Quæ conferuntur à provincialibus fideliter eroganda sunt militibus. Nam cessantibus annoni non tantum disciplina militaris conservari nequit, sed & integer corrumpit exercitus. Hanc ob causam Arcadius & Honorius voluerunt brevitaria confici secundum quæ superindicta exigerentur & ad sacra scrinia mitterentur; siquæ omiserint exigere, ut ipsi de propriis facultatibus erogent; (l. 5. C. eod.) aut si quid amplius exegerint quam breviorum datorum scriniis veritas continet, in duplum redderent. (l. 9. C. eod.) Ut enim iustum est militibus annonæ & stipendia solvi; ita iniquum est plus à provincialibus exigi quam superindictum est.

Ex constitutione quoque Anastasii (l. 16. pr. C. eod.) Juramentum tenentur omnes erogationi prepositi prestare, se susceptam curam diligenter peracturos & secundum Imperatoris prescriptum manu sua militibus solatium (i.e. pecuniam militi solatii loco assignatam & stipendio imputandam) & annonam erogaturos sine fraude & dolo. Oportebat quoque decem primates aut tribunos attestari, unumque militem a suo erogatore partem sibi debitam accepisse, & hanc attestationem principi per erogatorem offerri, factâ relatione per tribunum vel primates intra tres menses. [d. l. 16.] Gravis sine etiam puniebantur qui excoctionem buccellari negligebant (l. 2. C. de excoct. & transl. milit. ann.) item qui panem non melioris farine, bene coctum, & iusti ponderis ad exercitum transmittabant.

5. Contrâ verò militum, qui suas annonas accipiunt, officium est, ne provincialibus damna inferant aut molesti sint. *Quâ de re vid. Novella 130. Hoc observasse Alexandrum, supra ex Lampridio narravimus.*

ARTIC. III.

DE

MILITARE VESTE.

1. Ne frigore perirent & alia incommoda paterentur ex nuditate milites, vestes quoque Imperatores iisdem ministrare voluerunt. *Quamvis enim olim milites ex suo stipendio sibi vestes, arma, tentoria parare tenerentur, ut testatur Tacitus (lib. 1. ann. cap. 17.) quando introducit milites conquereutes: denis in diem assibus animam & corpus æstimari: hinc vestem, arma, tentoria; hinc sævitiam centurionum & vacationes munerum redimi (cogebantur enim centurionibus de suo stipendio dare pecuniam ne paterentur verbera). Successu tamen temporis liberalitate Imperatorum præter stipendia etiam vestes date. Nam de Alexandro testatur Lampridius, quod militibus ocreas, braccas, & calceamenta & vestes dederit.*

2. Pro vestium comparatione tributum seu canonem provincialibus imponere Imperatores, solvendum ex Kal. Septemb. ad Kal. Apr. (l. 1. C. de milit. veste.) *Quæ autem fuerit ratio conferendi singulis in provinciis, traditur (l. 2. C. eod.)*

3. Tributi, quod provinciales conferebant, quinque partes militibus dabantur, sexta textoribus conficientibus. (l. ult. C. eod.) *Hoc propterea observatum fuisse videtur, ne gynæcearii, qui operâ seminarum pannos rudes, ex quibus vestes militares conficiebantur, tergeriant, defraudarentur precia.*

M E M B R, VII,

D E

M E T A T I S E T E P I D E M E T I C I S.

1. Milites non solum victu & amictu, sed & hospitio quandoque indigent. Quæ causa est, quare ad Jus publicum pertineat de metatis agere. *Sunt enim metata hospitia quæ militibus à provincialibus tribuantur. Unde metatores dicantur qui hospitia militum parant & designant.*

2. Videntur autem tria hinc considerari posse. 1. officium metatorum, 2. militum erga hospites: 3. Hospitii onus penes quos sit: subsistemus tamen in duorum priorum consideratione. *Nam de onere hospites recipiendi tradetur inferius, quando de muneribus tractaturi sumus.*

3. Primum ergo non adstringendi sunt hospites ad dandum quod vel hominum vel animalium pascuis necessarium est, sed sufficit si solum hospitalitatem præstent. (l. 5. C. de metat. & epidem.) *Nam & hic dicitur poena qui postulantis militibus aliquid dant. Prohibetur quoque & balnei postulatio. (l. 6. C. eod.) item salgami (i. e. condimentorum) gratiâ culcitram, lignum, oleum ab hospitiibus extorqueri. (l. an. C. de salgamo hospite, non præb.) Deinde omnium debet acceleratum esse iter, nec ulli licere, ut resideat ne diuturnitas commorientium nullâ ex parte prædium vexet. (d. l. 5.) Ita quoque in hospitio existens miles se gerere debet, ut domo in tres partes divisâ, primam eligendi dominus habeat facultatem; secundam hospes; tertiam itidem domino relicta. (l. 2. C. d. t.) equum namque est, ut possessoribus adium optima pars relinquatur; præsertim cum deceat milites non nimium esse delicatos. Cæterum illustrioribus militibus dimidia dari jubetur; ita tamen, ut alter dividat alter eligat. (eod.)*

4. Metatorum officium est. 1. ne eos qui privilegio gaudent onere hospitii gravent. *Neque enim ad hospites recipiendos tenentur ergasteria seu ades mercimoniis deputate (d. l. 2.) it. prætoria Judicum ordinariorum, præsertim si presentes sint (l. 3. C. d. t.) it. fabriensium domus, nisi princeps sit excipiendus (l. 4. C. d. t.) it. prædia Imperatoris (d. l. 5. præ.) Ex Theodosii enim & Arcadii rescripto tentantes in his parare hospitia armis repelli possunt. In urbe Constantinopolitana autem jubentur milites hospitium habere in turribus muri. [l. 7. C. d. t.] 2. ne per consensionem pecuniam accipiant, nunciando civitatibus per quas transitus nullus futurus est; ibi commoraturum esse exercitum. [Novell. 170. c. 6.] quemadmodum & præses per provinciam prohibetur oberrare, & hac specie ne illos gravet hospitio exigere à provincialibus. [l. ult. C. d. t.]*

S. d. t.) 3. ne qui metata in suis domibus præstant, sive hospitia præbuerint metatoribus, sive quolibet pacto satis eis fecerint, ullam vel pensionis vel discussionis domus gratiâ molestiam sentire cogantur. (*l. 9. C. d. t.*)

MEMBR. VIII.

DE

COMMEATU.

1. *Commeatus* hoc in loco est facultas à duce concessa militibus, ut abesse per tempus possint. *Interest enim Reipubl. non milites equos quorsum velint, sed semper præsto sint, & officia sua exhibeant quando curq; occasio oblata fuerit; & propterea licentia abeundi à ducibus primò impetranda, que olim his verbis dabatur, teste Livio (lib. 30.) si quis vorum suos invifere vult, commeatum do: primo vere aditis edico.*

2. *Modus autem commeatarum concedendi servandus est. Nam periculosum est & exercitus & provincialibus milites à signis diu abesse solent namq; quando diu absunt atrocibus operam dare; hostis autem ob absentiam multorum imminutis copiis arripit occasionem invadendi. Quapropter Constantinus prohibuit tribunis & prepositis expeditionis tempore commeatum dare militibus, capitali in eos poenâ constitutâ qui contra hoc fecerint. (l. 1. C. de commeatu.)*

3. *Coërcentur quoque milites qui tempus commeatus non observant. Nam qui tempus commeatus excedunt præmansoribus vel desertoribus habentur: nisi possint impedimenta iusta allegare (l. 3. §. 7. ff. de Re milit.) Mitius autem agunt Honorius & Theodosius circa delinquentes ratione commeatus; eos enim, qui sine commeatu annum in penatibus propriis vel in quibuslibet locis desidiosa quiete peregerunt, decem sequentibus postponi iubent; In quibus vero biennalis culpa deprehenditur, viginti triennio absentes tringinta; quadriennio, deleri è matriculâ. (l. ult. C. cod.)*

MEMBR. IX.

DE

CAPTIVIS ET JURIBUS CIRCA
EOSDEM.

1. *Capti ab hostibus sunt servi hostium. (l. 24. ff. de captiv.) Et enim olim apud omnes gentes obtinuit, ut bello capti servus capientium fierent. Hostes autem sunt, quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipsi populo Romano: ceteri latronculi vel pradones appellantur. Et ideo qui à latronibus captus est, servus latronum non est. (d. l. 24.)*

PPPPPP

Quem-

Quemadmodum nec servus fit qui capitur in civilibus discordiis (l. 21. §. 1. ff. cod.)

2. Hæc causa est quare capti ab hostibus amittant omnia Jura quæ civibus Romanis liberisque hominibus competunt. *Nec, enim testamenta facere (l. 12. §. 5. ff. cod.) nec usucapere quicquam possunt quamdiu in hostium potestate sunt (l. 29. ff. cod.) & quæ sunt alia, de quibus fusius in jure private tractabitur.*

3. Sed quia circa captivos introducta quædam sunt Jura, de his nobis dicendi hîc occasio datur. *Nam Jus postliminii & lex Cornelia fictione suâ succurrunt captivis. Quò autem misericordiâ ducti ad magis alliciantur ad captivos redimendos, Redemptoribus Jus in redemptos tribuuntur. Hinc tribus articulis membrum hoc absolvetur.*

ARTIC. I.

DE

JURE POSTLIMINII.

1. *De Jure postliminii ita dîserit Paulus (l. 19. pr. ff. de Captiv.) Postliminium, inquit, est jus amissæ rei recipiendæ ab extraneo, & in statum pristinum restitendæ, inter nos ac liberos populos regesque moribus, legibus constitutum. Scil. postliminium restituit captum reversum ab hostibus in pristinum statum, (l. 6. l. 12. §. 15. §. 17. cod.) ut recipiat omnia Jura ac si captus nunquam fuisset (l. 5. §. 1. ff. cod.) Unde fit, ut reversus quoad ea, quæ in Jure & non in facto postea sunt, pro eo habeatur, ac si nunquam in potestate hostium (l. 12. §. 6. ff. cod.) sed semper in civitate commoratus (l. 16. ff. cod.) fuisset. Unde non modò dominium in res suas, sed & Jura & potestatem in servos liberosq; reversus recuperat: Non tamen ut à patre filius, ita uxor à marito jure postliminii recuperari potest; sed tunc cum & voluerit mulier, & adhuc alii post constitutam tempus nuptia non est. (l. 8. l. 12. §. 4. & l. 14. §. 1. ff. cod.) Ratio hujus rei habetur (Nov. 22. cap. 7.) quia superveniente servitute alteri persona, fortuna inequalitas æqualitatem ex nuptiis manere non sinit. Quamvis (eâd. Nov.) Justinianus id immutet, jubeatq; donec quidem est manifestum, superesse aut verum aut uxorem in soluta matrimonia permanere: adeo ut nec viri nec uxores ad faciendas nuptias venire queant, nisi voluerint videri an sicutemario hoc fecisse & penis succumbere. Quòd si autem incertum sit utram capta persona supersit annon, quinquennium expellari jubet sive à viro sive à muliere. Porro quis duæ sunt species postliminii, scil. ut aut capti reversi sua recuperent, aut res captæ reversæ iis restituantur quorum sunt (l. 14. pr. ff. cod.) prius de his, qui capti reversi suum pristinum statum recuperant, dîsturi sumus.*

2. Fruuntur ergo Jure postliminii capti ab iis qui hostes sunt. (l. 4. ff. eod.) Nam ab aliis quàm hostibus capti servi Jure gentium non fiunt: unde nec opus habent amissa Jura recuperare: quales sunt qui apud peregrinos non in statu belli existentes versantur (l. 7. pr. eod.) aut capiuntur in dicitur in die eo tempore, quo conventum est, ne sese invicem laeserent (l. 19. §. 1. eod.) hi namque contra Jura gentium capti servi hostium non fiunt, si qui capiuntur à piratis & latronibus. (d. l. 19. §. 2.) Nec interest cujus sexus conditionisque sint qui capiuntur, an liberi an servi existant: nec enim soli postliminio recipiuntur qui pugnare possunt: sed omnes homines: quia ejus naturæ sunt, ut usul esse vel consilio vel aliis modis possint. (l. 19. §. ult. ff. eod. l. 5. l. 12. C. de postlim. revers.)

3. Et quidem tunc competit Jus postliminii si reversi fuerint. Censentur autem reversi qui aut ad amicos populi Romani pervenerunt, aut intra prædicia Romana esse ceperunt. (l. 5. §. 1. ff. eod.) nullâ habitâ ratione an dimissi fuerint, an vi vel fallaciâ potestatem hostium evaserint. (l. 26. ff. eod.) non tamen quitta redierunt, ut cogantur reverti ex pacto vel proprio (Quemadmodum in Attilio Regulo, quem Carthaginenses Romam miserunt, responsum est, non esse enim postliminio reversum; quia juraverat Carthaginem reversurum & non habuerat animum Rome remanendi. (l. 5. §. ult. ff. eod.) vel etiam Reipubl. Hinc deditur hostibus & reversus à Republ. non receptus Jure postliminii non gaudet (l. 4. §. eod.)

4. Datur porro Jus postliminii vel in pace vel in bello. (l. 5. pr. eod.) Id quomodo fiat declaratur (d. l. 5 §. 1. & 2. l. 12. pr. eod.)

5. Ceterum tant & qui indignos sese hoc Jure reddunt, Nam qui armis victi hostibus se dederunt, si transfuge, (quid sit transfuga vid. l. 19. §. 8. eod.) si de quibus cautum pace, maluerunt apud hostes remanere nullum Jus postliminii habent. [l. 19 §. 4, l. 17. l. 20. pr. ff. eod.]

6. Ut & de captis, quæ in dominio aut potestate nostrâ sunt, & quomodo in hisce Jus postliminii locum habeat, dicamus: notandum de rebus, quæ cadunt sub dominium aut in quibus Jus habemus, in iis tunc postliminium habere locum, si nec turpiter nec culpâ domini amissa sint. (l. 2. pr. §. 1. & 2. l. 3.) Nam quod turpiter vel culpâ domini amittitur & in potestatem hostium venit reddat dominum indignum hoc jure. It. si non in prædâ sit. (l. 28. eod.) Nam quæ in prædâ sunt capientium sunt. Ceterum sive sint res mobiles sive immobiles, nisi aliquid modò narratorum id impediatur, Jure postliminii recuperantur. Hinc expulsis hostibus ex agris, quos ceperint, dominia eorum ad priores dominos redeunt: neque enim publicantur aut prædæ loco cadunt: publicantur enim ille nger, qui ex hostibus captus est. (l. 20. §. 1.) In liberis qui

in patris potestate sunt servisque hoc observatur ut servi revertantur in potestatem domini, si ex captivitate redierint (l. ult. ff. eod.) etiam si transfugæ fuerint. (l. 19. §. 5. ff. eod.) quod locus est in filiisfam. in quos si transfugæ fuerint. potestas patria non recuperatur. (l. 19. §. 7. eod.) Nam disciplina castrorum antiquior fuit Romanis quam caritas liberorum: & Jus natura docet patriam prevalere debere, quæ vindicans delictum non admittere potest, ut iterum civis Romanus & filiisfam. habeatur qui ad hostes transfugit. Est ergo in filiisfam. alia ratio, quam in servo. Nam & in hoc duplex causa postliminii est, nimirum quod & pater eum recipiat, & ipse Jus suum. (l. 14. pr. eod.)

ARTIC. II.

DE

FICTIONE LEGIS CORNELIÆ.

1. L. Cornelia in omnibus partibus Juris fingit eum, qui reversus non est ab hostibus tunc decessisse cum caperetur. (l. 18. ff. de capt.) Hinc varia deducuntur ad Jus privatum pertinentia, de quibus suo loco dicitur, nimirum quod bona captivorum apud hostes decessentium pertineant ad eos, ad quos pertinuisent, si qui capti sunt in hostium potestatem non pervenisent, sed eo momento quo capiebantur, fuissent mortui. (l. 22. pr. eod.) adeoque heredes eorum, omnia habeant, quæ ipse, qui hostium potitus est, habiturus fuisset, si revertisset. (d. l. 22. §. 1.)

2. Sed fictio L. Corneliæ non potest locum habere antequam de morte captivi constat. Nam Jus postliminii eam suspendit. (l. 1. C. de postlim. revers. l. 10. l. 11. l. 12. l. 18. l. 22. ff. de captiv.)

ARTIC. III.

DE

REDEMPTIONE CAPTIVORUM.

1. Redimuntur capti ab hostibus vel qui aliâs liberi sunt vel qui sunt servi. Liberi homines redempti soluto lytro liberantur à servitute hostium & libertati ingenuitatisque suæ restituntur (l. 5. C. de postlim. revers.) si tamen alienâ pecuniâ redempti fuerint tunc tandem statum pristinum recipiunt, si vel præcium redemptionis restitutum sit aut alio modo satisfactum vel remissum fuerit. (l. 17. C. de postlim. revers.) si vero fiat pacto expreso aut tacito (l. 21. pr. ff. de captiv. l. 11. C. d. t.) si vero ob delictum redemptoris (l. 7. G. eod.) Nam redempti ab hostibus, quoad exolvatur præcium in causam pignoris, non obstant quod liberi homines sint redditi, constituuntur. (l. 2. C. d. t.) Satisfieri autem redemptori potest, si præcium restitui nequeat, laboris obsequio vel opere quinquennii benefici-

curam referendo, retentâ incolumi libertate. (l. ult. C. eod.) Non tamen existimandum eum, qui redemptus nondum solvit precium, nihil jurium habere. Nam uti potest fore postliminii hereditatem sibi datam adeundo, ut ex eâ precium redemptionis pro se datum exsolvat. (l. 15. C. d. t.) Quia mulier redempta procreans ante lyri restitutionem liberos ingenuos parit & nullo nexu pignoris obligatos redemptori. (l. 8. C. d. t.) Ita quoque moriens ante precium redemptionis restitutum suos heredes relinquit. (l. 15. ff. de captiv.) Hinc docet Pomponius redemptionem sui postliminii non mutare. (l. 20. §. 2. ff. d. t.)

2. In servo capto redempto atiter seres habet ac in libero. Nam servus fit ejus qui eum redemit: quamvis per dominum oblato precio recuperari possit. (vid. l. 12. §. 7. & seqq. ff. d. t.)

MEMBR. X.

DE

TYRONIBUS.

1. De tyronibus, cujus ætatis esse debeant, & quomodo bellis adsucrieri debeant exiguum aut nihil legibus Justinianæ traditur. Nam cum à temporibus Constantini hereditaria redderentur officia militaria, accidebat & impuberes tribunorum munere fungi. (l. ult. C. de testam. milit.)

2. Hoc tantum urgentur, vagos non debere admitti. (l. 1. C. de tyron.) it. mancipia juris alieni non debere curari in tyrocinio militis scribi (l. 2. C. eod.) it. tyrones in scholis postponi debere, ne promoveantur aliis quam quos laborum assiduitas & stipendiorum prolixitas recommendat. (l. ult. C. eod.)

Conclusio eorum, quæ hoc capite de rei militari dicta sunt.

1. Reprehendendum circa Jus Justinianæum rursus videtur, quod eum potuerit Justinianus ex retro gestis Romane Reipubl. facile perspicere quantum militia mere mercenaria attulerit damni Imperio, rationem militandi non emendaverit. Id quod facere potuisset, si omnes ditiones præcipuarum civitatum Imperii, qui de suo vivere poterant à teneris bellis adsucriendo. Nam ingruentibus, quo tempore nequaquam barbaris & Imperium devastantibus, solus mercenarius miles sufficere non poterat, reliquis omnibus ignavis existentibus & quibuslibet se submittentibus. Quis magis obfuit Belisario duci Justinianæ in recuperanda Italia occurrere, quam quod urbs Roma ignavis hominibus esset referta? Verum ut antea in

perandi ratio, quæ & utebantur Christiani Imperatores non admittebat, ut precipuarum in Imperio Urbium cives ad res gloriosas in bello gerendas educari: nec luxuriosa vita Imperatorum admittebat, ut ipsi irent in prælia & civibus suis exemplo essent. Hinc statum militia hinc erat: ut Imperatores curam haberent, quo milites consequerentur stipendia, duces vero mitterentur qui cuncta belli negotia dirigerent. Quo accidebat, ut si forte Imperatori strenuus dux obveneret, bella bene succederent; sin secus, omnia male evenirent.

CAP. VII.

DE

MAGISTRATIBUS, HORUM DIGNITATE, OFFICIO AC POTESTATE.

1. Alia fuit ratio magistratuum cum Respubl. Romana adhuc imaginem gereret quandam pristini statûs; alia, cum temporibus Constantini omnis pristina forma penitus everteretur. Hæc causa est, quare de magistratibus aliter Digestorum, aliter Codicis leges loquantur. Nostrum itaq; est distinctè de magistratibus disserere & eosdem considerare 1. quatenus secundum leges Digestorum veterum magistratuum imaginem quandam habent, 2. quales fuerint penitus à Constantino omni Republica statu everso.

MEMBR. I.

DE

MAGISTRATIBUS QVALES FUERUNT INITIO MONARCHIÆ ANTE CONSTANTINI TEMPORA.

1. Mansit in statu monarchico distinctio magistratuum in majores & minores, quæ originem duxit à regio statu immutato. Nam post exactos reges officium regum in plures magistratus dividebatur, quæ singuli particulam regie potestatis habentes magistratus majores propterea vocabantur. Erantq; Consules, prætores, Censores, ediles curules.

ARTIC. I.

DE

CONSULIBUS.

1. Consulium in liberâ Republicâ suprema potestas erat: fungebanturq; munere Imperatorum. Nam si bellandum esset, horum imperio cuncta præcebebantur. Et hoc officii superer at potissimam postquam reliqua regum Consilio, prætoribus edilibusq; curulis erant data.

2. At initio statûs monarchici omnis ipsis potestas adimebatur relicta tantum pristina dignitate. *Nam anni ab his numerabantur non aliter atq; in liberâ Republicâ: quin Imperatores ipsi sæpius Consulatum subibant tanquam unus singulari dignitate gaudens.*

3. Inde causam discere possumus, quare Consules primum locum inter magistratus Jure Digestorum obtineant: cum tamen nihil potestatis ipsis attribuitur, præterquam circa manumissiones servorum. (t. t. ff. de Offic. Consul.) *Nam manebat tunc temporis adhuc pristina dignitas, licet nihil potestatis Consulibus relinquereetur.*

ARTIC. II.

DE

PRÆTORIBUS.

1. Prætorum magna potestas, quam in liberâ Republ. habebant paulatim, in monarchiâ imminuta est. *Nam cum, ut supra dictum in liberâ Republ. pro lubitu nova Edicta proponerent, qua legis vicem obtrinerent (unde Cic. III. Verrin. Edictum prætoris legem annuam vocat) tandem & præcipue temporibus Hadriani intraductum est, ut ex Edicto perpetuo ab Hadriano confirmato & ita ex salvis Imperatoris legibus Jus dicerent. (suebant enim edicta à Salvio Juliano collecta leges Imperatoriz ob confirmationem.) In liberâ Republicâ alii prætores præerant: bello alii Jdictioni: ac in monarchico statu solam administrabant. Jurisdictionem: & ita tandem Judicium tantummodo officio sungebantur. Quo causa est, quare Justinianus (Novell. 26. cap. 1.) tradat prætorem Romanum, Imperatoris simul & legislatoris locum in suâ Republ. tenuisse, & (Nov. 24. pr.) dicat: permissam fuisse tam rei bellicæ administrationem, quam legum percriptionem. add. & Novell. 25. pr. Initium infringendæ prætorum potestatem fecit Tiberius, de quo Tacitus (1. annal. cap. 75.) Nec patrum cognitionibus (i. e. quod extraordinariis Judiciis interesset) satiatus judiciis (i. e. si prætor ordinaria exerceat Judicia) adfidebat in cornu tribunalis (habebat enim tribunal prætoris formam literæ Σ) ne prætorem curuli depelleret: multaque, eorum, adversus ambitum & potentium preces constituta. Sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur (i. e. adimebatur prætori potestas liberè jus dicendi.)*

2. Hæc causa est, quare de prætoris officio & potestate his que de Consulibus, ferè paria in LL. ff. proponantur. *Nam 1. traditur de manumissionibus & emancipationibus coram ipso faciendis. 2. quomodo se gerere debeat in Judiciis dandis: potestatem enim dandi Judicium prætori non nisi everso potestate statim Imperatores adire non poterant. (t. t. ff. de offic. prætorum.)*

ARTIC. III.

DE

CENSORIBUS ET ÆDILIBUS CURULIBUS.

1. De Censorum Ædiliumque curulium officio nihil eo in loco ubi de officiis magistratuum in Digestis tractatur, habetur; Nam Censorum potestatem in se trahabant Imperatores: traditq; Tacitus (13. ann. 25.) Claudium Censorio munere optime functum patrem ob hoc Senatoris appellatum à Consule: quamvis id nomen abnuccit. Ædilium potestatem arctius cohibitam temporibus Neronis legitimus apud eundem Tacitum (13. ann. 28.)

ARTIC. IV.

DE

PRÆFECTIS PRÆTORIO.

1. Præfectus prætorio, à loco in castris, ubi Imperator commorabatur, ita vocatus, refertur (l. un. ff. de Offic. præf. prætor.) originem traxisse à magistro equitum. Nam cum apud veteres dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur, & magistros equitum sibi eligerent, qui ad sociati participales cura, militia gratia, secundam post eos potestatem gererent; regimentis Reipubl. ad Imperatores perpetuo translatis, ad similitudinem magistrorum equitum præfecti prætorio à principibus electi dicuntur datâ eis pleniore licentiâ ad disciplina publicæ emendationem.

2. Auctâ Imperatorum potestate crevit quoque Præfectorum potestas. Quemadmodum enim Imperatores ipsi simulabant, se tantum duces exercitus hujus curam habituros: ita nec præfecti prætorio ulterius quam ad prætorianos milites suam Jurisdictionem poterant extendere. Testatur hoc Tacitus (13. ann. 4.) de Nerone, qui initio Imperii id præ se tenuisse fertur, quando à laudato historico narratur, quo pacto factus Imperator in Senatu consilia sibi & exempla capessendi egregio Imper. i memoraverit: scil. teneret antiqua munia Senatoris. Consulibus tribunatibus Italia & publicæ provinciæ adfisterent. Illi (consules) patrum aditum præberent (Senatum convocarent in gratiam hujus decreta persequerentur) se mandatis exercitibus consulturum. (peracturam sibi sibi proprium munus in regendis exercitiis.) Præcedentibus id tunc Imperatoribus, quomodo præfectorum prætorio Jurisdictione ulterius, quam ad milites pertingere poterit? Auctâ autem potestate Imperatorum, unde ut omnia Jura Majestatis consequerentur; etiam præfecti prætorio de omnibus omnino causis tam civilibus quam criminalibus judicare ceperunt, & quidem ita, ut (quod traditur l. unic. G. de sentent. præf. prætor.) ab his ad Imperatores appellare non liceret. Nam judicabant

ita, ut personam Imperatoris iudicando representarent. Quo ipso factum, ut una cum potestate & dignitas horum augetur. Hinc Lampridius de Alexandro Severo scribit, quod praefecto praetorio addiderit Senatoriam dignitatem; de Hadriano Spartianus, quod dignitatem Consulare tribuerit suo praefecto praetorio, ne non-consularis de Senatore iudicaret. Haec causa est, quare Ulpianus, qui tempore Severi vixit, incipiat virum praefectoriam consulari foemina praeferris (l. 1. ff. de Senat) cum & uir consularis foemina praeferatur; praefectorius autem consulari viro ratione dignitatis aequalis existat. Quopactò dignitas eius porro à temporibus Constantini M. suo modo partim aucta partim & imminuta fuerit, paulo post dicitur.

ARTIC. V.

DE

PRÆFECTO URBI.

I. De origine & progressu hujus magistratus eleganter disletit Tacitus (6. ann. cap. 11.) quando ait: Namq; antea profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne urbi sine Imperio foret, in tempus (praefectus urbi) diligebatur, qui jus redderet, ac subitis mederetur. feruntq; ab Romulo Dentrem Romulinum, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium, & ab Tarquinio Superbo Spur. Lucretium impositos. dein Consules mandabant: duratq; simulacrum (i.e. remanet vestigium hujus rei) quoties ob ferias latinas praeficitur qui consulare munus usurpet. Ceterum Augustus bellicis civilibus Ciliam Mecœnatem equestrii ordinis, cunctis apud Romam atq; Italiam preposuit. Mox rerum potitus, ob magnitudinem populi ac tarda legum auxilia (i.e. ob moras quæ necebantur in iudiciis, si ex legibus de delictis ageretur) sumpsit è Consularibus, qui coërceret servitia, & quod civium audaciâ turbidum nisi vim metuat (i.e. cives eos, qui cesante metu nefaria audent.) Primusq; Mesfalla Corvinus eam potestatem, & paucos intra dies sinem accepit, quasi nescius exercendi (i.e. quia ignoravit modum talem potestatem exercendi, citò coactus est eam deponere) Tum Tannus Statilius, quanquam proveltâ etate, egregiè toleravit. Dein Piso viginti per annos pariter probatus, publico funere ex decreto Senatûs celebratus est. Erat namque hic magistratus non annuus sed perpetuus, cui parere non erant adsueti Romani; ac proinde singularem in gerentibus eundem desiderabat prudentiam. Et ob hoc laudat Pisonem Tacitus, quod hunc tam benè per viginti annos gesserit, quando ait (in fin. cap. 10.) sed praecipua ex eo gloria, quod praefectus urbi recens, continuam potestatem (i.e. magistratum perpetuum & non annuum) & insolentiâ parendi graviolem (i.e. cui difficulter parebant cives Romani, quia huic adsueti non erant) mirè temperavit.

2. Videtur autem potestas præfæti Urbis post Augustum rursus imminuta. Nam tradit expressè Tacitus (cit. lib. 6. ann. c. 11.) Præfæctum urbi cunctis apud Romam Italianq; prepositum; & quamvis Ulpianus (l. 1. pr. ff. de offic. præf. urb.) idem videatur asserere, mox tamen limitat (§. 4. eod.) dicendo ultra centesimum miliarium cognitionem præfæcti urbi sese non extendere.

3. Hoc tamen semper retinuit, ut quietis in civitate rationem haberet & subitis mederetur. Unde & jubetur dispositos stationarios milites habere ad tuendam popularium quietem, & ad referendam sibi, quid in spectaculis agatur. (l. 1. §. 12. ff. d. t.) Hinc & cognoscebat de collegiis illicitis, ne improbi coire & movere seditiones possent. (d. l. un. §. 14.)

4. Cura quoque carnis omnis, ut iusto precio præbeatur ad curam ejusdem pertinebat. Et ideo & forum suarium sub ipsius cura erat; sed & cæterorum pecorum sive armentorum, quæ ad hujusmodi præbitionem spectant. (d. l. §. 12.)

5. Cumque omnia crimina coercere posset, etiam cuncta peccatorum genera irrogare poterat; & propterea ab aliis magistratibus ad eum mittebantur. severius puniendi. Nam & deportabat in Insulam; quam Imperator assignabat (quæ potestas nulli alii magistratuum competeat) (d. l. 2. §. 3.) Interdicebat etiam in perpetuum advocacionibus & negociationibus & professione. (d. l. 1. §. 13.) Id quod nulli alii magistratuum concessum erat. (l. ult. ff. de pœn.)

6. Quando verò urbe exierat, ejus potestas cessabat. (l. ult. ff. de præf. urb.)

ARTIC. VI.

DE

QUESTORIBUS.

1. Questores, inquit Tacitus (11. annal. 22.) regibus etiam tum imperantibus instituti sunt: quod lex curiata (i. e. curiatis comitiis lata) ostendit, ab L. Bruto repetita. (Hoc etiam traditur l. un. pr. ff. de Offic. Questor.) Mansitq; Consulibus potestas diligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret. creatique primùm Valerius Potus, Æmylius Mamercus LXIII. anno post Tarquinos exactos, ut rem militarem comitarentur (i. e. ut militia interessent). Dein glitcentibus negotiis duo additi qui Romæ curarent. (i. e. qui in urbe haberent curam pecunie publicæ). Mox duplicatus numerus, stipendiariis jam Italianâ (i. e. cum tota Italia Imperio Romanorum subiecta esset) & accedentibus provincialium vestigalibus. Post lege Syllæ viginti creati sup-
plendo Senatui, cui iudicia tradiderat. Et quanquam equites judicia

recuperavissent; Quæstura tamen ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium, gratuito concedebatur, donec sententiâ Dolabellæ venundaretur. (*Nam Dolabella, imperante Claudio, consuevit, spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum sumptibus eorum, qui quæsturam adipiscerentur: quod tamen paulo post S.Cto. abrogatum esse itidem Tacito 13. ann. 5.*)

2. Ex quæstoribus quidam solebant provincias sortiri ex S.Cto, quod factum est Decimo Drulo & Porcinâ CSS. Sed non omnes sortiebantur provincias, verum excepti erant candidati principis, qui solis libris principalibus in Senatu legendis vacabant. *Erat enim quæstoria dignitas prima ad ceteros honores gradus: (d. l. un. §. 3.) unde factose qui circa principem fuerunt Candidati principis dicti sunt.*

ARTIC. VII.

DE

PRÆFECTO VIGILUM.

1. Origo præfecti vigilum eleganter traditur. (l. 1. l. 2. l. 3. pr. ff. de præf. vig.) *Nam apud vetustiores, incendiis arcendis præfuere triumviri nocturni dicti ab eo quod excubias agebant. Intervenere nonnunquam & ædiles & tribuni plebis. Sed Augustus obortis incendiis pluribus uno die per se huic rei consuli maluit, creato præfecto vigilum, junctisq; huic septem cohortibus.*

2. Officium & potestas consistebat in hisce: ut scilicet per totam noctem vigilaret, & oberraret calceatus cum hamis & dolabris, at tenderetque an quisque inquilinus in cœnaculo aquam haberet: unde etiam cognosceret de incendiariis, effractoribus, furibus, raptoribus, receptatoribus; nisi si qua tam atrox, tamq; famosa persona sit, ut præfecto urbi remittenda veniat. it. ut castigaret fustibus eos, qui negligentius ignem habuerunt. it. ut puniret custodes insularum horreorumq; ubi homines preciosissimas partes fortunarum reponunt. it. ut judicaret de caplariis qui mercede in balneis servanda vestimenta suscipiunt. it. ut fugitivos conquireret & dominis redderet. (l. 3. §. ff. d. 1.)

ARTIC. VIII.

DE

PROCONSULIBUS ET LEGATIS
HORUM.

1. Proconsules olim dicti fuerunt, quibus finito Consulatu imperium prorogatum est. *Soliti enim sunt Romani Consulibus magistratu*

tum, qui regulariter annuo spacio finiebatur, prorogare. Idq, primo factum legibus in personâ P. Philonis, teste Livio (lib. 8.)

2. Qui verò t. ff. (de offic. proc.) proconsules dicuntur ab Augusti imperio originem trahunt: Cum enim hic provincias cum Senatu divisisset, & huic pacatas relinquendo sibi sumpsisset eas, in quibus bella gerenda essent: [quo ipso efficit, ut ipse solus exercitum semper haberet] nata inde sunt duæ distinctæ potestates: à proconsulibus enim Senatoria & pacate; à praesidibus qui etiam propretores, rectores provinciarum, et legati Imperatoris dicti sunt, imperatorie provincie recte fuerunt. (l. 12. ff. de accusat.)

3. Erat autem initio status monarchici potestas proconsulum major quam praesidum. Nam proconsules habebant suam sibi propriam Jurisdictionem, eamq, mandabant legatis suis: at praesides legati tantum erant Imperatorum, & nullam propriam habebant Jurisdictionem. Quapropter habebant proconsules velut magistratus sua insignia, quibus utebantur statim ac urbem egressi essent. (l. 1. ff. de Offic. procons.) erant autem insignia sex fasces (l. 14. ff. d. t.) quibus praesides, utpote nullam propriam Jurisdictionem habentes uti non poterant. Quamvis contra praesides gladio miterentur, quia mittebantur in provincias, ubi bella gerenda erant; cum proconsules jus utendi veste militari & cingendi gladium non haberent.

4. Quod officium ac potestatem horum concernit, notandum quòd antequam ingrederentur provinciam, debuerint, 1. edictum de adventu suo mittere (l. 4. §. 3. ff. d. t.). Ratio est, quia proconsules olim suo jure habebant provincias, adeoq, nemo praetor illos poterat jubere eos, qui praesiderant, exire: unde Ulpiani causa ficta videtur, quando dicit; id ideo factum, ne inopinata turbarent provinciales. quàm inopinatum enim est, novos proconsules intrare? noverant quippe provinciales, singulis annis finiri magistratum, novumq, Romam mitti. Et si haec est ratio, quare & praesides non mittebant Edicta? Scilicet, hoc pacto lento gradu procedere tyranni & paulatim statum evertere, vetera jura tollere, & omnia sibi arrogare solent. Hinc cum tandem nulla remaneret inter Senatorias & Imperatorias provincias differentia, nec proconsules à praesidibus aliter quàm nomine differebant. 2. quòd debuerint rectâ viâ ingredi. (l. 4. §. 5. ff. d. t.)

5. Initio statim ac ingressi sunt provinciam soliti sunt imò debuerunt Jurisdictionem suam legato mandare, si ipsis animus fuerit mandare eandem. (l. 4. §. 6. & l. 6. §. 1. ff. d. t.) Ante ingressum namq, Jurisdictionem contentiosam nullam habuerunt, (l. 2. ff. d. t.) Quandoq, ta-

non necessitate exigente concessum ipsis mandare: (l. 5 ff. eod.) necessitas enim non habet legem.

6. In administratione suâ jubentur 1. ita se gerere, ne provinciales oneribus præter necessitatem afficiantur. *Que causa est, quare prohibeantur uti magno comitatu (l. 4. pr. ff. eod.) adstratoribus propriis, (d. l. 4. §. 1.) ut. quare melius esse dicatur, si sine uxore proficiantur. (d. l. 4. §. 2.) ut. quare in Xenis accipiendis moderati esse jubeantur. (l. 6. §. non verò. 3. ff. d. t.)* Sed ut potius benevolentiam provincialium sibi conciliant. *Que causa est, quare jubeantur, si in aliquam celebrem civitatem, aut eam que caput est provincia advenerint, pati sibi commendari eam, laudesq. suas non gravatè audire.* 2. Judicia ritè administrare; singula ita expediendo prout expedienda sunt. *Id quod fit, in aliis de plano, in aliis pro tribunali cognoscendo. (l. 9. §. 3. ff. eod. l. 6 ff. de accusat.) ut. potentiores non preferendo cæteris, sed singulos æqualiter admitendo (l. 9. §. 4. ff. eod.) advocatos patienter audiendo, ita tamen, ne ipsorum auctoritas evitescat (d. l. 9. §. 2.) & hos dando impotentibus, ne à potentioribus supprimantur. (d. l. 9. §. 5.)* 3. curam rerum sacrarum habere, (l. 7. pr. & §. 1.) *Qua singula congruunt cum his que supra generaliter tradidimus observanda circa rectores provinciarum, quò imperia subsistant.*

7. In egressu, quando officium deponunt, jubentur hoc observare, ne egrediantur ante successoris adventum: (l. 10. pr.) censentur autem deponere imperium, quando portam Romæ rursus ingrediuntur. (l. ult. ff. eod.)

8. Legati proconsulum nullam habuere propriam Jurisdictionem, sed mandatam (l. 13. ff. eod.). *Unde jus dicentes personam proconsulum representabant, quemadmodum præsides principum.*

9. Hæc fuit ratio proconsulum olim, qui in provinciis suis maximam habuere potestatem, paulatim imminutam, donec ratione potestatis præsides non excederent. *Hinc quando Ulpianus (l. 7. §. ult. l. 8. l. 9. ff. d. t.) tradit, plenissimam Jurisdictionem habere proconsulem; omniumq. partes, qui Roma vel quasi magistratus vel extra ordinem Jus dicunt, ad ipsum pertinere; nec quicquam esse, ut provincia quod non per ipsum expediat: addit post principem eum magis omnibus imperium habere, & debere etiam abstinere à adjudicatione causarum fiscalium. Ex quo videmus, quo pacto procedendo per minima detractum auctoritatis & potestatis proconsulum fuerit.*

ARTIC. IX.

DE

PRÆFECTO AUGUSTALI.

1. Præfectus Augustalis, qui Egypto præsit, nomen suum ab

Augusto accepit. Nam postquam hic Cleopatram & Antonium devicerat, Egyptum fecit tributariam & in provinciam redegit, eiq; præfeci ex equestri ordine magistratum, qui præfectus Augustalis nominatus est, propterea quod Augustus hanc provinciam sibi singulariter reservaverat, ut ne ulli quidem Senatori concederetur sine imperatoris auctoritate & veniâ eam intrare. Quæ causâ fuit, quare Tiberius Germanicum acerrimè increpuit, quod contra instituta Augusti, non sponte principis, Alexandriam introisset. Causam prohibitionis eleganter tradidit Tacitus (2. ann. 59.) quando ait: Nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permisso, ingredi Senatoribus aut equitibus Romanis illustribus, seposuit Ægyptum [i. e. sibi soli reservavit.] ne fame urgeret Italiam, quis quis eam provinciam, clausuraque terræ ac maris, quamvis levi præsidio adversum invgentes exercitus inledisset. Quæ ultima Taciti verba explicant quæ habentur (1. Hist. II.) Ægyptum copiasque, quibus coerceretur, jam inde à Divo Augusto equites Romani obtinent loco Regum. Ita visus expedire (i. e. hac salute esse videbatur Augusti Imperio) provinciam aditu difficilem, annonæ secundam, superstitione ac lasciviâ (levitate animi & petulantia, quæ comitari abundantiam bonorum solet) discordem & mobilem, insciam legum, ignavam magistratum domi retinere [i. e. principi tanquam bonum privatam servare.]

2. Quemadmodum autem proconsulibus datum, ut coram his non aliter ac cæteris magistratibus lege agi posset: ita quoq; id præfecto Augustali hoc concessum. (1. un. ff. de offic. præf. August.) Quam legem interpretantur verba Taciti (12. annal. 60.) Nam Divus Augustus apud equestres, qui Ægypto præfiderent, lege agi, decretæq; eorum perinde haberi jusserat, ac si magistratus Romani constituerent: mox alias per provincias & in urbe pleraque concessa sunt, quæ olim à prætoribus noscebantur. Scilicet, quia præfectus Augustalis erat legatus principis, nullamq; propriam habebat jurisdictionem, unde nec lege coram eo agi poterat, instituit Augustus, ut lege daretur ei potestas similis proconsulari, i. e. quò quemadmodum coram proconsule, ita & coram hoc legis actiones institui possent. Quo obtentum, ne Ægypti manumittere volentes aut alias legis actiones instituturi cogerentur ipsum adire Imperatorem. (1. 11. ff. de manumiss. vind.) Neq; enim Ægyptios frequentes intrare Italiam condacere Imperio Augusti videbatur.

ARTIC. X,

DE

JURIDICO ALEXANDRIÆ.

1. Præfecto Augustali junctus fuit Juridicus Alexandriæ. Nam cum periculosum admodum esset, ejusmodi provinciam, qualis Ægyptus fuit,

fuit, ab uno regi equite Romano, qui facile potuisset ad se tractis provinciis totum Imperio Romano terroriesse: junctus merito huic fuit Juridicus Alexandria tanquam observator, qui in urbe Alexandria velut capite provincie jus diceret. Idq; discere possumus ex Strabone (l. 17.)

2. Fuit autem hic Juridicus non legatus præfecti Augustalis, sed suam quoque propriam ad modum ipsius præfecti habuit Jurisdictionem. (l. 1. § 2. ff. de Offic. Jurid. Alex.)

ARTIC. XL.

DE

PRÆSIDIBUS SEU RECTORIBUS PROVINCIARUM.

1. Præsides initio monarchiæ non dicuntur magistratus. Nam divisis inter Augustum & Senatum provinciis, soli præconsules, qui provinciis Senatoriis præerant, propriamq; sibi Jurisdictionem habebant, magistratus vocabantur: præsidēs autem non suo jure Jurisdictionem habebant, sed vice Imperatorum Jus dicebant. Unde nec urebantur insignibus, nec præconsales, nec imperium habebant annuum, sed mixtebantur ab Imperatoribus cum certis mandati formulis & absq; temporis definitione. Firmatā autem tyrannide, nullā inter præconsules præsidēsque mansit distinctio; factumq; nomen præsidum generale non modo legatis Caesarum, sed & præconsulibus competent (l. 1. ff. de Offic. præf.)

2. Potestas præsidum maxima fuit sed non propria. Nam visus Imperatorum præserunt. Quādo causā dicitur horum imperium in provinciis minus omnibus post principem (l. 4. ff. d. t.) quodq; possint de omnibus causis, de quibus vel præfectus urbi ceteriq; magistratus cognoscunt & ipsi cognoscere. (l. 10. ff. eod.) & ita omnia provincialia desideria, quæ Romæ varios Judices habent, ad officium eorum pertinere. (l. 11. ff. eod.) Sed cum haberent merum imperium pœnasq; capitales equè ac præfectus urbi irrogare possent. (l. 6. § 3. ff. eod.) deportandi tamen jus non habuerant. An fortasse huius causa fuit, quod olim provincialis, quibus præerant hi rectorēs, non essent cives Romani? (Antonini enim temporibus omnes qui sub orbe Romano sunt cives Romani pronuntiati sunt. l. 16. ff. de stat. hom.) Nam pœna deportationis consistens in amissione civitatis propria est civium Romanorum. Quæ consuetudo, ut fieri solet, mansit postea etiam tunc cum omnes provinciales cives Romani facti sunt. Ceterum hæc potestas penes præsidēs est, quamdiu in provinciā sunt; si enim excesserint, privati sunt. (l. 3. ff. eod.) Quod secus erat in præconsulibus, qui non prius deponabant Imperium, quam ingressi portam urbis Romæ. (artic. 3.) dictum.

3. Ad officium eorum pertinebat curare. 1. ut pacata ac quieta esset provincia commissa. *Cui dicitur inservire, si sollicitè agatur, ut malis hominibus provincia careat, quod fit si conquiruntur non modo delinquentes, sed & receptatores eorundem, & in quemq; prout deliquerit animadvertitur.* (l. 13. pr. ff. eod.) *Neve extranei impune peccare possint concessa quoq; ipsis est Jurisdictio in extraneos.* (d. l. 3. ff. eod.) 2. ne illicitæ fiant exactiones, venditiones, cautiones vi metuve extortæ. it. ne quis iniquum lucrum faciat, aut damnum sentiat. [l. 6. pr. ff. eod.] & *in summone prohibita fiant, licita prohibeantur.* (d. l. 6. §. 4.) 3. ne potentiores viri humiliores injuriis afficiant: sed ut in Judiciis semper spectetur id quod verum est. (d. l. 6. §. 1. & 2.) *Quam ob causam, ut seipos tutores, ita & iudices dicere prohibentur.* [l. 5. §. eod.] 4. ne innocentibus pœnæ irrogentur v. g. furiosis (l. 13 §. 1. l. 14. ff. eod.) sed ut & nocentibus quandoque parcat, simulatam v. g. solvere nequeant. 5. ne in iudicando spectetur perversa aliqua, quæ Romæ obtinet, consuetudo, sed sententiæ dicantur secundum præscriptas LL. (l. 12. ff. eod.) *Manserat enim hæcenus mos, ut facta civium Romanorum indicans consuetudinem, qua in libera Republ. optima interpres legum erat.* 6. ne in contemptum veniant, ademptibus tamen faciles sint. (l. 19. pr. ff. eod.) 7. ne municipia ruinis detormentur, sed domini sua ædificia reficiant. (l. 7. ff. eod.) 8. ne sub prætextu adventus officialium, qui militibus præsunt, vel militum miserè homines cogantur supellectilem vel limen unicum *i. e. exiguam domum præbere ad usus, ut hospitio excipiant adventantes milites, aut si exiguam supellectilem dimittere nolint, sumptus facere cogantur.* (l. 6. §. 3. ff. eod.) it. ne quæ ad utilitates militum exiguntur in privatum commodum convertantur. (d. l. 6. §. 6.)

4. Præsides porro non poterant ipse abdicare Imperio (l. 20. ff. eod.) & si id de facto facerent, tamen imperium non amittebant *Nam voti pendebant à principe & huius mandato Imperium gerebant,*

ARTIC. XII.

DE

PROCURATORE CÆSARIS VEL RATIONALI.

1. Procuratores Cæsaris, qui Imperatorum negotia privata & causas pecuniarias tractabant, initio monarchiæ nec magistratus erant aut jurisdictionem aliquam habebant: sed temporibus Claudii introductum, ut iudicata ab iisdem parem vim haberent, ac si ipse Cæsar iudicasset. *Testatur hoc Tacitus [12. ann. 60.] quando ait: Eodem anno sapius audita vox principis, parem vim rerum habendam à procuratoribus suis iudicatarum, ac si ipse statueret.*

2. Officium ergò horum partim commune erat cum eo, quod procuratores privatorum gerunt; partim proprium, quatenus Caesaris sunt. *v. g. commune erat, quod scil. omnino non haberent liberam potestatem administrandi, nec vendere nec ullo modo alienare res principis (l. 46. §. 7. ff. de Jure filci) Specialiter tamen de alimentis transigere possent. (l. 7. §. 19. ff. de transact.) Peculiaris & ceteris procuratoribus privatorum non competens hac erat, 1. quod ipsi nomine Caesaris hereditatem relictam adire, aut eam jubere per servum Caesaris adiri, si huic relictum fuerit, potuerint: modo non viderint eam damnosum esse. (l. 1. fin. & l. 2. ff. de Offic. proc. Cas.) 2. quòd pro modo jurisdictionis sue habuerint mixtum imperium non modò, sed & facultatem tumultuosos, aut in colonas Caesaris injuriolos prohibendi à pradiis.*

ARTIC. XIII.

DE

ASSESSORIBUS.

1. Assesores dicti sunt præfidum consiliarii. *Nam cum præfides, qui provinciis Imperatoris præfidebantur, velut milites, plerumq. essent Jurium imperiti: secum sumebant Ætos, qui studiosi juris dicuntur (l. 1. ff. de Offic. assesorum) & Consiliarii (l. 1. & 10. C. eod.) quorum consilio utebantur in expediendo suo officio. De horum tractaturi sumus 1. electione, 2. officio. 3. salario & premiis, qua iisdem tribui solebant.*

2. Circa electionem considerandum, ex quorum numero eligi possint: & traditur (l. 2. ff. eod.) quòd quamvis liberti non tamen infames assidere possint; (Nam & principes ipsi utebantur suis libertis in ferendis consiliis) nec ii qui ex illa provinciâ oriundi sunt, in quâ præfides imperat. (l. 10. C. & l. 3. ff. eod.) (ne scil. per gratiam aut odium erga cives præfidi perniciose suggerant consilia) nec inviti (l. 1. C. eod.) spe premium enim acerbendi potius, quam vi adijendi. Eundem tamen sæpius hoc fungi officio permisum est. (l. 12. C. eod.)

3. Officium Assessorum constat serè in cognitionibus, postulationibus, libellis, edictis, decretis, epistolis. (l. 1. ff. eod.) *Nam hæc & omnia pertinent ad iudicia & ea qua ad lites hominum faciunt ritè & secundum Jura expedienda; in quibus velut Æti sua consilia suppeditare debent.*

4. Prohibentur porrò duobus magistratibus simul adsidere. it. in eâ causâ, in quâ advocati fuerunt. (Lult. §. 1. C. eod.) *Fieri enim his casibus non potest, ut consilia debita suggerere possint. Si quid minus prudens suggererint præfidibus, non his sed ipsis imputatur. (l. 2. ff. Quod quisque jar.)*

5. Pro officio suo publicum assesores accipiunt salarium. (*l. ult. C. eod.*) quod ad integrum ipsis annum datur, etiam si præses mortuus ante finitum annum fuerit. (*l. 4. ff. de offic. assess.*)

6. Gaudent & suis privilegiis. *Nam Reipubl. causâ abesse censentur: unde ipsis ob absentiam datur beneficium restitutionis in integrum. it. immunes sunt ab oneribus.* (*l. 11. C. eod. & l. 38. pr. Ex quib. caus. maj.*) *Æquiparantur etiam militibus armatis ratione peculii.*

M E M B R. II.

D E

DIGNITATIBUS JUDICUM, QVALES ILLÆ FUERUNT POST TEMPORA CONSTANTINI MAGNI.

1. Dignitas hæc fermè sumitur, quemadmodum eam definiit Cicero (*lib. 2. de invent.*) nimirum pro auctoritate alicujus honestâ cultu & verecundiâ & honore dignâ. *i. e. pro eo quod in aliquo meretur potestatem & honorem.* *Hinc quando dicimus Titium gaudere Consulari dignitate, hoc volumus, eum à principe iudicatum esse mereri potestatem & honorem quibus utuntur Consules.*

2. Est autem dignitas duplex: alia in potestate & honore, alia in solo honore consistens, quarum illa potestas, hæc honoraria dignitas vocari potest. *Quam divisionem nobis suggerit partim definitio nostra partim Anastasius [l. ult. C. de dignit.] Potestas rursus in majorem & minorem dividitur. (d. l. ult.) Circa has habemus in Jure hanc regulam, quòd major dignitas, quam quis consecutus est, non minori quam quis prius habuit præjudicium faciat. (l. 3. C. eod.) contra verò qui indignus est inferiori ordine etiam indignus censeri debeat superiori. (l. 4. ff. de Senat.) De honorariis & vacantibus n. g. dicitur.*

3. Dignitas suggerit ordinem ratione præcedentiæ. *Nam inter impares gradu dignitatis prærogativa jubetur observari. & nemo potest indebitum sibi locum usurpare, nisi velit sacrilegus haberi [l. 1. C. ut dign. ordo serv.] Inter pares verò dignitate prior tempore posteriori præferatur: ita enim ajunt Imp. (l. 2. C. de præf. præ.) Sit igitur sedes prior ante provectis, locus conspectior, decernendi loquendique facultas antiquior, cui est splendor adepti magistratus vetustior. Idem de Consularibus viris traditur. (l. 1. C. de CSS.) Hinc regula antea nihil prærogat honor repetitæ. Hinc qui prior Consul creatus fuit, licet semel consulatum gesserit, alteri præferitur etiam si aliquoties Consul fuerit. Repetiti enim fasces virtutes sæpe meriti comprobant, non æquent. (d. l. 1.)*

4. Porro post tempora Constantini M. omnes dignitates à solis

lis dependebant Imperatoribus. Nulla enim tunc amplius *Senatus* potestatis circa comitia super erat: cum à temporibus *Tiberis* *Senatus* crearet magistratus, ut superius ex *Tacito* [1. ann. 15.] docuimus. Hinc cum ad imaginem veteris *Reipublice* *Consulum*, *prætorum*q; aliqua superesset insitio monarchia *majestas*; quia conspiciebantur propriam habere *Jurisdictionem*: à temporibus tamen *Constantini M.* magistratus *ministri Imperatorum* redditi; & vocabulum magistratus quod supremam antea denotabat potestatem quoddam ministerium in judicando denotavit.

5. Qui ergo olim magistratus, à temporibus *Constantini Magni* rectius *judices* appellati sunt; horumque alii fuerunt *civiles* alii *militares*; *civilium* alii in urbe alii extra urbem; *Civiles* dicti, qui *paganis* *Jus* dicunt; *militares*, qui *solis militibus*; prohibentur enim *militares* *Judices* de *causis paganorum* cognoscere & sese *actibus eorum* immiscere; [1. l. C. de *Offic. militar. Judic.*] *Habent* namq; *pagani* *suos civiles* *Judices*, *coram quibus conveniri debent.* [2. C. eod.] & si ad *quempiam* *coercendum manu militari* opus sit, utuntur *suis apparitoribus.* [d. l. 1.]

6. *Distinctæ* etiam sunt *dignitates* *titulis* quatuor potissimum. *Nam potestatem gerentium* alii *illustres*, alii *spectabiles*, alii *clarissimi*, alii *perfectissimi* dicti sunt; *Illustrium* nonnulli *superillustres*, velut *patricii*. *Quamvis* hi *tituli*, velut ab *arbitrio Imperatorum* dependentes *sepius*, *confunderentur*, *nominatis* *spectabilibus* qui *clarissimi* erant. *Ita* *Consules* modo *superillustribus* modo *clarissimis* *annumeratos* deprehendimus. *Ufus* quoq; *alio* *titulis* deprehenditur *Justinianus*, & *præfectum prætorio* *Italiae excelsum*; *præfectum prætorio per Illyricum & Africam Eminentissimum*; *præfectum urbi gloriosissimum* vocasse.

7. *Videtur* quoq; *observata* hæc *distinctio dignitatum*, ut *aliæ* essent *maiores* *aliæ* *mediæ* *aliæ* *minores*. *Nam illustres*, *spectabiles* & *clarissimi* *majores*; *perfectissimi* & *egregii* *minorem dignitatem* *obtinere* dicebantur; *inter* *hos* *autem*, qui *majoris* & *minoris dignitatis* erant, *interponebantur* *Equites*. *Idq;* *colligi* *posse* *videtur* ex *Nov. 23. c. 3.*

8. *Tempore* *Valentiniani & Theodosii* *videntur* hi *quatuor* *gradus dignitatum* *fuisse*, *nimirum* 1. *prætoris dignitatis* (*que nominata est* *apex sublimis*) [1. 7. C. *Theod. de honor. (odic.)*] 2. *Proconsularis*, 3. *Vicariatus*. 4. *Exconsularis*; quibus *cæteræ dignitates* *annumerabantur*. *Nam prætoris dignitatis* erant *Consules*, *patricii*, *præfecti prætorio & urbi*, *magistri militum* *tam peditum* *quàm equitum*, *prepositi sacri cubiculi*; *proconsularis*, *questores*, *magistri officiorum*, *Comites æarii*, *primicerius notariorum*, *comites consistoriant*, *prepositi & tribuni scholarum*, *comites rei militaris* & *prepositi agentium in rebus*; *Vicariatus*, *comites provinciarum*, *consulares*, *rectores provinciarum*, *comites vacan-*

res, proximi scriniorum &c. *Quarti gradus erant decuriones, silentiariorum, prepositi laborum, militantes in sacris scriniis.*

9. *Judices deprehendimus alios fuisse administrantes officia, alios non administrantes; & horum alios fuisse vacantes, alios honorarios, alios supernumerarios. Vacantes, qui etiam adscripti & allecti vocabantur, hi erant, quos Imperator simplici titulo alicujus muneris ornaverat collatis quoque ornamentis & insignibus, qui tamen nunquam non exercebant. Scilicet id propterea faciebant principes, ut quibus fauerent concederent hoc pacto privilegia, quae fruerentur omnibus iis, quibus gaudebant, qui in administratione erant. Id tempore Commodi jam in usu fuisse, addiscimus ex Capitolino (in vita Pertinac.) quando ait: Cum Commodus allectionibus innumeris praetorios miscuisset, Senatusconsultum Pertinax fecit, iustitiaeque eos, qui praeturas non gessissent, sed allectione accepissent, post eos esse, qui verè praetores fuissent. Nolebat enim Pertinax abusum conferendi indignis & vulgandi honores tolerare. Honorarii sive imaginarii, qui & codicillares nominabantur, erant, qui muneris exortes honoris tantum participes existebant i. e. praeter nomen nihil habebant, nulla privilegia nulla insignia. Supernumerarii erant qui expectabant honorem & potestatem, interea verò titulo & nomine utebantur officii. Hoc genus dignitatis repertum à Claudio testatur Suetonius (in vit. Claudic. 25.) quando ait: Instituit imaginariae militiae genus, quod vocatur super numerum, quo absentes & titulos tenus funguntur.*

10. Tandem circa dignitates notamus & hanc distinctionem, quod alia transeat ad liberos alia non. *Sic Senatoria dignitas transibit ad liberos. De qua talis regula nobis traditur: dignitas liberis semel acquisita casu patrum non amittitur. (l. 34. ff. de Ritu Nupt. & l. 9. ff. de Senator.)*

11. Juvat etiam de personis nonnulla subicere quae ad dignitates admittuntur. *Arcentur autem à dignitatibus. 1. qui horralibus obsequiis obligati sunt. (l. 13. C. de Offic. Rector. prev.) 2. Infames & quibus aliqua macula inhæret, licet lege aliqua notati non sint. (l. 2. C. de dignit.) 3. Qui ex ultimis negotiatoribus, monetariis seu monetariorum evidentiis (l. 1. C. de haurilegal.) abjectisque officiis, vel deformibus ministeriis, vel stationariis, omniq; officiorum fece, diversisq; partibus turpibus lucris. (l. 6. C. de dignit.) 4. Liberti. Quamvis libertorum filiis clarissimae dignitatem appetere non sit prohibitum. (l. 9. C. cod.) 5. Mulieres. Haec enim nullam propriam dignitatem habent; sed gaudent aut dignitate patrum & quidem tamdiu, donec inferioris conditionis viris nupserint. (l. 1. C. cod. l. 8. ff. de Senator.) Nam nubentes dignitatem acci-*

piunt à marito, adeo, ut plebeia fiant nobiles & clarissima, si nobilibus nupserint. (l. 13. C. de dignit.) *Quamvis nobiles vilioribus maritis à principe impetrare possint, ut sibi dignitas reservetur.* (l. 12. pr. ff. de Senat.)

12. Ceterum notandum & hoc est, Constantinum, dum evertere nitebatur universam Rempublicam, & ex uno corpore facere duo subiecta uni capiti (*Imperium enim in orientale & occidentale dividebat, quò Italianam similem ceteris provinciis redderet, unde factum ut hoc successu temporis duo capita senserunt in duo imperia abire*) quam plurimos honoribus emulare studuisse, & vix cuiquam postulanti honoris titulum denegasse. *Nam supra, cum de Ratione status tractavimus, demonstravimus, conducere nova molienti multos augere honoribus, ut ex nova Imperii ratione sentiant commoda & presenti statu contenti sint.* Hinc alicui consulari alii Senatoria dignitate aucti, alii duces creati, quam plurimi autem equites, quorum alii primi, alii secundi, alii tertii ordinis fuerunt; tantum ut essent graduum multa vocabula.

ARTIC. I.

DE

JUDICIBUS IN GENERE.

1. Post eversum penitus omnem statum, quod ut sæpius dictum, contigit temporibus Constantini M. Judices dicti omnes qui magistratum antea nomen habuerunt. *Nam in Judicando tantum & Judicium administrando eorum officium constitit.*

2. Quòd verò ad officium eorum attinet, jubentur omnes secundum voluntatem Dei & Imperatoris electionem ordinationemque suas administrationes gubernare (l. 1. §. 5. C. de offic. pref. pret. Afr.) ita benevoli existere in tributarios (d. l. 1. §. 11.) prohibentur autem de diti esse cupiditibus (d. l. 1. §. 5.) violentias inferre aut inferri permittere. (eod.) sportularum quantitatem excedere. (d. l. 1. §. 6. & 12.) protrahere in publicum per officiales matresfam. (l. 1. C. de offic. divers. jud.) nisi pro fiscalibus debitis vel privatis: debet enim aut ipsa tunc aut per procuratorem comparare. (ant. sed hodie novo. eod.) ita denegare advocatis societatem sedendi cum ipsis aut intrandi eorum secretarium (l. 3. C. d. r.) Ad invicem autem ita se gerere jubentur, ut inferiores superioribus debitam reverentiam exhibeant. (l. 5. C. de Offic. Rect. prov. & l. 2. C. de Offic. divers. judic.)

3. Ut verò faciant officium, & pœnæ & præmia ipsis constituta sunt. *Nam qui se furtis & sceleribus maculasse convicti fuerint, ab alicuiusmodi insignibus & honore exuti inter pessimos quosq; & plebeios habentur, nec admittuntur denno ad honores, quibus sese indignos reddide-*

runt. (l. 12. C. de dignit.) *Iustos autem permittunt Imperatores acclamationibus collaudare.* (l. 3. C. de offic. Rect. prov.)

4. Et quia (pr. *huj. membr.*) diximus Judices alios civiles alios militares esse; Jubentur quidem Judices civiles observare, quod (n. 2. *huj. artic.*) diximus, nim. ne prohibeant viris honoratos asferere; interim tamen & hoc additur, ut tunc, quando lis tractatur, stent (l. 1. C. de Offic. civil. Judic.) In adeundo faciles se præbere volunt Honor. & Theodos. (l. 2. C. eod.) & ut allegationes eorum, qui sese immunes à publicis functionibus asserunt, tum etiam supplicantium aliorum preces benignè andiant, & interim, dum de excusatione cognoscunt, tributorum exactionem suspendant; sub pœnâ 30. libr. auri. Judices militares prohibentur sese immiscere causis paganorum. (l. 1. § 2. C. de offic. milit. Judic.) Omnibus verò tam civilibus quàm militaribus Judicibus injungitur, ut si quid occurrat quod salutem publicam concernit, id principi tempestivè denunciatur. (l. ult. C. de LL.) in minorem autem causis singula Jurisdictione Judicum expediuntur.

5. Quia etiam dictum, alios in urbe alios extra urbem in provinciis judicare: notandum circa eos, qui in urbe judicant, quod ex permisso Imp. habeant jus commercii & ædificiorum faciendorum; provinciales verò, qui extra urbem in provinciis judicant, nec ex rescripto principis quicquã emere ab hominibus ejusdè provinciæ, civitatis vel loci per se vel interpositam personam possint, præterquam victus quotidiani causâ. Donationes acceptare omnes quidem prohibentur: sed factæ urbanis Judicibus confirmantur post depositam administrationem vel tacito vel expresso consensu; factæ provincialibus Judicibus non itidem. (l. un. C. de Contract. Judic.) *Ratio est; quia Urbanis Judicibus princeps præsens est inhibens impressiones & concussiones, quibus à subjectis Judices quid extorqueat.* (l. si per impressionem. 11. C. de his quæ vi metusve causâ. l. un. C. si rector prov.) *Refertur & hæc potest quod habet Cicero (6. Verrin.) quando ait: Quæ fuit causâ, cur tam diligenter nos in provinciis ab emptione removerent? Hæc, Judices, quod putabant ereptionem esse non emptionem; cum venditoris suo arbitrio vendere non liceret. Par fuit ratio in provincialibus circa nuptias contrahendas; nulli enim licuit ex provinciâ oriundam vel ibi domicilium habentem uxorem ducere* (l. 63. & l. 57. pr ff. de Rit. Nupt.) *Notandum tamen quod hæc intelligenda sint de temporalibus non perpetuis magistratibus, quorum potestas solet præscindi aliis modis, ne impressiones facere possint. it. excipiuntur avara bona, quæ Judices emere non prohibentur* (l. 62. pr. de contr. empt.) *quia videntur magis ex amore erga eadêm, quàm ex avaritiâ hoc facere. Qui in provinciis sunt hoc quoque pecu-*

hariter inunctum habent, ne excedant de locis quæ rexerunt intra quinquaginta dies post finitum officium; sed in metropoli aut insigni urbe ante omnium ora versentur, quod omnibus pateat aditus eos conveniendi de furtis (1. un. C. ut omnes Judices. Nov. 95. N. 128. c. 21. & 24. Nov. 161. e. 1.) Quod si antequam compleantur quinquaginta dies aufugere visus sit Judex, possunt provinciales eum capere & detinere (Nov. 8. c. 9. ex quâ petita est Auth. Si verò C. d. t.) Cognitio committitur Episcopo loci, qui referre potest ad principem, quò puniatur (d. Nov. 8.) Est & hoc proprium eorum, qui per provincias sive militarem sive civilem administrationem gerunt, ut ipsis præstentur annonæ (i. e. res victui necessaria, panes, carnes, vinum, &c.) & capitationes (i. e. pabula pro equis & mu'is quibus vehuntur aut sarcine eorum portantur.) Hoc enim ita ab Alexandro Imperatore introductum testatur Lampridius (in vitâ ejus) ut à donis & muneribus sibi temperarent. Sed Theod. & Valent. (1. un. C. de annon. & capitat.) jubent pro annonis & capite solvere precia in singulorum officiorum delegationibus i. e. notitiis definitam (his enim continebatur, quantum singuli ratione dignitatis & officii pro annonâ & capite debevent accipere.)

6. Observatur etiam distinctio Judicum ratione modi multarum. Est enim multa pœna pecuniaria, cujus quantitas cum legibus circa omnes gradus delictorum determinari nequeat, ab arbitrio Judicum pendet. Hinc nec olim in liberâ Republ. competeat potestas multam indicendi, nisi iis, quibus judicatio data erat. (1. aliud fraus 131. §. 1. ff. de Verb. signif.) seu, prout hoc declaratur (1. 2. §. ult. ff. de Judic.) quibus publicè Judicium erat. Sic & denegatur multarum irrogatio procuratoribus seu rationalibus Cesaris, it. Curatori Reipubl. qui græcè logista dicitur. (1. 2. & 3. C. de Modo multar.) it. defensoribus civitatum [l. 5. C. de defens. civ.] Nec rament & magistratus Jus multam indicendi habentes eam sibi acquirunt, sed pertinet ad fiscum, nisi necessitatibus Reipubl. impendenda veniat. (1. 5. C. de mod. mult.) Quousq; autem ratione quantitatis cuilibet Judici procedere concessum sit, ex l. 4. & 6. C. d. t. addisci potest.

ARTIC. II.

DE

ILLUSTRIBUS.

I. Primum locum obtinent Illustres & præ cæteris etiam habent privilegia, nim. ne ob crimen conjiciantur in carcerem nec ullius Judicum cognitioni subiciantur, sed ut de commissis per eos relatio fiat ad principem. (l. 16. C. dignitat.) it. quod conventi civiliter vel criminaliter non teneantur fœdsare, sed sive committantur fidei, juratoriâ

coriâ tantum cautione expositâ. (l. 17. C. eod.) it. quod nec civiliter nec criminaliter sine scripturâ conveniri queant. (d. l. 17.)

2. Inter illustres primum locum vendicant patriciatus dignitatem habentes, quæ à temporibus Constantini M. introducta inde descendit, quod Imperatores nonnullos ob summam prudentiam honoris ergo patres appellarent. (l. ult. C. de CSS.) Nam dignitas hæc tanta erat, ut nemini concederetur ad eam aspirare, nisi prius aut Consularis honore potius fuisset aut prefectura prætorio (Orientis vel) Illyrici; vel urbis administrationem, aut magistri militum, aut magistri officiorum in actu posuisset (et non honorarius tantum) gessisset (l. 3. C. de Consulib.) Abs ipso Constantino M. excogitata hæc dignitas testatur Zosimus (l. 2.) Consulibus tamen, quamdiu præfuerunt, cæsisse patricios ex Cassiodoro in formulâ patriciatus addisci patet: præfectorios & aliarum dignitatum viros præcedit, nisi tantum cedens fulgori, quem interdum à nobis constat assumi. & à Gratiano (l. un. C. Theodos.) consulatus omnibus fastigiis dignitatum præponitur. Sed non mirum, diversis temporibus, prout animati fuerunt Imperatores, ita & gradus dignitatum commutatos fuisse. Unde fortasse non negandum, Zenonem (d. l. 3.) etiam Consulatus patriciatus dignitatem præposuisse. Cernimus & quod tradidit Zeno (d. l. 3.) à Justiniano rursus immutatum (Nov. 62.) in quâ altem dignitatum ordinem introducit (S. 2.) ut urbaria prefectura (quando Senatus agitur) omnibus aliis præsideat dignitatibus, e. ante sedeat, & post prefectum ceteri patricii numerentur, & consules quidem & qui inter eos consularibus insignibus decorantur, secundum consularem ordinem & prærogativas consulatus sui sedeant, ut tamen anteponanatur ordinarii Consulares honorariis Consularibus. Et post hos præfectorum & magistrorum militum & illustrium virorum ordo posatur. Causa quare prefecto urbi in Senatu tribueris Imperator primam sedem fortasse hæc fuit, quod, ut testatur Cassiodorus (lib. 6. cap. 4.) præsideret universo Senatui, & primo loco sententiæ dicenda Jus haberet. Ceterum & huic soli patriciatus dignitati primum datum fuit, ut liberaret à potestate patriâ; ne viderentur qui ab Imperatoribus loco patris honorantur alieno Juri esse subiecti & ita minueretur Imperialis Majestatis, (l. ult. C. d. t.) Sed idem Justinianus, qui legis citata auctor fuit, mox (Nov. 81. cap. 1.) extendit hoc ipsum ad Consules, consulares viros, præfectos prætorio & urbi, magistrorum, militum.

3. Mansit & diu Consulibus sua dignitas, ut super illustribus etiam longè post tempora Constantini M. annumerarentur. Nam solebant Imperatores nonnunquam ipsi hunc magistratum subire; nec enim imperium iste poterat evertere; quia omni potestate destituebatur. Mansit etiam mos numerandi ab his annis tempore Imperatorum Christianorum

rum usq; ad annum P. C. N. 541. quo ultimus Consulatus ex civibus electus fuit: ab eo enim tempore Imperatores aliquot Consulatum primo anno sui Imperii assumerunt, & sequentis Imperii anni ab hoc appellati sunt. Esse ipsi Justiniani temporibus splendor Consularis quoq; evanuit. Erant & firmata jam monarchia, honorariis Consules quos Zeno (l. 4. C. d. t.) Consulares vocat (cum aliis Consulares dicerentur qui Consulatum gesserant): Sed his ordinariis praeferbantur, cum aliis inter Consulares velut aequales id observaretur, ut qui prior esset tempore reliquos praeccederet. (l. 1. C. eod.) Ceterum nihil singulare de his horumq; officio posterioribus temporibus praecipitur (nihil enim gerendum habebant) nisi quod Marcianus statuerit, ut is qui Consulatus fieri cuperent, nihil eris in populum spargent, sed stantiam pecuniam ad reparandum urbis aqueductum dependens (l. 2. C. d. t.) Zeno autem centum libras in aqueductum jubet solvi, Scilicet Imperatores dignitati Consulatus quotidie destrabebant, donec tandem nihil iidem superesset.

4. Ratione dignitatis pares erant post tempora Constantini Praefectus urbi & Praefectus praetorio. De praefecto urbi primo loco distinctum. Aucta autem est hujus Magistratus successu temporis potestas. Nam in urbe primus erat ab Imperatore & Senatus universo praesidebat, primusq; sententiae dicendae jus habebat. Quam ob causam dicitur (l. 3. C. de offic. praef. urb.) quod praefectura urbis caustis, quae intra urbem sunt, antecollas dignitatibus. Omnia corporatorum, quae Constantinopoli erant, genera, univ. sig. cives ejus moderamine regebantur (l. 4. C. de offic. praef. urb.) poteratq; seditiosos cives, qui in provincias confugerant, inde evocare. (l. 2. C. eod.) Sed non modo in cives plebejos; verum etiam in Senatores Jurisdictionem exercebat, adhibito iudicio quinquevirali (Casiod. lib. 4. cap. 22.) Pertinebat quoq; ad eundem quies civitatis Constantinopolitanae: quae de causis ipsi cogebantur ministerium praebere milites stationaris eorumq; primicerius; de quo agitur (l. ult. C. d. t.)

5. Cum initio monarchiae unus esset praefectus praetorio; tempore Justiniani tres existerent, nempe Praefectus praetorio Orientis, Illyrici & Africae. Praerant autem hi praefecti iudicibus provinciarum singularum & maximam post imperatorem habebant potestatem, & cum olim militare gererent officium, factum hoc est successu temporis civile. Nam habebant potestatem deponendi iudices & rectores provinciarum cum ob vitia corporis tum etiam animi, negligentiam nim. furta & similia, & in horum locum alios surrogandi, puniendiq; eosdem pro suo arbitrio. (l. 3. & 4. C. de offic. praef. praetor. Orient.) poterant & leges condere servandas ab omnibus, modo non essent Constitutionibus Imperialibus contraria, aut ab his diversum posita ab Imperatore praecipere. (l. 4. C. eod.) nec ab herum sententia appellabatur, sed tantum suppli-

ratio fiebat (l. un. C. de sentent. præf. præt. l. 5. C. de prec. Imper. offer.)
Credidit. namq; principes, eos qui ob singularem industriam, exploratâ eorum
fide & gravitate ad huius officii magnitudinem adhiberentur, non aliter
judicaturos esse pro sapientiâ ac luce dignitatis suæ, quam ipse foret iudicatu-
rum. Poterant quôque per præconem vel ministrum sententias suas publi-
cicare (l. 2. C. de sentent. ex per. recit.) Multam dicebant usq; ad 50. libr.
auri. (l. 4. C. de mod. mult.) Item si qui velut indebitis onoribus gravati sup-
plicarent principi, rescripta principis ad præfectos prætorio dirigebantur
(l. 5. C. de offic. præf. præt. or.) Jussiones quoque emanantes à principibus
ad rectores provinciarum de causis publicis jubentur (Nov. 152. pr.) robur
nullum habere, antequam præfectis prætorio fuerint insinuate. Causa fuit,
ne per obreptionem in provinciasmitterentur jussiones Respubl. perniciose
(d. Nov. c. 1) Habebant & verum imperium, ut possent animadvertere in-
facinorosos, primaque erat horum ante universos sedes (l. 6. C. d. t.) Unde
cum in iudicando maximam partem versarentur, factum est, ut Icti artis
militaris imperiti hoc officio fungerentur, & ita officium hoc, quod olim mili-
tare erat, in civile degeneraret, curâ rerum militarium magistris militum
commissâ. (l. 1. C. de offic. Mag. milit.) Quemadmodum vero Constantinus
M. quatuor constituerat, duos in Oriente, nimir. præfectum prætorio Orientis
& Illyrici; duos in Occidente, Italiæ scil. & Galliarum: Ita postquam
solum Oriens superesset, ceteris partibus Imperii Romani per barbaros deva-
statis & avulsis; & Justinianus Africam iterum imperio adiecisset; duobus
nimir. præfecto prætorio Orientis & Illyrici adiecit tertium, qui scil. Africæ
præfesset, & Carthagini sedem haberet; quorûque septem provinciarum re-
tores seu iudices, qui istidem certis in locis sederunt (l. 1. §. 1. Gl. 2. C. de of-
fic. præf. præt. Afric.) & id agere iussi sunt, ut pietas, disciplina, munia la-
ca, & vastatione Vandalorum dejecta terminisque singularum provinciarum
restaurarentur.

6. *Equalis cum præfectis prætorio & urbi dignitatis Magistri*
militum tuere. (l. 1. & 2. C. de præfectis prætor. Lib. XII.) Nam quod ini-
tio Monarchie erant præfecti prætorio, hoc à Constantino M. facti sunt Ma-
gistri militum, solâ præfectis prætorio civili disciplina relicta; teste Zosimo.
Unde quæ potestas fuit præfectis prætorio in rectores provinciarum & paga-
nos; eadem fuit magistris militum sive equitum sive peditum in milites & in
duces seu comites militares (l. penult. C. de Judic.) e contrario vero in
provinciales nullam penitus habuere potestatem (l. 1. C. de offic. Mag. mil.)
Ceterum ut initio post tempora Constantini penes unum Magistrum militum
omnis potestas fuit: ita postea vergente ad interitum imperio dividi eadem
cepit, ut alii essent equitum, alii peditum; item ut alii essent præsentales seu
in præfenti equitum alii certis partibus imperii seu gentibus adessent. (l. ult.
C. cod.)

C. eod.) *Ad horum officium spectabat curare, ne milites de locis suis sine speciali principis jussu ad alia loca transferrentur.* (l. 4. C. eod.)

7. Illustribus quoque tandem annumerari ceperunt **Quæstores**, qui olim priatum infimumque gradum honorum habere dicebantur. Duos autem constitutos fuisse legimus (Nov. 41.) alterum dictum **Quæstorem sacri palatii**, alterum **Quæstorem exercitus**. **Quæstor Sacri palatii** videtur sanctus officio, quod propemodum hodierno **Cancellatorum** muneri simile est. *Nam totius laterculi minoris (est hoc liber seu abacus) curam gerebat, codicesque, in quibus descripta erant officia, & administrationes tam civilium quam militarium judicium ad servabat; libris, epistolis, orationibus principum legendis vacabat.* (t. t. C. de Ofic. Quæst.) *Rescripta quoque principis dictabat.* (l. ult. C. de divers. Rescript.) *& jussa ejusdem ad Judices subscribebat, sine cuius etiam subjectâ annotatione prohibiti erant eadem agnoscere* (Nov. 114. c. 1.) *Examinabat etiam cum præfeto prætorio causas appellationum.* (Nov. 126.) *Quâ de causâ Symachus eum vocat precum arbitrum & legum conditorem: alii dicitur esse os principis & vox legum, it. Justitiæ & legum custos, thesaurum fame publicæ, it. μέγας λογοθέτης.* Et ita videmus, quomodo à tam parvo initio, quòd scilicet primùm tantùm legerent quæstores rescripta principis in Senatu, ad tantum vestigium pervenerit **Quæstoria dignitas**; scilicet quia successu temporis non tantùm legerunt sed etiam ipsi composuerunt orationes, epistolas, leges principibus & vice horum. **Quæstoris exercitus** erat, annonas per castra distribuere: subiectæque ipsi fuerunt quinque provinciæ. (d. Nov. 41.)

8. **Quæstori** par aut paulò superior dignitate fuit **Magister officiorum**. *Nam ex quæstore plerumque magister officiorum fiebat, vel idem utraq; dignitate simul fruebatur.* Et ad utrumque hoc officium gerendum elegebantur **Ætici**. Id quod disci potest ex **Cassiodoro** (lib. 6. for. 6.) *Ad magistrum autem officiorum pertinebat disciplina & cura morum in palatio principis; eratque Judex officiorum aulicorum; ut adeò sub Jurisdictione ipsius essent cubicularii* (l. 3. C. de præpos. sac. cubic.) *castrensium & ministerianis, silentiarii, devani &c. de quibus infra dicetur.* Per hunc etiam aditum ad principem parari solebat: unde alter **Lucifer** appellabatur; quòd quemadmodum **Lucifer** diem venturum nunciet; ita hic desiderantibus vultum regis serenitatis daret. *Facienda quoque electionis Judicibus potestatem habuisse & ita cursui publico præfactum fuisse legitur* (l. 9. C. de curs. publ.)

9. **Illustrium** in numero fuit & **præfectus sacri cubiculi**, cujus dignitas adæquata fuit **urbicæ & prætorianæ præfecturæ**, **magisteriæque potestati**: ita ut inter eos esset ordo ratione temporis tantum. (quiso-

Inter equales dignitate observari (l. 1. C. de præpos. sacr. cubic.) *Nam hic præfectus imperatori familiarissimus fuit: adeo ut nonnunquam inde contemptus nasceretur. Id quod ex Ammiano Marcell. (lib. 15.) circa Eusebium satis constat. Fuit autem alius Augusti alius Augustæ cubiculo præfectus. (l. ult. C. d. t.) Et horum officium non fuit perpetuum. Nam traditur (d. l. ult.) eos depositâ administratione in Senatorium ordinem scribi. Sub horum dispositione non tamen Jurisdictione fuere cubicularii omnes, tam primi, quàm secundi ordinis. (de quibus inferius.) Nam Jurisdictio in cubicularios soli magistro officiorum competebat. (l. 3. C. d. t.) Data quoque his est licentia utendi cingulo, si ob aliquam causam proficiscerentur. (d. l. ult.)*

ARTIC. III.

DE

COMITIBUS IN GENERE ET IN SPECIE DE COMITIBUS SACRARUM LARGITIONUM, RERUM PRIVATARUM ET SACRI PALATII.

1. Comites inde dicti sunt, quòd principes ituri in provincias sibi sumerent comites, qui ipsis assisterent in publicis negotiis. Sic narratur Nero Vespasianam nullis antea honoribus perfunctum comitem habuisse. (Sveton, in Vespal. cap. 4.) *Præcipuus autem in eligendis comitibus fuit Hadrianus, qui hinc inde peregrinatus comites habuit secum] Cetero pevitissimos, quorum consiliis imperium administravit: ut supra in vita ejusdem docuimus. Hinc tradit Spartianus, Senatum quodammodo in aulam ejus translatum esse, cum Senatorum optimos recepisset in comitatum, perpetuis delectatus peregrinationibus. Inde Senatus Imperatoris Comitatus Caesaris dictus, & ejus consilarii amicique & omnes præfecti sacrum comitatum observantes, veleriam qui ex eo prodibant; tandemque porrectum est hoc nomen ad omnes qui alicui principis negotio præpositi sunt.*

2. Ex comitum numero illustribus annumerati sunt comites sacrarum largitionum, rerum privatarum & sacri patrimonii.

3. Comes largitionum sacrarum dictus est is, cui commissi fuerunt thesauri principis. *Hæc enim largitiones vocarunt, quasi pecunie principis largitionibus faciendis destinata essent, non avaritie causa sepositæ.* Officium ejus consistit in hoc, ut pecunias à Judicibus provinciarum missas reciperet, & in ararium referret. *Nam (l. un. C. de Offic. Comit. sacrar. larg.) jubentur Iudices provinciarum aurum exactum à provincialibus sine ulla dilatione mittere ad sacras largitiones. Erat hujus Comitæ Jdicio latissima, Nam cognoscebat de omnibus debitis publicis,*

ci, quorum exactio ad fiscum pertinebat. Id quod testatur (1.2. C. Th. de fide & Jur. haer. fisc.) ut, de thesauris inventis, vectigalibus, commerciis & piscis animalium, exercebatque jus gladii in eos qui bona praescriptorum occultassent. (l. 6. 8. 9. & 12. C. de Vectigal. l. 2. C. de Comm. l. 5. C. Theod. de bonis proscr. l. 1. C. Th. de Piscuis.)

4. Comes rerum privatarum is videtur fuisse, cui propria substantia sive patrimonium principis fuit commissum. Hinc curam habuit bonorum principis que ad heredem ejus, etiamsi hic non fuisset successor Imperii transmisisset. Sed & fiscalium bonorum curam habuisse fertur (1. 1. C. de Offic. Com. rer. priv.) Quod ideo factum; quia & hac quasi in patrimonio principis esse concipiebantur. Quamvis ei qui fiscalium bonorum curam habuit, magis Comitum sacrarum largitionum nomen competierit. Apud hunc comitem agebantur causae civiles praenatorum, actorum, conductorum &c. (1. 6. C. ubi causae fisci.)

5. Comes sacri patrimonii videtur, quidem & circa privata imperatoris bona occupatus, diversum tamen à Comite rerum privatarum gessisse officium. Nam Comes sacri patrimonii videtur curam habuisse penus apparatusque, & epulas disposuisse. Quae in re secuti sumus mentem Cujacii.

ARTIC. IV.

DE

SPECTABILIBUS.

Y. Inter Spectabiles (qui mediis quasi sunt magistratus & post illud Nov. 7. fin.) primus locus datus est Proconsulibus. Mansit namque singularis dignitas in hisce quemadmodum & in Consulibus, licet non tam amplius, quam initio monarchiae Jurisdictionem haberent. Ita enim fit, ut nonnunquam inane aliquod vocabulum dignitas comites ut praesertim, si maneat vetera insignia, velut in CSS. & proconsulibus id contigit. Hinc cum duas Cappadociae provincias uni praefici subicere vellet Justinianus, suam proconsulem vocavit & non modo civilia sed & militaria eidem commisit (Nov. 30.) Circa legatum proconsulis videmus à Constantino quid introductum. Nam cum olim de causis civilibus cognoscere non posset (1. 6. pr. ff. de Offic. proc.) dedit ei Constantinus potestatem audiendi non modo civiles, sed etiam criminales causas; ita tamen, ut si sententiam in reos dividendam providerit, ad proconsules eos transmittere non moraretur. Justinianus vero (Nov. 128. cap. 20.) Judicibus dat licentiam, ut etiam, antequam veniant in suas sibi demandatas provincias, vices suas agentes institvere possint, qui debeant omnia usque ad sui praesentiam agere, que possunt ipsi Judices facere, extra tamen novissimum supplicium aut membrum incisionem.

2. **Speſtabilibus annumeratus eſt Comes Orientis & latiffimam habuit Jurisdictionem.** *Nam hujus cura quindecim Orientis provincie fuerit commiſſe, quarum nomina enarrantur in Notitiâ Imperii; ſim. Palaſtina tres, prima, ſecunda & ſalutaris, Syria due, Phœnicia due, Cilicia due, Cyprus, Exphratenſis, Osrhoœna, Meſopotamia, Iſauria, Arabia; eiq; erat adjunctus Judex: addo ut hæ provincie duobus regerentur altero militari altero civili præſide. Inter quos etiam diſiſa fuit ludorum alytarchia & Syriarchia cura. (l. i. C. de Offic. Com. or.)* Sed Juſtinianus (Nov. 8. cap. 5.) utramque adminiſtrationem, civilem ſcil. & militarem, unam fecit, habentem Speſtabilis Comitibus Oriens nomen: diſtione tamen ejus longè anguſtior, quàm antea erat, reddidit: ſoli quippe Syria prima & Cyroſtica regioni cum præſſe voluit.

3. **Titulum Speſtabilis Judicis gerit & Præſectus Auguſtalis: cujus dignitas videretur & poſt Constantini tempora fuiſſe talis qualis initio Monarchiæ fuit.** *Nam unâ cum ipſâ monarchiæ dignitas iſta natus eſt. Omnia præſectus hic tributa per Egyptiacam diœceſin exegit à moderatariis provinciarum, addito militari auxilio in contumaces & ſolvere recuſantes: (l. i. C. de Offic. præf. Aug.) Vocatur & (l. 2. C. eod.) præſectus prætorio Auguſtalis, daturque ipſi poteſtas ordinariorum ſub ſe Judicum, examinandi ſæcitiæ, & ſuper hiſ referendi; non tamen amovendi vel puniendi.*

4. **Fuère autem & Vicarii Speſtabiles; dictiq; ſunt qui pro præſecto prætorio miſſi fuère in diœceſes. Unde factum, ut in Judicando & præſecti prætorio & principi ipſius perſonam repræſentarent.** (l. i. C. de Offic. Vicar.) *Et quia civiles tantum Judices erant, jubentur in militaribus cedere comitibus militum; quemadmodum & hi illis in civilibus (eod.) Datur etiam iſſdem poteſtas in gravioribus & dubiis referre ad principem. (l. 2. C. d. r.) Juſtinianus autem Vicarium Aſiana & Pacatiana Phrygia voluit Comitum Phrygia Pacatiana vocari, it. Vicarium Pontice diœceſis Comitum Galatia (Nov. 8. cap. 2. & 3.) At (Edeict. 8.) Vicarius Pontice reſtitutus eſt, ut haberet in univverſum tractum Pontice diœceſeos Jurisdictionem tam civilem quàm militarem, & ita fungeretur vicibus præſecti prætorio & magiſtri militum.*

5. **Speſtabilis quoque Primicerius Notariorum fuit tenens primum locum in ſchola tribunorum & notariorum.** *Erant enim multi primicerii, velut decanorum, fabricenſium, domeſticorum, protectorum, equitum, advocatorum: & generaliter qualibet ſchola & corpora ſummi primicerium habebant; & hunc excepiant ſecundoceriis, tercioceriis; qui ſingulis ſuas habebant gradus dignitatis. Sed primicerius notariorum velut notarius & ſecretarius principis inter ſpeſtabiles erat.* **Præſectus bicivis.** (l. 2. C. de pri-

de primicer, & secund. notar.) id quod etiam circa primicerium fabricensium observatum fuit. (l. 2. C. de fabric.) Habebat & hoc primum loco, ut deposita administratione illustrem magistrum officiorum titulum consequeretur.

6. Magistri factorum scriniorum ut viri spectabiles dicuntur quodammodo assidere Majestati Imperatoris. (l. un. C. de Mag. sacr. scrin.) Nam quemadmodum quaestor, ita & hi responsa principis ad preces dictabant. (l. ult. C. de divers. rescript.) Ex Lampridio (in vitâ Alex. Imper.) videntur tria genera magistrorum istorum colligi posse; nimirum. magistri memoria, libellorum & epistolarum: ita enim cit. autor ait: Post meridiana hora subscriptioni & lectioni epistolarum semper dedit operam: ita, ut ab epistolis & libellis & memoria semper assisterens; nonnunquam etiam, si stare per valetudinem non possent, sederent, relegentibus cuncta librariis, & iis qui scrinium gerebant. Notitia autem Imperii refert, quas non fuisse scrinia, memoria, epistolarum, libellorum & dispositionum. Sed quartus magis Comes dispositionum quam magister dictus. Magna ergo horum erat dignitas, quod quasi assessores principis essent; & praesertim memoriae magistrorum, qui comites ordinis primi, vicariae potestati praeferebantur, & evehebantur plerumque ad illustres dignitates. (l. 1. C. Th. de mag. scrin.) Hinc etiam erant immunes ab omni onere, adeo ut ad nullum gravamen seu publicum seu privatum adigi possent. (d. l. un. C. de Mag. sacr. scrin.) Videntur autem his magistris dignitate pares fuisse referendarii. Nam (Novell. 10 & Nov. 11, cap. 1.) annuuntur spectabilibus & hoc munere fungebantur, ut supplicum desideria principi referrent; adeoque non aliter ac magistri scriniorum eidem semper assistebant. (Nov. 124. c. 4.) Magistros juncti fuerunt Proximi scriniorum spectabilium eidem dignitate gaudentes (l. 1. C. de proximis sacr. scrin.)

7. Principes agentium in rebus itidem spectabiles dicendi. Nam vicarsana & proconsularis dignitatis titulo decorantur (l. 3. & 5. C. de principi. ag. in reb.) Magna horum erat dignitas multisque munita privilegiis. Nam sine horum auctoritate nullus agentium in rebus [de quibus qualiter officium gerant artic. 5. tradetur] ad publicas vel privatas functiones vocari poterat. (l. 1. C. cod.) omnia quoque auctoritas omnium sanctorum atque personarum ad hos specialiter revocari necessum erat. (l. 2. C. cod.) Quamvis actus legitimi (ut donationum & testamentorum insinuatio) ad hos non pertinuerint; sed ad magistrum census. (d. l. 2.) Quae omnia in his arguunt singularem dignitatem. Privilegiis autem annuenda, quod concessum his fuerit, quod rectoribus provinciarum erat denegatum, nimirum, ut domesticos in actibus habere possent, quorum fidem sibi probatam existimauerant. (l. 4. C. cod.) it. quod commissiva primi Ordinis singulo in dies

vita potirentur* (l. 6. C. cod.) propterea, quod ad hunc gradum periculo & renunciatione vita pervenerint. ut. quod non conveniri possent, nisi coram supremis Judicibus & ex scripto, sportulasque moderatas prestarent (l. ult. C. cod.)

8. Spectabilibus proconsulibus pares dignitate fuerunt Comites confistoriani, qui velut consilarii affidebant principi in confistorio (l. 1. C. de Com. consist.) Hinc & maximis privilegiis gaudebant. Nam in excipiendis suscipiendisque actionibus tam ipsi quam conjuges & liberi colonique eorum iisdem privilegiis utebantur, quae concessa erant principibus scholarum agentium in rebus. (l. 2. C. d. t.)

9. In classem spectabilium referendi quoque Comites & primicerii seu tribuni scholarum, qui praepositi erant collegiis militum vel ministrorum principis. Namque schola nihil aliud erant, quam militem circa principem collegia, quibus adulesci propterea scholares appellabantur. Proprie autem dicti praepositi & tribuni scholarum erant, qui inquirendis epulis adhibebantur (l. un. C. de comitib. & trib. scholar. In qua pro inquietudinis recte Cujasine legere videtur inquirendis) singularibus propterea usi privilegiis. Nam hac dignitate ornati intererant principis epulis, iisque concedebatur purpuram ejus, quod in summo honore habebatur; adorare e isem deserebatur hisce & hic honor, ut paratissimo officio Comitibus Aegypti & Ponticae dioceseos exequarentur.

10. Comites rei militaris, & quidem primi ordinis, etiam spectabilibus sunt accensendi. Nam erant comites diversorum ordinum & quidem trium, ut superius (init. hui. membr) diximus: qui vero primi ordinis erant comites tales dicti contemplatione meritorum, ducto intra provinciam transmarinam strenuissimo milite, eadem gaudebant dignitate, qua proconsules. (l. 1. C. de Comit. rei milit.) Ex his autem qui ad provincias defendendas milite credito auctoritate Imperatoris destinantur, & ii, qui vicem illustrium virorum magistrorum militum susceperunt peragenda, ducibus, qui in provinciis administrant, aequantur: exceptis iis qui Aegypto & Pontica praesunt. [l. 2. C. d. t.]

11. Fuisse & Comites primi ordinis praepositi provinciis ut iudices civiles qui inter spectabiles numerati fuerunt. Quae etiam causa fuit, quare post depositam administrationem vicario dignitatis privilegiis fruerebantur, & illustres nominarentur. (l. un. C. de Comit. qui prov. reg.)

12. Ex haecenus dictis constat, quinam Iudices dicti fuerint Spectabiles qui Illustres. Quia vero hisce ratione dignitatis aequabantur qui Iudices non erant, & in Codice in Spectabilium classe collocantur; cogimur quoque horum mentionem hic facere. Archiatri ergo honorati comitivae primi ordinis vicariis & ducibus, qui administraverunt, aequati sunt,

(l. un. C. de Comit. & archiatr. sacr. pal.) *Causa eosdem tanto honore afficiendi fuit, quod mererentur ingredi cubiculum Principis, & potestatem haberent precipiendi facere que ad vitam & valetudinem ejusdem conservandam facerent. Et quia nunquam à comitatu principis ob medendi curam discedere poterant, eos justa absentia ratio & necessitatis publice obsequium à prejudicio, quod longi temporis prescriptio causatur, excusabat.*
 (l. 2. C. Quibus non objic. long. temp. præscr.) *Erant quoque ipsi unâ cum uxoribus & filiis nec non & rebus immunes ab omni functione & ab omnibus muneribus vel civilibus vel publicis.* (l. 6. C. de professor. & med.
 l. 3. C. de metat.) *Quâ immunitate gaudebant quoque ceteri medici in principis degentes palatio, etiamsi civitatem primi ordinis non haberent.*

13. Grammaticos quoque tam græcos quàm latinos, Sophistas & Jurisperitos in urbe Constantinopolitanâ professionem suam exercentes, & inter statutos connumeratos, si laudabilem in se probis moribus vitam esse monstravissent, si docendi peritiam, faciendâque dicendâ, interpretandique subtilitatem & copiam differendi se habere patefecissent, cum ad viginti annos sedulo docendi labore pervenerant, Vicariâ dignitate ornabantur. (l. un. C. de professor. qui in urbe Constantinopol.) *Erat namque in urbe Constantinopolitanâ collegium professorum literales artes publicè docentium: quemadmodum & Romæ, ubi in Capitoliis docebatur.* [l. un. C. de stud. liberal. urb. Rom.] *Ejusmodi professoribus perinde ac veteranis post viginti annos emerita data jam olim temporibus Domitiani fuisse probat Cujacius ex Quintiliano,*

ARTIC. V.

DE

CLARISSIMIS.

1. Clarissimis annumerati sunt Rectores provinciarum, qui cum olim velut legati Imperatorum absolutissimam post principem haberent potestatem, videntur postea quid potestatis amisisse, cum plures provinciæ uni regendæ comitterentur; adeoque sub hujus curâ essent. *Nato* (l. 2. & l. 4. C. de Offic. Rectoris prov.) *jubentur, si quis potentiorum extiteris insalentior, ut ipsi non videantur sufficere, aut si quid ab officialibus præfecti commissum sit, id præfecto significare. De officio horum sequentia præcipiuntur.* 1. Ut ipsi exigant tributa, nec permittant id fieri à palatinis. (l. 10. C. eod.) 2. Si habeant plures insulas & civitates sibi subjectas, ut in his vicissim hyement. 3. Ut curam gerant, ne quid potentum procuratores perperam injusteque committant. (l. 11. C. eod.) *quod tamen officium non horum proprium, sed generale est.*

4. Ne Constantinopolin injussu principis veniant. 5. Ne privatorum domus ad habitandum sibi sumant, sed in pratorii habitent (l. 14. C. eod.)
6. Ne praefectianum vel palatinum vel militem intercessorem litigatoris admittant. (l. 8. C. eod.)

2. Praefectus quoque vicilum Clarissimus fuit, & circa hujus dignitatem nihil immutatum: quâ de causâ sufficere possunt quae supra de hujus officio & potestate differuimus. *Quamvis autem videatur Pauli tempore dictum spectabilem (l. 3 ff. de offic. praef. vig.) non tamen novum est titulus quandoque mutari. Videmus enim in Codice eum praefecto anno- nae clarissimis annumerato postponi.*

3. Praefectus annonae, qui & Clarissimi titulum habet, videtur partem officii ad Praefectum urbi olim pertinentis consecutus fuisse. *Quum enim ante tempora Caesarum creatus est praefectus annonae extra ordinem, si id exigeret necessitas annonae caritate & penuriam populorum urgente. (l. 2. §. Et haec omnia 33. ff. de Or. Jur.) Deinde temporibus Augusti Praefecto urbi haec cura commissa fuit. (Dio lib. 55.) Videtur autem auctâ negotiorum copia, addo, ut praefectus urbi non posset amplius vacare annonae, singularis his magistratus creatus, ita tamen, ut praefecto urbi potestas curandi annonam non penitus esset adempta. Hinc (l. 1. C. de apparit. praef. ann.) jubentur praefectus urbi & praefectus annonae separatos habere apparitoris nec propterea eosdem confundi admistere. Officium Praefecti annonae in hoc constitit. 1. Ut canonem frumentarium exigeret per compulsores suos, & nisi probare posset, se fecisse officium, sciret, se cum apparitoribus obnoxium detentum iri (l. 2. C. de appar. praef. ann.) 2. Ut curam haberet naviculariorum annonae urbis servantium. (l. 1. C. Theod. de his qui veniam et. impetr.) item mensurum frumentariorum. (l. mensores 26. ff. de Excusat.) 3. Ut judicaret de negotiatoribus annonae & horum contractibus. (arg. l. ult. ff. Quod cum eo, qui in al. pot. est.)*

4. In classe & ordine Clarissimorum sunt quoque praetores, qui olim jura majestatis habebant circa administrationem Judiciorum Civiliam. *Nam, quod superius declaratum est, imperatores studebant potestatem & dignitatem praetorum omnibus modis imminuere: Unde tandem factum, ut evilesceat ipsorum dignitas. Constantinopoli tres creati sunt. (l. 2. C. de Offic. praetor. & l. 4. C. de episc. aud.) & quidem judicio Senatorii (l. 1. 2.) id quod docet Imperatores hanc dignitatem parvi pendisse, quod ipsi neglexerint electionem facere.*

ARTIC. VI.

DE

PALATINIS QUI DIGNITATEM CLARISSIMATUS SEU
SENATORIAM HABUERUNT.

1. In Statu tyrannico tandem obtinuit, ut palatini, qui ministerium principibus præbebant, Senatoribus dignitate pares haberentur. Nam clarissimatus dignitas propria Senatorum fuit: unde & Senatoria vocari solet; ac proinde omnes hac gaudentes Senatoribus æquati sunt. Tanta contigit circa statum Romanum mutatio; ut his qui olim præessent imperio, ministri aulici æquarentur.

2. Omnes ministerium Principibus in aulâ præbentes palatini vocari possunt, tanquam in palatio militantes. Hi autem vel arma tractabant corpus principis custodiendo; vel consiliis & alijs ministeriis aulicis inserviebant. Qui in ordine armis militantium erant, scholares vocabantur. Nam Scholæ erant ordines armis militantium & palatini principis corpusque ejus tuentium. Unde scholæ palatina à Marcellino appellatur (lib. 64.) quando ait: Solis scholis Constantinus iussit Gallum esse contentum palatinis, & protectorum cum scutariis & gentibus. Porro Justinianus (l. ult. C. de Locato) undecim scholarum mentionem facit: cum Marianus Scholæ decem tantum recenset, nimir. Scutariorum primam, secundam, tertiam, Agentium in rebus, Armaturarum seniorum, Armaturarum Juniorum, Gentilium seniorum, Gentilium Juniorum, Scutariorum sagittariorum, Scutariorum clibanariorum. Quæ de causâ Cujacius (ad l. 1. C. de annon. civil.) existimat, undecimam fuisse fabricensium. Pancirolus (in Notitiâ Imper. cap. 63.) Scholæ duas agentium in rebus & silentiariorum inermibus annumerat. Scutarii videntur dicti à scutis, quibus sese undique tegebant; scutarii sagittarii, quod præter scuta etiam sagittis uterentur. Scutarii clibanarii fuere equites cataphracti, scutis usi. Armatura vocati graves armature milites gladium, scutum & longiorem hastam gestantes. Gentiles fuere barbari ex diversis gentibus Romano Imperio non subjectis collecti. Cuique scholæ præerat Comes vir spectabilis; quem excipiebat Primicerius spectabilis idem tribunus dictus. Post hunc erant decem primi scholarum Clarissimi, quorum primus secundocerus dictus est. Privilegia scholarum hæc erant, ut, si post emensa stipendiorum curricula ad primiceriorum gradum pervenirent, adoratâ principis purpurâ, clarissimorum comitum dignitate & privilegiis fruerentur & Magistri officiorum Jurisdictioni subiacerent: exceptis criminalibus & tributariis causis, in quibus & adversus hos rectores provinciarum cognoscere poterant, ne sub prætextu privilegii vel flagitiorum cresceret auctoritas, vel publica vacillaret utilitas, (l. 2. C. de privil. scholar.) Hinc nata regula (Auth. Quâ in pro-

vinciâ C. ubi de crim. agi oportet) *Quemlibet Jurisdictioni illius rectoris subjacere, in cujus provinciâ deliquit: nisi sit persona illustris. Hac fori præscriptione fruuntur quoque matres, uxores & vidua ac liberi eorum.* (l. 3. C. de privil. scholar.)

3. Palatinorum, qui sine armis in palatio principis militabant, alii erant comites palatini, alii Comitatenfes, Domestici, Largitionales, Privatiani, Mittendarii, Tabularii; Cubicularii; Militantes in sacris scriniis; Comitatenfes singularum urbium, & qui in officio Admiffionum & castrenfis sacri palatii militabant. (l. 2. C. de privil. schot. & l. 3. C. Theod. eod.) His varia cõcessa sunt privilegia. Nam cautum (l. 1. C. de privileg. eorum qui in sacro palat. milit.) *ne mitema sordida patrimonialia & personalia quaecunq; cogantur subire; & ut procul ab ipsis universa calumnie sint submotæ; idque beneficium ad filios eorum atque nepotes & pro ordine sanguinis perveniat.* it. (l. 2. C. eod.) *ne ipsi vel filii aut nepotes eorum ad honores & onera municipalia devocentur, neve tyronum exactiõnem sive præstationem agnoscant.* it. (l. 3. C. eod.) *ne numerarii præfecti prætorio his, si ab aulâ decesserint, sub colore & prætextu, quasi idones & rerum periti sint, quid oneris imponant.* Numerantur quoque inter Clarissimos. Nam (l. ult. C. eod.) *precipiunt Imperatores, ut palatini solus si militiâ præferantur posterioribus, qui vel rexerunt provincias vel dignitates palatinas susceperunt.*

4. Omnium porro palatinorum tam armis quàm sine armis militantium hoc fuit privilegium, ut castrensi gauderent peculio. *i. e. ut si quas res vel stipendia largitate principis essent consecuti id. si filisfam. essent sibi tanquam patresfam. haberent.* Nam à pulvere & labore castrorum non alienos putat Imperator, qui sua signa comitantur, quosque laborum prolixitas & expeditionum difficultas exercuit. (l. un. C. de Castrensi oñn. palat. pecul.) *His ita præmissis, in specie de singulis palatinis scholaribusque dicturi sumus.*

5. Clarissimatûs ergo titulum, quem diximus prætores gessisse, videmus silentiaris decurionibusque eorum tributum esse. (l. 5. C. de silentiar.) *Quamvis & spectabiles appellentur.* (l. 25. C. de excus. tur. l. 30 §. ult. C. de inoffic. test.) Erant autem silentiarii, qui circa lætus principis militabant & in anteriore ejus cubiculo excubiâs agebant, triginta numero, quibus præerant decuriones tres. (l. 3. fin. C. eod.) *Quorum officium ut magnum reputabatur: ita multis præmiis & privilegiis fulciebatur.* Nam his permissum erat ad comitatum venire etiam licentiâ non impetratâ; eratque his quasi concedita vita principis. Quapropter Decuriones post emensum fideliter obsequium postque deposita sacramenta militis electionem habebant, utrum ex magistro officiorum velut agentes digni-

dignitatē consequi ab Imperatore mallent; an inter viros illustres comites domesticorum, videlicet inter agentes taxari. (l.1. C.d.t.) Privilegia silentiariorum sunt, quōd forum sortiantur coram magistris officiorum (l.4. C. eod.) quōdque si filisiam, sint quicquid occasione militie acquisiverunt sub nomine castrensis peculii habeant (l.5. C. eod.) it. quōd horum liberi ornati comitiā primi ordinis vel dignitate tribunorum notariorum non agnoscant onus præturae quod aliis senatorum liberis incumbit. (l.5. C. eod. ubi teste videtur Cujacius pro præturae legere præturae) it. quod nulla potestas quicquam sordidi muneris iisdem imponere debeat. (d.1.2.) & immunes sint a tyrōnum equorumque præstationibus (l.2. C. eod.) ab angariis & parangariis. (d.1.3.) ab hospitacione (eod.) à tutelis & curacionibus gerendis. (d.1.5.) quōdque hæc sua privilegia retineant, etiamsi ad superiorem gradum transcenderint; nec etiam amittant pragmaticā licet sanctione adversus hæc impetratā (d.1.3.)

6. Clarissimatus dignitate gaudebant quoque primicerii & decemprimi domesticorum & protectorum: sunt autem domestici & protectores qui corpus principis custodiunt: Domestici præsentales vocantur (l.ult. C. domest. & protector.) familiaris enim aderant principi & mandata ejus excipiebant; protectores autem armatam exercebant militiam, & non modo in comitatu; sed & in acie corpus principis defendebant. (l.9. C. Theod. eod. tit.) Horum alii pedites alii equites fuerunt (argt. d.1.ult.) variis præditi privilegiis. Nam dabatur hisce purpuram principis adorare (l.1. C. eod.) admittebantur etiam in salutandis & osculandis vicario præfecti prætorio & ceteris præsidibus. (eod.) In utraq; autem & domesticorum & protectorum scholā fuere primicerii qui plebūmque tribunatū; honorem accipiebant & spectabilibus annuebantur, & æquabantur ducibus provinciarum. Decemprimi senatoriam dignitatem veluti exconsulares adspicebantur inter allectos; ita tamen, ut onera senatoria non agnoscerent exemplo silentiariorum. (l.2. C.d.t. l.7. C. Theod. eod.)

7. Ad similitudinem decemprimorum post emensum laborem & servitia præstita clarissimatus dignitatem consequiebantur præpositi laborum & inter allectos habebantur, tanquam exconsulares, immanesque ab omnibus existebat functionibus. (l.un. C. de præpos. lab.) Videnturque his opifices domūs Augustæ subiecti fuisse. Nam qualis horum fuerit officium, nusquam definitur.

8. Clarissimatus honore gaudebant quoque militantes in sacris scriniis. Nam in scrinio palatii militantes ab exceptoribus ad melloproctinos dignitatem clarissimorum percipere (l.5. C. de præpos. sacr. scrin.) & post viginti annos transacta militie, si discedendum sibi esse decreverint,

consulari honore fultis inter exconsulares haberi, huncque honorem dignitas tenere iubentur, quae exconsularibus deferri consueverat. (l. 3. C. de proxim. sacr. scriin.) Erant autem, quod & supra docuimus, cum de magistro scriniorum agerem, scriinia quatuor, memoria, libellorum, epistolarum, dispositionum, (l. 1. & d. l. 3. C. eod.) in quibus reponebantur annotationes, pragmaticae sanctiones, rescripta principis, cognitiones & preces (l. 19. C. de test. l. ult. C. de aqua d. l. 3. fin. C. de agentib. in reb.) In his militantibus scriinarii dicti sunt. Fuitque eximia horum dignitas. Nam cum intra ianua illustrium patetatum & presidum non omnes passim intrare possent, nisi quos aut iudex vocauerat aut negotium traxerat, aut ipsa propriis honoris dignitas: militantibus in sacris scriiniis concessum fuit ingredi secretaria ordinariorum iudicum etiam inuitis. (l. 2. C. de prox. scriin.) Alii autem in scriiniis fuere statuti alii supernumerarii, quorum hi illis successerunt. Nam si unus ex statutis vacaret, succedebat ex supernumerariis qui tempore antiquior erat, & quidem non in locum defuncti sed utrimum statutorum. Quandoque tamen preferbatur supernumerarius & posterior tempore antiquiori, si is laborum merita potior esset, nisi antiquior esset filius proximi scriniorum, (l. 7. C. d. 3.) Statuti autem succedebant ordine donec fierent proximi & melloproximi: erant autem proximi sacrorum scriniorum qui proximum magistris scriniorum [de quibus supra dictum] locum occupabant, & quasi promagistri erant, magistrorum vices, si absentes essent, gerentes. (l. 1. C. eod.) Melloproximi autem dicebantur, qui sequenti anno futuri erant proximi. Caterum supernumerarii in defuncti alicujus locum surrogati pro ingressu proximo scriniorum 250. solidos prestare tenebantur, melloproximo vero vel adjutori quaestoris quantum fuerat ordinatum pro consuetudine cuiusque scriinis (d. l. 7.) Erat & militantium in scriiniis certus numerus. Nam erant in scriiniis memoria 62; epistolarum 30; libellorum totidem; antiquariorum (qui erant scriptores librorum l. 3. C. Theod. de stud. liberal. urb Rom.) non minus quam quatuor (l. 10. C. d. t.) Prohibentur porro memoriales duplici munere fungi & gemini chartis irrepere. Ratio redditur (d. l. 10.) ne occupent plura in unum se commoda collaturi, nihilque reliquis relinquant. Gaudebant & suis privilegiis, & quidem largiter. Nam proximi scriniorum & Comitibus dispositionum & reliqui in scriiniis militantes excusabantur, ne ratione possessionum sordida munera subirent, neve superindistum timerent aut venalium (i. e. vestigal rerum publice venalium. arg. l. 3. verb. nec vectigalibus, C. de Veteran.) sed solum canonice Indictionis tributum praestarent (l. 4. C. d. t.) Liberi quoque erant à metaterum molestia (l. 9. C. d. t.) is. & tamen non equorum, yronum praestatione (d. l. 4.) Ipsi quoque & eorumdem parentes, uxores, liberi, adscripti, Constantinopoli existentes civiliter & cri-

mineraliter non nisi coram magistro officiorum conveniri poterant. (l. 12. C. cod.) Et si in provinciis deprehensi in jus vocati essent juratoriae cautioni committebantur, nec, ut communiter fieri solebat, fidejussoribus cavere seu satisfacere tenebantur. (cod.) Hisce suis privilegiis etiam post comple. am. fruebantur militiam, etiamsi domicilium in provinciâ aliquâ sumpserint (d. l. 9. & 12. fin.) nec amittebant eadem ad superiores honores crecti (d. l. 4.) Militantium quoque nonnulli adjutores erant Quaestoris sacri palatii, quorum obsequio res quaestoria agebatur. (l. ult. C. d. t.) Nam olim ex memorialibus certo numero quaestori adjutores datos testatur Justinianus (l. 13. C. d. t.) ut ex militantibus in scrinio memoriae duodecim tantum; superios vero in duobus reliquis scriniis, sacrarum epistolarum scilicet & sacrorum libellorum: ad quem numerum etiam hos Justinianus (d. l.) vult reduci, cum hujus tempore omnes penè memoriales adjutores fuerint. His adjutoribus concedebatur, si melloproximi aut laterculenses (ita dicti sunt qui laterculo praesuerant: erat autem laterculum codex notitiam dignitatum & administrationum civilium vel militarium & mandatorum & consuetudinum &c. continens; ita dictum, ut arguatur Cujacius, quasi in eo lateant arcana. Fuitque in scrinio memoriae duplex, majus, continens notitiam totius Imperii, & minus, comprehendens dignitates civilium & militarium & promotionum ordinem, quorum hoc cura quaestoris; illud, cura primicerii notariorum erat commissum) fierent, ut jus haberent alium sibi substituendi, porrecto quaestori libello [l. 13. §. ult. & l. ult. C. d. t.] Concessum quoque ipsis fuit suam militiam vendere, precio tamen ultra centum aureos se non extendente; ita ad heredes transmittere vel liberos, etiamsi heredes non sint, dummodo approbatur à Quaestore. & dictam summam inferant pro introitu. (Nov. 35.) Datum quoque his est, ut si dato commentu abstulerint, ob absentiam nihil illidem pereat: & ut nihil ea propter proximis aut melloproximis offerre vel relinquere cogantur; licet commentus excedat Kalendas Januarias, quo tempore erogari salaria solebant. [l. 14. C. d. t. l. 4. §. 1. C. de advocat. divers. Judicium. l. 15. C. Theod. de agentib. in reb.]

9. Agentes in rebus ejusdem dignitatis cum scriniariis esse videntur & ita quoque clarissimi. Nam in Codice his statim subijciuntur & quemadmodum scriniarii in literarum praesidiis militare dicuntur (l. 1. C. Theod. de proxim. Comit. disposit.) & horum militia literaria (l. 8. C. de proxim. sacr. scrin.) ita agentes in rebus militare in actu Reipubl. & rebus ipsis. Huic accedit, quod [l. 2. C. de princip. ag. in rebus] senatoriae dignitatis esse dicantur: qualis est clarissimatus. Gradus horum futere varii, quos consecuti sunt succedentes ordine stipendiorum & laborum merito (l. 1. C. de agent. in reb.) Nam quando, non tamen sine di vati

devali probatoriâ laterculis inferendâ scholæ agentium in rebus inferus est, secundum gradus cogitur procedere, ut perveniat in numerum equitum, circitorum, tiorchorum, centenariorum, ducenariorum, & ita tandem fiat princeps agentium in rebus (l. 3. C. eod. l. 1. C. de præpos. ag. in reb.) Nam principatus agentium in rebus honor est, quem in præmiis ab suis laboribus agentes in rebus consequuntur, (l. 1. C. de princip. agent. in reb.) quando discursâ militiâ ducenariam adepti sunt. [l. 5. C. eod.] Quod si post viginti quinque annorum curriculum militia finem ob adversam valetudinem expectare nequeunt, testimonio scholæ ad honorariam ex principe dignitatem proficere ipsis conceditur, iisdemque muniantur privilegia (l. 4. C. de princip. ag. in reb.) Privilegia quoque sua habent agentes in rebus. Nam in genere in horum scholam recepti removeri & deponi à nulla iudice possunt sine auctoritate Imperatoris (l. 2. C. de agent. in reb.) Licet gigantes quoque in iudiciis idem cum militantibus in scriptis habent privilegium ratione solutionis sportularum. (l. 2. de præpos. agent. in reb.) In specie autem centenarii & ducenarii in rebus agentiam corâ nullo alio quam magistro officiorum seu civiliter seu criminaliter conveniri possunt. Quo tamen privilegio non utuntur extra civitatem degentes vel depositi ab officio (l. 4. C. de agentib. in reb.)

10. Eiusdem dignitatis cum agentibus in rebus fuere Curiosi. Nam ex agentibus in rebus sumebantur (l. 1. C. de Offic. magistri Offic. l. 2. & l. ult. C. de Curios.) qui curam agerent in inspiciendis evectianibus auribus publici. Curiosis autem ratione dignitatis æquiparantur stationarii. Nam utriusque data est potestas inquirendi in crimina & iudicibus denunciandi; qua tamen probare solebantur. (l. 1. C. d. t.) Videntur autem stationarii originem ducere à stationariis militibus, quibus & præfecti urbis utebantur ad inquirendum in singula (l. 1. §. 12 ff. de præf. urb.)

11. Palatini sacrarum largitionum & rerum privatarum erant apparitores Comitum sacrarum largitionum & Comitum rerum privatarum. Unde & Comitatuses dicti sunt: alias etiam largitionales & privatarum vocati. Ceterum horum alii res largitionum earumque rationes in palatio tractabant (l. 20. C. Theod. de palat. sacrar. largit. l. 10. C. eod.) alii mittebantur in provincias, qui mittendarii nominantur. (l. 8. C. eod.) ut scilicet monerent magistratus, quò suis officiis incumbere, (l. 2. C. de Canone largitionum titulos.) aut inquirerent in ea que agebantur, & si quid desiderarent referrent. (l. 3. C. eod.) ut adeò mittendarii videantur fuisse observatores magistratuum in provinciis. Privilegia horum erant, quod à suis Comitibus regebantur, nec cum his quicquam commune haberent iudices, exceptâ reverentiâ, qua eisdem debetur. (l. 4. C. eod.) unde ubi libet præfides hisce injungere poterant (l. 6. C. eod.) ut, quod im-

nomines essent à tyrannum præbitione & ceteris oneribus (l. 10. C. eod.) it. quòd de causis civilibus & criminatibus coram suo comite responderent, nec adigi possent ad litigandum coram præfetto urbi. (l. 12. C. eod.) Erant autem palatini sacrarum largitionum & rei private pares dignitate & privilegiis. (l. 14. C. eod.) Porro ex omnibus his palatinis primicerius & tres primicerii scriniorum seu primates, finito tempore militiae inter tribunos militares numerabantur. (d. l. 14. & l. 13. C. eod.) Est & injuncta pœna, si male fuerit fuerint officio. Nam si thesaurensis vel officialis comitis thesaurorum seu sacrarum largitionum deprehendatur eversor rerum ad erarium principis pertinentium, militiâ pelli nec ad eam reverti aut ullam aliam admitti jubetur. (l. 2. C. eod.) Tandem & hoc notandum, nullum horum palatinorum tunc sine annotatione principis ad sociari potuisse. [l. 9. C. eod.]

12. Palatinis Scholaribusque subjiciuntur & equitibus præponuntur in Codice Stratores, Castrensiანი & Ministeriani, Decani item & Mensores. Quapropter & nos hoc loco de iisdem dicturi sumus. Stratorum officium videtur fuisse Imperatori ascendenti equum opem ferre, item eqvos à provincialibus collatos probare. Colligitur hoc ex verbis Spartiani (in Caracallâ) quando inquit: Cùm illum in equum strator ejus levaret. Et Marcellinus (lib. 29.) ait: Constantinus strator paucos militares equos ex his ausus mutare, ad quos probandos missus est in Sardiniam. Unde apparet, minus ipsorum in probandis equis à provincialibus datis constitisse. Quin & probe nomine ipsis quid dari solitum testantur Imperatores: (l. un. C. de stratorib.) quando edicunt, ut ab stratoribus unus tantum solidus probe nomine poscatur.

13. Castrensiანი & Ministeriani dicuntur (l. 4. C. de Castrensiანი) sacro ministerio deputati. Erant enim prægustatores, qui epularum gustum explorabant; pincerne vinum insuidentes & illud delibantes; pistores seu panis curatores; obsonatores, qui parandis obsoniis præerant; pedagogia seu pedagogiani pueri, qui cibos deferebant. Præcipui autem horum erant qui militabant in scholâ vestis sacre, quales erant vestitores principi se induenti ministrantes. Hique erant sub Comite sacre vestis (Duo enim comites circa vestes erant occupati, Comes vestiarum qui vestes lineas procurabat, & Comes sacre vestis, qui pretiosa vestimenta regiumque ornatum conservabat.) Erant quoque alii Castrensiანი prima, alii secunde, alii tertie forme; it. alii statuti alii supernumerarii, ex quibus qui à principe statuti fiebant semper ultimum locum ejus forme, quam impetraverant, occupabant. (l. 2. C. eod.) Officium horum biennale statuitur (l. 1. C. eod.) adeo, ut hoc finito ad eandem militiam denuò remeandi potestas non detur. Privilegia horum sunt, quòd solius Magistrum officiorum Jurisdictioni sint subiecti, remissionem sportularum satisfactionis, quando in Jus vocantur habeant,

sufficiatque si unum ex conjunctis vel de suo numero present, (l. ult. & l. penult. C. eod.)

14. Decani, seu decuriones cubiculariorum, ex numero ministerianorum fuerunt. *Nam (l. 2. C. de Decan.) dicuntur famulationibus adherentes, & Pancirolium (in Notit. Imperii Oriental. cap. 90.) scribit, decanos sacro cubiculo inservisse, principem induisse, cubacula ac lectos parasse. Fuere autem subiecti primicerio, qui sumebatur ex quatuor Decanis primis in Ordine, morabaturque in officio duobus annis, nec illud de novo petere poterat. [l. 1. C. d. t.] Jurisdictionem vero in eosdem habebat Admagister officiorum (d. l. 2.)*

15. Subjiciuntur in Codice Decanis Mensores. Quinam hi fuerint, non latis constat. Argumento (*l. ult. C. de diversis Offic.*) videtur statui posse, fuisse eos, qui aulicis annonam & equis pabula subministrarunt.

ARTIC. VII.

DE

EQUITIBUS ROMANIS.

1. Equites Romani secundum gradum post clarissimatus dignitatem habere jubentur. Videntur autem equites Romani censu à plebeis fuisse distincti. *Ita enim loquitur Seneca (lib. 2. de benefic.) Senatorum gradum census ascendere facit, census Romanum equitem à plebe discernit.*

ARTIC. VIII.

DE

PERFECTISSIMATUS DIGNITATE.

1. Perfectissimatus dignitatem habebant Rectores provinciarum, quæ modicæ erant. *Hinc perfectissimis annumerabantur Praeses Arabia (l. 4. C. Theod. de pœn.) et primicerius exceptorum (l. 7. C. de palat. sacrar. largit.) & omnes qui nec servilis conditionis existentes, nec fisco aut curiæ obnoxii dignitatem hanc à principe impetraverunt. (l. unic. C. de perfectissimatus dignit.)*

CONCLUSIO

CAPITIS SEPTIMI.

1. Ex traditis hoc Capite addiscimus, in Romano Imperio maxime post Constantini tempora perfectum jus tyrannicum obtinuisse. *Nam omnis dignitas estimata fuit ex ministerio principis. Qui enim cu-*

ram epularum & vestium habuerunt equitibus Romanis prelati sunt. Tri-
anni autem omnes dignitates à ministeriis suis astimare solent.

2. Discimus quoque Constantini M. & ceterorum Imperatorum post eum stratagema, quo usi sunt, dum omnes magistratus, penes quos erat non modo Judiciorum in provinciis, sed & rerum militarium cura, privarunt gubernatione rerum militarium, & peculiare constituerunt duces qui militibus præessent. Nam hoc pacto nullus Judicum provincialium quicquam novi moliri poterat & magistris ducibusque militum adversi non admittebant, ut hi quicquam tentare & moliri auderent. Sed Justinianus nolens amplius contentiones, quæ inter civiles & militares Judices intercedebant tolerare, rursus officia civilia & militaria conjunxit (Nov. 8. 17. 24. & seqq. usque ad 30.)

ARTIC. VIII.

DE

JURISDICTIONE, MERO ITEM ET MIXTO IMPERIO.

1. Cum hætenus de Magistratibus differuerimus, commodum videtur subjicere tractatum de Jurisdictione. Nam Jurisdictio apud Romanos videtur fuisse quædam potestas, quam magistratus quæ tales habuerunt.

2. Videmur autem hanc materiam, quæ Ddribus planè intricata habetur, aded ut de hac ita loquantur, ut nec seipso quandoque intelligant, ita commodè absolvere posse si sumamus quid Jus propriè dictum sit, & ex hac definitione velut principio progrediamur. Nam Jurisdictio à Jure & dicendo sine dubio descendit. Cognitâ autem naturâ Jurisdictionis, non latebunt quæ de mero & mixto Imperio scienda sunt.

ARTIC. I.

DE

JURISDICTIONE IN GENERE.

1. Jurisdictionem definimus potestatem publicè competentem pronuntiandi id, quod licet lex non sit, vim tamen legis habet & eos obligat in quos pronuntiatum est. Nam Jus propriè dictum supra illud esse diximus, quod cum lex non sit, instar tamen legis obligat.

2. Competebat apud Romanos Jurisdictio propriè Magistratibus, quibus commissa erat cura interpretandi leges. Nam magistratus hi erant viva vox legis, & quod obscurum erat in legibus interpretabantur, quod nimis angustum erat extendebant procedendo ad similia, non quæ trans præsentis casus limites abant, quod his decretis supplebant, non amplius

tempori presenti congruens antiquabant. (l. 12. & l. 13. ff. de LL.) Præceteris ergo magistratibus Jurisdictionem Prætor exercuit. *Nam hinc erat commissæ potestas administrandi leges, & exercendi Judicia.*

3. Magistratus Romani in civilibus tantum & non in criminalibus causis habebant Jurisdictionem. *Nam olim in nullum civem Romanum capitale supplicium injussu populi dictare fas erat. Ergo criminales causas sibi populus reservaverat.*

4. Jurisdictioni innexum erat Judices dare qui de singulis causis civilibus cognoscerent. *Nam cum qui judicare jubet magistratum esse oportet, ait Ulpianus (l. 13. pr. ff. de Jdi. & (l. 3. ff. eos.) Jdicio est etiam Judicis dandi licentia. Idem ita consuetudine obtinuit, ut qui leges administraret singulis in causis constitueret Judices, qui de his notionem haberent.*

5. Olim verò magistratus propriè erant & Jurisdictionem exercebant qui in urbe erant: ii verò qui regebant provincias potestates potius quàm magistratus vocabantur. (l. 13. §. 1. ff. de Jdi.) *Nam magistratus Romani in urbe civili præerant imperio, & ita propriè Jus dicebant leges civiles interpretando; imperium autem in provincias magis herile erat, utpote in tributarios & stipendiarios civium Romanorum.*

ARTIC. II.

DE

DIVISIONE JURDICTIONIS IN PROPRIAM ET MANDATAM.

1. Magistratus Romani debitis auspiciis creati dicebantur in liberâ Republ. suam sibi propriam Jurisdictionem habere; isque mos loquendi mansit in statu etiam tyrannico. *Nam in liberâ Republ. neminem magistratus agnoscebat superiorem, sed singuli ratione rerum sibi commissarum sapremam habebant potestatem. Unde & Majestas ipsis tribuitur, & in eos crimen læsæ Majestatis committi dicitur. (l. 1. §. 1. ff. ad L. Jul. Maj.) Quæ causæ etiam fuit, quare ab Imp. pristinus status penitus everti non potuerit, nisi religio omni sublata & novâ introductâ. Ob aspiciendum singulis magistratibus ad minimum in speciem pristina potestas relinquenda fuit. Quâ ratione & contigit, ut, more in liberâ Republ. usitato, magistratus singuli etiam in tyrannico statu suam sibi propriam Jurisdictionem habere dicerentur; licet in rei veritate ministerium Imperatori in Jurisdictione exercendâ præberent.*

2. Qui propriam sibi Jurisdictionem habebant eam aliis mandare poterant. *Nam Julianus ait (l. 5. ff. de Jdi.) More majorum ita comparatum esse, ut is demum Jurisdictionem mandare possit, qui cum suo Jure*

non alieno beneficio habet. Sufficiebat enim ejus, cujus propria esset, auspiciis Jdictionem exerceri. Id quod etiam contingebat, si is idoneam personam eligeret, cui Jdictionem exercendam mandaret. Ceterum quia nonnunquam propriam habentibus Jdictionem à populo quid singulariter committebatur quod auspiciis ejus gerendum erat; hinc fiebat, ut non omnia magistratus mandare possent quae facere ipsi & administrare poterant. Hinc traditur (l. 1. pr. ff. de Offic. ei. cui mand.) ea, quae specialiter lege vel SCto vel Constitutione principum tribuuntur, mandatâ Jdictione non transferri; quae vero Jure magistratus competunt mandari posse: errare proinde magistratus, qui cum publici Judicii habeant exercitationem (Hec enim in liberâ Republ. solius populi propria erat & ab hoc questoribus postea etiam praetoribus mandabatur) lege vel SCto delegatam Jdictionem suam mandant.

3. Inde ergo nata est distinctio inter propriam & mandatam Jdictionem: quamvis hæc species non planè univocæ sint. Nam habentes mandatam Jdictionem nec principaliter datam habent nec à lege, sed eorum Jdictio ab alio delata à lege tantum confirmatur. (l. 6. ff. de Jdict.) & ita nihil proprium habent, sed eorum, qui mandarunt Jdictione utuntur. (l. 1. §. 1. de Offic. ejus cui.) & vice ejus qui mandavit funguntur, etiamsi ipsi praetores sint & alias suam etiam Jdictionem habeant. (l. 3. ff. eod. l. 16. ff. de Jdict.) Inde etiam fit, quod si mandans decesserit, antequam mandatarius gerere cœperit, hic mandatam Jdictionem amittat. (d. l. 6. de Jdict.) Nam nec auspiciis alicujus mortui negotium administrandum suscipi potest, & alias mandatum morte mandantis finitur.

4. Is autem cui mandatur Jdictio vel omnis mandatur vel species una. (l. 16. ff. de Jdict.) Nam praetor sicut universam Jdictionem alteri mandare potest, ita & in personas certas vel de unâ specie potest. (l. 17. ff. eod.) Ceterum is cui omnis Jdictio mandata est ea omnia facere potest quæ ipse mandans, vi suæ Jdictionis potest. Nam in precedentibus dictum, cum quæ Jdictionem habet mandare posse quod proprium sibi habet. Quin nonnunquam utilitati gratiâ receptum est, ut mandatarius consequatur quod Jm dicentibus singulariter indultum est; cognitio enim de suspectis tutoribus mandari potest, immo etiam ex mandatâ generali Jdictione competis propter utilitatē pupillorum. (l. 4. pr. ff. de Offic. ejus cui) Consilium tamen exercere mandatam Jdictionem habenti prohibitum; (l. 2. pr. ff. eod.) item alteri Jdictionem mandare (l. 5. pr. ff. eod.)

ARTIC. III.

D_BDIVISIONE JDICTIONIS IN VOLUNTARIAM
ET CONTENTIOSAM.

1. Jdicio vel voluntaria est vel contentiosa. *Nam qui sui pronunciat vel id facit inter dissentientes & contendentes, vel inter eos, qui eisdem voluntatis sunt; velut quando alter adoptat alter se adoptari patitur aut filium suum, aut quando alter manumittit alter manumittitur: inter hos enim nulla dissensio nulla contentio est; sed utriusque consentaneum in id quod magistratus velut sui introducit v.g. ut alter pro patre, alter pro filio habeatur.*

2. Jdicio contentiosa apud Romanos certis diebus certoque loco exercebatur. *Nam dies alii erant fasti alii nefasti; fasti erant, quibus pratori concessum erat dari haec verba: DO, DICO, ADDICO, i.e. exercere Jdicia. His etenim verbis solebat sua Jdicia inchoare. Nos, etiam ubi vis locorum; sed tribunali sedens ad contentiosam Jdicionem pertinentia persciebat.*

3. Pertinentia verò ad voluntariam Jdicionem quovis loco & tempore tractare magistratus poterat. *Hinc servi à dominis semper i.e. diebus tam fastis quam nefastis manumitti poterant, adeo, ut vel in transitu manumitterentur, veluti cum prator, praeses vel praefectus in balneum iret vel in theatrum, (S. serv. 2. Inst. de Libertin.)*

ARTIC. IV.

D_BDETERMINATIONE ET PROROGATIONE
JURISDICTIONIS.

1. Terminatur omnis Jdicio vel loco vel tempore vel re vel personis. *Nam 1. debet certo territorio includi: neque enim in infinitum extendi potest, sed habent singuli magistratus suas regiones, in quibus sui dicuntur. Hinc nata regula: extra territorium sui dicenti imponere non pareri. (L. ult. ff. de Jdici.)* 2. Magistratus vel temporales vel perpetui sunt; & qui temporales existunt, quales erant, praetura, consulatus &c. apud Romanos, habent quoque Jdicionem tempore determinatam. *Hinc magistratus non poterant jubere judicare eo die, quo privati futuri sunt. [l. 13. §. 1. ff. eod.]* 3. Solet etiam quantitate determinari id de quo sui dicere magistratibus concessum est i.e. quantum coram quovis Jdico postulari possit [l. 19. §. 1. ff. eod.] seu quantum in singulis actiones coram quovis Jdico deduci possit. *Quà de re alibi latius ex (l. 11. ff. eod.) dicturi sumus.* 4. Quin & personis Jdiciones terminari possunt. *Ita namque Jdices civiles à militaris differunt, quod illi paganis, hi militibus sui dicant.*

2. Prorogatio Iudiciorum est illius ultra terminos certa extensio: & tot generum, quot termini Iudiciorum. *Nam quàm varii sunt termini, toties etiam contingit extensionem ultra eosdem fieri. Hinc prorogatur Iudicium vel extra territorium vel ultra tempus vel ultra quantitatem vel ultra personas.*

3. Prorogatio apud Romanos facile procedebat, si scilicet litigantes scientes & prudentes sine errore (l. 15. ff. de Iudic.) consentirent in eum, qui Iudicium cuidam præerat, ut Iudicium exerceret in iis ad quæ Iudicium ipsius regulariter non spectabat. *Ita equalis vel major Iudiciorum equalis vel inferioris se subicere poterat. (l. 14. ff. de Iudic.) Nam in liberâ Republicâ id facile procedebat ob statum democraticum & auctoritatem populi; in monarchico verò ob hoc, quod omnes Iudices ministri essent Imperatoris in Iudiciorum exercendâ, & ita parum interesset, quis hæc vel illa negotia Iudicialia expediret, in quibus interesse tantum privatorum versabatur.*

ARTIC. V.

DE

MERO ET MIXTO IMPERIO.

1. Iudicium nulla esse potest, nisi qui præest aliquâ vi polleat. *Nam Ius dicere est aliquid pronunciare quod vim obligandi habet & instar legis ad observantiam adstringit: id quod sine vi aliquâ adhibita obtineri nequit.*

2. Vis, quam Ius dicens habet, vocatur mixtum Imperium. *Nam in præced. diximus Iudiciorum apud Romanos in causis civilibus tantum seu pecuniariis versatam esse: quæ causa fuit, quare Ius dicentes non simplici illâ & absolutâ vi, quâ instructus esse debet qui omnem improbitatem & malitiam in Republicâ coercet, indigent; sed eâ tantum quâ opus est pro expediendâ Iudiciorum i. e. ne inane sit quod pronunciarunt. Hinc definitur mixtum imperium (l. 3. ff. de Iudic.) cui etiam Iudicium inest, i. e. quod non est merum & absolutum, sed restrictum ratione Iudiciorum. Ex quibus patet, omnia ad executionem spectantia mixto Imperio annumeranda esse ut quando Ius dicens in possessionem bonorum mittit (d. l. 3.) aut jubet prætoriâ stipulatione cavere (l. 4. ff. eod.)*

3. Facile ergo est mixtum Imperium à mero secernere. *Nam Imperium merum absoluta quedam vis est & ad omnia flagitia & facinorosa coercenda se extendit: unde & (d. l. 3.) definitur gladii potestas ad advertendum in facinorosos, & absolute potestas vocatur: at mixtum imperium consistit in vi, qualis necessaria est pro explicandâ & expediendâ Iudiciorum.*

4. Mixtum Imperium in liberâ Republicâ soli habebat magistratus

tus majores. (l. 26. pr. ff. ad municip.) *Nam vis illa qua legibus & juribus, quo servantur & robur habeant, accedere debet partim in auctoritate quādam partim in manu militari consistit. Quod enim auctoritate obtineri potest non indiget manu militari. Qua propter dabatur splendoris ergo Prætori tribunal & sella curulis: hisce enim auctoritas ipsius significabatur. Nulli ergo nisi magistratui alicui majori imperium mixtum in liberâ Republ. competere poterat: quia magistratus majores singuli particulam regie potestatis habebant & ratione sue Jisdictionis & administrationis Majestatem. Hinc magistratus minores sine Imperio aut potestate esse dicebantur. (l. 32. ff. de Injur.)*

5. Ex his quæ ad mixtum Imperium in liberâ Republ. pertinuerint non difficile est cognoscere; nim. Restitutio in integrum, missio in possessionem bonorum. (l. ea quæ. 26. ff. ad municipal.) *Nam hæc partim auctoritatem quādam partim vim aliquam desiderant. it. Mœdica aliqua coërcitio in contumaces (l. ult. ff. de offic. ejus cui.) & quod possint suam Jisdictionē penati Iudicio defendere (t. t. si quis Jus dic.)*

6. Hoc mixtum Imperium habent & ii quibus mandata est Jdictio, magis tamen ratione coërcitionis, quàm absolutæ auctoritatis. *Nam auctoritate magis mandantia quàm propria utuntur, coërcitionem autem eos habere necesse est; quia Jdictio sine modicâ coërcitione plane inutilis est. (d. l. ult. de Offic. ei.) Et omni, cui Jdictio data est, ea quoque concessa esse videntur, sine quibus Jdictio explicari nequit. (l. 2. ff. de Jdict.)*

7. Verùm hæc ita se habuerunt in liberâ Republ. & initio status monarchici, ubi imago liberæ Reip. supererat: postquam verò omnino imperium ad imperatores delatum est, qui olim suam propriam habuerant Jditionem & regiâ quādam auctoritate utebantur ministerium in Judicando præbuerunt, ex legibus ab Imperatoribus præscriptis restituentes in integrum & mittentes in possessionem, instar magistratuum municipalium. (l. ult. C. ubi & apud quem cognitio in integr. restit. l. 29. §. 7. ff. ad L. Aquil.) *Quapropter & Constantinus omnes formulas, quibus quæ prætoriâ auctoritate dabantur peti solebant, abrogavit. (t. t. C. de formul. & impetrat. act. sublat.) ut adeo potestas coërcendi, quæ postea nisi sunt Iudices equivoce Imperium mixtum dictum fuerit; quia auctoritas erat penes leges & Imperatorem, penes Iudices ministerium. Quæ non observantes Dæres in inextricabiles labyrinthos inciderunt.*

CONCLUSIO EORUM QUÆ HOC CAPITE DICTA SUNT.

1. *Omne Jus publicum in Justitiâ distributivâ fundatum esse debere, hæc*

*hanc autem consistere in proportione rerum & personarum, ut quò quis plus confert ad finem Civitatis eo plus honorum & reliquorum bonorum exter-
norum consequatur; nihilque Justitiæ reperiri in formis vitiosis superius
(Lib. I. huj. part.), declaratum est. Quæ ibi dicta quando hic repetuntur
facile de Jure, quod in distribuendis dignitatibus observatum ab Imperatori-
bus fuit, Judicium suggerere possunt.*

2. In distributione honorum jus quoddam tyrannicum observa-
tum esse ab Imperatoribus satis constat. *Nam quò quis servitio pro-
pior Imperatori fuit, & vestimenta epulasve præ ceteris adornare poterat,
aut quo fidelior in corpore ejus custodiendo, eo majori in dignitate habitus
est. Ut adeò omnia collimaverint ad solius Imperatoris jucundam & sua-
vem vitam. Quæ forma an decuerit Christianos nolumus judicare, sed
Lectori examen & judicium ex scripturâ sacrâ faciendum committere. Scilicet
finis Reipubl. debebat esse vera cum Deo & proximo amicitia: sed contrà o-
mnia directâ fuere ad immensam Imperatorum & pompam & luxuriam.*

3. *Ceterum cum hætenus de distributione honorum dictum fuerit,
consequens est, ut dicamus de Jure, quod in distribuendis rebus i. e. bonis mo-
bilibus & immobilibus observatum fuit. Et quia supra (lib. I. cap. 3. huj.
part.) demonstravimus alia bona debere esse publica alia privatorum: di-
cemus prius de bonis publicis deinde de privatis, qualisque in his fuerit ob-
servata distribuendi ratio.*

CAP. IX.

DE

FISCO.

1. In liberâ Reipubl. bona dicebantur publica quæ populi Ro-
mani erant. (l. bona 15, ff. de Verb. signif.) *A populo namque & no-
men habuisse videntur; quia publicum videtur idem esse quod populi-
cum.*

2. In statu monarchici autem initio partem publicorum bo-
norum Imperator partem Senatus habebat. *Nam Augustus etiam
provincias dividerat in Senatorias & Imperatorias. Hinc nata est distin-
ctio inter ararium & fiscum; ararium Senatus, fiscus principis erat. Dis-
tinctionem hanc tempore Tiberii jam obtinuisse ex Tacito (6. ann. 2.) addi-
scere possumus: quando ait: & bona Sejani ablata arario, (in quo Sena-
tus & populi pecunia erat) ut in fiscum (in quo Cesaris pecunia erat) co-
gerentur, tum retulere Scipiones. i. e. Scipiones adulandi causâ ad Sen-
atum retulere, ut bona damnati Sejani in ararium redacta ad fiscum per-
tinerent, & ita Jus ararii ipsum, ararium minuerunt, ut fiscum augetur.*

Tractantque ararium prætores, quorum fit mentio à Tacito (1. ann. 75.) et quæstores. Hæc Tacitus (13. ann., 28. & 29.) Eò Helvidius Priscus tribunus plebis adversus Obultronium Sabinum ærarii quæstorem (specie publici commodi) contentiones proprias exercuit, tanquam Jus hæc adversus inopes inclementer augetet. Dein princeps curam tabularum publicarum à quæstoribus ad præfectos transtulit. Variè habita ac sæpè immutata ejusrei forma. Nam Augustus permisit Senatui deligere præfectos, dein ambitu suffragiorum suspecto forte ducebantur ex numero prætorum qui præessent &c. Mansisse & temporibus Trajani hanc distinctionem discimus ex Plinio (paneyr. ad Trajan.) quando inquit: At fortasse non eadem severitate fiscum, quam ærarium cohibes, imò tanto majore, quanto tibi plus licere de tuo quam de publico credis. Quapropter & Ulpianus (l. 2. §. 4. ff. nē quid in loc. publ.) dicit: res fiscales quasi proprias & privatas principis esse.

3. Successu temporis autem, cessante hac divisione pecuniæ publicæ, & penes solum Imperatorem potestate administrandi eam residentē, ipse princeps habuit duplex ærarium: (l. un. C. de Quæstor. lib. XII.) quorum alterum usibus publicis inserviit alterum privatis. Id enim innuere videtur Leo (l. 15. C. de Re milit.) per divinas possessiones intelligens ea bona, quæ usibus publicis; per regias ea, quæ privatis & domesticis Imperatoris usibus erant destinata.

4. Videmur autem commode quæ de fisco dicenda veniunt absolvere posse, si distinctis membris tractemus. 1. de modis acquirendi, quibus utebatur fiscus. 2. De delatoribus, qui inserviebant augendis bonis fiscalibus. 3. De privilegiis fisci.

M E M B R A. I.

DE

MODIS ACQUIRENDI BONA FISCALIA.

1. *Acquirebatur fisco ex Vectigalibus, Tributis, confiscatione, Vacantibus & Caducis.*

ARTIC. I.

DE

VECTIGALIBUS.

1. Vectigalia suere reditus incerti ex portibus rebusque venalibus, pascuis, agrisque quibus Respublica sustinebatur, & plerumque locari solita privatis, qui propterea publicani vocabantur, quam plurimis injuriam facientes in his exigendis. Nam publicani dicti quasi publico fruentes, sive fisco vectigal pendunt sive tributum consequantur. &

omnes eos, qui quid à fisco conducunt rectè appellari publicanos, docet Ulpianus (l. 1. §. 1. & l. 12. §. 3. de publican. & vectigal.) Et quia in omnibus vectigalibus sæpe consuetudo spectari solebat, (l. 4. §. ult. eod.) sæpe publicani illicitè exigebant ad consuetudinem provocantes. Cumq; magne audaciæ & temeritatis essent publicanorum factiones; prætores Ediliis horum malitia obviam ire annexi sunt. (t. t. ff. de publ. & vect. & l. 12. pr. eod.) Refert etiam Tacitus (lib. 13. annal. cap. 50.) Neronem crebris populi flagitationibus acerbiter publicanorum in exigendis vectigalibus arguentis, indutum fuisse, ut consultaret, an omnes locationes vectigalium abrogaret; idq; pulcherrimum donum generi mortalium daret; sed impetum ejus, multum princlaudat à magnitudine animi repressisse Senatores, docendo, enervatum iri Imperium, si reditus, unde publici sumptus fierent, deminuerentur; si animi concedatur plebi, ut libera sit à portoriis, progressuram esse ulterius & petituram quoque, ut à censibus & tributis liberetur. Plerasque vectigalium societates à C. S. S. & Tribunis pl. constitutas esse, tunc, cum libertissimè esset Populus Romanus; reliqua mox ita provisã, ne plus exigeretur, quàm necessarium esset Respublice. Temperandas itaque esse publicanorum cupidines, ne per eos annos sine querelâ tolerata populo inuisa & exosa redderentur. Hisce morum Neronem edixisse, ut pacta, quibus quodque vectigal conductum esset, hætenus in secreto habita in publico proponerentur: & quæ publicani intra annum non exegissent, postea non possent resumere. Constitutos etiam Romæ prætores per provincias, qui pro prætore aut Consule essent, & jura adversus publicanos extra ordinem redderent; servatam, etiam militibus immunitatem à portoriis, nisi si & ipsi negotiarentur.

2. Vectigal triplex fuit: Portorium, Scriptura & Decuma. Portorium fuit vectigal quod ex importatione & exportatione rerum venalium; Scriptura, quod ex pascione seu usu pascuorum publicorum; Decuma, quod ex agris dabatur: solebat enim decuma pars fructuum dari.

ARTIC. II.

DE TRIBUTIS ET ANNONIS.

1. Tributum seu stipendium in quâdam certâ seu definitâ pecuniâ constitit; quo ipso fuit vectigalibus contradistinctum. Et hæc diversa fuisse indicat Tacitus (de Morib. German. cap. 27.) quando ait: Omnium harum gentium virtute præcipui Batavi &c. Manet honos, & antiquæ societatis insigne, nam nec tributis contemnantur, nec publicanus atterit, exempti oneribus & collationibus; & tantum in usum præliorum sepositi, velut tela atque arma bellis reservantur. Nam

non omnes regiones & civitates similiter à Romanis tractatae sunt: sed alia fuere vectigales, alia immunes; alia libera alia in servitute. Stipendiorum nomen accepere tributa; quia ex his solebant alii exercitus, & militibus stipendia praebere. Hinc Justinianus (Nov. 149. cap. 2.) ait: Impossibile esse, ut sacris tributis non illatis alioqui Respublica conservetur; propterea, quòd militares copia, quarum tutelâ securi homines sunt, inde alantur. Et Ulpianus (l. 1. §. 10. ff. de quaestionib.) in tributis esse Respublica nervos dicit. & Cerialis apud Tacitum (4. Hist. 74.) Neque quies gentium sine armis; neque arma sine stipendiis; neque stipendia sine tributis haberi queunt.

2. Tributa alia sunt ordinaria, alia extraordinaria; Ordinaria tributa vel Census vel Capitationes. Census sunt tributa, quae imponuntur fundis, ratione fructuum, quos communiter ferre possunt. Nam Iustitia distributiva eatenus attribuit onera, quatenus & quousque sese extendunt commoda. Hinc in forma censuali observabatur nomen fundi, arvisque intra decem annos sati, in qua civitate, in quo pago, quos duos proximos haberet; vinea quot vites haberet, olivetum quot arbores &c. [l. 4. pr. ff. de Censibus] Vites quoque & arbores mortuae censui non inserebantur, nisi ab ipsis possessoribus excise, nullam valentibus excisionis causam dicere (l. 4. §. 1. eod.) & (l. 4. C. de censib.) iubentur sterilia atque erema his, quae culta vel opima sunt, compensari.

3. Tributis, quae solvebantur à praediorum possessoribus, similes erant annonae. Nam nullâ ratione annonae differrebant à tributis, nisi quòd annonae consistere in speciebus, veluti frumento, oleo, vino, hordeo, larido, quae pendebantur pro alendis militibus. Frumenti quinquagesima, hordei quadragesima, vini & carpis suille decima quinta. (l. 9. C. de susceptor.) Tenebantur & provinciales has annonas transvehere ad exercitum, praesertim qui viciniores erant limitibus (l. pro locis 6. C. de annon. & tribut.) Nam nullus possessorum longius mittebatur, quam par erat; sed habebatur itineris & habitationis ratio & expensarum in itinere necessariorum. (l. Nemo. 8. C. eod.)

4. Annonae & tributa Indictiones uno nomine vocantur. Omnia enim quae rebus indicuntur praestanda, qualia sunt tributa & annonae indictiones sunt. (l. Indictiones 3. C. eod.) Quapropter quae de Indictionibus traduntur tributis & annonis competunt. Ratio denominationis est; quòd singulis annis tributa & annonae indicerentur & quidem ante tempus solutionis, quo sese preparare possent. (l. 2. C. de Indict.) Hinc cyclus ille, qui vocatur Indictio, incipiens sub Constantino Anno post Chr. natum 312. continens quindecim annos seu tria lustra. Olim namque à provincialibus in signum dominationis primo lustro solvebatur certa auri quantitas, quae

in arario Reipubl. reponeretur; secundo argentum ad stipendia militibus solvenda; tertio es & ferrum ad armorum reparationem. Hinc cum singulis quindecim annis novus census describeretur, mansit cyclos quindecim annorum pro numerandis indictionibus. Incipiunt autem indictiones à mense Septembri. Id quod ex Chronologis disci potest. Omnes porro Indictiones erant reales. Nam (l. 2. C. de Immunit. nem. conced.) quis libet jubetur prestare ordinariam indictionem, quæ rebus indicitur secundum honorum quantitatem. Hinc Diocletianus (l. 2. C. de annon.) præcipit servare moderationem, ne provinciales ultra modum possessionum onerentur: ut ita ipsa prædia potius quam possessores obligari videantur ad præstationem tributi. Quam ob causam Papinianus [l. 42. ff. de pact.] pactum inter creditorem & debitorem, ne creditor onus tributi prædii oppignorati agnoscat, quantum ad fisci rationem non esse servandum pronuntiavit. Ita annona solvi jubentur ab iis qui possessiones tenent & fructus percipiunt. (l. 2. C. de annon.) Hinc nulla immunitas adversus ordinarias Indictiones allegari potest; (l. 1. C. de Indict.) nec rescriptum principis (l. in fraudem. 7. C. de ann.) nec privilegium dignitatis (l. obistere. 10. C. eod.)

5. Capitationes fiebant olim per singulos viros & binas mulieres; postea verò binis ac ternis viris, mulieribus autem quaternis unus pendendi capitis attributum est. (l. 10. C. de agricol. & censit.) Habita est etiam ratio ætatis. Hinc ætatem in censendo significare necesse erat; quia quibusdam ætas tribuebat, ne tributo onerarentur. veluti in Syriis à quatuordecim annis masculi, à duodecim femine usque ad sexagesimum quintum annum tributo capitis obligabantur. (l. 3. pr. ff. de Censib.)

6. Extraordinaria tributa sunt, quæ urgente necessitate publicâ, cum ordinaria tributa non sufficiebant, imponebantur, à quibus tamen Imperatores quantum fieri poterat, abstinabant. Nam plerumque pariebant seditiones & motus, si sine causâ imponerentur. Hinc legimus Nervam, Tacitum, Antoninum philosophum, Constantinum maluisse propriis facultates impendere & ornamenta Imperatoria distrabere, quam ad ejusmodi extraordinaria tributa proflire. Vocata fuerunt superindicta. Nam superindictum indictionis augmentum est, impositum, si indictio seu ordinarium tributum non sufficiat. Nulli autem magistratum concessum fuit superindicare; nec ullus provincialium obligatus fuit interdictioni nomine ad solas præfecti literas quicquam solvere. (l. un. C. de superindicto) Nam cum periculosum sit, ipsis Imperatoribus jubentibus extraordinaria tributa imponi; multo minus admittendum, ut injussu Imperatorum, magistratus id audeant facere.

ARTIC. III.

DE

CONFISCATIONE.

1. Confiscatio est bonorum alicujus damnati fisco addictio. Estque duplex, alia fit per legem alia liberâ voluntate merum imperium habentium. Quæ per legem fit vel principaliter irrogatur tanquam pœna quædam, vel accessoriè, quando scilicet pœna irrogatur libertatem, civitatem aut vitam adimens. *Nam his pœnis irrogatis Jure Romano unâ bona publicabantur* (l. i. ff. de bon. damnat.) *servatâ tamen liberis portione legitimâ* (l. 7. pr. ff. eod.)

2. Confiscatio, quæ legibus non est introducta, nulli magistrarum competit, nisi specialiter sit à principe concessa. [l. un. C. Ne sine injussu princip. cert. Judic. lic. confisc.]

3. *Quod verò confiscationem bonorum accèdere voluerint Romani pœnis aliis, causa hæc fuit; ut quos vite & existimationis periculum in officio continere non poterat, amissionis bonorum metum deterreret. Homines quoque magis abstinere à vitiosis actionibus, quando norunt se suosque liberos in egestate visituros ob delicta. Hinc Tryphoninus (l. 31. pr. fin. ff. Depositi.) ait: male meritis publicè, ut exemplo aliis ad deterrenda maleficia sit, etiam egestate laborare debet.*

4. Cæterum non damnatorum tantum, sed & eorum qui conscientiam delati admisique criminis metuque futuræ sententiæ manus sibi intulerant bona fisco vendicabantur, (l. i. C. de bon. eor. qui mort. sibi consciv.) *Vitiosum enim hominem arguit, si quis nec tadio vite nec impatientiâ doloris sibi mortem consciscit, qui enim sibi non pepercit multo minus aliis parcat.* (l. 3. §. 6. ff. eod.)

5. Confiscatio tanquam pœna principalis & non accessoria irrogatur variis ex causis. *Nam si quis taciturnum fideicommissum fecerit, quo qui hereditatem de Jure capere non potest eam accipiat, ejus bona confiscantur* (l. 40. pr. l. 48. pr. l. 43. ff. de Jure fisci) *Item quando heredi ut indigno hereditas auferretur* (t. t. ff. de Scto Silan. l. 46. pr. ff. de Jur. fisci.)

ARTIC. IV.

DE

VACANTIBUS ET CADUCIS BONIS.

1. Vacantia bona dicuntur, quæ nullum dominum assertoremque habent. *Veluti si quis intestatus & sine legitimo herede decesserit.* [l. i. & l. 4. C. de bon. vacant.] *pertinentque ad fiscum ex L. Juliâ.* (l. Quidam. 96. §. 1. de Legat. 1.) *& prohibentur civitates jus vindicandum eorundem quàm ex permisso sibi arrogare.* (d. l. i. C. de bon. vac.)

2. Vacantibus similia reputantur bona obsidum & captivorum. (l. 13. ff. de Jur. fisco) nisi accepto usu togæ Romanæ, ut cives Romani, semper egerint (l. 3. ff. eod.) ut prædia eorum, qui jussu principis in aliam civitatem translati sunt, nec ab eis antequam demigrarent distracta sunt. (l. 4. C. de Jur. fisco.)

3. Vacantibus Jure Romano non videntur annumerari pro derelicto habita. Nam hac cedunt cuius occupanti (t. t. ff. pro derelicto) nec bona per tempestatem in mari amissa. (Auth. Navigia C. de furt.) Nam qui levande navis gratiâ res aliquas projiciunt, non hanc mentem habent, ut eas pro derelicto habeant. quippe si invenerint eas ablaturos: & si suspicati fuerint, in quem locum ejecta sint, requisituros: ut perinde sit, ac si quis onere pressus in viam rem abjecerit, mox cum aliis reversurus, ut eam auferret. (l. 8. ff. ad L. Rhod.) ut adeo, cum res hæc suam assertorem habeant fisco appropriari nequeant.

4. In incorporatione, quando vacantia bona fisco incorporantur certe solennitates adhibentur. Nam (l. 3. C. de bon. vacant.) jubent Imp. ut, si quando aut alicujus publicatione aut ratione juris fisco quid adjiciendum est, ritè atque solennitè per comitem rerum privatarum, deinde per rationales in singulis quibuscunque provinciis commorantes incorporatione impleatur, & bona delata probè in libris annotentur; assignanturque prædis tituli & signa principis. In quibus autem provinciis non exant rationales, jubentur palatini officiales seu executores Comitum jurjurando obstricti mitti, horumque instantiâ rector provincie presente fisci patrono diligenter inquirere cujus vacans cadensque fuerit patrimonium, quantumque vel quale videatur, propotico publicè programmate, quo vocentur omnes qui velint & possint contradicere incorporationi (l. ult. C. cod.)

5. Porro quando fiscus hereditatem vacantem occupat non ut heres id facit, quamvis creditoribus hereditariis satisfaciat. Nam vacantia bona tanquam communia totius populi reddita nulli alii quam vario assignari possunt. Hinc (d. l. ult.) vacantia jussu Imperatoris nomine erarii occupari dicuntur. Sed quia nihil bonorum cujusquam esse intelligi potest, nisi quod erii aliens superest: [l. 11. ff. de Jur. fisco.] hinc fiscus creditoribus hereditatis vacantis satisfacit, pro mensurâ tamen & æstimatione bonorum. Non tamen obstat fiscum heredem esse posse, si defunctus testamento eum heredem scripserit.

6. Cæterum ad occupanda bona vacantia, & ut vindicet eadem fiscus quadriennium habet sibi præscriptum. Nam ita Divus Pius Cælio Amarantho rescripsit: vacantium bonorum nunciationem quadriennio fieri: idque tempus ex die, quo certum esse cæpit, neque heredem neque

bonorum possessorem exstare, computari oportere. (l. 1. §. 2. ff. de Jur. fisc. l. 10. ff. de divers. & tempor. præscr.)

7. Tractaturi de bonis vacantibus annectere merito possumus materiam de thesauris. *Nam thesaurus est in certo aliquo loco abscondita, quæ ob vestitatem domino & assertore destituitur. (l. 31. §. 1. ff. de acquir. rer. dom.) Aut ergo thesaurus rebus pro derelicto habitis aut bonis vacantibus annumerandus venit: non potest dici res pro derelicto habitis; quia qui abscondidit habuit animum non abjiciendi, sed sibi suisque successoribus servandi: sed si dominus natus fuisset & res cognita ubinam esset sita, dominium ad heredes transisset. Cum ergo bonis vacantibus magis quam pro derelicto habitis thesaurus annumerari queat, ad fiscum magis quam inventorem pertinere videtur: sed imperatores inventori potius maluerunt assignare. (l. 31. §. 1. ff. de acquir. rer. dom. §. thesauros. J. de Rer. divis.) Nam licet olim inventos thesauros sibi fiscus vendicaret, nec quis inquirere posset nisi inquirendi facultatem impetrasset: Imp. tamen Leo & Zeno (l. unic. C. de thesaur.) thesaurum tanquam donum Dei & beneficium fortune ei, qui hanc in propria loco invenit, voluerunt relinquere: modo in inquisitione magice artes non adhibita sint. Tunc autem dimidia pars fisco cedit, quando in publico loco inventio contigit; quemadmodum & dimidia debetur domino loci, si in alieno loco forte fortunâ inventus thesaurus fuerit. (l. 4. §. pen. ff. de Jur. fisc.) Quamvis rursus Justinianus (d. §. thesauros.) tamen adjudicet inventori thesaurum in loco publico repertum.*

MEMBR. II.

DE

DELATORIBUS.

1. Delatores erant, qui rem ad fiscum pertinentem causamque accepto præmio nunciabant. *v. g. qui crimina publica, bona caduca &c: deferabant, Nam deferentes seipsos in his quorum ipsi capaces non erant partem dimidiam consequentur (l. 13. pr. §. 1. & seqq. ff. de Jur. fisc.) heredes autem à quibus incapaci tacite fideicommissum relictum est post additionem penitentia ducti sese deferentes tertiam partem habere videntur (l. un. C. de his qui se deterunt.) Alias delatores communiter præmii loco quartam partem delatorum accipiebant, ob quod etiam quadruplatores sunt appellati. (Tacit. 4. ann. 20.) Hos autem maxime exosos cunctis omnibus modis foverunt Imp. Sic (inquit Tacitus 4. ann. 30.) delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam satis coercitum per præmia (à Tiberio) eliciebantur. Scilicet, his uterentur ad innocentes deferendos, quò præstantissimos quosque à medio tollere & bona*

bona eorundem fisco addicere possent. Quo ipso intus absumebatur Respublica. Hinc idem Tacitus (2. ann. 27.) inquit: sub Tiberio primum reperta esse que per tot annos excedere Rempubl. Nam spe premiorum primores Senatus sub Tiberio infimas etiam delationes exercuerunt (vilissimos quandoque homines detulerunt, quo crudeli Imperatori adularentur. Et qui aliter fieri possunt, cum præter pecuniam etiam magistratus premium opere sua consequerentur. (4. ann. 68. & 16. ann. 33. &c.) Quamvis verò nonnunquam a bonis principibus ejusmodi homines, qui ob confictum aliquod crimen proborum hominum vitam & bona in discrimen adducebant, plane tollerentur, mox tamen à nonnullis iterum admissi coercitâ tantum nimia horum licentiâ: putabant enim hos velut custodes legum (4. ann. 30.) plane submoderi non posse: quem sicunctis exosissent, (1. 4. C. de delator.) Definivimus autem delatores qui accepto premio deserunt rem ad fiscum pertinentem. Nam procurator fisci, qui contendit fisci pecuniam, quam alius tenet, ad sui temporis administrationem pertinere, delator non est. (1. 38. §. 1. ff. de Jure fisci.) quemadmodum nec is, qui ex necessitate vel officio à Judice imposito defert. (1. 2. C. de delator.) it. nec qui conventus se rem fisci possidere, non se, sed alium ejus rei possessorem monstraverit. (1. 3. C. eod.) neque enim id premis sed sui defendendi gratiâ facit. it. nec qui patria causam agit. [1. 4. C. eod. add. 1. 2. pr. ff. de Jur. fisci.] Is ergo propriè delator est qui causam fisci agit & nunciat premii consequendi gratiâ.

2. Ne autem delatores spe præmiorum adducti injustè deserant, probare tenentur quæ intendunt. (1. 25. ff. de Jure fisci.) & nisi probaverint puniuntur, (1. 24. ff. eod.) Nam sicut renunciare causam nemo cogitur: ita liberum arbitrium desistendi ei non datur, qui detulit. (1. 22. §. ult. ff. eod.) Hinc eandem pœnam ferunt qui citati ad edictum non respondent, quâ tenerentur, si causam non probassent. (1. 15. §. 2. ff. eod.) Pœnâ autem horum est, ut qui sese detulerunt citati venire nolentes solvant fisco quantum haberat fiscus, si comparuissent & probassent (1. 15. §. 4. l. 42. §. 1. ff. eod.) Qui falsas rationes detulerunt, quantum fraudem deprehendantur fuisse, tantam pecuniam tenentur in erarium inferre. (1. 15. §. ult. ff. eod.) Ferox etiam severitur in eos, qui delationis studium tanquam artem exercentes sine advocato fisci deserunt. (1. 5. C. de delat.) Qui autem mandato aliorum detulerunt tenentur & mandatores edere, quo puniri queant. (1. 2. §. 5. ff. de Jur. fisci.) Regulariter autem delatores, qui non probaverunt, inter infames & improbos numerantur.

3. Non verò omnes admittuntur ad delationes faciendas. Nam cum exosi & execrabiles sint nunciatores; clarissimos dedecet harum manus suscipere. (1. 18. §. 1. ff. eod.) it. veteranos propter honorem & merita militiâ (d. l. 18. §. 5.) it. milites propter honorem stipendiorum que me-

rent. (d.l. 18. §. 6.) *Et quia periculosum quoque est delationes suscipere, arcentur famina, nisi seipias deferant.* (l. 16. ff. eod.) *ne etiam ex desperatione suscipiatar adversus innocentes, repelluntur damnati.* (l. 18. §. 2. & 3. ff. eod.) *ne etiam servi admittuntur in deferendis dominis praterquam in crimine laesa Majestatis.* (l. 6. C. de delator.)

MEMBR. III.

DE
PRIVILEGIIS FISCI.

1. Fisco merito dantur privilegia. *Nam interest Reipubl. bona fiscalia esse salva; utpote sine quibus subsistere nequit.*

2. Succurritur autem fisco partim in contractibus & iis quæ ex his debentur; partim in Judiciis & actionibus quæ super debitis emergunt. In contractibus, velut emptione-venditione, vel ut sint cum quibus contrahat, vel ut securus sit de debitis consequendis. *Nam in his duobus consistit augmentum rerum familiarium. Hinc fit, quod fiscus vendens dominium statim transferat ad emptorem eumque securum de dominio reddat, postquam hic precium solvit; quod communiter venditores privati facere nequeunt* (l. 5. §. 1. ff. de Jur. fisc. l. 4. C. de divers. præd. urb. & rustic. &c. lib. XI.) *Nam hoc modo alliciuntur homines bona fiscalia emere. Pro securitate autem consequendi debita ex contractibus facit, quod fiscus semper ex suo contractu habeat Jus pignoris* (l. 46. §. 3. ff. de Jur. fisc.) *& quidem in omnibus bonis debitoris, exceptis iis, que ante contractum aliis donata probari possunt.* (l. 1. C. eod.) *it. quod fiscus cateris creditoribus anteriorem hypothecam generalem habentibus præferatur in bonis postea acquisitis* (l. 28. ff. eod.) *it. quod debitum debitorum convenire possit.* 1. *Si principales debitorum defecerint.* 2. *Si ex ratione fisci nomina facta liquido probentur.* 3. *Si ex contractu fiscali debitorum conveniantur.* (l. 3. §. 8. ff. eod.) *it. quod possit auferre publicam pecuniam creditori, cui a debitore soluta est, ita, ut debitor creditori maneat obligatus.* (l. 18. §. ult. l. 19. l. 20. l. 21. ff. eod.) *it. quod debitoribus petentibus dilationem indebitis majoribus non plures quam tres menses dentur, in minoribus non plures quam duo, prolixiorisque temporis spacium ab Imperatore sit impetrandum* [l. 45. §. 10. ff. eod.] *it. quod heredibus debitoris non solvendo existentibus emptores prædiorum ab his distractorum conveniantur.* (l. 47. pr. ff. eod.) *it. quod compensatio in causâ tributorum & stipendiorum, preciarum a fisco venditæ & aliud quod ex causâ annuariâ debetur, non procedat* (l. 46. §. 5. ff. eod.) *& quod is, qui uti vult compensatione, intra duos menses eam docere debeat.* (d. l. 46. §. 4.)

3. In judiciis & actionibus, quas cum debitoribus instituit, non

pauca quoque fiscus habet privilegia. Nam si fiscus & privatus super una aliquare litem moveant, prius fisci causa tractari jubetur. (1.35. ff. de Jur. fisc.) it. licitum & fisco summam convenire debitores, licet hi ordinario iudicio rursus adversus suos cogantur experiri. (1.4. C. de conveniend. fisci debitor.) Ratione probationum in iudicio faciendarum hac privilegia data sunt, ut possit fiscus compellere reos ad editionem in causis civilibus faciendam (1.2. §. 1. ff. de iure fisci.) it. ut patricum delatoribus in causis fiscalibus habeantur pro confessis (1.4. ff. eod.) it. ut qui delatorem corruperunt pro convictis habeantur (1.29. ff. eod.) & condemnentur in 500. aureos (1.34. ff. eod.) it. ne quisquam teneatur instrumenta vel acta contra fiscum edere. it. ne editio a fisco facta huic noceat. (1.45. §. 5. & 6. ff. eod.) Circa iudicatum; ne iudicatum firmum sit quod absente advocate fisci in causa status factum est. (1.7. ff. eod.) it. quod sententia adversus hunc lata intra triennium retractari possit; & post id tempus quoque, si praevicatio arguatur vel manifesta fraus probetur (1. un. C. de sentent. adversus fisc. lat. retract.)

4. Gaudet etiam fiscus privilegiis in coercendis iis, qui hunc defraudarunt. Nam Gordianus Imperator jubet restitui rem, quae averta fraude emptoris vel gratia venierit, cum fuerit fisco obligata. (1.3. C. de Jur. fisc.) & qui quid in fraudem fisci alienatum accepit tenetur id restituere & tantundem [1.46. pr. ff. eod.] quique fraudem fecerunt poena quadrupli afficiuntur (1.46. §. ult. ff. & 1.8. C. eod.) quemadmodum & conductor quid alienans rerum fiscalium itidem quadruplum jubetur solvere. (1.45. §. 13. ff. eod.)

5. Ne tamen privati injusto damno ex privilegiis hifce afficiantur, leges quoque operam dant, praesertim si inde nulla fisco accedat utilitas. (1.47. §. 1. ff. eod.) ita prohibetur augmentum fisci capi a receptione litium donatarum (1.12. §. 2. ff. eod.) ita procurator fisci ante tempus agens cadit causa, quemadmodum privatus. Nam ita frui debet fiscus privilegiis, ut praevideantur calumnie privatorum, (1.6. C. eod.) Eandem ob causam privatus, cum quibus fisco lis intercedit, non debet adiri defendendi facultas (1.7. C. eod.) nec etiam minoribus adiri fiscus privilegia (1.45. §. ult. ff. eod.) aut prioribus creditoribus iura qua habent. (1.12. §. 1. ff. eod.) quemadmodum nec qui a fisco emit bona vacantia per hoc liberatur ab excipiendis actionibus defuncti (1.41. ff. eod.) Abstinet quoque fiscus ab iis que sibi non debentur, (1.45. §. 13. eod.) nec adimere etiam potest fidejussoribus beneficium excussionis. (1.1. C. de conven. fisci debitor.) Cessant & fisci privilegia, si communem debitorem representat; (1.3. §. 7. l. 6. pr. ff. de Jur. fisc. l. 2. C. de fiscal. usur.) it. in poenis; quia ratione poenarum exigendarum aliis creditoribus non praesertur (1.17. l. 37. ff. eod.)

1. unic. C. pœn. fiscal. creditores præferri.) *Nec & fiscus evertit ultimas voluntates. Hinc libertates & legata manent, quando ad fiscum devolvitur hereditas. (l. 14. ff. eod.) In criminibus quoque non statim in gratiam fisci pro delinquente habendus est qui in dubiis, quæstionibus facile respondet; (l. 10. ff. eod.) nec pro condemnato qui in reatu est. (l. 46. §. 6. ff. eod.) aut nondum satis convictus (l. 10. C. eod.)*

6. Cæterum privilegia fisci competunt quoque rationibus Cæsaris & Augustæ [l. 6. §. 1. ff. eod.]

7. Quia etiam bona damnatorum soliti sunt nonnulli à principe tanquam liberalitatem petere, unde fisco damna illata sunt; prohibentur ejusmodi petitiones [l. 1. C. de petit. honor. sublati.]

CAP. X.

DE

CIVITATIBUS CIVIUMQUE MUNERIBUS ET HONORIBUS.

MEMBR. I.

DE

CIVITATIBUS ROMANO IMPERIO SUBJECTIS.

1. Olim Imperium Romanum erat Respublica. *Nam Senatus populusque Romanus provinciis imperitabat.*

2. Temporibus autè Constantini M. Respubl. Romana, quæ hæcenus imaginem capitis Imperii retinuerat, cœpit esse quædam cum Constantinopoli primaria civitas & sedes Imperatorum. *Hæjus rei supra reddidimus rationem, cum de vita Constantini M. ageremus.*

3. Inserviit autem artificio Romam municipiis æquandi, præter hoc, quòd Constantinopolis extrueretur à Constantino, etià status municipiorum similis statui Romanæ civitatis. *Nam quod fieri solet, quando Respublica in civitates quam plurimas imperium exercet, ut nimirum civitates subjæta cogantur, statum dominantis civitatis imitari; id quoque in Imperio Romano ita observabatur. Quod enim erant Consules Romæ, hoc in municipiis Duumviri; quod Senatores Romæ, hoc in municipiis decuriones. Id restatur Justinianus (Novell. 38. pr.) quando ait: Qui Respublicam olim nobis disposuerunt, existimaverunt oportere secundum regis urbis instar adunare in unâquâque civitate nobiles viros, & unicuique Senatûs dare curiam, per quam debuissent agi quæ publica sunt atque omnia fieri secundum ordinem. Quod Romæ erant tribu-*

ni plebis, hoc in municipiis videntur fuisse defensores civitatum; par quippe horum fuisse officium, indicat Iustinianus (Nov 15, pr.) dum dicit, defensores ab antiquitate datos, ut eriperent a malis injustitiam patientes. Quomodo etiam civitas Romana habebat erarium; ita municipia res communes arcamque communem. [l. 1 §. 1. ff. Quod cujusque univ. nom.] Imitari etiam municipia Civitatem Romanam in vectigalibus leges arguunt [l. 1. l. 13. §. 1. ff. de publ. & vect. l. 10. C. de vectig.] Et hac similitudo tempore Imperatorum magis ac magis adaueta est: Cum enim lex Julia peculatus ad eos, qui pecuniam populi Romani subtraxissent tantum spectaret: eadem etiam ad res municipales constitutione Trajani & Adriani extensa est. (l. 4. §. ult. ff. ad L. Jul. pecul.)

4. Præcipuum stratagematum tyrannicorum in exæquandâ Româ & municipiis & excusandâ tyrannide fuit, quod omnem civitatem vocarint Rempublicam, eamque compararint pupillæ indigenti tutoribus. Nam quid peioris est, quam pupilla variis incommodis, si sibi relinquitur, subjectæ supplicis ferre eamque tueri? Concipiebantur ergo non modò municipia, sed & Civitates Roma & Constantinopolis pupille, harum magistratus tutores; Tutorumque inspectores in municipiis quidem præsides provinciarum; in civitatibus Roma & Constantinopoli Imperator. (l. ult. C. de administr. rerum public.) Facit hæc [l. 3. C. de Jure Reipub.] que omnem Rempublicam seu civitatem pupilla comparat, tradens, eam juvari extra ordinem & gaudere beneficio restitutionis in integrum non aliter ac adolescentes & pupilli. Quapropter & hujus defensori incumbit, si videat lesam esse, petere restitutionem in integrum. (l. 1. C. de Offic. ei. qui vjc. al. Judic.)

ARTIC. I.

DE

ROMA ET CONSTANTINOPOLI.

1. Constantinopolis olim Byzantium dicta à Constantino nomen accepit, qui hanc illustriorem reddidit, tribuendo eidem privilegia Juris Italici: (l. 1. C. Theod. de Jur Ital. Urbis Constant.) quæ postea adaueta sunt, aded ut Honorius & Theodosius ipsi dederint prærogativam veteris Romæ. [l. 6. C. de sacros. eccles. l. un. C. de privileg. urb. Constantin.] Quæ etiam causa fuit, quare hæc nova Roma, & illa vetus vocaretur. (l. generaliter. §. 2. §. ult. C. de epilc. & cler.) Hinc quum Roma communis patria diceretur, (l. 33. ff. ad municip.) & omnes debitores forenses sese ibi tenerentur defendere, si ibidem deprehenderentur (hæc non. 28. §. 4. ff. ex quib. caus. maj.) exceptis iis, qui Jus revocandi domum habebant, quales sunt legati, si conveniantur de iis que ante le-

gationem contraxerunt, it. qui testimonii vel iudicandi causâ evocati & accessit sunt: (l. 2. & 3. ff. de iudic.) similiter hoc tributum est Constantinopoli (Nov. 123, cap. 24.) Ita cum provincia imperio Romano subiecte frumento abundantes, velut Ægyptus, Sicilia, Gallia, Africa, tributi nomine Imperatori præstarent annonarias species, quæ quotannis mittebantur ad alendum Romæ populum (Hoc enim ipso Imperatores benevolentiam plebî capere solebant. (Tacit. i. ann. c. 2. verb. populum annonâ.) deficientibus plerumque frumento ad tantam copiam sustentandam aliisque ad victum necessariis, velut oleo, suillâ bubulâque carne &c.) idem observatum est circa Constantinopolin, id ita Constantino introducente. (-i. t. C. de Can. frum. urb. Rom. l. i. C. de frumento urb. Const. l. i. C. de annon. civil.)

ARTIC. II.

DE

CIVITATIBUS METROPOLITANAM DIGNITATEM HABENTIBUS.

1. Ad dignitatem Romæ & Constantinopolis quàm proximè accedebant metropoles, civitates provinciarum maximæ, quæ velut matres erant reliquarum civitatum: quales erant in provinciâ Syriæ Phœnicæ duæ Tyrus & Berytus (l. un. C. de metrop. Beryto) in Ponticâ Amasia & Neocæsarea (Nov. 28.) in Cappadociâ Cæsarea & Tyana.
2. Alexandria quoque civitas Ægypti inter præcipuas erat. *Nam nulla habuit præ cæteris; (l. 56. C. de decurion.) proprium etiam canones; ut Roma & Constantinopolis (l. 2. de frumento Alexandr.)*

M E M B R. II.

DE

MUNICIPIBUS.

1. Municipales propriè dicuntur muneris participes recepti in civitatem ut munera nobiscum facerent; sed nunc abusivè dicemus municipes suæ cuiusque civitatis cives; utputa Campanos, Puteolanos inquit Ulpianus (l. i. §. i. ff. ad municip.)
2. Singulis in civitatibus cives sua munera subire tenentur. *Nam docuimus (part. i. element.) iustitiam distributivam non tantum versari in honoribus & commodis bonisque distribuendis; sed & oneribus imponendis secundum proportionem; unaq; ostendimus quomodo veniant estimande persone, quò debitâ ratione onera adsentiantur. Quæ propter & Jus Romanum in attribuendis muneribus merito est occupatum.*
3. Municipales alii sunt originarii alii Incolæ. *Nam (l. privilegio 6.*

gio 6. C. de Incol.) traditur, quemque ad munera civilia vocari tantum vel originis ratione vel domicilii voluntate. Quapropter duobus articulis traditur sumus de modis quibus municipes fiunt, muneribusque civilibus in quaque civitate subiciuntur.

ARTIC. I.

DE

ORIGINARIIS MUNICIPIBUS.

1. Originarii cives fiunt vel nativitate vel adoptione vel manumissione. (l. 1. pr. ff. ad municip.) In specie autem originarii vocantur, qui nativitate tales sunt (l. 7. C. de Incolis.) Sunt autem nativitate, non qui nomen ab aliquâ civitate habent (l. 38. ff. eod.) sed qui reverà jus civitatis à parentibus habent ex quibus nati sunt: quâ in re nati magis patris quàm matris conditionem sequuntur. Nam filios apud originem patris, non in maternâ civitate, & si ibi nati sint ad honores seu munera posse compelli indubitatè Juris est (l. 3. C. de municip. & Origin.) nisi forte privilegio aliquo materna origo censeatur: tunc enim maternæ originis erit municeps: Id Iliensibus, Delphis, Ponticis concessum testatur Ulpianus [l. 1. §. 2. ff. ad munic.] it. si mater fuerit inquilina principis (l. 29. C. de Decur.) aut nisi filius sine patre natus esse intelligitur, aut justum patrem non habet (l. 9. ff. eod. l. 22. C. de Decur.) Sequuntur autem filii civitatem, ex quâ pater natus est, non ubi domicilium habet. (l. 6. §. 1. ff. eod.) Ratio redditur (l. 17. §. 11. ff. eod.) quia domicilium est tantummodò temporarium quiddam. Siq; nati sint in vico, ea civitas horum patria esse censeatur, ad quam spectat. (l. 30. ff. eod.) Quæ etiam causa est, quare Roma communis omnium patria esse censeatur (l. 33. ff. eod.) ad hanc enim cuncta municipia omnesque provincie spectant.

2. Quod obtinet in liberis genitis ex certo patre, idem obtinet in adoptivis. (cit. l. 1. pr. ff. ad munic. l. 7. C. de adopt.) Nam adoptia imitatur naturam; tribuitque filiis adoptatis ea jura quæ nati ex justis nuptiis habent.

3. Manumissio idem municipes originarios facit. Nam libertini & qui ex his nascuntur, patronorum sequuntur originem vel domicilium (l. 6. §. ult. ff. eod.) adeo ut à pluribus manumissus plurimum patronorum originem habeat. [l. 7. ff. eod.] tribuunt enim manumissores manumissis Jus originis. (l. 17. §. 2. l. 22. pr. l. 27. pr. l. 37. §. 1. ff. eod.)

4. Jus originis, quod quis nativitate consequitur, nemo sibi mutare potest, ut à muneribus eximatur. (l. 4. C. de municip. & originar.) sed si quis alibi, quàm ubi natus est, figat domicilium duplici necessitati subeundi munera subicitur, ratione scil. originis & incolatus.

(l. 1. §. 5. C. eod. l. 3. pr. ff. de munerib.) *Nam jus originis quod quis per natiuitatem habet, naturale est. Hec est ratio, quare nec adoptione jus originis ex natiuitate competens mutetur, sed filius adoptiuus tantum pluribus muneribus per adoptionem adstringatur; (l. 15. §. ult. ff. ad municip.) Jus autem originis, quod quis ex adoptione habet emancipatione pereat. (l. 16. ff. eod.) Jus enim civitatis ex adoptione magis voluntarium est, & incolatus simile. At quod jus civitatis ex manumissione competit itidem firmum est & nullâ domicilii assumptione mutatur. (l. 12. §. 2. ff. eod.) Nam hoc proprium ad originarium jus accedit: qui enim manumittuntur quasi generantur & vivere incipiunt. Unde amissio libertatis marti equiparatur.*

ARTIC. II.

DE

INCOLIS, ET UBI QVIS DOMICILIUM HABERE CENSEATUR.

1. Incolæ fiunt domicilio. (l. 7. C. de Incol.) Quod non exinde solum æstimatur, si quis in agro permaneat. (l. 17. §. 13. ff. ad municip.) Nam qui alicujus civitatis præcipuis (qualia sunt forum, balneum, templum) non utitur, non existimatur esse incolæ. (l. 35. ff. ad municip.) licet in territorio alicujus civitatis commoretur, aut domum possessionemque habeat. (l. 3. & 4. C. de Incol.) Potest enim quis studiorum gratiâ aliquo in municipio diu commorari, qui tamen propterea incolæ non est, nisi decennium consumpserit. (l. 2. C. eod.) Sed ista tandem pro incolâ habetur, qui domicilium aliquâ in civitate defixit (l. 5. C. eod.) latorem, rerumque ac fortunarum suarum summam constituit; unde rursus non sit discessurus, si nihil avocet: & unde cum profectus est peregrinari videtur, & si rediit, peregrinari destitit. (d l. 7. C. eod.) Julianus (l. 27. §. 1. ff. ad municip.) domicilium alicujus ita cognoscere dicit: si quis negotia suâ in municipio semper agat, foro, balneo, spectaculis utatur; omnibus denique municipii commodis, nullis coloniatus fruatur; aded, ut magis animus quàm corporalis præsentia in æstimando domicilio spectari debeat. (l. 27. §. 1. ff. eod.) Unde etiam fit, ut quis pluribus locis domicilium habere queat, (cit. l. & l. §. 1. 6 §. 2.) & ut relegatus eo loci; unde ar-

2. Videtur domicilium dividi posse in voluntarium & necessarium. Quamvis enim domicilium ex solâ proficisci voluntate colligi possit: (l. 6. C. de Incol.) sine dubio tamen ista lex de eo, quod plerumque ita se habet loquitur: qui namque relegatus est in certum locum, ibi necessarium suum domicilium habet. (l. 22. §. 3. ff. ad municip.)

3. Voluntarium domicilium ibi est, ubi quis illud habere vult, nisi sit specialiter prohibitum: (l. 31. ff. eod.) & hoc etiam transferri & mutari concessum est: modò id fiat non solà contestatione sed re & facto. *Aliàs enim effugia peterentur in præstandis muneribus; dum quibus dicere possit, se animo destinasse alibi habitare* (l. 20. ff. eod.) *Hinc etiam, qui deseruit domicilium & in itinere est aliud quarens nondum censetur novum habere. licet animo jam destinavit certum aliquod habere.* (l. 27. §. 2. ff. eod.) *Multò minus autem mentiendo mutare illud licet* (l. 6. pr. ff. eod.) *Ceterum quamvis solo animo domicilium non mutetur, solo tamen animo retineri potest: hinc à relegato retineri potest eo loci, unde arceatur.* (l. 27. §. ult. ff. eod.)

4. Mulieres Jus originis retinent donec nupserint: *Nam nupte sortiantur dignitatem & forum maritorum* (l. 9. C. de Incol. l. 38. §. 3. ff. à municip.) *nisi Romæ jus originis habeant. (hoc enim domicilio mariti non mutatur; quia Roma communis patria est)* (l. 1. u. C. de mulieribus, in quo loco munera sexui congruent &c.) *Manetque penes eas etiam mortuo marito, donec denuò nupserint. Id enim ita & in dignitate observatur.* (l. 22. §. 1. ff. eod.)

5. Militum domicilium censetur ibi esse, ubi merent, (l. 33. §. 1. ff. eod.)

M E M B R. III.

DE MUNERIBUS ET HONORIBUS MUNICIPUM.

1. *Cives quilibet in civitate habent & sua onera & suos honores ut* (init. membr. 2. huj. cap.) *docuimus. Hinc contingit nonnunquam quem quoad honores manere municipem, quoad onera desinere. v. g. si quis ex municipio senator Romanus factus sit.* (l. 13. ff. ad municip.) *Quæ de causâ prius de muneribus municipum dicturi sumus, quam varia sint; deinde & honores eorundem enarrabimus: & his nonnulla de Jure immunitatis subiciemus.*

ARTIC. I.

DE VARIIS MUNERUM GENERIBUS.

1. Munera civilia seu publica alia sunt patrimonialia alia personalia alia mixta: (l. ult. §. 23. ff. de Muner.) *Patrimoniale munus definitur* (l. 1. §. 3. ff. de muner.) *quòd sit illud, in quo sumptus quam*

maximè requiruntur. & (l. 18. §. 18. ff. eod.) quod sumptibus patrimonii & damnis administrantis expeditur. *Hinc patrimonialia munerum censentur, unum hospitium recipiendi* (l. 3. §. 14. ff. eod. l. 3. C. de muner. patrim.) *exactio tributorum* (d. l. 3. §. 11.) *ut munerum prophanis, sacerdotii vel decaprotie.* (l. 8. C. de munerib. patrimonior. l. 3. §. 10. ff. de munerib.) *Nam periculo decaprotorum, exactiones & distributiones censu summa fiebant. Qui autem sacerdotioungebantur ladis præerans in honorem deorum cum suo sumptu faciendos: ut hoc interpretatur Cujac. (ad d. l. 8.) ut viarum munitiones* (l. 14. §. 2. ff. eod.) *omni alimentandi equos curiales* (l. 4. C. de muner. patrim.) Porro patrimonialium munerum alia indicuntur extraordinariè & ad tempus veluti agminales equi vel mulae & angariae atque verhedii (l. 18. §. 21. ff. eod.) alia ordinariè ipsiis rebus adherentia, quæ etiam præstantur ab iis qui non incolæ sunt. (l. 6. §. ult. ff. eod.) & immunitatibus gaudent. (l. 2. C. de munerib. patrim. d. l. 18. §. 24.) quique censum tantum exeroent. (d. l. 18. §. 23. l. 22. §. ult. ff. ad municip.)

2. Personalia munera definiuntur (l. 18. §. 1. & l. 1. §. 3. ff. de munerib.) quæ animi provisione & corporalis laboris intentione sine aliquo gerentis detrimento pertractantur. *Hinc personalia censentur defensio civitatis, ut syndicus quis fiat, legatio ad principem* (l. 18. §. 11. ff. de muner.) *ad census accipiendos, sitiona i. e. annonæ ac sumptuum cura, ut supra prædiorum publicorum, frumenti comparandi, aqueductus, equorum &c.* (l. 1. §. 2. ff. de muner.) *Tutela* (l. 18. §. 1. ff. eod.) *Cura adultorum, furiosorum, prodigi, maris, ventris, bonorum defuncti, ab hostibus capti.* (l. 1. §. 4. ff. eod.) *extruendi vel reficiendi operis in civitate.* (l. 4. pr. ff. eod.) *Kalendaris* [l. 18. §. 2. ff. eod.] *Questura in aliqua civitate* (d. l. 18. §. 2.) *tironum equorumque productio* (d. l. 18. §. 3.) *Cursus vehicularis sollicitudo* (d. l. 18. §. 4.) *cura emendi frumenti & olei* (d. l. 18. §. 5.) *Cafectio publici balnei* [eod.] *Cura custodiendi aqueductus* (d. l. 18. §. 6.) *refectioque viarum* [eod.] *circa panes & ceteras res venales, quæ civitatum populis quotidianam victum suggerunt* [eod.] *susceptio vel exactio annonæ* (d. l. 18. §. 8.) &c. *ut Judicandi manus* (d. l. 18. §. 14.)

3. Munera mixta, quæ unâ personalia & patrimonialia sunt, in quibus præter laborem quis tenetur etiam aliquid de facultatibus impendere (d. l. 18. §. 27.) veluti decaprotorum & Icosaprotorum [d. l. 18. §. 26.]

4. Personalium munerum alia magis animo alia corpore magis perficiuntur, quæ & corporalia propterea dicuntur. *Hanc distinctionem enim suggerit definitio personalium munerum tradita* (n. 2.)

5. Munera porro publica alia sunt vel auctoritate & utilitate ca-

lia, veluti magistratum municipalium, quæ aliquid honoris adjunctum habent; alia auctoritate tantum, quæ concernat utilitatem privatorum, ut tutela, cura, quibus nulla dignitas juncta est:

6. Munera porro alia sunt sordida alia non sordida. Sordidorum munerum hæc enarrantur species (l. 12. C. de Excus. muner.) conficiendi pollinis cura, panis (popularis, militaris vel palatini) excoctio, obsequium pistrini calcis coquenda, parengiarum præbitio &c: Muneribus non sordidis annumerantur instructio viæ publicæ & pontium; & ab his nullum genus hominum nulliusque dignitatis ac venerationis meritis cessare debet. [l. 4. C. de privileg. domus. Aug. lib. XI.]

7. Sunt & alia munera ordinaria, alia extraordinaria. Ordinaria sunt, quæ lege, Scto, Constitutionibus principum injunguntur. Ad qua non porrigitur vacatio munerum simpliciter concessa (l. un. C. de vacat. publ. muner.) cum contra qui vacationem habet ab ordinario munere, etiam ab extraordinario habeat. (l. 6. ff. de vacat. & excusat. mun.) Extraordinarii muneris species est, quando aquarum possessores, per quorum fines formatum meatum transeunt tenentur repurgium formatum facere. (l. 1. C. de Aquar. duct. lib. XI.)

8. Alia quoque munera sunt graviora, alia minus gravia. Id enim colligitur ex (l. ult. ff. de Jur. immunit.)

ARTIC. II

DE

MUNERIBUS QUÆ AUCTORITATE ET UTILITATE PUBLICA SUNT, ET IN SPECIE DE DECURIONIBUS.

1. Munera auctoritate & utilitate publica quæ publicè deferuntur verguntque in salutem publicam. (l. 239. §. 3. de Verb. Signif.) Quæ gerunt qui administrando & consultando civitatibus adsunt. Consultando consulunt municipiis decuriones; ita dicti, ex mente nonnullorum (U. pupillus. 239. §. 4. ff. de Verb. Signif.) quod initio cum coloniz deducerentur, decima pars eorum, qui ducerentur, consilii publici gratiâ conscribi solita sit. Dicti etiam sunt curiales. (41. C. de decur.) Nam horum cætus ordo & curia dicebatur; quemadmodum senatorum Romanorum senatus.

2. Decuriones vel nascuntur vel per electionem fiunt. Nam filii decurionum ingenitis funguntur officiis, nec eadem declinare possunt, etiam si militiam vel advocationem subeant (l. 38. l. 35. C. eod.) licet etiam avum militem habuerint (l. 27. C. eod.) & non tantum qui vivis patribus nascuntur; sed etiam posthumo curiales sunt. (l. 48. C. eod.) Quin & nati

exiis, qui postea illustres evaserunt: soli enim hi, qui postquam patres decuriones illustres redditi sunt à curiâ immunes sunt. (l. 63. & l. 61. C. eod.) quemadmodum & nati ex patribus, qui spontè decurionatum subierunt. Quamvis enim qui volentes sine conditione & pacto decurionatum accipiunt, suæ immunitati renuncient; secus ac in honoribus aliis obtinere solet: (l. 1. 2. & 3. C. de his qui spontè publica munera subeunt) horum tamen liberi curiæ nexi non sunt (l. ult. C. eod.) Fiunt autem non sanguine materno (l. 4. 4. C. eod.) sed paterno, exemplo senatorii ordinis (l. 36. l. 61. fin. C. eod.)

3. Circa electionem decurionum potissimum considerari potest, ex quorum numero eligi debeant. Quamvis enim ejusmodi munera, quæ toti alicujus posteritati onerosa sunt, adeo ut ad nullam militiam admittantur, quale decurionatum esse (præced. num.) demonstravimus, nemo facile subeat; adeoq; ex quorumlibet numero videantur admittendi, qui eadem gerant: quia tamen decurionum manus consistit in consilio in salutem municipii ferendo; honestas suasit, non omnes admitti. Quapropter non ignominia notati (l. 6. §. 3. ff. de decur.) nec casti flagellis præsertim in civitate, ubi multi honesti viri sunt (l. 12. ff. eod.) nec qui relegati fuerunt, nisi permissa principis (l. 13. pr. & §. 1. ff. eod.) nec liberti, qui in annuorum aureorum non habent. (t. t. C. si servus aut libertus ad decurionat. aspirav.) assensu permittuntur; nec & ii, qui fungi munere nequeunt, quales sunt navicularii; (l. 9. §. 1. ff. eod.) si. qui tenere etatis existunt (l. 11. ff. eod.) si. qui ita tenues sunt, & exhausti, ut non modo publicis honoribus impares sint, sed etiam de suo vix sustinere, victum possint; præsertim si præsto sint; qui convenienter rei suæ & fortuna & splendori publico creari queant. [l. 6. ff. eod.] Contra non prohibentur eligi spurii, modo honestè vivant, nec legitimi adsint. (l. 2. §. 1. l. 6. pr. ff. eod.) ex incestu nati (l. 6. pr. ff. eod.) Judæi (d. l. 3. §. ult.) servorum patrem vel relegatum habentes, modo ex liberâ matre nati sint. (l. 9. l. 13. §. 2. pr. ff. eod.) literarum expertes (l. 5. C. eod.) Jubetur verò & ordo quidam servari in muneribus & honoribus municipalibus conferendis, nimir. ut secundum ætates, dignitates, & modum fortunarum id fiat. (l. 3. §. 15. ff. de muner. l. 1. C. de muner. patrim.) Nam si sine discrimine & frequenter iisdem deferantur munera, continget simul & viris & viribus Rempubl. destitui.

4. Rite creatorum (neque enim decuriones reputantur esse, qui non secundum leges creati sunt, licet hactenus decurionum salarium accepturint, l. 10. ff. eod.) considerata 1. potestas. 2. officium. 3. privilegia. 4. liberatio à munere. 5. privilegiorum & muneris amissio. Hæc namque circa omne munus considerari possunt.

5. Decurionum potestas imitatur potestatem Senatorum. Nam quod

quod Senatores sunt Romæ, hoc in municipiis sunt decuriones, Hinc habent potestatem deliberandi 1. de rite tractandâ Reipubl. pecuniâ, de vestigali- bus publicis locandis &c. (l. 2. §. 1. & 3. ff. ad munic.) & rebus curia ven- dendis, debitisque remittendis (l. 2. C. de præd. decur. sine decreto non alien.) 2. de curatoribus operum vel alterius alicujus negotii Reipubl. cre- andis. (l. 2. §. 2. ff. eod.) 3. de medicis idoneis eligendis, quorum arti civi- tas sese committere possit. (l. 1. ff. de decret. ab Ord. fac.) 4. de immuni- tate liberalium artium antistibus & medicis tribuendâ. (l. 1. C. de decret. decur. super immunit.) 5. de salario ob liberalem artem constituendo (l. 4. §. 2. ff. d. t.) 6. de grammaticis probatis reprobandis, fistudiosis non utiles deprehendantur. (l. 2. C. de professor. & Med.) 7. de tutoribus dandis & satisfactione horum. (l. 2. §. 5. ff. ad munic.) Horum decreta rite facta ser- vanda nec rescindenda, si rite facta sint; nisi rescissio ad publicam utilitatem spectet. (l. 5. ff. eod.) Consentur autem tunc rite facta, si non sint ambitio- sa (l. 4. pr. ff. eod. l. 2. C. de decret. dec. super immunit.) & legitimo de- curionum numero contracto. (l. 2. & l. 3. ff. de decur. l. 45. C. eod. l. 3. C. de præd. decur. sine decret. non alienand.) Hec namque ferme sunt potissima que ad statum municipii, quæ tale, spectant. Servatur & ordo inter decuriones in dicendâ sententiâ. Nam prout in albo scripti sunt; ita & ordine voca profirunt. (l. 1. ff. de alto scrib.) Scribuntur autem eo ordine, ut in lege precipitur; aut si lex cessat, quo quisque eorum maximo honore in municipiis functus est. (l. 1. d. t.) Habetur & ratio liberorum, ut qui plu- res liberos habet in suo collegio primus sententiam rogetur, ceterosque hono- ris ordine preccat [l. 6. §. 5. ff. de decur.] Hinc & ita in albo scribi jubentur (l. 9. C. de decur.) ut habentes filios non habentibus preferantur.

6. Officium decurionum partim in faciendis partim in omitten- dis consistit. Ad faciendâ pertinet, quod ipsi teneantur per se & non per substitutam personam curiales functiones implere, nisi illustrem dignitatem consecuti sint. (l. 60. C. de decur.) omittendis annumerare possumus, quod nec ipsi per se nec per alias personas prædia publica cohere admittantur. (l. 2. §. 1. de administrat. rer. ad civit. pertinent.) it. quod nulli decurionum liceat recedere à civitate, nisi licentiâ à Ju- dicibus impetratâ (l. 16. C. de decur.) quemadmodum contra nec cogi possunt, ut ultra terminos civitatis sui præsentiam faciant. (l. 25. C. eod.) it. quod non possint vendere sua bona immobilia, nisi coram Judice necessitatem venditionis probaverint. (l. 1. & 3. C. de præd. curial. sine decret. non alien. l. 2. C. de offic. ei. qui vic. alic. Jud. obr.) it. quod non debeant civitates fugere & rus colere, sub pœnâ amissionis ruris. (l. un. C. si curialis reliet. civit. rus habet. mal.) it. ne agros con- ducant (l. 4. ff. de decur.) aut lux civitatis vestigalia (l. 6. §. 2. ff. eod.)

it. ne subeant tabellionum officium (l. 15. C. eod.) aut procuratorium munus (l. 34. C. eod.) Nam leges merito municipiis proficiunt, ne qui consilio his præsumunt subeant ea, quibus aut coguntur suum officium negligere, aut sibi civitatisque contemptum pariunt vel Reipubl. nocumento sunt.

7. Privilegia decurionum sunt. 1. ne cogantur ad subeunda humiliora officia, aut extraordinaria onera, vel etiam fordida. Nam si id fieret, publica vacillaret utilitas. (l. 14. C. de susceptor. præpos. & arcar.) sufficitque si civitatum munera per eos rite compleantur. (l. 21. C. de decur.) Ceterum si qua occurrant non fordida mandari his quandoque possunt (l. 17. §. 7. ff. ad munic.) 2. ne fustibus castigentur, in metallum damnentur, torture subiciantur. (l. 14. ff. de decur. l. 4. & 33. C. eod.) (Quid circa Alexandrinos hac in re constitutum. vid. l. 56. & 57. C. eod.) 3. ne horum honoribus plebeij fungantur, sed ut ex horum numero magistratus creentur. (l. 7. §. 2. ff. eod.) 4. ut lapsis de facultatibus decerni possint alimenta, præsertim si ob munificentiam in patriam eadem amiserint. (l. 8. ff. eod.) 5. defenduntur quoque adversus injurias militum. (l. 42. C. eod.) 6. ut horum prius cum universis quonibus expletis ad summum pervenerit gradum, comitive primi ordinis fruatur dignitate post biennium; ita tamen, ut in euralibus permaneat. (l. 56. C. eod.) Transeunt autem horum privilegia ad liberos, non modò naturales, sed & adoptivos. (l. 2. §. 2. 5. 6. ff. l. 4. C. eod.) Nam ut onera transeant, ita & præmia privilegiaque conveniens est transire.

8. Decuriones origine qui sunt fortunam suam declinare nequeunt. (l. 62. l. 41. l. 43. C. eod.) Nam nec liberantur, etiamsi ad provinciarum regimen qualibet fraude atque ambitione pervenerint. (l. 51. C. eod.) aut militiam subierint (l. 55. C. eod.) aut in fabricensium numerum pervenerint. (l. 32. C. eod.) aut etiam rescriptum principis impetraverint (l. 37. l. 43. C. eod.) aut se ad domum principis pertinere pretendant (l. 39. C. eod.) Revocanturque a præsidibus provinciarum in solum patrium, si sedibus illius civitatis, ad quam pertinent, relictis in alia loca transmigraverint. (l. 1. ff. eod.) Dignitatem tamen aliquam summam patriciatûs nimirum vel consularem adepti, aut magistri militum vel præfecti prætorio, orientis aut Illyrici facti, vel urbis administrationem adepti. it. comites rerum privatarum, sacrarum largitionum, it. quæstores aut magistri officiorum creati liberantur. (l. 64. & duab. seqq. C. eod.)

9. Amittunt decuriones dignitatem & privilegia sua, quando centuali ministerio sese mancipant. (l. 2. C. de tabular. scrib. & c.) aut ex crimine ordine moventur. (l. 5. ff. ad munic.) Relegati autem tanto tempore abstinere honoribus debent, quanto relegati sunt. (l. 15. pr. eod. l. 2. & 3. pr. §. 1. de decur.) honor autem reversis ex exilio tanto

tempore post regressum committitur, quanto abfuerunt. (l. 2. C. de his qui in exilium dati &c.)

ARTIC. III.

DE

DEFENSORIBUS CIVITATUM.

1. Honores municipales & magistratus vel committuntur decurionibus vel tales sunt ad quos decuriones non admittuntur. Decuriones defensores civitatum fieri nequeunt. (l. 2. C. de defensor. civit.) sed eligendi sunt defensores ex orthodoxis, & quidem jurato id obtinentibus. (l. 17. C. de episc. aud.) iisque idoneis (d. l. 2. r. Nov. 15.) Electio autem fieri debet ab Episcopis, clericis, possessoribus & curialibus, relatione factâ ad præfectum prætorio, ut hic confirmet. (l. 8. pr. C. de defenf.)

2. Officium horum simile est tribunorum pl. officio. Nam jubentur plebani & decuriones ab omni improborum insolentiâ & temeritate tueri (l. 5. C. eod.) parentisque vicem hac in re exhibere (l. 4. C. eod.) Judicium quoque procacitati occurrere, salvâ tamen pudoris reverentiâ; nec cum præsidibus denegantibus persecutionem injuriarum colludere (l. 9. C. eod.) tueri etiam possessores, ne majoribus mensuris & ponderibus a susceptoribus prægraventur, deferendo ad Judicium horum commissum; (d. l. 9.) nec admittere, ut rustici urbanique descriptionibus affligantur (l. 4. C. eod.) in summâ verò, nihil sibi insolenter, nihil indebitum vindicare, sed nominis candorem sui fungis officio (l. 5. C. eod.)

3. Potestas eorum hæc est, ut cognoscere possint de causis levioribus v. g. de summâ usque ad solidos quinquaginta. it. de fugâ servorum (l. 1. C. eod.) it. de causis rusticorum. (l. 3. C. eod.) it. ut in crimina inquirere possint, ne impunita crescant, præsertim latrocinia (l. 6. C. eod.) Quam ob causam potestatem etiam habent facinorosos in carcerem conjiciendi (Nov. 15. cap. 6. §. 1.) accusatos & accusatores denunciandi Judicibus. (l. 7. C. eod.) multas tamen infligere aut sæviores quaestiones exercere ipsis prohibitum est. (l. 5. C. eod.)

4. Officio autem, quod gerunt quinquennale (l. 4. C. eod.) biennale est (ex Nov. 15. cap. 1.) renunciare nequeunt, nisi prius impetrato rescripto principis. (l. ult. C. eod.)

ARTIC. IV.

DE

HONORIBUS QUI DECURIONIBUS CONFERRI SOLENT ET
In specie de quatuorviris, Trenarchis & cunctis administrantibus Rempubl.

1. Honor municipalis definitur administratio Reipubl. cum dignitatis gradu, sive cum sumptu sive sine erogatione contingens. (l. 14. pr. ff. Muner.) Quapropter de administrantibus Reipubl. dicendum, & quidem 1. quomodo eligantur. 2. quodnam sit horum officium, quaeque potestas. 3. quomodo honores adimantur.

2. In conferendis honoribus attendendum. 1. ut eligantur decuriones (l. 7. §. 7. de decur.) 2. non vitiosi, aut de quibus suspicio est, quod vitiosi sint: neque enim nominati capitalium criminum in questionibus, non obstante, quamvis pristinam dignitatem retineant (l. 17. §. 12. ff. ad municip.) aut accusati de crimine (l. 21. §. 5. ff. eod.) si nondum purgaverint innocentiam (l. un. C. de Reis postulat.) aut militis ignominia causa sacramento liberati creati possunt. (l. 1. C. de his qui non implet. stipend. sacram. liberati sunt) licet patres crimini commiserint. (l. 3. §. 9. ff. de Muner.) 3. qui sint idonei: neque enim minus idoneis conferri honores debent, veluti destitutus debita prudentia ob aetatem impuberem (l. 2. §. 1. ff. de Jur. Immunit.) vel minorennem. (l. 8. ff. eod.) & ex hoc, an quis idoneus sit, limitantur omnes leges municipales, quibus certa conditionis homines alii preferuntur (l. 11. §. 1. ff. de munerib.) aut de quibus non dubitatur, an idonei sint. Nam si contra quem propter honores appellatum est, non procedit electio. 4. non ex eadem domo honorem continuantes. (l. 1. C. de muner.) sed 5. qui meritis dignissimi sunt & facultatibus instructi, ut functiones publicas implere possint. (l. 7. §. 40. C. de decur. l. 14. §. 3. ff. de muner.) 6. gradatim à minoribus ad majores perveniendo (l. 11. pr. l. 14. §. 5. ff. de muner.) 7. non continuatim, nisi nullus alius sit, qui suscipiat. (d. l. 14. §. 5. & 6.)

3. Electi honores respicere non possunt. Nam si quis magistratus in municipio creatus munere injuncto fungi detrectat; per praesides municipii agnoscere cogitur. (l. 9. ff. de muner.) Siquè lapsus ex domo produciatur addita poena ei, qui occultavit. (l. 31. C. de decur.) Siquè plane reperiri nequeat, in hujus bona alius creatus mittitur, repertaque, postea biennio cogitur esse duumvir. (l. 18. l. 20. C. de decur.) nec potest etiam electus liberari data pecunia (l. 16. pr.) nec tamen & ipsi statim munus aggredi debent. Nam tenentur primam confirmationem praesidis expectare. (l. 59. C. de decur.)

4. Creati & confirmati officium tenentur gerere & quidem Duumviri (quos superius Consulibus Romae similes diximus.) 1. debent Ordini decurionum interesse. Ob hanc enim causam Imperatores Antoninus & Verus rescripserunt, gratiam se facere jurjurandi ei, qui juraverat, se ordini non interfuturum, & postea duumvir creatus esset. [l. 38. pr. ff. ad municip.] 2. debent quoque, decurionibus solenniter in curiam vocatis,

catis, nominationem ad certa munera facere & eam statim ad nominationem deferre, (l. 2. C. de decur.) 3. tenentur quoque exigere pecunias Reipublicæ legatas. (l. 98. §. 2. ff. ad municip.)

5. Potestas Duumvirorum hæc est, quod possint decuriones suos vindicare & manus injicere. (l. 54. C. de decur.) it. quod possint acta conficere, ut apud hosce donationes insinuentur. (l. 2. C. de mag. municip.) Est tamen ita limitata etiam, ut prohibeantur eam extra territorii metas exercere. (l. 53. C. de decur.)

6. Qui administrationem operum vel rerum ad civitatem pertinentium adepti sunt hæc observare tenentur. 1. ne in alios usus convertant quod ad certam speciem civitati relictum est (l. 1. & l. 2. §. 2. ff. de administr. rer. ad civit. pert.) 2. ut quod proficuum Reipubl. est quærant, ita tamen, ne ob id cuiquam injuriam faciant. (argt. l. 9. §. 2. l. 2. §. 6. ff. d. t. l. 1. C. de administr. Rerump.) 3. ut apud idoneos vel dominos prædiorum rusticorum pecuniam collocent. (l. 2. C. de debitor. civitat.) 4. ne libertatem adeptum ad actus serviles Reipubl. exercendos cogant. (l. 1. & l. 2. C. Ne quis liber in vitus act. Reipubl.) 5. ne operum exactionem sine cautione committant. (l. 9. §. 3. ff. d. t.) 6. ut cautiones exigant de fideicommissio civitati relicto præstando (l. 2. C. de administr. Rerumpubl.)

7. Eliguntur etiam à decurionibus Judicio præsidum Irenarchæ, qui ad provinciarum tutelam quietis ac pacis per singula territoria faciunt stare concordiam. [Lun. C. de Irenarch.] disciplinæque publicæ & corrigendis moribus præfecti sunt. (l. 18. §. 7. ff. de muner.)

ARTIC. V.

DE

LEGATIS.

1. Imitantur municipia Civitatem Romanam & in legatis mittendis. Unde de his hoc loco quoque dicendum. Eliguntur namque à decurionibus & honorem gerunt munusque personale: ut patebit ex seqq. Procedimus autem more solito, consideraturi electionem, officium, potestatem, privilegia.

2. Quod concernit electionem, notandum, non debere eligi debitores Reipubl. (l. 4. pr. ff. de legationib.) nec eos qui Jus postulandi non habent. (d. l. 4. §. 1.) Nam qui non admittuntur à magistratibus ut desiderium vel suum vel amici in Judicio proponant. (id enim est postulare l. 1. §. 2. ff. de postul.) multo minus admitti ad legationis munus possunt, it. nec qui legationem ambiunt sui commodi causâ. (l. 36. l. 42. ff. ex quib. causis maj.) Nam semper habenda est ratio Reipubl. ne detrimentum ca-

piat. Nec etiam ex quaque civitate plures quam terai mitti jubentur (l. 4. §. ult. ff. de legation.) Non tamen impedit uni plures legationes committi. Nam sumptibus parcendum, quantum fieri potest. (l. 16. pr. ff. cod.) Jubetur & in legatione ordo servari, ut nemo aliàs compellendus sit munere legationis fungi; quam si qui priores in curiam lecti sunt functi sint. (l. 4. §. 5. ff. cod.)

3. Videtur autem legationis munus personale esse. Nam soltos fuisse legationem gratuitam suscipere testatur Paulus (l. 11. pr. ff. cod.) & interdum tantum legatos, qui ad sacrarium principis mittuntur, solere viaticum, quod legatum dicitur, accipere, testatur Arcadius Charistus (l. 18. §. 12. ff. de muner.)

4. Officium legatorum est, ut legationem debitè perficiant. Nam deferentes eam moti ordine afficiuntur penà extraordinarià (l. 1. ff. cod.) & qui non, ut oportet, obierint munus, debent ordini patrie sue probare, utrum desererint legationem, an ex necessarià causà moram passi sint. (l. 2. §. 1. ff. cod.) Quin potest legatus à suis collegis, cum quibus proprio nomine legationem suscepit, deserta legationis conveniri. (l. 2. C. cod.) Hinc etiam legati prohibentur quicquam in rem suam agere, antequam legationis officio functi sint; exceptis iis, qua ad horum injuriam vel damnum parata sunt. (l. 10. pr. & l. 15. ff. cod.) & multo magis alienis sese immiscere (l. 8. §. 2. ff. cod.) exceptis negotiis papillaribus (l. 11. §. 1. ff. cod.)

5. Potestas eorum, quibus legationis munus commissum est, hæc est, ut & per alios officium suum expedire possint. (l. 4. §. 7. l. 11. pr. ff. cod.)

6. Legati habent sua privilegia tanquam absentes Reipubl. causà. Unde restituntur in integrum, si quid damni ob absentiam suam perpassi sunt. (l. 8. ff. ex quib. caus. maj.) nec necesse habent, ut absentes defendantur. (l. 16. §. 1. ff. cod.) nec etiam tempore legationis ex contractu conveniri possunt, nisi hoc actum sit, ut legationis tempore solveretur: (l. 3. ff. cod.) habent enim Jurrevocandi domum, seu postulandi, litem transferri in locum domicilii, nisi tempore legationis contraxerint. (l. 2. §. 3. & l. 4. l. 15. §. de judic.) Vacationem & a muneribus habent, de qua paulo post.

ARTIC. VI.

D³

SECURITATE QUAM LEGES ROMANÆ PROCURANT REBUS PUBL. NE AB ADMINISTRATORIBUS LEDANTUR.

1. Leges Romanæ curam habent Reipubl. ne ab administratoribus ledantur. Nam comparantur hæcce vineæ, & papillis, & propter

propterea multa singulariter precipiunt ad harum salutem pertinentia & prohibent eandem imminuentia. v. g. ne pecunia his legata in alium usum, quam in quem legata est, aut in id, quod maxime necessarium est, impendatur. (l. 4. l. 5. §. 1. ff. de administr. rer. ad civit. pert.) it. ut immobilia & mobilia harum bona, que servando servari nequeunt, pro utilitate earum alienentur, ut auctoritate principis Constantinopoli, ita in ceteris municipiis presidium. (l. ult. C. de vendend. reb. civitat.) it. ne harum debitores admittantur ad honores, antequam solverint debitum. (l. 1. C. de debitor. civit.) it. ut retineantur debitores, qui patrimonia incolumia habent, & usura strenue exigantur. (l. 2. C. eod.) it. ut convenire possint eos, in quos bona debitorum non amplius idoneorum sunt translata pro rata sortis & usurarum. [d. l. 2.]

2. Hinc & student earundem securitati, per fideiussores, & qui horum in modum obligantur, nominatores & patros. Nam administratores Rerum publ. jubent cavere, Rempubl. salvam fore, etiamsi ad officium gerendum compulsi fuerint. (l. ult. §. ult. ff. ad municip.) Horumque non modo fideiussores pro damno Reipubl. illato in sortem tenentur (l. 17. §. 15. l. 21. §. 1. ff. ad municip. l. un. C. de periculo eor. qui pro mag. inter-
venerunt. l. 2. §. 11. ff. de administr. rer.) sed etiam nominatores, qui suo periculo magistratus nominant. (d. l. 17. §. 15.) aequè ac fideiussores (l. 21. §. 1. l. 12. l. 13.) & quidem prius quam administratorum college (unde nominatoribus addens collegas eorum, pro quibus solverunt, actio utilis datur.) Nam collega negligentia causa, qui verò nominarunt fidei ratione conveniuntur. Non tamen nominatores prius quam excussis fideiussoribus conveniri possunt. (l. 2. & l. 4. C. Quo quisque ord. conveniatur.) Pater quoque consentiens in munus filii sui, quem in potestate habet, (l. 3. §. 7. ff. de muner. l. 1. C. de filiisfam. & quemadm. pro his pater teneatur.) teneatur aequè pro filio ac fideiussor, (l. 2. pr. ff. ad municip. l. 1. C. de decur.) licet ipse immunis sit, (l. 17. §. 1. ff. eod.) & quidem in solidum estis, quod nomine Reipubl. abest. (l. 7. ff. de administr. rer.) Idque obtinet etiam tunc, quando pater filium emancipavit propterea, ne pro hoc teneretur (l. 38. §. 4. ff. ad munic.) modo prius consenserit, aut non dissenserit, (l. 6. §. 4. l. 7. §. 3. ff. de decur.) etiamsi & ipse filius existat. (l. 2. ff. de muner.) Quin & adoptans decurionem videtur onera decurionatus ejus suscepisse. (l. 21. §. 3. ff. ad municip.) Censetur autem pater consensisse qui presens est nominationi nec contradicit, (l. 2. pr. ff. ad municip.) ceterum si pater non consensit, non obligatur pro filio (l. 5. C. de Decur.) quemadmodum nec heredes patris, si post hujus mortem filius munus suscepit. (l. 21. §. 1. ff. ad municip. l. 19. ff. de muner.) Quamvis, qui non vult consentire, pater reprehendatur (l. 3. §. 5. ff. de muner.) tanquam civem patrie utilitatibus, quatenus potest an-

*ferendo. Quod de patre traditum est non extenditur ad eum, qui cum clo-
bo communia bona habet. (l. 7. C. de Decur.)*

3. Pertinet autem ad administratores, & pro hoc etiam fidejus-
sores, patres, nominatores obligantur, periculum nominum, quæ tem-
pore curationis ipsorum deteriora sunt facta (l. 9. §. 9 ff. de administr.)
ut, ut solvant ufuras pecuniæ, quæ apud eos remansit, nisi causam mor-
tæ allegare possint. (l. 9. pr. & §. ult. ff. eod.) in pecuniâ autem male
collocatâ ad administratores tantummodo fortis & non usurarum da-
mnum spectat. (l. un. C. de his qui ex offe. quod administrarunt conve-
niuntur) Obligantur etiam pro collegis, præsertim si intervenire &
prohibere eos debuissent. (l. 2. §. 8. l. 9. §. 8. ff. eod.) horumque bona
non sufficiant. (l. 1. C. Quo quisque ord. conveniatur.) & quidem ut ante
nominatores eorum conveniri possint, si conjunctim administrarint,
non si separatim. (l. 2. C. eod.) Quin possunt & ita creari, ut mutuis pe-
riculis teneantur. (l. 3. C. eod.) Ordo autem obligationis hic est, ut ipsi
administratores vel horum heredes, & possessores bonorum. (l. 3. §.
1. l. 9. §. 1. ff. de administr. rer.) modo non ante diem, quo subire debebant,
defuncti fuerint. (l. un. C. si post creat. quis decesser.) 2. nominato-
res. 3. collegæ si separatim gesserint, conveniantur. (l. 4. C. d. t.) cu-
ratores negligentes in simplum, dolosi in duplum. (l. 9. §. 4 ff. de ad-
ministr. rer.) Nam non modo dolus sed & negligentia præstanda (l. 7. ff.
d. t.)

ARTIC. VII.

DE

REBUS QUÆ IMMUNITATEM TRIBUUNT ET A MUNERI- BUS CIVILIBUS HONORIBUSQUE EXCUSANT.

1. Difficile est immunitatem seu vacationem à muneribus impe-
trare. Nam concessa ab alio quàm principe illicita est; & si princeps eam
concedat causa nisi debet, quo quoad ordinaria munera valida sit. (l. 13.
14. 19. 28. 43. fin. C. de decur.) Tendit enim immunitas aut in dominatio-
nem sibi aut in injuriam ceterorum civium: unde contentiones nascuntur
& querelæ. Et regulariter à muneribus patrimonialibus propterea
nulla immunitas datur. Hæc enim publicè utilitatis gratiâ ab omnibus
subeunda sunt (l. 2. C. de muner. patrim. l. 3. §. 1. ff. de muner.) unde pa-
trimonialia munera etiam his incumbunt, qui munerum publicorum immu-
nitates consecuti sunt. (l. 3. C. de muner. patrim. l. 10. ff. de vacat. mu-
ner.) nec ab his vel ætas vel liberorum numerus (l. 5. l. 7. C. eod.) vel studi-
um liberalium artium (l. 6. C. eod.) vel sexus excusat. (l. 9. C. eod. l. 11.
ff. de vacat. muner.) aut si nonnullis conceditur, non tamen ab ætate,
angariis,

angariis, veredo, nave, hospite recipienda, capitatione datur, exceptis militibus & veteranis. (l. ult. §. 29. ff. de muner.) item magistris habentibus immunitatem; grammaticis, oratoribus, medicis, philosophis, qui & immunes ab hospitibus recipiendis sunt. (l. ult. §. ult. ff. eod. l. 10. §. 2. ff. de vacat. muner.) Patet ergo à muneribus patrimonialibus regulariter nullam immunitatem dari; à personalibus ob justam causam. Quapropter considerandum erit, quenam immunitatum sint justæ causæ.

2. Omnes causæ partim excusant à susceptis muneribus partim à suscipiendis; à suscipiendis, quæ vel arguunt quem esse invalidum mueri gerendo, vel ita de Republicâ mereri aut moritum esse, ut muneribus gravandus non sit; vel supra modum aut injustè & in detrimentum Reipubl. gravari. Minus sufficientes mueri gerendo esse censentur. 1. si quis jam curam sustineat, ut simul aliis muneribus invigilare nequeat. (l. 14. §. 1. ff. de vacat. muner. l. 1. C. Quemadm. civilia munera indicantur. l. 5. §. 3. ff. de jur. immunit. l. 1. §. 1. de Oper. publ. l. 3. §. 7. C. de Excus.) Nam si quis munus habeat tale, ut nihilominus & aliud gerere possit, v. g. si quod vergit in utilitatem privatam habeat, non excusatur à mure publico (l. 17. pr. ff. ad munic. l. 5. C. de decur. l. 4. C. de Excus.) aut si quis nolens quod gerit suscipit (l. 6. C. de Excus. l. 7. C. eod.) Prætextus autem alterius ejusmodi muneris non excusat. (l. unic. C. de collegiatis & chartopræ. & nummul.) quemadmodum nec fratris munus (l. ult. C. de muner. & honor.) patris tamen, quia iniquum est, ex eadem familiâ & domo duos ad idem obsequium destinari. (l. 3. C. de filiisfam. & quemad. pater) 2. Si quis necessariis requisitis destituatur veluti prudentiâ; & quando quis prudentiorem nominare potest. (l. 1. §. C. de potior. ad mun. nominand.) it. auditu, visu, sermone. (l. 7. §. 1. ff. ad municip. l. 2. §. 6. de vacat. muner. l. 1. C. Qui morbo se excusant.) it. viribus corporis & debitâ valetudine. Nam qui morbo auriculari laborant vel podagrâ eomodo, ut ne quidem suis rebus superesse queat, justam causam sese excusandi habens. [l. 2. & 3. C. Qui morbo l. 13. C. de decur.] Etas quoque solet excusare, sed non quâ talis, verum quatenus cum defectu viriam animi aut corporis aut corporis & animi simul conjuncta est. Hinc ætas minorennis non modò reddit immunes, sed etiam ineptos, & non admittendos, licet quam maxime parati sint munera lubire. (l. 8. ff. de muner. l. 3. pr. ff. de Vacat. muner.) præsertim si dente operam studiis liberalibus (l. 1 & 2. C. Qui ætate vel profess. le excus.) & quamvis decurionum filii minorennis sportulas accipiant: ad suffragia tamen ferenda non admittuntur. (l. 6. §. 1. ff. de Decur.) Senium partim ob animi partim ob corporis vires deficientes excusat. [l. 2. §. 7. ff. de vacat. muner.] talis est septuaginta annorum (l. 3. §. 12. de muner. & honor.

honor. l. 10. C. de Decur.) *Quamvis leges hac in re variare videantur. (l. 2. §. ult. de decur. l. 1. §. 3. de vacat. mun. l. 13. C. de decur. l. C. Qui etate l. 8. pr. ff. de vacat. mun.) Cui libet potest conciliationem petere ex l. 7. pr. de Jure immunit. 3. Si quis egestate laboret. Nam qui domi nihil habet unde vivat, muneribus publicis invigilare nequit. Excusat ergo facultatem defectus (l. 6. pr. fin. ff. ad municip. l. 6. C. de iis qui numero libror. vel paupert.) sed ad tempus, donec suis redierint ad maiorem fortunam, (l. 10. §. 3. ff. de vac. mun. l. 4. §. 1. ff. ad municip.)*

3. Merita erga Rempubl. excusant à muneribus, vel quia quis in salutem communem quid gerit à quo revocatus ad alia munera non est, vel quia benè meritus est, & eos honores est consecutus, ut non deceat eum subjici muneribus, aut hoc ipsum in præmium adeptus, ut sit immunis. Benè merentur de Republ. omnes vel arte quâdam vel negotiatione vel rem Reipubl. sibi delatam gerendo. Artes vel pacis vel belli inserviunt temporibus: & vel liberales sunt vel mechanicæ. Ratione artium liberalium immunes sunt philosophi, professores & medici. Nam philosophi, qui se prebent utiles ad studia contendenda à personarum muneribus & præsertim fordidis corporalibus excusantur. (l. 2. §. 4. de vacat. mun.) Philosophi autem censentur, non qui habitum philosophiè insolenter & indebitè usurpare cognoscantur, sed qui à probatissimis approbati sunt philosophis [l. 8. C. de profess. & Med.] Liberalium quoque studiorum professores, doctores legum, grammatici, medici & maxime archiatri vel ex archiatri cum uxoribus & filiis nec non & rebus, quas in civitatibus suis possident; ab omni functione & ab omnibus muneribus vel civilibus vel publicis immunes pronunciantur, ut nec in provinciis hospites recipere teneantur, nec ad iudicium deduci nec eximii vel exhiberi possint; quin potius sua salaria habere debeant, ut eo facilius alios liberalibus artibus imitentur. (l. 6 & ult. C. eod.) *Quamvis autem ex his textibus audeant nonnulli Ddres deducere Constantinum à patrimonialibus muneribus etiam liberasse professores & medicos: id tamen non ausim asserere; quia expressè sit mentio hospitalionis. Ut verò professoribus & medicis hoc immunitatis privilegium competat, debent esse intra statutum numerum. Nam qui intra numerum non sunt & publicè docent infamia notantur & Româ vel Constantinopoli expelluntur (l. un. C. de stud. liberal. urbis Rom. & Const.) Quod autem numerum concernit, in auditorio Constantinopolitano & Romano sunt oratores tres; grammatici decem, quinque sophista; profunda scientia auctores, universam philosophiæ arcana, duo qui juris ac legum voluntatem pandunt. (d. l. un.) Hi omnes non modo Romæ, ubi præsentantur, sed & in patriâ suâ excusantur (l. 9. pr. ff. de vacat. muner.) In numero immunitatis sunt professores ab Ordine approbati (l. 7. C. de profess. & med.)*

medici septem primis decurionum judicantibus approbati (l. 5. & 10. C. eod.) non denique reprobati (l. 2. C. eod.) Artifices ceteri, qui ob artificium suum immunes judicantur, propterea quod interfit Reipubl. eos suis artibus invigilare, enarrantur (l. 1. & 2. C. de excusat. artificum) Tribuitur autem non modo his, sed & eorum discipulis immunitas. Ars quoque militaris, tanquam Reipubl. maxime necessaria, plurimum immunitatis tribuit. Nam qui castris operam dant per militiam, his non potest munus aliquod personale imponi (l. 3. §. 1. junct. Gl. ff. de muner.) Et de militibus quidem a nobis superius dictum &c. Vecturâ annonæ intervenientes Reipubl. quoque suam immunitatem habent. Nam navesicularii, qui annonæ urbis servant, quamdiu in hujusmodi actu sunt habent immunitatem, ob pericula, quæ Reipubl. causâ subeunt. (l. 5. §. 3. & §. ff. de Jur. immunit. l. 5. ff. de muner. l. 3. l. 9. §. 1. ff. de vacat. mun.) Redemptores quoque vectigalium fisci qui presentes negotia exercent (l. 8. §. 1. ff. de vacat. mun.) adeo ut ne quidem admitti ad munera possint, nisi paria fecerint i. e. securum reddiderint fisco. (l. 5. §. 10. ff. de Jur. Immon. l. un. C. Quibus muner. excusentur hi &c.) Coloni quoque Cesaris immunitatem habent, quò idoneiores prædiis fiscalibus sint. (l. 5. §. 11. ff. de Jur. Immut.) Singularem etiam immunitate gaudent legati. (l. 4. C. de legation.) Tempus enim his datur biennii numerandum ex quo legati facti sunt. (l. 5. l. 8. §. 1. ff. de Jur. Immut. l. 3. C. de legation.) modo tribu-
marina fuerit legatio, nisi liberè legationem susceperint: hi enim non publici commodi sed sui causâ abesse videntur. (l. 14. ff. de Jur. Immut.) Alias qui Reipubl. causâ absunt tempore quo absunt, & anno postquam redierunt (l. 4. ff. de Vacat. muner.) vacationem munerum habent. His annumerandi qui Romæ appellationis gratiâ sunt. (l. 2. §. ult. ff. eod.)

4. Ob merita erga Reipubl. & dignitates honoresque, quoque datur immunitas. Nam majoribus honoribus functi ad minores non debent vocari. (l. 2. C. Quemadm. civil. munera judic.) Quique honores sustinent muneribus gravandi non sunt. (l. 10. ff. de muner.) Hinc maximam culmina dignitatum (illustres & super illustres) consistoriani comites, notarii principis, cubicularii & excubicularii a sordidis muneribus vacationem habent. (l. 13. l. 17. C. de Excus.) it. qui cum honore comitum magistri scriniorum memoria epistolarum, libellorum fuerunt. (l. 12. C. eod.) Veterani quoque sex qui post vigesimum annum militiæ, quam in legione vel vexillatione militaverint honestam vel caussariam missionem consecuti immunitatem habent. (l. 3. C. de his qui non implet. stipend. l. 7. ff. de vacat. mun.) Etiam milites ob provelle ætatis seniam missi, licet veterani non sint, (l. 2. C. de his qui non implet.) Senatoria præterea dignitas

immunitatem largitur, licet per hanc non tollatur municipalis dignitas. (l. 12. §. 5. ff. ad municip.) Defensores quoque Reipubl. ab honoribus aliis & muneribus vacationem habent. (l. 10. §. ult. de vacat. muner.) Athletis tanquam quoque bene meritis de Reipubl. Alexander dedit immunitatem. (l. un. C. de athlet.) modo per omnem etatem certarint, meritisque sint coronas non pauciores tribus; amulis non corruptis. Athleta autem si intelligantur, qui formanda & ostendenda virtutis gratia in palastrâ pugnant, non qui mercedis causâ in arena certant, qui infames sunt; (l. 1. §. 3. vers. & qui operas. ff. de postul.) Bene meritis erga Reipubl. annumerantur qui dedere operam procreationis liberorum. Quinque enim liberi incolomes & superstites (non capti ab hostibus l. 2. C. de his qui dum. liber.) vacationem à muneribus civilibus tribuant (l. un. C. de sumptuum recuperat. l. 2. §. 1. & seqq. ff. de vacat. muner.) nec tamen ab omnibus muneribus liberorum numerus excusat, nisi sit admodum amplius. (l. 5. §. 2. ff. de Jur. Immun.) Hinc traditur (l. 24. C. de decur.) numerum quinque liberorum à muneribus personalibus, duodecim etiam à patrimonialibus excusare.

5. In specie quoque à certis muneribus nonnulla immunitatem præbent. Nam à munere legationis excusantur hac, si priores ordine sint (l. 4. §. 5. ff. de Legation.) item trium incolumium liberorum numerus. (l. 1. C. eod.) À muneribus corporatibus sexus femininus (l. 3. §. 3. ff. de muner.) item debilitas corporis. Ab onere Judicandi immunes sunt, qui minus habiles sunt ad operam Judicis dandam (l. 13. pr. de vocat. mun.) quales sunt qui sacerdotum nati discedere ab eo sine religione nequeunt.

6. Oritur quoque immunitas inde, ne cives supra modum graventur oneribus, aut iniquè, aut aliam in finem quàm salutem Reipubl. Hinc excusantur qui ex inimicitia creati sunt; neq. enim hi in salutem Reipubl. sunt creati (l. un. C. si propter inimicitias creatio facta sit) Prohibetur etiam honor pœne nomine dari; quia hoc in casu quoque cessat commodum Reipubl. quod principaliter attendendum est. (l. 38. C. de decur.) Defensione quoque civitatis functus non cogitur domo extra casum necessitatis eam suscipere (l. 16. ff. ad municip.) nec qui muneribus alio functi sunt, denuò his onerari debent, si sint alio idonei (l. 3. C. Quemadm. civ. mun. indic.) Ab honore quoque ad eundem honorem quinquenniis, ad alium triennii, à legatione biennii vacatio datur. (l. 2. C. de Muner.) Iniquum enim est uni continue injungi munera, vel eadem sepius, si sint alio, qui idoneè gerere queant.

7. Quæ hætenus traditæ sunt causæ immunitatis à suscipiendis muneribus regulariter non à susceptis excusant. Nam non omnia quæ excusant à suscipiendis muneribus etiam liberant à susceptis. (l. 5. §. 7. ff. de Jur.

de Jur. Immun.) *Quia plerumque excusantia à susceptis temporalium tantum largiuntur vacationem.*

8. Excusantes porro sese appellationem interponere intra præfinita tempora, duorum mensium nimirum. (l. 1. pr. junct. Gl. ff. de vacat. mun. l. unic. C. de sumpt. recuperat. l. 2. C. de Desur.) Si munus nondum susceperunt. (l. 13. § 3. ff. de vacat. mun.) *Nam qui suscipiunt videntur juri excusandi renuntiare.*

9. Immunitas quæ singulariter datur à principibus vel datur familiae vel personæ, & utrique vel plenior vel minus plena. Immunitas personæ data personalis vocatur. *Nam non perpetua est nec ad heredes transit, sed perit unâ cum personâ; qualis est, quæ contemplatione dignitatis aut militiæ alicui datur.* (l. 14. & 15. C. de Excusat. l. 1. §. 1. ff. de Jur. Immun. l. 4. §. 3. ff. de Cens.) Immunitas familiae data ad eos duntaxat pertinet, qui ejusdem familiae sunt, (l. 13. ff. de muner.) non etiam ad eos qui ex foeminis descendunt (l. 1. §. 2. ff. de Jur. immun.) Immunitas plenior conceditur, quando & ab honoribus data est, minus plena & exiguior, quando nuda muneris vacatio concessa est. (l. 13. §. 1. ff. de vacat. mun.) *Talem habere dicuntur immunitatem comites præsulorum & proconsulum procuratorumque Caesaris.* [l. 12. §. 1. ff. eod.]

ARTIC. VIII.

DE

MUNERIBUS PUBLICIS AD UTILITATEM PRIVATORUM
PRIMARIO TENDENTIBUS ET IN SPECIE DE
TUTELA ET CURA.

1. Munerum quæ auctoritate publica sunt, utilitate privata præcipuum est tutela, (l. 6. §. 15. ff. de excusat.) de quâ latè tractare suadet usus, quem hæc materia præbet in Jure privato. *Nam nullus pupillus admittitur negotium subire quod in incommodum ejus vergere possit sine tutoris auctoritate & consensu. Qui namq; hujus ætatis sunt, seipso ob defectum prudentiæ regere nequeunt; sed ductore indigent: (§. penult. I. de Atiliano tut.) Propterea enim Natura implantando caritatem parentibus hos liberis jungere voluit ut imbecillitati subvenirent. Quorum loco tutores sunt.*

2. Est verò tutela munus personale, *Nam qui hoc gerunt animi corporisque labores sine remuneratione impendunt.* (l. 1. §. 3. ff. de Muner. & Honor.) consistitque in hoc, ut non modò impuberum bona salva sint; sed etiam, ut ritè pupillus educetur. *Hæc enim causa est, quare tutor dicatur persone dari.* [l. 14. de testam. tut.]

3. Est & tutela virile munus. [l. 16. & l. ult. ff. de tut.] *Nam*

eam in feminis deprehendatur naturalis quidam defectus prudentia & ineptitudo quedam ad prodeundum in publicum; munera publicis personali- bus minus commode præficiuntur.

4. Præficiuntur autem tutores pupillis seu impuberibus patre, in cuius potestate sunt, orbatis: i. e. masculis qui nondum 14. feminis, que nondum 12. annos compleverunt. Romani namque in curâ educationis committendâ ulterius progredi noluerunt; quia masculis annorum 14; feminis annorum 12. dederunt potestatem in eundi matrimonium & liberos educandi. Ridiculum autem foret hac potestate præditos subici alterius tutele educandos: Obq. causam hanc pueribus curatores dare maluerunt rebus potius, quàm persone præfectos.

5. Tutorum autem & curatorum considerabimus. 1. Electionem. 2. officium. 3. potestatem. 4. excusationes ab officio in iuncto. 5. officii depositionem. Ab Electione initium facientes dicimus, ratione hujus tutelam dispelci in testamentariam, legitimam & dativam. Eligit namque aut pater aut lex aut magistratus. Pater eligit, quando testamento tutorem constituit; unde & testamentaria tutela nomen habet; lex, quando, nullo à patre constituto tutore, generaliter designat, quisnam hoc munere fungi debeat; magistratus, quando nec ex testamento nec lege est qui hoc munere fungatur, dare tutorem jure Romano solet; unde dativa tutela ortum trahit. Patri jura Romana potestatem eligendi tutorem suis liberis, quos in potestate habet, præ cæteris dederunt. Nam presumitur hic maximè idoneum electurus, utpote maximâ benevolentia eos, quibus præficiendus est, prosequens, horumque ingenia & mores, bonaque cognita habens, ut ita de personâ, qualis esse debeat, cui munus iniungendum est, optimè judicare queat. Matri autem jus eligendi non datur; utpote quæ ob iudicii imbecillitatem de idoneo tutore deliberare nequit, nec etiam potestatem in liberos habet: si tamen ex liberis quem instituerit heredem eique tutorem dederit, confirmari hic à magistratu ex inquisitione solet: quia fides iudicio matris tribui nequit. (l. 4. ff. & C. de testam. tut.) Est autem patris in eligendis tutoribus arbitrium valde liberum. Nam vel pure vel sub conditione & ex die vel ad conditionem & diem tutores constituere ipsi concessum est, quod magistratibus tutorem dantibus non permittitur. (l. 8. §. 2. l. 13. ff. de testam. tut. l. 14. §. 5. ff. de testamentis. l. 14. §. 3. ff. de tutel.) Ex quorumlibet etiam numero, cum quibus testamenti factio est, siue liberi sint homines siue servi eligendi facultas patri competit: proprium enim servum quando tutorem dat, consequitur hic plenam libertatem si que tutor (S. 1. & l. 1. de testam. tut.) alienus a. servus à patre datus censetur sub conditione constitutus, scil. si liber existurus sit (l. 10. §. ult. ff. de testam. tut.) aut si redimi potest à domino redimendus est. (l. 5. C. cod.) Pariter si dederit

tutorem furiosum, toleratur hoc ipsum, ut scilicet furiosus censatur sub conditione constitutus, scilicet si ad saniores mentem reuersus fuerit. (l. 10. §. 3. ff. eod. l. tr. ff. de tutel.) Interea verò magistratus dabit tutorem (l. 17. ff. de tutel.) Nectamen arbitrium hoc patris eò extendi debet, ut quicquam contra leges introducat. Hinc si velis eligere mulierem, eius electio est nulla, etiamsi matrem liberorum denomines (l. 26. pr. ff. de testam. tut.) Est namque tutela manus virile. Nec etiam admittitur qui non est civis Romanus; est enim tutela Juris civilis & manus civile: Licet non impediat, ex alio municipio esse potere, (l. 31. pr. ff. eod.) Omnes namque qui sub orbe Romano sunt sivei sunt. (l. 17. ff. de stat. hom.) Frustrà quoque est patris electio, si incertam personam elegerit (l. 20. pr. ff. de testam. tut.) Nam quem pater incognitum habet imprudenter eligit. Concessum quoque patri est, electis tutoribus distribuere in testamento officia, & cui velit administrationem deferre. Nam alii tutores honoris causà dari possunt (l. 26. §. 1. ff. eod.) ut notitia. (l. 32. §. 1. ff. eod.) Administratio autem penes quem esse debeat, ex patris iudicio primum petitur. (§. 1. de satisdat. tut.) Iis autem liberis, quos in potestate habet, regulariter pater tutores dare potest. Id enim ita LL. XII. tabb. constitutum est; modo liberi in eà causà sint, ut moriente testatore sui Juris futuri sint. Nam si avus nepotibus tutorem dederit recusatis in potestatem patris post mortem suam, nihil agit; quia tutores dantur pupillis non impuberibus patrem habentibus. It. posthumis casuris in potestatem si testator viveret (l. 1. & seqq. ff. eod.) Qui tamen non nisi nato posthumo pro tutoribus habentur (l. 19. §. 2. ff. eod.) Ne etiam facillè inanis fieri possit voluntas patris circa tutorem constituendum, magistratus confirmatione succurritur eidem. Nam si aut invalidum sit testamentum, (l. 31. ff. de testam. tut. l. 3. l. 2. C. de confirm. tut.) aut pater iis liberis dederit, quos in potestate non habet (l. ult. C. de confirm. tut.) aut alia ratione minus legitime facta sit electio (l. 1. §. 1. ff. eod.) magistratus confirmationem addit. Confirmatur quidem & tutor à matre vel ab extraneo qui pupillum heredem instituit constitutus, sed aliter ac is qui à patre minus legitime datus est. Nam hic sine inquisitione confirmatur; quia presumitur pater idoneum elegisse ille non item. (l. 2. & 4. l. 1. C. eod. l. un. C. Si contra matr. voluntat.) nisi quid accedat, quod inquisitionem suadeat, ut si pater malitiam tutoris providere non potuit, qua postea sese exeret (l. 8. 9. 10. ff. eod.)

6. Si pater nullum testamento nominaverit tutorem, leges XII. tabb. deferunt tutelam proximo agnato, qui propterea legitimus tutor vocatur. (l. 5. pr. l. 6. ff. de legit. tut.) Nam cum proximus agnatus mortuis ab intestato impuberibus commodum hereditatis consequatur; Justitia

autem distributiva (ut part. i. docuimus) suadeat, secundum proportionem commodorum imponi onera: merito tutela omni proximo agnato pupillorum i. e. ei qui per masculinum sexum & ex eadem familiâ pupillis conjunctus est, deferatur. Tunc autem proximus agnatus fit tutor, si is sit idoneus. Nam si mulier fuerit, cum tutela munus virile existat, in remotiorem agnatum transfertur. (l. i. §. 1. l. 10. pr. ff. de Legit. tut.) it. si minorennis fuerit, aut surdus vel mutus, non existet tutor. (l. 5. C. l. 10. §. 1. l. ii. ff. eod.) Eandem ob causam & patronus fit legitimus tutor impuberum libertorum. (t. r. J. de Legit. patron. tut.) & pater liberorum emancipatorum (t. r. J. de Legit. parent. tut.) Postquam etiam Justinianus æquè ad cognatos ac ad agnatos hereditatem transferri voluit, non immeritò & proximis cognatis etiam legitima tutela imponitur: (l. i. C. de Legit. tut. Auth. Sicut hereditas. eod.)

7. Si nec existeret tutor legitimus, olim à toto populo datus est tutor, donec ex lege Atiliâ à prætore urbano & majore parte tribunorum pl. representantibus plebem daretur. (pr. l. de Atil. tut.) Hæc est causa, quare, libet magistratus cæperint dare tutores, non tamen pro sua sibi propria Jurisdictione darent. Unde dicit Ulpianus (h. 6. §. 2. ff. de tutel.) tutoris dationem nec Imperii esse nec Jurisdictionis; sed ei soli competere, qui nominatim hoc dedit vel lex vel Sctum, vel princeps. Postea & aliis magistratibus data est hæc potestas. (l. i. ff. de tutor. & curat. dat. t. r. J. de Atil. tut.) donec tandem & magistratus municipales in suis municipiis cæperunt dare. (l. 3. ff. eod.) Licet enim nullus magistratus vi sue Jurisdictionis daret tutores, sed ex singulari concessione; nemo tamen ulterius, quam Jurdictio pateret, potestatem concessam extendere poterat. (§. 4. J. d. t.) Quâ ratione, si diversis in regionibus pupillus bona habeat, singuli magistratus ratione honorum seorsim tutores dare possunt. (l. 27. pr. ff. eod.) Potestas autem magistratuum in dandis tutoribus paulò restrictior quam patrum est. Nam magistratus servum pupilli eligere nequit: afficeretur enim damno pupillus, si servus esset manumittendus; pater autem potest, qui aliàs manumittendi potestatem habet. (l. 7. C. Qui dar. tut. vel curat.) multò minus concessum est magistratibus privilegiatos aut invalidos muneri gerendo eligere, (l. 4. l. ult. C. eod. l. 21. §. 3. & 4. ff. de tutor. & curat.) vel seipso (l. 4. l. 21 §. 6. ff. eod.) (suspectus enim est qui muneri se ingerit.) vel eos qui patre pupillorum prohibiti sunt esse tutores (l. 21. §. 2. ff. eod.) it. creditores & debitores pupillorum (l. 3. junct. Auth. seq. C. Qui dar. tut.) it. mulieres (l. i. C. Quando mulier.) it. quos sub Jurdictioe sua non habent (l. i. C. Qui dar. tut.) (neque enim cogere ad manus subeundum possunt quas subiectos Jurditioni non habent.) quemadmodum nec iis dare possunt pupillis, quos sub Jurditione non habent. (l. i. §. 2. ff. de tutor. & cur.)

cur.) Magistratibus tamen municipalibus ex alio municipio dare tutores concessum est, si in ipsorum municipio nullus idoneus sit. (l. 24. ff. eod.) Implorare enim auxilium rectoris provincie possunt ad eum cogendum. Et quia magistratus superiores ex inquisitione in mores & facultates dant tutores; municipales sine inquisitione: superiorum officium est. quando eligunt, non habito respectu dignitatis inquirere (l. 18. ff. eod.) Id enim suadet favor pupillorum. Inquisitio autem magis in mores quam in facultates & dignitatem facienda est: hæc enim non æque sunt sufficientes ad fidem quam boni mores. (l. 21. §. 5. ff. eod.) Magistratus autem municipales, quia ex inquisitione dare non possunt, curam habere debent, ut tutores ab his dati fatiscent, rem pupilli salvam fore: quò ex se de jussoribus securiores fiant. (Or. J. de fatisdat.) Quia verò magistratus implorandi sunt, quò dent tutores: committitur hoc officium matribus & libertis pupillorum. In utrisque enim, ut id faciant & curèbunt, suadet caritas (l. 1. l. 2. §. 1. ff. Qui pat. tut. l. 3. C. eod.) Quin & matri injungitur observare, ne quid secus à tutoribus in bonis pupilli fiat. (l. 6. C. eod.) Si officium suum mater neglexerit successione privatur. (l. 2. §. 1. verb. mater. em. n. §. 2. l. 4. §. 3. & 4. ff. eod.) nisi necessitate fuerit imposita (l. 8. C. eod.) Et quia caritas quoque naturaliter matribus erga naturales liberos implantata est, etiam his jubentur tutores potere. (l. 11. C. eod.) Libertorum suum officium non facientium eadem est poena qua de seris obsequii (l. 2. C. eod.) Quòd si hi, quibus necessitas petendi imponitur, id non faciant aut non existant, cæteri cognati & affines, vel etiam impuberum educatores id facere possunt. (l. 2. pr. §. 1. l. 2. ff. l. 5. l. 10. C. eod.) In petendo autem tutore à magistratu, ut ab alio quam à quo debebat petatur, inspiciendus est locus originis vel domicilii impuberum (l. un. §. ubi tutor.)

8. Curatores differunt à tutoribus, estque aliud tutela aliud cura. Nam tutores dantur personæ Impuberum (l. 14. ff. de testam. tut.) ut scilicet curam habeant educationis: at curatores magis rei. Videtur Curatoria deserviri posse. Officium tribuens potestatem & imponens necessitatem admittendi & regendi negotia eorum, qui ipsi suis rebus præesse non possunt. Potestatem eligendi curatores regulariter patres non habent. Nam tutores dantur in locum patris, ut curam habeant educationis, & quidem in vitis pupillis: at curatores succurrunt tantum suæ prudentiæ illis qui ipsi negotiis suis commode præesse nequeant, educatione autem non indigent: quales sunt Romano censentur esse puberes minores viginti quinque annis. Sed magistratus eligere solent, aut eos à patribus confirmare. (pr. & §. 1. J. de Curat. l. 7. §. 1. & §. 6. C. de curat. furios. l. 13. l. 16. ff. eod.) Præficiuntur autem curatores illis qui suis rebus

præſſe nequeunt vel ratione ætatis vel ratione vitii ſeu animi ſeu corporis, item bonis. (l. 11. C. qui dare tut. l. 3. §. 2. ff. de tut. l. 2. C. In quib. cauſſ. tut. vel cur. hab. l. 15. ff. tutor. & curat. dat. ab his. l. 1. pr. t. 6. ff. de curat. l. 1. C. eod. l. 2. l. 3. h. 5. l. 9. ff. eod.) Eos autem curatores poſſunt magiſtratus eligere quos & tutores: *par enim eſt ratio.* (l. 21. pr. de tutor. & cur. l. 4. C. de curat. fur. l. 3. C. qui dare tut. poſſ.) *Quæ de cauſſis que de tutela dicta ſunt huc referri debent. Singulare eſt, quod maritus uxori curator eſſe nequeat.* (l. 14. ff. l. 2. C. de curat. fur.) *Aliiter autem curatores aliter tutores præficiuntur. Nam cum curatores rei dentur, conſingit eos vel ad omnem cauſſam vel ad certam rem dari, v. g. ad liſem.* (l. 4. ff. de tut. l. 9. ff. de tutor. & cur. l. 15. eod. l. 3. & l. ult. C. In quib. cauſſ.)

9. Circa tutorum & curatorum officium ita commodè progredi poſſumus, ſi perpendamus, quæ his veniant obſervanda. 1. in initio adminiſtrationis. 2. in ipſâ adminiſtratione. 3. in fine, quando adminiſtrationem deponunt. Quod initium adminiſtrationis concernit, notandum, alios tutores eſſe honorarios, alios adminiſtrantes. *Nam aut ſolo conſilio præſtant aut ipſo facto adminiſtrant; illi honorarii vocantur* (l. 3. §. 2. de adminiſtr.) *& quaſi obſervatores adminiſtrantium exiſtunt.* In quibus adminiſtratio commiſſa eſt, aut maturè ſe excuſare aut adminiſtrationem ſuſcipere coguntur. (l. 19. C. eod.) *Eſt enim hoc officium personale quod civis certis privilegiis non gaudentes coguntur ſubire.* Par eſt ratio in curatoribus ac in tutoribus quibus adminiſtratio commiſſa eſt. *Nam & curatela munus personale eſt.* Nonnulli etiam antequam adminiſtrationem aggrediantur ſatisdare tenentur. *Nam leges ſtudent ſecuritati eorum qui ſub tutela & curâ ſunt.* Hinc tutorum curatorumque bona tacite pignori ſunt obligata, ut qui ſub tutela vel curâ ſunt legalem in his habeant hypothecam. (l. 20. C. eod.) *Quia verò contingit quandoque & facultatibus minus idoneos eſſe nonnullos tutores, vel legitimos & eos qui à magiſtratu municipali dantur.* (Leges enim univerſaliter dant & de ſingulis iudicium non ferant; magiſtratus autem municipales non dant ex inſpectione) *quò ſecuritati eorum, qui ſub tutela & curâ ſunt, eo melius conſulatur, jubentur hi ſatisdare* (pr. de ſatisdat.) *Quæ ſatisdandi neceſſitas & in curatoribus non modo furioſorum, ſed & ventris & bonorum ſi ex inſpectione dati non fuerint locum habet* (l. 8. ff. eod.) *Qui autem curatores teſtamento dati ſunt aut ex inſpectione, juratoriam, antequam adminiſtrent, cautionem præſtare jubentur* (l. 7. §. 4 & 5) *Athenica autem* (Quod nunc. eod.) *omnes jurare ſubor; quemadmodum & hodie in tutoribus id obſervari ſolet.* Adminiſtratur porro tutela vel ab uno vel à pluribus. *Nam pluribus tutoribus conſtitutis, id agit prætor, ne*

tutela

tutela per multos administratur; quia facilius unus tutor & actiones exercet & excipit. (l. 3. §. 6. ff. eod.) Et quomodo id perficere soleat ostenditur. (l. 2. J. de satisdat.) Quando plures administrant, quod tunc contingit, quando in unum consentire tutores nolunt, (l. 3. §. 7. & 8. C. eod.) vel singuli in solidum vel pro partibus divisione factâ administrationem suscipiunt. Divisio fit vel ratione bonorum vel ratione regionum (l. 3. §. ult. ff. eod.) tribuitque modum administrandi (l. 4. l. 36. ff. eod.) & injungit cuilibet, ut secundum suam regionem agenda agant. (l. 39. §. 3. & 8.) Omnibus in solidum administrantibus, id ratum est, & quidem ex æquitate, quod unus eorum gessit. Licet enim strictum jus exigat, omnes aut maximam partem eorum consentire in id, quod geritur; ne tamen negotia pupillaria detrimentum capiant, id benigne receptum est, ut & animus alia rata habeantur. (l. 24. §. 1. l. 3. pr. ff. eod.) Principium administrationis omnes seu tutores seu curatores à conficiendo inventario merito faciunt: nec quicquam prius agere debent, antequam hoc confectum sit: nisi negotium dilationem nullam patiatur. (l. 7. pr. ff. l. 2. & 4. C. eod.) Nam inventarium fundamentum est rationum reddendarum. Hæc circa ingressum administrationis notanda sunt: Ipsa administratio in duobus consistit: vel enim tutores & curatores nomine eorum, quorum tutelam aut curam gerunt quid agunt, vel negotia sua gerentibus assistunt auctoritatem accommodando. Circa ipsam administrationem notari possunt generalia & specialia. Generalia sunt, 1. quod nec tutor nec curator ulterius possit aut debeat progredi, quam ad quod datum est. Nam interdum contingit tutorem & ad certum quid dari, velut ad augmentum. (l. 9. §. 8. ff. d. t.) De curatoribus id præcipitur. (l. 1. C. eod.) 2. quod nomine pupilli vel minorennis debeant facere quod quis diligens paterfam. faceret. (l. 33. l. 10. ff. eod.) 3. quod debeant leges eorum, à quibus esse sunt, servare in administratione; quæ tamen limitantur aliquâ supremâ lege jubente in omnibus pro sine habere salutem pupillorum & minorennium. (l. 27. pr. & §. 1. l. 5. §. 8. & 9. ff. eod.) 4. quod debeant collegas observare & malè gerentes suspectos postulare. (l. 14. l. 7. §. 14. ff. eod.) Pupilli enim salutem non modo tutores querere pro viribus debent, verum & mala, quæ alii struunt avertere. In specie verò quæ geruntur alia sunt Judicialia, alia extrajudicialia; & hæc in tutoribus vel concernunt personam vel res; in curatoribus non nisi res. Nam curatores rebus, tutores personæ magis dantur, ut sæpius dictum. Personam concernit cura educationis, ut scilicet tutor morum & alimentorum rationem habeat. (l. 7. §. 8. l. 12. §. 3. ff. eod.) Nam educatio ad corpus & animum spectat. (add. et. ubi pupill. educ. vel mor.) Rerum extrajudicialium administratio ex ipsis re-

rum speciebus, qualis esse debeat, addisci potest. Nam alie res sunt corporales, alie incorporales; corporalium alie mobiles alie immobiles, alie in genere alie in specie functionem recipientes. Circa quas singulas observanda precipiunt ll. (l. 13. pr. §. 2. l. 15. l. 7. §. 2. & 7. l. 5. pr. l. 12. §. 2. l. 46. §. ult. ff. l. 18. l. 22. l. 24. l. 16. C. eod.) quae pervolvi possunt. Hic ista leviter attingimus; quia in Elementis Juris privati de his latius agatur. De Judicibus, & quodnam in his sit officium tutorum & curatorum tractabitur seqq. LL. (l. 23. l. 39. §. 12 ff. l. 13. l. 28. §. 3. l. 6. l. 18 pr. l. 11. l. 5. C. eod.) Quae specialiter injuncta sunt curatoribus addisci possunt ex LL. seqq. (l. 52. ff. l. 9. C. de curat. fur.) In furiosis quandoque interruptitur curatela, quando scil. habent luculenta intervalla (l. 48 ff. de administr.) Circa finem administrationis notandum, quod quandoque necessitas gerendi negotia pupillaria extendatur ad tempus; quo jam finita est tutela. Nam litem durante officio ceptam tutores eo finito perducere ad finem coguntur, si nondum rationes reddita nec instrumenta restituta sine pro informanda actione. (l. 5. §. 6. ff. eod.) Item hoc annexum tutelae est, ut finita ea tutores moveant suos pupillos jam pueros factos; quod sibi curatores petant (d. l. 5. §. 5.) Hinc dicitur (l. 33. §. 1. ff. eod.) tutela officium finiri curatoribus constituta. Ita patet, quomodo tutores & curatores teneantur facere suum officium pupillorum minorenniumque bona administrando; consequens est, ut de auctoritate accommodanda dicamus. - Auctor fieri dicitur tutor, quando dicit, se probare quod geritur. (l. 3. ff. de auct. tut.) Nihil verò tutor vel curator probare debet, quod non videt ad utilitatem tuendi vel curandi pertinere (l. 11. ff. eod.) Salus enim pupillorum & minorennium suprema quasi lex est, quam tutores & curatores in suis negotiis observare debent. Debet etiam tutor negotio praesens interesse singulasque facti circumstantias perpendere & libere vel approbare vel reprobare. (l. 14. l. 9. §. 5. & 6. l. 1. §. ult. ff. eod.) Nam tutorem & curatorum est suam prudentiam supplere quod prudentiam desitit; est autem prudenter rem gerere minutissimas quasque negotii circumstantias perpendere & ex his perpensis consilium suscipere. Iis tamen in negotiis tutorum auctoritas est necessaria, quae damnum aliquod afferre possunt. Nam in ceteris frustra requiritur. (l. 11. ff. eod.) Nullus porro tutor in re sua auctor fieri debet. (l. ult. l. 18. l. 12. ff. eod.) Nam amore sui occaecatus suam potius quam pupilli querit salutem qui in propria re auctoritatem accommodat. Requiritur quoque jura Romana, ut auctoritas pure & non conditionaliter interponatur. (l. 8. ff. eod.) Si plures sint tutores, unius auctoritas sufficit. Nam non debet pupilli negotiis mora amici convocando semper omnes tutores; nisi actus talis sit, qui finit tutelam. [l. 4. ff. & l. 5. C. eod.] Nam ejusmodi actus approbandus

vel reprobandus unius arbitrio committi non debet. Non est autem in arbitrio tutoris auctoritate accommodare vel non. Nam ni fecerit, quando in salutem pupilli faciendum est, periculum in sese derivat. (l. 10. & l. 17. ff. cod.) quia nihil omitti debet eorum, quae ad salutem pupilli faciunt.

10. Potestatem administrandi bona pupillaria absolutam quandam tutores habent. Nam tutores qui tutelam gerunt, quantum ad providentiam pupillarem, domini loco habentur. (l. 27. ff. de administr.) patris namque loco sunt. Hinc & tutor negotia alia mandare potest, qui et *Elor* vocatur. (l. 24. pr. ff. eod.) & alia facere quae domino in bonis suis competunt. (l. 1. §. 4.) Hac tamen potestas non est extendenda, ut & donare temere & profunderi bona pupillaria ius liceat. (l. 16. C. eod.) Hinc multa quae gerunt tutores desiderant decretum magistratus (l. 25. C. eod. t. r. ubi pupill. educ. t. r. de rebus cor. qui sub tut. vel cura sunt. ff. & C.)

11. Causae iustae excusationum in tutoribus & Curatoribus ferme eadem sunt cum his, quas (prae. artic.) tradidimus. Nam tutela personale munus est: & proinde tutoribus quoque conducunt quae ad vacationem personalium munerum prodesse diximus. Hinc causas excusationum aequè in duas classes dispescere possumus, vel quia tutores gaudent privilegio ob bonè merita erga Rempubl. aut quia de eadem namc bonè merentur & alia magis necessaria tractant; vel quia destituuntur necessariis requisitis. Ob privilegia ergo excusantur 1. excolentes liberales artes & philosophiam. (l. 6. §. 1. & seqq. ff. de excusat.) Jurisprudentiam, Medicinam (l. 30. pr. l. 6. §. 1. & seqq. ff. l. ult. C. eod.) 2. habitus corporis tractantes, velut athletæ ex certaminibus coronati. (d. l. 6. §. 13) 3. milites, partim qui actu militent, partim emeriti. (l. 8. ff. eod.) nisi pupilli sint nati ex parentibus ejusdem ordinis. (d. l. 8. pr.) 4. Magistratus, qui à suscipienda non à suscepta tutelâ excusantur. (d. l. 6. §. 14. & seqq. l. 17. §. 5. l. 23. l. 41. §. 1.) 5. Legati itidem à suscipiendis tutelis non à susceptis. (l. 10. pr. ff. eod. t. r. C. Si tut. vel cur. Reip. causa abs.) horumque comites (l. 41. §. 2. ff. eod.) 6. Qui in certis corporibus & collegiis sunt. (l. ult. pr. & §. 1. l. 26. ff. eod.) Destituti requisitis & ob id excusati sunt 1. Imperiti literarum. (l. 6. §. 19. ff. eod.) 2. furiosi (l. 10. §. 7. l. 12. pr. ff. eod. l. un. C. qui morbo) 3. pauperes (l. 7. l. 11. §. 2.) 4. Adversæ valetudinis qui sunt. (l. 10. §. 8. l. 11. l. 12. ff. eod.) 5. Ratione ætatis minores. (§. 14. ff. de Excus.) & senes (l. 2. pr. & §. 1. ff. eod. l. un. C. qui etate.) 6. Ablentes ex necessitate. (l. 28. §. 2. & l. 29. pr. l. 8. §. 9. l. 19. l. 20. §. 4. l. 21. §. 3. ff. l. 2. & 11. C. eod.) 7. Tria onera tutelæ gerentes. (l. 2. §. ult. l. 3. ff. eod. l. un. C. Qui numer. tutel.) nisi affectata sint. [l. 15. §. 5. ff. eod.]

ff. cod.) 4. Remittit quoque à tutelâ & Curatoriâ liberorum multitudine: (l.2. §.2. & seqq. *ff. cod.* l.1. C. qui num. liberor.) modò sint superstites aut bello amissi. (l.18. *ff. cod.*) 5. Excusantur & Muti (l. un. C. Qui morbo) 6. Tutores à patribus ex inimiciâ & odio electi. (l.6. §.12. *ff. cod.*) aut si aliâs inimicitia capitales intervenerint. [l.6. §.18.] *Tales enim tutores pupillis debitam diligentiam exhibere nequeunt.* Contrâ juxta exculationum causâ non esse reputantur 1. diversitas religionum (l.15. §.6.) 2. diversitas dignitatum [l.15. §.2. & 3] nisi ingenuus libertino datus sit. (l.44. *ff. cod.*) 3. Conductio vestigalium. (l.15. §.10. *ff. cod.*) &c. Exculatione autem opus habent qui eligi possunt. *Nam qui eligi legibus prohibentur nec indigent excusatione. Licet interdum magistratibus honor sit habendus & proponenda excusatio, ubi non opus videtur.* (l.1. §.3 *ff. l.3. C. cod.*) Nonnulli causis exculationum uti prohibentur. *Causa est* (l.5. C. *cod.* l.15 §.1. l.16 l.41. §.3. *ff. cod.*) Porro quale tempus observari debeat, intra quod veniat proponenda excusatio, latè tractatur (l.13. §.1. & seqq. *ff. cod.*) Id etiam in tutoribus peculiare est, quòd non teneantur appellare, quod tamen aliâs à munere personali se excusare volentes facere debent, ut patet ex artic. præced. (§.17. J. de Excusf.)

12. Finitur tutela regulariter cum pupilli pupillæque puberes esse cœperint, masculi 14; scœminæ 12. annorum; (pr. J. *Quib. mod. tut. finitur.*) Cura, minorennibus 25. annos adeptis, vel furiosis prodigisque illis ad saniozem mentem, his ad saniores mores reversis. (l.1. pr. *ff. cod.*) Nonnunquam contingit citius tutelam vel curatoriam finiri, ut si pupilli aut minorenes patiantur aliquam capitis deminutionem etiam minimam. *Nam quando patiuntur se arrogari sunt filisiam. quibus nullus datur tutor.* (§.1. J. *Quib. mod. finitur*) Tutoris quoque capitis deminutione maximâ mediâque finitur tutela. (§.4. J. *cod.*) *Est enim munus civile, & per consequens nemini competens nisi civi.* Minima autem capitis deminutio in tutore legitimo olim quoque fiebat tutelam. (§.4. l. *cod.*) *Nam legitima tutela nemini nisi agnato competebat. Jus autem agnationis minimâ capitis deminutione tollitur.* Testamentaria etiam tutela certis quibusdam modis finitur. *Nam cum possit ad tempus & ad conditionem dari, finitur etiam ea tempore vel conditione existente.* (§.2. J. *cod.*) Omnis autem tutela morte pupillorum vel tutorum finitur. *Nam defertur hoc munus ex electione certa persona & propterea ad heredem non transfertur.* (§.3. J. *cod.*) Curatoria singulariter finitur, quando curatore ad certam rem dato, res & negotium ad finem perductum est. *Nam cum curator rei datur, etiam certo alieni negotio præfici potest, quo finito & officium ejus finiri necesse est. It.*

quando

quando minores veniam ætatis impetrarunt. (l. 12. C. de admin. tut.) Ex his constat, quatenus tutela juris publici sit, & quatenus hujus contemplatio ad Jus publicum spectet: Quæ reliqua ad Jus privatam pertinent, quatenus pupillus & tutor ex quasi contractu in hoc Jure publico fundato invicem obligentur, dicentur, quando de Jure privato acturi sumus.

C A P. XI.

D E

**VARUS COLLEGIIS ET CORPORIBUS HOMINUM DIVERSI
vitæ generis existentium iisque qui ministeria sua Reipubl.
præbent, horum item Privilegiis &
Oneribus.**

1. Vitæ genera varia sunt: *Alii enim homines liberalia tractant studia & sapientiam; alii militiam; alii artes vel liberales vel magis sordidas; alii solis laboribus corporis vitam sustentant; alii agris colendis, alii pastura pecorum, alii venationibus dant operam.*

M E M B R. I.

D E

CULTORIBUS STUDIORUM LIBERALIUM,

1. Cultores studiorum liberalium vel in theoriâ vel in praxi versantur. Theoretici docendis disciplinis operam dare solent. In praxi versantur, qui præcepta prudentiæ civilis variis casibus in foro applicent, quales sunt advocati, aut Judicis suâ prudentiâ assistunt, quales sunt Assessores.

A R T I C. I.

D E

**STUDIIS LIBERALIBUS URBIS ROMÆ ET
CONSTANTINOPOLITANÆ.**

1. Imperatores tribus in Urbibus Romæ, Constantinopoli & Beryto certum numerum professorum constituerunt. Extra quos qui nomina professorum sibi usurpabant infamix notam subibant & urbe pellebantur. (l. un. C. de stud. liberal. urb. Rom.) Interesse enim Reipubl. putabant, non quemlibet temerè sibi usurpare facultatem docendi: ne varietate doctrine turbentur adolescentum ingenia, & quid doceatur quod perniciosum Reipubl. existat.

2. Non autem omnibus salarium publicè constitutum fuisse videtur sed rhetoribus, grammaticis, geometris, medicis. *Nam philosophi (qui sectantur stoicam philosophiam) primum hoc profecti debent,*

mercenariam operam spernere. Et Jurisprudencia, quamvis res sanctissima sit, precio tamen numario non aestimanda & dehoneſtanda eſt. (L. i. pr. §. 1. & ſeqq. ff. de Extraord. cognit.) unde nec de horum premiſſo ſalario pretor cognoſcebat.

ARTIC. II. DE ADVOCATIS.

1. Advocati clariffimis annumerantur ab Imperatoribus, militumque privilegiis gaudent. (L. i. C. de advoc. div. Judic.) Ita namque de his loquuntur Leo & Anthem. Imp. (l. 14. C. de advoc. diverſ. Judicior.) Advocati, qui dirimunt ambigua facta cauſarum, ſueque deſenſionis viribus ſepe publicis in rebus ac privatis lapſa erigunt, fatigata reparant, non minus provident humano generi, quàm ſi proeliis atque vulneribus patriam parentesque ſalvarent. Nec enim ſolos noſtro imperio militare credimus illos, qui gladiis, ſagittis & thoracibus nituntur; ſed etiam advocatos. Militant namque cauſarum patroni, qui glorioſe vocis munimine confiſi laborantium ſpem, vitam & poſteros defendunt. Circa advocatos autem conſiderabimus Electionem, horum collegium ſeu corpus, ſalarium, officia & onera & tandem privilegia.

2. Non temere quolibet ad advocaturam admittendos: & recte ratio ſuadet. & Jus Romanum præcipit. Nam ſi imperiti quivis admittantur, lites protrahuntur tempusque teritur in diſceptatione frivolorum, & ad merita cauſe non ſpectantium. Hinc Anaſtaſius (l. 3. C. de advoc. diverſ. Judic.) prohibet de cetero quenquam ad juramentum & rogatorum numerum admitti antè quàm per ſtatuta tempora legum eruditioni noſcatur inhaſſiſſe: hæc autem præfixit Juſtinianus (procem. ff.) de quibus ſuperius diximus. Quapropter & ad advocacionem in curiâ præfecti prætorio ſine teſtimonio eruditionis à Juratis dato non admittebantur. (l. 11. §. 1. C. de advoc. diverſ. Judicior.) Quòd ſi in advocatorum numerum recepti provinciam aliquam regendam vel aliquam poteſtatem acceperint, non prohibentur denudò depoſito officio ad advocacionis munus redire. (l. 9. C. de advocat. diverſ. Judicior.)

3. Quod corpus horum & collegium concernit, in unoquoque foro fuit certa matricula certusque numerus. Nam prætoriana advocatio numero centum quinquaginta rogatorum incluſa eſt, (l. 8. C. eod.) qui ſtatuti dicti ſunt ad differentiam ſupernumerariorum, quibus licuit apud præconſulem, præfectum Auguſtalem ceterosque rectores provinciarum negotia perorare (l. 11. §. 2. C. eod.) Nec tamen numerariorum officium ſuis perpetuum. (l. 8. l. 16. & 17. C. eod.)

4. Salarium non nisi advocatis fisci constitutum est (l. 6. l. 7. §. 4. de advoc. div. Judic.) reliquis verò patrociniū privatis præbentibus ab iisdem salarium petere concessum fuit. Hoc enim tempore Claudii obtinuit, frustra nisi entibus Patribus legem Cinciam, quæ cavebatur antiquitus, ne quis ob causam orandam pecuniam donumque acciperet, urgentibus, (Tacit. lib. 11. ann. c. 5. 6. & 7.) Et ita deinceps observatum fuit, ut liceret ex advocatiōne vita subsidia petere. (l. 9. C. eod.) Rationes quare danda salaria sint advocatis in Sullii & Cossutiani oratione ad Claudium & Senatum, que habetur apud Tacitum (cit. loc.) continentur: verba ibi hæc recitantur: Quem illum tantâ superbiâ esse, ut æternitatem famæ spe præsumat? i. e. propterea addiscat que advocato scienda sunt, ut hoc ipso æternam gloriam sibi paret, quod lex Cincia studiosis Juris persuadere voluit. Ului & rebus subsidium præparari. i. e. studio huic operam navari utilitatis & necessitatis non solius honestatis gratiâ, ne quis inopiâ advocatorum potentioribus obnoxius sit. neque tamen eloquentiam gratuitò contingere: Omitti curas familiares, ut quis se alienis negotiis intendat: multos militiâ, quosdam exercendo agro tolerare vitam. Nihil à quoquam expeti nisi cujus fructus antè providerit.

5. Officia advocatorum sunt. 1. ut patrociniū præbeant iis quibus à prætore dantur: Ait enim prætor: si non habebunt advocatum ego dabo. (l. 1. §. 4. ff. de postul.) Hinc & foro carere jubentur, qui patrociniū litigantibus recusant, cum illud coacti teneantur suscipere (l. penult. C. de postul.) 2. ne privatorum causas defendant contra civitatem. in quâ honorem sunt consecuti. (l. 2. C. de advoc. div. Judicior.) 3. Ne causam, quam improbam & desperatam cognorunt, defendant. Ad hoc enim obligantur vi Juramenti, quod si idem præstandum imponitur (l. 14. §. 1. C. de Judic.) neve justam temerè fallacis & dolis involvant. 4. Ne statuti in præfecturâ urbicâ peregrinentur & ab urbe ultra triennium absint; in foro præfecti prætorio autem sine comæatu ultra biennium, cum comæatu ultra quinquennium.

6. Privilegia, præter ea, quæ (num. 1.) enarravimus, hæc data fuêre advocatis, ne qui nexibus curialibus illigati non sunt provinciales suscipiant functiones. (l. 3. C. de advoc. div. Judicior.) nec ullo munere, præterquam Judicandi, graventur. (l. 6. C. eod.) It. ut, si filii famæ sint, gaudeant peculio castrensi & sibi proprium habeant quod advocatiōne sibi parârunt, exemplo militum. (l. 4. C. eod.) it. ut si contingat, advocatos fisci mori, salarium totius anni, in quo moriuntur, ad suos successores transmittant. (l. 15 §. 1. C. eod.) it. ut filii horum præ cæteris in numerum statutorum recipiantur (l. 11. §. 1. C. eod.)

ARTIC. III.

DE

ASSESSORIBUS.

1. Assessores sunt qui Judicibus & magistratibus consilio adfunt. *Nam consilarii Judicium vocantur* (l. 10. C. de assessor.) *quia scilicet consilium ferunt in cognitionibus, postulationibus, libellis, edictis, decretis, epistolis* (l. 1. ff. de Offic. Assess.) *Et hinc ipsi libellos subscribere nequeunt* (l. 2. C. eod.)

2. Sunt autem alii assessores majorum alii minorum magistratum, curatorum nimirum Reipubl. Assessores magistratum majorum sunt, qui præfecto prætorio, urbi, magistris militum, officiorum &c. consiliis præstò lunt. (l. 11. C. eod.)

3. Majorum magistratum assessores ex eadem provinciâ oriundi esse non debent, quibus magistratus illi præstunt. [l. 3 ff. eod.] *Hinc si in suâ provinciâ moderatoribus assederint ultra quatuor menses, ob hoc velut publicum crimen accusari possunt.* (l. 10. C. eod.) *Ratio est ne in popularium favorem aut odium quid à Jure alienum suadeant.* Contra assessores Curatorum Reipubl. ex eadem civitate esse nihil prohibet. (l. ult. ff. eod.) *Nam hi publico salario non fruuntur: unde nec facile alius ad hoc officium gerendum eligi poterit, quàm qui ex eâ civitate natus est.*

4. Commune est assessorum, quod possint eligi ex numero etiam libertorum. (l. 2. ff. eod.) modò Studiosi Juris fuerint (l. 1. ff. eod.) nec jam Judiciis consilio adfunt. *Nam plurimum Judiciorum assessor nemo esse debet.* (l. 13. §. 1. & ult. C. eod.) *Dum enim uni intersunt ab altero abesse coguntur & ita nemini sufficiunt.* Nec etiam admittuntur qui munere advocatorum funguntur. (l. 13. pr.) *neque enim incorruptè judicare possunt memores se in causâ, de quâ judicare debent advocatos fuisse, & sententiam alterius partis defendisse.* In alio tamen Judicio advocacionis munere eos fungi nihil prohibet. [l. 5 ff. eod.]

5. Eundem iisdem Judicibus secundâ ac tertiâ vice adungi nihil prohibet. (l. 12. C. eod.) *Nam qui semel rectè cognitus est non debet ob hoc solum, quod jam probatus est improbari.*

6. Privilegia hæc habent. 1. ut præside ante tempus mortuo conlequantur totum salariam, nisi alii affidere cœperint. (l. 4. ff. eod.) 2. ut, si filiifam. sint sibi acquirant ex suo officio. (l. 7. C. eod.) 3. Assessores majorum magistratum post depositum etiam officium ab omni indictionis onere sunt immunes. (l. 11. C. eod.)

7. Præsidum assessores itidem ac ipsi præsides quinquaginta dies in provinciâ commorari debent. (l. 3. C. eod.) *Alias enim accusari pro confessis habentur.*

MEMBR. II.

DE

HIS QUI SENATUI ET JUDICIIS MINISTERIUM PRÆBENT.

1. Senatui, Judiciisque inserviunt scribæ & apparitores: De quibus hoc loco commodè dici posse videtur.

ARTIC. I.

DE

CÛRIALIBUS URBIS ROMÆ.

1. Curiales Romæ erant adscripti negotiis curiæ, qui acta senatûs scribebant & scrinia custodiebant. Quique his præerat Rector vel Judex curiæ dicebatur. *Nam coram hoc decuriales erant conveniendi (l. 1. C. de Curial. urb. Rom.) si quis esset de re ad officium ipsorum pertinentem. Videturque ad manus hujus Judicis spectasse curiales iuri, ne quid de suis privilegiis, quæ ipsis denuò confirmantur (l. 2. C. cod.) amittant.*

ARTIC. II.

DE

SCRIBIS.

1. Scribæ sunt qui deputati erant actis conficiendis circa majores Judices, dicti scriptores, notarii libellenses.

ARTIC. III.

DE

APPARITORIBUS.

1. Apparitores antiquitus viatores, lictores, accensi & Stratores dicti sunt; & postea adminicula dignitatum, Executores it. officiales, addito epitheto, ut sciretur quales essent. *Vocabantur enim Cesariani, Prefectiani, Magisteriani, Augustales, Rationales, Presidiales, Largitionales, Opinatores &c.*

2. Apparitorum præfecti prætorio hoc munus erat, ut citatos in Jus vocarent, prehenderent, sententias exequerentur. Et ex horum numero erant nonnulli, qui cæteros antecederent, ut Cornicularii præfectiani &c. de quibus (l. 1. C. de apparitor. præfector.)

3. Apparitores præfecti urbis completo officio accipiebant potestatem adorandi purpuram imperatoris. Cæterùm & graviter puniebantur, si clandestinâ fraude pistores concuterent. (l. 1. C. de apparitor. præf. urb.)

4. Apparitores magistrorum militum erant ordinis militaris (l. 2. C. de apparit. mag. milit.) nec poterant sumi ex curialibus vel cohortalibus, vel censibus adscriptis. (l. 3. C. eod.) Erantque alii numerarii alii supernumerarii: illi exeuntes de sua militia tribunorum prætoriorum dignitatem consequentur (l. 4. C. eod.) ab omnibus indictionibus tam civilium quam militarium Judicium immunes erant. (d. l. 4.) & fori præscriptione munebantur. (l. 5. C. eod.) Hi quasi militantes nec coram aliis Judicibus conveniri poterant. (d. l. 5.)

5. Apparitores proconsulum & legatorum non sumebantur ex numero curialium. (l. 1. & 2. C. de appar. proc.) erantque quadringenti deputati (d. l. 2.) Præcipitur his, ne alienis officiis impudenter sese immisceant. (l. 3. C. eod.)

6. Apparitores Comitum orientis non plures erant, quam sexcenti. Nam tot putabantur publicis necessitatibus sufficere. (l. unic. C. de appar. com. or.)

7. Apparitores præfecti annonæ canonem, qui ad officium suum pertinet, jubentur exigere. (l. 2. C. de appar. præf. an.) Ob hoc enim annonarii vocabantur, ne immiscerent sese præfectianis (l. 1. C. de appar. præf. ann.) Nam & præfectus urbis curam annonæ habebat.

8. Solebant autem apparitores seu officiales Judicium in modum militum in cohortes redigi. Inde enim vocabantur cohortales, quando nomina eorum in matriculis erant recepta (l. 10. C. de cohortalib.) Quia in numerum recepti suam conditionem sponere deserere non poterant. Nam nullus Judicium quenuquam ex cohortalium numero sine sacra probatoria ad aliud munus promovere poterat, nisi ad cursus publici exhibitionem. (l. 2. C. de cohort.) quia solebant præfides quotannis ex cohortalibus mittere ad mansiones quæ curarent exhibitionem cursus publici & eversiones inspicerent. Si que ausi essent nullam affectare militiam revocabantur. (l. 12. & l. 4. C. eod.) In numerum autem recipiebantur non vano militiæ nomine immania lucra sectantes, sed qui necessitatem officii sollicitudinibus debitis exequuntur. (l. 9. C. eod.) Facultatum vero ratio non habebatur (l. 4. C. de divers. officiis & apparit.)

9. Erant inter apparitores Cornicularii, officiales præfectorum sententiis damnatorum exequendis præpositi; item commentarienses seu clavicularii, carceribus præfecti; quibus parebant Stationarii ex cohortalibus sumpti qui stationes agebant & tributa exigebant, (argt. l. 1. C. eod.)

10. Cohortalibus militibus præerant primipili tanquam principes cohortalis officii; qui aspirantes ad aliam militiam statim curia restitui jubentur. (l. 13. C. eod.)

MEMBR. III.

DE

PRÆBENTIBUS MINISTERIUM CIRCA
TRIBUTA.

1. Varia sunt ministeria circa tributa, nimirum exactorum, susceptorum & tabulariorum logographorumque &c. De quibus distinctis articulis dicturi sumus.

ARTIC. I.

DE

EXECUTORIBUS ET EXACTORIBUS.

1. Executores & Exactores erant officiales majorum magistratum qui mittebantur per provincias, ut instarent præsidibus & officiis eorum, ut suâ auctoritate & periculo suo universa debita exsolverentur. (*l. 1. C. de Execut.*)

2. Prohibentur vagari & provincialibus militari terrore esse, bona vi capere, aut prædia alicujus pro debitis alienis invadere, aut ullo modo vim inferre capiendo pignora (*d. l. 1. l. 4. l. 5. C. eod.*)

3. Jubentur etiam annuo specie exactorem commissam peragere (*l. 3. d. t.*)

ARTIC. II.

DE

SUSCEPTORIBUS.

1. Susceptores dicuntur, qui tributis & annonsi recipiendis præpositi sunt. *Quorum videtur mentio fieri* (*l. 5. §. ult. ff. de Censib.*)

2. Ad susceptorum officium pertinet, præsentibus defensoribus civitatum præscribere modum jugationis cujusque & species singulas vel earum quantitatem, quam fisco inferri oportet. (*l. 10. C. de suscept.*) it. ut absque omni morâ aurum suscipiant, ne quis per hanc occasionem sumptus facere compellatur. (*l. 1. C. eod.*)

3. Est verò horum officium annuum: quo deposito, rationes reddere compelluntur: (*l. 4. C. eod.*)

4. Susceptoribus videntur contradistingui Præpositi & Arcarii, ita: quòd præpositi tributa specierum è manibus susceptorum consequantur & in horreis fiscalibus reponant; (*quibus injunctum est quòd dabitur l. 6. C. eod. ne horreis fiscalibus alia quàm fiscalia frumenta reponant*) Arcarii autem aurum argentumque à susceptoribus accipiant inferendum in arcam præfecti prætorio. (*l. ult. C. eod.*)

ARTIC. III.

DE

PONDERATORIBUS.

1. Ponderatores zygoſtatz græco nomine dicti ſunt, quibus commiſſum erat aurum argentumque, quod inferebatur, librare. *Nam aurum quod tributi nomine ſolvebatur ſeu in maſſâ ſeu in ſolidis daretur, appendebatur, quemadmodum in mancipationibus (unde actibus, qui mediante imaginariâ emptione & venditione perficiebantur, libripens ſeu ponderator intereſſe ſolebat.)*

2. Officium autem ponderatorum erat, æquâ lance & libramentis paribus tributa ſuſcipere: (*l. 1. C. de ponderat.*) item, dirimere contentionem natam de qualitate ſolidorum. (*l. 2. C. eod.*)

ARTIC. IV.

DE

TABULARIIS ET LOGOGRAPHIS.

1. Tabulariorum officium erat perquirere nomina debitorum, & in aſta referre. (*l. 1. & 7. C. de exactor. tribut.*) Logographi itidem in rationibus tributorum conſcribendis occupati erant. (*Nov. 122. cap. 1.*)

2. Hi ſuo collegio ſeu corpori aded erant adſtricti, ut nec alicujus privilegii colore ſe excuſare poſſent: (*l. ult. C. de Tabular.*) munusque ſuum ad liberos derivabant. (*l. 1. C. eod.*)

MEMBR. IV.

DE

REI MILITARI INSERVIENTIBUS.

1. Militia duplex eſt terreſtris & navalis. De terreſtri militiâ tanquam præcipuâ ſuperius diximus. Reſtat hîc dicendum de Clâſſicis item iis qui vel arma conficiunt vel exercitium armorum tractant. *Nam vilis ſemper apud Romanos navalis militia exſiſtit: unde plerumque homines vilis & abjectæ conditionis adhibiti ſunt: qui ne quidem jus civitatis Romane habuerunt.*

ARTIC. I.

DE

CLASSICIS.

1. Clâſſicorum militum numerum augeri placuit & compleri ex incenſitis vel adcreſcentibus, ſeu remigû filiis tanquam rei nauticæ adſuetis. *Nam licet clâſſicorum conditio eſſet vilis; noluerunt tamen glebæ adſcriptos vel cenſitos homines in numerum cooptare.* (*l. un. C. de clâſſic.*)

ARTIC.

ARTIC. II.

DE

FABRICENSIBUS.

Fabricensium corpus constitit ex artificibus, qui in publicis fabricis arma fabricabant. *Nam in nullâ privatâ officinâ concessum erat arma conficere. (Nov. 85. cap. 1.) Sed erant publicæ fabricæ, in Illyricæ quinque, in Italiâ sex, in Galliâ octo &c. Quod quidem statum existente tyrannico admodum consultum est; cui interest, non à quolibet arma confici, sed à solis iis qui publice Imperatori conficiunt. Quæ etiam ratio est, quare fabricenses prohiberentur privatim arma vendere.*

2. Armamentarii, in quod confecta arma deferrebantur, inspectionem habebat primicerius, qui exacto biennio in præmium immunitatem à muneribus publicis personalibus adipisceretur, (l. 2. C. de fabricens.)

3. Pro armis conficiendis conferebatur ferrum, quod strictè solvendum erat; adeò ut non æstimatio loco ejus dari posset. (l. 1. C. eod.) *Nam arma ex optimo ferro & quod facile deduci ignibus posset confabantur; adeoque optimum etiam præcisè à provincialibus conferendum erat.*

4. In ordinem fabricensium non recipiuntur, nisi qui docerent, à curiali conditione sese liberos esse. (l. 4. C. eod.) Tironum in ordinem receptorum brachia stigmatè notantur: ut latitantes hoc modo dignosci possent. (l. 3. C. eod.)

5. Fabricenses porro artibus propriis inserviunt, ut cum sobole professioni immorentur, cui nati sunt. (l. 5. C. eod.) prohibenturque aliquam administrationem vel agriculturam suscipere. (l. 7. C. eod.)

6. Privilegium eorum est, ut non nisi coram præfecto prætorio conveniantur. (l. 6. C. eod.)

ARTIC. III.

DE

EXERCENTIBUS ARMA.

1. Exercitium armorum nemini concessum, nisi cui princeps indulserit. *Nam usu armorum omnibus temerè concessis, tyrannicus status saluus esse nequit: semper erunt turba metuenda. (l. 1. ubi. C. de armor. usu.)*

MEMBR. V.

DE

ARTIFICIBUS AD DIVINAM DOMUM
PERTINENTIBUS.

1. Sunt certa corpora artificum ad divinam, principis nimirum, domum pertinentium, velut murilegorum, gynæciariorum, linteariorum, monetariorum, de quibus agitur. (*tit. 7. lib. XI. C.*)

2. De his generaliter notandum, quòd quemadmodum non possint sine sacrâ probatoriâ in corpus adscribi; (*l. ult. C. de murileg.*) ita nec, quando adscripti sunt, munus susceptum deserere vel dignitatis cujuscunque privilegio à corpore liberari. (*l. 1. l. 13. C. eod.*) nisi id specialiter impetraverint & æquè idoneum in suum locum substituerint, qui horum periculo munus exerceat.

ARTIC. I.

DE

MURILEGULIS.

1. Murileguli vel muricileguli ita dicti sunt, quòd murices & conchilia, ex quibus tyrius color conficiebatur, legerent; & peculiari-ter inserviebant domui principis. *Nam sanguine conchiliorum tingebantur vestimenta Imperatorum propria, ne de aspectu principis posset errari* (Plin. lib. 9. cap. 36.)

2. Hi suæ conditioni & corpori ita erant addicti, ut ad nullam dignitatem vel militiam possent aspirare; (*l. 11. C. de muril.*) & si mutassent suam conditionem revocabantur. (*d. l. 11.*) transferebantque parentes hoc vitæ genus ad suos liberos, seu pater seu mater esset huic obnoxia. (*l. penult. l. 12. C. d. t.*)

ARTIC. II.

DE

GYNÆCIARIIS, BAPHIIS ET TEXTRINORUM PROCURATORIBVS;

1. Gynæciiarii addicti erant contexendis & conficiendis Imperialis libus vestimentis. *Nam Gynæcium textrinum est, in quo stamina subtexantur tincta conchilio.* (*l. 4. C. de vestib. holober.*) ita dictum, quia *texere opus muliebri est.*

2. Erant & hi corpori suo servilem in modum adstricti: (*l. 5. & 6. C. de murilegul.*) hoc tamen non obstante soliti sunt homines ambire suffragia, quibus in corpus hoc reciperentur. (*l. 2. C. de murileg.*) Id quod propterea ibidem prohibitum est; quia qui non satis idonei sunt corrumpunt species, & principis substantiam attenuant.

3. Horum conditionem vilem subibant & mulieres ingenuæ contubernio se his sociantes. (*l. 3. C. eod.*)

4. Baphii sunt tinctores vestium Imperialium, ejusdemque cum Gynæciariis conditionis. (*argt. l. 2. C. eod.*)

5. Baphiis & gynæciariis erant certi præpositi, procuratores gynæcii & præpositi baphiorum dicti; qui curabant, ut rectè lana tingere-
tur, & mox in fila deducta texeretur. *vid. Pancirol. (Notis. cap. 74.)*
Hi autem procuratores & præpositi literas approbatorias, quibus re-
cipiebantur ad munus hoc, prius consequi non poterant, quàm cavi-
sent datis idoneis fidejussoribus. (1. 14. C. eod.)

ARTIC. III.

DE

MONETARIIS.

1. Superius traditum, penes solum Imperatorem fuisse potesta-
tem cudendæ monetæ. Ideo vetat *Valentinianus Imperator numos alios*
quàm suâ imagine formatos in negotiationibus adhiberi, (1. 1. C. de veter.
numism. pot.) *nec quisquam præter Imperatorem cusionem sibi arrogare*
potuit. (1. 2. l. ult. C. de fals. monet.)

2. Ubi autem sunt principes in cudendis monetis artificibus, qui
monetarii dicti sunt: quorum officium licet vile esset, gaudebant ta-
men corpore latè diffuso. *Nam haud paucos esse decebat, ut tanta mo-
li pecuniam, qua sufficeret condere valerent; quibus tamen prohibitum erat*
suam conditionem mutare. (1. 1. C. de usurilleg.) *Hinc nulle ingenuæ mu-
lieres his nubebant; quia si nupsissent & ipsa monetaria fiebant.* (1. 3. C. eod.)
*Et contra etiam mulieres ex monetariis gentis ingenuis copulari non permis-
tebantur.* (1. 7. C. eod.)

3. Monetarii porro initio officii coram præfecto monetali Jura-
mentum præstare tenebantur de ordinationibus monetariis observan-
dis. *Nam in tantâ horum copiâ fraudes eorum vix coerceri aliâ ratione*
poterant. Quamvis & gravissima pena in falsificatores moneta constituta
essent.

ARTIC. IV.

DE

MÉTALLARIIS ET PROCURATORIBUS
METALLORUM.

1. Metallarii sunt qui metalla & quæ præciosa natura in terrâ ab-
scondidit effodiunt, effossa à visceribus terræ deducunt & in simplicem
materiam redigunt. (1. 3. C. de metallar.)

2. Et quamvis cuilibet privato, modò solveret canonem metal-
licum, quodque ultrâ reperiebat venderet fisco, facultas querendi
metalla & saxa competeret: (1. 1. l. 3. l. 6. C. de metallar.) erant tamen
nonnulli huic vitæ generi obnoxii, qui illud mutare & aliò migrare non
poterant. (1. ult. C. eod.)

3. Procuratores metallorum exigebant canonem metallicum & ex numero decurionum eligebantur. (l.4. C. eod.)

ARTIC. V.

DE

BASTAGARIIS.

1. Bastagariis incumbēbat veſtura rerum ad fiſcum pertinentium, horumque munus erat perſonale. *Nam equos, quos habebant, tenebantur producere ad provehendas res; ſed ita, ut morientibus animalibus quintum eſſiſco praberetur.* [l.4. C. de mūrileg.]

2. Erantque ſuo muneri ita adſtricti, ut ante illud imperium militiæ nomen dare haud poſſent. (l.8. C. eod.)

MEMBR. VI.

DE

CORPORATIS URBIS ROMÆ.

1. Corporati urbis Romæ dicti ſunt, qui erant membra alicujus ſocietatis vel collegii Romæ recepti. Qualia erant ſuariorum, piſtorum naviculariorum.

2. Hi corporati, eo ipſo, quo albo incolarum ſunt inſcripti, gaudent privilegii civium Romanorum. (l. un. C. de Corporat. urb. Rom.)

3. Sunt hi obnoxii civitati, & ad eam retrahi poſſunt, ſi mutaverint domicilium. (d. l. un.) *Inter eſt enim civitatis eos ſervire ſuis functionibus.*

ARTIC. I.

DE

PISTORIBUS.

1. Incorporati Romæ fuere piſtores, urbici piſtores dicti (l. ult. §. 1. ff. de Excus. tut.) qui & collegium Conſtantinopoli habuerunt. *Nam piſtores annonæ publicæ inſerviebant non modo coquendo panes, ſed & molendo grana; horumque alii panes civiles conficiebant, qui civibus per ſcholæ diſtribuebantur; (l. 1. C. de frument. urb. Conſtant.) alii in palatio panes Cæſaris coquebant.)*

2. Erant & hi ſervili modo adſtricti collegio, ut liberari ab eodem non poſſent. *Hinc mancipia Comitæ horreorum vocantur.* (l. un. C. de piſtor.) *Hujus namque directioni ſubjecti erant.*

3. Privilegium habuere urbici piſtores, ut à tutelâ etiam collegarum excularentur, ſi modo per ſe piſtrinum exercerent. (l. ult. pr. & §. 1. ff. de excuſat. tutor.) & intra numerum eſſent. Palatii autem piſtores coram nullo alio, quàm procuratore Cæſaris vel præfecto urbi

conveniri poterant. (l. 6. & 7. C. ubi causæ, fiscal.) Et quia nonnunquam ab apparitoribus præfecti urbi pistores urbici duriter tractabantur : constitutum, ut si quis ejusmodi concussisset pistorem corpori pistorum, perpetuoque panificio addiceretur. (l. 2. C. de apparit. præf. urb.)

ARTIC. II.

DE

SUARIIS.

1. Suarii seu porcinarii erant qui suillam carnem à collatoribus suscipiebant ad victum civium Romanorum, & hoc curabant, ne cives Romani egerent carne suillâ. *Hanc ob causam etiam eos gaudere suis privilegiis, tradunt Imperatores (l. 1. C. de suar.) quando ajunt: porcinatores urbis æternæ, cum pervigilem laborem commodis populi Romani exhibeant: sordidis semper muneribus liberentur.*

2. Officium horum erat carnes justo precio distrahere. *Hujus namque gratiâ fuerunt sub inspectione præfecti urbi (l. 1. §. 11. ff. de Offic. præf. urb.) unde & apud hunc forum sortiti sunt. (l. 2. C. de suar)*

ARTIC. III.

DE

VINARIIS.

1. Vinarios, qui vini negotiationem in urbe exercuerunt itidem peculiare collegium habuisse Rubrica (tit. C. de suariis) indicat & id testatur etiam Lampridius. (in vitâ Alexandri) *Narrat enim ab Alexandro collegium vinariorum institutum, & huic Rationalem vinorum præpositum.*

ARTIC. IV.

DE

NAVICULARIIS SEU NAVCLERIS.

1. Navicularii seu naucleri domini sunt navium: quorum certum fuit apud Romanos corpus seu collegium (l. 5. §. 6. & ult. ff. de Iur. Immun.) non modò in urbe sed & in provinciis, ob hoc approbatum, ut non modo res privatorum, sed & publicas à provincialibus tributi & annonæ nomine datas transveherent. *Ex quibus facile cognosci & dijudicari potest, quale horum fuerit officium, qualia onera, qualia privilegia.*

2. Naviculariorum officium est, ne species publicas in negotiationis emolumentum convertant, prætendentes se vi tempestatis impeditos justo tempore non potuisse eas debitum transportare in locum. *Hanc enim ob causam precipitur iis, qui annonam in Italiam urbemq; & ad*

castra militum transvehendam habent, ut intra annum eam inferant. (l. 2. C. de Navicular.) Hyemis enim tempus tanquam periculosum remittitur; & ita generaliter annus determinatur, licet alias dimidius ad navigationem sufficiat. (l. 3. fin. C. de naufrag.) Et ita per annum intelligitur tempus, quo in anno navigari solet. It. Ne navigationis cursum immutent & iter devium suscipiant. Nam si fraudem fecerint commorando, cum res deportandas transvehere possent, deportationis; si fiscales res distraxerint, gladii poenâ afficiuntur. (l. 5. C. de navicular.) It. Ne in naves oneratas publicis speciebus privatas res & aliena onera recipiant. Nam & in eos qui audent portitores annonae publicae ad onera alia suscipienda impellere, hoc statuitur, ut non in dispendium solum atque naufragii damnorum teneantur obligati, sed etiam publica coercitionis experiantur rigorem. (l. un. C. Ne quid oneri publ. imponatur.) It. Ne prætendant naufragium factum, quò species transvehendas lucrentur. Hinc qui publicas species receperunt, si naufragium patientur Judicem illius loci, quo passi sunt, adire debent & intra annum id per testes probare. (l. 2. & 5. C. de naufrag.) Quo in casu tamen sufficiant testes qualescunque, qui ex naufragio superfuerunt (l. 3. C. eod.) si alii magis idonei non sint. Ratio autem quare onus probandi innocentiam devolvatur in nauclerum, haec est; quia ex naufragio, quod sine culpâ naucleri contingit fiscum detrimentum patitur; non collatores, qui semel suo munere functi sunt, solutis annonariis speciebus. (l. 4. C. eod.) Quae etiam ratio est, quare, si culpâ naviculariorum ex annovâ publicâ quid perierit, ad eos, qui de corpore naviculariorum sunt, probatâ periculum pertineat; & totum collegium quod amissum est restituere teneatur. [l. ult. C. eod.] Fit enim hoc in securitatem fisci, cujus causa favorabilis existit.

3. Naviculariorum autem species publicas transvehendas accipientium à susceptoribus res omnes fisco in securitatem sunt obligatae. Nam ejus, qui cum fisco contrahit, bona veluti pignoris titulo obligantur, quamvis specialiter in contractu id non exprimat. (l. 2. C. in quib. caus. pign. vel hypoth.) Hinc etiam si navicularius aliquam rem vendit. transiit illa cum suo onere (l. 2. C. de præd. & omnib. reb. navicl.) non obstante licet emptor hujus è domo principis sit. (l. 1. & 2. C. eod.)

4. Caterùm quemadmodum naves naviculariorum obstrictae sunt species publicas recipere: ita quaelibet navis tenetur necessitatibus publicis subvenire. Hinc nulla navis vel privilegio dignitatis vel religionis interrupta aut prerogativâ personae excusari potest à felici embolâ s. e. transvectione publicae annonae. (l. 1. & 2. C. de Navib. non excus.) & si qui praescribent navibus titulum potentum, ut evitent onera, amittunt navem fisco appropriandam. (d. l. 1.)

5. Privilegia nauticariis hæc tribuuntur ut dum transferunt species annonarias, nec concussionem patiantur nec aliquod genus incommodi, sed venientes ac remeantes omni securitate potiantur, poenâ in violatores constitutâ (l. 1. § 3. C. de nauticis.) Quin qui horum securitatem violat publicam violat securitatem, & reus videtur criminis læsæ Majestatis (l. 1. ff. ad l. Jul. Maj.) *Gerunt namque negotium esse, qui jura Majestatis habet, nauticariis.*

MEMBRUM VII.

DE

TRACTANTIBUS EA QUÆ SPECTANT AD
VOLUPTATEM CIVIUM.

1. Moris fuit varia spectacula variosque ludos civibus Romanis exhibere, præsertim initio tyrannidis: unde nata sunt varia corpora eorum, qui vitam exercendis ludicris consecrabant. Nam cum olim, etiam sevis adhuc moribus, spectaculis delectarentur Romani, id Imperatores adhibere ad corrumpendam plebem, ut illic ebrietas voluptatum immerisa negligens libertatem suam, nullamque rerum ad publicam salutem spectantium curam haberet. Nam ipse Augustus statim à talibus non abhorruit studiis, civilem vitam misceri voluptatibus vulgi (i. e. spectaculis inter esse) Quo ipso tam celeriter mollis redditus est plebis animus, ut nec Tiberius auderet eam ad duriora vertere. (1. annal. 54.) Data etiam legitime ab Augusto privilegia histrionibus, in suosque immunes verberum esse. (1. annal. 76. & 77.) — His autem ita deditur delectatusque fuit Nero, ut exinde patris mores penitus abolerentur, funditusque everterentur per accitam lasciviam (i. e. externorum, graecorum nimirum, quorum operâ in ludis utebatur, nequitiam) ut, quoânuquam corrumpi & corrumpere posset, in urbe viseretur, degeneraretque studiis externis Romana juvenus, gymnasia & otia, & turpes amores exercendo, principe & Senatu auctoribus qui non modo licentiam vitis permittiebant, sed vim adhibebant. (14. annal. 20.) Excusabantur autem hac prætextu specioso: Majores quoque non abhorruisse spectaculorum oblectamentis, pro fortunâ, que tum fuerat; eoque à Thuriis accitis histriones, à Thuris equorum certamina, & possessâ Achaia, Asiâque, ludos curatius edicos. (14. ann. 21.)

2. Hic mos ludorum aded invaluit, ut nec Christiani Imperatores auderent eosdem in totum abrogare. Nam Constantinus M. tantum cruenta spectacula prohibuit tanquam in otio civili & domestico quiete horrenda. (l. unic. C. de gladiatoribus, penitus toll.) Circensia certamina & Xystica aliquandiu manserunt. Quin primates viros cohortantur Imp. ad amplectenda felicitatis populi studia (l. 1. C. de spectaculis) tantum diebus

Sola celebrari prohibuerunt spectaculorum editionem. (l. 2. C. Theod. de Spectat.) Fugaa quoque cum bestiis penitus damnata (l. ult. C. de feriis) nisi quod leones & feras agros devastantes totique regioni damnum inferentes occidi concessum fuerit. (l. un. C. de venat. ferat.) Maxime quoque ludi antea prohibiti restituti sunt, si in his castitas & honestas servetur. (l. un. C. de Majumâ)

MEMBR. VIII.

DE

RUS COLENTIBUS ET HORUM SOCIETATIBUS.

1. Restat considerandum Corpus agricolarum, quorum alii fuerunt liberiores rusticani dicti; alii magis serviles, Adscriptitii, Censiti, Coloni.

ARTIC. I.

DE

RUSTICANIS.

1. Rusticani sunt qui ruri habitantes proprios agros colunt, dominiq; rerum suarum sunt, aded, ut de his testari valeant. (l. ult. C. de testam.)

2. His datur privilegium (l. 2. C. ut rusticani ad nullum obsequ.) ut nullum teneantur subire obsequium præter capitationem & congruam annonam. Nam capitationem soli præstant agricola; quia Constantinus noluit Romanos cives capitationem pendere. (l. un. C. de capitat. civ. censib. eximendâ.) Adeoque ii tantum capitationem soluebant qui extra muros positi erant. (l. 1. C. ut rusticani.)

ARTIC. II.

DE

AGRICOLIS SERVILIBUS.

1. Magis serviles sunt homines glebæ adscripti; quorum successu temporis alii coloni dicti sunt, qui pro parte fructuum agros quosdam coluerunt; alii censiti seu tributarii; qui pro possessione quam tenebant, censum dominis præstabant. (l. penult. C. de agric. l. 2. C. In quib. causis coloni.)

2. Sunt autem hi non æquæ hominum quàm prædiorum servi. Hinc noluit Justinianus adscriptitios propriâ confessione fieri (l. cum icimus, 22. C. de agric.) nisi concurrant alia argumenta, veluti tabula censuales. Domini etenim tenebantur colonos & inquilinos quos habebant in censu præfieri unâ cum agris, tanquam horum servi. (l. 4. §. 2. ff. de Censib.)

unde fit, quod nec momento à prædiis separari posse dicantur; (l. 13. C. de agr. g. ric.) nec sine his alienari vel obligari; (l. 7. C. cod. l. 112. ff. de legat. 1.) sed unà cum aliis prædiis transire (d. l. 7. l. 2. l. 13. fin. C. cod.) Ratio hæc fuisse videtur, ne ulla pars terra destitueretur suis cultoribus.

3. Hanc autem suam conditionem transferunt etiam ad posteros suos, à quâ hi nullâ ratione liberari possunt. (l. 1. C. cod.) sed si aliâ migraverint, revocantur. (l. 9. l. 14. C. cod.) punitis receptoribus, (l. 12. C. cod.)

4. Super nullo autem tributo ratione prædiorum solvendo inquietari debent; nisi & ipsi proprios agros habeant. (l. 13. Nov. 138. l. 4. C. cod.) Nam domini, qui ex suis fundis fructus percipiunt, etiam pensiones agnoscere tenentur. Interest etiam Reipubl. Colonos ad extraordinaria onera non trahi. (l. 1. C. cod.) ne agricultura negligatur. Tributum tamen capitationis tenentur solvere. (l. 11. C. cod.)

5. Nec debent etiam à colonis domini graviozem censum exigere; nisi velint ab his acculari; (l. 1. C. In quibus causis coloni) nec etiam injuriâ eos afficere (l. 2. C. cod.)

6. Quod de colonis generaliter diximus, id & in palæstinis & Illyricanis obtinebat; ut scilicet vagabundi sint, à dominis revocari possent. (l. un. C. de Colon. palæst. l. un. C. de Colon. Illyric.)

7. Coloni Thracenses æquè adstricti erant suis prædiis; liberi tamen à capitatione. (l. un. C. de colon. Thracens.)

CAP. XII.

DE

POTESTATE PRIVATORUM CIRCA BONA
VITÆ INSERVIENTIA.

1. Non omnes homines in civitate vel populo æquali facultate gaudere possunt circa parandum dominium in res vel bona quæ vitæ humanæ conservandæ inserviunt. Nam demonstravimus (lib. 1. hu. part.) hominibus servilibus non concedendam esse facultatem dominium exercendi in bona; propterea quod ignorant modum utendi hisce sint indigni; Justitia autem distributiva indignis prohibeat quid assignare. Quapropter, sicut tractatus de Jure personarum ad Jus privatum referatur, quod Jure Romano in Jus personarum, rerum & actionum dividitur, est tamen Jus personarum in Justitiâ distributivâ fundatum tribuens tantum principia Juri privato, quod à Justitiâ commutativâ regitur. Nam quibus hominibus & qualiter facultas dominandi rebus tribuenda, ex salute Reipublice estimandum est. & ita vel communis Juris publici definitio arguit fundamenta Juris personarum ad Jus publicum esse referenda. Quia

omne Jure privatum fundatum est in Jure publico. Nam salus communis salus singulorum est & mensuram prebet Juri quod de singulorum salute tractat. Jure ergo publicum rationem divisionis personarum assignat, Jure privatum divisione hac velut principio & fundamento utitur. Incipimus ergo à divisione personarum facturi sumus.

M E M B R. I.

DE

VARIA PERSONARUM DIVISIONE ET INDE
NATO STATU HOMINUM,

ARTIC. I.

DE

DIVISIONE PERSONARUM IN LIBEROS
ET SERVOS.

1. Summa de jure personarum divisio est, quod omnes homines aut liberi sint aut servi. (1.3. ff. de Statu hom.) Nam considerantur hic persone quatenus apte sunt ad acquirendas res seu bona vite conservanda inservientia. Jam vero omnes homines aut aliquid facultatis habent rebus dominandi aut nihil; qui quid facultatis habent liberi sunt; qui nihil, servi. Unde sequitur hanc in liberos & servos divisionem primam & summam esse.

2. Quinam liberi homines habendi qui servi longè aliter in Re^{publ.} Romanâ definitum fuit, quam in Optimâ Republicâ id fieri debere. (lib. 1. huj. part.) docuimus. Nam in optimâ Republicâ & liber homo est, qui appetitui non pareat, sed seipsum intellectu suo regere, adeoque ipse sibi vivere potest. Quo in sensu & potest. Libertatis accipit Cicero, quando ait: legibus servimus, ut liberi fiamus quia parendo legibus virtuosa precipientibus, & ita crebro virtuosa agendo reddimur virtuosus. Contrâ is servus est, qui nullâ prudentiâ instructus & virtute rapitur affectibus & ducitur, quo fere appetitum irrationalis. Quâ essentiâ liberorum & servorum hominum ita posita, facile reddi ratio potest; quare liberi homines sibi operentur & dominium mereantur in bona vite inservientia; contrâ servorum nihil proprium esse debeat; quia hi ignorant modum utendi bonis externis; illi optimè, ut potest Justitiâ, liberalitate, magnificentiâ &c. instructi. Ipsi autem Romani definiunt libertatem, naturalem facultatem ejus, quod cuique facere libet, nisi si quid vi aut jure prohibetur. (1.4. ff. de Statu hom.) Scilicet sumpsere definitionem in Democratiâ usitatam, in quibus plebs putat, se tunc verè liberam esse, quando

facere

facera potest quod vult; & addidit limitationem quandam, quâ tegerent virium quod definitioni inest. Et hac in significatione voce libertatis sumpta conceperunt libertatem Juris naturae esse, quod in initio omnes homines, quemadmodum & fere in naturali facultate faciendi quod lubet producti fuerint. Libertasque adeo ipsis est facultas quedam naturalis, quam non modo ab initio omnes homines habuerunt, sed & quâ fere bestiae gaudent, faciendi quod lubet, legibus & Jure in hominibus limitata & quandoque, vi prepedita. Servitus contra quedam istius facultatis violentia ademptio. Unde definitur. (l. 4. §. 1. ff. eod.) quod sit constitutio Juris gentium, quâ quis dominio alieno contra naturam subicitur.

3. Liberi & servi ex sententiâ Juris Romani casu fiunt, & non ex Jure distributivo. Nam is, quibus accidit naturalem suam facultatem faciendi quod lubet retinere vel ademptam recuperare sunt liberi; quibus verò contingit, ut hac suâ naturali facultate priventur vel statim à natiuitate vel posteaquam aliquandiu in libertate vixerunt, hi servi sunt.

4. Non modò ergò servi sed & liberi aut nascuntur aut fiunt. Qui nascuntur liberi ingenui dicuntur. Nam ingenuus est is, qui statim ut natus est liber est (pr. J. de Ingen.) Censetur autem statim ac nascitur liber, qui vel ex solâ matre eâque vel unico momento seu conceptionis seu partus seu medii temporis, quo factum in utero gessit, liber à natus est (t. J. de Ingen. l. 5. §. 2. & 3. l. 18. ff. de stat. hom.) Nam semel parta libertas futuris calamitate matris auferri nequit. Hinc natus ex ancillâ, qua vi patris & ex contractu deberet esse manumissa & propterea libera habetur (ex l. 1. & 2. C. si mancip. ita fuer. alienat.) ingenuus nascitur (l. 22. ff. de stat. hom.)

5. Qui fiunt liberi libertini dicuntur. Nam quibus in verâ aliquâ servitute existentibus datur libertas, libertini sunt. Hinc definiuntur libertini (l. 6. ff. eod.) qui ex justâ servitute manumissi sunt. Additur ex justâ; quia contingit aliquem ingenuum in servitute esse; qui licet manumittatur per hoc ingenuitatem suam non amittit.

6. Manumissio actus ille est, quo qui veri servi sunt liberi fiunt. Manumissio enim est de manu datio, nam quamdiu aliquis in servitute est manus & potestati suppositus est: & manumissus liberatur potestate. (pr. J. de Libertin.) Concessum verò fuit cuilibet domino suum servum manumittere, contra ac suadet recta ratio. Nam potestate manumittendi cuilibet concessâ, flagitiosus nonnunquam hominibus repletur civitas, dominis quandoque temere manumittentibus, & non satis judicare valentibus, quinam libertate digni sint vel non: praterquam quod alii abusus accedant. Hinc L. Alia Sentia orta est prohibens in fraudem creditorum manumittere & manumissionem, si qua facta sit, nullam declarans (pr. J. Quib.

ex causſ. manumittere non licet.) *Eadem L. Alia Sentia circa mingo-
res viginti annis introduxit, quod generaliter in omnibus manumittentibus
ſuiſſet obſervandum: nimirum, ne domino minori 20. annis aliter manumit-
tore permittatur, quam ſi coram pretore & conſilio juſta cauſſa manumiſſio-
nis fuerit approbata [S. 4.]. Quib. ex cauſſ. manumitt. non licet] Ead-
dem loquitur, quã ſepẽ dicitur homines ad manumittendum proſiliunt, peperit
L. Fuſiam Caniniam certum modum in ſervis manumittendis conſtituen-
tem: gloriam namque ex multitudine ſervorum manumiſſorum captabant
cives Romani; quia liberti pileati comitabantur funus; & ita multi ſceleſti
reddebantur cives Romani. Quam tamen legem veluti libertates impedi-
entem & quodammodo invidiam abrogat Imperator (t. t. J. & C. de L. Fuſ.
Canin. toll.)*

7. Libertinorum ſtatus olim tripertitus erat. Nam qui ma-
numittebantur vel fiebant cives Romani vel Latini vel Dediticii. (S. 1. de
Libertin.) Erant namque & in Imperio Romano alii cives, alii non quidem
cives, immunes tamen à veſtigialibus & ſerviſſis, alii tributarii & ſordida
munera præſtantes qui dediticii vocabantur. Dediticii ergo erant illi li-
bertini qui eodem Jure & conditione erant, quã illi populi qui à Romanis de-
victi ſeſe hijs dederant, parumque à ſervis aberant. Et hi nullam ſpem con-
ſequenda civitate habebant. Latini fiebant ex L. Junia Nordana quæ juſ-
ſerat omnes per amicos vel epistolam manumiſſos eodem loco eſſe, quã olim e-
rant Latini: qui, quemadmodum Latini ex L. Julia in civitatem recepti
ita eadem eam conſequi poſſunt. Perſecta libertas comitem habens civitatem
acquirebatur, ſi manumiſſio fieret Cenſu (quando ſervi juſſu dominorum in-
ter cives Romanos cenſum præſtebantur. In cuius locum ſubſtituta eſt à
Constantino manumiſſio in Eccleſiã) Vindictã (i. e. coram pretore percuffio-
ne quæ virgulã vindictã appellatã fiebat) & Teſtamento. (t. t. C. de Vindi-
ctã & ap. Conſil. manumiſſ. & t. ſeq. t. t. ff. de manumiſſ. & ſeqq.) Ve-
rum cum omnes, qui ſub orbe Romano eſſent, jubebantur eſſe cives Romani
(l. 17. ff. de ſtat. hom.) nec videbatur ulterius hec diſtinctio in manumiſ-
ſis tolerari poſſe. Unde Juſtinianus eam abrogavit. (S. ult. J. de Libertin,
t. t. C. de Lat. libert. toll. & l. un. C. de dedit. libert. toll.)

8. Servi naſcuntur ex ancillis. (S. penult. J. de Jure perſonar.)
Nam ancille ut & ſervi nihil ſui ſed omnia dominorum gratiã operantur.
(Quicquid enim ſunt dominis ſuis ſunt) Ergo & dominorum gratiã pa-
riunt: horum itaque partus eſt & non ſui Jure. Fiant ſervi aut Jure gen-
tium i. e. ex captivitate. (d. ſ. penult.) Nam faciã conſenſione &
volũ ratione in hypotheſi fundatã (ne ſcil. bella omnes interimerentur à vi-
ctorib. ſed ſervarentur: unde & à ſervando ita dicti cenſentur. S. 3. j. cod.)
introducuntur inter omnes olim gentes fuit, ut capti bello fierent ſervi capion-
tium.

tium. Aut Jure civili. quando scil. liber homo major viginti annis participato precio pariebatur se venditari. (d. § penult.)

ARTIC. II.

D₂

DIVISIONE PERSONARUM IN EAS, QUÆ

sui Juris sunt, & eas quæ alieno Juri
sunt subiectæ.

1. Sequitur de Jure personarum alia divisio: quòd quædam personæ sui Juris sunt, quædam alieno Juri subiectæ. Rursus earum, quæ alieno Juri subiectæ sunt, vel sunt in potestate parentum vel in potestate dominorum. (pr. Inst. de His qui sui vel al. Jur. sunt.)

2. Qui alieni Juris sunt nihil sibi acquirunt sed ei, cujus potestati subiecti sunt. (L. 2. C. de patr. potest.) quavis Jure naturæ alia ratio sit servorum, qui sub dominicâ; alia filiorumfam. qui sub patriâ potestate existunt. Nam Jure naturæ servi acquirunt dominis velut instrumenta quadam, quæ dominorum gratiâ sunt quicquid sunt, nihilque sui causâ operentur: ac filiosfam. tanquam partes familie existentes acquirunt toti societati cujus partes existunt; & ita sui gratiâ operantur: si enim toti familie bene est, & hi felices sunt. Hinc liberi qui sunt in famulâ viroo patre quodammodo existimantur domini paternorum bonorum. (L. 1. ff. de Lib. & posthumis hered.) At Jure Romano hæc distinctio non eâ subtilitate, quâ debebat, perpenditur: sed quomodo servi dominis: ita filiis patribus dicuntur acquirere. Et quod Aristoteles de barbaris refert, quòd usantur suis liberis velut instrumentis & in modum servorum, id videmus Romanos itidem fecisse, concedentibus hoc Juribus, quò allicerentur cives ad procreationem liberarum.

3. Potestas dominorum in servos olim erant absoluta velut in bestias. Nam domini quisvis in servos statimere, & si ita placeret, occidere eos poterant. Sed hæc potestas tempore Imp. limitata est. Nam licet Jure gentium introducta videatur potestas vita & necis in servos: nullis tamen hominibus sub Imperio Romano existentibus concessere Imperatores supra modum & sine causâ legibus cognitâ in servos sevire. Ex constitutione enim Antonini, qui sine causâ servum suum occiderit, non minus puniri jubetur, quàm qui alienum servum occiderit (L. 1. ff. de his qui sui vel al. Jur. sunt. l. 1. §. 2. ff. ad L. Cornel. de Sicar. l. un. C. de emendat. servor.) Sed & major asperitas dominorum ejusdem principis constitutione coercetur, quæ habetur (l. 2. ff. cod. & §. 3. J. cod.)

4. Similis dominicæ & planè tyrannica fuit quoque olim patrum

in liberos potestas. Nam olim patribus jus vita in liberos necisque potestas erat permessa. (l. ult. C. de patr. potest.) item vendendi liberos & quidem ter, si hoc egestas suaderet; ita eam, ut restitute precio emptori vel alio dato mancipia ingenuitati restituerentur. (l. 2. C. de patrib. qui liber. distraxerunt.)

5. Sed atrocitas hæc patrum ab Imperatoribus inhibita, & liberos non omnium proprietatem parentibus acquirere constitutum est. Nam D. Hadrianus fertur, cum in pœnatione filium suum necasset quidam, propterea quod nocerant adulterasset, in Insulam eum deportasse quod latronis magis, quam patris Jure eum interfecisse videretur. Nam patria potestas in pietate debet, non in atrocitate consistere. (l. 5. de L. Pompejâ de parricid.) Aserba quoque parricidii poena à Constantino M. dictata est in parentes qui liberos occidunt (l. un. C. de his qui par. vel liber. occid.) Limitatum quoque est Jus patrum acquirendi per liberos, concessi filiosfam. castrensi & quasi castrensi peculio. i. e. ut in his, quæ militantes vel armati vel inermi militiâ filiosfam. acquisivissent haberentur pro patribusfam.

6. Id incongruum planè fuit naturali rationi, quòd patres suos liberos possent in potestate suâ retinere quousque vellent, adèd, ut si patres nolent emancipare eosdem, nihil dissolveret patriam potestatem, nisi mors vel naturalis vel civilis i. e. amissio libertatis aut civitatis. Nam eaque natura subijcit liberos patrie potestati, quatenus indigent ratione patris tanquam facultate assistente & subveniente imbecillitati, que oritur ex defectu prudentiæ. Unde sequitur, liberos emancipandos & à patriâ potestate liberandos esse quando id prudentiæ nãcti sunt, ut sibi ipsi prospicere valeant. Verum quòd allicerentur cives ad procreationem liberorum talem iis in liberos consuetudo dedit potestatem, qualem nullæ aliæ gentes sibi arrogarunt: adèd, ut nullus pater posset adigi ad emancipandum liberos. Et quia in captando potius ex his lucro, quàm educatione eorundem patriâ potestas consistebat, nec eam furor dissolvebat. (l. 8. ff. eod.) sed mors vel patrum vel liberorum naturalis: ultra mortem enim patriâ potestas sese non extendebat. Nec tamen & sic semper penitus liberabantur qui sub potestate patriæ erant: si enim avus haberet filium & ex hoc nepotes in potestate; (nepotes enim nati ex filio in potestate existente in avi potestate quoque erant) mortuo avo recidebant nepotes in filii, sui patris scilicet, potestatem. (pr. J. Quib. mod. Jus patr. pot. solv.) Tollere & patriam potestatem mors civilis cum patrum tum liberorum. i. e. si vel patres vel liberi amitterent civitatem aut libertatem. Nemo enim vel habere aliquem in potestate patriâ vel esse in alterius potestate poterat, nisi cives Romanus existeret. Hinc deportatio in Insulam (quæ erat genus poenæ adimens civitatem) modus erat

faciendi patriam potestatem - (S. I. J. d. t.) *is. si servus poena quis efficeretur, damnatus scil. in metallum vel ad ultimum supplicium* (l. 8. S. 4. l. 9. §. in ministerium. l. 29 ff. de pen.) *Quamvis novo Jure nemo amplius servus poena fiat* (Nov. 22. cap. 8.) *Cumque olim nec consularis dignitas à potestate patriâ liberaret, à Justiniano tandem constitutum* (Nov. 81. cap. l. v. i.) *ut vim liberandi haberet quavis dignitas à decurionatus munere liberans. Temporibus quoque Imperatorum introductum, ut is pater, qui ad turpitudinem adigit liberos & nimis duriter tractat ad emancipandum cogi possit.* (l. ult. ff. si à parente quis manumissus sit, l. si lenones 12, C. de Episcop. audient.)

7. Si patres nolent in potestate retinere liberos, emancipabant eosdem. Erat enim emancipatio actus solennis, quo pater è potestate & familiâ dimittebat filium: cujus tamen solemnitates immutatae varis temporibus sunt. *Nam eum olim patribus concessum esset vi patrie potestatis ter vendere liberos; & alias à contractu emptionis venditionis velut notissimo peterentur variorum actuum solennitates: commodum existimatum fuit emancipationem mediante trinâ imaginariâ venditione & manumissione celebrare. Quasi si pater postquam ter vendidit renunciaverit omnipotestati, quam in filium habuit.* (l. ult. C. de Emancip.) *Postea ex lege Anastasis cepit emancipatio fieri intercurrente magistratus auctoritate & desuper accedente Imperatoris rescripto* (l. penult. C. eod.) *Tandem Justinianus (d. l. ult.) constituit, ut ad hunc actum sufficeret simplex contestatio apud magistratum ordinarium.*

ARTIC. III.

DE

STATU HOMINUM ET CAPITIS DEMINUTIONE.

I. Status qualitas quaedam seu conditio personæ est tribuens diversas facultates in acquirendo & conservando res seu bona vitæ inservientia. *Nam status & dignitas admodum vicina sunt ratione essentia & tamen differunt: idque quomodo contingat, ex nostra definitione cernere possumus. Dignitas enim consistit in facultate competente circa honores; status in facultate circa acquirendas res. Conveniunt ergo, quod utrumque sit facultas quaedam circa bona externa competens; differunt, quod alterum circa honores, alterum circa res seu bona vitæ inservientia occupetur. Hinc fundamenta eorum, qua ad statum pertinent, referimus ad Jus publicum, quemadmodum ea ex quibus petitur ratio dignitatum: proveniunt enim utraque ex Justitia distributiva.*

Statu principis est Jus Romano, consistens nimis in libertate

civitate & familiâ. Nam tot modis facultas circa bona vite competens variabatur olim apud Romanos: quippe non omnes qui sub orbe Romano erant civitatis Jus habebant; sed nonnulli utebantur peregrinorum Jure: Unde & duo creati sunt pretores qui Jus dicabant, alter peregrinus; alter urbanus dictus. Qui liberi erant tantum & non cives ex solo gentium Jure acquirebant, retinebant & alienabant sua bona; Cives singularem habebant facultatem peregrinis non competentem v. g. ut possent ex testamento quid capere, quod non tribuebatur peregrinis. Qui autem in certa familia erant juri- bus illius familia gaudebant, nimirum in successione ab intestato; legibus enim XII. Tabb. Jus succedendi competeat proximo agnato, seu ei, qui ejusdem cum defuncto familia existens quam proximè gradû ad defunctum acce- debat. Ex quibus patet, ratione facultatis acquirendi, conservandi & trans- ferendi in alios bona externa statum triplicem fuisse.

3. Civium Romanorum alii patres familiâs alii filii fam. erant; item alii masculini alii fœminini sexûs. (l. 4. ff. de his qui sui vel al. Jur. sunt.) Hujus subdivisionis mentionem hoc in loco faciendam suadet ratio; quia horum singulorum diversa fuere Jura in tractandis negotiis ad rem fam- iliarem pertinentibus. Nam fœmina multis in Jure articulis patribus fam. deteriores sunt (l. 9. ff. de Stat. hom.) Huic divisioni & eam pos- sumus adjicere; quòd alii sint nati alii nascituri. Habet namque & hæc suum usum; quia in toto Jure civili qui in utero sunt habentur pro jam na- tis, quoties de commodis ipsorum agitur. (l. 7. & 26. ff. cod.)

4. Statûs porro immutatio capitis deminutio vocatur. (pr. J. de capit. deminut.) Nam caput habere dicuntur qui pars alicujus socie- tatis humane existunt: tot enim vel tot capitum societatem aliquam esse di- cimus. Ita in societate universali liberorum hominum est qui liber existit; in societate civili civis; in familia aliqua aut gente qui illius pars existit. Minuitur itaque capite qui illius societatis, cujus pars est, & ob quam certis juri- bus gaudet, pars esse desinit. Et quia sunt tres species statûs, etiam tres sunt species capitis deminutionis; maxima, quâ amittitur libertas; media seu minor, quâ amittitur civitas; minima, quâ familia mutatur. (t. t. J. de capit. deminut.)

5. Cæterùm, ut olim magnum erat, esse civem Romanum; ita cœpit hoc vilipendi tempore Imperatorum, postquam omnes qui sub orbe Romano sunt jussi sunt cives Romani esse (l. 17. ff. de stat. hom.)

M E M B R. II.

DE

FACULTATE QUAM SINGULÆ PERSONÆ HABENT circa res acquirendas & administrandas.

1. *Scidamur hanc materiam commodè absolvere posse, si dicamus primo de divisione rerum quæ vitæ humana inserviunt; secundo, de diversis acquirendi modis; & tertio secundum quem modum unicuique persona competat facultas acquirendi; quarto quanam circa facultatem administrandi veniant notanda.*

ARTIC. I.

DE

DIVISIONE RERUM VITÆ HUMANÆ
INSERVIENTIUM,

1. Res sunt, quæ vitæ humanæ quasi quædam instrumenta inserviunt, ex quæ dividuntur in corporales & incorporales. (l. 1. §. 1. ff. de Rer. divis. t. t. J. de Reb. corpor. & incorpor.) *Nam res omnes quæ vitæ humanæ inserviunt vel à natura hominum gratiâ producuntur vel ab arte quadam; quæcum aliquo sensuum percipi possint, existentes corpora quædam, res corporales vocantur. Præter verò res istas prudentia introductis res in solo intellectu consistentes & vitæ humanæ quoque inserviunt, quatenus his res corporales parantur. v. g. Titius mille aureos dedit mutuo Mevio & hunc interveniente stipulatione obligavit ad quinquaginta aureos usurarum nomine quotannis solvendos. Hæc autem usurarum stipulatio obligatio est res incorporalis in intellectu solo consistens inserviens vitæ Titii conservanda, quatenus vi huius quotannis expectandos habet quinquaginta aureos, quibus varias res corporales sibi comparare potest. Vocantur eiusmodi res incorporales jura; quia posita sunt in facultate quadam acquirendi, detinendique bona corporalia, et utendi, fruendi iisdem.*

2. Omnes porò res vel acquiruntur & possidentur, singularique indigene curâ quò usum vitæ humanæ debitum præbeant, vel nullâ peculiari curâ indigent. Quæ præstò sunt omnibus ad usum, licet harum nulla cura habeatur, communes vocantur: velut aer, aqua profluens vel ea quæ in mari est. (l. 2. ff. de rer. divis.) *Nam quantum aut aeris sufficit ad refrigerandos pulmones; aut que ad potum; tantum præstò semper est, licet nemo aeris vel aquæ curam habeat. Sunt ergò res propriè dicte communes, quæ non necesse est unquam proprias fieri, sed perpetuo in promptu sunt omnibus ad usum, & propterea nullius in bonis sunt. Quamvis negari nequeat, eam aeris particulam, quam attraxi tamdiu meam esse, quamdiu ea corpori meo inest. Aliâ in significatione fera bestia in silvis, lapilli item & gemæ in litoribus communes dicuntur. (l. 3. ff. de Rerum divis.) propterea scilicet quòd, antequam acquisita sunt, commune hominum dominium in eas competat, ut quilibet eas acquirere possit.*

3. Quæ peculiari aliquâ curâ indigent, quò debito modo usibus humanis inserviant, propriæ hominum fieri solent: & hæc existunt vel propriæ populi aut Imperii, aut alicujus civitatis, municipii, vel collegii, vel singulorum, quatenus patresfam. sunt, & ut privati considerantur, vel tales sunt quæ singulorum fieri possunt; aut tandem tales quæ usibus singulorum exemptæ sunt. (l. 2. ff. eod.)

4. Contingit nonnullis rebus, ut proprietas vel populi vel universitatis cujusdam vel singulorum sit, usus tamen omnibus pateat. Et ex quidem, quæ propriæ populi sunt, absolute publicæ quasi publicæ, vocantur. *v. g. flumina quorum proprietas est populi Romani vel Imperatoris hujusjura habentis.* (l. 4. §. 1. ff. eod. §. 2. J. eod.) *His videntur quidem & accendi posse litora; sed in Jure Romano rebus communibus annuuntur, propterea quòd, quemadmodum quilibet particulam aëris attrahere eamque sibi habere potest; ita & concessum sit cuilibet locum occupare in litore, casam ibi edificare & subsistere quamdiu libuerit: negari tamen non potest, subtiliter loquendo litorum naturam paulatim ab essentiâ rerum communium abire. Nam in litoribus populi vicini Jurisdictionem exercere solent, & ita eorum curam habere, ne alter alterum in usu eorumdem impediât.* (l. 14. de Acquir. rer. dom. l. 3. Ne quid in loc. públ. fiat.) *Hæc fit, ut nonnunquam litora publica vocentur. Sed non est ut subtilius ista ritemur terminos, publicam & commune, Jcis confundentibus* (l. 1. pr. l. 10. ff. de rer. divisi.) *Quæ autem res in proprietate privatorum sunt, usum verò omnibus præbent, velut ripæ in fluminibus (quorum enim prædiis adhærent, eorum quoque sunt) non absolute publicæ vocantur, sed usu publicæ. (§. 4. & 5. J. eod.) Nam cuilibet navigandi & piscandi gratiâ in iis consistere licet; ut adeo ratione navigationis & piscationis communes sint.*

5. A publicis rebus differunt Res universitatis, per hoc, quòd usus earum non nisi iis pateat, qui universitatis vel societatis illius membra sunt. Unde res universitatis definiri possunt, quæ cum sint alicujus civitatis vel collegii, omnibus illius societatis membris ad usum patent. *Quamvis cum & populus universitas quedam sit, etiam quæ publicæ existant res universitatis vocentur.* (l. 1. pr. fin. ff. eod.) *Videntur autem res universitatis duobus modis communiter usum paribus societatis præbere: dum vel ad usum præstant singulis civibus seu membris societatis; vel ut theatra, stadia (l. 6. §. 1. ff. eod.) is. balnea & pascua publica, quæ singulis civibus seorsum utilitatem præbent; vel verò eorum administrationi & directioni subjacent, quæ summam potestatem habent, & easdem ad salutem Reipubl. dirigere possunt: cuius generis sunt res fisci, redditus publici. Sunt porò res universitatis ita propriæ universitatis, ut non singuli possint*

dicere hoc est meum. *Hinc cum regulariter servus contra dominum torqueri nequeat; servus publicus, qui universitatis est, adversus singulos torqueri potest; & libertus universitatis non singulorum libertus est. (l. 6. §. 1. ff. eod.)*

6. Res usibus humanis exemptæ sunt sacræ, sanctæ & religiosæ. Res sacræ sunt quæ Dei tanquam excludentis homines propria esse censentur. *Tales sunt, quæ debitæ adhibitis ceremoniis, quas religio esse que exigit, Deo consecrata sunt, ut inserviant cultui ejusdem. (§. 8.] & l. 6. §. 3 l. 9 pr. ff. eod.)* *Has acquirere privatis prohibitum, nisi distrahantur in redemptionem captivorum.*

7. Res religiosæ sunt loca custodiendis cadaveribus humanis inservientia. *Propterea autem hæc exempta sunt usibus humanis, ne cadavera semel sepulta turbentur. Religiosum autem locum jure Romano quisque suâ voluntate facere potest, dum mortuum inferi in locum suum. (§. Religiosum 9. J. eod.)*

8. Sanctæ res sunt, quæ constitutâ in violatores gravissimâ pœnâ inviolabiles redditæ sunt: quales sunt muri civitatis. *Nam in violatorum capitale supplicium constitutum est: propterea quod & Romuli frater Remus occisus ferretur, quod murum transcendere voluerit. (l. ult. ff. eod.)* *Fuere autem sanctæ res olim facies prope modum similes, itidemque divini Juris: solebant quippe Romani muros diis tutelariibus consecrare.*

9. Res usibus humanis exemptæ generaliter res nullius vocantur: dicuntur autem & res nullius omnes eæ quæ, cum sub nullius hominis dominio sint, à privatis acquiri possunt. *Nam Nullum aliquid dicitur duobus modis, vel quia nullius privati aut actû est aut potentiâ, quale est omne illud quod usibus humanis exemptum est; vel quia nullius quidem privati actû est, potest tamen alicujus fieri quando apprehenditur.*

10. Singulorum dicuntur res, quæ sub alicujus privati dominio sunt. *i. e. alicujus certi patrisfam. gratiâ sunt illis que vitæ conservandæ vel ut instrumenta quodam inserviant.*

11. Est & alia rerû divisio, quòd aliæ res sint mobiles aliæ immobiles: quas ab invicem distinguere & definire difficile videtur. *Nam Cri vulgè definiunt res immobiles, quæ loco moveri nequeant. At hoc pacto nec terra tota ex mente Copernici immobilis erit; nec atomus ulla; quia & homines domum de loco in locum machinis suis movere possunt. Nos autem ex naturâ Rerum procedentes definimus res immobiles, quæ ratione usûs sui, quem habent, hominem certo terræ loco adherere faciunt. Ita v. g. arbor viva, quæ talis, licet possit de loco moveri; est tamen res immobilis; quia nemo hæc nisi potest, nisi certo terra in loco consistat & eidem quasi adhareat.*

Res mobiles contrà erunt, quæ ratione sui usûs, quem præbent domino, eum comitari possunt. *i. e. quæ circumduci aut circumferri possunt & usum quocunque terra in loco præstare.* Ita autem rectè formari definitiões, addiscere exinde possumus, quòd sæpè dixerimus, res, quæ acquiruntur ab hominibus, esse quedam instrumenta hominum vitæ inservientia: omniū verò instrumentorum definitio à materiâ & usû, quem habent, peti solet. Res ergò, quarum natura in usu consistit, quæque instrumenta vitæ sunt vel utentem ad certum locum adstringunt, & immobiles sunt, vel utentem quovis in loco comitari possunt & mobiles dicuntur.

ARTIC. II.

DE

DIVERSIS ACQUIRENDI MODIS.

1. Acquisitio alia per se est, alia per accidens; ea, quæ per se fit, duplex est, Originaria & Derivativa. *Nam res, quæ sub privatorum patrimonium cadunt, alia sunt nullius i. e. à nullo hæcenus occupate, alia singularum i. e. jam acquiretæ: Illarum acquisitionem originariam vocamus & harum derivativam; quia hæc à domino in alios transferuntur. Unde originaria acquisitio definiri potest actus, quo nobis paramus dominium rei quæ nullius est; Derivativa actus, quo quod alterius est in nos transferimus.*

2. Acquisitio originaria fit vel occupatione ejus quod natura hominum gratiâ produxit & nullius est actus; vel productione novæ alicujus speciei seu rei singularis: quæ iterum duplex est, vel artificiosa vel naturalis. Artificiosa est, quando aliquam novam speciem producimus; quæ etiam specificatio vocari solet. Naturalis productio est, quando quæ sub dominio nostro sunt aliquid operante in his naturâ producunt. *veluti pecudes procreantes sibi simile, agri proferentes suos fructus.*

3. Occupatio est vel rerum mobilium vel immobilium; Res mobiles sunt vel viventes bestię vel aliæ res; occupatio bestiarum ferarum triplex est: Venatio, piscatio, aucupatio. Cæterarum rerum mobilium occupatio inventio vocatur; & contingit vel circa eas res, quæ hæcenus nullius fuerunt; vel quæ fuerunt alicujus; sed aut pro derelicto habitæ sunt, aut longo tempore absconditæ, ut earum dominus ignoretur, quæ thesauri nominantur. Occupatio immobilium propriè occupatio appellatur. *veluti quando quis Insulam in mari natam occupat.* (l. Insulæ 22. J. de Rer. divis.)

4. Derivativa contingit circa universitatem seu integrum corpus bonorum, *v. g. in hereditate; vel circa singularia bona: utraque fit vel*

fit vel non invito domino, ex conventionem & consensu scil. domini & eius qui acquirit aliisq; modis, vel invito domino; quæ rursus vel violenta vel clandestina est, omnisque regulariter injusta est; nisi ea quæ bello fit. *Nam hostium bona per vim vel clam invadere non est injustum.*

5. - Acquirimus per accidens accessione, quando aliquid nostris bonis velut pars accedit. Et hæc rursus fit vel casu à naturâ vel facto hominis; naturâ v.g. quando prædiis, quæ fluminibus vicina sunt, per alluvionem quid accedit; facto hominis, per inædificationem, implantationem, inscriptionem, intextionem, inscriptionem, pictionem.

ARTIC. III.

DE

JURE QUOD SINGULIS PERSONARUM SPECIEBUS CIRCA ACQUISITIONEM COMPETIT.

1. Ex dictis (*lib. 1. huj. part.*) apparet, Jus seu facultatem acquirendi dominium in bona, ex Justitiâ distributivâ dependere. *Nam secundum dignitatem, quæ ex facultate utendi bonis estimanda venit, potestatem acquirendi distribuendam, & per consequens salis virtuosos hominibus in optimâ Republ. concedendam; servitibus denegandam esse ibidem demonstravimus.*

2. At Jus Romanum id non attendit; sed omnibus etiam non-civibus, modò liberi sint, i.e. hæcenus à nemine in justam servitutem reducti, concedit facultatem per occupationem acquirendi. *Nam jus Romanum occupationem Juris gentium facit: quicquid autem Juris gentium est omnibus etiam liberis hominibus competit. Non modo ergò civibus sed & peregrinis liberis hominibus Jura Romana concedunt jus venandi, piscandi, aucupandi, lapillos gemmasque in litoribus querendi &c. Cum enim olim nondum factis auctis populis hæc acquirendi genera quavis in regione libera essent: conceperunt Romani ea Juris nature esse. Tantum autem abest, ut venationes, aucupia, piscationes omnibus etiam peregrinis concedenda sint, ut potius certis civibus demandanda veniant. Nam si cuncti cives hæc dederint operam, & species extinguentur, & dum vita generi nonnulli sese dedunt qui apti non sunt, negligentur ea, ad qua quisque persicienda quam maxime idoneus est. Longissime itaque hæc in parte abitur ab optimâ Republ. qua nihil temerarium admittit, sed bona vita præfertim, immobilia ex dignitate cujusque persone distribuit. Sed ut esset inter civis & peregrinos quadam distinctio; in acquisitione tributum est Quiritibus plenum aliquod & perfectissimum dominium; peregrini autem quod acquiserant in bonis tantum habere dicebantur. Verum postquam omnes, qui sub*

Orbe Romano sunt, cives Romani esse jussi sunt, factum hoc fuit anigma quoddam. Unde & Justinianus (l. un. C. de Noto Jur. Qu. toll.) hoc velut antiqua subtilitatis ludibrium expellit, nullam inter dominos admittens differentiam. Caterum hæc facultas remeraria, quæ democratarum propria est, admittentium cuilibet libertatem & ex libertate facultatem faciendi quod vult, mansit etiam in monarchico statu. Nam plerumque contingit, ut mutato aliquo statu, præsertim per dolum; maneat vestigia pristina forme.

3. Quando res nostræ sese multiplicantes producant novas res, naturali rationi conveniens est, quod tradit jus Romanum, ut ex nostræ fiant. (S. item ea, 19. §. de Rer. divis.) Nam quæ sub dominio nostro sunt quicquid sunt nostri gratiâ sunt. Ergo & nostri gratiâ operantur, nostrique gratiâ producant fetus, fructusque suos. Quæ autem nostri gratiâ producta sunt nostra sunt & sub dominio nostro. Par est ratio in servis acquirentibus: hi enim semper suis dominis acquirunt; quia dominorum gratiâ sunt & operantur, velut horum instrumenta.

4. Producens speciem aliquam ex suâ materiâ illius domitus itidem naturali ratione fit. Nam nemo dignior est eo dominio; qui & liber homo is est qui sui gratiâ est & operatur. (Servus enim contra quicquid est alterius est) si ergo sui gratiâ operatur, etiam speciem sui gratiâ producit. In hoc tantum Juri Romani desudarunt, si ex alienâ materiâ conficiatur species, cujus esse debeat. Nam ut dominus materie in gratiam specificatoris suum amittat dominium, iniquum videretur; ut etiam specificator frustra laborasse concipiatur, durum est & contra libertatem: præsertim, cum introductâ novâ formâ pristina res perierit; adeoque dominus materia non possit dici pristinum dominium retinuisse sed potius novum consecutus, si speciei dominus declaretur. Verum cum hæc non ex Justitiâ distributivâ sed commutativâ dijudicanda veniant, magis ad jus privatum pertinent: quorsum etiam remittimus.

5. Derivativa acquisitio, quæ fit mediantibus pactis & conventionibus, emptione scilicet venditione aut permutatione omnibus, qui liberi homines sunt concessa est. Nam cum jure gentium dominia sint distincta, agris termini positi, ædificia collocata, commercium, emptiones venditiones, locationes conductiones, obligationes instituta: (l. 5. ff. de Just. & Jur.) etiam omnibus peregrinis facultatem commerciorum concedere Romani voluerunt. Et hoc etiam suasit salus civium, ut peregrini ad contractus admitterentur. Hoc tamen circa derivativam acquisitionem, quæ mediantibus contractibus fit, notandum videtur, malè concessum fuisse privatis pro lubitu bona immobilia, nullo magistratu constituto, qui contractibus interesset & alienationes annotaret, alienare. Hinc enim contigit, ne dominia

dominia in incerto essent, & nemo securè res emptas possidere posset; & ut propterea alia remedia violenta essent querenda; ademptio nimirum domini per usucapionem &c.

6. Jus succedendi defuncto in familiâ, seu hereditate relicta peregrinis denegatum solis competijt civibus Romanis. Nam admittere, ut peregrini capiant hereditatem est eos reddere patres fam. in civitate; id quod minuit civitatis auctoritatem: neque enim ex voluntate alicujus privati hereditatem in peregrinum concedenti jus habendâ familiam in civitate permittendum. Hinc successio Juris civilis esse dicitur & nullis nisi civibus Romanis competere. Verum de ratione successionum seqq. duobus articulis tradetur.

7. Bello capta sua facere Juris quoque gentium esse dicitur: unde Romani acquisitionem quæ bello fit, inter modos Jure naturæ acquirendi referunt. (S. item ea. 17. J. eod.) cum tamen, si ipsam naturam spectes & ex Justitiâ distributivâ procedas, videatur paulò aliter se res habere. Nam bella vetustissimis temporibus in homines, feras & bestias similes fuisse exercita (unde Aristoteles homines in feros & mansuetos distinguit) quæ naturam venationis habuerant teste Aristotele (lib. I. polit.) Et hæc vixilla Justa fuisse ob hoc, quòd natura intendat homines regi rectâ ratione, eosque, qui ipsi nullam habent, alienâ. Quod verò postea ad omnia bella, quæ inter gentes diversas geruntur, sic extensum, abusus illius Juris fuit & ex tacito tantum consensu populorum obtinuit, magisque fuit Juris positivum quam naturæ. Et quamvis ponamus, Juris natura esse, ut capta ab hostibus capiuntur fiant; non tamen inde inferri potest, ea quæ singuli milites bello capiunt sua facere. Nam bona hostium alia mobilia, alia immobilia sunt; hæc singulorum capiuntur fieri nemo facile inspiciens communem consuetudinem asseret; quia hostium immobilia sibi sumere solent quærum auspiciis bella geruntur: mobilia autem singulis capiuntur relinqui adhuc hodiè usitatam est: at Justitia distributiva suadet, prædam occupatam communem servari, & singulis secundum merita distribui. Ex eo namque, quod quisque contulit ad victoriam obtinendam, persona cujusq; in assignatione prædæ estimanda est.

8. De modis per accidens acquirendi mediante accessione hæc non attinet dicere. Nam magis ex re quam personæ dignitate proveniunt. Fundata enim est ratio acquirendi per accessiones in hoc principio: quòd ejus, cuius est totum, etiam fiat, quòd totius pars redditur. Hinc augmentum latens seu id quòd à flumine paulatim adjicitur agro non limitato, quæ accretio alluvio vocatur, pertinet ad dominum agrî; quia hujus pars fit. At in agris limitatis aliter se res habet, utpote qui quantitate & non flumine terminati id quòd accedit tanquam partem sui recipere nequeunt. (I. in agris

ro ff. de acquir. rer. dom.) Hec etiam causa est, quare pars agro alterius violenter ablata & nostro agro adjecta non statim fiat nostra, sed tunc si arbores consistentes in parte adjecta radices in nostro agro egerint. (S. Quid si. 21. J. eod.) Tunc enim Romani existimarunt verè partem agri rem adjectam dici posse. Accessionis species est acquisitio insule in flumine nata; quia presumuntur domini praeiorum flumine terminatorum progresseri fuisse utriusque & quidem equaliter usque ad medium alvei, si flumen non obstrisset: unde infertur, alveum flumine tectum actu publicum potentiam vicinorum esse, quae in actum deduci possit aquae obstaculo remoto. Accessiones quae facta hominis contingunt, velut insitio, implantatio, intertio, inaedificatio incidunt in aliquam accidentariam commutationem; cuius tandem facta contrigerint. Quin si vi fluminis avulsa sit particula terra & adjecta alterius agro, commutatio quaedam est casu contingens: unde et, cuius pars illa terra fuit, pro pretio à novo domino consequendo datur utilis in rem actio (l. 5. §. 3. ff. de Rei Vendicat.) Et propterea quae de hisce dici possunt ad Jus privatum; quod in commutationibus consistit differimus.

ARTIC. IV.

DE

SUCCESSIONE AB INTESTATO.

1. Derivativae acquisitionis species est successio in familia defuncti, quae hereditas vocatur, & confertur vel ex voluntate defuncti testamento comprehensa; vel ab intestato. De utraque hic dicendum. Nam fundamentum succedendi ex Jure publico petendum: politio enim conducit nulli civi concedere facultatem liberam testandi, demonstrans hoc ipsum Aristotele (lib. 5. politic.) In oligarchiis condavit successio ab intestato, quae per masculinum sexum conjuncti admittuntur; quo familiae, potius quae est imperium, conferuntur: at in democratiis & tyranniis nulla habetur ratio familiarum; sed aequè ad agnatos ac ad cognatos devolvuntur hereditates. Ex quibus patet, fundamentum successionum in Jure publico querendum esse. Quapropter hoc articulus, de Successionibus ab Intestato differemus.

2. Intestatorum autem hereditates ex lege XII. tabb. primum ad suos heredes pertinent. (S. l. 7. de Heredit. quae ab Intestato deser.) i. e. liberos qui sunt in potestate patris morientis sui juris post mortem ejus futuros. Id quod partim cum Jure naturae convenit partim ab eo recedit. Nam cum parentes liberorum gratia cuncta acquirant, sunt liberi, qui in familia sunt, quodammodo domini paternorum bonorum viventibus adhuc patribus. (l. in suis. II. de lib. & posth. §. sui autè J. de hered. qual.) enim enim gratia nunquamque bonum uti conservativum est, ad ejus do-

minimus spectat: dominium quippe facultas est circa rem que quicquid est nostri gratia est. Hinc liberi non aequè videntur hereditatem patris acquirere, quam dominium quod habent liberius exercere. Hinc Paulus (l. 7. ff. de bon. damnator.) dicit: rationem naturalem, quasi legem quandam tacitam, liberis parentum hereditatem addicere, velut ad debitam successionem eos vocando; ac ne iudicio quidem parentis, nisi meritis de causis submoveri ab eà successione posse. Et (l. 1. §. largius ff. de successor. edict.) tradit Ulpianus, liberos prope ad propria bona venire. Quæ de causâ & liberi etiam ignorantes sunt patrum heredes, citra nullum suum factum (§. 3. J. de her. que ab intestat.) Verùm licet hæc ita se habeant, & patres naturaliter liberorum gratiâ bona acquirant: non tamen iustitia distributiva admittit omnes liberos aequè ad hereditatem; sed eos tantum qui digni sunt patremfam. defunctum repræsantare. (Secundum dignitatem enim personarum iustitia distributiva cuncta tribuit & assignat) De feminis autem id naturaliter asseri nequit: sunt enim hæc non aptæ ut præsent familiae, sed ut sub patrefam. tanquam capite existant. Ideoque filiabus ex paternâ hereditate nihil præter dotem debetur, ut scil. honestè & secundum dignitatem familiae dotentur, quæ matresfam. evadere possint.

3. Si nemo suus heres existat, qui successione ampletatur: tunc ex lege XII. tabb. ad agnatum proximum pertinet hereditas; (pr. Instit. de Legit. agnat. success.) exclusis emancipatis, iuste quidem iure naturæ; iniquè ex hypothefi Juris Romani. Nam Emancipatio iure natura est, quando filius sibi ipsi de salute liberæ ad vitam proficere valens exit à patris familiâ cum aliquâ parte bonorum, quantum secundum proportionem nem ipsi competit, quo facti nihil iuris amplius in bonis paternis habere potest. At iure Romano licebat patribus in potestate retinere liberos quomog. vellent, eosque, quomodo & quando liberet, emancipare, seu puberes seu impuberes seu majorenes seu minorenes: quo contingebat, emancipatos ab omnibus paternis bonis miserè excludi. Quod vero ad agnatos i. e. per viri- bus sexus cognationem conjunctos lex XII. tabb. datuloris hereditatem, causa hæc fuisse videtur; quia eo tempore status vendebat, ad oligarchiam; studebantque patricii conservationi familiarum. Hinc etiam inter masculos, etiamsi longissimo gradu essent, agnationis iure vitæ citroq. hereditas capiebatur. Quod ad feminas vero attingebat, ita placebat, ut ipsa consanguinitatis tantum iure caperent hereditatem, si sorores essent, uterium non caperent. (§. Cæterum. 3. J. de Legit. agnat. success.)

4. Hæc iura succedendi prætor. naturalem æquitatem introducere volens emendare nihil est. Nam cum emancipatio familiae & agnationis iura successionem tribuentia perimeret; (l. nam & 6. ff. de capite minor.) hæc ita emancipati nihil paternarum bonorum ab intestato capere

querentur: prætor naturalis æquitatis esse ratus iisdem succurrere voluit, eos ita vocando ad successionem, quasi capite minati non essent, sed quasi jus suorum heredum adhuc haberent. Et quia sola lex heredes facere poterat, dabat iis prætor bonorum possessionem s. e. concedebat ipsis omnia jura que heredes à lege dicti habebant in bonis defuncti. Vocabaturque hæc bonorum possessio Unde liberi. à primis scil. Edicti verbis. Adæque jura prætorio emancipati suorum jura adepti sunt: (S. sunt autem. i. verb. & primo locò. J. de bonor. possess.) ita tamen, ut à prætoris bonorum possessionem petere opus haberent. Sed Justinianus (Nov. 118. cap. 1.) emancipatis jure civili competere hereditatem voluit, non tamen, ut eodem modo cum suis succederent, sed aditione opus haberent. Quæ tamen de naturalibus liberis intelligenda sunt. Nam adoptivos emancipatos prætor ad bonorum possessionem non vocabat. (S. minus ergò. ii. de hereditat. quæ ab intestat.) Deinde quia lex XII. tabb. ita stricto jure utebatur, ut nullos per necessitudinem feminini sexus sibi junctos ad successionem admitteret; etiam cognatos ad bonorum possessionem honorarium jus vocare voluit; sed tertio loco & postagnatos (l. 2. ff. unde cognati. t. J. de Successione cognator.) Quia quoque inter matrem & filium filianus hereditatis capiendæ jus ex LL. XII. tabb. nullum erat; prætores domum post omnes agnatos matrem admitterebant: Hadrianus autem temporibus factum est SCtum Tertullianum, quo cautum est de successione in bonis liberorum matri non avia deferendâ, ut scil. mater ingenua trium liberorum jus habens; libertina, quatuor, ad bona filiarum filiarumque intestatò mortuorum admitteretur (S. sed hæc juris. i. J. de SCto Tertull.) Quod jus à Justiniano (l. ult. de jur. liberor.) extensum est, datumque matri jus successionis, licet ingenua tres vel libertina quatuor liberos non pepererit. Cuius, SCtum Tertullianum hoc beneficio voluerit feminas excitare, ut darent operam procreationi liberorum; Justinianus putans simpliciter iis deberi successionem etiam simpliciter eandem illis assignare voluit. Per contrarium etiam liberi ad bona matrum intestatarum admitti sunt ex SCto Orphitiano, quod Orphitio & Rulo (SS. effectum est D. Marci temporibus; & data est tam filio quam filia legitima hereditas, etiam si alieno juri subjecti sint: prælatæque sunt consanguineis & agnatis defunctæ matris. Verùm cum hoc SCtum substitisset in liberis primi gradus: id constitutionibus Imperialibus emendatum est ut ad similitudinem filiorum filiarumque & nepotes & neptes vocarentur. (t. t. J. ad S. Orphit.) Scilicet hæc confusiones varias circa successiones peperit, quod præsupponerent Romani, hereditatem etiam in te merito ad feminas spectare: donec tandem Justinianus in gratiam sexus feminini cognatos agnatosq; æquans (Nov. 118.) omnes pristinas leges circa successionem vacare jubens novam rationem succedendi introduxit.

5. Ratio autem succedendi; quam Justinianus sublatis veterum ambagibus Nov. 118. introduxit, hæc est: ut scil. primo loco succedant liberi tam sui quàm emancipati; posterique tam agnati quàm cognati *u. g. nepotes nepotesve ex filiabus*: ita, ut inter posteros fiat divisio pro stirpibus, non pro virilibus portionibus. Post liberos secundo loco vocantur parentes gradu proximiores tam cognati quàm agnati, cum quibus concurrunt fratres vel sorores utroq; parente conjuncti conjunctiq; in capita succedendo. Quòd si sint plures parentes ejusdem gradus, hereditas non in capita, sed in stirpes dividitur. Tertius ordo est eorum qui ex transverso veniunt, & seu agnati seu cognati sint admittuntur, ita, ut proximus reliquos excludat: fratres tamen germani cæteris uterinis & consanguineis præferuntur: quemadmodum & fratris utroque parente conjuncti liberi excludunt fratris altero tantum parente conjuncti liberos. In hoc ordine Jus repræsentationis habet locum, quando fratres fratrumque liberi concurrunt. quo casu cessat regula, proximorem reliquos excludere, fitque ita successio in stirpes, quando fratris liberi cum patruo concurrunt: cum aliàs in capita succedant, si fratrum liberi sine patruo sint. Ultra fratrum autem liberos jus repræsentationis se non extendit. *Hanc rationem succedendi Justinianus introduxit propriam tyrannici veterisq; democratici status, in quibus nulla habetur ratio dignitatis familiarum, ut illa consuetudo.*

6. Hæc sufficiant hoc in loco de successione ab intestato. *Nam presenti tractatu tantum hoc agimus, ut fundamenta succedendi ad Jus publicum spectantia examinemus.*

ARTIC. V.

DE

TESTAMENTIS.

1. Disponere de suis rebus cuilibet civium Romanorum prout voluerit concessum fuit: Ita namque leges XII. tabb. edixere: *uti quisque legasset de sua re ita Jus esto.* Quòd interpretatur Imperator (Nov. 22. cap. 2.) cuilibet licitum esse de sua re disponere, eoque voluntatem legem esse, cui nec ullà Imperatorià constitutione derogari possit.

2. Quòd autem ultimæ voluntates essent ratæ; testamenta quibus hæc comprehendebantur continere debebant debita requisita. *Nam testamenti factio Juris publici est (l. 3. ff. de testam.) Cui voluntate privatorum nihil detrahi potest. Hinc etiam Imperator & Augusta in testamenti factione tam activâ quàm passivâ Jure communi uti voluerunt; quo Juri publico sua maneret firmitas. (l. 7. C. Qui testam. fac. poss. l. 3. C. de testam.) Quamvis nec omnia testamenta solennitates omnes exactè require-*

rent. Nam militibus concessum erat testari prout vellent, solennitatibus omisissis. Unde nata est divisio testamentorum in paganum & militare. De quorum origine dicturi nunc sumus.

3. Duo olim fuere genera testamentorum; quorum altero in pace & otio utebantur, quod calatis comitiis appellabatur; altero cum in prælium exituri essent, quod in procinctu dicebatur. Nam si essent in otio, comitiis à pontificibus convocatis testamenta faciebant, propterea, ut jussu totius populi voluntati testatoris vim legis adderet: & ita robur firmissimum testamenta consequerentur. Unde causam haurimus; quare testamenti factio Juris publici dicatur (d. l. 3.) Cum verò in præliam exiuri essent, hic mos fuit, ut antequam sumerent scuta succincti, tribus aut quatuor audientibus testamenta facerent. (Plut. in vitâ Coriol.) quod genus testamenti èndo profinctu vocatum est.

4. Sed in locum ejus, quod calatis comitiis fiebat, substitutum aliud, per æs & libram dictum. Nam cum aucto populo & aliis impedimentis intercurrentibus non semper esset copia calatis comitiis testandi: voluerunt uti altu solenni, quo res mancipi optimo Jure in accipientem transferantur. Veteres enim optimum modum acquirendi emptionem existimabant; & propterea utebantur in translationibus rerum imaginariâ emptione venditione, more veterum institutâ, cum nondum signatam pecuniam haberent. Unde referente Boëth. (in Top. Cic.) nata fuit formula: Ego hanc rem ex Jure Quiritium meam esse ajo, emtram mihi hoc are encâque librâ. Quâ si ergo emptâ familia esset transferat ea ad heredem. Ceterum in imaginariâ istâ emptione venditione adhibebantur libripens, emptor familia & quinque testes; libripens & emptor familia, quò constaret de imaginariâ emptione venditione; quinque autem testes, fortasse ob hoc, ut, quia quinque erant classes civium, ex singulis classibus sumerentur qui totam quasi populum representarent. Unde natum, ut classici dicerentur testes qui maxime essent idonei, & in signandis testamentis adhiberi possent. Non tamen existimandum introducto per æs & libram testamento cessasse illud, quod calatis comitiis fiebat; sed utrumque in usu fuisse, prout testatoribus placeret. Unde Imperator id, quod per æs & libram fiebat, proponit tanquam tertiam speciem (§. i. Institut. de testam. ordinand.) Quod Gellius facit (15. noct. 27.)

5. Sed prædicta quidem nomina testamentorum ad jus civile referebantur; postea verò ex dicto prætoris forma alia testamentorum faciendorum introducta est, nimirum, ut septem testium signa sufficerent citra solennitates illas, nexûs & emancipationis. (§. sed prædicta, 2. J. eod.) Nam licet ejusmodi testamentum non valeret Jure civili, ut ex eodem quis heres foret; tamen possessio bonorum secundum illud à prætore da-

batur. *Quod testatur Ulpianus* (tit. 28. de possess. dand. §. etiam. 5.) *Et inde originem habent septem testes in solenni testamento adhiberi soliti: prator enim cum cerneret testamenti factioni per as & libram septem interesse personas, voluit septenarium numerum retinere ne pauciores testes adhiberentur.* Huic subsignationi testium, quæ Jure prætorio requirebatur, constitutiones Imperatorum addidère subscriptionem testium, quò testamentum pro firmo validoque haberetur.

6. Hinc successu temporis duo genera testamentorum orta sunt, paganum, in locum ejus quod fiebat olim calatis comitiis, & militare, quod olim in procinctu dictum est. Pagani præter septem testes (*de quibus unde originem traxerint modo dictum*) porrò varia requisita sunt.

1. Ratione personæ testantis, ut sit homo liber (*l. 8. pr. ff. Qui testam.*) civitatis jura habens (*l. 1. §. 1.*) certusque de suo statu *i. e. ut sciat se civem esse* (*l. 14. & l. 15. ff. eod.*) paterfam. non filiusfam. (*l. 6. pr. ff. eod.*) *Nam filiusfam. nec consensu patris testari potest* (*l. 6. pr.*) *ni pote cum nullam familiam habeat de qua testari queat.* ætatis justæ, masculus 14. femina 12. annor. (*l. 5. ff. eod. l. 4. C. Qui testam. fac. poss.*) integræ mentis eo tempore quo testatur. (*l. 2. l. 16. §. 1. l. 17. ff. eod.*) non intestabilis (*l. 8. §. 1. ff. eod.*) *Id quod contingit, quando ob delictum aliquod commissum prohibetur quis testimonium ferre, aut alim huic testimonium dicere.* (*l. 26. ff. eod.*) *Vnum namque horum si desit, voluntas testatoris pro Jure in civitate Romanâ haberi nequit.* Olim mutus & lurdus à principe cogebantur facultatē testandi impetrare (*l. 7. ff. eod.*) sed id emendarum. (*l. 10. C. Qui testam. fac. poss.*)

2. Ratione personæ testium, ut Juris civilis communionem habeant (*l. 20. §. 7. ff. eod.*) & his nulla quæstio status mota sit. (*l. 1. C. de testam.*) it. ut habeant testamenti factionem activam (*l. 18. pr.*) *Qui quales esse debeant ex precedentibus requisitis cognosci possunt.* utque sint masculi. (*l. 20. §. 6. ff. eod.*) *Nam femina Jus comitiarum non habent, & proinde nec populum in comitiis jubentem testamentum ratum cum aliis repræsentare possunt.* Tandem, ut adsint reliqua quæ in testibus requiri solent. Hinc qui in potestate testatoris est, aut testamento heres institutus est aut aliis in judicio ut testis non admittitur testis officio in testamento fungi nequit. (*l. 20. pr. § 3 & 5. ff. eod.*)

3. Ratione actus testandi, ut testes ad actum testandi accedant rogati, non sint inviti detenti. (*l. 20. §. 1. l. 21. §. 2. ff. eod.*) Iuoque officio fungantur in præsentia testatoris. (*l. 9. C. de testam.*) durentque donec suprema contestatio peragatur *i. e. testamentum perficiatur.* (*l. 20. §. 8. ff. eod.*) quò possint de singulis quæ viderunt & audiverunt testimonium dicere. (*d. l. 20. §. 9.*) ut apponant signa distinctè, ne turbentur, sed sciri possit, quòdnam cujusque signum sit, addita subscriptione. (*l. 22. §. 3. & 4. ff. eod.*) & subsigna-

subsignatio annulo fiat, (d. l. 22. §. 5.) licet nihil interfit, cujus quis annulo utatur. (d. l. 22. §. 2.) nec etiam quo testamenti loco signa apponantur; adeò, ut linceo possint imponi cui testamentum involutum est. (d. l. 22. §. 7.) Tandem ut actus sit unus & continuus, nec huic alius immisceatur, nisi quid fiat, quod necessitas naturæ requirit. (l. 21. §. 1. §. 3. ff. cod. l. 28. pr. C. cod.) 4. Ratione contentorum in testamento; ut scilicet filii in potestate constituti vel heredes scribantur vel nominatim purè quæ & sine conditione exheredentur (l. 1. l. 2. l. 3. pr. l. 7. l. 30. ff. de Liber. & posth. l. 4. C. de liber. prater.) Nam his Jure naturæ debetur hereditas, adeò ut domini paternorum bonorum esse censeantur, etiamsi non sint heredes instituti. (l. 11. ff. cod.) Hinc fit, ut testamentum pro invalido habeatur, aut etiam agnatione posthumi prateriti & non nominatim exheredati rumpatur! (l. 3. pr. ff. de Injusto, rupto & irrit. l. 1. & 3. C. de posth. hered.) it. ut heredis institutio non sit turpis (l. 9. §. 1. ff. de liber. & posth.)

7. Paganum aliud est in scriptis aliud nuncupativum: Hujus requisita sunt: ut testator heredes nuncupet palàm, quò exaudiri possint. (l. 21. pr. ff. Qui testamentum fac.) it. ut testes uno eodemque tempore collecti testatoris voluntatem audiant. (l. 16. l. 21. §. 2. C. de testam.)

8. Ceterum quemadmodum in locum ejus, quod calatis comitiis fiebat, introductum est illud quod fit adhibitis septem testibus; ita si quis nolit ejusmodi solennitatibus observandis implicari, liberum habet testamentum coram principe facere aut factum per preces principi offerre; quòd erit validissimum. (l. 19. C. de testam.) Nam cum principi jura populi competant; eodem recidet, ac si ejusmodi testamentum jussu populi in comitiis factum sit.

9. Facultas autem testandi liberrima fuit apud Romanos. Nam quemcumque quis vellet, modo esset civis aut civi Romano acquireret: (quales erant servi) heredem scribere poterat; adeò ut quis etiam servum proximum heredem scribere posset. (qui fiebat heres necessarius.) Quin & quos quisque vellet poterat heredes instituere, familiamque suam dividere prout placeret, (t. t. J. de Heredib Instit.) etiam in locum datorum, si vel nolent vel non possent esse heredes, alios substituere, item pupillis suis heredes eligere & ita pupillariter substituere. (t. t. J. de vulgari subst. & t. t. de pupillar.) Talem autem testandi libertatem omnibus Rebus publ. non prodesse superius ex Aristotele docuimus.

10. Testamentum militare valet etiamsi requisita in pagano observata non fuerint; modò confectum sit à milite qui in expeditione est, (l. 1. l. 15. l. 17. C. de testam. militar.) & in numeros receptus. (l. 42. ff. cod.) Nam Imperialibus constitutionibus (l. 3. C. cod.) militibus datum

est hoc privilegium, ut nuda eorum voluntas nullisque solemnitatibus vestita sufficiat ad dispositionem circa bona faciendam (l. 1. pr. ff. cod.) liceatque etiam testamenta facere, prout velint & possint. Hinc cum nullus paganus pro parte testatus pro parte intestatus possit decedere sed de totâ familiâ disponere debeat, militi id concessum est (l. 6. l. 11. §. 2. l. 19. pr. de testam. milit.) ita ut testamenta paganorum nulla sint ob præteritionem & rumpantur agnatione sui heredis præteriti; id circa testamentum militare non contingit (l. 41. §. 3. l. 7. l. 8. l. 9. ff. cod.) præteritio enim pro exheredatione habetur (l. 9. & 10. C. cod.) ita cum pagani capitis damnati testari nequeant; damnatus ob delictum militare licentiam testandi habet. (l. 11. pr. ff. l. 13. C. cod.) ita cum omnis paganus debeat esse certus de statu suo, si efficaciter testari vellet, etiam incerti de suo statu milites testamentum facere possunt. (l. 11. §. 1. ff. cod.) ita possunt milites omnes ferè, qui testamenti factionem passivam non habent, instituire. (l. 13 §. 2. ff. cod.) modo tempore mortis capere heres possit. ita possunt cancellatum testamentum jubere iterum valere, quod paganis non conceditur (l. 15. §. 1.) ita heredem ad tempus facere & postea alium (l. 15. §. 4. l. 41. pr. ff. l. 8. C. cod.) ita pupillariter substituere, licet sibi testamentum non fecerint. (l. 25. §. 5. l. 41. §. 5. ff. cod.) ita relinquere plures hereditates quibus plurimum hominum (l. 17. §. 1. ff. cod.) pluraque testamenta facere (l. 19. pr. ff. cod. l. 1. C. cod.) ita extraneum heredem institutum in eodem testamento exheredare. (l. 17. §. 2) Ceterùm quamvis privilegia soleant laxam recipere interpretationem: hæc tamen militum non ed extendenda, ut vel noceant militibus ipsis. (l. 13. §. 3. l. 15. §. 3. ff. cod.) vel in aliorum fraudem vergant. (l. 15. pr. l. 16. l. 28. l. 29. §. 1. l. 41. §. 2. ff. cod.) aut etiam ei, quod turpe est vim addant. (l. 29. §. 2. ff. cod.)

II. Ex his constat, potestatem circa testamenta condenda & heredes eligendos liberrimam fuisse & talem, quæ in politicâ aliquâ tolerari nequit. Nam in politicâ decet moderata singulos possidere bona; at, quando cives per testamenta relinquere possunt familiam suam, ac cui volunt; plerumque contingit ad dirissimos devolvi hereditates; utpote quorum favorem homines testanda querunt. Eoque modo etiam initio tyrannidis Imperatores plerumque à dirissimis testamentis heredes dicebantur, quo ipso potentia eorum augebatur, civium imminuebatur. Et hæc causa videtur fuisse, quare constitutiones principum hanc testandi libertatem tantopere reversas.

ARTIC. VI.

DE

POTESTATE ADMINISTRANDI RES.

1. Potestas administrandi bona quæ quisque habet suæ vitæ interviciis non omnibus libera permitti potest. Licet enim quisque sit

moderator & arbiter rerum suarum: (l. 21. ff. Mandat.) Intereſt tamen Reipubl. ne quis re ſua male utatur; ac proinde non omnia nec omnibus dominis ex proprio animo gerere permittendum eſt. Ex civium namq; bonis & facultatibus potentia civitatis eſtimatur; quia ſupra demonſtravimus, partem potentia conſtituere pecuniam.

2. Ratione ergo poteſtatis adminiſtrandi bona Jus Romanum cives ſecundum ætates diſtinguit. Nam hoc Jure alii ſunt majores viginti quinque annis, alii minores, & hi iterum vel puberes vel impuberes; puberes maſculi quatuordecim; femine duodecim annorum. Impuberes vel infantes vel qui ſari poſſunt, & hi iterum vel infantia vel pubertate proximè.

3. Impuberes orbatu parentibus ſeu pupilli conſequuntur tutores: nec ullum negotium, quod gerenti incommodum afferre poteſt ſine horum auctoritate gerere poſſunt. Placuit namq; meliorem quidem conditionem licere pupillis facere, etiam ſine tutoris auctoritate; deteriores vero non aliter, quam cum tutoris auctoritate. Unde etiam ſit, ut in his cauſis, ex quibus obligationes nuntur naſcuntur, ut in emptionibus venditionibus, locattonibus conductionibus, mandatis, depositis &c. ſi tutoris auctoritas non interueniat, ipſi quidem, qui cum his contrahant, obligentur ut non invicem pupilli (pr. J. de auct. tut. l. 9. ff. eod.) Idem obtinet, ſi auctoritas male ſit interpoſita. (l. 2. ff. eod.) Ratio eſt, quia in negotiis, que gerentibus incommodum afferre poſſunt, opus eſt conſultatione, qua bona non eſt, niſi à prudentia proveniat: hac autem in impuberes non cadit: quia una cum ætate paratur. Qui autem infantes ſunt, nec negotia gerere poſſunt auctoribus tutoribus, ſed loco horum tutores cuncta perficere tenentur. Neque enim quid rerum agant, loquantur aut dicant infantes ſciunt.

4. Puberibus autem minoribus viginti quinque annis junguntur jure Romano curatores, Nam licet qui huius ætatis ſunt aliquid prudentia habeant, ut de ſalutaribus ad vitam conſultare valeant, etiam unum tamen ad lapſum facites ſunt. Et quamvis olim non niſi propter laſciviam ſeſe exerentem curatores acciperent; Marcus tamen Philoſophus conſtitutus, ut non redditis cauſis id fieret, (l. 1. & ſeqq. ff. de Minor.) & ſine nota laſcivie. Nec tamen propterea invitis dantur. (l. 2. J. de curator.) Diſferunt curatores à tutoribus, quòd hi potius per ſonæ illi potius rei dantur. Nam tutoribus committitur perſona pupillorum, ut curam educationis habeant; at curatoribus magis datur poteſtas adminiſtrandi negotia.

5. Majoræ enim quoque dantur quandoque curatores; & quidem vel ob vitium animi vel corporis; ob corporis vitium furioſis (l. 6. ff. de curat. furioſo &c. d. d. l. 1. C. eod.) & perpetuo morbo laborantibus ut præſſe rebus ſuis nequeant; ob vitium animi prædigiſ. Nam Jure Romano qui à magiſtrato prædigi declarati ſunt furioſis equiparantur.

(l. pr. ff. eod.) *Vitium enim prodigalitatis aequè omnem, quæ in contractibus requiritur, prudentiam hominibus adimit ac furor. Sed de tutoribus & curatoribus superius diximus.*

C A P. XIII.

DE

FACULTATE CIRCA FAMILIAM PROPAGANDAM
CIVIBUS COMPETENTE.

1. Jure Romano cives habent facultatem propagandi familiam ad posteros vel procreando liberos vel ex lege sibi sumendo tanquam ex se natos, qui ex aliis nati sunt, seu adoptando. Quæ de causâ duobus distinctis membris hoc caput absolvemus: quorum priori de Nuptiis, posteriori de adoptionibus agetur.

M E M B R. I.

DE

NUPTIIS.

1. Propagatur familia ad posteros justis nuptiis: quæ etiam patriam potestatem dant in liberos ex his procreatos. *Nam qui ex te & ex tuâ uxore natus est in potestate tuâ est: item qui filio tuo (quem in potestate habes) & ex uxore ejus nascitur i. e. nepos tuus & neptis aequè in tuâ sunt potestate: & pronepos & proneptis & deinceps ceteri inquit Imperator (S. l. J. de patriâ potestate.) Quique ita in patrum potestate usq; ad mortem ejus perseverarunt familiam retinent & ad posteritatem propagare possunt.*

2. Quò autem nuptiæ justæ sint, requirunt Jura Romana, 1. ut inter cives sint contractæ Romanos: (pr. J. de nupt.) *Nam ex justis nuptiis nati cadunt in potestatem patriam, quæ nullis nisi civibus Romanis conceditur Jure Romano.*

3. Secundum requisitum est, ut sint in ætate inter masculos puberes seu quatuordecim annorum & fœminas viripotentes, quæ annos duodecim compleverunt. (pr. J. de nupt.) *Hicce namque temporibus natura hæbilitatem generandi hominibus concedere videtur. Idque jura Romana avidè apprehenderunt tendentia ad hoc, ut cives omni modo darent operam, præcreationi liberorum. Verùm natura non uno temporis momento perfectam generandi potentiam tribuit, sed in initio valde imperfectam, quæ successu temporis paulatim perficitur. Interest ergò Republicæ, ne quid mancum, minus vilius aut debile procreatur facultatem contrahendi nuptias tunc concedere, quando hæbilitas procreandi est perfecta, & qui has contrahunt apti sunt ad regendam familiam & benè educandos liberos: neq; enim matrimonium initur in hæc tantum finem, ut liberi procreentur, sed etiam, ut debito modo e-*

dacentur. Quapropter nec solaabilitas generandi tribuit dignitatem contrahendi matrimonium, sed requiritur etiam prudentia debita; sine qua societatis conjugalitatis felix non est. Id autem pro Jure cujunque societatis habendum, per quod unaqueq; felix est.

4. Quia verò patribus concessum erat filios quousque vellent in potestate retinere, etiam his permittendum fuit matrimonium inire, ita tamen, ut id facerent patrum consensu. (C. pr. J. de nupt.) Nam patria potestas non admittebat inuitis patribus in familiam assumi feminas gratiã procreandorum liberorum in eorundem potestatem casurorum. Et olim quidem rigor potestatis patrie exigebat, ut iustus expectaretur: quo pertinent verba Triboniani (C. pr.) qui tamen postea & quoad hanc causam mitigatus est (l. in sponsalibus. 7. §. 1. ff. de sponsal. l. si ut proponis. 5. C. de Nupt.) Jure nature matrimonium tunc inveniunt liberi qui patres habent, quando digni sunt, ut emancipentur adeoque tantum hoc exigat à liberis, ut consilio parentum utantur. Nam cum amicitia jubeat Juniores audire consilia prudentium; tum vel maxime id requirit in liberis, dum deliberant de familiã propagandã.

5. Ut & quid temperantiã observaretur in matrimonio incedendo, inter cognatos & affines ulque ad certos gradus prohibita sunt hoc Jure nuptiã. Nam quæ contrahuntur inter cognatos in lineã ascendente & descendente, nefaria dicuntur (nefarium autem videtur deductum à farre, quo Romani utebantur in sacris, quibus scelerati indigni erant) & incestu, quæ toties celebrari traduntur. (l. 39. ff. de nupt.) quoties inveniuntur inter eas personas, inter quas non Jure civili sed moribus isæ Jure gentium prohibita sunt. In lineã collateralitatis prohibita sunt usque ad tertium gradum inclusivè. Nam consobrinis concessa sunt; (C. 4. J. & l. 19. C. cod.) sororem autem dicit fratris vel sororis filiã, neptem & deinceps ducere prohibitum. (C. 2. & 3. J. cod.) Quamvis enim Claudii temporibus lege quãdam nuptiã cum fratris vel sororis filiã fuerint approbata Claudio ipso hinc inveniuntur, non tamen reperiuntur nisi unus talis matrimonii cupidus, Talle dius Severus eques Romanus, quem plerique gratiã Agrippina impulsus ferebant, teste Tacito (12. annal. cap. 7.) Nam supra, cum de delictis tractarem, demonstravimus homines naturali duci horrore, quo ab ejusmodi nuptiã abstinere. Hinc etiam lex ista iterum abrogata est, nuptiã talibus incestuosis pronuntiatis. (l. nemini. 17. C. cod.) nec leviter Anastasius Claudium perstringit (l. ult. C. de incest. nupt.) Ceterum rectius fecissent Jura Romana, si quoque inter consobrinos nuptiã denegassent: plerumque enim accidit, ob cognitum avum vel cognatam aviam alterutrum ex consobrinis aliquã sentire sanguinis identitatem.

6. Affinitatis quoque veneratione à quarundam personarum nuptiã abstineri Jus Romanum voluit: nim, in primo genere affinitatis quo

quo prohibita sunt inter eas personas quæ parentum liberorumque loco sunt. Nam vitricus suam privignam aut socer nurum privignus suam novercam, gener socrum ducere nequeunt. (§. adfinitatis. 6. & 7. J. eod.) quia & pater filiam & filius matrem ducere non possunt. Id quod etiam extensum est ad sponsam filii patrisque; i' e' eam, quæ ex uxore post divortium ex alio procreata est. (C. si uxor. 4. J. eod.)

7. Est & Jure Romano polygamia prohibita (§. 6. J. eod.) Juri nature & divino conveniente. Id enim supra demonstratum est, cum de delictis ageremus.

8. Dignitas quoque impedimento nuptiis est. Nam senator libertinam ducere nequit. (I. oratione. 16. l. sciendum, 32. & l. seq. 1. 42. §. 1. & l. seqq. ff. de Rit. nupt.)

9. Effectus nuptiarum Justarum Jure Romano est ut liberi ex his procreati cadant sub potestate patriam: cæterum, si quis ex concubina procreaverit liberos, potest hos mediante legitimatione suæ potestati subicere: quæ fit vel per principale rescriptum, vel per oblationem curiæ vel per subsequens matrimonium. (§. ult. J. eod. Nov. 74. c. 2. Nov. 89. cap. 9. & 10.)

M E M B R. II.

DE

ADOPTIONIBUS.

1. Adoptio actus est, quo ex voluntate privatorum vim legis consequente Jura liberorum & parentum consequuntur, qui non sunt. Estque duplex, Adoptio in specie sic dicta & arrogatio; hæc imperatoris auctoritate fit, illa imperio magistratus. (§. 1. J. de adopt.) Nam cum duo sint genera eorum, qui adoptari possunt; patres nimirum & filii fam. & hi quidem de potestate sui patris, in qua sunt, transeant in adoptantis potestatem; illi vero, cum sui juris sint, privent civitatem patres familias; nec hæc adoptio in liberâ Republ. fieri olim poterat, nisi consentiente & jubente populo. Quapropter & adoptio patris, arrogatio dicta est; quia rogabatur populus in hunc modum: Velitis iubeatis Quirites ita eum esse filium, ac si ex ipso & matre fam. ejus natus esset. Quamvis Cæjus (l. 2. ff. de adopt.) hujus veteris moris immemor propterea arrogationem nominatam esse putet, quod adoptans & adoptandus rogati fuerint: cum tamen Augustus adhuc Tiberium lege curiata i. e. Jussu populi comitiis curiatis adoptavit. (Sueton. in Aug. cap. 65.) Sed cum in statu monarchico Jura populi Imperatores in se transulissent, horum Jussu arrogationes cæperunt fieri.

2. Adoptio olim in liberâ Republ. erat quædam quasi solennis in Jure facta cessio aut traditio filii; nec Jussu populi requirebat sed fiebat Imperio magistratus. Nam filius a patre, in cujus potestate erat, certis

mancipatione in Jure cedebatur, atque ab adoptante coram magistratu; apud quem legis actio erat vindicabatur, atque à magistratu illo vendicanti addicebatur. Sed loco hujus veteris moris postea introductum, (sult. C. de adopt.) ut tantummodo apud magistratum actis intervenientibus contestatio fieret. Caterum quod singulariter à Justiniano circa hanc adoptionis speciem introductum est: ne scilicet adoptatus transeat in potestatem & familiam extraneis adoptantis: magis in privato Jure fundatum est; nec hujus loci.

3. Hæc erat ratio liberos sibi fingendi & solâ lege constituendi: quam tamen oligarchiis in nobilitate fundatis non puro conducere. Nam evilescit dignitas familiarum; si fingere sibi liberos licet. Cessat namque opinio, quam vulgus habet de virtutibus à majoribus partibus. Hinc tradit Tacitus (12. annal. 25.) peritos annotasse; nullam antehac adoptionem inter patritios Claudios reperiri, eosque ab Atia Clauso continuos duravisse.

CONCLUSIO

Tractatus

DE JURE PUBLICO JUSTINIANEO.

1. Ex elementis nostris, si eadem legibus hactenus evarratis applicamus, addiscimus Rationem statûs Romani, qui in Imperio post Constantinum M. obtinuit, in hoc consistisse, i. ut Principatus esset purus nullique Reipub. immixtus. Ob hoc enim Roma municipio cuidam adequata est, omniumque magistratuum potestas eversa, ut nihil aliud essent, quam Imperatorum ministri iisdem in Judicando inservientes, Judices propterea appellati. Hæc autem statûs ratio conjuncta fuit cum defectibus haud levibus: quos deprehendit Vopiscus. Hic namque mala que inde oriri solent enarrat (in vitâ Aureliani) his verbis: Quæritur quidem, quæ res malos principes faciat; Jam primum nimia licentia, deinde rerum copia, amici præterea improbi, satellites detestandi. Eunuchi avarissimi, autici vel stulti vel detestabiles, & quod negari non potest, rerum publicarum ignorantia; sed ego à patre meo audiui, Diocletianum principem jam privatum dixisse: nihil esse difficilius, quam bene imperare. Colligunt se quatuor vel quinque atque unum consilium ad decipiendum Imperatorem capiunt dicunt; quid probandum sit. Imperator domi clausus est, vera non novit; cogitur hoc tantum scire quod illi loquuntur; tacit Judices, quos fieri non oportet, à Republicâ, quos debebat obtinere; Quid multa? ut Diocletianus ipse dicebat: bonus, cautus, optimus venditur Imperator.

2. Pro conservando statu etiam hoc intenderunt Imperatores, ut honores & munera redderentur hereditaria, eoque ipso & Imperatoria dignitas. Nam propterea liberi Senatorum, Decurionum, & aliorum in collegiis universitatum, quin & bellica munera hereditaria, suorum parentum munera & honores subire

libere iussi sunt. Et ipse Constantinus M. Imperiū velut hereditatē & familiam
 in liberis reliquit. Quod ipsum quidem videtur optimū medium statū conservan-
 ti. Si enim fundamentum dignitatis personarum ponitur natiuitas, & quilibet
 in Imperio concipitur eā gaudere, quam ipsi tribuit natura; de hac distributione
 non videtur conquiri posse. Verū conjuncta est hæc ratio conservandi Im-
 perii maximo cum malo ejusdem. Nam qui successores dignitatum sunt scien-
 tes, se eas obtenturos sive debitis instructi sint virtutibus sive non, studium virtutū
 negligunt, & qui Imperio regendisq; militibus destinati sunt homines imbelles au-
 liprasibusq; dediti sunt. Contrā qui servilibus maneribus detenti ad altiora adspi-
 rant nequeunt aut non sunt contenti suo statu & nova moluntur; aut verò perma-
 nent affecti viliisq; animi: & ita maxima pars Imperii hominibus vilibus, im-
 bellibus & voluptatibus corporis dedita repletur.

3. Vana fuit quoq; opinio Imperatorū, quod existimarent, se Deo
 gratos & acceptos futuros, si scirent tantū, quæ orthodoxi theologi ad-
 versus hereticos defenderent, hosque honoribus summis & divitiis macta-
 rent. Nam hoc ipsum auxit in his & superbiam & avaritiam. Quid enim homi-
 nis superbiorē reddere potest, quā si audiat successor Petri, & obtentor sedis,
 quæ caput est totius ecclesie? Avari redditi per hoc sunt, quod concessum ipsis fue-
 rit, parsimoniā & scientiā scripturarum aut mercaturā honestā bona congerere;
 quæ tunc in his, que occasione clericali acquisiverunt, iussi sunt habere privilegia,
 quæ milites filiis, in castrensibus bonis. Quasi verò spe lucri excitanda essent præ-
 clara ingenia ad vitam clericalem.

4. Circa militiam desiderari posse ex superioribus didicimus, 1. quod
 tam plurimā militiā exclusi fuerint. Nam coloni homines ad labores & mole-
 stia perferendus maxime idonei non sunt admissi; decuriones & horum filii itidem,
 quæ tamen a teneris adsuæfaciendi fuissent, præsertim barbarorum incurſu, quod in
 suis principis ingruentibus hostibus resistere potuissent. 2. quod officia milita-
 ria Constantino M. reddita sint hereditaria. Quid enim magis perniciosum
 est, præst imperio, quā respicere ad natiuitatem & genus, ubi opus est virtute?
 Quod ad militiam magis spe stipendiorum & lucri, privilegiisque in acqui-
 rendis divitiis quā honoribus affecti homines fuerint. Nam potissima mi-
 litum privilegia in hoc consistere, quod milites filios suæ castrensia habuerint
 privilegia. Et quod præter hoc superſuit premium, officiis militaribus heredita-
 ria & existentibus? Cessavit ergo in militibus omnis emulatio, omneque de virtute
 & ræmone.

5. Delendum quoque, tot hominum corpora & collegia voluptatibus
 corporis & inani Imperatorum, qui orbem Christianum regere debebant,
 hæc inſervisse. Nam omnes hi homines una cum cæteris in orbe Romano vi-
 vebat, & effeminati redditi sunt; Quid ergo mirum, tantum & tam late
 deus Imperium tam misere devastatum a barbaris fuisse?

6. Informare autem quoque Interpretem Juris publici Elementa nostra possunt, quomodo facienda fuerit interpretatio Juris hujus; nimirum emendando paulatim quæ summè perniciose fuisse videntur. *Nam Juris publici interpretatio haud melius videtur fieri posse, quam si ab ea quod perniciosa est, quantum quidem licet, recedatur & ad optimam eatur Rempublicam.*

7. Emendari ergò à prudente Jcto hæc mala potuissent; & quidem primum (v. l.) enarratū urgendo illud quod Theodosius & Valentinianus constituerunt (l. 8. C. de LL.) & contra dissuadendo id, quod contra insectatus Justinianus (l. ult. C. eod.) nimirum, licet Majestate Imperiali nil majus factiusq; sit; decere tamen Imperatorem nil in publicâ privatâque causâ discernere, nisi quod in duplici Senatu, palatii nempe & curiæ prius tractatum sit. *Ita namq; ad aliquam paulatim reditum esset Rempubl. & minuta fuissent mala ex licentiâ nimia Imp. & abusu Consiliariorum provenientia, de quibus (v. l.) diximus; præsertim si in utroque Senatu nulli nisi prudentes & virtuosus viri essent.*

8. Secundo malo prudens Jctus potuisset occurrere persuadendo Imperatori, ut conderet legem: neminem impostertum ullo in munere paterno toleratum iri, nisi qui bene educatus & à Senatu utroq; dignus repectus fuerit. *Nam metu amissionis paternæ dignitatis majorem operam prudentis & virtutibus dedissent, & parentes ipsi circa bonam educationem plus cura suspensissent.*

9. Episcopis cæterisque clericis potuisset imponi, ut nullâ aliâ de quâ de amore Dei & proximi disceptarent; eiq; qui plurimum doctrinæ & exemplo potuisset, maximi inter clericos honores decerni. *Nam hoc potuissent inutiles concertationes, avaritiam, superbiam & vanarum rerum curam ex animo dimisissent, & potius humilitati & aliis virtutibus Christiano homine addidissent operam: præsertim si aliud agentes cognominiosè remoti ab officio fuissent.*

10. Gregariis militibus quoque præmia honorum constituenda fuissent, tentatis tirocinis & in quorumlibet rusticanorum liberis. *Nam hæc maxime idonei sunt ad labores & molestias bellicas perferendas.*

11. *Hæc & talia similia, quæ nostra elementa suggerunt emendandi statim gratiâ Jcti tentare potuissent. Ex quibus patet, quoniam se nostrorum clientelam circa interpretationem Juris publici usus; nimirum, ut inde causus illius honorariamus; & si quid minus salutare occurrat emendare studeamus. Quo neglecto & insuper habito, Interpretes Juris & Consilarii Imperatorum aut statuum Imperatorum potius exerant quam suâ operâ conservant. Nonnulli enim existimant, Imperatores eo feliciores futuros, quò magis absolutè imperant: (Id quod Tribonianus facisse arguit d. l. ult. C. de LL.) Sed decipiuntur & decipiuntur: causa est, quòd solidis fundamentis & exactâ universali cognitione destituuntur.*

KONSERVIERT DURCH
ÖSTERREICHISCHE FLORENZHILFE
WIEN 1967

